

NUEVO TESTAMENTO
EN MIXTECO DE YOSONDÚA

La Liga Bíblica
Las Sagradas Escrituras para Todos

El Nuevo Testamento
en el mixteco de Yosondúa

La Liga Bíblica 1M primera edición 1988 [mpm]
La Liga Bíblica versión electrónica 2010

Publicado por

© La Liga Bíblica 1988

Se permite copiar, distribuir y comunicar públicamente esta obra bajo las siguientes condiciones:

- ▶ Reconocimiento. Reconozca a la Liga Bíblica los derechos que tiene en la impresión o distribución de esta obra, deslindándola de responsabilidad alguna por cualquier uso que se le de a la presente publicación.
- ▶ No comercial. No puede utilizar esta obra para fines lucrativos.
- ▶ Sin obras modificadas. No se puede alterar, transformar o generar una obra a partir de ésta.

PRÓLOGO

Este libro es la parte de las Sagradas Escrituras que constituye el Nuevo Testamento de nuestro Señor Jesucristo, el cual ha sido traducido al idioma mixteco del sur del distrito de Tlaxiaco, estado de Oaxaca.

El Nuevo Testamento fue escrito originalmente en el idioma griego. Esta traducción al mixteco está basada en el manuscrito griego llamado Textus Receptus, que fue el que De Valera utilizó en su revisión de 1602.

Los traductores del Nuevo Testamento al mixteco, al emprender su tarea, tuvieron dos objetivos principales: 1) tratar de comprender a fondo el significado que el original expresa, y para esto, se refirieron al manuscrito griego y a varios comentarios de la Biblia; y 2) tratar de comunicar este significado lo más natural y claramente posible en el idioma mixteco. Para realizar esta labor, los traductores contaron con la valiosa cooperación de varios habitantes nativos del área mixteca, por lo cual desean expresarles su más profunda gratitud.

Hay algunas palabras griegas que tienen un significado muy complejo y que no se pueden traducir al mixteco con una sola palabra. Es por eso que en ocasiones ha sido necesario expresarlas por medio de dos o tres palabras mixtecas, o frases descriptivas más largas para expresar mejor el significado exacto del texto original.

La gramática varía mucho entre el griego y el mixteco. Si se tradujeran literalmente las figuras o formas retóricas del griego, a veces no se entenderían o se entenderían mal en el mixteco. Por lo tanto, los traductores han procurado expresar el significado del original de una manera natural en el mixteco. Para lograrlo, han escogido las construcciones gramaticales, el orden de las oraciones, las figuras retóricas y el estilo propio, no del griego ni del español, sino del mixteco.

En algunos casos, para poder comunicar a los hablantes del mixteco el mismo mensaje que el original en griego comunicaba a los lectores de la antigüedad, los traductores han decidido explicar detalladamente y con claridad aquella información que se encuentra sólo implícita en el manuscrito griego.

La traducción mixteca contiene unas referencias que varían un poco de las que se encuentran en la traducción al español; el propósito de estas referencias es que sirvan de ayuda a aquellos que apenas comienzan a estudiar la Biblia.

ACLARACIONES

LAS LETRAS

El mixteco es un idioma muy distinto al español; sin embargo, casi todas las letras que se utilizan son las mismas que se usan en español. Pero como el mixteco tiene sonidos que no se encuentran en español, ha sido necesario representar estos sonidos adicionales, con letras distintas, para tener un alfabeto mixteco completo. Por ejemplo:

i se encuentra en palabras como **quiti** ‘animal’.

x se encuentra en palabras como **xini** ‘cabeza’.

h indica un pequeño cierre glotal (‘saltillo’) entre dos letras, como en **uhu** ‘doler’.

TONOS

(´) indica el tono más alto, como en **chācá** ‘pescado’.

(˘) indica el tono más bajo, como en **jāā** ‘llegó’.

El tono medio no se escribe, pero se encuentra en palabras como **yuu** ‘petate’.

ÍNDICE

Mateo.....	1
Marcos	72
Lucas.....	114
Juan.....	190
Hechos	250
Romanos	318
1 Corintios	354
2 Corintios	387
Gálatas.....	409
Efesios.....	423
Filipenses	435
Colosenses.....	444
1 Tesalonicenses	453
2 Tesalonicenses	461
1 Timoteo	466
2 Timoteo	477
Tito	485
Filemón.....	490
Hebreos.....	492
Santiago.....	517
1 Pedro	525
2 Pedro	535
1 Juan.....	541
2 Juan.....	550
3 Juan.....	552
Judas.....	554
Apocalipsis.....	557

Jnu'un Yandios ni chaa

Mateo

Sivi yivi ni ka kuu jna'an Jito'yo
Cristo Jesús

(Lc. 3.23-38)

1 Ja'a kuu iin lista taka yivi ni kikoyo nuu ñuyivi na jana'an jiin Cristo Jesús, ja ni kuu ya jna'an David jiin Abraham. ²Abraham ni kuu tata Isaac, ti Isaac ni kuu tata Jacob. Jacob ni kuu tata Judá jiin uu ga ñani da. ³Judá ni kuu tata Fares jiin Zara, ti nana da ni kuu Tamar. Fares ni kuu tata Esrom, ti Esrom ni kuu tata Aram. ⁴Aram ni kuu tata Aminadab, Aminadab ni kuu tata Naasón, Naasón ni kuu tata Salmón. ⁵Salmón ni kuu tata Booz, ti nana da ni kuu Rahab. Booz ni kuu tata Obed, ti nana da ni kuu Rut. Obed ni kuu tata Isaí. ⁶Isaí ni kuu tata rey David, ti rey nación Israel ja ni nani David jiin ñasi'i Urías, ni ka kuu tata Salomón, ko ja ni ji'i Urías sa ni kaku Salomón.

⁷Salomón ni kuu tata Roboam, Roboam ni kuu tata Abías, Abías ni kuu tata Asa. ⁸Asa ni kuu tata Josafat, Josafat ni kuu tata Joram, Joram ni kuu tata Uzías. ⁹Uzías

ni kuu tata Jotam, ja ni kuu tata Acaz, ti Acaz ni kuu tata Ezequías. ¹⁰Ezequías ni kuu tata Manasés ja ni kuu tata Amón, ti Amón ni kuu tata Josías. ¹¹Josías ni kuu tata Jeconías jiin uu ga ñani da. Ti kuiya yukan ni ka'iin yivi ñuu Israel presu nuu yivi ñuu Babilonia.

¹²Yukan na ti Jeconías ni kuu tata Salatiel, Salatiel ni kuu tata Zorobabel, ¹³Zorobabel ni kuu tata Abiud, Abiud ni kuu tata Eliaquim, ti Eliaquim ni kuu tata Azor. ¹⁴Azor ni kuu tata Sadoc, Sadoc ni kuu tata Aquim, Aquim ni kuu tata Eliud. ¹⁵Eliud ni kuu tata Eleazar, Eleazar ni kuu tata Matán, ja ni kuu tata Jacob. ¹⁶Jacob ni kuu tata José, chaa ni kuu yii María. Ti María ni kuu nana Jesús ja nani Cristo, ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu.

¹⁷Ja yukan kuu ja undi uxi kuun yivi ni ka kuu ja ni keja'a undi Abraham ti ni jaa undi David, ti uxi kuun ga tuku ja ni keja'a jiin David, ti undi kuiya ni ka ja'an yivi Israel presu nuu yivi ñuu Babilonia. Ti uxi kuun ga tuku ja undi kuiya yukan, ti ni jaa kuiya ni kaku Cristo, ja ni taji Yandios ja, ndiso jniñu ña'nu.

Ni kaku Cristo Jesús

(Lc. 2.1-7)

¹⁸Sia'an ni kuu na ni kaku Cristo Jesús. Nana ya María, iyo tratu ña ja nanda'a ña jiin José. Na ti najna'an ga ña jiin José, ti ja ni jaku'un se'e ña. Ti maa Espiritu Santo ni sa'a ja na jaku'un se'e ña. ¹⁹Iin chaa va'a ni kuu José, ti tu ni kuni da ja stuu da maa da nuu yivi ja xndoo da ña, chi ni ndo'o ini da ja xndoo xe'e da ña. ²⁰Ni ndo'o ini da sia'an, ti ni kenda iin ángel ja junukuachi nuu Yandios. Ti ni ka'an ángel un jiin da nuu ñujani, ti ni kachi:

—José, ro'o ja kuu ra jna'an rey David na jana'an, koto yu'u ra ja ki'in ra María ja kuu ñasi'i ra, chi se'e ñu'un chii ña un vaji nuu maa Espiritu Santo. ²¹Ti nu na kaku suchi lulu un, ti skonani ra i Jesús. Sia'an konani suchi lulu un chi maa i kuu ja nama siki kua'a ñanijna'an i, yivi ka iyo kuachi —ni kachi ángel Yandios un.

²²Taka un ni kuu nava na kundaa taka jnu'un ni kachi profeta Isaías na jana'an, na ni ka'an da jnu'un Yandios:

²³Jaku'un se'e iin ña'an lulu un, ti kuu i iin suchi yii.

Ti suchi lulu un konani i

Emanuel,

ja kuni ka'an: “Kancha Yandios jiin yo.”

²⁴Nu ni ndoto José, ti ni sa'a da nava ni ta'u ángel Yandios un jniñu. Ti ni jaka da María ja na kuu ña ñasi'i da. ²⁵Ko tu ni ka najna'an da, chi ni ndatu da undi ni kaku se'e ña. Ti ni ka skonani da i Jesús.

Ka jande'e chaa tu'va nuu Jesús

2 Jesús ni kaku ya iin ñuu lulu nani Belén, ja kuu iin ndañuu Judea. Ti kuiya yukan ni kuu Herodes rey ja ta'u jniñu nuu ñuu yukan. Ti ni jakoyo uni chaa ñuu ka'iin ichi nuu kaña ndikandii ñuu Jerusalén, ti chaa un ka kuu da chaa tu'va. ²Ti ka nduku jnu'un da:

—¿Nanu kande rey yivi ñuu Judea ja ni kaku un? Chi nuu andivi ichi nuu sa'u ndikandii ni ka jini ri iin luceru ja'a seña ja, ja ni kaku i. Ti ja yukan kuu ja vekoyo ri ja'a ja na chiñu'un ri i naa ri —ni ka kachi da.

³Nu ni jini rey Herodes jnu'un un, ti ni keja'a kaña ii ini da, ti suni kua'a yivi ñuu Jerusalén. ⁴Ti yukan na ti ni nastutu rey un taka sutu ka kuña'nu jiin taka ga chaa ka xna'an ley Israel un, ti ni ka jikajnu'un da nau ñuu ni kaku Cristo. ⁵Ti ni ka kachi chaa un:

—Ñuu Belén, iin ndañuu Judea, chi sia'an ni chaa profeta nuu tutu ja ni kachi da:

⁶Ti ro'o yivi ñuu Belén, ja kanchuku ra ñuu Judá, tu nda'u xaan kendo ra ja kuu nuu taka ga ñuu ka iyo nuu ñuyivi, chi ja'a kuu nuu kaña iin chaa kuña'nu, ja koto ñuu ri Israel.

Kachi tutu.

Sia'an ni ka kachi chaa un nuu rey Herodes.

⁷Yukan na ti ni kana xe'e Herodes chaa tu'va un, ti ni jikajnu'un ndaa da nasa ja ni kuu ja ni kenda luceru un, na ni ka jini da. ⁸Yukan na ti ni taji da chaa un kuankoyo da ñuu Belén, ti ni kachi da:

—Kuankoyo naa ra ti nduku jnu'un ndaa ra nanu kancha suchi lulu un. Nu ni ka nani'in ra nuu kancha i, ti chakoyo ra ti kasjnu'un ra nuu ri nava suni na ki'in tu ru'u, kin chiñu'un ri i —ni kachi da.

⁹Sia'an ni xndaku rey un nuu chaa tu'va un, ti kuankoyo da. Ti luceru ja'a seña ja ni ka jini da ichi nuu kaña ndikandii un, yoxnuu tuku nuu da naa da undi ni jaa nuu kancha suchi lulu un sa ni jakuiñi. ¹⁰Nu ni ka jini chaa tu'va un ja ni jakuiñi luceru un, ti ni ka kusii xaan tonto ini da naa da. ¹¹Nu ni ka kivi da ini ve'e un, ti ni ka jini da suchi lulu un kancha i, yijni nana i María suchi. Ni ka jakunjiti da, ti ni ka nakua'a da ja yiñu'un suchi lulu un. Yukan na ti ni ka jiña da kaja da, ti ni ka ja'a da oro, suxia kutu vixi jiin inga nuu suxia (ja nani mirra), ni kuta'u i.

¹²Yukan na ti ni kasjnu'un iin ñujani nuu da naa da ja tukaa ga nandeokuñi da nuu kancha rey Herodes. Ti ni ka nandeokuñi da inga ichi kuan nukoyo da ñuu da naa da.

Kuankoyo José jiin María ichi ñuu Egipto

¹³Nu ni ka ya'a chaa tu'va un kuankoyo da, ti ni ka'an tuku iin ángel Yandios jiin José nuu ñujani, ti ni kachi:

—Ki'in suchi lulu jña jiin nana i, ti kuankoyo ichi ñuu Egipto naa ra. Ti yukan kunchuku ra naa ra undi na kachi maa ri tuku, chi kuni nanduku rey Herodes suchi lulu jña ja ka'ni da i —ni kachi ángel ya.

¹⁴Yukan na ti ni ki'in José suchi lulu un jiin nana i, ti ni ka kee da

jakuaa un kuankoyo da ichi ñuu Egipto. ¹⁵Ti yukan ni ka'iin da undi ni ji'i rey Herodes. Yukan ni kundaa nava ni kachi Yandios ja ni kachi profeta na jana'an un: “Undi Egipto ni kana ri se'e ri.”

Ni ta'u Herodes jniñu ja na kuū taka suchi yii kuachi

¹⁶Nu ni jini Herodes ja ni ka kuu ichi ini chaa tu'va un maa da. Ti ni kiti xaan tonto ini da, ti ni ta'u da jniñu ja na kuū taka suchi kuachi iin uu kuiya, jiin taka suchi yii kuachi ga ja kanchuku ñuu Belén, jiin taka ga ñuu ka'iin yajni un. Sia'an ni sa'a da, chi ja ni ni'in va'a da jnu'un nuu chaa tu'va un, chi ni ka kachi chaa un nasa ja ni kuu ja ni kaku Jesús. ¹⁷Yukan ni kundaa nava ni chaa profeta Jeremías nuu tutu ja ni kachi da:

¹⁸Ni ka nde'e xaan yivi ñuu Ramá, ti iyo xaan jnu'un kui'ya ini. Raquel kuu ña'an nde'e xaan ja'a se'e ña, ti tu kuni ndusii ini ña, chi ja ni ndi'i i ni ka ji'i.

Kachi tutu.

¹⁹Nu ni ji'i rey Herodes, ti ni ka'an tuku iin ángel Yandios jiin José nuu iin ñujani nuu kande da ñuu Egipto un, ti ni kachi:

²⁰—Ki'in suchi lulu jña jiin nana i, ti nandeokuñi ñuu Israel, chi ja ni ji'i chaa kuni ka'ni maa i un —ni kachi ángel Yandios un.

²¹Yukan na ti ni ki'in José suchi lulu un jiin nana i, ti kuano'on da ñuu Israel. ²²Ko nu ni jini José ja Arquelao ni nukuiñi da nuu tata da Herodes ti ta'u da jniñu nuu ñuu Judea, ti ni yu'u da ki'in da yukan,

chi ja ni iyo iin ñujani nuu da, ti kua'an da ichi ñuu Galilea. ²³Nu ni ka jakoyo da yukan, ti kuankeyo da ñuu Nazaret. Yukan ni kunchuku da. Ti ni kundaa taka jnu'un ni ka ka'an profeta ja Jesús konani ya, “chaa ñuu Nazaret.”

Jnu'un Juan, chaa ni skuanducha

(Mr. 1.1-8; Lc. 3.1-9, 15-17; Jn. 1.19-28)

3 Yukan ti ni kii Juan, chaa skuanducha un, nuu ñu'un te'e ñuu Judea, ti ka'an da nuu yivi, ²ti ni kachi da:

—Nakani ini naa ra, chi ja kuan kuyajni kivi ta'u maa Yandios jniñu nuu ra naa ra —ni kachi da. ³Ti siki Juan ja'a kuu ja ni ka'an profeta Isaías na ni chaa da iin tutu sia'an:

Kin ka'an iin chaa, kin ka'an undi nuu ñu'un te'e un, ti kachi da:

“Koo tu'va ra naa ra, chi ja yajni chaa Jito'yo.

Ti kuni ja na kaka ndaa ra naa ra.”

Sia'an ni chaa profeta Isaías nuu tutu na jana'an.

⁴Sa'ma Juan ni kuu jiin ixi camellu. Ni yi'i iin sanchi ñii chii da. Ni yaji da ndikua'yi jiin nduxi ñuñu yuku. ⁵Ni ka kii yivi ñuu Jerusalén, jiin yivi ndañuu Judea, jiin yivi ñuu ka'iin yajni yucha Jordán un, ti ni ka ñuso'o i jnu'un ka'an da. ⁶Ti nu ni ka kachi i ja, ja ni ka nakani ini i naa i nuu kuachi i, ti ni skuanducha Juan i ini yucha Jordán.

⁷Suni ni ka jakoyo kua'a chaa fariseo, ja ni ka kuu da chaa ka jito va'a nuu ley Israel, jiin kua'a chaa saduceo (chaa un ni ka kuu da inga

partido ja suni ka xna'an da siki nasa kuni ka'an ley Israel). Ni ka kii uu grupo un nuu skuanducha Juan, ti ni jini Juan ja nde kua'a chaa un ni jakoyo. Ti ni nduxaan da nuu chaa un naa da, ti ni kachi da:

—Ro'o ka kuu ra nanu koo xaan jiin se'e ti, chi ndeva'a xaan ka sa'a ra. ¿Xi ka jani ini ra ja nama ra maa ra nuu nundo'o ja kuan kuu yajni nuu ra naa ra nu? ⁸Na kachi ri ja kava yiñu'un ra naa ra nava na kuni ndaa yo ja, ja ni ka nakani ini ra nuu kuachi ra naa ra. Ti nava sia'an na nduu ra nanu iin yujnu vixi ja ja'a nde'e va'a, chi ka sa'a ra jniñu va'a. Ti sia'an ka stuu ra ja, ja ni ka nakani ndixia ini ra, ti ni ka xndoo ra kuachi ra. ⁹Ti tu kondo'o vixi ini ra naa ra ja ka'an ra: “Maa yo naa yo ka kuu yo jna'an Abraham.” Tu ka'an ra sia'an, chi na kachi ri ja vasu undi yuū ja'a, ti kuu sa'a Yandios iin jniñu ña'nu ja na kuu i jna'an Abraham, nu kuni ya. ¹⁰Ti nuu yivi ja tu ka kuni nakani ini i nuu kuachi un, ja iyo tu'va Yandios ja kua'a ya nundo'o nuu i. Ti nundo'o ja kua'a Yandios un kuu nanu iin chaa ja iyo tu'va da ja kin sandoo da nuu huerta da, ti ka'ncha da yujnu ja tukaa ja'a nde'e va'a, ti ski'in nuu ñu'un ja na kayu. Suni sia'an kutu'va Yandios kua'a ya nundo'o nuu yivi un.

¹¹Jandaa kuu ja ru'u chi skuanducha ri ro'o naa ra jiin nducha, ko kuan kuu yajni kivi kenda iin chaa kuu ña'nu ga ja kuu ru'u. Ti nanu ja skuanducha da ro'o naa ra ja kua'a da Espíritu Santo ja kuncha ya jiin ra. Ti sia'an nanu sandoo iin ñu'un nuu kayu, suni

sia'an sandoo Espíritu Santo undi ini ra naa ra. Ti chaa kuu ña'nu un, tu kuu kandu ri nuu da, chi kuu ña'nu ga da ja kuu ru'u. ¹²Ti sasiin da yivi nanu iin chaa yijni pala da ja xndeche da triu da, ti kendo da paja, sava'a da triu da ini ve'e da, ti ka'ma da paja un. Ti chaa un, chi kua'a da nundo'o yivi jiin iin ñu'un ja tu nda'va kuiti —sia'an ni kachi Juan nuu chaa fariseo jiin chaa saduceo un.

Ni janducha Jesús

(Mr. 1.9-11; Lc. 3.21-22)

¹³Yukan ti ni kee Jesús ñuu Galilea, ti vaji ya ichi yucha Jordán nuu kande Juan ja na skuanducha da ya. ¹⁴Ko tu kuni Juan ni kuu, ti ni kachi da jini Jesús:

—Maa ni kuu ja skuanducha saña, ti ansu ja maa ni vaji nuu na —ni kachi Juan.

¹⁵Ti ni kachi Jesús:

—Na koo sia'an vijna, chi kanuu ja na siuku yo taka jniñu ni ta'u Yandios —ni kachi ya.

Yukan ti sa ni janta'u Juan. ¹⁶Nu ni janducha Jesús, ni kee ya ini nducha un, ti yukan ni nuña andivi nuu kancha Yandios, ti ni jini Jesús ja vaji Espíritu Yandios, ti ni jinu xini ya, nanu iin sata. ¹⁷Yukan ti ichi andivi ni ka'an Yandios jiin Jesús:

—Ja'a kuu se'e ri ja kunda'u xaan ini ri. Ti kusii xaan ini ri jiin ya —ni kachi Yandios jiin se'e ya.

Kuni ska'an ja'u'u un Jesús

(Mr. 1.12-13; Lc. 4.1-13)

4 Yukan ti ni yinda'a Espíritu un Jesús kua'an ya undi nuu

ñu'un te'e un, ja kuni ja'u'u un kue'e ya ja na sa'a ni'in ini ya. ²Ti sia'an ni kundee ya uu xiko nduu kivi, ti uu xiko jakuaa, ni iyo ndicha ini ya. Yukan ti sa ni chaa iin soko ini ya. ³Yukan ti ni tu'va ja'u'u un nuu Jesús ja kuni ke'e ya, ti ni kachi:

—Nu ndixia ra ja Se'e Yandios kuu ra, sa'a ja taka yuū ja'a na nduu staa kaji yo —kachi ja'u'u un.

⁴Ti ni kachi Jesús:

—Kachi nuu tutu Yandios: “Ansu jiin nini staa kuchaku yivi naa i, chi suni kuu kuchaku i jiin taka jnu'un ka'an Yandios”, —ni kachi Jesús.

⁵Yukan ti kua'an tuku ja'u'u un jiin ya ichi ñuu Jerusalén, ja kuu maa ñuu ii, ti ni kaa ya xini veñu'un ka'nu Israel, ⁶ti ni kachi tuku ja'u'u un jiin ya:

—Nu ndixia ra ja Se'e Yandios kuu ra, ti skanakava maa ra undi nuu ñu'un un, chi sia'an yoso nuu tutu:

Na ta'u Yandios jniñu nuu ángel ya ja na koto ya ro'o.

Ti nakinda'a ya ro'o jiin nda'a ya, nava tu tuji si'in ra nuu ni iin yuu.

Kachi tutu, ni kachi ja'u'u un.

⁷Ti ni kachi tuku Jesús:

—Tuu, chi su'va yoso nuu tutu Yandios: “Koto maa ke'e ga ra maa jito'o ra Yandios”, kachi tutu —ni kachi Jesús.

⁸Yukan ti kua'an tuku ja'u'u un jiin Jesús xini iin yuku sukun xaan, ti yukan ni xna'an nuu ya taka ñuu ka iyo nuu ñuyivi jiin taka ndajniñu vii ja iyo nuu, ⁹ti ni kachi:

—Taka ja'a kua'a ri nuu ra nu na jakunjiti ra ti chiñu'un ra ru'u —ni kachi ja'u'u un.

¹⁰Yukan na ti ni kachi Jesús:
—Kuxio nuu ri ro'o ja'u'u, chi
su'va kachi nuu tutu Yandios:
“Chiñu'un nuu maa iin ni ya
kunukuachi ra nuu”, kachi tutu —
ni kachi Jesús.

¹¹Yukan ti ni kuxio ja'u'u un nuu
Jesús ti kua'an. Ti sa ni ka chakoyo
ángel Yandios, ti ni ka chindee i
maa ya.

**Ni keja'a Jesús jiin jniñu ya ñuu
Galilea**

(Mr. 1.14-15; Lc. 4.14-15)

¹²Ti yukan ni ni'in Jesús jnu'un
Juan, chaa skuanducha un, ja
kande da vekaa. Ti nu ni jini ya
jnu'un un, ni kee ya ti kua'an ya
ichi ñuu Galilea. ¹³Ko tu ni kendo
ya ñuu Nazaret, chi kua'an ya undi
ñuu Capernaum, iin ñuu kande
yajni yu'u mar Galilea, ja kendo
nuu ñu'un ñuu Zabolón jiin ñu'un
Neftalí, ti yukan ni kuncha ya. ¹⁴Ti
yukan ni kundaa nava ni chaa
profeta Isaías nuu tutu na jana'an:

¹⁵Ñuu Zabolón jiin ñuu Neftalí, ja
kuu iin ichi kua'an yajni yu'u
mar, ichi nuu kaña ndikandii
yucha Jordán,
ti ñuu Galilea nuu kanchuku
yivi ja tu ka kuu yivi Israel.

¹⁶Yivi ka iyo kuachi kanchuku
ñuu un, kanchuku i nanu nuu
ñaña kuiti, chi tu ka jini i
jnu'un Yandios.

Ti yivi kanchuku nanu ndati
ñuji'i, ni ndinchaa iin ñu'un
nuu i.

Chi nu na nakuni ndaa i jnu'un
ya, ti kuu i nanu ja ni ka
ndundijin nduchi i.

Sia'an ni kachi profeta Isaías.

¹⁷Undi kivi un ni keja'a Jesús
xndaku ya, ti kachi ya:

—Nakani ini nuu kuachi ra naa
ra, chi ja ni jaa kivi ja ta'u Yandios
jniñu nuu ni tu'u ñuyivi —ni kachi
ya.

**Ni kana Jesús xini kuun chaa ka jniñ
chāká**

(Mr. 1.16-20; Lc. 5.1-11)

¹⁸Kua'an Jesús yu'u mar Galilea,
ti ni jini ya uu chaa ka'iin un, iin
da kuu Simón ja suni nani da Pedro,
ti inga da kuu Andrés, ñani da.
Ka'iin da ka jniñ da chāká, ti ja ni
ka chunde da ñunu da ini nducha,
¹⁹ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kundikun ru'u naa ra, na cho'o.
Ja ni ka jniñ xaan ra chāká, ko vijna
ru'u, na xna'an ri ro'o nasa nastutu
ra yivi. Ti xna'an ra yivi un maa
jnu'un Yandios ja na kandixia i ru'u
—ni kachi Jesús.

²⁰Ti luego ni, ni ka xndoo da
ñunu da ti kuankoyo da jiin Jesús.

²¹Ni jika ya ti'li ga, ti ni jini ya
ka'iin uu ga da, Jacobo jiin ñani da
Juan, se'e yii Zebedeo. Ka'iin da ini
iin barco jiin tata da, ka nachaa da
ñunu da, ti ni kana Jesús xini da.

²²Yachi ni, ni ka xndoo da barco un
jiin tata da, ti ni ka ndikun da ya.

Xna'an Jesús nuu yivi kua'a

(Lc. 6.17-19)

²³Kua'an Jesús ni ñuu Galilea,
kua'an ya xna'an ya nuu yivi ini
taka veñu'un yivi Israel ja na
kutu'va yivi un jnu'un Yandios.
Xna'an ya nuu yivi nava ta'u
Yandios jniñu, ti suni kenchaa
ya taka nuu kue'e ka jna'an yivi.
²⁴Taka yivi ñuu Siria ni ka ni'in

i jnu'un Jesús, ti ni ka janchaka i taka yivi ka jna'an taka nuu kue'e nuu ya, jiin taka yivi ka jna'an tachi xaan, jiin yivi ka jna'an kue'e jiyi'i, jiin yivi tikuku un. Ti ni sa'a Jesús tajna i. ²⁵Kua'a yivi ñuu Galilea ni ka ndikun ya, yivi ñuu Decápolis, yivi ñuu Jerusalén, jiin ñuu Judea, jiin yivi taka ñuu ka kendo ichi nuu kaña ndikandii yucha Jordán.

Ka'an Jesús nuu yivi xini iin yuku

5 Nu ni jini Jesús yivi kua'a un, ti kua'an ya xini iin yuku, ti yukan ni nukoo ya. Ti yukan ni ka ndututu yivi ka skua'a jiin ya. ²Yukan ti ni keja'a Jesús ni xna'an ya nuu i naa i.

Nau yivi kuu ja iyo ta'u nuu Yandios

(Lc. 6.20-23)

³Ti ni kachi Jesús:

—Na kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi ka iyo jnu'un kui'ya ini siki ja ni ka nakani ini i. Ni ka nakani ini i ja tu ni iyo ni iin jniñu va'a i nuu Yandios. Ti siki yivi un chi jandaa kuu ja kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. Ti jandaa kuu ja kivi i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu.

⁴Kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi ja ka iyo jnu'un kui'ya ini siki kuachi i, ti kua'a Yandios jnu'un ndee ini nuu i.

⁵Kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi vita ini, ti ni'in i ñu'un ni chisojnu'un Yandios.

⁶Kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi ka ñukuu ini maa ya ti ka jandatu i jniñu ta'u ya, ti ka sa'a i taka nava kuni ya, chi maa ya chindee i ja na siuku i.

⁷Kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi ka kunda'u ini jna'an, ti suni kunda'u ini Yandios maa i.

⁸Kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi ka iyo ndoo añu, ti kua'a ya ta'u i ja kunchuku i jiin ya.

⁹Kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi sa'a ja na kukuee kunchuku yivi naa i, chi nakinse'e Yandios maa i.

¹⁰Suni kachi ri ja kandichi Yandios jiin yivi ka jito u'u yivi maa i siki ja ka jika ndaa i ichi Yandios. Kandichi Yandios jiin yivi ya un, ti jandaa kuu ja kivi i ñuu nuu ta'u maa ya jniñu.

¹¹Ti kachi ri ja kandichi Yandios jiin ro'o naa ra ja nu na ka'an ndeva'a yivi nuu ra, ka'an i siki ra ti kundio ini i ro'o ja kua'a i tau ra naa ra, ti chakuachi i ro'o sava'a ni ga jnu'un ja siki ru'u. ¹²Ti sii xaan na koo ini ra naa ra, chi na ni'in ra ta'u nuu Yandios. Suni sia'an ni ka sa'a yivi jiin profeta ni taji ya ja ni kikoyo undi nuu. Suni ni ka ndiyo ini yivi maa da, sia'an nanu ka ndiyo ini yivi ro'o vijna naa ra —kachi ya.

Ñii jiin nduva ñu'un ja kuu nuu ñuyivi

(Mr. 9.50; Lc. 14.34-35; 11.33)

¹³Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Ro'o naa ra, ka kuu ra nanu ñii ja sa'a asun ndeyu, chi kanchuku ndaa ra nuu ñuyivi ja'a. Ti nanu ja kanchuku ra sia'an, ka kuu ra nanu ñii ja kuu nuu ndeyu. Chi nu na naa xiko u'ua ñii un, ti tukaa kuajniñu yo, chi su'va kacha yo ki'in, ja na kuañu ni'nu yivi siki naa i. Ti

suni sia'an kuu jiin ro'o, chi nu tu kanchuku ndaa ra nuu yivi ñuyivi ja'a, ti suni sia'an tukaa kuajiniñu ro'o ja kuu nuu Yandios.

¹⁴Ro'o naa ra, suni ka kuu ra nanu nduva ñu'un ja kuu nuu ñuyivi ja'a. Nu iin ñuu na kundee xini iin yuku, ti tu kuu jankisa'yi. ¹⁵Ni tu kuu skuikun yo iin yiti, ti chunde yo chii iin cajón. Chi su'va chuxndee yo ñu'un un nuu sukun nava na kundijin nuu taka yivi kanchuku ini ve'e. ¹⁶Suni sia'an kuni ya jiin ro'o naa ra, ti sa'a ra ja na ndundijin nuu taka yivi, ti nava na nakuni i taka jniñu va'a ka sa'a ra. Ti na nakuanta'u i nuu Tata ra Yandios, ya kancha undi andivi. Nakuanta'u i nuu ya vanua sia'an chindee ya ro'o naa ra, ti vii vii kunchuku ra naa ra nuu ñuyivi.

Xna'an Jesús nasa ka'an ley Moisés

¹⁷Koto kondo'o ini ra naa ra ja ni chaa ri xnaa ri ley Moisés, xi jnu'un ni ka xna'an taka profeta. Tu xnaa ri jnu'un un, chi su'va vaji ri ja na siuku ri taka jnu'un un. ¹⁸Na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja ni iyo ga andivi jiin ñuyivi, ni tu kuu kencha ri ni iin letra nuu iin jnu'un Yandios, undi na kuu taka nava kuni maa ya. ¹⁹Ja yukan kuu yivi tu ka jandatu nuu taka ley ni ja'a Yandios, vasu iin jniñu lulu, ja na xna'an i nuu inga yivi ja na sa'a i, ti na kachi ndaa ri ja yivi un, tu kuu kivi i ini ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ko yivi jandatu ti xna'an i nuu inga yivi ja na kuandatu i, ti yivi yukan ndixia chi najaa i nuu ta'u Yandios jniñu ti yukan nduña'nu i. ²⁰Ti na kachi ri nuu ra ja nu na kunchuku

ra nanu kanchuku chaa ka xna'an ley Moisés jiin chaa fariseo yukan, yukan na ti tu kuñukun ini ra ja kivi ra ñuu nuu ta'u Yandios jniñu.

Xndaku Jesús siki jnu'un kiti ini

(Lc. 12.57-59)

²¹Ka jini ra naa ra iin jnu'un ni ka ka'an jna'an ra na jana'an ja kachi: “Tu ka'ni ra ndiyi, chi nu iin yivi na ka'ni ndiyi ti ki'in yi nuu juez ja na xndichi da i.” ²²Ko ru'u na kachi ri nuu ra ja nu iin yivi na kiti ini i nuu ñani jna'an i, ti suni kunda'a da yivi un nuu juez. Nu na sa'a ndeva'a i nuu ñani jna'an i, ti ki'in i nuu junta ka'nu Israel ja na xndichi da maa i. Ti nuu nau yivi na kachi ja kaku'u xi ja tu iyo ndi'i ini ñani jna'an i, na kuñukuu ini i ja ki'in i nuu infiernu.

²³Ja yukan kuu ja nu na kin soko ra nuu altar Yandios, ti nu ja ni jaa ra yukan, ti nuku'un ini ra ja kiti ini ñani ra nuu ra, ²⁴xndoo ja yinda'a ra yukan nuu altar un, ti nandeokuñi ra, ti kin nundaka ta'u ra nuu da. Yukan na ti sa kuu nandeokuñi ra, ti soko ra ja yinda'a ra nuu altar Yandios. ²⁵Nu iin yivi na kankuachi ja'a ra ja tau ra xu'un nuu da, ti ki'in da jiin ra undi ve'e juzgado. Xnakan ndaka ta'u ra nuu da ichi kuankoyo ra nava tu xndichi da ro'o nuu juez, chi nakua'a juez un ro'o nuu policia, ti chaa un chunde da ro'o vekaa. ²⁶Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra, ja sia'an ni kundee ra vekaa un undi na chunaa ndi'i ra ja tau ra nuu chaa un, ti sa kee ra ki'in ra.

Xndaku Jesús siki jnu'un ka yisikincha'a jna'an

²⁷Ka jini ra nava ni ka ka'an yivi jana'an: “Koto kusikincha'a jna'an

ra jiin inga ñasi'i." ²⁸Chi na kachi ri nuu ra ja nu iin chaa na kuni da iin ñasi'i ti kuu ini da nde'e da ña, ti chaa un ja ni chakuachi da maa da jiin ña undi añu da.

²⁹Ti nu nduchi kua'a ra kuu ja ni nde'e un, tava na ki'in. Chi va'a ga ja nu iin ni nduchi ra na naa, ti ansu ja ki'in ra ni jiin yiki kuñu ra nuu infiernu. ³⁰Ti nu nda'a kua'a ra kuu ja ni sa'a iin kuachi, ka'ncha na ki'in, chi va'a ga ja nu iin ni nda'a ra un na naa, ti ansu ja ki'in ra ni jiin yiki kuñu ra nuu infiernu.

Xndaku Jesús siki yivi ka xndoo jna'an

(Mt. 19.3-9; Mr. 10.11-12; Lc. 16.18)

³¹Suni sia'an ni ka ka'an yivi jana'an: "Nu iin chaa na xndoo da ñasi'i da, ti nuu kuu ja na ndokani da iin tutu ja ni ka xndoo jna'an da." ³²Ko ru'u na kachi ri nuu ra ja nu iin chaa na xndoo da ñasi'i da, ti nu tu naa kuachi ni sa'a ña, ja kinikava ña jiin inga chaa, ti chaa un chakuachi da maa ña. Ko nu inga chaa na nanda'a jiin iin ña'an ni kendo un, ti suni chakuachi da maa da.

Xndaku Jesús siki jnu'un ka chisojnu'un

³³Suni sia'an ni ka ka'an yivi jana'an: "Koto naa ini ra, ti tu siuku ra taka jnu'un ni chisojnu'un ra nuu Yandios, ja maa Yandios kuu ya kua'a jandaa ja'a ra." ³⁴Ko na kachi ri nuu ra naa ra ja tu chisojnu'un ra sia'an, chi nu na chisojnu'un ra ja andivi kuu ja kua'a jandaa ja'a ra, ti yukan kuu nuu kancha maa Yandios. ³⁵Ni tu kachi ra ja

ñuyivi kuu ja kua'a jandaa ja'a ra, chi ja'a kuu nuu jañu ya jiin ja'a ya, chi maa ya xiin. Ni ja kuu ñuu Jerusalén, ja yukan tu kua'a jandaa ja'a ra, chi yukan kuu ñuu chaa kuu Rey kuña'nu ga ja ta'u jniñu.

³⁶Ni tu chisojnu'un ra ja kuu xini ra. Sandau tu siuku ra, ti nasa kuu sama ra color xini ra ti maa ya ni ja'a. ³⁷So nini kuu ja kachi ra naa ra ja "kuu" xi "tu kuu", chi tu nijniñu inga jnu'un un, vasu iin jnu'un kanuu ga kuu ja chisojnu'un ra un, chi taka ga jnu'un un vaji nuu ja'u'u un.

Xndaku Jesús siki yivi ka ndiyo ini nuu jna'an

(Lc. 6.29-30)

³⁸Suni ka jini ra ja ni ka ka'an yivi jana'an: "Nu ni stuji yivi nduchi ra, ti suni stuji nduchi maa i. Ti nu ni tava i jnu'un yoso ra, ti suni tava ra jnu'un yoso maa i." ³⁹Ko ru'u na kachi ri: Koto kinjna'an ra jiin yivi kani ro'o, chi su'va nu ni kani i iin nuu nuu ra, kua'a inga nuu ra na kani tuku i. ⁴⁰Nu iin yivi na kankuachi ja kuni kuisonchaa i camisa ra, suni kua'a jnu'un ja na kunda'a i camarra ra. ⁴¹Nu iin yivi na chayika ro'o ja kin nchaka ra ndajniñu i sava ichi, ti va'a ga na kinchaka ra i undi nuu ki'in yi. ⁴²Ti nu sava'a ni ga yivi na kakan nuu i iin ndajniñu nuu ra, kua'a ndajniñu kuni i, ti koto siokani ra sia'an ni yivi un ki'in.

Na kunda'u ini yo yivi jito u'u yo'o

(Lc. 6.27-28, 32-36)

⁴³Ka jini ra ja suni sia'an ni ka ka'an yivi jana'an: "Kunda'u ini

nuu yivi kunda'u ini ro'o, ti koto u'u nuu yivi jito u'u ro'o.”⁴⁴ Ko ru'u na kachi ri nuu ra naa ra ja na kunda'u ini ra nuu yivi jito u'u ro'o. Kakanta'u nuu maa Yandios ja kuu yivi ka ka'an ndeva'a nuu ra ti ka ka'an i siki ra, ti chindee yivi un vasu na kani i ro'o.⁴⁵ Chi sia'an ti sa stuu ra maa ra ja yi'i ra jiin maa Tata ra Yandios, ya kancha andivi. Chi maa ya kuu ja sa'a ja ndii siki yivi va'a jiin yivi kue'e, ti suni ja'a ya sau ja kuu taka yivi un, ti yivi un suni kuu i jna'an ra nuu ñuyivi ja'a.⁴⁶ Ko nu ro'o na kunda'u ini ra nuu nini yivi ka kunda'u ini maa ra, ¿ti nau ta'u ra iyo ja nu sia'an naa sa'a ra nusa? Ti suni undi chaa ka jikan ya'u nuu puestu un ka sa'a da sia'an.⁴⁷ Ti suni nu na kanxia'u ra jiin nini yivi mani ra jiin, ti tu va'a nu na sa'a ra sia'an, chi undi yivi ja tu ka kandixia Yandios, suni sia'an ka sa'a i.⁴⁸ Ja yukan kuu ja koo ndaa ini ra jiin taka ni yivi. Ti sia'an kunchuku ndaa ra, chi Tata yo Yandios, ya kancha andivi, nini iyo ndaa ini ya jiin yo'o naa yo —ni kachi Jesús.

**Xndaku Jesús nasa koto
nda'u yo ñani jna'an yo**

6 Siin Jesús xndaku ya nuu yivi ka skua'a jiin ya, ti ni kachi ya:

—Koto stuu ra iin jniñu ja ka sa'a ra nuu yivi ja na nde'e i ro'o. Chi nu sia'an na sa'a ra, ti Tata yo Yandios ja kancha andivi, tu kua'a ya ta'u ra.² Nu ka kuni chindee ra yivi nda'u naa i, koto stuu ra nuu ni ñuu, nanu ka sa'a yivi ja ka ka'an vixi i, ka jika i ichi, xi ini veñu'un

Israel, ja jiin jnu'un i ka stuu i ja tu ka chiñu'un i jnu'un Yandios. Sia'an ka ka'an i nava na nakua'a yivi ja yiñu'un i nuu i maa i naa i. Ko jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja yukan ni kuu ndi'i ta'u i.³ Ti ro'o nu ka kuni ra chindee ra yivi nda'u, ko kua'a xe'e ra un nava tu kuni ni iin yivi.⁴ Sia'an sa'a ra nava maa iin ni Yandios na kuni jniñu un, chi maa ya kuu ja kua'a ta'u ra.

Xna'an Jesús nasa kakanta'u yo

⁵ Nu ka kuni kakanta'u ra naa ra, koto sa'a ra nanu ka sa'a yivi ja ka nu kujiin i ini veñu'un, xi jiki calle ja na kuni yivi nuu i, ja jiin jnu'un i ka stuu i ja tu ka chiñu'un i jnu'un Yandios. Ko na kachi ndaa ri ja jiin yukan ni, ti ja ka iyo ta'u i.⁶ Ko ro'o nu kuni kakanta'u ra, ndivi ini ve'e ra, kasi yuxe'e ra, ti kakanta'u nuu Yandios nuu kande maa iin ni ya jiin ra. Ti jini ya jnu'un ka'an ra, ti maa ya na kua'a ta'u jikan ra nuu ya.⁷ Nu jikanta'u ra, ti tu ndaku ni'in nuu nuu ra iin jnu'un ka'an ra, nanu ka sa'a yivi tu ka nakuni nau kuu maa Yandios. Chi ka ndo'o ini i ja kuniso'o Yandios jnu'un ka ka'an i, ja sia'an nu nuu nuu ka ndaku ni'in i jnu'un ka ka'an i.⁸ Koto ma sa'a ra sia'an naa ra, chi xnaka Yandios jini taka ja ka nandi'i ra naa ra, ti sa ka jikan ra nuu ya.⁹ Ja yukan kuu ja sia'an kakanta'u ra naa ra:

Tata yo Yandios, ja kancha ni andivi, kava yiñu'un yo nuu sivi ni, ti maa ni kuu ja kuña'nu ga.

¹⁰ Jika na nuu ni ja yachi na kiji kivi ta'u ni jniñu nuu ni tu'u ñuyivi yo.

¹¹ Ti kua'a ni staa nakaji yo vijna ja kuu ja ndendajnu yo iin kivi iin kivi.

¹² Kuan ka'nu ini ni nuu kuachi ka sa'a na, nanu ka jan ka'nu ini na nuu ñanijna'an na nuu taka ja ka sa'a i jiin na.

¹³ Koto maa kua'a ni jnu'un ja kotojnuni ja'u'u un saña, ti su'va nama ni saña nuu nundo'o un.

Chi maa ni xiin nuu ta'u jniñu, ti maa ni kuu ja ndiso jniñu ña'nu un.

Ti ña'nu ga na koo sivi ni siki yo ja kuu saa ni. Ti sia'an na koo. Kachi ra naa ra.

¹⁴ Ti iin jnu'un kanuu ja kakanta'u ra un kuu ja saka'nu ini ra nuu yivi jito u'u ro'o. Chi nu sia'an na sa'a ra, ti suni maa Yandios, ya kancha andivi, saka'nu ini ya nuu kuachi ra.

¹⁵ Ko nu tu saka'nu ini ra nuu yivi ka jito u'u ro'o naa ra, suni sia'an maa Yandios tu saka'nu ini ya nuu kuachi ra naa ra —ni kachi ya.

Xndaku Jesús nasa koo ndicha ini yo

¹⁶ Siin Jesús xndaku ya ti ni kachi ya:

—Nu ka kuni ra koo ndicha ini ra, koto sakui'ya ini ra naa ra nanu ka sa'a yivi ja xndoo jnu'un Yandios jiin jnu'un i. Ka sakui'ya i nuu i ko so ja na kuni yivi ja ka iyo ndicha i. Na kachi ri nuu ra ja jiin yukan, ti ja ni ka ni'in ta'u i. Ti yukan ni kuu ndi'i ja ni'in i. ¹⁷ Ko ro'o naa ra, nu ka kuni koo ndicha ini ra, nakacha nuu ra, ti nachu'un ra kuka xini ra. ¹⁸ Nava sia'an tu kani ini yivi naa i ja iyo ndicha ini ra, chi maa iin ni Yandios, ya kancha jiin ra kuu ja

jini ya, ti nava na kua'a ya ta'u ra —ni kachi ya.

Nanu kuu nu skaya yo yaji yo

¹⁹ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Koto skaya ra ja kuñava'a ra nuu ñuyivi ja'a, chi nde iyo tikixin ti nde kua'a jniñu ka stivi ti, ti suni kuu kivi ñakui'na ti sakui'na i. ²⁰ Va'a ga ja nu na skaya ra jniñu va'a kuni maa Yandios, ya kancha andivi, chi yukan tu iyo tikixin ti tundo xnaa yo, ti ni ñakui'na tu kuu kivi ja sakui'na. ²¹ Ja yukan kuu ja nu ndiyo xaan ini ra ja na nakaya yaji ra nuu ñuyivi ja'a, ti xnaa ndi'i ra yaji ra nuu Yandios nuu kancha ya andivi —kachi ya.

Iin ñu'un ja kuu yiki kuñu yo

²² Siin Jesús xndaku ya ti ni kachi ya:

—Nduva yiti kuu nduchi ra ja kuu nuu ni tu'u yiki kuñu ra. Nu ka iyo va'a nduchi ra, ti suni sia'an iyo va'a ni yiki kuñu ra. ²³ Ko nu tu ndijin nduchi ra, ¿ti nasa kundijin ichi ki'in ra nusa? Ti ñuñaa kua'an ra nu sia'an. Chi nu na nda'va yiti un, ti nduva ra ti tuji ra. Ti tu kuu nasa ndoko ra, chi iyo xaan kaa ichi ñuñaa kua'an ra un.

Tu xndi'i ini yo siki ja kuchaku yo

²⁴ Ni iin yivi tu kuu kunukuachi nuu uu jito'o, chi kendo va'a i jiin iin da, ti kendo kui'ya i jiin inga da. Ni tu kuu kunukuachi i nuu Yandios, ti ja kundio ini i xu'un jiin ñu'un. Chi nini nuu maa ni ya kuu nu na kondo'o ini i, ti ansu ja kundio ini i xu'un —ni kachi ya.

Jito Yandios Se'e ya

²⁵Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Na kachi ri nuu ra naa ra, ja koto ma xndi'i ra ini ra ja kuu ja kaji ra xi ja ko'o ra, ja na kuchaku ra, xi ja kuu sa'ma ku'un ra naa ra. Chi maa Yandios ni sa'a ja chaku ra jiin yiki kuñu ra. Ti maa ya kuu ja kua'a ja kaji ra jiin sa'ma ku'un ra. ²⁶Nde'e naa ra, kiti ka ndava nuu tachi un, tu naa jniñu ka sa'a ti ja nastutu ti, ti sava'a ti ku'iin, ko Tata ra Yandios, ya kancha ya andivi, ja'a ya ja ka yee ti. Ko na kachi ri ja kanuu ga ro'o naa ra ja kuu kiti ka ndava un. ²⁷Ti ni tundo ni'in ra naa ra vasu na xndi'i xaan ini ra jiin ja kuchaku ra, xi jiin ja kundio ini ra ja kusukun ga ra. ¿Va nu ja ndi'i xaan ini ra jiin un, ti ni'in ra kuu ra nu?

²⁸¿Xi va'a ka sa'a ra ja ka xndi'i xaan ini ra ja kuu sa'ma ra nu? Nde'e naa ra nasa ka ja'nu ita rosa un, ti tu jini yo nasa ja'nu, ko vii xaan kanda. ²⁹Ko na kachi ri ja ni Salomón, chaa ni kuu rey Israel na jana'an, tu ni suku da nanu ita un, vasu vii xaan ni kaa sa'ma da. ³⁰Ti maa Yandios skua'nu ya ita un, ti vii xaan na skutu ya i. Ko vasu vii xaan ni kanda vijna ti ijña ja ni ka ichi, ti tukaa ga kuni yo. Chi su'va kayu nuu ñu'un. Ja yukan kuu ja nu sia'an sa'a Yandios ja jito va'a ya ita un, ¿ti ansu kanuu ga ro'o naa ra ja na koto va'a ya nu? ¿Ndoos xaan ka ndi'i ini ra nusa? ³¹Ja yukan kuu ja koto kachi ra naa ra: “¿Ndoos kaji yo vijna? ¿Ti nasa ko'o yo vijna?” Xi kachi ra naa ra: “¿Nasa ku'un

yo naa yo vijna?” ³²Chi taka un ka ka'an yivi, ja tu ka nakuni i nau kuu Yandios. Ko ro'o naa ra, iyo iin Tata ra ja kuu Yandios kancha andivi, ti ja jini ya ja taka un ka nandi'i ra naa ra. ³³Ja yukan kuu ja kuñukuu ini maa Yandios naa ra, ti kuandatu ni ini ra jniñu ta'u ya, nava na kua'a ya taka ja ka nandi'i ra naa ra. ³⁴Ti sia'an tu xndi'i xaan ini ra naa ra ja nasa koo ra ijña, chi taka ni kivi vaji nundo'o un, ti suni sia'an kua'a ja ka nandi'i yo vaji iin kivi iin kivi —ni kachi Jesús.

Koto kuu ichi ini yo nuu yivi

(Lc. 6.37-38)

7 Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Koto kuu ichi ini ra nuu yivi ja ka'an ndoo ra, nava suni Yandios tu ske ichi ya ro'o, ja suni sia'an kaa tu maa ra. ²Chi suni nanu ka ka'an ndeva'a ra nuu ñanijna'an ra, suni sia'an xndichi Yandios ro'o, ti sa'a ya jiin ra nanu ka sa'a maa ra jiin ñanijna'an ra. ³Nu sia'an na sa'a Yandios, ¿ti nasa kuu ka'an ndoo ra ja kuu ichi ini ra nde'e ra nuu ñanijna'an ra, nu iyo iin kuachi i, vasu jakuu ga kaa tu maa ra jiin kuachi ra xino? ⁴Ko nu ja kuu ga kaa maa ra jiin kuachi ra, ¿ti ndoo ka'an vixi ra nuu ñanijna'an ra ja iyo ndoo ra nusa? nde'e na kaa jniñu sa'a ra, ti suni yuji xaan ra jiin kuachi ra. ⁵Ko na kachi ri ja ka kuu ra nanu ja xndoo jnu'un Yandios jiin jnu'un, yivi ja tu jini ra ja xnakan nde'e va'a ra nasa kancha maa ra jiin kuachi ra, ti sa kuu kotonchaa ra iin kuachi lulu ka sa'a ñanijna'an ra.

⁶Koto xna'an ra jnu'un Yandios nuu yivi kanchuku nanu ina, chi tu kuantu'u i jnu'un ka'an ra. Su'va ske ichi i jnu'un un, chi ka kuu i nanu ina xaan ja ka jniñ ñi'in ti yo'o. Ni koto xna'an ra jnu'un Yandios nuu yivi kanchuku nanu kiti, chi ske xiko i jnu'un un, ti kuañu ni'nu i. Nde'e ra kiti un nu ni chitu chii ti ti tuxijni ti, chi nuni un ti jañu ni'nu ti siki —ni kachi Jesús.

Nasa kakanta'u yo nuu Yandios

(Lc. 11.9-13; 6.31)

⁷Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi da: —Koto xndi'i ra ini ra, ja kakanta'u ra nuu Yandios. Siin kakanta'u ra nuu ya nanu ja kana ra xini iin yivi nu nandi'i ra iin ndajniñu. Ti sia'an na kuniso'o ya ti kua'a ya nau ja nandi'i ra. ⁸Chi nu siin yo jikanta'u yo, ti kua'a ya nuu yo. Chi nu nduku yo ti nani'in yo. Ti nu na kana yo ti kuniso'o ya. ⁹¿Xi ka iyo iin iin ra ja tava ini ra kua'a ra iin yuū nuu se'e ra, nu ka jikan i staa nuu ra nu? ¹⁰¿Xi nu ka jikan i chāká, ti kua'a ra iin koo nuu i nu? ¹¹Ro'o naa ra, vasu ka nchakuachi ra, ko suni iyo jniñu va'a ka sa'a ra ja ka nduku ra ja va'a ja kuu se'e ra. Ti suni sia'an Tata ra Yandios, ya kancha andivi, kua'a ya taka ja va'a nu na kakan ra nuu ya naa ra.

¹²Ja yukan kuu ja kava yiñu'un ra jiin yivi naa i, nava suni sia'an na nakua'a i ja yiñu'un ro'o naa ra, chi sia'an ta'u ley Moisés jniñu jiin taka ga tutu ni ka chaa profeta na jana'an—ni kachi Jesús.

Iyo uu ichi

(Lc. 13.24)

¹³Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Na kachi ri ja iyo uu ichi nani'in ra, iin kuu ichi va'a ti inga kuu ichi nundo'o. Ti ichi nundo'o un tu yii ki'in ra, chi jicha xaan, ti nuña ja sa'a ra nava kuni maa ra. Yukan iyo jnu'un ndichi ini, kuu siin ra jiin taka jnu'un ra, ko sandi'i ni ga ichi un kande nuu jna'nu ndatu ra, ti kua'a yivi kuankoyo i ichi un, ko sandi'i ni ga ichi un ti naa yivi un naa i. ¹⁴Ti ichi va'a ja kuu ichi Yandios, vi'i ncha ni kaa, ti nde kua'a yivi tu ka nanduku i ichi un, chi jaku ni yivi kuu ja ka nani'in ichi un, ti yukan kundikun i kuankoyo i jiin. Ti nuu ndi'i ichi un, kuu nuu najaa i nuu Yandios. Ti yukan nanita'u i ja na kuncha i jiin ya ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

Jiin nde'e yujnu sa nakuni yo nuu yujnu va'a xi yujnu kue'e kuu

(Mt. 12.33-37; Lc. 6.43-44)

¹⁵Koto maa ra naa ra jiin yivi ka xnda'u ña'an, ja ka ka'an ja ka kuu i profeta ka ka'an jnu'un Yandios un. Chi yiñu'un vekoyo i nuu ra naa ra, ko añu i kuu nanu kiti xaan, chi ka ñu'un kui'na ini i. ¹⁶Ti ro'o naa ra tu ka jini ra ndoo ka ndo'o ini yivi un, nu ka ndo'o va'a ini i xi tuu. Ko jiin jniñu sa'a i un ti kuni ra naa yivi ka kuu i. Chi na kachi ri ja tu kuu kuni'in yo nde'e tika'ya xini iin nu'iñu, xi kuni'in yo tichi vixi xini iin nu'iñu xaan. ¹⁷Ja yukan kuu ja taka yujnu va'a kua'a nde'e vixi. Ti taka yujnu ka ja'a nde'e kue'e tu kaji yo. Sia'an kuu yivi va'a, chi ndo'o ini i sa'a i iin jniñu va'a. Ti yivi sa'a ndeva'a un, mani jniñu kue'e ndo'o ini i. ¹⁸Ti yujnu va'a un tu kuu kua'a nde'e kue'e, ni

yujnu kue'e un, tu kuu kua'a nde'e va'a. Yukan kuu ja iin yivi va'a tu sa'a ndeva'a i, ti yivi kue'e un nini ka sa'a ndeva'a i. ¹⁹Ti taka yujnu kue'e ja tu kee nde'e va'a xini un, ka'ncha yo ti na kayu nuu ñu'un. Ti nu sa'a yo sia'an jiin yujnu un, va jandaa ndixia kuu ja kua'a Yandios iin nundo'o xaan nuu yivi kue'e un. ²⁰Ja sia'an kuu ja jiin jniñu ka sa'a i un, nakuni yo naa yivi ka kuu i, ja tu ka'an ndaa i jnu'un Yandios.

(Lc. 13.25-27)

²¹Ansu tendi'i yivi ndakuni'in sivi ri najaa i andivi nuu ta'u Yandios jniñu, vasu na kachi i: “Ni'in kuu jito'o na, ti saña kuu se'e ni.” Yivi yukan tuu, chi nini yivi siuku jniñu ta'u Tata ri Yandios, ya kancha andivi. Yivi yukan ni kuu ja najakoyo. ²²Nu na jaa kivi sandi'i ni ga un, ti nde kua'a yivi ndakuni'in sivi ri, ti kachi: “Ni'in kuu jito'o na, ti saña kuu se'e ni. Saña kuu ja ni ndiso jniñu nuu ni na ni ka'an na jnu'un ni. Ti jiin sivi ni ni ka keni'in na tachi xaan un kuankoyo, ti suni jiin sivi ni ni ka sa'a na kua'a ga jniñu ña'nu”, kachi. ²³Ko yukan na ti kachi ri jini yivi un: “Jankivi ni nakuni ri ro'o ja kuu ra se'e ri. Kuxio nuu ri naa ra, ti kuankoyo ro'o, yivi ndeva'a”, kachi ri —ni kachi Jesús.

Xndaku Jesús siki uu ve'e

(Lc. 6.47-49; Mr. 1.22)

²⁴Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Ja yukan kuu ja yivi kuni chunso'o, na chunso'o i, ti na sa'a i jniñu ta'u ri. Ti yivi un kuu i nanu

iin chaa yukun ini, ja konu'un xaan ni sa'a da ve'e da, ti kunuu teyii ni skee da yuu ka ndiso nama ve'e un. ²⁵Ni kii iin sau xaan, ni ndaa nducha ti ni kani iin tachi xaan jika ve'e un, ko tu ni nduva ve'e un, chi kunu xaan ka yindi'yi yuu ka ndiso nama ve'e un. ²⁶Ko yivi ni jiniso'o ti tu ni siuku i taka jnu'un ka'an ri, kuu i nanu iin chaa ñaa ja ni jani da ve'e da nuu ñu'un ta'ya. ²⁷Ni ja'a iin sau xaan, ni ndaa yucha, ti ni nandoyo ñu'un un, ni kee iin tachi xaan, ti ni nduva ve'e un kua'an, ti ni naa i —kachi Jesús.

²⁸Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ti so ni ka naa ini yivi ni ka ñuso'o jnu'un ni ka'an ya, ²⁹chi ndichi xaan ni xndaku ya jnu'un un, ja ni iin chaa ka xna'an ley Israel un, tu ka xndaku da sia'an.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa jna'an kue'e ndi'yi te'yu

(Mr. 1.40-45; Lc. 5.12-16)

8 Nu ni nandeokuñi Jesús ja'a yuku un, ti chitu xaan yivi ni ka nandikun tuku i ya. ²Ti ni tu'va iin chaa jna'an kue'e ndi'yi te'yu. Ni jakunjiti da nuu ya, ti ni kanda'u da jiin ya:

—Jito'yo Jesús, nu kuni ni ti sandoo ni saña jiin kue'e na ja'a —kachi da.

³Yukan na ti ni skaa ya nda'a ya, ni ke'e ya siki da, ti ni kachi ya jiin da:

—Kuni ri, na ndundoo ra vijna —ni kachi ya.

Nu ni ka'an ya sia'an, ti ni nduva'a ni chaa ku'u un. ⁴Ti ni xndaku ya nuu da:

—Kua'an, ti koto kani ra jnu'un nuu ni iin yivi ja, ja ni nduva'a ra.

Xnakan, kua'an ti ki'in ra nuu sutu un, na kuni da ja, ja ni nduva'a ra. Ti kunda'a nau ja soko ra nuu Yandios, sia'an nava kachi ley Moisés, nava na kuni yivi ja, ja ni kenchaa ndi'yi un ro'o —ni kachi ya.

Sa'a Jesús tajna iin muzu capitán romano

(Lc. 7:1-10)

⁵⁻⁶Nu ni jaa Jesús ñuu Capernaum, ti ni kenda iin chaa kuu capitán, ja kuu chaa yinda'a iin ciento soldado, ka yi'i jiin ejército ñuu Roma, ti ni kanda'u da jiin Jesús:

—Jito'yo, kancha iin muzu na ve'e na, katuu i jito, ni kuu tikuku i, ti u'u xaan tonto i —kachi da.

⁷Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri na kin sa'a tajna i —ni kachi Jesús.

⁸Ti ni kachi chaa un jiin ya:

—Jito'yo, kuña'nu ga ni ja kuu saña, ti tu kuu kejna'an na jiin ni. Ja yukan kuu ja tu kuni na ja ki'in ni undi ve'e na, chi so kuni na ja na ta'u ni jniñu, ti na nduva'a muzu na. ⁹Chi saña, suni iyo iin chaa kuña'nu ta'u jniñu nuu na. Ti suni maa na, yinda'a na soldado na. Ti nu na kachi na jiin iin da: “Kua'an”, ti ki'in da. Ti kachi na jiin inga: “Ña'an ja'a”, ti kii da. Ti ta'u na jniñu nuu muzu na ja na sa'a i iin jniñu un, ti sa'a i —kachi da.

¹⁰Nu ni jiniso'o Jesús jnu'un un, so ni naa ini ya, ti ni kachi ya jiin yivi kua'a kuankoyo jiin ya un:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja ni tu'u ñuu Israel, tu iyo ni iin yivi kandixia ru'u nanu ni kandixia chaa ja'a. ¹¹Ko na kachi

ri nuu ra naa ra ja nde kua'a yivi kikoyo i ichi nuu kaña jiin ichi nuu kee ndikandii, ti kivikoyo i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu, ti nukoo i xiin Abraham, Isaac, jiin Jacob. ¹²Ko kua'a yivi Israel ja ka kuni kunchuku ñuu nuu ta'u Yandios jniñu un, keni'in ya maa i kinkoyo i ichi fuera ñuu un, ti koo i nundo'o kunchuku i. Yukan ti nde'e i ja jnu'un kui'ya ini, ku'yu yu'u i, ti nakeyi'i i jnu'un i ja xaan nakani ini i —kachi Jesús.

¹³Yukan na ti ni kachi ya jini chaa kuu capitán un:

—Kuano'on ve'e ra, ti na kuu sia'an nava ni kandixia ndaa ra —ni kachi ya.

Ti un, ni nduva'a ni muzu chaa un.

Sa'a Jesús tajna nana chiso Pedro

(Mr. 1:19-31; Lc. 4:38-39)

¹⁴Yukan ti ni ja'an Jesús ve'e Pedro. Ni jini ya ja katuu nana chiso Pedro nuu jito, ku'u ña jiin kue'e kiji xaan. ¹⁵Ni jniñi ya nda'a ña, ti ni kenchaa ni kiji un maa ña. Yukan ti ni ndoko ña, ni sa'a ña ndeyu, ni ka yee da jiin ya.

Sa'a Jesús tajna yivi kua'a

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶Nu ni kuaa, ti ni ka chakoyo yivi nuu Jesús jiin tijni xaan yivi ka jna'an tachi xaan, ti jiin iin ni jnu'un ni ka'an ya, ni keni'in ya tachi xaan un kuankoyo. Ti suni ni ka nduva'a ni taka ga yivi ka ku'u un. ¹⁷Yukan ni kundaa jnu'un Yandios nava ni ka'an profeta Isaías na jana'an, ja ni kachi da: “Maa ya ni kunda'u ini yo'o jiin kue'e ka

jna'an yo, ti ni kenchaa ya kua'an", kachi Isaías.

Uu chaa ka kuni ki'in jiin Jesús

(Lc. 9.57-62)

¹⁸Nu ni jini Jesús ja nde kua'a yivi ni ka ndututu jiin ya, ti ni ta'u ya jniñu nuu ndaja'a ya ja na kin ya'a da jiin ya undi inga nuu yuu lago un. ¹⁹Ti iin chaa ka xna'an ley Israel un ni tu'va nuu ya, ti ni kachi:

—Maestro, kuni ki'in na jiin ni vasu sava'a ni ga na ichi na ki'in ni, ti ki'in yo —ni kachi da.

²⁰Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ñukuii un chi ka iyo yau kava ka yi'i ti. Ti saa un suni ka iyo taka ti nuu ka ndetatu ti. Ko ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, va sa nanu iyo nuu ndetatu ti'li xini ri —kachi Jesús.

²¹Ti inga chaa kuu ndaja'a ya un ni kachi:

—Jito'yo, kundatu ni na kin chunduji na tata na xnakan, ti sa chaa na, na cho'o —ni kachi da.

²²Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jini ra ja ka iyo yivi kanchuku nanu ndiyi, chi tu ka chunso'o i jnu'un Yandios. Ti sia yivi un na chunduji jna'an maa i, ti ña'an na cho'o —kachi ya jiin da.

**Ni sa'a Jesús ja na jakuiñi tachi sau
xaan un jiin nducha lago**

(Mr. 4.35-41; Lc. 8.22-25)

²³Yukan ti ni kivi Jesús ini barco, ti yivi ka skua'a jiin ya, ni ka ndikun i ya kuankoyo i jiin ya. ²⁴Yukan ti ni ndonda iin tachi sau xaan tonto nuu lago un, ni keja'a kava nuu mani ga nducha un nuu

barco un. Ko Jesús chi kixi kixi ni ya. ²⁵Ti ni ka xndoto ndaja'a un ya, ti ni ka kachi da:

—iJito'yo, nama ni, yo'o chi naa yo. Ka kuni keka'nu yo chii nducha ja'a! —ni ka kachi da.

²⁶Ko ni kachi ya jiin da:

—Ndoo xaan ka yu'u ra. ¿Xi ka jani ini ra ja tu chindee Yandios ro'o naa ra nu? —ni kachi ya.

Yukan ti ni ndokuiñi ya, ti ni ta'u ya jniñu nuu tachi sau xaan un jiin lago un, ti na'in kuiti ni kuu.

²⁷Ti so ni ka naa ini chaa un, ti ka nndajnu'un da:

—iNaa chaa kuu ja'a ja undi tachi sau xaan un, jiin lago un ka jandatu nuu da! —kachi da naa da.

Chaa ka jna'an tachi xaan ñuu Gadara

(Mr. 5.1-20; Lc. 8.26-39)

²⁸Nu ni ya'a Jesús inga nuu yu'u lago un, nuu kuu yu'u ñuu Gadara. Ti undi staa stilateón nuu ka ñunduji ndiyi un ni ka kendakoyo uu chaa ka jna'an tachi xaan, ti ni ka chakoyo da nuu Jesús. Ti ndinduu da ka jna'an tachi xaan un, ti kua'an xaan ni ka nduu da ja ni iin yivi tukaa ga kuu ya'a i ichi un. ²⁹Ti ni ka jakunchaa da ka kana ko'o da:

—iNi'in Jesús, Se'e Yandios! ¿Ndoo kivi nduu ni jiin na naa na, xi vaji ni ja kua'a ni nundo'o saña nu? Vasu ti jaa ga kivi kii juicio —ni ka kachi da naa da.

³⁰Ti yajni yukan ka jikonuu kua'a xaan kini ka yaji ti. ³¹Yukan ti ni ka kanda'u tachi xaan un jiin Jesús, ti ni ka kachi:

—Nu kuni keni'in ni saña naa na, ko kua'a ni jnu'un ja na nandikun na kini un naa na —ni ka kachi.

³²Yukan ti ni kachi Jesús jini tachi xaan un:

—Kua'an naa ra —ni kachi ya.

Yukan ti ni ka xndoo tachi xaan un chaa un naa da, ti ni ka kekoyo kua'an, ti ni ka najna'an jiin kini un. Ni ndi'i kini un ni ka ja'a ti corri, ti ni ka nukoyo ti iin xa'va, ti ni ka kivi ti nuu nducha lago un, ti ni ka kancha ti nducha un, ti ni ka ji'i ti. ³³Ti chaa ka ndito kini un ni ka yu'u xaan da, ni ka ja'a da corri, ti ni ka jan kasjnu'un da nuu yivi ñuu un nava ni ka jna'an kini da, jiin ja ni ka jna'an chaa ka jna'an tachi xaan un. ³⁴Yukan na ti tendi'i yivi ñuu un ni ka ja'an nuu kande Jesús. Nu ni ka jakoyo yivi un nuu Jesús, ti ni ka kachi i jiin ya ja na kee ya, ti na ki'in ya ñuu.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa tikuku

(Mr. 2.1-12; Lc. 5.17-26)

9 Yukan ti ni ndivi Jesús ini barco, ni naya'a tuku ya inga nuu yu'u lago un. Ti ni najaa ya ñuu maa ya. ²Ti yukan ni ka jakoyo yivi jiin iin chaa ni kuu tikuku, katuu da nuu jito yuu. Ti nu ni jini Jesús ja ni ini da ni ka kandixia da ya ja kuu sa'a ya tajna chaa ku'u un, ti ni kachi ya jiin chaa ku'u un:

—Nda'u se'e ri, ndee sa'a ni ra, chi ja iyo jnu ka'nu ini nuu kuachi ra —kachi ya jiin da.

³Ti yukan ka'iin tijni chaa ka xna'an ley Israel. Ti nu ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an Jesús jiin chaa tikuku un, ti ni ka keja'a ka ndo'o ini da: “¿Xi ndaa ja ndo'o ini chaa un ja kuu da Yandios, ja sia'an ka'an da siki ya?” kachi da naa da.

⁴Ti ja ni jini Jesús ja sia'an ka ndo'o ini da, ti ni kachi ya:

—¿Ndo'o ka ndo'o ini ra sia'an naa ra? ⁵⁻⁶Chi na kachi ri ja maa ri kuu Se'e Yivi Ñuyivi, ti ndisojniñu ri ja kuanka'nu ini ri nuu kuachi yivi naa i. Vijna ti na stuu ri iin jniñu sa'a ri ja'a —ni kachi ya.

Yukan na ti ni kachi ya jiin chaa tikuku un:

—Ndoko, nastuu yuu ra, ti kuano'on ve'e ra —ni kachi ya.

⁷Ti ni ndoko chaa tikuku un, ti kuano'on da ve'e da. ⁸Nu ni ka jini yivi un, ti ni ka naa ini i ja sia'an ni sa'a ya. Ti ni ka kuvaa i ni ka nakanajaa i Yandios ja sia'an ni ja'a ya jniñu ña'nu un nuu iin chaa.

Kana Jesús xini Mateo ja na kuu da ndaja'a ya

(Mr. 2.13-17; Lc. 5.27-32)

⁹Ni kee Jesús yukan ti kua'an ya, ti ni jini ya iin chaa nani Mateo, nukoo da nuu kinya'u da puestu, ti ni kachi ya jiin da:

—Ña'an na cho'o, ti kundikun ra ru'u —ni kachi ya.

Yukan ti ni ndokuiñi ni chaa un, ti kua'an da jiin ya.

¹⁰Ti nu ni jaa Jesús ve'e Mateo yukan ni yee ya staa. Ti kua'a xaan chaa ka kinya'u puestu ni ku'iin un, jiin tijni chaa tu ka siuku ley Israel. Kanchuku da jiin ya nuu mesa ka yee da staa, jiin taka ndaja'a ya. ¹¹Ko nu ni ka jini chaa fariseo yukan, ti ni ka jikajnu'un da ndaja'a ya, ti ni ka kachi da:

—¿Ndo'o kuu ja yaji maestro ra staa jiin chaa ka kinya'u puestu un jiin taka chaa tu ka siuku ley Israel yukan? —ni ka kachi da.

¹²Ni jiniso'o Jesús ja sia'an ni ka ka'an chaa un, ti ni kachi ya jiin da:

—Yivi ka iyo ndendajnu tu ka nandi'i i chaa tajna, chi yivi ka kuu'u kuu ja ka nandi'i iin méxico. ¹³Kuano'on naa ra ti skua'a ra nasa kuni ka'an jnu'un ja'a: "Ru'u kuni ri ja na kuanka'nu ini nuu jna'an ra naa ra, ti ansu ja soko ra kiti naa ra." Chi ansu vaji ri ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi ka jani ini ja iyo ndoo jiin kuachi i. Chi su'va ni chaa ri ja na ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi ka nakuni ja ka iyo kuachi i, nava na nakani ini i nuu Yandios —kachi Jesús.

Ka jikajnu'un da Jesús siki jnu'un ndicha ini

(Mr. 2.18-22; Lc. 5.33-39)

¹⁴Yukan ti ni ka chakoyo ndaja'a Juan, chaa skuanducha un, nuu Jesús, ti ni ka jikajnu'un da ya: —¿Ndoosaña naa na jiin chaa fariseo, xaan tijní jinu ka kendo ndicha ini na, ti ndoo ndaja'a ni, ndoo tu ka kuu koo ndicha ini da naa da? —ni ka kachi da.

¹⁵Yukan ti ni kachi Jesús: —¿Va nu kuu koo ndicha ini yo nu iyo iin viko nanda'a, ti tu kusii ini yo nu kancha novio un jiin yo nu? Ko nu na jaa kivi ja kuxio novio un ki'in da, yukan na ti sa kuu koo ndicha ini yivi un naa i. Suni sia'an kuu ja nu ni kancha ri ti tu kuu koo ndicha ini chaa ka skua'a jiin ri. Ko jaa iin kivi nu na kuxio ri ki'in ri, yukan na ti sa na koo ndicha ini da naa da —ni kachi ya.

¹⁶Siin Jesús xndaku ya ja tu kejna'an jnu'un jaa ja xna'an ya, jiin jnu'un jana'an, ti ni kachi ya:

—Tu kuu nachaa yo sa'ma tu'u jiin iin sa'ma jaa, chi ndiyi sa'ma jaa

un ti ka'ncha sa'ma tu'u un, ti su'va kuu jicha ga te'nde ki'in. ¹⁷Ni tu kuu chu'un yo vino jaa chii iin ñii tu'u, chi vino jaa un ndata ñii tu'u un, ti xnaa yo ndinduu. Ja yukan kuu ja na chu'un yo vino jaa chii ñii jaa un, ti sia'an ni iin ni iin tu xnaa yo —ni kachi ya.

Se'e si'i Jairo jiin ña'an ni kue'e sa'ma Jesús

(Mr. 5.21-43; Lc. 8.40-56)

¹⁸Ni ka'an ga Jesús jnu'un un, ti ni jaa iin chaa kuña'nu ini iin veñu'un Israel un, ni jakunjiti da nuu Jesús, ti ni kachi da:

—Ja ni ji'i se'e si'i na, ko nu na ki'in yo, ti chuxndee ni nda'a ni siki i, ti va nandoto tuku i —ni kachi da.

¹⁹Ni ndokuiñi Jesús ti kua'an ya jiin chaa un jiin ndaja'a ya. ²⁰Ti yukan kua'an iin ñasi'i ja ja ni kuu uxi uu kuiya jna'an ña kuele ñiñi. Ni tu'va ña ichi jata Jesús ti ni kuele ña sa'ma ya, ²¹chi ni ndo'o ini ña: "Nu na kundee ri kuele ri vasu sa'ma ya, ti va nduva'a ri", sia'an ni ndo'o ini ña. ²²Ko ni ndeokoto Jesús, ni nde'e ya nuu ña, ti ni kachi ya:

—Ndee sa'ni ra hija, ja ni nduva'a ra chi ni kandixia ra ru'u, ja kuu sa'a ri tajna maa ra —ni kachi ya.

Ti yukan un ni nduva'a ni ña'an un.

²³Nu ni jaa Jesús ve'e Jairo, chaa kuña'nu un, ti ni jini ya ja, ja ka iyo tu'va música ja kin chunduji da ndiyi lulu un, ti yivi ka'iin un ka kanajiin ko'o i ja ka nde'e xaan i, ²⁴ti ni kachi ya:

—Kuan kee naa ra fuera un, chi tu ni ji'i suchi lulu ja'a, chi so kixi i —kachi ya.

Ti yivi ka'iin un so ni ka jaku i ja sia'an ni ka'an Jesús. ²⁵Ko ni keni'in Jesús maa i kuankoyo i ichi fuera, ti ni kivi ya ini ve'e un, ni jnīi ya nda'a ña'an lulu un, ti ni ndoko i. ²⁶Yukan na ti ni tu'u ñuu un ni jichanuu jnu'un Jesús ja sia'an ni kuu un.

Ni sa'a Jesús tajna uu chaa kuaa

²⁷Nu ni kee Jesús yukan ti kua'an ya, ti ni ka ndikun uu chaa kuaa jata ya, ti ka kanajiin da kuajakoyo da:

—iKunda'u ini ni saña naa na, ni'in ja kuu se'e David, chaa ni kuu rey Israel undi na jana'an! —ni ka kachi da.

²⁸Ti nu ni jakuiñi Jesús iin ve'e, ni ka tu'va chaa kuaa un nuu ya, ti ni jikajnu'un ya maa da naa da, ti ni kachi ya:

—¿Kandixia ra naa ra ja kuu sa'a ri jniñu ja'a nu? —kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, ka kandixia na —kachi da naa da.

²⁹Yukan ti ni kue'e Jesús nduchi da naa da, ti ni kachi ya:

—Na kuu nava ni ka kandixia ra naa ra —kachi ya.

³⁰Ti ni ka nduva'a ni nduchi chaa un naa da. Yukan na ti ni'in xaan ni ta'u ya jniñu nuu da naa da, ja tu kani kuti da jnu'un nuu yivi naa i.

³¹Ko ji'i ni ni ka kee da kua'an da, ti ni ka jani ni da jnu'un nuu taka yivi ñuu un jniñu ni sa'a Jesús.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa ñi'in

³²San ni ka kee chaa un kuankoyo da, ti ni ka chakoyo tuku uu ga da jiin iin chaa ñi'in, ti

chaa un suni jna'an da tachi xaan.

³³Nu ni keni'in Jesús tachi xaan un kua'an, ti ni keja'a ka'an chaa ñi'in un, so ni ka naa ini yivi ka'iin un, ti ni ka kachi:

—Jankivi ka jini yo iin jniñu sia'an, ja kuu nuu ni ñuu Israel —kachi naa.

³⁴Ko ni ka kachi chaa fariseo un:

—Keni'in chaa ja'a tachi xaan un kua'an, ko jiin sivi maa ja'u'u un sa'a da —kachi naa.

Ni kunda'u ini Jesús yivi naa i

³⁵Ni jikonuu Jesús taka ñuu jiin taka ranchu xna'an ya ini veñu'un Israel jiin taka ñuu, xndaku ya ja nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios, ti ta'u ya jniñu nuu i. Ti kenchaa ya taka nuu kue'e ja ka jna'an yivi. ³⁶Ni nde'e ya nuu yivi un ti ni kunda'u ini ya naa i, chi nde nda'u ka sa'a i, ja ka kuu kui'ya ini i. Chi ka kuu i nanu rīi ni ka jichanuu, ti ni ka sana ti nanu ja ni ka skuita ti jito'o ti. ³⁷Yukan na ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—Jniñu Yandios kuu nanu kivi ka nastutu yo triu, chi jandaa ndixia kuu ja, ja ni kuu te'nde triu un ko jaku ni muzu ka iyo ja sajniñu un. Sia'an kuu yivi ja'a naa i, chi nda'u ka sa'a i ja tundo xndaku nuu i, chi ka kumani chaa xndaku un naa da. ³⁸Yukan kuu ja ka'an ri ja kakanta'u nuu maa Yandios naa ra, chi maa ya kuu ja xiin jniñu un, ti na chu'un ya muzu na nastutu jniñu un —kachi ya.

Ni nakaji Jesús ndi uxi uu ndaja'a ya

(Mr. 3.13-19; Lc. 6.13-16)

10 Yukan na ti ni nastutu Jesús ndi uxi uu ndaja'a ya

ja na kujiin da jiin ya, ti ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu da naa da, ja na kuu keni'in da tachi xaan jiin ja na kenchaa da taka nuu kue'e.

²Ja'a ka kuu sivi ndi uxi uu ndaja'a Jesús. Xnakan ni nakaji ya Simón, ja suni nani da Pedro, jiin ñani da Andrés; Jacobo jiin ñani da Juan, ja ka kuu da se'e yii Zebedeo; ³Felipe; Bartolomé; Tomás; Mateo ja ni kuu da chaa kinya'u puestu un; Jacobo ja kuu se'e yii Alfeo; Lebeo ja suni nani da Tadeo; ⁴Simón, chaa ni yi'i jiin partido Kananista; jiin Judas, iin chaa ñuu Cariote ja kuae ga ti ni nakua'a da Jesús nuu enemigo ya.

Taji Jesús ndaja'a ya ja na ka'an da jnu'un Yandios

(Mr. 6.7-13; Lc. 9.1-6)

⁵Ni taji Jesús ndi uxi uu chaa un, ko xnakan ni xndaku ya nuu da, ti ni kachi ya:

—Koto kinkoyo ra ñuu nuu tu kanchuku yivi ka kuu yivi Israel, ni tu kivi ra ni iin ndañu Samaria naa ra. ⁶Kuankoyo nuu kanchuku yivi nación Israel, chi ka kuu i nanu ri'i ni ka sana, ti sia'an tu ka chaku ini i na ichi kuankoyo i. ⁷Ti kani ra jnu'un nuu yivi un ja, ja ni jaa kivi nuu ta'u Yandios jniñu. ⁸Sa'a ra tajna yivi ka ku'u, ti na xndoto ra yivi ni ka ji'i. Suni sa'a ra tajna yivi ka jna'an ndi'yi te'yu nava na ndundoo i. Ti keni'in ra tachi xaan naa ra na kinkoyo. Ti koto maa kinya'u ra nu ni kuu ni ka sa'a ra taka jniñu un.

⁹Ichi kinkoyo ra tu kunda'a ra oro, ni plata, ni cobre naa ra. ¹⁰Ni tu kundiso ra ñunu staa ja kuu ichi

ra. Vajnu'un ni camisa kuu ja ku'un ra naa ra, ti tu kunda'a ra ndijña ni yujnu xii. Tu kundiso ra taka un, chi iin chaa sa'a jniñu nini kuu ja ni'in da ja kaji da.

¹¹Nu ni jakoyo ra iin ñuu xi iin ranchu, nduku iin ve'e nuu kanu ini ra yivi, ti yukan kunchuku ra undi sa kinkoyo ra. ¹²Nu ni ka kivi ra ve'e un naa ra, kanxia'u ra jiin yivi un, ja na kukuee kunchuku i. ¹³Nu ka iyo va'a ini yivi un, ti kakanta'u ja na kukuee kunchuku i. Ti nu tuu, ti nduku ra inga ve'e nuu kunchuku ra naa ra. ¹⁴Ti taka yivi ja tu ka ja'a ve'e un, ni tu ka chunso'o jnu'un Yandios ka ka'an ra, kekoyo ve'e yivi un jiin ñuu i. Nu ni kekoyo ra ñuu un, ti kisi tikacha ini ndijña ra naa ra, ti yukan na kuu iin seña ja tu ni ka kandixia yivi un jnu'un ni ka ka'an ra naa ra. ¹⁵Chi na kachi ri nuu ra naa ra, ja nu na jaa kivi chaa juicio, ti ka'nu ga nundo'o kii siki yivi ñuu un, ti ansu yivi ñuu Sodoma jiin Gomorra —ni kachi Jesús.

Siki ja koto u'u yivi nuu ndaja'a Jesús

(Lc. 12.11-12)

¹⁶Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Nde'e naa ra, ru'u taji ri ro'o kinkoyo ra nanu ri'i kuankoyo nuu ka'iin kiti xaan. Kava vivo ra naa ra, ko so ja koto maa iin ja sa'a ra jiin yivi. Kuee kava ini ra naa ra nanu iin sata, ja tu nduxaan ti. Ti sia'an kunchuku ra. ¹⁷Ko nde'e ra naa ra, chi jni'i yivi presu ro'o, ti nakua'a ro'o nuu chaa ka kuña'nu un naa ra, ti kua'a chaa un tau ra ini veñu'un

Israel un. ¹⁸Ti siki ja ka jika ra jiin ri, ti nakua'a da ro'o vasu undi nuu gobernador xi nuu rey, ko vasu undi nuu chaa un, ti suni kuu ka'an ra jnu'un ri jiin nuu yivi inga nación. ¹⁹Nu ni ka jñii da presu ro'o, ti nakua'a da ro'o nuu chaa ka kuña'nu un, ti koto ma xndi'i ra ini ra naa ra, ja nasa koo jnu'un ka'an ra naa ra, chi nu na jaa nuu ka'an ra, ti maa Yandios na kachi nasa koo jnu'un ka'an ra naa ra. ²⁰Chi ansu ro'o kuu ja ka'an, chi Espiritu maa Yandios kuu ja kua'a jnu'un ka'an ra naa ra.

²¹Chi yivi tu ka kandixia, chakuachi jna'an i jiin ñani i, ti nakua'a i da ja na kuū da. Ti suni chaa ka kuu tata, chakuachi da se'e da, ti nakua'a da chaa ja na kuū da. Ti suni se'e un, chakuachi i tata i, ti nakua'a i da ja na kuu da. ²²Ja yukan kuu ja nde kua'a yivi koto u'u ro'o siki ja ka yi'i ra jiin ru'u, ko taka yivi ka siuku ndaa, vasu na kuui ja siki ru'u, ko taka nanita'u. ²³Ko nu iin ñuu na koto u'u yivi ro'o naa ra, kuankoyo inga ñuu. Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, xnaka ja nchaa ri ti sa ndekava ra kuikonuu ra taka ñuu Israel. ²⁴Nde'e naa ra, ja ka jini ra ja ni iin ndaja'a tu kuu kuña'nu ga ja kuu chaa yinda'a da, ti ni iin chaa junukuachi tu kuu kuña'nu ga da ja kuu jito'o da. ²⁵Chi nu na sa'a ndeva'a yivi jiin maa chaa kuña'nu un, ti suni sia'an sa'a i jiin chaa ka kuu taka ndaja'a da. Ti nu ka skonani i ru'u Beelzebú (ja kuni ka'an ja'u'u kuña'nu), ti ndee ga ja nu tu ka'an i siki ro'o naa ra ja ka kuu ra ndaja'a ri —kachi Jesús.

Xndaku Jesús nau kuu ja na koyu'u yo

(Lc. 12.2-7)

²⁶Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Ja yukan kuu ja koto yu'u ra nde'e ra yivi kanda kua'an un, chi tu iyo ni iin jniñu sa'a xe'e i ja na kendo sa'yi nuu Yandios, chi taka ni kenda nuu ndijin. ²⁷Ko jnu'un xna'an ri nuu maa ni ra ja'a naa ra, ti ka'an ra taka nuu kanchuku yivi naa i. ²⁸Ti koto yu'u ra nde'e ra yivi ka ja'ni yiki kuñu, chi tu ni'in i añu ra ja ka'ni i. Ko maa Yandios kuu ja koyu'u ra, chi maa ya kuu ja ja'ni yiki kuñu ni jiin añu nuu infiernu.

²⁹Maa Yandios kuu ja na kachi nasa koo jiin maa ra naa ra. Jini ndaa yo yukan, chi undi saa kuachi un, jito va'a ya ti, ja ni iin ti tu kanakava nuu ñu'un nu tu kachi maa Tata ra Yandios. ³⁰Ti ja ro'o naa ra, chi undi ixi xini ra ni ka'u ya ndi iin ndi iin. ³¹Ja yukan kuu ja koto xndi'i ini ra, chi ya'u ga ka nchaa iin iin ra nuu Yandios ja kuu iin jñii saa kuachi un naa ti —kachi Jesús.

Yivi ka yi'i jiin Cristo Jesús

(Lc. 12.8-9)

³²Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Taka yivi nu na kachi ndaa ja ni ka yi'i i jiin ri, ti suni ru'u nakachi ndaa ri nuu Tata ri, ya kancha ya andivi, ja jini ri maa i. ³³Ko nu na chisa'yi i ru'u nuu yivi, ti suni ru'u kachi ri ja tu jini ri yivi un nuu Tata ri, ja kancha ya andivi —ni kachi Jesús.

Koto u'u jna'an yivi ja siki Jesús*(Lc. 12.51-53; 14.26-27)*

³⁴Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Tu kani ini ra naa ra ja ni chaa ri ñuyivi ja'a, ti sa'a ri ja na kukuee kunchuku mani yivi naa i. Chi ni chaa ri, ko so ja nu na kandixia i ru'u, ti koto u'u jna'an yivi naa i.

³⁵Koto u'u iin se'e yii nuu tata da, ti suni iin se'e si'i koto u'u ña nuu nana ña, ti se'e janu un koto u'u ña nuu nana chiso ña. ³⁶Ja sia'an kuu ja nu na kandixia yivi ru'u, ti koto u'u jna'an maa i ini ve'e i naa i.

³⁷Nu ñukuu ini ra ru'u, ko nu kunda'u ga ini ra tata ra jiin nana ra, ja sia'an ti tukaa ga yi'i ra jiin ri. Suni nu ka kunda'u ga ini ra se'e si'i ra xi se'e yii ra, ti suni tukaa ga ka yi'i ra nda'a ri naa ra. ³⁸Ti nu tu ka ñukuu ini ra ru'u ja kundikun ra ru'u, ti vasu na kuū ra, ko tukaa ga ka yi'i ra jiin ri. ³⁹Chi taka yivi ka kuni nama i maa i nuu ñuyivi ja'a, ti tukaa nanita'u i ja kuu saa ni. Ko nu na nakani ini i ti xndoo i taka un ja na kundikun i ru'u, ti nanita'u i ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

Nasa ni'in yo ta'u nuu Yandios*(Mr. 9.41)*

⁴⁰Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Nu iin yivi na kuanta'u jnu'un ri ja ka ka'an ra, ti suni janta'u i maa ri. Ti yivi janta'u ru'u, suni ja ni janta'u i Tata ri, ya ni taji ru'u.

⁴¹Ti iin yivi nu na kuanta'u i jnu'un Yandios ja ka'an iin profeta, ti suni ni'in i ta'u i nanu ni ni'in profeta un. Ti nu iin yivi na kuanta'u i iin

chaa va'a ja ni yi'i da jiin ru'u, ja so ja kuu da chaa va'a, suni ni'in da ta'u da nanu ni'in chaa va'a un.

⁴²Ti vasu sava'a ni ga yivi nu na kua'a i iin vasu nducha vijin nuu chaa nda'u ja ka ndikun da ru'u, ti na kachi ndaa ri ja suni iyo ta'u yivi un —ni kachi Jesús.

Chaa ni ka jika jiin Juan, chaa skuanducha*(Lc. 7.18-35)*

11 Nu ni ndi'i ni xndaku Jesús nuu ndi uxi uu ndaja'a ya, ni kee ya kuan xna'an ya nuu yivi ñuu ka'iin yajni un.

²Ti Juan, chaa ni skuanducha un, ja kande da vekaa. Ti nu kande da un, ni ni'in da jnu'un taka jniñu sa'a Cristo. Yukan ti ni taji da uu chaa ka jika jiin da un kuankoyo da nuu kande Jesús, ³ti ni ka jikajnu'un da ya sia'an:

—¿Maa ni kuu Cristo ja ni chisojnu'un Yandios ja kii nu? ¿Xi kundatu yo inga nu? —ni ka kachi da.

⁴Yukan ti ni kachi Jesús:

—Kuankoyo naa ra ti kani jnu'un nuu Juan naa ra taka ja ni ka jini ra jiin taka jnu'un ni ka jiniso'o ra ja'a naa ra. ⁵Kani jnu'un nuu da ja ka ndundijin nduchi chaa kuaa un, jiin ja ka ndokaka chaa tikuku un, jiin ja ka ndundoo chaa ka jna'an kue'e ndi'yi te'yu un. Suni chaa so'o un ka ndundijin so'o da, jiin ja ka nandoto ndiyi naa i, jiin ja kuu nuu yivi nda'u ka'an ri jnu'un Yandios nasa nanita'u i —kachi Jesús.

⁶Ti kachi jiin da ja kandichi Yandios jiin yivi tu ka yu'u i kundikun i ru'u, vasu na koo ndo'o koo nene i ja siki ru'u.

⁷Nu ni ka ya'a chaa un kua'an da, ti ni keja'a Jesús ka'an ya jiin yivi un ja na chaa kuu Juan, ti ni jikajnu'un ya:

—Na ni ka jande'e ra undi nuu ñu'un te'e un, ¿ndoo ka ndo'o ini ra ja sa'a chaa un? Ti tu ni ka jini ra iin chaa un nanu iin yoko icha ja kanda jiin tachi un, ti chaa un tu ni sama nuu nuu da jnu'un ka'an da, chi iin ni jnu'un ni ka'an da. ⁸Ti nu ni ka jande'e ra yukan, ¿Xi ni ka jini ra ja ñu'un chaa un sa'ma va'a nu? Chi na kachi ri ja yivi ka ñu'un sa'ma fino kanchuku da ve'e chaa ka kuu rey. ⁹¿Ti ndoo ni ka jande'e ra nusa? ¿Xi ka jani ini ra ja maa da kuu profeta ja ka'an jnu'un Yandios nu? Ti jandaa ndixia kuu ja maa da kuu da iin profeta ja ka'an da jnu'un Yandios. ¹⁰Ti siki Juan kuu ja ka'an nuu tutu ii Yandios sia'an:

Na taji ri tajnu ri ja na koxnuu da jaa da.

Ti na satu'va da yivi naa i sa ki'in ra.

Ni kachi Yandios, kachi tutu.

¹¹Jandaa na kachi ri ja tukaa ga iyo ni iin yivi nanu Juan ja kuña'nu ga ja kuu Juan, chaa skuanducha un. Ko yivi ja, ja ni ka janta'u jnu'un siki ja nasa kivi i nda'a Yandios, ti ta'u Yandios jniñu nuu i, vasu tu ka ndiso jniñu i nanu Juan, ko kuni ga yivi un jniñu ña'nu ga ja sa'a ya ansu maa da. ¹²Undi na ni chaa Juan, chaa skuanducha un, ti undi vijna, u'u xaan sa ka kandixia yivi jnu'un ka'an ri ja na kuu kivi i nda'a Yandios, ti ta'u ya jniñu nuu i. Ti nini yivi ka ñukuu xaan ini, yukan ni kuu ja kuu kivikoyo

i nda'a ya, ti ta'u ya jniñu nuu i.

¹³Taka profeta, chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios jiin jnu'un ka'an ley Moisés un, chaa yukan ni ka ka'an jnu'un siki ñuu nuu ta'u Yandios jniñu, sa ni chaa Juan. ¹⁴Ti nu ka kuni kandixia ra naa ra ja Juan kuu maa profeta ja sa'a jniñu nanu ni sa'a profeta Elías na jana'an, nava yoso nuu tutu Yandios ja kii. ¹⁵Yivi ka kuni chunso'o, na chunso'o i jnu'un ja'a.

¹⁶Ja'a na kachi ri jiin nau ja skejna'an ri yivi kanchuku kivi vijna. Chi yivi ka iyo vijna ka kuu i nanu suchi kuachi nu ni ka nukoo i nuu ya'u ja ka yisiki i, ti ka kana xini jna'an i, ¹⁷“Ka tivì yo xkili, ko tu ni ka jitaja'a i. Ti kuaka xaan ni ka jita yo iin yaa, ko tu ni ka nde'e i”, ni ka kachi i. ¹⁸Sia'an kuu kivi vijna, chi ni kii Juan, ni kuncha da. Tu ni ji'i da ndixi, ti iyo nasa xndondicha da ini da. Ti ro'o ni ka ka'an ra ja ni yi'i da jiin iin tachi xaan. ¹⁹Yukan na ti ni chaa tu ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, ja yaji ri ti ji'i ri, ti ka chakuachi ra ru'u ja yaji xaan ri ti ji'i xaan ri vino, ti kuu ri amigo chaa ka kinya'u puesto. ¿Nusa ti tu ni ka kandixia ra jniñu ni sa'a Juan, ni tu ni ka kandixia ra jniñu ni sa'a tu ru'u nu? Ko tundo sa'a, chi yivi tu'va, ka jini i ja iyo va'a sava'a ni ga jniñu ni ta'u Yandios nuu ri jiin Juan —ni kachi ya.

Yivi ñuu ni ka nduni'in ini

(Lc. 10.13-15)

²⁰Yukan ti ni keja'a Jesús kankuachi ya siki yivi ñuu nuu ni sa'a ya kua'a jniñu ña'nu un, chi

taka yivi ñuu un, tu ni ka nakani ini i nuu kuachi i, ti ni kachi ya:

²¹—iNa xaan ga xnda'u ro'o, yivi ñuu Corazín! iNa xaan ga xnda'u ro'o, yivi ñuu Betsaida! Sa ti ñuu Tiro jiin ñuu Sidón ni sa'a ri taka jniñu ña'nu un nava ni sa'a ri nuu ñuu ra naa ra, va ja ni kuu jna'an ni ka nakani ini yivi un nuu kuachi i niku. Ti ku'un i sa'ma ndayi, ti nakuchi i yaa ja na kuu seña i ja ni ka nakani ini i. ²²Ko na kachi ri ja kivi nu na chaa juicio ti ni'in ga kii nundo'o siki ra naa ra ja kuu yivi ñuu Tiro jiin Sidón. ²³Ti ro'o, yivi ñuu Capernaum, ¿ka jani ini ra ja ni nduña'nu ga ñuu ra nu? Tuu, chi su'va ni nukuu ga ñuu ra, ti ndunda'u ga ra ja kuu taka ga ñuu. Sa ti taka jniñu ña'nu ni sa'a ri ñuu ra ja'a, ni sa'a ri ñuu Sodoma niku, va ni siin ga ñuu un undi vijna niku. ²⁴Ko na kachi ri nuu ra naa ra ja kivi nu na chaa juicio, ti ro'o kuu ja ni'in ga kii nundo'o siki ra ja kuu siki yivi ñuu Sodoma —kachi ya.

Ka'an Jesús ja tu yii jnu'un tatu ya nuu yo

(Lc. 10.21-22)

²⁵Ti kivi jña ni jikanta'u Jesús nuu Tata ya Yandios, ti ni kachi ya: —Nakanajaa na ni'in, ni'in ja kuu ni Tata na, ti maa ni yinda'a andivi jiin ñuyivi. Nakuta'u na nuu ni, chi tu ni stuu ni taka jnu'un va'a un nuu chaa tu'va un, ko ni stuu ni jnu'un un nuu yivi nda'u ja ni ka nakani ini. ²⁶Ni kuu sia'an, chi sia'an ni kuu ini maa ni —kachi Jesús.

²⁷Ti ni siin Jesús xndaku ya nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Tata ri, ni nakua'a taka jniñu ja'a nuu ri. Ti maa ni ya kuu ja jini ndaa kuiti nava ndo'o injinuni ri, ja kuu ri Se'e maa ya. Ti suni ru'u, ja kuu ri Se'e ya, jini ndaa kuiti ri injinuni maa ya, ja maa ya kuu Tata ri Yandios. Ti maa iin ni ru'u, ja kuu ri Se'e ya, kuu ja xna'an nuu yivi nasa kaa maa Tata yo Yandios. ²⁸Ña'an nuu ri naa ra ro'o ja ndi'i ini, ti ka nduku ra ichi ki'in ra ja na kenchaa kuachi ra, ti ru'u na nama ro'o naa ra, ti tukaa kondoo ra jiin kuachi ra. ²⁹Ja'a kuu nanu iin yugo ja chuxndee yo xini yunta nu ka sa'a ti jniñu, ti suni sia'an na kua'a ri iin jniñu nuu ra, ti tu yii jniñu un, ja tu kuu sa'a ra. Chi so ja na chunso'o ra jnu'un ka'an ri, ti kuandatu ra nuu jnu'un un. Chi ru'u, va'a ini ri jiin ra naa ra, ti ñunda'u ini ri ja nama ri ro'o jiin aña ra naa ra. ³⁰Iin jniñu taya kuu ja kua'a ri nuu ra, ti tu ni'in iyo — ni kachi Jesús.

Jniñu ni ka sa'a ndaja'a Jesús iin kivi ndetatu

(Mr. 2.23-28; Lc. 6.1-5)

12 Ti kivi jña kua'an Jesús jiin ndaja'a ya, iin kivi ndetatu, ti ni ya'a ya iin ñu'un nuu kaa triu. Ti ndaja'a ya, ni ka keja'a da ka jnu'un da yoko triu. Ka skoyo da ti ka yee da triu un, chi ka ji'i da soko. ²Ti nu ni ka jini chaa fariseo un, ti ni ka kachi da jiin Jesús: —Nde'e, ¿ndoo ka sa'a ndaja'a ra jniñu ja tu iyo va'a ja sa'a yo kivi ndetatu? —ni ka kachi da.

³Ti ni kachi ya:

—¿Xi tu ni ka skua'a ra iin tutu nava ni ka jna'an David iin kivi na

ni ka ji'i da soko, jiin uu ga jna'an da nu? ⁴Jini ra ja ni ka kivi da ini ve'e ii Yandios, ti ni ka yee da staa stila ii un, ja ni maa da jiin uu ga jna'an da un, tu kuu kaji da naa da, chi nini sutu un kuu ja ka yee staa stila un niku. ⁵¿Xi tu ka skua'a ra nuu ley Moisés, nuu kachi ja ni sutu un, tu ka ndetatu da ja kuu kivi ndetatu, ti ansu suni iin kuachi kuu un nu? ⁶Ko na kachi ri nuu ra, ja vijna ti iyo iin ja kuña'nu xaan ga ja kuu sutu ka kuña'nu ini veñu'un ka'nu un. ⁷Ko maa ra naa ra, tu ka chaku ini ra ndoo kuni ka'an junu'un ja yoso nuu tutu ii, ja ni ka'an Yandios: "Ru'u, kuni ri ja na kuanka'nu ini nuu jna'an ra naa ra, ti ansu ja ka soko ra kiti nuu Yandios", ni kachi ya. Sa ti ka chaku ini ra jnu'un un naa ra, ti va tu chakuachi ra yivi naa i ja ka iyo falta i. ⁸Chi ru'u, maa Se'e Yivi Nuyivi, kuña'nu ga ri, ti ta'u ri jniñu nuu kivi ndetatu ja'a —ni kachi ya.

Ni nduva'a iin chaa ni ichi nda'a

(Mr. 3.1-6; Lc. 6.6-11)

⁹Yukan ti na kua'an Jesús, ni jaa ya iin veñu'un Israel un. ¹⁰Ti yukan kande iin chaa ni ichi iin nda'a da. Ko vanuxia chaa fariseo un ka nduku da nasa chakuachi da Jesús, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Kuu sa'a yo tajna iin yivi ku'u ja kuu kivi ndetatu nu? —ni ka kachi da.

¹¹Ti ni kachi Jesús:

—Nu nau ro'o ka ñava'a iin lélú, ti nu na kinikava ti iin yau ja kuu iin kivi ndetatu, ¿ti tu kin tava ra ti nu? ¹²¿Ti ansu ya'u ga nchaa iin

yivi ja kuu lélú un nu? Ja yukan kuu ja na kachi ri ja kuu sa'a yo iin jniñu va'a ja kuu kivi ndetatu —ni kachi Jesús.

¹³Yukan ti ni kachi ya jiin chaa ni ichi nda'a un:

—Skaa nda'a ra —kachi ya.

Ti nu ni skaa chaa un nda'a da, ti ni nduva'a ni nanu kaa nda'a da. ¹⁴Ti ni ka kekoyo chaa fariseo un kua'an da, ti ni ka keja'a ka ndajnu'un da nasa kuu ka'ni da Jesús.

**Jnu'un ni ka'an Isaías
undi na jana'an**

¹⁵Nu ni jini Jesús nava ka ndo'o ini chaa fariseo un, ni kee ya yukan ti kua'an ya. Ko kua'a xaan yivi kuankoyo jiin ya, ti ni sa'a ya tajna tijni yivi ka ku'u. ¹⁶Ko ni'in xaan ni xndaku ya nuu yivi un ja tu kani da jnu'un nau ja kuu ya. ¹⁷Yukan ti ni kundaa jnu'un ni ka'an profeta Isaías na jana'an, na ni kachi da:

¹⁸Chaa junukuachi nuu ri ja'a, kuu ja ni nakaji ri.

Chaa ja'a kuu ja kunda'u ga ini ri, ti kusii ini ri jiin da.

Kua'a ri Espiritu ri nuu da, ti xndaku da nuu taka nación ja nau kuu maa jnu'un ndaa, ti na kuandatu yivi jnu'un un.

¹⁹Ni tu kava vixi ini maa da, ni tu kachi da nuu ni iin yivi nau ja kuu da.

Ti ni iin yivi tu nakuni i ndusu yu'u ya.

²⁰Tu kua'a da nundo'o nuu taka ñuu nda'u, chi su'va kua'a da jnundee ini undi kivi na ki'in da jniñu ña'nu da, ti ta'u da jniñu nava iyo.

²¹ Ti kivi un sa na kandixia ndaa yivi taka nación maa da. Sia'an ni kachi profeta Isaías.

Ka chakuachi da Jesús ja ndiso jniñu ya nuu ja'u'u

(*Mt. 3.19-30; Lc. 11.14-23; 12.10*)

²² Yukan ti ni ka janchaka da iin chaa kuaa ja suni ñi'in da, ti jna'an da tachi xaan. Ni sa'a Jesús tajna chaa un, ti ni kuu nde'e da, ti ni kuu ka'an da. ²³ Tendí'i yivi un ni ka naa ini, ti ni ka kachi:

—¿Xi ja'a kuu Se'e rey David ja ni jil'i undi na jana'an nu? —ni ka kachi da.

²⁴ Ko nu ni ka jiniso'o chaa fariseo jnu'un un, ti ni ka kachi da:

—Keni'in chaa ja'a tachi xaan un kuankoyo, ko jiin sivi maa ja'u'u kuña'nu un (ja suni nani Beelzebú), chi yukan kuu ja yinda'a taka tachi xaan un —ni ka kachi da.

²⁵ Nu ni jini Jesús ja sia'an ka ndo'o ini chaa un, ti ni kachi ya:

—Nu iin gobiernu, na kusiin da jiin yivi da ti keja'a kanaa da naa da, ti gobiernu un tu kuñi, chi naa. Suni sia'an nuu iin ñuu xi iin familia, nu tu ka iyo iin nuu ini, ti familia un, tu kuu kunchuku mani.

²⁶ Ti suni sia'an kuu nu maa ja'u'u un na keni'in tachi xaan un ki'in ja kuu ndaja'a maa. Nu sia'an na sa'a, ti ka sasiin jna'an maa, ¿ti nasa kuñi jiin jniñu ndiso un nusa?

²⁷ Ti ka ka'an ra ja ru'u keni'in ri tachi xaan un kuankoyo jiin sivi maa ja'u'u kuña'nu un. Ko sa ti sia'an kuu, ti va suni yivi ka skua'a jiin ra naa ra, va suni kuu keni'in i tachi xaan un jiin sivi maa ja'u'u un kinkoyo. Ja yukan na kachi ri

ja maa ni ra ka yuji jiin jnu'un ka ka'an ra un. ²⁸ Ko ru'u keni'in ri tachi xaan un jiin jnu'un Espiritu Yandios. Yukan kuu ja, ja ni chaa jniñu ña'nu Yandios ja kuu nuu ra naa ra. ²⁹ Ja sia'an, ti sa'a yo nanu ja iin ni kuu ja nu kuni yo sakui'na yo ve'e iin chaa ni'in xaan da, ti ku'ni yo chaa un xnakan, ti sa kuu sakui'na yo ja ñava'a da. Ti suni sia'an kuu ja'a chi ni kundee ri jiin chaa u'u un, ti ni keni'in ri ndaja'a da un kua'an.

³⁰ Ti na kachi ri nuu ra naa ra ja kuu yivi tu ka ka'an va'a ja'a ri, ti yivi un jito u'u i ru'u. Yivi tu kejna'an jiin ri, jachanu i yivi ka kuni kejna'an jiin ri.

³¹ Ja yukan kuu ja na kachi ri nuu ra naa ra ja iyo jnu'un ka'nu ini Yandios ja kuu yivi ka sa'a taka nuu kuachi. Suni nuu yivi ka ka'an ndeva'a, vatu ni kuanka'nu ini Yandios nuu i. Ko yivi yisikin chaa Espiritu Santo, jankivi kuanka'nu ini Yandios nuu i. ³² Ti sava'a ni ga yivi na ka'an ndeva'a ni ga siki ri, ti kuanka'nu ini ri nuu i. Ko nu nau ja na ka'an ndeva'a siki Espiritu Santo, tukaa ga iyo jnu'un ka'nu ini, ni nuu ñuyivi ja'a ni nuu inga ñuyivi ja kii inga kuiya —ni kachi Jesús.

Jiin nde'e yujnu un nakuni yo na yujnu kuu

(*Mt. 7.17-20; Lc. 6.43-45*)

³³ Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Nu iin yujnu va'a, ti kua'a nde'e va'a. Ti nu iin yujnu kue'e kuu, ti suni nde'e kue'e kua'a. Jiin nde'e un, ti sa nakuni yo naa nuu yujnu kuu. ³⁴ Yukan na kachi ri ja ka kuu

ra nanu koo xaan jiin se'e ti, chi ndeva'a xaan ka sa'a ra. Ti tu kuu ka'an ra iin jnu'un va'a, chi maa ra tu va'a ini ra naa ra. Ti yu'u ra chi ka ka'an nava ndo'o ini añu ra. ³⁵Chaa va'a un chi ka'an da iin jnu'un kuajniñu, chi iyo ndoo añu da. Ti chaa ka sa'a ndeva'a un, chi ka'an ndeva'a kuiti da, chi tu iyo ndoo ini añu da. ³⁶Ti na kachi ri nuu ra ja nu na jaa kivi chaa juicio, ti kivi jña, ti tendi'i yivi nakua'a i jnu'un nuu taka jnu'un ndeva'a ni kee yu'u i ja ni ka ka'an i un. ³⁷Ti siki jnu'un ka'an ra, ti kendo va'a ra. Ti suni jiin jnu'un ka'an ra un, jna'nu ndatu ra —ni kachi Jesús.

Chaa fariseo ka jikan da iin jniñu ña'nu

(Mr. 9.12; Lc. 11.29-32)

³⁸Yukan na ti ni ka kachi uu chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley un nuu Jesús:

—Maestro, ka kuni na ja sa'a ni iin jniñu ña'nu ja na nde'e na —ni ka kachi da.

³⁹Ti ni kachi Jesús:

—Taka yivi ja tu ka kuni kuandatu i nuu Yandios, ka kuni i ja na sa'a ri iin jniñu ña'nu nuu i, ko jankivi sa'a ri jniñu ña'nu un, chi nini jiin vanuxii nundo'o ni jna'an Jonás, chaa ni kuu profeta na jana'an, yukan ni kuu ja xna'an ri. ⁴⁰Chi nanu ni kundee profeta Jonás uni nduu ti uni jakuaa chii iin chāká ka'nu xaan, ti suni sia'an ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, kendo ri chii ñu'un un uni nduu ti uni jakuaa. ⁴¹Ti siki ñuu Nínive nuu ni ja'an profeta Jonás, ti yivi ni kunchuku ñuu un, nandoto i kivi na chaa juicio

ja xndichi ya yivi kivi vijna, ti naa ini i nde'e i nuu yivi kivi vijna. Chi tendi'i yivi Nínive ni ka nakani ini i na ni ka'an profeta Jonás jnu'un Yandios. Ko ru'u vi'i ga kuña'nu ri ja kuu Jonás, ti ro'o naa ra tu ka chunso'o ra ja nakani ini ra naa ra.

⁴²Suni iin ña'an ni kuu reina ja ni ta'u jniñu iin ñuu ichi sur, nandoto ña kivi nu na chaa juicio, kivi nu na xndichi ya yivi kivi vijna. Ti naa ini ña nde'e ña nuu yivi kivi vijna siki ja ni'in ini i, chi maa ña undi jika xaan ni kii ña ja ni ñunso'o ña jnu'un ndichi ni ka'an rey Salomón na jana'an. Ti vijna vi'i ga kuña'nu ru'u ja ni kuu Salomón, ti ro'o naa ra tu ka chunso'o ra jnu'un xndaku ri nuu ra —kachi ya.

Iin tachi xaan ja nandeokuñi

(Lc. 11.24-26)

⁴³Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya: —Nuu iin tachi xaan un na xndoo iin yivi, kua'an ti jikonuu nuu ñu'un ichi ja nduku nuu ndetatu. Nu tu ni'in ti ndo'o ini: ⁴⁴“Na nandeokuñi ri ve'e nuu ni kundee ri un.” Ko nu ni najaa, ti jini ja iyo nuña ini chaa un nanu iin ve'e iyo nuña, ja iyo ndoo, ti iyo tu'va. ⁴⁵Yukan na ti ki'in tachi un ti kin kuaka uxia ga tachi xaan un ja kanda vi'i ga ja kuu maa. Yukan na ti nchaa ti ndivikoyo kunchuku jiin chaa un. Yukan na ti chaa un vi'i ga nduu da ansu nava ni kaa da undi nuu. Ti suni sia'an vi'i ga koo nundo'o nuu yivi ka sa'a ndeva'a kuiti ja ka iyo kivi vijna —kachi Jesús.

Nana Jesús jiin ñani ya

(Mr. 3.31-35; Lc. 8.19-21)

⁴⁶Ni ka'an ga Jesús jiin yivi un, ti ni jaa nana ya jiin ñani ya, ni ka

kendo da fuera ti ka kuni da ka'an da jiin Jesús. ⁴⁷Ni ja'an iin chaa ni jan kaxjnu'un nuu ya, ti ni kachi da:

—Nana ni jiin ñani ni ka'iin da fuera un, ti ka kuni ka'an da jiin ni —ni kachi da.

⁴⁸Ti ni kachi ya jiin chaa un:

—Nau kuu nana ri ti nau ja kuu ñani ri —kachi Jesús.

⁴⁹Yukan ti ni xna'an ya nda'a ya nuu taka ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Ja'a ka kuu nana ri jiin ñani ri. ⁵⁰Chi vasu sava'a ni ga yivi nu na sa'a i taka jniñu ta'u Tata ri ja kancha ya andivi, ti yukan kuu nana ri, ñani ri jiin kua'a ri —ni kachi ya.

Jnu'un iin chaa saka triu

(Mr. 4.1-9; Lc. 9.4-8)

13 Kivi un ni kee Jesús ve'e un kua'an ya, ti ni nukoo ya yu'u lago Galilea un. ²Ti kua'a xaan yivi ni ka kututu nuu ya. Yukan ti ni kivi ya ini iin barco, ni kivi ya ini nducha un, ti tendi'yi yivi un ni ka kendo nuu ñiti yu'u nducha un. ³Yukan ti ni xna'an ya nuu yivi un sia'an, ni kachi ya:

—Iin chaa jitu triu ni kenda da kuan saka da triu.

⁴Ti nuu kua'an da jacha da triu un sava triu un ni ka nukoyo ini ichi, ti ni ka chakoyo saa un naa ti, ti ni ka nastutu ti. ⁵Uu ga triu un ni ka jinu nuu yuu nuu kanchuku yaxin ñu'un, ti ni jinu triu un, chi ni ni'in kajin.

⁶Ti nu ni kaña ndikandii, ti ni kuu ni'ni xaan, ti ni ka ichi triu un, chi tu ni ni'in yo'o. ⁷Sava ga triu un ni ka jinu nuu yivi yo'o nu'iñu. Ti nu ni kaña numa nu'iñu un, ti ni ka jasi nuu triu un. ⁸Ko sava ga triu

un ni ka jinu i nuu yivi ñu'un va'a, ti ni kaña triu un ti ni ja'nu, ti va'a xaan ni kuu. Sava yoko triu un ni nakua'a iin ciento triu nuu iin triu tata. Uu ga ni ka nakua'a uni xiko triu, ti uu ga oko uxi. ⁹Ti nau ro'o na kuni chunso'o, ti chunso'o va'a jnu'un ka'an ri —kachi ya.

Xndaku Jesús jnu'un ni ka'an ya un

(Mr. 4.10-12; Lc. 8.9-10; 10.23-24)

¹⁰Yukan ni ka tu'va ndaja'a Jesús nuu ya, ti ni ka jikajnu'un da:

—¿Ndoo ka'an ni sia'an nuu yivi ja'a, ti ndoo kuni ka'an jnu'un un, nusa? —ni ka kachi da.

¹¹Yukan ti ni kachi ya:

—Ja kuu ro'o naa ra, xna'an Yandios nuu ra naa ra nasa kuu jniñu ta'u ya, ko yivi ja'a tu kujnuni ini i nasa kuu jniñu un. ¹²Ti yivi na kandixia jnu'un Yandios, ti vi'i ga ni'in jna'an i inijnuni i ja kunukuachi i nuu ya. Ko yivi ja tu kandixia, ti vi'i ga kendo i, jaku ga koo i, ansu nava ni kaa i undi nuu. ¹³Ja yukan kuu ja ka'an ri jnu'un ja'a nuu yivi naa i, chi vasu ka ñuso'o i jnu'un ka'an ri, ti ka nde'e jniñu sa'a ri, ko tu ka chaku ini i. ¹⁴Ja sia'an ka sa'a i, ti yukan kundaa jnu'un ni ka'an profeta Isaías na ni kachi da:

Ro'o, vasu na kunso'o ra naa ra, ko tu chaku ini ra.

Nde'e ra jiin nduchi ra naa ra ko tu kojnuni ini ra, chi tu kuni ra.

¹⁵Chi yivi ni'in xaan ini ni ka nduu ini yivi ja'a, ti tu ka chunso'o va'a i.

Ti nanu ja ka ndi'yu nduchi i, chi tu ka nakuni i jandaa.

Chi ni tu ka chunso'o i, ti ni tu ka chaku ini i.

Ni tu ka xndoo i kuachi i ja ndivi i jiin ri, ti na nama ri i.

Sia'an ni kachi profeta Isaías, kachi tutu Yandios.

¹⁶Ko kandichi Yandios jiin ro'o naa ra, chi ka nde'e ra jiin nduchi ra, ka jini ra jniñu sa'a ri, ti ka jiniso'o ra jnu'un ka'an ri. ¹⁷Ti jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja kua'a xaan profeta ni ka kikoyo na jana'an, jiin yivi va'a un, ni ka ñukuu ini i ja kuni i taka ja ka jini ra ja'a vijna, ko tu ni ka jini i. Suni ni ka ñukuu ini i ja kunso'o i taka jnu'un ka jiniso'o ra ja'a vijna, ko tu ni ka jiniso'o i —ni kachi Jesús.

Xndaku Jesús nasa kuni ka'an jnu'un chaa saka triu un

(Mr. 4.13-20; Lc. 8.11-15)

¹⁸Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Kunso'o naa ra nasa kuni ka'an jnu'un chaa saka triu un. ¹⁹Yivi ka ñunso'o nasa kuu jniñu ta'u Yandios ko tu ka chaku ini i, yivi yukan ka kuu nanu triu ni jinu nuu yu'u ichi un. Chi chaa ja'u'u un ti kenchu taka jnu'un va'a ni chaku ini i. ²⁰Ti triu ni jinu nuu kanchuku yaxin ñu'un nuu yuu, kuu i nanu yivi ni ka jiniso'o jnu'un ka'an ri, ni ka janta'u i, ti ka kusii ini i jiin. ²¹Ko vanuxia changa ga kuñii ini i jiin jnu'un un, ti nu ni ka keja'a ka jito u'u yivi i ja siki jnu'un un, ti ka nakani ini i ti tukaa ga ka siin i. ²²Ti triu ni ka jinu nuu yi'i yo'o nu'iñu un, kuu nanu yivi ni ka chunso'o jnu'un un, ko

ka ndi'i ga ini i ja kuu taka ga ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ja na kuu riku i. Ti yukan kuu ja jasi ja tu ka siin jiin jnu'un Yandios, chi tu ka kuni kuandatu i nuu jnu'un ya. ²³Ko triu ni ka jinu nuu ñu'un va'a un kuu nanu yivi ni ka jiniso'o, ti ni ka chaku ini i nasa kuu jnu'un Yandios, ti ka siuku i jiin. Sava i ka kuu nanu triu ni ka nakua'a iin ciento triu nuu ndi iin ndi iin xini, xi uni xiko, xi oko uxi triu nuu ndi iin ndi iin xini —ni kachi Jesús.

Jnu'un iin yuku kue'e ni kaña ma'ñu triu

²⁴Yukan ti ni ka'an tuku Jesús inga jnu'un ja'a, ti ni kachi ya: —Nava kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, kuu nanu iin chaa ni saka triu va'a nuu ñu'un da. ²⁵Ko nuu ni naa ma'na da ka kixi da, ti ni jaa iin chaa jito u'u chaa xiin jniñu un, ti ni jacha da ndikin yuku kue'e nuu triu chaa un, ti kua'an da. ²⁶Nu ni ja'nu triu un, ni keja'a kuu yoko. Yukan ti sa ni ka jini da ja iin yuku kue'e un jiin. ²⁷Yukan ti ni ka ja'an muzu da, ti ni ka kaxjnu'un da nuu chaa xiin triu un ja sia'an ni kuu, ti ni ka kachi da: “Taa, ¿Ansu mani triu va'a ni jacha ni nu? ¿Ti nanu ni kii yuku kue'e un nusa”? ni ka kachi da. ²⁸Yukan ti ni kachi chaa xiin triu un: “Va iin ñakuasun ini ni sa'a”, kachi da. Ti ni ka kachi muzu un: “¿Kuni ni ja na ki'in jnu'un na yuku un nu”? ni ka kachi da. ²⁹Ti ni kachi chaa xiin triu un: “Tuu, chi nu na jnu'un ra yuku un naa ra ti suni kaña triu un. ³⁰Sia, na ku'iin maa, ti undi na kua'nu triu un, ti sa

na taji ri muzu ja na ki'in ka'ncha da yuku kue'e un xnaka. Ti na ka'ncha da nu'ni ti na ka'ma yo, ti sa na nastutu da triu un, ja na ndivi va'a ini ve'e ri", kachi da —ni kachi Jesús.

Jnu'un iin ndikin lulu

(Mr. 4.30-32; Lc. 13.13-19)

³¹Ti ni siin ka'an Jesús:

—Ka'an ri iin jnu'un nasa kuu kivi yivi kua'a nda'a Yandios, ja na ta'u ya jniñu nuu i. Yukan kuu nanu iin ndikin lulu nu ni xndee yivi ti keja'a ja'nu. ³²Jandaa kuu ja kuu iin ndikin lulu ga ja kuu taka ga ndikin, ko nu na kua'nu, ti yukan kuu ja kuu ka'nu xaan ga ja kuu taka ga yuku. Ti kuu nanu iin yujnu ka'nu xaan tonto nu ka ja'an saa, ti ka sa'a ti taka ti nuu nda'a yujnu un —kachi ya.

Jnu'un levadura

(Lc. 13.20-21)

³³Suni ni kachi ya inga jnu'un ja'a:

—Ka'an ri inga jnu'un ja nasa kuu kivi yivi kua'a nda'a Yandios, ja na ta'u ya jniñu nuu i. Yukan kuu nanu levadura ja jajniñu iin ñasi'i ja sakanuu ña jiin iin bolsa yuchi, ti ja ti'li levadura un sa'a ja najinu ni tu'u yujña un —kachi Jesús.

(Mr. 4:33-34)

³⁴Tijni nuu jnu'un ni jajniñu Jesús ni ka'an ya nuu yivi naa i, ti tukaa ga naa jnu'un ni ka'an ya ja kuu jnu'un un. ³⁵Yukan ni kundaa jnu'un ni ka'an profeta na ni chaa da tutu:

Xndaku ri nuu yivi jiin sava'ni ga jniñu.

Sia'an ka'an ri jnu'un ja'a ja ni kendo sa'yi undi kivi ni nukoo ñuyivi.

Ni ka kachi profeta —ni kachi Jesús.

Xndaku Jesús siki jnu'un yuku kue'e

³⁶Yukan ti ni kanxia'u Jesús jiin yivi un, ti kua'an ya. Ni najaa ya ve'e. Yukan ni ka ndututu ndaja'a ya jiin ya, ti ni ka jikajnu'un da: —Kachi ni nasa kuni ka'an jnu'un siki yuku kue'e ni kaña nuu ñu'un un —ni ka kachi da.

³⁷Yukan ti ni kachi Jesús jiin da: —Ja saka triu va'a un kuu ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, ³⁸ti ñu'un un kuu ñuyivi. Triu un kuu yivi ja yi'i nuu ta'u Yandios jniñu. Ti nanu yuku kue'e un, ka kuu yivi ja ka yi'i jiin ja'u'u un. ³⁹Ti ñakuasun ini ja ni xndee ndikin kue'e un kuu maa ja'u'u. Ti kivi ndututu triu un kuu nanu kivi na ndi'i ñuyivi ja'a. Ti chaa ka nastutu triu un ka kuu maa ángel Yandios ja kikoyo andivi. ⁴⁰Ti sia'an nanu kuu jiin yuku un ja nastutu yo ti ka'ma yo. Ti suni sia'an kuu nu na jaa kivi na naa ñuyivi. ⁴¹Ko maa Se'e Yivi Ñuyivi, taji ya ángel ya kikoyo i undi nuu andivi, ti nastutu ya taka yivi ka sa'a kuachi jiin taka yivi ndeva'a kuiti. ⁴²Ti ángel un jnaa da yivi un na kayu i nuu ñu'un. Yukan kondo'o i nundo'o, ti ku'yu yu'u i, ti na kee yi'i i jnu'un i. ⁴³Yivi na kachi Yandios ja ka kuu i yivi va'a, ti nakuaka ya i ja na kunchuku i ñuu nuu ta'u ya jniñu, ti nduñanu i nanu ndikandii un, ja ja'a nduva ja kuu ni tu'u ñuyivi yo. Ti nu na chunso'o ra naa ra, ti chunso'o jnu'un ka'an ri ja'a —kachi Jesús.

Jnu'un iin jajnu xu'un yisa'yi

⁴⁴Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Ka'an ri inga jnu'un nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. Yukan kuu nanu iin jajnu xu'un yisa'yi chii ñu'un. Nu iin chaa na nani'in jajnu xu'un un nuu ñu'un inga yivi, ti nachisa'yi tuku da nuu kande un. Ti ja kusii ini da jiin ja kande un, nandeokuñi da ti xiko ndi'i da ja ñava'a da ti ki'in da, ti nakuaan da ñu'un un — kachi Jesús.

Jnu'un iin yuu xiñu ja fino xaan

⁴⁵Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Ka'an ri inga jnu'un nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. Yukan kuu nanu iin chaa yaku da nduku da yuu xiñu fino xaan. ⁴⁶Ti nu ni ni'in da iin yuu fino xaan un ja nchaa ya'u xaan tonto ga, ki'in da ti xiko da taka ja ñava'a da, ti kuaan da yuu fino un—kachi Jesús.

⁴⁷Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Ka'an ri inga jnu'un nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. Yukan kuu nanu iin ñunu ja chunde da nuu nducha mar, ti jniñi da taka nuu chāká. ⁴⁸Nu ni chitu ñunu un, yukan na ti chaa ka jniñi chāká un tava da ñunu un yu'u mar, ti yukan nukoo da nakaji da chāká un, nasava'a da chāká va'a un ini chika da, ti sukoyo da chāká kue'e un. ⁴⁹Ti sia'an kuu jiin yivi na ndi'i ñuyivi ja'a. Chakoyo ángel Yandios ja kii undi andivi, ti sasiin

i yivi kue'e un, ti suni sasiin i yivi ja na kachi Yandios ja ka kuu i yivi va'a. ⁵⁰Ti jnaa i yivi kue'e un ja na kayu i nuu ñu'un, ti yukan nakani ini yivi un ti nde'e, ti ku'yu yu'u i —ni kachi ya.

Ja kuu iin ndajniñu ava jiin ndajniñu jaa

⁵¹Yukan na ti ni jikajnu'un Jesús maa da naa da, ti ni kachi ya:

—¿Ka chaku ini ra taka jnu'un ja'a nu? —ni kachi ya.

Ti maa da ni ka kachi da:

—Ka chaku ini na —kachi da naa da.

⁵²Ti ni kachi Jesús:

—Nu iin chaa xna'an ley Israel, nu na nakuni ndaa da nasa kuu nuu ta'u Yandios jniñu, ti ni kuu da nanu iin chaa xiin ve'e, ja jini da sasiin da ndajniñu jaa, ti sasiin da ndajniñu ava —ni kachi Jesús.

Tu ni ka jajnu'un yivi ñuu Nazaret ya

(Mr. 6.1-6; Lc. 4.16-30)

⁵³Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús taka jnu'un un, ni kee ya kua'an ya. ⁵⁴Ti ni najaa ya ñuu maa ya, ti yukan ni keja'a ya ni xna'an ya nuu yivi ini veñu'un Israel ñuu yukan. So ni ka naa ini yivi un, ti ni ka keja'a ka ka'an:

—¿Nanu ni jan skua'a chaa ja'a taka jnu'un un? ¿Nasa kuu ja kuu sa'a da taka jniñu ña'nu un? ⁵⁵¿Ti ansu se'e chaa yokon yujnu un kuu chaa ja'a nu? Ti nana da kuu María. Ti ñani da ka kuu Jacobo, José, Simón jiin Judas. ⁵⁶Ti suni ja'a kanchuku kua'a da jiin yo ja'a naa yo. ¿Ko nanu ni jan skua'a chaa ja'a taka jnu'un un nusa? —kachi naa.

⁵⁷Sia'an ni ka nde'e yivi un ya nanu iin chaa ndeva'a ni. Ja yukan kuu ja tu ni ka ndee nuu ya. Ko ni kachi Jesús jiin da:

—Taka ga yivi ka ja'a ja yiñu'un iin profeta, ja ka'an da jnu'un Yandios. Ko yivi ñuu maa da, jiin yivi ini ve'e da, tu kuant'a u i maa da —kachi Jesús.

⁵⁸Ti ja yukan kuu ja tu ni sa'a ya tijni jniñu ña'nu ñuu yukan, chi tu ni ka kandixia i ya.

Ni ji'i Juan, chaa ni skuanducha

(Mr. 6.14-29; Lc. 9.7-9)

14 Ti kuiya un ni kuu Herodes gobernador nuu ñuu Galilea. Ti ni ni'in da jnu'un taka jniñu sa'a Jesús. ²Ti ni kachi da jiin chaa ka kuu ndaja'a da un:

—Va nu suu Juan ja ni skuanducha un kuu, ti va ni nandoto. Ja yukan kuu ja kuu sa'a taka jniñu ña'nu un —kachi da.

³Vanuxia Herodes ni jniñi da Juan, chaa ni skuanducha un, ni ju'ni da chaa jiin yo'o, ti ni chunde da chaa vekaa ja siki Herodías, ña'an ni kuu ñasi'i ñani da Felipe. ⁴Chi Herodías ni jito u'u ña Juan un, vanuxia ni kachi da jiin Herodes:

—Tu va'a ja kuncha ni jiin ña nanu ñasi'i ni —ni kachi da.

⁵Ti kuni Herodes ka'ni da Juan niku, ko yu'u da yivi naa i, chi ka kandixia i ja Juan kuu iin profeta ja ka'an jnu'un Yandios. ⁶Ko kivi ni nasa'a Herodes iin viko ja ni sinu tuku da inga kuiya da, ti ni kee se'e si'i Herodías, ni jitaja'a ña nuu yivi ni ka jakoyo ve'e da un, ti yukan ni kusii xaan ini Herodes. ⁷Ti ni chisojnu'un da nuu ña'an lulu un ja

kua'a da vasu sava'ani ga ndoo na kakan ña nuu da. ⁸Ti ña'an lulu un ja ni ka ndajnu'un ña jiin nana ña, ti ni kachi ña jiin Herodes:

—Kuni na ja kua'a ni xini Juan, chaa skuanducha un, nuu na ini iin ko'o xita —ni kachi ña.

⁹Yukan ti ni kukui'ya xaan ini rey Herodes, ko vanuxia ja ni chisojnu'un da nuu ña, ti suni ni ka jiniso'o yivi kanchuku jiin da un.

¹⁰Ja yukan kuu ja ni ta'u da jniñu ja na kin ki'in da xini Juan naa da ini vekaa un. ¹¹Ni ka jan ki'in da xini Juan nuu iin ko'o xita, ni ka ja'a da nuu ña'an lulu un, ti ña'an lulu un ni nakua'a ña nuu nana ña.

¹²Yukan sa ni ka jakoyo chaa ka jikonuu jiin Juan, ni ka naki'in da yiki kuñu da, ti ni ka chunduji da chaa, ti sa ni ka jan kasjnu'un da nuu Jesús.

Ni ja'a Jesús ja ni yaji u'un mil yivi

(Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

¹³Nu ni jini Jesús jnu'un nava ni jna'an Juan un, ti ni kendo maa iin ni ya kua'an ya jiin iin barco undi inga nuu ni kunde maa iin ni ga ya. Ko ni ka jini yivi nanu kua'an ya, ti ni ka kee i ñuu nuu kanchuku i, ti ni ka jika ja'a i kuankoyo i. ¹⁴Nu ni kee Jesús ini barco un, ti ni jini ya ja, ja ni ka kututu yivi ka'iin i un, ti ni kunda'u ini ya yivi un, ti ni sa'a ya tajna tijni yivi ka ku'u ni jakoyo un. ¹⁵Ko vanuxia ja kuan kuñaa, ti ni ka tu'va ndaja'a ya, ti ni ka kachi da jiin ya:

—Ja kuan ini, ti va'a ga ja na taji ni yivi ja'a na kinkoyo i ñuu ka'iin yajni ja'a, ti na kuan i ja kaji i naa i —ni ka kachi da.

¹⁶Yukan ti ni kachi Jesús:

—Tu kinkoyo yivi ja'a. Kua'a ma ra ja na kaji i naa i —ni kachi ya.

¹⁷Yukan ti ni ka kachi da jiin ya:

—Ko tukaa ga ndoo ka yinda'a na, chi u'un ni ga staa stila jiin uu chāká ni ga ka yinda'a na —ni ka kachi da.

¹⁸Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Kua'a na kii nuu ri ja'a —ni kachi ya.

¹⁹Yukan ti ni ta'u ya jniñu ja na nukoo i naa i nuu icha un. Ti ni ki'in ya ndi u'un staa stila un jiin uu chāká un, ni ndakoto ya andivi, ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Ti ni sa'a kuachi ya staa stila un, ti ni ja'a ya nuu ndaja'a ya ja na tejna'an da nuu yivi un naa i. ²⁰Tendi'i yivi un ni ka yaji, nasa ni kundee maa i. Ti ni kendoso ga staa stila un ja ni ka nastutu da, uxi uu ga chika jiin pedasu un. ²¹Ti yivi ni ka yaji un ni ka iyo yajni u'un mil chaa, ti siin kuu ñasi'i jiin suchi kuachi.

Jika Jesús nuu lago Galilea

(Mr. 6.45-52; Jn. 6.16-21)

²²Yukan na ti ni ka'an Jesús jiin ndaja'a ya ja na kivi koyo da ini barco un, ti na kinkoyo da inga yu'u lago Galilea un, ni kanxia'u ya jiin yivi un naa i. ²³Nu ni ndi'i ni kanxia'u ya jiin yivi un, ti kua'an ya xini iin yuku ja na kakanta'u maa iin ni ya nuu Yandios, ko ni kande maa iin ya yuku un, ti ni kuña. ²⁴Ti barco un ja kua'an, kuu sava nuu nducha un. Yukan ti ni ndonda iin tachi sau nuu nducha un, ti ni keja'a chinda'a barco un ya yukan. ²⁵Nu ja kuan kuyajni

ka uni jaña'an, ti ni kuyajni Jesús nuu kuankoyo ndaja'a ya jiin barco un, jika ya kuaja ya nuu nducha un. ²⁶Nu ni ka jini da ja jika ya nuu nducha un, ni ka yu'u xaan da, ti ni ka keja'a ka kanajiin da:

—iñin ni'na kuu! —kachi da naa da.

²⁷Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Chunde ini naa ra, koto yu'u ra chi maa ri kuu —ni kachi ya.

²⁸Yukan sa ni ka'an Pedro, ti ni kachi da jiin ya:

—Jito'yo, nu maa ni kuu, ti kachi ni ja na kuu kaka na nuu nducha ja'a, ti na jaa na nuu vaji ni —ni kachi da.

²⁹Ti ni kachi Jesús:

—Ña'an nusa —ni kachi ya.

Yukan ti ni kuun Pedro nuu barco, ti ni keja'a da jika da nuu nducha un, ti kua'an da nuu vaji Jesús. ³⁰Ko nu ni jini da ja ni'in ndita tachi, ni yu'u da ti ni keja'a keka'nu da chii nducha un, ti ni kanajiin ko'o da:

—iJito'yo, nama ni saña! —ni kachi da.

³¹Ti ni skaa Jesús nda'a ya, ti ni jniñi ya maa da, ti ni kachi ya jiin da:

—¿Tindoo tu ñukuu ini ra ru'u?

¿Xi tu kandixia ra nusa? —ni kachi ya jiin da.

³²Ti nu ni ka ndivi da nuu barco un, ti ni kuna'iin tachi un.

³³Yukan na ti chaa ka'iin ini barco un, ni ka jakunjiti da nuu Jesús, ti ni ka kachi da:

—Jandaa kuiti kuu, ja Se'e Yandios kuu ni —ni ka kachi da.

Sa'a Jesús tajna yivi ñuu Genesaret

(Mr. 6.53-56)

³⁴Nu ni ka jika da nuu lago Galilea un, ti ni ka jakoyo da ñuu

Genesaret. ³⁵Ni ka nakuni yivi un Jesús, ti ni ka jachanuu i jnu'un ni tu'u ñuu un, ti ni ka yinda'a i taka yivi ka ku'u nuu ya. ³⁶Ti ni ka kanda'u i jiin ya ja na kua'a ya vasu ti'li sa'ma ya na kue'e i, ti taka yivi ni ka kue'e sa'ma ya ni ka nduva'a i.

Nchakuachi yo jiin jnu'un ka'an yo
(Mr. 7.1-23)

15 Yukan ti ni ka tu'va sava chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un Israel, ja vekoyo da undi ñuu Jerusalén, ti ni ka jikajnu'un da ya:

²—¿Ndoó jani ini ra ja tu ka siuku ndaja'a ra jiin jnu'un yivi jana'an, ja tu ka nanda'a da ti ka yee da staa? —kachi da naa da.

³Yukan ti ni jikajnu'un Jesús maa da naa da:

—¿Ti suni ndoo ka ndo'o ini ra ja ka xndoo ra jniñu ta'u Yandios, ti ka siin ga ra jiin jnu'un nava vekoyo maa ra naa ra? ⁴Chi ni kachi Yandios: “Kuandatu nuu tata ra nuu nana ra.” Ti suni ni kachi ya: “Nu iin yivi na ka'an ndeva'a nuu tata i xi nuu nana i, va'a ga ja na kuū i.” ⁵⁻⁶Ti ro'o naa ra, chi ka ka'an ra ja kuu kachi iin yivi jiin tata i xi jiin nana i: “Tukaa kuu chindee na ni'in, chi taka ja ñava'a na ja ni soko na nuu Yandios.” Ti sava'a ni ga yivi na ka'an sia'an jiin nana i xi jiin tata i, chi ndo'o ini i ja tukaa ga kuu chindee ra da naa da. Ja sia'an kuu ja ro'o naa ra, tu ka chiñu'un ra jniñu ta'u Yandios, chi su'va ni ka siin ra jiin jnu'un maa ra naa ra. ⁷Ko jiin jnu'un ra, ka stuu ra ja tu ka chiñu'un ra jnu'un Yandios. Ti ni ka'an ndaa

profeta Isaías siki ra na jana'an na ni ka'an da:

⁸Ko yivi ja'a, so jiin yu'u i ka chiñu'un i ru'u,
ko añu i chi jika ka kuu ini i ka jito i ru'u.

⁹Ti so ka xnda'u i ja ka kandixia ndaa i jnu'un Yandios,
chi ka siin i jiin jnu'un maa i, ti ka ka'an i ja iin ni kuu jiin jnu'un Yandios.

Sia'an ni chaa Isaías jnu'un Yandios —ni kachi Jesús.

¹⁰Yukan na ti ni kana ya xini yivi un, ti ni kachi ya:

—Chunso'o ti chuun ini naa ra.

¹¹Ansu ja kivi yu'u yivi kuu ja sa'a ja nchakuachi i, chi su'va ja kee yu'u i ja ka'an i un, yukan sa'a ja nchakuachi i —ni kachi Jesús.

¹²Yukan ti ndaja'a ya un ni ka tu'va da nuu ya, ti ni ka kachi da:

—¿Jini ni ja chaa fariseo un ni ka kuu ika ini da, ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an ni un? —ni ka kachi da.

¹³Ko ni kachi ya:

—Chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Israel un ka kuu da nanu yukū ja tu ni xndee Tata ri Yandios, ya kancha andivi, ti jnu'un ya ja na ki'in ni jiin yo'o. ¹⁴Sia, koto sa'a r naa ra, chi yivi un ka kuu nanu iin chaa kuaa, chi ka ja'a da ichi ki'in inga chaa kuaa. Chi nu iin chaa kuaa na kua'a da ichi ki'in inga chaa kuaa, ti ndinduu da nukoyo ini iin xa'va —ni kachi Jesús.

¹⁵Yukan na ti ni kachi Pedro jiin Jesús:

—Xndaku ni nuu yo ndoo kuni ka'an jnu'un un —ni kachi da.

¹⁶Ti ni kachi Jesús:

—¿Xi suni tu ka chaku ini tu ro'lo naa ra nu? ¹⁷Tu ka chaku ini ra ja iin yivi tu nchakuachi i nuu ndeyu yaji i, chi ja yaji i kua'an chii jiti i, ti ndenda kua'an. ¹⁸Ko ja kaña yu'u i, ja ka'an i un, chi undi ini añu i vaji, chi undi añu i ni ndo'lo ñaa ini i, ti yukan kuu ja nchakuachi ga i jiin. ¹⁹Chi undi añu i kuu nu vaji taka jnu'un kue'e ka ndo'lo ini i. Ka kuni i ka'ni iin ndiyi. Ka kuni chaa un kusikinchaa jna'an da i, xi kusikinchaa da ñakuachi. Ka kuni sakui'na da, ka kuni xnda'u ña'an da xi chakuachi da yivi. ²⁰Ti taka jnu'un un kuu ja sa'a ja nchakuachi yivi naa i. Ko nu so ja tu siuku yo jnu'un jana'an ja tu nanda'a yo, ti kee yo staa, tu nchakuachi yo — kachi Jesús.

**Iin ña'an sirofencia kanda'u ña jiin
Jesús**

(Mr. 7.24-30)

²¹Ni kee Jesús yukan, ti kua'an ya ichi ñuu Tiro jiin ñuu Sidón. ²²Ti yukan kancha iin ña'an ñuu Canaán, ni chaa ña nuu Jesús, ti kana ko'lo ña ka'an ña:

—iJito'yo, ni'in ja kuu ni se'e rey David na jana'an, kunda'u ini ni saña! Chi se'e si'i na jna'an i iin tachi xaan, ti ndo'lo xaan i jiin kue'e un —ni kachi ña.

²³Ko Jesús, tu ni ka'an kuiti ya. Ti ni ka kachi ndaja'a ya jiin ya:

—Ka'an ni jiin ña na ki'in ña, chi kana ko'lo ña vaji ña ichi jata yo — ni ka kachi da.

²⁴Yukan ti sa ni ka'an Jesús:

—Ni taji Yandios ru'u vaji ri, ja na nama ri yivi nación Israel, ja ni ka

sana i ka jika i nanu rii ni skuita jito'o ti —kachi ya.

²⁵Ko ni tu'va ña'an un undi nuu Jesús, ti ni kachi ña:

—Jito'yo, chindee ni saña —ni kachi ña.

²⁶Yukan ti ni kachi Jesús:

—Tu va'a ja kenchaa yo staa yu'u se'e yo, ti kua'a yo nuu ina —ni kachi ya.

²⁷Ko ni kachi ña'an un:

—Jandaa ka'an ni Jito'yo, ko ina un chi ka nachii ti staa kuachi nukoyo yu'u mesa jito'o ti —ni kachi ña.

²⁸Yukan na ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Ro'lo ja kuu ra ñasi'i, xaan va'a ja ni kandixia ndaa ra ru'u, ti na kuu nava kuni ra —ni kachi ya.

Ti yukan, ni nduva'a ni se'e si'i ña un.

**Ni sa'a Jesús tajna yivi ka
jna'an tijni nuu kue'e**

²⁹Ni kee Jesús yukan, ti ni ya'a ya yu'u lago Galilea, ti ni kaa ya, kua'an ya yuku un, ti yukan ni nukoo ya. ³⁰Ti kua'a xaan yivi ni ni jakoyo nuu kancha ya un, ni ka jakoyo i jiin yivi ni ka jna'an kue'e jiyi'i, yivi kuaa, yivi ñi'in, suni yivi ja tu si'in xi tu nda'a, jiin tijni ga yivi ka jna'an inga kue'e, ni ka jakoyo i nuu Jesús. Ti tendi'i yivi un ni sa'a ya tajna i. ³¹Yukan ti ni ka naa ini yivi un, chi ja kandoka'an yivi ñi'in, ka ndoo kaka va'a yivi ni ka jna'an kue'e jiyi'i, ka ndundijin nduchi yivi kuaa. Ti ka naa ini yivi un ja sia'an ni kuu, ti ni ka keja'a ka nakanajaa i Yandios ja

ndito ya yivi nación Israel, ti ni ka ka'an i:

—iVa'a xaan ini Tata yo Yandios, chi jito ya yivi nación Israel! —ni ka kachi i.

Ni skaji Jesús vi'i ga kuun mil yivi

(Mr. 8.1-10)

³²Yukan ti ni kana Jesús ndaja'a ya, ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Kunda'u ini ri yivi ja'a, chi ja ni kuu uni kivi ka'iin i ja'a jiin ri. Ti tundo kaji yi, ti tu kuni ri ja nataji ri sia'an ni, nukoyo i ve'e i, chi sa sandau kuita i ichi nukoyo i —ni kachi ya.

³³Yukan ti ni ka kachi ndaja'a ya un:

—¿Ti nanu ni'in yo ja kaji yivi kua'a ja'a ja tu naa ve'e iyo nuu ka'iin yo ja'a? —ni ka kachi da.

³⁴Ti ni jikajnu'un Jesús maa da naa da:

—¿Nasa ga staa stila ka ñava'a ra naa ra? —ni kachi ya.

Yukan ti ni ka kachi da:

—Uxia staa stila ti jaku ni ga chāká kuachi —ni ka kachi da naa da.

³⁵Yukan na ti ni kachi Jesús ja na nukoo yivi un naa i. ³⁶Ni ki'in ya ndi uxia staa stila un jiin chāká kuachi un, ti ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Ni sakuachi ya staa stila un, ti ni ja'a ya nuu ndaja'a ya, ti chaa un ni ka tejna'an da nuu yivi naa i. ³⁷Tendi'i yivi un ni ka yee i undi ni ka chitu chii i. Ti ni kendoso ga staa stila un, ti ni ka nastutu tuku da uxia chika na'nu.

³⁸Ti yivi ni ka yee un ni ka iyo kuun mil chaa, ti siin kuu ñasi'i jiin suchi kuachi. ³⁹Yukan ti sa ni

kanxia'u Jesús jiin yivi un, ti ni ndivi ya nuu barco, ti kua'an ya ichi ndañuu Magdala.

Chaa fariseo jiin chaa saduceo ka jikan da iin jniñu ña'nu

(Mr. 8.11-13; Lc. 12.54-56)

16 Yukan ti ni ka ja'an chaa fariseo jiin chaa saduceo ni ka jande'e da Jesús, ja ka nduku da nasa kuu kankuachi da siki ya. Ti ni ka jikan da nuu ya ja na sa'a ya iin jniñu ña'nu ja vaji nuu Yandios, ya kancha andivi. ²Ti ni kachi ya jiin chaa un naa da:

—Ro'o naa ra, chi sia'an ka ka'an ra: “Na ndii ijña chi ni nakuchi kua'a viko”, ka kachi ra. ³Ti ja kuu jaña'an ka ka'an ra naa ra: “Vijna ti kuun sau chi iña viko kua'a ichi nuu vekaña ndikandii”, ka ka'an ra. Chaa ñaa xini ka kuu ra chi ka jini va'a ra seña ja'a viko nuu andivi un, ko tu ka chaku ini ra nau ja kuu ru'u, ja sa'a ri taka jniñu ña'nu ja'a kivi vijna naa ra. ⁴Ja kuu kivi vijna ka iyo kua'a yivi ka sa'a ndeva'a ja tu ka jandatu i nuu Yandios. Ti ka kuni i ja na sa'a ri iin jniñu ña'nu nuu i, ko jankivi sa'a ri iin jniñu ña'nu un nuu i, chi nini jiin vanuxii nundo'o ni jna'an Jonás, chaa ni kuu profeta na jana'an—ni kachi ya.

Yukan ti ni xndoo ya yivi un, ti kua'an ya.

Jnu'un ka ka'an chaa fariseo

(Mr. 8.14-21)

⁵Ja ni ka ya'a ndaja'a ya inga nuu yu'u lago un, ko ni ka naa ini da kunda'a da staa stila. ⁶Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Nde'e naa ra, koto ra maa ra jiin jnu'un ka ka'an chaa fariseo jiin

jnu'un ka ka'an chaa saduceo, chi yachi xaan jichanuu nanu keni'no levadura chii yujña staa stila —ni kachi ya.

⁷Yukan ti ni ka keja'a ndaja'a ya un ka ndajnu'un maa da:

—Siki ja tu ni ka yinda'a yo staa stila kuu ja ka'an ya —kachi da naa da.

⁸Ko ja ni jini Jesús ndoo ka ndajnu'un da, ti ni kachi ya:

—¿Ndoos ka ndajnu'un ra ja tu ka ndiso ra staa stila naa ra? ¿Xi tu ka ñukuu ini ra ja ni'in yo staa stila kaji yo nu? ⁹¿Va nu tu ka chaku ini ra, xi tu ka na'an ra na ni tejna'an ri u'un staa stila ni ka yaji vi'i ga u'un mil yivi un nu? ¿Ti nasa ga chika ni ka nastutu ra nusa? ¹⁰¿Xi ni tu ka na'an ra na ni tejna'an ri uxia staa stila ni ka yaji vi'i ga kuun mil yivi un naa i nu? ¿Ti nasa ga chika ni ka nastutu ra un nu?

¹¹¿Ti ndoo tu ni ka chaku ini ra, ja ru'u tu ni ka'an ri siki staa stila na ni kachi ri ja koto ra maa ra naa ra jiin levadura chaa fariseo jiin chaa saduceo yukan nu? —ni kachi ya.

¹²Yukan sa ni ka chaku ini da ja Jesús tu ni ka'an ya siki levadura staa stila un, chi su'va ni ka'an ya siki jnu'un ka xna'an chaa fariseo jiin chaa saduceo yukan.

Ni kachi ndaa Pedro ja Jesús kuu Cristo

(Mr. 8.27-30; Lc. 9.18-21)

¹³Nu ni jaa Jesús ñuu Cesarea ja kuu iin ndañuu Filipino, ti ni jikajnu'un ya ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—¿Ndoos ka ka'an yivi ja nau kuu ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi? —sia'an ni kachi ya.

¹⁴Yukan ti ni ka kachi da:

—Sava yivi ka ka'an ja kuu ni Juan ja ni skuanducha un. Sava ga ka ka'an ja maa ni kuu profeta Elías ni kii na jana'an. Ti sava ka ndaku ni'in ja maa ni kuu Jeremías xi inga profeta ja ka'an jnu'un Yandios —ni ka kachi da.

¹⁵Yukan ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Ti ro'o naa ra, ¿nau ja ka ndo'o ini ra ja kuu ri? —ni kachi ya.

¹⁶Ti Simón Pedro ni kachi da:

—Maa ni kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ta'u ni jniñu ña'nu. Ti kuu ni Se'e maa Yandios chaku —ni kachi da.

¹⁷Yukan ti ni kachi Jesús jiin Pedro:

—Ro'o Simón, se'e yii Jonás, kancha Yandios jiin ra chi ni iin yivi tu ni xndaku un nuu ra, chi Tata ri, ya kancha andivi kuu ja ni ka'an inijnuni ra. ¹⁸Ti ru'u na kachi ri ja maa ra kuu Pedro, ja kuni ka'an “iin yuu”, ti jiin yuu ka'nu ja'a keja'a nastutu ri sava'ani ga yivi taka nación, ja na kandixia i ru'u. Yukan kuu jniñu kin sa'a ri jiin yuu ja'a. Ti ja'u'u un tu kundee kuti jiin jniñu ta'u ri. ¹⁹Chi tatu ri iin jniñu ro'o. Ro'o kuu nanu iin ndakaa ja jajniñu yo ja kuiña yo ti nakasi yo yuxe'e. Ti jniñu ra kuu ja na kuiña ra yuxe'e ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Chi kuiña ra ichi ya ja kuu yivi taka nación, ja na xndaku ra jnu'un ri nuu i nasa kaa ichi Yandios. Ti yivi kandixia, ti ndivi i nda'a Yandios jiin ñuu nuu ta'u ya jniñu. Ko yivi tu kandixia jnu'un ri, ti kasi ra yuxe'e ñuu nuu ta'u Yandios jniñu ja kuu yivi un,

chi tu ni ka chu'un ini i. Ti taka jniñu va'a sa'a ra nava na kendo va'a nuu Yandios —ni kachi Jesús jiin Pedro.

²⁰Yukan na ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya ja koto ma kani kuti da jnu'un nuu yivi ja maa ya kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu.

Ka'an Jesús ja kuū ya

(Mr. 8.31-9:1; Lc. 9.22-27)

²¹Undi sa ni keja'a Jesús ni xndaku ya nuu ndaja'a ya, ja nini kuu ja ki'in ya Jerusalén, ti chaa ka kuña'nu ka iyo nación Israel, jiin sutu ka kuña'nu, jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un un, tu kuajnu'un da ya, chi su'va kua'a da nundo'o kondo'o ya, ti ka'ni da ya. Ko nu uni kivi ti nandoto ya nuu ñuji'i un. ²²Yukan ti ni kana siin Pedro ya, ti ni kachi da jiin ya:

—Jito'yo, iKoto kua'a Yandios jnu'un ja koto ni nundo'o un! —ni kachi da.

²³Ni ndeokoto Jesús nuu Pedro, ti ni kachi ya:

—Kuxio ki'in ra, chi ka'an ra nanu chaa u'u un, ja so sakanuu ra ini ri. Chi ro'o tu ndo'o ini ra ja na siuku ri nava kuni maa Yandios, chi ro'o ndo'o ini ra nava ka ndo'o ini yivi ñuyivi ja'a —kachi Jesús.

²⁴Yukan na ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:

—Nu nau yivi ka kuni kundikun ru'u, ja na siuku jnu'un ka'an ri, ti na xndoo i ja ka ndo'o ini i, ti na tava ini i ja na kondo'o koo nene i vasu na kuu i ja siki ru'u. ²⁵Chi yivi ka ndiyo ini ja kunchuku va'a i nuu ñuyivi ja'a, ja tu ka kandixia

i jnu'un ri, ti xnaa i maa i nuu Yandios. Ko yivi na kondo'o koo nene i ja siki ru'u, ti su'va na ni'in ta'u i ja na kunchuku i andivi ja kuu saa ni. ²⁶Chi tundo ni'in kuti iin yivi vasu na kundee i ni'in i taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ti xnaa i añu i nuu Yandios. ¿Xi ka jani ini ra ja chunaa yivi un nuu añu i nu? ²⁷Jaa iin kivi ti nchaa tuku ri, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi. Ti nduña'nu xaan ga jniñu ndiso ri nanu kuu maa Tata ri Yandios, ti nchaa ri jiin ángel ri ja ka janukuachi nuu maa ya. Yukan na ti cha'u ri nuu ndi iin ndi iin yivi nasa kaa jniñu ni ka sa'a maa i. ²⁸Ti ja kuu kivi yukan, na kachi ndaa ri ja ka iyo sava ro'o ka'iin ja'a kuchaku ga ra, ti kuni ra nchaa ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi. Ti nchaa ri jiin iin jniñu ña'nu xaan ga, ja undi vijna tu ka jini ra —ni kachi Jesús.

Ni nasama Yandios nuu Jesús

(Mr. 9.2-13; Lc. 9.28-36)

17 Nu iñu kivi ti kua'an Jesús jiin Pedro, Jacobo, jiin Juan ñani Jacobo, ti ni ka kaa da xini iin yuku sukun ga. ²Ti yukan ni ka jini da ja ni nasama nuu ya. Ti taja ii nuu ya nanu ndikandii, ti sa'ma ya ni ndukiyi xaan nanu nduva ndikandii. ³Ti yukan ni ka ndenda uu chaa ni ka kuña'nu ga nuu nación Israel na jana'an ni nani Moisés, ti inga chaa un ni kuu profeta Elías, ti ka ndajnu'un da jiin Jesús.

⁴Yukan ti ni kachi Pedro jiin Jesús:

—Jito'yo, xaan va'a ja ka'iin yo ja'a. Nu kuni ni ti na sa'a na uni

ve'e kuachi kunchuku yo, iin kuu ni, inga na kuu Moisés, ti inga na kuu Elías —ni kachi da.

⁵Ni ka'an ga Pedro sia'an, ti ni jakava iin viko nu'un xkiyi siki da naa da. Ti nuu viko un ni ka'an iin ndusu sia'an:

—Ja'a kuu Se'e ri ja kunda'u ini ri, ti kusii ini ri jiin. Ti chunso'o jnu'un ka'an ya —kachi.

⁶Nu ni ka jiniso'o ndaja'a ya jnu'un un, ti ni ka jankava ndee da undi nuu ñu'un, chi ni ka yu'u xaan da.

⁷Yukan ti ni tu'va Jesús nuu da naa da, ni skanda ya da, ti ni kachi ya:

—Ndokuñi, koto ma yu'u ra naa ra —ni kachi ya.

⁸Ti ni ka nde'e da, ko tukaa ga ndoo ni ka jini da, ni iin chaa un. Tukaa ga ndoo iyo, chi maa iin ni ga Jesús kandichi ya.

⁹Ti nu ni ka nandee da xini yuku un kuankoyo da, ni ta'u Jesús jniñu sia'an nuu da:

—Koto kani ra jnu'un nuu ni iin yivi ja sia'an ni ka jini ra, undi na jaa kivi na nandoto ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi —kachi Jesús.

¹⁰Yukan na ti ni ka jikajnu'un ndaja'a ya un maa ya, ti ni ka kachi da:

—¿Ti ndoo ka ka'an chaa ka xna'an ley un, ja xnakan Elías chaa nu? —kachi da naa da.

¹¹Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa kuu ja xnaka Elías kii, ti satu'va da yivi naa i, ¹²ko na kachi ri nuu ra ja, ja ni kii Elías, ko tu ni ka nde'e da nuu da, chi ni ka sa'a da nava ni ka kuu ini da jiin da. Ti ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, suni sia'an kondo'o ri nda'a chaa un naa da —ni kachi Jesús.

¹³Yukan ti ni ka chaku ini ndaja'a un ja ni ka'an ya jnu'un Juan, chaa ni skuanducha un.

Sa'a Jesús tajna iin chaa lulu ji'i yi'i

(Mr. 9.14-29; Lc. 9.37-43)

¹⁴Nu ni ka nchakoyo da nuu ka'iin uu ga ndaja'a jiin yivi kua'a un, ti iin chaa un ni tu'va da nuu Jesús, ni jakunjiti da nuu ya, ti ni kachi da:

¹⁵—Jito'yo, kunda'u ini ni nuu se'e yii na, chi jna'an i kue'e ji'i yi'i xaan tonto. Ti tijni jinu nduva i nuu ñu'un, ti kana kava i ini nducha.

¹⁶Ti ja'a yinda'a na i nuu ndaja'a ni, ko tu ka kujnuni ja sa'a da jiin yi —ni kachi da.

¹⁷Ti ni kachi Jesús nuu tendi'i yivi un:

—Xaan ga tu ka kandixia ra jniñu sa'a Yandios. Xaan ga ni'in ini ra naa ra ja tu ka jandatu ra nuu Yandios. ¿Nasa ga ti sa kandixia ra naa ra, ja sia'an ni'in ini ra? Ti ja ni kujna'an ja ndo'o nene ri ja siki ro'o naa ra. Chaa ni chaa lulu jña, na kii da ja'a naa ra —ni kachi Jesús.

¹⁸Yukan ti ni nduxaan ni'in ya nuu tachi xaan un, ti yukan ni kendava ni kua'an. Ti yachi ni ni nduva'a chaa lulu un. ¹⁹Ko nu ni kuu nuu ga, ni ka jikajnu'un ndaja'a ya un maa ya:

—¿Ndoos tu ni kuu keni'in na tachi xaan un ki'in naa na? —ni ka kachi da.

²⁰Ti ni kachi Jesús:

—Siki ja tu ka iyo ni ini ra naa ra ja ka kandixia ni ini ra Yandios. Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra, ja nu na kandixia ra Yandios, vasu iin ti'li, ku'va iin ndikin lulu, ti nu

sia'an na, ti kachi ra jiin yuku ja'a: "Kuxio ja'a ti kua'an undi yukan", kachi ra jiin. Yukan ti kuxio ki'in. Ti nu sia'an na kandixia ra Yandios, ti taka ni ga kuu sa'a ra, chi tu iyo ni iin jniñu ja kendo sia'an ni, nu ni ini yo na sa'a yo. ²¹Ko iin tachi xaan nanu sia'an, tu kendava kuti ki'in nu tu kakanta'u yo, ti koo ndicha ini yo —ni kachi ya.

Inga kivi ni ka'an tuku Jesús ja kuñya

(Mr. 9.30-32; Lc. 9.43-45)

²²Ni ka jikonuu Jesús jiin ndaja'a ya ñuu Galilea, ti kachi ya ja maa ya, ja kuu ya Se'e Yivi Ñuyivi, iyo iin ndaja'a ya ja nakua'a da ya nuu nda'a chaa ka jito u'u ya. ²³Ti ka'ni yivi un ya, ko nu uni kivi ti nandoto tuku ya. Nu ni ka jiniso'o ndaja'a ya jnu'un un, ti ni ka kukui'ya xaan ini da naa da.

Chaa ka kinya'u puesto nuu veñu'un Israel

²⁴Nu ni jaa Jesús jiin ndaja'a ya ñuu Capernaum, ti ni ka ja'an chaa ka kinya'u puesto nuu veñu'un ka'nu Israel un, ti ni ka jikajnu'un da Pedro sia'an:

—¿Tu cha'u maestro ra puesto da ja kuu nuu veñu'un yo nu? —ni ka kachi da.

²⁵Yukan ti ni kachi Pedro:

—Kuu —ni kachi da.

Yukan ti nu ni ndivi Pedro ini ve'e. Ti xnakan maa ya ni ka'an, ti ni jikajnu'un ya Pedro:

—¿Nasa ndo'o ini ra, ro'o Simón? ¿Nau nuu yivi kinya'u chaa ka kuu rey nuu ñuyivi ja'a, nuu yivi ñuu da

xi nuu yivi inga ñuu nu? —ni kachi ya.

²⁶Ti ni kachi Pedro:

—Nuu yivi inga ñuu —ni kachi da.

Yukan ti ni kachi Jesús:

—Nusa, ti tu ka cha'u maa yivi ñuu da. ²⁷Ko ja nava tu kuti ini yivi naa i, kua'an yu'u mar un, ti chunde ra yo'o jiin skanchu ra nuu nducha un, ti tava ra iin chāká ja kenda undi nuu un. Ti ndata yu'u ti, ti yukan ni'in ra iin xu'un, ti cha'u ra nuu da ja kuu nuu maa ri, jiin ja kuu nuu maa ra —ni kachi Jesús.

Nau kuu ja kuña'nu ga

(Mr. 9.33-37; Lc. 9.46-48)

18 Ti yukan ni ka tu'va ndaja'a Jesús nuu ya, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Nau kuu ja kuña'nu ga ja kuu nuu ta'u Yandios jniñu nusa? —ni ka kachi da.

²Yukan ti ni kana Jesús iin suchi lulu, ni jani ya suchi un ma'ñu da naa da, ³ti ni kachi ya:

—Na kachi ndaa ri ja nu tu nakani ini ra naa ra, ja inijnuni ra na nduu vita ini ra nanu iin suchi lulu ja'a, ni tu ndivi kuiti ra ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. ⁴Ja yukan kuu ja yivi ka kuña'nu ga nuu ta'u Yandios jniñu, ka kuu i nanu iin suchi lulu ja'a. ⁵Jiin jniñu ndiso ri na kachi ri ja nu na kunda'u ini ra iin suchi lulu sia'an, ti ja ni kuu ra iin yivi ni janta'u ru'u —ni kachi Jesús.

Ja sa'a ja kunchakuachi yo

(Mr. 9.42-48; Lc. 17.1-2)

⁶Siin Jesús ndaku ya, ti ni kachi ya:

—Īin nundo'o ka'nu xaan kundatu yivi nu na xnda'u i ĩin suchi lulu sia'an, ja tu kandixia i ru'u. Va'a ga nu na kundikun sukun i jiin ĩin yoso molino, ti na ki'in i chii nducha lago un. ⁷Xaan ga nda'u yivi ñuyivi ja'a ja jiin kuachi maa i ka nukoyo uu ga yivi nuu kuachi. Ti sia'an ka sa'a i, ko na nda'u ga yivi ka sa'a sia'an. ⁸Ti nu iyo ĩin ja kuni sa'a ja na kanakava ra nuu kuachi, nu nda'a ra xi ja'a ra kuu ja kuni sa'a un, ka'ncha na ki'in. Chi va'a ga nu ku'lu ra na najaa ra nuu ta'u Yandios jniñu, ti ansu ja na najaa ndi'i ra jiin ja'a ra jiin nda'a ra, ti ki'in ra nuu infiernu. ⁹Ti nu nduchi ra kuu ja sa'a ja na kanakava ra nuu kuachi, tava ti skaña ra na ki'in. Chi va'a ga ja na najaa ra nuu ta'u Yandios jniñu jiin ĩin ni nduchi ra, ti ansu ja najaa ra jiin ndĩnduu nduchi ra, ti ki'in ra nuu infiernu —kachi ya.

Jnu'un ĩin rii, kiti ni sana

(Lc. 15.3-7)

¹⁰Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Koto skexiko ra nuu ĩin ĩin suchi kuachi ja'a naa ra. Chi na kachi ri ja ángel maa i, kancha andivi ti ndito i suchi, ti ka'an i ja'a suchi un ja kuu nuu Yandios. ¹¹Chi na kachi ri ja ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, ni chaa ri ja na nama ri taka yivi ni ka sana i ka jika i nuu ñuyivi ja'a.

¹²Na kachi ri ja nasa ka ndo'o ini ra siki ĩin jnu'un ja'a. Nu ĩin chaa ñava'a ĩin ciento rii, ti skuita da ĩin ti. ¿Xi tu xndoo da ndi'i kuun xiko xia'an kuun ga kiti un, ti ki'in

nunduku da kiti ni sana un undi yuku un nu? ¹³Ti nu ni nani'in da ti, ti jandaa kuu ja kusii xaan ga ini da jiin kiti un, ti ansu jiin ndi kuun xiko xia'un kuun ga rii un. ¹⁴Ti suni sia'an kuu nuu Tata ra Yandios ja kancha ya andivi, chi tu kuni ya ja na naa ni ĩin suchi kuachi sia'an — ni kachi Jesús.

Nasa kuanka'nu ini yo nuu

ñanijna'an yo

(Lc. 17.3-4)

¹⁵Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Nu na sa'a ndeva'a ñani ra jiin ra, kua'an maa ni ra ti ndajnu'un ra jiin da siki ja ni sa'a da un. Ti nu ni janta'u da jnu'un ka'an ra ja ni nakuni da falta da, yukan na ti ja ni ndumani ra jiin da. ¹⁶Ko nu tu janta'u da jnu'un ka'an ra, ti kana ĩin xi uu ga yivi ja na kujjiin yi jiin ra, nava jiin jnu'un ka'an uu xi uni ga testigo un, ti na ndundaa jnu'un un. ¹⁷Ti nu tu chu'un so'o da nuu jnu'un ka ka'an testigo un, yukan na ti kasjnu'un nuu taka ga yivi ka kandixia un nu ka ndututu i ka skua'a i. Ti nu suni tu ni janta'u da jnu'un ka ka'an yivi ni ka ndututu un, yukan na ti sia da na ki'in maa da, chi ni kuu da nanu yivi tu kandixia jnu'un Yandios, xi nanu chaa kinya'u nuu puestuo ja ka sa ndeva'a da.

¹⁸Na kachi ndaa ri ja taka ra ndajnu'un ra siki ĩin falta sia'an, ti sia'an kendo undi nuu Yandios. ¹⁹Suni na kachi ri ja nu vasu uu ro'o naa ra na ndumani ini, ti kakanta'u ra nuu Tata ri Yandios, ya kancha andivi, ja kuu sava'a ni

ga ndajniñu ka nandi'i ra, ti kua'a ya nuu ra. ²⁰Chi nu ni ka ndututu uu xi uni yivi ka chiñu'un i ru'u, ti ka ndakuni'in yi sivi ri, ti mañu yivi un kancha maa ri —ni kachi Jesús.

²¹Yukan ti ni tu'va Pedro nuu ya, ti ni jikajnu'un da:

—Jito'yo, ¿Nasa jinu kuu ja kuanka'nu ini na nuu ñanijna'an na nu na sa'a ndeva'a da jiin na nusa? ¿Xi undi uxia jinu nu? —ni kachi da.

²²Ti ni kachi Jesús:

—Tu kachi ri ja uxia jinu, chi undi uni xiko uxi uxia jinu.

²³Ja sia'an kuu ja nuu ta'u

Yandios jniñu kuu nanu iin rey ja ni nanduku jnu'un da taka jniñu ka sa'a muzu da. ²⁴Ni keja'a sandoo da jniñu un. Ti ni jaa iin chaa tau iin millón pesu nuu da. ²⁵Ti tu ni kuu chunaa chaa un xu'un kua'a un, chi tundo ñava'a da. Yukan ti ni ta'u jito'o da un jniñu ja na kuya'u da jiin ñasi'i da nii jiin se'e da, jiin taka ja ñava'a da, nava na ndenaa ja tau da un. ²⁶Ti chaa un ni jakunjiti da nuu jito'o da, ti ni ka'an nda'u da jiin da sia'an: “Ni'in ja kuu ni jito'o na, kunda'u ini ni saña, ti saka'nu ini ni nuu na sa na chunaa ndi'i na xu'un ni”, ni kachi da. ²⁷Ti rey un ni kunda'u ini da, ti ni janka'nu ini nuu muzu da un, ti ni sia da chaa un kua'an da.

²⁸Ko sa ni kenda muzu un kua'an da, ti ni ndejna'an da jiin inga jna'an muzu da nuu ka junukuachi da un, ti chaa un tau jaku ni xu'un nuu maa da. Ti ni jni da sukun chaa un, ni keja'a skua'ña da chaa, ti ni kachi da: “iChunaa ja tau ra nuu ri!” —kachi da. ²⁹Ti inga chaa

un ni jakunjiti da nuu da, ti ni ka'an nda'u da jiin da: “Kundatu kuee ti'li, ti na chunaa ndi'i ri xu'un ra”, ni kachi da. ³⁰Ko maa chaa un tu ni kuni da. Ti ni kankuachi da, ti ni chunde da chaa un vekaa undi ni chunaa ndi'i da ja tau da un.

³¹Ko nu ni ka jini uu ga jna'an muzu un ja sia'an ni kuu, ti ni ka na'nu xaan ini da, ti ni ka ja'an ka kasjnu'un da nuu jito'o da taka nava ni kuu. ³²Yukan ti ni kana jito'o un chaa ni sa'a sia'an un, ti ni kachi da jiin da: “Ro'o, chaa ka kua'an ka vaji kuu ra. Ni janka'nu ini ri nuu ra taka ja tau ra, chi ni kanda'u ra jiin ri. ³³Ti suni sia'an ro'o kuanka'nu ini ra nuu jna'an muzu ra un ni kuu, nanu ni janka'nu ini ri nuu maa ra”, ni kachi da. ³⁴Yukan ti ni kiti xaan ini jito'o da un, ti ni ta'u da jniñu ja na kivi chaa un vekaa undi na chunaa da taka ja tau da un —ni kachi Jesús.

³⁵Ti sandi'i ni ga ni kachi Jesús:

—Ti suni sia'an sa'a Tata ri Yandios jiin ra naa ra nu tu kuanka'nu ini ra naa ra nuu ñanijna'an ra jiin ni ini ni añu ra, nu sava'a ni ga ja na sa'a da jiin ra —kachi ya.

Xndaku Jesús siki jnu'un ka xndoo jna'an

(Mt. 5.32-32; Mr. 10.1-12; Lc. 16.18)

19 Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ni kee ya ñuu Galilea, ti kua'an ya ichi ñuu Judea ja kendo ichi nuu kaña ndikandii, nuu yucha Jordán. ²Kua'a xaan yivi ni ka ja'an jiin Jesús, ti yukan ni sa'a ya tajna yivi ka ku'u.

³Yukan ti ni ka tu'va sava chaa fariseo nuu Jesús ja ka kuni

skanakava da ya jiin iin jnu'un ka'an ya, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Kuu xndoo iin chaa ñasi'i da nu sava'ani ga siki ndoo na kuu nu? —ni ka kachi da.

⁴Yukan ti ni kachi Jesús:

—¿Va tu ka skua'a ra tutu Yandios naa ra, ja undi nuu ni sa'a Yandios iin chaa jiin iin ñasi'i nusa? ⁵Suni ni kachi ya: “Ja yukan kuu ja iin chaa nuu na ni'in da ñasi'i da, ti xndoo da tata da jiin nana da, ti ndinduu da ni ka nduu iin ni ga.

⁶Ja yukan kuu ja tukaa ga ka kuu da uu yivi, chi ni ka nduu da iin ni ga yivi”, kachi ya. Ja yukan kuu ja iin chaa, tu kuu sa'a siin da ja ni chajna'an Yandios —ni kachi Jesús.

⁷Yukan ti ni ka jikajnu'un tuku da:

—¿Ndoon ni kachi Moisés ja iin chaa, kuu xndoo da ñasi'i da nu na ndokani da iin tutu, ti kua'a da nuu ña ja ni ka kusiin da nusa? —ni ka kachi da.

⁸Ti ni kachi Jesús:

—Sia'an ni kuu, chi vanuxia ndee ni'in ini ra naa ra. Ja yukan kuu ja ni ja'a Moisés jnu'un ja na xndoo ra ñasi'i ra naa ra, ko undi nuu tu ni iyo sia'an. ⁹Na kachi ri nuu ra naa ra, ja nu iin chaa na xndoo da ñasi'i da, ko nu tu ni kanakava ña jiin inga chaa, ti nanda'a da jiin inga ña, suni ni nchakuachi da, chi ja ni yisikin chaa da ñasi'i da undi nuu. Ti suni nu iin chaa na nanda'a jiin iin ñasi'i ni kendo, suni ni nchakuachi da —kachi Jesús.

¹⁰Yukan ti ni ka kachi ndaja'a ya:

—Ti nu sia'an kuu jiin chaa un naa da ja nu na nanda'a da jiin iin ñasi'i, ti iyo va'a ga nu tu nanda'a da —ni ka kachi da.

¹¹Ti ni kachi Jesús tuku:

—Ansu tendi'i yivi ka chaku ini jnu'un un, chi nini yivi ni ja'a Yandios injnuni, yukan ni kuu ja ka chaku ini. ¹²Iyo tijni nuu jnu'un ja jasi ja tu kuu nanda'a iin chaa. Iyo chaa sa vaji da undi chii nana da ja tu kuu kunchaka da ñasi'i. Ti ka iyo sava chaa ja ni ka kuu tajna da nava tu kuu kunchaka da ñasi'i. Ti ka iyo sava ga chaa ka kendo sia'an ni, siki ja ka ñukuu ini da siuku da nava ta'u Yandios jniñu. Nau ro'lo ka kuni kuantu'u jnu'un ja'a, ti kuantu'u ra naa ra —ni kachi Jesús.

Jesús jiin suchi kuachi

(Mr. 10.13-16; Lc. 18.15-17)

¹³Yukan na ti sava yivi un ni ka janchaka i tijni suchi kuachi nuu Jesús ja na chuxndee ya nda'a ya xini i, ti na kakanta'u ya ja kuu suchi kuachi un nuu Yandios. Ko ndaja'a ya ni ka nduxaan da jiin chaa vekoyo jiin suchi kuachi un.

¹⁴Yukan ti ni kachi Jesús:

—Sia naa ra na kikoyo i nuu ri, ti tu kasi ra naa ra. Chi taka yivi ka kuni kivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, ti kuni ja na kivi i nanu suchi kuachi ja'a —ni kachi ya.

¹⁵Yukan ti ni chuxndee ya nda'a ya xini suchi kuachi un ja na koto nda'u Yandios maa i naa i. Yukan na ti ni kee ya kua'an ya.

Nava ni jna'an iin chaa riku

(Mr. 10.17-31; Lc. 18.18-30)

¹⁶Ti yukan ni ja'an iin chaa riku nuu kande Jesús, ni jikajnu'un da ya, ti ni kachi da:

—Chaa va'a kuu ni, maestro. Ti kachi ni, ¿naa jniñu va'a sa'a na ti

nava ni'in ta'u na ja na kuchaku na ja kuu saa ni? —kachi da.

¹⁷Ti ni kachi ya jiin da:

—¿Ndoos ka'an ra ja chaa va'a kuu ri, ti tu ni iin chaa va'a iyo, chi maa iin ni Yandios? Ko nu kuni ra ja na ni'in ta'u ra, ti kuandatu taka jniñu ta'u Yandios —ni kachi ya.

¹⁸Ti ni kachi chaa un:

—¿Nau ja kuu nusa? —kachi da.

Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Tu ka'ni ra ndiyi, tu xnda'u ra ñasi'i, tu sakui'na ra, tu chakuachi ra yivi, ¹⁹kuandatu nuu tata ra nuu nana ra, ti kunda'u ini ñanijna'an ra nanu kunda'u ini ra nuu maa ra —ni kachi ya.

²⁰Ti ni kachi chaa un:

—Ja ni ndi'i un ni siuku na undi lulu na, ¿Ti ndoo kumani ga nusa? —ni kachi da.

²¹Ti ni kachi tuku Jesús:

—Nu kuni ra ja na kendo va'a ra, kua'an ti xiko ra taka ja ñava'a ra, ti kua'a nuu yivi nda'u naa i. Yukan na ti na kua'a Yandios ta'u ra iyo andivi. Yukan na ti sa kii ra na cho'o —kachi ya.

²²Nu ni jiniso'o chaa un ja sia'an ni kachi Jesús, ni kukui'ya xaan ini da ti kua'an da, chi vanuxia chaa riku xaan kuu da.

²³Yukan na ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra, ja yii xaan kaa ja kuu iin chaa riku ja na xndoo da ichi maa da, ti kivi da nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu da. ²⁴Na kachi tuku ri ja va yachi ga ya'a iin camellu yau iin yiki tikui, ti ansu ja najaa iin chaa riku nuu ta'u Yandios jniñu. ²⁵Nu ni ka jiniso'o ndaja'a ya jnu'un un,

so ni ka naa ini da, ti ka jikajnu'un jna'an da:

—¿Nau kuu ja nanita'u nusa? —kachi da naa da.

²⁶Ni nde'e Jesús nuu da naa da, ti ni kachi ya:

—Ni iin yivi tu kuu sa'a un, ko Yandios, chi taka ni, ja kuu sa'a ya —ni kachi ya.

²⁷Yukan ti ni kachi Pedro jiin ya:

—Jito'yo, saña naa na, ni ka xndoo na taka ja ka ñava'a na ti vekoyo na jiin ni, ¿ti ndoo ni'in na nusa? —kachi da.

²⁸Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra, ja nu na jaa kivi ja ndujaa ñuyivi jiin andivi, ti nduña'nu ro'o naa ra. Ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, nduña'nu xaan ga ri, ti nukoo ri andivi nuu xndichi ri tendi'i kuiti yivi naa i. Ti taka ro'o ja ka kuu ra ndaja'a ri, suni nduña'nu ra, ti nukoo ra nuu uxi uu teyu ka kuña'nu. Ti yukan xndichi ra nuu ndi uxi uu familia ja ni ka nakaya nuu nación Israel. ²⁹Ti taka yivi ni ka xndoo ve'e ñani, xi kua'a, tata xi nana, ñasi'i xi se'e da, ja ka kuni kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, ti nani'in i vi'i ga ja kuu taka ja ni ka xndoo i un. Ti nanita'u i nuu Yandios ja na kuchaku i ja kuu saa ni. ³⁰Ko kua'a yivi ka kunuu un vijna, ti yivi un ndunda'u ga i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ti kua'a yivi nda'u ja tu ka kuña'nu vijna, ti yivi un kuu ja nduña'nu ñuu nuu ta'u Yandios jniñu —kachi Jesús.

Jnu'un chaa ka sa'a jniñu

20 Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Nuu ñuu nuu ta'u Yandios jniñu, nu kua'a ri kuu ta'u yivi ri, kuu nanu iin chaa ñava'a kua'a jniñu ja ni kenda da iin jaña'an, kuan nduku da muzu ja na ka'ncha nde'e tika'ya. ²Ni ka ndajnu'un da jiin muzu un, ja cha'u da nava kuu ya'u da nuu iin kivi. Ti ni taji da chaa un kuan sa'a da jniñu nuu ñu'un da. ³Ni kuu ka iin jaña'an, ni kenda da kua'an da nuu ya'u, ti yukan ni jini da ka'iin uu ga chaa ka iyo nuña. ⁴Ti ni kachi da: “Kuan sa'a jniñu nuu ñu'un ri ti cha'u va'a ri kivi ra”, ni kachi da. Ti chaa un kuankoyo da.

⁵Ni kuu sava nduu, ti ni ja'an tuku da. Suni ni ni'in tuku da uu ga muzu. Ni kuu ka uni ti ni ja'an tuku da, ti ni ni'in da uu ga muzu. ⁶Nu kuan kuu ka u'un ja'ini, ni ja'an tuku da nuu ya'u. Yukan ni jini da ka'iin tuku uu ga chaa ka iyo nuña, ti ni kachi da jiin chaa un: “¿Ndoo ka'iin ra sia'an ni ja'a ni nchaka, ndoo tu ka sa'a jniñu ra?” ni kachi da. ⁷Ti ni ka kachi chaa un: “Tuu, chi tu kenda ni iin chaa nduku muzu”, ni ka kachi da. Ti ni kachi chaa un: “Kuan sa'a jniñu nuu ñu'un ri un naa ra, ti cha'u va'a ri ro'o”, ni kachi da.

⁸Nu ni kuaa, ti ni kachi da jiin chaa yinda'a muzu un: “Kana chaa ka sa'a jniñu un, ti cha'u ra nuu da, ko keja'a cha'u ra nuu chaa ni ka kivi sandi'i ni ga un, ti sandi'i ni ga cha'u ra chaa ni ka kivi undi ña'an un”, ni kachi da.

⁹Yukan ti ni ka jakoyo chaa ni ka kivi ka u'un ja'ini un, ti taka da ni ka kinya'u va'a da nava ka kinya'u da iin kivi. ¹⁰Yukan ti nu ni

ka jakoyo chaa ni ka kivi undi na ña'an un, ni ka ndo'o ini da ja vi'i ga kinya'u da niku, ko suni iin nuu ni ni ka kinya'u da naa da nava kuu ya'u da nuu iin kivi. ¹¹Ni ka ki'in da xu'un ya'u da un, ti ni ka keja'a ka kankuachi da siki chaa xiin jniñu un. ¹²Ni ka kachi da: “Chaa ni ka jakoyo sandi'i ni ga ja'a, iin hora ni ni ka sa'a da jniñu, ti iin nuu ni ni cha'u ni da jiin saña naa na, ja ni ka sa'a jniñu na nchaka nchaa nuu ni'ni xaan un, ti ni'in xaan ni ka sajniñu na”, ni ka kachi da.

¹³Ti ni kachi chaa xiin jniñu un nuu iin da: “Nde'e naa kachi ri. Ansu xnda'u ri ro'o ja sa'a ndeva'a ri. ¿Xi ansu ni ka ndajnu'un yo ja cha'u ri nuu ra nava kinya'u ra iin kivi nu? ¹⁴Ki'in xu'un ya'u ra ti kuan no'on. Chi ru'u maa ri, kuni ri cha'u ri chaa ni ka kivi sandi'i ni ga ja'a, nanu ni cha'u ri ro'o naa ra. ¹⁵¿Xi tu iyo ichi ri ja sa'a ri nava kuu ini maa ri jiin xu'un ri nu? ¿Xi kuu kuasun ini ra ja va'a ni cha'u ri nu?” kachi da —ni kachi Jesús.

¹⁶Ti ja siki jnu'un chaa ni ka sa'a jniñu un, ni kachi Jesús nuu ndaja'a ya: —Ja sia'an kuu ja kua'a yivi ka kunda'u vijna, nduña'nu i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ti kua'a yivi ka kuña'nu vijna ndunda'u i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu ja kuu saa ni, chi kua'a yivi na stutu ya ja ka kivi i ñuu nuu ta'u ya jniñu, ko jaku ni kuu ja ni nakaji ya ja na nduña'nu i, ti tatu ya iin jniñu ña'nu ga nuu i —kachi Jesús.

Ka'an tuku Jesús ja kuū ya

(Mr. 10.32-34; Lc. 18.31-34)

¹⁷Nu kua'an Jesús ichi ñuu Jerusalén, ni kana siin ya ndi uxi

uu ndaja'a ya un, ti ni kachi ya jiin da:

¹⁸—Ja ka jini ra naa ra ja, ja kuankoyo yo ichi ñuu Jerusalén. Ti yukan ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, nakua'a yivi ru'u nuu sutu ka kuña'nu jiin nuu chaa ña'nu ja ka xna'an ley un, ti ka'ni da ru'u.

¹⁹Nakua'a chaa un ru'u nuu nda'a yivi inga nación, ti kusiki ncha yivi un ru'u, kua'a da tau ri, ti katakaa da ru'u nuu nda'a cruz, ja na kuū ri. Ko nu uni kivi ti nandoto tuku ri —ni kachi ya.

**Jnu'un ni ka'an nana Jacobo jiin
Juan**

(Mr. 10.35-45)

²⁰Yukan ti nana Jacobo jiin Juan, chaa ka kuu se'e yii Zebedeo, ni ka tu'va da jiin ña nuu Jesús, ni jakunjiti ña nuu ya ja jikan ña iin ta'u. ²¹Ni jikajnu'un ya ña'an un, ti ni kachi ya:

—¿Ndoos kuni ra nusa? —ni kachi ya.

Ti ni kachi ña'an un jiin ya:

—Nu na najaa ni ñuu nuu ta'u ni jniñu, ti kua'a ni xiin ni na kunchuku uu ndinduu se'e na ja'a, iin da na kuncha nunda'a kua'a ni, ti inga da na nukoo nunda'a sajni ni —ni kachi ña.

²²Ti ni kachi Jesús nuu ña jiin se'e ña:

—Ro'o naa ra, tu ka jini ra ndoo ka jikan ra. ¿Xi kuu kondo'o ra jiin ri nuu iin nundo'o kii siki ri nu? —kachi ya.

Ti maa da ni ka kachi da:

—Kuu sa'a na —ni ka kachi da.

²³Yukan ti ni kachi ya:

—Jandaa kuu ja kuu kondo'o jna'an ra jiin ri jiin nundo'o kii siki ri. Ko ja na nukoo ra nunda'a kua'a ri jiin nunda'a sajni ri, ansu ru'u kuu ja kua'a un, chi maa Tata ri Yandios, kuu ya jini nau yivi ni satu'va ya ja na kunchuku un —kachi ya.

²⁴Nu ni ka jiniso'o ndi uxi ga ndaja'a un naa da, ti ni ka kiti xaan ini da nuu ndinduu chaa un. ²⁵Ko ni kana Jesús chaa un naa da, ti ni kachi ya jiin da:

—Ja ka jini ra naa ra, ja chaa ka ta'u jniñu nuu inga nación, ka ta'u da jniñu nanu iin chaa ta'u jniñu nuu muzu da. Ti chaa ka kuña'nu un, suni ka iyo ja ka ta'u ni'in ga jniñu nuu da. ²⁶Ko tu kuu sia'an jiin ro'o naa ra, chi nu nau ro'o ka kuni kuña'nu, ti su'va na kunukuachi ra nuu ñanijna'an ra. ²⁷Ti nu nau ro'o ka kuni kunuu, ti su'va nduu ra muzu nuu taka ga da naa da, ²⁸sia'an nanu ru'u. Tu ni chaa ri ja kunukuachi yivi nuu ri, chi ni chaa ri ja kunukuachi ri nuu yivi, ti nakua'a ri yiki kuñu ri ja nama ri siki yivi naa i —kachi ya.

Sa'a Jesús tajna uu chaa kuaa

(Mr. 10.46-52; Lc. 18.35-43)

²⁹Nu ni ka kee da ñuu Jericó, ti kua'a xaan yivi ni ka ndikun kuankoyo jiin Jesús. ³⁰Ti yu'u ichi un kanchuku uu chaa kuaa, ti nu ni ka jiniso'o da ja kuan ya'a Jesús, ti ni ka kanajiin da:

—iJito'yo, ni'in ja ta'u ni jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña naa na! —ni ka kachi da.

³¹Ti yivi kuankoyo un ni ka kanajjin nuu da ja na kasi yu'u da, ko maa da vi'i ga ni ka kana ko'o da:

—iJito'yo, ja ta'u ni jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña naa na! —kachi da.

³²Yukan ti ni jakuiñi Jesús, ni kana ya xini da, ti ni jikajnu'un ya maa da:

—¿Ndo'o ka kuni ra ja sa'a ri jjin ra, nusa? —ni kachi ya.

³³Ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, ja na ndundijjin nduchi na —ni ka kachi da.

³⁴Yukan ti ni kunda'u ini Jesús nuu da naa da. Ni kue'e ya nduchi da, ti ni ka ndundijjin ni nduchi da. Ti ni ka ndikun da kuankoyo da jjin ya.

Ni kivi Jesús ñuu Jerusalén

(Mr. 11.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

21 Nu ni kuyajni Jesús jjin ndaja'a ya ñuu Jerusalén, ni jaa ya ñuu Betfagé, yajni yuku Olivos, ti ni taji ya uu ndaja'a ya, ²ti ni kachi ya jjin da:

—Kua'an ranchu kande yajni un naa ra. Ti yukan nani'in ra nuu ndikun iin burra jjin iin burru lulu. Ndaji ti, ti kii ra jjin ti. ³Ti nu nau yivi ni kenda ka'an, ti kachi ra ja maa jito'o ra jikan ti, ko vinañu'ni kii nunchaka na ti, kachi ra naa ra —ni kachi ya.

⁴Ti sia'an ni kundaa nava ni kachi profeta na ni chaa da nuu tutu:

⁵Kachi jjin ñuu Sion naa ra:

“Nde'e, xaan nda'u vaji rey ra naa ra, chi vaji ya jjin burra, ti yoso ya siki se'e ti.

Ti se'e ti un kuu iin burru lulu, se'e iin kiti ndiso carga.”

Kachi tutu.

⁶Yukan ti ni ka ja'an ndaja'a ya un nava ni ta'u ya jniñu. ⁷Ni ka chakoyo da jjin burra un, ndinduu ti jjin se'e ti. Ni ka chuku da sa'ma da siki ti, ti ni yoso ya ti. ⁸Ti yivi kua'a kuankoyo un ni ka chuku i sa'ma i ini ichi un, ti sava i ni ka ja'ncha nda'a yujnu. Ti ni ka chuku i ini ichi un. ⁹Ti yivi ka yoxnuu jjin yivi kuankoyo ichi jata, ni ka keja'a ka kuvaa i ka kanajaa i Yandios, ti ni ka kachi i:

—iNi'in kuu chaa kuña'nu, chi maa ni kuu jna'an rey David na jana'an! Na kuenta'u yo nuu Jito'yo Yandios, chi ni taji ya iin chaa ndiso jniñu ña'nu nuu ya? iNa kachi ndaja'a ya undi andivi un ja na kuña'nu Chaa ja'a! iSia'an na kachi ya! —ni ka kachi i.

¹⁰Nu ni kivi Jesús ñuu Jerusalén, ti ni ka kuvaa yivi ñuu, ti ka jikajnu'un i:

—¿Naa chaa kuu ja'a? —kachi naa.

¹¹Ti ni ka kachi yivi un naa i:

—Ja'a kuu Jesús chaa kuu profeta, kuu da iin chaa ñuu Nazaret, iin ndañuu Galilea —kachi yivi un naa i.

Ni keni'in Jesús yivi ka sa'a ya'u ini veñu'un ka'nu Israel

(Mr. 11.15-19; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹²Nu ni jaa Jesús nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un, ti ni keni'in ya taka yivi ka xiko jjin ja ka jaan un kuankoyo i. Ni skuikokava ya taka mesa nuu kanchuku chaa ka sama xu'un yivi naa i, jjin taka silla nuu kanchuku ja ka xiko sata. ¹³Ti ni kachi ya jjin yivi un:

—Sia'an yoso nuu tutu Yandios: “Ve'e ri konani ve'e nuu kakanta'u yivi naa i”, ko ro'o naa ra, ni ka nasa'a ra ve'e ri nuu ka nataka ñakui'na —kachi ya.

¹⁴Ti nuu yuxe'e veñu'un un ni ka tu'va tijni yivi kuaa jiin yivi ni ka kuu tikuku nuu Jesús, ti ni sa'a ya tajna yivi un. ¹⁵Ko sutu ka kuña'nu un jiin chaa ña'nu ka xna'an ley un, ni ka kiti ini da, chi ni ka jini da jniñu ña'nu ni sa'a Jesús, jiin ja ni jiniso'o da ja ka kanajiin suchi kuachi un ini veñu'un un sia'an: “iNa kuña'nu ni, chi ni nakaji Yandios ni'in ja na nukuñi ni nuu rey David na jana'an, ti ta'u ni jniñu!” —kachi i naa i.

Yukan ti ni ka kiti ini chaa ka kuña'nu un, ¹⁶ti ni ka kachi da jiin Jesús:

—¿Jiniso'o ra jnu'un ka ka'an suchi kuachi ja'a nu? —ni ka kachi da.

Ti ni kachi Jesús jiin da naa da: —Ñuso'o ri, ko ¿xi tu ka ka'u ra nuu tutu Yandios ja ka'an ja na nakanajaa i ya nu? Ko sia'an ka'an nuu tutu un:

Ni sa'a ra ja taka suchi kuachi jiin suchi ka yaxin, ja va'a na kanajaa i ro'o.

Kachi tutu —ni kachi Jesús.

¹⁷Yukan na ti ni xndoo ya yivi un, ni kee ya ñuu un, ti kua'an ya ñuu Betania. Ti yukan ni kendo ya jakuaa un.

Ni ja'a Jesús nundo'o iin nutichi vixi

(Mr. 11.12-14, 20-26)

¹⁸Ti nu ni kundijin inga kivi, ni nandeokuñi tuku Jesús ñuu Jerusalén, ti ni keja'a ji'i ya soko.

¹⁹Ni jini ya kandichi iin nutichi vixi yajni yu'u ichi un, ni tu'va ya ja'a, ko tundo ni ni'in ya xini, chi mani nda'a kuu, ti ni kachi ya jiin nutichi un:

—iNa kachi ri ja jankivi ñuu ga kua'a ra tichi vixi! —ni kachi ya.

Ti hora ni ni ichi nutichi vixi un.

²⁰Nu ni ka jini ndaja'a ya un, ni ka naa ini da, ti ni ka jikajnu'un da ya: —¿Nasa kuu ja xaan yachi ni ichi nutichi un? —kachi da naa da.

²¹Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja nu ka kandixia ni ini ra Yandios, ti tu kondo'o siki ini ra, ti ansu nini ja ni sa'a ri jiin nutichi ja'a kuu sa'a ra. Chi suni kuu kachi ra jiin yuku ja'a: “Kuxio ja'a ti kuan kivi ini lago un”, ti sia'an kuu. ²²Ti taka ja na kakanta'u ra nuu Yandios, ko nu na kandixia ni ini ra Yandios, ti ni'in ra —ni kachi Jesús.

Siki ja naa jniñu ndiso Jesús

(Mr. 11.27-33; Lc. 20.1-8)

²³Yukan ti ni kivi Jesús nuu veñu'un ka'nu un, ti nu xna'an ya nuu yivi un, ni ka tu'va sutu ka kuña'nu un jiin tijni chaa ka kuña'nu ñuu Israel, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Nau ja ni ta'u jniñu ja sa'a ra taka jniñu ja'a? ¿Xi nau ja ni ja'a jniñu ña'nu ja'a nuu ra nusa? —kachi da naa da.

²⁴Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Suni ru'u, na kajnu'un ri ro'o naa ra iin jnu'un. Ti nu ni ka kachi ndaa ra nuu ri, ti sa na kachi ri nuu ra nau ja ni ja'a jniñu ja'a nuu ri. ²⁵Kachi nuu ri, ¿nau ja ni tatu jniñu nuu Juan ja ni kii skuanducha da

yivi un nusa? Ćhin yivi ni tatu jniñu un nuu da xi maa Yandios nú? —ni kachi ya.

Yukan ti ni ka keja'a ka ndajnu'un maa da naa da, ti kachi da:

—Nu na kachi yo ja Yandios ni taji chaa un, ti kachi da jiin yo: “ĆNdo tu ni ka kandixia ra jnu'un ni ka'an da nusa”? kachi ya. ²⁶Ti nu na kachi yo ja yivi ni taji da, ti yu'u yo yivi, chi tendi'i yivi ka kandixia ja Juan ni kuu ĩin profeta, ja ni ka'an jnu'un Yandios —kachi da ka ndajnu'un da.

²⁷Yukan na ti ni ka kachi da jiin Jesús:

—Tu ka jini na —ni ka kachi da.

Yukan na ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Vanuxia tu ka kuni kachi ra, ti suni ru'u, tu ra kachi ri nuu ra nau ja ni ja'a jniñu ña'nu ja'a nuu ri —kachi ya.

Kuentu uu se'e yii

²⁸Ni kachi ya jiin chaa ña'nu un:

—ĆNasa ka ndo'o ini ra nu na kachi ri ĩin jnu'un ja'a nusa? ĩin chaa ni iyo uu se'e yii, ni kachi da jiin ĩin se'e da un: “Hijo, kuan sa'a jniñu nuu nutika'ya yo vijna”, ni kachi da. ²⁹Ko ni kachi chaa lulu un: “Tu kuni na ki'in na”, ni kachi da. Ko kuee ga ni nakani ini da, ti ni jan sa'a da jniñu un. ³⁰Yukan na ti ni ka'an tuku tata da un jiin ĩnga se'e yii da, ti suni sia'an ni ta'u tuku da jniñu nuu suchi un, ti chaa lulu un ni kachi da: “Kuu, na ki'in na”, ni kachi da. Ko tu ni ja'an da. ³¹ĆNau ĩin ĩin chaa un ni jandatu nava ni ta'u tata da jniñu un nusa? —ni kachi Jesús.

—Chaa ni ka'an da jiin undi nuu un —ni ka kachi chaa ka kuña'nu un.

Yukan na ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra, ro'o kuu ra chaa ka kuña'nu. Ja kuu chaa ka kinya'u nuu puesto un jiin ña'an sii ini ja tindi ña chaa, va tu u'u nakani ini yivi un, ti yachi ga kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. Yachi ga kivi yivi un ja kuu ro'o naa ra. ³²Chi ni kii Juan, chaa ni skuanducha un, ti ni xndaku da nava kachi Yandios ja na nakani ini ra naa ra, ko tu ni ka kandixia ra jnu'un ni ka'an da. Ti chaa ka kinya'u puesto jiin ña'an sii ini un naa ña, chi ni ka kandixia ndaa da. Ti ro'o naa ra, vasu ni ka jini ra ja, ja ni ka nakani ini yivi ni ka jika kue'e un, ko tu ni ka nakani kuiti ini ra ja na kandixia ra jnu'un ni ka'an da —ni kachi ya.

Nava ni ka sa'a muzu ni ka sa'a ndeva'a

(Mr. 12.1-12; Lc. 20.9-19)

³³Siin Jesús xndaku ya siki muzu ja ni ka sajniñu ndeva'a, ti ni kachi ya:

—Kunso'o ĩnga jnu'un na kachi ri nuu ra naa ra. ĩin chaa ni ñava'a kua'a xaan ñu'un ni xndee kua'a da nutika'ya, ti ni chi'i da ĩin jaku nii kani yu'u ñu'un da un. Ni sa'a da ĩin nundoo ka'nu xaan nuu kaxin da tika'ya un, ti ni jani da ĩin ve'e sukun xaan ja na kundijin kotonchaa da nuu ni tu'u jniñu da un. Yukan na ti ni jakanchaa da ñu'un un nuu chaa ka sajniñu un, ti kua'an da ĩin viaje.

³⁴Nu ni jaa kivi nastutu da tika'ya un, ti ni taji da muzu ja na kin kakan da sava tika'ya ja kuu maa da nuu chaa ka yinda'a un. ³⁵Ko chaa ka sajniñu un ni ka ja'a da tau iin chaa ka kuu muzu un, ni ka ja'ni da inga da, ti ni ka stau da yuu siki inga muzu un. ³⁶Ti chaa xiin ñu'un un ni taji tuku da tijni ga muzu da ja kuu chaa ni ka ja'an undi nuu, ko chaa ka jito ñu'un, suni sia'an ni ka sa'a tuku da jiin muzu un.

³⁷Sandi'i ni ga, ti ni taji da maa se'e yii da, chi ni ndo'o ini da: “Va kua'a da ja yiñu'un se'e ri”, ni ndo'o ini da. ³⁸Ko nu ni ka jini chaa ka sajniñu un nuu se'e chaa xiin ñu'un un, ti ni ka kachi da: “Chaa ja'a kuu ja xiin ta'u. Va'a ga na ka'ni yo ti na kendo ndi'i yo jiin yaji ja'a”, ni ka kachi da. ³⁹Ni ka jniñ da chaa un, ni ka keni'in da chaa un fuera nuu ñu'un un, ti ni ka ja'ni da chaa. ⁴⁰Ko nu na chaa chāā xiin ñu'un un, ti ñndoo sa'a da jiin chaa ka sajniñu un nusa? —kachi Jesús.

⁴¹Ti ni ka kachi chaa ka kuña'nu un:

—Naa ii da chaa un, chi ka'ni ndi'i da chaa, chi tu kunda'u kuiti ini da chaa un naa da. Ti kakanchaa tuku da ñu'un un nuu uu ga chaa ka sajniñu va'a, nava na nakua'a da sava jniñu un nuu da jiin kivi nu ni kaña jniñu —ni ka kachi chaa ka kuña'nu un.

⁴²Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Ja ka jini va'a ra nasa ka'an nuu tutu Yandios:

Yuū ni ka skaña chaa ni ka sa'a nama un, ja'a kuu yuū kanuu ga ja ndiso teyii ga jiki iin ve'e.

Maa Yandios ni sa'a jniñu un, ti so ka naa ini yo ka nde'e yo.

Kachi tutu Yandios.

Ti ro'o naa ra, iin nuu kanda ra jiin chaa ni ka sa'a nama un, chi tu ni ka kandixia ra ru'u. ⁴³Yukan kuu ja tukaa kua'a Yandios jnu'un ja kivi koyo kua'a ra nda'a ya ja na ta'u ya jniñu nuu ra naa ra. Chi kua'a ya nu nini yivi ni ka nakani ini ti ni ka kandixia i ru'u. ⁴⁴Ti sia'an nanu ni ka sa'a chaa ni ka skaña yuū un, vasu ni kuu yuū kanuu ga, suni sia'an ka kuu yivi tu ka janta'u ru'u. Ti sia'an nanu ka tuji yivi ka jiokava siki iin yuū, suni sia'an jna'nu ndatu yivi tu kandixia ru'u. Ko kivi na sa'a ndaa Yandios kuachi i, ti yivi tu ni kandixia ru'u, kondo'o i nanu jna'an iin yivi kanakava iin yuū siki i, ti taxiin i, kukuachi i sa'a —ni kachi ya.

⁴⁵Nu ni ka jiniso'o sutu ka kuña'nu un jiin chaa fariseo un ja sia'an ni ka'an Jesús, ti ni ka chaku ini da ja siki maa da ni ka'an ya. ⁴⁶Yukan na ti ni ka nduku da nasa jniñ da ya yukan, ko vanuxia ni ka yu'u da yivi, chi tendi'i yivi ka chiñu'un i ya, ja ni kuu ya iin profeta ja ka'an jnu'un Yandios.

Jnu'un iin viko nanda'a

22 Ni keja'a tuku Jesús ka'an ya nuu yivi un jiin tijni jnu'un, ti ni kachi ya:

²—Ti ja na kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, kuu nanu iin rey ja ni sa'a da iin viko ni nanda'a se'e da. ³Ni taji da chaa ka junukuachi nuu da un, ja na kin kana da chaa, ni kaxjnu'un da nuu ja na jakoyo viko un. Ko vanuxia

tu ni ka kuni chaa un kinkoyo da. ⁴Ni taji tuku da uu ga chaa ka junukuachi nuu da un, ti ni kachi da: “Kachi nuu yivi ni kaxjnu'un ri nuu un ja, ja iyo tu'va ri. Ja ni ja'ni ri xndiki ri, ti suni ja ni ka ji'i taka kiti ni xneñu ri un. Ja ni ndi'i iyo tu'va ti kachi jiin chaa ka kana yo un ja na nduku ndee da, na kikoyo da viko ri, ti koto kukuee da”, ni kachi da. ⁵Ko chaa ni ka kana rey un, tu ni ka sa'a da nanu nuu chaa ka junukuachi un. Hin da kua'an rancho kuan sajniñu da. Inga da kua'an da nuu xiko da. ⁶Ti sava da ni ka ki'in da chaa ka junukuachi nuu rey un, ti ni ka ja'a da tau da undi ni ka ja'ni da chaa un. ⁷Yukan na ti ni kiti xaan ini rey un, ni taji da soldado da ja na ka'ni da chaa ni ka ja'ni ndiyi un, ti ni ka ja'ma da ñuu da.

⁸Yukan ti ni kachi da jiin chaa ka junukuachi un: “Ja iyo nakoo ja kuu viko niku, ko chaa ni kana ri un, tu ni ka kuni kikoyo da. ⁹Kuankoyo naa ra taka calle un, ti kana sava'a ni ga yivi na kikoyo i viko nanda'a ja'a”, ni kachi da. ¹⁰Ni kekoyo chaa ka junukuachi un kuankoyo da calle un, ti ni ka stutu da sava'ani ga yivi ni ndejna'an da jiin, kuu yivi va'a ini jiin yivi kua'an kanda, ti ni chitu yivi un ve'e da.

¹¹Yukan ti ni kivi rey un kuandele da yivi ni jakoyo un. Ti ni nde'e da nuu iin chaa nukoo un, ko tu ñu'un da sa'ma ka ñu'un yivi kuu viko nanda'a. ¹²Ti ni kachi da jiin da: “Amigo, ¿nasa kuu ja ni kivi ra ja'a ti tu ñu'un ra sa'ma ja kuu viko nanda'a”? ni kachi da. Ti maa chaa un tu ni ka'an kuiti da.

¹³Yukan ti ni kachi rey un jiin chaa ka janukuachi nuu mesa un: “Ku'ni si'in da jiin nda'a da naa ra, ti ken'i'in ra da na ki'in da fuera nuu ñaa un. Ti yukan na ti na nde'e da, ti na ku'yu jnu'un da”, ni kachi rey. ¹⁴Suni sia'an na kachi ri ja kua'a yivi ni kana ri, ko jaku ni kuu ja ni nakaji ri ja na ndivi i nda'a Yandios ja na kundiso jniñu i jiin ri —kachi Jesús.

Siki jnu'un kinya'u puesto

(Mr. 12.13-17; Lc. 20.20-26)

¹⁵Yukan na ti kuankoyo chaa fariseo un ti ni ka ndajnu'un da nasa nduku da, ja na kankuachi da ja'a Jesús.

¹⁶Yukan ti ni ka taji da sava chaa ka yi'i jiin da, jiin sava chaa ka yi'i jiin Herodes chaa kuña'nu un, ja na ka'an da jiin Jesús, ti ni ka kachi da:

—Maestro, ka jini na ja ka'an ndaa ni, ti xna'an ndaa ni ichi Yandios, ti tu yu'u ni nde'e ni ni iin chaa vasu kuña'nu ga da. ¹⁷Nusa ti kachi ni nuu na nasa ndo'o ini ni: ¿Iyo va'a ja na cha'u yo xu'un nuu gobierno Romano xi tuu nu? —ni ka kachi da.

¹⁸Ko ja jini Jesús ja tu ka ndo'o va'a ini da, ti ni kachi ya:

—Chaa ñaa xini ka kuu ra. ¿Ndoo ka kuni xnda'u ra ru'u? ¹⁹Xna'an iin xu'un ja ka cha'u ra puesto un nuu ri —ni kachi ya.

Ti ni ka xna'an da iin xu'un plata nuu ya. ²⁰Ni nde'e ya nuu xu'un un, ti ni kachi ya:

—¿Naa nūu kuu ja nchaa nuu xu'un ja'a, ti naa sivi kuu ja yoso ja'a nusa? —ni kachi ya.

²¹Ti ni ka kachi da:

—Nūu maa rey nación Roma kuu —ni ka kachi da.

Yukan ti ni kachi Jesús:

—Nusa ti kua'a nuu rey nación Roma ja kuu maa da, ti kua'a nuu Yandios ja kuu maa Yandios —ni kachi ya.

²²Nu ni ka jiniso'o da ja sia'an ni ka'an ya, so ni ka naa ini da. Ni ka xndoo da ya, ti kuankoyo da.

Jnu'un siki ja ka nandoto ndiyi

(Mr. 12.18-27; Lc. 20.27-40)

²³Suni maa kivi yukan, ni ka ja'an sava chaa saduceo nuu Jesús. Ti chaa saduceo un ka ka'an da ja tukaa ga ka nandoto ndiyi un, ti ni ka kachi da:

²⁴—Maestro, ni kachi Moisés ja nu na kuū ñin chaa ni iyo ñasi'i, ti nu tu ni iyo se'e da jiin ña, ti kuu nanda'a ñani ndiyi un jiin ña ja na koo se'e ña, ti suchi un nduu nanu se'e maa ndiyi un. ²⁵Ti nuu kanchuku na ja'a ni ka iyo uxia chaa ni ka kuu ñani naa da. Ti chaa núu un ni nanda'a da, ti ni ji'i da, ko tu ni iyo se'e da. Ti nanda'a tuku ña'an un jiin inga ñani da, chaa kuu uu. ²⁶Suni sia'an ni jna'an chaa kuu uu un, suni chaa kuu uni, ti sia'an ni ka ndekava ndi uxia da ni ka nanda'a jiin ña, ko ni ndi'i da ni ka ji'i. ²⁷Yukan na ti sandi'i ni ga, ti ni ji'i ña'an un. ²⁸Ti nu na nandoto ndiyi un naa da, ¿Nau ndi'i uxia chaa un xiin ñasi'i un, ja sia'an tendi'i da ni ka nanda'a da jiin ña? —ni ka kachi da.

²⁹Yukan na ti ni kachi Jesús:

—Ka yuji ra naa ra, chi tu ka chaku ini ra tutu Yandios, ni tu ka chaku ini ra jniñu ña'nu sa'a ya. ³⁰Chi nu na nandoto ndiyi un, tukaa kuu nanda'a i, ni tu kua'a i

se'e si'i i ja na nanda'a ña, chi nduu i nanu ángel Yandios ja kanchuku nuu andivi un. ³¹Ko siki ja nandoto ndiyi un tuku, xi tu ka chaku ini ra nu ni ka ka'u ra tutu, nu ni kachi Yandios jiin Moisés, na ni kachi ya: ³²“Ru'u kuu Yandios ja ni kanajaa Abraham, Isaac jiin Jacob.” Sia'an ni chaa Moisés jnu'un Yandios, ja Yandios tu kuu ya Yandios nuu yivi ni ka ji'i un, chi kuu ya Yandios nuu yivi ka chaku —ni kachi Jesús.

³³Nu ni ka jiniso'o yivi un jnu'un un, ti so ni ka naa ini i ja sia'an ni xna'an ya.

Ñin ley kanuu xaan ga

(Mr. 12.28-34)

³⁴Nu ni ka ni'in chaa fariseo jnu'un ja ni jasi Jesús yu'u chaa saduceo, ni ka ndututu da. ³⁵Ti ñin chaa xna'an ley Israel un ni kuni da xndichi da Jesús, ti ni kachi da:

³⁶—Maestro, ¿nau ñin jnu'un kuu ja kanuu ga ja kuu nuu ley Yandios nusa? —ni kachi da.

³⁷Ti ni kachi Jesús jiin chaa un: —“Kuu ini nuu Yandios jiin ni ini ni añu ra, ni jiin inijnuni ra.” ³⁸Jnu'un ja'a kuu ja kanuu ga ja ka'an nuu ley Yandios. ³⁹Ti ja kuu uu un, suni ñin ni ka'an: “Kunda'u ini nuu ñanijna'an ra nanu kunda'u ini ra nuu maa ra”, kachi ley un. ⁴⁰Ndinduu jnu'un ja'a ka kuu ja kanuu xaan ga ja ka'an nuu ni tu'u ley Yandios ja ni xna'an Moisés, jiin jnu'un Yandios ni ka xna'an profeta un na jana'an—ni kachi Jesús.

Nau se'e kuu Cristo

(Mr. 12.35-37; Lc. 20.41-44)

⁴¹Ni ka'iin ga chaa fariseo yukan, ti ni jikajnu'un Jesús maa da naa da, ni kachi ya:

⁴²—¿Nasa ka ndo'o ini ra nuu Cristo ja ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu nu? ¿Nau jna'an kuu ya nusa? —ni kachi ya.

Ni ka kachi chaa un:

—Se'e David, chaa ni kuu rey na jana'an, yukan kuu da —ni ka kachi da.

⁴³Yukan na ti ni kachi Jesús:

—¿Nasa kuu ja David jiin inijnuni Espiritu Santo ni skonani da ya jito'o da nusa? Ti maa David ni ka'an da, ti ni chaa da nuu tutu:

⁴⁴Yandios ni kachi jiin Jito'yo

Cristo:

“Nukoo jiin ri, chi ta'u ra jniñu jiin ri.

Iyo yivi jito u'u ro'o ko kundee ra jiin,
chi chindee ri ro'o.”

Kachi Yandios, ni kachi David.

⁴⁵Nu sia'an kuu ja maa David ni skonani da ya jito'o da, ti ¿nasa kuu ja Cristo kuu iin jna'an rey David jana'an? —ni kachi Jesús.

⁴⁶Yukan na ti ni iin yivi tukaa ni kuu xndeokani ni iin jnu'un nuu ya. Ti undi kivi un, ni iin da tukaa ga ni tava ini da kajnu'un ga da Jesús.

Ka'an Jesús siki chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Israel

(Mr. 12.38-40; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

23 Yukan na ti ni kachi Jesús nuu yivi kua'a un jiin nuu ndaja'a ya:

²—Chaa ka xna'an ley Moisés jiin chaa fariseo un, ka kuña'nu da ja ka xna'an da ley. ³Ja yukan kuu ja kuandatu nuu da naa ra, sa'a taka jniñu ka ta'u da, ko koto ma natejna'an ra nava ka sa'a da, chi tu ka siuku da maa jnu'un ka xna'an

da un. ⁴Ka xna'an da kua'a jnu'un, ti ta'u da jniñu ja na siuku yivi jnu'un un naa i, ko maa da tu ka jandatu kuiti da jnu'un un.

⁵Ka jajna'an ini da ku'ni da iin tutu lulu yujiña da jiin siki nda'a da, ti nuu tutu lulu un ka chiso da ti'li jnu'un Yandios. Sia'an ka sa'a da nava na kuni yivi naa i ja ka junukuachi da nuu Yandios. Suni ka jajna'an ini da ku'un da iin manga kani ga ja kuu taka ga yivi. So ka sa'a da taka jniñu un nava na kua'a yivi ja yiñu'un maa da. ⁶Ti ka kusii xaan ini da jiin jnu'un yiñu'un jiin nuu nu kunchuku da ja kaji da staa iin viko. Suni ka jajna'an ini da silla yiñu'un ga nuu kunchuku da ini veñu'un ka'nu Israel un. ⁷Ti ka kuni da ja na ka'an yiñu'un yivi jiin da nuu ya'u, ti na ka'an yiñu'un i jiin da, “Maestro, maestro.”

⁸Ko ro'o naa ra ja ka kuu ra ndaja'a ri, koto ma konani ra “maestro”, chi tendi'i ra ka kuu ñani nuu jna'an ra naa ra, chi maa iin ni Maestro ra iyo, ya kuu Cristo. ⁹Suni tu ka'an ra “tata yo” nuu sava'a ni ga yivi ñuyivi ja'a, chi vajnu'un ni Tata yo iyo, ya kancha andivi, ti ii ya. ¹⁰Suni koto ma kachi ra ja kuña'nu ra, chi maa iin ni Cristo kuu ya kuña'nu nuu ra naa ra.

¹¹Yivi junukuachi nuu ñanijna'an i, yivi yukan kuu ja kuña'nu ga ja kuu ro'o naa ra. ¹²Ti yivi kuni kuña'nu, su'va ndukui'ya ini i. Ko yivi ja kukui'ya ini un, su'va nduñu'ni i, chi maa Yandios kuu ja kachi.

¹³iXaan ga nda'u ro'o ja ka xna'an ley! iXaan ga nda'u ro'o, chaa fariseo! iChaa ñaa xini ka kuu ra! Jiin jnu'un ra ka jasi ra ichi yivi ja

na kivi i nda'a Yandios, ti na ta'u ya jniñu nuu i. Ni tu ka kuni kivi maa ra naa ra, ko ni tu ka kuni ra ja na kivi inga yivi naa i.

¹⁴iXaan ga nda'u ro'o ja ka xna'an ley! iXaan ga nda'u ro'o, chaa fariseo! Chaa ñaa xini ka kuu ra. Ka jisonchaa ra ve'e ña'an ni ka kendo nda'u. Ti ja na kendo va'a ra, ti na'an xaan ka jikanta'u ra naa ra. Ko jiin jniñu ka sa'a ra un, ti vi'i ga jna'nu ndatu ra.

¹⁵iXaan ga nda'u ro'o ja xna'an ley! iXaan ga nda'u ro'o, chaa fariseo! Chaa ñaa xini ka kuu ra. Ka jikonuu ra taka ñuu ja ka xnda'u ra yivi naa i, ja na kandixia i jnu'un ka xndaku ra. Ti nu ni kandixia yivi un, ti ka sa'a ra ja vi'i ga na jna'nu ndatu yivi un nuu infiernu ja kuu maa ra naa ra.

¹⁶iXaan ga nda'u ro'o naa ra! Chi ka kuu ra nanu chaa kuaa tu ka jini na ichi ki'in da, chi ka ka'an ra: “Nu iin yivi na chisojnu'un i siki veñu'un ka'nu Israel, va tundo kuu un. Ko nu na chisojnu'un i siki oro ja iyo ini veñu'un un, ti kanuu kuu ja na siuku i”, ka kachi ra. ¹⁷Ko jiin jnu'un un jini yo ja ka kuu ra nanu chaa ñaa jiin chaa kuaa. Chi tu ka jini ra ja iin ni kuu veñu'un jiin oro un ja kancha ini veñu'un un. ¹⁸Ti suni ka ka'an ra naa ra: “Nu iin yivi na chisojnu'un i ja kuu altar ini veñu'un un, va tundo kuu. Ko nu na chisojnu'un i ja kuu ja ka soko i nuu altar un, ti yukan kuu ja na siuku i”, ka kachi ra. ¹⁹Suni jiin jnu'un un jini yo ja nanu chaa ñaa, chaa kuáa ka kuu ra, chi tu jini ra ja iin ni kuu altar un jiin ndajniñu ka soko ra un. ²⁰Yivi chisojnu'un

ja kuu nuu altar, ko ansu nini nuu altar un, chi jiin tendi'i ndajniñu kanchuku ja ka soko i un, undi jiin yukan ka chisojnu'un da. ²¹Ti yivi chisojnu'un siki veñu'un un, suni chiso jnu'un i ja kuu Yandios, chi kancha ya yukan. ²²Ti suni yivi chisojnu'un ja kuu andivi un, suni chisojnu'un i nuu kancha Yandios, jiin suni nuu maa ya.

²³iXaan ga nda'u ro'o naa ra ja ka xna'an ley! iXaan ga nda'u ro'o, chaa fariseo! Chi chaa ñaa xini ka kuu ra. Ro'o ka ja'a ra ti'li ni nuu taka ja ka ñava'a ra, ja kuu nuu chaa junukuachi nuu Yandios. Ka ja'a ra ti'li ni nuu taka jaja'an xiko asun, nanu tamino, yuku anís jiin yuku comino. Taka un ka sa'a ra, ti ka naa ini ra jnu'un kanuu ga ja kuu nuu ley Yandios, ja na kaka ndaa yo nuu Yandios, ja na kuandatu yo nava ta'u ya jniñu jiin jnu'un kunda'u ini, jiin ja na kandixia ndaa yo jnu'un maa ya. Yukan kuu ja kanuu ga ja sa'a ra, ti koto naa ini ra ja kua'a ra ti'li nuu taka ja kaa ñava'a ra.

²⁴Nanu chaa kuaa ka kuu ra ja ka xna'an ra jnu'un maa ra nuu yivi naa i. Ka jitu ndi'i ini ra jiin sava'ni ga jniñu kuachi un. Chi ka ndundoo xaan ini ra ja ka sijin ra chukun ndi'i un jiin iin tela ja tu ya'a ti nuu nducha. Ko ka naa ini ra koko ra iin camellu.

²⁵iXaan ga nda'u ro'o ja ka xna'an ley! iXaan ga nda'u ro'o, chaa fariseo! Chaa ñaa xini ka kuu ra. Ndundoo ko'o ra, ndundoo yajin ra, chi ka ndo'o ini ra ja ka iyo ndoo ra nuu Yandios, ko vasu jaku ga kanda ra. Ka kuu ra nanu yivi ja

ka nakacha nini ichi jata ko'o un jiin yajin, ko tu ka nakacha i ichi ini, vasu jña'an ga ichi ini. Sia'an ka kuu ra, chi kanda ra nanu yivi va'a, vasu ichi ini ra ka ñu'un mani jnu'un kui'na jiin taka ga jnu'un kue'e. ²⁶Nanu chaa kuaa ka kuu ra ro'o chaa fariseo, chi tu ka nakuni ra ja mani jniñu ndeva'a sa'a ra. Xnakan nakani ini nuu kuachi un nava na ndundoo ini añu ra, nava suni sia'an na ndundoo taka jniñu ka sa'a ra ja ka nde'e yivi naa i.

²⁷iXaan ga nda'u ro'o ja ka xna'an ley! iXaan ga nda'u ro'o, chaa fariseo! Chaa ñaa xini ka kuu ra, chi ka kuu ra nanu ñaña ndiyi ka'iin panteon, nuu va'a xaan ni ka sa'a da. Ti ni ka naka'yu da jiin kaka, ti jandaa kuu ja vii xaan ni kendo ichi fuera, ko ichi chii ñu'un un, ñu'un chitu mani yiki ndiyi jiin taka ga ja te'yu. ²⁸Ti sia'an kanda ra naa ra jiin jniñu ka sa'a ra, ti sia'an ka kendo va'a ra nuu yivi naa i, chi ka ndo'o ini i ja ka iyo ndoo ini añu ra ja kuu nuu Yandios. Ko tu ka jini i ja chaa ñaa xini ka kuu ra, chi mani jniñu kue'e un ka ñu'un ini añu ra.

²⁹iXaan ga nda'u ro'o ja ka xna'an ley! iXaan ga nda'u ro'o, chaa fariseo! Chaa ñaa xini ka kuu ra. Ka sa'a ra nama nuu ñaña chaa ni ka kuu profeta un, ti nini ka naskutu ra ñaña chaa va'a un ja ka chiñu'un ra da. ³⁰Ti ka ka'an ra naa ra: “Sa ti yo'o naa yo, ni ka chaku yo na ni ka chaku yivi jana'an, ti va tu kua'a yo jnu'un ja ka'ni yivi chaa ni ka kuu profeta, ja ni ka'an jnu'un Yandios niku”, ka ka'an ra. ³¹Jiin jnu'un yukan ni, ti ka xnukoyo jna'an ra ja

ka kuu jna'an ra jiin chaa ni ka ja'ni profeta un. ³²Nusa ti kuan siuku naa ra nava ni ka sa'a jna'an ra jana'an, chi iin nuu kanda ra naa ra.

³³Nanu koo xaan jiin se'e ti ka kuu ro'o naa ra. Chi va'a jito ra, ko ndeva'a kuiti ka sa'a ra. Ja sia'an ti tu kaku kuiti ra naa ra ja tu ki'in ra nuu infiernu. ³⁴Ja yukan kuu ja na taji ri profeta ka ka'an jnu'un Yandios nuu ra naa ra. Ti taji ri chaa tu'va ja ka jini va'a jnu'un Yandios, suni chaa ka xna'an va'a jnu'un ya. Ko ro'o naa ra, chi ka'ni ra da, xi katakaa ra da nda'a cruz naa ra, ti sava da kua'a ra tau da ini veñu'un ra naa ra. Ti koto u'u ra uu ga da, ti taka ñuu kundikun ra da naa ra. ³⁵Taka kuachi un nukuncha siki ra. Ti suni nukundiso ra kuachi taka chaa va'a ni ka ja'ni ra un, undi niñi Abel jiin undi niñi Zacarías, se'e yii Berequías, chaa ni ka ja'ni jna'an ra na jana'an un, sava ma'ñu altar ini veñu'un Israel un. ³⁶Ja'a ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra, ja siki taka jniñu kue'e ni ka sa'a ra un, ja kii iin nundo'o xaan tonto siki ro'o, yivi nación Israel ja kanchuku vijna —ni kachi Jesús jiin yivi un.

Ni kukui'ya ini Jesús ja siki yivi Israel

(Lc. 13:34-35)

³⁷Ni kachi Jesús siki yivi Israel: —Ro'o, yivi ñuu Jerusalén, ja ka ja'ni ra profeta, chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios, ti ka ja'a ra yuu siki chaa ka'an jnu'un ya vekoyo nuu ra naa ra. iNasa jinu ni kunda'u ini ri ro'o naa ra! Chi ni nakana ri ro'o ja na nama ri siki ra nuu nundo'o,

nanu sa'a iin chuun ja nakana ti se'e kuachi ti, ja na ndututu chii ndijin ti, ko tu ni ka janta'u ra naa ra. ³⁸Vijna na ti na xndoo ii ri ro'lo naa ra jiin nuu ra. ³⁹Chi na kachi ri jiin ra ja, jankivi ga kuni ra ru'u naa ra, undi na jaa kivi nu kachi ra naa ra: “Na'nu na koo sivi ya, ti na kanajaa yo yaa ja vaji ya nuu maa Yandios” —sia'an ni ka'an Jesús siki nuu Jerusalén.

Ka'an Jesús ja naa veñu'un ka'nu Israel

(Mr. 13.1-2; Lc. 21.5-6)

24 Ni kee Jesús veñu'un ka'nu un, ti kua'an ya. Ko ni ka tu'va ndaja'a ya, ti ni ka keja'a ka jitonchaa da veñu'un ka'nu un naa da. ²Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Ndi'i ja'a ka jitonchaa ra naa ra. Ko jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja ni iin yuū tukaa kendo kosojna'an ja'a, chi ndi'i ja'a naa — ni kachi ya.

Naa seña koo nu kuan kuyajni ndi'i ñuyivi

(Mr. 13.3-23; Lc. 21.7-24; 17.2-25, 31, 37)

³Yukan na ti kua'an ya jiin ndaja'a ya undi yuku Olivos, ti yukan ni nukoo ya ti nuu nukoo ya un ni ka tu'va ndaja'a ya, chi maa ni ga da ka'iin un jiin ya, ti ni ka jikajnu'un da ya sia'an:

—Ka kuni na ja na kachi ni nuu naa na, ja nama kundaa taka jnu'un ni ka'an ni un. ¿Ti naa seña koo nu kuan kuyajni nchaa ni, jiin ja na ndi'i ñuyivi nu? —ni ka kachi da.

⁴Yukan na ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Koto maa ra naa ra. Koto maa xnda'u yivi ro'lo. ⁵Chi kua'a yivi kikoyo, ti ndaku ni'in yi sivi ri, ti kachi: “Ru'u kuu Cristo ja ni taji Yandios ja sa'a jniñu ña'nu”, kachi. Ti sia'an kuu xnda'u i yivi kua'a.

⁶Ti kuni jnu'un ra ja ya yukan koo guerra. Ko koto yu'u ra naa ra, chi sia'an ndixia kuu, ko jiin yukan ti changa ga jaa kivi ja ndi'i ñuyivi.

⁷Chi kanaa iin nación jiin inga nación, suni iin nuu jiin inga nuu. Ti koo jnama xaan. Suni kii kue'e xaan tonto, jiin ñujnaa xaan tonto nuu sava'ni ga nuu ñuyivi. ⁸Ti taka un kuu seña ja kuan kuyajni keja'a nundo'o kii nuu ñuyivi.

⁹Yukan na ti ro'lo ja ka kandixia ra ru'u, ti jniñ yivi ro'lo naa ra, ti kua'a i tau ra, ti ka'ni i ro'lo. Ti tendi'i yivi koto u'u i ro'lo naa ra ja siki ru'u. ¹⁰Ti yivi ni ka ka'an ja ka kandixia i ru'u, nandeokava ini i nu na jaa kivi un. Koto u'u jna'an i, ti siukoyo jna'an i nuu stisia.

¹¹Ti kenda kua'a yivi ja xndoña'an, ti kachi i ja ka ka'an i jnu'un Yandios, ti xnda'u i yivi naa i. ¹²Ndeva'a kuiti ni ga sa'a yivi un naa i ja tukaa ga kunchuku mani i naa i. ¹³Ko yivi na kuñii ini jiin jnu'un ri, ti siuku ni ini i undi kivi sandi'i ni ga un, ti keta'u i. ¹⁴Ti jnu'un ka'an ja nasa kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, kuichanuu jnu'un un ki'in nii tu'u ñuyivi ja na nakuni yivi taka nación. Yukan na sa chaa kivi sandi'i ni ga ja naa ñuyivi.

¹⁵Daniel, chaa ni kuu profeta na jana'an un, ni chaa da nuu tutu ja jaa iin nundo'o xaan nuu ve'e ii un, ti yukan kuu ja sa'a ja

nativi nii tu'u ve'e ii un. Ti nu na kuni ra nundo'o un naa ra ja, ja ni jaa ve'e ii kande ini veñu'un ka'nu un, yukan sa chaku ini ra nau ja kuu un. ¹⁶Yukan na ti yivi kanchuku ñuu Judea, na kinkoyo i undi yuku un. ¹⁷Yivi ka ndetatu yuxe'e i, koto ma ki'in i ndajniñu i ini ve'e i, ko na kunu xaan i naa i. ¹⁸Ti yivi ka'iin nuu jniñu, koto maa ndeokuñi i ve'e i ja stutu i sa'ma i.

¹⁹iNa nda'u ña'an ka ñuse'e xi ña'an ka nchaka suchi yikin ja kuu kivi un! ²⁰Kakanta'u nuu Yandios naa ra ja koto maa kii nundo'o yukan nuu ra kivi vijin xaan, xi ja kuu iin kivi ndetatu. ²¹Chi saa kuu ja koo xaan nundo'o, ja jankivi ni iyo undi na ni jankoo ñuyivi, ti ni jankivi ga koo tuku inga. ²²Sa ti tu ni xnuku Yandios kivi un, ti va ni iin yivi tu nanita'u i. Ko ni xnuku ya kivi un ja ni kunda'u ini ya nuu yivi ka kandixia, ja ni nakaji ya un.

²³Nu ni jaa kivi un, koto ma kandixia ra ka'an yivi jiin ra, chi kachi i: “Nde'e, ja'a kancha Cristo ja ni taji Yandios ja sa'a jniñu ña'nu”, xi kachi: “Nde'e, yukan kancha ya.” Ti koto ma kandixia ra jnu'un ka'an i. ²⁴Chi kikoyo yivi ka xndoña'an, ti kachi i ja maa i kuu Cristo, xi ja maa i kuu chaa ka'an jnu'un Yandios, ti sa'a i tijni nuu jniñu ña'nu xaan ja na xnda'u i yivi. Ti kachi i xnda'u i yivi ni nakaji ya ja ka kandixia i ru'u, ko tu kuu. ²⁵⁻²⁶Ja yukan kuu ja, ja ni ndi'i jnu'un ja'a ni kachi ri nuu ra naa ra, ti koto kandixia ra nu na kachi yivi un: “Nde'e naa ra, yukan kande Cristo nuu ñu'un te'e un”, ka kachi i. Ti koto maa ki'in ra yukan.

Ko xi nu na kachi i: “Nde'e naa ra. Ja kancha ya ini ve'e ja'a”, ti koto ma kandixia ra naa ra. ²⁷Chi kivi nchaa ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti kuni ndijin ra naa ra nanu sa'a nu janducha, ti ndinchaa ni tu'u undi nuu kaña ndikandii jiin undi nuu kee ndikandii. ²⁸Chi nde'e ra ja nuu ka kututu tiji un, katuu kiti ni jil'i, ti suni sia'an kuni ndijin ra nu ndenda ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi —ni kachi Jesús.

(Mr. 13.24-37; Lc. 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹Nu ni ya'a taka nundo'o un, ti kuu ñaa ndikandii, ti yoo tukaa ga kua'a nduva. Ti nukoyo chuxini nuu andivi un, ti ni'in undi andivi. ³⁰Yukan kuu iin seña nuu andivi ja nchaa ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi. Ti taka yivi ñuyivi ja'a, nde'e i ti kuni i ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, ndii ri nuu viko un jiin jnu'un ja ni nduña'nu xaan ri nuu ñuyivi. ³¹Ti ta'u ri jniñu nuu ángel, Yandios ja kinkoyo ya ndi kuun jiki ñuyivi. Ti nu na tivi iin ndiki, yukan na ti nastutu i yivi ni nakaji Yandios, ja kanchuku sava'a taka nuu ñuyivi.

³²Nde'e naa ra ja kuu jiin nutichi vixi un. Nu ni ka nduu yucha numa i ti ni nduu xati nda'a, ti yukan ja ni chaku ini yo ja kuan kuyajni viko sau. ³³Ti suni sia'an jiin ro'o naa ra, nu ni ka jini ra ja kuan kundaa taka jnu'un ni ka'an ri un, ti chaku ini ra naa ra ja kuan kuyajni ndaa kuiti ni ga kivi nchaa ri. ³⁴Ti jandaa na kachi ri ja xnaka taka un kundaa, ti sa kuü yivi ka iyo kivi vijna. ³⁵Va naa andivi jiin ñuyivi, ko jnu'un ka'an ri, chi jankivi naa, ti kundaa taka un.

³⁶Ko kivi yukan, ni iin yivi tu jini na kivi kuu, xi na hora kuu, ni ángel ja ka junukuachi nuu Yandios, ni maa Se'e Yandios, tu jini na hora kuu. Chi vajnu'un ni maa Tata yo Yandios kuu ja jini na hora kuu.

³⁷Chi nanu ni iyo kivi ni chaku Noé, ti suni sia'an kuu nu na jaa kivi nchaa ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi.

³⁸Kivi na ti kii ga sau xaan un, ni kunchuku vatu yivi naa i, chi ka ndo'o ini ja kukuee nuu i naa i. Ka yaji i, ti ka jil'i i, ka nanda'a i, ti ka ja'a i se'e sil'i i ka nanda'a ña naa ña, undi ni jaa kivi nu ni kivi Noé ini barco da. ³⁹Ko tu ni ka chu'un ini taka ga yivi ñuyivi un ja kii iin sau xaan tonto un. Ko nu ni jinu ndixia sau xaan un, ti ni ka naa i. Ti nava ni ka iyo naa ini yivi kivi un, suni sia'an konaa ini yivi ja kuu kivi na nchaa ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi. ⁴⁰Ti kivi un ku'iin uu chaa nuu jniñu da, iin da nakuaka ya, ti inga da kendo. ⁴¹Nu uu ñasi'i ka ndiko, ti iin ña nakuaka ya, ti inga ña kendo.

⁴²Kondito ini naa ra, chi tu ka jini ra na kivi nchaa maa jito'o ra.

⁴³Nde'e naa ra, sa ti iin chaa ja jini da na hora jaa ñakui'na ve'e da iin jakuaa, va kondito da, ti tu kua'a da jnu'un kivi ñakui'na ve'e da un, ja na tava ndajniñu da. ⁴⁴Ja yukan kuu ja suni kotu'va ra naa ra, chi jaa iin kivi, ja iyo naa ini ra, ti nchaa ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi.

Iin muzu va'a jiin inga muzu sa'a ndeva'a

(Lc. 12.41-48)

⁴⁵Chaa kuu muzu va'a ja junukuachi va'a un, ti kanu ini chaa

xiin ve'e un ja na kinda'a da uu ga muzu un, ti suni jiin hora na kua'a da ja kaji uu ga muzu un naa da.

⁴⁶Ndatu chaa kuu muzu un nu na najaa chaa xiin ve'e un, ti nani'in da chaa sa'a jniñu da, siuku da nava ni ta'u jniñu nuu da. ⁴⁷Ti na kachi ndaa ri ja kusii ini chaa xiin ve'e un, ti xndoo da chaa ja na kinda'a da taka ja ñava'a chaa kuu jito'o da un. ⁴⁸Ko nu chaa junukuachi un na sa'a ndeva'a da, ja ndo'o ini da ja kukuee ga chaa xiin ve'e un, ⁴⁹ti keja'a nduxaan da nuu uu ga muzu un, ti keja'a da kaji da, ko'o da jiin taka chaa jini un naa da. ⁵⁰Ti iyo naa kuiti ini da, ja tundo ndo'o ini da ja najaa yachi chaa xiin ve'e un, ja tu jini da na kivi najaa jito'o da un. ⁵¹Ti kua'a da tau chaa un jiin iin nundo'o ja jna'nu ndatu da, nava ka jna'an chaa ñaa xini. Yukan na ti nde'e da nuu nundo'o un, ti ku'yu jnu'un da —kachi ya.

Nava ni ka jna'an uxi ña'an kuachi

25 Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Nuu ta'u Yandios jniñu kuu nanu ni ka jna'an uxi ña'an kuachi ja ka yinda'a ña candil ña, ti ni ka ja'an ña iin viko nanda'a ja kundatu ña novio. ²U'un ñaa kuachi un ka iyo naa ini ña, ti u'un ga ña kuachi un ka iyo ndito ini ña. ³Ña'an naa ini un, ni ka yinda'a ña candil ña, ti ni ka naa ini ña kunda'a ña aceite olivo ja na nachu'un tuku ña chii candil ña. ⁴Ko ña'an ka ñundito ini, ni ka yinda'a ña candil ña, ti ni ka yinda'a siin ña botella aceite olivo ja na naskutu ña candil ña. ⁵Ko ni kukuee novio un najaa da, ti

ni chaa ma'na nuu ña naa ña, ti ni ndi'i ña ni ka kixi.

⁶Yukan ti yajni kuu ñuu, ti ni ka jiniso'o ña ka kana jiin: “iJa vaji novio, kekoyo kii ra naa ra”! —kachi ka ka'an. ⁷Tendi'i ña ni ka ndoko ti ni ka keja'a ka satu'va ña candil ña. ⁸Ti ndi u'un ña'an naa ini un ni ka kachi ña jiin u'un ga ña'an ka ñundito ini un: “Kua'a ti'li aceite ra nuu ri naa ri, chi kuni nda'va candil ri”, kachi ña naa ña. ⁹Ko ña'an ka iyo tu'va un, ni ka kachi ña: “Tuu, chi tu kujaa ja kuu maa ri naa ri. Va'a ga kuankoyo nuu kuya'u un, ti kuaan ra ja kuu maa ra naa ra”, ni ka kachi ña. ¹⁰Ko ni kuankoyo ndi u'un ña'an naa ini un, ja kin kuaan ña aceite ña, ti ja ni najaa novio un. Ti ña'an ka iyo tu'va un ni ka kivi ña viko nanda'a un jiin novio un, ti ni nandi'yu yuxe'e.

¹¹Kuee ga ti ni ka najakoyo u'un ga ña'an kuachi un, ti ni ka kachi ña: “Taa, kuiña ni yuxe'e na kivi na”, ni ka kachi ña. ¹²Ko ni kachi novio un: “Na kachi ndaa ri ja tukaa ga nuña ve'e ri”, ni kachi da. ¹³Ja yukan kuu ja kondito ini ra naa ra, ti kotu'va ra, chi tu ka jini ra na kivi, ni na hora kuu ja nchaa ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi —ni kachi Jesús.

Jnu'un chaa ni ka yinda'a xu'un

¹⁴Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Nuu ta'u Yandios jniñu kuu nanu iin chaa riku, ja ñu'ichi da ki'in da inga ñuu. Ni kana da muzu da ti ni tatu da nuu ja na koto xu'un da.

¹⁵Nuu iin da ni ja'a da yajni u'un

mil xu'un. Nuu inga da ni ja'a da yajni uu mil xu'un, ti nuu inga da ni ja'a da yajni iin mil xu'un. Sia'an ni tejna'an da nuu iin iin muzu da un nasa xini maa da naa da. Yukan na ti ni kee da ti kua'an da. ¹⁶Chaa ni ni'in u'un mil xu'un un, ni sa'a da tratu jiin xu'un un, ti ni nani'in da u'un ga mil. ¹⁷Suni sia'an ni sa'a chaa ni ki'in uu mil un, ti ni nani'in da uu mil ga xu'un siki. ¹⁸Ko chaa ni ki'in iin mil xu'un un, ni ja'an da ti ni chisa'yi da xu'un un chii ñu'un, ja ni ja'a chaa un nuu da ti ni sava'a da.

¹⁹Ni ya'a tijni kivi, ti ni najaa chaa xiin xu'un un, ti ni na xndichi da muzu un naa da. ²⁰Xnaka ni jaa chaa ni ki'in u'un mil un, ti ni nakua'a da u'un ga mil xu'un un, ti ni kachi da: “Taa, ni ja'a ni u'un mil xu'un nuu na, ti ja'a iyo u'un ga mil ja ni ni'in na siki”, ni kachi da. ²¹Ti ni kachi chaa xiin xu'un un: “Iyo va'a xaan, ro'o kuu iin muzu va'a ga, chi ni sajniñu ni ini ra jiin, ti vasu ti'li ni ja'a ri ko ni sajniñu ni ini ra jiin. Vijna ti nakua'a ri iin jniñu kanuu ga nuu ra ja kind'a'a ra. Ko kuan ndivi ini ve'e ri vinañu'ni, chi koo yo iin jnu'un sii ini naa yo”, ni kachi da.

²²Yukan sa ni jaa chaa ni ki'in uu mil un, ti ni kachi da: “Taa, ni ja'a ni uu mil nuu na, ko ja'a iyo uu ga mil ja ni ni'in na siki”, ni kachi da. ²³Ni kachi chaa xiin xu'un un: “Iyo va'a nusa. Ro'o kuu muzu va'a ga, chi ni sajniñu ni ini ra jiin xu'un ri, ti vasu ti'li ni ja'a ri, ko ni sajniñu ni ini ra jiin. Vijna ti nakua'a ri iin jniñu kanuu ga nuu ra ja kind'a'a ra. Ndivi ini ve'e ri, chi koo yo iin jnu'un sii ini naa yo”, ni kachi da.

²⁴Ko nu ni jaa chaa ni ki'in iin mil xu'un un, ti ni kachi da jiin chaa xiin xu'un un: “Taa, ja jini na ja kuu ni chaa tu ñunda'u ini, chi kua'a ga nandakan ni ti ansu ja ni ja'a ni, ti su'va kuni ga ni.
²⁵Ja yukan kuu ja ni yu'u na ti ni chisa'yi na xu'un un chii ñu'un, ko ja'a na nakua'a na xu'un ni”, ni kachi da. ²⁶Ti ni kachi chaa xiin xu'un un: “Ro'o kuu iin chaa ndéhé xaan tonto, iin chaa kuxi. Ti ka'an ra ja vi'i ga nandakan ri ansu ja ni ja'a ri, ti suni ka'an ra ja su'va vi'i ga kuni ri. ²⁷Ti nu sia'an kuu nusa, éndoo tu ni januu ra xu'un ri nuu chaa ka sajniñu siki tratu, nava nu ni nchaa ri ti nakil'in ri xu'un ri jiin se'e i niku?” ni kachi da. ²⁸Yukan ti ni kachi da jiin uu ga muzu un: “Kuisonchaa iin mil xu'un jña nuu da, ti kua'a nuu chaa yijni uxi mil un naa ra. ²⁹Chi yivi ka ñava'a, ti su'va kii ga nuu i, ti vi'i ga kuñava'a i. Ko yivi tundo ñava'a, ti vasu ti'lli ja ñava'a i un, kuxio ki'in.
³⁰Ti muzu ja tu kaxaan ja'a, keni'in da na ki'in da nuu ñuu ñaa fuera un. Ti yukan na nde'e da ja na nakani ini da, ti na ku'yu yu'u da”, ni kachi chaa xiin xu'un un —ni kachi Jesús.

Juicio kii nuu taka nación

³¹Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyii, kivi na nchaa ri jiin jniñu ña'nu xaan, jiin tendi'i ángel ka junukuachi nuu Yandios, ti ta'u ri jniñu nuu ni tu'u yivi ñuyivi ja'a, chi maa Tata ri Yandios kua'a jniñu un nuu ri. ³²Ti tendi'i yivi taka nación ndututu nuu ri, ti sasiin ri i nanu sasiin yo rii

jiin ndixi'yu. ³³Ti yivi va'a sasiin ri i nunda'a kua'a ri. Ti sasiin ri yivi kue'e un nunda'a sajni ri. ³⁴Yukan na ti kachi ri jiin yivi kanchuku nda'a kua'a ri: “Ichi cha'a kikoyo ra, chi ja ni nakaji Tata ri ro'o naa ra. Kivikoyo ra nuu ta'u Yandios jniñu, chi ja iyo tu'va ja kuu ro'o naa ra undi na ni sa'a Yandios ñuyivi. ³⁵Ni ni'in ta'u ra, chi ni ji'i ri soko, ti ni ka ja'a ra ja ni yee ri. Ni ichi ri nducha, ti ni ka ja'a ra nducha ni ji'i ri. Ni yaku ri nanu chaa ñuu jika, ti ni ka ja'a ra ve'e ni kendo ri. ³⁶Ni kumani sa'ma ri, ti ni ka ja'a ra naa ra. Ni ku'u ri, ti ni ka jande'e ra ru'u. Ni kunde ri vekaa, ti ni ka jande'e ra ru'u naa ra.” Sia'an ka'an ri jiin yivi kunchuku nunda'a kua'a ri.

³⁷Yukan na ti yivi ni keta'u un kachi i: “Jito'yo, énama ni ji'i ni soko, ti ni ka ja'a na ja ni yee ni? éXi nama ni ichi ni nducha, ti ni ka ja'a na ja ni ji'i ni? ³⁸éXi nama ni yaku ni nanu chaa ñuu jika, ti ni ka ja'a na ve'e ni kendo ni? éXi nama ni kumani sa'ma ni, ti ni ka ja'a na? ³⁹éXi nama ni ku'u ni xi ni kundee ni vekaa, ti ni ka jande'e na ni'in?” ⁴⁰Yukan na ti ru'u, ja kuña'nu ga, ti kachi ri: “Jandaa kuiti na kachi ri, ja sia'an ni ka sa'a ra jiin iin ñani nda'u ri ja ni kandixia da ru'u, ti sa'a ri ja nuu maa ri ni ka sa'a ra”, kachi da.

⁴¹Yukan na ti suni kachi ri jiin yivi kanchuku nda'a sajni ri un: “Kuxio naa ra, ro'o ja ni ka jna'nu ndatu, ti kuankeyo nuu infiernu un, nuu kayu ñu'un ja kuu saa ni, chi ja iyo tu'va infiernu un ja kuu ja'u'u un jiin ángel da ja ka kuu

ndaja'a da un. ⁴²Sia'an kondo'o ra, chi ni ji'i ri soko, ti tu ni ka ja'a ra ja kaji ri. Ni ichi ri nducha, ti suni tu ni ka ja'a ra nducha ko'o ri. ⁴³Ni yaku ri nanu chaa ñuu jika, ti tu ni ka ja'a nuu ra ve'e kendo ri. Ni kumani i sa'ma ri, ko tu ni ka ja'a ra. Ni katuu ri ni ku'u ri, ni kunde ri vekaa, ko tu ni ka kii nde'e kuiti ra ru'u naa ra", kachi ri. ⁴⁴Yukan na ti kachi yivi un: "Jito'yo, ñnama ni ji'i ni soko, xi ni ichi ni nducha, xi ni jikonuu ni nanu chaa ñuu jika, xi ni kumani sa'ma ni, xi ni ku'u ni, xi ni kunde ni vekaa, ti tu ni ka chindee na ni'in naa na nu"? ka kachi i. ⁴⁵Ti ru'u, chaa kuña'nu kachi ri: "Jandaa kuiti na kachi ri ja tu ni ka sa'a ra sia'an nuu iin yivi nda'u ja'a ja ka kuu i ñani ri, ja kandixia i ru'u, ti sa'a ri ja jiin maa ri ni ka sa'a ra", kachi ri. ⁴⁶Yukan na ti kinkoyo yivi un nuu infiernu naa kondo'o koo nene i ja kuu saa ni. Ti yivi ni sasiin Yandios ja kuu i yivi va'a, nukoyo i nuu kuchaku i ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

Ka ndajnu'un da nasa jnīi da Jesús

(Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

26 Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

²—Ja ka jini ra ja uu ni ga kivi, ti jaa yo viko pascua. Ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, nakua'a yivi ru'u ja na kundaka ri nuu nda'a cruz ja na kuū ri —ni kachi ya.

³Ti kivi un ni ka ndututu taka sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un ka'nu un, jiin taka chaa ka kuña'nu ñuu Israel. Ti ni ka ndututu da nuu yuxe'e palacio

maa sutu kuña'nu ga, ja nani Caifás yukan. ⁴Ti yukan ni ka ndajnu'un da nasa jnīi xe'e da Jesús, ti ka'ni da ya. ⁵Ko kachi da naa da:

—Tu sa'a yo ja kuu kivi viko ja'a, chi ndonda yivi siki yo —ni ka kachi da.

Iin ña'an ni chu'un perfume xini Jesús

(Mr. 14.3-9; Jn. 12.1-8)

⁶Ni kande Jesús ñuu Betania, ti kancha ya ve'e Simón, iin chaa ni ndo'o kue'e ndi'yi te'yu un. ⁷Ti nuu yee ya staa, ni tu'va iin ña'an yinda'a ña iin tindo'o lulu alabastro, ti yukan ñu'un chitu aceite perfume ja nchaa ya'u xaan. Ti ni chi'i ña xini Jesús.

⁸Nu ni ka jini ndaja'a ya ja sia'an ni sa'a ña'an un, ni ka kiti ini da, ti ni ka keja'a da ka ka'an da:

—¿Ndoo stivi ña'an un aceite perfume un? ⁹¿Ndoo tu ni xiko ña ti ya'u xaan nchaa, ti yukan kenda xu'un ja chindee ña yivi nda'u? —kachi da naa da.

¹⁰Ni jiniso'o Jesús ja sia'an ka ka'an da, ti ni kachi ya:

—Sia ña, ndoo ka skuiti ra ini ña. Ti iyo va'a iin jniñu ni sa'a ña jiin ri ja'a.

¹¹Va yivi nda'u un nini kancha i jiin ra naa ra, ko ru'u, ansu sia'an ni kuncha ri jiin ra naa ra. ¹²Jniñu ni sa'a ña ja'a, kuu ja, ja ni chi'i ña aceite perfume siki yiki kuñu ri ja na kotu'va ja kuu kivi jakunduji ri. ¹³Ko jandaa kuiti na kachi ri ja sava'ni ga nu nanu na kuichanuu jnu'un ri ja na sketa'u ri yivi, ti suni nuku'un ini yi jniñu ni sa'a ña'an ja'a —ni kachi ya.

Ni nakua'a Judas Jesús nuu sutu ka kuña'nu

(Mr. 14.10-11; Lc. 22.3-6)

¹⁴Yukan na ti iin ndaja'a Jesús nani Judas, chaa ñuu Cariote, ni

jan ka'an da jiin sutu ka kuña'nu un,
¹⁵ti ni kachi da:

—¿Nasa cha'u ni saña nu na nakua'a na Jesús nuu ni naa ni? — ni kachi da.

Yukan ti ni ka cha'u sutu un oko uxi xu'un plata nuu da. ¹⁶Undi kivi un ni keja'a Judas nduku da nasa nakua'a da Jesús nuu nda'a chaa un naa da.

Ni kuxini Jesús jiin ndaja'a ya

(Mr. 14.12-25; Lc. 22.7-23; Jn. 13.21-30;

I Co. 11.23-26)

¹⁷Ti maa kivi ni keja'a viko ka yee staa stila tu yi'i levadura, ti kivi un ni ka tu'va ndaja'a Jesús nuu ya ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Nanu kuni ni ja sava'a na nuu kuxini yo vijna kivi pascua nusa? — ni ka kachi da.

¹⁸Ti ni kachi Jesús:

—Kua'an undi nuu ve'e iin chaa un, ti kachi ra jiin da: “Kachi maa Maestro na. Ja ni kuyajni kivi kuū ri, ti ve'e ra kuu nuu sia'a ri viko pascua jiin ndaja'a ri”, kachi ra naa ra —ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya.

¹⁹Ni ja'an ndaja'a un, ti ni ka sa'a da nava ni ta'u Jesús jniñu, ti ni ka satu'va da ja kuxini viko pascua un.

²⁰Nu ni kuaa ti ni jaa Jesús jiin ndi uxi uu ndaja'a ya, ti ni ka tu'va yu'u mesa ka yee da staa. ²¹Ti ni yaji ya staa jiin da naa da, ti ni kachi ya:

—Jandaa na kachi ri, ja iin ro'lo ja kanchuku ja'a, kuu ja nakua'a ru'u nuu chaa ka jito u'u ru'u —ni kachi ya.

²²Yukan ti ni ka kukui'ya xaan ini da naa da ja sia'an ni ka'an ya, ti ni

ka keja'a ka jikajnu'un ndi iin ndi iin da ya:

—¿Jito'yo, xi saña kuu nusa? — kachi da naa da.

²³Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Iin ja chuntoo staa stila nuu ko'o ri, yukan kuu ja kin nakua'a ru'u nuu chaa ka jito u'u ru'u. ²⁴Ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, ve siuku ndaa ri nava yoso nuu tutu Yandios ja sia'an sa'a yivi jiin ri, ko na nda'u ga chaa kin nakua'a ru'u un. Sa nu tu ni kaku da niku —ni kachi Jesús.

²⁵Yukan na ti ni ka'an Judas, chaa kin nukua'a ya un, ti ni kachi da:

—Maestro, ¿xi saña kuu nusa? — ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Suu ro'lo kuu —ni kachi ya.

²⁶Ni ka yaji da staa, ni ki'in Jesús iin staa stila, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ti ni sakuachi ya staa stila un, ti ni tejna'an ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Kaji naa ra, chi ja'a kuu nanu yiki kuñu ri —ni kachi ya. ²⁷Yukan na ti ni ki'in ya iin vasu vino, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ti ni sia'a ya nuu da naa da ja ko'lo da ti'li ti'li, ti ni kachi ya:

—Tendi'i ra na ko'lo ti'li ti'li ja ñu'un copa ja'a naa ra, ²⁸chi ja'a kuu nanu niñi ri ja soko ri. Ti niñi ri un stuu ja, ja ni sa'a Tata ri Yandios iin tratu jaa. Ti yukan kuu ja ka'an ndaa kuiti ja nama ri siki kua'a xaan yivi. Chi ja chunaa ri nuu i jiin niñi ri ja kati ri ki'in un. Ti jiin yukan nanita'u kua'a xaan yivi nuu Yandios. Ti kuanka'nu ini ya nuu i, chi ja kenchaa kuachi i naa i. ²⁹Ko na kachi ndaa ri

ja tukaa ga ko'o ri vino ja'a jiin ñanijna'an yo taka jinu ja ka nasa'a i viko ja'a, undi na jaa kivi ko'o yo nuu kancha Tata ri Yandios, chi yukan kuu nuu ni'in ri iin jniñu ña'nu ga. Ti yukan ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu ni tu'u taka ja iyo. Ti yukan kuu nuu nasa'a jaa yo viko ja'a naa yo —ni kachi Jesús.

**Ni kachi Jesús ja tendi'i ndaja'a ya
yu'u**

(Mr. 14.26-31; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

³⁰Nu ni ndi'i ni ka kuxini da, ti ni jita ya iin himno jiin da naa da. Yukan na ti ni kenda ya kua'an ya undi yuku Olivos jiin da naa da, ³¹ti yukan ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Tendi'i ra yu'u jakuaa vijna ja siki ru'u, chi sia'an yoso jnu'un un nuu tutu Yandios: “Kua'a ri jnu'un ja na ka'ni yivi chaa ndito rii un, ti yu'u rii un naa ti, ti kuichanuu ti kinkoyo ti”, kachi tutu. ³²Ko nu na nandoto ri, ti kandu ri ki'in ri ñuu Galilea, ti sa jakoyo ra naa ra —ni kachi ya.

³³Yukan ti ni kachi Pedro:

—Vasu tendi'i da na yu'u, ti kunu da kinkoyo da ko saña, chi tu yu'u kuiti na —ni kachi da.

³⁴Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa na kachi ri nuu ra ja, jakuaa vijna nu ti kana ga li'i, ti ja ka'an ra uni jinu ja chisa'yi ra ru'u, ti ro'o kachi ra ja tu jini ra ru'u —ni kachi ya.

³⁵Ti ni kachi Pedro jiin ya:

—Vasu na kuñ na jiin ni, ko tu chisa'yi na ni'in —ni kachi da.

Ti suni sia'an ni ka kachi taka ga ndaja'a ya naa da.

**Ni jikanta'u Jesús nuu jardín
Getsemaní**

(Mr. 14.32-42; Lc. 22.39-46)

³⁶Ni jaa Jesús jiin ndaja'a ya iin nuu nani Getsemaní, ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Ja'a ni kunchuku ra naa ra, ti ru'u na kin kakanta'u ri yukan —ni kachi ya.

³⁷Ni kana ya Pedro jiin ndinduu se'e yii Zebedeo kua'an ya jiin, ti ni keja'a kukui'ya xaan ini ya, ti ni keja'a ndi'i ini ya. ³⁸Ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Jatu añu ri ja kukui'ya xaan ini ri, chi ja ni kuyajni kuu ri. Ti ja'a ni kundatu ra naa ra ti koto kusu ra —ni kachi ya.

³⁹Ti ni jika ya ti'li ga. Ti yukan ni jankunjiti ya undi nuu ñu'un, ti ni jikanta'u ya nuu Yandios, ni kachi ya:

—Tata na Yandios, nu kuu ti chajiyo ni nundo'o kii siki na un ja'a, ti nama ni saña. Ko ansu nava kuni maa na, chi na kuu nava kuni maa ni —kachi ya.

⁴⁰Ni nandeokuñi ya nuu kanchuku ndaja'a ya, ti ni jini ya ja ka kixi da, ti ni ka'an ya jiin Pedro:

—¿Xi tu ni kuu kundito ra ti'li jiin ri vasu ti iin hora nu? ⁴¹Kondito naa ra, ti kakanta'u nuu Yandios nava tu kotojnuni ja'u'u un ro'o, ti chisa'yi ra ru'u. Chi jandaa ndixia ja añu ra, chi iyo ndee ini, ko yiki kuñu ra kuu ja tu iyo ndee ini —ni kachi ya.

⁴²Ti kua'an tuku ya jinu kuu uu, ti sia'an ni jikanta'u tuku ya:

—Tata na, ti nu tu kuu kuxio nundo'o ja'a siki na, nusa ti na kuu nava kuni maa ni —ni kachi ya.

⁴³Ni nandeokuñi tuku ya nuu kanchuku ndaja'a ya un, ko ja ka kixi tuku da, chi tukaa ga kundee nduchi da jiin ma'na. ⁴⁴Ni xndoo ya maa da, ti kua'an tuku ya jinu kuu uni ni jikanta'u tuku ya nuu Yandios, nava ni jikanta'u ya undi nuu. ⁴⁵Yukan na ti ni najaa tuku ya nuu kanchuku ndaja'a ya un, ti ni kachi ya:

—Vijna na, ndetatu ti kusu naa ra. Chi ja ni jaa hora ja ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, nakua'a yivi ru'u nuu yivi ka nchakuachi. ⁴⁶Ndoko naa ra na cho'o, chi ja vaji chaa ni nakua'a ru'u un —ni kachi ya.

Ni ka jniï da presu Jesús

(Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴⁷Ti ni ka'an ga ya sia'an jiin da naa da, ti ja ni kenda Judas, iin chaa ni kuu ndaja'a ya un. Ti ka jindandikun kua'a xaan yivi kuaja jiin da, ti ka yinda'a espada jiin yujnu. Ti yivi un ka kuu ja ni ka taji sutu ka kuña'nu jiin taka chaa ka kuña'nu nuu ñuu Israel. ⁴⁸Ti Judas ja ni ndajnu'un va'a da jiin chaa un naa da:

—Chaa kanxia'u ri jiin, ti teyu'u ri nuu, yukan kuu ja ka nanduku yo. Ti chaa yukan jniï ra naa ra —ni kachi da.

⁴⁹Yukan ni jaa Judas, ni tu'va da nuu Jesús, ti ni kachi da:

—Too ni kuaa, maestro —ni kachi da.

Ti ni teyu'u da nuu Jesús.

⁵⁰Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—¿Ti ro'o, naa siki vaji ra nusa? —ni kachi ya.

Yukan ti ni ka tu'va chaa un, ni ka jniï da presu ya, ti kuankoyo

da jiin ya. ⁵¹Ti iin chaa ka'iin jiin Jesús yukan, ni tava da espada da, ti ni ja'ncha da so'o iin chaa kuu muzu nuu sutu kuña'nu ga un.

⁵²Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Na sava'a espada ra. Chi taka yivi kanaa jiin espada, suni jiin espada un kuū i. ⁵³¿Xi tu jini ra ja kuu kakanta'u ri nuu Tata ri, ti vijna ñu'ni taji ya vi'i ga uni xiko uxi uu mil ángel ja ka junukuachi nuu ya, ja na kii nama ya ru'u nu? ⁵⁴Ko nu na kii nama ángel un ru'u, ti va tu kuu kundaa nava yoso nuu tutu Yandios ja sia'an kondolo ri —ni kachi ya.

⁵⁵Yukan na ti ni ka'an Jesús jiin yivi kua'a un:

—¿Va nu iin chaa kui'na kuu ri, xi ni ndonda ri siki gobierno nu? ¿Xi ndoo kuu ja vekoyo ra jiin espada jiin yujnu ja ve jniï ra ru'u nusa? Taka kivi ni kuncha ri jiin ra naa ra ini veñu'un ka'nu un, na ni xndaku ri nuu ra naa ra, ti tu ni ka jniï ra presu ru'u. ⁵⁶Ko sia'an kuu nava na kundaa nava yoso nuu tutu ja ni ka chaa profeta najana'an, na ni ka ka'an da jnu'un Yandios —ni kachi Jesús.

Yukan na ti tendi'i ndaja'a ya un ni ka yu'u da, ni ka xndoo da ma'iin ni ga Jesús, ti ka jinu da kuankoyo da.

Kandichi Jesús nuu chaa ka kuña'nu nación Israel

(Mr. 14.53-65; Lc. 22.54-55, 63-71;

Jn. 18.12-14, 19-24)

⁵⁷Ti chaa ni ka jniï presu Jesús, kuankoyo da jiin ya undi nuu sutu kuña'nu ga nani Caifás. Yukan ni

ka ndututu taka chaa ka xna'an ley un jiin taka chaa ka kuna'nu ñuu Israel. ⁵⁸Ti Pedro jika ni ndikun da kua'an da undi ni jaa da yuxe'e sutu kuña'nu ga un. Yukan ni kivi da, ti ni nukoo da jiin chaa ka kuu policia un, ja na kuni da nasa sa'a chaa un jiin Jesús naa da.

⁵⁹Taka sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka kuña'nu nación Israel un, jiin yivi ni ka ndututu nuu junta kuña'nu nación Israel un, ka nduku da iin jnu'un nasa chakuachi da siki Jesús, vasu iin kuachi ñaa, nava na ka'ni da ya. ⁶⁰Ko tu ni ka ni'in da na jnu'un chakuachi da siki ya, vasu kua'a yivi ni ka chakuachi ñaa siki ya. Ti sand'i'i ni ga ni ka kenda uu chaa ni ka chakuachi siki ya, ⁶¹ti ni ka kachi da:

—Chaa ja'a ni kachi: “Ru'u, kuu xnaa ri veñu'un Yandios, ti nuu uni kivi ti nasa'a jaa tuku ri”, ni kachi da —kachi da naa da.

⁶²Yukan na ti ni ndokuiñi sutu kuña'nu ga un, ti ni kachi da jiin Jesús:

—¿Tu ka'an kuiti ra nusa? ¿Naa jnu'un kuu ja ka ka'an kuachi chaa ja'a siki ra nusa? —kachi da.

⁶³Ko Jesús tu ni ka'an kuiti ya. Yukan na ti sutu kuña'nu ga un ni kachi jiin ya:

—Jiin sivi Yandios chaku, ka'an ndaa kuiti ri jiin ra, ti kachi ndaa kuiti nu maa ra kuu Cristo, Se'e Yandios —ni kachi da.

⁶⁴Yukan na ti ni kachi Jesús:

—Ru'u kuu nava ni ka'an ra un. Ti suni na kachi ri nuu ra naa ra ja ru'u, undi vijna kuni ra naa ra ja maa ri kuu maa Se'e Yivi Ñuyivi, kino'on ri andivi, ti yukan nukoo ri

nda'a kua'a Yandios ja na kundiso ri iin jniñu ña'nu jiin ya, ti kuni ra ru'u naa ra ndii ri nuu viko nuu andivi un —ni kachi ya.

⁶⁵Ti sutu kuña'nu ga un, nu ni jiniso'o da jnu'un ni ka'an ya, ni ndata da sa'ma da ja ni kiti xaan ini da, ti ni kachi da:

—iYisikin chaa chaa ja'a Yandios jiin jnu'un ka'an da un! ¿Nau ga inga testigo nandi'i yo nusa? Ti ja ni ka jiniso'o ra taka jnu'un ni ka'an da un. ⁶⁶¿Ti nasa ka ndo'o ini ra naa ra nusa? —ni kachi da.

Ti tendi'i yivi un ni ka kachi: —Nchakuachi da ja ka'an da sia'an, ti va'a ga ja na kuū da —ni ka kachi.

⁶⁷Yukan na ti ni ka tivi si'i da nuu ya, ti ni ka ja'a da tau ya jiin jiki. Ti sava ga da ni ka katu da nuu ya, ⁶⁸ti ka kachi da naa da:

—Nu maa ra kuu Cristo, ti kachi nau ja ni kani ro'o —kachi da naa da.

Ni kachi Pedro ja tu jini da Jesús

(Mr. 14.66-72; Lc. 22.56-62;

Jn. 18.15-18, 25-27)

⁶⁹Ti nu kancha Pedro nuu yuxe'e un, ni kenda iin ña'an junukuachi un, ni tu'va ña nuu da, ti ni kachi ña:

—Ro'o, suni ni yaku ra jiin Jesús, chaa ñuu Galilea un —ni kachi ña.

⁷⁰Ko Pedro tu ni kachi ndaa kuiti da, ti ni kachi da:

—Tu jini ri naa jnu'un ka'an ra —ni kachi da.

⁷¹Ni kenda Pedro yuxe'e un, ti yukan ni jini inga ña'an un nuu da, ti ni kachi ña jiin yivi ka'iin un:

—Chaa ja'a, suni ni jikonuu da jiin Jesús, chaa ñuu Nazaret un —kachi ña.

⁷²Ko tu ni kachi ndaa tuku Pedro, ti nanu ja ni ka'an ndaa da, ni kachi da:

—Tu jini ri naa chaa kuu ja ka'an ra un —ni kachi da.

⁷³Ni kuu nuu ga, ti ni ka tu'va chaa ka'iin un nuu Pedro, ti ni ka kachi da:

—Jandaa ndixia kuu ja suni jna'an chaa un kuu ra, chi janyii ni ka'an ra yu'u chaa Galilea —kachi da naa da.

⁷⁴Yukan ti kuan ni'in Pedro ja tu jini da, ti tu jini da, ti ni kachi da:

—Tu jini kuiti ri chaa yukan —ni kachi da.

Ti ni ka'an ga da sia'an, ni kana ni iin li'i. ⁷⁵Yukan ti ni nuku'un ini Pedro jnu'un ni ka'an Jesús jiin da: “Ja nu ti kana ga li'i, ti chisa'yi ra ru'u uni jinu ja tu jini ra ru'u.” Ti yukan ni nakani xaan tonto ini da, ni kenda da kua'an da, ti ni nde'e xaan tonto da ja jnu'un kui'ya ini.

Ni ka nakua'a da Jesús nuu Pilato

(Mr. 15.1; Lc. 23.1-2; Jn. 18.28-32)

27 Nu kuan kundijin, ti ni ka ndajnu'un taka sutu ka kuña'nu un jiin taka chaa ka kuña'nu ñuu Israel naa da, nasa kuu ka'ni da Jesús. ²Ni ka ju'ni da ya ti ni ka yinda'a da ya nuu Poncio Pilato, chaa romano ja ni kuu da gobernador.

Ni ji'i Judas

(Hechos 1.16-19)

³Nu ni jini Judas ja kuankoyo da jiin Jesús ja na ka'ni da ya, ni

nakani xaan tonto ini da. Ti ni nakua'a da ndi oko uxi xu'un plata un nuu sutu ka kuña'nu un jiin taka chaa ka kuña'nu ñuu Israel un, ⁴ti ni kachi da nuu da:

—Ni chakuachi na maa na, ja ni nakua'a na iin chaa tu ni iyo ni iin kuachi, ja na kuü da —ni kachi Judas.

Yukan ti ni ka kachi chaa un jiin da:

—Ja yukan, tundo ka jitu ini ru'u naa ri. Ti yukan kuu kuachi maa ra —ni ka kachi da jiin Judas.

⁵Yukan ti ni siukoyo Judas ndi oko uxi xu'un plata un ini veñu'un un, ti ni kee da kua'an da. Ti ni skua'ña da maa da.

⁶Sutu ka kuña'nu un ni ka nastutu da xu'un un, ti ni ka kachi da:

—Tu kuu nachu'un yo xu'un ja'a nuu ñu'un xu'un ka soko yivi un naa i, chi xu'un ya'u nuu niñi kuu —ni ka kachi da.

⁷Yukan ti ni ka ndajnu'un da ja kuan da iin ndu'va ñu'un kixin nuu ka sa'a da kisi un. Ti nuu ñu'un yukan kuu nuu chunduji da yivi ñuu jika naa i. ⁸Ja yukan kuu ja undi vijna nani ñu'un un ndu'va niñi. ⁹Yukan ni kundaa nava ni ka'an Jeremías, chaa ni kuu profeta, ja ni kachi da: “Ni ka ki'in da ndi oko uxi xu'un plata un, ja ni kuu xu'un ni kuya'u iin chaa va'a ja ni ka xiko maa chaa ka kuña'nu ñuu Israel naa da. ¹⁰Ti jiin xu'un un ni ka nakuan da ndu'va ñu'un kixin un. Ti yukan kuu jnu'un ni xndaku jito'o na Yandios nuu na”, ni kachi Jeremías.

Kandichi Jesús nuu Pilato

(Mr. 15.2-5; Lc. 23.3-5; Jn. 18.33-38)

¹¹Ni ka yinda'a da Jesús nuu gobernador, ti chaa un ni jikajnu'un da ya:

—¿Maa ra kuu rey chaa Israel nu? —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu, nava ni kachi ra.

Kuu —ni kachi ya.

¹²Ti taka sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka kuña'nu ñuu Israel ka kankuachi da siki Jesús, ko maa ya tu ni ka'an kuiti ya. ¹³Yukan ti ni kachi Pilato jiin ya:

—¿Ñuso'o ra taka jnu'un ka kankuachi yivi ja'a siki ra nu? — kachi da.

¹⁴Ko Jesús, tu ni ka'an kuiti ya ni iin jnu'un. Ti chaa kuu gobernador un, so ni naa ini da, ti so ni sa'u ini da, chi tu kujnuni ini da nasa sa'a da.

Ni kachi Pilato ja na kuñ Jesús

(Mr. 15.6-20; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38-19:16)

¹⁵Ti ni iyo jnu'un maa chaa kuu gobernador un, ja sia da iin presu ja kuu kivi viko pascua un, nuu nau ja na nakaji yivi ja na sia da. ¹⁶Ti kivi un kande presu iin chaa nani Barrabás, ja ni sasiin da yivi, ti ni ndonda da siki gobierno. ¹⁷Ti nu ni ka ndututu kua'a xaan ga yivi un nuu Pilato, ti Pilato ni jikajnu'un da nuu yivi un:

—¿Nau chaa ka kuni ra naa ra ja na sia ri nusa? ¿Sia ri Barrabás, xi sia ri Jesús ja ka skonani ra Cristo naa ra nu? —ni kachi Pilato.

¹⁸Sia'an ni ka'an da, chi kuni nama da Jesús, chi ni jini da ja siki jnu'un kuasun ini ni ka nakua'a sutu un Jesús nuu da.

¹⁹Ni nukoo Pilato mesa nuu ta'u da jniñu un, ti undi nuu kancha da un ni taji ñasi'i da razón nuu da, ni kachi ña: “Sia chaa jña. Koto ma

nde'e ra ndo kuu siki da, chi kuu da iin chaa va'a, ndo kúní ni siu'u xaan iin jani ru'u, ja siki chaa jña”, kachi ña. ²⁰Ko sutu ka kuña'nu un jiin taka chaa ka kuña'nu un, ni ka ska'an da yivi ja na kakan i ja na sia Pilato Barrabás, ti na ka'ni da Jesús. ²¹Yukan ti ni jikajnu'un tuku chaa kuu gobernador un nuu yivi, ti ni kachi da:

—Ja ndinduu chaa ja'a, ¿nau chaa ka kuni ra ja na sia ri ki'in nusa? —ni kachi da.

Ti ni ka kachi yivi un:

—Sia ni Barrabás —ni ka kachi.

²²Yukan ti ni jikajnu'un Pilato yivi un:

—¿Ti ndoo sa'a ri jiin Jesús, ja ka skonani Cristo nusa? —ni kachi da.

Yukan ti tendi'i yivi un ni ka kachi:

—iKatakaa ni da nda'a cruz, na kuñ da! —ni ka kachi.

²³Yukan na ti ni kachi tuku Pilato jiin yivi un:

—¿Ti nau kuachi ni sa'a da nusa? —ni kachi da.

Ko vi'i ga ni ka keja'a kana ko'o yivi un:

—iKatakaa ni chaa jña nda'a cruz, na kuñ da! —ni ka kachi naa.

²⁴Nu ni jini Pilato ja tu kundee da jiin yivi un, chi vi'i ga ni ka ndondaa i, ka kuvaa i, yukan ti ni jikan da nducha, ti ni nanda'a da nuu yivi kua'a un, ti ni kachi da:

—Tu ki'in kuachi siki ri ja kuu chaa va'a ja'a, chi na ki'in kuachi siki maa ra naa ra —ni kachi da.

²⁵Ti ni ka kachi tendi'i yivi kua'a un:

—Na kunchakuachi siki maa na naa na jiin se'e na ja kuu saa ni,

nuu niñi chaa jña nu na kuū da —ni ka kachi naa.

²⁶Yukan na ti ni sia Pilato Barrabás kua'an da. Ti ni ta'u da jniñu ja na kua'a da tau Jesús. Yukan na ti ni nakua'a da ya nuu yivi un ja, na katakaa da ya nuu nda cruz.

²⁷Yukan na ti soldado chaa kuu gobernador un kua'an da jiin Jesús ichi yuxe'e palacio un, ti ni ka nastutu jna'an tendi'i kuiti da nuu ya naa da. ²⁸Ni ka tevichi da ya jiin sa'ma ñu'un ya, ti ni ka naskui'na da ya jiin iin sa'ma kua'a vixi. ²⁹Ni ka sa'a da iin corona iñu, ni ka chuxndee da xini ya. Ti ni ka chi'i da iin yujnu xii nda'a kua'a ya. Yukan na ti ka jakunjiti da nuu ya ja ka kuu ichi ini da nuu ya, ti ni ka kachi da:

—Too ni ndii, Rey chaa Israel. Na kuchaku na'an ni —kachi da naa da.

³⁰Ti ka tivi si'i da nuu ya. Ka ki'in da yujnu xii yijni ya un, ti ni ka kani da xini ya. ³¹Ni ndi'i ni ka ske ichi da ya, ja ni ka sa'a ndeva'a da jiin ya. Yukan na ti ni ka tava da sa'ma kua'a vixi ñu'un ya, ti ni ka naskui'na tuku da ya jiin sa'ma maa ya. Ti kuankoyo da jiin ya ja na kundaka ya nda'a cruz.

Ja ni ka jatakaa da Jesús nda'a cruz

(Mr. 15.21-32; Lc. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

³²Nu ni ka kee da kuankoyo da, ti ni ka ndejna'an da jiin iin chaa ñuu Cirene ja nani Simón, ti ni ka chayika da chaa un ja na kundiso da cruz Jesús. ³³Ti sia'an kuankoyo da undi ni ka jakoyo da nuu nani Gólgota, ti jnu'un un kuni ka'an "ñu'un yiki xini." ³⁴Yukan ni ka

sko'o da Jesús vino sakanuu jiin mirra, ja na ko'o ya nava tu ndo'o xaan ya ja jatu ya. Ko ni soyu'u ya ti'li, ti tukaa ga ni ji'i ya.

³⁵Nu ja ni ka jatakaa da Jesús nda'a cruz, ti soldado un ni ka chu'un da suerte, ja na tejna'an nuu jna'an da sa'ma ya naa da. Yukan ni kundaa nava ni kachi profeta sia'an: "Ni ka chu'un da suerte siki sa'ma ri, ti ni ka ki'in da."

³⁶Yukan na ti ni ka nukoo da un ja na kundito da ya. ³⁷Ti ichi xini ya yukan ni ka chaa da iin tutu ja ka'an naa siki ni ji'i ya. Ti nuu tutu un yoso sia'an: "Ja'a kuu Jesús, chaa kuu Rey yivi nación Israel."

³⁸Suni ni ka jatakaa da uu ñakui'na jiin ya, iin da nda'a kua'a ya, ti inga da nda'a sajni ya. ³⁹Ti yivi ka ya'a ichi yukan, ka ku ichi ini nuu ya, ti ka skuiko i xini i, ⁴⁰ti ka ka'an ndeva'a kuiti i:

—Ro'o ja ni ka'an ra ja xnaa ra veñu'un ka'nu Israel, ti nuu uni kivi ni ti nakani jaa tuku ra, nama maa ra vijna. Ti nu Se'e Yandios kuu ra, ti kuan kuun nda'a cruz jña —kachi naa.

⁴¹Ti suni sia'an ka cu ichi ini chaa ka kuu sutu kuña'nu un, jiin taka chaa ka xna'an ley un, jiin suni chaa fariseo, jiin taka chaa ña'nu ñuu Israel un, ti ka ka'an da:

⁴²—Ni nama da sava yivi ko vijna na, ti tu kuu nama da maa da. Ti nu ndixia da ja maa da kuu Rey yivi ñuu Israel, na kii kuun da nda'a cruz un, ti sa na kandixia yo jnu'un ka'an da. ⁴³Ni kuu kanu ini da Yandios. Ti maa Yandios na nama ya maa da vijna nusa, nu ndixia da ja kuu ini Yandios maa da. Chi maa

da ni kachi da nuu yo ja maa da kuu Se'e Yandios —ni ka kachi da.

⁴⁴Suni ñakui'na ka ndakoyo nda'a cruz un, suni sia'an ni ka ku ichi ini nuu ya.

Ni ji'i Jesús

(Mr. 15.33-41; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

⁴⁵Yukan ti ni kuñaa ni tu'u ñuyivi, ni keja'a undi sava nduu, ti kua'an undi ka uni ja'ini. ⁴⁶Ti hora un ni kanajiin Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —ni kachi ya. Ti jnu'un un kuni ka'an: “Yandios maa na, Yandios maa na, ¿ndoo ni xndoo maa iin ni saña vijna?” —ni kachi ya.

⁴⁷Ti sava yivi ka'iin un ni ka jiniso'o ja sia'an ni kanajiin ya, ti ni ka kachi:

—Kunso'o naa ra, chi kana da xini profeta Elías —kachi naa.

⁴⁸Yukan ti jinu iin chaa un ni jan ki'in da ti'li kachi, ni chuntoo da nuu vino iya, ti ni chuxndee da xini iin yujnu kani, ti ni chaa da yu'u ya ja na ko'o ya. ⁴⁹Ko uu ga da ni ka kachi:

—Sia da, na nde'e yo nu kii Elías kii nama da chaa —ni ka kachi.

⁵⁰Yukan na ti ni kanajiin ko'o Jesús, ti ni ji'i ya. ⁵¹Ti maa hora ni ji'i ya un, ni te'nde sava sa'ma yindaka ini veñu'un ka'nu Israel un. Ja undi nuu sukun, ti undi nuu ja'a ni ndata. Ni ni'in ñuyivi jiin iin ñujnaa. Ti ni ka ndata kava un. ⁵²Ti kua'a ñaña ndiyi un ni ka nuña, ja ni ka nandoto yiki kuñu yivi kua'a ni ka kandixia ndaa Yandios ja ja ni ka ji'i un. ⁵³Nu ni nandoto Jesús, ti ni ka ndenda yivi ni ka nandoto un, ni ka ndivi i ñuu ii Jerusalén, ti kua'a yivi ni ka nakuni nuu i.

⁵⁴Nu ja ni ji'i Jesús, ti capitán soldado un jiin taka ga da ja chaa ka ndito Jesús, nu ni ka jini da ja sia'an ni kuu ja, ja ni ni'in ñu'un jiin taka ga ja ni kuu un, ti ni ka yu'u xaan da, ti ni ka kachi da:

—Jandaa kuiti kuu ja Se'e Yandios ni kuu chaa ja'a —kachi da naa da.

⁵⁵Ti yajni un, ni ka'iin tijni ñasi'i, ka nde'e ña, ña'an un ni ka kuu ña'an ni ka kii jiin Jesús undi ñuu Galilea, ja ka chindee ña maa ya.

⁵⁶Ti ña'an un ka kuu María ñaa ñuu Magdala, María nana Jacobo jiin José, jiin nana se'e yii Zebedeo.

Ni jakunduji Jesús

(Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁵⁷Nu kuan kuaa, ti ni jaa iin chaa ñuu Arimatea nani José, ni kuu da iin chaa riko ja suni ni skua'a da jiin Jesús. ⁵⁸Ni jan kakan da yiki kuñu Jesús nuu Pilato. Ti Pilato ni ta'u da jniñu ja na kua'a soldado un yiki kuñu Jesús nuu José. ⁵⁹Ni ki'in José yiki kuñu Jesús, ti ni suku da ya jiin iin manta finu, ⁶⁰ti ni chunde da ya ini iin yau jaa, ja ni jacha maa da jika iin kava. Ni jasi da yu'u yau un jiin iin yuu ka'nu. Yukan na ti kua'an da. ⁶¹Ti yukan ka'iin María ñaa ñuu Magdala jiin inga María, kanchuku ña yu'u ñana nuu ni chunde da Jesús yukan.

Chaa ni ka ndito nuu ñunduji Jesús

⁶²Ti inga kivi, ja kuan kuyajni kivi ndetatu, ti ka ja'an chaa ka kuu sutu ka kuña'nu un, jiin chaa fariseo nuu kande Pilato, ⁶³ti ni ka kachi da:

—Ni'in Pilato, ni ka nuku'un ini na ja ni kachi chaa ni xndoña'an un,

na ni chaku ga da, ja nu uni kivi ti nandoto tuku da. ⁶⁴Yukan kuu ja ta'u ni jniñu, ti na ndi'yu va'a yu'u yau un undi kivi uni. Sandau kinkoyo ndaja'a da un jakuaa, ti tava da yiki kuñu chaa un, ti kachi da naa da nuu yivi ja, ja ni nandoto ndixia da nuu ñuji'i. Chi nu siukan na, ti vi'i ga xndoña'an da yivi naa i —ni kachi da.

⁶⁵Yukan ti ni kachi Pilato jiin da naa da:

—Kuankoyo maa ra naa ra, kunda'a nasa soldado kuni maa ra naa ra. Ti sa'a kutu yu'u ñaña un nava ka kuni maa ra —ni kachi da.

⁶⁶Yukan na ti kuankoyo chaa un naa da, ti va'a xaan tonto ni ka sakutu da yu'u ñaña un. Ti ni chunsama da uu yo'o siki yuu un, ndi kuun jiki ja kuu nanu iin sello da naa da. Ti ni ka xndoo da soldado un ka ndito da.

Ni nandoto Jesús

(Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

28 Nu ni ya'a kivi ndetatu un, ti ja kuan kundijin kivi nukuñi semana, ti María ñaa ñuu Magdala, jiin inga María un, kuankoyo ña kuan nde'e ña nuu ñunduji Jesús. ²Ti hora un ni kii iin ñujnaa xaan. Sia'an ni kuu, vanuxia iin ángel junukuachi nuu Yandios, ni kuun ya ichi andivi vaji ya, ti ni chaa ya yu'u ñaña un, ni stuncha ni ya yuu ndi'yu un kua'an, ti ni nukoo ya siki. ³Janducha ii ya nanu taja, ti sa'ma ñu'un ya xkiyi ni'ni. ⁴Nu ni ka jini soldado un nuu ángel un, ti ni ka ni'in da naa da ja ni ka yu'u da, ti so ni ka sana ini da nanu

ndiyi. ⁵Yukan na ti ni kachi ángel un jiin ñasi'i un naa ña:

—Koto yu'u ra naa ra. Ja jini ri ja ka nanduku ra Jesús, yaa ni ka jatakaa yivi nda'a cruz un. ⁶Ko tukaa ga kande ya ja'a, chi ja ni nandoto ya nava ni kachi ya. Ña'an ti nde'e naa ra nuu ni katuu ya. ⁷Vijna na ti kuankoyo yachi naa ra, ti kani ra jnu'un nuu ndaja'a ya: “Chi ni ji'i ya ko ja ni nandoto ya, ti koxnuu ya ki'in ya ñuu Galilea sa kinkoyo ra. Ti yukan nakuni ra ya naa ra.” Jnu'un ja'a vee kachi ri nuu ra naa ra —ni kachi ángel un jiin ña naa ña.

⁸Yukan na ti kuankoyo ña, ni ka nduñama si'i ña vasu ka yu'u ña, ko suni ka kusii ini ña. Ti kuan kaxnu'un ña nuu ndaja'a Jesús. ⁹Ko ni kuankoyo ña ichi un, ti ni ka ndejna'an ña jiin Jesús, ni kanxia'u ya jiin ña naa ña. Ti maa ña ni ka tu'va ña nuu ya, ni ka nanuu ña ja'a ya ja ni ka nachiñu'un ña ya. ¹⁰Ti maa ya ni kachi ya jiin ña:

—Koto yu'u ra naa ra. Kuan kaxjnu'un nuu chaa ka kandixia ru'u ja na kinkoyo ñuu Galilea, ti yukan ndejna'an ri jiin yivi un naa i —ni kachi ya.

Jnu'un ni ka jani soldado un

¹¹Ni kuankoyo ñasi'i un naa ña, ti sava soldado ni ka ndito un, kuan nukoyo da ñuu un, ti ni ka jani da jnu'un taka nava ni kuu un nuu sutu ka kuña'nu un. ¹²Ti sutu un ni ka kee ni ka ja'an ka'an jiin taka chaa ka kuña'nu un, ti yukan ni ka ndajnu'un nava iin ni jnu'un na koo yu'u da naa da. Yukan ti ni ka ja'a

da xu'un kua'a nuu soldado un, ¹³ti ni ka kachi jiin da:

—Ro'lo, kachi ra naa ra ja ni ka naa ini ra ni ka kixi ra jakuaa un, ti ni jakoyo ndaja'a Jesús, ti ni ka sakui'na da yiki kuñu chaa un. ¹⁴Ti nu na kuni gobernador jnu'un un, ti maa ri na ka'an jiin da, ti na nama ri siki ro'lo naa ra —ni ka kachi da.

¹⁵Ni ka ki'in soldado un xu'un un ti kuankoyo da, ti ni ka kachi da nava ni ta'u jniñu nuu da. Ti jnu'un ni ka ka'an soldado un, ni kendo ka ka'an yivi nación Israel undi kivi vijna.

Jniñu ni tatu Jesús nuu apóstol ya

(Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)

¹⁶Yukan na ti ndi uxi iin ndaja'a ya un kuan nukoyo da ñuu Galilea, undi yuku nuu ni kachi Jesús ja kinkoyo da. ¹⁷Nu ni ka jini ndaja'a un nuu ya, ti ni ka nachiñu'un da

ya. Ko uu ga da, tu ka kandixia va'a da ja maa ya kuu. ¹⁸Yukan ni tu'va maa ya nuu da naa da, ti ni kachi ya:

—Ja ni ja'a Yandios iin jniñu ña'nu nuu ri ja na kuña'nu ri nuu sava'a ni ga ja iyo nuu ni ka'nu ñuyivi jiin andivi. ¹⁹Vijna na ti na tatu ri iin jniñu ja'a nuu ra naa ra. Kuankoyo nuu yivi taka nación, ti xna'an ra jnu'un ri nuu i nava na kandixia i ru'u. Ti skuanducha ra i nu ja ni ka kandixia ndaa i maa Tata yo Yandios, jiin Se'e ya, jiin Espíritu Santo. ²⁰Ti xna'an ra ja na kuandatu i taka jniñu ni ta'u ri nuu ra naa ra. Ti ku'un ini ra ja kancha ri jiin ra naa ra taka ni kivi undi na ndi'i ñuyivi. Ti sia'an na koo —kachi ya.

Ja'a kuu jnu'un Yandios ni chaa Mateo.

Jnu'un Yandios ni chaa

Marcos

Jnu'un Juan, chaa skuanducha

(Mt. 3.1-12; Lc. 3.1-9, 15-17; Jn. 1.19-28)

1 Ja'a keja'a jnu'un Jesús, ya kuu Cristo, Se'e Yandios. Ti jnu'un un kuu ja ni kii ya ja ni nama ya yo'o. ²Chi sia'an ni chaa profeta Isaías tutu, na ni ka'an da jnu'un Yandios undi na jana'an. Ti ni chaa da jnu'un Juan nuu tutu sia'an:

“Kunso'o ra”, kachi Yandios jiin Se'e ya, chi taji ri ndaja'a ri.

Koxnuu da ki'in da, ti xndaku da nuu yivi naa i, ja na kotu'va i ja kuu kivi jaa ra.

³Ti kunde chaa un undi nuu ñu'un te'e un, ti ka'an ni'in da nuu yivi sia'an:

“Kotu'va ra naa ra, chi ja yajni chaa Jito'yo. Ti kuni ja na kaka ndaa ra”, kachi da, ni kachi Yandios jiin Se'e ya.

Ni kachi Isaías.

⁴Yukan ti ni kundaa jnu'un Yandios nava ni kachi Isaías, chi ni kenda Juan undi nuu ñu'un te'e un. Ti kua'a yivi vekoyo ja na skuanducha da i, ti ni kachi da:

—Nakani ini nuu kuachi ra naa ra, ti kuanducha naa ra nava na

kuanka'nu ini Yandios nuu kuachi ra —kachi da.

⁵Ti kua'a yivi ñuu Jerusalén jiin kua'a yivi ndañuu Judea ni ka ja'an kunso'o i jnu'un ni ka'an Juan. Ti yivi un, nu ni ka kachi i ja ni ka nakani ini i nuu kuachi i, yukan na ti skuanducha da i ini yucha Jordán.

⁶Ti sa'ma Juan ni kuu jiin ixii camellu. Ni yi'i iin sanchi ñii chii da. Ndeyu da ni kuu ndikua'yi jiin nduxi ñuñu yuku. ⁷Ti sia'an ni xndaku Juan nuu yivi:

—Kuan kuyajni iin chaa kuña'nu ga ja kuu ru'u. Ti kuña'nu ga da ja tu kuu kandu ri nuu da. ⁸Ti maa da tu skuanducha da ro'o jiin nducha nanu sa'a ru'u, chi chaa un skuanducha da ro'o jiin Espiritu Santo naa ra. Ti yaa yukan kuu ya kuncha jiin ra naa ra —ni kachi Juan.

Ni janducha Jesús

(Mt. 3.13-17; Lc. 3.21-22)

⁹Yukan ti ni kee Jesús ñuu Nazaret, ja kuu ndañuu Galilea. Ti ni skuanducha Juan ya ini yucha Jordán. ¹⁰Nu ni kee Jesús ini nducha un, ni ti nuña andivi nuu

kancha Yandios, ti ni jini Jesús ja vaji Espiritu Santo siki ya, ti kaa ya nanu kaa iin sata. ¹¹Ti ichi andivi un ni kii iin ndusu nu ni ka'an Yandios jiin Jesús:

—Ro'o kuu Se'e ri ja kunda'u xaan ini ri, ti kusii xaan ini ri jiin ra —ni kachi Yandios.

¹²Yukan ti ni yinda'a Espiritu Santo un maa Jesús undi nuu ñu'un te'e un. ¹³Ti yukan ni kuncha ya uu xiko kivi nuu ka iyo kiti yuku un. Ti ja'u'u un ni kuni ska'an Jesús ja na sani'in ini ya nuu Yandios. Ko ni kikoyo ángel, ja ka kuu ndaja'a Yandios, ti ni ka chindee i maa ya.

Ni keja'a xndaku Jesús jnu'un Yandios

(Mt. 4.12-17; Lc. 4.14-15)

¹⁴Ti yukan ni ka chondee da Juan vekaa, ti Jesús ni nandeokuñi ya ñuu Galilea. Ti yukan ni xna'an ya jnu'un Yandios nuu yivi naa i, ti ni kachi ya:

¹⁵—Ja ni jaa kivi nuu ta'u Yandios jniñu nuu ni tu'u ñuyivi. Vijna na ti nakani ini naa ra ti kandixia jnu'un ichi Yandios, chi yukan kuu iin ichi va'a —ni kachi ya.

Ni kana Jesús xini kuun chaa ka jnií chāká

(Mt. 4.18-22; Lc. 5.1-11)

¹⁶Iin kivi ni ya'a Jesús yu'u lago Galilea, ti ni jini ya ka'iin Simón jiin ñani da Andrés, ka jnií da chāká jiin iin ñunu, ¹⁷ti ni kana ya xini da:

—Kundikun ru'u naa ra, na cho'o. Ni ka jnií xaan ra chāká, ko vijna ru'u na xna'an ri ro'o nasa nastutu ra yivi, ti xna'an ra yivi un maa

jnu'un Yandios kandixia i ru'u —ni kachi ya.

¹⁸Ti luego ni, ni ka xndoo da ñunu da, ti kuankoyo da jiin Jesús.

¹⁹Ni jika ya ti'li ga. Yukan ni jini ya nuu Jacobo jiin Juan, se'e yii Zebedeo, ka nachaa da ñunu da nuu iin barco. ²⁰Suni ni kana ya xini da: —Ña'an na cho'o —kachi ya.

Ti chaa un ni ka xndoo da tata da Zebedeo ini barco un jiin muzu da, ti kuankoyo da jiin Jesús.

Ni keni'in Jesús iin tachi xaan jna'an iin chaa un

(Mt. 7.28-29; Lc. 4.31-37)

²¹Ni jakoyo da ñuu Capernaum. Ti ni kivi Jesús ini veñu'un Israel jaña'an iin kivi ka ndetatu yivi Israel. Ti ni xna'an ya jnu'un Yandios nuu i. ²²Ti so ka naa ini i ni ka ñuso'o i jnu'un ni ka'an ya, chi ni xna'an va'a ya nuu i, nanu iin chaa ndiso jniñu nuu Yandios. Ti chaa ka xna'an ini veñu'un un, tu ka xna'an da nanu ni xna'an maa Jesús.

²³Ti yukan kande iin chaa jna'an tachi xaan ini veñu'un un, uni ni kanajiin ko'o da, ti ni kachi da:

²⁴—Kuxio ni nuu na naa na, ni'in Jesús, chaa ñuu Nazaret. ¿Ndoos kivi nduu ni jiin na, xi vaji ni ja xnaa ni saña nu? —ni kachi da.

²⁵Ti Jesús ni nduxaan ya nuu tachi xaan un, ti ni kachi ya: —Kasi yu'u, ti xndoo chaa ja'a —ni kachi ya.

²⁶Ti tachi xaan un ni sa'a ja na kuyi'i chaa un, ti undi ni kanajiin ko'o ti ni kee kua'an. ²⁷Ti so ni ka sa'u ini yivi un ja so ka naa ini ka nde'e i, ti ka jikajnu'un jna'an i:

—¿Na jnu'un kuu ja'a, xi na sa'an kuu ja'a? ¿Xi kuña'nu chaa un ja undi tachi xaan un ka jandatu nuu da, ti ka kekoyo kua'an nu? —ni kachi i naa i.

²⁸Ti yachi xaan ni jichanuu jnu'un Jesús ni ñuu Galilea.

Ni sa'a Jesús tajna nana chiso Simón

(Mt. 8.14-15; Lc. 4.38-39)

²⁹Yukan ni ka kekoyo da ini veñu'un un, ti kuankoyo da ichi ve'e Simón jiin Andrés. Ti Jesús kua'an ya jiin Jacobo jiin Juan jiin uu ga chaa ka skua'a jiin ya, nu ni ka jakoyo da ve'e un. ³⁰Ti nana chiso Simón ku'u ña. Katuu ña jiin kue'e kiji xaan, ti ni ka kachi da nuu Jesús ja ku'u ña. ³¹Luego ni kivi ya nuu katuu ña. Ni jñii ya nda'a ña, ni ndokani ya maa ña, ti ni nduva'a ni ña jiin kue'e kiji un, ti ni ndokuiñi ña. Yukan ti ni sa'a ña ndeyu ni yaji ya jiin uu ga yivi un.

Ni sa'a Jesús tajna tijni yivi ka ku'u

(Mt. 8.16-17; Lc. 4.40-41)

³²⁻³³Nu ni kee ndikandii ti ni ki'vi, ti tendi'i yivi ñuu un, ni ka chitu ndii ni yuxe'e nuu kancha Jesús. Ka yinda'a i kua'a yivi ka ku'u jiin chaa ka jna'an tachi xaan. ³⁴Ti Jesús, ni sa'a ya tajna kua'a yivi ka ku'u un. Suni ni kenchaa ya kua'a tachi xaan. Ko tu ni ja'a ya jnu'un ja ka'an tachi xaan un, chi ka jini na se'e kuu ya.

Ni xna'an Jesús jnu'un Yandios ñuu Galilea

(Lc. 4.42-44)

³⁵Jaña'an inga kivi, ni iña ga, ni ndoko Jesús ti kua'an ya nuu

ñu'un te'e nuu tu iyo yivi. Ti yukan ni jikanta'u ya nuu Yandios. ³⁶Ko Simón jiin uu ga da, kuan nunduku da ya naa da. ³⁷Nu ni ka nani'in da ya, ti ni ka kachi da jiin ya:

—Kua'a xaan yivi ka jikajnu'un ni'in —ni ka kachi da.

³⁸Ti ni kachi ya:

—Na cho'o uu ga ñuu ka'iin yajni ja'a, ti na xna'an ri jnu'un Yandios nuu i. Chi ja yukan kuu ja ni taji Yandios ru'u vaji ri —ni kachi ya.

³⁹Yukan na ti kua'an ya ni ñuu Galilea, ni ka'an ya jnu'un Yandios ini veñu'un yivi Israel jiin taka nda'a ñuu un, ti kenchaa ya tachi xaan ka jna'an sava yivi un naa i.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa te'yu xaan jiin ndi'yi

(Mt. 8.1-4; Lc. 5.12-16)

⁴⁰Iin kivi ni tu'va iin chaa jna'an kue'e ndi'yi te'yu. Ni jakunjiti da nuu Jesús, ti ni kanda'u da jiin ya: —Nu kuni ni, ti kuu sandoo ni saña jiin kue'e jna'an na ja'a—ni kachi da.

⁴¹Ti ni kunda'u ini ya maa da, ni skaa ya nda'a ya, ni kue'e ya maa da, ti ni kachi ya jiin da:

—Kuni ri, na ndundoo ra vijna —ni kachi ya.

⁴²Nu ni ka'an ya sia'an, ti ni nduva'a ni chaa un. ⁴³Yukan na ti ni'in xaan ni xndaku ya nuu da, ti ni kachi ya:

⁴⁴—Koto kani ra jnu'un nuu ni iin yivi ja sia'an ni sa'a ri tajna ro'o. Kua'an nuu sutu Israel un, ti na nde'e da ro'o. Nu ni nde'e da ro'o, ti kunda'a ja soko ra nuu Yandios siki ja, ja ni ndundoo ra, nava kachi ley Moisés. Ti na soko sutu un nuu

Yandios, nava na kuni yivi ja, ja ni kenchaa ndi'yi un ro'o —ni kachi ya.

⁴⁵Ko tu ni jandatu chaa un jnu'un ni ka'an Jesús. Ti kua'an da, jani da jnu'un nuu taka yivi nava ni jna'an da. Ja yukan kuu ja tukaa ni kuu kivi ndijin Jesús taka ñuu, chi jini ya ja nu na kivi ndijin ya, ti kinkoyo kua'a xaan ga yivi nuu ya. Ja yukan kuu ja ni jikonuu ya nuu ñu'un te'e nuu tukaa iyo yivi, ko undi yukan ni ka kikoyo kua'a yivi taka ñuu nuu kande ya.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa tikuku

(Mt. 9.1-8; Lc. 5.17-26)

2 Nu ni kuu ga kivi ni nandeokuñi Jesús ñuu Capernaum. Ti ka jani da jnu'un ja, ja ni nchaa tuku ya. ²Yukan ti vekoyo kua'a xaan yivi nuu kancha ya, ja tukaa ni kujaa ve'e un, chi ni chitu ndii ni tu'u undi fuera. Ti yukan ni xna'an ya jnu'un Yandios nuu i.

³Ko vekoyo ga yivi, ti kuun da ka ndiso iin chaa tikuku nuu iin yúú.

⁴Ka kuni kunda'a da chaa un undi nuu kancha Jesús, ko tu kuu ya'a da ja xaan chitu yivi. Ti ni ka skaa da chaa ku'u un ichi xini ve'e. Ni ka kenchaa teja un, ti ni ka sino da chaa ku'u un nuu kancha Jesús, ti yukan ni ka sino da chaa un. ⁵Ti nu ni jini Jesús ja ka kandixia da maa ya ja kuu sa'a ya tajna, ti ni kachi ya jiin chaa tikuku un:

—Nda'u se'e ri, ja ni janka'nu ini ri nuu kuachi ra —ni kachi ya.

⁶Ti yukan ka'iin tijni chaa ka xna'an ini veñu'un yivi Israel. Ti nu ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an

Jesús jiin chaa tikuku un, ni ka ndo'o ini da: ⁷“¿Nau ja kuu iin chaa ja'a ja ndo'o ini da ja kuu da Yandios, ti ka'an da siki Yandios ja ka'an da sia'an? Ti ja'a tu iyo ni iin ja kuanka'nu ini nuu kuachi yo, chi vajnu'un ni maa Yandios”, ni ka ndo'o ini da.

⁸Ko maa Jesús ja ni jini ya ndoo ka ndo'o ini da, ti ni kachi ya jiin da:

—¿Ndo'o ka ndo'o ini ra sia'an?

⁹⁻¹⁰Chi na kachi ri ja ru'u kuu maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti ndisojniñu ri ja kuanka'nu ini ri nuu kuachi yivi naa i. Vijna ti na stuu ri iin jniñu sa'a ri ja'a —ni kachi ya.

Yukan na ti ni kachi ya jiin chaa tikuku un:

¹¹—Ndokuni, nastuu yúú ra, ti kuano'on ve'e ra —ni kachi ya.

¹²Ti chaa un ni ki'in da yúú da, ti ni kee da kua'an da. So ni ka naa ini yivi un, ti ni kuvaa i ni ka nakanajaa i Yandios:

—iKa'nu iin jniñu sa'a Yandios ja tu ka jini kuiti yo iin jnu'un sia'an undi vijna! —kachi i naa i.

Ni kana Jesús xini Leví ja na ki'in da jiin ya

(Mt. 9.9-13; Lc. 5.27-32)

¹³Yukan na ti kua'an tuku Jesús yu'u lago Galilea, ti ni ka taka kua'a xaan yivi nuu ya. Ti ni xna'an ya nuu i.

¹⁴Ichi kua'an ya ni ya'a ya yajni iin oficina nuu kinya'u puesto. Yukan nukoo Leví, se'e yii Alfeo, kinya'u da puesto. Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ña'an na cho'o, ti kundikun ra ru'u —kachi ya.

Ti ni ndokuiñi Leví, ti kua'an da jiin ya.

¹⁵Īin kivi ni kana Leví Jesús ja na ki'in ya ve'e da ja na kee ya staa jiin chaa ka skua'a jiin ya, jiin chaa ka kinya'u puesto, jiin chaa tu ka siuku jnu'un ka ka'an chaa ka xna'an ini veñu'un Israel. ¹⁶Ti yukan ka'iin chaa ka kuu maestro ja ka xna'an ley, ka kuu da maa chaa fariseo. Nu ni ka jini da ja yee Jesús staa jiin taka yivi un, ti ni ka kachi da jiin chaa ka skua'a jiin ya: —¿Ndoo yee Jesús staa jiin taka chaa ka kinya'u puesto, suni jiin chaa tu ka siuku jnu'un ka ka'an ri yukan? —kachi da.

¹⁷Ni jiniso'o Jesús jnu'un ka ka'an da, ti ni kachi ya jiin da: —Chaa ku'u kuu chaa nandi'i ĩin médico, ansu chaa iyo ndendajnu. Ru'u ni chaa ri ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi ka nakuni i kuachi i, ti ansu yivi ka ndo'o ini ja ka iyo ndoo jiin kuachi i —kachi ya.

Ka jikajnu'un da Jesús siki jnu'un koo ndicha ini

(Mt. 9.14-17; Lc. 5.33-39)

¹⁸Ni kuu ja ni jaa ĩin kivi ka iyo ndicha ini taka chaa fariseo jiin chaa ka skua'a jiin Juan, chaa skuanducha. Ti sava yivi un ni ka chakoyo i nuu Jesús, ti ni ka jikajnu'un i ya:

—¿Ndoo chaa ka skua'a jiin Juan jiin chaa ka skua'a jiin chaa fariseo, ka iyo ndicha ini da, ti chaa ka skua'a jiin ni, ndoo tu ka iyo ndicha ini da nusa? —kachi da.

¹⁹Ti ni kachi Jesús:

—¿Ti kuu koo ndicha ini yivi ka'iin ĩin viko nanda'a xi tuu nu?

Ti nu kancha novio un jiin i, tu kuu ku'iin ndicha i viko un. ²⁰Suni nu kancha ri jiin chaa ka skua'a jiin ri, tu kuu koo ndicha ini da. Ko jaa ĩin kivi nu na kuxio ri ki'in ri, ti kivi un sa na koo ndicha ini da.

²¹Sia'an kuu ja tu kuu chajna'an ra jnu'un xna'an ri jiin jnu'un jana'an. ĩin ni kuu ja nachaa yo ĩin pedazo sa'ma jaa, ti ndundoo ga nuu ĩin sa'ma tu'u. Chi sa'ma jaa un ndiyi, ti kuu ka'nu ga yau nuu sa'ma tu'u un. ²²Īin ni kuu ja chu'un yo vino jaa ini ñii tu'u, chi vino jaa un ndata ti ka'ncha ñii un, ti xnaa yo ndinduu. Vanuxia sia'an ja chu'un yo vino jaa chii ñii jaa. Yukan kuu ja tu kuu chajna'an ra jnu'un ri jiin jnu'un jana'an—kachi ya.

Jniñu ni ka sa'a ndaja'a Jesús ĩin kivi ndetatu

(Mt. 12.1-8; Lc. 6.1-5)

²³Īin kivi ndetatu ni ya'a Jesús jiin chaa ka skua'a jiin ya, ti ni ka ya'a da ĩin ñu'un nuu kaa triu. Ti chaa un ni ka keja'a ka jnu'un da yoko triu un, ti ka yaji da. ²⁴Ni ka jini chaa fariseo un jniñu ka sa'a chaa un, ti ni ka kachi da jiin Jesús: —Nde'e, ¿ndoo ka sa'a chaa ka jika jiin ra jniñu ja tu kuu sa'a yo ĩin kivi ndetatu nu? —kachi da.

²⁵Ti ni kachi Jesús jiin da:

—¿Ndoo ka ka'an ra sia'an, xi tu ni ka ka'u ra ja ni jna'an tata yo David na jana'an, na ni ji'i da soko jiin chaa ni kunchuku jiin da un nu? ²⁶Ni kivi da ini ve'e Yandios, ni jikanta'u da nuu sutu Abiatar, ti ni ki'in da staa stila ni soko sutu un nuu Yandios. Ni yee da jiin chaa

ni kunchuku jiin da, ja tu kuu kaji sava'ni ga yivi, ti xna'an ley Moisés ja nini sutu kuña'nu kuu, ja kaji staa stila un. ²⁷Nusa ti iyo va'a jniñu ka sa'a chaa vekoyo jiin ri. Chi ni sa'a Yandios kivi ndetatu un ja na kendo kuu iin kivi sa'a yo ja va'a, ti ansu ja na sa'a yo ja ii xaan. ²⁸Vanuxia ru'u kuu maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti kuña'nu ga ri ja na ta'u ri jniñu nasa sa'a yivi kivi ndetatu —ni kachi ya.

Ni nduva'a iin chaa ni ichi nda'a

(Mt. 12.9-14; Lc. 6.6-11)

3 Ni kivi tuku Jesús ini iin veñu'un yivi Israel, ti yukan kande iin chaa ni ichi nda'a. ²Suni yukan kanchuku chaa fariseo ka iyo listo da ja nu sa'a Jesús tajna kivi ndetatu un. Ti nu na sa'a ya tajna, ka ndo'o ini da ja kankuachi da ja'a ya ja jani'in ini ya nuu ley. ³Ko ni kachi Jesús jiin chaa ku'u un:

—Ndokuñi, ti kundichi ra ma'ñu un —kachi ya.

⁴Yukan ti ni jikajnu'un ya yivi un: —¿Nasa kachi ley ndoo sa'a yo vjna kivi ndetatu nusa? ¿Iyo va'a ja sa'a yo tajna iin chaa ku'u xi kua'a ini yo na kuú da nu? —kachi ya.

Ti chaa un tu ni ka ka'an kuiti da. ⁵Yukan ni kiti ini Jesús ni nde'e ya nuu da, ti ni kukui'ya xaan ini ya, chi ni jini ya ja tu ka ñu'un nda'u kiti ini da. Ti ni ka'an ya jiin chaa ku'u un:

—Skaa nda'a ra —kachi ya.

Ni skaa da nda'a da. Ti luego ni, ni nduva'a.

⁶Yukan ti ni ka kekoyo chaa fariseo un, ka sa'a da iin junta jiin

chaa ka yi'i i jiin partido Herodes. Ka ndajnu'un da nasa kuu ka'ni da Jesús.

Ni kataka kua'a xaan yivi yu'u lago

⁷⁻⁸Kua'an Jesús ichi yu'u lago Galilea jiin taka chaa ka skua'a jiin ya. Ti ka ndikun yivi kua'a un kuankoyo i suni, chi ni ka jini i taka jniñu ña'nu sa'a ya. Ni kikoyo yivi kua'a taka ñuu nanu ñuu Galilea, ñuu Jerusalén, ñuu Idumea. Suni yivi kanchuku inga yu'u yucha Jordán, jiin suni yivi ñuu Tiro jiin Sidón. ⁹⁻¹⁰Ti sa'a ya tajna taka yivi ka ku'u ni ka chakoyo un, ko so ka chindajna'an maa ni ga yivi un ja ka kuni tu'va i nuu ya, ti jni i vasu ti'li sa'ma ya, ja nduva'a i jiin sava'a ni ga kue'e ka ndo'o i. Ko ja xaan chitu yivi un, ti ni kachi ya jiin chaa ka skua'a jiin ya ja na satu'va da iin barco lulu, na kinkivi ya nava tu kaxin yivi un ya. ¹¹Suni ni kikoyo kua'a yivi ka jna'an tachi xaan. Nu ni ka jini nuu ya, ti ni ka nduva nuu ja'a ya. Ti ni ka kanajjin: —iRo'o kuu Se'e Yandios! —kachi naa.

¹²Ko maa ya ni ka'an ni'in ya: —Tu nau ja kuu ro'o ja ka'an ra ja ru'u kuu Se'e Yandios —kachi ya.

Ni nakaji Jesús ndi uxi uu chaa kuu ndaja'a ya

(Mt. 10.1-4; Lc. 6.12-16)

¹³⁻¹⁴Yukan ti ni kana ya taka chaa ka skua'a jiin ya, ti kua'an ya jiin da undi yuku un. Yukan ni nakaji ya uxi uu ndaja'a ja na nakujin da jiin ya. Ti ni kachi ya jiin chaa un naa da ja na taji ya da kinkoyo da taka ñuu, ti ka'an da jnu'un Yandios

nuu yivi naa i. ¹⁵Ti kundiso da jniñu ña'nu ja kenchaa da tachi xaan ka jna'an sava yivi. ¹⁶Ti ja'a ka kuu ndi uxi uu chaa ni nakaji ya: Simón ja ni skonani ya da Pedro; ¹⁷Jacobo jiin Juan, se'e yii Zebedeo, ja suni ni skonani ya da naa da Boanerges, ja kuni ka'an se'e taja; ¹⁸Andrés; Felipe; Bartolomé; Mateo; Tomás; Jacobo, se'e yii Alfeo; Tadeo; Simón, ja yí'i da nuu partido cananista; ¹⁹jiin Judas, chaa ñuu Cariote, chaa ni nakua'a Jesús nuu chaa ka jito u'u ya.

Ka chakuachi da ja'a Jesús ja ni nduu ku'u ya

(Mt. 12.22-32; Lc. 11.14-23; 12:10)

²⁰Nu ni ni'in ya chaa kujin jiin ya, ti ni nandeokuñi ya jiin da naa da iin ve'e. Ti yachi ni kataka tuku yivi kua'a ve'e un, ja tu ka ja'a i jnu'un ja kaji ya staa jiin ndaja'a ya, chi ka jikanta'u i ja na chindee ya maa i. ²¹Nu ni ka jini taka jna'an ya jnu'un ja sa'a ya taka nuu jniñu un, ti kuan nuki'in da ya, chi ni ka ndo'o ini da ja ni nduu ku'u ya.

²²Ti suni chaa ka xna'an ley ini veñu'un yivi Israel ja vekoyo da undi ñuu Jerusalén, ni ka kachi da: —Yí'i chaa ja'a jiin maa ja'u'u un. Yukan kuu ja jiin sivi maa ja'u'u un keni'in da tachi xaan un nuu yivi — ni ka kachi da.

²³Yukan ti ni kachi Jesús: —Kunso'o naa ra na ka'an ri. ¿Va nu kuu keni'in chaa u'u un tachi xaan ki'in ti nu ndaja'a da ka kuu nu? ²⁴Suni nu ndaja'a iin gobierno, na kusiin ini da naa da ti keja'a kanaa da, ti gobierno un tu kuñii. ²⁵Ti nu iin familia keja'a kanaa naa,

ti familia un tu kuu kunchuku mani. ²⁶Suni sia'an kuu jiin chaa u'u un. ¿Xi ka jani ini ra ja na kuñii da nu na keni'in da tachi xaan un ki'in, nusa? ²⁷Ko ja siki maa chaa u'u un, sa'a yo nanu ja iin ni kuu nu iin chaa ni'in xaan, kuni sakui'na yo ve'e da, ti nu kancha da, ti xnakan ku'ni yo da, sa sakui'na yo ve'e da. Iin ni kuu ja ni kundee ri jiin chaa u'u un, chi ni keni'in ri ndaja'a da un kua'an.

²⁸Jandaa na kachi ri ja iyo jnuka'nu ini Yandios nuu yivi ka sa'a taka nuu kuachi. Suni yivi ka ka'an ndeva'a, vatu ni saka'nu ini Yandios nuu i. ²⁹Ko yivi na kusikinchaa maa Espiritu Santo jiin jnu'un ndeva'a kuiti, jankivi saka'nu ini Yandios nuu i —kachi ya.

³⁰Sia'an ni ka'an Jesús, chi chaa ka xna'an ini veñu'un Israel ni ka ka'an ja ja ni nduu u'u ya.

Nana ya jiin ñani ya kuni ka ka'an i jiin ya.

(Mt. 12.46-50; Lc. 8.19-21)

³¹Ti yukan ni chaa nana ya jiin ñani ya, ti ni ka kendo ña fuera. Yukan ni tatu ña iin yivi ni kaxnu'un nuu ya. ³²Ti yivi kanchuku jiin ya ni ka kachi: —Nana ni jiin ñani ni ka ka'iin da fuera. Ka kuni ka'an da jiin ni —ni ka kachi da.

³³Ti ni kachi ya: —Na kachi ri nuu ra naa ra nau ja kuu nana ri, ti nau ja ka kuu ñani ri —ni kachi ya.

³⁴Ti ni nde'e ya nuu taka yivi kanchuku jiin ya yukan, ti ni kachi ya:

—Ja'a kanchuku yivi ka kuu nana ri jiiñ ñani ri. ³⁵Chi sava'ni ga yivi na siuku jnu'un Yandios, yukan kuu nana ri, kuu kua'a ri, ti kuu ñani ri —ni kachi ya.

Jnu'un iin chaa saka triu

(Mt. 13.1-9; Lc. 8.4-8)

4 Inga kivi ni keja'a xna'an Jesús nuu yivi yu'u lago Galilea. Nu ni ka taka kua'a xaan tonto yivi nuu kande ya, ni kivi ya nuu iin barco ka'nu, ti ni kuxio ya ti'li nuu nducha un. Ti yivi un ni ka kendo i nuu ñiti yu'u nducha un. ²Ni nukoo ya nuu barco un ti ni xndaku ya nuu yivi naa i, ti jnu'un ni xndaku ya kuu ja'a:

³—Chunso'o naa ra na kachi ri jnu'un iin chaa ni saka triu. ⁴Ti nuu kua'an da jacha da triu, sava triu un ni nukoyo ini ichi. Ti ni chakoyo saa ni ka nachii ti. ⁵Uu ga triu un ni nukoyo nuu kanchuku yaxin ñu'un nuu yuu ti ni kaña yachi, ko tu ni kee kunu yo'o i. ⁶Ko nu ni kaña ndikandii, ti ni ichi triu un. ⁷Uu ga ni nukoyo nuu yi'i kua'a yo'o nu'iñu, ti ni kaña triu un, ko nu ni nakua'nu numa nu'iñu un ti tukaa ni ja'nu triu un. ⁸Ko sava ga triu ni nukoyo nuu yi'i kokon ñu'un, ni kaña ti va'a ni ja'nu, ti ni kuu xaan. Sava ni nakua'a oko uxi triu ja iin triu lulu un, ti sava ni nakua'a uni xiko, ti uu ga ni nakua'a iin ciento —kachi ya.

⁹Yukan ti ni kachi Jesús:

—Yivi chunso'o ti na chunso'o i —ni kachi ya.

Siki jnu'un ni ka'an Jesús

(Mt. 13.10-17; Lc. 8.9-10)

¹⁰Ti nu kuankoyo yivi un, ti ni ka tu'va ndi uxi uu chaa ka kuu

ndaja'a ya jiiñ uu ga yivi ni ka kendo un, ti ni ka jikajnu'un da ya nasa kuni ka'an jnu'un ni xndaku ya un. ¹¹Ti ni kachi ya:

—Ja ni xna'an Yandios nuu ra naa ra nava ta'u ya jniñu, ko ja kuu yivi tu kandixia, na xndaku ri nuu i jiiñ jnu'un ja'a. ¹²Chi vasu ñuso'o i jnu'un ka'an ri, ti nde'e i jniñu sa'a ri, ko tu chaku ini i. Tu chaku ini i chi tu kuni xndoo i jnu'un kue'e ka ka'an i. Ti nu tu kuni nakani ini i nuu kuachi i, ti tu saka'nu ini Yandios nuu i —ni kachi ya.

Nava kuni ka'an jnu'un chaa saka triu

(Mt. 13.18-23; Lc. 8.11-15)

¹³Suni ni kachi ya jiiñ da:

—Ti nu tu ni ka chaku ini ra jnu'un ni ka'an ri un, ni tu kuu chaku ini ra uu ga jnu'un na ka'an ri nusa. ¹⁴Ka'an ri ja nanu kuu iin chaa saka triu, suni sia'an kuu chaa xndaku jnu'un Yandios nuu yivi naa i. ¹⁵Chi sava yivi kuu i nanu triu ni nukoyo ini ichi un, chi ni ka ñuso'o i jnu'un Yandios, ti jaku ni kivi ti ni kundee ja'u'u un jiiñ i, ti naa ini i jnu'un Yandios. ¹⁶Uu ga yivi kuu i nanu triu ni nukoyo nuu kanchuku yaxin ñu'un nuu yuu. Chi ka ñuso'o i jnu'un Yandios, ti kusii xaan ini i jiiñ. ¹⁷Ko tu kukutu jnu'un Yandios ini i, ti yachi ka nandeokava i siki ya, nuu ka jna'an i nundo'o siki ja ka jito u'u yivi maa i, ja ni ka kandixia i jnu'un ya. ¹⁸Ti uu ga yivi kuu i nanu triu ni nukoyo nuu iñu un. Chi ka ñuso'o i jnu'un Yandios. ¹⁹Ko ka ndo'o xaan ini i jniñu iyo nuu ñuyivi ja'a, ja ñukuu ini i kuu riko i. Ti taka yukan sa'a

ja jasi ini yivi un, ti naa ini i jnu'un un. ²⁰Ti sava ga yivi un kuu i nanu triu ni nukoyo nuu yi'i ñu'un va'a. Ni jiniso'o i jnu'un Yandios, ti ni kandixia ndaa kuiti i. Kuu i nanu iin triu ja ni nakua'a oko uxi, xi uni xiko, xi iin ciento triu, chi siuku ndaa i jnu'un Yandios. Yukan kuu ja kuni ka'an jnu'un chaa saka triu un —ni kachi ya.

Jnu'un iin yiti

(Lc. 8.16-18)

²¹Ti ni kachi tuku ya jiin da:
—Nu skuikun yo iin yiti, ti tu kani yo chii iin cajón, ni tu kani yo chii iin jito. Chi su'va kani yo nuu sukun ja na kundijin va'a. ²²Suni sia'an kuu jiin jniñu kua'a ri nuu ra naa ra, chi tu kendo sa'yi. Vasu vijna ñu'ni tu jini ni iin yivi, ko jaa iin kivi nu kenda ndijin ti kuni kua'a yivi naa i. ²³Yivi ñuso'o ti na chunso'o i nasa kuni ka'an jnu'un ja'a —kachi ya.

²⁴Suni ni kachi ya jiin da:
—Chunso'o va'a jnu'un ka'an ri. Nu jiin ku'va un chikua'a ra, ti suni sia'an jiin ku'va un nachikua'a Yandios nuu ra. Ti vi'ga kua'a ya nuu ra nu na chunso'o ra. ²⁵Chi yivi ni chunso'o ti chindee Yandios maa i ja na ni'in ga i injnuni i. Ko yivi tu chunso'o va'a, su'va kenchaa ya jnu'un va'a ni kendo injnuni i.

Jnu'un iin triu ni saka

²⁶Ti ni ka'an ga Jesús jiin da naa da:
—Ka'an ri iin jnu'un nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. Ti yukan kuu nanu triu ni saka nuu ñu'un. ²⁷Chi nu ni

ndi'i ni saka da triu un, ti siin siin jniñu sa'a da taka kivi. Ti nu ni kuu una uxi kivi, ti keja'a jinu, ti ja'nu kua'an, vasu tu jini da nasa ja'nu triu un. ²⁸Chi maa ñu'un un sa'a ja ja'nu. Xnakan jinu ti keja'a ja'nu. Yukan na ti kaña yoko ti jaki'i triu chii. ²⁹Ti nu ja ni kuaan triu un, ki'in da vusu, ti kin ka'ncha da —kachi ya.

Jnu'un iin ndikin lulu

(Mt. 13.31-32; Lc. 13.18-19)

³⁰Siin Jesús ka'an ya ti ni kachi ya:
—Ka'an ri inga jnu'un nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. ³¹⁻³²Kuu nanu iin ndikin lulu xaan, ko nu ni xndee yo ti keja'a ja'nu. Ja'nu nanu iin nuyukun, ti undi saa un ka sa'a ti taka ti chii nda'a yujnu un —kachi ya.

(Mt. 13.34-35)

³³Taka jnu'un yukan ni jajniñu Jesús nu ni xndaku ya jnu'un Yandios nuu yivi naa i, ja na kendo'o ini i. ³⁴Ti mani sia'an ni xna'an ya nuu yivi naa i. Ko nu ni ka kendo maa ni ga ndaja'a ya, ti ni xndaku ya nasa kuni ka'an taka jnu'un un.

Ni sa'a Jesús ja na jakiñi iin tachi sau nuu lago Galilea

(Mt. 8.23-27; Lc. 8.22-25)

³⁵Yukan ti ja'ini kivi un ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:
—Cho'o naa yo inga yu'u lago —kachi ya.

³⁶Yukan ti ni ka kivi da ini barco nuu kande ya. Ni ka kanxia'u da

jiin yivi un ti ni ka jika da jiin barco un nuu lago. Suni kuankoyo uu ga barco jiin da naa da. ³⁷Ti ni keja'a iin tachi sau xaan tonto nuu lago un. Ti ni keja'a kivi nducha ini barco da, ti kuni chitu jiin nducha. ³⁸Ko Jesús kixi kixi ni ya ichi jata barco. Ti ni ka xndoto chaa un ya, ti ni kachi da:

—Maestro, tu ndi'i ini ni ja kuni keka'nu yo chii nducha, ti xaan kixi kixi ni —kachi da.

³⁹Yukan ni ndokuiñi Jesús, ti ni kachi ya jiin tachi sau xaan un jiin lago un:

—Jakuñi ti na'in ni koo ra —ni kachi ya.

Yukan ti na'in kuiti ni ni kuu.

⁴⁰Yukan ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—¿Ndoosaa xaan ka yu'u ra? ¿Xi kaja ni ini ra ja tu kuu chindee Yandios ro'lo naa ra nu? —kachi ya.

⁴¹Ti ndaja'a ya un ni ka yu'u xaan da, ti ka ndajnu'un da naa da:

—¿Nusa ti naa chaa kuu chaa ja'a ja undi tachi sau un jiin mar un ka jandatu i nuu da? —kachi da naa da.

Chaa ka jna'an tachi xaan ñuu Gadara

(Mt. 8.28-34; Lc. 8.26-39)

5 Yukan ti ni ka jakoyo da inga yu'u lago, ñuu Gadara. ²⁻³Nu ni kee Jesús ini barco, ni kenda iin chaa jna'an tachi xaan. Ti chaa un ncha da taka nuu ka ñunduji ndiyi. Ni nduu loco xaan da, chi ni iin yivi tu kundee jiin da vasu na kundikun da jiin cadena. ⁴Tijni xaan jinu ni ka ju'ni da chaa un jiin cadena, kuu nda'a da kuu si'in da, ko kundee da

ja'ncha da, ti sakuachi da cadena un. ⁵Kuu nduu kuu ñuu kanajiin da yaku da chii yuku un jiin taka nuu ñaña ndiyi, ti stuji da maa da jiin yuu. ⁶Ko nu ni jito ncha jika da ja vaji Jesús, ni ja'a da corri, ti kua'an da undi nuu vaji ya. Ni jakunjiti da, ⁷ti ni kanajiin ko'o da:

—Ni'in Jesús, Se'e Yandios ja kancha undi andivi, jikanta'u xaan tonto na nuu ni ja koto xndi'i ni ini na —kachi da.

⁸Sia'an ni kanajiin da, chi ja ni ta'u ya jniñu ja na xndoo tachi xaan un maa da. ⁹Ti ni jikajnu'un ya sivi da:

—¿Ndoosaa nani ra nusa? —kachi ya jiin da.

Ti ni kachi da:

—Legión nani na, chi kua'a xaan jna'an na —kachi da.

¹⁰Ti kanda'u da jiin Jesús ja tu kenin ya tachi xaan un ki'in inga ñuu yukan. ¹¹Ti yajni yukan ka'iin kua'a xaan kini ka yee ti yuku jika yuku un. ¹²Ti tachi xaan un ni ka kanda'u jiin Jesús:

—Kua'a ni jnu'un na kinkoyo na jiin kini un naa na —ni ka kachi.

¹³Yukan ti ni ja'a ya jnu'un ja na kinkoyo. Ti tachi xaan un ni xndoo chaa un ti ni ka jankuncha jna'an jiin kini un naa ti. Ka iyo yajni uu mil kitu un. Ti ni ka ja'a ti corri ni ka nukoyo ti iin xa'va, ti ni ka kivi ti nuu lago un ni ka ji'i ti. ¹⁴Ti yivi ka ndito kini un, ni ka yu'u xaan. Ni ka ja'a corri ni ka kaxnu'un nuu yivi ñuu jiin yivi kanchuku ranchu. Ti ni ka kikoyo yivi kua'a ni ka kin nde'e ndoo ni kuu.

¹⁵Nu ni ka jakoyo yivi nuu kancha Jesús, ti ni ka jini nuu chaa ni

jna'an tachi xaan un, ja ni nduva'a da. Ti ja ñu'un da sa'ma kancha da jiin Jesús, ti ni ka yu'u da. ¹⁶Ti yivi ni ka jini nava ni jna'an chaa un. Suni nava ni kuu jiin kini un, ni ka jani da jnu'un nuu yivi ni ka chakoyo un. ¹⁷Ti tendi'i yivi un ni ka ka'an jiin Jesús ja na kuxio ya na ki'in ya ñuu i naa i.

¹⁸Ti nu ni ndivi Jesús ini barco, kanda'u chaa ni jna'an tachi xaan un ja na ki'in da jiin ya. ¹⁹Ko Jesús tu ni ja'a ya jnu'un, chi ni kachi ya:

—Kuanon ve'e ra ti kani ra jnu'un nuu taka jna'an ra, suni nuu amigo ra, nava ni chindee Yandios ro'o ja ni kunda'u ini ya maa ra — ni kachi ya.

²⁰Yukan ti kua'an chaa un, ti ni jani da jnu'un ni ñuu Decápolis nava ni sa'a Jesús jiin da. Ti taka yivi ni ka jiniso'o un, ni ka naa ini i.

Īin ña'an ni kue'e sa'ma Jesús jiin ja ni nadoto sesi'i Jairo

(Mt. 9.18-26; Lc. 8.40-56)

²¹Nu ni najaa Jesús inga yu'u lago un, ni ka kututu tuku yivi kua'a nuu ya. ²²Yukan kande ya jiin da naa da. Ti ĩin chaa kuña'nu ini ĩin veñu'un Israel ja nani da Jairo, nu ni jini da Jesús, ni jakunjiti da nuu ya. ²³Ti ni kanda'u xaan da jiin ya:

—Kuni kuu se'e si'i na. Ka'an nda'u na jiin favor na cho'o, ti chuxndee ni nda'a ni siki yá, na nduva'a i ti na kuchaku i —kachi da.

²⁴Ti kua'an Jesús jiin da. Ko kuankoyo kua'a xaan yivi jiin ya ja undi ka jaxin jna'an i. ²⁵Ma'ñu yivi un kua'an ĩin ñasi'i jna'an kue'e niñi xaan tonto ja ni ndo'o

ña jiin kue'e un uxi uu kuiya. ²⁶Ti ni xnaa ña taka ja ñava'a ña jiin kua'a chaa tajna ja kuni ña nduva'a ña, ko sa su'va vi'ga ni kuu ka'u ga ña. ²⁷⁻²⁸Nu ni jiniso'o ña taka jniñu ña'nu sa'a Jesús, ti ni ndo'o ini ña:

—Nu na kundee ri kue'e ri vasu ti'li sa'ma ya ti va nduva'a ri — kachi ña.

Ja yukan kuu ja vaji ña jiin yivi un, ni tu'va ña ichi jata Jesús, ti ni ke'e ña sa'ma ya. ²⁹Ti yachi ni ni jini ña ja ni nduva'a ña, chi ni ichi ni niñi un maa ña. ³⁰Ko ni jini Jesús ja ni sa'a ya tajna ĩin yivi jiin jniñu ndiso ya. Ni ndeokoto ya nuu yivi un ti ni jikajnu'un ya:

—¿Nau ja ni ke'e sa'ma ri? —kachi ya.

³¹Ti ni ka kachi ndaja'a ya: —¿Ndoo jikajnu'un ni nau ja ni ke'e sa'ma ni, ti jini ni ja yivi kua'a vaji jiin yo? —kachi da.

³²Ko ni nde'e va'a ya yayukan nuu nau ja ni ke'e sa'ma ya. ³³Ti ña'an ni ke'e sa'ma ya un, ni yu'u xaan ña chi jini ña ja ni nduva'a ña. Ni jakunjiti ña nuu ya ti ni kachi ña taka nundo'o ni jna'an ña. ³⁴Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Hija, ni nudva'a ra chi ni kandixia ra ru'u, ja kuu sa'a ri tajna maa ra. Koo sii ini, ti tukaa kondo'o ra kue'e un —ni kachi ya.

³⁵Ko ni ka'an ga ya sia'an jiin ña'an un, ja ni ka chakoyo yivi ka'ĩin ve'e Jairo, ti ni kachi jiin da:

—Ja ni ji'i sesi'i ni. Tukaa ndoo sa'a ni ja ki'in ni jiin maestro — kachi da.

³⁶Ko ni jiniso'o ya ja sia'an ka ka'an da jiin Jairo. Ti tu ni ki'in ya jnu'un un, chi ni kachi ya:

—Koto yu'u ra. Kandixia ti ni kuu ni —kachi ya.

³⁷Yukan ti kua'an ya jiiin Jairo, ko tu ni ja'a ya jnu'un ja kinkoyo yivi kua'a un, chi nini Pedro, Santiago jiiin Juan, chaa kuu nani Santiago ni kuankoyo. ³⁸Nu ni jaa ya ve'e chaa kuña'nu un ni jini ya ja ka nde'e xaan yivi ka'liin un, ja undi ka kanajiiin ko'o i ti ka ndi'i ini i. ³⁹Ni kivi Jesús ti ni kachi ya:

—Ndoo xaan ka kuvaa ra ka nde'e ra ti suchi un tu ni ji'i yi, chi kixi yi —ni kachi ya.

⁴⁰Ko so ni ka jaku yivi un ja sia'an ni ka'an ya, chi ni ka jini ja ni ji'i ndixia suchi un. Ko ni keni'in ya tendi'i kiti yivi un kuankoyo ichi fuera. Ti ni tu'va ya nuu katuu suchi un jiiin tata i jiiin nana i jiiin ndaja'a ya. ⁴¹Ni jni'i ya nda'a yi ti ni ka'an ya:

—Talita kumi, (kachi ya, ja kuni ka'an: ndoko, suchi lulu.)

⁴²Ti suchi un ja iyo uxi uu kuiya i, ni ndoko i ti ni jika i. Tata i, nana i jiiin ndaja'a ya, so ni ka naa ini da, ti ka yu'u xaan da ja ni nandoto suchi lulu un. ⁴³Yukan ti ni'in xaan ni ta'u ya jniñu ja koto kani kiti da jnu'un nuu ni iin yivi ja sia'an ni kuu. Ti ni kachi ya:

—Kua'a staa na kaji yi —ni kachi ya.

Najaa Jesús ñuu Nazaret

(Mt. 13.53-58; Lc. 4.16-30)

6 Yukan ti kuano'on Jesús ñuu Nazaret nuu ni ja'nu ya, ti kuankoyo ndaja'a ya suni. ²Ti iin kivi ndetatu ni kivi ya ini veñu'un un, ti ni xna'an ya nuu yivi un. Kua'a xaan yivi ni ka ñuso'o jnu'un

ni ka'an ya, ja so ni ka naa ini, ti ka ka'an:

—¿Nanu ni ni'in chaa ja'a jnu'un ka'an da un? ¿Nanu ni kutu'va da jniñu un ja undi jniñu ña'nu kuu sa'a da? ³¿Ti ansu ja'a kuu chaa ni tuji yujnu, se'e yii María, ja kuu nani Jacobo, José, Judas, jiiin Simón nu? Ti ja'a kanchuku kua'a da jiiin yo naa yo —kachi naa.

Sia'an ni ka jini yivi un maa ya nanu iin chaa ndeva'a ni. Ja yukan kuu ja tu ni ka nde'e nuu ya.

⁴Ko ni kachi Jesús:

—Sava'a ni ga inga ñuu ka ja'a yivi ya yiñu'un nuu iin profeta, ja ka'an jnu'un Yandios. Ti ansu maa yivi ñuu da, ni iin jna'an da, ti ni familia ini ve'e da, tu kuantu'u i maa da —kachi ya.

⁵Ti tu ni kuu sa'a ya kua'a jniñu ña'nu yukan. Chi jaku ni yivi ku'u ni sa'a ya tajna. ⁶So ni kukui'ya ini ya, chi tu ni ka kandixia yivi un jniñu sa'a ya. Yukan ti kua'an ya ni jikonuu ya taka ñuu kuachi kendo yajni un, ni xna'an ya jnu'un Yandios.

Taji Jesús ndaja'a ya ja na ka'an da jnu'un Yandios

(Mt. 10.5-15; Lc. 9.1-6)

⁷Yukan na, ti ni kana ya ndi uxi uu ndaja'a un. Ti ni ta'u ya jniñu nuu ndi uu ndi uu da, ti ni kachi ya:

—Kuankoyo naa ra ti ka'an ra jnu'un Yandios, ti kundiso ra jniñu ña'nu ja keni'in ra tachi xaan un kinkoyo. ⁸Ko tundo kunda'a ra ja kuu ichi, ni ñunu staa, ni xu'un, chi nini iin yujnu xii kuu ja kituu ra —ni kachi ya.

⁹Suni ni kachi ya ja na ki'i da ndijña nda'u, ti iin ni sa'ma na ku'un da. ¹⁰Ti ni kachi ya jiiin da:

—Nu ni ka jakoyo ra iin ve'e, kendo ra naa ra un, undi nu kuankoyo ra inga ñuu. ¹¹Ti nu ni jakoyo ra iin ñuu, ti nu tu ka chunso'o yivi un jnu'un ka ka'an ra, kisi tikacha ini ja'a ra, na kuu iin seña ja ni ka kendo kui'ya i ja tu ni ka janta'u i ro'o naa ra, ti kuankoyo inga ñuu. Chi jandaa na kachi ri ja kivi na chaa juicio, ti vi'ga koo ndo'o yivi un nu tu kuenta'u i jnu'un ka'an ra, ti ansu ñuu Sodoma jiin Gomorra —ni kachi ya.

¹²Yukan ti kuankoyo ndaja'a ya, ni ka jikonuu da taka ñuu, ni ka xndaku da nuu yivi ja na nakani ini i nuu kuachi i naa i. ¹³Tijni jinu ni ka keni'in da tachi xaan ka jna'an sava yivi. Suni ni ka sa'a da tajna tijni yivi ka ku'u, ja ni ka jaka da aceite olivo xini i, ti ni ka nduva'a i.

Ndo'o ini rey Herodes ja Juan, chaa skuanducha, kuu Jesús

(Mt. 14.1-12; Lc. 9.7-9)

¹⁴Ni iyo iin rey nani Herodes, iin chaa ni yinda'a ni ñuu Galilea. Ti Herodes ni ni'in da jnu'un ja ni ñuu ka ka'an siki jniñu ña'nu xaan sa'a Jesús. Ti sava yivi un ka ka'an:

—Juan ja ni skuanducha un kuu, chi ni nandoto. Yukan kuu ja kuu sa'a jniñu ña'nu un —kachi.

¹⁵Ti uu ga ka ka'an:

—Profeta Elías ja ni kii na jana'an un kuu da —kachi naa.

Ti sava ga yivi un ka ka'an:

—In profeta kuu, iin ni kuu jiin chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios na jana'an—kachi.

¹⁶Ko ni kachi rey Herodes:

—Juan ja ni skuanducha un kuu. Ni nandoto vasu ni kenchaa ri xini —kachi da.

Nava ni ka ja'ni da Juan, chaa skuanducha

¹⁷⁻²⁰Rey Herodes ni jisonchaa da Herodías, ñasi'i ñani da Felipe. Ti Juan ni kachi jiin Herodes ja tu va'a ja kuncha da jiin ñasi'i ñani da. Ti ña'an un ni kiti xaan ini ña nuu Juan ja sia'an ni ka'an da, undi ni kundee ña ni ju'ni Herodes Juan jiin cadena, ti ni chondee da chaa vekaa, chi kuni ña ja na kuū da. Ko Herodes ni nama da Juan, chi jini da ja iin chaa va'a kuu Juan. Jajna'an ini da jnu'un ka'an Juan, vasu tu chaku va'a ini da jnu'un.

²¹Ti kuu nava ni ndo'o ini Herodías. Kivi ni kusii ini Herodes ni nasa'a da viko kivi ni kaku da. Ni ja'a da iin ja kuxini nuu taka chaa ka kuña'nu jiin da jiin chaa ka kuu generál, suni jiin chaa ña'nu ñuu Galilea. ²²Ti ni kanchuku da ka kuxini da, ni kivi se'e si'i Herodías. Ni jitaja'a ña nuu kanchuku Herodes jiin taka chaa ka kuña'nu un. Ti Herodes jiin chaa ka kuña'nu un ni ka kusii ini da ja ni jitaja'a ña'an un. Ti ni kachi Herodes jiin ña:

—Kakan nuu ri sava'ni ga ndoo kuni ra, ti na kua'a ri —kachi da.

²³Ni kachi Herodes ja siuku da kua'a da sava'ni ga ndoo na kakan ña, vasu sava ñuu nuu ta'u da jniñu. ²⁴Ti ña'an un tu ni ka'an ña, ti ni kenda ña ni jikajnu'un ña nana ña, ti ni kachi ña:

—¿Ndoo kakan na nuu da? —kachi ña.

Ti ni kachi Herodías:

—Kakan xini Juan, chaa skuanducha un —kachi ña.

²⁵Ni nandeokuñi ña'an lulu un, ti ni kachi ña jiin rey un:

—Vijna na ti kuni na ja na ta'u ni jniñu na kin ki'in da xini Juan, chaa skuanducha un. Na kii nuu na nuu iin ko'o xita —kachi ña.

²⁶Nu ni jiniso'o rey un ja sia'an ni ka'an ña, ni kukui'ya xaan ini da. Ko vanuxia ni ka jiniso'o chaa kanchuku jiin da un. Ti ni siuku da jnu'un ni ka'an da. ²⁷⁻²⁸Ti ni taji da soldado ndito yuxe'e un kua'an da ini vekaa un. Ni kenchaa da xini Juan. Ti ni nandeokuñi da jiin xini da un nuu iin ko'o xita. Ti Herodes ni nakua'a da nuu ña'an lulu un, ti ña'an lulu un ni nakua'a ña nuu nana ña. ²⁹Nu ni ka jini chaa ka skua'a jiin Juan ja sia'an ni kuu, ni ka januki'in da yiki kuñu ndiyi un, ti ni ka chunduji da. Sia'an ni ka ja'ni da Juan, chaa skuanducha.

Ni ja'a Jesús ja ni ka yaji u'un mil yivi

(Mt. 14.13-21; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

³⁰Nu ni ka nchakoyo ndaja'a un, ti ni ka jani da jnu'un taka jniñu ni ka sa'a da jiin ja ni ka xna'an da.

³¹Ti kivi un kua'an vaji yivi kua'a nuu kancha Jesús, ja tu ni kuu kaji da staa naa da. Ti ni kachi ya:

—Na cho'o naa yo undi nuu kuu ndetatu ra naa ra ti'li —kachi ya.

³²Ni ka kivi da nuu iin barco, ti ni ka jika da kua'a da naa da nuu iyo va'a, nuu ni ka'iin maa da naa da. ³³Ko sava yivi ni ka jini nuu ni kee barco un kua'an, ni ka nakuni. Ti ni ka kututu kua'a xaan yivi taka ñuu kendo yajni un. Ni ka jika i ni yu'u mar un, ti xnakan i ni ka jakoyo, sa ni jaa barco un jiin Jesús.

³⁴Nu ni kee ya ini barco un, ni jini ya ja ka'iin kua'a xaan yivi. Ti ni kunda'u xaan ini ya maa i. Chi ka'iin yi nanu rii tu jito'o. Ti yukan ni kundee ya nchaka ni xndaku ya jnu'un Yandios nuu i. ³⁵Nu kuan ini, ti ni ka kachi ndaja'a ya:

—Ja kuan ki'vi ti ja'a tundo iyo.

³⁶Na taji ni taka yivi ja'a na nukoyo i taka ranchu jiin taka ñuu kendo yajni ja'a, ti na kuaan i staa kuxini i —kachi da naa da.

³⁷Ko ni kachi Jesús:

—Kua'a maa ra naa ra staa na kee i —kachi ya.

Ti ni ka kachi tuku ndaja'a un:

—Sa'a yo jniñu iin kuiya sa ni'in yo xu'un ja kuaan kua'a yo staa stila ja kuu yivi ja'a. ¿Kuni ni ja xnaa yo xu'un nu? —kachi da.

³⁸Ti ni kachi tuku ya:

—Kuande'e naa ra nasa staa stila ka ñava'a yivi ja'a—kachi ya.

Ka jande'e da, ti ni ka nandeokuñi da nuu ya:

—Iyo u'un staa stila jiin uu chāká —ni ka kachi da.

³⁹Ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—Kachi jini yivi ja na nukoo yukun i nuu icha un —kachi ya.

⁴⁰Ti ni ka nukoo i uu xiko uxi xi iin ciento i iin iin yukun.

⁴¹Yukan ti ni ki'in Jesús ndi u'un staa stila un jiin uu chāká un. Ni ndakoto ya andivi. Ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Ti ni ki'in ya ndi u'un staa stila un, ni sakuachi ya, ni ja'a ya nuu ndaja'a ya ja na tejna'an da nuu yivi un naa i. Suni ni sakuachi ya ndi uu chāká un, ti ni tejna'an ya nuu yivi un ja na kaji i. ⁴²Tendi'i yivi un ni ka yaji i nasa ni kundee maa i. ⁴³Nu ni ndi'i ni ka yee i staa, ni ka

nastutu ndaja'a ya un uxi uu chika staa stila jiin chāká un ja ni kendoso kua'a ga. ⁴⁴Ti chaa ni ka yee staa stila un ni ka iyo u'un mil.

Jika Jesús nuu nducha lago

(Mt. 14.22-27; Jn. 6.16-21)

⁴⁵Nu ni ndi'i ni ka nastutu ndaja'a ya ja ni kendoso un, ti ni kachi ya jiin da ja na kivi da barco, ti na kinkoyo da inga yu'u lago un undi nuu Betsaida, nuu ni kendo ya ni kanxia'u ya jiin yivi un kuankeyo i. ⁴⁶Yukan ti kua'an ya undi yuku un ja na kakanta'u ya. ⁴⁷Nu kuan ki'vi, ti barco un ja kua'an undi ma'ñu lago un. Ti Jesús kande maa ñin ya undi nuu ñu'un ichi.

⁴⁸Nu ni kuu kaa uni jaña'an, ni jini ya ja ka jna'an da nundo'o ja skaka da barco un, chi kee xaan tonto tachi ichi sajni. Yukan ti kua'an Jesús jika ya nuu nducha lago un undi nuu ka'iin da naa da. Ti ni ndo'o ini ya ja ya'a ndoo ya ki'in ya niku. ⁴⁹Ko nu ni ka jini da ja jika ya kuaja ya nuu nducha un, ni ka ndo'o ini da ja ñin ni'na kuu, ti ni ka yu'u xaan da undi ka kanajiin da. ⁵⁰Tendi'i da ka yu'u xaan, ko ni ka'an ya:

—Maa ri kuu, koto yu'u ra naa ra —kachi ya.

⁵¹Ni ndivi ya nuu barco un, ti ni kuu na'in tachi un. So ka naa ini da ni ka nde'e da nuu ya. ⁵²Vasu ka jini da jniñu sa'a ya, ko tu ni ka chaku ini da ja jika ya nuu nducha un, ti ni jakuñi tachi un, chi changa ga kandixia va'a da naa da.

Sa'a Jesús tajna yivi ka ku'u ñuu

Genesaret

(Mt. 14.34-36)

⁵³Nu ni ka kendajiyo da yu'u lago un, ni ka jakoyo da nuu Genesaret.

Yukan ni ka kuun da, ti ni ka ju'ni da barco da. ⁵⁴Ti yivi ka'iin un ni ka nakuni i Jesús. ⁵⁵⁻⁵⁶Ti ni ka ja'a i corri, ni ka kaxnu'uni nuu ni yivi ñuu, taka ranchu jiin taka ñuu kuachi kendo yajni un, ja na kunda'a i taka yivi ka ku'u nuu ya. Ti sava'ni ga ñuu nuu ya'a ya, yukan ka skatuu da yivi ka ku'u yu'u ichi un, ja na sa'a ya tajna i. Ti ka kanda'u i jiin ya, ja na kua'a ya vasu ti'li yu'u sa'ma ya na jniñi i, ti na nduva'a i naa i. Ti taka yivi ni ka kue'e sa'ma ya, ni ka nduva'a i.

Yivi ka ka'an ndeva'a siki jnu'un

Yandios

(Mt. 15.1-20)

7 ñin kivi ni katu'va chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un Israel, ja vekoyo da ichi Jerusalén nuu Jesús. ²⁻⁵Ja ni ka jini da ja ndaja'a ya tu ni ka nanda'a da ti ka yee da staa, ja tu ka siuku da jnu'un chaa un naa da. Chi chaa fariseo jiin chaa Israel ka siin da jiin jnu'un jana'an, ja nini ka nanda'a da tijni jinu ti sa kaji da staa, suni nu ni ka ja'an da ya'u. Chi ka ndo'o ini da ja nu na sa'a da sia'an, ti ka kendo va'a da nuu Yandios. Suni sia'an ka sa'a da jiin taka ndajniñu, ka nakacha da taza, ko'o, tindo'o, kisi, suni jito da. Ti nu ni ka jini da ja ndaja'a Jesús tu ka siuku da jiin jnu'un un, ti ni ka kachi da jiin Jesús: —¿Ndo'o tu ka nanda'a ndaja'a ra nava iyo jnu'un jana'an? —kachi da.

⁶Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa ni chaa profeta Isaías na jana'an, ja jiin jnu'un ra un ka stuu ra maa ra ja tu ka chiñu'un ra jnu'un Yandios, na ni kachi da:

Ko yivi ja'a, so jiin yu'u i ka chiñu'un i ru'u, ko añu i, chi jika kuu ini i jito i ru'u.

⁷ Ti so ka xnda'u i ja ka kandixia ndaa i jnu'un Yandios, chi ka siin i jiin jnu'un maa i.

Ti ka ka'an i ja iin ni kuu jiin jnu'un Yandios.

Ni kachi Yandios ja ni chaa Isaías.

⁸⁻⁹ Suni sia'an ka kuu ra, chi ro'lo ni ka xndoo ra ley Yandios ja siin ra jiin jnu'un ka ndo'o ini maa ra naa ra, ja ni'in ini ra naa ra. Chi ka xndoña'an ra jiin jnu'un un, ti ka chaa xio ra ley Yandios. ¹⁰ Ja yukan ni kachi Moisés: “Kuandatu nuu tata ra nuu nana ra”, ti “Nu nau ja na ka'an ndeva'a nuu tata nuu nana, ti va'a ga na kuū”, kachi da. ¹¹ Ko ro'lo naa ra, ka ka'an ra ja tu kuu chindee ra tata ra nana ra. Chi ka ka'an ra: “Ni jito na ni'in ni kuu, ko vijna tukaa, chi taka ja ñava'a na ja ni soko na nuu Yandios.” ¹² Ti tu iin yivi na ka'an sia'an, yukan ti ka'an ra jandaa ja tukaa koto i nuu tata i ni nana i. ¹³ Yukan kuu ja ka siuku ra sava'ni ga jnu'un ka jajna'an ini maa ra, undi ja ka kuña'nu ga ra ja kuu maa jniñu ta'u Yandios —ni kachi Jesús.

Tu naa kuachi ndeyu yaji yo

¹⁴ Yukan ti kana tuku ya yivi un, ti ni kachi ya:

—Chunso'lo va'a naa ra.

¹⁵⁻¹⁶ Nchakuachi iin chaa, ko ansu jiin ja kivi yu'u da, chi su'va jiin ja kaña yu'u da ja ka'an da un. Yukan kuu ja sa'a ja nchakuachi da — kachi ya.

¹⁷ Ni xndoo ya yivi kua'a un, ti ni ndivi ya ini ve'e. Ti ndaja'a ya ni

ka jikajnu'un da nasa kuni ka'an jnu'un ni ka'an ya nuu yivi un. ¹⁸ Ti ni kachi Jesús:

—¿Vanu iin ni kanda ra jiin yivi un naa i, ja tu ni ka chaku ini ra jnu'un ka'an ri nusa? Ni iin yivi tu nchakuachi i nuu sava'ni ga ndeyu yaji i. ¹⁹ Chi ja yaji i tu kivi ini añu i ja ndo'o ndeva'a ini i, chi kua'an chii jiti i —kachi ya.

Sia'an ni kachi ndaa Jesús ja iyo ndoo taka nuu ndeyu yaji yo.

²⁰⁻²¹ Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Nchakuachi iin chaa ndo'o ndeva'a ini añu da ti sa'a ndeva'a da, chi taka jnu'un ndeva'a un kaña undi ini añu da. Yukan sa'a ja ka ndo'o ndeva'a ini yivi, ti tu kuu na'iin ini i jiin. Kuni sakui'na i, ji'yo i ka'ni i ndi'yi, ²² kuni kuisonchaa i ndajniñu ñanijna'an i kuasun ini i, ja'a ini i, xndoña'an i, sa'a i jniñu ja chakuachi i inga yivi, ndo'o vixi ini i, tu ka'an yiñu'un i, jika i siki vicio, chaa un ka xnda'u da ñasi'i ja ka yisikinchaa jna'an da, ti ndo'o kue'e ini da siki sava'ni ga yivi ja ji'yo da kusu da jiin. ²³ Ti taka yukan vaji undi ini añu da, ti sa'a ja nchakuachi xaan da jiin —kachi ya.

Iin ña'an Sirofenicia kanda'u ña jiin Jesús

(Mt. 15.21-28)

²⁴ Yukan ti kua'an Jesús undi ñuu Tiro jiin Sidón. Ni ni'in ya iin ve'e ni kendo ya. Ti tu kuni ya ja kuni yivi nuu kancha ya yukan, ko tu ni kuu kisa'yi ya. ²⁵ Ti ñuu un iyo iin ña'an lulu ja jna'an tachi xaan. Ti nu ni jiniso'o nana ña jnu'un Jesús, ni ja'an ña nuu kancha ya ti ni

jakunjiti ña nuu ya. ²⁶Ti ansu ña'an ñuu Israel kuu ña, chi ña'an ñuu Sirofenicia kuu ña, chi yukan ni kaku ña. Ti jikanta'u ña nuu Jesús ja na kenchaa ya tachi xaan jna'an iin se'e si'i ña. ²⁷Ko ni kachi Jesús jiin ña:

—Sia, xnakan na sa'a ri jniñu nuu chaa ñuu ri, ti sa na sa'a ri jniñu kuni ra. Chi tu kuu ja kuisonchaa yo staa yu'u suchi kuachi nu ka yee i, ti kua'a yo nuu ina un —kachi ya.

²⁸Ti ña'an un ni kachi ña:

—Jandaa ka'an ni Jito'yo, ko ina un chi ka'iin ti chii mesa, ti nastutu ti staa nukoyo yu'u suchi kuachi un —kachi ña.

²⁹Ti ni kachi Jesús:

—Ni kachi ndaa ra chi ni kandixia ra ru'u. Vijna ti kuano'on ve'e ra, chi tachi xaan un ja ni kenchaa nuu sesi'i ra —kachi ya.

³⁰Yukan ti kuano'on ña. Ni najaa ña ti ni nde'e ña ja ndetatu sesi'i ña un nukoo nuu jito, ti ja ni nduva'a.

Ni sa'a Jesús tajna tijni nuu yivi ka ku'u

³¹Jaku ni kivi ti ni kee ya ñuu Tiro, ti kua'an ya. Ni ya'a ya ichi ñuu Sidón jiin ñuu Decápolis ti ni najaa ya undi yu'u lago Galilea.

³²Yivi ñuu Decápolis un, ni ka kinchaka iin chaa so'ó, ti ni ka jikanta'u da nuu Jesús ja na chuxndee ya nda'a ya siki chaa un ti na nduva'a da. ³³Ti Jesús ni kana ya chaa so'ó un. Ti ni chundee ya xini nda'a ya ini so'o da. Ni tivi si'i ya xini nda'a ya. Ti ni kue'e ya yaá da. ³⁴Ni ndakoto ya ichi andivi, ti ni jakan ini ya ja kukui'ya ini ya, ti ni kachi ya:

—Efata (ja kuni ka'an: Nuña) — kachi ya.

³⁵Ti hora un ni jiniso'o ni chaa un, ti ni kuu ka'an va'a da. ³⁶Ti ni kachi Jesús jiin yivi un ja tu kani kuiti i jnu'un ja ni sa'a ya jniñu ña'nu un. Ko vasu sia'an ni kachi ya, ko vi'ga ni ka jani yivi un jnu'un.

³⁷Ti taka yivi ni ka jiniso'o un, ni ka naa ini i, ti ni ka kachi i:

—Taka jniñu sa'a da iyo va'a. Chi nduva'a chaa so'ó jiin chaa ñi'in un sa'a da —kachi naa.

Ni skaji Jesús vi'i ga kuun mil yivi

(Mt. 15.32-39)

8 Kivi un ni ka taka tuku kua'a xaan yivi nuu ya, ko tu ka ndiso i staa kaji i. Yukan ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

²—Kunda'u ini ri yivi kua'a ja'a, chi ja ni kuu uni kivi ka'iin yivi ja'a jiin ri, ti tukaa ndoo kaji yi. ³Nu na nataji ri yivi ja'a nukoyo ndicha i, ti va kuita i sava ichi un, chi iyo yivi vekoyo jika —kachi ya.

⁴Ti ni ka kachi ndaja'a ya un:

—¿Nanu kii ja kua'a yo nuu yivi ja'a, ti ja'a tu kanchuku ni iin yivi? —kachi da.

⁵Ti ni jikajnu'un ya da:

—¿Nasa ga staa stila kandiso ra nusa?

Ti ni ka kachi da:

—Kandiso na uxia staa stila — kachi da.

⁶Nusa, ti ka'an jiin yivi na nukoo i naa i —kachi ya jiin da.

Ti ni ki'in ya ndi uxia staa stila un, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ni sakuachi ya, ti ni ja'a ya nuu ndaja'a ya un, ja na tejna'an da naa da nuu yivi naa i. ⁷Suni iyo

jaku ga chāká kuachi. Ni ki'in ya ti ni nakuanta'u ya nuu Yandios ja kuu chāká un. Ti suni ni ja'a ya nuu ndaja'a ya ja na tejna'an da nuu yivi un. ⁸⁻⁹Kivi un ni ka iyo kuun mil yivi, ti tendi'i i ni ka yee i nava kuu ini maa i. Ti ni kendoso uxia ga chika na'nu staa stila ja ni ka nastutu ndaja'a ya. Yukan na ti ni nataji ya, ti kuan nukoyo i. ¹⁰Ni ndivi ya ini barco jiin ndaja'a ya, ti kua'an ya ichi ñuu Dalmanuta.

Ka'an chaa fariseo jiin Jesús ja na sa'a ya iin jniñu ña'nu

(Mt. 12.38-40; 16.1-4;

Lc. 11.29-30; 12.54-56)

¹¹Nu ni jaa barco un, ti ni ka chakoyo chaa fariseo ni ka jande'e da Jesús, ti ni ka keja'a ka xndichi da ya, ja kuni kotonchaa da ya. Ni ka ka'an da jiin ya ja na sa'a ya iin jniñu ña'nu, nava na kuni ndaa da ja maa Yandios ni taji Jesús. ¹²U'u ni jitu ini ya, ti ni kachi ya:

—¿Ndoo ka jani ini ra ja sa'a ri jniñu ña'nu nuu ra naa ra, ti sa kandixia ra ja Yandios ni taji ru'u nusa? Ko nuu ra naa ra tu sa'a ri ni iin jniñu ña'nu —ni kachi ya.

¹³Ni xndoo ya da naa da, ti ni ndivi ya nuu barco jiin ndaja'a ya. Ti kua'an ya inga yu'u lago un.

Xndaku Jesús ja kotonchaa nda'a ya jiin jnu'un ka ka'an chaa fariseo jiin jnu'un rey Herodes

(Mt. 16.5-12)

¹⁴Ni ka naa ini ndaja'a ya ja kunda'a da staa stila, chi iin ni ga staa stila ka yinda'a da. Ti nu kuankoyo da nuu barco un, ti ni kachi Jesús:

¹⁵—Koto ra naa ra jiin jnu'un ka ka'an chaa fariseo jiin jnu'un ka'an rey Herodes, chi yachi kuan kuichanuu jnu'un un nuu ni ñuu, nanu yachi keni'no levadura chii yujña kuu staa stila —kachi ya.

¹⁶Ti ndaja'a ya ni ka keja'a ka ndajnu'un da naa da ndoo ni ka'an ya sia'an:

—¿Xi ja tu ka yinda'a yo staa stila kuu ja ka'an ya sia'an nu? —kachi da.

¹⁷Ni jini Jesús ja tu ni ka chaku ini da siki jnu'un ka'an ya, ti ni kachi ya jiin da:

—¿Ndoo ka ka'an ra ja tu ka ndiso ra staa stila? Tu ni ka chaku ini ra nusa. Xaan ga ndava ini ra ja tu ka chaku ini ra. ¹⁸¿Ka nde'e ra jiin nduchi ra taka jniñu sa'a ri, ti ka ñuso'o ra taka jnu'un ka'an ri, ti tu ja'i chaku ini ra nu? ¹⁹¿Tu ka na'an ra kivi na ni tejna'an ri u'un staa stila nuu u'un mil yivi un naa i nusa? ¿Ti nasa staa stila ni ka nastutu ra ja ni kendoso nusa? —kachi ya.

—Ni ka nastutu na uxi uu chika staa stila —kachi da naa da.

²⁰—Ti suni na ni tejna'an ri uxia staa stila nuu kuun mil yivi un, ¿nasa chika na'nu ni ka nastutu ra un nusa? —kachi ya.

—Uxia chika na'nu ni ka nastutu na —kachi da naa da.

²¹—¿Ti ndoo tu ka chaku ini ra nusa? —kachi ya.

Sa'a Jesús tajna iin chaa ñuu Betsaida

²²Nu ni jaa ya ñuu Betsaida, sava yivi ni ka yinda'a iin chaa kuáá nuu Jesús. Ti ni ka ka'an da jiin ya ja na

sa'a ya tajna chaa kuáá un. ²³Ni jnii ya nda'a chaa un, ti kua'an ya jiin da yu'u ñuu un. Ti yukan ni jaka ya ti'li tisi'i ya nduchi da. Ni chuxndee ya nda'a ya siki da, ti ni jikajnu'un ya da:

—¿Ja kuu nde'e ra ti'li, xi tuu nu? —kachi ya.

²⁴Ti chaa un ni nde'e da, ti ni kachi da:

—Jini na yivi, ko na kanda yujnu kanda ti ka jika kuankoyo —kachi da.

²⁵Ni chaa tuku ya nda'a ya nduchi da, yukan ti sa ti ni kuu nande'e va'a da. ²⁶Ti ni kachi ya jiin da:

—Kuano'on ve'e ra, ko tukaa ki'in ra ichi ñuu. Ti koto kani ra jnu'un nuu ni iin yivi un —kachi ya.

Kachi ndaa Pedro ja Jesús kuu Cristo

(Mt. 16.13-20; Lc. 9.18-21)

²⁷Yukan ti kua'an Jesús jiin ndaja'a ya ñuu Cesarea, iin ndañuu Filipino. Ti ichi kuankoyo da ni jikajnu'un ya nuu da naa da:

—¿Ndo'o ka ndo'o ini yivi ja naa chaa kuu ri? —kachi ya.

²⁸Ti ni ka kachi da:

—Ka ka'an i ja kuu ni Juan, chaa ni skuanducha. Sava i ka ka'an ja kuu ni Elías, chaa ni ka'an jnu'un Yandios undi na jana'an. Ti sava ga i ka ka'an ja kuu ni inga profeta na jana'an—kachi da naa da.

²⁹—Ti maa ra, ¿nasa ka ndo'o ini ra nusa? —kachi ya.

Ti ni kachi Pedro:

—Maa ni kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ndiso jniñu ña'nu —kachi da jiin ya.

³⁰—Maa ri kuu, ko koto kani ra jnu'un naa ra nuu ni iin yivi —kachi ya.

Ka'an Jesús ja ka'ni yivi ya ko nandoto ya

(Mt. 16.21-28; Lc. 9.22-27)

³¹Yukan ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—Ru'u ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, koo ndo'o koo nene ri. Chi taka chaa ka kuña'anunación Israel, jiin taka sutu kuña'nu, jiin suni chaa ka xna'an ley ini veñu'un un, tu kuajnu'un da ru'u. Chi ka'ni da ru'u, ko nu uni kivi ti nandoto ri —kachi ya.

³²Ni kachi kaji ya ja sia'an kondo'o ya. Ti Pedro ni kachi da jiin ya ja koto kua'a ya jnu'un ja koo yukan. ³³Ko Jesús ni nandeokuni ya nuu uu ga ndaja'a ya un, ti ni ka'an ya nuu Pedro:

—Kuxio ki'in ra, chi xndaku ra nanu xndaku ja'u'u. Chi so ja sakanuu ini ri kuu ro'o, chi tu ndo'o ini ra ja kin siuku ri nava kuni maa Yandios, chi ro'o ndo'o ini ra nava ka ndo'o ini yivi ñuyivi ja'a —kachi ya.

Nau ja kuni siin jiin jnu'un Yandios

³⁴Yukan ti ni kana ya ndaja'a ya jiin yivi kua'a un, ti ni kachi ya jiin i:

—Nu nau ja kuni siin jiin ri siki jnu'un Yandios ja ka'an ri, ti na xndoo i taka ja ndo'o ini i, ti na tava ini i ja taka kivi na koo ndo'o koo nene vasu na kuu i ja siki ru'u.

³⁵Chi yivi kandio ini ja kunchuku va'a i nuu ñuyivi ja'a, ja tu kandixia i jnu'un ri, ti xnaa i maa i. Ko yivi na kondo'o koo nene i ja na kandixia i ru'u jiin ja ka'an i jnu'un ri, ti yivi un na kunchuku i nuu andivi ja kuu

saa ni. ³⁶Jandaa na kachi ri ja tundo ni'in yivi ja ka ndiyo ini i ni'in yi taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ti xnaa i maa i, ja tu kuncha i jiin Yandios nuu andivi. ³⁷Jandaa na nachi ri ja tu iyo kuiti naa jiin chunaa yivi un ja nama i añu i. ³⁸Ko nu iin yivi kukanuu i ja siki ru'u, ja tu kuni ka'an i nuu yivi ja kandixia i ru'u, vasu nuu yivi ka yisikincha jnu'un ri, nusa ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, suni kukanuu ri ndakuni'in ri sivi i kivi na ncha ri jiin taka ángel ja ka junukuachi nuu Yandios. Chi ja kuu kivi un kundiso ri jniñu ña'nu ja tatu Tata ri Yandios nuu ri naa ri. Yukan ti tu nakuni kuiti ri taka yivi ja tu ni kuni ka'an i ja kandixia i ru'u —ni kachi Jesús.

9 Yukan ti ni kachi Jesús: —Jandaa na kachi ri ja sava ro'lo ja ka'iin ja'a kuchaku ra ti kuni ra ncha Se'e Yandios jiin jniñu ña'nu xaan ga, ti ta'ua ya jniñu —ni kachi ya.

Ni nasama Yandios nuu Jesús

(Mt. 17.1-13; Lc. 9.28-36)

²Nu ni kuu iñu kivi ti ni kana ya Pedro, Jacobo jiin Juan, ti kua'an ya jiin da yuku sukun ga un nuu ni ku'iin da naa da. Ti Jesús ni nasama nuu ya. ³Sa'ma ya ndincha ii. Ti ni ndukiya xaan tonto ja ni iin yivi ñuyivi ja'a tu nakacha sia'an. ⁴Ti yukan ni ka jini da ja ni ka ndenda uu chaa ni ka kuu profeta na jana'an Elías jiin Moisés, ja ni kuu da iin chaa kuña'nu ga nuu nación Israel, ka ndajnu'un da jiin Jesús. ⁵Ti ni kachi Pedro:

—Maestro, va'a ga na kendo yo ja'a. Na sa'a na ve'e kuii na

kunchaa yo. Iin kuu maa ni, inga na kuu Moisés, ti inga na kuu Elías —kachi da jiin Jesús.

⁶Sia'an ni ka'an Pedro, chi so ni ka sa'u ini da naa da ja ka yu'u da, ti tu ni jini da nau kuu jnu'un ka'an da. ⁷Yukan ni jakava iin viko nu'un siki da naa da, ti nuu viko un ni ka jiniso'o da iin ndusu ja ni ka'an:

—Ja'a kuu Se'e ri ja kunda'u ini ri. Chunso'o ti kuandatu ra naa ra jnu'un ka'an ya —kachi.

⁸Ti nu ni ka nde'e da un, tukaa ndoo iyo Moisés jiin Elías, chi maa ni ga Jesús ni ka jini da.

⁹Nu ni ka nandeokuñi da xini yuku un, ti ichi ka no'on da ni kachi Jesús ja tu kani kuiti da jniñu naa da ndoo ni ka jini da, chi undi nu ni nandoto ya ja kuu ya maa Se'e Yivi Ñuyivi. ¹⁰Yukan ti tu ni ka jani kuiti da jnu'un nuu ni iin yivi, chi so ka ñu'un ini maa da nasa kuu ja kuū ya, ti nandoto ya. ¹¹Ni siin da kuankoyo da ti sa ni ka jikajnu'un da Jesús:

—¿Ndoos ka ka'an chaa ka xna'an ley ini veñu'un un ja xnakan ndii tuku profeta Elías, ti sa kii Cristo nusa? —kachi da. ¹²Ti ni kachi ya jiin da:

—Jandaa kuu ja xnakan Elías ndii tuku, ti satu'va da yivi jiin tendi'i ja iyo ini ñuyivi ja'a, chi sia'an ka'an nuu tutu ii. Nu sia'an kuu, ¿ti ndoo ka'an ga nuu tutu un ja koo ndo'o koo nene maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti skexiko yivi maa ya, ti koto u'u i nuu ya nu? ¹³Ko na kachi ri ja Elías, chi ja ni kii da, ko ni ka sa'a ndeva'a yivi nava kuu ini jiin da. Yukan ni kundaa nava yoso nuu tutu ii ja sia'an kuu —kachi ya.

Ni nduva'a iin chaa lulu ji'i yi'i

(Mt. 17.14-21; Lc. 9.37-43)

¹⁴Yukan ti ni najaa ya nuu ka'iin uu ga ndaja'a ya, ni jini ya ka'iin kua'a xaan yivi nuu da, ti suni ka'iin chaa ka xna'an ley un, ti ka ka'an nchaa jna'an chaa un jiin ndaja'a ya. ¹⁵Nu ni ka jini yivi un ja ni najaa Jesús, so ni ka naa ini i ka nde'e i nuu ya. Ti ni ka ja'a i corri kuan kanxia'u jiin ya. ¹⁶Yukan na ti ni jikajnu'un ya ndaja'a ya:

—¿Ndoo ka kijna'an ra jiin chaa un naa da? —kachi ya.

¹⁷Ti iin chaa ni kachi:

—Maestro, yinda'a na iin se'e na nuu ni ja ndo'o i tachi xaan, ti undi kuu ñi'in i sa'a. ¹⁸Nu ni ndeja'a kue'e un, undi jiyi'i i ti jiokava i nuu ñu'un, ti kaña ti'iñu yu'u i. Suni ku'yu jnu'un i, ti undi kuu tikuku i. Ni kachi na jiin ndaja'a ni ja na kenchaa da tachi xaan un ki'in, ko tu ni kujnuni ja sa'a da naa da.

¹⁹Yukan ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—Xaan ni'in ini ra naa ra. Nasa ga kivi ti sa kandixia ra nusa. Ti ja ni kuna'an ja ndo'o nene ri jiin ra naa ra. Kuan ki'in chaa lulu un na kii da —kachi ya.

²⁰Ti ni ka janki'in da chaa lulu un. Ni jini tachi xaan un nuu Jesús, ti luego ni, ni sa'a ja na kuyi'i chaa lulu un. Ni nduva i nuu ñu'un, ni keja'a jiokava i, ti kaña ti'iñu yu'u i.

²¹Ti ni jikajnu'un ya maa tata i:

—¿Nasa kuiya ni kuu ja jna'an i tachi xaan ja'a? —kachi ya.

Ti ni kachi tata i:

—Undi lulu i. ²²Ti tijni jinu kuni ka'ni tachi xaan un yi. Iyo nduva i nuu ñu'un. Iyo kanakava i ini nducha. Ti nu kuu chindee ni saña, kunda'u ini ni nuu na jiin se'e na, ti sa'a ni tajna i —kachi da.

²³Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Koto ka'an ra sia'an, chi jandaa kuu ja sa'a ri jniñu ña'nu un nu na kandixia ra —kachi ya.

²⁴Ti tata suchi lulu un ni ka'an jaa da:

—iKandixia na, ko chindee ni saña nava na kandixia ndaa ga na! —kachi da.

²⁵Nu ni jini Jesús ja kuan kututu ga yivi naa i, ti ni kachi ya jiin tachi xaan un:

—Ro'o tachi xaan, ja sa'a ñi'in ra, ti sa'a so'o ra chaa lulu ja'a, kuankee ti koto xnaña'an ga ra nuu i —kachi ya.

²⁶Ti tachi xaan un ni kisi chaa lulu un, ni sa'a ja na kuyi'i tuku da, ni kanajiin, ti ni kenda kua'an. Ti suchi un undi ni ji'i naa i katuu i. Ni ka ndo'o ini sava yivi un ja ja ni ji'i yi. ²⁷Ko Jesús ni jniñi ya nda'a i, ni ndokani ya i, ti ni ndokuiñi i kandichi i.

²⁸Nu ni ka najaa da ve'e, ni ka jikajnu'un ndaja'a un ya:

—¿Ndoo tu ni kuu kenchaa na tachi xaan un ki'in naa na? —kachi da.

²⁹Ti ni kachi Jesús:

—Ja keni'in yo iin tachi xaan sia'an, ti kuni ja na kakanta'u ni ini ni añu yo nuu Yandios. Chi tu kuu sa'a yo nu tu kuñukuu ini yo ja maa Yandios kuu ya sa'a jniñu un —kachi ya.

**Ka'an tuku Jesús ja kuū ya ko
nandoto ya**

(Mt. 17.22-23; Lc. 9.43-45)

³⁰⁻³¹Yukan na ti kua'an ya jiin ndaja'a ya inga ichi, ni ka ya'a da ñuu Galilea. Ko kuankoyo xe'e da jiin ya, chi kuni xndaku ya iin jnu'un kanuu ga nini nuu maa da naa da, ti tu kuni ya ja kuni yivi nanu kancha ya. Yukan ti ni kachi ya nuu da:

—Maa Se'e Yivi Ñuyivi, nakua'a yivi maa ya nuu chaa kanda kua'an kanda vaji un, ti ka'ni da maa ya. Ko nuu uni kivi ti nandoto ya —ni kachi ya.

³²Ko tu ni ka chaku ini ndaja'a ya un jnu'un ni ka'an ya, ti ni ka yu'u da kajnu'un da ya.

**Xna'an Jesús nau kuu chaa
kuña'nu ga**

(Mt. 18.1-5; Lc. 9.46-48)

³³Ti nu ni ka jaa da ñuu Capernaum, ni ka kivi da iin ve'e, ti ni jikajnu'un ya nuu ndaja'a ya:

—¿Ndoos ka ka'an ra ichi vaji yo? —kachi ya.

³⁴Ti maa da tu ni ka ka'an kuiti da, chi ichi un ka ndajnu'un da sia'an:

—¿Nau iin iin yo kuña'nu ga nusa? —ni ka kachi da.

³⁵Yukan ti ni nukoo Jesús, ni kana ya ndi uxi uu ndaja'a un, ti ni kachi ya:

—Nu nau ja kuni kunú, ti kuni kuña'nu, va'a ga na kendo sandi'i ni ga, ti na kunukuachi nuu uu ga da un —kachi ya.

³⁶⁻³⁷Ti ni jni'i ya iin suchi lulu, ti ni jununchaa ya i, ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—Jiin jniñu ndiso ri na kachi ri ja nu na kunda'u ini ra iin suchi lulu sia'an, ti ja ni kuu ra iin yivi ni janta'u ru'u. Ti ja janta'u ra ru'u, ansu nini ru'u janta'u ra, chi suni janta'u ra Yandios, ya ni taji ru'u vaji ri —kachi ya.

**Jesús ka'an ya jiin ndaja'a ya ja na
kuanta'u da yivi sa'a jniñu ña'nu jiin
sivi ya**

(Lc. 9.49-50; Mt. 10.42)

³⁸Yukan ti ni kachi Juan:

—Maestro, ni ka jini na iin chaa ja jiin sivi ni keni'in da tachi xaan ka jna'an sava yivi. Ti ni ka kachi na jiin da ja tu sa'a da jniñu un, chi tu yaku da jiin yo —kachi da.

³⁹Ti ni kachi Jesús:

—Tu ka'an ra nuu da niku, chi chaa ndaku ni'in sivi ri ja sa'a da iin jniñu ña'nu nanu sa'a ri ka'an va'a da ti tu ka'an da siki ri. ⁴⁰Chi yivi tu ka'an siki yo ja chindee i yo'o, su'va ka'an i ja'a yo. ⁴¹Jandaa kuu ja iin yivi na kua'a iin vasu nducha ko'o ra ja siki ja ka yi'i ra jiin Cristo, ti jandaa kuiti kuu ja iyo ta'u i —kachi ya.

**Kachi Jesús ja koo yo nundo'o nu na
sa'a yo kuachi**

(Mt. 18.6-9; 5.13; Lc. 17.1-2; 14.34-35)

⁴²Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Iin nundo'o ka'nu xaan kundatu iin chaa nu na xnda'u da iin suchi lulu, ti sia'an tukaa kandixia i ru'u. Iyo va'a ga nu na kundikun sukun da jiin iin yoso molino, ti na ki'in da chii nducha mar. ⁴³Chi nu nau yivi kaña ini ja kuni sa'a i iin kuachi jiin nda'a i, ti yachi na nakani ini i ja tu va'a.

Na sa'a i nanu ja, ja ni kenchaa nda'a i un kua'an. Chi va'a ga na koo iin ni nda'a i, ti kunukuachi i nuu Yandios ansu ja koo ndi nduu nda'a i, ti ki'in i nuu infiernu. ⁴⁴Ti yukan, tindaku un tu kuū ti, ti ñu'un un tu nda'va kuiti. ⁴⁵Xi nu nau yivi kaña ini i ja kuni kunchakuachi i jiin si'in i, ti na nakani yachi ini ja tu va'a. Ti na sa'a i nanu ja, ja ni kenchaa si'in i un kua'an. Ti va'a ga na koo ku'lu i najaa i nuu Yandios, ti ansu ja jiin ndinduu si'in i ki'in yi nuu infiernu. ⁴⁶Ti yukan tindaku un, tu kuū ti, ti ñu'un un tu nda'va kuiti. ⁴⁷Ti nu nduchi i sa'a ja na sa'a i kuachi, ti yachi na nakani ini i ja tu va'a. Ti na sa'a i nanu ja, ja ni tava i kua'an. Chi va'a ga na najaa i nuu Yandios jiin iin ni nduchi i ti ansu ja ki'in yi jiin ndinduu nduchi i nuu infiernu. ⁴⁸Ti yukan tindaku tu kuū ti, ti ñu'un un tu nda'va kuiti.

⁴⁹Ko ja kuu maa ra naa ra, kuu nanu ja ni ka kivi ra nuu ñu'un, chi ja kondo'o koo nene ra, kuu nanu ja soko ra maa ra jiin nundo'o kondo'o ra un. Chi nanu ni ka chi'i ra ñii ja na sandoo ja ni soko ra nuu Yandios, nava ni kachi ley Moisés, ti sia'an sandoo Yandios ro'o naa ra jiin nundo'o un, nava na kunukuachi va'a ra nuu ya.

⁵⁰Sa'a yo nanu ja ka kuu ra nanu ñii, chi nu ni naa xiko, tukaa kuajniñu yo ja kuu nuu ndeyu. Suni sia'an kuni ri jiin ra naa ra ja na kukutu ini ra jiin jnu'un xndaku ri, ti sia'an na kukuee kunchuku ra naa ra —kachi Jesús.

Xndaku Jesús siki chaa ka xndoo ñasi'i

(Mt. 19.1-12; Lc. 16.18)

10 Yukan ni kee ya ñuu Capernaum, ti kua'an ya

ichi ñuu Judea undi inga yu'u yucha Jordán. Ti ni ka kututu yivi nuu ya. Ti ni keja'a tuku ya xndaku ya nuu yivi un.

²Ti yukan ni ka jakoyo tijni chaa fariseo ja ka kuni xndichi da ya, ti ni ka jikajnu'un da:

—¿Iyo va'a ja xndoo iin chaa ñasi'i da nu? —kachi da.

³Ti ni kachi Jesús:

—¿Ndoo ni kachi ley Moisés? —kachi ya.

⁴Yukan ni ka kachi da:

—Kachi ley Moisés ja iin chaa kuu xndoo da ñasi'i da, nu na kua'a da iin tutu nuu ña, ti kuu kendo ña —kachi da.

⁵Yukan ti ni kachi Jesús:

—Sia'an ni ka'an Moisés, chi ndee ni'in ini ra naa ra, kachi ya. ⁶Ko undi na ni nukoo ñuyivi, ni sa'a Yandios taka ndajniñu iyo nuu ñuyivi ja'a, ti ni sa'a ya iin chaa jiin iin ñasi'i. ⁷⁻⁸Yukan kuu ja nu ni nanda'a iin chaa jiin iin ñasi'i, ti ndinduu da ni ka nduu da iin ni ga jiin ñasi'i da. Tukaa ka kuu siin siin yivi, chi iin ni ga ni ka kuu da. ⁹Yukan kuu ja iin chaa, tu kuu sasiin da ja ni chajna'an maa Yandios —kachi ya.

¹⁰Yukan na ti ndaja'a ya, nu ni ka na jaa da ve'e jiin Jesús, ti ni ka jikajnu'un da ya nasa kuni ka'an jnu'un ni ka'an ya jiin yivi un, ¹¹ti sa ni kachi ya:

—Nu iin chaa na xndoo da ñasi'i da, ti nanda'a da jiin inga ña, ti yisikincha da ñasi'i da undi nuu ja sia'an. ¹²Suni sia'an kuu jiin iin ñasi'i nu na xndoo ña yii ña undi nuu —kachi ya.

Jikanta'u Jesús ja kuu suchi kuachi

(Mt. 19.13-15; Lc. 18.15-17)

¹³Yukan ti ni ka chakoyo yivi nuu ya jiin suchi kuachi ja na jñii ya

i. Ko ni ka jini ndaja'a ya ja sia'an ka kuni yivi un, ti tu ni ka ja'a da jnu'un ja tu'va yivi un nuu ya. ¹⁴Ti nu ni jini Jesús ja ka nduxaan da nuu yivi un, ni kuiti ini ya, ti ni kachi ya jiin da:

—Sia, na kikoyo i nuu ri, ti tu kasi ra ichi i naa ra. Chi yivi ja tu vixi ini, ti nde'e ini i nanu suchi kuachi sia'an, kuu kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i. ¹⁵Chi na kachi ndaa ri ja tu yii kuantu'u iin suchi lulu jnu'un Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, chi ti kuni'in ga ini i, ti ansu iin yivi ña'nu ja, ja ni kuni'in ini, chi tu janta'u i ja kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i —kachi ya.

¹⁶Ti ni ki'in ya ndi iin ndi iin suchi kuachi un, ni jununchaa ya i, ni chuxndee ya nda'a ya siki i, ti ni jikanta'u ya nuu Yandios ja na koto ya i.

Iin chaa riko jikajnu'un da Jesús

(Mt. 19.16-30; Lc. 18.18-30)

¹⁷Yukan ni siin ya ichi kua'an ya, ti jinu xaan iin chaa ni chaa nuu ya. Ni jakunjiti da, ti ni kachi da:

—Chaa va'a kuu ni maestro. Ti kachi ni, ¿naa jniñu va'a sa'a na, ti na ni ta'u na nuu Yandios, ti kuncha na nuu andivi ja kuu saa ni? —kachi da.

¹⁸Ti ni kachi Jesús:

—Ndoo ka'an ra ja chaa va'a kuu ri, ti tu iyo ni iin chaa va'a, chi maa iin ni Yandios. ¹⁹Jini ra ja tu kusikincha ra ñasi'i, tu sakui'na ra, tu ka'an ra siki yivi, tu xndoña'an ra, kuandatu nuu tata ra nuu nana ra, kachi ley ya —kachi Jesús.

²⁰Yukan ti kachi da:

—Maestro, taka jniñu un ja ni siuku na undi lulu na —ni kachi da.

²¹Ko ni nde'e va'a Jesús nuu da, ni kunda'au ini ya, ti ni kachi ya:

—Iin ni ga jniñu kumani ja sa'a ra. Kua'an ti xiko ndi'i ra taka ja ñava'a ra, ti tejna'an xu'un un nuu yivi nda'u. Sia'an ti sa kuñava'a ra yaji nuu andivi. Nu ni ndi'i ni sa'a ra un, yukan ti ña'an na cho'o —kachi ya.

²²Ko nu ni jiniso'o da ja sia'an ni ka'an Jesús, ni ndi'i ini da, ti ni kukui'ya xaan ini da ti kua'an da, chi vanuxia riko xaan da.

²³Yukan ti ni nde'e vindaa ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Xaan ga yii ja kivi iin chaa riko nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu da —kachi ya.

²⁴So ni ka naa ini ndaja'a ya ja sia'an ni ka'an ya. Ko ni kachi tuku ya:

—Hijo naa ra, xaan ga yii ja kivi iin chaa riko nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu da, chi ñukuu ga ini da taka ja ñava'a da. ²⁵Yachi ga kivi iin camellu yau iin yiki tikui, ansu ja na kivi iin chaa riko nda'a Yandios ti ta'u ya jniñu nuu da —kachi ya.

²⁶Ko maa ndaja'a ya, vi'ga ni ka naa ini da, ti ka ndajnu'un da:

—¿Nau kuu chaa nanita'u nusa? —kachi da.

²⁷Yukan ni nde'e ya nuu da naa da, ti ni kachi ya:

—Ja kuu yivi, tu kuu kuiti sa'a i, ko Yandios chi taka ni kuu sa'a ya, ti tu iyo ni iin ja kendo sia'an ni ja tu kuu sa'a ya —kachi ya.

²⁸Yukan na ti ni kachi Pedro jiin ya:

—Nde'e ni, saña naa na, ni ka xndoo na taka ja ka ñava'a na, ti vekoyo na jiin ni —kachi da.

²⁹⁻³⁰Ti ni kachi ya:

—Jandaa ndixia kuu ja na kachi ri nasa kuu jiin yivi ja kuni kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, vasu na xndoo i ve'e i, kua'a i, ñani i, tata i, nana i, ñasi'i jiin se'e i jiin ñu'un i. Ja sia'an ti su'va na ni'in yi vi'ga ja kuu taka ja ni ka xndoo i un. Chi koto u'u yivi maa i, ko nuu kuncha i andivi, tukaa kuu kuiti i. ³¹Ko na jaa kivi ja xndichi Yandios nuu taka i, ti chaa ka ndo'lo ini ja ka kuña'nu da vijna, nduu da sandi'i ni ga. Ti chaa ka kuu sandi'i ni ga vijna, nduu ña'nu ga da ja kuu kivi un —kachi ya.

Ka'an tuku Jesús ja kuū ya

(Mt. 20.17-19; Lc. 18.31-34)

³²Yukan ti ni ka kaa da ichi ñuu Jerusalén kuankoyo da. Yoxnuu Jesús, ti ka jindandikun ndi uxi uu ndaja'a un, ko so ka naa ini da kuankoyo da ti ka yu'u da, chi kua'an ya ichi nuu ka jito u'u yivi ya. Suni kuankoyo ga yivi ka skua'a jiin ya, ko suni ka yu'u i. Yukan ni kana siin ya ndi uxi uu ndaja'a ya un, ti ni kachi ya taka nundo'o ja kii siki ya. ³³Ti kachi ya:

—Ja ka jini ra ja ni ka kaa yo vekoyo yo ichi ñuu Jerusalén. Ti yukan nakua'a yivi maa Se'e Yivi Ñuyivi nuu taka sutu Israel ka kuña'nu, jiin nuu chaa ka xna'an ley ini veñu'un ka'nu Israel. Ti chakuachi da ya, ti nakua'a da ya nuu yivi inga nación. ³⁴Ti chaa un kusikincha da maa ya, tivi si'i da nuu ya, kua'a da tau ya, ti ka'ni da

ya. Ko nu uni kivi, ti nandoto tuku ya ma'ñu ndiyi un —kachi ya.

Jacobo jiin Juan ka jikan da iin ta'u nuu Jesús

(Mt. 20.20-28)

³⁵Yukan na ti Jacobo jiin Juan, se'e yii Zebedeo, ni ka tu'va da nuu Jesús ti ni ka kachi da:

—Maestro, ka kuni na ja kua'a ni ja ka jikan va —ka kachi da.

³⁶Ti ni kachi Jesús:

—¿Ndo'o ka kuni ra nusa? —kachi ya.

³⁷Ti ni ka kachi da:

—Ka kuni na ja na nukoo na jiin ni kivi na nduña'nu xaan ni, ja ta'u ni jniñu nuu ni tu'u ñuyivi, iin na nda'a kua'a ni, ti inga na ichi nda'a sajni ni —kachi da.

³⁸Ti ni kachi ya:

—Ko ro'lo, tu jini ra ndoo ka jikan ra, ¿xi kundee ra koo ndo'lo koo nene ra jiin ri taka nundo'o kii siki ri, ti tava ini ra koto ra nundo'o un, vasu na kuū ra naa ra nu? —kachi ya.

³⁹Ti ni ka kachi da:

—Tava ini na ja kondo'lo na jiin ni —ni ka kachi da.

Ti ni kachi tuku ya:

—Jandaa ndixia kuu ja ka tava ini ra kondo'lo ra jiin ri, ti koto ra nundo'o un vasu na kuu ra. ⁴⁰Ko ja nukoo iin ra ichi nda'a kua'a ri ti inga ra ichi nda'a sajni, tu kachi ri, chi yukan ja ka iyo tu'va ja kunchuku nu nau ja na kachi maa Yandios ja kuncha jiin ri —kachi ya.

⁴¹Nu ni ka jiniso'lo ndi uxi ga ndaja'a un, ti ni ka kiti ini da nuu Jacobo jiin Juan. ⁴²Ko ni kana Jesús tendi'i da, ti ni kachi ya:

—Ka jini ra ja chaa kuña'nu nuu iin nación, ti maa da xiin, chi kuña'nu ga da, ti taka chaa ka kuña'nu jiin da, ta'u da jinñu nuu. ⁴³⁻⁴⁴Ko ansu sia'an kuu jiin ra naa ra. Chi su'va, nu nau ro'o ka kuni kuña'nu ga nuu uu ga chaa ja'a, ti su'va na kuanukuachi da nuu ra naa ra. Chi sava'ni ga ja na kuni kuña'nu, ti su'va nduu nanu iin muzu. ⁴⁵Chi maa Se'e Yivi Ñuyivi, ni chaa ya, ko ansu ja kunukuachi yivi nuu ya, chi su'va ja na kunukuachi ya nuu yivi. Ti nakua'a da maa ya ja na chunaa ya nuu kuachi yivi naa i, nava na nanita'u i —kachi ya.

(Mt. 20.29-34; Lc. 18.35-43)

⁴⁶Yukan ti ni ka jaa da ñuu Jericó. Ko ni siin ya kua'an ya jiin ndaja'a ya, ti kua'a yivi kuankoyo. Ko nu ni kenda ya yu'u ñuu un, yukan nukoo iin chaa kuaa nani Bartimeo, kuu da se'e yii iin chaa nani Timeo, ti yukan jikan da xu'un. ⁴⁷Ti nu ni jiniso'o da ja Jesús, chaa ñuu Nazaret, kuu ya vaji un, ni kanako'o da:

—iNi'in Jesús! iMaa ni ta'u jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña! —kachi da.

⁴⁸Tijni yivi ni ka nduxaan nuu da ja na kasi yu'u da, ko maa da vi'ga ni kanako'o da:

—iNi'in Jesús! iMaa ni kuu ja ta'u jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña! —kachi tuku da.

⁴⁹Yukan ni jakuiñi Jesús, ti ni kachi ya:

—Kana da na kii da —kachi ya.

Ni ka kana da chaa un, ti ni ka kachi da jiin da:

—Koto ndi'i ini ra. Ndokuiñi, ña'an na cho'o, chi kana ya ro'o —kachi da jiin chaa kuaa un.

⁵⁰Ti chaa un ni skaña da tikachi da, ti ni ndokuiñi da kua'an da nuu Jesús.

⁵¹Ti Jesús ni jikajnu'un ya maa da:

—¿Ndoos kuni ra ja sa'a ri jiin ra nusa? —kachi ya.

—Maestro, kuni na ja na ndundijin nduchi na —kachi da.

⁵²Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kuano'on, ja ni nduva'a ra, chi ni kandixia ra jniñu sa'a ri —kachi ya.

Ti hora ni, ni ndundijin nduchi chaa kuaa un, ti ni nandikun da Jesús, ti kua'an da jiin ya.

Kivi Jesús ñuu Jerusalén

(Mt. 21.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

11 Nu ni kuyajni ya ñuu Jerusalén, yajni ñuu Betfagé jiin Betania, yajni yuku Olivos, ²Ti yukan ni taji ya uu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Kuankoyo ñuu kande ndijin un. Ti yu'u ñuu un ndiku iin burru, ja ti koso ga yivi ti. Ndaji ti ti kii ra jiin ti. ³Ti nu nau chaa jikajnu'un ndoo ka ndaji ra ti, ti kachi jiin da “Maa Jito'yo nandi'i da ti”, kachi ra —kachi ya.

⁴Ti kuankoyo nduu ndaja'a ya un, ti ni ka nani'in ndixia da burru un ndikun ti yu'u ichi un, yajni iin ve'e. Ti ni ka keja'a ka ndaji da ti.

⁵Ti iin chaa ka'iin un ni kachi:

—¿Ndoos ka sa'a ra, ja sa burru jña ka ndaji ra? —kachi da.

⁶Ti maa da ni ka kachi da nava ni kachi Jesús jiin da, ti sa ni ka ja'a chaa un jnu'un kuankoyo da jiin burru un.

⁷Ni ka nandeokuñi da jiin burru un nuu ya. Ni ka chuku da tikachi da siki ti, ti ni kaa Jesús siki ti, ti ni ka siin da ichi kuankoyo da.

⁸Kua'a xaan yivi ni ka chuku i tikachi i ini ichi un nuu kuan ya'a ya. Ti sava ga yivi un ka ja'nu i ndayuku ti ka chuku i ini ichi un.

⁹Ti yivi ka yoxnuu nuu Jesús jiin yivi ka jindandikun ichi jata ya, ni ka keja'a ka kuvaa i, ka kanajaa i Yandios:

—Na kuta'u yo nuu Yandios, ja ni taji ya iin chaa kuña'nu xaan vaji, nakua'a ya ja va'a da. ¹⁰Vaji da ja na ta'u da jniñu sia'an nanu ni ta'u tata yo rey David na jana'an. iNa kanajaa ndaja'a ya undi andivi un ja na kuña'nu chaa ja'a! iSia'an na kachi ya! —ni ka kachi i.

¹¹Sia'an ni kivi Jesús ñuu Jerusalén. Ti kua'an ya undi veñu'un ka'nu Israel. Yukan ni jini ya taka ja ka sa'a yivi un. Ti nu kuan ini, ti ni nandeokuñi ya ñuu Betania jiin ndi uxi uu ndaja'a ya.

Nundo'o ni ndo'o iin nutichi vixi

(Mt. 21.18-19)

¹²Nu ni kuxian inga kivi, ni kee ya ñuu Betania, ni nandeokuñi tuku ya ñuu Jerusalén, ti ichi kua'an ya ni chaa sokō ini ya. ¹³Ti jaa yajni ti'li un ni jini ya iin nutichi vixi, ko tu ni ni'in ya ni iin tichi, chi ansu yoo iyo tichi kuu. ¹⁴Yukan ti ka ñuso'o ndaja'a ya ni ka'an ya jiin nutichi un:

—iNa kachi ri ja jankivi ga kua'a ra tichi vixi! —kachi ya jiin yujnu un.

Ni keni'in Jesús yivi ka xiko ini veñu'un ka'nu Israel

(Mt. 21.12-17; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹⁵Nu ni jaa ya ñuu Jerusalén, ni kivi ya ini veñu'un ka'nu un, ti ni keni'in ya taka yivi ka xiko jiin ja ka jaan yuxe'e un kuankoyo i. Ni skuiokava ya mesa chaa ka sama xu'un, jiin silla chaa ka xiko sata.

¹⁶Ti tu ni ja'a ya jnu'un ja kivi yivi ka ndiso ndajniñu ja xiko nuu yuxe'e un. ¹⁷Yukan ti ni xndaku ya nuu yivi un:

—Ka jini ra naa ra ja yoso nuu tutu ii Yandios: “Ve'e ri konani ve'e nuu kakanta'u yivi taka nación.” Ko ro'lo naa ra ni ka nasa'a ra ve'e ri nuu ka nataka ñakui'na —kachi ya.

¹⁸Ti chaa ka kuu sutu kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un un, ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an Jesús. Tu ni ka jajna'an ini da. Ti ni ka keja'a ka nduku da nasa ka'ni da ya. Ko kivi un tu ni ka sa'a da, chi ka yu'u da sa kitì ini yivi un naa i, chi tendi'i yivi un ka kusii xaan ini i ka ñuso'o jnu'un ka'an ya.

¹⁹Ko nu kuan kuña'a, ti kua'an Jesús jiin ndaja'a ya inga ñuu un.

Ndoo ni ichi nutichi vixi un

(Mt. 21.20-22)

²⁰Yukan ti jaña'an inga kivi, kuankoyo tuku da ichi un, ti ni ka jini da nutichi vixi un ja, ja ni ichi undi yo'o. ²¹Yukan ti ni nuku'un ini Pedro jnu'un ni ka'an Jesús, ti ni kachi da jiin ya:

—Maestro, nde'e ni nutichi vixi ja'a, ja ni ka'an ni siki iku, ja ni ichi —kachi da.

²²Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kandixia ndaa nuu Yandios.

²³Chi nu ni ini ni añu ra na kakanta'u ra nuu Yandios, ti kachi ra jiin iin yuku ja'a: “Kuancha'a ti ki'in ra nuu mar un”, ti nu ñukuu ni ini ra ja sia'an na kuu, yukan ti jandaa ni kuu ja kuandatu yuku un nuu ra. ²⁴Chi jandaa na kachi ri ja taka ndoo na kakanta'u ra nuu Yandios, ti kua'a ya nu ñukuu ni ini ra ja ni'in ra, ti ni'in ra. ²⁵Ti nu ka jikanta'u ra, kuanka'nu ini nuu yivi jito u'u ro'o, nava Tata yo Yandios, ya kancha andivi, na kuanka'nu ini ya nuu kuachi ra naa ra. ²⁶Ko nu tu kuanka'nu ini ra nuu yivi, suni sia'an tu kuanka'nu ini Tata yo Yandios, ya kancha andivi, nuu kuachi ra —kachi ya.

Siki jniñu ndiso Jesús

(Mt. 21.23-27; Lc. 20.1-8)

²⁷Nu ni ka jaa da ñuu Jerusalén, ti kuankoyo tuku da nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un. Yukan jikonuu Jesús ti ni ka tu'va sutu ka kuña'nu, jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un un, jiin taka chaa kuña'nu un naa da. ²⁸Ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Nau ja ni ja'a jniñu nuu ra ja sa'a ra taka jniñu ja'a? ¿Nau ja xiin jniñu ña'nu ja'a ja sa'a ra? —kachi naa.

²⁹Ti ni kachi ya jiin yivi un:

—Suni ru'u na kajnu'un ri ro'o naa ra, ti nu ni ka kachi ra, ti sa na kachi ri nuu ra nau ni ja'a jniñu ja'a nuu ri. ³⁰Kachi naa ra: ¿Nau ja ni taji Juan, chaa ni kii skuanducha

yivi naa i, Yandios xi iin yivi nusa? —kachi ya.

³¹Ti ni keja'a ka ndajnu'un chaa un naa da:

—¿Nasa kachi yo nusa? Chi tu kuu kachi yo ja Yandios ni taji Juan chi kachi Jesús jiin yo: “¿Ndo tu ni ka kandixia ra jnu'un ni ka'an da nusa?” ³²Ni tu kuu kachi yo ja yivi ni taji chaa un —ni ka kachi da.

Ti sia'an ni ka ndajnu'un da ja tu kachi da naa da, chi ka yu'u da sa kitì ini yivi nuu da, chi tendi'i i ka jini ja Yandios ni taji Juan ni kii da. ³³Ti yukan ni ka kachi da jiin Jesús:

—Tu ka jini na nau ja ni taji chaa un —kachi da.

Yukan na ti ni kachi ya:

—Vanuxia tu ka kuni ra kachi ra, ti suni ru'u tu kachi ri nuu ra naa ra nau ja ni ja'a jniñu ña'nu ja'a nuu ri, ja kuu sa'a ri taka jniñu un —kachi ya.

Siki muzu ni ka sa'a ndeva'a

(Mt. 21.33-46; Lc. 20.9-19)

12 Yukan ni keja'a Jesús xndaku ya nuu da naa da, ti ni kachi ya:

—Iin chaa ni sa'a da iin huerta, ti ni xndee kua'a da nutika'ya. Ni chi'i da jaku yuu huerta un. Suni ni sa'a da iin nundoo ka'nu xaan nuu kaxin da tika'ya un. Ni sa'a da iin ve'ev sukun, nuu kotonchaa da ni tu'u ñu'un da. Yukan ti ni jakanchaa da nuu uu chaa ka sa'a jniñu un, ti kua'an da viaje.

²Yukan ti ni jaa kivi naki'in da jniñu da, ti chaa xiin huerta un, ni taji da iin muzu kuan nuki'in sava jniñu un nava ni'in da kuu da. ³Ko

chaa ka yinda'a huerta un, ni ka ki'in da muzu un ni ka kani da, ti ni ka nataji da kuano'on. Ti tundo ni ka ja'a kuiti da kunda'a chaa un. ⁴Ti chaa xiin huerta un ni taji tuku da inga muzu kua'an. Ti chaa ka yinda'a huerta un ni ka stuji da xini, ti ni ka ja'a xaan da tau muzu un. ⁵Ni taji tuku da inga muzu kua'an, ko chaa ka sajniñu un ni ka ja'ni da muzu un. Yukan ti ni taji tuku da tijni ga muzu un kuankoyo, ko suni sia'an ni ka ja'a da tau muzu un. Sava da ni ka ndo'o, ti sava ga da ni ka ji'i.

⁶Ko iyo vajnu'un ga se'e yii chaa un ja kunda'u xaan ini da, ti suni ni taji da chaa lulu un kua'an da, chi ndo'o ini da, “Va kuandatu chaa ka sajniñu un nuu se'e ri, chi ka jini da ja se'e ri kuu i”, kachi da. ⁷Ko nu ni jaa chaa lulu un yuxe'e chaa ka sa'a jniñu un, ti ni ka kachi da: “Ja'a kuu se'e yii jito'o huerta ja'a. Va'a ga na ka'ni yo, ti nava na kendo yo jiin huerta ja'a”, ni ka kachi chaa un. ⁸Yukan na ti ni ka jniin da chaa lulu un, ni ka ja'ni da, ti ni ka jan skaña da ndiyi un nuu yu'u huerta un —ni kachi Jesús.

⁹Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya: —Ja sia'an ni kuu, ¿nasa ka ndo'o ini ra ja sa'a chaa xiin huerta un nusa? Xi ki'in da ti ka'ni da chaa ni ka sa'a jniñu un, ti kua'a da ñu'un nuu inga yivi. ¹⁰Xi tu ka ka'u ra nasa ka'an nuu tutu Yandios:

Yuū ni ka skaña chaa ni ka sa'a nama ja'a, kuu yuū kanuu ga ja ndiso ndi'i jiki ve'e.

¹¹Maa Yandios ni sa'a sia'an, ti so naa ini yo nde'e yo jniñu ni kuu jiin yuū ja'a.

Kachi tutu —ni kachi Jesús.

¹²Nu ni ka'an Jesús sia'an, ti chaa ka kuña'nu Israel un, ni ka nduku da nasa kuu jniin da Jesús, ko ni ka yu'u da nde'e da yivi un. Chi ni ka chaku ini da ja siki maa chaa ka kuña'nu un, ni ka'an Jesús jnu'un un. Yukan ti ni ka xndoo da ya ti kuankoyo da.

Siki jnu'un kinya'u puesto

(Mt. 22.15-22; Lc. 20.20-26)

¹³Yukan sa ni ka taji da sava chaa fariseo jiin sava chaa ka yi'i jiin Herodes, ja na nduku da nasa ka'an da jiin ya inga jnu'un, ti sia'an na kuu chakuachi da ya. ¹⁴Ni jakoyo chaa un, ti ni ka kachi da:

—Maestro, jini na ja kuu ni iin chaa yiñu'un, chi ka'an ndaa ni, ti tu ki'in ni jnu'un vasu nasa ka ka'an yivi siki ni. Suni tu yu'u ni nde'e ni yivi kuña'nu ga. Chi su'va xna'an ndaa ni ichi Yandios nuu i. Ko kachi ni, ¿iyo va'a ja cha'u yo xu'un puestu nuu gobierno Romano xi tuu nu? ¿Va'a ga ja tu cha'u yo nu? —kachi da.

¹⁵Ko Jesús ja jini va'a ya nasa ka ndo'o ini da ja ka jikajnu'un da jnu'un un, ti ni kachi ya:

—¿Ndo'o ka ndo'o ñaa ini ra ja ka kuni xnda'u ra ru'u naa ra, ja ka kuni ra chakuachi ra siki ri? Chan iin xu'un na Kotonchaa ri —kachi ya jiin da.

¹⁶Ti ni ka ja'a da iin xu'un nuu ya. Yukan na ti ni kachi ya:

—¿Naa nūu kuu ja nchaa nuu xu'un ja'a, ti naa sivi kuu ja yoso nuu xu'un ja'a nusa? —kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Nūu maa rey nación Roma kuu —kachi da.

¹⁷Yukan na ti ni kachi Jesús:
—Nusa ti kua'a nuu rey nación
Roma ja xiin maa da, ti kua'a nuu
Yandios ja xiin maa Yandios —ni
kachi ya.

Ti so ni ka naa ini da jnu'un ni
ka'an Jesús jiin da.

Jnu'un siki ja ka nandoto ndiyi

(Mt. 22.23-33; Lc. 20.27-40)

¹⁸Suni ni ka kikoyo tjini chaa
Saduceo nuu Jesús, chaa ka ka'an ja
tukaa ga ka nandoto kuiti ndiyi. Ti
ni ka kachi da:

¹⁹—Maestro, nuu ley Moisés ka'an
ja nu iin chaa ni nanda'a, ti nu na
kuū da, ti xndoo da ñasi'i da. Ti
nu tu ni iin se'e da ni iyo, ti ñani
ndiyi un nanda'a tuku jiin ña'an un
nava na koo iin se'e da jiin ña, ja
tu ni iyo se'e ña jiin ndiyi un. Ti
suchi lulu un naki'in yi sivi ndiyi
un, ti kendo i jiin tendi'i yaji ni xiin
da. ²⁰Ko iin jinu ni iyo uxia chaa
ni ka kuu ñani, ti chaa ña'nu un ni
nanda'a da, ko ni ji'i da, ti tu ni iyo
ni iin se'e da. ²¹Ti chaa kuu uu un,
ni nanda'a jiin ña'an un, ko suni ni
ji'i da, ti tu ni iyo ni iin se'e da jiin
ña. Ti suni sia'an ni jna'an chaa kuu
uni. ²²Sia'an ni kuu jiin ndi uxia da,
vasu ni ka nanda'a da jiin ña'an un,
ko tendi'i da ni ka ji'i, ti tu ni ka iyo
ni iin se'e da jiin ña. Ti sandi'i ni ga
suni ni ji'i ña'an un. ²³Nusa ti nu na
nandoto ndiyi un ti kuchaku tuku
da, ¿nau iin iin da xiin ñasi'i un, ja
sia'an ndi uxia da ni ka nanda'a jiin
ña nusa? —kachi chaa un.

²⁴Yukan na ti ni kachi Jesús jiin
da naa da:

—Ka yuji ra jnu'un ka ka'an ra naa
ra, chi va tu ni ka chaku ini ra nava

yoso nuu tutu ii. Ni tu chaku ini ra
iin jniñu ña'nu sa'a Yandios. Yukan
kuu ja ka ka'an ra sia'an. ²⁵Ko kivi
na nandoto ndiyi un naa i, tukaa
kuu i nanu ni kanda i nuu ñuyivi
ja'a. Ni tu nanda'a i, ni tu xnanda'a
i sesi'i i, chi kuu i nanu ángel
Yandios kanchuku nuu andivi. ²⁶Ti
siki jnu'un ja nandoto ndiyi un, ti
ka chaku ini ra, xi tu ka ka'u ra nuu
tutu ni chaa Moisés, nuu kachi ja
ma'ñu yañu'un un ni ka'an Yandios
jiin da, ti ni kachi ya: “Ru'u kuu
Yandios ni ka nchañu'un Abraham,
Isaac jiin Jacob.” ²⁷Sia'an ni ka'an
Yandios jiin Moisés, chi maa ya
kuu Yandios yivi ka chaku, ansu
Yandios yivi ni ka ji'i. Yukan kuu
ja ka yuji ra naa ra jiin jnu'un ka
ka'an ra —kachi Jesús.

Iin ley kanuu xaan ga

(Mt. 22.34-40)

²⁸Ti iin chaa xna'an ini veñu'un
Israel kande da un, ti ni jiniso'o da
jnu'un ndajnu'un Jesús jiin chaa
un. Ni jini da ja va'a ka'an ya, ti ni
jikajnu'un da ya:

—¿Nau iin ley Yandios kuu ja
kanuu xaan ga nusa? —kachi da.

²⁹Ti ni kachi Jesús.

—Iin ley Yandios ja kanuu xaan ga
kuu ja'a: “Chunso'o naa ra ro'o yivi
Israel. Tata yo Yandios maa iin ni ya
iyo. ³⁰Na kuu ini ra Tata yo Yandios
jiin ni ini ni añu ra, jiin ndi'i injinuni
ra, ti jiin niini ra kunukuachi ra
nuu ya.” Yukan kuu ley undi nuu.

³¹Ti inga ley kanuu xaan kuu ja'a:
“Kunda'u ini nuu ñanjina'an ra nanu
kunda'u ini ra nuu maa ra.” Ndinduu
ley yukan kuu ja kanu xaan ga siuku
ra, ti tukaa iyo inga —kachi ya.

³²Yukan ti ni kachi chaa xna'an ley jiin Jesús:

—Va'a ni ka'an ra, Maestro.

Jandaa ka'an ra ja maa iin ni Tata yo Yandios iyo, ti tukaa iyo inga, ³³ja na kuu ini yo nuu Yandios jiin ni ini ni añu yo, jiin injnuni yo, ti jiin niini yo na kunukuachi yo nuu ya. Ti na kunda'u ini yo nuu ñanjina'an yo nanu kunda'u ini yo nuu maa yo. Chi kanuu xaan ga ndixia uu ley ja'a ja na kuandatu yo, ti ansu ja soko yo taka ja ñava'a yo nuu altar un —kachi da jiin ya.

³⁴Ni jini ya ja ni ka ka'an ndaa kuiti da, ti ni kachi ya:

—Ja kuan kuyajni ndivikoyo ra nda'a Yandios ja ta'u ya jniñu nuu ra —kachi ya.

Yukan ti ni iin chaa ka kuña'nu un tukaa ni ka ka'an kuiti ga da ja kajnu'un ga da ya.

¿Naa se'e kuu Cristo nusa?

(Mt. 22.41-46; Lc. 20.41-44)

³⁵Nu ni xna'an Jesús ini veñu'un ka'nu Israel yukan, ni kachi ya:

—¿Nasa kuu ja ka jani ini chaa ka xna'an ini veñu'un un, ti ka ka'an da ja Cristo kuu se'e nuu tata yo David na jana'an? Ko na kachi ndaa ri ja kuña'nu ga Cristo nuu tata yo David. ³⁶Ti maa David ni chaa da nuu tutu jiin injnuni Espiritu Santo nuu kachi sia'an:

Maa Yandios ni kachi sia'an jiin

Cristo, ya kuu jito'o ri:

“Nukoo nda'a kua'a ri, chi ta'u ra jniñu jiin ri.

Iyo yivi jito u'u ro'o, ko kundee ra jiin, chi chindee ri ro'o.”

Ni kachi Yandios, kachi David.

³⁷Nusa, ¿ti nasa kuu Cristo iin jna'an rey David jana'an, ti maa

da ni kachi ja Cristo kuu jito'o da nusa? —ni kachi Jesús.

Ti nu ni ka'an ya sia'an, ti ni ka kusii ini yivi kua'a ka'iin un.

Ka'an Jesús siki chaa ka xna'an ley Israel

(Mt. 23.1-36; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

³⁸Siin Jesús xna'an ya, ti ni kachi ya:

—Koto maa ra jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un un. Koto sa'a ra nava ka sa'a da naa da. Chi chaa un ka jajna'an ini da ku'un da sa'ma nani nava na nakuni yivi ja chaa kuña'nu ka kuu da. Ti nu ka jikonuu da calle un, kuni da ja na kanxia'u yiñu'un yivi jiin da. ³⁹Ti ja kuu ini veñu'un ka nduku da nuu nukoo da nuu kuña'nu ga kunchuku da. Suni ja kuu iin viko, xnaka da ka nukoo yu'u mesa nuu iyo va'a ga. ⁴⁰Suni ka jisonchaa da ve'e ña'an ni ka kendo nda'u, ti ja na chisa'yi da jniñu ni ka sa'a da un, ti na'an xaan ka jikanta'u da nuu Yandios. Sia'an ka sa'a da nuu chitu yivi. Ko ja kuu maa da, kii iin nundo'o ka'nu xaan ga —ni kachi ya.

Xu'un ni soko iin ña'an nda'u

(Lc. 21.1-4)

⁴¹Iin kivi nukoo Jesús nuu veñu'un ka'nu un, yajni nuu kancha iin kaja nuu kivi xu'un ka soko yivi. Nde'e ya ka chu'un ka chu'un yivi xu'un nuu kaja un. Ni jini ya ja taka yivi riko, kua'a xu'un ka chu'un nuu kaja un. ⁴²Ti sandi'i ni ga ni jaa iin ña'an nda'u xaan, ti ni chu'un ña uu xu'un cobre kuachi ini kaja un. ⁴³Yukan ti ni kana Jesús ndaja'a ya, ti ni kachi ya jiin da:

—Nde'e naa ra. Ña'an un, ya'u xaan ga nchaa xu'un ni ja'a ña nuu Yandios ansu xu'un ni ka ja'a chaa riko un. ⁴⁴Chi yivi riku un ka ja'a da jaku ni ja ka ñava'a da. Ko ña'an nda'u un, vasu nandi'i ña ja kuu gastu ña, ko ni soko ndi'i ña nuu Yandios —ni kachi ya jiin da naa da.

Ka'an Jesús ja naa venu'un ka'nu Israel

(Mt. 24.1-2; Lc. 21.5-6)

13 Nu ni kee Jesús veñu'un ka'nu un, ti iin ndaja'a ya ni kachi jiin ya:

—Maestro, nde'e ni. Xaan na'nu yuü ja'a, ti xaan vii kaa veñu'un ja'a—kachi da.

²Ti ni kachi Jesús:

—Ndixia ra chi vii xaan kaa, ko jaa iin kivi ja ni iin yuu tukaa kendo kosojna'an, chi ndi'i ja'a naa —kachi ya.

Taka seña koo nu ja kuan kuyajni ndi'i ñuyivi yo

(Mt. 24.3-28; Lc. 21.7-24; 17.22-24, 31)

³Yukan ti kuankoyo da undi yuku Olivo, ja kendo yajni ichi nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un, ti ka tu'va Pedro, Jacobo, Juan jiin Andrés, ti ni ka jikajnu'un da ya:

⁴—¿Naa kivi kundaa jnu'un ni ka'an ni ja naa veñu'un ka'nu un? ¿Ti naa seña kuni na nu ja kuan kuyajni kundaa jnu'un ja'a? —ka kachi da.

⁵Ti ni kachi ya jiin da:

—Koto maa ra naa ra nava tu xnda'u yivi ro'o. ⁶Chi kua'a yivi kikoyo, ti ndaku ni'in yi sivi ri, ti kachi yi ja maa i kuu Cristo, ko so

ja na xnda'u i kua'a xaan yivi. ⁷Ti nu ni ka jini ra ja iyo guerra, xi ja koo guerra, koto yu'u ra. Sia'an kuu, ko changa ga jaa kivi ndi'i ñuyivi ja'a. ⁸Chi kanaa iin nación jiin inga nación. Suni kanaa iin ñuu jiin inga ñuu, ti koo guerra taka ñuu. Suni kii ñujnaa ya yukan, ti koo jnama xaan tonto, ti ndi'i xaan ini yivi. Ko ansu ja'a ni kuu ndi'i, chi sa ni keja'a nundo'o un, ti su'va kii ga —ni kachi ya.

Koto u'u yivi nuu chaa ka kandixia

⁹Siin Jesús ka'an, ti ni kachi ya:

—Koto ra maa ra chi iin kivi ti jniñ yivi presu ro'o, ti ki'in ra nuu juez jiin nuu chaa ka kuña'nu ini taka veñu'un Israel, ti kani da ro'o naa ra. Ti undi nuu ndaja'a gobierno stuu ra maa ra ja ka kandixia ra ru'u jiin jnu'un ka'an ri. Chi sia'an ti sa kuniso'o da jnu'un ichi Yandios. ¹⁰Chi xnakan kuichanuu jnu'un Yandios nuu yivi taka nación ti sa ndi'i ñuyivi. ¹¹Ti nu ni ka jniñ yivi presu ro'o, tu xndi'i ra ini ra ja nasa koo jnu'un ka'an ra nuu justicia. Chi hora kua'a ra jandaa nuu da, ti maa Espíritu Santo kua'a taka jnu'un ka'an ra un.

¹²Ti yivi un naa i, nakua'a yi ñani yi nuu sticia ja na ka'ni da i siki ja ka kandixia ra ru'u. Ko nu nau ja tu kaka yata, ti siin ndaa kuiti jiin jnu'un ri undi kivi sandi'i ni ga, ti yivi un kuu ja nanita'u. ¹³Ti taka ñuu koto u'u yivi ro'o naa ra siki ja ka kandixia ra ru'u. Ko nu nau ja tu kaka yata ti siin ndi kuiti jiin jnu'un ri undi kivi sandi'i ni ga, ti yivi un kuu ja na nita'u —kachi Jesús.

**Koto u'u jna'an yivi ini
veñu'un ka'nu un**

¹⁴Siin ka'an Jesús, ti ni kachi ya:
—Nu ni ka jini ra ja kandichi
iin ndajniñu kue'e nuu ve'e ii ini
veñu'un ka'nu un, yukan ti yivi ka'u
tutu ja'a na chaku ini i nau ja kuu.
Ti yivi kanchuku ñuu Judea, na
kua'a i corri na nama i maa i undi
chii yuku un. ¹⁵Nu iin yivi ndetatu
i yuxe'e i, koto ndivi i ini ve'e i ja
ki'in yi ndajniñu i. ¹⁶Ti yivi kande
iin rancho, koto nandeokuñi i ve'e
i ja ki'in i sa'ma i. ¹⁷Na nda'u ñaa
ka ñuse'e xi ñaa ka nchaka suchi
yikin, chi tu kanda ña kunu yachi
ña ja kuu kivi un. ¹⁸Kakanta'u naa
ra nuu Yandios ja tu kua'a ya jnu'un
kondo'o ra yukan ja kuu iin viko
sau xaan. ¹⁹Chi kivi un koto ra
nundo'o ka'nu xaan tonto ja tu ni
ka ndo'o ra undi na ni sa'a Yandios
ñuyivi. Ti ni tukaa ga koo inga
nundo'o nanu ja'a. ²⁰Ko sa ti tu ni
xnukuu Yandios kivi un, ti va ni iin
yivi tu kaku. Ko ni xnukuu ya kivi
un siki ja ni kunda'u ini ya taka
yivi ni nakaji ya ja na nanita'u i —
ni kachi ya.

Kikoyo chaa xndoña'an

²¹Siin ka'an Jesús, ti ni kachi ya:
—Nu ni jaa kivi un, koto kandixia
ra naa ra jnu'un ka'an yivi ti kachi:
“Nde'e, ja'a kancha Cristo ja ni taji
Yandios ja ta'u jniñu ña'nu”, xi
kachi: “Nde'e, yukan kancha ya.”
²²Chi kikoyo kua'a yivi xndoña'an,
ti kachi i ja maa i kuu Cristo, xi
kachi ja kuu iin chaa ka'an jnu'un
Yandios. Ti sa'a i tijni nuu jniñu
ña'nu ja na xndoña'an i yivi ka

kandixia. Nu na kuu, ti suni xnda'u
yivi ni nakaji Yandios. ²³Ko koto
kandixia ra naa ra ja xnda'u yivi un
ro'o, chi ja ni kachi ri taka seña kii
ja kuni ra naa ra.

Nasa ndii Jesús

(Mt. 24.29-36, 42-44; Lc. 21.25-36)

²⁴Ko nu ja ni ndi'i ni kii nundo'o
un, yukan ti kuña nuu ndikandii,
ti yoo, tukaa ga kua'a nduva. ²⁵Ti
nukoyo chuxini nuu andivi, ti ni'in
ni tu'u ja iyo nuu andivi. ²⁶Yukan
na ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi,
kuni ra ndenda ri nuu viko un, ti
nchaa ri jiin jniñu ña'nu xaan ga.
²⁷Ti taji ri Yandios kinkoyo undi
sandi'i ni ga ndi kuun jiki ñuyivi
jiin andivi, ti nastutu i taka yivi ni
nakaji Yandios ja kuu se'e ya.

²⁸Nde'e ra iin nutichi vixi ti kuni
ra. Nu ja ni ndi'i ni nakoyo nda'a
yujnu un ti vee nene numa, yukan
ni jini yo ja kuan sama kivi ti kuan
kuyajni viko sau. ²⁹Sia'an kuu jiin
ra naa ra, chi nu ja ni ndi'i nundo'o
un kuan kundaa, yukan ti chaku ini
ra ja kuan kuyajni ndaa ni ga kivi
nchaa ri. ³⁰Chi na kachi ndaa ri ja
taka yivi ka chaku vijna, tu naa i
undi na jaa kivi kundaa taka jnu'un
ka'an ri ja'a. ³¹Ti andivi jiin ñuyivi
ndi'i kuiti naa, ko jnu'un ka'an ri
chi jankivi naa, ti ndi'i un kundaa.

³²Ko ja kuu kivi un, maa Yandios
kuu ja jini na kivi kundaa taka
jnu'un un. Ni ángel Yandios tu ka
jini, ni ru'u ja kuu ri se'e ya. ³³Ko
ro'o naa ra, kundito ini ra, chi ni
tu ka jini ra na kivi kundaa taka
jnu'un un. ³⁴⁻³⁵Kuu nanu iin chaa
kua'an viaje, ti tu ni kachi da na
kivi nchaa da. Ti ni xndoo da muzu

da ja na koto tendi'i jniñu iyo. Ni tejna'an da jniñu nuu iin iin muzu un. Ti ni ta'u da jniñu nuu inga muzu ja na koto ve'e da. Ko muzu un naa da, tu ka jini da na kivi nchaa jito'o da. Suni sia'an ro'o naa ra, tu ka jini ra na kivi nchaa ri. Yukan kuu ja kotu'va naa ra, chi tu ka jini ra nu nchaa ri kuan kuu tiki'vi, xi nchaa ri ñúú, xi hora kana li'i ni ga, xi kuan kuxian ni ga ti nchaa ri. ³⁶Chi sanaa ini ra naa ra ti nchaa ri, ti na ni'in ri ro'o ka kixi ini ra. ³⁷Jnu'un ka'an ri jiin ra naa ra, suni sia'an ka'an ri jiin tendi'i yivi naa i. Yukan kuu ja kotu'va naa ra —kachi Jesús.

Ka ndajnu'un da nasa jniñ da Jesús

(Mt. 26.1-5; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

14 Ka nasa'a chaa Israel uu viko ja tu ka naa ini da na ni keni'in Yandios maa da naa da ñuu Egipto, ja ni kunda'u ini ya maa da. Ti viko un kuu viko pascua, jiin viko ka yee da staa stila tu yi'i levadura. Ko kumani uu ga kivi ja kuu viko un. Ti sutu ka kuña'nu jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un un, ka kuni jniñ xe'e da Jesús, ti ka'ni da ya. ²Ko ka ndajnu'un da:

—Tu kuu sa'a yo kivi viko ja'a, chi sandau ndondaa yivi siki yo —kachi da.

Iin ña'an ni chu'un perfume xini Jesús

(Mt. 26.6-13; Jn. 12.1-8)

³Yukan ti kancha Jesús ve'e Simón ñuu Betania, iin chaa ni jna'an kue'e ndi'yi te'yu. Nukoo ya yu'u mesa yee ya staa. Ti yukan ni jaa iin ñasi'i yinda'a ña iin tindo'o

lulu alabastro. Ti ñu'un chitu aceite perfume mani ita nardo, ja nchaa ya'u xaan tonto. Ni ta'u ña tindo'o lulu un, ti ni chu'un ña perfume un xini Jesús. ⁴Ti sava yivi kanchuku un, tu ni ka jajna'an ini i jniñu sa'a ña un. Ti ni ka ka'an i:

—Tu stivi ña un perfume un sia'an niku. ⁵Sa ti ni kuya'u, ti ni'in ña xu'un ti kuu tejna'an yo nuu yivi nda'u niku —kachi da.

Ti ni ka kiti ini da nuu ña. ⁶Ko ni kachi ya jiin da:

—Sia ña, ndoo ka skiti ra ini ña.

Jniñu ni sa'a ña jiin ri, iyo va'a.

⁷Yivi nda'u, chi nini kanchuku i jiin ra naa ra, ti nu ka kuni ra ti

kuu chindee ra i. Ko ru'u, chi ansu sia'an ni kuncha ri jiin ra naa ra.

⁸Ña'an ja'a ni sa'a ña nava iyo ini ña, chi ja ni chi'i tu'va ña perfume yiki kuñu ri ja kuu kivi kuñu ri.

⁹Kuni ra ja ni tu'u ñuyivi, sava'ni ga nanu na ka'an i jnu'un ri ja na sketa'u ri yivi, ti kani i jnu'un jniñu ni sa'a ña ja'a ja na nuku'un ini yivi un maa ña —kachi ya.

Judas nduku da nasa nakua'a da Jesús nuu sutu ka kuña'nu

(Mt. 26.14-16; Lc. 22.3-6)

¹⁰Yukan ti Judas, iin chaa ñuu Cariote, ja suni kandee da jiin ndi uxi uu ndaja'a un naa da, ni ja'an ndajnu'un da jiin sutu ka kuña'nu un, ti ni kachi da ja nakua'a da Jesús nuu da naa da. ¹¹Nu ni ka jiniso'o chaa un jnu'un ni ka'an Judas, ni ka kusii xaan ini da, ti ni ka ka'ñu da xu'un nuu da. Yukan ti ni keja'a nduku da nasa nakua'a da Jesús nuu chaa un naa da.

Ni kuxini Jesús jiin ndaja'a ya

(Mt. 26.17-29; Lc. 22.7-23; Jn. 13.21-30;

I Co. 11.23-26)

¹²Maa kivi keja'a viko ka yee staa stila tu yi'i levadura un, suni kivi un ka ja'ni da lélú ja ka soko da ja kuu viko pascua. Ti ndaja'a ya ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Nanu kuni ni ja na kin satu'va na ja kuxini yo vijna pascua? —kachi da jiin ya.

¹³Yukan na ti ni taji ya uu da, ti ni kachi ya jiin da:

—Kua'an naa ra undi ñuu, ti yukan ndejna'an ra jiin iin chaa ndiso iin kiyi nducha, ti kundikun ra da ki'in ra jiin da. ¹⁴Ti nuu ndivi da un, yukan ka'an ra jiin maa chaa xiin ve'e un: “Kachi maa Maestro na ja nanu iyo iin ve'e ja kua'anuu ni nuu kuxini da jiin ndaja'a da vijna kivi pascua”, kachi ra. ¹⁵Ti maa da na xna'an nuu ra iin ve'e ka'nu ja kendo piso nuu sukun, ti yukan ja iyo nakoo, ti satu'va ra naa ra ja kuxini yo —kachi ya.

¹⁶Ti kuankoyo da undi ñuu un, ti ni ka nani'in da taka nava ni kachi Jesús. Yukan ni ka satu'va da ja kuxini.

¹⁷Nu ni kuaa, ti ni jaa Jesús ve'e un jiin ndi uxi uu ndaja'a ya. ¹⁸Ti nu kanchuku da ka yee da staa nuu mesa un, ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Jandaa na kachi ri ja iin ro'o ja yee staa jiin ri ja'a, nakua'a ru'u nuu chaa ka jito u'u ru'u —kachi ya.

¹⁹Ti ndaja'a un ni ka kukui'ya xaan ini da ja sia'an ni ka'an ya. Ti ndi iin ndi iin da ni ka kachi:

—¿Xi saña kuu nu? ¿Xi saña kuu nu? —kachi da naa da.

²⁰Ti ni kachi ya:

—Ja ndi uxi uu ro'o naa ra iin ra kuu, ja chutoo staa stila nu ko'o ri, yukan kuu. ²¹Kundaa nava yoso nuu tutu Yandios ja nakua'a da maa se'e Yivi Ñuyivi nuu chaa ka jito u'u ya. Ko xaan ga ka'nu nundo'o kondo'o chaa kin nakua'a ru'u. Sa nu tu ni kaku da niku —kachi ya.

²²Ni ka yee da staa. Ti ni ki'in Jesús iin staa stila, ni jikanta'u ya nuu Yandios, ni sakuachi ya, ti ni tejna'an ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Kaji naa ra. Ja'a kuu nanu yiki kuñu ri —kachi ya.

²³Yukan na ti ni ki'in ya iin vaso vino, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ti ni ja'a ya nuu da ja na ko'o da ti'li ti'li. ²⁴Ti ni kachi ya jiin da:

—Ti niñi ri un stuu ja ni sa'a Tata ri Yandios iin tratu jaa. Ti yukan kuu ja ka'an ndaa kuiti ja nama ri siki kua'a xaan yivi, chi niñi ri ja kati ri ki'in, yukan kuu ja chunaa ri nuu yivi naa i. ²⁵Ko na kachi ndaa ri ja tukaa ga ko'o ri vino ja'a jiin ñanijna'an yo, kivi ka nasa'a i viko ja'a, undi na jaa kivi ko'o yo nuu kancha Tata ri Yandios, chi yukan kuu nuu ni'in ri iin jniñu ña'nu ga, ti yukan ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu tend'i'i ni tu'u ja iyo. Ti yukan kuu nuu nasa'a jaa yo viko ja'a naa yo —ni kachi Jesús.

(Mt. 26.30-35; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

²⁶Ni ndi'i ni ka kuxini da, ti ni ka jita da iin himno, ti kuankoyo da undi yuku Olivos.

**Kachi Jesús ja ndi'i nda'a ja'a ya
kuichanuu da ti xndoo da ya**

²⁷Yukan ti ni kachi Jesús:

—Tendi'i ra naa ra kuichanuu ti xndoo ra ru'u jakuaa vijna, chi sia'an ka'an nuu tutu Yandios: “Chi Yandios, kua'a ya jnu'un ja na kuū pastor, ti rii da un kuichanuu ti ki'in ti.” ²⁸Ko kivi na nandoto ri, ti koxnuu ri ki'in ri nūu Galilea, ti yukan kundatu ri ro'o naa ra — kachi ya.

²⁹Yukan na ti ni kachi Pedro:

—Vasu tendi'i da na xndoo ni'in, ko saña tu xndoo kuiti na maa ni —kachi da.

³⁰Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa na kachi ri nuu ra, ja kuu jakuaa vijna, nu ti kana ga li'i uu jinu, ti kachi ra uni jinu ja tu jini ra ru'u —kachi ya.

³¹Ko Pedro, ni ini da ka'an da:

—Vasu na kuū na jiin ni, ko tu xndoo kuiti na ni'in —kachi da.

Ti tendi'i ndaja'a ya un, suni sia'an ni ka ka'an da.

**Jikanta'u Jesús nuu Yandios nuu
jardín Getsemaní**

(Mt. 26.36-46; Lc. 22.39-46)

³²Nu ni ka jakoyo da nuu nani Getsemaní, ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Ja'a ni kunchuku ra ti ru'u na kin kankanta'u ri nuu Yandios — kachi ya.

³³Yukan ti kua'an ya ti'li ga ichi ndaku un jiin Pedro, Santiago jiin Juan. Ti ni keja'a kukui'ya xaan ini ya, ti kaña ini ya. ³⁴Ti kachi ya jiin da:

—Jatu añu ri ja kukui'ya xaan ini ri, chi ja ni kuyajni kuū ri. Ko ja'a ni kundatu ra naa ra ti koto kusu ra —kachi ya.

³⁵Yukan na ti ni jika ya ti'li ga, ti ni jakunjiti ya, ti jikanta'u ya, ja nu kuni Yandios, ti tu kondo'o ya nundo'o kii nuu ya. ³⁶Ti ni kachi ya:

—Tata maa na, ja kuu maa ni, taka ni ja kuu sa'a ni. Nusa ti chajiyo ni saña nuu nundo'o vaji nuu na. Ko ansu nava kuni maa na, chi nava kuni maa ni —ni kachi ya.

³⁷Yukan na ti na nandeokuñi ya nuu ka'iin ndaja'a ya un, ko ni jini ya ja ka kixi da, ti ni kachi ya jiin Pedro:

—Simón, ¿ja kixi ra nu? Tu ni kuu kundito ra vasu iin hora nusa.

³⁸Koto kusu ga ra naa ra. Kanajaa, ti kakanta'u nuu Yandios ja na kotu'va ra nava tu kotojnuni ja'u'u un o'o, ti chisa'yi ra ru'u, kachi ra ja tu ka jini ra ru'u. Chi va'a ndiyo ini ra ja siuku ra, ko yiki kuñu ra, chi tu iyo ndee ini.

³⁹Yukan ti kua'an tuku ya, ti ni jikanta'u ya, ti suni jnu'un un ni ka'an tuku ya. ⁴⁰Nu ni nandeokuñi tuku ya, ni jini ya ja ka kixi tuku da, chi ka ji'i xaan da ma'na ja undi ka kuvée nduchi da, ti tu ni kujnuni nasa kachi da nuu ya. ⁴¹Ti nu ni nandeokuñi ya jinu kuu uni, ni kachi ya jiin da:

—Vijna na, ndetatu ti kusu naa ra. Ko ja ni jaa hora ja ru'u, maa Se'e Yivi Nuyivi, nakua'a da ru'u nuu yivi ka nchakuachi. ⁴²Ndoko naa ra na cho'o, chi ja vaji chaa ni nakua'a ru'u un —kachi ya.

Ni ka jnii da presu Jesús

(Mt. 26.47-56; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴³Ni ka'an ga Jesús sia'an, ti ja ni chaa Judas, iin ja ni kuu ndi uxi uu ndaja'a un. Ti vekoyo yivi kua'a jiin da, ka yinda'a i espada jiin yujnu. Vekoyo i jiin jniinu ni ka ta'u taka sutu ka kuña'nu jiin chaa ka xna'an ini veñu'un ka'nu un jiin taka chaa ka kuña'anu ñuu Israel. ⁴⁴Ichi kuankoyo da ni kachi Judas jiin chaa un naa da:

—Chaa teyu'u ri nuu, chaa un kuu ja nanduku yo. Jnii naa ra. Koto sia ra ki'in —ni kachi da.

⁴⁵Ti nu ni jaa Judas, ni tu'va da nuu Jesús, ti ni kachi da:

—Maestro, maestro —kachi da.

Ti ni teyu'u da nuu ya. ⁴⁶Yukan ti chaa un ni ka jnii ni da ya.

⁴⁷Ti iin chaa ka'iin jiin Jesús un, ni jista da espada da, ti ni ja'ncha da so'o iin muzu sutu kuña'nu ga.

⁴⁸Yukan na ti ni kachi Jesús jiin chaa ni ka jnii ya un:

—¿Va nu iin ñakui'na kuu ri ja vekoyo ra jiin espada jiin yujnu ja jnii ra ru'u ki'in ri presu nu? ⁴⁹Ti taka kivi ni xna'an ri nuu ra naa ra ini veñu'un ka'nu un, ti tu ni ka jnii ra presu ru'u. Ko sia'an kuu ja na kundaa nava ka'an nuu tutu Yandios —kachi ya.

⁵⁰Ti yukan tendi'i ndaja'a ya ni ka jinu da kuankoyo da. ⁵¹Ko iin chaa lulu ni chindikun da jata yivi kuankoyo jiin Jesús, ti suku da nini iin sa'ma, ti suni ni ka jnii chaa un maa da. ⁵²Ko ni keni'ni chaa lulu un chii sa'ma un, ti vichi lii da, ko ni kundee da kua'an da.

Chaa ka kuña'nu ñuu Israel ka xndichi da Jesús

(Mt. 26.57-68; Lc. 22.54-55, 63-71;

Jn. 18.12-14, 19-24)

⁵³Yukan ti kuankoyo yivi un jiin Jesús undi ve'e iin sutu kuña'nu ga, chi yukan ni ka ndututu taka sutu ka kuña'nu un, taka chaa ka kuña'nu jiin taka chaa ka xna'an ley ini veñu'un ka'nu un. ⁵⁴Ti Pedro ndikun jika da ichi jata chaa kuankoyo jiin Jesús, ni kivi da yuxe'e palacio un, ti ni nukoo da jiin policia un ka nanduxin da yunu'un. ⁵⁵Ti sutu ka kuña'nu un jiin taka chaa ka kuña'anu ñuu Israel, ka nduku da nasa ka'an kuachi ga da siki Jesús, chi ka kuni ka'ni da ya. Ko tu kujnuni na jnu'un ga ka'an da. ⁵⁶Ti kua'a yivi ni ka xndoña'an, ja ka chakuachi siki Jesús, ko tu ni kejna'an kuiti jnu'un ka ka'an da. ⁵⁷Ti sandi'i ni ga ni ka ndokuiñi sava da, ti ni ka kankuachi da siki ya sia'an:

⁵⁸—Saña naa na, ni ka jiniso'o na jnu'un ni ka'an da: “ru'u, xnaa ri veñu'un ja'a, ja ni ka sa'a yivi naa i jiin ndaja'a i, ti nuu uni kivi, ti na sa'a tuku ri inga veñu'un ja tu kuu jiin nda'a yivi”, sia'an ni kachi chaa jña —kachi da naa da.

⁵⁹Ko vasu sia'an, tu ni keja'an tuku jnu'un ka ka'an da siki ya.

⁶⁰Yukan na ti ni ndokuiñi maa chaa kuu sutu kuña'nu ga un nuu chitu un, ti ni jikajnu'un da Jesús: —¿Tu ka'an kuiti ra nusa? ¿Xi jandaa kuu jnu'un ka ka'an da siki ra nu? —kachi da jiin ya.

⁶¹Ko Jesús tu ni ka'an kuiti ya. Yukan na ti ni jikajnu'un tuku sutu kuña'anu un ya:

—Kachi nu maa ra kuu Cristo, Se'e Yandios ii, ja kancha andivi —kachi da.

⁶²Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu, ti kuni ra naa ra ja maa Se'e Yivi Ñuyivi, nukoo ya nda'a kua'a Yandios ti kuña'anu ya jiin ya. Suni kuni ra nchaa ya ñuyivi ja'a nuu viko andivi un —kachi ya.

⁶³Nu ni jiniso'o sutu ña'nu ga un, ni ndata da sa'ma da ja ni kiti ini da, chi ni ndo'o ini da ja yisikinchaa Jesús maa Yandios jiin jnu'un un. Ti ni kachi da jiin yivi ka'iin un:

—¿Nau inga testigo nandi'i yo ja'a naa yo? ⁶⁴Ja ni ka jiniso'o ra ja ka'an ndeva'a da siki Yandios. ¿Nasa ka ndo'o ini ra naa ra? —kachi da.

Ti tendi'i yivi un ni kachi ja na kuū ya.

⁶⁵Yukan na ti sava yivi un ni ka tivi si'i nuu ya. Ni ka jasi nduchi ya jiin sa'ma, ti ni ka kani jiki nuu ya, ti kachi:

—ro'o chaa ka'an jnu'un Yandios, kachi nau ja ni kani ro'o —kachi jiin ya.

Yukan na ti soldado ka'iin un, ni ka ja'a jiki nuu ya. Yukan kuu ja ni jna'an Jesús nu ni ka xndichi da ya.

Kachi Pedro ja tu jini da Jesús

(Mt. 26.69-75; Lc. 22.56-62;

Jn. 18.15-18, 25-27)

⁶⁶Ti nukoo Pedro nuu yuxe'e un, ti iin ña'an junukuachi ve'e sutu

kuña'anu ga un, ni ya'a ña ichi chukan. ⁶⁷Ti nu ni jini ña nduxin da ñu'un, ni nde'e va'a ña nuu da, ti ni kachi ña:

—ro'o, suni ni yaku ra jiin Jesús, chaa ñuu Nazaret un —kachi ña jiin da.

⁶⁸Ko Pedro ni kachi da ja tu jini da:

—Tu jini ri na jnu'un ka'an ra jiin ri —kachi da.

Ti ni kenda da kua'an da ichi yuxe'e un ni jakuiñi da. Ti yukan ni kana iin li'i. ⁶⁹Ñaa junukuachi un, ni jini tuku ña nuu da, ti ni keja'a ka'an ña jiin taka yivi ka'iin un:

—Suni ndaja'a chaa yukan kuu chaa ja'a —kachi ña.

⁷⁰Ko Pedro ni kachi tuku da ja tu jini da. Ni kuu nuu ga, ti chaa ka'iin un ni ka kachi da jiin Pedro:

—Ndaa ndixia kuu ja ro'o kuu iin ndaja'a Jesús un, chi suni chaa Galilea kuu ra —kachi da.

⁷¹Ko ni kachi tuku Pedro:

—Va kunchakuachi na nu na xndoña'an na, ko ka'an ndaa kuiti na ja tu jini na chaa ka ka'an ni un —kachi da.

⁷²Ko ni ka'an ga da sia'an, ti ni kana li'i jinu kuu uu. Ti yukan ni nuku'un ini da jnu'un ni ka'an Jesús: “Nu ti kana ga li'i jinu kuu uu, ti kachi ra uni jinu ja tu jini kuiti ra ru'u.” Ti yukan ni nakani xaan ini da, ti ni jakunchaa da nde'e da.

Xndichi Pilato Jesús

(Mt. 27.1-2, 11-14; Lc. 23.1-5; Jn. 18.28-38)

15 Nu ni kundijin inga kivi, ni ka ndajnu'un sutu ka kuña'anu un jiin taka chaa ka

kuña'nu, suni chaa ka xna'an ley ini veñu'un ka'nu Israel, jiin uu ga chaa ka kuña'nu ñuu un. Ka ndajnu'un da nasa sa'a da jiin Jesús, ja ni ka jnií da ya. Yukan na ti ni ka ju'ni da ya, ti kuankoyo da jiin ya nuu Pilato, chaa kuu gobernador.

²Ti Pilato ni jikajnu'un da Jesús:

—¿Xi ro'o kuu Rey, ja ta'u jniñu nuu ni tu'u nación Israel nu? — kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Ru'u kuu —kachi ya.

³Ti sutu ka kuña'nu un ni ka chakuachi da tijni nuu jnu'un siki ya.

⁴Ti ni jikajnu'un tuku Pilato un ya:

—Nde'e na ka chakuachi da siki ra, ¿ti tu ka'an kuiti ra nusa? —kachi da.

⁵Ko Jesús tu ni ka'an kuiti ya. Ja yukan na ti so ni naa ini Pilato, ti tu kujnuni nasa sa'a da jiin ya.

Ni kachi Pilato ja na kuñ Jesús

(Mt. 27.15-31; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38-19.16)

⁶Taka viko pascua ni iyo iin jnu'un ja na sia Pilato iin chaa kande vekaa, nau ja na kachi maa yivi un. ⁷Ti kivi un kande iin chaa nani Barrabás vekaa jiin tijni chaa ni ka ndonda siki gobierno, chi ni ka ja'ni da ndiyi. ⁸Ja yukan kuu ja ni ka jakoyo yivi un ka jikan i nuu Pilato, ja na sia da iin presu nava iyo jnu'un da. ⁹Ti ni jikajnu'un Pilato nuu yivi un:

—¿Kuni ra naa ra ja na sia ri chaa kuu Rey nuu ni nación Israel nu? — kachi da.

¹⁰Sia'an ni jikajnu'un Pilato, chi ni jini da ja ka kuu kuasun ini sutu

un, ja kua'a yivi ni ka kandixia jnu'un ni ka'an Jesús. Ja siki yukan ni ka nakua'a da ya nuu Pilato, ti Pilato kuni sia da Jesús niku. ¹¹Ko sutu ka kuña'nu un ni ka ska'an da yivi ja na kakan i nuu Pilato, ti na sia da chaa nani Barrabás. ¹²Yukan na ti ni jikajnu'un tuku Pilato yivi un:

—Nusa ti, ¿ndoo kuni ra naa ra ja sa'a ri jiin chaa ja'a, chaa ka skonani ra Rey nación Israel nusa? —kachi da.

¹³Ti ni ka kuvaa yivi un ka kana ko'o:

—iKatakaa ni chaa jña nda'a cruz, na kuñ da! —kachi naa.

¹⁴Ti ni kachi Pilato:

—¿Ko nau kuachi ni sa'a da nusa? —kachi da.

Ti yivi un vi'i ga ka kana ko'o:

—iKatakaa ni chaa jña nda'a cruz, na kuñ da! —kachi naa.

¹⁵Yukan na ti Pilato, ja na kusii ini yivi un jiin da, ni sia da Barrabás kua'an da. Ti ni ta'u da jniñu nuu soldado un ja na kani da Jesús jiin yo'o ñii, ti na ki'in da jiin ya ja na kundaka ya nda'a cruz, ti na kuñ ya.

Ni ka yisikin chaa soldado un Jesús

¹⁶Yukan na ti kuankoyo soldado un jiin Jesús undi nuu yuxe'e palacio nuu nani Pretorio. Ni ka nastutu jna'an da jiin tendi'i ga soldado. ¹⁷Ti ni ka naskui'na da ya iin sa'ma kua'a ndi'i. Ni ka sa'a da iin corona iñu, ti ni ka chuxndee da xini ya. ¹⁸Yukan ti ni ka keja'a ka kanajiin da, ka sakata da nuu ya:

—Na kuchaku na'an Rey, chaa ñuu Israel —kachi da.

¹⁹Ni ka kani da yujnu xini ya, ni ka tivi si'i da nuu ya, ti ni ka jakunjiti da nuu ya, nanu ja kuu ya iin rey. ²⁰Ni ndi'i ni ka sakata da nuu ya, ni ka tava da sa'ma kua'a ndi'i ñu'un ya, ti ni ka naskui'na da ya jiin sa'ma maa ya. Ti kuankoyo da jiin ya ja ka taka da ya nuu nda'a cruz.

Ni ka jatakaa da Jesús nuu nda'a cruz

(Mt. 27.32-44; Lc. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

²¹Ichi kuankoyo da ni ka ndejana'an da jiin iin chaa ñuu Cirene nani Simón, ja chaa kuu tata Alejandro jiin Rufo, vendi da ja ni ja'an da nuu rancho da, ti soldado un ni ka chayika Simón ja na kundiso da cruz Jesús. ²²Sia'an kuankoyo da jiin Jesús undi iin ñu'un nani Gólgota, ja kuni ka'an, “ñu'un yiki xini.” ²³Nu ni ka jakoyo da yukan, ni ka ja'a da vino sakanuu jiin iin nuu suxia ja nani mirra, ja na ko'o ya nava tu kondo'o xaan ya ja jatu ya. Ko maa Jesús tu ni janta'u ya ja ko'o ya. ²⁴Yukan na ti ni ka chijnii da ya nuu nda'a cruz jiin nduyukaa. Ti soldado un ni ka chu'un da suerte siki sa'ma ya, ja na tejna'an nuu jna'an da.

²⁵Ja ni kuu ka iin jaña'an na ni ka jatakaa da Jesús nuu nda'a cruz. ²⁶Ti xini cruz un ni ka chijnii da iin tutu ja ka'an ndoo yindaka ya yukan. Kachi sia'an: “Ja'a kuu Rey nuu yivi nación Israel.” ²⁷Suni ni ka jatakaa da uu ñakui'na jiin ya nuu uu ga cruz, iin ichi nda'a kua'a, ti inga ichi nda'a sajni ya. ²⁸Sia'an ni kundaa nava yoso nuu tutu Yandios

ja kachi: “Ka'ni da ya nanu iin ñakui'na.”

²⁹Ti yivi ka ya'a ichi chukan, ka skuiko xini ja ka kuu ichi ini nuu ya, ti ka ka'an ndeva'a:

—Vijna na ti ro'o ja ni ka'an ra ja xnaa ra veñu'un ka'nu Israel, ti nuu uni kivi ti na sa'a jaa ra. ³⁰Nama maa ra vijna, ti kuan kuun nuu nda'a cruz jña —kachi jiin ya.

³¹Suni taka sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley ini veñu'un un, ka ka'an ndeva'a kuiti da nuu ya, ti ka ndajnu'un da:

—Ni nama da sava yivi, ko tu kuu nama da maa da vijna. ³²Ko vijna ti nu na kandixia yo ja ka'an ndaa da ti kuun da nuu nda'a cruz un, ti sa na kandixia yo ja kuu da Cristo ni taji Yandios, ja kuu da Rey nuu ni tu'u nación Israel. Yukan ti kandixia yo ja vaji da undi nuu andivi —ni ka kachi da.

Ti suni undi uu ga chaa ka ndakoyo yukan jiin ya, ni ka ka'an ndeva'a da nuu ya.

Ni ji'i Jesús

(Mt. 27.45-56; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

³³Nu ni kuu sava nduu, ni kuñaa ni tu'u ñuyivi, ti ni ndundijin undi ka uni ja'ini. ³⁴Ti hora un ni kanajiin ko'o Jesús:

—Eloi, Eloi, ðlama sabactani? —kachi ya. (Ja kuni ka'an: “Yandios maa na, Yandios maa na, ðndoo ni xndoo maa iin ni saña vijna?” —kachi ya.)

³⁵Sava yivi ka'iin yajni yukan ni ka jiniso'o, ti ni ka kachi:

—Kunso'o naa ra, chi kana da xini profeta Elías na jana'an—kachi da.

³⁶Yukan ti iin da ni ja'a corri, ni chutoo da kachi nuu vino iya, ni

chuxndee da xini iin nuyoo kani, ti ni ja'a da ja na ko'o Jesús, ti kachi da:

—Na nde'e yo nu kii Elías kii nama da chaa —ni kachi da:

³⁷Ko Jesús, uni ni kanajiiin ko'o ya, ti ni ji'i ya. ³⁸Ti maa hora ni ji'i Jesús, ni te'nde sava sa'ma ii yindaka ini veñu'un ka'nu Israel un, ni ndata sava kuiti sa'ma un undi nuu sukun ti undi nuu ja'a. ³⁹Ti iin soldado kuu capitán kandichi nuu Jesús hora un. Nu ni jini da nava ni ji'i Jesús, ti ni kachi da:

—Jandaa kuiti kuu ja Se'e Yandios ni kuu chaa ja'a —kachi da.

Yukan ni ji'i Jesús.

⁴⁰Suni ka'iin sava ñasi'i ka jitonchaa jika ña. Ñaa un kuu María Magdalena, Salomé, jiin María nana Santiago, chaa suchi, jiin José. ⁴¹Ñaa ja'a ni ka kandixia ña Jesús. Ni ka yaku ña jiin ya, ti ni ka junukuachi ña nuu ya na ni yaku ya ñuu Galilea. Suni yukan ka'iin tijni ga ñasi'i ja ni ka ja'an ña jiin ya undi Jerusalén.

Ni ka chunduji da Jesús

(Mt. 27.57-61; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁴²⁻⁴³Ti iin chaa ñuu Arimatea, nani José, ni kuu da iin chaa kuña'nu ja kuu nuu junta ka'nu Israel. Ti ndiyo ini da ja kuni da nu na jaa kivi ta'u Yandios jniñu. Chi ni kandixia da jnu'un ni xna'an Jesús ja kuu kivi koyo yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, ti yukan ni'in yivi un iin ta'u ya ti kundisojniñu i jiin ya. Ti vanuxia ja ni jaa vispera kivi ndetatu, ti ni tava ini da ni ka'an da jiin Pilato ja'ini kivi un, ti ni jikan da permiso ja na ki'in da jiin yiki kuñu Jesús. ⁴⁴Ti Pilato ni naa ini da nu ni jiniso'o da ja, ja ni ji'i Jesús. Ni kana da capitán soldado un, ti ni jikajnu'un da nu ja

ni ji'i ndixia ya. ⁴⁵Ti capitán un ni kachi ja, ja ni ji'i ndixia ya. Yukan na ti Pilato ni ja'a da permisú nuu José ja na ki'in da jiin yiki kuñu ya.

⁴⁶Ti José ni jaan da iin sa'ma finu, ni kuni'in da yiki kuñu ya nuu nda'a cruz un, ti ni nasuku da yiki kuñu ya. Yukan ti ni chunde da ya iin yau jaa, ja ni jacha da chii iin kava. Ti ni nakasi da jiin iin yuu ka'nu xaan.

⁴⁷Ti María Magdalena jiin inga María nana José, ka'iin ña yukan, ti ni ka jini ña nuu ni ka chunde da Jesús.

Ni nandoto Jesús

(Mt. 28.1-10; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

16 Nu ni ya'a kivi ndetatu un, ti María Magdalena jiin inga María, nana Santiago, jiin Salomé, ni ka jaan yachi ña perfume ja kin chi'i ña siki yiki kuñu Jesús. ²Ña'an xaan kivi ni nukuñi semana kuankoyo ña yu'u ñaña un. Ja ni kaña ndaa ndikandii ni ka jakoyo ña nuu ñaña un. ³Ti ichi kuankoyo ña ka ndajnu'un ña: —¿Nanu ni'in yo iin ja chajiyo yuu nuu ñaña un? —kachi ña.

⁴Nu ni ka jakoyo ña, ti ni ka jini ña ja, ja ni kuxio yuu ka'nu un. ⁵Ni ka kivi ña ini yau un. Yukan ni ka jini ña iin ángel Yandios nukoo nda'a kua'a. Ti ñu'un ya iin sa'ma kani, xkiyi ni'ni. Ni naxna'an ya nuu ña nanu iin chaa lulu. Ti ña'an un ni ka yu'u ña. ⁶Ko ángel un ni kachi:

—Koto yu'u ra naa ra. Chi jini ri ja ka nanduku ra Jesús, chaa ñuu Nazaret ja ni ji'i nuu nda'a cruz un. Ko tuu kande ya ja'a, chi ja ni nandoto ya. Nde'e, ja'a kuu nuu ni ka xndoo da yiki kuñu ya, ko tukaa ndoo iyo. ⁷Vijna ti kua'an naa ra ti kachi ra

nuu Pedro, ti suni nuu uu ga chaa ka kuu ndaja'a ya: “Koxnuu ya ki'in ya ñuu Galilea, ti yukan kundatu ya ro'o naa ra. Ti nakuni ra ya nava ni kachi ya jiin ra naa ra” —kachi ángel un.

⁸Ti ña'an un ni ka kee ña ini yau un, ti ni ka ja'a ña corri, chi ni ka yu'u xaan ña ja undi ka ni'in ña, ti so ni ka sana ini ña. Ko tu ni ka kachi ña nuu ni iin yivi ja sia'an ni kuu, chi ni ka yu'u xaan ña.

**Ni ndenda Jesús nuu María
Magdalena**

(Jn. 20.11-18)

⁹Jaña'an kivi ni nukuiñi semana, nu ni nandoto Jesús, ti xnakan ni ndenda ya nuu María Magdalena, ñaa ni keni'in ya uxia tachi xaan yukan. ¹⁰Ti maa ña ni jan kaxnu'un nuu uu ga chaa ni ka jika jiin ya. Chi ka na'nu da ya, ka kukui'ya xaan ini da, ti ka nde'e da. ¹¹Ko nu ni ka jiniso'o da ja chaku Jesús, tu ni ka kandixia da, vasu kachi ña un ja ni ndejna'an ña jiin ya.

**Ni ndenda Jesús nuu uu chaa ni kuu
ndaja'a ya**

(Lc. 24.13-35)

¹²Kuee ga, ti ni ndenda Jesús sii tuku nuu uu chaa ni ka kuu ndaja'a ya ichi kuankoyo da ranchu da.

¹³Chaa un, ni ka nandeokuñi da, ti ni ka kachi da nuu uu ga ndaja'a un, ko suni tu ni ka kandixia da jnu'un un.

**Ni ndenda Jesús nuu uxi iin ndaja'a
ya**

(Mt. 28.16-20; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)

¹⁴Sandi'i ni ga, ni ndenda Jesús nuu uxi iin ndaja'a ya nuu

kanchuku da ka yee da staa. Ti ni kanajiin ya nuu da naa da, ndoo tu ka kandixia da ja ni nandoto ya, ndoo xaan ga ni'in ni nduu ini ra naa ra ja tu ka chunso'o ra jnu'un ka ka'an yivi ni ka ndejna'an jiin ya, chi ni ka kachi i ja, ja ni nandoto ya. ¹⁵Yukan na ti ni ta'u ya iin jniñu nuu da naa da, ti ni kachi ya:

—Kuankoyo naa ra ni tu'u ñuyivi, ti ka'an ra jnu'un Yandios nuu taka yivi naa i. ¹⁶Yivi kandixia, ti kuanducha i, ti nanita'u i nuu Yandios. Ti yivi tu kandixia, na jna'nu ndatu i jiin kuachi i. ¹⁷Yivi na kandixia ti kuu sa'a i jniñu ña'nu jiin sivi ri. Kuu kencha da tachi xaan ki'in. Ti ka'an da yu'u inga yivi ja tu ka jini da. ¹⁸Nu na ku'uun ini ra ti jni ra iin koo, xi ku'uun ini ra ti ko'o ra veneno, ti tundo jna'an kuiti ra. Chuxndee a nda'a ra siki yivi ka ku'u, ti nduva'a i —kachi ya.

Kuano'on Jesús andivi

(Lc. 24.50-53; Hechos 1.9-11)

¹⁹Nu ni ndi'i ni ka'an Jito'yo Jesús jiin ndaja'a ya, ti ni ndaa ya kuano'on ya andivi. Ti ni nukoo ya nda'a kua'a Yandios nuu ni nduña'nu ya kancha ya. ²⁰Ti ndaja'a ya jiin chaa ka skua'a jiin ya, ni ka yaku da taka ñuu ni ka ka'an da jnu'un Yandios nuu yivi naa i. Ti maa Jito'yo ni chindee chituu ya da jiin jniñu ña'nu ni ka sa'a da, ti ni ka jini yivi ja iyo ndaa jnu'un ni ka ka'an da.

Ja'a kuu jnu'un Yandios ni chaa Marcos.

Jnu'un Yandios ni chaa

Lucas

Siki jnu'un ka'an tutu ja'a

1 Nde tijni chaa ni ka nanduku ndaa nasa ni kuu na ni kii Cristo Jesús jiin taka jniñu ni sa'a ya, ja ni ka jini yo. ²Sia'an nava ni ka xna'an yivi ni ka jini jniñu ni sa'a Jesús undi nuu, yivi ni ka jika jiin ya ti ni ka chindee ya jiin jnu'un ni xndaku ya. ³Ti suni ru'u Lucas, ni nanduku ndaa ri taka nasa ni kuu undi nuu, na ni kii Jesús. Ti ndo'o ini ri ja iyo va'a ja na chaa ri tutu ja'a nuu ra, amigo Teófilo, na kachi ri taka jniñu ni sa'a Jesús, undi na ni keja'a ya ti undi ni xndi'i ya. ⁴Ti sia'an na kuni ndaa ra ja iyo ndaa taka jnu'un ni kutu'va ra siki Jesús. Yukan kuu ja chaa ri tutu ja'a.

Kachi iin ángel Yandios ja kaku Juan, chaa kii skuanducha

⁵Na ni kuu Herodes rey ñuu Judea, ni iyo iin sutu Israel ni nani Zacarías, ti chaa un yi'i da jiin grupo sutu ni nani Abías. Ti ñasi'i da ni nani ña Elisabet, ni kuu ña jna'an iin sutu jana'an ni nani Aarón. ⁶Ti ndinduu da ni ka

jandatu va'a da nuu Yandios, ti suni ni ka siuku ndaa da taka ley ni ta'u maa Jito'yo Yandios. Ti ni iin yivi tu ni ka ka'an ndeva'a i siki da. ⁷Ko tu ni ka iyo se'e da, chi Elisabet tu ni iyo se'e ña. Ti ndinduu da ja ni ka ja'nu xaan da naa da.

⁸Ti iin kivi ni kendo Zacarías nuu jniñu da ja junukuachi da, ja kuu da sutu nuu Yandios. ⁹Sia'an nava ni iyo jnu'un ja kuu sutu un naa da, ni kuu suerte maa Zacarías ja ni kivi da ve'e ii, ini veñu'un ka'nu Jito'yo Yandios ja ka'ma da suxia kutu. ¹⁰Ko ni ja'ma da suxia kutu un, ti ichi jata ve'e ii un ka'iin yivi kua'a ka jikanta'u i. ¹¹Ti ni kenda iin ángel Jito'yo Yandios nuu Zacarías ja kandichi xiin nuu altar nuu kayu suxia kutu un. ¹²Ti nu ni jini Zacarías nuu ángel un ni yu'u da, ti tu ni kujnuni ini da nasa sa'a da. ¹³Ko ni kachi ángel jiin da:

—Zacarías, koto ma yu'u ra, chi ni jiniso'o Yandios jnu'un ni jikanta'u ra nuu ya, ti koo iin se'e ñasi'i ra Elisabet vijna. Skaku ña iin suchi yii lulu, ti skonani ra i Juan. ¹⁴Ti kusii xaan ini ra jiin suchi lulu un, ti suni kua'a xaan yivi kusii ini jiin

yi kivi na kaku i, ¹⁵ti kua'a Yandios iin jniñu ña'nu nuu i. Tu ko'o i vino ni ndixi, ti kunchaa Espíritu Santo jiin i, vasu ni ñu'un ga i chii nana i. ¹⁶Ti sa'a i ja kua'a yivi nación Israel na nakani ini i ti kuandatu i nuu Jito'yo Yandios. ¹⁷Ti Juan un kuu ja koxnuu ki'in satu'va yivi ja kuu maa Jito'yo, ya kiji un, ti kuñava'a da jnu'un nde Espíritu nava ni ñava'a profeta Elías. Ti sa'a da ja taka tata na ndunda'u ini da nuu se'e da, ti yivi ni'in ini ja kanda kua'an kanda vaji un kutu'va i kuandatu i. Ti sia'an satu'va da yivi naa i ja na kotu'va i kivi na chaa maa Jito'yo —ni kachi ángel Yandios un.

¹⁸Yukan ti ni jikajnu'un Zacarías ángel un:

—¿Nasa kuni ndaa na nu jandaa ndixia kuu nusa? Chi ja ni ja'nu xaan na, ti suni ñasi'i na —ni kachi da.

¹⁹Ko ni kachi ángel un:

—Ru'u kuu Gabriél, junukuachi ri nuu Yandios, ti ni taji ya ru'u vaji ri ja na kasjnu'un ri iin jnu'un va'a ja'a nuu ra. ²⁰Ko vijna, vanuxia tu ni kandixia ra jnu'un ni ka'an ri, ti kendo ñi'in ra, ti tukaa ga kuu ka'an ra undi na jaa kivi kundaa jnu'un ja'a, ja kaku suchi lulu un. Ti jnu'un ja'a kundaa nava ni kachi ri —ni kachi ángel un.

²¹Ti ni ka ndajnu'un Zacarías jiin ángel un, ti ka'iin yivi ichi fuera ka ndatu i maa da, ti ka jani ini i ja ndoo jna'an da ja ni kuna'an kukuee da ini ve'e ii un. ²²Ko nu ni kenda Zacarías, ti tukaa kuu ka'an da jiin yivi un naa i. Yukan ti ni ka chaku ini yivi un ja iyo iin ja ni

naxna'an Yandios nuu da ini ve'e ii un. Ti seña ni ga ni sa'a da chi ni kendo ñi'in da.

²³Nu ni jinu kivi ni junukuachi Zacarías ini veñu'un un, ti kuano'on da ve'e da. ²⁴Yukan na ti ni jaku'un se'e ñasi'i da Elisabet, ti tukaa ni kee ña ve'e ña nuu u'un yoo, chi ndo'o ini ña: ²⁵“Sia'an ni sa'a maa Jito'yo jiin ri, ti vijna tukaa ga kukanuu ri nuu taka yivi ja skexiko i ru'u”, sia'an ndo'o ini ña.

Ni kasjnu'un iin ángel Yandios ja kaku Jesús

²⁶Nu ja ni kuu iñu yoo ja ñu'un se'e Elisabet, ti ni taji Yandios ángel Gabriél nuu ndañuu Galilea ja nani Nazaret. ²⁷Ni jan ka'an da jiin iin ña'an suchi ñu'un nani María. Ti ja ni kundaa ja nanda'a ña'an un jiin iin chaa nani José, iin chaa kuu jna'an chaa ni kuu rey ni nani David. ²⁸Ni jaa ángel un nuu kancha ña, ti ni kachi da:

—Too ni ndii. Ndatu ni kuu ra nuu Yandios, ti kancha Jito'yo jiin ra, ti ndatu xaan ga ni kuu ra nuu Yandios ja kuu taka ga ñasi'i —ni kachi ángel un.

²⁹Ko nu ni jini María nuu ángel un, ti ni sana inijnuni ña, ti ni kuñaa inijnuni ña ja sia'an ka'an ángel un. Ti ndo'o ini ña naa jnu'un kuu ja ka'an ángel un. ³⁰Ti ni kachi tuku ángel un:

—Koto yu'u ra María, chi ni kunda'u ini Yandios ro'o ja ni ja'a ya iin jniñu ña'nu nuu ra. ³¹Vijna na ti jaku'un se'e ra. Ti kuu i iin suchi yii, ti skonani ra i Jesús. ³²Nduña'nu i, ti kuu i maa Se'e Yandios kancha andivi. Ti sa'a

Jito'yo Yandios ja na kuu i rey nanu ni kuu David, chaa ni kuu jna'an i jana'an. ³³Ti ta'u i jniñu nuu nación Israel ja kuu saa ni ti jankivi ga ndi'i jniñu ta'u i un —ni kachi ángel un.

³⁴Yukan na ti ni jikajnu'un María nuu ángel un sia'an:

—¿Nasa kundaa jnu'un ni ka'an ni un, ti changa ga koo yii na? —ni kachi ña.

³⁵Yukan ti ni kachi ángel un jiin ña:

—Maa Espíritu Santo sa'a ja na jaku'un suchi lulu un, chi iin jniñu ña'nu kuu ja sa'a Yandios jiin ra. Ti suchi lulu ii ja kaku un, kuu i Se'e maa Yandios. ³⁶Suni na kachi ri nuu ra ja Elisabet, ñaa kuu jna'an ra un, koo iin se'e ña, vasu ja ni nchi ña. Ja yukan kuu ja ña'an ka ka'an ja tu iyo se'e un, vijna ti ja iyo iñu yoo ja nchaa ku'u ña. ³⁷Chi Yandios, taka ni ja kuu sa'a ya, ti tu iyo ni iin ja tu kuu sa'a ya —kachi ángel un.

³⁸Yukan na ti ni kachi María:

—Sia'an na koo nusa, chi maa ya kuu ja yinda'a saña, ti na kuu nava ni kachi ni —kachi ña.

Yukan na ti kua'an ni ángel un.

Ni jan ka'an María jiin Elisabet

³⁹Yukan ti uu uni ni kivi ti ni kee María, ti kua'an ña iin ñuu kande yuku ñuu Judea. ⁴⁰Ni jaa ña ve'e Zacarías, ti ni kanxia'u ña jiin Elisabet. ⁴¹Ti nu ni jiniso'o Elisabet ja kanxia'u María jiin ña, ti yukan ni kanda suchi lulu un chii ña, ti ni chaa Espíritu Santo nuu ña. ⁴²Yukan na ti jaa xaan ni ka'an ña:

—Jandaa ndixia kuu ja ni chindee chituu Yandios ro'o. Ti ndatu xaan

ga ni kuu ra ja kuu taka ga ñasi'i. Ti suni na chindee xaan ga maa ya suchi ñu'un chii ra.

⁴³Ti xaan ndatu ri ja ni chaa nana Jito'yo ri kii nde'e ña ru'u, ti ansu iin ña'an kuña'nu kuu ri. ⁴⁴Ti naa ini ri na ni jiniso'o ri jnu'un ni ka'an ra, ti ni kanda suchi lulu ja'a chii ri ja ni kusii ini i. ⁴⁵Na chindee chituu ya ro'o ja ni kandixia ra jnu'un ni ka'an ya jiin ra. Ti jaa kivi nu kundaa nava ni kachi maa Jito'yo nuu ra —ni kachi Elisabet.

⁴⁶Yukan na ti ni kachi María:

Jiin ni ini ri kana jaa ri maa Jito'yo ja kuña'nu xaan ya.

⁴⁷Ti kusii ini ri jiin Yandios ja ni nama ya ru'u.

⁴⁸Chi maa Yandios ja ni kunda'u ini ya ru'u, iin ña'an junukuachi nuu ya.

Ti undi vijna ka'an taka yivi naa i ja ndatu xaan ni kuu ri nuu Yandios, ti sia'an ndaku ni'in yivi ru'u ja kuu taka ni kivi.

⁴⁹Ti ka'nu jniñu ni sa'a ya jiin ri, chi kuña'nu maa Yandios, ti Yandios ii Yandios ndoo kuu ya.

⁵⁰Ti ja kuu saa ni kunda'u ini ya nuu taka yivi ka jandatu nuu ya.

⁵¹Ti ni sa'a ya jniñu ña'nu jiin jnu'un maa ya, ti ni kundee ya jiin yivi ka ndo'o vixi ini.

⁵²Ti chaa ka kuña'nu ni kenchaa ya jniñu nuu da, ti ni nakua'a ya nuu yivi nda'u ja na nduña'nu i.

⁵³Ti yivi ka ji'i soko ni ja'a ya ja na kaji va'a i.

Ti yivi riko ni sia ya maa i kuankoyo sia'an ni jiin nda'a iyu i.

⁵⁴ Ni chindee ni chituu ya yo'o, yivi nación Israel, ja ka junukuachi yo nuu ya. Chi ñukuu ini ya yo'o ja kunda'u ini ya yo'o naa yo.

⁵⁵ Chi sia'an ni chisojnu'un ya nuu taka tata yo, nuu Abraham jiin taka jna'an da ja kikoyo inga kuiya.

Ni kachi María.

⁵⁶ Ti ni kendo ña uni yoo jiin Elisabet, ti sa ni nandeokuñi ña ve'e ña.

Ni kaku Juan chaa skuanducha

⁵⁷ Nu ni jaa kivi ja kaku se'e Elisabet, ti ni iyo iin suchi yii lulu nuu ña. ⁵⁸ Ti taka yivi kanchuku yajni un jiin taka jna'an ña, ni ka jini yivi un ja ni kunda'u ini Yandios maa ña, ti ni ka kenda i ni ka jajnu'un i maa ña.

⁵⁹ Nu una kivi, ti ni ka chakoyo yivi un ni ka ndututu i ja ni ka sa'a i iin seña nuu yiki kuñu suchi yiki un (ti yukan kuu iin seña nuu yiki kuñu taka suchi yii nación Israel, ja jna'an ja ka kuu i yivi Yandios). Ti ka kuni skonani da suchi un sivi maa tata i Zacarías. ⁶⁰ Ko ni kachi nana i:

—Tuu, chi Juan konani i —ni kachi ña.

⁶¹ Ti ni ka kachi yivi un jiin ña: —¿Ti ndoo nusa? Ti tu iyo ni iin jna'an ra ja ni nani sia'an —ni ka kachi i.

⁶² Yukan na ti ni ka jikajnu'un da maa tata i jiin seña ja nasa kuni da ja na konani i. ⁶³ Ti ni jikan da iin tabla lulu, ti ni chaa da nuu: “Juan konani yi”, kachi da. Ti tendi'i yivi un ni ka naa ini i nu ni ka jiniso'o

i jnu'un un. ⁶⁴ Ti hora un ni kuu ndoka'an Zacarías, ti ni keja'a kanajaa da Yandios. ⁶⁵ Ti taka yivi kanchuku yajni un, so ni ka naa ini i jiin jnu'un un, ti jnu'un un ni jichanuu ni yuku ñuu Judea ja sia'an ni kuu. ⁶⁶ Ti taka yivi ka jiniso'o jnu'un un, ti ni ka keja'a ka ndo'o ini, ti ka jikajnu'un jna'an: —¿Nau ja kuu suchi lulu un nu na kua'nu i nusa? —ni ka kachi i.

Sia'an ni ka ka'an yivi un, chi jandaa ndixia kuu ja ndito Yandios suchi lulu un.

Jnu'un vii ni ka'an Zacarías

⁶⁷ Yukan ti ni chaa Espíritu Santo siki Zacarías, ti ni ka'an da jnu'un ni ja'a maa Yandios nuu da, ti ni kachi da:

⁶⁸ Xaan ga va'a ini maa Jito'yo Yandios ja ndito ya yivi nación Israel,

chi ni kinde'e ya nuu yo ja ka kuu yo yivi ñuu ya, ti ni nama ya yo'o.

⁶⁹ Ti ni taji ya iin ja kuña'nu ja ki nama yo'o.

Ti ya un kuu jna'an rey David na jana'an, chaa ni junukuachi nuu ya.

⁷⁰ Chi sia'an ni chisojnu'un ya nava ni ka kachi profeta undi jana'an.

⁷¹ Ti nama ya yo'o nuu yivi ka jito u'u yo'o, jiin nuu taka yivi ka kit'i ini jito yo'o.

⁷² Ti kunda'u ini ya nuu ñanijna'an yo na jana'an, ti tu ni naa ini ya jnu'un kanuu ni ka'an ya.

⁷³ Ja ni chisojnu'un kaji nuu tata yo Abraham na jana'an,

⁷⁴ ja kin nama ya yo'o nuu yivi jito u'u yo'o, ti nava tu yu'u yo ja kuanukuachi yo nuu ya.

⁷⁵ Kani ndaa kuiti ini yo ja kunukuachi yo nuu ya ni kivi na kuchaku yo.

⁷⁶ Ti se'e yii lulu ri ja'a, nu na kua'nu i, ti kuu i iin profeta. Ka'an jnu'un Yandios kanha andivi, chi koxnuu i ki'in i nuu Jito'yo.

Ti satu'va i yivi naa i sa na kii ya.

⁷⁷ Ti ka'an i iin jnu'un nuu yivi ñuu ya ja nama ya maa i, ti koo jnu'un ka'nu ini ya nuu kuachi i.

⁷⁸ Sia'an na koo, chi va'a ini Yandios yo, ti kunda'u ini ya yo'o.

Yukan kuu Yandios, ja kanha andivi, na xna'an ya nuu yo iin ichi va'a ja kuu taka kivi kuxian yo.

⁷⁹ Sa'a ya ja na kujnuni ini yivi, ti nakuni ga i jnu'un ya, ja kua'an i ichi ñuñaa nuu ñuji'i.

Ti kunda'a ya yo'o nuu iin ichi va'a nuu koo ndee koo sii ini yo, ja na kukuee kunchaa yo.

Ni kachi Zacarías.

⁸⁰ Ni ja'nu suchi lulu un, ti ni yixia ini jnuni i jiin jnu'un ya. Ti yukan ni kunchaa i nuu ñu'un te'e un undi ni jaa kivi ni ka natu'va yivi Israel nuu i.

Ni kaku Jesús

(Mt. 1.18-25)

2 Na kuiya un ni ta'u rey Augusto jniñu nuu taka nación ja yinda'a ñuu Roma, ti ni jachanu da jnu'un nuu ni tu'u nación nuu yinda'a da un, ja na ndoko iin censo nuu ndututu ndi'i vii kuiti sivi yivi naa i. ²Ti Cirenio ni kuu

governador nuu ñuu Siria na ni ka nastutu da sivi yivi naa i. Yukan ni kuu iin censo undi nuu kuiti. ³Ti tendi'i yivi ni ka nandeokuñi i nani ñuu i, ja na chiso i sivi i un.

⁴Ni kee José ñuu Nazaret, iin ndañuu Galilea, ti kuano'on da ichi ñuu Judea undi ñuu Belén nuu ni kaku rey David na jana'an, chi José ni kuu da jna'an David. ⁵Ni jan chiso da sivi da jiin María, chi ja ni nanda'a da jiin ña, ti ja nchaa ku'u ña. ⁶Ti ni kuu ja, ja ka'iin da ñuu Belén, ti ni jaa kivi ja kaku se'e María. ⁷Yukan ni iyo iin suchi núú nuu ña, ti ni kuu i suchi yii. Yukan ni nasuku ña i sa'ma vita, ti ni skatuu ña i ini iin nundoo nuu ka yaji kiti un, chi tukaa ga nuña mesón nuu kendo.

Ni kenda iin ángel Yandios nuu chaa ka ndito rii

⁸Ti yajni ñuu Belén ka'iin uu chaa ka ndito rii undi yuku un jakuaa kivi un. ⁹Ti sana ini da naa da, ti ni kenda iin ángel maa Jito'yo Yandios, ti nduva maa Jito'yo ni janducha ni nuu ka'iin da un, ti ni ka yu'u da. ¹⁰Ko ni kachi ángel un jiin da naa da:

—Koto yu'u ra naa ra, chi ve kachi ri iin jnu'un va'a nuu ra naa ra, ti jiin jnu'un un na kusii xaan ini yivi naa i. ¹¹Ti ja'a kuu iin jnu'un va'a, chi undi ñuu David ni kaku ya kii nama ro'o vijna naa ra, ti Cristo maa Jito'yo kuu ya. ¹²Ti jiin seña ja'a kuni ndaa ra ja sia'an iyo, nani'in ra suchi lulu un suku i jiin sa'ma vita, ti katuu i ini iin nundoo nuu ka yaji kiti —ni kachi ángel.

¹³Sanaa ni ti ni kenda kua'a xaan ga ángel nuu andivi, ka kanajaa i Yandios, ti ka ka'an i:

¹⁴—iNa nakanajaa yo maa Yandios ja kancha ya nuu sukun! Ti vijna na ndusii ini taka yivi ñuyivi, chi ni ndunda'u ini ya nuu i naa i — ni ka kachi ángel un.

¹⁵Yukan na ti nu kuan nukoyo ángel un ichi andívi, ti ni keja'a ka ndajnu'un chaa ka ndito rii un:

—Na cho'o naa yo undi ñuu Belén, na cho'o nde'e nau ja kuu ja ni kasjnu'un maa Jito'yo nuu yo — kachi da naa da.

¹⁶Ti ni ka kekoyo da kua'an da, ni ka nani'in da nuu kancha María jiin José jiin suchi lulu un ja katuu i ini nundoo kiti un. ¹⁷Nu ni ka jini da nuu suchi lulu un, ni ka jani da jnu'un nava ni kachi ángel un nuu da siki suchi lulu un. ¹⁸Ti taka yivi ni ka jiniso'o jnu'un ni ka ka'an chaa ka ndito rii un, so ni ka naa ini i. ¹⁹Ko María ni chu'un ini ña taka jnu'un un, ti ndo'o xaan ini ña siki jnu'un un. ²⁰Ti ni ka nandeokuñi chaa ka ndito rii un kuankoyo da, ka nakanajaa da Yandios ti ka ka'an da:

—iXaan ga ka'nu jniñu sa'a maa Yandios, ja ni kundaa taka ja ni ka jiniso'o yo, jiin ja ni ka jini yo! —ni ka kachi da.

Ni ka yinda'a da Jesús nuu Yandios ini veñu'un Israel

²¹Nu una kivi ja ni kaku suchi lulu un, ni ka ndututu da, ti ni ka sa'a da iin seña yiki kuñu i, ti ni ka skonani da i Jesús, nava ni kachi ángel un nuu María, na ti jaku'un ga se'e ña. ²²Nu ni jinu kivi ja kin siuku ña jnu'un ja na ndundoo ña nuu Yandios nava jnu'un ka'an ley, ja ni ja'a Yandios nuu Moisés. Ti ni

ka ja'an María jiin José jiin suchi lulu un undi ñuu Jerusalén ja na kotonchaa Jito'yo Yandios maa i. ²³Sia'an ni ka sa'a da, vanuxia sia'an ni ta'u Jito'yo Yandios jniñu nuu ley Moisés ja taka suchi yii kaku, ti nu ka kuu i suchi núú, na nakua'a da i nuu maa Jito'yo Yandios. ²⁴Ni ka ja'an soko da ja kuu nuu Yandios nava jnu'un ka'an maa ley Jito'yo Yandios, ja na soko da uu ndívi xi uu sata, kachi tutu.

²⁵Ti kuiya un ni iyo iin chaa ni nani Simeón ñuu Jerusalén, ti ni kuu da iin chaa yíñu'un, ja ni nchañu'un da Yandios. Ti ñukuu ini da ja kii maa Jito'yo ja kii nama ya nación Israel. Ti maa Simeón, jika Espiritu Santo jiin da. ²⁶Ja yukan kuu ja ni jini jnuni da ja tu kuu yachi da undi nu tu kuni da nuu Cristo, ja taji maa Jito'yo Yandios ja na sa'a ya jniñu ña'nu. ²⁷Maa Espiritu Santo ni yinda'a chaa un kua'an da nuu veñu'un ka'nu Israel un. Ti nu ni jakoyo María jiin José jiin suchi lulu un ja nani i Jesús, ti ni ka yinda'a da i nuu veñu'un ka'nu un ja na siuku da jiin i nava jnu'un ka'an ley Moisés.

²⁸Ti ni ki'in Simeón suchi lulu un, ni nunchaa da i nuu nda'a da, ti ni kanajaa da Yandios, ti ni kachi da:

²⁹Jito'yo, vijna na ti sia ni saña, na kuú na va'a na,

chi ja ni siuku ni jnu'un ni chisojnu'un ni nuu saña ja kuu na muzu ni.

³⁰Ti ni jini na jiin nuu na nuu ya, kii nama ya siki yivi naa i,

³¹ja ni taji ni nuu taka yivi ñuyivi.

³²Maa ya kuu nanu iin nduva ja kivi ini yivi taka nación ja na jnuu ini i.

Ti sa'a ya ja na nduña'nu yivi
maa nación Israel.

Kachi Simeón.

³³José jiin nana Jesús, so ni ka naa ini da ja sia'an ni ka'an Simeón siki suchi lulu un. ³⁴Yukan na ti ni jikanta'u Simeón nuu Yandios ja kuu maa da naa da jiin suchi lulu un, ti ni kachi da jiin María, nana Jesús:

—Ja ni nakaji Yandios suchi lulu ja'a vaji i nava na kandixia kua'a yivi nación Israel, ti nanita'u i. Ti sava ga yivi tu kandixia, jna'nu ndatu i. Ti maa ya kuu ja ka'an jnu'un Yandios, ko kua'a yivi tu kuantu'u jnu'un ka'an ya. ³⁵Ti maa ya sa'a ja na ndundijin taka ja ka ndo'o ini añu taka yivi naa i. Ti ja kuu maa ra jatu yen'i'ni ini añu ra, ja na'nu xaan ra i, ja nanu ja'ncha yuchi ini ra —ni kachi Simeón.

³⁶Ti yukan kande iin ña'an junukuachi yuxe'e veñu'un ka'nu un, ja suni ka'an ña jnu'un Yandios. Nani ña Ana. Yii ña ni nani Fanuel, ti kuu ña jna'an Aser, chaa ni ka xnukoo ñuu Israel na jana'an. Ti ja ni ja'nu xaan ña. Ni suchi xaan ña ni nanda'a ña, ti ni kuncha ña uxia kuiya jiin yii ña, ³⁷ti ni kendo nda'u ña ja undi vijna kuu ña ña'an maa un nuu kuun xiko kuun kuiya. Ti tu kuxio ña nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un ja junukuachi ña nuu Jito'yo kuu nduu kuu ñuu, kendo ndicha ini ña, ti jikanta'u ña nuu Yandios. ³⁸Ti maa hora ka'iin María jiin José un ni kenda ña ni tu'va ña nuu da naa da, ti ni nakuanta'u ña nuu Yandios. Ti ni keja'a ña ni ka'an ña siki Jesús lulu nuu taka yivi ka'iin ini veñu'un un, ja ka ñukuu ini i ja kii maa ya kii nama ya siki Jerusalén.

Ni ka nandeokuñi da ñuu Nazaret

³⁹Nu ni ndi'i ni ka siuku da taka jniñu ta'u ley maa Jito'yo Yandios, ti ni ka nandeokuñi da kuan nukoyo da ñuu da Nazaret ja kuu iin ndañuu Galilea. ⁴⁰Ti kuan kua'nu ndendajnu ga Jesús, ti kuan kuu ndichi xaan inijnuni i, chi maa Yandios ni chindee chituu ya maa i.

**Ni kendo Jesús ini
veñu'un ka'nu Israel**

⁴¹Na kuiya yukan chi taka kuiya ka ja'an tata i jiin nana i undi Jerusalén, ja kuu viko pascua nación Israel. ⁴²Ti nu ja iyo uxi uu kuiya Jesús, ti kuankoyo taka da ñuu Jerusalén, chi sia'an ni ka ja'an da taka kuiya ja kuu viko un. ⁴³Ti nu ni ya'a viko un, ni ka nandeokuñi da kuan nukoyo da. Ti Jesús ni kendo i undi Jerusalén, ko tu ni ka jini José jiin María ja ni kendo i. ⁴⁴Ti ka ndo'o ini da ja kua'an Jesús ma'ñu yivi kua'a un, ti sia'an ni ka jika da nchakanchaa iin kivi. Ti sa ni ka nanduku da i ma'ñu taka jna'an da jiin ma'ñu yivi kuankoyo un, ⁴⁵ko tu ni ka nani'in da i. Yukan na ti ni ka nandeokuñi da undi ñuu Jerusalén, ja ka nanduku da i yukan. ⁴⁶Nu uni kivi sa ni ka nani'in da i ini veñu'un ka'nu Israel un, nukoo i ma'ñu chaa ka xna'an ley un, ñuso'o i jnu'un ka ka'an da, ti xndichi i chaa un jiin jnu'un ka ka'an da un. ⁴⁷Ti taka ja ka ñuso'o jnu'un ka'an i, so ni ka naa ini ja ndichi xaan ka'an i, ti va'a xaan naxndeokani i jnu'un un nuu da naa da. ⁴⁸Ti nu ni jini tata i jiin nana i nuu i ja yukan kancha i,

ti so ni ka naa ini da ni ka nde'e da nuu i ja nukoo i yukan. Ti ni kachi nana i jiin i:

—Nda'u se'e ri. ¿Ndoos ni sa'a ra sia'an jiin ri? Ru'u jiin tata ra ka ndi'i xaan ini ri ka nanduku ri ro'lo —ni kachi ña.

⁴⁹Yukan na ti ni kachi Jesús:

—¿Ndoos ka nanduku ni saña naa ni? ¿Xi tu ka jini ni ja kanuu ga ja na kunchaa na ini ve'e ii Tata na Yandios nu? —kachi i.

⁵⁰Ko maa da, tu ni ka chaku ini da ndoo kuu ja ni kendo i yukan.

⁵¹Yukan na ti kuano'on i jiin da naa da ichi ñuu Nazaret, ti maa i ni siin i jandatu i nuu da naa da. Ti María ni chu'un ini ña taka jnu'un un, ti ndo'o xaan ini ña siki jnu'un un.

⁵²Yukan ti kuan kua'nu ndendajnu ga Jesús, ti kuan kundichi ga xini i. Ti ni ni'in i ja yiñu'un nuu Yandios jiin nuu yivi naa i, chi maa Yandios ni chindee chituu ya i. Ti sia'an kuan kua'nu ga Jesús.

Ka'an Juan, chaa skuanducha undi nuu ñu'un te'e un

(Mt. 3.1-12; Mr. 1.1-8; Jn. 1.19-28)

3 Nu xia'un kuiya ja ni kenchaa ta'u rey Tiberio jniñu nuu taka nación yinda'a ñuu Roma, ti Poncio Pilato ni kuu gobernador ñuu Judea, Herodes ni kuu gobernador ñuu Galilea, ti ñani da Felipe ni kuu gobernador ñuu Iturea jiin ñuu Traconite, ti Lisantias ni kuu gobernador ñuu Abilinia. ²Ti sutu ka kuña'nu Israel ni ka kuu Anás jiin Caifás na kuiya un. Ti ni ka'an Yandios jiin Juan, se'e yii Zacarías.

Ni ka'an ya jiin da nuu kande da undi nuu ñu'un te'e un. ³Ti Juan ni jikonuu da taka ñuu ka'iin yajni yucha Jordán, ti ni kachi da nuu yivi ja na nakani ini i, ti na kuanducha i nava na kuanka'nu ini Yandios nuu kuachi i. ⁴Ti yukan ni kundaa nava ni chaa Isaías nuu tutu ja kachi sia'an:

Kin ka'an iin chaa,

kin ka'an undi nuu ñu'un te'e un, ti kachi da:

Kotu'va naa ra, chi ja yajni chaa Jito'yo.

Ti kuni ja na kaka ndaa ra naa ra.

⁵Na kotu'va yivi naa i, ti taka xa'va na ndundaa, ti taka yuku jiin loma na ndu iin nuu, ti taka ichi yakua na ndundoo, ti taka ichi kue'e na nduu iin nuu. Ti sia'an kuni yo ja na ndundaa añu yivi nuu ya.

⁶Ti taka yivi ñuyivi nakuni i nasa kii nama Yandios maa i.

Sia'an ni ka'an Juan nava ni chiso Isaías nuu tutu na jana'an.

⁷Ti nu ni ka keja'a ka jakoyo yivi kua'a nuu Juan ja na skuanducha da i, ti ni kachi da nuu i:

—Ro'lo, ka kuu ra nanu koo. ¿Xi ka jani ini ra ja nama ra maa ra nuu iin nundo'o kuan kuyajni nuu ra naa ra nu? ⁸Na kachi ri ja kava yiñu'un naa ra nava na kuni ndaa yo ja, ja ni ka nakani ini ra. Ti nava sia'an na nduu ra nanu iin yujnu vixi ja ja'a nde'e va'a, chi ka sa'a ra jniñu va'a. Ti sia'an ka stuu ra maa ra ja, ja ni ka nakani ndixia ini ra, ti ni ka xndoo ra kuachi ra. Ti tu kondo'o vixi ini ra naa ra ja ka'an

ra: “Maa yo naa yo chi ka kuu yo jna'an Abraham na jana'an.” Tu ka'an ra sia'an, chi na kachi ri nuu ra ja suni undi yuu ja'a, ti kuu sa'a Yandios ja na kuu i jna'an Abraham. ⁹Ti yivi ja tu ka kuni nakani ini nuu kuachi un, ja iyo tu'va Yandios ja kua'a ya iin nundo'o ja kondo'o i. Ti yukan kuu nanu iin chaa ja iyo tu'va da ja kin sandoo da nuu huerta da, ti ka'ncha da yujnu ja tukaa ja'a nde'e va'a un, ti ki'in nuu ñu'un ja na kayu —ni kachi Juan.

¹⁰Ti ni ka kachi yivi un:
—¿Ti ndoo sa'a na vijna naa na nusa? —ni ka kachi i.

¹¹Ti ni kachi Juan:
—Nu ro'o ka ñava'a uu sa'ma, ti kua'a iin nuu yivi ja tundo ka ñava'a, ti nau ro'o ka iyo ja kaji, ti kua'a nuu yivi ja tundo ka ñava'a —ni kachi Juan.

¹²Suni ni ka ja'an sava chaa ka kinya'u puestu un nuu Juan, ja na skuanducha da chaa, ti ni ka kachi da:

—Maestro, ¿Ti ndoo sa'a saña naa na, nusa? —ni ka kachi da.

¹³Ti ni kachi Juan:
—Kinya'u ndaa naa ra nava ka'an ley, ti koto skaa ya'u ga ra ja kinya'u ra nuu puesto —ni kachi Juan.

¹⁴Ti suni sia'an ni ka jikajnu'un uu soldado un maa da, ti ni ka kachi:
—¿Ti saña, ndoo sa'a na nusa? —ni ka kachi da.

Ti ni kachi tuku Juan:
—Koto ma kuisonchaa ra ni iin ndajniñu yivi naa i ja siu'u ra i, xi ja na chakuachi ra i nu tundo ka sa'a i. So nini kuu ja na kuantu'u ra xu'un ya'u ra ni —ni kachi Juan.

¹⁵Ti yivi kua'a un ka ndo'o ini i ja xi Juan kuu Cristo ja ka ndatu i ja kii un, ¹⁶ko maa Juan ni kachi da nuu yivi kua'a un:

—Jandaa kuu ja ru'u skuanducha ri ro'o naa ra jiin nducha, ko vaji iin ja kuña'nu ga ja kuu ru'u, ti maa chaa yukan skuanducha da ro'o naa ra, ti kua'a da Espíritu Santo ja na kunchaa ya jiin ra. Ti sia'an nanu sandoo iin ñu'un nuu kayu, suni sia'an sandoo Espíritu Santo undi ini añu ra naa ra. Ti tu kuu kandu ri nuu da, chi kuña'nu ga da ja kuu ru'u. ¹⁷Ti chaa un xndichi da yivi nanu iin chaa ja ja yijni tu'va da pala da ja xndече da triu da, ti kensu da paja ki'in ti sava'a da triu da ini ve'e, ti ka'ma da paja un. Ko chaa un, chi kua'a da nundo'o nuu yivi jiin iin ñu'un ja tu nda'va kuiti —ni kachi Juan.

¹⁸Ti jnu'un ja'a jiin tijni ga jnu'un ni xndaku Juan, ti ni ka'an da jnu'un Yandios nuu yivi naa i.

¹⁹Suni ni kachi Juan nuu Herodes ja tu iyo va'a iin jniñu sa'a da. Chi Herodes kuu da gobernador, ti ni jaka da Herodías, ñasi'i ñani da Felipe, ja na kunchaa ña jiin da. Ti suni ni ka'an da ja tijni ga jniñu kue'e sa'a da. ²⁰Ko Herodes, tu ni jandatu da jnu'un ni ka'an Juan, chi su'va vi'i ga ni sa'a ndeva'a da ja ni chunde da Juan vekaa.

Ja ni janducha Jesús

(Mt. 3.13-17; Mr. 1.9-11)

²¹Na ti kivi ga Juan vekaa, ni kunde da ni skuanducha da yivi, ti suni ni skuanducha da Jesús. Ti hora ni skuanducha da Jesús ni jikanta'u ya nuu Yandios, ti ni nuña

ni andivi nuu kancha Yandios, ²²ti ni kuun Espiritu Santo, ti ni jinu xini ya, ti kaa nanu iin sata. Yukan ti ichi andivi ni ka'an Yandios jiin Jesús:

—Ro'lo kuu Se'e ri ja kunda'u xaan ini ri, ti kusiñ xaan ini ri jiin ra —kachi.

Nava ni kii taka jna'an Cristo Jesús undi jana'an

(Mt. 1.1-17)

²³Na ni keja'a Jesús undi nuu kuiti jiin jniñu ni tatu Yandios nuu ya, ja iin ya yajni oko uxi kuiya. Ti ka jani ini yivi ja ni kuu ya se'e yii José. Ti jna'an José ni kuu se'e yii Elí, ²⁴ti Elí ni kuu se'e Matat, ti Matat ni kuu se'e Leví, ti Leví ni kuu se'e Melqui, ti Melqui ni kuu se'e Jana, ti Jana ni kuu se'e José, ²⁵ti José ni kuu se'e Matatías, ti Matatías ni kuu se'e Amós, ti Amós ni kuu se'e Nahum, ti Nahum ni kuu se'e Esli, ti Esli ni kuu se'e Nagai, ²⁶ti Nagai ni kuu se'e Maat, ti Maat ni kuu se'e Matatías, ti Matatías ni kuu se'e Semei, ti Semei ni kuu se'e José, ti José ni kuu se'e Judá, ²⁷ti Judá ni kuu se'e Joana, ti Joana ni kuu se'e Resa, ti Resa ni kuu se'e Zorobabel, ti Zorobabel ni kuu se'e Salatiel, ti Salatiel ni kuu se'e Neri, ²⁸ti Neri ni kuu se'e Melqui, ti Melqui ni kuu se'e Adi, ti Adi ni kuu se'e Cosam, ti Cosam ni kuu se'e Elmodam, ti Elmodam ni kuu se'e Er, ²⁹ti Er ni kuu se'e Josué, ti Josué ni kuu se'e Eliezer, ti Eliezer ni kuu se'e Jorim, ti Jorim ni kuu se'e Matat, ³⁰ti Matat ni kuu se'e Leví, ti Leví ni kuu se'e Simeón, ti Simeón ni kuu se'e Judá,

ti Judá ni kuu se'e José, ti José ni kuu se'e Jonán, ti Jonán ni kuu se'e Eliaquim, ³¹ti Eliaquim ni kuu se'e Melea, ti Melea ni kuu se'e Mainán, ti Mainán ni kuu se'e Matata, ti Matata ni kuu se'e Natán, ³²ti Natán ni kuu se'e David, ti David ni kuu se'e Isai, ti Isai ni kuu se'e Obed, ti Obed ni kuu se'e Booz, ti Booz ni kuu se'e Salmón, ti Salmón ni kuu se'e Naasón, ³³ti Naasón ni kuu se'e Aminadab, ti Aminadab ni kuu se'e Aram, ti Aram ni kuu se'e Esrom, ti Esrom ni kuu se'e Fares, ti Fares ni kuu se'e Judá, ³⁴ti Judá ni kuu se'e Jacob, ti Jacob ni kuu se'e Isaac, ti Isaac ni kuu se'e Abraham, ti Abraham ni kuu se'e Taré, ti Taré ni kuu se'e Nacor, ³⁵ti Nacor ni kuu se'e Serug, ti Serug ni kuu se'e Ragau, ti Ragau ni kuu se'e Peleg, ti Peleg ni kuu se'e Heber, ti Heber ni kuu se'e Sala, ³⁶ti Sala ni kuu se'e Cainán, ti Cainán ni kuu se'e Arfaxad, ti Arfaxad ni kuu se'e Sem, ti Sem ni kuu se'e Noé, ti Noé ni kuu se'e Lamec, ³⁷ti Lamec ni kuu se'e Matusalén, ti Matusalén ni kuu se'e Enoc, ti Enoc ni kuu se'e Jared, ti Jared ni kuu se'e Majalaleel, ti Majalaleel ni kuu se'e Cainán, ³⁸ti Cainán ni kuu se'e Enós, ti Enós ni kuu se'e Set, ti Set ni kuu se'e Adán, ti Adán ni kuu se'e Yandios, chi maa ya ni sa'a ya maa da.

Kuni kue'e ja'u'u un Jesús

(Mt. 4.1-11; Mr. 1.12-13)

4 Nu ni ni'in Jesús Espiritu Santo ja ni kukutu ini ya jiin, na ni kee ya ini yucha Jordán, ti maa Espiritu Santo ni yinda'a ya undi nuu ñu'un te'e un. ²Yukan ni

kuncha ya uu xiko kivi, ti ja'u'u un kuni ke'e ya. Ti ni kivi un, tu ni yee kuiti ya staa. Ti nu ni ya'a kivi un, ti ni chaa soko ini ya. ³Yukan na ti ni kachi ja'u'u un jiin ya:

—Nu ndixia ra ja Se'e Yandios kuu ra, ti sa'a ja taka yuu ja'a na nduu staa kaji yo —kachi ja'u'u un.

⁴Ti ni kachi Jesús:

—Su'va yoso nuu tutu Yandios ja ansu jiin nini staa kuchaku yivi naa i —ni kachi ya.

⁵Yukan na ti ni yinda'a ja'u'u un maa ya undi xini yuku sukun un. Ti yukan iin jinu kuiti ni ni xna'an nuu ya taka nuu ka'iin nuu nii ka'nu ñuyivi, ⁶ti ni kachi ja'u'u jiin ya:

—Kua'a ri iin jniñu nuu ra ti ta'u ra jniñu nu taka nuu un, chi vii xaan kanda, chi maa ri kuu ja xiin un. Ti kuu kua'a ri nuu ra, nuu nau ja kuu ini maa ri. ⁷Nusa ti jakunjiti ra nuu ri, ti chiñu'un ra ru'u, ti maa ri na kua'a ndi'i taka un nuu ra —ni kachi.

⁸Ko ni kachi Jesús:

—Kuxio nuu ri ro'o ja'u'u, chi su'va kachi nuu tutu Yandios: “Chiñu'un nuu maa Jito'o ra Yandios, ti nuu maa iin ni ya kunukuachi ra”, kachi tutu —ni kachi Jesús.

⁹Yukan na ti ni yinda'a tuku ja'u'u un ya undi nuu Jerusalén, ti ni skaa ya xini veñu'un ka'nu un, ti ni kachi:

—Nu ndixia ra ja kuu ra Se'e Yandios, ti skanakava maa ra undi nuu ñu'un, ¹⁰chi sia'an yoso nuu tutu Yandios:

Ta'u Yandios jniñu nuu ángel ya ja na koto ya ro'o.

¹¹Ti na kind'a'a ya ro'o nava tu stuji ra si'in ra nuu ni iin yuu —ni kachi ja'u'u un.

¹²Ti ni kachi Jesús:

—Tuu, chi su'va yoso nuu tutu Yandios: “Koto ma xna'an ga ra nuu maa jito'o ra Yandios” —kachi ya.

¹³Ja yukan ti tukaa ga ni kojnuni ini ja'u'u un nasa sa'a jiin Jesús, ti ni kuxio kua'an jaku kivi.

Ni keja'a Jesús jiin jniñu ya nuu ñuu Galilea

¹⁴Yukan ti ni nandeokuñi Jesús ichi nuu Galilea, chi sia'an ni yinda'a Espiritu Santo maa ya. Ti ni ndañuu ja yi'i jiin Galilea, yukan ni jichanuu jnu'un ya. ¹⁵Ti xna'an ya jnu'un Yandios ini veñu'un Israel taka nuu ka ndututu, ti tendi'i yivi nuu un ni ka jajnu'un i ya.

Kuano'on ya nuu Nazaret

(Mt. 13.53-58; Mr. 6.1-6)

¹⁶Yukan ti ni nandeokuñi ya nuu Nazaret nuu ni ja'nu ya. Ti iin kivi ndetatu ni kivi ya ini veñu'un un nava jini sa'a ya. Ti ni ndokuñi ya ja na ka'u ya tutu Yandios. ¹⁷Ti ni ka ja'a da tutu ni chaa profeta Isaías nuu ya. Ni jiña ya tutu un, ti ni nani'in ya nuu yoso sia'an, ti ni ka'u ya:

¹⁸Maa Espiritu Jito'yo Yandios kancha jiin ri. Yukan ni ja'a ya jniñu nuu ri ja xndaku ri nuu yivi nda'u, ja ka'an ri ja kunda'u ndixia ini ya nuu i naa i.

Ni taji ya ru'u ja na kua'a ri jnu'un ndee ini nuu yivi ka kukui'ya ini,

ja na ka'an ri iin jnu'un va'a nuu yivi ka yindi'yu nuu kuachi, nava na keta'u i.

Sa'a ri ja na kujnuni ini yivi tu ka jnuu ini.

Suni ja na nama ri yivi ni ka skexiko yivi maa i.

¹⁹Ti suni ja na kachi ri ja, ja ni jaa kuiya nu ni ndunda'u ini

Jito'yo Yandios nuu yivi naa i.

Kachi tutu ja ni ka'u ya.

²⁰Ni nakasi Jesús tutu un, ti ni nakua'a ya nuu chaa junukuachi ini veñu'un un, ti ni nukoo ya.

Ko vanuxia tendi'i yivi ka'iin ini veñu'un un ka nde'e nuu ya, ²¹ti ni jakunchaa ya ni ka'an ya:

—Vijna na ti ni kundaa nava yoso nuu tutu Yandios ja ni ka jiniso'o ra —ni kachi ya.

²²Tendi'i yivi un ni ka jajnu'un i Jesús, ti so ka naa ini i ja vii xaan ka'an ya jiin i, ti ka jikajnu'un jna'an i:

—¿Ti ansu se'e José kuu chaa ja'a nu? —ni ka kachi i.

²³Ti ni kachi Jesús jiin yivi un:

—Ja jini va'a ri nava ka ndo'o ini ra, ti suni ka ka'an ra jnu'un ja'a jiin ri: “Nuu ndixia ni ja kuu ni médico, sa'a ni tajna ti sa na kandixia na naa na maa ni.” Ti suni kachi ra jiin ri: “Jnu'un ni ka jiniso'o na, ja ni sa'a ni nuu Capernaum, sa'a ni suni nuu maa ni ja'a” —ni kachi ya jiin i.

²⁴Yukan na ti ni siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja ni iin profeta ka'an jnu'un Yandios, tu ka janta'u yivi nuu da maa da. ²⁵Chi jandaa kuu ja ni ka iyo kua'a ña'an ni ka kendo nda'u

nación Israel undi jana'an na ni kii profeta Elías, na ni kii jnama xaan ini nii nación un, ja uni kuiya sava tukaa ga ni kuun sau. ²⁶Ko Elías tu ni ja'an da nuu kanchuku ña'an ni ka kendo nda'u nuu Israel, chi ni ja'an da nuu kancha iin vajnu'un ni ña'an ni kendo maa iin ñaa nuu nuu Sarepta, yajni nuu Sidón, iin nuu ja tu ni yi'i jiin Israel. ²⁷Suni nuu Israel ni ka iyo kua'a yivi ni ka ku'u jiin ndi'yi te'yu na ni kii profeta Eliseo, ko tu ni ka nduva'a ni iin yivi ka ku'u un, chi maa iin ni Naamán ni nduva'a, ja ni kuu da chaa nuu Siria, iin nuu ja tu ni yi'i jiin nuu Israel —ni kachi Jesús.

²⁸Nu ni ka jiniso'o yivi jnu'un ni ka'an ya, ti tendi'i yivi ka'iin ini veñu'un un, ni ka kiti xaan ini nuu ya. ²⁹Ti ni ka ndonda yivi un siki ya ja ni ka keni'in da Jesús undi fuera yu'u nuu un. Ti kuankoyo da jiin ya undi yu'u yuku un ja ka kuni skanakava da yaa kava un. ³⁰Ko Jesús ni naya'a ya ma'ñu da naa da, ti kua'an ya.

Iin chaa ni jna'an tachi xaan

(Mr. 1.21-28)

³¹Yukan na ti kua'an Jesús nuu Capernaum, iin ndañuu Galilea. Yukan ni ja'a kunchaa ya ni xna'an ya nuu yivi un iin kivi ndetatu. ³²Ti so ka naa ini yivi un ka ñuso'o i jnu'un ka'an ya, chi ka'an ya jnu'un ndaa kuiti nanu ka'an iin chaa ndiso jniñu nuu Yandios.

³³Ti ini veñu'un un kande iin chaa jna'an tachi xaan, ja ni kanajiin ko'o, ti ni kachi da:

³⁴—Kuxio ni nuu na naa na, ni'in Jesús, chaa nuu Nazaret. ¿Ndoo kivi

nduu ni jiin na, xi vaji ni ja xnaa ni saña nu? Ja nakuni na ni'in, ti jini na ja maa ni kuu se'e ii Yandios — ni kachi da.

³⁵Ti Jesús ni nduxaan ya nuu tachi xaan un, ti ni kachi ya: —Kasi yu'u ti xndoo chaa ja'a —ni kachi ya.

Yukan na ti tachi xaan un ni sa'a ja na kuikokava chaa un nuu yivi un, ti ni kee kua'an. Ti tundo ni sa'a jiin chaa un. ³⁶Ti so ni ka sa'u ini yivi un ja so ka naa ini i ka nde'e i, ti ka jikajnu'un jna'an i: —¿Naa jnu'un kuu ja'a ja sia'an ni kuu? Kuña'nu chaa ja'a ja ta'u da jniñu nuu tachi xaan un, ti ka jandatu nuu da, ti ka kekoyo kua'an —kachi i naa i.

³⁷Ti jnu'un Jesús ni jichanuu taka nuu ñuu Galilea yukan.

Ni sa'a Jesús tajna nana chiso Simón Pedro

(Mt. 8.14-15; Mr. 1.29-31)

³⁸Yukan na ti ni kee Jesús ini veñu'un un ti kua'an ya ichi ve'e Simón. Ni kivi ya ve'e da. Ti ini ve'e Simón kancha nana chiso da ku'u ña jiin kue'e kiji xaan. Ti ni kakanda'u da jiin Jesús ja na sa'a ya tajna ña. ³⁹Ni jankudandijin Jesús, ti ni kachi ya ja na kee kiji un, ti ni kenchaa ni kiji un kua'an. Ti ni ndoko ni ña, ti ni keja'a satu'va ña ja ni yaji ya jiin da naa da.

Kua'a yivi ka ku'u ni sa'a ya tajna

(Mt. 8.16-17; Mr. 1.32-34)

⁴⁰Nu kuan kee ndikandii, ti taka yivi ka ñava'a yivi ku'u, ja ka jna'an i ti jniñu nuu kue'e, ni ka yinda'a i yivi un nuu Jesús, ti Jesús ni chaa ya

nda'a ya siki iin iin yivi un, ti ni ka nduva'a i. ⁴¹Ti ma'ñu tendi'i yivi ku'u un, ka iyo yivi ka jna'an tachi xaan, ko ni keni'in ya kuankoyo. Ti nu ni ka kekoyo kua'an, ka kanajiin ti ka ka'an:

—Ro'o kuu Se'e Yandios —kachi.

Ko Jesús ni nduxaan ya jiin tachi xaan un ja tukaa ni ja'a ya jnu'un ja ka'an, chi ja ka jini ja maa ya kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu.

Ni xna'an Jesús jnu'un Yandios ñuu Galilea

(Mr. 1.35-39)

⁴²Nu ni kundijin inga kivi, ti ni kee maa iin ni Jesús kua'an ya iin yu'u ñuu un nu tukaa yivi. Ko ni ka nanduku yivi un ya naa i, ti ni ka nani'in i nuu kande ya. Tu ka kuni i ja ki'in tukuu ya, ⁴³ko ni kachi ya jiin yi:

—Kanu kuu ja ki'in ri uu ga ñuu un suni, ja na ka'an ri ti na xndaku va'a ri nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, chi siki yukan ni taji Yandios ru'u vaji ri —ni kachi Jesús.

⁴⁴Ti sia'an ni jikonuu Jesús ni ka'an ya jnu'un Yandios nuu taka veñu'un Israel ka iyo ñuu Galilea un.

Ja ni ka ni'in kua'a da chāká

(Mt. 4.18-22; Mr. 1.16-20)

5 Ti iin kivi kande Jesús yu'u lago Genesaret. Ti ni ka kututu yivi kua'a xaan nuu ya ja undi ka jaxin jna'an i, ja ka kuni kunso'o i jnu'un Yandios. ²Ti ni jini ya ja ka'iin uu barco yajni yuu lago un, chi chaa ka jniñ chāká un, ni ka

kee da ka nakacha da ñunu da. ³Ti ni kivi Jesús ini iin barco ja xiin Simón, ti ni ka'an ya jiin Simón ja na skaka da iin ti'li barco un na ki'in nuu nducha un. Yukan na ti ni nukoo ya nuu barco un, ti undi nuu barco un ni xndaku ya nuu yivi naa i. ⁴Nu ni ndi'i ni xndaku ya nuu yivi un, ti ni kachi ya jiin Simón:

—Kua'an jiin barco ja'a undi nuu kunú ga nducha un, ti skuíta ka'nu ra ñunu ra naa ra chii nducha un, ti ni'in kua'a ra chāká —ni kachi ya.

⁵Ti ni kachi Simón:

—Maestro, ni niñu ni ka sajniñu na, ko ni iin chāká tu ni ka ni'in na. Ko ja kachi maa ni kuu, ti na skuíta ka'nu na ñunu na nusa —kachi da.

⁶Ko nu ni ka sa'a da nava ni kachi Jesús, ti ni ka ni'in da kua'a xaan chāká ja ni keja'a te'nde ñunu da un. ⁷Ti ni ka sa'a da seña nuu uu ga chaa ka'iin nuu inga barco da, ja na kin chindee da maa da. Ni ka chindee jna'an da ti ni ka skutu da chāká nuu ndinduu barco un, ja kuni keka'nu ni ga chii nducha un.

⁸Nu ni jini Simón Pedro ja sia'an ni kuu, ni jakunjiti da nuu Jesús, ti ni kachi da:

—Va'a ga kuxio ni nuu na Jito'yo, chi kuu na iin chaa nchakuachi —ni kachi da.

⁹Chi Simón jiin uu ga chaa ka'iin jiin da un, so ni ka sa'u ini da ja ni ka ni'in kua'a da chāká ni sa'a ya. ¹⁰Suni Jacobo jiin Juan, se'le yii Zebedeo, ja suni ka'iin da jiin Simón yukan. Suni so ni ka sa'u ini da. Ko ni kachi Jesús jiin Simón:

—Koto ma xndi'i ini ra, chi undi vijna ti tukaa ga jniñ ra chāká, chi ru'u na xna'an ri nuu ra nasa

nastutu ra yivi, ti xna'an ra yivi un maa jnu'un Yandios ja na kandixia i ru'u —ni kachi Jesús.

¹¹Yukan na ti nu ni ka tava da barco un nuu ñu'un ichi, ti ni ka xndoo ndi'i kuiti da ndajniñu un, ti kuankoyo da jiin Jesús.

**Ni sa'a Jesús tajna iin chaa jna'an
kue'e ndi'yi te'yu**

(Mt. 8.1-4; Mr. 1.40-45)

¹²Ti ni kuu ja kande Jesús iin ñuu un, ti ni jaa iin chaa ku'u kue'e ndi'yi te'yu. Ti nu ni jini da nuu Jesús, ti ni jankunjiti da nuu ya, ti ni sino da nuu da undi nuu ñu'un, ti ni kanda'u da jiin Jesús:

—Jito'yo, nu kuni ni, ti kuu sandoo ni saña jiin kue'e jna'an na ja'a—ni kachi da.

¹³Yukan ti Jesús ni kue'e ya maa da jiin nda'a ya, ti ni kachi ya:

—Kuni ri, na ndundoo ra vijna —ni kachi ya.

Ti nu ni ka'an ya sia'an, ni nduva'a ni chaa ku'u un.

¹⁴Yukan ti ni xndaku ni'in ya nuu da ja tu kani kuiti da jnu'un nuu ni iin yivi. Ko ni kachi ya:

—Kua'an ti ki'in ra nuu sutu kuña'nu un, na nde'e da ro'o ja, ja ni nduva'a ra. Ti kunda'a ja soko ra nuu Yandios siki ja, ja ni ndundoo ra nava ta'u ley Moisés jniñu. Ti na soko sutu un nuu Yandios, nava na kuni yivi ja, ja ni kenchaa ndi'yi un ro'o —ni kachi ya.

¹⁵Ti jnu'un Jesús, vi'i ga ni jichanuu kua'an ja siki iin jniñu ña'nu ni sa'a ya yukan. Ti ja yukan kuu ja kua'a xaan ga yivi ka kututu ja ka kuni kunso'o i jnu'un ka'an ya, jiin ja na sa'a ya tajna maa i, nuu taka kue'e ka

ndo'o i. ¹⁶Ko tijni jinu kee siin maa ya kua'an ya nuu tukaa yivi, ti yukan jikanta'u ya nuu Yandios.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa tikuku

(Mt. 9.1-8; Mr. 2.1-12)

¹⁷Ti iin kivi kande Jesús xna'an ya nuu yivi naa i, ti ichi chukan kanchuku sava chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Moisés ja vekoyo da taka ñuu Galilea, jiin ñuu Judea, jiin ñuu Jerusalén. Ti ka nde'e da jniñu sa'a Jesús, ja jiin jniñu ña'nu maa Yandios sa'a ya tajna yivi ku'u naa i. ¹⁸Yukan ti ni ka jakoyo jaku chaa ka yinda'a iin chaa tikuku nuu iin yúú, ti ka kuni skivi da chaa un ini ve'e, ti skatu da chaa nuu Jesús. ¹⁹Ko tu ni kuu kivi da naa da, chi kua'a xaan yivi ka'iin un. Yukan na ti ni ka kaa da xini ve'e, ti ni ka xndonda da teja un, ti ni ka sino da chaa ku'u un jiin yúú da ma'ñu yivi kua'a un nuu kancha Jesús. ²⁰Nu ni jini Jesús ja ni ini da ka kandixia da ja kuu sa'a ya tajna chaa ku'u un, ti ni kachi ya jiin chaa ku'u un:

—Nda'u se'e ri, ja ni janka'nu ini ri nuu kuachi ra —ni kachi ya.

²¹Yukan na ti chaa ka xna'an ley un jiin chaa fariseo un ni keja'a ka ndo'o ini da:

—¿Nau kuu chaa ja'a ja ndo'o ini da ja kuu da Yandios, ti sia'an ka'an ka'an ndeva'a da siki Yandios jiin jnu'un un nusa? Ti tu ni iin ja kuanka'nu ini nuu kuachi yo, chi vajnu'un ni maa Yandios —ni ka ndo'o ini da.

²²Ko Jesús ja ni jini ya ndoo ka ndo'o ini da, ti ni kachi ya:

—¿Ndo'o ka ndo'o ini ra sia'an?

²³⁻²⁴Chi na kachi ri ja kuu ri maa

Se'e Yivi Ñuyivi, ti ndiso jniñi ri ja kuan ka'nu ini ri nuu kuachi yivi naa i. Vijna ti na stuu ri iin jniñu sa'a ri ja'a —kachi Jesús.

Yukan na ti ni kachi ya jiin chaa tikuku un:

—Ndoko, nastuu yúú ra, ti kuano'on ve'e ra —ni kachi ya.

²⁵Ti hora ni, ni ndoko chaa tikuku un ma'ñu yivi kua'a un, ni naki'in da yúú nu ni katu da nuu un, ti kuano'on da ve'e da. Ti ni nakanajaa da Yandios ja ni nduva'a da ni sa'a Jesús. ²⁶Ti tendi'i yivi un so ni ka naa ini i ja sia'an ni sa'a ya. Ti ni ka kanajaa i Yandios, ti ni ka ka'an i:

—Vijna ndixia ti ni ka jini yo iin jniñu ña'nu xaan —kachi naa.

Ni kana Jesús xini Leví

(Mt. 9.9-13; Mr. 2.13-17)

²⁷Yukan na ti ni kee Jesús ti kua'an ya, ti ni jini ya nuu iin chaa kinya'u puesto ja nani Leví, nukoo da nuu kinya'u puestu un, ti ni kachi ya jiin da:

—Ña'an na cho'o, ti kundikun ra ru'u —ni kachi ya.

²⁸Ti ni ndokuñi Leví, ni xndoo ndikuiti da ja ñava'a da un, ti kua'an da jiin Jesús.

²⁹Yukan na ti ni nasa'a da iin viko ka'nu ve'e da ja kusii ini da jiin Jesús, ti yukan ni ka'iin kua'a chaa ka kinya'u nuu puestu jiin un ga yivi ni kunchuku jiin da naa da nuu mesa un. ³⁰Ko chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Moisés, ni ka keja'a ka ka'an ncha da siki ndaja'a Jesús, ti ni ka kachi da:

—¿Ndo'o ka yee ra ka ji'i ra jiin chaa ka kinya'u nuu puestu un, jiin

taka chaa tu ka siuku ley Israel? — ni ka kachi da.

³¹Ti ni kachi Jesús:

—Yivi iyo va'a ndendajnu, tu ka nandi'i i médico, chi yivi ku'u kuu ja ka nandi'i tajna un. ³²Ja yukan kuu ja ru'u tu vaji ri ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi ka ndo'o ini ja iyo ndoo jiin kuachi. Chi su'va ni nchaa ri ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi ka nakuni nuu kuachi i nava nakani ini i nuu Yandios — kachi Jesús.

Ka jikajnu'un da nuu Jesús siki jnu'un ja koo ndicha ini

(Mt. 9.14-17; Mr. 2.18-22)

³³Yukan na ti ni ka jikajnu'un da nuu Jesús:

—¿Ndoos chaa ka skua'a jiin Juan jiin chaa ka skua'a jiin chaa fariseo, nini ka iyo ndicha ini da, ti tijni jinu ka jikanta'u da, ti ndaja'a ni nini ka yee da, ti ka ji'i da? —ni ka kachi da.

³⁴Ti ni kachi ya jiin da:

—¿Xi kuu koo ndicha ini yivi ka'iin iin viko nanda'a nu ni kancha novio un jiin yi nu? ³⁵Ko jaa iin kivi ja kuxio novio nuu i. Yukan na ti sa na koo ndicha ini i. Suni nu kancha ri, tu kuu koo ndicha ini chaa ka skua'a jiin ri. Ko jaa iin kivi nu na kujiyi ri, yukan na sa na koo ndicha ini da naa da —kachi ya.

³⁶Ti ni kachi ya ja'a nuu da:

—Ni iin yivi tu ka'ncha i iin pedasu sa'ma jaa ti nachaa i nuu iin sa'ma tu'u. Chi nu sia'an na sa'a i, ti stivi i sa'ma jaa un, chi tu kejna'an ja jaa jiin ja tu'u. ³⁷Ni tu kuu chu'un yo vino jaa chii iin ñii tu'u. Chi nu sia'an na kuu ti xnaa

yo ndinduu. Chi vino jaa un ndata ñii tu'u un. ³⁸Ja yukan kuu ja na chu'un yo vino jaa chii ñii jaa, chi sia'an ti ni iin tu xnaa yo. ³⁹Ti ni iin ja ja ni ji'i vino ava ti ko'o tuku vino jaa, chi vanuxia ka ka'an yivi ja nini va'a ga vino ni kuu ava — kachi ya.

Jniñu ni ka sa'a ndaja'a Jesús iin kivi ndetatu

(Mt. 12.1-8; Mr. 2.23-28)

6 iin kivi ndetatu ni ya'a Jesús jiin ndaja'a ya nuu kaa triu. Ti ndaja'a ya kuankoyo da ka kenchaa da yoko triu un, ka kiin da ini nda'a da ti ka yee da. ²Yukan ti sava chaa fariseo ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Ndoos ka sa'a ra jniñu ja tu kusa'a yo iin kivi ndetatu? —ni ka kachi da.

³Ti ni kachi Jesús jiin da:

—¿Xi tu ni ka ka'u kuiti ra tutu nasa ni sa'a David na iin jinu ja ni ji'i da soko jiin taka chaa ni kanchuku jiin da nu? ⁴Ja ni kivi da ini ve'e ii Yandios, ti ni ki'in da staa stila ii ja ni soko sutu nuu Yandios, ti ni yee da. Ti suni ni ja'a da nuu yivi kanchuku jiin da, ja tu ka'an nuu ley ja tu kuu kaji inga yivi, chi maa ni maa sutu kuu ja yaji staa stila un —ni kachi ya.

⁵Suni ni kachi ya jiin da:

—Ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, kuña'nu ga ri ti ta'u ri jniñu nuu kivi ndetatu ja'a—kachi ya.

Ni nduva'a iin chaa ni ichi nda'a

(Mt. 12.9-14; Mr. 3.1-6)

⁶Ti inga kivi ndetatu, ni kivi Jesús ini veñu'un Israel, ti ni xna'an ya nuu yivi naa i. Ti yukan kande

iin chaa ni ichi nda'a kua'a da. ⁷Ti chaa ka xna'an ley jiin chaa fariseo, ka jito yu'u da Jesús ja nu sa'a ya tajna chaa un nuu kivi ndetatu un, ti sia'an ni'in da ichi ja kankuachi da ja'a ya. ⁸Ko maa ya chi ja jini ya ndoo ka ndo'o ini da naa da, ti ni kachi ya jiin chaa ni ichi nda'a un: —Ndokuiñi ti kundichi ra ma'ñu ja'a—ni kachi ya.

Ni ndokuiñi chaa un ti ni jakuiñi da ma'ñu un. ⁹Yukan na ti ni kachi Jesús jiin taka yivi un:

—Na kajnu'un ri iin jnu'un nuu ra naa ra: “¿Nau iin ja iyo va'a ja sa'a yo vijna kivi ndetatu nu? ¿Xi kuu sa'a yo ja va'a, xi va'a ga sa'a ndeva'a yo? ¿Kuu nama yo iin chaa ku'u un, xi kua'a ini yo na kuū da nu?” —ni kachi ya.

¹⁰Ti ni nde'e va'a Jesús nuu tendi'i yivi un, ti ni kachi ya jiin chaa ku'u un:

—Skaa nda'a ra —ni kachi ya.

Ti chaa un ni skaa da nda'a da, ti hora ni, ni nduva'a nda'a da. ¹¹Ko sava yivi ka'iin un, ni ka kuiti xaan ini ja sia'an ni kuu, ti ni ka keja'a ka ndajnu'un nasa sa'a da ndonda da siki Jesús.

Ni nakaji Jesús ndi uxi uu chaa kuu ndaja'a ya

(Mt. 10.1-4; Mr. 3.13-19)

¹²Ni kuu jaku kivi kua'an Jesús undi yuku un ja kakanta'u ya, ti yukan ni kendo ya ni niñu ni jikanta'u ya nuu Yandios. ¹³Nu ni kundijin inga kivi ti ni kana ya chaa ka skua'a jiin ya, ti ni nakaji ya ndi uxi uu da, ja ni skonani ya da apóstol, chi kundiso jniñu da ja na ka'an da jnu'un ya. ¹⁴Ti chaa un

ka kuu Simón ja ni skonani ya da Pedro, jiin ñani da Andrés; Jacobo jiin Juan; Felipe jiin Bartolomé; ¹⁵Mateo jiin Tomás; Jacobo, se'e yii Alfeo; Simón, chaa ni yii jiin partido cananista; ¹⁶Judas, se'e yii Jacobo; jiin inga Judas, iin chaa ñuu Cariote ja kuee ga ti ni nakua'a da Jesús nuu yivi jito u'u da.

Xna'an ya jnu'un Yandios nuu yivi kua'a

(Mt. 4.23-25)

¹⁷Yukan na ti ni nū Jesús xini yuku un jiin ndaja'a ya, ti ni jakuiñi ya iin ndu'va. Ti kua'a xaan yivi ndañuu Judea, yivi ñuu Jerusalén jiin yivi vekoyo ichi yu'u mar Tiro jiin Sidón, ni ka kututu un ja ve kunso'o jnu'un xna'an Jesús, jiin suni ja na nduva'a i jiin kuele ka ndo'o i. ¹⁸Ti yivi ka ndo'o tachi xaan suni ni ka nduva'a i. ¹⁹Ti tendi'i yivi un ka kuni kuele i sa'ma Jesús, chi jiin jniñu ndiso ya un sa'a ya tajna tendi'i yivi.

Yivi kundātū jiin yivi koo ndo'o

²⁰Yukan na ti ni nde'e va'a Jesús nuu ndaja'a ya ti ni kachi ya:

—Na kachi ri ja kandichi Yandios jiin ro'o yivi nda'u, chi jandaa kuu ja kivi ra ñuu nuu ta'u ya jniñu.

²¹Kandichi Yandios jiin ro'o ja ka ji'i soko vijna naa ra, chi jaa kivi ja kee ndendajnu ra naa ra. Kandichi Yandios jiin ro'o ja vijna ka iyo ra jnukui'ya ini, chi inga kivi ti kusii ini ra, ti kuaku ra na ra. ²²Kandichi Yandios jiin ra naa ra, chi koto u'u yivi ro'o ti keni'in i ro'o ichi fuera, ka'an ndeva'a i nuu ra, ti skexiko i ro'o naa ra nanu ja ka kuu ra yivi

ndeva'a ja siki ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi. ²³Ko kivi un ti ndusii ini ra, chi kusii xaan ini ra, chi ka'nu xaan koo ta'u ra nuu andivi, chi suni sia'an ni ka sa'a ndeva'a jna'an da jiin chaa ni ka kuu profeta, ni ka ka'an jnu'un Yandios na jana'an. ²⁴Ko na nda'u ga taka ro'o chaa riku, chi vijna ni ga ka iyo sii ini ra. ²⁵Na nda'u ro'o naa ra ja ka iyo ndendajnu ra vijna, ko jaa kivi ja kuu ra soko. Na nda'u ra naa ra, vijna chi ka jaku ra, ko jaa kivi ja ndukui'ya ini ra ti nde'e ra. ²⁶Na nda'u ra naa ra, chi kuajnu'un yivi ro'o, chi sia'an ni ka jajnu'un i chaa ni ka xndoña'an ja ka kuu da profeta, chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios vasu tu ni kuu da, chi mani chaa ni ka xndoña'an ni ka kuu da —ni kachi ya.

Jnu'un kanuu ga ja na siuku yo

(Mt. 5.38-48; 7.12)

²⁷Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:
—Ko ro'o naa ra kunso'o jnu'un na ka'an ri. Kunda'u ini ti ka'an va'a ra jiin yivi jito u'u ro'o. Sa'a ja va'a ja kuu yivi ka sa'a ndeva'a nuu ka kuiti ini i nuu ra. ²⁸Ka'an va'a jiin yivi jikanta'u ja'a ra ja na jna'an ra iin nundo'o. Kakanta'u nuu Yandios ja kuu yivi ka chakuachi siki ra. ²⁹Koto kinjna'an ra jiin yivi kani ro'o, chi su'va nu ni kani iin nuu ra, ti kua'a inga nuu ra na kani tuku i. Nu iin yivi kuni kuisonchaa i sa'ma ra, sia na ki'in yivi un jiin, ti suni koto kinyii ra camisa ra, kua'a na ki'in yivi un jiin. ³⁰Kua'a nuu nuu yivi jikanuu nuu ra, ti nu iin yivi jisonchaa i ja ñava'a ra, kua'a ra

ki'in, ti koto ma nandakan ga ra. ³¹Nu kuni ra ja na ka'an yiñu'un yivi jiin ra, ti kava yiñu'un tu maa ra nava na ka'an yiñu'un yivi jiin ra. ³²Chi nu nini yivi mani ra jiin ka'an va'a ra, ¿Nau ta'u ra iyo nusa? Chi undi chaa ka sa'a ndeva'a ka sa'a sia'an. ³³Ti nu nini nuu yivi chindee ro'o ni yukan chindee ra, ¿nau ta'u ra iyo nusa? Chi undi chaa ka sa'a ndeva'a ka sa'a sia'an. ³⁴Ti nu kua'a ra nini nuu yivi jini ra ja kuu chunaa i nuu ra, ¿nau ta'u ra iyo nusa? Chi undi chaa ka sa'a ndeva'a, suni ka ja'a nuu nuu jna'an da, chi jini da ja chunaa i nuu da. ³⁵Ko maa ra naa ra, ka'an va'a jiin yivi ka jito u'u ro'o, ti chindee yivi un. Kua'a nuu nuu da, ti tu kuñukuu ini ra ja kakan ra ya'u nuu da. Chi nu sia'an sa'a ra, ti iyo kua'a ta'u ra nuu Yandios, chi sia'an ja'a ra jandaa ja ka yi'i ra jiin Yandios, ya kancha andivi. Chi maa ya va'a ini ya jiin taka ni yivi, vasu iin yivi ja tu jini nakuanta'u nuu ya jiin yivi ndeva'a xaan. ³⁶Ja yukan kuu ja na kava nda'u ini ra naa ra, sia'an nanu ñunda'u ini Tata ra Yandios —ni kachi Jesús.

Koto kuu ichi ini yo nuu yivi

(Mt. 7.1-5)

³⁷Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:
—Koto kuu ichi ini ra nuu yivi ja ka'an ndoo ra. Chi nu sia'an na sa'a ra, ti kankuachi Yandios siki ra, ja suni sia'an kaa tu maa ra. Koto kankuachi ra ja'a yivi. Chi nu sia'an ka'an ra ti kankuachi Yandios siki ra. Koto ma kachi ra ja ni jna'nu ndatu ñanijna'an ra. Chi nu sia'an

na ka'an ra, ti kachi Yandios ja ni jna'nu ndatu maa ra. Kuanka'nu ini nuu ñanijna'an ra nava na kuanka'nu ini Yandios nuu ra. ³⁸Ti ansu nini ja na kuanka'nu ini ra nuu ñanijna'an ra, chi suni kua'a sava'ni ga ja nandi'i da, ti maa Yandios na nakua'a ya vi'i ga nuu ra. Ti chikua'a va'a ya nuu ra nanu ni chikua'a maa ra nuu ñanijna'an ra undi na chitu ndii bolsa ra. Sia'an sa'a ra, chi nu jiin ku'va un chikua'a ra nava nandi'i ñanijna'an ra, ti suni sia'an na nachikua'a Yandios nava nandi'i tu ro'o —ni kachi Jesús.

³⁹Suni ni xna'an Jesús inga jnu'un nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Na kajnu'un ri nuu ra naa ra. ¿Xi kuu koxnuu iin chaa kuaa nuu inga chaa kuaa ja nduku da ichi ki'in da nu? ¿Xi ansu ndinduu da nukoyo iin yau nu? ⁴⁰Yukan kuu ja kuu maa ra naa ra, nu ka kuu ra maestro ja xna'an jnu'un Yandios nuu inga yivi. Tu iyo ni iin ndaja'a ja ndu iin nuu jiin maestro da, chi xnakan na kutu'va da taka ja xna'an maestro un. Yukan na ti sa ndu iin nuu da jiin maestro da.

⁴¹iSuni na kajnu'un ri nuu ra! ¿Xi vatuni ja ka'an ndoo ra ja kuu ichi ini ra nde'e ra ñanijna'an ra, nu iyo iin kuachi i, vasu jakuu ga kaa tu maa ra jiin kuachi ra xino? ⁴²¿Xi vatuni ja ka'an ndoo ra siki ñanijna'an ra, ja ka'an vixi ra siki da xino? Nde'e naa kaa jniñu sa'a ra, ti xaan yuji ra jiin kuachi un. Ko na kachi ri ja yivi ñaa xini kuu ra, ja tu jini ra ja xnakan nde'e va'a ra nasa kancha ra jiin kuachi ra, ti sa kuu kotonchaa ra kuachi lulu sa'a ñanijna'an ra —kachi Jesús.

Jiin nde'e un ti nakuni yo naa yujnu kuu

(Mt. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³Siin Jesús xndaku ya nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu. Ja ka jini ra ja tu iyo ni iin yujnu va'a ja kua'a nde'e kue'e, ni tu iyo ni iin yujnu kue'e ja kua'a nde'e va'a. ⁴⁴Chi nakuni yo nau nuu taka yujnu kuu nu jini yo naa nde'e kua'a. Suni tu kuni'in yo tichi vixi xini nu'iñu xaan, xi kuni'in yo nde'e tika'ya xini iin nu'iñu. ⁴⁵Sia'an kuu chaa va'a, chi ndo'o ini da mani jniñu va'a. Ti chaa ndeva'a un, mani jniñu kue'e ndo'o ini da. Ti yu'u da, chi ka'an nava ndo'o ini da —kachi ya.

Xndaku Jesús siki uu ve'e

(Mt. 7.24-27)

⁴⁶Yukan ti ni kachi Jesús nuu yivi kua'a ni ka ndututu un:

—Nde kua'a ra kachi jiin ri naa ra: “Ni'in kuu jito'o na, ti saña kuu se'e ni.” Vasu ka ka'an ra sia'an, ko tu ka jandatu ra jnu'un ri. ⁴⁷Ko vijna na xna'an ri nasa kuu yivi vekoyo nuu ri, ja chunso'o jnu'un ka'an ri, ti jandatu i jnu'un ri. ⁴⁸Yivi un kuu i nanu iin chaa ni sa'a iin ve'e. Kunuu teyii ni skee da yuu ndiso nama ve'e un. Yukan ni kii iin sau xaan, ti ni ndaa nducha ja kuni xnaa ve'e un, ko tu ni kanda ve'e un, chi kutu xaan ni kee ja'a ve'e un. ⁴⁹Ti yivi ka chunso'o jnu'un ka'an ri, ti tu ka jandatu i, yivi un kuu i nanu iin chaa ni sa'a ve'e da, ko tu ni skee kunu da yuu ja kundiso nama ve'e un. Ti ñuu ni ja'a iin sau xaan ti ni ndaa nducha,

ti ni nduva ve'e un kua'an, ti ni naa ii —ni kachi Jesús.

Sa'a Jesús tajna iin muzu capitán romano

(Mt. 8.5-13)

7 Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús nuu yivi un, ti kua'an ya ichi ñuu Capernaum. ²Ti yukan kande iin chaa kuu capitán, ja kuu chaa yinda'a iin ciento soldado, ja ka yi'i i jiin ejército ñuu Roma. Ñava'a da iin muzu junukuachi nuu da, ti kunda'u xaan ini da chaa un. Ni ki'in kue'e maa da ja kuni kuu da. ³Ti nu ni jiniso'o da jnu'un Jesús, ti ni taji da uu chaa ka kuña'nu Israel, ja na ki'in kanda'u da jiin Jesús, ja na kin sa'a ya tajna chaa junukuachi nuu da un. ⁴Ni ka tu'va da nuu Jesús, ti ni ka kanda'u xaan tonto da sia'an:

—Kuni capitán un ja na chindee ni da, ti va'a ga ja na sa'a ni, ⁵chi mani da jiin yivi ñuu na. Ti maa da ni ta'u jniñu ja ni kuu veñu'un na naa na —ni ka kachi da.

⁶Yukan na ti kua'an Jesús jiin da naa da. Ko nu kuan kuyajni ya ve'e capitán un, ti chaa un ni taji da uu amigo da ja na kachi da nuu Jesús sia'an:

—Jito'yo, kuña'nu ga ni ja kuu saña, ti tu iin nuu na jiin ni. Ja yukan kuu ja tu kuni na ja kivi ni ve'e na. ⁷Ja yukan kuu ja tu ni kuni na ja jaa maa na ja nanduku na ni'in. Chi so kuni na ja na ta'u ni jniñu ti na nduva'a muzu na. ⁸Chi saña suni iyo iin chaa kuña'nu ta'u jniñu nuu na, ti suni maa na ñava'a na soldado na. Ti kachi na jiin iin da “kua'an”, ti ki'in da. Ti kachi na

jiin inga “ña'an ja'a”, ti kii da. Ti ta'u na jniñu nuu muzu ja na sa'a i jniñu un, ti sa'a i —ni kachi da.

⁹Nu ni jiniso'o Jesús jnu'un un, so ni naa ini ya. Ti ni ndeokoto ya nuu yivi kua'a kuankoyo jiin ya un, ti ni kachi ya:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja ni tu'u ñuu Israel tu iyo ni iin yivi kandixia da ru'u nanu ni kandixia chaa ja'a —ni kachi Jesús.

¹⁰Nu ni ka najakoyo chaa ni taji da un ve'e, ti ni ka jini da ja, ja ni nduva'a chaa ku'u un.

Ni naxndoto Jesús se'e yii iin ña'an ni kendo maa iin

¹¹Nu ni ya'a un, ti kua'an Jesús iin ñuu nani Naín. Suni kuankoyo ndaja'a ya jiin kua'a xaan ga yivi.

¹²Ti nu kuan kuyajni ya ñuu un, ti ni jini ya kuankoyo yivi kuan chunduji i iin ndiyi, ti maa iin ni ndiyi yukan ni kuu se'e yii iin ña'an ni kendo maa iin. ¹³Nu ni jini Jesús nuu ña'an un, ti ni kunda'u ini ya maa ña, ti ni kachi ya jiin ña:

—Koto nde'e ra —ni kachi ya.

¹⁴Yukan ti ni tu'va Jesús, ti ni ke'e ya jajnu ndiyi un, ti ni ka jankuñi chaa ka ndiso jajnu un, ti ni kachi ya jiin ndiyi un:

—Chaa lulu, na kachi ri jiin ra: iNdokoo! —ni kachi ya.

¹⁵Yukan ti ni ndoko chaa lulu ja ja ni ji'i un, ti ni keja'a da ka'an da, ti ni nakua'a Jesús maa da nuu nana da. ¹⁶Nu ni ka jini yivi un, ti ni ka yu'u xaan i, ti ni ka keja'a ka nakanajaa i Yandios sia'an:

—Ni kenda iin profeta kuña'nu nuu kanchuku yo naa yo vijna —ni ka kachi i.

Suni ni ka kachi i sia'an:

—Ni chaa Yandios ja vee chindee ya ñuu ya —kachi i naa i.

¹⁷Yukan ti ni jichanuu jnu'un jniñu ni sa'a Jesús ni ñuu Judea jiin taka ga ñuu ka'lin yajni un.

Chaa ni taji Juan, chaa ni skuanducha

(Mt. 11.2-19)

¹⁸Yukan ti chaa ni ka kuu ndaja'a Juan, ni ka jani da jnu'un nuu da siki taka jniñu sa'a Jesús. ¹⁹Ti ni taji da uu ndaja'a da un ja na kinkoyo da nuu kande Jesús, ja na kajnu'un da ya nu maa ya kuu Cristo ja kii un, xi kundatu da inga, ni kachi da. ²⁰Ni jakoyo chaa un nuu kande Jesús, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—Juan, chaa skuanducha un, ni taji da saña naa na nava na kajnu'un na ja nu maa ni kuu Cristo ja ni chisojnu'un Yandios ja kii un. ¿Xi kundatu yo inga? —ni ka kachi da.

²¹Ti hora ni jakoyo chaa un, ni kuu ja sa'a Jesús jniñu ña'nu kenchaa ya taka nuu kue'e ka jna'an yivi un, ti keni'in ya tachi xaan, jiin ja ka ndundijin nduchi tijní yivi kuaa un. ²²Ti ni kachi Jesús jiin chaa ni taji Juan:

—Kuankoyo naa ra ti kani jnu'un nuu Juan naa ra siki taka ja ni ka jini ra jiin taka jnu'un ni ka jiniso'o ra ja'a naa ra. Kachi nuu da ja yivi kuaa un ka ndundijin nduchi i, jiin yivi tikuku un ja ka jika i, jiin suni ka ndundoo chaa ka jna'an kue'e ndi'yi te'yu un, jiin yivi so'o un ka ndundijin so'o i jiin ja ka nandoto ndiyi un naa i, jiin ja kuu nuu yivi

nda'u ka'an ri jnu'un Yandios ja nasa nanita'u i. ²³Ti kachi jiin da ja kandichi Yandios jiin yivi, ti tu yu'u i kundikun i ru'u vasu na kondo'o koo nene i ja siki ru'u —kachi ya.

²⁴Nu ni ka ya'a chaa ni taji Juan un kuankoyo da, ti ni keja'a Jesús ka'an ya jiin yivi un siki naa chaa kuu Juan, ti ni jikajnu'un ya:

—Na ni ka jande'e ra undi nuu ñu'un te'e un, ¿Ndo'o ka ndo'o ini ra ja sa'a chaa un? Ti tu ni ka jini ra iin chaa nanu iin yoko icha ja kanda sa'a tachi un, ti chaa un tu ni sama nuu nuu da jnu'un ka'an da, chi iin ni jnu'un ni ka'an da. ²⁵Ti nu ni ka jande'e ra yukan, ¿xi ni ka jini ra ja ñu'un da sa'ma va'a nu? Va tuu, chi na kachi ri ja yivi ka ñu'un sa'ma fino kanchuku da ini ve'e chaa ka kuu rey. ²⁶¿Ti ndoo ni ka jande'e ra nusa? ¿Xi ka jani ini ra ja maa da kuu profeta ja ka'an jnu'un Yandios nu? Ti jandaa ndixia kuu ja chaa un, kuu da iin profeta ja ka'an da jnu'un Yandios. ²⁷Juan ni kuu chaa ka'an nuu tutu Yandios nuu kachi sia'an:

Na taji ri tajnu ri ja na koxxuu da jaa da.

Ti na satu'va da yivi naa i sa ki'in ra.

Ni kachi Yandios, kachi tutu.

²⁸Jandaa na kachi ri ja tukaa ga ni iin yivi nanu Juan ja kuña'nu ga ja kuu Juan chaa skuanducha un. Ko yivi ja, ja ni ka janta'u jnu'un siki nasa ta'u Yandios jniñu, vasu tu ka ndiso ni iin jniñu nanu Juan, ko kuni ga yivi un jniñu ña'nu ga ja sa'a ya ansu maa da —ni kachi Jesús.

²⁹Chaa ka kinya'u puesto jiin kua'a ga yivi un, ni ka kuu yivi ni

skuanducha Juan. Ja yukan kuu ja ni ka janta'u i jnu'un ni ka'an Jesús, ti ni ka ja'a i jandaa ja mani jnu'un Yandios ni kuu ja ni ka'an Jesús, chi vanuxia ni ka janducha i nuu Juan ja siki ja ni ka nakani ini i nuu kuachi i. ³⁰Ko chaa fariseo un jiin taka chaa ka xna'an ley, tu ni ka janta'u da jnu'un Yandios ni ka'an Jesús, chi vanuxia tu ni ka janta'u da jnu'un ni ka'an Juan ni tu ni ka janducha da naa da. Ni ka skexiko da nava kuni sa'a Yandios jiin da.

³¹Ti Jesús ni ka'an tuku ya, ti ni kachi ya:

—Ja'a na kachi ri jiin nau ja skejna'an ri yivi kanchuku kivi vijna. ³²Chi yivi ka iyo vijna ka kuu i nanu suchi kuachi nu ni ka nukoo i nuu ya'u ti ka yisiki i, ti ka kana xini jna'an i: “Ka tivi yo xkili, ko tu ni ka jitaja'a i. Ti kuaka xaan ni ka jita yo iin yaa, ko tu ni ka nde'e i”, ni ka kachi i. ³³Suni sia'an kivi vijna, chi ni kii Juan, chaa ni skuanducha un, ni kuncha da. Tu ni ji'i da ndixi, ti iyo nasa xndondicha da ini da. Ti ro'o ni ka ka'an ra ja ni yi'i da jiin iin tachi xaan. ³⁴Yukan na ti ni chaa tu ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi ja tu iyo nasa xndondicha ri ini ri, ti ji'i ri. Ko ka chakuachi ra ru'u ja yaji xaan ri, ti ji'i xaan ri vino, ti kejna'an ri jiin chaa ka kinya'u nuu puesto jiin taka ga yivi ka sa'a kuachi. ³⁵Nusa ti tu ni ka kandixia ra jniñu ni sa'a Juan, ni tu ka kandixia ra jniñu ni sa'a ru'u. Ko tundo sa'a, chi yivi tu'va ka jini i ja iyo va'a sava'ni ga jniñu ni tatu Yandios nuu ri jiin Juan —ni kachi ya.

Ni ja'an Jesús ve'e iin chaa fariseo nani Simón

³⁶Yukan ti iin chaa fariseo ni kana Jesús ja kusama da jiin ya. Ni jaa ya ve'e da, ti ni nukoo ya nuu mesa. ³⁷Ti ñuu yukan iyo iin ña'an sii ini. Ni ni'in ña jnu'un ja kua'an Jesús ve'e Simón kuan kusama ya, ti yukan ni jaa ña jiin iin tindo'o lulu alabastro ja ñu'un chitu aceite perfume. ³⁸Ni nukoo ña nuu ja'a Jesús, nde'e ña, ti ni xndaji ña ja'a ya jiin nducha nuu ña, ti ni nasichi ña jiin ixi xini ña. Yukan ti ni teyu'u ña ja'a ya, ti ni skuchi ña jiin aceite perfume un. ³⁹Nu ni jini chaa fariseo, chaa ni kana Jesús yukan, ti ni keja'a ndo'o ini da: “Nu sia'an ti ndixia chaa ja'a ja kuu da iin profeta, ti va kuni da naa ña'an kuu ña, chi kuu ña iin ña'an sii ini”, ni ndo'o ini da. ⁴⁰Yukan ti ni kachi Jesús jiin chaa fariseo un:

—Simón, iyo iin jnu'un kuni ka'an ri jiin ra —kachi ya.

Ti ni kachi chaa fariseo un:

—Kachi ni maestro —ni kachi da.

⁴¹Yukan ti ni kachi Jesús:

—Na kani ri iin jnu'un. Ni ka iyo uu chaa ka tau xu'un nuu iin chaa ja'a nuu xu'un. Hin da tau u'un ciento xu'un plata, ti inga da tau sava ciento. ⁴²Ko ndinduu chaa un tu ka ni'in da ja chunaa da un. Yukan na ti chaa ni ja'a nuu un ni janka'nu ini da nuu ndinduu chaa un. Sia'an ni kuu jnu'un. Vijna ti kachi nuu ri, ¿Nau iin iin chaa un kunda'u ga ini chaa ni ja'a nuu xu'un un nusa? —ni kachi ya.

⁴³Ti ni kachi Simón:

—Ja ndo'o ini na va chaa ni tau kua'a ga nuu da un —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa kuu un —ni kachi ya.

⁴⁴Yukan ti ni nde'e Jesús nuu ña'an un, ti ni kachi ya jiin Simón:

—Nde'e nuu ña'an ja'a. Ni kivi ri ve'e ra ko tu ni siuku ra jnu'un ra. Tu ni ja'a ra nducha ndundoo ja'a ri. Ko ña'an ja'a ni xndaji ña ja'a ri jiin nducha nuu ña, ti ni nasichi ña jiin ixi xini ña. ⁴⁵Tu ni teyu'u ra ru'u ja kanxia'u ra jiin ri, ko ña'an ja'a, undi ni kivi ri ni keja'a ña teyu'u ña ja'a ri. ⁴⁶Tu ni chu'un ra aceite perfume xini ri, ko ña'an ja'a, chi ni skuchi ña ja'a ri jiin aceite perfume.

⁴⁷Ja'a ti na kachi ri nuu ra ja nde'e mani xaan ña ru'u ja na kuanka'nu ini ri nuu taka kuachi ni sa'a ña. Ko ñin yivi ja tu stuu i maa i ja mani i jiin ri va tu nakani ini i ja iyo kua'a kuachi siki i, ni tu nduku i jnu'un ka'nu ini nuu ri ja na kenchaa kuachi i —ni kachi Jesús jiin Simón.

⁴⁸Yukan ti ni kachi ya jiin ña'an un: —Ja ni janka'nu ini ri nuu kuachi ra —ni kachi ya.

⁴⁹Yukan na ti yivi ni ka jakoyo kanchuku jiin ya yukan, ni ka keja'a ka ndajnu'un naa:

—¿Naa chaa kuu chaa ja'a ja janka'nu ini da nuu kuachi un? —kachi naa.

⁵⁰Ko maa Jesús ni kachi ya jiin ña'an un:

—Ja ni keta'u ra, chi ni kandixia ra ru'u. Na kukuee ki'in ra vijna —ni kachi Jesús.

Ña'an ni ka chindee Jesús

8 Yukan, ti ni keja'a Jesús jikonuu ya taka ñuu jiin taka

rancho, ti xndaku ya nasa kivi yivi nda'a Yandios ti ta'u ya jniñu nuu i. Ka jikonuu ndi uxi uu ndaja'a ya jiin ya. ²Ti suni ka jikonuu tijni ñasi'i ni sa'a ya tajna ja ni kenchaa ya tachi xaan ni ka jna'an ña jiin tijni nuu ga kue'e ni ka jna'an ña naa ña. Ti yukan ni ka'iin María, ja suni nani ña Magdalena, ña'an ni keni'in ya uxia tachi xaan. ³Suni kua'an Juana ñasi'i Chuza, chaa ni ta'u jniñu nuu muzu Herodes chaa ni kuña'nu un. Suni Susana jiin tijni ga ña'an ni ka chindee ya jiin ja ka ñava'a ña.

Jnu'un ñin chaa saka triu

(Mt. 13.1-9; Mr. 4.1-9)

⁴Kua'a xaan yivi uu ga ñuu ni ka jakoyo nuu kande Jesús, ti nu ni ka taka kua'a ga yivi un, ti ni keja'a Jesús xna'an ya nuu yivi un sia'an, ti ni kachi ya:

⁵—Ñin chaa jitu triu ni kenda da kuan saka da triu. Ti nuu kua'an da jacha da triu un, sava triu un ni ka nukoyo ini ichi, ni ka jañu ni'nu yivi, ti ni ka chakoyo saa un naa ti, ti ni ka nastutu ti. ⁶Sava ga triu un ni ka jinu ma'ñu yuu, ti ni jinu triu un, ko nu ni na'ichi ñu'un, ti ni ka ichi. ⁷Sava ga triu un ni ka jinu nuu yi'i yo'o nu'iñu. Ti nu ni kaña numa nu'iñu un, ti ni ka jasi i nuu triu un. ⁸Ko sava ga triu un ni ka jinu i nuu yi'i ñu'un va'a, ti ni kaña triu un ti ni ja'nu, ti va'a xaan ni kuu. Ni ka nakua'a undi ñin ciento triu nuu ñin triu tata —ni kachi ya.

Yukan na ti jaa xaan ni ka'an Jesús sia'an:

—Nau ro'o na chunso'o, ti nakani ini nasa kuni ka'an jnu'un un —kachi ya.

**Na kachi Jesús nasa kuni ka'an
jnu'un ni ka'an ya un**

(Mt. 13.10-17; Mr. 4.10-12)

⁹Yukan na ti ni ka jikajnu'un taka chaa ja skua'a jiin Jesús nasa kuni ka'an jnu'un ni xndaku ya un, ¹⁰ti ni kachi ya:

—Ja kuu ro'o naa ra chi xna'an kaji Yandios nuu ra nasa ta'u ya jniñu, ko yivi tu kandixia, na xndaku ri nuu i jiin jnu'un un. Chi vasu ñuso'o i jnu'un ka'an ri, ti nde'e i jniñu sa'a ri, ko jini ri ja tu kuiti kuni i chaku ini nasa ta'u ya jniñu. Chi vasu ka ñuso'o i jnu'un ka'an ri, ti nde'e i jniñu sa'a ri, ko tu chaku ini i —ni kachi ya.

**Xndaku Jesús nasa kuni ka'an jnu'un
chaa saka triu un**

(Mt. 13.18-23; Mr. 4.13-20)

¹¹Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Sia'an kuni ka'an jnu'un un. Sa'a yo nanu ja triu un kuu jnu'un Yandios. ¹²Ti yivi un kuu triu ja ni jinu ichi un, chi chunso'o i jnu'un Yandios, ko nu ni chaa ja'u'u un, ti xnda'u da ja tu kandixia i, ti nava tu keta'u i. ¹³Ti triu ni jinu nuu yuu yukan kuu nanu yivi ni ka jiniso'o jnu'un ka'an ri, ni ka janta'u i, ti ka kusii ini i jiin. Ko vanuxia ja changa ga kuñii ini i jiin jnu'un un, ti nu ni ka keja'a ka jito u'u yivi i ja siki jnu'un un, ti ka nakani ini i, ti tukaa ga ka kandixia i. ¹⁴Ti triu ni ka jinu nuu yi'i yo'o nu'iñu kuu nanu yivi ni ka chunso'o jnu'un un, ko ka ndi'i ga ini i ja kuu taka ga ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ja na kuu riku i. Ti yukan kuu ja jasi ja tu ka siin

jiin jnu'un Yandios, chi tukaa kuni kuandatu i nuu jnu'un ya. ¹⁵Ko triu ni ka jinu nuu ñu'un va'a un kuu nanu yivi ka chunso'o ñii ini i jnu'un Yandios, ti ka chaku ini i nasa kuu jnu'un un, ti ka siuku i jiin. Yivi un ka kuu nanu triu ni ka nakua'a undi iin ciento triu nuu iin triu tata —ni kachi Jesús.

Jnu'un iin yiti

(Mr. 4.21-25)

¹⁶Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya.

—Yivi yinda'a iin yiti, tu skuikun i ti kasi i nuu, ni tu kani yi chii jito. Chi su'va chuxndee i yiti un nuu sukun, ti nava na kundijin nuu yivi ka jakoyo un. ¹⁷Suni sia'an kuu jiin jniñu kua'a ri nuu ra naa ra, chi vijna ñu'ni jaku ni yivi ka jini, ko jaa iin kivi nu kua'a yivi kuni ndijin. ¹⁸Yukan ti na chunso'o va'a i jnu'un ka'an ri, chi siki yivi ja kandixia jnu'un ri, ti vi'i ga ni'in jna'an i inijnuni i ja kunukuachi i nuu ya. Ko yivi ja tu kandixia, ti vi'i ga kendo i, ti tu chindee Yandios maa i. Chi su'va naa ini i jnu'un ri —ni kachi Jesús.

Nana Jesús jiin ñani ya

(Mt. 12.46-50; Mr. 3.31-35)

¹⁹Yukan ti ni jakoyo nana Jesús jiin ñani ya nuu kande ya, ti ka kuni ña ka'an ña jiin Jesús, ko tu kuu nasa kivikoyo ña nuu kande ya, chi kua'a xaan yivi ka'iin nuu ya. ²⁰Ni ja'an iin chaa ni jan kasjnu'un nuu ya, ti kachi da:

—Nana ni jiin ñani ni ka'iin da fuera, ti ka kuni ka'an da jiin ni —ni kachi da.

²¹Ti ni kachi ya jiin chaa un:
—Yivi ka chunso'o jnu'un Yandios ti ka jandatu i jnu'un un, yukan kuu nanu nana ri jiin ñani ri —ni kachi ya.

**Ni sa'a Jesús ja na jakuiñi tachi sau
xaan nuu lago un**

(Mt. 8.23-27; Mr. 4.35-41)

²²Īin kivi ni kivi Jesús jiin ndaja'a ya ini ĩin barco, ti ni kachi ya:
—Na cho'o inga yu'u mini un —ni kachi ya.

Yukan ti kuankoyo da. ²³Ko ni kuankoyo da nuu nducha un, ti ni kixi Jesús. Ichi kuankoyo da ti ni ndonda ĩin tachi sau xaan tonto nuu mini un ja kava nuu mani ga nducha un nuu barco un, ti kuni kee ka'nu ki'in. ²⁴Ti ni ka xndoto ndaja'a un ya, ti ni ka kachi da:
—iMaestro! iMaestro! Ka kuni keka'nu yo chii nducha —ni ka kachi da.

Yukan ti ni ndokuiñi ya ti ni ta'u ya jniñu nuu tachi sau xaan un jiin mini un, ti na'iin kuiti ni kuu. ²⁵Yukan ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:
—¿Ndoo ka jna'an ra naa ra nusa? ¿Ka jani ini ra ja tu kuu chindee Yandios ro'o naa ra nu? —ni kachi ya.

Ko maa da naa da, so ka naa ini da ja ni ka yu'u da, ti ni ka keja'a ka jikajnu'un jna'an da:
—¿Naa chaa kuu chaa ja'a ja undi tachi sau xaan un jiin mini un ka jandatu nuu da? —kachi da naa da.

**Chaa ni ka jna'an tachi xaan ñuu
Gadara**

(Mt. 8.28-34; Mr. 5.1-20)

²⁶Yukan sa ni ka jakoyo da nuu ñu'un ñuu Gadara ja kande inga

yu'u mini Galilea. ²⁷Nu ni kee Jesús ini barco un, ti ni tu'va ĩin chaa ñuu un nuu ya. Ti ja ni kuu na'an xaan ja jna'an chaa un tachi xaan un. Tu ñu'un da sa'ma, ni tu nchaa da ve'e, chi mani siki kava nuu ka ñunduji ndiyi un nchaa da. ²⁸Nu ni jini da nuu Jesús, ti ni nduva da nuu ja'a ya, ti ni kanajiin da sia'an:
—¿Ndoo kivi nduu ni jiin na, ni'in Jesús, Se'e Yandios kancha andivi? iJikanta'u na nuu ni ja tu kua'a ni nundo'o saña! —ni kachi da.

²⁹Sia'an ni kanajiin da, chi Jesús ja ni ta'u ya jniñu nuu tachi xaan ja na xndoo maa da. Tijni jinu jni tachi xaan un maa da, ti vasu ka ju'ni yivi nda'a da jiin si'in da ja na kunu'ni da, ko kundee da ja'ncha da, ti kua'an tachi xaan un jiin da undi yuku te'e un. ³⁰Ni jikajnu'un Jesús maa da:

—¿Nasa nani ra? —ni kachi ya.

Ti ni kachi da:

—Nani na Legión —ni kachi da.

Sia'an ni ka'an da chi Legión kuni ka'an ja ka iyo kua'a xaan soldado, ti kua'a xaan tachi un jna'an da.

³¹Ti tachi un ni ka kanda'u jiin Jesús ja tu taji ya kinkoyo ini xnduchi kunu un nuu koto nundo'o.

³²Ti yuku un ka'iin kua'a xaan kini ka nduku ti ja kaji ti, ti ni ka kanda'u tachi un jiin Jesús ja na kua'a ya jnu'un ja na kinkoyo jiin ti, ti Jesús ni ja'a ya jnu'un. ³³Yukan ti ni ka xndoo tachi xaan un chaa un, ti ni ka kekoyo kua'an, ti ni ka jankuncha jna'an jiin kini un. Yukan ti ndi'i ti ni ka ja'a ti corri, ni ka nukoyo ti xa'va, ti ni ka kivi ti nuu nducha mini un, ti ni ka kanchaa ti nducha un, ti ni ka ji'i ti.

³⁴Nu ni ka jini chaa ka ndito kini un ja sia'an ni ka jna'an kini da, ni ka yu'u xaan da. Ti ni ka ja'a da corri ni ka jan kasjnu'un da nuu yivi ñuu jiin taka yivi rancho. ³⁵Yukan ti ni ka kee yivi ñuu un ni ka jande'e i ja ni kuu un. Nu ni ka jakoyo yivi un nuu kande Jesús, ti ni ka jini i chaa ni jna'an tachi xaan un nukoo da nuu ja'a Jesús, ja ni nduva'a da ti ja ñu'un da sa'ma da. Ti nu ni ka jini yivi un ni ka yu'u xaan i. ³⁶Ti uu ga yivi ni ka jini i jniñu ña'nu ni sa'a Jesús ni ka jani i jnu'un nasa ni nduva'a chaa ni jna'an tachi xaan un. ³⁷Ko ja siki jniñu ña'nu un ni ka yu'u xaan tendi'i yivi ñuu Gadara un, ti ni ka ka'an da jiin ya ja na kee ya na ki'in ya ñuu da un naa da. Yukan na ti ni ndivi Jesús barco ti kua'an ya. ³⁸Ko chaa ni jna'an tachi xaan un, na ti ki'in ga Jesús ni ka'an nda'u da jiin Jesús ja kuni da ki'in da jiin ya. Ko maa ya ni kachi jiin da ja na kendo da, ti ni kachi ya:

³⁹—Kuano'on ve'e ra, ti kani ra jnu'un taka ja ni sa'a Yandios jiin ra —ni kachi ya.

Yukan na ti kua'an chaa un, ti ni jani da jnu'un ni ñuu nava ni sa'a Jesús jiin da.

Se'e si'i Jairo jiin ña'an ni kuele sa'ma Jesús

(Mt. 9.18-26; Mr. 5.21-43)

⁴⁰Nu ni naya'a tuku Jesús inga yu'u nducha un, ti ni ka kusii ini yivi ja ni nchaa tuku ya, chi ka ndatu i ya. ⁴¹Ti yukan ni jaa iin chaa nani Jairo, chaa yinda'a iin veñu'un Israel un. Ni jakunjiti da nuu ja'a Jesús, ti ni kanda'u da jiin

ya ja na ki'in ya ve'e da, ⁴²chi kuni kuu se'e si'i da, ti ma iin xini i, ko ja iin i uxi uu kuiya.

Ti kua'an Jesús jiin da. Ko kuankoyo kua'a xaan yivi jiin ya ja undi ka jaxin jna'an yivi un naa i. ⁴³Ti ma'ñu yivi un kua'an iin ñasi'i jna'an kuele niñi xaan tonto ja ni ndo'o ña jiin kuele un uxi uu kuiya. ⁴⁴Ni tu'va ña ichi jata Jesús, ti ni ke'e ña siki sa'ma ya. Ti hora ni ni jakuñi niñi un. ⁴⁵Yukan ti ni jikajnu'un Jesús yivi un:

—¿Nau ja ni kuele ru'u? —ni kachi ya.

Ti tendi'i yivi un ka ka'an ja tuu. Ti Pedro jiin uu ga ndaja'a un ni ka kachi da jiin Jesús:

—Maestro, yivi kuankoyo ja'a ka jaxin jna'an i, ti ka chinda'a jna'an i, ti jikajnu'un ni ja nau ja ni chinda'a ni'in —ni ka kachi da.

⁴⁶Yukan ti ni kachi Jesús:

—Iyo iin yivi ni ke'e ru'u, chi ni jini ri ja jiin jniñu ndiso ri ni sa'a ri tajna iin yivi —ni kachi ya.

⁴⁷Nu ni jini ña'an un ja ni jini Jesús ja ni ke'e ña ya, ti undi ni'in ña ni tu'va ña, ti ni jakunjiti ña nuu ya. Ti nuu chitu un ni kachi ña ndoo ni kuu ja ni ke'e ña sa'ma ya, ti ni nduva'a ña nuu ni kuele ña sa'ma ya. ⁴⁸Yukan ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Ndee sa'ni ra hija. Ja ni nduva'a ra chi ni kandixia ra ru'u ja kuu sa'a ri tajna maa ra. Ti na kukuee ki'in ra vijna —ni kachi ya.

⁴⁹Ti ka'an Jesús sia'an, ti ni jaa iin chaa kande ve'e Jairo, ti ni kachi da jiin Jairo:

—Ja ni ji'i se'e si'i ni. Tukaa ndoo sa'a ni ja ki'in ni jiin maestro — kachi da.

⁵⁰Ti Jesús ni jiniso'o ya ja sia'an ni ka ka'an da jiin Jairo. Ko tu ni ki'in ya jnu'un, ti ni kachi ya jiin Jairo:

—Koto yu'u ra, so kuni ri ja na kandixia ra ti nava na nduva'a se'e si'i ra —ni kachi ya.

⁵¹Nu ni jaa ya ve'e Jairo, ti tu ni ja'a ya jnu'un kivikoyo yivi jiin ya, chi nini Pedro, Jacobo jiin Juan, jiin tata suchi lulu un, jiin nana i ni ka kivi jiin ya. ⁵²Ti tendi'i da ka nde'e ja ka na'nu ini da suchi lulu un, ko ni kachi Jesús:

—Tu nde'e ra naa ra, chi tu ni ji'i suchi lulu ja'a, chi so kixi i —ni kachi ya.

⁵³Ti yivi ka'iin un so ni ka jaku i ja sia'an ni ka'an Jesús, chi ja ni ka jini da ja ni ji'i suchi lulu un. ⁵⁴Ti maa Jesús ni jni'i ya nda'a suchi lulu un, ti jaa xaan ni ka'an ya sia'an:

—iSuchi lulu, ndoko! —ni kachi ya.

⁵⁵Ti hora ni, ni nandoto suchi lulu un, ti ni ndoko i. Ti ni ta'u Jesús jniñu nuu nana i ja na kua'a ña ja kaji i. ⁵⁶So ni ka naa ini tata i. Ko maa Jesús ni ta'u ya jniñu ja tu kani da jnu'un ja sia'an jniñu ni sa'a ya.

Taji Jesús ndaja'a ya ja na ka'an da jnu'un Yandios

(Mt. 10.5-15; Mr. 6.7-13)

9 Ni nastutu Jesús ndi uxi uu ndaja'a ya, ti ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu da naa da ja na kuu keni'in da taka nuu tachi xaan, ti suni na sa'a da tajna yivi ka jna'an taka nuu kue'e. ²Ni taji ya da ja na xna'an da jnu'un Yandios siki ja

nasa kuu kivi i nda'a ya ja na ta'u ya jniñu nuu i. Ti ni ja'a ya jniñu ja na kenchaa da kue'e naa da. ³Ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Tundo kunda'a ra naa ra ja kuu ichi, ni iin yujnu xii, ni ñunu staa, ti ni xu'un. Ti suni iin ni su'nu kuu ja kunda'a ra naa ra, tu kunda'a ra uu. ⁴Nu ni ka jakoyo ra iin ve'e, kendo un naa ra undi nu kuankoyo ra inga ñuu. ⁵Ti taka yivi ja tu ka ja'a ve'e, ni tu ka chunso'o jnu'un Yandios ka ka'an ra, kekoyo ve'e un jiin ñuu i. Ti nu ni kekoyo ra, ti kisi tikacha ini ndijña ra naa ra, na kuu iin seña ja tu ni ka kandixia jnu'un ni ka ka'an ra nuu yivi yukan —ni kachi Jesús.

⁶Ni kekoyo ndaja'a un, ti ni ka jikonuu da taka ñuu ka xna'an da jnu'un Yandios, ti ka sa'a da tajna yivi naa i.

Ni ji'i Juan, chaa ni skuanducha

(Mt. 14.1-12; Mr. 6.14-29)

⁷Ti kuiya un kuu Herodes gobernador nuu ñuu un, ti ni ni'in da jnu'un taka jniñu sa'a Jesús, ko tu kojnuni ini da siki jniñu ña'nu sa'a Jesús, chi sava yivi un ka ka'an ja Juan kuu, chi ja ni nandoto da ma'ñu ndiyi. ⁸Sava ga ka ka'an ja ni ndenda profeta Elías ja ni kii na jana'an, ti sava i ka ka'an ja inga profeta ni kii na jana'an ni nandoto ma'ñu ndiyi.

⁹Ti ni kachi Herodes:

—Ko maa ri ni ta'u jniñu ja na ka'ncha da xini Juan, ti čnaa chaa kuu ja ka'an yivi ja sa'a taka nuu jniñu ña'nu un nusa? —ni kachi da.

Ti ndiyo ini Herodes ja na kuni da nuu Jesús.

Ni skaji Jesús vi'i ga u'un mil yivi naa i

(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Jn. 6.1-14)

¹⁰Yukan ti ni ka nandeokuñi ndi uxi uu ndaja'a Jesús, ja ka nani apóstol, undi ñuu nuu ja ni ka ja'an da ni taji ya da naa da. Ti vijna ja ka nani da apóstol, chi ni ka kuu da chaa ni nakaji Jesús ja kujiin da jiin ya. Ti ni ka nakani da jnu'un nuu Jesús taka jniñu ni ka sa'a da. Yukan ti ni yinda'a Jesús maa da kuankoyo siin da iin ñu'un te'e ja kande yajni ñuu Betsaida. ¹¹Ko ni ka jini yivi taka nuu kua'an ya, ti ni ka chindikun i kuankoyo i. Ti Jesús ni janta'u ya maa i naa i. Ti ni xna'an ya jnu'un Yandios siki nasa kuu kivi i nda'a ya, ja na ta'u ya jniñu nuu i naa i. Ti suni ni sa'a ya tajna yivi ka ku'u. ¹²Ko vanuxia ja kuan kuñaa, ti ni ka tu'va ndi uxi uu ndaja'a un nuu Jesús, ti ni ka kachi da:

—Ka'an ni jiin yivi ja na ki'in ndetatu i naa i, ti na nduku i ja kaji i taka rancho jiin ñuu ka'iin yajni, chi tundo iyo nuu ka'iin yo ja'a —ni ka kachi da naa da.

¹³Ti ni kachi Jesús jiin da naa da.

—Kua'a maa ra ja kaji i naa ra —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da naa da:

—Ko tukaa ga ndoo ka yinda'a na, chi u'un ni ga staa stila jiin uu chāká ni ga ka yinda'a na. Ti nanu kuan na ja kaji yivi kua'a ja'a naa i nusa? —ni ka kachi da.

¹⁴Ti iyo yajni u'un mil chaa ni ka'iin un. Ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:

—Kachi jiin yivi ja na nukoo yukun i sava ciento naa i —ni kachi ya.

¹⁵Sia'an ni kachi ndaja'a ya nuu yivi un, ti ni ka nukoo i nuu icha un. ¹⁶Yukan na ti ni jniñ Jesús ndi u'un staa stila un jiin uu chāká un ini nda'a ya. Ni ndakoto ya andivi, ti ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Ni sakuachi ya, ti ni ja'a ya nuu ndaja'a ya ja na tejna'an da nuu yivi un naa i. ¹⁷Tendi'i yivi un ni ka yee i nasa ni kundee maa i. Nu ni kuu ni ka yee i, ti ni ka nastutu da uxi uu chika jiin pedazu ni kendoso un.

Kachi ndaa Pedro ja Jesús kuu Cristo

(Mt. 16.13-19; Mr. 8.27-29)

¹⁸Iin kivi kancha siin Jesús jikanta'u ya nuu Yandios, ti ka'iin yajni ndaja'a ya jiin ya. Yukan ti ni jikajnu'un ya da naa da sia'an: —¿Nau ja ka ka'an yivi ja kuu ri? —ni kachi ya.

¹⁹Ti ni ka kachi da naa da:

—Sava yivi ka ka'an ja kuu ni Juan ja ni skuanducha un. Sava ga ka ka'an ja maa ni kuu profeta Elías, ja ni kii na jana'an. Ti sava ga ka ka'an ja kuu ni inga profeta jana'an, ja ni nandoto ma'ñu ndiyi —ni ka kachi da naa da.

²⁰Yukan ti ni jikajnu'un ya da naa da:

—Ti ro'o naa ra, ¿nau ja ka ndo'o ini ra ja kuu ri? —ni kachi ya.

Ti ni kachi Pedro:

—Maa ni kuu Cristo, Se'e Yandios, ja ni taji ya ja ndiso ni jniñu ña'nu —ni kachi da.

Iin kivi ni ka'an Jesús ja kuū ya

(Mt. 16.20-28; Mr. 8.30-9:1)

²¹Yukan na ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya ja koto ma kani kuiti da jnu'un nuu yivi ja maa ya kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu.

²²Ti ni kachi Jesús jiin da naa da: —Ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, kondo'o koo nene ri. Ti taka chaa ka kuña'nu nación Israel, jiin sutu ka kuña'nu, jiin taka chaa ka xna'an ley Israel ini veñu'un un, tu kuantu'u da ru'u. Chi su'va ka'ni da ru'u. Ko nu uni kivi ti nandoto ri ma'ñu ndiyi —ni kachi ya.

²³Yukan na ti ni kachi ya jiin tendi'i yivi ni ka ndututu un: —Nu nau yivi kuni kundikun ru'u, ja siuku i jnu'un ka'an ri, ti na xndoo i taka ja ka ndo'o ini i un, ti na tava ini i ja taka kivi na kondo'o koo nene i vasu na kuu i ja siki ru'u. ²⁴Chi yivi kandio ini ja kunchuku va'a i nuu ñuyivi ja'a ja tu kandixia i jnu'un ri, ti xnaa i maa i. Ko yivi na koo ndo'o koo nene i ja siki ru'u, ti su'va ni'in ta'u i ja kunchuku i nuu andivi ja kuu saa ni. ²⁵Chi tundo ni'in kuiti iin yivi, vasu na kundee i ni'in i taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ti xnaa i año i nuu Yandios. ²⁶Ko nu iin yivi kukanuu i ja siki ru'u, ja tu kuni ka'an i nuu inga yivi ja kandixia i ru'u, nusa ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, suni na kachi ri ja tu ka yi'i kuiti yivi un jiin ri. Sia'an kachi ri kivi nchaa ri tuku jiin taka ángel ndoo ja ka junukuachi nuu Yandios. Chi ja kuu kivi un kundiso ri jniñu ña'nu tatu Tata ri Yandios nuu ri naa ri. Yukan ti tu nakuni kuiti ri taka yivi ja tu ni kuni xna'an i ja kandixia i ru'u. ²⁷Ti ja siki kivi un, na kachi ri ja sava ro'o ja ka'iin ja'a kuchaku ra, ti kuni ra nchaa tuku ri jiin iin jniñu ña'nu xaan ga, ja iin ni ga jniñu ka ta'u ri jiin Yandios nuu tendi'i ja iyo —ni kachi ya.

Ni nasama Yandios nuu Jesús

(Mt. 17.1-8; Mr. 9.1-8)

²⁸Sia'an ni ka'an Jesús, nu ni ya'a yajni una kivi. Yukan ti ni ka ja'an ya jiin Pedro, Jacobo jiin Juan xini iin yuku, kuan kakanta'u ya. ²⁹Ni jikanta'u ya nuu Yandios, ni nasama nuu ya, ti sa'ma ya ni nduskuiyi xaan nanu iin nduva ndikandii. ³⁰Ti yukan ni ka jini da kajiin uu chaa ka ndajnu'un jiin ya. Ti iin chaa un ni kuu iin chaa ni kuña'nu nuu nación Israel na jana'an ni nani Moisés, ti inga chaa un ni kuu profeta ni nani Elías ja ni kii suni undi na jana'an. ³¹Ti vii xaan ni nduu nuu kajiin da, ti ni ka ndajnu'un da ja ka'ni yivi Jesús nuu ñuu Jerusalén. ³²Ti Pedro jiin uu ga chaa un, vasu ka ji'i xaan da ma'na, ko ni ka ndoto nduchi da, ti ni ka nde'e da nuu kajiin Jesús jiin uu ga chaa un, ti ni ka nakuni da ja ni nduña'nu xaan Jesús. ³³Ti nu ni ka xndoo Moisés jiin Elías Jesús, ti ni kachi Pedro jiin ya:

—Maestro, xaan va'a ja ka'iin yo ja'a. Na sa'a yo uni ve'e kuachi kunchuku yo, iin kuu ni, inga na kuu Moisés, ti inga na kuu Elías —ni kachi da.

Ko vasu Pedro, tukaa jini da naa jnu'un ka'an da. ³⁴Ti ni ka'an ga da sia'an, ti ni jinu iin viko nu'un ja ni nasuku da naa da, ti yukan ni ka yu'u xaan da nu ni kasuku viko un da. ³⁵Ti nuu viko un ni ka'an iin ndusu sia'an:

—Ja'a kuu se'e ri ja kunda'u ini ri ti kusii ini ri jiin. Ti chunso'o jnu'un ka'an da —kachi.

³⁶Nu ni ndi'i ni ka'an ndusu un, ti ni ka nde'e da ja maa iin ni ga Jesús

kandichi. Yukan ti na'iin kuiti ni ka kuu da. Tu ni ka jani da jnu'un nuu ni iin yivi ja sia'an ni ka jini da un.

Sa'a Jesús tajna iin chaa lulu ji'i yi'i

(Mt. 17.14-21; Mr. 9.14-29)

³⁷Nu ni ka najinu da ja'a yuku un inga kivi, ti kua'a xaan yivi ni ka ja'an nujna'an Jesús. ³⁸Ti iin chaa un ni kana xini Jesús, ti jaa xaan ni kachi da:

—Maestro, kanda'u na jiin ni ja na kin nde'e ni se'e na, chi maa iin ni ja'a kuu se'e na. ³⁹Iin tachi xaan un jni i, skanajiin i ti ja'ni yi'i i, kaña ti'iñu yu'u i. Ja'a xaan nundo'o i, ti tu kuni sia maa i. ⁴⁰Ja ni kanda'u na jiin ndaja'a ni ja na kencha da ki'in, ko tu ni kuu sa'a da naa da — ni kachi da.

⁴¹Ti ni kachi Jesús nuu tendi'i yivi un:

—Xaan ga tu ka kandixia ra jniñu sa'a Yandios. Xaan ga ni'in ini ra naa ra ja tu ka jandatu ra nuu Yandios. Nasa ga ndo'o nene ri ja siki ro'o naa ra. Chaan chaa lulu jña, na kii da naa ra —kachi Jesús.

⁴²Ko nu kuan tu'va chaa lulu un nuu Jesús, ni skuiko tuku tachi xaan un maa da nuu ñu'un un, ti ja'ni yi'i tuku maa da. Yukan ti ni nduxaan ni'in ya nuu tachi xaan un, ti ni nduva'a chaa lulu un. Ti ni nakua'a ya nuu tata da. ⁴³Ti tendi'i yivi un ni ka naa ini i jiin jniñu ña'nu sa'a Yandios.

Iin kivi ni ka'an tuku Jesús ja kuū ya

(Mt. 17.22-23; Mr. 9.30-32)

Ni ka naa ini yivi un jiin jniñu ña'nu ni sa'a Jesús, ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

⁴⁴—Chunso'o va'a jnu'un ja'a, ti koto naa ini ra naa ra. Ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Nuyivi, ti iyo iin da ja nakua'a da ru'u nuu nda'a chaa ka jito u'u ru'u —ni kachi ya.

⁴⁵Ko ndaja'a ya tu ka chaku ini da jnu'un ni ka'an ya un, chi tu ni ja'a ya jnu'un ja chaku ini da naa da. Ti ka yu'u da ka'an da jiin ya ja na xndaku ya jnu'un ni ka'an ya un nuu da.

Nau kuu ja kuña'nu ga

(Mt. 18.1-5; Mr. 9.33-37)

⁴⁶Iin kivi ti ni ka keja'a ndaja'a Jesús ka jikajnu'un jna'an da na ndenu nau iin iin da kuu ja kuña'nu ga. ⁴⁷Ko ni jini Jesús nava ka ndo'o ini da. Yukan ni ki'in ya iin suchi lulu, ni jani ya xiin ya, ⁴⁸ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Jiin jniñu ndiso ri na kachi ri ja nu na kunda'u ini ra iin suchi lulu sia'an, ti ja ni kuu ra iin yivi ni janta'u ru'u. Ti ja janta'u ra ru'u, ansu nini ru'u janta'u ra, chi suni janta'u ra Yandios, ya ni taji ru'u vaji ri. Ja yukan kuu ja taka ro'o ja ka ndo'o ini ja nukuu ga ja kuu taka ra naa ra, ja tu ka ndo'o vixi ini ra, yukan kuu ja kuña'nu ga —ni kachi ya.

Jesús ka'an ya jiin ndaja'a ya ja na kuantu'a da yivi sa'a jniñu ña'nu jiin sivi ya

(Mr. 9.38-40)

⁴⁹Yukan ti ni kachi Juan jiin Jesús: —Maestro, ni ka jini na iin chaa ja jiin sivi ni ni kencha da tachi xaan un kua'an, ti ni ka nduxaan na jiin da, chi tu yaku da jiin yo —ni kachi da.

⁵⁰Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Tu kasi ra ja sa'a da, chi chaa kenchaa tachi xaan nanu sa'a ri, suni chindee da yo'o naa yo, chi tu ka'an da siki yo —ni kachi ya.

**Ni nduxaan Jesús nuu
Jacobo jiin Juan**

⁵¹Nu kuan kuyajni kivi ja kee Jesús ñuyivi ja'a no'on ya andivi, ni chundee ini ya ti kua'an ya ichi ñuu Jerusalén. ⁵²Ni taji ya uu chaa ka yoxnuu, ti chaa un ni ka ja'an iin ndañuu Samaria ka nduku da nuu kendo ya, ⁵³ko yivi Samaritano un tu ni ka janta'u ja kendo ya yukan, chi ni ka jini ja Jerusalén kua'an ya. ⁵⁴Yukan ti nu ni ka jini Jacobo jiin Juan ja yivi Samaritano un, tu ni ka janta'u i Jesús, ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, kua'a ni jnu'un ti na ta'u yo jniñu ja na jinu ñu'un andivi, ti na xnaa yo yivi Samaritano un, nanu ni sa'a profeta Elías na jana'an—ni ka kachi da.

⁵⁵Yukan ti ni nde'e Jesús nuu da naa da, ni nduxaan ya, ti ni kachi ya:

—Ro'o naa ra, tu ka jini ra na jnu'un ka ka'an ra. ⁵⁶Chi ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, tu vaji ri ñuyivi ja'a ja xnaa ri yivi naa i, chi su'va, vaji ri vee nama ri siki yivi naa i —ni kachi ya.

Yukan na ti kuankoyo da inga ñuu tuku.

**Uu chaa ka kuni ki'in jiin Jesús
(Mt. 8.19-22)**

⁵⁷Ni kuankoyo da ichi un, ti ni kenda iin chaa ni kachi jiin Jesús:

—Jito'yo, kuni ki'in na jiin ni vasu sava'a ni ga ichi na ki'in ni, ti ki'in yo —ni kachi da.

⁵⁸Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ñukuii un chi ka iyo yau kava ka yi'i ti. Ti saa un suni ka iyo taka ti nuu ka ndetatu ti. Ko ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, va sa nanu iyo nuu ndetatu ti'li xini ri —ni kachi Jesús.

⁵⁹Yukan ti ni kachi Jesús jiin inga da:

—Kundikun ru'u na cho'o —ni kachi ya.

Ti ni kachi chaa un:

—Jito'yo, kundatu ni na kin chunduji na tata na xnakan, sa chaa na, ti na cho'o —ni kachi da.

⁶⁰Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jini ra ja ka iyo yivi un ja kanchuku i nanu ndiyi, chi tu ka chunso'o i jnu'un Yandios. Ti sia yivi un na chunduji jna'an maa i. Ko ro'o, kin xna'an ra jnu'un Yandios nau yivi kuu kivikoyo i nda'a maa ya, ja na ta'u ya jniñu nuu i —ni kachi ya.

⁶¹Yukan ti ni kenda inga chaa ni kachi jiin ya:

—Jito'yo, kuni ki'in na jiin ni, ko kundatu ni na kin kanxia'u na jiin yivi ni ka kendo ve'e na —ni kachi da.

⁶²Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Sa'a yo nanu ja iyo yivi ni chisojnu'un ja na kin kunukuachi i nuu Yandios, ko tu kundee i jiin jnu'un ni chiso i un. Yivi un kuu nanu iin chaa ki'in latu da ja na kutu da itu da, ko tu kundee da xndi'i da jniñu un. Ti yivi un tu kaxaan ja kunukuachi i nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi Jesús.

Ni taji Jesús uni xiko uxi ndaja'a ya
10 Nu ni ya'a yukan na ti ni nakaji Jito'yo Jesús uni

xiko uxi ga yivi, ti ni taji ya ndi uu ndi uu da ka yoxnuu da kuankoyo da taka ñuu nuu ki'in maa ya, ²ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Jniñu Yandios kuu nanu kivi ka nastutu yo triu, chi jandaa ndixia kuu ja, ja ni kuu ja te'nde triu un, ko jaku ni muzu iyo ja kin sajiniñu un. Sia'an kuu yivi ja'a naa i, chi nda'u ka sa'a i ja tundo xndaku nuu i, chi kumani chaa kin xndaku un. Yukan kuu ja ka'an ri ja kakanta'u nuu maa Yandios, ya xiin jniñu un, ti na chu'un ya muzu kin nastutu jniñu un. ³Kuankoyo naa ra, ko nduku ndee ra, chi taji ri ro'o naa ra nanu rii ja kua'an ti nuu ka'iin kuiti xaan. ⁴Tu kundiso ra xu'un ni ñunu staa ja kuu ichi, ti tu kunda'a ra ndijña, ti koto jakuñi ra ja kanxia'u konu'un ra jiin yivi ichi naa ra. ⁵Nu ka kivi ra iin ve'e ko xnaka kachi ra: “Na kukuee ja kuu ve'e ja'a.” ⁶Ti nu yukan kanchuku yivi va'a ini, jiin jnu'un kukuee, ti na kuu ja kuu yivi un naa i. Ko nu tu va'a ini yivi un, va tu kukuee kanchuku i. Kanxia'u jiin i ti kuankoyo naa ra. ⁷Kendo ve'e nuu kanchuku yivi va'a ini, ti kaji ra ko'o ra ndoo na kua'a yivi un nuu ra naa ra, chi iin chaa sa'a jniñu, suni iyo ichi da ja kinya'u da. Ti koto kakanuu ra naa ra ja ndukunuu ra inga ve'e.

⁸Nu ni jakoyo ra iin ñuu naa ra, ti kaji vasu ndoo na kua'a yivi nuu ra naa ra. ⁹Sa'a tajna yivi ka ku'u ka iyo yukan naa ra, ti kachi jiin i: “Jiin jniñu ña'nu un ja ni ka jini ra ja, ja ni jaa kivi ta'u Yandios jniñu, ti kuu kivi ra nda'a ya na ta'u ya jniñu nuu ra naa ra.” ¹⁰Ko nu na

jakoyo ra iin ñuu nuu tu kuenta'u yivi ro'o naa ra, kekoyo ichi un, ti kachi naa ra: ¹¹“Undi tikacha ñu'un ñuu ra ja ni jniñi ja'a ri naa ri, na kisi ri, ti yukan na kuu seña ja tu ni ka janta'u ra ru'u naa ri. Ko kuñukuu ini ra ja, ja ni jaa kivi ja kivikoyo ra nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu ra naa ra”, kachi ra nuu yivi ñuu un. ¹²Na kachi ri ja nu na chaa juicio, ti ka'nu ga kuu nundo'o ja kuu ñuu un, ti ansu yivi ñuu Sodoma —kachi Jesús.

Yivi ñuu ni ka nduni'in ini

(Mt. 11.20-24)

¹³Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—iNa xaan nda'u ro'o yivi ñuu Corazín! iNa xaan nda'u ro'o yivi ñuu Betsaida! Sa ti ñuu Tiro jiin Sidón ni sa'a ri taka jniñu ña'nu un nava ni sa'a ri nuu ñuu ra naa ra, va ja ni kuu na'an ni ka nakani ini yivi un niku, ti ku'un i sa'ma nda'u, ti kuchi i yaa, ja na kuu seña i ja ni ka nakani ini i. ¹⁴Ko na kachi ri ja kivi nu na chaa juicio, ti ni'in ga kii nundo'o siki ra ja kuu yivi ñuu Tiro jiin Sidón. ¹⁵Ti ro'o, yivi ñuu Capernaum, koto ndo'o ini ra ja nduña'nu ga ñuu ra. Chi su'va nukuu ga ñuu ra, ti ndunda'u ga ja kuu taka ga ñuu —ni kachi Jesús.

¹⁶Ti ni kachi ya nuu ndaja'a ya tuku:

—Nu iin yivi na kuenta'u jnu'un ri ja ka ka'an ra, ti iin ni kuu ja kuenta'u i ru'u. Ko yivi ja tu kuenta'u ro'o naa ra, iin ni kuu ja tu kuenta'u i ru'u. Ti yivi tu ni janta'u i ru'u, iin ni kuu ja tu kuenta'u i Yandios ja ni taji ru'u nuu ñuyivi ja'a —ni kachi Jesús.

**Ni ka ndeokuñi ndi uni
xiko uxi ndaja'a Jesús**

¹⁷Ni ka ndenda ndi uni xiko uxi chaa ni taji Jesús. Ni ka kusii ini da, ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, undi tachi xaan un ni ka jandatu nuu na, ja ni ka ndaku ni'in na sivi ni —ni ka kachi da.

¹⁸Ti ni kachi Jesús:

—Sia'an chi jini ri ja, ja ni xnaa ja'u'u un jniñu ña'nu maa, nanu ja ni sana ini, nanu iyo naa ini yo ti ndinchaa jinu iin taja nuu andivi.

¹⁹Ti nuu ra naa ra ja ni ja'a ri jniñu ña'nu, ti kuu kuañu ra siki sava'ni ga koo xi ndisu'ma, ti kundee ra jiin sava'ni ga ja jito u'u ro'o, ti ni tundo jna'an ra. ²⁰Ko tu kusii ini ra naa ra ja ka jandatu tachi xaan un nuu ra. Chi su'va na kusii ini ra, chi ja ni nakuni Yandios nau ka kuu ra, ti ni naki'in ya ro'o nda'a maa ya —ni kachi Jesús.

Ni kusii ini Jesús

(Mt. 11.25-27; 13.16-17)

²¹Ti hora un ni kusii xaan ini Jesús ja ni sa'a Espiritu Santo, ti ni kanajaa ya nuu Yandios:

—Tata na, nakanajaa na ni'in ja kuu ni jito'o ja ta'u ni jniñu ni tu'u andivi jiin ni tu'u ñuyivi ja'a, chi ni xna'an ni taka jniñu ña'nu ni nuu yivi nda'u, ti ni ka chaku ini i. Chi su'va ni chisa'yi ni nuu yivi tu'va ja ndichi xini. Sia'an na koo jiin maa ni, Tata na, chi sia'an ni kuu ini maa ni —ni kachi ya.

²²Yukan ti ni ka'an Jesús nuu yivi un:

—Maa tata ri ni nakua'a ya taka jniñu ja'a nuu ri. Ti maa iin ni ya

jini nau kuu inijnuni ru'u ja kuu ri se'e ya. Ti suni ma iin ni ru'u ja kuu ri se'e ya, jini ri nau kuu inijnuni maa Tata ri Yandios. Ti suni ru'u, ja kuu ri se'e ya, na xndaku ri nuu yivi nau kuu maa Tata ri Yandios —ni kachi ya.

²³Yukan na ti ni nde'e ya nuu chaa ka skua'a jiin ya, ti ni kachi ya nuu maa ni da naa da:

—Kancha Yandios jiin taka yivi ka nde'e i jiin nduchi i taka jniñu ña'nu ja ka jini ra vijna. ²⁴Ti jandaa na kachi ri nuu ra naa ra, ja kua'a xaan profeta ni kikoyo na jana'an, jiin taka chaa ni ka kuu rey, ni ka ñukuu ini da ja kuni da taka ja ka jini ra ja'a vijna, ko tu ni ka jini da. Suni ni ka ñukuu ini da ja kunso'o da taka jnu'un ka jiniso'o ra ja'a vijna, ko tu ni ka jiniso'o da —kachi Jesús.

**Jnu'un iin chaa ñuu Samaria
ja ni kunda'u ini da**

²⁵Yukan na ti iin chaa xna'an ley Israel un, ni kenda da ni jan ka'an da jiin Jesús, chi kuni kotojnuni da ya, ti ni jikajnu'un da ya:

—Maestro, ¿nau kuu ja sa'a na ti ni ta'u na ja kuchaku na nusa ja kuu saa ni? —ni kachi da.

²⁶Ti ni kachi Jesús:

—¿Nasa yoso nuu tutu ley Moisés, ti naa jnu'un ka'u ra yukan, nusa? —ni kachi ya.

²⁷Ti ni kachi chaa xna'an ley un: —Kachi ley un ja kuu ini nuu Jito'yo Yandios jiin ni ini ni añu ra, jiin ni tu'u ra, undi jiin inijnuni ra, ti kunda'u ini nuu ñanijna'an ra nanu kunda'u ini ra nuu maa ra —ni kachi da.

²⁸Yukan na ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa kuiti ni nachiso ra. Ti nu sia'an na sa'a ra, ti ni'in ta'u ra ja kuchaku ra ja kuu saa ni —ni kachi ya.

²⁹Ko chaa xna'an ley un, kuni nama da jnu'un ni ka'an da un nuu Jesús, ti ni kachi da:

—¿Ti nau kuu ñanijna'an na nusa? —ni kachi da.

³⁰Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Na kani ri jnu'un nava ni jna'an iin chaa ni jna'an. Ni kenda da ichi ñuu Jerusalén, ti kua'an da undi ñuu Jericó. Ko ichi un ni ka kenda uu ñakui'na nuu da ja ni ka sakui'na ndajniñu da. Ni ka kenchaa taka ja yinda'a da, jiin undi sa'ma da ni ka ki'in. Ni ka ja'a tau da, ti kuankoyo, ti ni kendo chaa un katuu da nanu ndiyi. ³¹Ti ndo ichi yukan ni ya'a iin sutu Israel. Ni jini da nuu katuu chaa un, ko tu ni ve'e da nuu da, ti ni ya'a da inga yu'u ichi un, ti ni ya'a da kua'an da. ³²Suni ichi un ni ya'a iin chaa Israel ja kuu da iin ndaja'a nuu sutu levita naa da. Suni ni jini da nuu katuu chaa un, ko tu ni nde'e da nuu chaa un, ti ni ya'a da kua'an da. ³³Ko iin chaa ñuu Samaria, ja kua'an da suni ichi yukan, ti nu ni jini da chaa katuu un, ni kunda'u ini da maa da. ³⁴Ni tu'va da nuu katuu chaa un, ti ni sa'a da tajna nuu ni tuji chaa un jiin aceite, jiin vino yinda'a da un. Ti ni suku da nuu ni tuji un jiin sa'ma. Yukan na ti ni ndani'in da chaa un, ni skaa da chaa siki burru da, ti kua'an da jiin da undi nuu iyo iin ve'e ni kendo da. Ti ni jito va'a

da chaa jakuaa un. ³⁵Ti inga kivi kua'an chaa ñuu Samaria un, ko ni tava da uu xu'un plata, ti ni chunaa da nuu chaa xiin ve'e un, ti ni kachi da: “Koto va'a ni chaa ja'a, ti nu ni xnaa ga ni jiin da, ti na chunaa na nuu ni kivi nandeokuñi na”, ni kachi da. ³⁶Vijna ti kachi nuu ri, ¿nau ndi uni chaa un ni kunda'u ini nuu ñanijna'an da nusa? —ni kachi Jesús.

³⁷Ti ni kachi chaa xna'an ley un:

—Chaa ni kunda'u ini un kuu chaa va'a —ni kachi da.

Yukan na ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kua'an nusa, ti siuku nava ni sa'a chaa un, ti kunda'u ini nuu taka yivi naa i —ni kachi ya.

Ni jaa Jesús ve'e Marta jiin María

³⁸Ti ni siin Jesús ichi kua'an ya, ti ni jaa ya iin ñuu lulu. Ti iin ña'an nani Marta yukan, ni kana ña ya kua'an ya ve'e ña. ³⁹Ti iyo iin ku'u Marta ja nani ña María, ti María ni nukoo ña nuu ja'a Jesús, ti ni ñuso'o ña taka jnu'un ka'an ya. ⁴⁰Ko Marta kujneñu xaan ña jiin jniñu iyo ini ve'e ña. Ti ni tu'va ña nuu Jesús, ti ni kachi ña:

—Jito'yo, tu ndi'i kuiti ini ni ja ku'u na María, ni xndoo maa iin ña saña jiin taka jniñu ja'a. Kachi ni jiin ña na chindee ña saña —ni kachi ña.

⁴¹Ko Jesús ni kachi ya:

—iMarta! iMarta! Kujneñu xaan ra ti ndi'i xaan ini ra jiin taka jniñu un. ⁴²Ko vijna iyo iin ja kanuu ga ja kuu jniñu ra un. Ti María ni nakaji ña ja kanuu ga un. Ti jankivi ga naa ini ña taka jnu'un ni ñuso'o ña vijna —ni kachi ya.

**Xna'an Jesús nasa kakanta'u yo nuu
Yandios**

(Mt. 6.9-13; 7.7-11)

11 Ni kuu ja iin kivi kande Jesús jikanta'u ya nuu Yandios, ti nu ni ndi'i ni jikanta'u ya, ti iin chaa kuu ndaja'a ya un, ni kachi da:

—Jito'yo, xna'an ni saña naa na nasa kakanta'u na, nanu ni xna'an Juan nuu ndaja'a da —ni kachi da.

²Ti ni kachi Jesús:

—Su'va ka'an ra naa ra nuu ka jikanta'u ra:

Tata yo Yandios, ja kancha ni andivi.

Kava yiñu'un yo nuu maa ni, chi maa ni kuu ja kuña'nu ga.

Jika na nuu ni ja yachi na kiji kivi ta'u ni jniñu ña'nu nuu nii tu'u ñuyivi.

Ka kuni na ja yivi ñuyivi ja'a na kuandatu i jnu'un ni, nanu jandatu ángel kanchuku andivi.

³Ti kua'a ni staa na kaji na vijna ja kuu ja ndendajnu na iin kivi iin kivi.

⁴Kuan ka'nu ini ni nuu kuachi ka sa'a na, chi suni saña ka janka'nu ini na nuu taka ja ka sa'a yivi jiin na.

Ti koto ma kua'a ni jnu'un ja kotojnuni ja'u'u un saña, ti su'va nama ni saña nuu nundo'o un —ni kachi Jesús.

⁵Ti suni ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu ja nau ro'o iyo iin yivi mani ra jiin, ti ñuu kuiti jaa ra ve'e da, ti kana ra xini da, ti kachi ra: “Amigo, kua'anuu ti uni staa nuu ri, ⁶chi iin amigo ri kua'an

da viaje, sa ni ncha da ve'e ri, ti tu nau ja iyo ja kua'a ri ja kaji da”, kachi da. ⁷Ti ka'an chaa xiin ve'e un undi ini ve'e da: “Tu xnaña'an ra ru'u, chi tu kuu ndoko ri kua'a ri ja kuni ra, chi ka kixi se'e kuachi ri jiin ri, ti vijna ndi'yu yuxe'e ri”, kachi da. ⁸Ti kachi ri ja vasu tu kuni da ndoko da, vasu mani ra jiin da, ko vanuxia siin ra xnaña'an ra nuu da. Ti ndoko da kua'a da ja kuni ra. ⁹Ja yukan kuu ja na kachi ri: Kakanta'u nuu Yandios, ti na kua'a ya ja kuni ra. Nduku taka ja va'a ja iyo nuu ya, ti ni'in ra. ¹⁰Ti siin kakanta'u nuu ya undi ni'in ra, nanu sa'a iin yivi ja siin i skajan i yuxe'e undi na nuña, ti sa kivi i.

¹¹¿Xi iyo iin ro'o ja kuu tata suchi kuachi, xi kua'a ra iin yuū nuu se'e ra nu ka jikan i staa nu? ¿Xi kua'a ra iin koo nuu i nu ka jikan i cháká nu? ¹²¿Xi kua'a ra iin ndisu'ma nuu i nu ka jikan i ndivi nuu ra nu? ¹³Ro'o naa ra, vasu ka sa'a ra kuachi, ko suni iyo jniñu va'a ka sa'a ra ja ka nduku ra ja va'a ja kuu se'e ra. Ti suni sia'an Tata ra Yandios, ja kancha ya andivi, kua'a ya Espíritu Santo nu sia'an na kakanta'u ra —ni kachi Jesús.

**Ka chakuachi da Jesús ja ndiso jniñu
ya nuu ja'u'u**

(Mt. 12.22-30; Mr. 3.19-27)

¹⁴Ti iin kivi ni keni'in Jesús tachi xaan un ja ni sa'a ñi'in iin chaa un. Ko ni kee tachi xaan un kua'an, ti ni ndoka'an chaa ñi'in un, so ni ka naa ini yivi jiin jniñu un. ¹⁵Ko sava i ni ka ka'an:

—Keni'in chaa ja'a tachi xaan un, ko jiin sivi maa ja'u'u kuña'nu un

(ja suni nani Beelzebú), ja yinda'a taka tachi xaan un —ni ka kachi da.

¹⁶Ko sava ga yivi un, ka kuni kotojnuni da ya, ti ka jikan da iin jniñu ña'nu ja na koo nuu andivi.

¹⁷Ko maa ya ja jini va'a ya ndoo ka ndo'o ini i, ti ni kachi ya:

—Nu ndaja'a iin gobierno kusiin ini da naa da ti keja'a kanaa da naa da, ti gobierno un tu kuñii, chi naa. Ti nu tendi'i iin familia keja'a kanaa naa, ti familia un tu kuu kunchuku mani. ¹⁸Suni sia'an kuu nu maa ja'u'u un na sasiin jna'an jiin tachi xaan un, ÷ti ka jani ini ra ja nasa kuñii jiin jniñu un nusa? Na kachi ri ja'a nuu ra chi ka ka'an ra ja jiin sivi ja'u'u un kuu ja keni'in ri tachi xaan un kua'an. ¹⁹Ti nu sia'an kuu, ti va suni yivi ka skua'a jiin ra naa ra, suni kuu ja kuu keni'in i tachi xaan jiin sivi ja'u'u un. Ja sia'an ti ka stuu i ja maa ni ra ka yuji jiin jnu'un ka ka'an ra un. ²⁰Ko ru'u, jiin sivi maa Yandios keni'in ri tachi xaan un kua'an. Yukan kuu ja, ja ni chaa jniñu ña'nu Yandios ja kuu nuu ra naa ra.

²¹Ti ja siki ja'u'u un, sa'a yo nanu ja iin ni kuu nu iin chaa kaña ni'in xaan da ja ndito va'a da ve'e da, ti ka'iin va'a ja ñava'a da un. ²²Ko nu na chaa inga chaa ni'in ga ja kuu maa da, ti kundee chaa un jiin da, kuisonchaa da taka machete jiin espada ja ndito da ve'e da jiin un, ti kivi da keni'in da taka ja ñava'a chaa un. Iin ni kuu ja ni kundee ri jiin chaa u'u un, chi ni keni'in ri ndaja'a da un kua'an.

²³Ti suni na kachi ri nuu ra naa ra siki yivi ja tu ka'an va'a siki ri, ti yivi un jito u'u i ru'u. Yivi tu

kejna'an jiin ri, jachanu i yivi ka kuni keja'an jiin ri —kachi ya.

Iin tachi xaan ja nandeokuñi

(Mt. 12.43-45)

²⁴Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Nu iin tachi xaan na xndoo iin chaa ti ki'in, kua'an ti jikonuu nuu ñu'un ichi, nduku nuu ndetatu. Nu tu ni'in, ti ndo'o ini: “Na nandeokuñi tuku ri ve'e nuu ni kunde ri un.” ²⁵Ko nu ni najaa, ti jini ja iyo nuña ini chaa un nanu iin ve'e iyo nuña, ja iyo ndoo, ja iyo nakoo. ²⁶Yukan na ti ki'in tachi un, ti kin kuaka uxia ga tachi xaan un ja jaku ga kanda ga ja kuu maa. Yukan na ti nchaa, ti ñdivikoyo kunchuku jiin chaa un. Yukan na ti chaa un vi'i ga nduu da ansu nava ni kaa da undi nuu —ni kachi ya.

Ka'an Jesús nau yivi ndatu ga

²⁷Ni ka'an ga Jesús jnu'un un, ti ni kana ko'o iin ña'an kandichi ma'ñu yivi kua'a un xini Jesús, ti ni kachi ña: —iXaan ga ndatu ña'an ni skaku ni'in, ti ni skaxin ña ni'in! —ni kachi ña.

²⁸Ti ni kachi Jesús:

—Ko su'va ndatu ga yivi ka jiniso'o jnu'un Yandios, ti ka jandatu i —ni kachi ya.

Chaa fariseo ka jikan da iin jniñu ña'nu

(Mt. 12.38-42; Mr. 8.12)

²⁹Ti ni ka nakuikonduu ni ga yivi kua'a un nuu Jesús, ti ni keja'a ka'an Jesús jnu'un ja'a:

—Taka yivi ka chaku vijna, tu kuni kuandatu i nuu Yandios, ka

kuni i ja na sa'a ri iin jniñu ña'nu nuu i. Ko jankivi sa'a ri jniñu ña'nu un, chi nini jiin vanuxii nundo'o ni jna'an Jonás, chaa ni kuu profeta na jana'an, yukan ni kuu ja xna'an ri. ³⁰Chi yivi ñuu Nínive ni ka nakuni i ja ni ka'an profeta Jonás maa jnu'un Yandios nuu i. Ti suni sia'an ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, ka'an ri jnu'un Yandios nuu ro'o naa ra vijna. ³¹Suni iin ña'an ni kuu reina ja ni ta'u jniñu iin ñuu ichi sur, nandoto ña kivi na chaa juicio, kivi na kii xndichi ya yivi kivi vijna. Ti naa ini ña nde'e ña nuu yivi kivi vijna ja ni'in ini i, chi maa ña undi jika xaan ni kii ña ja na kunso'o ña jnu'un ndichi ni ka'an rey Salomón, na jana'an. Ti vijna kuña'nu ga jniñu sa'a ri ja kuu Salomón, ti ro'o naa ra tu ka chunso'o ra jnu'un xndaku ri nuu ra.

³²Ti ja kuu siki ñuu Nínive, nuu ni ja'an profeta Jonás, ti yivi ni kunchuku ñuu un, nandoto i kivi na chaa juicio ja xndichi ya yivi kivi vijna, ti naa ini i nde'e i nuu yivi kivi vijna, chi tendi'i yivi ñuu Nínive ni ka nakani ini i na ni ka'an profeta Jonás jnu'un Yandios nuu i. Ko ru'u, chi kuña'nu ga jniñu sa'a ri ja kuu Jonás, ti ro'o naa ra, tu ka chunso'o ra tu nakani ini ra naa ra —ni kachi Jesús.

Jnu'un iin yiti

(Mt. 5.15; 6.22-23)

³³Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Tu ni iin yivi ja skuikun iin yiti, ti chisa'yi chii iin janu. Chi su'va kani i yiti un nuu sukun nava na kundijin nuu yivi ja kivi ini ve'e.

³⁴Ti nduchi yo kuu nanu iin yiti ja kuu yiki kuñu yo, ti nuu nduchi ra iyo ndijin, ti suni sia'an iyo va'a ni yiki kuñu ra. Ko nu nduchi ra tu kundijin, ti nasa kundijin na ichi ki'in ra nusa. Ti ñuñaa kua'an ra nu sia'an, ti sana ini ra ti nduva ra. ¿Ti nasa ndoko ra ja ñaa xaan ichi kua'an un nusa? ³⁵Koto yukun injnuni ra jiin jnu'un ka'an ri nava tu naa ini ra. ³⁶Ko nu kujnuni va'a ini ra jnu'un ka'an ri, ti tu naa ini ra, chi ñukuu ini ra. Chi ja ni nakuni ndijin ra ja ichi Yandios kuu nu ki'in ra nanu ja nu ndinchaa nduva yiti ja kundijin ichi ki'in ra ñuñaa —ni kachi ya.

Ni kanajiin Jesús nuu chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Israel

(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 20.45-47)

³⁷Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ti iin chaa fariseo ni kana da Jesús ja na kaji ya staa jiin da ve'e da. Ni jaa ya ve'e da, ti ni nukoo ya mesa ja kee ya staa jiin da. ³⁸Ko ni naa ini chaa fariseo un nu ni jini da, ja tu ni nanda'a ya nava iyo jnu'un ja xnaka ka nanda'a da tijni jinu, sa ka yee da staa.

³⁹Ko maa Jito'yo ni kachi ya:
—Ro'o chaa fariseo naa ra, ndundoo ko'o ndundoo yajin ra, chi ndo'o ini ra ja ka iyo ndoo ra nuu Yandios, vasu jaku ga kanda ra. Ka kuu ra nanu yivi ka nakacha nini ichi jata ko'o i jiin yajin i, ko tu ka nakacha i ichi ini, vasu jña'an ga ichi ini un. Sia'an ka kuu ra, chi ka ndo'o ini ra ja ka kuu ra yivi va'a, vasu mani jnu'un kui'na jiin taka ga jnu'un kue'e ka ñu'un ini ra. ⁴⁰iYivi ni'in ini ka kuu ra! iXi tu

jini ra ja Yandios ni sa'a ya ni tu'u yiki kuñu ra jiin añu ra, ti ni ja'a ya injnuni ra! ⁴¹Ja yukan kuu ja nakani ini naa ra, ti nakua'a taka ja ni ka jisonchaa ra nuu yivi nda'u un. Sia'an na ti ka stuu ra ja, ja ni ka nundoo undi ini añu ra ja kuu nuu Yandios.

⁴²iXaan ga nda'u ro'o naa ra chaa fariseo! Chi ka siuku ra taka jiniñu kuachi, ti tu ka siuku ra jiniñu kanuu ja kuu nuu Yandios. Chi jakuu ni ka ja'a ra nuu taka ja ka ñava'a ra, ka ja'a ra ja kuu nuu chaa junukuachi nuu Yandios. Ka ja'a ra jakuu nuu taka ja y'i' xiko asun nanu ita tamino, jiin ruda, jiin sava'ni ga inga nuu yuku tajna, jiin yuku y'i' xiko asun. Taka un ka sa'a ra, ko ni ka naa ini ra jnu'un kanuu ga ja kaka ndaa ra nuu ichi Yandios, ti kuu ini ra nuu ya. Taka ja'a kanuu ga ja sa'a ra, ti koto naa ini ra ja kua'a ra taka nuu ja kaa ñava'a ra un.

⁴³iXaan ga nda'u ro'o chaa fariseo naa ra! Chi ka jajna'an ini ra jnu'un yiñu'un ga nuu nukoo ra ini veñu'un Israel un. Ti kuni ra ja na ka'an yiñu'un yivi jiin ra nuu ya'u. ⁴⁴iXaan ga nda'u ro'o ja ka xna'an jiin chaa fariseo naa ra! Ka kuu ra nanu ñaña ndiyi ja ni nda'va chi ka ya'a yivi siki, ko tu ka jini i ja kande ndiyi chii un. Ti sia'an ka kuu ro'o naa ra, chi yivi ka kandixia jnu'un ra, va tu chaku ini i ja jnu'un ra kuu nanu ndiyi ja kuan te'yu —ni kachi Jesús.

⁴⁵Yukan ti ni nachiso iin chaa xna'an ley un:

—Maestro, jiin jnu'un ni ka'an ni un suni ni ka'an ndeva'a ni siki na naa na —kachi da.

⁴⁶Ti ni kachi Jesús:

—iSuni xaan ga nda'u tu ro'o ja ka xna'an ley! Kua'a jnu'un ka xna'an ra, ti ta'u ra jniñu ja na siuku yivi jnu'un un naa i, vasu maa ra naa ra, tu ka siuku kuiti ra jnu'un un. ⁴⁷iNa nda'u ra naa ra! Chi ka sa'a ra nama nuu ñaña chaa ni ka kuu profeta na jana'an ja ni ka ja'ni ndiyi velu ra naa da. ⁴⁸Jiin jniñu ka sa'a ra vijna, jini yo ja ka kejna'an ini ra jiin jniñu ni ka sa'a ndiyi velu ra, chi maa da ni ka sa'a ja ni ka ji'i profeta un. Ti vijna ro'o naa ra, ka nasa'a ra nama nuu ñaña ndiyi ni ka kuu profeta un. ⁴⁹Ja siki yukan kuu ja undi jana'an ni kachi Yandios iin jnu'un ndichi: “Taji ri profeta ja na ka'an da jnu'un ri jiin chaa kuu apóstol nuu yivi naa i, ti sava da ka'ni yivi da, ti sava ga da koto u'u yivi da naa da.” ⁵⁰Ko ro'o naa ra jiin taka ga yivi ka iyo kivi vijna, chi kandiso ra niñi chaa ni ka kuu profeta ja ni ka ji'i da undi na ni nukoo ñuyivi. ⁵¹Kandiso ra undi niñi Abel jiin niñi Zacarías, ja ni ka ja'ni jna'an ra jana'an sava ma'ñu altar jiin ve'e ii ini veñu'un Israel un. Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja taka nundo'o un nanduku jnu'un Yandios, ti kii kuachi un siki taka yivi kanchuku kivi vijna. ⁵²iXaan ga nda'u ro'o chaa ka xna'an ley! Chi jiin jnu'un ra ka jasi ra ja na chunso'o yivi jnu'un Yandios. Ti ni maa ra tu ka kuni chunso'o ra jnu'un ya, ni tu ka ja'a ra jnu'un ja kunso'o yivi ka kuni skua'a jnu'un ya —ni kachi ya.

⁵³Ti nu ni ka'an Jesús taka jnu'un un, ti chaa ka xna'an ley jiin chaa fariseo, ni ka kuiti xaan ini da nuu

ya. Ti ni ka keja'a ka xnaña'an da jiin tijni jnu'un ka jikajnu'un da nuu ya, ⁵⁴ja ka nduku da na ndee nuu tu yuji ya iin jnu'un ka'an ya, nava yukan ti kuu kankuachi da siki ya.

Xndaku Jesús siki jnu'un fariseo

(Mt. 10.26-27)

12 Ti ni kakuu da sia'an ti yachi xaan ni ka kututu tijni mil yivi naa i, ti ni ka taka yivi ja undi ka jaxin jna'an i naa i. Ti ni jakunchaa Jesús xndaku ya nini nuu maa ni ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Koto maa ra naa ra jiin jnu'un ka ka'an chaa fariseo, chi yachi xaan kuan kuichanuu nanu keni'no levadura chii yujña staa stila. Ka kenda da nanu chaa va'a ga, ko vanuxia mani jnu'un xdoña'an kuu. ²Chi tu iyo ni iin ja kendo sa'yi ja kuu nuu Yandios, chi taka ni kenda nuu ndijin. Ni tu iyo ni iin ja yisa'yi ja tu kuni ndaa yo, chi taka ni kuni ndaa yo. ³Ti taka jnu'un ni ka ndajnu'un xe'e ra jiin yivi, ti kenda ndijin vasu tu nau inga yivi ni jiniso'o. Vasu ni ka jasi ra yuxe'e, ti ni ka ndajnu'un ra un, ko kuichanuu ki'in, ti ya yukan kani yivi jnu'un un —ni kachi Jesús.

Xndaku ya siki nau kuu ja na koyu'u yo

(Mt. 10.28-31)

⁴Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Ro'o naa ra, amigo ri, na kachi ri ja tu koyu'u ra koto ra yivi ja'ni yiki kuñu, chi nu na ka'ni i ro'o ko nini yiki kuñu ra ka'ni i. ⁵Ko na kachi ri nuu ra nau iin ja koyu'u

ra nde'e ra. Koyu'u ra Yandios, chi maa ya ndiso jniñu ña'nu ja xnaa ndi'i ya ro'o, ti kuu chunde ya ro'o nuu infiernu. Ti yukan ndixia kuu ja koyu'u ra ya.

⁶Maa Yandios kuu ja kachi nasa koo jiin ra naa ra. Jini yo ja jandaa kuu yukan, chi undi u'un saa kuachi un, ka kuya'u ti ja uu pesu, ko jito va'a Yandios ti, chi ni iin ti tu naa ini ya. ⁷Ti ja kuu ro'o naa ra, chi undi ixi xini ra ni ka'u ya ndi iin ndi iin. Yukan kuu ja koto xndi'i ra ini ra chi ya'u ga nchaa ra naa ra nuu Yandios ja kuu iin jniñi saa kuachi un —kachi Jesús.

Yivi ka'an ndaa ja'a Cristo Jesús nuu inga yivi

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Siin Jesús xndaku, ti ni kachi ya: —Ti na kachi ri ja taka yivi nu na ka'an ndaa i, ti stuu i ru'u nuu inga yivi, suni ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, suni ka'an ndaa ri ja stuu ri yivi un nuu ángel ka junukuachi nuu Yandios. ⁹Ko nu na chisa'yi i ru'u nuu yivi, suni sia'an skexiko ri yivi un nuu ángel ka junukuachi nuu Yandios, chi kachi ri ja tu ka yi'i i jiin ri.

¹⁰Suni na kachi ri ja sava'a ni ga yivi na ka'an ndeva'a siki ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, va iyo jnu'un ka'nu ini nuu i. Ko nu iin yivi na ka'an ndeva'a siki Espiritu Santo, jankivi iyo jnu'un ka'nu ini nuu i. ¹¹Nu na jniñi chaa ka kuña'nu ini veñu'un Israel ro'o naa ra, xi stisia, xi juez jniñi da ro'o naa ra, ti koto ma xndi'i ra ini ra naa ra ja nasa koo jnu'un ka'an ra. ¹²Chi nu na jaa hora ka'an ra, ti maa Espiritu

Santo kachi nasa koo jnu'un ka'an ra hora un —ni kachi ya.

Siki ja tu kundio ini yo kuu riku yo

¹³Ti iin yivi kandichi ma'ñu yivi kua'a un ni kachi jiin Jesús:

—Maestro, kachi ni jiin ñani na, na kua'a da ti'li ñu'un kuu ta'u na —kachi da.

¹⁴Ko ni kachi Jesús:

—¿Ndoos ka'an ra sia'an? Ti tu kuu ri juez ja tejna'an ri ta'u ra naa ra —ni kachi ya.

¹⁵Ti suni ni kachi ya nuu yivi un:

—Nde'e, koto va'a maa ra naa ra, ti koto kundio ini ra ja kuñava'a kua'a ra ndajniñu ja kuu riku ra. ¿Ti va nu ja kua'a xaan ja ñava'a ra, ti nama un ro'o ja kuchaku na'an ra nu? —ni kachi Jesús.

¹⁶Yukan na ti ni ka'an ya jnu'un ja'a nuu yivi un:

—Ni iyo iin chaa riko xaan ja ni ñava'a kua'a da ñu'un, ti va'a xaan ni kuu itu da. ¹⁷Ti ni keja'a ndo'o ini chaa riko un: “¿Nasa sa'a ri vijna? Ti tukaa ga nuña yaka nuu ku'un niñi ri.” ¹⁸Yukan ti ni ndo'o ini da: “Su'va na sa'a ri. Na kanu ndi'i ri taka yaka ri, ti na sa'a ri iin ja ka'nu ga, ti yukan kujaa sava'a ndi'i ri niñi ri jiin taka ja ñava'a ri. ¹⁹Yukan ti kachi ri: Vijna ti kua'a xaan ja ñava'a ri ti kujaa ja kuu tijni kuiya. Vijna ti na ndetatu ri, ti kaji ko'o ri ja jnu'un sii ini”, kachi da, ndo'o ini da. ²⁰Ko ni kachi Yandios jiin da: “iChaa ñaa kuu ra! Ja tu jini ra ja jakuaa vijna kuū ra. ¿Ti ndoo kendo jiin taka ja ñava'a ra un nusa”? ni kachi ya. ²¹Sia'an ka jna'an yivi kandio ini ja kuu riku i naa i, ti tu ka nakututu ini i ja kuu

ta'u i nuu Yandios, naa i —ni kachi Jesús.

Jito Yandios yivi ja

(Mt. 6.25-34)

²²Yukan sa ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:

—Na kachi ri nuu ra naa ra, ja koto maa xndi'i ra ini ra ja kuu ja kaji ra, ja na kuchaku ra, xi ja kuu sa'ma ku'un ra naa ra. ²³Chi nu ni ja'a Yandios ja kuchaku ra, va suni kua'a ya ja kaji ra jiin sa'ma ku'un ra. ²⁴Nde'e naa ra nasa chaku tikaka un. Tu naa jniñu ka sa'a ti ja nastutu ti ini yaka ti, ko maa Yandios jito ya ti ja ka yee ti. ¿Ti ansu kanuu ga ro'o naa ra ja kuu kuiti un nu? ²⁵¿Ko ndoo ni'in ra naa ra vasu na xndi'i xaan ini ra jiin ja kuchaku ra, xi ja kundii kusuku ra yukan? Tu nijniñu ja sia'an ka xndi'i xaan ini ra, chi ni tu ni'in ra ja va'a ga ja kuu ra. ²⁶Nu tu kuu sa'a ra vasu iin jniñu lulu sia'an, ¿ti ndoo xaan ka ndi'i ini ra ja kuu taka ga ja kuchaku ra nusa?

²⁷Ko nde'e naa ra, nasa ja'nu ita yuku un, ti tu jini yo nasa ja'nu, ko vii xaan kanda. Ko na kachi ri ja ni rey ni nani Salomón na jana'an, tu ni suku da nanu ita yuku un, vasu vii xaan ni kaa sa'ma da. ²⁸Ti maa Yandios skua'nu ya ita yuku un, ti vii xaan na skutu ya i. Ko vasu vii xaan kanda vijna, ti ijña ja ni ichi, ti ka'ma ya nuu ñu'un ini horno. Ja yukan kuu ja nu sia'an sa'a Yandios, ja jito ya ita yuku un, ¿ti ansu kanuu ga ro'o naa ra ja jito va'a ya ro'o naa ra nu? Ko ka ndi'i xaan ini ra, chi tu kandixia ndaa ra ja maa Tata ra Yandios jito va'a ya ro'o naa

ra. ²⁹Ja yukan kuu ja tu nakukutu ini ra kuyaku ra ja nduku ra nasa kaji ra, nasa ko'o ra. ³⁰Chi taka un ka nduku yivi naa i ja tu ka nakuni i nau kuu Yandios, ko ro'o naa ra, iyo iin Tata ra ja kuu Yandios kancha andivi, ti ja jini ya ja taka un ka nandi'i ra naa ra. ³¹Ti ro'o naa ra kukutu ini ja na kivi ra nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu ra naa ra. Ti nu na kundio ini ra un, ti kua'a ya taka ja ka nandi'i ra ja kuchaku ra naa ra —ni kachi Jesús.

Nasa ni'in yo yaji yo

(Mt. 6.19-21)

³²Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:
—Koto yu'u ra naa ra chi ka kuu ra nanu iin ataju lulu riñ, ja ndito va'a jito'o ti maa ti, ti ru'u ndito va'a ri ro'o naa ra. Ti maa Tata ri ja ni ja'a ya jnu'un ja na ndivi ra ñuu nuu ta'u ya jniñu. ³³Ti koto xndi'i ini ra ja ni'in ra kua'a ndajniñu nuu ñuyivi ja'a. Va'a ga kua'an ti xiko ra taka ja ka ñava'a ra, ti kua'a xu'un un nuu yivi nda'u naa i. Sia'an ti sa nakaya ta'u ra nuu Yandios ja kancha ya andivi, ti yukan tu kututu nanu nu sava'a yo xu'un ini iin jajnu. Ti andivi yukan tu kivi ñakui'na, ni tikixin tu kivi ti ja stivi ti. ³⁴Ti sava'ni ga nanu ndo'o ini ra ja nakaya ra yaji ra, ti yukan kundio ini ra ja na ni'in ra —ni kachi ya.

Na kotu'va yo kivi chaa Jesús

³⁵Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:
—Va'a nusa, ti suni koto maa ra naa ra, kotu'va ra ja kuu kivi

nchaa jito'o ra, ³⁶nanu iin muzu ja kayu kayu ni candil da, ja ndatu da jito'o da vendi da nu ni ja'an da iin viko nanda'a. Ti muzu un kuiña da yuxe'e sava'ni ga hora na nchaa amu da. ³⁷Ko ndatu muzu un, nu na nchaa jito'o da ti kuni da ja ndito muzu da. Ti na kachi ri ja maa jito'o da un, su'va kuanukuachi da, chi sava'a da mesa da, ti kana da muzu da un ja na nukoo da ti kee da staa. ³⁸Ti kee va'a muzu un nu ndito da sava'ni ga hora na nchaa jito'o da, va'a ni ñuu, xi kuan ndii ni ga. ³⁹Nde'e naa ra, sa ti iin chaa xiin ve'e ja jini da na hora jaa ñakui'na ve'e da iin jakuaa, va kondito da, ti tu kua'a da jnu'un ja sakui'na ve'e da, ti tava ndajniñu da. ⁴⁰Ja yukan kuu ja suni kotu'va ra naa ra, chi jaa iin kivi, ti sana ini ra, ti nchaa ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi —ni kachi ya.

Siki muzu va'a jiin muzu tu jandatu

(Mt. 24.45-51)

⁴¹Yukan ti ni jikan jnu'un Pedro ya:
—Jito'yo, ¿nuu taka maa ni na ni ka'an ni jnu'un ja'a, xi ni ka'an ni ja kuu tendi'i yivi nu? —ni kachi da.
⁴²Ti ni kachi maa Jito'yo:
—Chaa kuu muzu va'a ja junukuachi ndaa un, ti kanu ini chaa xiin ve'e un ja na kind'a da uu ga muzu un, ti suni jiin hora na kua'a da ja kaji uu ga muzu un. ⁴³Ndatu chaa kuu muzu un nu na najaa chaa xiin ve'e un, ti kuni da chaa siuku da nava ni ta'u jniñu nuu da. ⁴⁴Ti na kachi ndaa ri ja kusii ini maa jito'o da un, ti xndoo da chaa ja na kind'a da

taka ja ñava'a da un. ⁴⁵Ko nu chaa junukuachi un na sa'a ndeva'a da, chi ndo'o ini da ja kukuee ga jito'o da un, ti keja'a nduxaan da nuu uu ga muzu un, jiin ña'an ka junukuachi, ti keja'a kaji ko'o da ti keja'a najini da. ⁴⁶Yukan ti iyo naa ini da ti nchaa jito'o da. Ti kua'a da tau chaa un jiin iin nundo'o ja jna'nu ndatu da. Sia'an ka jna'an yivi tu ka ñukuu kuiti ini i Yandios.

⁴⁷Ko muzu ja tu chunso'o taka jniñu kuni jito'o da ja sa'a da, vasu jini da jniñu ta'u jito'o da, ti tu jandatu da ja siuku da taka nava kuni jito'o da, ni tu iyo tu'va da ja kuu kivi nchaa jito'o da. Ti muzu un, ndo'o xaan da. ⁴⁸Ko muzu ja tu jini na jniñu kuni jito'o da ja sa'a da, ti sa'a da iin jniñu ja tu jajna'an ini jito'o da, ti muzu un jaku ni ndo'o da. Chi vanuxia tu ni kujnuni ini da naa jniñu kuni jito'o da. Suni sia'an kuu jiin iin yivi ni kutu'va va'a chi kua'a ja nakua'a i jnu'un, chi jito'o i kuni ja na kuanukuachi va'a i nuu da, ti na siuku ndaa i jiin taka jniñu ni ta'u da nuu i —ni kachi ya.

Ja siki Jesús, ti kusiin ini yivi naa i

(Mt. 10.34-36)

⁴⁹Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Ru'u ni chaa ri, ko so ja na skuikun ri ñu'un, nanu ka naka'ma yo icha ja na ndundoo yuku. Chi ka iyo sava yivi ja nasa'a ndoo ri undi ini añu i, ko ka iyo sava yivi ni'in ini, ti ja kuu yivi un, kuu ri nanu iin ñu'un nuu ka naka'ma yivi yuku, chi xnaa ri yivi un. Chi yukan kuu ja ve sa'a ri. ⁵⁰Ko iyo iin nundo'o kii siki ri, nanu nundo'o

jna'an iin yivi keka'nu chii nducha. Ti kukui'ya xaan ini ri jiin nundo'o ja'a undi na siuku ndi'i ri. ⁵¹¿Xi ka jani ini ra ja ni chaa ri, ti sa'a ri ja na kunchuku mani yivi naa i nuu ñuyivi ja'a nu? Ko na kachi ri ja tuu. Chi su'va kusiin ini yivi naa i ja siki ru'u. ⁵²Ti undi vijna keja'a kusiin ini yivi ja siki ru'u. Chi nu ka iyo u'un yivi ini iin ve'e, uni yivi un kuant'a'u i ru'u, ti uu ga yivi un, tu kuant'a'u i ru'u. ⁵³Ti chunsama ini tata jiin se'e ja tu kunchuku mani ti koto u'u jna'an i. Ti koto u'u nana jiin se'e si'i, ti se'e si'i jiin nana. Koto u'u se'e janu un jiin nana chiso, ti nana chiso un jiin se'e janu —ni kachi ya.

Nasa na kani kivi

(Mt. 16.1-4; Mr. 8.11-13)

⁵⁴Ni ndi'i ni ka'an ya nuu ndaja'a ya, ti ni ka'an tuku ya nuu yivi kua'a un. Ti ni kachi ya:

—Nu ni ka jini ra nuu ku'iin viko ichi nuu kee ndikandii, ti ka ka'an ra ja kua'i sau, ti sia'an kuu ndixia. ⁵⁵Ti nu ni keja'a kee tachi ichi vee, ti ka ka'an ra ja nandii, ti jandaa ndixia kuu. ⁵⁶Ko chaa ñaa xini ka kuu ra, vasu tu'va ra, ko ka xndoña'an ra. Chi ka jini va'a ra nasa nakani kivi nuu andivi jiin ja ndenda nuu ñu'un, ¿ti nasa kuu ja tu ka chaku ini ra nau ja kuu ru'u, ja sa'a ri taka jniñu ña'nu kivi vijna nusa? —ni kachi ya.

Kanuu ndumani yo jiin yivi jito u'u yo'o

(Mt. 5.25-26)

⁵⁷Siin xndaku Jesús nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Kani ini nuu jniñu ña'nu sa'a ri, nanu ja ka nakani ini ra nasa ndumani ra jiin yivi kankuachi ja'a ra. ⁵⁸Chi nu iin yivi na kankuachi ja'a ra, ti ki'in ra ve'e sticia. Xnakan ndajnu'un mani naa ra ichi kuankoyo ra ti na kukuee, nava tukaa ga ki'in da jiin ra ve'e sticia, chi nakua'a juez un ro'o nuu policia, ti chindi'yu da ro'o vekaa. ⁵⁹Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja tu kaña ra yukan undi nu tu chunaa ndi'i ra xu'un tau ra un —ni kachi Jesús.

**Kanuu ja na nakani ini
yo nuu kuachi yo**

13 Ti kivi yukan ni ka chakoyo tijni chaa, ti ni ka jani da jnu'un nuu Jesús nava ni sa'a gobernador Pilato jiin tijni chaa ñuu Galilea, ja nanu ka ja'ni da kuiti ja soko da nuu Yandios ni jakoyo soldado Pilato ti ni ka ja'ni da chaa Galilea un, ti undi ni ka nasakanuu niñi da jiin niñi kuiti un. ²Ti ni kachi Jesús:

—Va nu ja sia'an ni ka jna'an chaa un, ti ka ndo'o ini ra ja iyo ga kuachi maa da ja kuu taka ga chaa ñuu Galilea un. ³Ko na kachi ri ja tuu. Chi ro'o naa ra, nu tu nakani ini ra nuu kuachi ra, ti suni jna'nu ndatu ra ti xnaa ra maa ra. ⁴¿Xi ka jani ini ra ja ndi'i xia'un uni yivi ja ni ka ji'i chii torre Siloé na ni nduva siki da, xi ni iyo ga kuachi chaa un ja kuu taka ga yivi kanchuku ñuu Jerusalén nu? ⁵Ko na kachi ri ja tuu. Chi ro'o naa ra, nu tu nakani ini ra nuu kuachi ra, ti suni jna'nu ndatu ra ti xnaa ra maa ra —ni kachi ya.

Siki nutichi vixi ja tu ja'a tichi

⁶Yukan ti ni kachi Jesús jnu'un ja'a, ja xna'an ya nau kuu yivi ja tu siuku jnu'un xndaku Yandios:

—Kuu i nanu iin nutichi vixi ja kandichi nuu ñu'un iin yivi, ti chaa xiin un jan nduku da tichi vixi xini yujnu un, ko tundo ni'in da. ⁷Yukan na ti ni kachi da jiin chaa ndito ñu'un da un: “Vijna ti ja ni kuu uni kuiya kin nduku ri tichi vixi xini yujnu ja'a, ko tu ja'a ni iin tichi. Ki'in ti ka'ncha ra va'a ga, chi so xnaña'an kandichi nuu ñu'un ja'a”, ni kachi da. ⁸Ko ni kachi chaa ndito ñu'un un: “Taa, sia ni na kundichi ti'li ga kuiya vijna, na staya na ñu'un ja'a, ti na chi'i na ja'an. ⁹Na nde'le yo nu tu kuun tichi xini inga kuiya. Ti nu tuu, ti sa ka'ncha ni”, ni kachi muzu un —ni kachi ya.

**Iin kivi ni sa'a Jesús tajna
iin ña'an ni kuu ti'i siki**

¹⁰Ni kuu ja iin kivi ndetatu, kande Jesús ini iin veñu'un Israel ja xna'an ya, ¹¹ti yukan kande iin ña'an ja, ja ni kuu xia'un uni kuiya ku'u ña. Ja ni kuu ti'i siki ña ni sa'a iin tachi xaan, ti tu kuu kuiti kaka ndaa ña. ¹²Ti nu ni jini Jesús maa ña, ni kana ya ña, ti ni kachi ya: —Ro'o ñasi'i, vijna ti nduva'a ra jiin kue'e ra —ni kachi ya.

¹³Ti ni chuxndee ya nda'a ya xini ña, ti hora ni, ni ndokuñi ndaa ña. Ti ni keja'a ña nakanajaa ña Yandios. ¹⁴Ko chaa ndiso jniñu ini veñu'un un, ni kuiti ini da, chi Jesús ni sa'a ya tajna kivi ndetatu un. Ti ni kachi da nuu yivi un naa i:

—Iyo iñu kivi ja sa'a yo jniñu, ti nuu iin kivi un kikoyo ra ja nduva'a ra, ti ansu ja kikoyo ra kivi ndetatu ja'a —ni kachi da.

¹⁵Ko ni kachi Jito'yo jiin da:

—Chaa xnda'u ka kuu ra. ¿Va nu tu ka ndaji ra xndiki ra naa ra xi burru ra ja kin sko'o ra ti nducha iin kivi ndetatu nu? ¹⁶Ti ña'an ja'a ja kuu ña ñanijna'an tata yo Abraham na jana'an, chi na kaa ni ndikun ña xia'un uni kuiya ni sa'a ja'u'u un. ¿Xi tu kuu kenchaa yo kue'e jna'an ña un vijna kivi ndetatu nu? —ni kachi ya.

¹⁷Ti nu ni ka'an ya sia'an, ti ni kukanuu chaa jito u'u ya un, ko taka ga yivi kua'a un ni ka kusii ini jiin jniñu ña'nu ni sa'a ya un.

Jnu'un iin ndikin lulu

(Mt. 13.31-32; Mr. 4.30-32)

¹⁸Yukan na ti ni kachi Jesús:

—Na ka'an ri iin jnu'un nuu ra nava kuni ra nasa kuu ja ka nakaya yivi ta'u Yandios jniñu nuu i. ¹⁹Sia'an kuu nanu iin ndikin lulu, ja nu ni xndee iin yivi nuu ñu'un i, ti yukan keja'a ja'nu undi kuu iin yujnu ka'nu xaan, ti yukan ka ja'an saa un ka sa'a ti taka ti nuu nda'a yujnu un —ni kachi ya.

Jnu'un levadura

(Mt. 13.33)

²⁰Suni ni ka'an tuku Jesús:

—Sia'an ka nakaya yivi ta'u Yandios jniñu nuu. ²¹Kuu i nanu iin levadura ja ki'in iin ñasi'i ti sakanuu ña jiin uni kilo yuchi triu, ti sa'a levadura un ja na najinu ni tu'u chii yujña un —ni kachi Jesús.

Yii ja ka kivi yo nuu ta'u Yandios jniñu

(Mt. 7.13-14, 21-23)

²²Ichi kua'an Jesús ñuu Jerusalén xna'an ya nuu yivi ini veñu'un Israel taka ñuu nuu ya'a ya kua'an ya. ²³Ti ni kenda iin chaa ni jikajnu'un ya, ti ni kachi da:

—Jito'yo, ¿Jandaa kuu ja jaku ni yivi kuu ja keta'u i nu? —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

²⁴—Nduku ndee naa ra ti kivikoyo ra ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Nduku ndee ra nanu yivi kuni kivikoyo i iin ve'e nuu iyo iin yuxe'e lulu. Chi na kachi ri nuu ra naa ra ja nde kua'a yivi ka kuni kivikoyo i ñuu nuu ta'u ya jniñu, ko tu ka nani'in i ichi, ²⁵chi maa Yandios nakasi ya yuxe'e nava tukaa kivikoyo i. Kasi ya nanu iin chaa xiin ve'e ja ndokuiñi da ti kasi da yuxe'e da, ti tukaa kua'a da jnu'un kivikoyo yivi ve'e da. Vasu na kendo i ichi fuera ti kachi i: “Jito'yo, kuni kivikoyo na nuu ta'u ni jniñu.” Ko kachi ya: “Tu kuantu'u ri ro'lo naa ra, ni tu jini ri naa ichi vekoyo ra naa ra”, kachi ya. ²⁶Yukan ti keja'a ra kachi ra naa ra: “Ko ka jini na maa ni, chi taka yo ni ka yee staa, ti maa ni, ni xna'an ni jnu'un ni nuu ñuu na naa na”, kachi ra. ²⁷Ko maa ya chi kachi tuku ya: “Ja ni kachi ri ja tu jini ri naa yivi ka kuu ra. Kuancha'a naa ra, ro'lo ja ka sa'a jniñu ndeva'a naa ra”, kachi ya.

²⁸Yukan na ti keja'a ra nde'e ra naa ra ti ku'yu jnu'un ra siki jnu'un kui'ya ini. Chi kuni ra nuu

chaa jana'an, ja ni ka kuu tata yo, Abraham, Isaac, jiin Jacob jiin taka ga profeta jana'an ja ka'iin da nuu ta'u Yandios jniñu, ti ro'o sa su'va kekoyo ra ki'in ra fuera naa ra.

²⁹Chi chakoyo yivi ka'iin ndi kuun jiki ñuyivi, ichi ninu, ichi vee, ichi nuu kaña ndikandii, jiin ichi nuu kee ndikandii, ti nukoo i ti kaji i ini ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. ³⁰Ko kua'a yivi nda'u ja tu kuña'nu vijna, ti yivi un kuu ja nduña'nu ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ti kua'a yivi ka kunuu vijna, ti yivi un ndunda'u i nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi Jesús.

Ni iyo jnu'un kui'ya ini Jesús siki ñuu Jerusalén

(Mt. 23.37-39)

³¹Ti suni kivi un ni jakoyo sava chaa fariseo un, ti ni ka kachi da jiin Jesús:

—Va'a ga ja na kee ra ñuu ja'a ti ki'in ra, chi rey Herodes kuni ka'ni da ro'o —ni ka kachi da.

³²Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kuankoyo naa ra nuu Herodes, ja kuu da chaa kua'an, chi kuni ka'ni da ndiyi, ti kachi ra jiin chaa un: “Nde'e, vijna jiin ijña keni'in ri tachi xaan un kinkoyo, ti isa sa xndi'i ri jniñu un.” ³³Ko siin ri ichi kua'an ri vijna, ijña, jiin isa, çxi vatuni ja kuū iin profeta Yandios fuera ñuu Jerusalén xino? —ni kachi Jesús.

³⁴Yukan ti ni kachi ya siki yivi ñuu Jerusalén:

—Ro'o, yivi ñuu Jerusalén, ja ka ja'ni ra profeta najana'an, chaa ni ka'an jnu'un Yandios, ti ka ja'a ra yuu siki chaa ka ka'an jnu'un

Yandios ja ni taji ya. Nasa jinu ni kunda'u ini ri nuu ra naa ra, ja nama ri ro'o nuu nundo'o un nanu sa'a chuun ja kana ti se'e kuachi ti ja na ndututu chii ndijin ti, ko tu ni ka janta'u ra naa ra. ³⁵Vijna na nusa, ti na xndoo ri ro'o naa ra jiin ñuu ra. Chi na kachi ri jiin ra ja jankivi ga kuni ra ru'u naa ra undi na jaa kivi ja kachi ra naa ra: “Ña'nu na koo maa rey yo, chi Tata yo Yandios ni taji ya maa chaa ja ndiso jniñu ña'nu nuu ya”, kachi ra —ni kachi Jesús.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa ni iin kuiñi

14 Iin kivi ndetatu ni kuu, na ni kana iin chaa fariseo kuña'nu un Jesús, ni jan kaji ya staa ve'e da, ti sava ga chaa fariseo un ka jito yu'u da Jesús. ²Ti nuu kande Jesús yukan kande iin chaa ndo'o kue'e kuiñi. ³Yukan ti ni jikajnu'un ya chaa ka xna'an ley Israel un jiin chaa fariseo, ti ni kachi ya:

—¿Kuu sa'a yo tajna iin yivi ku'u ja kuu kivi ndetatu, xi tuu nu? —ni kachi ya.

⁴Ti ni ka jasi yu'u yivi un, tukaa ni ka ka'an. Ti maa ya ni jniñi ya chaa ku'u un, ni sa'a ya tajna da, ti ni kachi ya jiin da ja na ki'in da. ⁵Yukan ti ni kachi ya jiin chaa fariseo un:

—¿Nu iin iin ra na kanakava iin se'e ra xi iin xndiki ra ini soko, ti tu tava ra ti hora ni, vasu kuu iin kivi ndetatu nu? —ni kachi ya.

⁶Yukan na ti tukaa ni kuu ndeokani chaa un iin jnu'un maa da.

Yivi ni ka ja'an iin viko nanda'a

⁷Nu ni jini Jesús ja ka nakaji yivi ni ka jakoyo viko un nuu va'a ga ja kunchuku i nuu mesa un, ti ni xndaku ya iin jnu'un nuu i, ti ni kachi ya:

⁸—Nu na kana yivi ro'o iin viko nanda'a naa ra, koto nukoo ra nuu silla kanuu ga un, chi tu jini ra xi jaa iin chaa kuña'nu ga ja kuu ro'o, ⁹ti chaa ni kana ro'o un, kuu kachi da jiin ra: “Kua'a silla ra na nukoo inga chaa ja'a.” Yukan na ti koña'a ra nuu kanuu, chi kua'a da iin silla kancha undi sandi'i kuiti ni ga kuncha ra. ¹⁰Ti va'a ga ja nu na kana yivi ro'o, ti nukoo undi sandi'i ni ga, ti nava nu na jaa chaa ni kana ro'o un, ti kachi da: “Amigo, ña'an ti kuncha ra undi nuu kanuu ga ja'a”, kachi da. Yukan na ti kuni yivi kanchuku mesa jiin ra un ja suni kuu ra iin chaa kuña'nu. ¹¹Ti yivi kuni kuña'nu, su'va ni'in yi jnu'un kanuu, ko yivi kui'ya kaa un, su'va nduña'nu i, chi maa Yandios kuu ja sa'a —ni kachi ya.

¹²Yukan ti ni kachi Jesús nuu chaa ni kana ya un sia'an:

—Nu kuni ra kua'a ra iin ndeyu ja kaji yivi, ti koto kana ra iin amigo ra, xi ñani ra, xi iin iin jna'an ra, xi iin iin chaa riko kanchuku yajni jiin ra, chi suni na kana yivi un ro'o, ti yukan nani'in ra ja ni ja'a ra un. ¹³Ti va'a ga ja nu na sa'a ra iin viko, ti kana taka yivi nda'u un, yivi tu ka kuu sa'a jniñu, yivi ni ka tiyi un jiin yivi kuaa un. ¹⁴Ti nu sia'an na sa'a ra vasu ja kundatu ra, chi tu kuu chunaa yivi un nuu ra. Ko maa ra, chi nani'in ra taka ja ni ja'a ra

un kivi na nachaku ra, ti kuncha ra nuu ka'iin yivi va'a ja ni nakaji Yandios ja kunchuku i, i jiin ya ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

Jnu'un iin viko nanda'a

¹⁵Nu ni ka jiniso'o yivi jnu'un un, ti ni kachi iin chaa nukoo mesa un jiin Jesús:

—Xaan ndatu yivi kaji i staa ñuu nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi da.

¹⁶Yukan ti ni kachi Jesús jiin da: —Sa'a yo nanu siki iin chaa ni sa'a iin viko ka'nu, ni ja'a da iin ja ni kuxini, ti ni kana da kua'a xaan yivi. ¹⁷Nu ni jaa hora kuxini, ti ni taji da chaa ka junukuachi nuu da un, kuan kana da chaa ni kana da un, ti ni kachi muzu da jiin chaa un naa da: “Cho'o naa ra, chi ja ni kuu nakoo ja kuxini yo”, ni kachi da. ¹⁸Ko tendi'i chaa un ni ka kanda'u. Undi nuu ni kachi iin da: “San ni jaan ri iin pedazu ñu'un, ti yukan kin nde'e ri, ti kanda'u ri jiin ra ja na saka'nu ini ra nuu ri”, ni kachi da. ¹⁹Inga da ni kachi: “San ni jaa ri u'un yunta, ti kuni ri skua'a ri ti. Ja yukan kuu ja saka'nu ini ra nuu ri”, ni kachi da. ²⁰Ti inga da ni kachi: “San ni nanda'a ri, ti ja yukan kuu ja tu kuu ki'in ri”, ni kachi da.

²¹Nu ni nandeokuñi muzu un, ni nakani da jnu'un nuu jito'o da ja sia'an ni ka ka'an chaa un. Yukan ti ni kuiti xaan ini jito'o un, ti ni kachi da jiin muzu da un: “Kua'a corri. Kua'an taka ichi ka iyo ñuu yukan, ti kana taka yivi nda'u un, jiin taka yivi tu ka kuu sa'a jniñu un, jiin yivi ni ka tiyi un, jiin taka

yivi kuaa un na kikoyo i”, ni kachi da. ²²Nu ni kuu na'an ga, ti ni kachi tuku muzu un: “Jito'o na, ja ni ja'an ndi'i na nava ni ta'u ni jniñu, ko nuña ga ini ve'e ni”, ni kachi da.

²³Yukan ti ni kachi tuku jito'o da jiin da: “Kua'an tuku taka calle un jiin taka ichi un, ti chayika yivi na kikoyo i, ti nava na chitu ini ve'e ri.

²⁴Chi na kachi ri nuu ra naa ra, ja ni iin yivi ni kana ri undi nuu un, tu kuxini da ve'e ri”, ni kachi da — kachi Jesús.

**Ko ndo'o va'a ini yo, sa kundikun yo
Cristo**

(Mt. 10.37-39)

²⁵Ni kuu kua'a xaan yivi kuankoyo i jiin Jesús, ti ni ndeokoto Jesús ja xndaku ya nuu i, ti ni kachi ya:

²⁶—Nu nau yivi na kuni kundikun ru'u, ko nu ka ndi'i ga ini i ja kuu tata i, nana i, ñasi'i i, se'e i, ñani i, kua'a i, jiin maa i, ja kuu ru'u, ti na kachi ri ja tukaa ga yi'i i jiin ri. ²⁷Ti nu tu ka ñukuu ini ra ru'u ja kundikun ra ru'u, ti vasu na kuū ra, ko tukaa ga ndivi ra jiin ri.

²⁸Ti nu iin iin ra ka kuni sa'a iin ve'e sukun ja na kundijin kotonchaa ra ni tu'u ñu'un ra, ¿xi ansu jandaa kuu ja xnakan nukoo ra, ti nde'e ra nasa gastu kuu, na ndenu kujaa xu'un ra undi xndi'i ra jniñu un nu?

²⁹Ti nu na keja'a ra sa'a ra nama ja'a, ti tu sinu ra, ti taka yivi kuni un, keja'a i kuaku i nde'e i ro'o, ³⁰ti kachi i: “Ni tejna'an chaa un ve'e da ko tu ni sinu da”, kachi i.

³¹Xi iin rey kuni da kanaa jna'an da jiin inga rey, ¿xi ansu jandaa kuu ja xnakan nukoo da, ti nde'e

da nu kundee uxi mil soldado da ja kinjna'an da jiin oko mil kikoyo jiin inga rey un nu? ³²Ti nu ni jini da ja tu kundee da, ti nu ni jika vaji inga rey un, ti taji da sava chaa ka ndiso jniñu, ja na kin ka'an nda'u jiin chaa un ja na kukuee. ³³Ti suni sia'an kuu jiin ro'o naa ra, nu kuni kundikun ra ru'u, ti kuñu kuu ini ra ja xndoo ra taka ndajniñu ñava'a ra. Xi nu tuu, ti na kachi ri ja tukaa ga yi'i ra jiin ri —ni kachi Jesús.

**Tukaa ga va'a ñii un nu ni xndi'i na
nuu u'ua**

(Mt. 5.13; Mr. 9.50)

³⁴Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Kuanjniñu yo ñii ja kuu nuu ndeyu, ko nu na naa xiko u'ua ñii un, ti tukaa kuajniñu yo, ³⁵ni vasu ja sakanuu yo jiin ñu'un, ni ja sakanuu yo jiin ja'an. Tukaa kaxaan. Yukan ti so kacha yo ki'in. Yivi chunso'o, ti na chunso'o va'a i jnu'un un —ni kachi Jesús.

Jnu'un rii, kuiti ni sana

(Mt. 18.10-14)

15 Yukan ni ka tu'va tijni ga yivi nuu Jesús naa i ja ka ñuso'o i jnu'un ka'an ya. Ti ka'iin chaa ka kinya'u puesto un jiin uu ga yivi ja tu ka siuku ley Israel. ²Ti chaa ka xna'an ley Israel un jiin chaa fariseo un ka ka'an da siki Jesús, ti ni ka kachi da:

— Janta'u chaa ja'a yivi tu siuku ley Israel, ti yaji jna'an da jiin i vasu ka kuu i yivi ka sa'a ndeva'a —kachi naa.

³Yukan ti ni jani Jesús iin jnu'un ja xndaku ya nuu yivi un, ti ni kachi ya:

⁴—Nu iin iin ra ñava'a iin ciento rii, ti skuita ra iin ti, ¿ti va nu tu xndoo ra ndi'i kuun xiko xia'un kuu ga ti un yuku un, ti kin nunduku ra kuiti ni skuita ra un undi nu tu nani'in ra ti xino? ⁵Ti nu na nani'in ra ti, ti kusii ini ra, nachuxndee ra ti nuu soko ra, ti kuano'on ra jiin ti. ⁶Nu ni najaa ra ve'e ra, ti nastutu ra amigo ra jiin ñanijna'an ra, ti kachi ra: “Na kusii ini yo, chi ja ni ndenda rii ni skuita ri un”, kachi ra. ⁷Ti na kachi ri jiin ra naa ra ja suni sia'an iyo jnu'un sii ini nuu andivi nuu kancha Tata yo Yandios jiin iin yivi ja ni nakani ini i nuu kuachi i, ansu jiin kuun xiko xia'un kuun yivi ja ka ndo'o ini i ja tu iyo kuachi i, ti ka ndo'o ini i ja tu nii kuu ja nakani ini i nuu kuachi i —ni kachi Jesús.

Siki ña'an ni skuita xu'un

⁸Siin Jesús xndaku ya, ti ni jani ya iin jnu'un sia'an:

—Jikajnu'un ri nuu ra naa ra. ¿Nu iin ñasi'i yijni ña uxi xu'un plata ti skuita ña iin, xi ansu jandaa kuu ja skuikun ña yiti ña, ti vii vii najista ña undi nuu tu nani'in ña xu'un ña nu? ⁹Nu ni ndenda xu'un ña un, ti nastutu jna'an ña, jiin amigo ña, jiin ñanijna'an ña ja kanchuku yajni un, ti kachi ña: “Na kusii ini yo vijna, chi ja ni ndenda xu'un ni skuita ri un”, kachi ña. ¹⁰Ti na kachi ri ja suni sia'an kusii ini ángel ka junukuachi nuu Yandios jiin iin yivi, ja nu ni nakani ini i nuu kuachi i —ni kachi Jesús.

Iin suchi ni naa, ti ni ndenda i

¹¹Siin Jesús xndaku ya, ti ni jani ya iin jnu'un sia'an:

—Iin chaa ni iyo uu se'e da, ¹²ti chaa suchi ga un ni kachi da jiin tata da: “Taa, kua'a ni ti'li ta'u na, ti'li ñu'un jiin xu'un na kuu na”, ni kachi da. Yukan ti ni chunsava tata da un ta'u da naa da. ¹³Jaku ni kivi, ti ni xiko chaa suchi un ta'u da ja ni ja'a tata da un, ti jiin xu'un un kua'an chaa un, kuan kuikonuu da inga ñuu, ti yukan ni xnaa ndeva'a kuiti da xu'un da. ¹⁴Nu ja ni ndi'i xu'un da ni xnaa da, ti kuiya un ni iyo iin jnama xaan tonto ñuu yukan, ti chaa un ni keja'a ji'i da soko.

¹⁵Yukan ti ni kee da ni jan nduku da jniñu nuu iin chaa ñuu yukan, ti chaa un ni taji da chaa kuan koto da kini. ¹⁶Ko ni keja'a ji'i xaan da soko, ti kuni da kaji da, nde'e da ka yee kini un, ko tu ni iin yivi ja kua'a ja kaji da. ¹⁷Yukan ti ni keja'a da ndo'o ini da: Iin kua'a muzu ve'e tata yo ja tu kumani staa kaji da, ko maa yo, kande yo ja'a, ndo'o nene yo ti ji'i xaan yo soko ja kuni kuū yo. ¹⁸Va'a ga na nandeokuñi yo nuu tata yo, ti na kachi yo jiin da: Taa, ni chaa kuachi na maa na nuu Yandios, ti suni nuu maa ni. ¹⁹Yukaa ga sa'a ni nanu ja kuu na se'e ni, chi sa'a ni nanu ja kuu na iin muzu ni. Sia'an ndo'o ini da ja kachi da jiin tata da.

²⁰Yukan ti ni ki'in da ichi, ti kuano'on da nuu kancha tata da. Ti jika ga kua'an da, ti ni jini tata da nuu da, ti ni kunda'u ini da se'e da. Ni ja'a da corri, ni janujna'an da chaa, ti ni ka nanuu jana'an da, ti ni ka teyu'u nuu jna'an da. ²¹Yukan na ti ni kachi se'e da un: “Taa, ni chaa kuachi na maa na nuu Yandios, ti suni nuu maa ni. Tukaa ga sa'a ni

nanu ja se'e ni kuu na”, ni kachi da. ²²Ko chaa ña'nu un, ni kachi da jiin muzu da ka junukuachi nuu da un: “Yachi ro naa ra, tava iin sa'ma va'a ga yukan, ti na skui'na ra da naa ra. Suni nach'i iin xe'e xini nda'a da, ti nach'i ra ndijña da naa ra. ²³Kuan ki'in chelu ni neñu un, ti ka'ni ra naa ra. iNa sa'a yo iin viko, ti na kaji yo naa yo! ²⁴Chi ni ndo'o ini ri ja, ja ni ji'i se'e ri ja'a, ko nanu ja ni nandoto da, chi ni ndenda tuku da. Ni skuíta ri da, ko ni nani'in ri da”, kachi da. Ti ni ka keja'a da ni ka sa'a da viko naa da.

²⁵Ti se'e da chaa ña'nu ga, kande da nuu jniñu, ti nu ni nandeokuñi da ja'i ni, ni kuyajni da ve'e, ti ni jiniso'o da kuu yaa, ti ka jitaja'a yivi. ²⁶Yukan ti ni kana da iin chaa kuu muzu un, ti ni jikajnu'un da chaa ndoo kuu un. ²⁷Ti chaa un ni kachi da: “Tuú, chi ñani ra ni nchaa, ti ni ta'u tata ra jniñu ja na kuu chelu ni neñu un, chi ni nchaa va'a da”, ni kachi muzu un. ²⁸Ti chaa ña'nu un ni kuiti ini da, ti tu kuni da ndivi da ve'e da. Ti yukan ni kee maa tata da un, ni jan ka'an da jiin da ja na ndivi da. ²⁹Ti ni kachi da jiin tata da: “Ja jini ni nasa ja ni kuu kuiya junukuachi na nuu ni, ti ni iin kivi tu kuni'in ini na nuu ni, ko ni ti kua'a ga ni vasu iin ndixi'yu nuu na ja sa'a na iin viko jiin amigo na. ³⁰Ti vijna ni nchaa inga se'e ni ja'a ja ni ja'an xnaa ndeva'a xu'un ni jiin ña'an sii ini, ti ni ja'ni ni chelu ni neñu un ja na sa'a ni viko da”, ni kachi da. ³¹Yukan ti ni kachi tata da un jiin da: “Ro'o, suni se'e ri kuu ra, ti taka ja ñava'a ri ja'a kuu ja kuu maa ra,

chi ndi kivi kancha ra jiin ri. ³²Ko vijna chi kanuu ja na sa'a yo iin viko sii ini, chi ñani ra ja'a, ja ni ji'i da, ti nanu ja ni nandoto da chi ni ndenda tuku da. Ja ni ka skuíta yo da, ko ni ka nani'in tuku yo da”, ni kachi chaa ña'nu un —kachi Jesús.

Muzu ni junukuachi ndeva'a

(Mt. 6.24)

16 Yukan ti ni xndaku Jesús nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Iin chaa riku, ni iyo iin muzu da ja ndiso jniñu nuu inga muzu, ko ni ka jani yivi jnu'un nuu da ja ni keja'a xnaa ndeva'a chaa un ja ñava'a chaa riku un. ²Yukan ti ni kana chaa riko un muzu da un, ti ni kachi da jiin da: “¿Ndoó kuu ja ka jani yivi jnu'un ra sia'an? Nakua'a jnu'un taka jniñu ra, ti tukaa ga siin ra kuu ra muzu ri vijna na”, ni kachi da. ³Yukan na ti ni keja'a ndo'o ini chaa kuu muzu un: “¿Nasa sa'a yo vijna na, ja nu na kenchaa jito'o yo jniñu yo? Ti maa yo, tu kundee yo kutu yo nuu ñu'un yo ja kuchaku yo. Ti kukanuu yo kakan yo caridad”, ni ndo'o ini da. Ko ni nakani tuku ini da sia'an: ⁴“Su'va na sa'a yo sava'a ni ga kivi na kenchaa da jniñu ndiso yo, ti nava na koo mani yivi ñuu yo jiin yo, ti kuu kivi yo ini ve'e i. Ja jini yo nasa sa'a yo vijna”, ni ndo'o ini da.

⁵Yukan ti ni kana da ndi iin ndi iin chaa ka tau nuu jito'o da. Ti ni kachi da jiin iin da: “¿Nasa tau ra nuu jito'o ri?” ni kachi da. ⁶Ti ni kachi chaa un: “Tau ri uni mil litro aceite”, ni kachi da. Yukan ti ni kachi muzu kuña'nu ga un: “Ja'a

iyu tutu ra ja tau ra un, nukoo ti vijna vijna sa'a ra inga ja iin mil sava ni ga", ni kachi da. ⁷Yukan ti ni jikajnu'un da inga chaa, ti ni kachi da: "Ti ro'o, ¿Nasa tau ra nuu da nu"? ni kachi da. Ti ni kachi chaa un: "Tau ri iin ciento nundoo triu", ni kachi da. Ti ni kachi tuku chaa kuu muzu kuña'nu un: "Ja'a iyo tutu ra ja tau ra un, ko sa'a tuku inga ja kuun xiko ni ga", ni kachi da.

⁸Yukan ti ni ni'in jito'o un jnu'un siki muzu xndoña'an un ja, ja ni ndu vivo da jiin jna'an da, chi vivo xaan ni ka ndajnu'un da jiin jna'an da un. Sia'an ni sa'a chaa un chi jandaa kuu ja yivi ñuyivi ja'a, ka kuu vivo ga i jiin jniñu ka sa'a jna'an i, ti ansu yivi ka kandixia jnu'un Yandios. ⁹Ko na kachi ndaa ri nuu ro'o naa ra, ja ka kuu ra ndaja'a ri, ja ka sa'a ra mani jniñu va'a jiin taka ja ñava'a ra. Ti kua'a ra jaku ja ka nandi'i yivi nda'u nava na ndumani i jiin ra. Yukan ti nu ni ndi'i ja ñava'a ra nuu ñuyivi ja'a, ti kuaja ra andivi, ti yukan, taka yivi nda'u ni chindee ra ñuyivi ja'a, na kua'a i jandaa ja ni ka chindee ndixia ra i.

¹⁰Sa'a yo nanu. Taka yivi ka sa'a niña jniñu va'a jiin jaku ja ka ñava'a i ja ka chindee i inga yivi, suni sia'an na sa'a va'a i nu iin kua'a ndajniñu i ja chindee i inga yivi. Ko nu tu sa'a i jniñu va'a ja chindee i inga yivi jiin jaku ja ka ñava'a i, ti suni sia'an tukaa ga na sa'a kuiti i jniñu va'a nu ñava'a i kua'a ndajniñu. ¹¹Ti nu tu ni sa'a ra ja va'a ja chindee ra inga yivi ñuyivi ja'a, ti koto ma tatu ga

Yandios ro'o jiin jniñu ña'nu ja kuu nuu ni kani andivi. ¹²Ti nu tu sa'a ra jniñu va'a jiin taka ja ni ja'a ya nuu ra ñuyivi ja'a, ti koto ma tatu ga Yandios ro'o jniñu ña'nu ja kuu saa ni.

¹³Yukan na kachi ri nuu ra naa ra ja ni iin muzu tu kuu kuanukuachi nuu uu jito'o, chi kendo va'a jiin iin da, ti kendo kui'ya i jiin inga da. Ni tu kuu kuanukuachi i nuu Yandios, ti kundio ini i xu'un jiin ñu'un. Ja yukan kuu ja tu kuu kuanukuachi ra nuu Yandios, ti kuñukuu ini ra ni'in ra xu'un jiin ñu'un —ni kachi Jesús.

¹⁴Ti chaa fariseo un naa da, ni ka skee ichi da ya nu ni jiniso'o da jnu'un ni ka'an Jesús, chi tindi da xu'un naa da. ¹⁵Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ro'o naa ra, chi ka kuni ra ja na ka'an yñu'un xaan yivi nuu ra ja chaa ndaa ka kuu ra. Ko Yandios, ja jini ya nasa kaa ichi ini ra. Chi vixi ini ra jiin taka jniñu ka sa'a ra, ti ja kuu nuu Yandios kuu mani jniñu kue'e jiin jniñu ndeva'a —ni kachi ya.

Nasa ni keja'a jniñu ta'u Yandios

¹⁶Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Undi naa jana'an ni kii Juan, chaa ni skuanducha, ti ni keja'a ka'an da jnu'un Yandios. Ti undi naa ni kii Juan ni ta'u Yandios jniñu nuu ra naa ra jiin ley ni ja'a ya nuu Moisés, chaa ni kii na jana'an jiin uu ga profeta ni ka kii na jana'an. Ko vijna, ti Juan nu ni keja'a ka'an da iin jnu'un jaa, ni jani da jnu'un siki nasa

janta'u Yandios yivi naa i, ti kuu kivi i nda'a ya. Ti kua'a yivi ni ka ndusiñ ini i ja ni ka jiniso'o i jnu'un un. Vijna ti kua'a yivi ka janta'u i jnu'un ri, ja na kuu kivi i nda'a Yandios.

¹⁷Ko vanuxia ja iyo iin jnu'un jaa vijna. Na kachi ndaa ri nuu ra naa ra, ja yachi ga naa andivi jiin ñuyivi ti ansu ja na kenchaa iin letra nuu ley ni ja'a ya nuu Moisés jiin uu ga profeta. Ko jnu'un ka'an ley un, chi tu naa kuiti. ¹⁸Ja yukan kuu ja nu iin chaa na xndoo da ñasi'i da, ti nanda'a da jiin inga ñasi'i ti nchakuachi da, chi yisiki ncha da ñasi'i da. Ti suni nu iin chaa na nanda'a jiin iin ña'an ni xndoo yii, suni nchakuachi da —ni kachi Jesús.

Iin chaa riko jiin Lázaro

¹⁹Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu. Ni iyo iin chaa riku xaan ja taka kivi sa'a da viko ka'nu, ja va'a xaan sa'a da viko un, ti ñu'un da niña sa'ma va'a, sa'ma fina. ²⁰Ti suni ni iyo iin chaa nda'u xaan tonto ja ni nani Lázaro, ti jan nukatuu da yuxe'e chaa riko un, ti ni tu'u da iin ndi'yi. ²¹Ti chaa nda'u un, nini ji'i xaan da soko, ti kuni da kaji da vasu sava'a ni ga ndeyu ja nukoyo yu'u mesa chaa riku un. Ti undi ina un ka tu'va ti nuu da, ti ka nayuu ti nuu ndi'yi da un. ²²Yukan ti ni jaa kivi ja ni ji'i chaa nda'u un, ko ni jakoyo ángel Yandios ti kuankoyo ya jiin da nuu andivi un ja na kuncha da jiin chaa ni kuu tata yo na jana'an ni nani Abraham. Ti chaa riku un suni ni ji'i da, ti ni

jakununduji da. ²³Ti nu ni keja'a ndo'o da nundo'o nuu ka'iin ndiyi un, ni ndokani da xini da, ti ni nde'e da ja jika ti'li, ti yukan ka'iin Abraham jiin Lázaro. ²⁴Yukan na ti ni kanajiin da, ni kachi da: “Tata na Abraham, kunda'u ini ni saña. Kachi ni jiin Lázaro na kin chutoo da ti'li xini nda'a da nuu nducha, ti na kii stoo da ti'li nuu yaa na, chi ndo'o xaan na nundo'o nuu yaa ñu'un ja'a”, ni kachi da. ²⁵Ti ni kachi Abraham jiin da: “Hijo, nuku'un ini ja va'a xaan ni kuncha ra nuu ñuyivi, ti Lázaro chi nda'u xaan ni jna'an da. Ko vijna chi iyo jnu'un ndee ini jiin da ja'a, ti ro'o ko ndo'o ko nene ra. ²⁶Ko vijna iyo iin xa'va ka'nu ma'ñu nuu ka'iin yo ja'a, ja yukan kuu ja tu kuu ya'a yivi ka'iin jiin ri ja'a jiin nuu ka'iin ra jña. Ni yivi ka'iin jiin ra jña tu ku ya'a i nuu ka'iin ri ja'a”, ni kachi Abraham.

²⁷Yukan na ti ni kachi chaa riku un: “Ka'an nda'u na jiin ni, tata na Abraham. Taji ni Lázaro na ki'in da ve'e tata na, ²⁸chi yukan kanchuku u'un ga ñani na. Ti na xndaku da nuu da naa da nava tu kikoyo da ja'a, chi iyo xaan ga kaa nundo'o jito na ja'a”, ni kachi da. ²⁹Ko ni kachi Abraham jiin da: “Ka ñava'a da tutu ni chaa Moisés jiin jnu'un ni ka chaa profeta na jana'an, ti nuu jnu'un un na chu'un ini da”, ni kachi da. ³⁰Ti ni kachi tuku chaa riku un: “Jandaa kuu un, tata na Abraham, ko nu iin ndiyi na nandoto ti ki'in nuu kanchuku da, ti va nakani ini da naa da”, kachi da. ³¹Ti ni kachi Abraham jiin da: “Ko nu tu ka kandixia da jnu'un Yandios

ni ka'an tutu ni chaa Moisés, jiin jnu'un ya ja ni ka chaa profeta na jana'an, ti suni tu kandixia kuiti da vasu na nandoto iin ndiyi ti ki'in nuu da", ni kachi Abraham —ni kachi Jesús.

Ja sa'a ja kuncha kuachi yo

(Mt. 18.6-7, 21-22; Mr. 9.42)

17 Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Nini iyo iin jniñu sa'a ja na kunchakuachi yivi naa i, ko iin nundo'o ka'nu xaan kundatu yivi ja skanakava jna'an i nuu kuachi. ²Va'a ga na kundikun sukun i jiin yoso molino, ti na ki'in i chii nducha, ansu ja xnda'u i iin suchi lulu ja koto ma kandixia i ru'u.

³Koto va'a ra maa ra. Nu na sa'a ndeva'a ñani ra siki ra, ti ndajnu'un ra jiin da siki ja ni sa'a da un. Ti na nakani ini da, ti kuanka'nu ini nuu da. ⁴Vasu uxia jinu na sa'a ndeva'a da siki ra iin kivi, ti ndi uxia jinu un jaa da ti kachi da: “Tukaa ga ndoo sa'a ri nuu ra vijna na”, kachi da. Ti kuanka'nu ini nuu da —ni kachi Jesús.

Ja na kandixia ni ini yo

⁵Yukan ti apóstol, chaa ni nakaji ya ja kundiso jniñu un, ni ka kachi da jiin Jito'yo Jesús:

—Sa'a ni ja na kandixia ni ini ga na taka jniñu ja ta'u ni nuu na —ni ka kachi da.

⁶Yukan ti ni kachi Jesús jiin da: —Nu kandixia ndaa ra, vasu ku'va iin ndikin lulu, ti kuu kachi ra jiin yujnu ja'a: “Kuxio nuu kandichi ra ja'a ti kua'an nuu mar un kundichi ra”, kachi ra naa ra, ti yujnu un chi

kuandatu i nuu ra naa ra —ni kachi ya.

Jniñu sa'a chaa junukuachi

⁷Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu. Nu iin iin ra ñava'a iin muzu ja sajniñu, ko tu ni'in da ja kuu ya'u da, ti chaa un kin sa'a da jniñu, xi kin koto da xndiki ti nchaa da, ¿xi va nu kachi ra jiin da sia'an naa ra? “¿Kuan ya'a ti nukoo ra kaji ra staa un xino?” ⁸Jandaa ni kuu ja tuu, chi su'va kachi ra jiin da: “Sava'a ja na kuxini ri, chu'un ra ndeyu kaji ri, ti chu'un ra nducha na ko'o ri xnakan, ti sa kuu nukoo ra ti kee ra staa.” ⁹¿Xi va nu nakuanta'u ra nuu muzu ra un, ja ni sa'a da taka jniñu ni ta'u ra nuu da un nu? Jandaa ni kuu ja tuu. ¹⁰Ti suni sia'an ro'o naa ra, nu ni ndi'i ni ka sa'a ra taka jniñu, ti tu nduvixi ini ra naa ra, ti kachi ra: “Tu kanuu ja nakuanta'u ya nuu yo, chi sa nini jniñu ni ta'u ya ni ka sa'a yo naa yo”, kachi ra naa ra —ni kachi Jesús.

Ni sa'a Jesús tajna uxi chaa ni ka jna'an kue'e ndi'yi te'yu

¹¹Nu ni siin Jesús ichi kua'an ya ichi ñuu Jerusalén, ni ya'a ya ñu'un ñuu Samaria jiin Galilea. ¹²Nu ni jaa ya iin rancho, ti yukan ka janujna'an uxi chaa ni ka jna'an kue'e ndi'yi te'yu ya. Ni ka jankuñi jika da ti'li, ¹³ti ni ka kanajiin da sia'an naa da:

—iJesús! iMaestro! Kunda'u ini ni saña naa na —ni ka kachi da.

¹⁴Nu ni jini Jesús da naa da, ti ni kachi ya:

—Kuan stuu maa ra nuu sutu Israel un naa ra —ni kachi ya.

Ni kuankoyo da naa da, ti ni ka ndundoo da jiin kue'e ka jna'an da un. ¹⁵Ti iin da, nu ni jini da ja, ja ni ndundoo kue'e da un, ni nandeokuñi da, kanajiin da nakanajaa da Yandios. ¹⁶Ni jakunjiti da nuu Jesús, ni sinu da nuu da undi nuu ñu'un ja nakuanta'u da nuu ya. Ti maa iin ni chaa un ni kuu iin chaa ñuu Samaria.

¹⁷Yukan ti ni ka'an Jesús:

—¿Xi ansu ka iyo uxi jna'an ra ja ni ka ndundoo jiin kue'e ka jna'an ra un nu? ¿Nanu ka'iin uu ga jna'an ra un naa da? ¹⁸¿Xi maa iin ni chaa ñuu jika ja'a kuu ja ni nandeokuñi ja nakanajaa da Yandios nu? —ni kachi ya.

¹⁹Yukan ti ni kachi ya jiin chaa un:

—Ndo kuñi ti kua'an, chi ja ni nduva'a ra ti kendo ndaa ra nuu Yandios, chi ni kandixia ndaa ra ru'u —ni kachi ya.

Nasa kuni yo jniñu ta'u Yandios

(Mt. 24.23-28, 9,17-18, 36-41;

Mr. 13.6-9, 15-16; Lc. 21:8-12, 21)

²⁰Chaa fariseo un ni ka jikajnu'un da Jesús nama kuu ja keja'a Yandios ta'u ya jniñu nuu ñuu da naa da, ti ni kachi ya jiin da:

—Na chaa jniñu ta'u Yandios, ko tu kuni ndijin ra nasa keja'a ya ta'u ya jniñu un. ²¹Ti tu kuu kachi ra: “Ja'a kande”, xi kachi ra: “Yukan kande.” Chi na kachi ri ja, ja ni chaa iin ja ta'u jniñu nuu ra naa ra —ni kachi ya.

²²Yukan sa ni kachi ya jiin chaa ka skua'a jiin ya:

—Jaa iin kivi ja kundiyo ini ra naa ra ja maa Se'e Yivi Ñuyivi na ndenda ya nuu ra, ko tukaa ga kuni ra maa chaa un. ²³Ti kachi yivi jiin ra naa ra: “Ja'a kande ya”, xi kachi: “Yukan kande ya.” Koto ma kandixia ra naa ra jnu'un un. ²⁴Chi kivi nchaa maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti kuni ndijin ra naa ra nanu sa'a nu janducha, ti ndincha ni tu'u undi nuu kaña ndikandii jiin undi nuu kee ndikandii. ²⁵Ko xnakan kuu yaku ri nuu ñuyivi ja'a, ti kondo'o koo nene ri, chi vijna tu kuenta'u yivi ñuyivi ja'a ru'u. ²⁶Chi nanu ni iyo kivi ni chaku Noé, chaa ni kii na jana'an, ti suni sia'an kuu nu na jaa kivi nchaa maa Se'e Yivi Ñuyivi. ²⁷Ni kunchuku vatu yivi naa i nani kuncha Noé, chi ka ndo'o ini i ja kukuee nuu i naa i. Ka yaji i, ti ka ji'i i, ka nanda'a i, ti ka ja'a i se'e si'i i ka nanda'a ña naa ña, undi ni jaa kivi nu ni kivi Noé ini barco ka'nu da. Ko nu ni kuun iin sau xaan un, ti ni ka naa i. ²⁸Ti suni sia'an ni kuu na ni chaku Lot. Ni kunchuku vatu yivi. Ka yee i, ka ji'i i, ka jaan i sava'ni ga ndajniñu, ti ni ka xiko i, ka sa'a i jniñu, ti ka sa'a i ve'e i naa i. ²⁹Ko nu ni kee Lot yu'u ñuu Sodoma, ti ni jinu ñu'un jiin azufre ja ni kii ichi andivi, ti ni ndi'i ni yivi un ni ka ji'i. ³⁰Ti suni sia'an kuu nu na jaa kivi ndenda maa Se'e Yivi Ñuyivi.

³¹Ti ja kuu kivi un, yivi ka ndetatu i yuxe'e i, koto ma ki'in i iin ndajniñu i ini ve'e i, ti na kunu xaan i naa i. Ti yivi ka'iin nuu jniñu, koto ma ndeokuñi i ve'e i ja stutu i ni iin ndajniñu i. ³²Ti nuku'un ini naa ra nasa ni ndo'o ñasi'i Lot ja sa

naa ni ti ni jil'i ña. ³³Chi taka yivi ja kuni nama i maa i ñuyivi ja'a, ti tukaa nanita'u i nuu Yandios ja kuu saa ni. Ti taka yivi vasu na kuu i ja siki ru'u, ko yukan kuchaku i ja kuu saa ni. ³⁴Na kachi ri nuu ra naa ra nasa kuu ja kuu kivi un. Ti nu ka kixi uu yivi nuu iin jito jakuaa un, ti iin ni ki'in, ko inga chi kendo. ³⁵Ti koo uu ñasi'i ka ndiko nduu ña; iin ña ki'in ri jiin, ti kendo inga ña. ³⁶Nu uu chaa ka'iin yuku xi nu ka sa'a da jniñu, iin da ki'in ri jiin, ti kendo inga da —ni kachi Jesús.

³⁷Nu ni ndi'i ni ka ñuso'o ndaja'a Jesús, yukan na ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Ti nanu kuu nu kuu sia'an Jito'yo? —ni ka kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Ndijin ndaa nde'e yo ka kututu tiji nuu katuu kuiti ni ji'i. Ti suni sia'an ndijin ndaa nde'e yo nu ndenda maa Se'e Yivi Ñuyivi —ni kachi Jesús.

Jnu'un iin ña'an ni kendo maa iin jiin iin juez

18 Yukan ti ni jani Jesús jnu'un nuu chaa ka skua'a jiin ya, ja kanuu ga ja tu xndoo da jnu'un kakanta'u da nuu Yandios, ja na koo ndee ini da ti siuku da taka jniñu tatu ya nuu da naa da. ²Ti ja ni xndaku ya yukan nuu da, ti ni jani ya iin jnu'un sia'an:

—Ni iyo iin ñuu nuu ni iyo iin juez ja tu chiñu'un da jnu'un Yandios, ni tu jandatu da nuu ni iin yivi. ³Ti suni ñuu yukan ni iyo iin ña'an maa iin. Ti ña'an un ja'an ña, ja'an ña nuu juez un, kanda'u ña jiin da ja na nama da ña nuu iin yivi

ka kanaa jiin ña. ⁴Ni kuu na'an ja'an ña, ko tu kuni juez un sa'a da justicia. Ko ni jaa iin kivi, ti ni nakani ini da ti ni ndo'o ini da: “Vasu tu chiñu'un yo Yandios, ni tu sa'a yo nanu nuu ni iin yivi, ⁵ko ña'an ja'a ni kuu nuu nuu xñaña'an ña nuu yo. Va'a ga ja na nama yo ña, ti nava tukaa ga kiji ña chi so skuiti ña ini yo”, ni ndo'o ini da —kachi Jesús.

⁶Ti ni kachi tuku Jito'yo Jesús: —Yukan kuu jnu'un ni ndo'o ini juez un ja tu va'a ini da, ti ni nama da ña'an un. ⁷Ti suni sia'an sa'a Yandios ja kuu taka yivi ka kandixia ja ni nakaji ya, ja kuu nduu kuu ñuu ka kanda'u i jiin ya. Ti jandaa ni kuu ja tu kukuee ya nama ya maa i. ⁸Na kachi ri ja tu kundatu ra, chi nama ya siki ra. Ko nu na jaa kivi nchaa maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti na nde'e yo nu kuni ya yivi ka siuku ndaa i jnu'un ya, ja ka kandixia ndaa i maa ya xi tuu —ni kachi ya.

Jnu'un siki iin chaa fariseo jiin iin chaa kinya'u puesto

⁹Ti nuu ka'iin tijni chaa vixi ini, ja ka sa'a yiñu'un da maa da, ti ka skee ichi da ñanijna'an da. Ti nuu chaa un ni ka'an Jesús jnu'un ja'a: ¹⁰—Uu chaa ni ka ja'an siin da veñu'un ka'nu Israel ja ka jikanta'u da nuu Yandios. Iin da kuu chaa fariseo, ti inga da kuu chaa kinya'u puesto. ¹¹Chaa fariseo un chi kandichi da jikanta'u da, ti kachi da: “Ni'in Yandios, nakuanta'u na nuu ni ja tukaa na nanu kanda sava yivi naa i, ja ka sakui'na i, kanda kua'an i, ti ka nchaka i uni kuun

ñasi'i, ni tukaa na nanu kaa chaa kinya'u puesto ja'a. ¹²Uu jinu kendo ndicha ini na iin semana, ti ja'a na ti'li ti'li nuu taka ja ni'in na nuu ni'in Yandios", ni kachi chaa fariseo un. ¹³Ti chaa kinya'u puesto un, chi jika ni kandichi da nuu chaa fariseo un, ti ni tu ni tava ini da ndakoto da ichi andivi, chi so ni keja'a kani da nda'a da jika da, ti kachi da: "Ay Yandios, kuanka'nu ini ni nuu na, chi kuu na iin chaa nchakuachi", ni kachi da. ¹⁴Ti na kachi ri nuu ra ja chaa kinya'u puesto un, ni janka'nu ini Yandios nuu kuachi da ja ni kendo va'a da nuu ya, sa kuan no'on da ve'e da. Ti chaa fariseo un, chi tuu. Yukan, na kachi ndaa ri ja taka yivi sa'a yiñu'un i maa i ja kuni kuña'nu i, ti su'va ka ndukui'ya ini i. Ko yivi ja kukui'ya ini un vijna su'va nduña'nu i, chi maa Yandios sa'a —ni kachi Jesús.

Jesús jiin suchi kuachi

(Mt. 19.13-15; Mr. 10.13-16)

¹⁵Yukan ti ni ka yinda'a yivi suchi kuachi nuu Jesús ja na chuxndee ya nda'a ya xini i. Ko nu ni ka jini ndaja'a ya, ti ni ka keja'a ka nduxaan da jiin yivi un. ¹⁶Ko ni kana Jesús ja na tu'va suchi kuachi un nuu ya, ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—Sia naa ra na kikoyo i nuu ri ti tu kasi ra naa ra. Chi taka yivi ja kuni kivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, ti kuni ja na kivi i nanu suchi kuachi ja'a. ¹⁷Na kachi ri nuu ra naa ra ja tu yii kuantu'u iin suchi lulu jnu'un Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, ti ansu iin yivi ña'nu ja, ja ni kuni'in ini, ti tu ka

kuni kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i —kachi ya.

Iin chaa riko

(Mt. 19.16-30; Mr. 10.17-31)

¹⁸Yukan ti iin chaa kuña'nu un ni jikajnu'un da Jesús:

—Chaa va'a kuu ni, maestro. Ti kachi ni, čnaa jniñu va'a sa'a na ti ni'in ta'u na ja kuchaku na sia'an ni nuu andivi ja kuu saa ni? —kachi da.

¹⁹Ti ni kachi Jesús:

—Ndoo ka'an ra ja chaa va'a kuu ri, ti tu ni iin chaa va'a iyo, chi maa iin ni Yandios iyo. ²⁰Ja jini ra jnu'un ta'u Yandios nuu yo: "Tu kunchaka ra tijni ñasi'i. Tu ka'ni ra ndiyi. Tu sakui'na ra. Tu chakuachi ra yivi. Kuandatu nuu tata ra, nuu nana ra" —ni kachi ya.

²¹Ti ni kachi chaa riko un:

—Ja ni ndi'i un ni jandatu na undi lulu na —ni kachi da.

²²Ja sia'an ni ka'an da, ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ko iyo inga jniñu kumani ja sa'a ra. Xiko ndi'i ja ñava'a ra ti kua'a nuu yivi nda'u. Yukan na ti sa ni'in ra ta'u ra undi andivi. Yukan na ti sa kii ra na cho'o —kachi ya.

²³Nu ni jiniso'o chaa un ja sia'an ni kachi Jesús, ni kukui'ya xaan ini da ti kua'an da, chi vanuxia chaa riko xaan kuu da. ²⁴Ti nde'e Jesús nuu da ni kee da kua'an da, ti ni kachi ya jiin uu ga yivi un:

—Yii xaan ja kuu iin chaa riko ja na xndoo da ichi maa da, ti kivi da nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu da. ²⁵Jandaa ndixia ja va yachi ga ya'a iin camellu yau iin yiki tikui, ti ansu ja kivi iin chaa riko

nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu da —ni kachi ya.

²⁶Yukan na ti yivi ni ka jiniso'o un ni ka kachi:

—Nusa, ¿ti nau kuu ja nanita'u nu? —kachi da naa da.

²⁷Ti ni kachi Jesús:

—Ni iin yivi tu kuu sa'a un, ko Yandios chi taka ni ja kuu sa'a ya —ni kachi ya.

²⁸Ti ni kachi Pedro:

—Saña naa na, ni ka xndoo na taka ja ka ñava'a na ti vekoyo na jiin ni —ni kachi da.

²⁹Yukan ti ni kachi Jesús:

—Na kachi ndaa ri siki nasa kuu jiin yivi ja kuni kivi i nda'a Yandios ja ta'u ya jniñu nuu i, vasu nu na xndoo da ve'e da, xi ñasi'i da, xi ñani da, xi tata da jiin nana da, xi se'e da. ³⁰Ja sia'an ti nani'in da vi'ga ja kuu taka ga ja ni ka xndoo da un, nava kuchaku da nuu ñuyivi ja'a, ti nanita'u da nuu Yandios ja kuchaku da ja kuu saa ni—ni kachi ya.

Ka'an tuku Jesús ja kuñ ya

(Mt. 20.17-19; Mr. 10.32-34)

³¹Ni kana siin Jesús ndi uxi uu ndaja'a ya un, ti ni kachi ya:

—Ja kuankoyo yo ichi ñuu Jerusalén, ti yukan na kundaa nava ni ka chiso profeta na jana'an ja kuu siki ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi.

³²Nakua'a yivi ru'u nuu yivi inga nación, ti kusikinchaa yivi un ru'u, ti tivi si'i i nuu ri, kani i ru'u, ti ka'ni i ru'u. ³³Ko nu uni kivi ti nandoto ri ma'ñu ndiyi un chi ru'u kuu maa Se'e Yivi Ñuyivi, ja ni nakaji Yandios vaji ri —ni kachi ya.

³⁴Ko ndaja'a ya un, tu ni ka chaku ini da ni ti'li jnu'un ni ka'an

ya, chi jnu'un un tu ni kivi injnuni da naa da. Yukan kuu ja tu ni ka chaku ini da nasa kuni ka'an jnu'un un.

Sa'a Jesús tajna iin chaa kuaa

(Mt. 20.29-34; Mr. 10.46-52)

³⁵Nu kuan kuyajni Jesús ñuu Jericó, ti yu'u ichi un nukoo iin chaa kuaa jikan da xu'un. ³⁶Nu ni jiniso'o da ja ka ya'a yivi kua'a, ti ni jikajnu'un da ndoo kuu. ³⁷Ti ni ka kachi yivi un ja Jesús, chaa ñuu Nazaret kuu ja kua'an ichi un. ³⁸Yukan ti ni kanajiin da:

—iNi'in Jesús! Maa ni ja ta'u jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña —ni kachi da.

³⁹Ti yivi ka yosjnuu un ni ka nduxaan jiin da ja na kasi yu'u da, ko maa da vi'ga ni kanako'o da:

—iNi'in Jesús! iMaa ni ja ta'u jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña! —ni kachi da.

⁴⁰Yukan ti ni jakuñi Jesús, ti ni kachi ya ja na kin ki'in da chaa un naa da. Nu ni jaa da nuu ya, ti ni jikajnu'un ya maa da:

⁴¹—¿Ndoos kuni ra ja sa'a ri jiin ra, nusa? —ni kachi ya.

Ti ni kachi chaa un:

—Jito'yo, ja na ndundijin nduchi na —ni kachi da.

⁴²Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Na ndundijin nduchi ra. Ni nduva'a ra vijna na chi ni kandixia ndaa ra ru'u —ni kachi ya.

⁴³Ti hora ni, ni nduva'a nduchi chaa un, ti ni chindikun da kua'an da jiin Jesús, ti nakuanta'u da nuu Yandios. Ti suni taka yivi ni ka

jini jniñu ña'nu un, ni ka keja'a ka nakanajaa i Yandios.

Jesús jiin Zaqueo

19 Yukan ti ni kivi Jesús ñuu Jericó, ti kuan ya'a ya ma'ñu ñuu yukan, ²ti yukan iyo iin chaa riko nani Zaqueo, chaa kuña'nu nuu chaa ka kinya'u puesto un. ³Ti chaa un ndiyo ini da ja kuni da nuu Jesús, ko tu jini da ya chi yivi kua'a ka'iin un ni jasi i nuu ya. Ti Zaqueo chi liki da ti'li. Ja yukan kuu ja tu kuu kuni da nuu Jesús. ⁴Yukan ti ni ja'a da corri ni kandu da ti ni kaa da xini iin nutichi vixi kandichi yajni nuu ya'a Jesús, nava na kuni da nuu ya. ⁵Nu ni jaa Jesús ja'a yujnu un, ni ndakoto ya nuu kaxndee Zaqueo, ti ni kachi ya jiin da:

—Zaqueo, yachi ro ti kuan nuu, chi kuni ri kendo ri ve'e ra vijna — ni kachi ya.

⁶Yukan ti yachi ni nuu Zaqueo, ti ni kanxia'u da jiin Jesús. ⁷Nu ni ka jini taka ga yivi un, ti ni ka keja'a ka ka'an siki Jesús ja kuni kendo ya ve'e iin chaa kinya'u puesto, vanuxia tu ni siuku ndaa da ley Moisés. ⁸Yukan ti ni ndokuñi Zaqueo, ti ni kachi da jiin Jito'yo Jesús:

—Nde'e ni Jito'yo. Ja ndi'i ja ñava'a na, ti na kua'a na sava nuu yivi nda'u naa i, ti nu iyo iin iin yivi ni xndoña'an na ja ni jisonchaa na ja ñava'a i, ko vijna ti na nakua'a na kuun ga jinu ja kuu iin ja ni jisonchaa na un —ni kachi da.

⁹Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Na kachi ndaa ri nuu ro'o Zaqueo chi jandaa kuu ja kuu ra iin

jna'an tata yo Abraham na jana'an, ti ni kandixia ndaa ra ru'u vijna nanu ni kandixia tata Abraham na jana'an. Ti suni yivi kanchuku ve'e ra ja'a ni ka janta'u i ru'u, ti ja ni ka kandixia i ru'u. Yukan kuu ja kendo va'a ra ti keta'u ra nuu Yandios naa ra. ¹⁰Chi na kachi ri ja ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi ni chaa ri ja na chunaa ri nuu taka yivi nava tukaa kinkoyo i nuu infiernu —ni kachi Jesús.

Chaa ka sajniñu jiin xu'un

¹¹Ni ka ñuso'o yivi jnu'un ka'an Jesús yukan, ti ni xndaku ya nuu i jiin inga jnu'un siki nasa ta'u Yandios jniñu. Yukan kuni xndaku ya, chi ja yajni jaa ya ñuu Jerusalén, ti ka ndo'o ini yivi un ja ja ni jaa hora ja nduña'nu ya ti ta'u ya jniñu nuu ni tu'u nación Israel. ¹²Ni ja ni ya iin jnu'un sia'an, ti ni kachi ya: —Ni iyo iin chaa riko, ti ni ndo'o ini da ja ki'in da inga nación jika, ja ni'in da jniñu kunchaa da ti ta'u da jniñu siki ñuu da, ja na nduu da rey siki ñuu da, ti sa ndeokuñi da. ¹³Na ti ki'in ga da, ti ni kana da uxi muzu ka junukuachi nuu da un, ti ni ja'a da iin iin xu'un nchaa ya'u xaan nuu da naa da, ti ni kachi da: “Nu na ki'in ri ti sajniñu naa ra jiin xu'un ja'a nava na nakaya se'e xu'un ja'a ja kuu kivi nchaa ri”, ni kachi da. ¹⁴Ko vanuxia yivi ñuu da un ka kuiti ini nuu da, ti ni ka taji da tijnu chaa kua'an jata da nuu inga ñuu, ja na kachi nuu chaa ña'nu inga ñuu un: “Tu ka jajna'an ini yivi ja kundiso jniñu chaa ja'a nuu na naa na”, ni ka kachi. ¹⁵Ko chaa riku un, chi ni ni'in da jniñu kuncha da ja ta'u da jniñu

siki ñuu da ja ni nduu da rey, ti ni nandeokuñi da nuu ñuu da.

Yukan ti nu ni najaa da ñuu da tuku, ti ni kana da taka chaa ni ja'a da xu'un un nuu, ndenu nasa ni ka ni'in iin iin chaa un, nu ni ka nata'u se'e xu'un ni ja'a da un xi tuu. ¹⁶Ni jaa iin muzu nuu chaa riko un, ti ni kachi da: “Taa, jiin iin xu'un ni un ni nani'in na uxi ga xu'un”, ni kachi da. ¹⁷Ti ni kachi rey un: “Iyo va'a, ni kuu ra iin muzu va'a, ja va'a ni sa'a jniñu ra jiin iin xu'un un. Vijna na ti na tatu ri inga jniñu nuu ra ja na nduu ra iin chaa kuña'nu, ti ta'u ra jniñu nuu uxi ñuu”, ni kachi da.

¹⁸Yukan ti ni jaa inga muzu, ti ni kachi da: “Taa, jiin iin xu'un un ni nani'in na u'un ga xu'un”, ni kachi da. ¹⁹Ti ni kachi tuku rey un jiin muzu da: “Iyo va'a. Vijna na ti na tatu ri inga jniñu nuu ra ja na nduu ra iin chaa kuña'nu, ti ta'u ra jniñu siki u'un ñuu”, ni kachi da.

²⁰Yukan sa ni jaa inga muzu, ti ni kachi da jiin rey un: “Taa, ja'a iyo xu'un ni. Ni sava'a na chii iin pañitu. ²¹Yu'u na chi ja jini na ja kuu ni chaa tu ñunda'u ini, chi kua'a ga nandakan ni, ti ansu ja ni ja'a ni, ti su'va kuni ga ni”, ni kachi da.

²²Yukan ti ni kachi rey un jiin da: “Ro'o chaa ndeva'a, jiin jnu'un ka'an ni ra xndichi ra maa ra. Ti ka'an ra ja vi'i ga nandakan ri ansu ja ni ja'a ri. Ti suni ka'an ra ja su'va vi'i ga kuni ri. ²³Ti nu sia'an kuu nusa, ¿ndoo tu ni januu ra xu'un ri nuu chaa ka sajniñu siki tratu, nava nu ni nchaa ri, ti naki'in ri xu'un ri jiin se'e i niku?” ni kachi da.

²⁴Yukan ti ni kachi da jiin chaa ka'in un: “Kuisonchaa xu'un

nuu muzu ja'a, ti kua'a nuu chaa yijni uxi xu'un un”, ni kachi rey un. ²⁵Ti ni kachi chaa un naa da: “Taa, ti ndoo ti ja ñava'a chaa un uxi jna'an”, ni ka kachi da. ²⁶Ti ni kachi rey un: “Na kachi ri jiin ra naa ra ja nu yivi ñava'a un, ti su'va kii ga nuu i, ti kuña'nu ga i jiin jniñu ndiso i. Ko yivi tundo ñava'a, ti vasu ti'i jniñu ja ndiso i un, kuxio ki'in. ²⁷Ti yivi ka jito u'u ru'u un, ja tu ka kuni ja kuu ri rey, kuan ki'in ti ka'ni ra naa ra nuu ri ja'a”, kachi da —ni kachi Jesús.

Kivi Jesús ñuu Jerusalén

(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Jn. 12.12-19)

²⁸Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ti ni siin ya kua'an ya ñuu Jerusalén. ²⁹Nu ja yajni jaa ya ñuu Betfagé jiin Betania, yajni yuku Olivos, ti ni taji ya uu ndaja'a ya, ti ni kachi ya jiin da naa da:

³⁰—Kuankoyo rancho kande yajni un naa ra, ti nu jakoyo ra un, nani'in ra nuu ndikun iin burru ja ti koso ga yivi ti. Ndaji ti ti kikoyo ra jiin ti naa ra. ³¹Ti nu ka jikajnu'un yivi ro'o ja ndoo ka ndaji ra ti, ti kachi jiin da naa ra ja maa Jito'o ra nandi'i da ti —ni kachi ya.

³²Kuankoyo ndaja'a ya, ti ni ka nani'in da burru un nava ni kachi Jesús nuu da naa da. ³³Ja ka ndaji da burru un ti ni kekoyo chaa xiin ti un, ti ni ka kachi da:

—¿Ndoo ka ndaji ra burru un naa ra? —ka kachi da.

³⁴Ti ni ka kachi ndaja'a un: —Maa Jito'yo nandi'i ti —ni ka kachi da naa da.

³⁵Yukan ti kuankoyo da jiin ti nuu kande Jesús, ni ka chuku da

sa'ma da siki ti, ti ni ka skaa da Jesús siki ti. ³⁶Ti ichi kua'an Jesús ni ka chuku yivi sa'ma i ini ichi un. ³⁷Nu ni ka kuyajni ya nuu kande yuku Olivos, ti tendi'i yivi ni ka kandixia ya ni ka keja'a ka kanajiin ja ka kusii ini ti ka nakuanta'u i nuu Yandios ja ni ka jini i taka jniñu ña'nu ni sa'a ya. ³⁸Ti kachi i naa i:

—Ña'nu na koo maa rey yo, chi Tata yo Yandios ni taji ya maa chaa ndiso jniñu ña'nu nuu ya. Ja ni ndumani Yandios jiin yivi ñuu ya vijna. iNa kachi ndaja'a ya undi andivi un ja na koo ña'nu chaa ja'a! iSia'an na kachi da! —ni ka kachi i.

³⁹Yukan ti sava chaa fariseo kuan koyo jiin yivi un, ni ka kachi jiin ya:

—Maestro, nduxaan ni nuu ndaja'a ni ja'a —ni kachi da.

⁴⁰Ti ni kachi Jesús jiin da naa da: —Na kachi ri jiin ra naa ra, ja nu na kasi yu'u yivi ja'a na i, ti suni kuu sa'a Yandios ja na kanajiin yuu un naa i —ni kachi ya.

⁴¹Nu ni kuyajni ya ñuu Jerusalén, ni jitonchaa ya ñuu un, ti ni ndukui'ya ini ya. Ti ni nde'e ya ja siki yivi un, ⁴²ti ni kachi ya:

—Ro'o, yivi ñuu Jerusalén, sa ti ni ka chaku ini ra vasu iin ti'li ja vijna kuu kivi ja ndumani ra jiin Yandios naa ra niku, ko vijna tukaa chi ja ni ya'a un, ti ja yisa'yi, ti tukaa ga kuni ra naa ra. ⁴³Chi su'va, jaa kivi ja kondo'o ra iin nundo'o xaan, ti chakoyo yivi ka jito u'u ro'o, kuikonduu i ñuu ra, ti kasi kutu i jiin yuu, ti ya yukan ndonda i siki ra. ⁴⁴Ti ndi'i ve'e ra kanuu i, ti ka'ni i tendi'i ra. Ti tukaa xndoo

i ni iin ve'e ja kosojna'an ga iin yuu. Sia'an na koo nundo'o un nuu ra chi tu ni ka janta'u ra ru'u, ja ni taji Yandios ja chunaa ri nuu ro'o naa ra —kachi Jesús.

Ni keni'in Jesús yivi ka sa'a ya'u ini veñu'un ka'nu

(Mt. 21.12-17; Mr. 11.15-19; Jn. 2.13-22)

⁴⁵Nu ni jaa Jesús nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un, ti ni keja'a keni'in ya taka yivi ka xiko ini veñu'un un. ⁴⁶Ti ni kachi ya jiin yivi un:

—Sia'an yoso nuu tutu Yandios: “Ve'e ri konani ve'e nuu kakanta'u yivi naa i”, ko ro'o naa ra, ni ka nasa'a ra ve'e nuu ka nataka ñakui'na —kachi ya.

⁴⁷Taka kivi ni xna'an Jesús nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un, ko sutu ka kuña'nu un jiin taka chaa ka kuña'nu ñuu un, ka nduku da nasa kuu ka'ni da ya naa da. ⁴⁸Ko tu kuu nasa sa'a da naa da, chi tendi'i yivi un ka kusii xaan ini i jiin taka jnu'un ni xna'an Jesús.

Na jniñu ndiso Jesús

(Mt. 21.23-27; Mr. 11.27-33)

20 iin kivi kande Jesús nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un xna'an ya nuu yivi, ti ka'an ya jnu'un Yandios nuu i naa i, ti ni ka jakoyo sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley Israel jiin chaa ka kuña'nu nación Israel, ti ni ka kachi da jiin ya:

²—Kachi nuu ri, ¿nau ni ta'u jniñu ña'nu ja sa'a ra taka jniñu ja'a? ¿Xi nau ja ni ja'a jniñu ña'nu ja'a nuu ra? —kachi da naa da.

³Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Suni ru'u, na kajnu'un ri ro'o naa ra iin jnu'un. Na kachi ri, ⁴¿nau ja ni tatu jniñu nuu Juan ja ni kii skuanducha da yivi nusa? ¿Inga yivi ni tatu jniñu un nuu da, xi maa Yandios nu? —ni kachi ya.

⁵Yukan ti ni ka keja'a ka ndajnu'un maa da naa da, ti ni ka kachi da:

—Nu na kachi yo ja Yandios ni taji chaa un, ti kachi da jiin yo: “¿Ndoo tu ni ka kandixia ra jnu'un ni ka'an da nusa?” ⁶Ti nu na kachi yo ja yivi ni taji da, ti va tendi'i yivi ka'iin ja'a ka'ni yo'o jiin yuu, chi tendi'i yivi ka kandixia ja Juan ni kuu iin profeta, ja ni ka'an jnu'un Yandios —sia'an ka ndajnu'un da.

⁷Yukan sa ni ka kachi da:

—Tu ka jini ri nau ja ni taji Juan, ja ni kii skuanducha da yivi —ni ka kachi da.

⁸Yukan na ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Vanuxia tu ka kuni kachi ra, ti suni ru'u tu kachi ri nuu ra nau ja ni ja'a jniñu ña'nu ja'a nuu ri —kachi ya.

Siki muzu ka sajniñu ndeva'a

(Mt. 21.33-44; Mr. 12.1-11)

⁹Yukan ti ni xndaku Jesús nuu yivi un jiin jnu'un ja'a, ti ni kachi ya:

—Iin chaa ni xndee kua'a da nutika'ya, ti ni jakanchaa da ñu'un un nuu chaa ka sajniñu un, ti ni kee da kua'an da, ti ni kuna'an kua'an da. ¹⁰Nu ni jaa kivi nastutu da tika'ya un, ti ni taji da iin muzu ja na kin kakan da sava tika'ya un ja kuu maa da nuu chaa ka yinda'a un. Ko ni ka ki'in da chaa un, ni ka kaja

da chaa nuu ñu'un, ti ni ka nataji da chaa kuano'on da sia'an ni.

¹¹Ti chaa xiin jniñu un, ni taji tuku da inga muzu da kua'an, ko suni ni ka ka'an ndeva'a chaa ka ndito un nuu da, ni ka kaja da chaa, ti kuano'on da sia'an ni tuku. Tundo ni ka ja'a da nuu da. ¹²Chaa xiin un, ni taji tuku da inga da, ko chaa ka ndito jniñu un ni ka stuji da chaa, ti ni ka keni'in da chaa kua'an da.

¹³Yukan na ti chaa xiin ñu'un un, ni ndo'o ini da: “¿Nasa sa'a yo vijna na? Va na taji yo se'e yo na ki'in da va'a ga, ti nu na kuni chaa un nuu da, ti va kuandatu da naa da”, ni ndo'o ini da. ¹⁴Ko nu ni ka jini chaa ka ndito jniñu un nuu se'e chaa xiin ñu'un un, ti ni ka kachi da: “Chaa ja'a kuu ja xiin ta'u. Va'a ga na ka'ni yo, ti na kendo ndi'i yo jiin yaji ja'a”, ni ka kachi da. ¹⁵Ni ka jniñi da chaa un, ni ka keni'in da chaa fuera yu'u ñu'un un, ti ni ka ja'ni da chaa. ¿Ti ndoo sa'a chaa xiin ñu'un un jiin chaa ka ndito jniñu ja sia'an? ¹⁶Va najaa da ti ka'ni da chaa ka kuu muzu un, ti kua'a da ñu'un un nuu inga yivi ka ndito un —ni kachi Jesús.

Nu ni ka jiniso'o yivi jnu'un un, ti ka ka'an:

—iNi tu kachi Yandios ja koo sia'an nuu yo, nanu ni jna'an muzu ni ka ndito i ñu'un tika'yi un! —ni ka kachi i.

¹⁷Yukan ti ni nde'e Jesús nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Nusa ti ¿ndoo kuni ka'an jnu'un yoso nuu tutu Yandios ja kachi sia'an?

Yuü ni ka skaña chaa ni ka sa'a nama ja'a, kuu ja kanuu ga

ja ndiso jniñu jiki iin ve'e.
Kachi tutu.

¹⁸Ti nanu ni ka sa'a chaa ni skaña yuū un, suni sia'an na kuu yivi tu ka janta'u ru'u. Ti sia'an nanu ka tuji yivi ka jioKava siki iin yuū, suni sia'an jna'nu ndatu yivi tu kandixia ru'u. Ko kivi na sa'a ndaa Yandios kuachi i, ti yivi tu ni kandixia ru'u, koo ndo'o i nanu jna'an iin yivi kanakava iin yuū siki i ti kund'i'i kukuachi i sa'a —ni kachi ya.

Siki jnu'un kinya'u puesto

(Mt. 21.45-46; 22.15-22; Mr. 12.12-17)

¹⁹Ti chaa ka kuu sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley Israel un, ni ka nduku da nasa kuu jniin da Jesús hora un. Ko vanuxia ni ka yu'u da nde'e da yivi un. Chi ni ka chaku ini da ja siki maa chaa ka kuña'nu un, ni ka'an Jesús jnu'un un.

²⁰Yukan ti chaa ka kuña'nu un ni ka nduku da chaa ni ka nduku jnu'un, ja na sa'a da ja chaa va'a ka kuu da, ja na nduku da iin jnu'un, na ndenu naa jnu'un kani Jesús, ti nava sia'an ti na ni'in da ichi ja kankuachi da ja'a ya, nava nakua'a da ya nuu gobernador. ²¹Ja yukan kuu ja ni ka jikajnu'un da ya sia'an: —Maestro, ka jini na ja ka'an ndaa ni, ti xna'an ndaa ni ichi Yandios, ti tu yu'u ni nde'e ni ni iin chaa vasu kuña'nu ga da. ²²Nusa ti kachi ni nuu na nasa ndo'o ini ni. ¿Iyo va'a nu cha'u yo xu'un nuu gobierno Romano xi tuu nu? —ni ka kachi da.

²³Ko ja jini Jesús ja tu ka ndo'o va'a ini da, ti ni kachi ya:

—¿Ndo'o ka kuni xnda'u ra ru'u?

²⁴Xna'an iin xu'un un nuu ri. ¿Naa

nūu kuu ja nchaa nuu xu'un ja'a, ti naa sivi kuu ja yoso un nusa? —ni kachi ya.

²⁵Ti ni ka kachi da:

—Nūu maa rey nación Roma kuu —ni ka kachi da.

Yukan ti ni kachi Jesús:

—Nusa ti kua'a nuu rey nación Roma ja xiin maa da, ti kua'a nuu Yandios ja xiin maa Yandios —ni kachi ya.

²⁶Yukan ti tu ni kuu chakuachi da jiin jnu'un xna'an ya nuu yivi un. Chi su'va ni ka naa ini da ja sia'an ni nachiso ya nuu da, sa ni ti ni ka jasi yu'u da naa da.

Jnu'un siki ja ka nandoto ndiyi

(Mt. 22.23-33; Mr. 12.18-27)

²⁷Nu ni ya'a un, ti ni ka ja'an sava chaa saduceo ni ka jande'e da Jesús. Chaa saduceo un ka ka'an ja tukaa ga ka nandoto ndiyi un, ti ni ka kachi da:

²⁸—Maestro, ni kachi Moisés ja nu na kuū iin chaa ni iyo ñasi'i, ti tu ni iyo se'e da jiin ña, ti kuu nanda'a ñani ndiyi un jiin ña ja na koo se'e ña, ti suchi un nduu nanu se'e maa ndiyi un. ²⁹Ti yukan ni iyo uxia da mani ñani da naa da. Ti chaa ña'nu un ni nanda'a da, ko tu ni iyo se'e ñasi'i da, ti ni ji'i da. ³⁰Ni naki'in chaa kuu uu un ña'an un, ko suni tu ni iyo se'e da jiin ña, ti ni ji'i da. ³¹Ti chaa kuu uni un ni naki'in tuku da ña'an un, ti sia'an ni ka sa'a ndi uxia da, ko ndi uxia da ni ka ji'i, ti tu ni iyo ni iin se'e ña'an un. ³²Sandi'i ni ga ti ni ji'i tu maa ña. ³³Ti nu na nandoto ndiyi un naa da, ¿nau ndi'i uxia ñani un xiin ñasi'i un, ja sia'an ni

ka nanda'a da jiin ña nu? —ni ka kachi da.

³⁴Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Ja kuu nuu ñuyivi ja'a, chi kuu chaa, kuu ñasi'i ka nanda'a. ³⁵Ko nu na nandoto ndiyi un, ti kachi Yandios ja kuu kivi i ñuu nuu ta'u ya jniñu, ko tukaa kuu nanda'a i ni tu kua'a i se'e si'i i ja nanda'a ña. ³⁶Ti yukan tukaa ga ka ji'i ndiyi un, chi nduu i nanu ángel Yandios. Ka kuu i yivi Yandios ja kuu saa ni, chi maa Yandios ni naxndoto ya i. ³⁷Suni nu ka ka'u ra nuu tutu Yandios ja ni chaa Moisés, ti ni ka'an da siki chaa ka chaku vasu ja ni ka ji'i da na jana'an. Chi nuu kayu yukū un, ni kachi Yandios nuu da: “Maa ri kuu Yandios ja ka kanajaa Abraham jiin Isaac jiin Jacob.” Sia'an ni chaa Moisés jnu'un Yandios, chi ni ka chaku chaa un naa da. ³⁸Yukan kuni ka'an ja Yandios tu kuu ya Yandios nuu yivi ni ka ji'i un, chi kuu ya Yandios nuu yivi ka chaku, ja tu ka kendo i ma'ñu ndiyi, chi ni ka nandoto taka ndiyi un ja ka chaku i nuu ya, ja ka chiñu'un da Yandios ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

³⁹Yukan ti sava chaa ka xna'an ley Israel un, ni ka kachi jiin Jesús: —Iyo va'a jnu'un ka'an ni, maestro —ni ka kachi da.

⁴⁰Yukan ti ni iin yivi, tukaa ni ka tava ini da kajnu'un ga da Jesús.

Nau se'e kuu Cristo

(Mt. 22.41-46; Mr. 12.35-37)

⁴¹Yukan ti ni kachi Jesús jiin chaa ña'nu Israel un:

—Ka'an yivi ja Cristo kuu iin jna'an rey David na jana'an, vasu

maa Yandios ni taji ya ja na kundiso ya iin jniñu ña'nu ga ja kuu maa David. Ko vasu kuu ja sia'an ka ka'an yivi. ⁴²Ti maa David ni ka'an da nuu tutu Salmo sia'an:

Yandios ni kachi nuu Jito'o

Cristo:

“Nukoo nda'a kua'a ri, chi ta'u ra jniñu jiin ri.

⁴³Iyo yivi jito u'u ro'o, ko kundee ra jiin,

chi chindee ri ro'o.”

Ni kachi Yandios, kachi David.

⁴⁴Nu sia'an kuu ja maa David ni skonani da ya jito'o da, ti ñnasa kuu ja Cristo kuu iin jna'an rey yo David na jana'an nusa? —ni kachi Jesús.

Ka'an Jesús siki chaa ka xna'an ley Israel

(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 11.37-54)

⁴⁵Nu tendi'i yivi un ka ñuso'o i jnu'un xndaku Jesús, ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya sia'an:

⁴⁶—Koto maa ra naa ra jiin chaa ka xna'an ley Israel. Koto ma sa'a ra nava ka sa'a da naa da. Chi chaa un ka jajna'an ini da ku'un da sa'ma nani, ja na kuni yivi ja chaa kuña'nu ka kuu da nuu veñu'un Israel. Ti ka kuni da ja na ka'an yiñu'un yivi jiin da nuu ya'u, ti na ka'an xia'u i jiin da, “Maestro, maestro.” Suni ka jajna'an ini da silla yiñu'un ga nuu kunchuku da ini veñu'un Israel un. Ti ka kusii xaan ini da jiin jnu'un yiñu'un nuu kunchuku da kaji da staa nuu iin viko. ⁴⁷Suni ka jisonchaa da ve'e ña'an ni kendo maa iin ña naa ña, ti ja tu kuni yivi jniñu kue'e ka sa'a da un, ti kani xaan ka jikanta'u da nuu Yandios. Ti ja kuu maa da

kii iin nundo'o ka'nu xaan ga —ni kachi ya.

Xu'un ni soko iin ña'an ni kendo nda'u

(Mr. 12.41-44)

21 Nu uuxe'e veñu'un ka'nu un ni jini Jesús ja ka chu'un chaa riku un xu'un nuu jajnu un. ²Suni ni jini ya ja ni jaa iin ña'an nda'u xaan ni chu'un ña uu xu'un cobre kuachi, ³ti ni kachi ya jiin yivi ka'iin yajni un:

—Nde'e naa ra. Na kachi ndaa ri ja iin ña'an nda'u xaan ga ja'a, ya'u xaan nchaa xu'un ni ja'a ña un nuu Yandios ja kuu xu'un ni ka ja'a chaa riku un. ⁴Chi yivi riku xaan un, ni ka ja'a da jaku ni ja ka ñava'a da. Ko ña'an nda'u un, tu ñava'a kua'a ña xu'un, ko ni ja'a ndi'i ña ja ñava'a ña, vasu nandi'i ña ja kuu gastu ña —ni kachi ya.

Ka'an Jesús ja naa veñu'un ka'nu Israel

(Mt. 24.1-2; Mr. 13.1-2)

⁵Ti sava ndaja'a Jesús ka ka'an da ja nde vii kaa veñu'un ka'nu un, ja nde vii kanda yuu un jiin taka ja ni ka soko yivi nu ni ka sa'a da veñu'un un. Ti ni kachi Jesús:

⁶—Ndi'i ja'a ka jitonchaa ra naa ra. Ko jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja, jaa iin kivi ja ni iin yuu tukaa kendo koso jna'an ja'a, chi ndi'i ja'a naa —ni kachi ya.

Naa seña koo nu kuan kuyajni ndi'i ñuyivi

(Mt. 24.3-28; Mr. 13.3-23; Lc. 17.22-25, 31)

⁷Yukan na ti ni ka jikajnu'un ndaja'a ya naa da:

—Maestro, ¿nasa da ti sa kundaa jnu'un ka'an ni un? ¿Ti naa seña koo ja kuan kuyajni kundaa taka jnu'un un? —ni ka kachi da.

⁸Ti ni kachi Jesús:

—Koto maa ra naa ra. Koto ma xnda'u yivi ro'o. Chi kua'a yivi kikoyo, ti ndaku ni'in yi sivi ri, ti kachi: “Ru'u kuu Cristo”, kachi i. Xi inga yivi ka'an: “Vijna kuu kivi ja ni taji Yandios ru'u ja sa'a ri jniñu ña'nu”, kachi. Koto kundikun ra jnu'un xndaku yivi un. ⁹Ti kuni ra jnu'un ja ya yukan koo guerra, ti kanaa yivi. Koto yu'u ra naa ra, chi sia'an ndixia kuu. Ko jiin yukan ti ni ti jaa ga kivi ja ndi'i ñuyivi —ni kachi ya.

¹⁰Yukan ti ni siin Jesús ka'an ya:

—Kanaa iin nación jiin inga nación, suni iin ñuu jiin inga ñuu. ¹¹Koo ñujnaa xaan, jiin jnama xaan, jiin kue'e xaan ya yukan. Ti koo seña nuu andivi ja undi yu'u yivi naa i nde'e i un.

¹²Ko xnakan ro'o ja ka kandixia ra ru'u, jniñi yivi ro'o naa ra, ti kua'a i tau ra. Ti nakua'a i ro'o naa ra nuu chaa ka kuña'nu ini taka veñu'un Israel, ja na xndichi da ro'o naa ra, ti jnaa da ro'o vekaa naa ra. Ti suni ja siki ru'u, ti nakua'a da ro'o naa ra nuu chaa ka kuu rey ja ka ta'u jniñu nuu ni tu'u iin nación, ti suni na kua'a da ro'o nuu gobernador siki ja ka kandixia ra ru'u. ¹³Sia'an kuu ka'an va'a ra nuu chaa ka kuña'nu un, ja siki ru'u kuu ja ka jna'an ra nundo'o. ¹⁴Sia'an ti koto xndi'i ra ini ra ja nasa koo jnu'un ka'an ra nuu chaa ka kuña'nu un ja nama ra maa ra. ¹⁵Chi maa ri kuu ja kua'a injnuni ra ja nasa koo

jnu'un ka'an ra naa ra, ti nava ni iin yivi ja koto u'u ro'o tu kundee chajna'an jnu'un ka'an jiin ra naa ra. ¹⁶Ti undi tata ra, ñani ra, jna'an ra, jiin amigo ra kinaa ña'an da ro'o naa ra, ti kachi da ja na kuū ra naa ra. Ti jandaa ni kuu ja tijni ra naa ra kuū.

¹⁷Ti tendi'i yivi ja tu ka kandixia i jnu'un ri, koto u'u i ro'o naa ra ja ni ka kandixia ra ru'u jiin jnu'un ka'an ri. ¹⁸Ko tu naa ni iin ixi xini ra naa ra, chi koto ya ro'o naa ra. ¹⁹Ti nu ka ñukuu ni ini ra jnu'un ri, ti kuchaku ra ja kuu saa ni.

²⁰—Nu ni ka jini ra ja, ja ni ka jiconduu soldado ñuu Jerusalén, yukan na ti kuni ra ja kuan kuyajni kivi ja naa ñuu un. ²¹Ti yivi kanchuku ñuu Judea, na kinkoyo i undi yuku un. Ti yivi kanchuku ñuu Jerusalén, na kekoyo i ñuu un, ti yivi ka'iin yuku xi nuu jniñu, koto ma ndeokuñi ga i ñuu un naa i. ²²Chi kivi un kuu kivi kii nundo'o ka'nu xaan nanu yoso nuu tutu Yandios. ²³iNa nda'u ñaa ka ñuse'e xi ñaa ka nchaka suchi yikin ja kuu kivi un! Ko nundo'o xaan taka nuu ñuyivi ja kuu kivi un, ti kii iin nundo'o ka'nu xaan ja kuu yivi ñuu ja'a. ²⁴Kua'a yivi ñuu kuū nuu guerra un. Ti sava ga yivi un kinkoyo i presu nuu yivi inga nación. Ti ndunúu yivi ñuu jika un nuu yivi ñuu Jerusalén, ti sa'a ndeva'a i jiin da undi na jaa kivi na kachi maa Yandios ja sia'an koo jiin yivi un naa i.

Nasa ndii Jesús

(Mt. 24.29-35, 42-44; Mr. 13.24-37)

²⁵Nu ni ndi'i un, yukan na ti koo iin seña nuu ndikandii, yoo, jiin

choxini. Ti nuu ñuyivi ja'a sana ini yivi taka nación, chi yu'u i ja sa'a iyo nducha mar jiin ja iyo ndonda nuu nducha un. ²⁶Ti so sa'u ini yivi naa i ja sia'an na koo nuu ñuyivi. Ni'in nutu'u andivi ti nukoyo chuxini. ²⁷Yukan na ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, kuni yivi naa i ndenda ri, ti ndii ri nuu viko un, jiin jniñu ja ni nduña'nu xaan ri. ²⁸Nu ni keja'a kuu ndaa taka ja'a, koo ndee ini naa ra ti nava na kosiini ra, chi ja yajni keta'u ra naa ra —ni kachi Jesús.

²⁹Suni ni kachi ya inga jnu'un ja'a, ti ni kachi ya:

—Nde'e naa ra, nutichi vixi un jiin sava'a ni ga inga nuu yujnu, ³⁰nu ja ni nduyucha numa i, ti ja ni chaku ini yo ja kuan kuyajni viko sau. ³¹Ti suni sia'an kuu nu ja ni keja'a kuu ndaa taka jnu'un ja'a, ti ni jini yo ja kuan kuyajni ndaa kivi nu keja'a ta'u ri jniñu jiin Yandios nuu nii tu'u ñuyivi ja'a. ³²Ti jandaa na kachi ri ja taka un kuu ndaa xnakan, ti sa kuū yivi ka iyo kivi vijna. ³³Va naa andivi jiin ñuyivi, ko jnu'un ka'an ri, jankivi naa kuiti, chi taka un kuu ndaa.

³⁴Koto maa ra naa ra ja tu kinikava ra nuu kuachi nava ka ndo'o ini ra, ja najini ra jiin ndixi, xi inga jniñu kue'e, xi ja kujneñu ra nduku ra ja kuchaku ra, nava tu kinaa ri ro'o naa ra kivi nchaa ri, nanu iin vekaa nu ni nandi'yu. ³⁵Chi sia'an kii kivi un siki taka yivi kanchuku nuu nii tu'u ñuyivi. ³⁶Yukan kuu ja nini kotu'va ra naa ra, ti kondito ra ja na kakanta'u ra nava na keta'u ra nuu taka nundo'o kii un. Nu sia'an na ti tu kukanuu

ra kujiin ra nuu ru'u ja kuu ri maa Se'e Yivi Nuyivi —ni kachi ya.

³⁷Ti na kivi un ni xna'an Jesús nuu yivi nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un ja kuu nduu, ti ja kuu jakuaa ja'an kendo ya undi yuku nani Olivos. ³⁸Ti ña'an ka jakoyo yivi kua'a ja na kunso'o i jnu'un ka'an ya ini veñu'un ka'nu un.

Ka ndajnu'un da nasa jniñ da Jesús

22 Yukan ti kuan kuyajni ndaa viko ja ka yee da staa stila ja tu yi'i levadura, ja suni ka ka'an da viko pascua. ²Ti sutu ka kuña'nu jiin chaa ka xna'an ley Israel un, ka ndajnu'un da ja nasa kuu ti ka'ni da Jesús. Ko ka yu'u da sa kuvaa yivi siki da naa da.

³Yukan ti Judas, ja suni nani da, chaa ñuu Cariote, ni kivi ja'u'u un ini da, ti ni ndo'o ini da ja nakua'a da Jesús nuu sutu ka kuña'nu un. Ti maa da suni kuu da iin jna'an nuu ndi uxi uu apóstol un nuu ya. ⁴Ti chaa ja'a ni ja'an da nuu sutu ka kuña'nu un jiin suni nuu chaa ka yinda'a veñu'un ka'nu un, ti ni ndajnu'un Judas jiin da naa da ja nasa nakua'a da Jesús nda'a chaa un naa da. ⁵Ti ni ka kusii xaan ini da jiin jnu'un ni ka'an Judas, ti ni kachi da ja kua'a da xu'un nuu da. ⁶Ti Judas ni janta'u da nava ni ka kachi chaa un. Ti ni keja'a nduku da nasa kuu nakua'a da Jesús nuu chaa un naa da, iin hora ja tu kaa ga naa yivi iyo.

Ni ka kuxini Jesús jiin ndaja'a ya

⁷Yukan ti ni jaa kivi viko ja ka yee da staa stila ja tu yi'i levadura. Ti suni kivi yukan ka ja'ni da iin

lelu ja ka soko da nuu Yandios ja kuu viko pascua un. ⁸Yukan ti ni taji Jesús Pedro jiin Juan, ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Kuankoyo ti satu'va ra ja kuxini yo vijna viko pascua naa yo —ni kachi ya.

⁹Ti ni ka jikajnu'un da:
—¿Nanu kuni ni ja kinkoyo na satu'va na naa na nusa? —ni ka kachi da.

¹⁰Ti ni kachi ya:
—Nuu na jaa ra ñuu un, ti yukan ndejna'an ra jiin iin chaa ndiso iin kiyi nducha. Kundikun ra da undi na najaa da ve'e da, ¹¹ti kachi ra jiin chaa xiin ve'e un naa ra: “Kachi Maestro na: ¿Nanu kande iin ve'e nuu satu'va ri ja kuxini ri jiin ndaja'a ri vijna viko pascua?” kachi ra naa ra.

¹²Yukan na ti kin xna'an da ro'o iin ve'e ka'nu ja kaxndee nuu sukun un, ti ja iyo nakoo, ti yukan satu'va ra naa ra ja kuxini yo —ni kachi Jesús jiin Pedro jiin Juan.

¹³Ti kuankoyo da naa da undi ñuu nava ni kachi Jesús, ti ni ka nani'in da ve'e ni kachi ya un. Ti yukan ni ka satu'va da ja kuxini da naa da ja kuu viko pascua.

¹⁴Nu ni kuu hora ja kuxini, ti ni jaa Jesús jiin uu ga ndaja'a ya, ti ni kanchuku da nuu mesa ka yee da staa. ¹⁵Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Xaan ga ñukuu ini ri ja xnakan kuxini ri jiin ra naa ra, vijna kivi viko pascua, ti sa na kuü ri. ¹⁶Chi na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja tukaa ga kunchuku yo sia'an kuxini yo undi na kundaa kivi ja ni'in ri jniñu ña'nu ga ja kua'a Tata ri

Yandios nuu ri, ja na ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu tendi'i nitu'u ja iyo. Undi yukan ti sa na kuxini tuku yo —ni kachi ya.

¹⁷Yukan sa ni ki'in Jesús iin vasu vino, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ti ni kachi ya:

—Ko'o ti'li ti'li naa ra. ¹⁸Chi jandaa na kachi ri ja tukaa ga ko'o ri nu ka sa'a jna'an yo viko ja'a, undi na jaa kivi ti nasa'a yo ñuu nuu ni'in ri jniñu ña'nu ga nuu Tata ri Yandios, ti ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu ni tu'u ja iyo. Ti nu kunchuku jna'an yo ñuu un, yukan na ti sa nasa'a jaa yo viko ja'a — kachi ya.

¹⁹Ti suni ni ki'in ya iin staa stila, ti ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Yukan na ti ni sakuachi ya, ti ni tejna'an ya nuu da naa da ja na kee da, ti ni kachi ya:

—Ja'a kuu nanu yiki kuñu ri ja soko ri, ja na chunaa ri nuu kuachi ra naa ra. Ti nini sa'a ra sia'an naa ra ja ka nuku'un ini ra ru'u ja ni ji'i ri ja kuu nuu maa ra naa ra —ni kachi Jesús.

²⁰Yukan ti nu ni ndi'i ni ka kuxini da ti ni ki'in ya vasu vino un, ti ni kachi ya:

—Ja ñu'un vaso ja'a kuu nanu niñi ri ja soko ri. Ti stuu ndijin niñi ri iin jnu'un jáá ni kachi Tata ri. Ti jnu'un un ka'an ndaa kuiti ja nama ya kua'a yivi, chi kati ri niñi ri ja chunaa ri nuu yivi naa i. ²¹Ko vijna ti chaa ja kin nukua'a ru'u nuu chaa ka jito u'u ru'u un, kaxndee nda'a da jiin nda'a ri nuu mesa ja'a. ²²Chi ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, siuku ndaa ri nava ni kachi maa Yandios, ko xaan ga nda'u chaa nakua'a ru'u

nuu chaa ka jito u'u ru'u —ni kachi Jesús.

²³Yukan ti ni keja'a ka jikajnu'un jna'an da naa da nau iin da kuu ja nakua'a ya nuu chaa ka jito u'u ya.

Ka ndajnu'un ndaja'a Jesús na ndenu nau iin da kuña'nu ga

²⁴Yukan na ti ndaja'a Jesús ni ka keja'a ka ndajnu'un da na ndenu nau iin da kendo kuña'nu ga. ²⁵Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Chaa ka kuu rey nuu taka ga nación, vanua maa da ka xiin nación un, ti ja yukan kuu ja nde kua'an ga da jiin yivi nación da. Ti jaa sia'an xaan ini da, ti ka sa'a yivi ja nakua'a i ja yiñu'un nuu chaa kuña'nu un, nava na kuu va'a ini da nuu i. ²⁶Ko ro'o naa ra, tu sa'a ra sia'an, chi nuu nau ja kuña'nu ga nuu ra naa ra, su'va na kuanukuachi da nanu ja tu ndiso jniñu da, chi nau ja ta'u jniñu, suni na kuanukuachi. ²⁷¿Xi nau kuu ja kuña'nu ga nu? ¿Ja nukoo nuu mesa xi ja kunukuachi nuu mesa un nu? ¿Xi ansu jandaa kuu ja kuña'nu ga chaa nukoo mesa un nu? Ko ru'u chi kancha ri jiin ra naa ra nanu iin chaa junukuachi ni.

²⁸Ti ro'o naa ra, nini ka'iin ra jiin ri taka kivi ja jito ri nundo'o. ²⁹Ti ja yukan kuu ja na kua'a ri ja kuu ta'u ra naa ra. Nu na ni'in ri iin jniñu ña'nu ga nuu Tata ri Yandios ja na ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu tendi'i nitu'u ja iyo, ti suni kua'a ri jniñu ña'nu nuu ra naa ra. ³⁰Kundiso ra iin jniñu ja na nukoo ra naa ra iin iin silla kanuu ga, ti xndichi ra ndi uxi uu familia jna'an yo ja ka kuu i yivi nación Israel. Yukan kuu jniñu

ñá'nu ni'in ra, ti suni yukan kaji ko'o ra jiin ri nuu mesa ñuu nuu ta'u ri jniñu —ni kachi Jesús.

Kachi Jesús ja chisa'yi Pedro ya

³¹Suni ni kachi Jito'yo Jesús jiin Simón:

—Simón, Simón, na kachi ri nuu ra ja siki ja'u'u un, chi ni jikan ja kotojnuni taka ro'o ja ka kuu ndaja'a ri. Ja siki nundo'o kii un, kuni ja'u'u uu siu'u ro'o ti kisi ro'o naa ra nanu sa'a yo jiin triu. ³²Ko maa ri ja ni jikanta'u ri ja'a ra nuu Yandios nava tu nukoyo ra nuu kuachi, ti kachi ra ja tukaa ka kandixia ra ru'u. Ko nu na kachi ra ja tu kandixia ndaa ra ru'u kivi chaa nundo'o un, ko nu yukan ti nakani tuku ini ra nuu kuachi un, ti kuanka'nu ini Yandios nuu ra, Simón. Yukan na ti chindee ñanijna'an ra ti kua'a ra jnundee ini da, nava na siin ni ini da ti na kandixia ndaa da ru'u —ni kachi ya.

³³Yukan na ti ni kachi Simón:

—Jito'yo, ja iyo tu'va na ja kondo'o na jiin ni undi vekaa vasu na kuū na jiin ni —ni kachi da.

³⁴Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Pedro, jandaa na kachi ri ja vijna, ti kana ga li'i, ti ja chisa'yi ra ru'u uni jinu, ja kachi ra ja tu jini ra ru'u —ni kachi ya.

Ja ni kuyajni hora koto ya nundo'o

³⁵Yukan ti ni jikajnu'un Jesús nuu tendi'i ndaja'a ya un:

—Na ni taji ri ro'o ni ka ja'an ra naa ra ja ni ka'an ra jnu'un Yandios, ti tu ni ka yinda'a ra bolsa, ni xu'un, ni ndijña, ¿xi nau ja ni kumani nuu ra naa ra nusa? —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Tu kuiti —ni ka kachi da.

³⁶Yukan na ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Ko vijna ti na kachi ri, nu nau ja ka ñava'a bolsa, ti na kunda'a ki'in jiin. Xi nu ñava'a ra xu'un ti kunda'a ra. Ko nu nau chaa tu ñava'a espada ja koto da maa da, ti na xiko da tikachi da ti na kuan da. ³⁷Chi na kachi ri ja kundaa jiin ri nava yoso nuu tutu ja sia'an kondo'o ri: “Sa'a yivi jiin ri nanu ka sa'a i jiin iin chaa ndeva'a ja tu ka jandatu da nuu ley.” Chi taka ja yoso nuu tutu siki ri, vijna ti kundaa —ni kachi ya.

³⁸Yukan ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, ko ja'a iyo uu espada —ni ka kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Sia —ni kachi ya.

Ni jikanta'u Jesús chii yuku Olivos

³⁹Yukan na ti kua'an Jesús undi chii yuku Olivos nava sa'a maa ya, ti ni ka ndikun ndaja'a ya kuankoyo da jiin ya. ⁴⁰Ti nu ni ka jakoyo da chii yuku un, ti ni kachi ya jiin da:

—Kakanta'u naa ra ja'a nava tu kaña ini añu ra ja sa'a ra iin jniñu kue'e —ni kachi ya.

⁴¹Yukan ti ni jika ya ti'li ga kua'an ya, ku'va jika ski'in yo iin yuu, ti yukan ni jakunjiti ya, ja kakanta'u ya nuu Yandios, ⁴²ti ni kachi ya:

—Tata na Yandios, nu kuni ni ti chajiyo ni nundo'o kii siki na un, ti nama ni saña, ko ansu nava kuni maa na, chi na kuu nava kuni maa ni —kachi ya.

⁴³Ti yukan ni ndenda iin ángel Yandios ja ni kii nuu andivi, ti ni

ja'a ángel un jnundee ini ya ja na siuku ya taka nundo'o un. ⁴⁴Ti ja xaan kukui'ya ini ya, ti vi'i ga ni keja'a jikanta'u ya jiin nii ini da, ti keja'a kaña ka'ni nuu ya, ti keja'a too nuu ñu'un un, nanu na'nu yuyu niñi too nuu ya. ⁴⁵Nu ni ndi'i ni jikanta'u ya, ni nandeokuñi ya nuu ka'iin ndaja'a ya. Ti ni jini ya ja ka kixi da, chi jiin jnukui'ya ini un tukaa ga ni ka kundee da kakanta'u da. ⁴⁶Yukan na ti ni kachi ya:

—¿Ndo xaan ka kixi ra naa ra? Ndoko ti kakanta'u ra nava tu kotojnuni ja'u'u un ro'o, kachi ra ja tu ka jini ra ru'u, ti chisa'yi ra ru'u —ni kachi ya.

Ni ka jnií da presu Jesús

⁴⁷Ti ni ka'an ga ya sia'an, ja ni ka kenda kua'a xaan yivi kuajakoyo nuu ya. Ti chaa nani Judas, ja suni ni kuu da iin ndaja'a nuu Jesús, yoxnuu da vaji da nuu chaa un naa da. Ti ni tu'va da nuu Jesús, ti ni teyu'u da nuu ya. ⁴⁸Ti kachi ya jiin da:

—Judas, ¿xi ja so teyu'u ra nuu ri ti kinaa ra ru'u, ti sia'an nakua'a ra maa Se'e Yivi Ñuyivi nuu yivi ka sa'a ndeva'a nu? —ni kachi ya.

⁴⁹Ti nu ni ka jini chaa ka'iin jiin Jesús ja sia'an kuu, ti ni ka jikajnu'un da:

—Jito'yo, ¿ki'in na siki yivi ja'a jiin espada nu? —kachi da naa da.

⁵⁰Ti iin chaa ka'iin jiin Jesús ni stuji da so'o iin muzu sutu kuña'nu un, ti ni ja'ncha da so'o da so'o kua'a.

⁵¹Ko ni kachi Jesús:

—Sia da naa ra, chi ja ni kuu sia'an ni —ni kachi ya.

Yukan ti ni kue'e Jesús so'o chaa un, ti ni nduva'a ni da.

⁵²Yukan na ti ni kachi ya jiin sutu ka kuña'nu un, jiin chaa ka yinda'a veñu'un ka'nu un, jiin nuu taka chaa ka kuña'nu nación Israel ja vekoyo da ja ki'in da jiin ya, ti ni kachi ya: —¿Va nu iin chaa kui'na kuu ri, xi ni ndonda ri siki gobiernu nu? ¿Xi ndoo kuu ja vekoyo ra jiin espada jiin yujnu ja jnií ra ru'u naa ra?

⁵³Ti taka kivi ni kuncha ri jiin ra naa ra ini veñu'un ka'nu un, ko ni tu ni ka jnií ra presu ru'u. Ti kivi vijna vekoyo ra naa ra, chi ka ndo'o ndeva'a kuiti ini ra siki ri. Ti vijna kuu ja na siuku ra naa ra, chi nuu ñuñaa ka sa'a ra nava kuu ini maa ra na ra. Chi jniñu ja'a kuu ja ndiso ja'u'u un ja yinda'a ñuñaa —ni kachi ya.

Ka'an Pedro ja tu jini da Jesús

⁵⁴Ni ka jnií da presu Jesús ti kuankoyo da jiin ya undi ve'e sutu kuña'nu un, ti Pedro jika jika ni, ni ndikun da jata yivi un. ⁵⁵Ti sava yuxe'e chaa un ni ka xna'an policia un iin ñu'un, ti ni ka nakuiconduu da kanchuku da yunu'un un ka nduxin da. Ti suni ni nukoo Pedro ma'ñu da naa da. ⁵⁶Ti iin ña'an junukuachi ve'e un ni jini ña nukoo Pedro yuñu'un un. Ni nde'e va'a ña nuu da, ti ni kachi ña:

—Suni kande chaa ja'a jiin chaa ni ka jnií da un niku —kachi ña.

⁵⁷Ko ni chisa'yi Pedro ja tu jini da Jesús, ti ni kachi da:

—Tu jini kuiti ri chaa yukan —ni kachi da jiin ña.

⁵⁸Ni kunuu ga, ti ni jini inga chaa un nuu Pedro, ti ni kachi:

—Ro'o, suni kuu ra jna'an chaa un —ni kachi da.

Ko ni kachi Pedro:

—Ansu kuu ri, vasu na kajnu'un ndaa ra ru'u —kachi da jiin chaa un.

⁵⁹Ni kuyajni iin hora, ti ni kachi tuku inga da:

—Ndxia ra naa ra, ja suni ni kunde chaa ja'a jiin chaa un, chi suni chaa ñuu Galilea kuu da —ni kachi da.

⁶⁰Yukan sa ni kachi Pedro jiin chaa un:

—Tu jini kuiti ri naa jnu'un ka'an ra jiin ri —kachi da.

Ti hora un, ni ka'an ga da sia'an, ti ni kana iin li'i. ⁶¹Yukan ti ni ndeokoto Jito'yo Jesús, ti ni nde'e ya nuu Pedro. Ti Pedro ni nuku'un ini da nava ni kachi Jito'yo Jesús jiin da: “Ja nu ti kana ga li'i, ti kachi ra uni jinu ja tu jini ra ru'u.”

⁶²Yukan na ti ni kenda da kua'an da, ti ni nde'e xaan tonto da ja ni nakani ini da. Ti ni kukui'ya xaan ini da ja ni kachi da ja tu jini da ya.

Ka yisikin chaa da Jesús

⁶³Ti taka chaa ka ndito Jesús, ni ka ku ichi ini da nuu ya, ti ni ka kani da ya. ⁶⁴Ni ka jasi da nduchi ya, ti ni ka kani da jiki nuu ya, ti kachi da jiin ya:

—Kachi nau ja ni kani ro'o —ni ka kachi da.

⁶⁵Ti kua'a ga jnu'un ndeva'a ni ka ka'an da nuu ya, ja ka skuiti da ini ya.

Kandichi Jesús nuu chaa ka kuña'nu nación Israel

⁶⁶Nu ni kundijin inga kivi, ti ni ka ndututu taka chaa ña'nu nación

Israel, jiin taka sutu ka kuña'nu un, jiin taka chaa ka xna'an ley Israel un. Ti ka yinda'a policia un Jesús nuu ni ka ndututu chaa ka kuña'nu un, ti yukan ni ka jikajnu'un da ya:

⁶⁷—Kachi ndaa nuu maa ra kuu Cristo ja vaji nuu Yandios —ni ka kachi da.

Ti ni kachi ya:

—Nu na kachi ri ja maa ri kuu, ni tu kandixia ra naa ra. ⁶⁸Ti nu kajnu'un ri ro'o naa ra ja nasa ka ndo'o ini ra siki ri, va ni tu kachi kuiti ra, ti ni tu sia ra ru'u naa ra. ⁶⁹Ko vijna na kachi ndaa ri ja ru'u, maa se'e Yivi Ñuyivi, kino'on ri nuu andivi ti yukan nukoo ri nda'a kua'a Yandios, ja na ta'u ri jniñu jiin ya nuu tendi'i nitu'u ja iyo —ni kachi ya.

⁷⁰Yukan na ti tendi'i yivi un ni ka jikajnu'un maa ya:

—¿Nusa, ti maa ra kuu Se'e Yandios nu? —kachi naa.

Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu nava ni ka kachi ra naa ra —ni kachi ya.

⁷¹Yukan na ti ni ka kachi da:

—¿Nanu nandi'i ga yo inga testigo? Ti ja ni ka jiniso'o yo jnu'un ni ka'an da jiin ndusu yu'u maa da —ni ka kachi da.

Kandichi Jesús nuu Pilato

(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Jn. 18.28-38)

23 Yukan na ti ni ka ndokuñi yivi un ti kuan koyo jiin Jesús nuu Pilato, chaa kuu gobernador. ²Ti yukan ni ka keja'a yivi ka kankuachi siki ya, ti kachi naa:

—Ni ka jniñi na chaa ja'a chi ska'an da yivi ja na ndonda i siki taka

chaa ka kuña'nu. Ti kachi da ja tu cha'u yo puestu nuu gobiernu romano, ti suni ka'an da ja maa da kuu Cristo, ja kuu rey ja ni taji Yandios —ni ka kachi da naa da.

³Yukan na ti ni jikajnu'un Pilato maa ya:

—¿Maa ra kuu rey nuu yivi nación Israel nu? —kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu, nava ni kachi ra — kachi ya.

⁴Yukan ti ni kachi Pilato nuu sutu ka kuña'nu un jiin nuu taka yivi un:

—Tu ni iin kuachi ni'in ri siki chaa ja'a—ni kachi da.

⁵Ko vi'i ga ni ka ka'an yivi un:

—Ja ni ska'an da taka yivi ñuu Judea ja na ndonda i jiin jnu'un xna'an da un. Ni keja'a da jiin jnu'un un undi ñuu Galilea, ti vijna ni chaa da undi nuu kanchuku yo ja'a—kachi i naa i.

Kandichi Jesús nuu Herodes

⁶Nu ni jiniso'o Pilato jnu'un un, ti ni jikajnu'un da nuu yivi un ja nu Jesús kuu ya chaa ñuu Galilea. ⁷Nu ni ka kachi yivi un ja suu kuu ya, ti ni taji da ya kua'an ya nuu Herodes, chaa ni kuu gobernador ñuu Galilea, ja suni kande da ñuu Jerusalén kivi yukan.

⁸Ti nu ni jini Herodes nuu Jesús, ni kusii xaan ini da, chi ja ni kuu na'an ndo'o ini da ja kuni da nuu ya. Chi ni jiniso'o da ka jani yivi jnu'un siki ya, ti kuni da ja na sa'a ya iin jniñu ña'nu nuu da. ⁹Kua'a xaan jnu'un ni jikajnu'un da Jesús, ko tu ni nachiso kuiti ya ni iin jnu'un nuu da.

¹⁰Ti suni ka'iin taka sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley Israel un, ja ni'in xaan ka jikan kuachi da ja'a ya. ¹¹Yukan ti Herodes jiin soldado da, ni ka ku ja'a ini da nuu ya, ti ni ka yisikin chaa da ya. Ni ka naskui'na da ya jiin iin sa'ma va'a xaan, nanu ja kuu ya iin rey. Yukan ti ni nataji tuku Herodes Jesús nuu Pilato. ¹²Ti undi kivi yukan sa ni ka ndumani jna'an Pilato jiin Herodes, chi undi nuu ni ka jito u'u jna'an da naa da niku.

Ni kachi Pilato ja na kuñ Jesús

(Mt. 27.15-26; Mr. 15.6-15; Jn. 18.38-19.16)

¹³Yukan na ti ni nastutu Pilato taka sutu ka kuña'nu un, jiin chaa ka ndiso jniñu ña'nu nuu nación Israel, jiin yivi ñuu un, ¹⁴ti ni kachi da:

—Ni ka chakoyo ra jiin chaa ja'a nuu ri. Ti ka ka'an ra ja ska'an da yivi. Ko nde'e ra naa ra ja ni jikajnu'un ri da, ti tu ni'in ri ni iin kuachi siki da nava ka chakuachi ra ja'a da. ¹⁵Suni Herodes tu ni ni'in da ni iin kuachi siki chaa ja'a. Ja yukan kuu ja ni nakua'a tuku da chaa ja'a nuu yo. Ja ka jini ra naa ra ja tu ni sa'a da ni iin kuachi ja kuñ da. ¹⁶Na ta'u ri jniñu nuu soldado ja na kua'a da tau chaa ja'a, ti sa na sia ri da ki'in da —ni kachi Pilato.

¹⁷Ti iyo jnu'un ja taka viko pascua sia Pilato iin presu, nau ja na kachi yivi ja sia da. ¹⁸Ko tendi'i yivi un ni ka keja'a ka kanako'o: —iNa kendo chaa jña na kuñ da! iSia Barrabás! —kachi yivi un naa.

¹⁹Ti kande Barrabás vekaa siki, ja ni ndonda da siki gobierno ja ni ka kanaa da ñuu un, ti ni ja'ni da ndiyi. ²⁰Ko Pilato, kuni sia da Jesús, ti ni kachi tuku da jiin yivi un ja na xndaku da nuu i ja na sia da Jesús, chi Barrabás iyo xaan kuachi da. ²¹Ko yivi un vi'i ga ni ka kanajiin ko'o:

—iKatakaa ni chaa jña nda'a cruz!
iKatakaa ni chaa jña nda'a cruz, na kuū da! —kachi naa.

²²Ko jinu ku uni ni kachi tuku Pilato jiin yivi un:

—¿Ko naa kuachi ni sa'a da nusa? Ja ru'u tu nau ni iin kuachi ni'in ri siki da ja jiin kuachi un na kuū da. Na ta'u ri jniñu ja na ndo'o da ti sa na sia ri da na ki'in da —ni kachi Pilato.

²³Ko yivi un ni ka siin ka kanako'o, ja ka jikankuachi ja na katakaa da Jesús nuu nda'a cruz. Ti ni ka siin da ka kanako'o da jiin chaa ka kuña'nu un, undi ni ka kundee da ja ni kuu nava ka kuni da. ²⁴Yukan ti ni ja'a Pilato jnu'un ja na kuu nava ka kuni da. ²⁵Ti ni sia da chaa ni ka jikan yivi un nuu da, chaa kande vekaa ja ni ndonda da siki gobierno, jiin ja ni ja'ni da ndiyi. Ti ni nakua'a Pilato Jesús nuu yivi un, ja na sa'a i nava ka kuu ini maa i jiin ya.

Ni ka jatakaa da Jesús nuu nda'a cruz

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Jn. 19.17-27)

²⁶Ichi nuu kuankoyo da jiin Jesús ja katakaa da ya, ni ka ndejna'an da jiin iin chaa ñuu Cirene nani Simón, ja vendi da ni ja'an da ranchu da. Ti ni ka chayika da chaa un

ja na kundiso da cruz Jesús, ti na kundandikun da jata ya.

²⁷Yukan kuankoyo yivi kua'a. Ti suni kuankoyo kua'a ñasi'i ja ka kanajiin ko'o ña, ka nde'e ña, ja ka kunda'u xaan ini ña ja kuu ya. ²⁸Ko ni nandeokoto Jesús nuu ña naa ña, ti ni kachi ya:

—Ro'o, ña'an Jerusalén naa ra, tu nde'e ra ja'a ri. Nde'e naa ra ja kuu ja'a maa ra jiin se'e ra, ²⁹chi kiji kivi ja koo nundo'o xaan siki ra, ti kachi ra naa ra: “Xaan ga ndatu ña'an tu se'e, ja tu ni ka ñu'un se'e ña, ja tu ni ka nchaka ña suchi yikin ja kaxin i jika ña.” ³⁰Ti kivi un kachi yivi naa i: “Va'a ga ja na nduva yuku ja'a siki ri naa ri, ti na kuū ri.” Ti kachi i jiin yuku un: “Va'a ga ja chisa'yi ru'u naa ri”, kachi i. ³¹Chi na kachi ndaa ri nuu ra ja yivi ja'a, ja ka sa'a ndeva'a i sia'an jiin ri, ka sa'a i nanu ja ka ja'ma i yujnu yi'i ja tu kuni kayu, chi tu chaku va'a ini i ndoo ka sa'a i jiin ri. Ti yivi ka sa'a ndeva'a sia'an jiin ri vijna, ti ja kuu kivi un kii iin nundo'o xaan ga siki i. Ti yachi kii nundo'o un siki i nanu ja nu ka'ma yo iin yujnu ichi —ni kachi Jesús.

³²Suni ka yinda'a da uu chaa ni ka ja'ni ndiyi, ja na kuu da naa da jiin Jesús. ³³Ti nu ni ka jakoyo da iin ñu'un ja nani “yiki xini”, ti yukan ni ka jatakaa da ya nda cruz jiin ndinduu chaa ni ka ja'ni ndiyi un, iin da ichi nda'a kua'a ya, ti inga da ichi nda'a sajni ya. ³⁴Ti hora ka chijnii da ya nuu nda'a cruz, ti ni kachi ya:

—Tata na Yandios, kuanka'nu ini ni nuu yivi ja'a, chi tu ka jini i ndoo ka sa'a i —ni kachi ya.

Ti soldado un ni ka chu'un da suerte siki sa'ma Jesús, ja na tejna'an nuu jna'an da.

³⁵Yivi ka'iin un ka nde'e va'a nuu ya, ti undi chaa ka ndiso jniñu ña'nu un, suni ni ka ske ichi ini da nuu ya, ti ka ka'an da:

—Ni nama da sava yivi, ko vijna na ti na nama da maa da nu jandaa ndixia kuu ja maa da kuu Cristo, ja ni nakaji Yandios ja kii —kachi da naa da.

³⁶Ti suni undi soldado un ni ka kuu ichi ini da nuu ya. Ni ka tu'va da, ti ni ka ja'a da vino iya ja na ko'o ya, ³⁷ti ni ka kachi da jiin ya:

—Nu ndixia ra ja maa ra kuu rey nuu nación Israel, ti nama maa ra vijna ñu'ni —kachi da naa da.

³⁸Ti xini cruz ya yukan ni ka teña da iin tutu ja yoso jiin letra griego, jiin latín, jiin hebreo, ja kachi sia'an: “Chaa ja'a kuu Rey nuu yivi nación Israel.”

³⁹Ti iin chaa yindaka nda'a cruz un ni ka'an ndeva'a da nuu ya, ti kachi da:

—Nu maa ra kuu Cristo, nama maa ra vijna, ti nama ru'u naa ri —ni kachi da.

⁴⁰Ko inga chaa yindaka jiin da un, ni nduxaan da nuu da, ti ni kachi da:

—Ja tu yu'u ra nde'e ra Yandios. ¿Xi tu jini ra ja kunchakuachi ga yo nuu ya nu? Ti iin ni ja ka ndo'o yo naa yo.

⁴¹Maa yo chi vatu ni ka ndo'o yo, chi ja'a ni'in yo siki ja ni ka sa'a ndeva'a yo. Ko chaa ja'a, tu na iin kuachi ni sa'a da ja kondo'o da jiin yo —ni kachi da.

⁴²Yukan ti ni kachi da jiin Jesús:

—Jesús, nuku'un ini ni saña kivi na keja'a ta'u ni jniñu ña'nu nuu ni tu'u ja iyo —ni kachi da.

⁴³Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa na kachi ri jiin ra ja undi vijna ti ndii ra jiin ri andivi, nuu vii xaan kaa —ni kachi ya.

Ni ji'i Jesús

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Jn. 19.28-30)

⁴⁴Nu ni kuu sava nduu, ni kuña ni ka'nu ñuyivi, ti ni ndundijin undi ka uni ja'ini. ⁴⁵Ti ni kuña nuu ndikandii. Ti undi sa'ma yindaka ini veñu'un ka'nu Israel un, ni ndata sava kuiti undi nuu sukun ti undi nuu ja'a. ⁴⁶Yukan ti ni kanajiin Jesús:

—Tata na Yandios, na ki'in ni añu na vijna —ni kachi ya.

Sia'an ni ka'an ya, ti ni ji'i ya.

⁴⁷Nu ni jini chaa kuu capitán romano un ja sia'an ni kuu, ti ni ka'an da ja kuña'nu xaan Yandios, ti ni kachi da:

—Jandaa kuiti kuu ja tu ni iyo ni iin kuachi chaa ja'a—ni kachi da.

⁴⁸Tendi'i yivi ka'iin un, ni ka jini ja sia'an ni kuu. Ti ichi kuankeyo i, ka kani i jiki jika i, chi ni ka yu'u i ja sia'an ni ka janhan i un. Ni ka kuu kui'ya ini i ja ka na'nu i ya.

⁴⁹Ko taka yivi ja ni ka jini jna'an jiin ya, ka'iin yi un jiin suni taka ñasi'i ja vekoyo ña jiin ya undi ñuu Galilea. Ni ka kendo jika ña ka nde'e ña taka ja ni kuu un.

Ni ka chunduji da Jesús

⁵⁰Ni iyo iin chaa va'a, ja ni jika ndaa da, nani da José, ni kuu da chaa ñuu Arimatea, ja kuu iin ndañuu Judea. Yi'i da nuu junta kuña'nu nación Israel un. ⁵¹Ti ni kandixia chaa un jnu'un ni xna'an Jesús, ja kuu kivi yivi nda'a Yandios

ja na ta'u ya jniñu nuu i, yukan ti ni'in yivi un iin ta'u ñuu ya ja kundiso i jniñu jiin ya. Ti maa da tu ni kejna'an da jiin chaa ni ka ndututu nuu junta un ja ni ka kachi da ja na kuñ Jesús. ⁵²Ja yukan kuu ja ni ja'an da nuu Pilato, ti ni jikan da yiki kuñu Jesús ja na chunduji da. ⁵³Nu ni kuni'in da yiki kuñu Jesús nuu nda'a cruz un, ti ni nasuku da ya jiin iin sa'ma finu. Ti ni chunde da ya ini iin yau jaa, ja ni jacha maa da jika iin kava, ja ti jakunduji ga ni iin ndiyi. ⁵⁴Chi ja'ini kivi yukan keja'a kivi ka ndetatu yivi nación Israel.

⁵⁵Ti ña'an ni ka kikoyo jiin Jesús undi ñuu Galilea, ni ka ja'an ña jiin José, ti ni ka jini ña nuu ni chunde da ya, ti ni ka jini va'a ña nava ni ka skatuu da yiki kuñu Jesús. ⁵⁶Ti nu ni ka nandeokuñi ña ve'e ña, ti ni ka satu'va ña perfume, jiin iin nuu pomada ja na kin chi'i ña siki yiki kuñu Jesús. Yukan ti ni ka chiñu'un ña kivi ndetatu un nava iyo ley Moisés.

Ni nandoto Jesús

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Jn. 20.1-10)

24 Ña'an xaan kivi domingo ni ka ja'an ña'an yukan nuu ñunduji Jesús, ti ka yinda'a ña perfume ja ni ka satu'va ña. Ti suni kuankoyo tijni ga ñasi'i jiin ña naa ña. ²Ti nu ni jakoyo ña, ti ni ka jini ña ja, ja ni kuxio yuu ndi'yu yu'u ñaña un. ³Ni ka kivi ña, ko tukaa ga ni ka nani'in ya yiki kuñu Jito'yo Jesús. ⁴Ni ka ndo'o kue'e ini ña ja ni ka jini ña ja tukaa ga yiki kuñu ya, ti tu ka kujnuni ini ña nasa sa'a ña naa ña. Ti ni ka

ndo'o ini ña sia'an, ti ni ka ndenda ni uu chaa ka ñu'un sa'ma xkiyi ni'ni, ja janducha ii, ti kajiin da xiin ña naa ña. ⁵Ni ka yu'u xaan ña, ti ni jakundandijin nuu ña undi nuu ñu'un, ti chaa un ni ka kachi da:

—¿Ndoo ka nanduku ra iin chaa chaku nu ka'iin ndiyi ja'a? ⁶Tu kande ya ja'a chi ja ni nandoto ya. Nuku'un ini naa ra nasa ni kachi ya nuu ra na ni kunde ga ya ñuu Galilea. ⁷Chi ni kachi ya: “Ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, nakua'a yivi ru'u nuu yivi ndeva'a kuiti, ti kin katakaa da ru'u nuu nda'a cruz, ko nu uni kivi, ti nandoto tuku ri”, ni kachi ya —ni ka kachi chaa un.

⁸Ti ni ka nuku'un ini ña nava ni kachi Jesús. ⁹Ti ni ka kee ña nuu ni ñunduji ya, ti kuanukoyo ña, ni ka jani ña jnu'un nuu ndi uxi iin chaa ni ka kuu ndaja'a ya, jiin nuu taka ga yivi un. ¹⁰Ti ña'an ni ka jani jnu'un nuu ndaja'a ya un, ni ka kuu María ñaa ñuu Magdala, jiin Juana, jiin María ña'an kuu nana Jacobo, jiin tijni ga ñasi'i un naa ña. ¹¹Ko ndaja'a ya un ni ka jani ini da ja ni ka nduloco xini ña, ti tu ni ka kandixia da jnu'un ni ka ka'an ña. ¹²Ti vasu tu ka kandixia da naa da, ko Pedro ni ja'a da corri kuan nde'e da nuu ñaña un. Ni jaa da ti ni nde'e da ini yau un, ti ni jini da ja mani ga sa'ma manta un kanchuku. Yukan ti kuano'on da ve'e da, ko so ni naa ini da ja sia'an ni kuu un.

Ndajnu'un Jesús jiin uu chaa kuankoyo ichi Emaús

(Mr. 16.12-13)

¹³Ti uu chaa un ni ka kee da suni kivi yukan, ti kuankoyo da

iin ñuu nani Emaús ja kendo uxi iin kilometro jiin Jerusalén. ¹⁴Ti ichi kuankoyo da, ka ndajnu'un da siki taka ja ni kuu kivi un. ¹⁵Ti ni ka ndajnu'un da, ti ka ka'an ka ka'an da kuankoyo da, ti ni tu'va maa Jesús kua'an ya jiin da. ¹⁶Ti vasu kua'an ya jiin da, ko tu ni ka nakuni kuiti da ja maa ya kuu, nanu ja so ni jasi ini da. ¹⁷Ti maa Jesús ni jikajnu'un ya naa da:

—¿Naa jnu'un ka ndajnu'un ra ichi vekoyo ra ja'a? ¿Ti ndoo ka kukui'ya ini ra naa ra? —ni kachi ya.

¹⁸Ti iin chaa nani Cleofas ni kachi da:

—Ni ka'nu yivi ñuu Jerusalén ka jini i taka ja ni kuu ñuu un. ¿Xi maa iin ni ro'o kuu ja tu jini taka ja ni kuu un, vasu yukan kancha ra nu? —ni kachi da.

¹⁹Ti maa ya ni jikajnu'un:

—¿Ndoos ni kuu nusa? —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Nundo'o ni jna'an Jesús, chaa ñuu Nazaret, ja ni kuu da profeta ni ka'an da jnu'un Yandios. Ndichi xaan ni ka'an da, ti ni sa'a da taka jniñu ña'nu ja vaji nuu Yandios. Nuu taka yivi ni ka jini. ²⁰Ko chaa ka kuu sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka ndiso jniñu ña'nu un, ni ka nakua'a da chaa ja na kuu da nuu nda cruz. ²¹Ti ka ñukuu ini ri ja maa da kin nama yivi nación ri Israel nuu gobierno ñuu Roma. Ko vijna ja iyo uni kivi ja ni ji'i da ja siki jniñu ni sa'a da. ²²Ti sava ñasi'i ka jini jna'an ri jiin, ni ka siu'u ña ru'u, chi jaña'an xaan vijna ni ka ja'an ña nuu ñaña un. ²³Ti ka jani

ña jnu'un ja tukaa ga ni ka jini ña yiki kuñu da ini ñaña un. Ti ni ka nchakoyo ña ka jani ña jnu'un ja, ja ni ka jini ña uu ángel Yandios. Ti ángel un ni ka kachi da ja chaku Jesús. ²⁴Yukan ti sava ñanijna'an ri ni ka jande'e nuu ñaña un, ti ni ka jini da ja jandaa ndixia kuu jnu'un ka ka'an ña'an un, ko tukaa ga ni ka jini da nuu maa Jesús —ni ka kachi chaa un.

²⁵Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—iChaa tu ka chaku ini ka kuu ra! Xaan ga u'u ti kandixia ra naa ra jnu'un ni ka ka'an profeta na jana'an, ja ka'an siki Cristo, ja taji Yandios nava na sa'a ya jniñu ña'nu. ²⁶¿Va nu tu kanuu kondoo'o Cristo taka nundo'o ja'a xnakan, ti sa kin no'on ya andivi ti nduña'nu ya nu? —ni kachi ya.

²⁷Yukan na ti ni keja'a xndaku ya taka jnu'un yoso nuu tutu Yandios, ja ka'an nasa kondoo'o maa ya. Ni keja'a xndaku ya nava ka'an nuu tutu Yandios ni chaa tutu Moisés, ti ni siin ya jiin tutu Yandios ni ka chaa profeta na jana'an un.

²⁸Ti nu ni ka jakoyo da ñuu nuu kuankoyo da un, ti Jesús ni sa'a ya ja siin ya ichi ki'in ya. ²⁹Ti maa da naa da ni ka chayika da ya ja na kendo ya jiin da, ti ni ka kachi da: —Kendo jiin ri ja'a na kendo yo naa yo, chi ja ni ini xaan, ti ja kuan ki'vi —ni ka kachi da.

Yukan ti ni kivi Jesús ja kendo ya ni naa da. ³⁰Ti nu ni nukoo ya mesa jiin da ja kuxini da, ti ni ki'in ya iin staa stila, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ti ni tejna'an ya nuu da naa da. ³¹Ti ja sia'an ni sa'a ya,

sa ni ka nakuni da ya, ja maa Jesús kuu ya. Ko nu ni ka nakuni da ya, ti ni ndoñu'un ni ya kua'an ya. ³²Ti ni ka kachi da:

—Jandaa ni kuu ja ka na'nu ini yo ya, ko nu ni ndakuni'in ya nava ka'an tutu Yandios siki Cristo, na ichi vaji yo, ti ni ka ndusii xaan ini yo jiin jnu'un ni ndaku ni'in ya nuu yo —ni ka kachi da.

³³Yukan ti tukaa ni ka kendo da, chi ni ka naki'in da ichi kuanukoyo da undi Jerusalén nuu kanchuku ndi uxi iin apóstol jiin taka ga jna'an da, ja ni ka ndututu da kanchuku da. ³⁴Ti yachi ni ka nchakoyo da, ti ni ka kachi chaa kanchuku un:

—iJandaa kuiti kuu ja ni nandoto Jito'yo, ti ni ndenda ndijin ya nuu Simón! —ni ka kachi chaa kanchuku ve'e un.

³⁵Yukan na ti ni ka jani da jnu'un nava ni ka ndejna'an da jiin ya ichi kuankoyo da, jiin ja nasa ni ka nakuni da ya na ni tejna'an ya staa stila nuu da.

Ni ndenda Jesús nuu ndaja'a ya

³⁶Ti ni ka ndajnu'un ga da jnu'un un, ti ni ndenda ndijin Jesús kandichi ya ma'ñu da naa da, ti ni kanxia'u ya sia'an jiin da naa da:

—Na kukuee nuu ra, ti na kusii ini da naa ra —ni kachi ya.

³⁷Ko maa da naa da ni ka yu'u xaan da, ti ka ndo'o ini da ja so ni naxna'an ya maa ya nuu da, chi tu ni ka nakuni ndaa da ja maa ya kuu ndixia. ³⁸Ti maa Jesús ni kachi ya jiin da naa da:

—¿Ndoo ka jani siki ini ra ti ka yu'u ra naa ra? ³⁹Nde'e nda'a ri

jiin si'in ri naa ra, ti kuni ndaa ra ja maa ri kuu ndixia. Ke'e ru'u jiin nda'a ra ti kuni ndaa ra, chi iin tachi ja naxna'an nuu yo tu iyo yiki kuñu nanu ka nde'e ra ru'u —ni kachi ya.

⁴⁰Nu ni ka'an ya sia'an, ni xna'an ya nda'a ya jiin ja'a ya. ⁴¹Ko vanuxia maa da naa da, changa ga kandixia va'a da, ti ka kusii ini da, ko so ka sa'u ini da naa da. Ti ja yukan ni kachi Jesús:

—¿Ka ñava'a ra ti'li ja kaji yo ja'a naa ra nu? —ni kachi ya.

⁴²Ti maa da ni ka ja'a da iin pedazu chāká ja ni ka tau da nuu ñu'un, jiin iin staa nduxi ñuñu nuu ya. ⁴³Ti ni ki'in ya un, ti ni yaji ya nuu da naa da. ⁴⁴Yukan ti ni kachi ya:

—Nundo'o ni jna'an ri, yukan kuu jnu'un ni jani ri nuu ra naa ra na ni kuncha ga ri jiin ra naa ra, ja kanuu ja na siuku ri nava yoso taka tutu Yandios, tutu ya ja nani ley Moisés, jiin nuu tutu ya ni ka chaa profeta na jana'an, jiin nuu tutu ya ja nani Salmo —ni kachi ya.

⁴⁵Yukan na ti ni kachi ndaa ya nuu da nasa kuni ka'an taka jnu'un yoso nuu tutu Yandios siki maa ya.

⁴⁶Ti ni kachi ya:

—Sia'an yoso nuu tutu ja siki ru'u ja kuu ri Cristo, ja taji Yandios ru'u sa'a ri jniñu ña'nu, koo ndo'o koo nene ri ti kuū ri. Ti nu uni kivi ti nandoto ri ma'ñu ndiyi un.

⁴⁷Ti sivi ri kuu ja kuichanuu ki'in nuu taka nación, ja na kuni yivi jnu'un ri naa i. Ti keja'a undi ñuu Jerusalén, kachi nuu i ja na nakani ini yivi naa i nuu kuachi i, nava na kuanka'nu ini Yandios nuu i. ⁴⁸Ti

maa ra naa ra, kua'a ra jandaa nuu taka ja ka jini ra jiin taka ja ni ka jiniso'o ra. ⁴⁹Ko kundatu ra ñuu Jerusalén ja'a, chi taji ri maa ya ni chisojnu'un Tata ri Yandios nuu ra naa ra. Ko kundatu ra ñuu ja'a undi na ni'in ra maa ya kii nuu Yandios, ya kancha andivi, sa kuu sa'a ra jniñu tatu ri nuu ra naa ra —ni kachi ya.

Ni ndaa Jesús andivi

(Mr. 16.19-20; Hechos 1.9-11)

⁵⁰Yukan na ti ni kee ya Jerusalén jiin da naa da, ti kua'an ya undi ñuu Betania. Ti yukan ni kani'in ya

ndinduu nda'a ya, ti ni jikanta'u ya nuu Yandios ja na kua'a ya jnundee ini nuu da naa da, ti na koto nda'u ya naa da. ⁵¹Ti ni ka'an ga ya sia'an, ni kuxio ya ma'ñu da ti ni ndaa ya kuano'on ya andivi.

⁵²Ti maa da naa da ni ka chiñu'un da ya, ti sa kuan nukoyo da Jerusalén, ko ka kusii xaan ini da kuankoyo da. ⁵³Ti yukan nini ka ja'an da ini veñu'un ka'nu Israel un, ja ka nakanajaa da Yandios ja ña'nu kuu taka jniñu ni sa'a ya.

Ja'a kuu jnu'un Yandios ni chaa Lucas.

Jnu'un Yandios ni chaa

Juan

**Ka'an apóstol Juan nau
kuu maa Jnu'un ndaa**

1 Na ti sa'a ga Yandios ñuyivi jiin taka ga iyo, ti ja iyo ñin ja kancha jiin ya ja nani Jnu'un. Sia'an ni nani chi xna'an nasa kaa maa Yandios. Ti ñin ni kuu Jnu'un un jiin maa Yandios. Ti suni sia'an ñin nuu ini maa Yandios jiin Jnu'un un. ²Sia'an ni ja iyo kancha Jnu'un un jiin Yandios sa ni sa'a ya ndi'i ga ja iyo. ³Ti maa ñin ni Jnu'un un ni sa'a nava ni kachi Yandios, ni sa'a taka ja iyo. Tu ni iyo ni ñin ja tu ni sa'a Jnu'un un.

⁴Ni sa'a Jnu'un un ja taka ja iyo na kuchaku. Ti nava na kujnuni ini yivi nau kuu Yandios, chi Jnu'un un ni kuu nanu ñin ñundijin ja na ndinchaa ichi i nava na kujnuni ini i nau ja kuu ya. Tu ka kuni kuiti i ja na ndinchaa ñu'un un nuu i. Vasu sia'an tu ka kuni i tu ni ka kundee i nda'va i ñu'un un naa i. ⁵Ti vasu sia'an ni kuu, ko tu ni ka kujnuni ini i nau ja kuu ya, chi kanchuku i nanu ñu'ña kuiti. Ni chaa ya ti ni kuu ya nanu ñin ñu'un ja na ndundijin nuu ñaa un. Ti vasu

sia'an ni kuu ko tu ni ka kujnuni ini yivi nau ja ni kuu ya.

⁶Yukan ti sa ni nakaji Yandios ñin chaa ni nani Juan, ⁷ti ni ja'a ya ñin jniñu nuu da ja na ka'an da jnu'un ya nuu yivi. Ni ka'an da, ti ni kachi da: “iJa ni chaa Chaa un”! —ni kachi da. Sia'an ni ka'an da, chi ni kachi da ja Chaa un kuu ja kua'a injnuni yivi. Chi kuu da nanu ñin ñu'un ja xndinchaa nava na kujnuni ini yivi na ichi kinkoyo i. ⁸Sia'an ni ka'an Juan chi ni kachi da ja ansu maa da kuu Chaa kuu nanu ñu'un un, chi so kachi da ja na kandixia yivi naa i.

⁹Undi ni chaa Chaa un, ti sa ni ka kujnuni ini yivi naa ichi kinkoyo i, chi ni ja'a da injnuni yivi ñuyivi. Ti jnu'un ka'an da un, ni kuu nanu ñin nduva ja ndinchaa nuu ñu'ña. Chi ni xna'an naa ichi kinkoyo yivi naa i. Ti sia'an na kujnuni ini i nau ja kuu maa Yandios. Jiin jnu'un ni ka'an chaa un, ni ka jini i naa ichi kinkoyo i.

¹⁰Vasu maa Chaa un ni sa'a ñuyivi ja'a ti ni kuncha da nuu, ko tu ni ka janta'u yivi maa da. Chi tu ni ka nakuni i nau chaa kuu da. ¹¹Ni

kuncha Chaa un nuu kanchuku yivi ñuu da, ja su ndi'i i kuinta'u maa da, ja maa da kuu Se'e Yandios, ya kuu Cristo. ¹²Ti yivi ni ka janta'u ya yukan, ni ka kuu i yivi ka kandixia. Ni ja'a ya jnundee ini yivi un, ti sia'an ni ka nduu i yivi Yandios. ¹³Ti ka kuu i yivi Yandios, chi sia'an ni kuu ini maa ya. Ti ansu ja ni ka kuu ini maa yivi naa i, chi ja ni kuu ini maa Yandios ni kuu ja ni ka nduu i se'e maa ya, ti tukaa ga kuu i nanu kuu iin se'e tata jiin nana.

¹⁴Chaa ni kuu Jnu'un ja ni kuncha undi nuu jiin Yandios un, ni kii da ni kaku da nuu ñuyivi ja'a. Ni kuncha da jiin yivi naa i, ti ru'u naa ri ni ka jini ri ja iin ni kuña'nu da jiin Tata da Yandios. Jiin jniñu ni sa'a da ni stuu da ja kuña'nu Yandios. Ti yukan sa ni ka jini ri ja maa da kuu Se'e Yandios, chi iin ni ka kuña'nu ya jiin maa Yandios. Ni nakachi ya taka jnu'un ndaa vaji nuu maa Yandios. Sia'an ni kuu na ni chaa Jnu'un un nuu ñuyivi ja'a.

¹⁵Juan, chaa ni skuanducha un, ni ka'an da jnu'un ya nuu yivi, ti ni kachi da:

—Siki Chaa ja'a ni ka'an ri nuu ra naa ra na, ni kachi ri ja jaa iin kivi ti chaa iin Chaa kuña'nu ga, chi xnaka Chaa un iyo, ti sa ni kaku ru'u —ni kachi Juan, chaa ni skuanducha un.

¹⁶Iyo xaan jnu'un ndee ini nuu ya nuu Yandios. Ja yukan kuu ja kunda'u ini ya yo'o naa yo, ti chindee xaan ya yo'o. ¹⁷Xnaka Moisés ni xnukoo ley Yandios, ti sa ni taji ya Jesús, ya kuu Cristo, ti maa ya kuu ja kunda'u ini yo'o.

Ti Jesús kuu ya ni xndaku taka ga jnu'un vaji nuu maa Yandios nuu yo naa yo. ¹⁸Tu ja'i nakuni yivi nuu Yandios, chi maa iin ni se'e ya kuu ja kancha jiin ya. Ja yukan kuu ja ni kii ya, ni kii stuu ya nava kaa maa Tata ya.

Ni ka'an Juan, chaa ni skuanducha un, jnu'un Jesús, ya kuu Cristo

(Mt. 3.11-12; Mr. 1.7-8; Lc. 3.15-17)

¹⁹Yukan ti chaa ka kuña'nu nuu nación Israel, ja kanchuku ñuu Jerusalén, ni ka ja'a da jniñu nuu tijiñi sutu jiin ndaja'a da ja ni ka nani levitas. Ni ka taji da chaa un nuu kande Juan ja na kajnu'un da, na ndenu nau siki kuu jniñu sa'a da un. Ti ja'a kuu jnu'un ni ka'an Juan jiin da. ²⁰Tu ni nduku da inga jnu'un ja xnda'u da chaa un, chi su'va ni kachi ndaa da:

—Ansu ru'u kuu maa Cristo ja ni taji Yandios ja sa'a jniñu ña'nu un —ni kachi da.

²¹Yukan na ti ni ka jikajnu'un tuku chaa un:

—¿Nau ja kuu ra nusa? ¿Xi maa ra kuu profeta Elías ja ni ka'an jnu'un Yandios un nu? —ni ka kachi da.

—Ansu kuu ri —ni kachi Juan.

Ti ni ka jikajnu'un tuku da:

—Kii iin chaa kii ka'an jnu'un vaji undi nuu maa Yandios. ¿Xi maa ra kuu chaa un nu? —ni ka kachi da.

Ti ni xndeokani Juan:

—Tuu —ni kachi da.

²²Yukan na ti ni ka jikajnu'un tuku da, ti ni ka kachi da:

—¿Nau ja kuu ra nusa? Kachi, nava sia'an na ni'in ri jnu'un nakani ri nuu chaa ña'nu ni ka taji ru'u un, ¿Ko na chaa kuu maa ra nusa? —ni kachi da.

²³Ti ni kachi Juan:

—Maa ri kuu ja ve ka'an undi nuu ñu'un te'e ja'a, ja na kachi ri nuu yivi: “Satu'va maa ra naa ra, chi ja yajni chaa Jito'yo Yandios”, chi sia'an ni ka'an Isaías na ni chaa da jnu'un Yandios na jana'an—ni kachi Juan.

²⁴⁻²⁵Ti chaa vekoyo nuu chaa fariseo un ni ka jikajnu'un da Juan, ti ni ka kachi da:

—¿Ti ndoo skuanducha ra yivi, ti nu tu kuu ra maa Cristo, ni Elías, ni inga profeta ja ka'an jnu'un vaji undi nuu maa Yandios nusa? ¿Ndo kuu ja sa'a ra un nusa? —ni ka kachi da.

²⁶Ti ni kachi Juan jiin da naa da:

—Saña chi skuanducha na jiin nducha, ko iyo inga Chaa ja chaa nuu ni naa ni, ti ni'in, tu ka nakuni ni chaa un. ²⁷Xnaka saña ni chaa, sa chaa Chaa un. Ko vanuxia kuña'nu ga da ja kuu saña. Kuña'nu xaan ga da ja tu kuu kandu na nuu da, ni ansu jniñu na kuu jakuitandijin na ti tava na ndijña da —ni kachi Juan.

²⁸Sia'an ni ka'an Juan na ni kunde da yajni ñuu Betábara, ja kande inga yu'u yucha Jordán nu ni skuanducha da yivi un.

**Ka'an Juan, chaa skuanducha un,
ja Jesús kuu maa Lelu Yandios**

²⁹Inga kivi ti ni jini Juan nuu Jesús ja vaji ya nuu kande da, ti ni kachi da jiin yivi:

—Nde'e naa ra, ja'a vaji maa Lelu Yandios, ti kuu ya nanu lelu ni ka ja'ni yivi Israel ja ni ka soko i ja na kenchu kuachi i. Ti maa ya kuu Lelu Yandios, chi sia'an ni chaa

ya ja na kenchu ya kuachi yivi ñuyivi ja'a. ³⁰Undi nuu ni ka'an ri jnu'un ya ja ni kachi ri: “Xnaka ru'u, ni kenda ti sa kenda maa Chaa kuña'nu ga un. Kuña'nu ga ya chi ja iyo ya, ti sa ni kaku ru'u. ³¹Undi na sa ti kuni ga ri nau kuu maa ya. Ko xnaka ni kenda ri skuanducha ri jiin nducha nava sia'an na stuu ri maa ya nuu yivi Israel. Yukan na ti sa na nakuni yivi Israel nau kuu ya” —ni kachi Juan.

³²Yukan na ti ni jani Juan jnu'un, ti ni kachi da:

—Ni jini ri ni kuun Espiritu Yandios vaji ya undi andivi, vaji ya nanu iin sata, ni jinu ya ti ni kendo ya jiin Jesús. ³³Undi sa ti kuni ga ri nau kuu ya, ko vijna ti ja ni jini ri chi maa Yandios ni taji ya ru'u. Ni ja'a ya jniñu nuu ri ja na skuanducha ri yivi jiin nducha. Ni ka'an ya jiin ri, ti ni kachi ya: “Nu ni jini ra ni kuun Espiritu Yandios ti jinu ya siki iin chaa un. Ti Chaa yukan kuu ja taji Espiritu Yandios ja na kuncha ya jiin yivi naa i”, ni kachi Yandios jiin ri. ³⁴Ru'u Juan, na kachi ri ja, ja ni jini ri Chaa un, ti ja'a ri jandaa ja maa ndixia da kuu maa Se'e Yandios. Ti jandaa kuiti kuu ja Chaa un kuu maa Se'e Yandios —ni kachi Juan.

³⁵Inga kivi ti kande tuku Juan jiin uu chaa ka jiki jiin da. ³⁶Ni jini da nuu Jesús ni ya'a ya yukan, ti ni kachi da:

—Nde'e naa ra, Chaa un kuu maa Lelu Yandios —ni kachi da.

³⁷Ni ka jiniso'o chaa ka jiki jiin Juan ja sia'an ni ka'an da, ti ni ka chindikun chaa un jata Jesús kuankoyo da. ³⁸Ni ndeokoto Jesús,

ni jini ya ja ka ndikun chaa un kuankoyo da jata ya. Ni ka'an ya, ti ni kachi ya:

—¿Ndoos ka nduku ra naa ra? —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da naa da:

—Maestro, ¿Nanu nchaa ni? —ni kachi da.

³⁹Ti ni kachi Jesús:

—Ña'an na cho'o, ti kuni ra —ni kachi ya.

Kuankoyo da jiin ya naa da ti ni ka jini da nuu kancha ya. Ti yukan ni ka kendo da jiin ya kivi un, chi ja ni kuu kaa kuun ja ini.

⁴⁰Ɔin chaa un ni kuu Andrés, ñani Simón Pedro. Ni jini da ja sia'an ni ka'an Juan, ti ni chindikun da jata Jesús. ⁴¹Yukan na ti ni jan nunduku Andrés ñani da Simón Pedro, ti ni kachi da jiin da:

—Ni nakejna'an ri jiin Cristo, ya ni taji Yandios ja sa'a jniñu ña'nu un —ni kachi da.

⁴²Yukan na ti kua'an da jiin ñani da nuu kancha Jesús. Nu ni jini Jesús nuu Simón, ti ni kachi ya:

—Maa ra kuu Simón, se'e yii Jonás. Undi vijna ti kendo ra konani ra Cefas —ni kachi ya. (Cefas kuni ka'an Pedro nuu sa'an ni ka ka'an yivi un.)

⁴³Inga kivi ti ni ki'in Jesús ichi kua'an ya ichi ñuu Galilea. Yukan ni ndejna'an ya jiin Felipe. Ni kachi ya jiin da:

—Ña'an na cho'o —ni kachi ya.

⁴⁴Ti Felipe ni kuu da iin chaa ñuu Betsaida, nu kuu ñuu Andrés jiin Pedro. ⁴⁵Ni nanduku Felipe Natanael, ti ni kachi da jini da:

—Ja jini ra nava ni chiso Moisés jiin taka ga profeta ni ka ka'an da

jnu'un Yandios na jana'an. Ni ka ka'an da ja chaa iin chaa kuña'nu ja kuu inga kuiya. Ni ka ndejna'an ri jiin chaa un, ti maa da kuu Jesús, se'e yii José, chaa ñuu Nazaret —ni kachi Felipe.

⁴⁶Ti ni kachi Natanael jiin Felipe: —Ti va nu iyo iin chaa va'a kenda nuu ñuu Nazaret —ni kachi da.

Ti ni kachi Felipe jini da: —Na cho'o, nde'e ti kuni ra —ni kachi da.

⁴⁷Ni jini Jesús ja kuaja Natanael, ti ni kachi ya jiin da:

—Ja'a vaji iin maa chaa ñuu Israel ja tu jini da xnda'u ña'an da —ni kachi ya.

⁴⁸Ti ni kachi Natanael jiin Jesús: —¿Nasa ni nakuni ni saña? —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús jiin da: —Na ti kana ga Felipe xini ra, ti ja ni jini ri ro'o kande ra ndati nutichi vixi un —ni kachi ya.

⁴⁹Ti ni kachi Natanael: —Maestro, maa ni kuu Se'e Yandios. Ti maa ni kuu rey ta'u jniñu nuu ni tu'u nación Israel —ni kachi da.

⁵⁰Ti ni kachi Jesús jiin da: —Ni kandixia ra ru'u chi ni kachi ri jiin ra ja, ja ni jini ri kande ra ndati yujnu un. Ko nde'e ra ti kuni ra ja su'va na'nu ga jniñu sa'a ri, chi su'va nduña'nu ga ri —ni kachi ya.

⁵¹Ni siin Jesús ka'an ya jiin da, ti ni kachi ya:

—Jandaa na kachi ri nuu ra ja vijna na ti kuni ra nuña andivi, ti nde'e ra chakoyo ndaja'a Yandios (ja ka nani ángel), ti ka ndaa ka nuu i nuu kancha ru'u, ja kuu ri se'e Yivi Ñuyivi ja' —ni kachi Jesús.

Ni ja'an Jesús iin viko nanda'a

2 Nu ni ya'a uni kivi, ti ni iyo iin viko nanda'a ñuu Caná, ja kuu ndañuu Galilea. Ti yukan kande nana Jesús. ²Suni kua'an Jesús jiin chaa ka skua'a jiin ya, chi ni ka kana yivi un maa ya.

³Ti nu ni jaa hora ja ni ndi'i vino ni ka ji'i yivi un, ti ni kachi nana Jesús jiin ya:

—Ja ni ndi'i vino —ni kachi ña.

⁴Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Koto xndi'i ni ini ni, chi tu ja'i jaa kivi ja sa'a na iin jniñu ña'nu —ni kachi ya.

⁵Yukan na ti ni kachi nana Jesús nuu chaa ka jicondiso vasu un:

—Sa'a taka ndoo na kachi maa ya nuu ra —ni kachi ña.

⁶Ti yukan kajiin iñu tenaja yuu na'nu ja kivi kuun xiko xi undi iin ciento litro nducha chii. Ti jnu'un yivi hebreo ni kuu ja ka jajniñu i tenaja un ja kuu nducha ja ka nanda'a i jiin ja ka na sandoo i ko'o i, nava sia'an na kendo va'a i nuu Yandios. ⁷Ni kachi Jesús nuu chaa ka jicondiso vasu un:

—Chu'un chitu nducha chii tenaja ja'a —ni kachi ya.

Ti ni ka chu'un chitu chaa un nducha chii tenaja un. ⁸Yukan ti ni kachi Jesús:

—Tava ti'li ti kua'a ra nuu chaa yinda'a viko un —ni kachi ya.

Ni ka tava da ti'li ti kuankoyo da jiin nuu chaa un. ⁹Ni ka ji'i da ti'li, ti so ni naa ini da chi va'a xaan ga iyo vino un. Ti tu jini da nasa ni jaa un. Ko maa chaa ka jicondiso un chi ni ka jini da. Yukan na ti ni kana chaa ndisojniñu un xini chaa

ni nanda'a un, ¹⁰ti ni kachi da jiin da:

—Taka yivi chi xnaka ka ja'a i vino va'a un ka ji'i yivi kua'a un, ti sandi'i ni ga sa ka ja'a i vino nda'uga. Ko ro'o, chi su'va sandi'i ni ga ni xndoo ra ja va'a ga. Ja'a kuu ja va'a xaan ni sa'a ra —ni ka kachi da.

¹¹Yukan ni kuu iin jniñu ña'nu ni sa'a Jesús undi nuu kuiti. Undi ñuu Caná, ja kuu iin ndañuu Galilea, sia'an ni sa'a ya. Yukan ti vi'i ga ni ka kandixia chaa ka skua'a jiin ya naa da. Ni sa'a ya iin jniñu ña'nu un ja na kuni yivi ja ni ja'a Yandios iin jniñu ña'nu ga nuu ya.

¹²Yukan na ti sa kua'an ya ichi ñuu Capernaum. Nana ya, ñani ya, jiin chaa ka skua'a jiin ya suni kuankoyo da jiin ya, ti yukan ni ka'iin da jaku kivi.

Ni keni'in Jesús yivi ka iin ini veñu'un ka'nu

(Mt. 21.12-13; Mr. 11.15-18; Lc. 19.45-46)

¹³Kuan kuyajni viko ka sa'a yivi hebreo ja ka nuku'un ini i na ni keni'in Yandios maa i ñuu Egipto na jana'an. Ti viko un nani viko pascua. Kua'an Jesús ñuu Jerusalén ja ni kuu kivi viko un. ¹⁴Ti nuu veñu'un ka'nu un ni jini ya ka xiko yivi xndiki, jiin rii, jiin sata. Ti suni ka'iin chaa ka xndayi xu'un.

¹⁵Nu ni jini Jesús yukan ti ni kuiti ini ya. Ti yukan ni sa'a ya iin cuarta ñii, ti ni keni'in ya yivi un kuankoyo i. Ni keni'in ya yivi un ichi fuera yuxe'e un. Ni keni'in ya rii, ni keni'in ya xndiki. Ni skuiookava ya mesa chaa ka xndayi xu'un un, ti ni ka jichanuu xu'un un

kua'an. ¹⁶Ti nuu chaa ka xiko sata un ni kachi ya:

—Keni'in ja'a naa ra, ti tukaa sa'a ra ya'u ini ve'e Tata ri —ni kachi ya.

¹⁷Yukan ti ni ka nuku'un ini chaa ka skua'a jiin ya ja ka'an nuu tutu ii Yandios siki Jesús: “Ndi'i xaan ini na ve'e ni, ja na kuu iin ve'e ii”, kachi nuu tutu.

¹⁸Yukan sa ni ka jikajnu'un chaa hebreo un maa ya:

—Nu ndixia ra ja ndisojniñu ra ja sa'a ra yukan, ti ja'a kua'a ra jandaa vijna. ¿Ti na iin jniñu ña'nu ndiso ra nusa? —ni ka kachi da.

¹⁹Ti ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Kuu kanuu na veñu'un ja'a ki'in, ko nuu uni kivi ti nakani tuku ni na kundichi —ni kachi ya.

²⁰Ti ni ka kachi yivi hebreo un:

—Uu xiko iñu kuiya ni ka sa'a yivi jniñu ti sa ni ka jani i veñu'un ka'nu ja'a kandichi, ti ro'o ndo'o ini ra ja nuu uni ni kivi ti nakani tuku ra kundichi —ni ka kachi da.

²¹Ja sia'an ni ka'an Jesús jnu'un veñu'un ka'nu un, ko ni ka'an ya ja siki yiki kuñu maa ya, ²²ja nandoto tuku ya nuu ñuji'i. Ti yukan sa ni ka nuku'un ini chaa ka skua'a jiin ya. Ni ka nuku'un ini da jnu'un ni ka'an ya, ti sa ni ka kandixia da ja sia'an ndixia ka'an nuu tutu Yandios. Suni ni ka kandixia da jnu'un ni ka'an maa Jesús na kivi un.

Ja jini Jesús na kanda yivi

²³Na ni kunde Jesús ñuu Jerusalén ja ni kuu kivi Pascua, nde kua'a yivi ni ka kandixia ja maa ya kuu Cristo, chi yukan ni ka jini i jniñu ña'nu sa'a ya ja ndisojniñu ya.

²⁴So ja tu kachi kaji ya, ko maa ya ja jini ya nasa kanda taka yivi. ²⁵Ja yukan kuu ja tu nini kuu ja kachi iin yivi nuu ya nasa kanda i, chi vanua ja jini va'a maa ya nasa ka ndo'o ini yivi, jiin undi injjuni i.

Ka'an Jesús ja na nakaku jaa yo

3 Ni iyo iin chaa fariseo ni nani Nicodemo. Ti ni kuu da iin chaa kuña'nu nuu yivi naciòn hebreo. ²Ti iin jakuaa ni ja'an da nuu kancha Jesús, ti ni kachi da jiin ya:

—Maestro, ja ka jini na ja maa Yandios ni taji ni'in ja na xna'an ni jnu'un ya nuu na naa na. Tu ka kuu sa'a iin yivi iin jniñu ña'nu nanu sa'a maa ni nu tu chindee Yandios maa i. Ti jiin yukan ka jini na ja maa ya ni taji ni'in vaji ni —ni kachi da.

³Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa na kachi ri nuu ra ja nu tu nakaku jaa iin yivi nuu Yandios, ti tu kuu kivi i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi ya.

⁴Ti ni kachi Nicodemo:

—¿Ti nasa kuu nakaku jaa iin chaa ña'nu, ti nu ja ni ja'nu da nusa? ¿Xi va nu kuu ndivi tuku da chii nana da, ti sa nakaku tuku da nu? —ni kachi da.

⁵Yukan na ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa na kachi ri nuu ra ja nu tu nakaku jaa iin yivi, ti tu kuu kivi i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ti yukan kuu ja sa'a maa Espiritu Yandios ja na nakani ini i ti na kuanducha i, nava na kondoo undi ini añu i, ti ansu ja na nakaku i nuu ja'a nana i. Chi ja na nakaku i kuu

ja sa'a maa Espiritu Yandios. Yukan na ti sa kuu kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ga jniñu nuu i. ⁶Sa'a yo nanu ja nu na kaku iin yivi, ko kaku i jiin yiki kuñu ñuyivi ja'a. Ko ja sa'a Espiritu Santo kuu ja na nakaku jaa i undi ini añu i. Yukan kuu ja na nakaku jaa iin yivi.

⁷Ti va so naa ini ra jiin jnu'un ni ka'an ri un, chi nu ka kuni kivi koyo yivi ñuu nuu ta'u Yandios jniñu, ti tukaa iyo inga ichi kinkoyo i, chi iin ni ichi iyo. Ti yukan kuu ja sa'a maa Espiritu ii ja na nakaku jaa i.

⁸Nde'e ra nu kee tachi, ti jiniso'oyo ko tu kuu kuni yo jiin nduchi yo, ni tu kuu jniñi yo jiin nda'a yo, ni tu kuni yo na ichi kua'an. Suni sia'an sa'a Espiritu Yandios jiin yivi, chi tu ka jini i nasa sa'a ya ja na nakaku jaa i —ni kachi ya.

⁹Ni jikajnu'un tuku Nicodemo: —¿Ti nasa kuu ja nakaku jaa yivi nusa? —ni kachi da.

¹⁰Ti ni kachi Jesús jiin da: —Kuu ra iin maestro, ti kuña'nu ra nuu jna'an yo ja ka kuu yivi Israel, ti tu kujnuni ini ra jnu'un ja'a, ¿Va tu jini ra nusa?

¹¹Jandaa na kachi ri nuu ra, ja ka jini ndaa ra taka jnu'un ka'an ri, ti jani ndaa ri jnu'un taka ja ni jini ri. Ko so ja ro'lo, tu kandixia ra jnu'un ka'an ri. ¹²Ja sia'an tu kandixia ra jniñu sa'a Yandios nuu ñuyivi ja'a, ¿Ti ndee ga ja kandixia ra nu na kachi ri nasa jito Yandios taka jniñu sa'a ya undi nuu kancha maa ya nusa? Va tukaa ga kandixia ra yukan.

¹³Ni iin tundo ja'an andivi ja kuni nasa iyo yukan, chi maa iin ni ja ni chaa nuu ñuyivi ja'a kuu ja jini.

Maa iin ni ru'u ja kuu ri Se'e Yivi Ñuyivi, ja ni kuncha ri andivi, ti jini ndaa ri nasa iyo. ¹⁴Ko yukan na ti katakaa yivi ru'u nuu nda'a cruz, ja kuu ri Se'e Yivi Ñuyivi. Na ni ka jikonuu yivi hebreo nuu ñu'un te'e un na jana'an, ni jatakaa Moisés iin koo kaa nuu iin nda'a yujnu un un. Ti suni sia'an kuu vijna, chi katakaa yivi ru'u nuu nda'a cruz. ¹⁵Yukan na ti taka yivi kandixia ru'u, tukaa jna'nu ndatu i. Sia'an na ti sa kuu kunchuku i jiin Yandios ja kuu saa ni. Chi sia'an sa'a Yandios jiin taka yivi ka kandixia Se'e Yivi Ñuyivi.

Ni kunda'u ini Yandios yivi ñuyivi

¹⁶Ni kunda'u xaan ini Yandios yivi ñuyivi. Ja yukan kuu ja ni taji ya se'e ya ni kii ya, vasu maa iin ya ni kuu Se'e Yandios. Ni kii se'e ya nuu ñuyivi nava taka yivi na kandixia ya, ti tukaa jna'nu ndatu i, ti kunchuku i jiin Yandios ja kuu saa ni. ¹⁷Sia'an ni taji Yandios Se'e ya nuu ñuyivi. Ko tu ni taji ya Se'e ya ja na ka'nu ndatu ya yivi, chi su'va ja na nama ya yivi naa i.

¹⁸Taka yivi ni ka kandixia ya, tukaa jna'nu ndatu i, ko yivi ja tu ka kandixia i ya, ja ni ka jna'nu ndatu i. Ko ni ka jna'nu ndatu i ja tu ni ka kandixia i maa Se'e Yandios, ja maa iin ni ya kuu ja nama siki yivi naa i. Sia'an ni kunda'u ini Yandios yivi ñuyivi.

¹⁹Iyo kua'a yivi ja tu ka kandixia jniñu ni sa'a Yandios. Ka sa'a ndeva'a i, ti jiin jniñu ka sa'a i un jini yo ja ka jna'nu ndatu i. Ja ni taji Yandios se'e ya nuu ñuyivi, ti kuu ya nanu iin ñu'un ja ndincha nuu ñuñaa, ja na kuni yivi na ichi

kinkoyo i, ko tu ka jandatu i. Chi ka ndiyo ini i ja sa'a ndeva'a i nanu iin chaa jajna'an ini kaka jakuaa. Suni sia'an ka ndiyo ini i kundikun i kuachi un. Sia'an ka stuu yivi un maa i ja ka jna'nu ndatu i nuu Yandios.

²⁰Ja ni taji Yandios se'e ya nuu ñuyivi, ti ni kuu ya nanu iin nduva ñu'un ja ndinchaa nuu ñuñaa, nava na kuni yivi ichi kinkoyo i. Ko sa su'va ka jito u'u i Yandios jiin se'e ya ja xna'an ya na ichi kinkoyo i. Ti ka jito u'u i jnu'un ya, chi tu ka na kuni i yukan sa ni ka jini i ja iyo kuachi siki naa. Tu ka janta'u i jnu'un ya, chi ka ndiyo ini i ja siin i jiin kuachi un. ²¹Ko ka iyo yivi ka janta'u Se'e Yandios, ja kuu ya nanu iin nduva ñu'un ja ndinchaa nuu ñuñaa. Chi xna'an ya naa i ichi kinkoyo i, ti ka kusii ini kaka ndaa i ichi un, chi tu ka yu'u i sa'a i jniñu va'a ja kuni Yandios. Ti sia'an ka stuu kaji ja ka sa'a i taka jniñu va'a kuni maa Yandios —ni kachi Jesús.

Ndakuni'in tuku Juan jnu'un Jesús

²²Yukan na ti kua'an Jesús ichi ñuu Judea. Suni kuankoyo chaa ka skua'a jiin ya. Yukan ni ku'iin da jiin ya jaku kivi, ti yukan ni skuanducha ya yivi. ²³Suni ni kundee Juan ni skuanducha da ñuu Enón, chi yukan ni iyo kua'a nducha. Ñuu yukan kendo yajni jiin ñuu Salím. Ni ka ja'an yivi nuu da, ti ni skuanducha da i. ²⁴Yukan ni sa'a Juan undi na ti kivi ga da vekaa.

²⁵Uu xi uni jna'an chaa ka skua'a jiin Juan, ti ni ka keja'a ka ka'an

da jiin chaa hebreo un. Ti ka ka'an da siki ja nasa kuu ja ka ndundoo yivi nuu Yandios. ²⁶Yukan na ti ni ka ja'an da nuu kande Juan, ti ni ka kachi da:

—Maestro, ni jini ni chaa ni jaa nuu ni kunchuku yo ichi inga yu'u yucha Jordán, ja ni kachi ni na chaa kuu chaa un. Vijna ti ja skuanducha da, ti tendi'i yivi kuankoyo nuu da un —ni ka kachi da.

²⁷Ti ni kachi Juan:

—Nu tu chindee Yandios, ti tu kuu sa'a yivi iin jniñu nava kuni maa ya. ²⁸Ja ka jini va'a ra ja ni kachi ri ja tu kuu ri maa Cristo. Ko ni taji Yandios ru'u ve sa'a ri iin jniñu ti jniñu un kuu ja na kaxnu'un ri nuu yivi ja kii ya.

²⁹Na kani ri iin jnu'un. Nu na nanda'a iin chaa jiin ñasi'i da, ka sa'a da viko jiin amigo da. Ti amigo da un kuu chaa ta'u jniñu nuu viko un, ti amigo da un kajnu'un nu iyo sii ini da ja nanda'a da xi tu. Nu ni kachi chaa nanda'a un ja iyo sii ini da, yukan ti amigo da un, suni kusii xaan ini da. Ti suni sia'an kusii xaan ini ri ja na kinkoyo yivi nuu Jesús. ³⁰Siki ja ka ka'an ra un, ti kanuu ga ja na nduñanu ga maa ya, ti su'va na nukuu ga ru'u —ni kachi Juan.

Iin ja vaji ichi andivi

³¹Ti maa iin ni ya kuu ja vaji undi andivi, yukan kuu ja kuña'nu ga ya nuu tendi'i yivi. Taka yivi ni ka kaku nuu ñuyivi ja'a ka kuu i se'e ñuyivi ja'a, ti ka ka'an i mani maa jnu'un iyo nuu ñuyivi ja'a. Ko iin ja vaji undi andivi, chi kuña'nu ga nuu tendi'i yivi.

³²Ti ka'an ya taka ja ni jini ya, ti jani ya jnu'un taka ja ni jiniso'o ya, ko tu ka kuni chunso'o yivi taka jnu'un ka'an ya. ³³Taka yivi ni ka chunso'o jnu'un ya, ni ka nakuni ndaa i ja iyo ndaa jnu'un ni ka'an ya. ³⁴Ti jandaa ndixia kuu un, chi ni taji Yandios maa ya, ti maa ya kuu ja ni ka'an taka jnu'un ka'an Yandios, vanuxia kancha maa Espiritu Yandios jiin ya, ti tu yiku'va Espiritu ni ja'a Yandios ja na kuncha jiin ya.

³⁵Xaan ga mani Yandios jiin se'e ya. Ti ja yukan kuu ja ni nachi'i ya taka ja iyo nuu nda'a se'e ya ja na ta'u ya jniñu nuu.

³⁶Yivi kandixia Se'e Yandios ja nama ya i, ti kunchuku i jiin ya ja kuu saa ni. Ko yivi ja tu kandixia Se'e ya, tu kuu kunchuku i jiin ya, chi su'va vi'i ga kuiti ini Yandios nuu i, ti kua'a ya nundo'o koo ndo'o koo nene i ja kuu saa ni.

Ka'an Jesús jiin iin ña'an ñuu Samaria

4 Ni ka ni'in chaa fariseo un jnu'un ja kua'a ga yivi ka jika jiin Jesús, ti ni skuanducha ya kua'a xaan ga yivi ja kuu Juan. ²Vasu ansu maa Jesús ni skuanducha yivi, chi chaa ni ka skua'a jiin ya un ni ka sa'a.

³Ni jaa jnu'un un nuu Jesús ja sia'an ni ka jini chaa fariseo. Yukan kuu ja ni kee ya ñu'un ñuu Judea, ti kuano'on ya ichi nuu ñu'un ñuu Galilea. ⁴Ti ichi kua'an ya ni ya'a ya nuu ñu'un ñuu Samaria.

⁵Ni jaa ya ñuu Sikar ja kuu iin ndañuu Samaria. Ñuu un kande yajni iin ñu'un ni ja'a Jacob nuu

se'e da José na jana'an. ⁶Yukan iyo iin soko nducha ni nani soko Jacob. Ni kuita Jesús ja kua'an ya ichi un, ti yukan ni jakuiñi ya yu'u soko un. Ko ja ni kuu koxiuu kivi un.

⁷Ti ni jaa iin ña'an ñuu Samaria kuaja ki'in ña nducha. Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Kua'a ti'li nducha na ko'o ri —ni kachi ya.

⁸Ti chaa ka skua'a jiin ya, kuankoyo da ñuu un kuan kuaan da ja kaji da jiin ya naa da, ti ni kendo maa iin ni ga ya.

⁹Ti ña'an ñuu Samaria un ni kachi ña jiin ya:

—Ni'in ja kuu ni chaa hebreo. ¿Ndo jikan ni nducha ko'o ni nuu na, ti saña kuu na ña'an ñuu Samaria? —ni kachi ña.

Sia'an ni ka'an ña, chi yivi hebreo un, tu mani i jiin yivi ñuu Samaria.

¹⁰Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Tu jini ra nasa kaa iin ta'u va'a ja kuni kua'a maa Yandios nuu ra. Ni tu chaku ini ra, ti ni tu jini ra na chaa kuu iin ja ka'an jiin ra ja'a ja na kua'a ra nducha ko'o. Ko nu na kakanta'u ra nuu ri, ti kua'a ri iin nuu nducha ko'o ra ja na kuchaku ra ja kuu saa ni —ni kachi ya.

¹¹Yukan ti ni kachi ña jiin ya:

—Taa. Ko ni'in, ni tu ñava'a ni najin tava ni nducha. Ti soko ja'a chi kunu xaan. ¿Ti nanu kin ki'in ni nducha ja ka'ñu ni nuu na nusa?

¹²Jacob chaa ni kuu tata jna'an na undi na jana'an. Chaa un ni jacha soko ja'a ti ni kendo jiin na naa na. Ja'a ni ka ji'i maa da nducha, ti suni ja'a ni ka ji'i taka jna'an da jiin taka kuiti ni ka nchaka da. Iin chaa ni kuña'nu ni kuu chaa un, ¿ti xi

kuña'nu ga ni'in ja kuu chaa un nu? —ni kachi ña.

¹³Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Taka yivi ko'o nducha ja'a, ti ichi tuku i. ¹⁴Ko nu na ko'o i iin nducha kua'a ri nuu i, ti tukaa ga ichi kuiti i. Kua'a ri nducha un nuu i, ti yukan nduu nanu iin soko nuu kaña nducha kua'a. Yukan na ti kuncha i jiin Yandios ja kuu saa ni —ni kachi ya.

¹⁵Ti ni kachi ña'an un jiin ya:

—Taa. Kua'a ni nducha yukan, na ko'o na nava tukaa ichi kuiti na, ti nava tukaa kii ki'in kuiti na nducha soko ja'a —ni kachi ña.

¹⁶Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Kuan kana yii ra ti kii ra jiin da —ni kachi ya.

¹⁷Ti ni kachi ña jiin ya:

—Tu na yii na iyo —ni kachi ña.

Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Ndaa jnu'un ka'an ra ja tu na yii ra iyo, ¹⁸vanuxia, ja ni kuu u'un chaa ni kunchuku jiin ra, ti chaa kancha jiin ra vijna chi ansu yii ra kuu da. Ja'a ni kachi ndaa ra vijna —ni kachi ya.

¹⁹Ti ni kachi ña jiin ya:

—Taa. Ko ndo'o ini na ja maa ni kuu iin profeta ja ka'an jnu'un Yandios. ²⁰Tata yivi ñuu Samaria na jana'an, ni ka chiñu'un i Yandios xini yuku ja'a. Ti ni'in ka ka'an ni ja Jerusalén kuu ñuu nuu kunchañu'un yo Yandios —ni kachi ña.

²¹Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Ro'o ñasi'i. Kandixia jnu'un ka'an ri. Chi jaa iin kivi ja ni ansu ga yuku ja'a, ti ni ansu ga ñuu Jerusalén kuu nuu kunchañu'un ra maa Yandios, ya kuu Tata ra naa ra.

²²Ro'o yivi ñuu Samaria naa ra, ka nchañu'un ra Yandios, ko vanuxia tu ka jini ra nasa kaa Yandios. Ko ru'u yivi hebreo chi ka jini ri nasa kaa Yandios, ka jini ri ja nini nuu yivi hebreo vaji iin ja nama siki yivi naa i.

²³Na kachi ri ja, ja ni jaa kivi kunchañu'un yivi Yandios, ja tukaa ka nandi'i iin ni veñu'un nuu chiñu'un i ga. Ko chiñu'un i ya undi jiin ni ini ni añu i. Chi sia'an kuu ja kuni maa Yandios ja na kunchañu'un yivi maa ya. ²⁴Tu kuu kuni yivi nuu Yandios, chi maa ya kuu Espiritu. Yukan kuu ja nu iin yivi kuni i chiñu'un i ya, ko kanuu ja na chiñu'un ndaa i ya jiin ni ini ni añu i —ni kachi ya.

²⁵Ti ña'an un ni kachi tuku ña:

—Jini na ja kii iin ja ni nakaji Yandios ja nama siki yo, iin ja konani Cristo. Nu na chaa chaa yukan, yukan ti xna'an kaji ga da taka jnu'un un nuu yo —ni kachi ña.

²⁶Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Maa ri kuu —ni kachi ya.

²⁷Ni ka'an ga ya jiin ña'an un, ti ni ka najakoyo chaa ka skua'a jiin ya. So ka naa ini da ja sia'an ka ndajnu'un ya jiin ña'an un. Ko ni iin tu ni ka tava ini da ja kajnu'un da ya: “¿Ndo nduku ña'an un?” Xi kachi da jiin ya: “¿Na ndoo ka'an ni jiin ña'an un?” Tu kuiti ni ka ka'an da sia'an.

²⁸Ña'an un ni xndoo ña kiyi nducha ña ti kua'an ni ña ichi ñuu. Ni jaa ña ti ni keja'a ña ka'an ña jiin yivi un:

²⁹—iÑa'an na cho'o naa ra, ti kuni ra iin chaa ni kachi ndi'i nuu

ri taka ja ni sa'a ri! ¿Ti ansu maa da kuu Cristo nu? —ni kachi ña.

³⁰Yukan ti ni ka kee yivi ñuu un kuankoyo i nuu kande Jesús.

³¹Ni ti jakoyo ga yivi un, ti chaa ka skua'a jiin Jesús, ka kanda'u da jiin ya:

—Maestro, kaji ni iin vanuxii staa, na kaji yo —ni ka kachi da.

³²Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Iyo iin staa yaji ri ja ro'o naa ra, tu ka jini ra nasa kaa —ni kachi ya.

³³Yukan ti chaa ka skua'a jiin ya ka jikajnu'un jna'an da naa da:

—¿Xi ja ni ka kinchaka yivi staa ni yaji ya nu? —ni ka kachi da naa da.

³⁴Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Sia'an ni kachi ri, chi sa'a ri nava kuni maa ya ni taji ru'u vaji ri ja na sa'a ri jniñu ya. Ti yukan kuu nanu ja na ni'in jnu'un ndee ini yiki kuñu ri, nanu ni'in yo jnu'un ndee ini jiin iin ndeyu yaji yo. Ti ndiyo ini ri ja sinu ri jniñu ni ja'a ya nuu ri.

³⁵Ti ja sa'a yo jniñu ka'ncha triu, ti vatu ni ka ka'an ra ja undi kuun yoo ti sa nastutu yo. Ko na kachi ri ja xnaka nde'e va'a ra naa ra, nde'e va'a ti kuni ra, chi vinañu'ni ka iyo kua'a xaan yivi nanu triu ja, ja ni kuaan ja ka'ncha yo, chi yivi kua'a ka tu'va i ti ka kandixia i ru'u.

³⁶Xaan ndatu yivi nastutu jniñu un chi iyo xaan ta'u i, chi sa'a i jniñu ja nastutu i yivi, ti nasava'a i nuu kunchuku yivi un jiin Yandios ja kuu saa ni. Ja sia'an ti nanu kusii ini chaa ni sa'a jniñu un, suni sia'an kusii ini chaa nastutu.

³⁷Ndaa jnu'un ka'an iin jnu'un, ja “Siin chaa sa'a jniñu, ti inga da

nastutu.” ³⁸Suni sia'an taji ri ro'o naa ra ja ka skua'a jiin ri, ja na kachanu ra jnu'un ri ki'in. Chi ka kuu ra nanu iin chaa nastutu triu. Vasu ansu maa ra ni ka jachanu jnu'un un, chi inga yivi ni ka jachanu jnu'un ri, ko ro'o kuu nanu nastutu jniñu ni ka sa'a chaa un naa da —ni kachi Jesús.

³⁹Ja sia'an kuu ja kua'a xaan yivi ñuu un ni ka kandixia i Jesús, chi ni kachi ña'an un: “Ni kachi ndi'i da taka ja ni sa'a na”, ni kachi ña.

⁴⁰Nu ni ka jakoyo yivi ñuu Samaria un nuu kande Jesús, ti ni ka ka'an nda'u i jiin ya ja na kendo ya jiin yi ti jaku kivi. Ti ni kendo ya yukan ni kundee ya uu kivi. ⁴¹Kua'a xaan i ni ka kandixia ya ja siki jnu'un va'a ni ka'an ya yukan.

⁴²Yukan na ti sa ni ka kachi yivi jiin ña'an un:

—Tukaa nini kuu ja undi kani ra jnu'un ti sa kandixia ri ya, chi suni ni ka jiniso'o maa ri jnu'un ni ka'an ya. Yukan na ti ni ka jini ndaa yo ja maa ya kuu maa Cristo, ya ni nakaji Yandios ja nama ya siki yivi ñuyivi —ni ka kachi yivi un.

Jiin ndusu yu'u Jesús ni nduva'a se'e iin chaa kuña'nu

⁴³Nu ni ya'a uu kivi, ni kee Jesús ñuu Samaria, ti ni naki'in ya ichi kuano'on ya nuu ñu'un ñuu Galilea.

⁴⁴Ti maa ya ni ka'an undi nuu, na ni kachi ya ja tu kua'a yivi ja yiñu'un nuu iin chaa ka'an jnu'un Yandios, ñuu nuu ni ja'nu da. ⁴⁵Ko nu ni jaa ya ñuu Galilea, ti ni ka janta'u yivi un ya, chi ni ka jini i jniñu ña'nu ni sa'a ya ñuu Jerusalén ja ni kuu kivi viko un, chi suni ni ka ja'an i yukan.

⁴⁶Yukan na ti ni ndeokuñi Jesús ichi ñuu Caná ja kuu ndañuu Galilea, nuu ni nasa'a ya vino jiin nducha un. Ti ñuu Capernaum ni iyo iin chaa kuña'nu ja ndiso jniñu da nuu rey. Ti ku'u se'e chaa un.

⁴⁷Ni ni'in da jnu'un ja ni kee Jesús ñuu Judea, ti ni nandeokuñi ya ichi ñuu Galilea. Yukan ti ni ja'an chaa kuña'nu un nuu kancha Jesús, ti ni keja'a jikanta'u da nuu Jesús ja na ki'in ya jiin da ve'e da:

—Sa'a ni ti'li tajna se'e na —ni kachi da.

Sia'an ni ka'an chaa kuña'nu un chi ja yajni kuū se'e da niku.

⁴⁸Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Maa ra jiin tendi'i yivi iin nuu kanda jiin ra, nu tu nde'e ra jiin nuu ra iin jniñu ña'nu sa'a ri, ti ni tu kandixia kuiti ra ru'u —ni kachi ya.

⁴⁹Ti ni kachi chaa kuña'nu un:

—Taa. Jikanta'u xaan na nuu ni. Ko nu tu ki'in ni ve'e na, ti va kuū se'e na —ni kachi da.

⁵⁰Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kuano'on ve'e ra chi tu kuū ndixia se'e ra —ni kachi ya.

Ni kandixia chaa un jnu'un ni ka'an Jesús, ti kuano'on ni da.

⁵¹Kuan nduyajni da ve'e da, ti ja kuaja iin chaa kuū muzu da un, ti ni kachi da jiin chaa kuña'nu un:

—Ja ni nduva'a se'e ni —ni kachi da.

⁵²Yukan ni jikajnu'un da muzu da un:

—¿Na hora ni nduva'a se'e ri nusa? —ni kachi da.

Ti ni kachi muzu un:

—Ja yajni na koxiuu ni kee kiji un maa i —ni kachi da.

⁵³Yukan ti ni nuku'un ini da ja hora yukan ni kachi Jesús jini da: “Kuano'on ve'e ra, chi tu kuu se'e ra”, ni kachi ya. Yukan ti ni kandixia da Jesús, ti suni ni ka kandixia tendi'i yivi kanchuku ve'e da.

⁵⁴Yukan kuu inga jniñu ña'nu ni sa'a Jesús na ni kee ya nuu ñu'un ñuu Judea ti kuano'on ya ichi ñuu Galilea. Sa yukan kuu uu jniñu ña'nu ni sa'a Jesús.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa ku'u
yu'u pila nducha ñuu Betesda

5 Nu ni ya'a yukan na ti sa ni nandeokuñi Jesús ñuu Jerusalén, ti yukan nuku'un iin viko ka nasa'a yivi hebreo.

²Ni iyo iin pila ka'nu nducha ñuu Jerusalén. Ni nani Betesda nuu yu'u ka ka'an yivi hebreo. Ni iyo u'un yuxe'e lulu nuu ka kivi yivi nuu nducha un. Kendo yajni yu'u ñuu, ti yuxe'e un ni nani Yuxe'e Nu Ka Ya'a Rii. ³⁻⁴Ti yukan kandatu kua'a yivi ka ku'u. Kandatu yivi kuaa nduchi, yivi rengo jiin yivi tikuku.

⁵Ti suni yukan katuu iin chaa ja ja ni kuu oko xia'un uni kuiya ku'u da. ⁶Ni jini Jesús nuu chaa un katuu da. Suni ni jini ya ja ja ni kuu na'an xaan ku'u da, ti ni jikajnu'un ya maa da:

—¿Kuni ra nduva'a ra nu? —ni kachi ya.

⁷Ti ni kachi chaa ku'u un:

—Taa, kuni na, ko tu iyo ni iin chaa chindee saña. Ni iin yivi tu kii chindee i saña ja na kivi na nuu nducha un nuu keja'a kanda. Chi taka jinu ja kuni kivi na, ti xnakan ja kivi inga yivi —ni kachi da.

⁸Ti ni kachi Jesús jiin da:

—iNdokuñi! Nastuu yuu ra, ti kaka kuano'on ve'e ra —ni kachi ya.

⁹Ni ndoko da ni nastuu da yuu da, ti ni keja'a jika da kua'an da.

Yukan ni kuu iin sabado, kivi ka ndetatu yivi hebreo. ¹⁰Ti chaa hebreo ka kuña'nu un, ni ka kachi da jiin chaa nda'u un:

—Kivi ndetatu kuu vijna, ti tu va'a ja kundiso ra yuu ra ki'in ra jiin — ni ka kachi da.

¹¹Ti ni kachi chaa ni nduva'a un:

—Iin chaa ni sa'a tajna saña yukan ni kachi da ja na kundiso na yuu na ti na ki'in na —ni kachi da.

¹²Ni ka jikajnu'un chaa un maa da:

—¿Nau chaa kuu ja ni kachi jini ra ja na naki'in ra yuu ra ti ki'in ra nusa? —ni ka kachi da.

¹³Ti chaa ni nduva'a un, tu ni jini da nau chaa kuu, chi vanuxia kua'a xaan yivi ka'iin yukan, ti Jesús kua'an ni ya.

¹⁴Kuee ga sa ni ndejna'an Jesús jiin da yuxe'e veñu'un ka'nu un, ti ni kachi ya jiin da:

—Ja ni nduva'a ra vijna. Vijna na ti koto ma sa'a ga ra kuachi. Chi nu na sa'a tuku ra, yukan na ti kii iin nundo'o ka'nu xaan ga siki ra —ni kachi ya.

¹⁵Yukan na ti kua'an chaa un, ni jani da jnu'un nuu chaa hebreo ka kuña'nu un:

—Jesús kuu ja ni sa'a tajna saña —ni kachi da.

¹⁶Ti siki ja ni sa'a Jesús iin jniñu un kivi ndetatu, ja yukan kuu ja ni ka keja'a ka jito u'u chaa hebreo ka kuña'nu un Jesús, ti ka kuni ka'ni da ya.

¹⁷Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Na kachi ri nuu ra ja taka ni hora sajniñu Yandios. Maa Tata ri, sajniñu ya taka ni kivi. Ti suni sia'an sajniñu tu ru'u taka ni kivi — ni kachi ya.

¹⁸Ja sia'an ni ka'an Jesús, ti vi'i ga ni ka nduku da nasa ka'ni da ya, chi tu ni jandatu ya jnu'un ka'an ley ja kuu kivi ndetatu un, jiin suni ja ni kachi ya ja Tata maa ya kuu Yandios, chi sia'an ni skejna'an ya maa ya jiin maa Yandios. Yukan kuu ja ka kuni da ka'ni da Jesús.

Ndisojniñu Se'e Yandios

¹⁹Ni kachi Jesús jini chaa hebreo ka kuña'nu un:

—Na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja maa ri kuu Se'e Yandios, ti ni iin yivi tu kuu sa'a ja sa'a maa ya. Ti jandaa ndixia kuu yukan chi ru'u sa'a ri taka ja sa'a maa Tata ri. ²⁰Ti sia'an kuu ndixia chi mani Yandios jiin Se'e ya, ti xna'an ya nuu Se'e ya taka ja sa'a ya. Ti su'va ña'nu ga jniñu xna'an ya nuu se'e ya, ja undi so naa ini ra naa ra.

²¹Chi Iin ni ka kuña'nu ya kuu Se'e jiin Tata ya. Tata yo Yandios, naxndoto ya yivi nuu ñuji'i, ti nachaku tuku i. Ti suni sia'an sa'a maa se'e ya, chi suni naxndoto ya yivi naa i nuu ñuji'i. ²²Ja'a kuu ja iin ni kuña'nu ya kuu Se'e jiin Tata ya. So ja maa Tata yo Yandios tu xndichi ya kuachi siki ni iin yivi, chi ni ja'a ya jniñu ña'nu un nuu Se'e ya ja na xndichi ndaa kuiti ya siki kuachi yivi naa i.

²³Sia'an ti na chiñu'un yivi Se'e Yandios naa i nanu ka chiñu'un i maa Yandios. Ko nu nau yivi tu

nachiñu'un Se'e ya, suni sia'an tu nachiñu'un i Tata ya, vasu iin ni ka kuña'nu ya jiin Se'e ya, chi maa Tata Yandios kuu ja ni taji ya Se'e ya —ni kachi Jesús.

²⁴Ni siin Jesús ka'an ya ti ni kachi ya:

—Jandaa na kachi ri ja nu na chu'un ini yivi jnu'un ka'an ri, ti kandixia ndaa i ja maa Yandios ni taji ru'u, yukan na ti tu jna'nu ndatu i. Vasu na kuu i ko tu kondo'o i nundo'o. Su'va ndivi i nda'a maa Yandios ti yukan kuchaku i jiin ya ja kuu saa ni.

²⁵Jandaa na kachi ri ja jaa iin kivi ti kundaa nava ni kachi ri, ti kivi yukan ja ni jaa. Yivi ka chaku vijna, ka kuu i nanu ndiyi, ko nu na chu'un ini i jnu'un ka'an Se'e Yandios, ti kandixia i naa i, yukan na ti ja ka yi'i i nda'a maa Yandios, ti ka jika i ichi ya. Tukaa ka kuu i nanu ndiyi, chi su'va ja ni ka nachaku i kanchuku i jiin ya.

²⁶Sia'an sa'a Yandios jiin Se'e ya vanuxia iin ni kuu se'e ya jiin maa ya. Ti ka'nu iin jniñu sa'a Yandios chi sa'a ya ja na kuchaku yivi naa i. Ti nanu sa'a maa Yandios suni siukan sa'a Se'e ya, chi sa'a ya ja na kuchaku yivi naa i ja kuu saa ni.

²⁷Siki ja iin ni kuu Yandios jiin Se'e ya, yukan kuu ja ni ja'a ya jniñu nuu Se'e ya, chi maa ya kuu maa Se'e Yivi Nuyivi. Ti nanduku vindaa ya kuachi siki yivi naa i nuu nasa iyo. Ti maa Se'e ya na kachi nau kuu yivi ni ka jna'nu ndatu, ti nau kuu yivi ni ka nita'u. Ti xndichi ndaa kuiti ya yivi naa i, chi maa ya kuu Se'e Yivi Nuyivi, ti maa Tata ya ni ja'a jniñu un nuu ya.

²⁸Koto ma naa ini ra iin jnu'un ka'an ri ja'a siki jniñu ndiso ri, ja iin ni kuu ri jiin Tata ri Yandios, chi nu na jaa kivi, ti taka ndiyi ka ñunduji un kuniso'o i jnu'un ka'an Se'e ya. ²⁹Yukan na ti taka yivi ni ka sa'a ja va'a, nandoto i ti kunchuku i jiin Yandios. Ti taka yivi ni ka sa'a ndeva'a un suni nandoto i, ko kivi koyo i nuu jna'nu ndatu i naa i —ni kachi Jesús.

Nasa nakuni yivi ja ndisojniñu Jesús

³⁰Ni siin Jesús ka'an ya jiin chaa hebreo ka kuña'nu un, ti ni kachi ya:

—Siuku ndaa kuiti ri taka nava kuni maa Tata ri Yandios, chi tu iyo ni iin ja sa'a ri ja kuu ini maa ri. Ti xndichi ndaa ri yivi naa i sia'an nava ni kachi maa Tata ri. Sia'an xndichi ri yivi, chi tu sa'a ri nava kuu ini maa ri. Chi su'va siuku ri nava kuu ini maa ya, chi ja siki yukan ni taji ya ru'u vaji ri nuu ñuyivi ja'a.

³¹Ko nu na ka'an ri ja ndo'o ini maa ri, ti ka'an ri ja kusii ini ri, yukan na ti kachi ra ja tu nijniñu kuiti jnu'un ka'an ri, chi tu iyo inga ja kua'a jandaa ja'a ri. ³²Ko iyo inga ja ndakuni'in ru'u ti kachi nau ja kuu ri, ti ka'an ndaa chaa un chi jini da ru'u. Ti jini ri ja iyo ndaa jnu'un ka'an chaa un ti ni'in jniñu.

³³Maa ra naa ra, ni ka taji ra chaa ni ka ja'an kajnu'un Juan, chaa ni skuanducha un. Ti chaa un, ni kachi ndaa kuiti ni da ja kuu ru'u.

³⁴Ti vasu sia'an ko tu nandi'i ri ja inga yivi kachi nasa jniñu sa'a ri. Sia'an ka'an ri ja na kundaa jnu'un ni ka'an Juan siki maa ri nava na

kandixia ra taka jnu'un ni ka'an da un, ti nava na kuu nama ra maa ra.

³⁵Sa'a yo nanu Juan ni kuu da nanu iin ñu'un ja ni ndincha nuu ñũaa, chi ni xna'an ndaa da ichi Yandios nuu yivi. Ko jaku ni kivi ni ka chiñu'un ra jnu'un ni xna'an da un. Vanuxia yukan ni kuu iin jniñu ni sa'a da. ³⁶Ti kua'a ni kuu iin jnu'un ni ndakuni'in Juan siki maa ri. Ko ka'nu ga kuu jnu'un ka'an maa Tata ri ja'a ri, chi ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu ri. Yukan na ti kuni ndaa ra nau ja kuu ru'u, ti kuni ndaa ra ja maa Tata ri ni taji ya ru'u vaji ri, chi sa'a ri jniñu ña'nu ni ja'a ya nuu ri.

³⁷Tata ri ni taji ru'u, ti stuu kaji ya taka nau ja kuu ri. Ni kachi kaji ya nau ja kuu ru'u, vasu tu ni ka jini ra jiin nuu ra nuu Tata ri, ti ni tu ni ka jiniso'o ra ndusu yu'u maa ya. Ko jandaa kuu ja ni tu ka chu'un ini ra jnu'un ka'an Tata ri. Yukan kuu ja tu ka kandixia ra ja ka'an iin Chaa ni taji maa Tata yo Yandios. ³⁸Ni tu ka chu'un ini ra jnu'un ni ka'an Tata ri. Ti ni tu ka kandixia ra iin ja ni taji maa ya. Tu ka kandixia ra, chi tu ka janta'u ra jnu'un ka'an maa Tata ri.

³⁹Ka skua'a xaan ra tutu ii Yandios ja ni ka chaa yivi jana'an. Ka skua'a xaan ra tutu un, chi ka ndo'o ini ra ja jiin yukan ti na nita'u ra ja kunchuku ra jiin ya ja kuu saa ni. Ko maa tutu un kuu ja ka'an ndaa siki ri. ⁴⁰Ti ro'o tu ka kuni kuiti ra kandixia ra ru'u nava na ndivi ra nda'a Yandios ti kunchuku ra jiin ya. Ko ni ka kuu ni'in xaan tonto ini ra, chi tu ka

kuni kandixia ra ru'u naa ra —ni kachi Jesús.

⁴¹Ni siin Jesús ka'an ya ti ni kachi ya:

—Tu nandi'i ri ja kua'a ra ja yiñu'un ru'u. Ni tu nduku ri ja ka'an yivi ja kuña'nu ri nu tu iyo ndaa ini i. ⁴²Ko ru'u chi jini va'a ri nasa kaa undi ini jnuni ra. Ti jini ndaa ri ja tu ka iyo ini ra ja chiñu'un ra Yandios, ti jini va'a ri chi yijiyoyo nde'e ri ro'o naa ra.

⁴³Jini ri ja tu ka janta'u ra ru'u. Ko maa ri kuu, ni chaa ri nuu ñuyivi ja'a ti ndaku ni'in ri jnu'un ka'an Tata ri Yandios. Nu na nakuni ra ru'u, ti suni sia'an nakuni ra nasa kaa Yandios. Ko sa ti nakuni ra ru'u, ti suni nakuni ra ja kuña'nu Yandios nuu tendi'i ja iyo. Ti vasu sia'an kuu, ko tu ka janta'u ra ru'u. Ko nu na kii inga chaa, ti ndakuni'in da nanu maa da, ti va kuenta'u ni ra chaa yukan.

⁴⁴Yukan kuu ja tu kuu nasa kandixia ra ru'u, chi ni'in xaan ka ñukuu ini ra ja na kuenta'u iin yivi ro'o, ti ansu ja na kuenta'u maa Yandios ro'o naa ra. Vi'i ga ka nakutu ini ra ja, nakua'a ja yiñu'un nuu jna'an maa ra, ko tu ka nakutu ini ra ja na nakuanta'u maa Yandios ro'o naa ra. Yukan kuu ja tu kuu nasa kandixia ra ru'u.

⁴⁵Ti vasu sia'an iyo, ko tu kani ini ra ja kankuachi ri siki ra nuu Tata yo Yandios. Ko ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, yukan kuu ja kankuachi siki ra naa ra. Ti jandaa ndixia kuu, chi vasu ka ndo'o ini ra ja ka iyo ndoo ra nuu Yandios, ko so ja ka siuku ra ley Moisés ti ka ndo'o

ini ra sia'an. Ko jiin yukan ti ja kankuachi Moisés siki ra naa ra.

⁴⁶Ko nu ka kandixia ndaa ra jnu'un Moisés, ti suni kandixia ndaa ra ru'u niku. Chi vanua undi na jana'an xaan ni chaa da tutu nuu ka'an siki ru'u ja chaa ri nuu ñuyivi kivi vijna. ⁴⁷Ko ro'o tu ka ñukuu ndaa ini ra jnu'un ni chaa Moisés. Yukan kuu ja tu kuu nasa kandixia ra jnu'un ka'an ri vijna. Tu kuu kuiti —ni kachi Jesús jini chaa hebreo ka kuña'nu un.

Ni ja'a Jesús ja ni ka yaji u'un mil yivi

(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17)

6 Yukan na ti sa kua'an Jesús jiin chaa ka skua'a jiin ya ichi inga yu'u mini Galilea. Ti mini un suni nani mini Tiberias. ²Kua'a xaan yivi ni ka ndikun i Jesús, chi ni ka jini i taka jniñu ña'nu sa'a ya. Ni sa'a ya jniñu ña'nu xaan ga, chi ni sa'a ya ja ni ka nduva'a yivi ka ku'u.

³Yukan ti kua'an Jesús jiin ndaja'a ya, ni ndaa ya iin yuku, ti yukan ni jakuiñi ya. ⁴Ti ja kuan kuyajni kivi viko Pascua ka nasa'a yivi hebreo, ja ka nuku'un ini i kivi ni ka kekoyo i nuu ñu'un nación Egipto na jana'an.

⁵Ni jitonuu Jesús ti ni jini ya ja kua'a xaan yivi ni ka kaa kuankoyo. Ti ni kachi ya jiin Felipe:

—¿Nanu kin kuaan yo ja kaji yivi ja'a naa i? —ni kachi ya.

⁶Sia'an ni ni ka'an ya, chi kuni ya ja na ndee nu nasa ka'an Felipe nu kandixia ndaa da maa ya xi tuu, vanuxia ja jini va'a maa ya nasa sa'a ya.

⁷Ti ni kachi Felipe jiin ya:

—Nu na kuaan yo uu ciento xu'un staa, ti ni tu kujaa ja kaji yivi ja'a, vasu ni iin ti'li iin iin yivi naa i —ni kachi da.

⁸Ti inga ndaja'a ya ni ka'an da, ti chaa un kuu Andrés, ñani Simón Pedro. Ti kachi da:

⁹—Chukan kande iin chaa lulu, ndiso da u'un staa stila cebada jiin uu chāká. Ko yukan tu kujaa chi kua'a xaan yivi naa i —ni kachi da.

¹⁰Yukan na ti ni ta'u Jesús jniñu nuu ndaja'a ya:

—Kachi jini yivi ja na nukoo i nuu icha jña naa ra —ni kachi ya.

Ti yukan mani icha kuii kuu, ti yukan ni ka nukoo yivi naa i. Ti va ka iyo u'un mil niña kuiti chaa. ¹¹Ti ni ki'in Jesús ndi u'un staa yukan, ti ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Ti ni ja'a ya nuu ndaja'a ya ja na tejna'an da nuu yivi kanchuku yukan. Suni sia'an ni sa'a ya jiin chāká un, ti jiin yukan ni ni ka yaji va'a yivi un naa i.

¹²Nu ni kuu ni ka yaji va'a yivi un staa, ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:

—Nastutu pedazu ni kendoso jña, nastutu ra chi tu stivi yo naa yo —ni kachi ya.

¹³Ni ka nastutu da, ti ni chitu uxi uu chika jiin pedazu staa un. Sia'an chika ni ndututu vasu u'un ni jna'an staa ni tejna'an Jesús, ko uxi uu chika pedazu staa un ni kendoso.

¹⁴Nu ni ka jini yivi jniñu ña'nu ni sa'a Jesús yukan, so ni ka naa ini i, ti ka ka'an jiin jna'an i:

—Va ndaa ndixia ja chaa ja'a kuu ja ka'an nuu tutu ii Yandios, ja kii iin profeta nuu ñuyivi, kii ka'an da jnu'un ya —ni ka kachi yivi.

¹⁵Yukan ti ni jinijnuni maa Jesús ja ka kuni yivi kin ki'in i ya, ti chayika i ya ja na kuu ya rey, ti na ta'u ya jniñu nuu i naa i. Yukan kuu ja ni kaa ga Jesús kua'an ya undi xini yuku un.

Ni jika Jesús nuu nducha

(Mt. 14.22-27; Mr. 6.45-52)

¹⁶Ja kuan ini, ti chaa ka skua'a jiin Jesús, ni ka nuu da ja'a yuku un, ti ni ka najakoyo da yu'u mini un.

¹⁷Ni ka kivi da barco, ti kuankoyo da ichi inga nuu yu'u mini undi ñuu Capernaum. Ni kuu ñaa, ti tujali najaa Jesús nuu ka'iin da un naa da.

¹⁸Ti ni jakunchaa iin tachi xaan, ja ni keja'a sa'iyu nuu nducha mini un. ¹⁹Ti va sa u'un xi iñu ni mil metro kuu ja ni ka jika da jiin barco da, ti ni ka jini da jika Jesús kuaja ya nuu nducha mini un, kuan kuyajni ya nuu barco un. Ti chaa un ni keja'a ka yu'u da.

²⁰Ti ni kachi maa Jesús jiin da naa da:

—Koto yu'u ra naa ra chi maa ri kuu —ni kachi ya.

²¹Yukan na sa ni ka ndusii ini da ja ni kivi Jesús ini barco un. Sia'an na sa ni ka jakoyo yachi da nuu kuankoyo da un.

Ni ka nanduku yivi Jesús

²²Ni kuxian inga kivi, ti yivi kua'a ni ka kendo i inga nuu yu'u mini un. Ni ka jini i ja iin ni barco ni kunde yu'u mini un. Ti suni ni ka jini i ja ndaja'a Jesús ni ka kivi da barco un ti kuankoyo da. Ko ni ka jini va'a i ja tu ni kivi Jesús. ²³Ti yukan ka'iin tjini ga barco ja ni ka jakoyo ichi ñuu Tiberias, ni

ka jakoyo yajni nuu ni nakuanta'u Jesús nuu Yandios, na ni ja'anya staa ni ka yaji yivi un. ²⁴Ni ka jini yivi ja tu kande Jesús yukan, ti suni ni ka jini i ja, ja kuankoyo ndaja'a ya. Yukan kuu ja ni ka kivi i barco ti kuankoyo i undi ñuu Carpernaum, kuan nunduku i Jesús.

²⁵Ni ka jakoyo yivi naa i undi inga yu'u nducha un, ti yukan ni ka nakejna'an i jiin Jesús. Ti ka jikajnu'un i ya:

—Maestro, ¿na hora ni chaa ni ja'a? —ni ka kachi i.

²⁶Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa na kachi ri jiin ra naa ra ja ka nanduku ra ru'u, ko ansu ja ni ka chaku ini ra nasa kuni ka'an jniñu ña'nu un, chi ka nanduku ra ru'u, ko siki ja ni ja'a ri staa ni ka yaji ra undi ni ka chitu va'a chii ra, yukan kuu. ²⁷Ko iin ja yaji yo, tu kuñii. Ti na kachi ri jiin ra ja koto nakutu ini ra so nini ja kuu ja kaji ra nuu ñuyivi ja'a. Chi su'va ja na nakutu ini ra ja na kendo ndaa ra nuu Yandios, nava na kunchuku ra jiin ya ja kuu saa ni. Ti yukan kuu ja kua'a maa chaa kuu Se'e Yivi Ñuyivi nuu ra naa ra. Chi maa Tata yo Yandios, ni ja'a ya jniñu ja'a nuu Se'e ya ja na nakuni ra naa ra nau kuu ya —ni kachi Jesús.

²⁸Yukan na ti ni ka jikajnu'un tuku i Jesús:

—¿Nau ja sa'a na ja siuku na jniñu kuni maa Yandios nusa? —ni ka kachi i.

²⁹Ti ni kachi Jesús:

—Maa Yandios ni taji ya iin vanuxii ni chaa vaji nuu kancha maa ya. Ti nu na kandixia ra un, yukan ni kuu ja kuni maa Yandios ja na siuku ra —ni kachi Jesús.

³⁰Ti ni ka kachi yivi un jiin ya:
—¿Nau iin jniñu ña'nu sa'a ni nusa? Nu na sa'a ni iin jniñu nuu na ja na nde'e na jiin nuu na, yukan ti sa na kandixia na. ¿Ko nau iin iin jniñu ña'nu sa'a ni nusa? ³¹Chi chaa ni ka kuu jna'an tata na na jana'an, ni ka yaji da iin nuu staa ja ni nani “maná”, ja ni ja'a maa Yandios nuu da naa da. Ni ka yaji da maná un nuu ñu'un te'e nanu ka'an nuu tutu Yandios, ja kachi: “Ni ja'a ya staa ni ka yaji yivi. Ja ni kuun ichi andivi.” Sia'an ka'an nuu tutu Yandios —ni ka kachi yivi un jiin ya.

³²Ti ni kachi Jesús jiin yivi un naa i:

—Na kachi ndaa ri nuu ra ja ansu Moisés ni ja'a ja ni ka yaji yivi na jana'an un, chi maa Yandios ni skuun yukan ni kii ichi andivi ja na kuchaku yivi naa i. Ko vijna na ti maa Yandios, ya kuu Tata i, ni taji ya iin ja kuchaku ra, ti yukan ndixia kuu ja kua'a ja ndendajnu ro'lo naa ra. ³³Chi ja vaji ichi andivi, yukan sa'a ja na kuchaku yivi naa i jiin Yandios. Chi ni kuun vaji ichi andivi ti ni chaa nuu ñuyivi ja na kaji yivi naa i, nava sia'an na nakuni ndaa i nau kuu ja ni chaa nuu ñuyivi ja'a —ni kachi Jesús.

³⁴Yukan ti ni ka kachi tuku yivi un:

—Taa, kua'a ni ja ni kachi ni yukan na kaji na ndi kivi naa na —ni ka kachi i.

³⁵Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu yukan, chi jiin yukan ti kuchaku ra. Ko ru'u kuu ja sa'a ja na kuchuku ra saa ni ga jiin Yandios. Nu na kandixia ra ru'u, ti kuu ra nanu yivi ka ñava'a ndi'i

ja kaji i jiin ja ko'o i ja na kuchaku i nuu ñuyivi ja'a. Ti maa iin ni ru'u kuu ja na kandixia ra. Chi tu iyo inga ja sa'a ja na nduu ra yivi Yandios ti kuchuku ra jiin ya ja kuu saa ni. ³⁶Ja ni kachi ri nuu ra naa ra ja vasu ni ka jini ra jniñu ña'nu sa'a ri, ko tu ka kuni kandixia ra ru'u.

³⁷Taka yivi ja ni nachi'i Tata ri nda'a ri ti ja ni kandixia i ru'u, yukan kuu ja nakinda'a ri yi. Ti janta'u ri taka yivi ka kuni kivi koyo nuu ri, ti tu nataji ri ni iin yivi un ja na ki'in yi, chi sa su'va nakinse'e ri yi. ³⁸Ti jandaa ndixia kuu chi vaji ri ichi andivi, ko ve sa'a ri nava kuni maa ya ni taji ru'u, ansu ja sa'a ri nava kuni maa ri.

³⁹Ti jniñu kuni Tata ri kuu ja ni iin yivi yinda'a ri, koto ma skuita ri yi, ti naa i. Chi sa su'va na koto va'a ri yi nava naxndoto ri i ja kuu maa kivi ka'nu, kivi nasa'a ndaa maa Yandios kuachi yivi naa i. ⁴⁰Ja kuni Tata ri kuu ja na kuchaku sia'an ni ga yivi ka kandixia ndaa maa Se'e ya. Nu na jaa maa kivi ka'nu ti xndichi ndaa Yandios yivi ni ka sa'a ndeva'a. Ti kivi un naxndoto ri yivi ka kandixia ja kuchuku i jiin ya ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

⁴¹Yukan na ti tu ni ka jajna'an ini chaa hebreo ka kakuña'nu un. Chi ni ka keja'a ka ka'an da siki Jesús. Ni ka keja'a ka ndajnu'un xe'e da: —Tu iyo va'a nava ni ka'an Jesús, ndoo ka'an da sia'an: “Maa ri kuu nanu iin staa ni kuun ichi andivi?” Ko tu iyo va'a kuiti un. ⁴²Chi vanuxia ka jini yo tata da, jiin nana da. Tata da un kuu José, ti maa da nani Jesús. Tu iyo va'a ja ka'an da

ja ni kii da ichi andivi —kachi yivi un, ka ndajnu'un xe'e i.

⁴³Yukan sa ni kachi Jesús:

—Koto ka'an ra siki ri naa ra.

⁴⁴Tata ri Yandios, ni taji ya ru'u ja na kundiso jniñu ri. Ti nu tu kua'a ya inijnuni ra naa ra ti tu kuu kandixia ra ru'u. Ko nu na kandixia ra ru'u, yukan na ti naxndoto ri ro'o ja kuu maa kivi ka'nu, kivi nasa'a ndaa maa Yandios kuachi siki yivi ni ka sa'a ndeva'a un.

⁴⁵Undi na jana'an, yoso jnu'un Yandios nuu tutu ni ka chaa profeta un naa da ja kachi: “Kua'a Yandios inijnuni nuu tendi'i yivi ja na kandixia i ya”, kachi nuu tutu ya. Yukan kuu ja nu na chunso'o ra jnu'un ka'an Tata ri, ti nu na sa'a ra nava kachi ya, yukan na ti nduu ra yivi ka kandixia ru'u. ⁴⁶Ti vasu sia'an ka'an ri, ko ansu kachi ri ja iyo yivi ni ka jini nuu maa Tata ri. Ko iyo ñin ja vaji nuu maa ya ja ndiso jniñu. Ti maa ñin ni yukan kuu ja ni jini nuu maa Tata ya Yandios.

⁴⁷Ko jandaa ka'an ri, ja nu na kandixia ra ru'u, yukan na ti kuchaku ra jiin ri ja kuu saa ni.

⁴⁸Maa ri kuu nanu staa kaji ra, chi sa'a ri ja na kuchaku ra saa ni jiin Yandios saa ni.

⁴⁹Nde'e naa ra. Chaa ni ka kuu tata ra na jana'an, ni ka yaji da maná ni ja'a Yandios, ko ni jaa kivi ni ka ji'i da. ⁵⁰Ko vijna na ti ni taji Yandios ñin ja kuu nanustaa kaji ra, ti jiin yukan na ti tukaa ga naa ra nuu Yandios. ⁵¹Ti maa ri kuu nanu staa yukan, chi nu na kaji ra, yukan na ti tukaa ga kendo ra kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a, chi nukoyo ra

ti kunchuku ra jiin Yandios ja kuu saa ni. Nu na kuanta'u ra ja kua'a ri nuu ra ja'a, ti kuchaku ra ja kuu saa ni. Ti staa kua'a ri un, yukan kuu yiki kuñu maa ri ja chunaa ri nuu yivi ñuyivi ja'a naa i, nava na keta'u i ti no'on i kunchuku i jiin Yandios —ni kachi Jesús jiin yivi naa i.

⁵²Yukan na ti ni ka keja'a chaa hebreo ka kuña'nu un ka ndajnu'un da, ti ka ka'an da:

—¿Nasa kuu ja kachi chaa ja'a ja kua'a da yiki kuñu da un nusa? ¿Xi kuu kaji yo yiki kuñu da un nu? — ni ka kachi da naa da.

⁵³Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra, ja nu tu kaji ra yiki kuñu maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti nu tu ko'o ra niñi da, yukan ti tu najaa ra ja kunchuku ra jiin Yandios. ⁵⁴Ko nu na kaji ra yiki kuñu ri, ti ko'o ra niñi ri, yukan na ti, naxndoto ri ro'o nu najaa kivi ka'nu ja na sa'a ndaa Yandios kuachi yivi, ti sa kuu kivi ra ti kunchuku ra jiin Yandios ja kuu saa ni. ⁵⁵Chi nu na kandixia ra jniñu sa'a ri jiin yiki kuñu ri jiin niñi ri. Ti yukan sa'a ja na kuchaku ra ja kuu saa ni. ⁵⁶Nu na siuku ra taka yukan, yukan na ti kuncha ri jiin ra, ti maa ra suni kunchuku ra jiin ri, ti ñin ni ga ni ka nduu yo naa yo.

⁵⁷Maa ya ña'nu, ya kuu Tata ri, chaku ya. Ti maa ya kuu ja ni taji ru'u jiin jniñu ja'a. Yukan kuu ja kancha ri jiin maa ya, ti chaku ri. Ko nu na kivikeyo ra nu kancha ri, ti kanuu ja na kandixia ra ja ru'u kuu nanu staa, ja sa'a ja na kuchaku ra ja kuu saa ni. ⁵⁸Maa ri kuu ja ni kii ichi andivi, ti kuu ri nanu staa ja kaji ra naa ra, ko jiin

yukan ti tukaa jna'an ra nanu ni ka jna'an yivi ni ka kuu jna'an ra na jana'an. Chi tendi'i i ni ka yaji maná, ko ni jaa kivi nu ni ndi'i i ni ka jii'i. Ko ro'o, nu na kinkoyo ra nuu kancha ri, yukan na ti kunchuku ra jiin ri ja kuu saa ni — ni kachi ya.

⁵⁹Sia'an ni ka'an Jesús jiin yivi naa i ini veñu'un Israel kande ñuu Capernaum nuu ni skua'a ya jiin yivi un naa i.

Ka'an Jesús ja kuchaku yo ja kuu saa ni

⁶⁰Ko yukan na ti kua'a yivi ka skua'a jiin Jesús, ni ka jiniso'o i jnu'un un ja sia'an ni ka'an ya. Ti ni keja'a ka ndajnu'un i:

—Xaan ga yii iyo jnu'un ka'an ya, ja tu iyo ni iin jnu'un chaku ini yo —ni ka kachi i.

⁶¹Ko maa Jesús, ni jini ni ya ja sia'an ka ndajnu'un xe'e i ja yii xaan jnu'un ni ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Tu ni ka chaku ini ra jnu'un ni ka'an ri un. ¿Ja sia'an tu ka jajna'an ini ra nu? ⁶²Xi nu ka jani ini ra ja yii xaan jnu'un un, ti ¿nasa kachi ga ra nu na kuni ra ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, ndaa ri kino'on ri nuu ni kuncha ri undi nuu nusa? ¿Va nasa kachi ga ra nu sia'an nu?

⁶³Ko sa ti chaku ini ra nava iyo jnu'un ka'an ri, yukan na ti sa kuni ndaa ra taka ja sa'a Espíritu Yandios ja kancha ya jiin ra. Chi yiki kuñu ra ja ka chaku ra jiin nuu ñuyivi ja'a, yukan tu kuxii chi jaa iin kivi ti naa. Ko ja sa'a maa Espíritu Yandios kuu ja na kuchaku

ra ja kuu saa ni. ⁶⁴Ko ka iyo sava ra ja tu ka kandixia jnu'un un —ni kachi Jesús jiin yivi naa i.

Sia'an ni ka'an Jesús chi vanuxia ja jini va'a maa ya nau yivi kuu ja tu ka kandixia, ti suni ja jini va'a ya nau kuu ja nakua'a ya nuu yivi ka jito u'u ya.

⁶⁵Ni kachi tuku Jesús:

—Ja ni kachi ndaa ri ja maa Tata ri Yandios kuu ja ni nakua'a ya ro'o nda'a ri. Chi nu tu chindee ya ro'o, ti ni tu nakuni ra jnu'un ja kandixia ra ru'u naa ra —ni kachi ya.

⁶⁶Undi kivi yukan ti kua'a yivi ni ka skua'a jiin Jesús, ni ka xndoo i ya. Ti tukaa ni ka siin yi jiin ya.

⁶⁷Ni jikajnu'un nuu Jesús ndi uxi uu ga chaa ka skua'a jiin ya, ti ni kachi ya:

—¿Ti suni ka kuni kinkoyo tu ro'o jiin yivi un nu? —ni kachi ya.

⁶⁸Ti ni kachi Simón Pedro:

—Jito'yo. Tu iyo inga nanu ga ki'in na. Maa iin ni ni'in kuu ja kachi nasa kivi koyo na nda'a Yandios, ti kunchuku na jiin ya ja kuu saa ni.

⁶⁹Ka kandixia ndaa na maa ni, chi ka jini na ja maa ni kuu Cristo. Maa ni kuu Se'e maa Yandios.

⁷⁰Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Vasu maa ri ni nakaji ndi uxi uu ro'o ja na kaka ra jiin ri, ko iyo iin ra ja kuu iin ja'u'u. Iin ra kuu ja kin sa'a jniñu sa'a ja'u'u un —ni kachi ya.

⁷¹Sia'an ni ka'an Jesús siki Judas, se'e yii Simón, chaa ñuu Cariote, chi chaa yukan kuu ja kin nukua'a ya nuu chaa ka jito u'u ya. Yukan kuu ja kin sa'a Judas vasu ni jikonuu jna'an da jiin Jesús.

7 Ti yukan ni jikonuu Jesús ni ñuu Galilea. Tu ni kuni ya kin

kuikonuu ya ñuu Judea, chi jna'an ya, yivi hebreo yukan, ka kuni ka'ni da ya.

²Kuan kuyajni kivi ka nasa'a yivi hebreo un viko ve'e kuii, ti kivi yukan kuu kivi ka nukunchuku i ve'e kuii kachi naa i. ³Ti ni ka kachi ñani Jesús jiin ya:

—Va'a ga ki'in ra ñuu Judea. Va'a ga ja na kin sa'a ra iin jniñu ña'nu yukan ti nava na kandixia ndaa ga yivi yukan ti na kundikun i ro'o, ti nava na kuni i naa jniñu sa'a ra.

⁴¿Xi iyo va'a ja sa'a xe'e ra jniñu un nu? Ko nu kuni ra ja na kuni yivi ro'o ti na kuenta'u i ro'o, ti kuan sa'a iin jniñu ña'nu nuu chitu yivi un naa i —ni ka kachi da jiin ya.

⁵Sia'an ni ka ka'an ñani ya jiin ya, chi ni maa ñani ya tu ka kandixia da ya.

⁶Yukan ti ni kachi Jesús:

—Ti jaa ga kivi ki'in ri. Ko va'a ro'o naa ra, chi kuu kinkoyo ra na kivi ka kuni maa ra, ⁷chi tu ka kuiti ini yivi un nuu ra. Ko ru'u, chi ka kuiti ini i ka jito u'u i ru'u, chi vanua ka'an kaji ri nuu i nava kanda i jiin taka jniñu kue'e ka sa'a i. ⁸Kuankoyo viko un naa ra. Ru'u tu ki'in ri, chi tujaji jaa kivi ja kuni yivi kua'a un nau ja kuu ru'u. Yukan kuu ja tujaji jaa kivi ja ki'in ri un —ni kachi ya.

⁹Sia'an ni ka'an Jesús jiin da naa da, ti ni kendo ya nuu ñu'un ñuu Galilea.

Kua'an Jesús viko ve'e kuii

¹⁰Kuankoyo ñani Jesús viko un naa da. Yukan na ti sa kua'an maa Jesús suni. Tu ni ka jini yivi ja kande ya yukan, chi tu ni stuu ya

maa ya. Tu ni ja'an ya jiin taka ga yivi Galilea un. ¹¹Ko ka nanduku chaa hebreo ka kuña'nu un maa ya nuu viko un, ti ka ka'an da naa da: —¿Nanu kande chaa yukan nusa? —kachi da naa da.

¹²Ti yivi ka'iin yukan ka ndakuni'in xaan i jnu'un Jesús. Sava i ka ka'an: “Chaa va'a kuu chaa un.” Ko sava ga i ka ka'an: “Tuu, chi so xnda'u da yo'o”, ni ka kachi i.

¹³Ko so ja tu ka stuu ndijin i jnu'un Jesús, chi ka yu'u i sa kuiti ini chaa hebreo ka kuña'nu un.

¹⁴Ja ni kuu sava viko, ti sa ni kenda Jesús, ni kaa ya kua'a ya yuxe'e veñu'un ka'nu un, ti ni keja'a xna'an ya nuu yivi un naa i. ¹⁵Ti so ka naa ini chaa hebreo ka kuña'nu un, ti ni ka kachi da:

—¿Nasa kuu ja xaan ndichi ka'an chaa ja'a jnu'un un, ti tu ni skua'a da? —ni ka kachi da naa da.

¹⁶Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jnu'un xndaku ri nuu ra naa ra ja'a, ansu ja kuu ini maa ri ti ka'an ri. ¹⁷Taka jnu'un xna'an ri ja'a, ansu jnu'un ndo'o ini maa ri kuu. Ti nu ka ndiyo ini ra ja siuku ra jniñu kuni Yandios, yukan ti sa nakuni ra ru'u, ja ka'an ri niña jnu'un ni ja'a maa Yandios nuu ri, ti tu ka'an ri jnu'un ja jani ini maa ri.

¹⁸Chi nu na ka'an vixi iin yivi ja kuu maa i, ti jandaa ni kuu ja nduku i ja na nakua'a yivi ja yiñu'un nuu i. Ko ru'u, chi su'va kuni ri ja na nakua'a i ja yiñu'un nuu maa Yandios, chi maa ya ni taji ru'u ti ndiso jniñu ri nuu ya. Yukan kuu ja ka'an ri niña jnu'un ndaa, ti tu jajna'an ini ri xndoña'an ri.

¹⁹Ka ka'an vixi ra ja Moisés kuu ja ni ja'a Ley Yandios nuu ra naa ra. Ti nu jandaa kuu, ¿ndoo kuu ja ni iin ra tu ka kuni siuku Ley yukan nusa? ¿Xi ndoo kuu ja ka kuni ka'ni ra ru'u, ti ru'u kuu ja ka'an jnu'un Yandios nuu ra naa ra ja'a? —ni kachi ya.

²⁰Ti ni ka na ndeokani yivi un sia'an:

—Ja ka'an ra sia'an va kancha iin tachi u'u jiin ra. ¿Xi nau chaa kuu ja ka kuni ka'ni ro'o nu? —ni ka kachi da.

²¹Ti ni kachi Jesús:

—Ni sa'a ri iin jniñu ña'nu ja ni kuu iin kivi ndetatu, ti yukan ni kuu ja ni ka jini ra naa ra. ²²Ni xndoo Moisés iin jnu'un ja na sa'a ra iin seña nuu yiki kuñu suchi yii kuachi vasu iin kivi ndetatu. Ko ansu maa Moisés ni sa'a yukan, chi undi jana'an ga vaji jnu'un un ja kuu ley ni ja'a Moisés ja kuu kivi ndetatu. Ti sia'an ka siin tu ro'o naa ra, chi ka sa'a ra jniñu un vasu iin kivi ndetatu.

²³Ka siin ra jnu'un un naa ra, vasu iin kivi ndetatu, chi ka ndiyo ini ra ja siuku ra Ley Moisés. Ko su'va ni ka kuiti ini ra nuu ri ja ni sa'a ri tajna iin yivi ku'u ja ni kuu kivi ndetatu un. ²⁴Ti sia'an ka kankuachi ra siki ri naa ra. Ko na kachi ri ja tukaa ga kani ini ra sia'an, chi su'va kani ini nu ka siuku ndaa yivi naa i xi tu. Yukan kuu ja koto ma kankuachi ra siki yivi nu tu ka iyo kuachi i —ni kachi Jesús.

**Ka ka'an yivi ñuu Jerusalén
ja Jesús kuu Cristo**

²⁵Yukan na ti sava yivi ñuu Jerusalén un, ka jikajnu'un jna'an i:

—¿Ti ansu chaa ja'a kuu ja ka nanduku chaa ka kuña'nu un ja ka'ni da nu? ²⁶Ko ja'a ni kancha da ti ka'an da nuu chitu un, ¿ti ndoo tundo ka sa'a chaa ka kuña'nu un jiin da nusa? ¿Ndoos tu ka jasi da ja ka'an chaa ja'a? Va xi ka ndo'o ini chaa ka kuña'nu un ja maa chaa ja'a kuu Cristo ja ni taji Yandios, ja na sa'a jniñu ña'nu. ²⁷Ko yo'o chi ka jini va'a yo nanu vaji chaa ja'a. Ko kivi na chaa Cristo ti ni iin yo tu kuni na ichi kii ya —ni ka kachi yivi un.

²⁸Ti yukan ni ka'an jaa Jesús nuu ni xna'an ya yuxe'e veñu'un un, ti ni kachi ya:

—¿Va nu ja ka jini ra nau ja kuu ri nu? ¿Xi ka jani ini ra ja nanu vaji ri xino? Ko ansu vaji ri ti kancha ri ñuyivi ja'a ja so ja kuu ini maa ri. Ti ansu sia'an kuu. Chi su'va maa Yandios, ni kuu ini ya ja ni taji ya ru'u. Ti ro'o naa ra tu ka jini kuiti ra nasa kaa Yandios, ti ni tu ka jini ra nasa kaa jniñu sa'a ya. ²⁹Ko ru'u, chi jini va'a ri nasa kaa Yandios, chi vaji ri undi nuu kancha maa ya. Maa ya kuu ja ni taji ru'u vaji ri, ti ndiso jniñu ri nuu ya —ni kachi Jesús nuu yivi un naa i.

³⁰Yukan na ti ni ka nduku da nasa jniñ da ya ti chondee da ya vekaa. Ko ni iin da tu ni kuu jniñ da ya naa da, chi vanuxia tuja'i jaa maa kivi ni kachi maa Yandios ja kuu ya. Tuja'i jaa hora ya.

³¹Ti kua'a xaan yivi ka'iin yukan ni ka kandixia i ya, ti ni ka keja'a ka ka'an i:

—Jandaa ndixia kuu ja chaa ja'a kuu Cristo ni taji Yandios ja sa'a jniñu ña'nu, chi ka'an iin jnu'un ja

sia'an sa'a Cristo nu na chaa ya. Ti va tu nau inga jniñu sa'a Cristo ja tu kuu sa'a chaa ja'a —ni ka kachi yivi naa i.

³²Yukan na ti chaa fariseo un jiin sutu ka kuña'nu un, ni ka taji da policia ka ndito veñu'un un, ja na kin jniñ da Jesús. Chi ni ka jiniso'o chaa fariseo un ja ka janta'u yivi jnu'un ka'an ya. Yukan kuu ja ni ka taji da policia ja na jniñ da Jesús.

³³Ti ni kachi Jesús:

—Jaku ni ga kivi kuncha ri jiin ra naa ra. Yukan na ti kino'on tuku ri nuu kancha iin ja ni taji ru'u vaji ri. ³⁴Kivi jña ti nanduku ra ru'u, ko tu nani'in ra ru'u. Ti ni tu kuu jakoyo ra nuu ki'in ri —ni kachi ya.

³⁵Yukan ti chaa hebreo ka kuña'nu un, ni ka keja'a ka jikajnu'un jna'an da, ti ka kachi da:

—¿Nachi ki'in chaa ja'a ja tu kuu nani'in yo da nusa? ¿Xi ki'in da inga nación nuu kanchuku jna'an yo hebreo jiin yivi Grecia un nu? ¿Xi kin skua'a da jiin yivi ñuu jika un nu? ³⁶¿Ti na jnu'un kuu ja ni ka'an da ja kachi da ja nanduku yo da ti tu nani'in yo da, ti ni tu kuu kinkoyo yo nuu kande da un nu? Tu chaku ini yo ndo kuni ka'an chaa un ja ka'an da sia'an —ni ka kachi da.

Kancha Espiritu Santo jiin yivi ka kandixia Jesús

³⁷Kivi ni ndi'i viko un ni kuu iin kivi ka'nu ga, ni jakuñi Jesús ti ni ka'an jaa ya nuu yivi ka'iin yukan, ti ni kachi ya:

—Nu nau ro'o ka ichi nducha naa ra, ña'an nuu ri ja'a ti na kua'a ri nducha ko'o ra. ³⁸Nu nau iin

yivi na kandixia ru'u, jankivi ga kendo'o jnu'un ri ki'in, chi jankoo ini añu i, ti kuñi ja kuu saa ni. Kuu ini i nanu iin yucha ka'nu nu jika ni ga nducha ti jankivi ichi —ni kachi ya.

³⁹Sia'an ni ka'an Jesús jnu'un siki Espiritu Santo, chi ni kachi ya nasa kuu kuncha Espiritu jiin yivi kandixia maa ya. Ko vanuxia tujal'i chaa Espiritu Santo, chi tujal'i ndaa maa Jesús andivi nuu nduña'nu ya. Yukan kuu ja tujal'i chaa Espiritu Santo ja kuncha ya jiin yivi naa i.

⁴⁰Sava yivi kua'a ka'iin un ni ka jiniso'o i jnu'un, ni ka'an Jesús, ti ni ka kachi i:

—Jandaa ndixia kuu ja chaa yukan kuu maa Profeta ja ka'an jnu'un vaji undi nuu maa Yandios —ni ka kachi i.

⁴¹—Chaa ja'a kuu maa Cristo ja ni taji Yandios, chi ndiso ya iin jniñu ña'nu —ni ka kachi i.

Ko sava ga i ni ka kachi:

—Tuu, chi ansu ñuu Galilea kii Cristo. ⁴²Chi kachi nuu tutu Yandios ja Cristo kuu iin jna'an tata yo David, chaa ni kuu rey undi na jana'an. Ti kaku ya ñuu Belén, ñuu nuu ni kaku maa tata yo David undi na jana'an xaan tonto —ni ka kachi i.

⁴³Ti yukan ni ka kuu sava yivi un, chi tu ni kejna'an iin nuu ini i siki ja nanu vaji Jesús. ⁴⁴Sava i ka kuni jniñ i ya ja na ki'in ya vekaa, ko ni iin i tu ni ka tava ini ja jniñ i ya.

⁴⁵Tu ni ka jniñ policia un Jesús. Va'a ga ja ni ka nandeokuñi da nuu chaa fariseo un jiin sutu ka kuña'nu un, ti chaa un ni ka jikajnu'un da policia un:

—¿Ndo tu ni ka kii ra jiin chaa un? —ni ka kachi da.

⁴⁶Ti ni ka kachi policia un:

—Tuu, chi jnu'un ka'an da un, tu ni iin chaa ka'an nanu ka'an chaa yukan —ni ka kachi da.

⁴⁷Ti ni ka kachi chaa fariseo un:

—¿Xi suni ja ni xnda'u chaa un ro'o naa ra nu? ⁴⁸Ko ni iin jna'an yo tu ka kandixia chaa un. Ni iin yo'o ja ka kuña'nu jiin chaa fariseo, tu ka kandixia da naa da. ¿Ti ro'o, xi ja ni ka kandixia ra chaa un naa ra nu? ⁴⁹Ti yivi kua'a un chi tu ka jini va'a i ley yo naa yo nanu maa ra naa ra, ti ka kuu i nanu yivi ni ka jna'nu ndatu. Tu ka jini kuiti i nava ka sa'a i —ni ka kachi da.

⁵⁰Ti suni yukan kande Nicodemo nuu ni ka ndututu chaa un. Kuu da iin chaa kuña'nu nuu yivi hebreo, ja iin jakuaa ni ja'an ka'an da jiin Jesús. Ni ndokuiñi da ti ni kachi da jiin na'an da un:

⁵¹—Kachi Ley yo ja tu kuu kankuachi yo siki iin chaa, nu tu kunso'o yo xnaka na jnu'un ka'an da, nava sia'an ti sa kuni yo na kuachi ni sa'a da —ni kachi Nicodemo.

⁵²Ti ni ka kachi chaa un naa da:

—¿Va nu suni chaa ñuu Galilea kuu tu ro'o? Nanduku vii ndaa nuu tutu Yandios, ti kuni va'a ra ja ni iin chaa ka'an jnu'un Yandios, tu kenda kuiti ñuu Galilea —ni ka kachi da.

⁵³Yukan na ti ndi iin ndi iin da ni ka naki'in ichi, ti kuan nukoyo da ve'e da.

Jnu'un ña'an sii ini

8 Yukan na ti kua'a Jesús ichi yuku Olivos.

²Yukan ti jaña'an inga kivi, ti ja ni najaa tuku ya veñu'un ka'nu un. Kua'a yivi ni ka ndututu tuku nuu kande ya. Ni nukoo ya ti ni keja'a skua'a ya jiin yivi naa i.

³Yukan ti chaa ka xna'an ley Israel jiin chaa fariseo un, ni ka yinda'a da iin ñasi'i nuu Jesús. Ni ka jni da ña'an un nuu kande ña jiin inga chaa. Ni ka jani da ña sava ma'ñu yivi ka'iin nuu Jesús un, ⁴ti ni ka kachi da jiin ya:

—Maestro, ni ka jni na ña ja'a maa hora kande ña jiin chaa. ⁵Ti nu iin ña'an sa'a sia'an kachi nuu ley Moisés ja na kua'a yo yuu xini ña nava na kuñ ña. Yukan kuu ja ka'an ley ni ja'a Moisés, chaa ni kuu tata yo na jana'an. Ti ni'in, ¿nasa kachi ni? —ni ka kachi da.

⁶Sia'an ni ka kachi da ja na ndenu nasa kachi ya, nu kuenta'u ya nava ka'an ley un xi tuu. Ti nu tuu, ti kankuachi da siki ya. Yukan ti ni jankuitandijin Jesús, ti keja'a sa'a ya letra nuu ñu'un jiin xini nda'a ya. ⁷Ko maa da ka ka'an ka ka'an da.

Ni ndokuiñi Jesús, ti ni kachi ya: —Nuu nau iin ro'o ndo'o ini ja tu na kuachi ra iyo, kanduu ti ki'in iin yuu ti kua'a ra xini ña —ni kachi ya.

⁸Yukan ti ni jankuitandijin tuku Jesús, ti sa'a ya letra nuu ñu'un un.

⁹Ko nu ni ka jiniso'o da ja sia'an ni ka'an Jesús jiin da, ni ka kukanuu da, ti ndi iin ndi iin da ni ka kekoyo kua'an. Xnakan chaa ña'nu ga ni kenda kua'an, sia'an undi ni ndi'i da kuankoyo. Yukan ti ni kendo ma iin ni ga ña'an un jiin Jesús. ¹⁰Ni ndokuiñi Jesús, ti ni kachi ya jiin ña:

—Ro'o ñasi'i, ¿vanu ja kuankoyo chaa ka kankuachi siki ra un? ¿Vanu tukaa ni iin chaa kankuachi siki ra nu? —ni kachi ya.

¹¹Ti ni kachi ña:

—Tukaa ni iin da, taa —ni kachi ña.

Ti ni kachi Jesús:

—Ni ru'u tu kuu kankuachi ri siki ra. Kua'an ti koto sa'a ga ra kuachi un —ni kachi ya.

Jesús kuu nanu ñu'un ja ndincha nuu ñuñaa

¹²Ni ka'an tuku Jesús jiin yivi ni ka ndututu veñu'un ka'nu un, ti ni kachi ya:

—Maa ri kuu nanu ñu'un ja ndincha ichi yivi kanchuku nuu ñuyivi ja'a. Nu na kandixia ra ru'u, ti tukaa kaka ra ichi ñuñaa. Chi kuncha ri jiin ra, ti kuu ri nanu ñu'un ja ndincha, nava na kuni ra na ichi ki'in ra. Nava tukaa ga ki'in ra ichi ñuñaa un, chi ja ni ka ndundijin nuu ra. Sia'an ti ni'in ra ja kuchaku ra ja kuu saa ni —ni kachi ya.

¹³Ti ni ka ka'an chaa fariseo un jiin ya:

—Ro'o, chi ka'an ra ja kuu maa ra. Ja sia'an kuu ja tu ka'an ndaa kuiti ra —ni ka kachi da.

¹⁴Ti ni kachi Jesús:

—Vasu ka'an ri ja kuu jnu'un maa ri, ti jandaa kuu, chi jini ndaa ri nanu vaji ri, ti jini ndaa ri nuu ki'in ri. Ko ro'o, tu ka jini ra nanu vaji ri ti ni nanu ki'in ri.

¹⁵Ro'o naa ra, chi ka ka'an ra ja jna'nu ndatu ri, ko so ka ka'an ra ja ka ndo'o ini maa ra. Ko ru'u, nu kachi ri ja jna'nu ndatu yivi.

¹⁶Ko nu na nasa'a ndaa ri jiin yivi naa i, yukan na ti kundaa ndixia taka jnu'un ka'an ri. Ka iyo uu ja xndichi yivi. Maa ri kuu ja xndichi ri yivi jiin maa Tata ri, chi maa ya kandichi jiin ri, ti ni taji ya ru'u jiin jniñu ja'a vaji ri. ¹⁷Ti nu ley ra yoso ja nu ka iyo uu chaa ka ja'a jandaa, ti nu ni kejna'an jnu'un ka ka'an chaa un naa da. Yukan na ti ni jini yo ja iyo ndaa jnu'un ka'an ka ka'an da. ¹⁸Yukan kuu ja maa ni ri kuu ja ka'an ja kuu maa ri. Ti inga ja ja'a jandaa ja'a ri kuu maa Tata ri, ya ni taji ru'u jiin jniñu ja'a—ni kachi Jesús.

¹⁹—¿Nanu kancha tata ra nusa? —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Sia'an ka ka'an ra chi tu ka jini kuiti ra nau ja kuu ri. Suni sia'an tu ka jini kuiti ra nasa kaa maa Yandios. Ni tu ka jini ra nasa sajniñu ya. Ko nu sia'an ti kuni ra nau ja kuu ri, ti suni sia'an nakuni ndaa ra nau ja kuu Tata ri —ni kachi ya.

²⁰Yukan kuu jnu'un ni ka'an Jesús na ni skua'a ya ini veñu'un ka'nu un, yajni nuu kancha jajnu ka soko yivi xu'un nuu Yandios. Ko tu ni ka jniñi ni iin da ya, chi tu ja'i jaa hora ni kachi Yandios ja kuū ya. Tu ja'i jaa maa hora ya.

Ni kachi Jesús ja tu kuu kinkoyo yivi nuu ki'in ya

²¹Ni ka'an tuku Jesús jiin yivi ni ka ndututu yukan, ti ni kachi ya:

—Ru'u, ki'in ri ti nanduku ra ru'u, ko tu nani'in ra ru'u. Jaa kivi kuū ra, ko yukan kendo kuachi siki maa ra. Chi tukaa iyo jnuka'nu ini, ni

tu kuu kinkoyo ra nuu ki'in ri —ni kachi ya.

²²Ti yivi hebreo un ka ndajnu'un da ti kachi da naa da:

—Va kin ka'ni chaa ja'a maa da ja kachi da ja tu kuu ki'in yo nuu ki'in da —ni ka kachi da.

²³Ti ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Ro'o chi ka yi'i ra jiin yivi ñuyivi ja'a. Ko ru'u chi yi'i ri jiin ya kancha andivi. Ka yi'i ra jiin yivi ñuyivi ja'a. Ko ru'u tu yi'i ri jiin ñuyivi ja'a.

²⁴Ja yukan kuu ja ni kachi ri ja jaa iin kivi ti kuū ra, ko kendo kuachi siki maa ra. Tukaa koo jnuka'nu ini Yandios nuu ra naa ra. Chi nu tu kandixia ra nava ka'an ri, yukan na ti nu na kuū ra ti kendo kuachi ri ja maa ri kuu —ni kachi ya.

²⁵Yukan ti ni ka kachi da jiin ya:

—Nusa ti, ¿nau ja kuu ra? —ni ka kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Undi nuu ja ni kachi ri nau ja kuu ri. ²⁶Ti iyo kua'a ga jnu'un kuni ka'an ri jiin ra, ti suni iyo kua'a ga ja kuni xndichi ri ro'o naa ra. Ko jnu'un ka'an ri vijna kuu mani jnu'un ni jini ri nuu maa ya ni taji ru'u. Ti maa ya kuu Yandios ndaa ndixia. Ti ru'u, ka'an ri mani maa jnu'un ni kachi maa ya nuu ri —ni kachi Jesús.

²⁷Ko tu ni ka chaku ini yivi un ja ni ka'an Jesús jnu'un Tata ya, ya kancha andivi.

²⁸Yukan ti ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Jaa kivi nu katakaa ra ru'u nuu nda'a cruz, ko nu na sa'a ra taka yukan jiin ri, ru'u ja kuu ri Se'e Yivi

Ñuyivi, yukan na ti kuni ra ja maa ri kuu ndi'i nava ni kachi ri. Nakuni ra ja tu ni sa'a ri ja kuu ini maa ri. Chi su'va sa'a ri nava ni xna'an maa Tata ri, ti yukan kuu taka ja sa'a ri nuu ñuyivi ja'a. ²⁹Maa Tata ri ni taji ru'u jiin jniñu ja'a. Nini kancha ya jiin ri. Tu xndoo ya maa iin xini ri ja sa'a ri nava kuni ri. Chi su'va taka ni kivi sa'a ri nava kuni maa ya sa jajna'an ini ya —ni kachi Jesús.

³⁰Ja sia'an ni kachi Jesús, ti kua'a yivi ni ka keja'a ka kandixia i ya.

Nasa kuu yivi Yandios jiin yivi ka sa'a kuachi

³¹Ni kachi Jesús nuu jna'an ya hebreo, chaa ni ka kandixia ya: —Nu na siuku ndaa ra jnu'un xna'an ri, yukan na ti ka kuu ndixia ra chaa ka skua'a jiin ri. Nu sia'an na ti ni kundaa ndixia ja ka yi'i ra nda'a ri. ³²Yukan na ti nakuni va'a ini jnuni ra ja jnu'un ka'an ri kuu mani jnu'un ndaa. Chi natava ri ro'o nuu nundo'o nava tukaa ga kivi ra jiin kuachi un —ni kachi ya.

³³Ko tijni yivi un ni ka kachi:

—Ka kuu ri yivi kuu jna'an tata ri Abraham, chaa ni chaku undi na jana'an. Ti tu ni ka yi'i ri nda'a ni iin ja kuña'nu ja kunukuachi ri nuu. ¿Ti nasa kuu ja ka'an ra ja natava ra ru'u naa ri nusa? —ni ka kachi da.

³⁴Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa ndixia na kachi ri ja taka yivi ka sa'a kuachi, ni'in xaan ka siin jiin kuachi un, ti tu kuu nasa nama i maa i nuu, chi ni'in xaan ka yijni i nuu nda'a kuachi un, ti so ka junukuachi ka'a i nuu.

³⁵Sa'a yo nanu, iin yivi sajniñu ka'a,

tu kuu i jna'an yivi xiin ve'e nuu sajniñu i un. Ko iin se'e, chi kuu i jna'an yivi xiin ve'e un. ³⁶Ko ru'u ja kuu ri Se'e Yandios, nama ri ro'lo nava tukaa ga sajniñu ka'a ra nuu kuachi un, ja sia'an na ti kundee ra siki kuachi un. Ko vijna ti ka sajniñu ka'a ra nuu kuachi un, vasu ka kuu ra jna'an Abraham, chaa ni kuu tata yo na jana'an. ³⁷Jini ri ja ka kuu ra jna'an tata yo Abraham, ti vasu sia'an iyo, ko ka kuni ka'ni ra ru'u, chi tu ka kuni kuantu'u ra jnu'un ka'an ri. ³⁸Ru'u, chi ka'an ri jnu'un ni xna'an Tata ri nuu ri. Ko ro'lo naa ra, chi ka sa'a ra iin jniñu kuni maa tata ra, ja kuu chaa u'u un —ni kachi ya.

³⁹Ti ni ka kachi da:

—Ka kuu ri jna'an tata ri Abraham —ni ka kachi da.

Ko ni kachi Jesús nuu da naa da: Ti nu jandaa kuu ja ka kuu ra jna'an Abraham, ti sa'a jniñu va'a naa ra, sia'an nanu ni sa'a maa da. ⁴⁰Ko va'a nde'e ra jniñu sa'a ra, chi ka kuni ka'ni ra ru'u, vasu ni ka'an ri mani jnu'un ndaa nuu ra naa ra, nanu ni xna'an Tata ri Yandios nuu ri. Ko va'a nde'e ra naa ra, chi tu ni sa'a ndeva'a Abraham nanu ka kuni sa'a ra. ⁴¹Ro'lo chi iin ni kuankoyo ra jiin jniñu ka sa'a maa tata ra naa da —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Ru'u, tu ka kuu ri se'e ja tu iyo tata, chi iyo iin ni tata ri, ti maa ya kuu Yandios —ni ka kachi da.

⁴²Ti ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Nu ndixia ra ja ka kuu ra yivi Yandios, ti va koo mani ra jiin ri niku. Chi ru'u, undi nuu Yandios ni kee ri vaji ri. Ti tu vaji ri ja kuu

ini maa ri, chi maa ya ni taji ru'u jiin jniñu ya. ⁴³Ko ro'lo naa ra, tu ka chaku ini ra. Tu ka kuni chu'un ini ra jnu'un ka'an ri. ⁴⁴Sia'an kuu chi vanuxia maa tata ra kuu ja'u'u un, ti ka ndiyo ini ra sa'a ra nau jniñu ta'u tata ra un. Chi maa ja'u'u un ni keja'a ja'ni ndiyi undi na ni keja'a ñuyivi yo. Ti tu jini kuiti ja'u'u un ni iin jnu'un ndaa. Ni undi vijna tu ka'an kuiti ni iin jnu'un ndaa. Mani jnu'un xndoña'an ka'an. Ti hora xndoña'an, ka'an nanu ja jandaa ndixia kuu, vanuxia maa ja'u'u un kuu tata yivi ka xndoña'an un. Ti yukan kuu ja kunuu jiin yivi ka xndoña'an un. ⁴⁵Ko vijna ti ru'u ja ka'an ri taka jnu'un ndaa, ti ro'lo tu ka kandixia ra ru'u naa ra. ⁴⁶¿Va nu iyo iin ra kuu chakuachi ru'u ja ja ni sa'a ri iin kuachi xino? Ti vasu tu kuu ka'an ra sia'an, ko tu ka kuni kandixia ra ru'u ja ka'an ri niña jnu'un ndaa. ⁴⁷Yivi ka kuu yivi Yandios, ti ka chu'un ini i jnu'un ka'an ya. Ko ro'lo naa ra, tu ka kuni chu'un ini ra, chi tu ka kuu ra yivi Yandios —ni kachi ya nuu da naa da.

⁴⁸Yukan na ti ni ka kachi chaa hebreo un jiin Jesús:

—Va vatuni ka ndo'lo ini ri ja kuu ra iin chaa ñuu Samaria, ti va nu tu jika iin tachi u'u jiin ra, ¿ndoo ka'an ra sia'an nu? —ni ka kachi da.

⁴⁹Ti ni kachi Jesús:

—Tu jika ni iin tachi u'u jiin ri. Chi su'va jiin jnu'un ka'an ri, ja'a ri ja yiñu'un nuu Tata ri. Ko maa ra naa ra, tu ka ja'a ra ja yiñu'un ru'u.

⁵⁰Ko tu ka'an ri ja kuu maa ri, ja nduku ja kuña'nu ri. Ko iyo iin ja sa'a ja kuña'nu ri. Ti nu na jaa kivi,

ti maa ya kuu ja sandaa kuachi siki ra naa ra.

⁵¹Jandaa na kachi ri ja taka yivi nu na siuku ndaa jnu'un ri, tu naa kuiti i, chi ki'in i kuncha i jiin Yandios ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

⁵²Yukan ti yivi hebreo un ni ka kachi i:

—Vijna ti ka jini ndaa ri ja ni nduu ku'u xini ra, ti kancha iin tachi u'u jiin ra. Chi tata ri Abraham na jana'an, jiin taka ga chaa ni ka kuu profeta na jana'an un, ni ka ji'i da. Ko ro'o, chi kachi ra ja kuu kuncha ri ja kuu saa ni nu na siuku ndaa ri jnu'un ka'an ra. ⁵³¿Jani ini ra ja ña'nu ga ra ja kuu taka jna'an Abraham na jana'an, xi ña'nu ga ra ja kuu taka chaa ni ka kuu profeta un nu? ¿Vanu kuña'nu ga ra ja kuu maa da naa da xino? —ni ka kachi da.

⁵⁴Ti ni kachi Jesús:

—Nu maa ni ri na ka'an ja kuña'nu ri, ti tu nijniñu. Ko maa Tata ri kuu ya kachi ja kuña'nu ri. Ro'o naa ra, ka ka'an ra ja ka nchañu'un ra Yandios. Ko vanuxii maa ya kuu maa Tata ri, ti maa ya kua'a ja yiñu'un ru'u.

⁵⁵Ti vasu sia'an ka ka'an ra, ko tu ka jini ra maa ya. Ti ru'u, chi jini va'a ri maa ya. Nu na ka'an ri ja tu jini ri maa ya, ti kuu ri iin chaa xndoña'an nanu ro'o naa ra. Ko tuu, chi jini ndixia ri ya. Yukan kuu ja siuku ndaa ri jnu'un ka'an ya.

⁵⁶Suni tata ra Abraham, ni jini jnuni da ja kii kaku ri nuu ñuyivi ja'a. Yukan ti ni kusii ini da. Chi ni kandixia ndaa da ja sia'an kuu ndaa, ti ni kusii ini da —ni kachi Jesús.

⁵⁷Ti ni kachi chaa hebreo un jiin Jesús:

—Va ni tu iin ra uu xiko uxi kuiya, ¿ti nasa kuu ja ka'an ra ja ni jini ra nuu Abraham nusa? —ni ka kachi da.

⁵⁸Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja undi na ti kaku ga Abraham, ti ja iyo ru'u —ni kachi ya.

⁵⁹Yukan ti ni ka ki'in da yuu ja kua'a da ya. Ko maa Jesús, xe'e ni ni kenda ya ini veñu'un ka'nu un, ti kua'an ni ya.

Ni sa'a Jesús tajna iin chaa ni kaku kuaa

9 Ichi kua'an Jesús, ni jini ya iin chaa kuaa, ja kuaa nduchi da undi ni kaku da. ²Ti chaa ka skua'a jiin ya, ni ka jikajnu'un da ya:

—Maestro, ¿ndoo ni kuu ja ni kaku kuaa chaa ja'a? ¿Ja ka iyo xaan kuachi tata da, nana da, xi kuachi maa da kuu nu? —ni ka kachi da.

³Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Ni ansu kuachi maa da, ti ni ansu kuachi tata da xi nana da kuu ja ni kaku da sia'an. Chi ja ni kaku da sia'an kuu ja na kuni yivi naa i iin jniñu ña'nu ja sa'a Yandios jiin da. ⁴Sa'a yo ja nu ni iin ndijin ti'li ga, ti kuu sa'a yo jniñu, ko nu tukaa ndijin, ti tukaa ga kuu sa'a jniñu yo. Suni sia'an ja kuu ru'u, chi kanuu ja na sa'a ri iin jniñu vijna ni ndijin ti'li ga, chi jan iin kivi ja tukaa ga kuu sa'a jniñu ni iin yivi naa i.

⁵Ru'u, ni kancha ri nuu ñuyivi ja'a, ti kuu ri nanu iin ñu'un ja ndinchaa ichi yivi kanchuku nuu ñuyivi, chi xna'an ri nasa kuu sa'a yivi iin jniñu kuni Yandios —ni kachi Jesús.

⁶Sia'an ni kachi ya, ti ni tivisi'i ya nuu ñu'un. Ni sa'a ya nde'yu jiin tisi'i ya, ti ni jaka ya nde'yu un nduchi chaa kuaa un. ⁷Yukan na ti ni kachi ya jiin da:

—Kua'an yu'u pila nducha Siloé un, ti nakacha ra nduchi ra —ni kachi ya. (Siloé kuni ka'an: “Ja ni taji ri.”)

Yukan na ti kua'an chaa un, ni nakacha da nduchi da, ti ni ndundijin nuu da. Yukan na ti kuano'on da.

⁸Yivi ñuu da un jiin taka ga yivi ka jini ja kuu da iin chaa kuaa, ka jikajnu'un jna'an i:

—¿Ti ansu chaa ja'a kuu ja ni jikan da xu'un nukoo da un nu? —ni ka kachi i.

⁹Ni ka iyo sava yivi ni ka kachi: —Suu kuu da.

Ti sava ga i ni ka kachi:

—Ansu kuu da, ko sia'an kaa da.

Ko maa da ni kachi da:

—Maa ri kuu.

¹⁰Yukan ti ni ka jikajnu'un yivi un maa da:

—¿Nasa kuu ja ni ndundijin nduchi ra nusa? —ni ka kachi chaa un.

¹¹Ti ni kachi da:

—Ka jini ra iin chaa nani Jesús. Chaa yukan, ni sa'a da nde'yu jiin tisi'i da, ni jaka da nduchi ri, ti ni kachi da ja na ki'in ri yu'u pila nducha Siloé un, ti na nakacha ri nduchi ri. Ni ja'an ri yukan, ni nakacha ri nduchi ri, ti ni ndundijin va'a nde'e ri vijna —ni kachi da.

¹²Ti ni ka jikajnu'un chaa un maa da:

—¿Nanu kande chaa un nusa? —ni ka kachi da.

—Tu jini ri —ni kachi da.

¹³Yukan ti ni ka janchaka da chaa ni kaku kuaa un nuu chaa fariseo un. ¹⁴Ni kuu un iin kivi ndetatu, kivi ii, na ni sa'a Jesús nde'yu ja ni sa'a ya tajna nduchi chaa kuaa un.

¹⁵Yukan na ti ni ka jikajnu'un chaa fariseo un maa da nasa kuu ja ni ndundijin nduchi da. Ti ni kachi da:

—Ni sa'a chaa un nde'yu ti ni jaka da nduchi na, ni janukacha na nuu na, ti vijna ja ni ndundijin va'a nduchi na —ni kachi da.

¹⁶Yukan na ti sava chaa fariseo un ni ka kachi da:

—Ansu Yandios ni taji chaa un jiin jniñu sa'a da un, chi tu chiñu'un da kivi ii —ni ka kachi da.

Ti sava ga chaa fariseo un ni ka ka'an:

—Nu ansu chaa vaji nuu Yandios kuu da, ¿ti nasa kuu ja kuu sa'a da jniñu ña'nu un nusa? —ni ka kachi da.

Ti ni ka kusiin ini da naa da ja siki Jesús. ¹⁷Ni ka jikajnu'un tuku da chaa ni kaku kuaa un:

—Maa ra kachi ja chaa un kuu ja ni sa'a tajna ro'o, ja ni ndundijin va'a nduchi ra vijna. Vijna na ti ¿ndoo ndo'o ini ra nau ja kuu chaa yukan nusa? —ni ka kachi da.

Ti ni kachi chaa un:

—Maa da kuu iin profeta ni taji Yandios ja na ka'an da jnu'un ya —ni kachi da.

¹⁸Ti chaa hebreo un, tu ka kuni kandixia da ja ni kaku kuaa chaa yukan, chi vanua ja ni nduva'a nduchi da. Ja yukan kuu ja ni ka kana da tata da jiin nana da, ¹⁹ti ni ka jikajnu'un da chaa un naa da:

—¿Se'e ra kuu chaa ja'a nu? ¿Kuaa ndixia da undi ni kaku da nu?

¿Nasa ni kuu ja ni ndundijin nduchi da vijna nusa? —ni ka kachi da.

²⁰Ti ni ka kachi tata da jiin nana da:

—Se'e na kuu da, ti kuaa ndixia nduchi da undi ni kaku da, ²¹ko tu ka jini na nasa kuu ja ni nduva'la nduchi da, ti ni ndundijin vijna. Ni tu ka jini na nau ja ni sa'a tajna nduchi da. Kajnu'un ni maa da chi ja ña'nu da, ti na kani maa da jnu'un —ni ka kachi da.

²²Sia'an ni ka ka'an tata da jiin nana da, chi ni ka yu'u da nde'e da chaa hebreo ka kuña'nu un. Chi vanua ka ndajnu'un chaa un ja nu nau iin iin yivi na kachi ja Jesús kuu Cristo, ya ni taji Yandios jiin jniñu ña'nu, ti keni'in da yivi un, ti tukaa kuu ndivi i ini veñu'un ka'nu yivi hebreo. ²³Ja yukan kuu ja sia'an ni ka kachi tata da jiin nana da:

—Kajnu'un maa ni da naa, chi ja ña'nu da —ni ka kachi da.

²⁴Ni ka kana tuku chaa hebreo ka kuña'nu un, chaa ni iyo kuaa un, ti ni ka kachi da jiin da:

—Nakuanta'u nuu maa Yandios, ti koto kua'a ra ja yiñu'un chaa nani Jesús yukan, chi ka jini ri ja maa da kuu iin chaa nchakuachi —ni ka kachi da.

²⁵Ti ni kachi chaa un:

—Tu jini na nu iyo kuachi da xi tu, ko ja jini na kuu ja ni iyo kuaa nuu na, ti vijna ja ni ndundijin va'la nduchi na —ni kachi da.

²⁶Yukan ti ni ka jikajnu'un va'a da:

—¿Ndoon ni sa'a chaa un jiin ra nusa? ¿Nasa ni sa'a da tajna nduchi ra nusa? —ni ka kachi da.

²⁷Ti ni kachi chaa un:

—Ja ni kachi na nuu ni naa ni, ti tu ka kuni ni kandixia ni, ¿nasa kuni ni ja na kachi tuku na inga jinu nusa? ¿Xi suni ka kuni kundikun ni maa da ja skua'a ni jiin da nu? —ni kachi da.

²⁸Yukan ti ni ka keja'a ka nduxaan chaa un jiin da, ti ni ka kachi da:

—Ro'o, va yi'i ra jiin chaa un nusa. Ko ru'u, chi ka yi'i ri jiin tata ri Moisés naa ri. ²⁹Ka jini ndaa ri ja ni ka'an maa Yandios jiin Moisés, ko chaa yukan, tu ka jini ri na ichi vaji da —ni ka kachi da.

³⁰Ti ni kachi chaa ni iyo kuaa un:

—Naa ini na ja tu ka jini ni nanu vaji chaa un, ko ni sa'a da tajna nduchi na. ³¹Ka jini yo ja tu siuku Yandios nava ka jikanta'u yivi ka iyo kuachi. Ko siuku ya nava ka jikanta'u yivi ka nchañu'un ya, ti ka sa'a i nava kuni maa ya. ³²Undi ni jankoo ñuyivi, ti undi vijna, tu ka jini yo iin yivi sa'a tajna nduchi iin yivi ni kaku kuaa. Ni iin. ³³Ti nu ansu nuu maa Yandios vaji chaa yukan, va ni tu kuu kuiti sa'a da iin jniñu sia'an —ni kachi da.

³⁴Ti ni ka kachi chaa un naa da:

—Ro'o chi iyo xaan kuachi ra undi kivi ni kaku ra. Nusa ti tu chunso'o kuiti ri ni iin jnu'un ja kuni ra xndaku ra —ni ka kachi da.

Yukan na ti ni ka keni'in da chaa un kua'an da fuera.

Jikajnu'un Jesús nu kandixia chaa ni ku'u un maa ya, xi tuu

³⁵Ni jini Jesús ja sia'an ni ka keni'in da chaa nda'u un, ti ni jan nunduku ya maa da. Nu ni

ndejna'an ya jiin da, ti ni jikajnu'un ya maa da:

—¿Kandixia ra maa Se'e Yivi Ñuyivi ja'a nu? —ni kachi ya.

³⁶Ti ni kachi da:

—Taa, ¿ko nau chaa kuu chaa yukan? Xna'an ni chaa un ti'li saña, ti na kandixia na da —ni kachi da.

³⁷Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ja ni jini ra maa da, ti chaa un kuu chaa ka'an jiin ra ja'a vijna —ni kachi ya.

³⁸Yukan na ti ni jakunjiti da nuu ya ja nachinu'un da ya, ti ni kachi da:

—Kandixia na ni'in, Jito'yo —ni kachi da.

³⁹Ti ni kachi Jesús:

—Vaji ri nuu ñuyivi ja'a ja xndichi ri kuachi yivi naa i. Yivi ja tu ka jini kuiti, na sa'a ri ja na ndundijin undi inijnuni i. Ti yivi ka ndo'o ini ja ka jini ndaa kuiti i, na sa'a ri ja tukaa chaku kuiti ini i naa i —ni kachi ya.

⁴⁰Suni ka'iin tijni chaa fariseo yajni nuu kandichi Jesús yukan. Nu ni ka jiniso'o da ja ni kachi ya sia'an, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Kachi ra ja suni ru'u, tu ka jini kuiti ri naa ri nusa? —ni ka kachi da.

⁴¹Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Nu sia'an ti tu ka jini kuiti ra, va tu koo kuachi siki ra. Ko tu ka ka'an ra sia'an. Chi su'va ka ka'an ra ja ka jini ndaa kuiti ra. Yukan kuu ja ka nchakuachi ga siki ra naa ra, ti tukaa kuiti iyo jnuka'nu ini —ni kachi Jesús.

Jnu'un ka'an siki rii

10 Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Na kachi ndaa ri nuu ra naa ra, ja iin chaa kanda sava'ni ga yu'u nda'a jaku rii ti kivi xe'e da, chaa un kuu iin ñakuina. ²Ko maa chaa xiin rii un chi kivi ndaa da ichi yu'u jaku ti. Ti chaa yukan kuu maa chaa nchaka rii un. ³Chaa ndito rii un kuiña da yu'u jaku rii, ti kivi maa chaa xiin rii un. Kana da xini ti, ti kuiti un ka nakuni ti ndusu yu'u da, kekoyo ti ki'in ti, ti tu kusiin ti kinkoyo ti.

⁴Nu ni ndi'i rii da ni keni'in da, nastutu da ti ti kinkoyo tutu ti jiin da, chi ka ñunu ti ja maa da kuu jito'o ti. ⁵Ti tu kaka tutu ti jiin inga yivi, chi vanua tu ka nakuni ti ndusu yivi un, ti su'va kuichanu ti kinkoyo ti, chi ansu maa jito'o ti kuu —ni kachi Jesús.

⁶Sia'an ni ka'an Jesús jiin yivi un, ko tu ni ka chaku ini i nasa kuni ka'an ya jiin jnu'un un.

Jesús kuu maa jito'o

⁷Ti yukan ni xndaku Jesús sia'an —Ja'a na kachi ndaa ri nuu ra naa ra. Maa ri kuu nanu yu'u jaku nuu kivikoyo rii un. ⁸Na ti chaa ga ru'u, ni ka kii chaa ni ka kuni nastutu yivi ri. Chaa un ni ka kuu da iin ñakuina, chi ni ka xnda'u da yivi naa i. Ti yivi ka kuu nanu rii un, tu ni ka sa'a i nanu nuu chaa un. ⁹Ru'u, kuu ri nanu iin yu'u jaku nuu kivikoyo rii un. Taka yivi kivikoyo i yuxe'e un, nu na kandixia i ru'u, yukan na ti kendo ndaa i nuu Yandios. Koto va'a ri yivi un nuu kunchuku i, ti koo taka ja nandi'i i. Sia'an kuu ri nanu iin yuxe'e ja kuu yivi kivikoyo nuu Yandios.

¹⁰Sa'a yo nanu. Chaa ka xndoña'an un, ka kuu da nanu iin ñakuina, chi jaa da nuu ka'iin rii un, sakui'na da ti, ka'ni da ti ti xnaa da ti. Ko ru'u, tu sa'a ri sia'an. Chi su'va, vaji ri na nakana ri yivi ja na ndivikoyo i nda'a Yandios, ti ka kusii ini i, chi ka jika i ichi maa ya nuu ñuyivi ja'a. Ti sia'an kunchuku i jiin ya ja kuu saa ni.

¹¹Maa ri kuu nanu iin chaa xiin rii un, ja jito va'a da rii da. Nu ni jini da ja iyo iin nundo'o xaan nuu rii da, ti yachi nduku da nuu kuu nasa nama da ti. Ti vasu na kuu da, ko nama da rii da. ¹²Ko iin chaa sa'a jniñu ja kin ya'u da, nu ni jini da ja kuan kuyajni iin va'u nuu rii da, xndoo da rii un, ti ja'a da corri kua'an da, chi vanua ansu rii maa da kuu kuiti ndito da un. Ti va'u un kivi ti ma'ñu rii un, ti kachanu ti rii un kinkoyo. ¹³Sia'an ka sa'a chaa ka kuu muzu, chi ka sa'a da jniñu, ko so ja na ni'in da xu'un ya'u da, ti ansu ja koto va'a da rii un.

¹⁴Ko ru'u, kuu ri nanu iin chaa va'a ja jito va'a da rii da. Jini ndaa ri nau ndi'i ka kuu yivi ri, ti maa i ka nakuni va'a i ru'u. ¹⁵Suni sia'an maa Tata ri, chi mani xaan ya jiin ri, ti maa ri, jini va'a ri nuu maa ya.

Nanu kuu iin chaa va'a ja nama da rii da, suni sia'an kuu ru'u ja nama ri siki yivi y'i jiin ri, chi kuu ri ja kuu maa i naa i.

¹⁶Ti suni ka iyo yivi inga nación ja kivikoyo i nda'a ri, vasu tuja'i natu'va i ru'u. Ko jaa iin kivi ti nastutu ri yivi un. Tendi'i i natu'va ru'u, ti kuandatu i nuu ri. Tendi'i yivi un najna'an i, ti koo iin ni chaa kinda'a maa i naa i.

¹⁷Yukan kuu ja kunda'u xaan ini Tata ri ru'u, chi tava ini ri kuū ri ja na nama ri yivi ri naa i. Ti kuū ri, ko nandoto tuku ri. ¹⁸Ni iin chaa ka ndiso jniñu, tu kuu ka'ni da ru'u nu tu kuu ini maa ri. Chi kuū ri, ko ja kuu ini maa ri ti kuū ri. Iyo iin jniñu ndiso ri, ja yukan kuu ja maa ri na kua'a jnu'un ja kuū ri. Ti jniñu ndiso ri, yukan kuu ja sa'a ja na nandoto tuku ri, chi sia'an ni ta'u maa Tata ri jniñu —ni kachi Jesús nuu yivi un.

¹⁹Ja sia'an ni ka'an Jesús, ti ni ka kusiiin tuku ini chaa hebreo un naa da. ²⁰Kua'a yivi un ni ka kachi:

—Jna'an da iin tachi xaan, yukan kuu ja ni nduku'u xini da. Koto ma nde'e ga ra nuu da —ni ka kachi i.

²¹Ko sava ga i ni ka ka'an:

—Ansu sia'an ka'an iin chaa jna'an tachi xaan. Chi nu jna'an da tachi xaan, ti va ni tu kuu sa'a da tajna nduchi iin chaa ni kaku kuaa —ni ka kachi i.

Ka kuni yivi kua'a i yuu siki Jesús

²²Na iin viko ñuu, ni ka nasa'a yivi ñuu Jerusalén iin viko ja ka nuku'un ini i kivi ni kuu ii veñu'un ka'nu un. ²³Ti yukan jikonuu Jesús yuxe'e veñu'un un, nuu nani yuxe'e Salomón. ²⁴Yukan ni ka nataka chaa ka kuña'nu un, ti ni ka kachi da:

—¿Nasa ga ti sa ka'an kaji ra nuu ri naa ri nusa? Nu jandaa kuu ja maa ra kuu Cristo, ni taji Yandios ja sa'a jniñu ña'nu. Nu jandaa kuu ti kachi kaji nuu ri naa ri vinañu'ni —ni ka kachi da.

²⁵Ti ni kachi Jesús:

—Ja ni kachi ri nuu ra, ko tu ka kandixia ra naa ra. Ja ni ka jini ra

jiniñu ña'nu ni sa'a ri. Ni sa'a ri taka un, chi maa Tata ri ni ja'a jiniñu un nuu ri. Ti jiin yukan xna'an kaji ya ja maa ya ni taji ru'u vaji ri, ti sia'an sa na kuni ra nau ja kuu ri. ²⁶Tu ka kandixia ra ru'u, vanuxia tu ka y'i ra jiin ri. Tu ka kuu ra nanu ka kuu rii ja ka ñunuu ti nuu maa chaa ndito ti un.

²⁷Ko yivi ka y'i jiin ri, ka nakuni i ru'u, ti ru'u nakuni ri maa i. Ti nanu ka nukunuu rii un tachi maa jito'o ti, suni sia'an ka nakuni yivi naa i jnu'un ka'an ri, ti ka natu'va i ru'u. ²⁸Ti kua'a ri nuu kunchuku i jiin ri ja kuu saa ni. Ti tukaa naa kuiti i, ti ni tundo kuisonchaa i nuu nda'a ri.

²⁹Maa Tata ri ni nachili yivi un nda'a ri. Ti maa ya kuu ja kuña'nu ga ja kuu nuu taka ga. Ti ni iin tu kuu kenchaa ja yinda'a maa ya. ³⁰Ru'u jiin Tata ri, iin ni ga yivi ka kuu ri naa ri —ni kachi Jesús.

³¹Ti yukan ni ka kani'in chaa un yuu ja kua'a da siki Jesús niku. ³²Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Maa Tata ri ni ja'a ya jnu'un ndee ini ru'u, ti ni sa'a ri kua'a jiniñu va'a ja kuu ro'o naa ra. ¿Va nu xi kua'a ra yuu siki ri ja ni sa'a ri yukan nu? —ni kachi ya.

³³Yukan ti ni ka kachi chaa hebreo ka kuña'nu un:

—Ansu ja ni sa'a ra jiniñu ña'nu un kuu ja kua'a ri yuu siki ra, chi siki ja ni ka'an ndeva'a ra siki Yandios kuu. Chi maa ra ka'an ja iin ni kuu ra jiin maa Yandios. Vasu suni iin chaa sia'an ni kuu ra, ti ka'an ra ja iin nuu ra jiin Yandios —ni ka kachi da.

³⁴Ti ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Yoso nuu tutu Yandios ka ñava'a ra, nuu ka'an ya sia'an: “Yandios ka kuu ro'o naa ra”, ni kachi ya.

³⁵Sia'an ni kachi Yandios ja yivi ni ka ka'an jnu'un ya, ni ka kuu i nanu Yandios. Sia'an ti tu kuu ka'an yo siki tutu Yandios ja tu ka'an ndaa.

³⁶Ko ro'o naa ra, ka ka'an ra ja ka'an ndeva'a ri siki Yandios, so ja ni kachi ri ja kuu ri Se'e maa ya. Sia'an ka ka'an tu ro'o naa ra. Ko vasu maa ya ni ja'a iin jiniñu nuu ri, ti ni taji ya ru'u vaji ri nuu ñuyivi ja'a.

³⁷Ti nu tu sa'a ri nava kuni maa Tata ri, ti tu kanuu kuu ja kandixia ra ru'u. ³⁸Ko nu na sa'a ri nava kuni maa ya, ti suni kanuu kuu ja kandixia ra ru'u. Ko kandixia taka jiniñu sa'a ri. Yukan na ti sa kuni ndaa ra ja kancha maa Tata ri jiin ri, ti maa ri suni kancha ri jiin maa ya, ti kivi undi inijnuni ra ja jandaa ndixia kuu un —ni kachi Jesús.

³⁹Yukan ti ka kuni tuku da jniñi da ya, ko ni kenda ya ti kua'an ya.

⁴⁰Yukan na ti kuano'on Jesús. Ni naya'a ya undi inga yu'u yucha Jordán, ichi nuu kaña ndikandii, nuu ni skuanducha Juan undi nuu yukan, ti yukan ni kundee ya tijni kivi. ⁴¹Kua'a yivi ni ka kendo jiin ya, ti sava i ka ndajnu'un sia'an:

—Tu ni sa'a Juan jiniñu ña'nu nanu sa'a chaa ja'a vijna, ko taka jnu'un ni ka'an da ja sa'a chaa ja'a, ti kundixia nava ni kachi da —ni ka kachi yivi un naa i.

⁴²Ti kua'a yivi yukan ni ka kandixia i Jesús.

Ni nandoto Lázaro

11 Ni kuncha iin chaa ñuu Betania ja ni nani Lázaro,

ni kuu da kua'a María jiin Marta. Ti ni ku'u xaan da. ²María un kuu ña ni chi'i aceite perfume ja'a Jito'yo, ti ni nasichi ña jiin ixi xini ña. ³Ti ña'an un ni ka taji razón nuu Jesús, ja kachi:

—Taa, chaa mani xaan ni jiin, ku'u da vijna, ni kachi ña —kachi muzu un.

⁴Ni jini Jesús jnu'un un, ti ni kachi ya:

—Ku'u da ko va tu kuu da. Ku'u da chi sia'an ti sa kuni yivi nasa kuña'nu ya ni taji ru'u, maa Se'e Yandios. Jiin kue'e ja'a ti stuu ri ja suni kuña'nu ri —ni kachi ya.

⁵Mani Jesús jiin Marta, jiin ku'u ña, jiin Lázaro. ⁶Ti vasu sia'an, ko ni kendo ya uu ga kivi nuu kancha ya na ni ni'in ya jnu'un ja ku'u da. ⁷Yukan ti sa ni ka'an ya jiin chaa ka skua'a jiin ya:

—Ña'an na cho'o, chi nandeokuñi yoo ñuu Judea —ni kachi ya.

⁸Chaa ni ka skua'a jiin ya ni ka kachi da:

—Maestro, ja jini ni ja yivi hebreo un ka kuni kua'a i yuu siki ni na ni kunde ni yukan, ti va kua'a yivi un yuu siki ni nu na jaa tuku ni yukan. ¿Ti kuni ki'in tuku ni yukan nu? —ni ka kachi da.

⁹Ti ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Iyo uxi uu hora iin kivi ja na kuni ndaa yo na ichi ki'in yo. Ti nu sa'a yo nanu ka sa'a yivi ka jikonuu nduu, ja sa'a yo jniñu va'a, ti tu naa yo, chi ka jini ndaa yo na ichi ki'in yo.

¹⁰Ko nu sa'a yo nanu ka sa'a yivi ka jikonuu nuu ñaa kuiti ja sa'a yo jniñu ndeva'a, yukan na ti naa yo,

chi tu jini ndaa yo na ichi ki'in yo —ni kachi ya.

¹¹Nu ni ndi'i ni ka'an ya sia'an, ti ni kachi ya:

—Amigo yo Lázaro ja ni kixi da, ti ki'in ri ja na naxndoto ri da —ni kachi ya.

¹²Yukan ti ni ka ka'an chaa ka skua'a jiin ya:

—Taa, nu kixi da, ti ni jini yo ja nduva'a da —ni ka kachi da.

¹³Ko so sia'an ni ka'an Jesús jiin da, chi ja ni ji'i Lázaro. Ko ka jani ini chaa ka skua'a jiin ya ja so kixi ndixia da.

¹⁴Ti sa ni kachi ndaa Jesús:

—Ja ni ji'i Lázaro. ¹⁵Ti kusii ini ri ja tu ni kuncha ri yukan, chi sia'an na ti kandixia va'a ra ru'u. Ña'an na cho'o nde'e ndiyi un —ni kachi ya.

¹⁶Yukan ti Tomás, chaa nani kuati un, ni ka'an da jiin uu ga chaa ka skua'a jiin ya:

—Suni na cho'o tu yo'o, nava na kuu yo jiin da —ni kachi da.

¹⁷Yukan ti ni jaa Jesús ñuu Betania. Ko ni ka jani yivi jnu'un nuu ya ja ja ni ya'a kuun kivi ja ñunduji Lázaro.

¹⁸Ñuu un kendo yajni jiin ñuu Jerusalén, jika uu kilómetro sava.

¹⁹Ti kua'a jna'an yivi hebreo ni ka kenda nuu kanchuku Marta jiin María ja ka'an ndee jiin jna'an ña, ja sia'an ni ji'i kua'a ña. ²⁰Yukan ti nu ni ni'in Marta jnu'un ja vaji Jesús, ti ni kee ña kuan nujna'an ña ya. Ti María ni kendo ña ve'e. ²¹Ni kachi Marta jiin Jesús:

—Taa, sa ti ni kuncha ni ja'a ti va tu kuu kua'a na niku. ²²Ti vasu sia'an ko jini na ja taka ndo na

kakan ni nuu Yandios, ti sa'a ya — ni kachi ña.

²³Ti ni kachi Jesús:

—Na ndoto kua'a ra —ni kachi ya.

²⁴Ti ni kachi Marta:

—Jini na ja nandoto da kivi na nandoto taka ndiyi, undi kivi ka'nu ga ja sa'a ndaa Yandios yivi ñuyivi —ni kachi ña.

²⁵Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Ru'u kuu ja naxndoto yivi ja na kuchaku i jiin Yandios. Nu kandixia i ru'u, ti vasu na kuu i ko nandoto i ja kuncha i jiin Yandios. ²⁶Yivi chaku ti nu kandixia i ru'u, jankivi ga kuu i, chi kuchaku i ja kuu saa ni. Ti ro'o Marta, ¿kandixia ra jnu'un ja'a nu? —ni kachi ya.

²⁷Ti ni ka'an Marta:

—Kandixia na, taa. Kandixia na ja maa ni kuu Cristo. Maa ni kuu Se'e Yandios, ja ni taji ya nuu ñuyivi ja'a —ni kachi ña.

²⁸Sia'an ni ka'an Marta ti kua'an ña. Kuan kana xe'e ña ku'u ña. Ni kachi ña jiin ña:

—Maa maestro ni chaa, ti kana ya ro'o —ni kachi ña.

²⁹Sia'an ni kachi ña ti yachi ni ndokuiñi María ti kua'an ni ña nuu ya. ³⁰Ti changa ga kivi Jesús ñuu un, chi ni kendo ya nu ni janujna'an Marta ya. ³¹Jna'an ña hebreo ja kanchuku ini ve'e jiin María, ja ka ja'a i jnu'un ndee ini maa ña. Ni ka jini i ja ni ndokuiñi yachi ña kua'an ña. Ni ka chindikun i ña, chi ka ndo'o ini i ja kua'an ña nuu ñaña ndiyi un kua'an nde'e ña. ³²Yukan ti ni jaa María nuu Jesús. Nu ni jini ña nuu ya, ti ni jakunjiti ña nuu ya. Ti ni kachi ña:

—Taa, sa ti ni kuncha ni ja'a ti va tu kuu kua'a na niku —ni kachi ña.

³³Ni jini Jesús ja nde'e xaan ña jiin ja ka nde'e xaan yivi hebreo un. Ja yukan ti so ni jaka'nu ini ya, chi ni kunda'u xaan ini ya nuu i.

³⁴Ni jikajnu'un ya maa ña:

—¿Nanu ni chunduji ra da nusa? —ni kachi ya.

—Cho'o ti kuni ni, taa —ni kachi ña.

³⁵Nu ni jini Jesús yukan ni kukui'ya ini ya, ti ni nde'e ya.

³⁶Ti yivi hebreo un ni ka ka'an jiin jna'an i:

—Jandaa ndixia kuu ja mani xaan ni iyo da jiin ndiyi un, chi suni kukui'ya ini da —ni ka kachi i.

³⁷Ko sava i ni ka kachi:

—Ni sa'a da tajna chaa ni kaku kuaa un. Ti va suni kuu sa'a da ja tu kuu Lázaro niku —ni ka kachi i.

³⁸Ti ni ndukui'ya tuku ini Jesús nu ni jaa ya nuu ñunduji Lázaro. Hin yau kava kuu, ti yukan ndi'yu iin yuu ka'nu.

³⁹Ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Chajiyo yuu un naa ra —ni kachi ya.

Marta, kua'a ndiyi yukan, ni kachi ña:

—Taa, va ja ni kuxiko xaan da, chi ja iyo kuun kivi ja ni ji'i da —ni kachi ña.

⁴⁰Ko ni kachi Jesús jiin ña:

—Ni kachi ri ja nu kandixia ra, ti kuni ra ja kuña'nu xaan Yandios jiin jniñu sa'a ya —ni kachi ya.

⁴¹Yukan ti ni ka chajiyo da yuu ndi'yu yu'u yau ndiyi un. Ti Jesús ni ndakoto ya ichi andivi, ti ni kachi ya:

—Tata na, nakuanta'u na nuu ni ja ni jiniso'o ni jnu'un ka'an na. ⁴²Ja jini na ja nini chunso'o ni jnu'un ka'an na, ko ni kachi na sia'an, chi kuni ka'an na jnu'un ndaa nuu yivi ka'iin ja'a, ti nava sia'an na kandixia i ja maa ni ni taji saña vaji na jiin jniñu ja'a —ni kachi Jesús.

⁴³Ni ndi'i ni jikanta'u ya, ti ni kanajiin ko'lo ya sia'an:

—iLázaro! iÑa'an ti kenda! —ni kachi ya.

⁴⁴Ti ni kenda Lázaro. Suku da sa'ma ndiyi. Ndikun sa'ma nda'a da jiin si'in da, ti suni suku iin sa'ma nuu da. Yukan ti ni kachi Jesús nuu yivi un:

—iNdaji da naa ra! Ti sia ra da na ki'in da —ni kachi ya.

Ka ndajnu'un chaa hebreo ka kuña'nu un nasa jniñ da presu Jesús

(Mt. 26.1-5; Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2)

⁴⁵Yivi hebreo ja ni ka ja'an ve'e María, ni ka jini i jniñu ni sa'a Jesús, ti kua'a i ni ka kandixia ya. ⁴⁶Ko sava yivi un kua'an i nuu ka ndututu chaa fariseo, ti ni ka jani i jnu'un jniñu ni sa'a Jesús.

⁴⁷Yukan ti ni kachi sutu kuña'nu ga un nuu chaa fariseo un naa da ja na ndututu taka chaa ka yi'i jiin junta ka'nu nuu nación Israel. Nu ni ka ndututu da, ti ni keja'a ka ndajnu'un da:

—¿Ndoo sa'a yo vijna? Chi Jesús yukan, kua'a jniñu ña'nu sa'a da.

⁴⁸Nu tu kasi yo yu'u da, ti va ndi'i yivi kandixia i, ti kundikun i maa da. Jiin jnu'un ka'an da un ti chaa soldado ñuu Roma, ti xnaa da veñu'un ka'nu yo. Ka'ni da yo'o jiin yivi ñuu yo. Yukan ti koo nundo'o

siki yo nu tu nakutu yachi ini yo nasa sa'a yo jiin chaa un —ni ka kachi da.

⁴⁹Ti kancha Caifás yukan, ja kuu da iin sutu kuña'nu ga kuiya un, ti ni kachi da:

—Tu ka jini kuiti ra nasa sa'a ra naa ra. ⁵⁰Va nu tu ka jini ra ja va'a ga ja iin chaa na kuu ja kuu nuu ni ñuu, ti ansu ja kuu tendi'i kuiti yo naa yo. Va'a ga ja na kuu Jesús nava na nama yo maa yo jiin yivi ñuu yo —ni kachi da.

⁵¹Maa da kuu sutu kuña'nu ga kuiya yukan. Ko tu jini da ja ansu siki maa da ni ka'an da ja kachi da ja na kuu Jesús nava na keta'u yivi ni ñuu hebreo.

⁵²Ko ansu siki maa iin ni yivi hebreo kuu ya. Chi kuu ya ja kuu ni ka'nu yivi ñuyivi, nava sia'an na ti nastutu ndi'i ya yivi ni ka kandixia Yandios, ti na nduu i iin ni ga yivi nuu ya, vasu jika xaan ni ka jichanuu i nuu kanchuku i nuu ñuyivi ja'a. ⁵³Ja sia'an kuu ja undi kivi jña, chaa hebreo ka kuna'nu un ni ka keja'a ka nduku da nasa ka'ni da Jesús. ⁵⁴Ja yukan tukaa ni jikonuu Jesús nuu ka'iin chaa ka kuña'nu un, chi ni kee ya ñuu Judea, ti kua'an ya iin ñuu nani Efraín, nu iyo yajni ñu'un te'e un. Yukan ni kendo ya jiin chaa ka skua'a jiin ya.

⁵⁵Kuan kuyajni kivi viko pascua ka nasa'a yivi hebreo un, ja ka nuku'un ini i kivi na ni nama Yandios maa i ñuu Egipto na jana'an. Ja yukan kua'a yivi ni ka jakoyo yachi ja ka nasandoo i maa i, ti na ndu ii yi nuu Yandios naa i.

⁵⁶Ti ka nanduku i Jesús ñuu Jerusalén yukan, ko tu ni ka nani'in

i ya. Ni ka jakoyo i veñu'un ka'nu un, ti ni keja'a ka ndajnu'un i jiin jna'an i:

—¿Ndoo ndo'o ini ra? ¿Kii chaa un viko ja'a vijna xi tuu nu? —ni ka kachi i.

⁵⁷Ti sutu ka kuña'nu jiin chaa fariseo un, ni ka taji da jnu'un, ja nu ni ka jini yivi nuu kande Jesús, ti na kaxnu'u ni nuu da, nava na jni da presu Jesús, ni ka kachi da naa da.

Īin ña'an ni chi'i aceite perfume ja'a Jesús

(Mt. 26.6-13; Mr. 14.3-9)

12 Kumani iñu ga kivi ja keja'a viko pascua, ti ni jaa Jesús ñuu Betánia, nuu kancha Lázaro, chaa ni naxndoto ya nuu ñuji'i. ²Nu ni jaa Jesús ti ni ka sa'a ĩin viko lulu ja kuu maa ya. Marta ni sava'a ja kuu viko un. Ti Lázaro kancha da nuu mesa jiin Jesús.

³Suni kancha María yukan. Ti ja iyo tu'va ña sava litro aceite perfume, mani maa nardo, ja nchaa ya'u xaan tonto, ti ni chi'i ña siki ja'a Jesús. Ti na nasichi ña jiin xixini ña. Ti ni chitu xiko vixi ini ve'e jiin xiko perfume un.

⁴Ti Judas, chaa ñuu Cariote, suni kancha da un, chi suni ni skua'a da jiin Jesús. Ko so ja maa da kuu ĩin ja kin nukua'a Jesús nuu chaa ka jito u'u ya. ⁵Ti ni kachi da:

—¿Ndoo tu ni xiko ña aceite perfume un? Ti i ni'in ña uni ciento xu'un plata ja chindee ña yivi nda'u niku —ni kachi da.

⁶Sia'an ni kachi da, ko ansu ja kunda'u ini da yivi nda'u, chi vanuxia kuu da ĩin chaa kui'na. Ti

maa da kuu ja ndiso xu'un ja kuu nuu ndaja'a Jesús, ti tava da xu'un ja ka ja'a yivi naa i. ⁷Yukan ti ni kachi Jesús:

—Sia na sa'a maa ña, chi ja satu'va ña ru'u ja kuu kivi jakunduji ri. ⁸Ko yivi nda'u un naa i, chi sia'an ni kunchuku i jiin ra, ko ru'u chi ansu sia'an ni kuncha ri jiin ra naa ra —ni kachi Jesús.

⁹Kua'a yivi hebreo ni ka ni'in yi jnu'un ja kande Jesús ñuu Betania, ti ni ka kee i kuankoyo i yukan, kuande'e i ya. Ko ansu nini Jesús kuan nde'e da naa da, chi suni kuan nde'e da Lázaro, chaa ni naxndoto Jesús nuu ñuji'i. ¹⁰Ti sutu ka kuña'nu un, suni ni ka ndo'o ini da ja ka'ni da Lázaro. ¹¹Chi kua'a xaan yivi hebreo un ni ka jini i nava ni kuu jiin Lázaro, ni ka kusii i jiin sutu un, ti ni keja'a ka kandixia i Jesús. Ni ka kandixia i Jesús chi ni ka jini i jniñu ña'nu ni sa'a ya jiin Lázaro.

Ni kivi Jesús ñuu Jerusalén

(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Lc. 19.28-40)

¹²Kua'a yivi ka kuchitu ñuu Jerusalén, chi ni ka jakoyo i ja kuu viko pascua. Īnga kivi, ti ni ka ni'in yi jnu'un ja chaa Jesús ñuu Jerusalén. ¹³Ni ka kenda i ti kuan nujna'an i ya jiin nda'a yuku ñuu. Ti ni keja'a ka kanajaa i:

—Ña'nu na koo maa ya ja ni taji Yandios ja vaji ya. Vaji ya jiin jniñu maa Jito'yo Yandios. Na ta'u ya jniñu nuu ni tu'u yivi ñuu Israel —ni ka kachi i.

¹⁴Ni ni'in Jesús ĩin burru lulu, ti ni yoso ya ti nava ni kachi tutu ii Yandios ja ni ka'an ja'a Jesús:

¹⁵Ro'o, yivi ja kanchuku nuu ñu'un ñuu Sión, koto ma yu'u ra.

Maa ya ja kii ta'u jniñu nuu ra,
ja vaji ya,
ti yoso ya iin burru.

Kachi tutu.

¹⁶Kivi un tu ni ka chaku ini chaa ni ka skua'a jiin Jesús ja nasa kuni ka'an tutu ii Yandios, ja sia'an kii Jesús nuu ñuu Jerusalén. Ko nu ni nandoto tuku Jesús nuu ñuji'i, ti sa ni ka nuku'un ini da. Ni keja'a ka nuku'un ini da ja ni kachi tutu Yandios ja sia'an koo, ti sia'an ni kunda ndixia nava ni jna'an ya.

¹⁷Yukan ka'iin yivi ni ka jan nde'e na ni naxndoto ya Lázaro, ti ka jani i jnu'un ja ni ka jini i nu ni ñunduji da, ti suni ni ka jini i nasa ni kana ya xini da hora ni nandoto da. ¹⁸Ja yukan kuu ja kuankoyo i kuan nujna'an i Jesús, vanuxia ja ni ka jiniso'o i ja ni sa'a ya jniñu ña'nu un.

¹⁹Ko chaa fariseo un, ni ka keja'a ka ndajnu'un da naa da:

—Ja ni ka jini yo ja tukaa ga ndo kuu sa'a yo vijna na. Chi ja ni ndi kuiti yivi kuankoyo i jiin chaa un — ni ka kachi da.

Yivi ñuu Grecia ka nanduku i Jesús

²⁰Suni ni iyo yivi ñuu Grecia ja ni ka jakoyo i ñuu Jerusalén, chi kuan chiñu'un i kivi viko un. ²¹Ni ka ndejna'an i jiin Felipe, iin ndaja'a Jesús ja kuu da chaa ñuu Betsaida, ja kuu iin ndañuu Galilea. Ti ni ka kachi i:

—Taa, ka kuni ka'an na jiin Jesús —ni ka kachi i.

²²Ni ja'an Felipe, ni kaxnu'un da nuu Andrés. Ti ndinduu da sia'an

kuan kaxnu'un nuu Jesús. ²³Yukan ti ni kachi ya nuu da naa da:

—Ja ni jaa kivi ja kuu Se'e Yivi Ñuyivi, nava na kuni yivi naa i ja nduña'nu ri sa'a Yandios. ²⁴Yukan kuu ja na kachi ndaa ri nuu ra nasa kuu jiin iin ni triu. Chi jini yo ja nu tu kanakava triu un nuu ñu'un ti ndi'yu siki, ni tu ndoto kuiti. Ti sa'a yo nanu ja ni ji'i triu un. Chi nani kaa ni kaa triu un. Ko nu na kanakava triu un chii ñu'un, yukan na ti nandoto ti nakaya kua'a xaan.

²⁵Suni sia'an kuu jiin ro'o naa ra. Nu ndi'i kuu ini ra nasa ni'in ga ra ja kuñava'a ra nuu ñuyivi ja'a, ko na kachi ri ja jiin yukan ti naa ra nuu Yandios. Ko nu su'va na sa'a ra nanu triu un, ja sa'a ra nanu ja tukaa ga chaku ra, yukan ti ni tukaa kundiyoyi ini ra ndajniñu iyo nuu ñuyivi ja'a. Nu siukan na sa'a ra ti kendo ndaa ra nuu Yandios, chi nakutu ini ra ja kuu nuu maa ya. Sia'an na ti kuncha ra jiin ya ja kuu saa ni. ²⁶Ko nu kancha ra ñuyivi ja'a ti sa'a ra jniñu ja kuu maa ri, ti siuku ndaa ra jniñu ri. Nu sia'an sa'a ra, ti kuncha ra jiin ri, chi sa'a ra jniñu ja kuu nuu maa ri. Nu sajniñu ra ja kuu ru'u, ti na sa'a Tata ri ja na nduña'nu ra —ni kachi Jesús.

Ni ka'an Jesús ja kuu ya

²⁷Siin Jesús ka'an ya ti ni kachi ya:

—Vijna ti ndi'i xaan ini ri ja undi nda'u kuu ini ri. Ti tu jini ri nasa ka'an ri jiin Tata ri. Ko tu kachi ri ja na nama ya ru'u nuu nundo'o kii siki ri, chi ja siki jniñu yukan vaji ri. ²⁸Ko na kachi ri jiin ya: “Tata

na, vijna ti na ka'an yivi ja kuña'nu xaan ni" —ni kachi Jesús.

Yukan ti ichi andivi ni ka'an iin ndusu yu'u Yandios, ti ni kachi ya:

—Ja ni ka jini yivi ja kuña'nu xaan ri, ko na kuni tuku i ja kuña'nu xaan ndixia ri —ni kachi ya.

²⁹Ti yivi ka'iin yukan ni ka jiniso'o da ndusu un, ti sava i ni ka kachi:

—Taja ni ka'an —kachi da.

Ko sava ga yivi un ni ka kachi:

—Iin ángel Yandios ni ka'an jiin ya —ni ka kachi da.

³⁰Yukan ti Jesús ni kachi ya nuu da naa da tuku:

—Ansu nuu ru'u ni ka'an Yandios jnu'un un, chi su'va, nuu ro'o naa ra ni ka'an ya nava na kuni ra ja ni ka'an ndixia ya jiin ri. ³¹Ti na kachi ri nuu ra naa ra ja ja ni jaa kivi ja xndichi Yandios kuachi siki yivi ñuyivi ja'a. Ti iin ja ta'u jniñu nuu i kuxio ki'in iin. ³²Ko kivi na ndani'in yivi ru'u, yukan na ti sa'a ri ja na kandixia da sivi da naa da, ti nakuaka ri yi kunchuku da jiin ri —ni kachi ya.

³³Jiin jnu'un un ni jani ya jnu'un nasa kuu ya. ³⁴Ti yivi un ni ka ka'an da jiin ya:

—Ka jini na ja tutu ii Yandios ni kachi ja kua'a Yandios jniñu nuu Cristo, ti kuchaku ya ja kuu saa ni. Nusa ti, ¿nasa kuu ja kuu Se'e Yivi Ñuyivi? ¿Nau kuu Se'e Yivi Ñuyivi un nusa? —ni ka kachi da.

³⁵Yukan ni kachi Jesús nuu da:

—Maa iin ja kuu nanu ñu'un ndincha, kuncha jiin ra jaku ni ga kivi. Ja sia'an kuu ja kanuu ja na kaka ndaa ra, chi maa ñu'un ndijin

un ndincha nuu ichi ra. Koto maa kivi ra nuu ichi ñuñaa un, chi sia'an na ti xnaa ra maa ra. Ko nu ka jikonuu ra nuu ñuñaa, ti tu ka jini kuiti ra na ichi ki'in ra. ³⁶Vijna ti maa iin ja kuu nanu ñu'un ndijin kancha jiin ra. Vijna ti kandixia maa ya naa ra, chi sia'an na ti nduu ra yivi ka jika nuu ichi ndaa —ni kachi ya.

Jnu'un yukan ni ka'an Jesús ti kua'an ya. Ni sa'u ya kua'an ya. Ti tukaa ga ni ka jini yivi naa da nachi kua'an ya.

Tu ni kandixia yivi hebreo Jesús

³⁷Yivi hebreo un ni ka jini da jniñu ña'nu ni sa'a Jesús, ko tu ni ka kandixia da ya. ³⁸Ja yukan ti ni kundaa jnu'un ni ka'an profeta Isaías na jana'an, chi ni kachi da nuu Yandios:

Jito'yo, tu iyo ni iin yivi ja kandixia ra jnu'un ni ka'an ri.

Ni tu ni kandixia ra ja sa'a ri jniñu ña'nu.

Ni kachi Isaías.

³⁹Ja yukan tu ni kuu kandixia da, ti sia'an ni ka'an Isaías tuku:

⁴⁰Tu ni ja'a Yandios ja na kujnuni ini da.

Ni sia ya maa da nava na nduni'in ga undi ini añu da.

Ka kuu da nanu yivi kuaa ja tu ka jini da na ichi ki'in da, chi tu chaku kuiti ini da.

Ja yukan nu tukaa sia da jniñu ndeva'a un, ti ni tu nduva'a undi ini añu da.

Ni kachi Jesús, kachi tutu.

⁴¹Yukan ni kachi Isaías chi ni jini da ja kuña'nu xaan Jesús, ti ni jani da jnu'un siki nasa koo kivi kii ya.

⁴²Vasu ni iyo kua'a ga yivi hebreo ja tu ni kandixia i Jesús, ko kua'a yivi ni keja'a ka kandixia da ya. Suni kua'a chaa ka kuña'nu ja ka ta'u jniñu nuu yivi hebreo un, ni ka keja'a ka kandixia da. Ko tu ni ka stuu da maa da ja ka'an da jnu'un ja ka kandixia da, chi ka yu'u da chaa fariseo. Chi sandau tukaa kua'a chaa un jnu'un ja kivi da ini veñu'un ka'nu un. ⁴³Sia'an ni ka sa'a chaa un, chi ni ka ndiyo xaan ini da ja na kua'a yivi ja yiñu'un nuu da, ti ansu ja na kua'a maa Yandios ja yiñu'un nuu da naa da.

**Xndichi Jesús yivi naa da
jiin jnu'un ka'an ya**

⁴⁴Ni ka'an jaa Jesús, ti ni kachi ya:

—Yivi ja ka kandixia ru'u, ansu maa iin ni ru'u kandixia da, chi suni kandixia da undi maa Tata ri, ya ni taji ru'u. ⁴⁵Ti yivi jini nuu ri, suni ka jini da nuu maa ya ni taji ru'u.

⁴⁶Kuu ri nanu iin ñu'un ja ndinchaa ñuyivi ja'a, ja na kuni yivi na ichi kaka da. Nu na kandixia da ru'u, ti tukaa ga ka jika da nanu yivi ka jikonuu nuu ñuñaa, ja tu ka ni'in da na ichi ki'in da. ⁴⁷⁻⁴⁸Ko nu tu kuni kandixia ra ru'u, ni tu kuni kuantu'u ra jnu'un ka'an ri. Ko iyo fin ja kankuachi siki ra ti sa'a ndaa ya kuachi ra. Chi kii kivi juicio ja sa'a ndaa ya siki ra, ti xndichi ya ro'o ndenu ni ka janta'u ra jnu'un ri xi tuu.

⁴⁹Ko tu ka'an ri jnu'un ja'a ja kuu ini maa ni ri, chi Tata ri ni taji ru'u jiin jniñu ja'a. Ti maa ya kuu ja ni kachi nasa koo jnu'un ka'an ri nuu

yivi ñuyivi ja'a. ⁵⁰Jini ndaa ri ja nu na sa'a ra nava kachi Yandios, ti kunchuku ra jiin ya ja kuu saa ni. Ja yukan kuu ja ka'an ri jnu'un ja'a nava ni kachi maa Tata ri nuu ri — ni kachi Jesús jiin yivi un naa da.

Ni nakacha Jesús si'in ndaja'a ya

13 Kumani iin kivi ga ja keja'a viko pascua un. Ti jini Jesús ja, ja ni jaa kivi ja kee ya nuu ñuyivi ja'a ti kin no'on ya nuu Tata ya. Sia'an ja jini ya, kuu nda'u xaan ini ya taka yivi ni ka skua'a jiin ya. Vijna ti stuu kaji ya ja kunda'u ini ya maa da naa da.

²Ko ja ni jini Jesús ja, ja ni kue'e ja'u'u un ini añu Judas, se'e Simón, chaa ñuu Cariote, ja nakua'a da Jesús nuu chaa ka jito u'u ya. ³Suni jini Jesús ja maa Tata ya ni ja'a jniñu nuu ya ja yinda'a ya taka ja iyo. Jini ya ja vaji ya nuu kancha Tata ya, ti jini ya ja nandeokuñi tuku ya nuu kancha Tata ya. Sia'an ni ndo'o ini ya kivi ni kuxini ya jiin chaa ka skua'a jiin ya.

⁴Ni ka kuxini da ti ni ndokuñi Jesús. Ni chajiyo ya sa'ma ya, ti ni ki'in ya iin toalla. Ni ju'ni da chii ya. ⁵Yukan ti ni chu'un ya nducha ini iin ti ja'an, ti ni keja'a nakacha ya ja'a ndaja'a ya. Ti nasichi ya ja'a da jiin toalla nu'ni chii ya un.

⁶Ni jaa ya nuu kancha Simón Pedro, ti ni kachi Pedro jiin ya: —Jito'yo, éva nu nakacha ni ja'a na xino? —ni kachi da.

⁷Ti ni kachi Jesús jiin da: —Tu chaku ini ra ndoo sa'a ri vijna, ko jaa kivi ti ndi'i nuku'un ini ra —ni kachi ya.

⁸Ti ni kachi Pedro:

—Sia'an ko tu nakacha kuiti ni ja'a na —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Nu tu kuenta'u ra ja nakacha ri ja'a ra, ti tu ni'in ra ta'u ja kuncha ra jiin ri —ni kachi ya.

⁹Yukan ti ni ka'an Pedro jiin ya:

—Jito'yo, vatuni nu na nakacha ni ja'a na, ko suni nakacha ni nda'a na jiin xini na —ni kachi da.

¹⁰Ti maa Jesús ni kachi ya jiin da:

—In yivi sa ni jichi, tukaa nini kuu ja kuchi da uu jinu, chi so ja'a ni ga da na ndundoo, chi ja iyo ndoo ni tu'u da. Ro'o naa ra, chi ja ka iyo ndoo undi ini añu ra, vasu ansu taka ra —ni kachi ya.

¹¹Sia'an ni kachi ya chi ja ni jini ya na chaa kuu ja kin nakua'a ya. Ja yukan kuu ja ni kachi ya ja tu ka iyo ndoo taka da naa da. ¹²Nu ni ndi'i ni nakacha Jesús ja'a da naa da, ni nakui'na tuku ya sa'ma da, ti ni nukoo tuku ya nuu mesa.

Ni nukoo tuku ya nuu mesa un, ti ni kachi ya jini da naa da:

—¿Ni ka chaku ini ra jniñu ni sa'a ri ja'a xi tuu nu? ¹³Ro'o chi ka ka'an ra ja kuu ri Maestro ra siki ja ni xna'an ri ro'o ra naa ra. Ti ka ka'an ra ja kuu ri jito'o ra, chi kuña'nu ri. Ti vatuni ka ka'an ra, chi sia'an kuu jniñu ndiso ri. ¹⁴Ti nu ru'u ja kuu ri Maestro, ja kuña'nu ri nuu ra naa ra, ti ni nakacha ri ja'a ra. Ti suni sia'an ro'o naa ra, nakacha ja'a ñanijna'an ra. ¹⁵Jniñu ja'a ni sa'a ri ja ni xna'an ri nuu ra naa ra ja na chun ini chun añu ra ja suni sia'an sa'a ra jiin ñanijna'an ra.

¹⁶Jandaa na kachi ri ja tendi'i ka kuu muzu, chi ni iin muzu tu kuña'nu ga da nuu jito'o da.

Vanuxia kuña'nu ga chaa ta'u jniñu un. Suni sia'an chaa kuu tajnu, tu kuña'nu ga da ja kuu chaa nata'u jniñu nuu da, chi chaa nata'u jniñu un kuña'nu ga da. ¹⁷Ka jini va'a ra tendi'i jnu'un. Ko kanuu ja na siuku ra sia'an nava kachi ri, nava na kunchaa Yandios jiin ra, ti kosii ini ra naa ra.

¹⁸Ko tu ka'an ri siki nasa koo jiin tendi'i ra naa ra. Chi jini va'a ri nasa kuu jiin taka yivi ni nakaji ri, ko kanuu ja na jinu ndaa nava kachi tutu Yandios, chi ni kachi siki ru'u: “Iyo iin ja kaji staa jiin ri, ti yukan kuu ja sa'a ndeva'a siki ri”, kachi tutu. ¹⁹Sia'an ja kaxnu'un ri jnu'un un nuu ra vijna ti changa ga kundaa ga. Nava nu na kundaa, yukan na ti kandixia ra ja maa ri kuu Cristo ni taji Yandios, chi koo nundo'o siki ri sia'an nava ni kachi ri.

²⁰Jandaa na kachi ri ja iyo yivi taji ri. Ti nu kuenta'u yivi da, suni kuenta'u da ru'u, ti yivi kuenta'u ru'u, suni kuenta'u da maa ya ni taji ru'u jiin jniñu ja'a —ni kachi Jesús.

Kachi Jesús nau kuu ja nakua'a ya

(Mt. 26.20-25; Mr. 14.17-21; Lc. 22.21-23)

²¹Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ti ni keja'a ndi'i kuu ini ya ja undi kaña añu ya. Ja yukan na ti ni kachi kaji ya nuu da naa da:

—Na kachi kaji ri ja iin ra kuu ja nakua'a ru'u nuu yivi ka jito u'u ru'u —ni kachi ya.

²²Yukan ti ni ka keja'a ka nde'e nuu jna'an da, chi tu ka jini da nau iin iin da ka'an ya siki. ²³Ti yajni xiin Jesús nukoo iin chaa mani ga

ya jiin, ti ka ndajnu'un da jiin ya ni hora ka yaji da staa. ²⁴Ti Simón Pedro ni sa'a da iin seña nuu chaa un ja na kajnu'un da ya na ndenu nau siki chaa ka'an ya.

²⁵Chaa un ni tu'va ga da xiin Jesús, ti ni jikajnu'un da ya:
—Jito'yo, ¿na chaa kuu nusa? —ni kachi da.

²⁶Ti ni kachi Jesús jiin da:
—Na chuntoo ri iin pedazu staa stila, ti chaa kua'a ri nuu, chaa yukan kuu —ni kachi ya.

Yukan ti ni chuntoo ya iin pedazu staa stila, ti ni ja'a ya nuu Judas, se'le yii Simón, chaa ñuu Cariote.

²⁷Ti hora ni ja'a ya staa un nuu Judas ni yee da, hora un ni nakue'le ja'u'u un maa da. Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ja iin jniñu sa'a ra, ti kuan sa'a vinañu'ni —ni kachi ya.

²⁸Ti ni iin chaa kanchuku mesa nuu ka yee da staa un, tu ni ka chaku ini da ndoo ni ka'an Jesús sia'an jiin Judas. ²⁹Chi vanuxia Judas kuu chaa ndiso xu'un da naa da, ti sava da ni ka ndo'o ini ja ni ka'an Jesús jiin da ja na kin kuaan da nau ja ka nandi'i da ja kuu kivi viko un. Sava ga da ni ka ndo'o ini ja na kua'a jaku xu'un nuu yivi nda'u un naa i.

³⁰Nu ni ndi'i ni yaji Judas staa yukan, ti ni kee da kua'an da. Ko ja ni kuaa kuu.

Ja na kunchuku vii na kunchuku mani yo

³¹Nu ni ya'a Judas kua'an da, ti ni kachi Jesús:

—Vijna na ti kuni yivi ja maa ñin ni ya kuu Se'le Yivi Nuyivi, ja

kuña'nu xaan ga jiin iin jniñu kin sa'a ya vijna. Ti na kuni ndijin yivi naa da ja vii kuña'nu Tata yo Yandios. ³²Vijna na ti maa Se'e ya xna'an nasa kuña'nu Yandios jiin jniñu sa'a ya. Vijna na ti nakua'a ndixia Yandios ja yiñu'un nuu maa Se'e ya. Vijna ti sa'a Yandios ja na nduña'nu ga maa Se'e ya.

³³Hijo, ndee kunda'u ini ri ro'o naa ra, ko xaan ga kuiti hora ja'a, ja iin nundaa ni ga kuncha ri jiin ra ti ki'in ri. Ko nanu ni kachi ri nuu yivi hebreo un, suni sia'an na kachi ri nuu ra naa ra vijna. Chi nanduku ra ru'u, ko tu kuu ki'in ra nuu ki'in ri. Tu kuu kundikun ra ru'u vijna.

³⁴Ko na ta'u ri iin jniñu jáa nuu ra naa ra, ja na kunda'u ini nuu jna'an ra, sia'an nanu ni kunda'u ini maa ri ro'o. Ti sia'an na kunchuku vii na kunchuku mani ra. ³⁵Ti nu vii vii kanchuku ra, ja ka kunda'u ini nuu jna'an ra, ti kuni yivi naa i ja ni ka skua'a ra jiin ri —ni kachi Jesús.

Kachi Jesús ja uni jinu ka'an Pedro ja tu jini da ya

(Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Lc. 22.31-34)

³⁶Ni kachi Pedro jiin Jesús:
—Jito'yo, ¿nanu ki'in ni nusa? —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús jiin da:
—Tu kuu ki'in ra nuu ki'in ri vijna, ko kuee ga ti sa jaa ra —ni kachi ya.

³⁷Yukan ti ni kachi Pedro:
—Jito'yo, ¿ti ndoo tu kuu ki'in na jiin ni vijna? Ja iyo tu'va na ja nama na ni'in vasu na kuñu na ja siki ni —ni kachi da.

³⁸Ti ni kachi Jesús jiin da:
—¿Nusa ti tava ini ra kuu ra ja siki ru'u nu? Ko na kachi ndaa ri ja

uni jinu kachi ra ja tu jini ra ru'u, ti sa kana iin li'i ja ña'an ijña —ni kachi ya.

**Xna'an Jesús na ichi kuu ja
ki'in nuu Tata ya Yandios**

14 Siin ka'an Jesús, ti ni kachi ya: —Koto xndi'i ra ini ra naa ra. Kandixia ndaa nuu maa Yandios. Ti suni kandixia ndaa ru'u. ²Na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja nuu kancha Tata ri, iyo kua'a xaan ve'e nuu kunchuku yivi naa i. Ti sia'an ka'an ri chi jandaa ndixia kuu. Chi sa ti tu, va tu kachi ri sia'an nuu ra. Ko vanuxia kin no'on ri yukan, ti yukan satu'va ri nuu kunchuku ra. ³Ki'in ri ti satu'va ri nuu kunchuku ra. Ti nu ja ni kuu nakoo, nandeokuñi tuku ri ti nchaa ri kii nukuaka ri ro'o naa ra, nava na kunchuku ra nuu kuncha ri yukan. ⁴Ko ja ka jini ra ichi nuu ki'in ri —ni kachi Jesús.

⁵Ti Tomás ni jikajnu'un da Jesús: —Jito'yo, tu ka jini na nachi ki'in ni. ¿Ti nasa kuu nani'in na ichi un naa na? —ni kachi da.

⁶Ti ni kachi Jesús jiin da: —Maa ri kuu nanu iin ichi, ti jnu'un ka'an ri na kuu iin ichi ndaa un, chi ka'an ri taka jnu'un ndaa nuu yivi, nava na kuni yivi nau ichi kuu ichi ndaa. Maa iin ni ru'u kuu ja sa'a ja na kuchaku yivi ja kuu saa ni, ti kunchuku i jiin Yandios. Ko nu tu kandixia ni iin yivi ru'u, ti tu kuu kuiti jakoyo i nuu kancha Tata ri.

⁷Ni ka nakuni ra Tata ri chi ja ni ka nakuni ra ru'u. Ti undi vijna ja ni ka nakuni ra maa ya, chi ka nde'e ra nuu ya —ni kachi Jesús.

⁸Yukan ti ni kachi Felipe jiin ya: —Jito'yo, kua'a ni jnu'un ja na nde'e na nuu maa Tata yo Yandios. Jiin yukan ni ti na kuva'a ini na naa na —ni kachi da.

⁹Ti ni kachi Jesús jiin da: —Felipe, ja ni kuu na'an kancha ri jiin ra ¿ti tu ja'i nakuni ra ru'u nusa? Ja ni jini ra nuu Tata ri, chi ja ni jini ra ru'u. Nusa ti nasa ga kuni ra ja na xna'an ri Tata ri nuu ra. ¹⁰Kanuu ja na kandixia ra ja kancha Tata ri jiin ri, ti kancha ri jiin maa ya. Jnu'un ka'an ri nuu ra vijna, tu ka'an ri ja ñu'un xini maa ri, chi maa Yandios kancha jiin ri, ti maa ya kuu ja sa'a jniñu un. ¹¹Ko kandixia ja kancha Tata ri jiin ri, ti kancha ri jiin ya. Ti nu tu kandixia ra nava ka'an ri, ko kandixia ru'u ja siki taka jniñu sa'a ri.

¹²Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja nu na kandixia ndaa ra ru'u, ti suni kuu sa'a ra jniñu sa'a ri, ti vasu iin jniñu ña'nu ga, ti kuu sa'a ra naa ra. Chi ru'u, ki'in ri nuu kancha Tata ri. ¹³Ti taka ndoo na kakan ra nuu Tata ri, ti kakan ra jiin sivi ri siki ja ka yi'i ra jiin ri. Chi ndiso ri jniñu ja kua'a ri sava'a ni ga ndoo na kakan ra. Ti na nde'e yivi jniñu sa'a ru'u, ja kuu ri se'e ya, ti na kachi i ja kuña'nu xaan Tata ri. ¹⁴Ko na kachi ndaa ri ja taka ndoo na kakan ra nuu ri siki ja ka yi'i ra jiin ri ti kua'a kue'e ri, chi ndiso ri jniñu ja sia'an sa'a ri —ni kachi Jesús

**Chisojnu'un Jesús ja taji
ya Espíritu Santo**

¹⁵Siin ka'an Jesús, ti ni kachi ya: —Nu ka ñukuu ini ra ru'u ja mani ri jiin ra, ti kuandatu jniñu ta'u nuu

ra naa ra. ¹⁶Ti ru'u, na kakanta'u ri nuu Tata ri ja na taji ya inga ja chindee ro'o naa ra, ja kuncha ya jiin ra ja kuu saa ni. ¹⁷Maa ya kuu Espiritu Yandios, ti maa ya ndaa kuiti kuu ya. Chi mani jnu'un ndaa ka'an ya. Kua'a ya jnundee ini ro'o naa ra, ti sia'an ni kuncha ya jiin ra ja kuu saa ni. Ko tu chindee ya yivi ñuyivi ja'a, yivi ka sa'a ndeva'a un, chi tu ka nakuni kuiti i maa ya. Ko ro'o naa ra chi ka nakuni ra maa ya, chi kancha ya jiin ra vijna. Ko jaa ñin kivi ja kendo'o jnu'un ya undi ini añu ra, ti yukan kuncha ya ja kuu saa ni jiin ra. ¹⁸Ko tu xndoo kuiti ri ro'o ja kendo nda'u ra naa ra. Chi su'va, nchaa tuku ri ti kuncha ri jiin ra.

¹⁹Ko ja inga yivi ñuyivi ja'a, jaku ni ga kivi ti tukaa ga kuni i ru'u. Ko ro'o naa ra, chi nakuni ra ru'u, chi vanuxia nachaku tuku ra sia'an nanu nachaku tuku ru'u. Chi nandoto tuku ri, ti suni sia'an nandoto tu ro'o naa ra. ²⁰Kivi na nachaku ri, yukan ti kuni ra ja kancha ri jiin Tata ri, ti maa ya kunchaa ya jiin yo naa yo. ²¹Nu ñu'un ini ra jniñu ta'u ri ti siuku ra, ti yukan ni kundaa ndixia ja mani ra jiin ri. Ti nu mani ra jiin ri, ti suni koo mani Tata ri jiin ra. Nu ñukuu ini ra ja siuku ra jniñu ta'u ri, ti sa ni ru'u koo mani ri jiin ra. Naxna'an ri maa ri nuu ra ja kancha ndixia ri jiin ra —ni kachi ya.

²²Yukan ti ni ka'an Judas (ko ansu Judas chaa ñuu Cariote), ti ni jikajnu'un da:

—Jito'yo, ¿nasa naxna'an ndijin ni maa ni nuu na naa na, ti nuu yivi ñuyivi, ndoo tuu? —ni kachi da.

²³Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Nu mani yivi jiin ri, ti jandatu i jnu'un ka'an ri ti siuku i. Ti undi Tata ri ti suni koo mani ya jiin yivi un naa i. Ti ru'u jiin Tata ri, chaa ri ti kunchuku ri jiin yi. ²⁴Ko yivi ja tu mani jiin ri, chi tu siuku i jnu'un ka'an ri. Ti jnu'un ka'an ri ja'a, ansu jnu'un maa ri kuu. Chi jnu'un ni ka'an maa Tata ri kuu, vanuxia maa ya ni taji ru'u jiin jniñu ja sia'an na ka'an ri. ²⁵Ja ni kuu kua'a jnu'un ni xna'an ri nuu ra naa ra vijna ni kancha ga ri jiin ra. ²⁶Ko Tata ri na taji ya ñin ja na chindee ro'o. Ti yukan kuu ja kii nuu ru'u, ti maa ya kuu Espiritu Santo. Chaa ya ti xna'an ya ro'o naa ra, xndaku ya nuu ra, ti sa'a ya ja na nuku'un ini ra taka jnu'un ni ka'an ri jiin ra.

²⁷Sandee ini ra nuu kua'an ri, ko tu xndi'i ra ini ra, chi sa'a ri ja na kosii ini añu ra, ti na kukuee kunchuku ra. Chi jnu'un ka'an ri ti siuku ri, ti tu sa'a ri nanu ka sa'a yivi ñuyivi ja'a, ja ka ja'a i jnundee ini, ko so ka ka'an i. Yukan kuu ja koto kukui'ya ini ra jiin taka nundo'o, ti koto ma yu'u ra naa ra.

²⁸Ja ni ka jini ra ja ni ka'an ri ja kin no'on ri, ko ndixia ri ja kii tuku ri nuu kanchuku ra nu ka iyo mani ini ra jiin ri. Yukan ti kusii ini ra naa ra ja ki'in ri, chi ki'in ri nuu kancha Tata ri. Ti maa ya kuña'nu ga ja kuu ru'u.

²⁹Ni kachi ri nuu ra naa ra ja kin no'on ri, ti ndeocuñi tuku ri ti kuncha ri jiin ra. Ja ni jani ri jnu'un ja sia'an koo. Ti sa na kandixia ra nu ja ni kundaa jnu'un ri.

³⁰Tukaa na jnu'un kua'a ka'an ri jiin ra naa ra, chi ja vaji ja'u'u un

ja ndiso jniñu nuu yivi ñuyivi ja'a. Ko tu ndiso jniñu ja nata'u jniñu nuu ri. ³¹Na siukun ri sia'an nava ni kachi Tata ri nuu ri. Ti sia'an nava na nakuni yivi ñuyivi ja mani ri jiin Tata ri ti kuu ini ri ya. Ndokuñi naa ra, ti ña'an na cho'o —ni kachi ya.

**Jesús na kuu nanu iin
yo'o nuu tika'ya**

15 Siin ka'an Jesús, ti ni kachi ya nuu da naa da:

—Maa ri na kuu nanu iin yo'o nuu nutika'ya va'a, ti Tata ri na kuu nanu iin chaa jitu nuu nutika'ya un. ²Ti maa ra naa ra, chi ka kuu ra nanu nda'a yuku tika'ya un. Chi nu tu sa'a va'a ra jniñu ya, ti sa'a yo nanu ja tu ja'a ra nde'e, ti sasiin Tata ri ro'o, nanu ja ka'ncha yo iin nda'a nuu tika'ya ja tu ja'a nde'e un. Ko nu sa'a va'a ra jniñu ya, ti sandoo ga ya ro'o, nanu ja sete yo nda'a nuu tika'ya un nava na kua'a ga nde'e.

³Ja ni ka ndundoo ra undi ini añu ra, chi ni ka kandixia ra jnu'un ni ka'an ri jiin ra. ⁴Ko nu na jakuñi ni'in ra jiin ri, ti suni maa ri na kundaka ni'in ri ro'o, chi sa'a ra jniñu va'a nuu ya nu tu jakuñi ni'in ra jiin ri. Suni sia'an kuu jiin nda'a yuku nuu tika'ya un. Nu na kencha iin nda'a nuu yijñi un, ti tukaa kua'a nde'e, chi nasa kuu kua'a nde'e ti tukaa ga yijñi.

⁵Maa ri kuu nanu yo'o nuu tika'ya un, ti ro'o naa ra ka kuu ra nanu nda'a yujnu un. Nu ro'o na natu'va ru'u, ti maa ri na kind'a ni'in ri ro'o naa ra. Yukan na ti va'a xaan kuu jniñu ya, chi nakaya ki'in, nanu ja kuun vee nde'e xini nuu

tika'ya un. Ko nu tu kind'a ni'in ri ro'o naa ra, ti va tu kuiti na jniñu va'a sa'a ra.

⁶Nu tu jakuñi ni'in ra jiin ri, ti sasiin Tata ri ro'o, nanu ja ka'ncha yo nda'a yujnu ja tu ja'a nde'e, na ichi. Yukan na ti nastutu yo ja na kayu nuu ñu'un. ⁷Ko nu ni ka jakuñi ni'in ra jiin ri, ti ku'un ini ra jnu'un ka'an ri. Yukan na ti kakan ra ja kuni ra, ti kua'a ri sava'ni ga ndoo na kakan ra. ⁸Nu sia'an na siuku ra taka un, yukan na ti ka stuu ra maa ra ja ka kundixia ra yivi ka skua'a jiin ri. Sia'an na ti nakuni yivi ja kuña'nu xaan ga Tata ri.

⁹Mani ri jiin ra naa ra sia'an nanu mani Tata ri jiin ri. Yukan kuu ja ni'in kujjiin ra naa ra ti kunchuku mani ra siki ja kunda'u ini ri ro'o. ¹⁰Nu sia'an na sa'a ra ti kuandatu ra jniñu ta'u ri. Yukan ti ka ñukuu ini ra ru'u ja mani ri jiin ra. Chi suni sia'an ni jandatu ri nuu Tata ri, ti ñukuu ini ri ja mani ya jiin ri.

¹¹Taka jnu'un ja'a xndaku ri nuu ra naa ra ja na kuandatu ra, nava sia'an na ni'in ra jnu'un ndee ini ti na koo siñ ndixia ini ra jiin ri. ¹²Ti ja'a kuu iin jniñu ta'u ri nuu ra, ja na kunda'u ini nuu jna'an ra, sia'an nanu ni kunda'u ini ri ro'o naa ra.

¹³Nu vasu na kuu iin chaa, ja nama da amigo da siki ja kunda'u ini da, ti yukan kuu iin jniñu ka'nu ja kuu nuu Yandios. Chi tukaa iyo iin jniñu kanuu ga ja kuu sa'a yo.

¹⁴Ti ro'o naa ra, ka kuu ra amigo ri nu ka siuku ndaa ra jniñu ta'u ri.

¹⁵Vijna ti tukaa kachi ri ja ka kuu ra nanu muzu ri, chi iin muzu tu jini da nasa ndo'o ini jito'o da. Na

ka'an ri amigo vijna na, chi ja ni kachi ndaa ri nuu ra naa ra taka ja ni ka'an Tata ri jiin ri.

¹⁶Tu ni ka nakaji ra ru'u ja na kundichi ri jiin ra. Chi su'va, maa ri ni nakaji ro'o ja na ki'i ra jiin ri. Ni ja'a ri jniñu sa'a ra, ti nu na sa'a ra iin jniñu ja kendo va'a, ti ni tukaa naa. Ti kua'a Tata ri ndi'i ja na kakan ra nuu ya siki ja ka yi'i ra jiin ri.

¹⁷Ti ja'a kuu iin jniñu ta'u ri nuu ra naa ra, ja na kunda'u ini nuu jna'an ra —ni kachi Jesús.

**Ka kuiti ini yivi ñuyivi
nuu Jesús jiin yivi ya**

¹⁸Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Nuu na kuiti ini yivi ñuyivi nuu ro'o naa ra, ti ja ka jini ra ja xnakan nuu maa ri ni ka kuiti ini i. ¹⁹Sa ti iin nu kanda ra jiin yivi ñuyivi, ti va koo mani i jiin ra niku, sia'an nanu mani i jiin jna'an i. Ko su'va, ka kuiti ini i chi ni nakaji ri ro'o naa ra ja na kujiin ra jiin ri. Chi tukaa ga ka sa'a ra ja ka sa'a yivi ñuyivi un. Ja yukan kuu ja ka kuiti ini i nuu ra naa ra, chi tukaa ka kuu ra nanu yivi ñuyivi.

²⁰Koto naa ini ra ja ni kachi ri, chi ni kachi ri ja iin muzu tu kuña'nu ga da nuu jito'o da, chi chaa ta'u jniñu un, kuña'nu ga da. Yukan kuni ka'an ja kua'a yivi nundo'o ro'o ra naa ra, ja ka yi'i ra jiin ri, suni sia'an nanu ni ka sa'a i jiin ri. Sia'an kuu yivi un, chi nu ni ka janta'u i jnu'un ri, ti suni sia'an na kuantu'u jnu'un ka'an ra. ²¹Sia'an sa'a i jiin ra chi vanuxia ka yi'i ra jiin ri. Sia'an sa'a ndeva'a

yivi un jiin ra, chi vanua tu ka nakuni kuiti i maa Yandios, ya ni taji ru'u jiin jniñu.

²²Ni kii ri ti ni kachi ndaa ri nuu yivi naa i ja ka iyo kuachi siki i. Vijna ti tu kuu ka'an i ja tu jini i ja ka iyo kuachi siki i. ²³Ti yivi kuiti ini nuu ri, yukan ti suni ja kuiti ini i nuu Tata ri.

²⁴Iyo kuachi siki i chi ni sa'a ri jniñu ña'nu nuu i, ko tu ni ka kandixia i. Kivi ja ja ni ya'a, tu ni iin chaa ni sa'a sia'an, ko vijna ti ni ka jini yivi naa i jniñu ña'nu ni sa'a ri. Ti vasu sia'an ko ka kuiti ini i nuu ri jiin Tata ri. ²⁵Sia'an ka sa'a i nava na kee ndaa jnu'un yoso nuu tutu ley Yandios, ja kachi: “Ni kuiti ini i nuu ri, vasu tu na kuachi ri”, kachi tutu —ni kachi Jesús.

²⁶Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Kivi na najaa ri nuu kancha Tata ri, ti taji ri iin ya kii chindee ga ro'o, ti maa ya kuu Espiritu Santo, ti Espiritu yukan kuu ja xna'an jnu'un ndaa. Chaa ya ti kua'a ya jandaa ja'a ri ja kuu nuu taka jnu'un ni ka'an ri. ²⁷Yukan kuu ja suni ro'o naa ra, kua'a ra jandaa ja'a ri ja ka'an ra jnu'un ri, chi ni ka jika ra jiin ri undi na ni keja'a ka'an ri jnu'un un nuu yivi naa i —ni kachi Jesús.

16 Siin ka'an Jesús, ti ni kachi ya:

—Taka jnu'un ni xna'an ri nuu ra naa ra na sa'a ja na kundee ini ra ti tu xndoo ra jnu'un ri, vasu na kii nundo'o un siki ra naa ra. ²Chi ken'in yivi ro'o ti tukaa kua'a da jnu'un ku'iin ra veñu'un. Jaa kivi ti ka'ni ro'o, ti kani ini da ja iin jniñu

va'a ni sa'a da nuu Yandios. ³Ti sia'an sa'a i chi tu ka jini kuiti da ru'u, ni tu ka jini kuiti i nuu Tata ri. ⁴Ni kachi ri jnu'un ja'a nuu ra nava nu ni jaa kivi ja kondo'o ra, yukan na ti nuku'un ini ra ja sia'an ni kachi ri nuu ra naa ra —ni kachi ya.

Jniñu sa'a Espiritu Santo

Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya: —Tu ni kachi ri yukan nuu ra undi nuu, chi ni kuncha ga ri jiin ra naa ra. ⁵Ko vijna chi kino'on ri nuu kancha maa ya ni taji ru'u. Ti vasu yukan ka'an ri, ko ni iin ra tu ka jikajnu'un nanu ki'in ri. ⁶Chi sa ka kukui'ya xaan ini ra ja ni ka'an ri taka jnu'un un.

⁷Ko jandaa ka'an ri ja va'a ga kendo ra nu na kino'on ri. Chi nu tu no'on ri, ti maa ya kii chindee ro'o, tu kuu kii ya. Ko va'a ga na ki'in ri, ti na taji ri maa ya na kii ya nuu ra naa ra.

⁸⁻¹¹Nu na chaa ya, ti na xna'an kaji ya nuu yivi naa i ja ka iyo kuachi i, chi maa kuachi un sa'a ja tu ka kandixia i ru'u. Na xna'an ya na ichi kuu ichi va'a ja na kendo ndaa yivi naa i nuu Yandios. Chi vanuxia kino'on ri nuu Tata ri, ti tukaa ga kuni ra nuu ri. Na xna'an kaji ya ja nasa'a ndaa Yandios kuachi yivi, chi ja ni kundaa ja jna'nu ndatu maa ja'u'u ja kuña'nu nuu ñuyivi ja'a.

¹²Ti iyo kua'a ga jnu'un ja kuni kachi ri nuu ra naa ra. Ko tu kuu kachi ri, chi ro'o tu chaku ini ra vijna. ¹³Na chaa maa ya kuu Espiritu Santo, ti sa na xna'an ndaa ya jnu'un un, chi maa ya kuu ya ndaa ndixia. Ti tu ka'an ya ja

ndo'o ini maa ya. Chi su'va, ka'an ya jnu'un ni ka'an maa Yandios. Ti xna'an ya taka ja koo kivi vaji.

¹⁴Xna'an ya ja kuña'nu ri, chi nakachi ya jnu'un un nuu ra taka jnu'un ni kachi ri nuu ya, ti sa'a ya ja na nuku'un ini ra. ¹⁵Ndi'i nasa kuña'nu Tata ri, suni sia'an kuña'nu maa ri. Yukan kuu ja ni kachi ri ja Espiritu Santo kuu ya nakachi ndi'i jnu'un un nuu ra taka jnu'un ka'an ri, ti sa'a ya ja na chaku ini ra —ni kachi Jesús.

Ka kukui'ya ini da ko ndusii tuku ini da naa da

¹⁶Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Jaku ni ga kivi ti tukaa ga kuni ra ru'u. Ko na kuu uni kuun kivi ti nakuni tuku ra ru'u —ni kachi Jesús.

¹⁷Yukan ti sava chaa ka skua'a jiin ya, ka jikajnu'un jna'an da: —¿Ndoo ni ka'an ya jiin yo sia'an? Ka'an ya ja jaku ni ga kivi ti tukaa ga kuni yo maa ya, ti nu na kuu ni ga kivi ti nakuni tuku yo ya. Suni ni kachi ya ja kin no'on ya nuu kancha Tata ya. ¹⁸¿Ndoo ni kachi ya ja sia'a jaku ni ga kivi nusa? Tu ka chaku ini yo nasa kuni ka'an ya —ni ka kachi da.

¹⁹Ni jini Jesús ja ka kuni kajnu'un da ya. Yukan ti ni kachi ya nuu da naa da:

—Ni ka'an ri ja jaku ni ga kivi ti tukaa ga kuni ra ru'u, ti nu na ya'a jaku ni kivi ti nakuni tuku ra ru'u. ¿Ti yukan kuu ja ka jikajnu'un jna'an ra nasa kuni ka'an jnu'un un nu?

²⁰Vanuxia na kachi ndaa ri nuu ra ja koo ra jnukui'ya ini ti kati ra

nducha nuu ra. Ko yivi ñuyivi ja'a chi sa su'va katu nda'a da ja xaan tonto sii kuu ini da. Ti jandaa ni kuu ja koo ra jnukui'ya ini naa ra nu na jaa kivi. Ko nu na ya'a kivi un ti ndusii xaan tonto ga ini ra.

²¹Sa'a yo nanu. Iin ña'an ja kuan kuyajni kaku se'e ña, ti ja'ncha i chii ña, chi ja ni jaa kivi ja kaku suchi lulu un. Ko nu ja ni kaku suchi lulu un, ti tukaa na'an ña ja ni ndo'o ña, chi kusii xaan ini ña ja ni ya'a va'a ña. ²²Ti suni sia'an kuu ja ka kukui'ya ini ra vijna, ko jaku ni kivi ti nakuni jna'an tuku yo. Yukan na ti ni iin tundo kasi ja xaan sii kuu ini ra naa ra.

²³Nu na jaa kivi no'on ri nuu Tata ri, ti tukaa ndoo kajnu'un ra ru'u. Chi jandaa na kachi ri ja nuu maa Tata ri kuu nu kakan ra, ti na kua'a ya ndi'i ja ka jikan ra, siki ja ka kandixia ra ru'u. ²⁴Undi vijna ti tundo ka jikan ra nuu Tata ri siki ja ka yi'i ra jiin ri. Ko vijna ti kakan ra nuu ya jiin sivi ri siki ja ka yi'i ra jiin ri. Kakan naa ra nuu Tata ri, ti na kua'a ya nuu ra, nava yukan ti na kusii xaan ga ini ra —ni kachi Jesús.

Kundee Jesús jiin iin ja kanaa jiin ya

²⁵Siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Ja ni jani ri jnu'un nuu ra naa ra, ko ndee tijni jinu ni ka'an ri jnu'un yii ti'li ja chaku ini ra. Ko jaa kivi nuu tukaa ka'an ri sia'an, chi sa su'va kachi ndaa ri nuu ra nasa sa'a jniñu Tata ri. ²⁶Kivi yukan na ti kakan ra nuu Tata ri siki ja ka yi'i ra jiin ri. Ti tu kachi ri ja tukaa kakanta'u ri ja'a ra naa ra, chi

vanua ja ka jini ra ja nini ka'an ri jiin Tata ri ja na kua'a ya ja ka jikan ra nuu ya. ²⁷Ti jandaa ndixia kuu yukan, chi kunda'u ini Tata ri ro'o naa ra siki ja ka iyo mani ra jiin ri, ti ka kandixia ra ja vaji ri undi nuu maa ya.

²⁸Ni kee ri undi nuu kancha Tata ri, ti ni kenda ri nuu ñuyivi. Vijna ti kee ri nuu ñuyivi ja'a, ti kino'on tuku ri nuu Tata ri —ni kachi Jesús.

²⁹Ti ni ka kachi chaa ka skua'a jiin ya:

—Vijna na ti ka'an kaji ni, chi tukaa ka'an ni jnu'un yii ja tu chaku ini na. ³⁰Vijna ti ni jini na ja jini ndi'i kuiti ni. Tu nini kuu ja kajnu'un yivi maa ni, chi ja jini ni nau ja ndo'o ini i ja kajnu'un i nuu ni. Ja yukan na kandixia ndaa na ja vaji ni undi nuu kancha maa Yandios —ni ka kachi da naa da.

³¹Ti ni kachi Jesús jiin da naa da: —Undi vijna ti sa ni ka kandixia nusa.

³²Ko ja ni kuyajni ndaa kivi, ti ja ni jaa hora ja kuichanuu ra kinkoyo ra, ti ndi iin ndi iin ra nachanuu ra ve'e ra. Ti xndoo ra maa iin ni ga ru'u kendo ri. Ti vasu na xndoo maa iin ra ru'u, ko kancha Tata ri jiin ri. ³³Sia'an ka'an ri nava na kukuee undi ini añu ra. Chi jandaa ndixia kuu ja kondo'o konene ra nuu ñuyivi ja'a, ti koto ndukui'ya ini ra naa ra, kua'a sa'a ini ra naa ra maa ra, su'va na kosii ini añu ra, chi ja ni kundee ri jiin iin ja kanaa siki ra nuu ñuyivi ja'a —ni kachi ya.

**Ni jikanta'u Jesús ja'a
yivi ka kandixia**

17 Yukan ti ni ndakoto Jesús ichi andivi ti ni kachi ya jiin Tata ya:

—Tata na, ja ni jaa kivi ja kondo'o na. Vijna ti stuu ni ja kuña'nu na, ja kuu na se'e ni, nava suni maa na na stuu na ja kuña'nu ga maa ni. ²Ni ja'a ni jniñu nuu na ja na ta'u na jniñu nuu yivi kanchuku nuu ni tu'u ni kaa nuyivi naa i. Ti ni sa'a ni ja yivi ni nakaji ni, na ndivi i nda'a na, ja na kuchaku i jiin yo ja kuu saa ni. ³Ti sia'an kuchaku da chi ni ka nakuni i ni'in, ja ni'in kuu maa iin ni Yandios ndaa. Suni ni ka nakuni da saña ja kuu na Jesús, ya kuu Cristo ni taji ni jiin jniñu ña'nu.

⁴Ni xna'an na nuu yivi ñuyivi ja kuña'nu ni, ti ni sinu na jniñu ni tatu ni nuu na. ⁵Ti vijna, Tata na, sa'a ni ja na nduña'nu tuku na undi nuu kancha ni, sia'an nanu ni kuña'nu na jiin ni undi na ti jankoo ga ñuyivi.

⁶Ni nach'i'i ni yivi ñuyivi ja'a nuu nda'a na, ti ni xna'an na nuu da nau kuu ni'in. Maa ni ni yinda'a da undi nuu, ti vijna ni nach'i'i ni i nuu nda'a na, chi ni ka jandatu da jnu'un ni. ⁷Vijna ti ka jini ndaa da ja undi nuu maa ni vaji taka ja sa'a na, jiin taka jnu'un ka'an na. ⁸Ni nakachi na nuu da naa da, sia'an nava ni ka'an ni jiin na. Ti ni ka chunso'o da jnu'un ni ka'an na, chi ni ka nakuni ndaa da ja undi nuu maa ni vaji na, ti ka kandixia da ja maa ni kuu ja ni taji saña jiin jniñu ja'a.

⁹Ti jikanta'u na nuu ni ja kuu taka yivi ni ka kandixia, ansu ja kuu yivi ñuyivi ja tu ka kandixia. Sia'an kanda'u na jiin ni ja kuu yivi ni nach'i'i ni nda'a na, chi nuu nda'a maa ni ni ka yi'i i, ko vijna ti ja ni nduu nanu na i. ¹⁰Chi taka ja yi'i

nda'a na, suni ja kuu maa ni kuu. Ti taka ja kuu maa ni, suni ja kuu maa na kuu. Chi vanuxia ka kandixia da saña, ti jiin jnu'un yiñu'un kanchuku da nuu ñuyivi ja'a ti ka stuu da ja kuña'nu na.

¹¹Saña, tukaa kuncha na nuu ñuyivi ja'a, chi na jaa na nuu kancha ni. Ko yivi ni nach'i'i ni nda'a na, chi kendo i kunchuku ga i nuu ñuyivi ja'a. Yukan kuu ja jikanta'u na nuu ni Tata na, ja ii kuu sivi ni ti ndoo xaan ga ni, chi maa ni kuu ya kuña'nu. Koto nda'u ni taka yivi ni nach'i'i ni nuu nda'a na nava tu naa i, ti na koo iin nuu ini i sia'an nanu ka iyo iin nuu ini maa yo. ¹²Ni kuncha na jiin i nuu ñuyivi ja'a. Ni jito naa i ti ni na maa i ja ni ndito va'a na i, chi vanuxia sia'an ni tatu ni saña ja na koto va'a na i. Ti ni iin tu ni ka naa, chi nini iin vajnu'un ni da ni naa ja na kundaa nava yoso nuu tutu ni. ¹³Vijna ti ndeokuñi na nuu ni Tata na, ko ka'an na jnu'un ja'a nava na kusii ini da sia'an nanu iyo sii ini maa na.

¹⁴Ni xndaku na jnu'un ni nuu da naa da. Ti sa su'va ni ka keja'a ka jito u'u yivi ñuyivi ja'a maa da. Chi vanuxia ansu iin ni ka kuu da jiin yivi ñuyivi ja'a. Chi tu ka ndo'o ini da nanu ka ndo'o ini yivi ñuyivi ja'a, nanu maa na tu ndo'o ini na nanu ka ndo'o ini yivi ñuyivi ja'a. ¹⁵Tu ka'an na ja na keni'in ni maa da naa sa nuu ñuyivi ja'a. Chi su'va jikanta'u na nuu ni Tata na, ja na koto va'a ni maa da, nava ja'u'u un tu kuu sa'a ndeva'a siki da naa da. ¹⁶Vanuxia ansu ka kuu da nanu yivi ñuyivi ja'a, nanu maa na suni tu yi'i na jiin yivi ñuyivi ja'a.

¹⁷Ja sia'an ka sa'a jniñu da nuu ni, ti na sandoo ni maa da jiin jnu'un ni. Chi jnu'un ni kuu maa jnu'un ndaa. ¹⁸Ni ta'u na jniñu nuu da naa da, sia'an nanu ni ta'u ni jniñu nuu maa na. ¹⁹Ja kuu nuu maa da naa da kuu ja soko na maa na ja na kuū na, nava suni maa da kondo'o maa ni konene da nuu ni kanchuku i nuu ini ñuyivi ja'a. Yukan sa'a i chi ka nakutu ini i jiin maa jnu'un ndaa —sia'an ni jikanta'u Jesús nuu Tata ya.

²⁰Siin ka'an Jesús jiin Yandios, ti ni kachi ya:

—Jikanta'u na nuu ni Tata na, ja kuu siki maa da naa da, ko suni jikanta'u na nuu ni ja kuu siki yivi kunso'o jnu'un ka ka'an da, ti na kandixia i saña. ²¹Jikanta'u na ja iin nuu na koo ini da naa da chi iin ni ga ka kuu da ja ni ka kandixia da saña, sia'an nanu iin ni kuu maa na jiin ni'in. Tata na. Sia'an na koo iin nuu ini da jiin ñanijna'an da nava na nde'e yivi ñuyivi yukan, ti na kandixia i ja maa ni kuu ja ni taji saña.

²²Ni sa'a ni ja na nakuni yivi ja iin ni kuña'nu na jiin maa ni, Tata na. Suni sia'an ni sa'a na jiin yivi ka kandixia saña. Ni saña'nu na maa da naa da nava iin nuu ni ka kuu i jiin na, nava sia'an na nakuni yivi ñuyivi ja ka iyo iin nuu ini i jiin yo. ²³Iin ni ga ni ka kuu i jiin na, sia'an nanu iin ni kuu na jiin maa ni. Ja yukan kuu ja iin nuu kuiti ka iyo ini da naa da, nava nu na kuni yivi ñuyivi yukan, ti nakuni ndaa i ja maa ni ni taji saña. Na nakuni ndaa yivi ñuyivi un ja mani xaan ni jiin da naa da, sia'an nanu mani xaan ni jiin maa na.

²⁴Tata na, ni nachi'i ni maa i nuu nda'a na naa i, ko vijna ti kuni na ja na kunchuku i jiin na nuu kuncha na, nava na kuni i nasa vii xaan kuña'na na jiin jniñu ni ja'a ni nuu na. Sia'an na kuni i ja mani xaan ni jiin na undi changa ga jankoo ñuyivi ti undi vijna. ²⁵Tata na, iyo ndaa kuiti jniñu sa'a ni. Ti vasu sia'an, ko yivi ñuyivi, tu ka nakuni kuiti i ni'in. Ko maa na, chi nakuni na ni'in. Ti yivi ja'a, mani i jiin na, chi ka jini i ja maa ni ni tatu jniñu nuu na. ²⁶Ni xna'an na nuu i naa i da ja maa ni kuu Yandios va'a. Ti siin ga na xna'an na yukan nuu i nava na koo mani xaan i jiin ñanijna'an i, sia'an nanu iyo mani xaan ni jiin maa na. Ti xndaku na nuu i ja kuncha na jiin i kivi vaji ga.

Yukan kuu ja jikanta'u na nuu ni, Tata na, ti sia'an ka'an na ja'a yivi mani jiin na —ni kachi Jesús.

Ni ka jniñ da presu Jesús

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53)

18 Sia'an ni ka'an Jesús, yukan na ti ki'in ga. Kua'an ya jiin ndaja'a ya. Ni ya'a ya inga yu'u yucha Cedrón. Ni ka jakoyo da nuu iyo iin huerta mani yujnu vixi, ti yukan ni ka kivi da. ²Ti suni jini Judas nuu kande huerta un, chi vanuxia tijni jinu ni ndututu Jesús jiin chaa ka skua'a jiin ya yukan. ³Ti yukan ni jaa Judas jiin kua'a xaan soldado, jiin tajnu ni ka taji sutu ka kuña'nu un jiin chaa fariseo, ti ni ka jakoyo da yukan. Ti ndincha kua'a ni ga ñu'un yiti ka yijni da kuajakoyo da. Ti ka ndiso da espada jiin yujnu. ⁴Ko ja jini maa Jesús na nundo'o vaji siki ya.

Ni kenda ya ichi nuu da naa da, ti ni kachi ya:

—¿Na chaa ka nanduku ra naa ra?

⁵Ti ni ka kachi da:

—Ka nanduku na Jesús, chaa ñuu Nazaret —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu —ni kachi ya.

Ti yukan kandichi Judas ma'ñu chaa un naa da, vanuxia maa da kuu ja ni nakua'a Jesús nuu chaa ka jito u'u ya. ⁶Nu ni kachi Jesús:

“Maa ri kuu”, ti ni ka jika yata chaa un, ti ni ka jiokava da nuu ñu'un.

⁷Yukan ti ni jikajnu'un tuku ya:

—¿Na chaa ka nanduku ra nusa?

Ti ni ka kachi da:

—Ka nanduku na Jesús, chaa ñuu Nazaret.

⁸Ti ni kachi tuku Jesús nuu da naa da:

—Ja ni kachi ri ja maa ri kuu, ti nu ru'u ka nanduku ra ko sia chaa ja'a na kinkoyo da, nuu maa ri ve ki'in ra —ni kachi ya.

⁹Sia'an ni kachi ya nava na kundaa jnu'un ni ka'an ya jiin Tata ya: “Tu ni ja'a na jnu'un ja naa ni iin chaa ni ja'a ni nuu na”, ni kachi ya.

¹⁰Yukan ti ni tava Pedro espada da, ti ni ja'ncha da so'o kua'a iin chaa nani Malco, chaa kuu muzu maa sutu kuña'nu. ¹¹Ti ni kachi Jesús jiin Pedro:

—Nasava'a espada ra ini cubierta. Chi siuku ri nava ni kachi Tata ri ja kondo'o ri —ni kachi ya.

Ni ka yinda'a da Jesús ve'e Anás

(Mt. 26.57-58; Mr. 14.53-54; Lc. 22.54)

¹²Yukan na ti soldado un jiin capitán da, jiin policía chaa hebreo

un, ni ka jnií da Jesús, ti ni ka ju'ni da ya. ¹³Ti kuankoyo da jiin ya xnakan ve'e Anás, chaa kuu tata chiso Caifás. Ti Caifás kuu maa sutu kuña'nu ga na kuiya yukan. ¹⁴Caifás ni kuu chaa ni kachi nuu jna'an da hebreo ja va'ga ja na kuū iin ni chaa ja kuu nuu yivi ni ñuu Israel.

Ka'an Pedro ja tu jiin da Jesús

(Mt. 26.69-70; Mr. 14.66-68; Lc. 22.55-57)

¹⁵Simón Pedro ni ndikun da Jesús nuu kua'an ya jiin soldado un. Suni ni ndikun inga ndaja'a Jesús. Ti sutu kuña'nu ga un ni jini mani da jiin chaa un. Yukan kuu ja ni kivi da jiin Jesús nuu yuxe'e sutu kuña'nu ga un. ¹⁶Ko ni kendo Pedro yajni yuxe'e. Chi iyo iin ña'an ndito yuxe'e un. Ti yukan ni kenda chaa ni jini mani jiin sutu kuña'nu ga un, ti ni ka'an da jiin ña'an ndito yuxe'e un. Yukan na sa ni kivi Pedro yuxe'e un. ¹⁷Ko ña'an un ni kachi ña jiin Pedro:

—¿Ansu ni'in kuu iin ja ni jika jiin Jesús nu? —kachi ña.

Ti ni kachi Pedro:

—Ansu kuu ri —ni kachi da.

¹⁸Ti muzu un jiin policía, ni ka joto da ñu'un jiin tikayi, ti yukan ka'iin da ka nduxin da, chi vijin xaan sa'a. Ti Pedro, suni kandichi da yukan, nduxin da ñu'un.

Ni keja'a xndichi sutu kuña'nu un Jesús

(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Lc. 22.66-71)

¹⁹Yukan na ti Anás, ja kuu sutu kuña'nu un, ni keja'a jikajnu'un da Jesús nau ka kuu yivi ka skua'a jiin ya. Jikajnu'un da ya na jnu'un ni

xna'an ni nuu yivi naa i. Ti ni kachi Jesús:

²⁰—Nini ni ka'an ri nuu chitu un nuu yivi naa i. Ni xna'an ri tijini veñu'un Israel jiin ini veñu'un ka'nu nuu ka ndututu jna'an yo un. Tu ni iin jnu'un ni chi sa'yi ri. ²¹Koto kajnu'un ra ru'u. Kajnu'un maa yivi naa i, chi ni ka jiniso'o i ndi kuiti jnu'un ni ka'an ri. Ti ka jini ndaa i na jnu'un ni ka'an ri —ni kachi ya.

²²Sia'an ni kachi Jesús, ti iin policia ndito veñu'un ka'nu un, kandichi yajni da xiin Jesús, ti ni kani ni da iin jiki nuu ya, ti ni kachi da:

—¿Vanu sia'an ka'an ra jiin sutu kuña'nu nu? —ni kachi da.

²³Ti ni kachi Jesús:

—Nu ni ka'an ndeva'a ri, ¿ti kachi na iin jnu'un kuele ni ka'an ri nusa? Ko nu su'va ni ka'an ndaa ri, ¿ti ndo ni ja'a ra jiki nuu ri? —ni kachi Jesús.

²⁴Yukan ti Anás, ni nasia'a da ya nuu kancha Caifás, chaa ni kuu maa sutu kuña'nu ga. Ti nu'ni ya kua'an ya.

Ka'an tuku Pedro ja tu jiin da Jesús

(Mt. 26.71-75; Mr. 14.69-72; Lc. 22.58-62)

²⁵Ti Simón Pedro siin da nduxin da yuñu'un yukan, ti ni ka jikajnu'un sava chaa un maa da:

—¿Ti ansu ni skua'a ra jiin Jesús nu?

Ti ni kachi Pedro:

—Tuu, tu ni skua'a ri jiin da —ni kachi da.

²⁶Suni yukan kandichi iin muzu ja junukuachi nuu sutu kuña'nu ga un. Kuu da jna'an chaa ni ja'ncha Pedro so'o un, ti ni kachi da jiin Pedro:

—¿Ndo tuu, ti ni jini ri ro'o yukan, na hora ni ka jni da Jesús nuu huerta un? —ni kachi da.

²⁷Ko ni kachi tuku Pedro ja ansu maa da kuu. Ti hora un ni kana li'i.

Ni ka nasia'a da Jesús nuu gobernador

(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Lc. 23.1-5)

²⁸Yukan ti ni ka kekoyo da nuu kancha Caifás, ti ni ka nasia'a da Jesús undi nuu kancha gobernador ja yi'i jiin chaa romano. Ja kuan kuxian ti'li kuu. Ti chaa hebreo un tu ni ka kuni kivi da ini ve'e palacio gobernador nava tu chakuachi da siki da, chi ka kuni da koo ndoo da ja na kuxini da lelu viko pascua. ²⁹Yukan kuu ja ni kenda Pilato fuera nuu ka'iin yivi un, ti ni jikajnu'un da:

—¿Na kuachi ka ka'an ra siki chaa ja'a? —ni kachi da.

³⁰Ti ni ka ka'an da:

—Hin chaa ja'ni ña'an kuu chaa jña. Ja yukan kuu ja vee nchaka na da nuu ni —ni kachi yivi un.

³¹Yukan ti ni kachi Pilato:

—Xndichi maa ra chaa ja'a nava ka'an ley ra naa ra —ni kachi da.

Ti ni ka kachi tuku yivi hebreo un: —Tu ka iyo ichi na ja ka'ni na ni iin yivi —ni ka kachi i.

³²Yukan ni kundaa nava ni ka'an Jesús, chi ni kachi ya nasa kuū ya.

³³Ni kana da Jesús, ti ni jikajnu'un da ya:

—¿Maa ra kuu ja ta'u jniñu nuu yivi hebreo nu? —ni kachi da.

³⁴Ti ni kachi Jesús:

—¿Sia'an ndo'o ini maa ra, xi inga yivi ni kachi ja sia'an kuu nu? —ni kachi ya.

³⁵Ti ni kachi Pilato:

—Ansu chaa hebreo kuu ri ja ka'an ra sia'an. Sutu ka kuña'nu jiin jna'an maa ra hebreo un ni ka nakua'a da ro'o nuu ri ja'a. ¿Ndo ni kuu, xi ndoo ni sa'a ra nusa? —ni kachi da.

³⁶Ti ni kachi Jesús:

—Jniñu ndiso ri tu yí'i jiin ñuyivi ja'a. Chi sa ti sia'an, ti va kanaa taka yivi ka jika jiin ri ja nama i ru'u, ti tu kua'a i jnu'un ja jniñ yivi hebreo ru'u. Ko ansu sia'an kuu, chi jniñu ndiso ri tu yí'i jiin ñuyivi ja'a —ni kachi ya.

³⁷Yukan ti ni kachi Pilato jiin ya:

—¿Nusa ti ndiso jniñu ra ja ta'u ra jniñu nuu yivi ñuyivi nusa? —kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Ni kachi ra ja ta'u ri jniñu nuu yivi. Ti jandaa ndixia kuu, chi ja yukan vaji ri nuu ñuyivi ja'a. Ja siki yukan ni kaku ri ja'a ja na ka'an ri taka jnu'un ndaa. Nau yivi ka ndo'o ndaa ini, ti na chunso'o i jnu'un ka'an ri —ni kachi ya.

³⁸Ni jikajnu'un Pilato nuu ya:

—¿Nau ja kuu maa jnu'un ndaa nusa? —ni kachi da.

Ni kachi Pilato ja na kuñ Jesús

(Mt. 27.15-31; Mr. 15.6-20; Lc. 23.13-25)

Sia'an ni jikajnu'un Pilato, ti ni kee da nuu ka'iin yivi hebreo yukan, ti ni kachi da:

—Tu na kuachi ni'in ri siki chaa ja'a. ³⁹Ko ro'o ka ñava'a ra iin jnu'un ja na sia ri iin chaa kande vekaa ja kuu kivi viko pascua. ¿Kuni ra ja na sia ri maa chaa ta'u jniñu nuu ra nu? —ni kachi da.

⁴⁰Yukan ti ni ka kuvaa kuiti yivi un, ti ka kana:

—iKoto sia ni chaa jña! iVa'a ga sia ni Barrabás! —ni ka kachi.

Vasu Barrabás ni kuu da iin chaa kui'na.

19 Yukan ti Pilato ni kachi da ja na kani soldado un Jesús jiin yo'o ñii. ²Ti soldado un ni ka sa'a da iin corona iñu, ti ni ka chuxndee da xini ya. Ti ni ka naskui'na da ya iin sa'ma kua'a tijnuu, nanu ja kuu ya iin rey. ³Ni ka tu'va da nuu kandichi Jesús, ti ni ka kachi da:

—Na kuchaku na'an chaa kuu rey ta'u jniñu nuu yivi hebreo —ni ka kachi da.

Ti ka kani da xiiki nuu ya.

⁴Ni kee tuku Pilato, ti ni kachi da nuu yivi hebreo un:

—Vee nchaka ri chaa ja'a nava na kuni ra ja tu na kuachi ni'in ri siki da —ni kachi Pilato.

⁵Yukan ti ni kenda Jesús. Ñu'un ya corona iñu ti ñu'un ya iin sa'ma kua'a tijnuu ndi'i. Ti ni kachi tuku Pilato nuu yivi un:

—Nde'e va'a nuu da naa ra, chi ja'a kandichi da —ni kachi Pilato.

⁶Ti sutu ka kuña'nu nde'e da taka policia, ni ka jini da nuu ya, ti ni ka jakunchaa da ka kanako'o da:

—iNa kuñ da! iNa kuñ da!

Ti ni kachi Pilato:

—Nusa ti jniñ maa ra da naa ra ti ka'ni ra da, chi tu na kuachi ni'in kuiti ri siki da —ni kachi Pilato.

⁷Ko ni ka kachi yivi hebreo un:

—Nuu ley yo kachi ja na kuñ da, chi ni kachi da ja Se'e Yandios kuu da —ni ka kachi da.

⁸Nu ni jiniso'o Pilato jnu'un un ni keja'a yu'u da, chi ni ka kachi ja yivi un Se'e Yandios kuu Jesús.

⁹Ni ndivi tuku da ini palacio, ti ni jikajnu'un da Jesús:

—¿Na ñuu vaji ra nusa? —kachi da.

Ko tu ni ka'an kuiti Jesús.

¹⁰Yukan ti ni kachi Pilato jiin ya:

—¿Ndo tu ka'an ra ja ka'an ri?

¿Va nu tu jini ra ja iyo ichi ri ja sia ri ro'o ki'in ra? ¿Ti suni iyo ichi ri ja ka'ni ri ro'o nu? —ni kachi da?

¹¹Yukan ti ni ka'an Jesús:

—Nu tu ni ja'a Yandios iin jniñu nuu ra niku, ti va ni tu kuu sa'a ra justicia ja'a ri. Yukan kuu ja chaa ni ka nakua'a ru'u nuu ra, yukan kuu ja ja ni'in ga ka iyo kuachi siki ja kuu ro'o —ni kachi ya.

¹²Ti undi hora yukan ni keja'a ndi'i ini Pilato ti nduku da nasa sia da ya. Ko yivi hebreo un ka kana ko'o ka'iin:

—iNu sia ni chaa ja'a, ti tu kuu ni iin chaa mani jiin César, chaa kuña'nu ga un! Ti Jesús ja'a, chi ni ndonda da siki César, ti kuni ta'u da jniñu nuu ni tu'u nacion yo —ni ka kachi yivi hebreo un.

¹³Ni jiniso'o Pilato jnu'un ka ka'an yivi hebreo un, ti ni kachi da ja na ken'in soldado un Jesús undi ichi yuxe'e. Yukan ti ni nukoo Pilato nuu sillón da nuu ta'u da jniñu, nuu mani yuu ni jankava. Yukan nani Gabata nuu yu'u ka ka'an maa yivi hebreo un.

¹⁴Kivi un ka satu'va yivi naa i ja kuu viko pascua, ti ja kuan kuyajni koxiuu kuu hora un. Ni ka'an Pilato ti ni kachi da jiin yivi hebreo un:

—iNde'e naa ra! Ja'a kuu maa chaa ta'u jniñu nuu ra naa ra —ni kachi da.

¹⁵Ti ni ka kana ko'o yivi un:

—iNa kuū da! iNa kuū da!

iKatakaa ni da na kuū da nuu nda'a cruz! —ni ka kachi.

Ti ni kachi Pilato:

—¿Ka jani ini ra ja ka'ni ri chaa ta'u jniñu nuu ra nu? —ni kachi da.

Ti ni ka ka'an sutu ka kuña'nu:

—Maa iin ni César kuu ja ta'u jniñu nuu na naa na, ti tukaa iyo inga —ni ka kachi da.

¹⁶Yukan ti ni ta'u Pilato jniñu ja na kuū Jesús. Ni ka jniñ soldado romano un maa ya ti kuankoyo da jiin ya, ja na katakaa da ya nuu nda'a cruz.

Ni ka jatakaa da Jesús nda'a cruz

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Lc. 23.26-43)

¹⁷Ni kenda Jesús, ndiso ya cruz ya. Kuankoyo da jiin ya iin ñu'un nani “Yiki Xini”, ja yu'u chaa hebreo un nani Gólgota. ¹⁸Yukan ni ka jatakaa da ya nuu nda'a cruz. Ti suni ni ka jatakaa da uu ga chaa nuu uu ga cruz, iin iin da xiin ya, ti maa ya ni kendo ma'ñu.

¹⁹Suni ni kachi Pilato ja na koso letra xini cruz ya nuu kachi: “Jesús, kuu chaa ñuu Nazaret, chaa ta'u jniñu nuu yivi hebreo.” ²⁰Yukan ti kua'a yivi hebreo un ni ka ka'u da jnu'un yoso nuu tutu un, vanuxia yajni yu'u ñuu Jerusalén kuu nuu ni ka jatakaa da ya. Ti jnu'un un yoso nuu sa'an hebreo, jiin griego jiin latín.

²¹Yukan ti ni ka kachi sutu ka kuña'nu un nuu Pilato:

—Tu iyo va'a jnu'un ka'an tutu un, ja ta'u da jniñu nuu yivi hebreo. Va'a ga ja na ka'an: “Ni kachi da ja ta'u da jniñu nuu yivi hebreo” —ni ka kachi sutu un.

²²Ko ni kachi Pilato nuu da naa da: —Sia'an na kendo nava yoso, chi ja ni chiso ri —ni kachi da.

²³Nu ni ndi'i ni ka jatakaa soldado un Jesús nuu nda'a cruz, ni ka ki'in da sa'ma ya, ti ni ka sa'a da kuun pedazu. Ti iin iin pedazu ni ka tejna'an nuu jna'an da. Suni ni ka ki'in da sa'ma kuita ya. Ko vanuxia sa'ma un tu ni kuiku, chi so ni kee ni. ²⁴Ti yukan ni ka ndajnu'un soldado un:

—Ko tu ka'ncha yo sa'ma ja'a, chi va'a ga na chu'un yo suerte siki, ti na nde'le yo na iin yo ni'in —ni ka kachi da.

Sia'an ni ka sa'a da, ti ni kundaa nava yoso nuu tutu ii Yandios, ja kachi: “Ni ka ki'in da sa'ma ri ti ni ka tejna'an nuu jna'an da. Ti ni ka chu'un da suerte siki sa'ma kuita ri”, kachi tutu. Ti sia'an ndixia ni ka sa'a soldado un.

²⁵Ti yajni ja'a cruz nuu yindaka Jesús, yukan kandichi nana ya, jiin ku'u ña María, ñasi'i Cleofas, jiin María ña'an ñuu Magdala. ²⁶Ni jini Jesús nuu nana ya kandichi ña xiin iin ndaja'a, chaa ni kuu mani xaan ya jiin niku. Ti ni kachi ya jiin nana ya:

—Naa, yukan kandichi se'e ni —ni kachi ya.

²⁷Ti ni kachi ya jiin chaa un:

—Yukan kandichi nana ra —ni kachi ya.

Ti undi hora yukan ni nakuaka da ña ini ve'e da, ti ni jito da ña nanu nana maa da.

Ni ji'i Jesús

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Lc. 23.44-49)

²⁸Yukan ti ni jini Jesús ja ja ni jinu taka jniñu vaji ya, ti ja na kundaa nava ka'an nuu tutu ii Yandios. Ti ni kachi ya:

—Ichi ri nducha —ni kachi ya.

²⁹Ti yukan kandichi iin tindo'o, ñu'un chitu nducha iya. Ni ka chuntoo da kachi nuu nducha iya un, ti ni ka chaa da xini iin nda'a yujnu hisopo, ti ni ka chaa da yu'u ya ja na ko'o ya.

³⁰Yukan ni ji'i Jesús nducha iya un, ti ni kachi ya:

—Ja ni ndi'i ni kuu nakoo vijna na —ni kachi ya.

Ti ni skanindee ya xini ya, ti ni ji'i ni ya.

Iin soldado un ni kuji lanza yiki jika Jesús

³¹Chaa hebreo un ni ka ka'an da jiin Pilato ja na ta'u da jniñu, ja na ka'nu da yiki sa'nda chaa ka ndakoyo nuu nda'a cruz un. Yukan ti na kuu da nu tu ja'i kuu da, ti na kuni'in da chaa nuu nda'a cruz un. Sia'an ni ka ndo'o ini yivi hebreo un, chi ja ka satu'va da ja kuu viko pascua, chi inga kivi ni ga kuu iin kivi ii, iin kivi ii xaan ga. Ja yukan kuu ja tu ka kuni da ja kendo ndiyi un kundakoyo i nuu nda'a cruz yukan kuu kivi ndetatu.

³²Yukan ti ni jakoyo soldado un ni ka ja'nu da si'in ndinduu chaa ka ndakoyo jiin Jesús. ³³Ko nu ni ka tu'va da nuu Jesús, ti ni ka jini da ja, ja ni ji'i ya. Yukan ti tu ni ka ja'nu da si'in ya.

³⁴Ko iin soldado un ni kuji da lanza da nuu yiki jika ya, ti ni kaña

niñi jiin nducha nuu ni tuji un. ³⁵Ti chaa jani jnu'un ja'a kuu iin chaa ni jini, ti jani ndaa da jnu'un nava ni kuu un, ti nava sia'an na kandixia ra Jesús naa ra.

³⁶Sia'an ni kuu, ti yukan ni kundaa nava yoso nuu tutu ii Yandios, ja kachi: "Tu ka'nu yivi ni iin yiki ya." ³⁷Ti suni iyo inga nuu yoso: "Iin kivi ti nde'e yivi nuu ya ni ka stuji yivi yikijika ya", kachi.

Ni ka chunduji da Jesús

(Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56)

³⁸Yukan na ti José, chaa ñuu Arimatea, ni kanda'u da jiin Pilato ja na kuni'in da yiki kuñu Jesús. Chi vanuxia ni kuu da chaa ni kandixia Jesús niku. Ko tu ni ka jini yivi un ja mani da jiin ya, chi tu ni stuu da maa da, chi yu'u da sa kuni jna'an da hebreo un. Ti ni ja'a Pilato jnu'un nuu da ja na kuni'in da yiki kuñu ya. ³⁹Ti suni Nicodemo ni ja'an da jiin José. Nicodemo un ni kuu chaa ni ja'an ka'an jiin Jesús iin jakuaa na ti kuu ga ya. Ni jaa da jiin yajni oko uxi kilo crema vixi, ja ni sakanuu jiin suxia mirra jiin áloe.

⁴⁰Yukan na ti José jiin Nicodemo, ni ka ki'in da yiki kuñu Jesús, ni ka suku da jiin sa'ma finu, ti ni ka jaka da crema un ni chii sa'ma un nava iyo jnu'un ja ka sa'a yivi hebreo, ka chunduji i ndiyi i.

⁴¹Yajni nuu ni ji'i Jesús un ni iyo iin huerta, ti nuu huerta yukan, kande iin yau ja ni ka jacha yivi iin jika xa'va. Ni kuu iin yau jaa, nuu ti kunde ga ni iin ndiyi. ⁴²Yukan ni ka chundee da yiki kuñu Jesús, chi vanuxia kande yajni, ti vijna

ja kuan kuyajni keja'a kivi ii ja ka ndetatu yivi hebreo un. Ti kachi ley ja tu kuu chunduji da ndiyi nuu ja ni jaa kivi ii un.

Ni nandoto Jesús

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12)

20 Ni kuu jaña'an domingo, ti María, ña ñuu Magdala, ni ja'an ña nuu ñunduji Jesús. Ni ña'an xaan ga ja ni iin ña ga na ni ja'an ña. Ni jaa ña ti ni jini ña ja tukaa ga ndi'yu yuu ni ka jasi da yu'u yau un. ²Ti yukan ni jinu ña kua'an ña nuu kancha Simón Pedro jiin nuu inga chaa ni iyo mani ga Jesús jiin un niku. Ti ni kachi ña:

—Ni ka tava yivi Jito'yo nuu ni ñunduji ya, ti tu ka jini yo nanu ni ka janchaka da ya —ni kachi ña.

³Yukan ti ni ka kee Pedro jiin inga ndaja'a un kuankoyo da nuu ñunduji Jesús. ⁴Ndinduu da ka jinu tayu da kuankoyo, ko inga chaa un chi ni'in ga ni jinu da, ti xnakan da ni jaa sa ni jaa Pedro nuu ñaña un. ⁵Ni jito ni'ni da ini yau un, ti ni jini da kanchuku sa'ma un, ko tu ni kivi da. ⁶Ti jata da ndikun Simón Pedro ni jaa da, jaa da ti ni kivi ni da ini yau un. Ti suni ni jini da ja kanchuku sa'ma un. ⁷Ti sa'ma ni suku xini Jesús, ti tu kanchuku tutu jiin uu ga sa'ma un, chi ni stuu sa'ma un ti katuu siin. ⁸Yukan na ti sa ni kivi chaa ni jaa undi nuu yu'u yau un. Ni jini da ja sia'an ni kuu, ti ni kandixia da ja ni nandoto Jesús. ⁹Sia'an ni kuu vasu ti chaku ga ini da jnu'un ka'an nuu tutu ii Yandios, ja nandoto Jesús nuu ka'iin ndiyi un. ¹⁰Yukan na ti ni ka nandeokuñi ndaja'a un ve'e da.

**Ni ndenda Jesús nuu María, ña ñuu
Magdala**

(Mr. 16.9-11)

¹¹Yukan ti ni kendo María kandichi ña ichi fuera nuu ni ñunduji Jesús, ti ni jakunchaa ña nde'e xaan ña. Nde'e ña nde'e ña, yukan ti ni jito ni'ni ña ini yau un.

¹²Ti ni jini ña uu ángel Yandios, ka ñu'un da sa'ma kiyi la'li, ti ka nukoo ya nuu ni katuu Jesús. Iin da nukoo da nuu ni kendo xini Jesús, ti inga da nukoo nuu ni kendo ja'a ya. ¹³Ti ka jikajnu'un da maa ña:

—Ro'lo ñasi'i, ¿ndo kuu ja nde'e ra?
Ti ni kachi ña:

—Ja ni ka ki'in da yiki kuñu jito'ona, ti tu jini na nanu ni ka janchaka da ya —ni kachi ña.

¹⁴Skán ni ka'an ña sia'an, ni ndeokoto ña, ti ni jini ña Jesús kandichi ya yukan, so ja tu jini ña ja maa Jesús kuu ya. ¹⁵Ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Ro'lo ñasi'i, ¿ndo kuu ja nde'e ra? ¿Nau kuu ja nanduku ra? —ni kachi ya.

Ko maa ña ni ndo'o ini ña ja chaa ndito huerta yukan kuu, ti ni kachi ña:

—Taa, nu maa ni kuu ja ni chajiyo ndiyi ja'a, kachi ni nuu na nanu ni janchaka ni ya, ti nava na kin nu ki'in na ya —ni kachi ña.

¹⁶Yukan na ti ni kachi Jesús:

—iMaría! —ni kachi ya.

Ni ndeokoto ña nuu ya, ti ni ka'an ña sa'an hebreo:

—iRaboni! —ni kachi ña.

Ti jnu'un un kuni ka'an:

“Maestro.”

¹⁷Yukan ti ni kachi Jesús:

—Koto jnii ra ru'u, chi changa ga ndaa ri no'on ri nuu kancha Tata ri, ko ja yajni ki'in ri. Vijna ti kua'an nuu kanchuku ñani ri chaa ni ka skua'a jiin ri un naa da, ti kachi ra nuu da ja kino'on ri nuu kancha Tata ri Yandios. Maa ya kuu Tata ra naa ra suni —ni kachi ya.

¹⁸Yukan ti María, ñaa ñuu Magdala un, kua'an ña, ti ni kaxnu'un ña nuu chaa ni ka skua'a jiin ya un, ja ja ni jini ña nuu maa Jito'yo. Ti ni jani ña jnu'un nava ni kachi ya nuu ña.

**Ni ndenda Jesús nuu chaa ka skua'a
jiin ya**

(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49)

¹⁹Nu ni kuñaa ja'ini kivi domingo, ni ka ndututu chaa ni ka skua'a un. Ko va'a ndi'yu yuxe'le ve'le nuu kanchuku da un, chi vanuxia ka yu'u da jna'an da chaa hebreo un. Ko ni kivi Jesús. Ti ni jankuñi ña ma'ñu da naa da, ti ni kachi ya:

—Kukuee kanchuku ra —ni kachi ya.

²⁰Sia'an ni kachi Jesús. Yukan ti ni xna'an ya nda'a ya nuu da naa da. Ni xna'an ya yiki jika ya suni. Ja yukan ti ni ka ndusiï tuku ini da, ja ni ka jini da nuu maa jito'ona da. ²¹Yukan ti ni kachi tuku Jesús jiin da:

—Na kukuee kunchuku ra naa ra. Sia'an nava ni taji Tata ri ru'u, ti suni sia'an taji ri ro'ona ra kinkoyo ra —ni kachi ya.

²²Yukan ti ni tiví ya nuu da naa da, ti ni kachi ya:

—Na kunchaa Espíritu Santo jiin ra naa ra. ²³Ko na tatu ri iin jniñu nuu ra naa ra ja na saka'nu ini ra

nuu yivi nava na kuanka'nu ini Yandios nuu kuachi da. Ti nuu yivi ja tu ni janka'nu ini Yandios, ni tu kuanka'nu ini ra nuu da naa da, ti nchakuachi siki da —ni kachi ya.

Ni ndenda Jesús nuu Tomás

²⁴Suni Tomás ni kuu da iin ndaja'a Jesús ja ni ka skonani yivi maa da (Tomás), chaa kuati. Ti tu kancha da jiin uu ga chaa un kivi ni ka ndututu da na ni kii Jesús. ²⁵Ko kuee ga sa ni ka nakani uu ga chaa un jnu'un nuu da:

—Ni ka jini ri Jito'yo —ni ka kachi da.

Ti ni kachi Tomás jiin da naa da:

—Undi nu tu kuni ri nda'a ya, ti chunde ri xini nda'a ri nuu ni kivi nduyu kaa un, ti chunde ri nda'a ri yiki jika ya, ti tu kandixia ri ja ni nandoto ya nuu ñujil'i —ni kachi da.

²⁶Nu una kivi ti ni ka ndututu tuku da, kanchuku da ini iin ve'e, ti kancha Tomás jiin da naa da kivi un. Ti vasu va'a ndi'yu yuxe'e, ko ni kivi Jesús, ni jankuñi ya ma'ñu da naa da, ti ni kachi ya:

—Kukuee kanchuku ra nu —ni kachi ya.

²⁷Yukan ti ni kachi ya jiin Tomás:

—Nde'e ini nda'a ri ti skivi xini nda'a ra. Skaa nda'a ra ti chunde yiki jika ri, ti kandixia. Koto ma kachi ra ja tu kandixia ra —ni kachi ya.

²⁸Ti ni kachi Tomás:

—iJito'o na Yandios! —ni kachi da.

²⁹Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Tomás, undi ni jini ra ru'u, vijna sa ni kandixia ra. Ko iyo yivi ja vasu tu kuni da jiin nuu da ru'u, ti kandixia da. Ti na kachi ri ja ndatu ga koo yivi un —ni kachi ya.

Ni chaa Juan tutu ja'a ja na kandixia yivi Jesús

³⁰Ti iyo kua'a xaan ga jniñu ña'nu ni sa'a Jesús ja ni ka jini yivi ni ka skua'a jiin ya. Ko tu ni chiso ndi'i ri un nuu tutu ja'a. ³¹Ko taka jnu'un ni chiso ri ja'a kuu ja na kandixia ra naa ra ja Jesús kuu Cristo, ya ni taji Yandios jiin jniñu ña'nu, ja kuu ya maa Se'e Yandios. Ti nu na kandixia ra maa ya, kuu kivi ra nda'a ya vijna, ti kuchaku ra jiin ya ja kuu saa ni.

Ni ndenda Jesús nuu uxia chaa ni ka skua'a jiin ya

21 Yukan ti ni ya'a jaku kivi, ti ndaja'a Jesús ni ka ndejna'an tuku da jiin ya undi yu'u mini Tiberias. Ti ja'a na kachi ri nasa ni ndenda ya. ²Ni ka ndututu Simón Pedro, jiin Tomás, chaa ni kaku kuati un, jiin Natanael, chaa ñuu Caná ja kuu jiin ndañuu Galilea, ndinduu se'e Zebedeo, jiin uu ga ndaja'a ya un. ³Sia'an ni ka ndututu da, ti ni kachi Simón Pedro jiin da:

—Maa ri, kin jniñ ri chāká va'ga.

Ti ni ka kachi sava ga da un:

—Ti nu ki'in ra, ti na cho'o taka yo naa yo suni —ni ka kachi da.

Ti kuankoyo da, ni ka kivi da iin barco lulu, ti kuan jniñ da chāká. Ko jakuaa un tu ni ka jniñ kuiti da ni iin ti.

⁴Ti kuan ndii ni ga ni kenda Jesús kandichi ya yu'u mar yukan. Ko tu ni ka nakuni da ja Jesús kuu ya.

⁵Yukan ti ni kachi Jesús:

—Amigo, étu ni ni'in ra chāká ja kaji yo nu? —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Tu kuiti.

⁶Ti ni kachi Jesús:

—Chunde ñunu ra ichi nda'a kua'a, ti na ni'in ra ti —kachi ya.

Ti sia'an ni ka sa'a da. Ni ka chunde da ñunu un nuu inga barco da, ti yukan tukaa kuu kuiti natava da, chi ni kuu vee ii ja xaan kua'a chāká ni ka kivi ini. ⁷Suni yukan kande chaa mani ga jiin Jesús, ti ni kachi da nuu Pedro:

—iNde'e! iMaa Jito'yo kuu ja kandichi yukan!

Nu ni jiniso'o Simón Pedro ja maa Jito'yo kuu ya, ti ni nakui'na da sa'ma da, chi tu ñu'un da sa'ma da nikuu. Ti ni ndava ni da kua'an da nuu nducha un, ti sucha da kua'an da undi yu'u mini. ⁸Ti uu ga chaa un kuankoyo kuee da jiin barco da, chi vanua yajni kendo yu'u mini un, va kuu iin ciento ni ga metro. Ti ka jista da ñunu da kuankoyo da jiin. Sia'an undi ni ka jakoyo da yu'u mini, vanuxia vee xaan ñunu un, chi kua'a xaan chāká ka ñu'un.

⁹Nu ni ka kee da ini barco un, ni ka jini da ja kayu ñu'un. Ti ja kasun iin chāká, ti suni ja iyo staa. ¹⁰Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Kuan ki'in jaku chāká ja ni ka jii ra vinañu'ni, ti na skasun yo ti —ni kachi ya.

¹¹Ti ni kivi Simón Pedro ini barco, ti ni jista da ñunu un undi nuu ñu'un ichi. Ko mani maa chāká na'nu ka ñu'un chii ñunu un. Undi iin ciento uu xiko uxi uni ti. Ti vasu kua'a xaan ti, ko tu ni te'nde ñunu un. ¹²Yukan ti ni kachi Jesús nuu da naa da:

—Ña'an naa ra, ti na ka sini yo —ni kachi ya.

Ko ka yu'u da ti'li ja kajnu'un da Jesús nuu maa ya kuu xi tuu, ko ja ka jini ndaa da ja maa jito'o da kuu ya.

¹³Yukan ti ni tu'va Jesús yuñu'un un, ni ki'in ya staa, ni ja'nu sava ya, ti ni tejna'an ya nuu da naa da. Suni sia'an ni sa'a ya jiin chāká un.

¹⁴Ja'a kuu jinu kuu uni ja ni ndenda Jesús nuu chaa ni ka skua'a jiin ya, ja ni nandoto ya nuu ñujili.

Ni ka'an Jesús jiin Pedro

¹⁵Nu ni ndi'i ni ka yasini da, yukan ti ni kachi Jesús jiin Simón Pedro:

—Simón, se'e Jonás, ikunda'u ga ini ra ru'u ja kuu taka ga ndaja'a ri ja'a, ja ka kunda'u ini da ru'u nu?

Ti ni kachi Pedro:

—Jito'yo, jini ni ja kunda'u ini na ni'in.

Ti ni kachi Jesús:

—Nusa ti chindee ra yivi ka yi'i nda'a jiin ri, chi ka kuu i nanu lelu.

¹⁶Yukan ti ni ka'an tuku Jesús jiin Pedro:

—Simón, se'e Jonás, ikunda'u ini ra ru'u nu?

Ti ni ndeokani Pedro:

—Ja jini ni ja kunda'u ini na maa ni, Jito'yo.

Ti ni kachi Jesús:

—Nusa ti koto va'a ra yivi yi'i nda'a ri, chi ka kuu i nanu ri —ni kachi ya.

¹⁷Ko ni ka'an tuku Jesús jiin da, ti ja'a kuu uni jinu ja ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Simón, se'e Jonás, ikunda'u ndixia ini ra ru'u nusa?

Ti ni kukui'ya ini Pedro ja ni kachi ya uni jinu: “¿Kunda'u ndixia ini ra ru'u nu?” Ti ni kachi Pedro:

—Jito'yo, maa ni jini ndi'i nasa ndo'o ini na, ti jini ni ja kunda'u ndixia ini na maa ni.

Ti ni kachi Jesús:

—Nusa ti koto yivi yi'i nda'a ri vijna, chi ka kuu i nanu rii. ¹⁸Chi jandaa na kachi ri nuu ra vijna, ja undi na suchi ra ni naki'in maa ra sa'ma ra, ti ni jika ra ichi ni kuu ini maa ra. Ko na nchii ra, ti ansu ga ja kuu ini maa ra, chi inga yivi kunda'a da ro'o nuu tu kuu ini ra ki'in ra, ti naskaa ra nda'a ra kivi kuu ra —ni kachi ya.

¹⁹Sia'an ni kachi Jesús ja ni stuu ya nasa kuū Pedro, ja kuū da nuu nda cruz. Ti stuu da ja kuña'nu xaan Yandios, chi ni jandatu da nuu ya vasu na kuū da. Yukan ti ni ka'an ga ya:

—Vijna ti kundandikun ru'u, ti sa'a ra jniñu ni tatu ri nuu ra —ni kachi ya.

Chaa mani ga jiin Jesús

²⁰Yukan ti ni ndeokoto Pedro, ti ni jini da ja ichi jata da vaji chaa mani ga jiin Jesús. Chaa un kuu ja ni kuncha xiin Jesús na ni ka kuxini da jiin ya kivi pascua un. Chaa un kuu ja ni jikajnu'un Jesús:

“Jito'yo, ¿nau kuu ja nakua'a ni'in nuu yivi ka jito u'u maa ni?”

²¹Ni jini Pedro nuu chaa yukan, ti ni jikajnu'un da Jesús:

—Jito'yo, ¿ti nasa koo jiin chaa yukan nusa? —ni kachi da.

²²Ti ni kachi Jesús jiin Pedro:

—Nu kuni ri ja na kuchaku da undi kivi nchaa tuku ri, va tundo sa'a un. Ko ro'o, ndoo jitu ini ra. Kundikun ru'u, ti sa'a ra jniñu ni tatu ri nuu ra —ni kachi ya.

²³Ja siki yukan ti ni ka ka'an yivi ka kandixia Jesús ja tu kuū chaa yukan. Ko tu ni kachi Jesús ja tu kuū da, chi ni kachi ya: “Nu kuni ri ja na kuchaku da undi kivi nchaa tuku ri, va tundo sa'a un. Ko ro'o, ndoo jitu ini ra”, ni kachi ya.

²⁴Maa chaa mani ga jiin Jesús, kuu chaa ka'an jnu'un ja'a, ti taka yukan ni chaa da nuu tutu. Chi ni jini va'a da nasa ni kuu undi na saa. Ti yukan ka jini ndaa yo ja ka'an ndaa da.

²⁵Suni iyo kua'a xaan ga jniñu ni sa'a Jesús. Ko jini ri ja tu kuu chaa yo ndi iin ndi iin, taka ja ni sa'a ya, chi va tu kujaa yo ka'u yo, vanua kua'a xaan ga ja ni sa'a ya. Ti sia'an na koo.

Ja'a kuu jnu'un Yandios ni chaa Juan.

Jniñu ni ka sa'a

apóstol Jesús,

ya kuu Cristo

Vaji Espíritu Santo

1 Teófilo, nuu tutu ni sa'a ri undi nuu, ni chiso ri taka jniñu ni sa'a Jesús ²undi ni ndaa ya andivi. Jesús ni nakaji ya taka apóstol, chaa kujiin jiin ya, ti ni ta'u ya jniñu nava sa'a da naa da. Ti ni ta'u Jesús jniñu nuu taka apóstol ya nava ni kachi maa Espíritu Santo. ³Nuu uu xiko kivi ja ni ji'i ya, ni ndenda kaji ya nuu da naa da ja chaku ya. Ni ka'an ya nasa ta'u Yandios jniñu.

⁴Ni ka'iin tutu ga Jesús jiin taka apóstol ja kajiin jiin ya un, ti ni kachi ya:

—Tu kuxio ra ñuu Jerusalén naa ra. Kundatu ra naa ra undi na jinu jnu'un ni ka'an Tata ri, nava ni kachi ri nuu ra naa ra. ⁵Jandaa kuu ja Juan ni skuanducha da jiin nducha, ko jaku ni kivi ti ni'in ra Espíritu Santo naa ra —sia'an ni kachi Jesús.

Ndaa Jesús andivi

(Mr. 16.19-20; Lc. 24.50-53)

⁶Ka ndututu tuku da jiin Jesús, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Jito'yo Jesús, vijna kuu ja sa'a ni ja na kuña'nu nación Israel nu?

⁷Ti ni kachi Jesús:

—Tu kanu kuu ja kuni ra naa ra, chi maa Yandios jini ya nava sa'a ya. ⁸Ko kanu kuu ja na ni'in ra Espíritu Santo naa ra. Ti kuña'nu ra naa ra, ti ndakuni'in ra sivi ri, ti xna'an ra jnu'un ri nuu yivi ñuu Jerusalén, ñuu Judea, ñuu Samaria, ti undi nuu ni tu'u ñuyivi.

⁹Nu ni ndi'i ni ka'an ya jnu'un yukan, ni ka nde'e da nuu ya, ni ndondaa ya ti kua'an ya andivi. Ni kivi ya chii iin viko, ti tukaa ni ka jini da ya. ¹⁰Ka ndakoto da andivi ti ni ka jini da uu chaa ka ñu'un sa'ma kuijin kajiin nuu da. ¹¹Ti ni ka kachi chaa un:

—Ro'o chaa Galilea, ndoo ka ndakoto ra andivi naa ra. Nanu kua'an Jesús, suni sia'an nchaa tuku ya —sia'an ni ka kachi chaa un.

Ka nakaji da Matías ja na nukuiñi da nuu Judas

(Mt. 27.3-10)

¹²Ni ka kee da yuku Olivos, ti kuankoyo da ñuu Jerusalén ja

kendo yajni yukan, nava iyo ley ja kaka da iin kivi ndetatu. ¹³Ti yukan ni ka kaa da siki ve'e kuu uu nuu kanchuku da. Yukan ka'iin Pedro, Jacobo, Juan, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Jacobo se'e Alfeo, Simón, chaa ni kuu partido político ni nani cananista, jiin Judas ñani Jacobo. ¹⁴Taka da sia'an ni kejna'an ini da, ti ni ka najna'an da ka jikanta'u da nuu Yandios jiin ñani Jesús, nana ya nani María, jiin taka ga ñasi'i un.

¹⁵Kivi jña ni ndokuiñi Pedro ma'ñu iin ciento oko yivi un, ti ni kachi da:

¹⁶—Kuunso'o naa ra, ni kuu nava ni chiso David nuu tutu ja ni kachi Espíritu Santo siki Judas, ja ni yoxnuu da nuu chaa ni ka jñii presu Jesús. ¹⁷Suni ni yaku Judas ni sa'a da jniñu ja'a. ¹⁸Ti jiin xu'un ni ka cha'u yivi un da, ni jaan da iin ñu'un, ko yukan ni skua'ña da maa da, ni te'nde yo'o un, ni kanakava da, ti ni ndi'i jiti da ni kaña. ¹⁹Nu ni ka jini yivi Jerusalén yukan, ti ni ka kachi da ja na konani ñu'un un Acéldama, ja kuni ka'an ndu'va niñi.

²⁰Chi nuu tutu Salmo ka'an sia'an:

Na kendo ve'e da, tundo kuncha ini.

Suni kachi sia'an:

Inga na naki'in jniñu da.

Kachi tutu.

²¹Ja'a ka'iin chaa ni ka yaku jiin yo undi jana'an na ni kuncha Jesús jiin yo, ²²undi na ni skuanducha Juan ya, ti undi kua'an ya andivi. Nini kuu ja na nukuiñi iin da jiin yo na kani da jnu'un ja ni nandoto ya —ni kachi Pedro.

²³Yukan ni ka tava da uu jna'an da un, José nani da Barsabás ti suni

nani da Justo, jiin Matías. ²⁴⁻²⁵Ti ni ka jikanta'u da nuu Yandios sia'an:

—Jito'yo Jesús, ni'in ja jini ni ini taka yivi. Ja uu chaa ja'a, nau chaa ja'a na sa'a da jniñu apóstol ni xnaa Judas, ja ni kuu siin da kua'an da nuu ka'iin yivi ka iyo kuachi un — sia'an ni ka jikanta'u da.

²⁶Ni ka chu'un da suerte, ti ni kendo Matías ja undi hora jña ni ndivi da jiin ndi uxi iin chaa un naa da.

Ni chaa Espíritu Santo

2 Kua'a yivi ka kandixia Jesús, ni ka ndututu da kivi Pentecostés, kivi ka nakua'a da ta'u triu. ²Kanchuku da ini ve'e, ti ni ka jiniso'o da kuu iyo andivi, nanu nuu vaji iin tachi xaan. Ti ni kulajan ve'e un. ³Ti ni ka jini da yaa ja kanda'a nuu ñu'un, ti ni jicha nuu siki da naa da. ⁴Ti hora un ni ka ni'in da Espíritu Santo, ti siin siin yu'u ni ka ka'an iin iin da, nava ni kachi maa Espíritu Santo.

⁵Ti ñuu Jerusalén yukan, ka'iin taka chaa Israel ja vekoyo da ni ñuyivi. ⁶Tendi'i yivi un ni ka kututu nu ni ka jiniso'o ja ni kulajan un, ti tu ka kujnuni ndoo sa'a, ja sia'an ni ka jiniso'o ja ka ka'an chaa un yu'u ka ka'an iin iin yivi un. ⁷Ni ka naa ini, tu ka chaku ini, ti ni ka jikajnu'un jna'an:

—¿Ansu chaa Galilea ka kuu tendi'i ja ka ka'an ja'a? ⁸¿Ndoos ja ni ndi'i ka ka'an jnu'un ka ka'an iin iin yo naa yo? ⁹Ja'a ka'iin yivi ñuu Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, ¹⁰yivi ñuu Frigia, Panfilia, Egipto, yivi ñuu Lybia, ja kendo chii ñuu

Cirene. Suni ka'iin chaa romano ja kanchuku ja'a; sava ka kuu chaa Israel, ti sava ni ka ka'an yu'u chaa Israel. ¹¹Suni ka'iin yivi Creta jiin Arabia ja'a, ko tindi'i yo ka jiniso'o ja ka ka'an taka jniñu ña'nu sa'a Yandios, ko yu'u ka ka'an iin iin yo naa yo ka ka'an —kachi naa.

¹²Ni ka naa ini yivi un, ti tu ka ni'in jniñu sa'a, ti ka jikajnu'un jna'an:

—¿Na jnu'un kuu ndi'i? —kachi ka ka'an.

¹³Ko sava ka kuu ichi ini, ti ka ka'an:

—Ka jini da naa da —kachi naa.

Jnu'un ni ka'an Pedro nuu yivi

¹⁴Ni ndokuiñi Pedro jiin ndi'i uxi iin apóstol yukan, ti ni ka'an da nuu yivi un:

—Ro'o chaa Israel naa ra, jiin tindi'i ja kanchuku ñuu Jerusalén. Kunso'o ra naa ra na ka'an ri. ¹⁵Tu ka jini chaa ja'a nava ka ndo'o ini ra naa ra, chi sa kaa iin jaña'an kuu.

¹⁶Su'va iyo, ja'a kuu jnu'un ni kachi profeta Joel na ni ka'an da jnu'un Yandios:

¹⁷⁻¹⁸ Kivi sandi'i ni ga kachi Yandios:

Kachanu ri Espíritu Santo ni ñuyivi, ti yivi ña'nu yivi kuachi ka junukuachi nuu ri, ka'an i jnu'un ri.

Naxna'an jani nuu chaa kuachi, ti suni koo nuu chaa ña'nu.

¹⁹⁻²⁰ Jniñu ña'nu sa'a ri andivi, kuu iin seña ja na yu'u yivi.

Ti uu ga seña ja kuu ñuyivi kuu ja na chaku ini yivi nava sa'a ri.

Koo nundo'o, chi kuū yivi, ti kayu ñu'un, ti koo xaan ñu'ma.

Nda'va ndikandii ti ndukua'a yoo. Ndukua'a nanu niñi.

Sia'an kuu nu ni kuyajni kivi nchaa Jesús, ja kuu iin kivi ka'nu ga.

Ti kivi jña kuu ja kii xndichi ya ñuyivi.

²¹ Ti taka yivi ka kandixia, ti kakanta'u i nuu ya, kivi jña kuu ja keta'u i.

Sia'an ni kachi Yandios, ni kachi Joel —kachi Pedro.

²²Ni siin Pedro ka'an da:

—Ro'o chaa Israel, chunso'o naa ra na kachi ri. Na kachi ri nau chaa ni kuu Jesús, chaa ñuu Nazaret. Ni kuu da iin chaa ni kii nuu Yandios nuu ra naa ra. Ti ja ni ka jini ra seña, taka jniñu ña'nu ni sa'a ya, nava ni kachi Yandios. ²³Iyo yivi ja ka sa'a ndeva'a, ti ni ka ja'a ra jnu'un ni ka jatakaa da Jesús nda'a cruz, nava ni kachi Yandios undi jana'an. Ti sia'an ni ni ka ja'ni ra Jesús. ²⁴Ko Yandios ni naxndoto tuku ya Jesús, ti ni kuxio ya nuu ka'iin ndiyi un, chi tu ni kundee ñuji'i un jiin ya. ²⁵Suni ni ka'an David nava ni jna'an Jesús na ni kachi da:

Jini na ja kancha Yandios jiin na. Nini kancha ya jiin na. Ti tu ndi'i ini na.

²⁶ Yukan kuu ja kuu sii ini na. Ti kaxnu'un na nuu ni ja iyo sii ini na.

Ti jini na ja nandoto tuku na.

²⁷ Tu ndi'i ini na, chi tu xndoo ni saña nanu ka'iin ndiyi.

Iyo iin se'e ni ja kin sa'a jniñu ña'nu, ti tu kachi ni ja kendo yiki kuñu ya te'yu.

²⁸ Ni xna'an ni saña nava ni kuncha na ñuyivi, ti suni ni xna'an ni saña ichi ki'in na andivi.

Ti kusii ini na chi kuncha na jiin ni.

Sia'an ni ka'an David ja sia'an jna'an Jesús.

²⁹ Siin Pedro ka'an da, ti ni kachi da:

—Sa'a ri ja ñani ri ka kuu ra naa ra, ti na kachi ndaa ri nasa ni jna'an David, chaa ni kuña'nu ñuu yo, ³⁰ na ni ka'an David jnu'un Yandios najana'an. Ti ni jini da ja sa'a Yandios nava ni kachi ya nuu da, chi ni kachi ya: “Chaa iin jna'an ra, ti ta'u da jniñu ña'nu nanu sa'a ra vijna”, ni kachi ya.

³¹ Ni jini David najana'an ti ni kachi da ja nandoto tuku Cristo, chaa ta'u jniñu ña'nu un. Sia'an ni kachi David siki Cristo: “Tu xndoo Yandios ni'in nuu infiernu, ti ni tu te'yu yiki kuñu ni”, ni kachi da.

³² Tendi'i ri naa ri ka ka'an ja ni ka jini ri ja maa Yandios ni naxndoto tuku ya Jesús. ³³ Nu ni najaa Jesús andivi, ni ja'a Yandios jniñu ña'nu nuu ya. Xnaka ni kachi Yandios najana'an: “Jaa iin kivi ja kachanuu ri Espíritu Santo ni ñuyivi”, ni kachi ya. Yukan kuu ja ni taji Jesús Espíritu Santo vijna. Ti yukan kuu taka jniñu ka sa'a ri vijna ja ka nde'e ra, ti ka jiniso'o ra ja'a vaji nuu maa ya. ³⁴ Ni kachi David nava kua'an Jesús andivi, chi ansu maa da kua'an andivi. Chi maa David ni ka'an nava ni jna'an Jesús:

Yandios ni kachi nuu Jito'yo Jesús: “Nukoo nuu nda'a kua'a ri, chi ta'u ni jniñu.

³⁵ Iyo yivi kuasun ini, ko kundee ra jiin, chi chindee ri maa ra.” Yukan kuu jnu'un ni ka'an Yandios, kachi David.

Kachi tutu.

³⁶ Siin Pedro ka'an da, ti ni kachi da:

—Ro'o naa ra, ni ka jatakaa ra Jesús nda cruz, ko Yandios ni kachi ja na ta'u ya jniñu nuu ni ñuyivi. Suni na kuanka'nu ini ya nuu yivi, ti nama ya siki i. Tendi'i ro'o, chaa Israel naa ra, na kuni ndaa ra naa ra taka jnu'un ka'an ri nuu ra —sia'an ni kachi Pedro nuu tendi'i yivi ni ka ndututu yukan.

Jnu'un ni ka nandeokani yivi Israel nuu Pedro

³⁷ Nu ni ka jiniso'o yivi un jnu'un ni ka'an Pedro, ni ka kukui'ya ini, ti ni ka jikajnu'un Pedro jiin taka ga apóstol yukan:

—Na sa'a mani jna'an yo naa yo, ti kachi ni nasa sa'a na naa na —ni ka kachi da.

³⁸ Ni xndaku Pedro nuu da naa da, ti ni kachi da:

—Xndoo kuachi ra naa ra, ti nakani ini nuu Yandios, ti tendi'i ra kuanducha ja ni ka kandixia ra jnu'un Jesús, ya kuu Cristo, nava na kuanka'nu ini ya nuu kuachi ra naa ra. Ti na kua'a Yandios Espíritu Santo ja na kuncha ya jiin ra naa ra. ³⁹ Undi na jana'an ni kachi Yandios. Ti Espíritu Santo yukan kuncha jiin taka yivi ka kandixia jnu'un Yandios —kachi Pedro.

⁴⁰ Tijnjini jinu ni xndaku Pedro nuu da naa da, ti ni kachi da:

—Kani ini nasa jniñu sa'a ra naa ra, ti natu'va ra nuu Yandios nava tu skuita ra maa ra jiin yivi kue'e un —ni kachi Pedro.

⁴¹Taka yivi ni ka chunso'o, ti ni ka kandixia jnu'un ni ka'an Pedro, ni ka janducha. Ti kivi jña ni ka najna'an uni mil yivi un jiin uu ga yivi ka kandixia Jesús. ⁴²Ni ka kejna'an ini da. Taka kivi ka ndututu da. Ti ka skua'a da jiin chaa ka kuu apóstol yukan. Suni ka yee da staa ja ka nuku'un ini da nava ni sa'a Jesús, ti ka nakanajaa da Yandios.

**Nava ni kunchuku yivi ni
ka kandixia undi nuu**

⁴³Ti tendi'i yivi un ni ka naa ini, ti ni ka yu'u i nuu ni ka jini i taka jniñu ña'nu ni ka sa'a apóstol. ⁴⁴Tendi'i yivi ni ka kandixia un ka ndututu da, ti ka chindee jna'an da. ⁴⁵Ka xiko da ñu'un da jiin taka ja ka ñava'a da, nasa ka nandi'i iin iin da. ⁴⁶Ti taka kivi ni ka ndututu da ini veñu'un ka'nu yivi Israel. Ti suni ve'e, ka yee tutu da. Ka kusii ini da. ⁴⁷Ka nakanajaa da Yandios, ti uu ga yivi un ka kuva'a ini nuu da naa da. Ti taka kivi sa'a Yandios ja na kandixia uu ga yivi un, ti na najna'an i jiin taka yivi ja ni ka kandixia un. Sia'an ni sa'a Yandios.

**Pedro jiin Juan ni ka sa'a
da tajna iin chaa tikuku**

3 Iin kivi kuankoyo nduu Pedro jiin Juan nuu veñu'un ka'nu yivi Israel. Kaa uni ja'ini kuu hora ka jikanta'u chaa Israel un. ²Kuan kuyajni da yukan, ti ni ka ya'a chaa ka ndiso iin chaa ni kaku tikuku. Ti

taka kivi ka xndoo da chaa un iin yuxe'e nuu nani “yuxe'e vii kaa.” Yukan ni kendo chaa un, jikan da xu'un nuu yivi kua'a ka ja'an veñu'un un. ³Nu ni jini da Pedro jiin Juan kuan kivi da veñu'un, ti ni jikan da xu'un nuu da naa da. ⁴Ni ka jankuiñi da, ti ni ka nde'e va'a da nuu chaa un, ti ni kachi Pedro: —Nde'e nuu ri naa ri —ni kachi da.

⁵Ni nde'e chaa tikuku un nuu da naa da, chi ni ndo'o ini da ja kua'a Pedro jiin Juan xu'un nuu da. ⁶Ko ni kachi Pedro:

—Tu ñava'a ri xu'un, ko na chindee ri ro'o. Jiin jniñu ña'nu ndiso Jesús, ya kuu Cristo, ja kuu ya iin chaa ñuu Nazaret, na kachi ri nuu ra: ndokuiñi ti kaka ra —sia'an ni kachi Pedro.

⁷Ti ni jniñi da nda'a chaa tikuku un, ti ni ndokani da chaa. Ti hora jiña ni ndojna'nu si'in da jiin sukun ja'a da. ⁸Ti yachi ni kuu ni ndokuiñi da, ti ni keja'a jika da. Ni kivi da veñu'un un jiin Pedro, jiin Juan. Jikonuu da, kanda da, ti nakanajaa da Yandios. ⁹Ti tendi'i yivi ka'iin ini veñu'un un ni ka jini ja jikonuu da, ti nakanajaa da Yandios. ¹⁰Ti ni ka nakuni yivi un nuu da, ja maa da kuu chaa ni kuncha yuxe'e veñu'un un, ni jikan da xu'un. Ti ni ka naa ini, ti tu ka chaku ini nasa ni nduva'a chaa un.

**Jnu'un ni ka'an Pedro nuu yivi
ka'iin yuxe'e nani Salomón**

¹¹Ti chaa ni iyo tikuku un, tu kuni da xndoo da Pedro jiin Juan. Ti yachi xaan ni ka kututu yivi nuu ka'iin da, iin yuxe'e un nuu nani

“Salomón.” Ti ka naa ini yivi un ka nde'e chaa ni nduva'a un. ¹²Nu ni jini Pedro ja ni ka kututu yivi un, ti ni kachi da:

—Ro'o chaa Israel naa ra. Ndoos ka naa ini ra ja ni ka jini ra ni nduva'a si'in chaa ja'a. Ti ka nde'e ra nuu ri naa ri, chi ka ndo'o ini ra ja ru'u ta'u jniñu, xi ka ndo'o ini ra ja ru'u ka kuu chaa va'a ga nuu Yandios. Ja yukan kuu ja ni kuu jika da. Ko ansu sia'an iyo. ¹³Chaa ni ka kuu jna'an yo jana'an Abraham, Isaac, jiin Jacob, ni ka nchañu'un da Yandios, ti maa Yandios ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu se'le ya Jesús, ya ni ka jni ra presu. Ti ni ka nakua'a ra ya nuu Pilato. Ko nu ni kachi Pilato ja sia da ya, ti ro'o tu ni ka kuni ra. ¹⁴Ii ga ni kuu Jesús, ko tu ni ka janta'u ra ya. Ti tu ni ka kuni ra ja sia Pilato ya, chi ni ka kachi ra ja na sia da iin chaa ja'ni ña'an. ¹⁵Ti ni ka ja'ni ra Jesús, ti maa Jesús ni sa'a ja ka chaku yo. Ko Yandios ni naxndoto ya Jesús, ti tu ni kendo ya nuu ka'iin ndiyi un. Ti ru'u naa ri, ni ka jini ri ja chaku tuku Jesús. ¹⁶Ja ni ka jini ra chaa ni iyo tikuku ja'a. Ka nakuni ra da. Ni kandixia da ja ndiso jniñu ña'nu Jesús, ti Yandios ni sa'a ja ni nduvita si'in da, chi ni kandixia da Jesús. Yukan kuu ja ni nduva'a da, ti tendi'i ra naa ra ni ka jini.

¹⁷Siin Pedro ka'an da, ti ni kachi da:

—Sa'a ri ja ñani ri ka kuu ra naa ra. Ti ja jini ri ja tu ni ka chaku ini ra jniñu ni ka sa'a ra na ni ka ja'ni ra Jesús, ni chaa ka ta'u jniñu nuu ra un, tu ni ka chaku ini da. ¹⁸Undi jana'an ni kachi ndaa Yandios

nava ni ka ka'an chaa ni ka ka'an jnu'un ya, ja na kondoo Cristo ti kuū ya. Yukan ni jna'an Jesús ja ni sa'a Yandios nava ni kachi ya. ¹⁹Ko nakani ini nuu kuachi ra naa ra, ti kandixia ra Yandios, nava na kenchaa kuachi ra un naa ra. ²⁰Ti sia'an sa kuantu'u ya ro'o naa ra ti ndusii ini ra. Sia'an kuu, ti Yandios, taji tuku ya Jesús, chi ni nakaji ya Jesús ja kuu Cristo ja na ta'u ya jniñu ña'nu. ²¹Vijna ti kancha Jesús andivi undi na ndujaa ñuyivi, nava ni kachi Yandios undi jana'an. Sia'an ni ka ka'an chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios. ²²Suni sia'an ni ka'an Moisés nuu chaa ni ka kuu jna'an yo najana'an:

—Taji Yandios iin chaa kuu jna'an yo nanu ni taji ya ru'u, ti ka'an da jnu'un Yandios. Ti chunso'o ra naa ra taka jnu'un ka'an da. ²³Chi nu tu chunso'o ra naa ra, ti kusiin ra nuu Yandios. Sia'an ni kachi Moisés — kachi Pedro.

²⁴Siin Pedro ka'an da, ti ni kachi da:

—Tendi'i chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios najana'an, ni ka kachi ja chaa Jesús, ti ni kundaa, chi ni chaa ya. Suni jnu'un yukan ni ka'an Samuel, ti taka ga chaa ka ndikun jata suni ni ka ka'an jnu'un un. ²⁵Jna'an yo ni ka kuu chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios. Ja ni kachi Yandios nuu jna'an yo jana'an, ti suni jnu'un yukan siin undi vijna jiin ra naa ra. Ti ni kachi ya nuu Abraham: “Chaa iin chaa kuu jna'an ra ti nama da ñuyivi”, ni kachi Yandios. ²⁶Jesús kuu ya junukuachi nuu Yandios. Ti maa Yandios ni taji Jesús ja na chindee ya ro'o nava

na xndoo ra kuachi ra naa ra —ni kachi Pedro.

Ni ka xndichi chaa ka kuña'nu Israel Pedro jiin Juan

4 Ni ka ka'an Pedro jiin Juan nuu yivi un, ti ni ka jakoyo sutu chaa Israel, jiin chaa saduceo, jiin chaa ka kuña'nu ja ka ndito veñu'un un. ²Ka kuiti ini ja ka xna'an Pedro jiin Juan nuu yivi un ja ni nandoto tuku Jesús nuu ka'iin ndiyi. ³Ti ni ka jni da presu Pedro jiin Juan, ti ni ka jnaa da vekaa. Ti undi inga kivi sa xndichi da naa da, chi ja ni ini xaan kuu, ti ja kuni kuñaa. ⁴Ti kua'a xaan yivi ni ka jiniso'o jnu'un ni ka ka'an Pedro jiin Juan, ni ka kandixia i Jesús. Ja ni jinu u'un mil chaa, ti siin ñasi'i. ⁵Inga kivi ni ka ndututu sutu ka kuña'nu, jiin taka chaa ña'nu, jiin chaa ka xna'an ley Israel. Ni ka ndututu da ñuu Jerusalén. ⁶Suni ni ka ndututu Anás, ja kuña'nu ga nuu sutu ka kuña'nu un, jiin Caifás jiin Juan jiin Alejandro jiin taka ga yivi ja ka kuu jna'an sutu kuña'nu ga un. ⁷Ni ka kana Pedro jiin Juan, ni ka jakuñi da nuu taka chaa kuña'nu un, ti ni ka xndichi da naa da, ti ni ka kachi:

—Nasa ni ka sa'a ra ja ni nduva'a chaa tikuku un. Nau ja ni ta'u jniñu nuu ra naa ra —kachi ka ka'an.

⁸Jiin inijnuni Espíritu Santo ni kachi Pedro:

—Taka ni'in chaa ña'nu naa ni, ⁹¿ndoo ka jikajnu'un ni saña vijna naa ni, ja ni ka chindee na chaa tikuku un? Ti ka jikajnu'un ni nasa ni ka sa'a na ja ni nduva'a da. ¹⁰Nu ja yukan kuu ja ka xndichi ni saña

naa na, na kachi na nuu ni jiin nuu taka yivi ñuu Israel. Ni nduva'a chaa un, chi Jesús, ya kuu Cristo, iin chaa ñuu Nazaret, ni ta'u ya jniñu. Ni ka jatakaa ni Jesús nda'a cruz, ko ni nandoto tuku ya nuu ñuji'i, chi ni ja'a Yandios jniñu ña'nu nuu ya. ¹¹Sa'a yo nanu ja iin ni ka kuu ni jiin chaa ka sa'a ve'e jiin yuu, ja ka sasiin da yuu va'a ga, ti Jesús ni kuu nanu iin yuu va'a ga. Ko ni ka sasiin ni ya, ti maa ya kuu iin chaa kuña'nu. ¹²Nuu Jesús kuu nuu nanita'u yivi naa i, ti tu iyo inga, chi maa iin ni Jesús kuu Se'e Yandios, ti maa ya kuu ja nama siki yo naa yo —ni kachi Pedro.

¹³Ni ka jini ja tu ka yu'u Pedro jiin Juan. Chi ka jini ja tu na'an ni ka skua'a da. Yukan kuu ja ni ka naa ini, ko ja ni ka jini ja ni ka skua'a da jiin Jesús. ¹⁴Suni ni ka jini chaa ka kuña'nu un ja kandichi chaa tikuku un, ti ja ni nduva'a da. Yukan kuu ja tu ni kuu nachiso da jnu'un ni ka'an Pedro. ¹⁵Ni ka keni'in da Pedro jiin Juan fuera chi ka kuni ndajnu'un maa da naa da:

¹⁶—Nasa sa'a yo jiin chaa ja'a naa da. Ti tu kuu ka'an yo ja tundo ni ka sa'a da, chi ni ka sa'a da jniñu ña'nu, ti ja ni ndi'i yivi ñuu ja'a ka jini. ¹⁷Na siu'u yo da, ti na kachi yo jiin da ja tukaa ga ndakuni'in da sivi Jesús, nava tukaa ga xna'an da nuu yivi ja'a naa i —kachi da ni ka ndajnu'un da.

¹⁸Yukan ti ni ka kana tuku da Pedro jiin Juan, ti ni ka kachi da nuu da:

—Tukaa ga ndakuni'in ra sivi Jesús, ti tukaa ga xna'an ra nuu yivi naa ra —ni ka kachi da.

¹⁹Ti ni ka kachi Pedro jiin Juan nuu da:

—Kani ini ni naa ni. Ndeo nuu nau ja va'a ga ja kuu nuu Yandios. Va'a ga ja kuandatu na nuu ni, xi va'a ga ja kuandatu na nuu Yandios. ²⁰Tu kuu kasi yu'u na naa na, chi kanu kuu ja kani na jnu'un taka ja ni ka jini na, ti ni ka jiniso'o na —ni ka kachi da.

²¹Yukan ti ni ka siu'u tuku chaa ka kuña'nu un maa da. Ti ni ka sia da, chi tu ni ka ni'in nasa chakuachi da naa da. Ti ni ka yu'u ja kuiti ini yivi naa i. Tendi'i yivi un ka kanajaa i Yandios ja ni nduva'a chaa tikuku un. ²²Vi'i ga uu xiko kuiya ni ku'u chaa un, ti sa ni nduva'a da. Yukan ni ka jini yivi jniñu sa'a Yandios, chi ni nduva'a chaa tikuku un.

Ni ka jikan apóstol jnundee ini

²³Nu ni ka sia chaa ka kuña'nu un Pedro jiin Juan, ti kuankoyo da nuu ni ka ndututu taka ga apóstol un naa da. Ti ni ka jani da jnu'un nava ni ka ka'an sutu ka kuña'nu un jiin taka ga chaa ka kuña'nu un nuu da naa da. ²⁴Ni ka jiniso'o taka ga chaa un jnu'un ni ka ka'an da, taka da ni ka nakanajaa da Yandios, ti ni ka kachi da:

—Ni'in Yandios kuu ja ta'u jniñu nuu na naa na. Ni sa'a ni andivi, ñuyivi, jiin mar, jiin taka ja iyo ñuyivi, jiin andivi. ²⁵Undi najana'an ni ja'a ni Espíritu Santo nuu David, chaa ni junukuachi nuu ni. Ti jiin inijnuni Espíritu Santo ni kachi da:

Ni ka ndututu chaa ka kuña'nu tijni nación ja ka kuni kanaa

jiin Se'e Yandios, ya kuu Cristo.

Ti suni yivi Israel ka nduni'in ini, ko tu ka jini na jnu'un ka ka'an.

²⁶Ni ka ndututu chaa ka kuña'nu tijni nación.

Ka kuni kanaa jiin ni, Yandios jiin Se'e ya Cristo, ya ni taji ya ja na ta'u jniñu ña'nu un, ni kachi David.

Kachi tutu.

²⁷Ñuu ja'a ni ka ndututu Herodes, jiin Poncio Pilato, jiin taka chaa vekoyo inga nación, jiin yivi Israel, ti ni ka skejna'an da jnu'un ja na kuñ Jesús, ti ni ka ja'ni da Se'e ii ni Jesús, ya junukuachi nuu ni, ya ni taji ni ja na ta'u jniñu ña'nu nuu ni tu'u ja iyo. ²⁸Yukan ni ka sa'a da, chi undi jana'an ni kachi ni ja sia'an koo. ²⁹Ti vijna nde'e ni, ni'in Yandios kuu ja ta'u jniñu nuu na naa na. Ka kuni siu'u yivi saña. Kua'a ni jnu'un ndee ini saña naa na, chi ka junukuachi na nuu ni. Tu kua'a ni jnu'un ja siu'u yivi saña naa na. Ti sia'an na kundee ini na ka'an na jnu'un ni. ³⁰Ti suni kachi ni ja na nduva'a yivi ka ku'u, sa'a na naa na. Ti kachi ni ja na koo tijni ga jniñu ña'nu, nava na kuni yivi taka jniñu sa'a Jesús, Se'e ii ni, ya junukuachi nuu ni —sia'an ni ka nakanajaa taka apóstol un Yandios.

³¹Nu ni ndi'i ni ka nakanajaa da Yandios, ti ni jnaa ve'e nuu ka'lin da un. Ti hora jña ni ka ni'in da Espíritu Santo, ti ni ka kundee ini da ka ka'an da jnu'un Yandios.

Taka ndajniñu kuu jaku tendi'i da

³²Ti tendi'i yivi ka kandixia jnu'un Jesús ni ka ndu iin nuu ini

i. Ti nau ndajniñu ka ñava'a iin iin i, yukan kuu ja kuu taka i. ³³Ni ka ndundee ini taka apóstol un, chi taka yivi ni ka kandixia jnu'un Jito'yo Jesús, ka chindee jna'an. Ni ka siin apóstol un ka ka'an da ja ni nandoto Jesús. Ti uu ga yivi un ka kuu va'a ini nuu da naa da. ³⁴⁻³⁵Taka chaa ni ka kandixia un, tu ni ka jna'an da nundo'o, chi taka da ka chindee jna'an da. Nu ka ñava'a da ñu'un xi ve'e, ka xiko da ti ka nakua'a da xu'un nuu apóstol. Ti apóstol un ka tejna'an da nasa ka nandi'i iin iin da naa da.

³⁶Sia'an ni sa'a iin chaa ni nani José. Ti apóstol un ni ka na skonani da Bernabé, chi ni ja'a da jnundee ini apóstol un naa da. Ni kaku da ñuu nani Chipre, ti ni kuu jna'an da jiin familia Leví, chaa ni kuu sutu nuu Yandios najana'an. ³⁷Ni xiko da ñu'un da, ti ni nakua'a da xu'un nuu apóstol.

Nava ni jna'an Ananías jiin Safira

5 Ni jna'an iin chaa ni nani Ananías jiin ñasi'i da Safira. Suni ni xiko da ñu'un da. Ti Ananías ni chisa'yi da jaku xu'un ja ni ka ni'in da nuu ñu'un da un. ²Ti jaku ni ni nakua'a da nuu apóstol, ti ni kachi da ja yukan ni kuu ndi'i xu'un da ja ni ka ni'in da jiin ñu'un da. Sia'an ni sa'a da, ko ni jini ñasi'i da. ³⁻⁴Ti ni kachi Pedro nuu da:

—Va ni jikun ja'u'u un ro'o Ananías, ja yukan kuu ja kuni ra xnda'u ra Espíritu Santo niku. Ni chisa'yi ra sava xu'un ni ni'in ra jiin ñu'un ra. Na ti xiko ga ra ñu'un un, ni kuu ñu'un maa ra, ti kuu sa'a ra nava kuu ini ra jiin. Ti nu ni xiko

ra, ni ni'in ra xu'un un, ko suni xu'un maa ra kuu. Ni ndo'o ini ra ja xnda'u ra ru'u naa ri. Ko ansu ru'u ni xnda'u ra, chi maa Yandios kuni xnda'u ra —kachi Pedro.

⁵Nu ni jiniso'o Ananías jnu'un ni ka'an Pedro, ni nduva da, ti ni ji'i ni da. Tendi'i yivi ni ka jini jnu'un un ni ka yu'u xaan. ⁶Ti yukan ka'iin tijni chaa kuachi. Ni ka tu'va da nuu katuu ndiyi un, ni ka suku da iin sa'ma. Ni ka ndokani da ndiyi un, ti ni ka ja'an chunduji da.

⁷Ni kuu na'an ti ni chaa Safira, ñasi'i ndiyi Ananías. Ti kuni ga ña nundo'o ni jna'an Ananías. ⁸Ti ni jika jnu'un Pedro nuu ña, ni kachi da:

—¿Ni kuya'u ñu'un un nava ni ka kachi ra nu?

Ti ni kachi Safira:

—Ya'u yukan kua'an.

⁹Ti ni kachi Pedro:

—Tu va'a ja ni ka kijna'an ra ti maa Espíritu Yandios ka kuni xnda'u ra. Nde'e chaa vekoyo yukan ni ka jan chunduji yii ra, ti vijna ki'in da jiin maa ra suni —ni kachi Pedro jiin ña.

¹⁰Hora jña ni nduva ña nuu ja'a Pedro, ti ni ji'i ni ña. Ni ka ndivi chaa un, ni ka jini da ja suni ja ni ji'i ña. Ni ka kani'in da ña, ti ni ka jan chunduji da ña xiin yii ña un.

¹¹Ndi'i yivi ka kandixia Jesús un jiin uu ga yivi ni ka jiniso'o, ti ni ka yu'u xaan i.

Tijni jniñu ña'nu ni ka sa'a taka apóstol

¹²Tijni jniñu ña'nu ni ka sa'a taka apóstol. Ti sia'an sa ni ka jini yivi un jniñu sa'a Yandios. Ti tendi'i

yivi ni ka kandixia Jesús un ni ka ndututu yuxe'e nani Salomón. ¹³Ti taka yivi ja tu ka kandixia Jesús ka yu'u najna'an jiin yivi ka kandixia un, ko ni ka jini ja mani chaa va'a ka kuu da. ¹⁴Ti ni kuu kua'a ga yivi ni ka keja'a ka kandixia jnu'un Jesús. Kuu chaa, kuu ñasi'i ni ka kandixia, ti ni ka najna'an jiin yivi ka kandixia un. ¹⁵Yukan ti ka keja'a ka yinda'a yivi ka ku'u un jiin tikachi xi jiin yuu. Undi yu'u ichi un, ti yukan ka xndoo yivi ka ku'u un. Sia'an ni ka sa'a, chi ka ndo'o ini ja nu na ya'a Pedro yukan, ti kuikun ndati da siki yivi ka ku'u un, ti nduva'a i naa i. ¹⁶Suni ni ka kii yivi ñuu ka'iin yajni Jerusalén. Ka ndiso i yivi ku'u jiin yivi ka jna'an tachi xaan, ti ni ndi'i un ni ka nduva'a.

Ni ka jnií da presu apóstol

¹⁷Nu ni ka jiniso'o sutu ka kuña'nu un jiin chaa saduceo taka jniñu ka sa'a apóstol un, ni ka kuu kuasun ini da. ¹⁸Ti ni ka jnií da taka apóstol un, ti ni ka jnaa da vekaa. ¹⁹Ti jakuaa ni ja'an iin tajnu Yandios ni jiña yuxe'e vekaa un, ti ni keni'in da naa da, ti ni kachi tajnu un nuu da:

²⁰—Kua'an ni veñu'un ka'nu Israel un, ti kani ni jnu'un nasa nanita'u yivi, ti na kunchuku i jiin Yandios —ni kachi tajnu Yandios.

²¹Sa ni ndi'i ni ka'an tajnu un, ti ni kundijin. Kuankoyo da ti ni ka kivi da yuxe'e veñu'un un, ti ni ka keja'a da ka xna'an da nuu yivi ka'iin un.

Yukan ka'iin da ti sutu kuña'nu ga un jiin taka ndaja'a da ni ka

ndututu da. Ni ka kana da tendi'i chaa ka kuña'nu ñuu un jiin taka ga chaa ka kuña'nu nación Israel. Ti ni ka ta'u da jniñu nuu chaa ka ndito vekaa un ja na keni'in da apóstol. ²²Kuankoyo tajnu un kuan ki'in da apóstol un naa da. Ko tukaa ga ka'iin da. Ti ni ka nandeokuñi tajnu un ni ka jani da jnu'un nuu taka chaa ka kuña'nu un ja sia'an ni kuu. ²³Ti ni ka kachi da:

—Ni jakoyo na, ko ni ka jini na ja ndi'yu va'a yuxe'e vekaa un. Ti kajjin policía yuxe'e un ka ndito da. Ni ka jiña na, ko tukaa ga ndoo ka'iin ini vekaa un —ni ka kachi da.

²⁴Nu ni ka jiniso'o chaa ka yinda'a veñu'un Israel un, jiin taka sutu ka kuña'nu un, jnu'un ni ka ka'an tajnu un, ka keja'a ka ndo'o ini. Ti tu ka jini nasa sa'a. ²⁵Ni ka ndo'o ini sia'an, ti ni jaa iin chaa ni jani jnu'un, ti ni kachi da:

—Chaa ni ka jnaa ni vekaa iku un, ja ka'iin da ini veñu'un un ka xna'an da yivi —ni kachi da.

²⁶Yukan na ti kua'an chaa ka yinda'a veñu'un un jiin tajnu da, ni ka jan ki'in vii da apóstol un naa da, chi ka yu'u da ja kua'a yivi un yuu siki da naa da. ²⁷Ni chakoyo da jiin apóstol un, ni ka jani da chaa nuu chaa ka kuña'nu un. Ti ni keja'a sutu kuña'nu un ni xndichi da apóstol un naa da:

²⁸—Ja ni kachi ri nuu ra naa ra ja tukaa ga skua'a ra jiin yivi ja'a naa i, ko tu ni ka chunso'o ra, ti ka siin ra ka xna'an ra jnu'un Jesús nuu yivi. Ti ja ni ndi'i yivi ñuu Jerusalén ka jini, ti suni ka ka'an ra naa ra ja ru'u ni ka ja'ni Jesús —ni ka kachi chaa ña'nu un.

²⁹Ti ni kachi Pedro:

—Xnakan kuandatu na nuu Yandios ti sa kuandatu na nuu yivi naa i. ³⁰Jna'an yo najana'an, ni ka nchañu'un da Yandios, ti maa Yandios ni naxndoto ya Jesús tuku. Ni ka ja'ni ni Jesús, ni ka jatakaa ni ya nda'a cruz. ³¹Ti vijna kuña'nu Jesús, chi Yandios ni ja'a jniñu ña'nu nuu ya ja na ta'u ya jniñu, ti na kuanka'nu ini ya nuu yivi. Ti kuni ya ja taka yivi nación Israel na xndoo kuachi nava na kuanka'nu ini ya nuu da. ³²Ni ja'a Yandios Espíritu Santo nuu taka yivi ka jandatu nuu ya. Yukan kuu ja ka ka'an na jiin inijnuni Espíritu Santo, chi ja ni ka jini na taka jniñu ni sa'a Jesús —ni kachi Pedro.

³³Nu ni ka jiniso'o chaa ka kuña'nu un taka jnu'un ni ka'an Pedro, ni ka kuiti xaan ini da, ti ka kuni da ka'ni da taka apóstol un. ³⁴Yukan kande iin chaa fariseo nani Gamaliel. Suni kuu da iin chaa kuña'nu ñuu Israel. Ti suni ni skua'a da tutu Yandios jana'an. Ti taka yivi ka jandatu nuu da. Ni ndokuiñi da, ti ni kachi da ja na kekoyo apóstol un iin nundaa kuiti, chi kuni da ndajnu'un da jiin uu ga chaa ka kuña'nu un. ³⁵Yukan ti ni kachi da nuu chaa un naa da:

—Tendi'i ra naa ra, kani ini nasa sa'a ra jiin chaa ja'a naa ra. ³⁶Ka nuku'un ini ra ja na jana'an. Ni iyo iin chaa ni nani Teudas, ti ni kachi da ja maa da kuu iin chaa kuña'nu. Ni ka kandixia kuun ciento yivi ni ka ndikun da. Ti ni ka kanaa da jiin chaa ka kuña'nu un. Ti ni ka ja'ni da chaa, ti ndi'i yivi ka ndikun da un ni ka jichanuu, ti tundo ni kuu

kuiti. ³⁷Ni ya'a un ti ni jaa iin kivi ni ka ndokani da iin censo nación yukan. Kuiya jña ni iyo iin chaa Galilea nani Judas. Ti suni kua'a yivi ni ka ndikun jiin da. Suni ni ka ja'ni da chaa un, ti taka yivi ni ka ndikun jiin da un ni ka jinu. ³⁸Yukan kuu ja va'a ga ja na sia ra chaa ja'a naa ra. Na kinkoyo da. Chi nu ka sa'a da ja ñuxini maa da, ti tu kuñii. ³⁹Ko nu ka sa'a da jniñu ta'u Yandios, tu kuu xnaa ra naa ra. Sia da na kinkoyo da, chi tu kuu kanaa ra jiin Yandios —ni kachi Gamaliel nuu da naa da.

Ni ka jandatu chaa ña'nu un, ti ni ka sa'a da nava ni kachi Gamaliel.

⁴⁰Yukan ti ni ka kana tuku da apóstol un ni ka jakoyo da, ti ni ka ta'u jniñu nuu da. Ni ka kachi:

—Tukaa ga ka'an ra jnu'un Jesús naa ra —ni ka kachi chaa ka kuña'nu un nuu da.

Ti ni ka sia da kuankoyo da. ⁴¹Ni ka kee apóstol un nuu chaa ka kuña'nu un, ti ni ka kusii ini da, chi ni kachi Yandios ja kondo'o da ja siki Jesús naa da. ⁴²Tu ni ka jandatu da jnu'un ni ka ka'an chaa ka kuña'nu un, chi ni ka siin da ka skua'a da jiin yivi ini veñu'un Israel, ti suni ve'e, ti ni ka kachi da:

—Ka ndatu ra Cristo naa ra, ti Jesús kuu Cristo ni kii un —ni ka kachi apóstol.

Yukan kuu jnu'un ni ka xna'an da taka ve'e yivi un.

Ni ka nakaji da uxia chaa kunukuachi

6 Kivi jña kuan kukua'a ga yivi ka kandixia jnu'un Jesús. Ka iyo yivi ni ka ka'an jnu'un griego,

jiin yivi ka ka'an jnu'un hebreo. Yivi ka ka'an jnu'un griego ni ka keja'a ka kankuachi siki yivi ka ka'an jnu'un hebreo, ti ni ka kachi: —Ña'an ni ka ji'i yii un, tu ka ni'in ña taka ja ka ja'a apóstol un taka kivi —ni ka kachi.

²Ni ka nastutu apóstol taka yivi ka kandixia Jesús, ti ni ka kachi da: —Tu kuu xndoo ri jniñu ri ja ka ka'an ri jnu'un Yandios, ti kua'a ri ja kaji yivi nda'u un. ³Taka ra naa ra ja ka kandixia, va'a ga ja na nakaji ra uxia chaa kunukuachi, ti na kua'a da ja kaji yivi un. Nduku ra chaa ka jini junukuachi, chaa ni ka ni'in Espíritu Santo, ti na kua'a ri jniñu nuu da. ⁴Ti ru'u naa ri, na siin ri kakanta'u ri nuu Yandios, ti na ka'an ri jnu'un ya taka kivi —ni kachi da.

⁵Sia'an ni kuu, ti tendi'i da ni ka kusii ini. Ti ni ka nakaji da Esteban, chi ni kandixia ni ini año da Jesús, ti ni ni'in da Espíritu Santo. Suni ni ka nakaji da Felipe, Prócoro, Nikanor, Timón, Parmenas jiin Nicolás, chaa ñuu Antioquía, ja tu ni kuu da chaa Israel, chi tu ja'i kuni da jnu'un Jesús. ⁶Ni ka jakuñi chaa un nuu apóstol, ti apóstol un ni ka jikanta'u da nuu Yandios. Ti ni ka chuxndee da nda'a da xini chaa un ja na sa'a da jniñu un.

⁷Kua'a yivi ni ka jiniso'o jnu'un Yandios, ti ni ka keja'a ka kandixia, ti kuan kukua'a ga yivi ñuu Jerusalén ka kandixia. Ti suni kua'a sutu veñu'un Israel ka keja'a ka kandixia jnu'un Jesús.

Ni ka jniñ da presu Esteban

⁸Tijni jniñu ña'nu ni sa'a Esteban nuu yivi un, chi sia'an ni ta'u

Yandios jniñu nuu da, ti ni chindee ya maa da. Nu ni ka jini yivi un taka jniñu ta'u Yandios ja ni sa'a Esteban, ni ka yu'u. Ti tendi'i yivi ka jandatu nuu da naa da. ⁹Ti yukan ka'iin yivi ka junukuachi ini veñu'un Israel ja ni nani “Chaa ni ka keta'u”, chi tukaa ga ka sajniñu ka'a da. Suni ka'iin chaa Israel ja kanchuku ñuu Cirene, ñuu Alejandría, ñuu Cilicia jiin Asia. Ti ni ka chajna'an da jnu'un jiin Esteban. ¹⁰Ti tu kuu nandeokani da jnu'un ka'an Esteban, chi Esteban ka'an da jiin injinuni Espíritu Santo. Yukan kuu ja va'a ni ka'an Esteban nuu da. ¹¹Ni ka nduku chaa Israel un tijni chaa ka xnda'u ña'an ja na kachi da:

—Ni ka jiniso'o na jnu'un ni ka'an Esteban siki Moisés jiin Yandios — ni ka kachi da.

¹²Yukan ti ni ka kuiti xaan ini yivi un jiin taka chaa ña'nu, jiin chaa ka xna'an ley Israel. Ni ka jniñ da presu Esteban, ti kua'an da jiin da nuu ni ka ndututu taka chaa ka kuña'nu nación Israel. ¹³Ti ni ka kachi chaa ka xndoña'an un:

—Taka kivi ka'an Esteban ja tu kaxan veñu'un ka'nu yo, ti suni ka'an da ja tutu Yandios najana'an, tukaa kaxan. ¹⁴Suni ni ka jiniso'o na jnu'un ni ka ka'an da ja Jesús, chaa ñuu Nazaret, kanuū da veñu'un ka'nu ja'a, jiin ja sama da jnu'un ni xndoo Moisés jiin yo —ni ka kachi da. ¹⁵Yukan ti taka chaa ka kuña'nu un jiin tendi'i yivi kanchuku un, ni ka nde'e va'a nuu Esteban. Ti ni ka jini ja jito da nanu iin tajnu Yandios, chi ndincha nuu da.

Nama Esteban maa da

7 Ti iin sutu kuña'nu un ni jikajnu'un da Esteban, ti ni kachi da:

—¿Jandaa kuu jnu'un ka ka'an chaa ja'a nu? —ni kachi da.

²Yukan ti ni kachi Esteban:

—Tendi'i ni'in chaa ka kuña'nu naa ni jiin taka ga yivi ka'iin ja'a, kunso'o ni na ka'an na. Ka jini yo ja tundo kejna'an jiin Yandios, ko ni ndenda ya nuu Abraham, ti Abraham ni jini da ya jiin nuu da. Ti jna'an Abraham ka kuu yo. Ni kancha ga da ñuu Mesopotamia, ti ki'in ga da Harán na ni jini da Yandios.

³Ti ni kachi Yandios nuu da:

“Kuxio ñuu ra, xndoo jna'an ra, ti ki'in ra iin ñuu nuu xna'an ri ro'o”, ni kachi Yandios. ⁴Yukan kuu ja ni xndoo Abraham ñuu Mesopotamia nuu kanchuku yivi Caldea, ti kua'an da ñuu Harán. Yukan ni kuncha da. Yukan ni ji'i tata da. Ti ni kachi Yandios nuu da ja na ndiji da ñuu Israel nuu kanchuku yo ja'a vijna. ⁵Tu ni kuni Yandios ja kuñava'a da ñu'un maa da, ni vasu iin ti'li nuu kuañu da, ko ni kachi Yandios nuu da: “Kua'a ndi'i ri ñu'un ja'a nuu ra kuu ra. Nu na jaa iin kivi kuū ra, ko kendo jiin jna'an ra”, ni kachi Yandios jiin Abraham, vasu ti koo ga se'e da.

⁶Suni ni kachi Yandios: “Jaku ni kuiya kunchuku jna'an ra iin ñuu jika, nuu kanchuku inga yivi. Chayika yivi un da sa'a da jniñu, kua'a tau da, ti kondo'o da kuun ciento kuiya ja tu kinya'u da ni iin xu'un”, ni kachi Yandios. ⁷Ti suni

ni kachi ya: “Ru'u na xndichi ri yivi kua'a nundo'o nuu jna'an ra un. Xnaka kondo'o da sa kekoyo da, ti nchakoyo da ñu'un Israel ja'a, ti kunchañu'un da ru'u”, ni kachi ya.

⁸Sia'an ni kachi Yandios nuu Abraham undi na jana'an. Yukan kuu ja ni xndoo Yandios iin jnu'un ja na sa'a yivi iin seña yiki kuñu da nava ni kachi Yandios. Suni sia'an ni sa'a Isaac jiin se'e da Jacob, ti suni sia'an ni sa'a Jacob jiin ndi uxi uu se'e da. Ni ka ja'nu chaa un, ti ni ka xnukoo da nación Israel —ni kachi Esteban nuu yivi un.

⁹Siin Esteban ka'an da nuu chaa ka kuña'nu un, ti ni kachi da:

—Ti ni iyo iin se'e Jacob ni nani José, ti taka ñani da un ni ka kuu kuasun ini jiin da. Yukan kuu ja ni ka xiko da José nuu chaa ka jika ichi ja kuankoyo ichi ñuu Egipto, ko Yandios tu ni xndoo ya maa da. ¹⁰Maa ya ni sa'a ja tu ni iyo xaan da nundo'o. Ni chindee Yandios José, ti Faraón, chaa ni kuña'nu nuu ni ñuu Egipto yukan, ni jini da ja iyo inijnuni José, chi chindee Yandios maa da. Yukan ni kuu ja ni ja'a da jniñu nuu José, ti José ni ta'u da jniñu ni ñuu Egipto, ti suni ni ta'u da jniñu nuu yivi ni ka junukuachi ini ve'e Faraón —ni kachi Esteban nuu yivi un.

¹¹Siin Esteban ka'an da nuu chaa ka kuña'nu un, ti ni kachi da:

—Kuiya jña ni kii iin jnama xaan ni ñuu Egipto jiin Canaán, ti ni ka ji'i yivi soko. Ti jna'an yo na jana'an un, tukaa ga ni ka ni'in da ja kaji da. ¹²Ko nu ni jini Jacob ja iyo triu ñuu Egipto, ti ni taji da se'e da ni ka jan kuan da triu yukan. Ni ka ja'an

da iin jinu. ¹³Ni ka nandeokuñi tuku da inga jinu, sa ni stuu José nuu da naa da ja ñani da kuu da. Yukan ti ni jini Faraón chaa ka kuu jna'an José. ¹⁴Yukan na ti ni kachi José jiin ñani da ja na ki'in tata da Jacob jiin taka ga jna'an da un. Ti ja tindi'i da, iyo uni xiko xia'un yivi. ¹⁵Yukan ti kua'an Jacob ñuu Egipto. Yukan ni kuncha da undi ni ji'i da. Ti tindi'i se'e da ni ka ji'i yukan. ¹⁶Yukan ti ni jaa iin kivi ja ni ka naki'in jna'an da un yiki da jiin yiki taka se'e da kuano'on undi ñuu Siquem, ti ni ka chunduji da yiki un iin ñaña nuu ni jaan Abraham nuu se'e Hamor undi najana'an. Ja ni cha'u da jiin xu'un plata na ni kuncha da ñuu Siquem.

¹⁷Ni ka kaya xaan jna'an Abraham ñuu Egipto un. Kuan kuyajni kuiya ja kua'a Yandios ñu'un nuu jna'an Abraham nava ni kachi ya undi nuu. ¹⁸Nu ni kivi inga chaa ta'u jniñu ñuu Egipto, tu ni jini da jniñu ni sa'a José, chi ja ni kuu na'an xaan ni ji'i da. ¹⁹Ni xnda'u chaa ta'u jniñu un jna'an yo, ti ni ka jito da nundo'o. Ko ni ka kaya xaan da naa da. Ti ni kachi chaa ta'u jniñu un ja nu ni kaku iin suchi lulu, na skaña da i ti na kuū i, chi kuan kaya xaan jna'an Abraham, ni kachi chaa ta'u jniñu un.

²⁰Kuiya jña ni kaku Moisés. Ni kuncha i uni yoo jiin tata i, ko ni jini Yandios ja kuu i iin suchi va'a, ti ni jajna'an ini ya maa i. ²¹Ni jaa iin kivi ja tukaa ga ni kuu kisa'yi i ve'e i, ti ni ka chajiyo tata i maa i. Ko se'e si'i maa chaa ta'u jniñu un ni nani'in yi, ti ni na ki'in ña kua'an jiin ña. Yukan ni skua'nu

ña'an un nava se'e maa ña. ²²Yukan ni skua'a Moisés taka ja ka jini chaa Egipto, ti ni kuña'nu da. Ni kuu ndichi xini da jiin taka jniñu ni sa'a da jiin yivi. ²³Nu uu xiko kuiya da, ti ni ndo'o ini da ja kin nde'e da nasa kanchuku jna'an da ñuu Israel. ²⁴Iin kivi ni jini da ja kani iin chaa Egipto un iin jna'an da, ti Moisés ni nama da jna'an da un, ni kani da chaa Egipto un, ti ni ja'ni da. ²⁵Ni ndo'o ini da ja kachi jna'an da un ja Yandios ni taji maa da ja na nama da, ko tu ni ka chaku ini chaa un.

²⁶Ti inga kivi ni jini da ka kanaa uu chaa Israel un, ti iin da kundee jiin inga da. Ti ni ndo'o ini Moisés ja ka'an da jiin da na ndumani da, ti ni kachi da: “Kunso'o naa ra, tu va'a ja ka kanaa ra, chi kuu jna'an ra naa ra.” ²⁷Ti chaa ni kundee un ni chinda'a da Moisés, ti ni kachi da: “Ansu ni'in kuu chaa ta'u jniñu nuu na ja xndichi ni saña naa na. Tundo ni ta'u jniñu nuu ni. ²⁸Xi kuni ni ka'ni ni saña nanu ni ja'ni ni chaa Egipto un iku”, ni kachi da. ²⁹Nu ni jiniso'o Moisés ja ni ka'an chaa un sia'an, ni yu'u da ti kua'an da inga ñuu nani Madián. Yukan ni kuncha da iin ñuu jika un. Yukan ni nanda'a da, ti ni iyo uu se'e da —ni kachi Esteban nuu yivi un.

³⁰Siin Esteban ka'an da:
—Yukan ni kuncha Moisés uu xiko kuiya, ti iin kivi ni ja'an da nuu ñu'un te'e un. Ni ya'a da yuku nani Sinaí, ti ni nde'e da kayu nu'iñu ndi'i un. Ma'ñu ñu'un un kandichi iin ángel ja kuu tajnu ni taji Yandios. ³¹Nu ni jini da yukan ti ni naa ini da. Kuan tu'va da ja kin nde'e va'a da. Ti ni jiniso'o da ka'an

Yandios. ³²Ti ni kachi ya: “Maa ri kuu Yandios. Tendi'i jna'an ra najana'an ni ka nchañu'un da ru'u. Abraham, Isaac jiin Jacob ni ka nchañu'un da ru'u”, ni kachi ya. Ti ni keja'a Moisés ni'in da ja ni yu'u da, ti tukaa kuni da nde'e da yukan. ³³Ti ni kachi tuku Yandios nuu da: “Tava ndijña ra, chi kachi ri ja ñu'un ii kuu nuu kandichi ra jña. ³⁴Jini ri ja ni ka ndo'o yivi Israel ñuu Egipto, ti kunda'u ini ri. Ni jiniso'o ri ka ka'an i ja tukaa ga ka kundee i kuchaku i. Yukan kuu ja ni kuun ri venama ri i. Ti ro'o, no'on ra ñuu Egipto”, ni kachi Yandios —ni kachi Esteban nuu yivi un.

³⁵Siin Esteban ka'an da, ti ni kachi da:

—Ni taji Yandios Moisés kua'an da Egipto, vasu tu ka kuva'a ini yivi Israel nuu da, chi ni kachi da: “Ansu ni'in kuu chaa ta'u jniñu nuu na ja xndichi ni saña. Tundo ni ta'u jniñu nuu ni”, ni ka kachi. Ko Yandios ni ja'a ya jniñu nuu Moisés ja na kuña'nu da, ti nama da siki yivi Israel, ti ni chindee tajnu Yandios un Moisés jiin taka jniñu ni sa'a da. ³⁶Yukan kuu ja kua'a jniñu ña'nu ni sa'a Moisés ñuu Egipto, ti chaa kuña'nu un ni yu'u da nu ni jini da taka jniñu sa'a Yandios. Yukan sa ni ka jini chaa Israel un nasa jniñu sa'a Yandios. Yukan ni ku'lin da uu xiko kuiya. ³⁷Suni maa Moisés un ni kachi da nuu yivi Israel: “Taji Yandios iin jna'an ra ti ka'an da jnu'un ya nanu ni taji ya maa ri. Ti chunso'o ra jnu'un ka'an chaa un naa ra”, ni kachi Moisés.

³⁸Na kua'an Moisés jiin yivi Israel nuu ñu'un te'e un. Ni ja'an da yuku

Sinaí, ti yukan ni ka'an da jiin iin tajnu Yandios. Ti yukan kuu nuu ni ni'in da jnu'un Yandios ja na kuandatu yivi Israel, ti ni xndoo da jiin yo undi vijna —kachi Esteban.

³⁹Siin Esteban ka'an, ti ni kachi da: —Ko jna'an yo na jana'an, tu ni ka jandatu da nuu Moisés, chi ka kuni da ndeokuñi da ñuu Egipto. ⁴⁰Yukan kuu ja ni kande Moisés yuku Sinaí un, ni ka keja'a chaa Israel un ka ka'an da jiin Aarón, ñani da: “Natejna'an iin santu na koxnuu nuu yo nandi ki'in yo, chi ni yoxnuu Moisés nuu yo na ni ka kee yo ñuu Egipto, ko tu jini yo ndo ni jna'an da vijna”, ni ka kachi da. ⁴¹Ti ni ka sa'a da ja natejna'an da iin xndiki lulu. Yukan ni ka nachiñu'un da, ti ni ka ja'ni da kuiti da ni ka soko da nuu un. Ni ka kusii ini da jiin ja ni ka sa'a da un. ⁴²Yukan kuu ja ni xndoo Yandios maa da, ni ka siin da nava ichi kuankoyo da, ja suni ni ka nchañu'un da ndikandii, yoo jiin chuxini. Chi sia'an ka'an nuu tutu ni ka sa'a chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios na jana'an, chi nuu tutu un kachi sia'an:

“Ro'o chaa Israel naa ra, ni ka jikonuu ra nuu ñu'un te'e, tu ni ka nchañu'un ra ru'u, chi tu ni ka ja'ni ra kuiti ra ja soko ra nuu ri. ⁴³Taka nuu ni ka jikonuu ra ni ka ndiso ra ve'e ñi lulu nuu ni kunde santu nani Moloc. Ti suni ni ka ndiso ra inga santu ni nani Renfán ja ni ka natejna'an ra nanu iin chuxini. Ni ka nchañu'un ra santu un ja kuu santu ni ka sa'a maa ra naa ra. Yukan kuu ja tukaa jito ri ro'o naa ra. Ti taji ri ro'o kinkoyo ra undi inga ñuu Babilonia”, ni kachi Yandios —kachi Esteban.

⁴⁴Siin Esteban ka'an, ti ni kachi da:

—Na ni ka jikonuu jna'an yo nuu ñu'un te'e un na najana'an, ni ka ñava'a da iin ve'e ñi nuu ni ka nchañu'un da Yandios. Ni ka sa'a da ve'e un nava ni kachi Yandios nuu Moisés. ⁴⁵Yukan ti nu ni jaa iin kivi ni ta'u Josué jniñu nuu jna'an yo najana'an, ni ka kani'in da ve'e un kua'an da jiin undi nuu ñuu Canaán. Ti ni ka keni'in da yivi ñuu un kua'an, chi ni chindee Yandios maa da naa da. Sia'an ni ka ñava'a da ve'e ñi un undi kivi ni kivi David ni ta'u da jniñu. ⁴⁶Ni kuu ini Yandios David. Yukan kuu ja ni jikan David iin ta'u nuu Yandios, chi ni ndo'o ini da ja sa'a da iin ve'e va'a ja kuu Yandios, ya ni nchañu'un tata da najana'an Jacob, ko tu ni kachi Yandios. ⁴⁷Ti Salomón, se'e yii David kuu ja ni sa'a ve'e Yandios. ⁴⁸Vasu tu kancha Yandios chaku ini ve'e ka sa'a yivi, nava ni kachi chaa ni ka'an jnu'un Yandios undi jana'an:

⁴⁹Ta'u ri jniñu andivi ti suni nuu ñuyivi,

Ti tu ka sa'a ra iin ve'e ja kuncha ri ndetatu ri.

⁵⁰Chi maa ri ni sa'a tendi'i ja iyo ja'a.

Sia'an ni kachi Yandios, ni kachi profeta un —kachi Esteban.

⁵¹Siin Esteban ka'an, ti ni kachi da:

—Ro'o chaa Israel naa ra, nini ka kuni'in ini ra naa ra. Tu ka chunso'o ra jnu'un Yandios. Tu ka jandatu ra nuu Espiritu Santo. Ka sa'a ra nanu ni ka sa'a jna'an ra najana'an, ⁵²na ni ka ja'a da tau

chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios. Ti ni ka kachi profeta un ja chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios. Ti ni ka kachi profeta un ja chaa iin chaa va'a, ko ni ka ja'ni yivi chaa un naa da. Ni chaa Jesús, ko ro'o ni ka jni ra ya, ti ni ka ja'ni ra ya. ⁵³Undi najana'an ni ka'an iin tajnu Yandios jnu'un ya nuu jna'an yo ja na kuandatu da, ti ja ka jini ra, ko tu ka jandatu ra jnu'un ni ka'an tajnu un —ni kachi Esteban nuu da naa da.

Ni ji'i Esteban

⁵⁴Nu ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an Esteban, ni ka keja'a ka ku'yu yu'u da, chi ni ka kuiti xaan ini da naa da. ⁵⁵Jiin inijnuni Espiritu Santo ni ndakoto Esteban ichi andivi, ti ni jini da nukoo Yandios ta'u ya jniñu, ti kandichi Jesús nuu nda'a kua'a ya. ⁵⁶Yukan ti ni kachi Esteban:
—Nde'e naa ra, nuña andivi, ti nde'e va'a ri ja kandichi maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti yukan kuu Jesús —ni kachi da.

⁵⁷Tendi'i chaa un ni ka sa'a so'o da, ti ni ka kana jiin ko'o da, chi ni ka kuiti xaan ini da. Ni ka kututu yachi da nuu kandichi Esteban. ⁵⁸Ni ka keni'in da Esteban undi yu'u ñuu ja na kua'a da yuu siki da. Tendi'i yivi un ni ka tava manga ka ñu'un, ti ni ka xndoo jiin iin chaa nani Saulo. ⁵⁹Ni ka keja'a ka ja'a da yuu siki Esteban, ti Esteban ni jikanta'u da nuu Jesús ti ni kachi da:

—Jito'yo Jesús, naki'in ni saña —ni kachi da.

⁶⁰Yukan ti ni jakunjiti da, ni kanajiin ko'o da, ti ni kachi da:

—iJito'yo Jesús. Tu chakuachi ni yivi ja'a ja jniñu ka sa'a i ja'a! —ni kachi da.

Nu ni ndi'i ni ka'an da jnu'un un, ti ni ji'i da.

**Keni'in Saulo yivi ka
kandixia jnu'un Jesús**

8 ¹⁻²Ni kusii ini Saulo ja ni ka ja'ni da Esteban. Yukan ka'iin tijni chaa ka kandixia Jesús, ni ka chunduji da Esteban, ti ni ka nde'e xaan da ja ni ji'i Esteban. Yukan ti ni ka kuiti ini yivi tu ka kandixia jnu'un Jesús, ti yivi ka kandixia Jesús kuankoyo da inga nuu. Sava da kuankoyo ichi nuu Judea, ti sava da kuankoyo ichi nuu Samaria, ti ni ka kendo apóstol nuu Jerusalén. ³Ko Saulo ni siin da ja'a da nundo'o nuu taka yivi ka kandixia jnu'un Jesús. Ti kivi da ve'e yivi un, ti ni jni da presu chaa jiin nasi'i, ti ni jnaa da vekaa.

**Ni jichanuu jnu'un Jesús
nuu Samaria**

⁴Taka yivi ni ka kee Jerusalén, ni ka ka'an da jnu'un Yandios taka nuu ni ka ya'a da. ⁵Suni ni kee Felipe ti kua'an da nuu Samaria, ti yukan ni ka'an da nuu yivi taka jni nuu ni sa'a Jesús. ⁶Ni ka chunso'o yivi un jnu'un ni ka'an Felipe, ti suni tijni jni nuu ni sa'a da. Ti tendi'i yivi un ni ka kuva'a ini nuu da. ⁷Ti kua'a tachi xaan ka jna'an yivi un ni kenchaa da. Nu ni ka kee tachi xaan un, ti maa tachi xaan un ni ka kanajiin ko'o. Ti suni kua'a yivi tikuku ni ka nduva'a. ⁸Yukan ti ni ka kusii ini tendi'i yivi nuu yukan.

⁹Ti yukan ni iyo iin chaa tasi ni nani Simón. Ti ka kunda'u ini yivi un maa da, chi ni sa'a da jni nuu ja

tu kuu sa'a inga yivi, ti ni kachi da ja kuu da iin chaa kuña'nu. ¹⁰Ti tendi'i yivi un ka chunso'o taka jnu'un ka'an da. Kuu chaa ña'nu kuu chaa kuachi ni ka chunso'o ti ni ka kachi:

—Ndiso da jni nuu ña'nu nuu Yandios —ni ka kachi da.

¹¹Ni ka chunso'o yivi jnu'un ni ka'an da, chi jiin jni nuu tasi un ni xnda'u da yivi tijni kivi. ¹²Ti Felipe ni kachi da nasa kuu kivi i nda'a Yandios ja ta'u ya jni nuu i. Ti suni ni ka'an da jnu'un Jesús. Yukan ti ni ka kandixia yivi jnu'un ni ka'an Felipe, ti ni ka janducha i. Kuu chaa, kuu nasi'i ni ka janducha. ¹³Suni undi maa Simón ni kandixia da, ti ni janducha da. Ti ni keja'a da jikonuu da jiin Felipe, ti ni jini da taka jni nuu ña'nu sa'a da. Ni naa ini Simón nu ni jini da taka jni nuu ña'nu un.

¹⁴Ni ka'iin apóstol nuu Jerusalén, ni ka jini da ja ni ka kandixia yivi Samaria jnu'un Jesús. Yukan ti ni ka taji uu ga apóstol un Pedro jiin Juan kuankoyo da nuu Samaria. ¹⁵Ni jakoyo da nuu Samaria, ti ni ka jikanta'u da nuu Yandios, ti ni ka kachi da:

—Kua'a ni Espíritu Santo nuu yivi ja'a —ni ka kachi da.

¹⁶Sia'an ni ka kachi da, chi ja ni ka janducha chaa un jiin sivi Jito'yo Jesús, ko tu ja'i ni'in da Espíritu Santo naa da. ¹⁷Yukan ti ni ka chuxndee Pedro jiin Juan nda'a da siki yivi un, ti ni ka ni'in da Espíritu Santo. ¹⁸Ni jini Simón ja so ni ka chuxndee apóstol un nda'a da siki yivi un, ti ni ka ni'in i Espíritu Santo. ¹⁹Yukan ti ni kachi Simón:

—Kua'a ni jniñu ja'a nuu na, na chuxndee na nda'a na siki yivi, ti na ni'in i Espiritu Santo, ti cha'u na ni'in —ni kachi da.

²⁰Ti ni kachi Pedro jiin da:

—Na naa xu'un ra jiin ra, chi ndo'o ini ra ja kuan ra ja ja'a Yandios nuu yo. ²¹Tu kuu sa'a ra jniñu ja'a, chi tu iyo ndaa ini ra nuu Yandios. ²²Xndoo jniñu kue'e ndo'o ini ra, ti kakanta'u nuu Yandios na kuanka'nu ini ya nuu ra. ²³Ja jini ri ja jiin kuachi ra xnaa ra maa ra, chi ni'in xaan ndikun ra jiin kuachi ra. Ti yukan kuu ja xnaa ra maa ra jiin —ni kachi Pedro.

²⁴Yukan ti ni kachi Simón:

—Kakanta'u ni nuu Yandios ja tu jna'an na nava ni kachi ni —ni kachi da.

²⁵Yukan ti ni ka siin Pedro jiin Juan ka ka'an da jnu'un Yandios. Ti ka ka'an da jnu'un Yandios ni ndañu Samaria nasa nanita'u yivi. Sa ni ka nandeokuñi da ñuu Jerusalén.

²⁶Yukan ti ni kachi iin tajnu Yandios nuu Felipe:

—Sa'a tu'va ra maa ra ti ki'in ra ñuu Gaza. Ki'in ra ichi ja ndejna'an jiin ichi Jerusalén, ti ki'in ra ñuu Gaza. Ya'a ra nu tu kanchuku yivi un, ti jaa ra ñuu Gaza. Sia'an ni kachi tajnu un nuu da. ²⁷Yukan ti ni kee Felipe kua'an da. Ti ichi kua'an da ni ndejna'an da jiin iin chaa Etiopía. Ni kuu da iin chaa ndisojniñu nuu iin reina ni nani Candace, ni ta'u jniñu ñuu Etiopía. Ni kuu da chaa sava'a xu'un nuu ña'an un. Chaa Etiopía un ni ja'an da ñuu Jerusalén, chi nchañu'un da Yandios nava iyo jnu'un chaa

Israel. ²⁸Nukoo da nuu iin carreta kuano'on da ichi ñuu da. Ti skua'a da iin tutu Yandios ni chaa Isaías najana'an. ²⁹Ti Espiritu Santo ni kachi nuu Felipe:

—Kua'an ti najna'an ra jiin chaa nukoo nuu carreta un —ni kachi ya.

³⁰Yukan ti ni ja'a da corri kua'an da nuu kua'an carreta un, ti ni jiniso'o da ja skua'a chaa Etiopía un jnu'un ni chiso Isaías, ti ni kachi Felipe jiin da:

—¿Chaku ini ra jnu'un ka'u ra ja'a nu?

³¹Ti ni kachi chaa un:

—Tu chaku ini na, chi tundo xndaku nuu na —ni kachi da.

Yukan ti ni kana da Felipe ja na nukoo da nuu carreta da un. ³²Ti nuu ka'u da un kachi sia'an:

Ka jankuñi rii nuu chaa ka sete ti, ko tu ka nde'e ti.

Ka janchaka yivi rii i nuu kuu ti, ko tu ka nde'e ti.

Suni sia'an kondo'o chaa un, ko tu ka'an da.

³³Ni ka sa'a yivi nava kuu ini jiin da.

Tu ni ka xndichi ndaa maa da, vasu tu ni iyo kuachi da.

Ko tundo jini nasa yivi kandixia jniñu ni sa'a da.

Ni ka ja'ni yivi da, ti ni kee da ñuyivi ja'a.

Sia'an ka'an nuu tutu nuu skua'a chaa un.

Kachi tutu.

³⁴Yukan ti ni jikajnu'un chaa Etiopía un Felipe, ti ni kachi da:

—Kachi ni ti'li nuu na nasa kuni ka'an jnu'un ja'a. Na chaa kuu ja ka'an profeta ja'a. Ka'an da nu maa da, xi ka'an da siki inga yivi — sia'an ni jikajnu'un da nuu Felipe.

³⁵Yukan ti ni keja'a Felipe ni xndaku da. Xnaka ni kachi Felipe nuu chaa Etiopía un ja Jesús kuu chaa ni ka'an tutu un, ti sa ni kachi da taka ga jniñu ni sa'a Jesús.

³⁶Kuankoyo da ichi un, ti ni jakoyo da nuu ñu'un nducha, ti ni kachi chaa Etiopía un:

—Nde'e ni. Ja'a ñu'un nducha źtu kuu skuanducha ni saña ja'a nu? — ni kachi da.

³⁷Ti ni kachi Felipe:

—Nu kandixia ni ini ra Jesús, ti vatuni —ni kachi da.

Ti ni kachi chaa un:

—Kandixia na ja maa iin Jesús kuu Se'e Yandios —ni kachi da.

³⁸Yukan ti ni kachi chaa Etiopía un ja na jakuiñi carreta un. Ni ka kuun da nuu ñu'un nducha un, ti ni skuanducha Felipe maa da. ³⁹Ni ka ndaa da yu'u nducha un, ti Espiritu Santo kua'an ya jiin Felipe ichi inga ñuu nani Azoto. Ti tukaa ni jini chaa Etiopía un nuu da, chi kua'an da. Ni siin chaa Etiopía un ichi kua'an da, ko ja ni ndusiini da, chi ja ni kandixia da Jesús.

⁴⁰Ni kunde Felipe ñuu nani Azoto. Ni kee da yukan, ti kua'an da ka'an da taka jniñu ni sa'a Jesús. Sia'an ni ka'an da taka ñuu ni ya'a da undi ni jaa da ñuu Cesarea.

Ni naki'in Saulo ichi Yandios

(Hechos 22.6-16; 26.12-18)

9 Tu ja'ncha ini Saulo ja ka kanaa da jiin yivi ka kandixia Jesús. Ni kachi da ja ka'ni da yivi un. Yukan ti ni ja'an da nuu sutu kuña'nu ga ñuu Israel. ²Ti ni jikan da tutu nuu sutu kuña'nu ñuu Jerusalén ja ki'in nuu sutu ka'iin

ñuu Damasco. Yukan ni ni'in jnu'un ndee ini da ja jniñi da presu taka yivi ka kandixia Jesús ja ndejna'an da jiin. Ti kin nchaka da presu yukan undi ñuu Jerusalén. ³Yukan ti ni kee da kua'an da. Ni kuyajni da ñuu Damasco, ti ni ndinchaa iin nduva siki da. ⁴Ni nduva Saulo nuu ñu'un, ti ni jiniso'o da iin ndusu andivi ni kachi:

—Ro'o Saulo, ¿ndoo ka kanaa ra jiin ri? —ni kachi ndusu un.

⁵Ti ni kachi Saulo:

—Taa, ¿nau ni'in ka'an?

Ti ni kachi tuku ndusu un:

—Maa ri kuu Jesús, ti ro'o kuu ja ka kanaa jiin ri. ⁶Ndokuñi ti kivi ra ñuu, ti iin yivi ñuu yukan kachi nuu ra ndoo sa'a ra, ni kachi ya. ⁷Chaa kuankoyo jiin Saulo, tu ni ka ka'an da chi ni ka yu'u xaan da. Ni ka jiniso'o da ja ni ka'an, ko tundo ni ka jini da. ⁸Ni ndokuñi Saulo, ni jiña da nduchi da, ko tukaa ga ni kuu nde'e da, chi ni kukuaa da. Yukan ti ni ka jniñi chaa kuankoyo jiin da un nda'a da, ti ni ka kivi da ñuu Damasco. ⁹Ni kuncha da uni kivi ja tu ni kuu nde'e da. Tu ni yee da staa, ni tu ni ji'i da nducha.

¹⁰Ti ñuu Damasco un kancha iin chaa kandixia Jesús, nani da Ananías. Ti nuu iin jani ni kachi Yandios nuu da:

—Ro'o Ananías.

Ti ni kachi Ananías:

—Ji'in Yandios, ¿na jniñu kuni ni saña?

¹¹Ti ni kachi Yandios:

—Ndokuñi ti ki'in ra iin ichi nani Ichi Ndoo. Ti ve'e Judas yukan kajnu'un ra iin chaa ñuu Tarso, nani Saulo. Vinañu'ni nakanajaa da ru'u.

¹²Ni jini da vaji iin chaa nani Ananías, ti chuxndee da nda'a da siki da ja na kuu nde'e tuku da —ni kachi Yandios.

¹³Yukan ti ni kachi Ananías:

—Ni'in Yandios, tijni yivi ka ka'an jnu'un chaa un, ti ka ka'an da naa da ja ni ja'a xaan da mundo'o nuu yivi ka kandixia Jesús ñuu Jerusalén. ¹⁴Ti vijna kancha da ñuu ja'a, chi ja ndisojniñu da nuu sutu ka kuña'nu un ja na jni da presu yivi ñuu yo ka kandixia Jesús —ni kachi Ananías nuu Yandios.

¹⁵Yukan ti ni kachi Yandios nuu Ananías:

—Tu yu'u ra ki'in ra nuu kancha Saulo, chi ru'u ni ta'u jniñu nuu da. Ni nakaji ri chaa un ka'an da jnu'un ri nuu yivi tijni nación yukan, jiin yivi nación Israel. ¹⁶Ti na kuni da nasa kondo'o da ja siki ru'u —ni kachi Yandios nuu Ananías.

¹⁷Yukan ti kua'an Ananías ve'e nuu kancha Saulo un. Ni kivi da ini ve'e un, ti ni chuxndee da nda'a da siki Saulo, ti ni kachi da:

—Ñani Saulo, ja ni jini ra Jito'yo Jesús ichi vaji ra. Maa ya ni taji ru'u vaji ri ja na kuu nde'e tuku ra, ti ni'in ra Espíritu Santo —ni kachi Ananías nuu Saulo.

¹⁸Yukan na ti ni ndundijin nduchi Saulo, chi ni kenchaa viko nduchi da, ti ni kuu nde'e da, ti ni janducha da. ¹⁹Ni ndokaji da, ti ni ndundee ini da.

Yukan ni kuncha Saulo tijni kivi jiin yivi ka kandixia Jesús kanchuku ñuu Damasco.

Ni keja'a Saulo xna'an da nuu yivi ñuu Damasco

²⁰Ni ja'an Saulo veñu'un yivi Israel, ti ni kachi da ja maa iin

ni Jesús kuu Se'e Yandios. ²¹Ni ka jiniso'o yivi un jnu'un ni ka'an Saulo, ti tendi'i ni ka naa ini, ti ni ka keja'a ka ndajnu'un:

—Ndo'o ini yo ja ni chaa Saulo ja na jni da presu taka yivi ka kandixia Jesús ñuu yo, ti kin nchaka da nuu sutu ka kuña'nu un, ko vijna tukaa sa'a da sia'an —ni ka kachi da.

²²Ni ja'a Yandios jnundee ini Saulo, ti ni kachi da nuu chaa Israel kanchuku ñuu Damasco un, ja Jesús kuu Cristo ja ni taji Yandios ja ta'u jniñu ña'nu. Ti chaa un tu ni ka kuu ndeokani da jnu'un ni ka'an Saulo.

Ni kaku Saulo nuu chaa Israel

²³Nu ni kuu kivi, ti ni ka ndajnu'un chaa Israel un nasa ka'ni da Saulo. ²⁴Ni jini Saulo ja sia'an ka ndo'o ini chaa un. Suni kuu nduu kuu ñuu ka ndito da yuxe'e nama ka'nu ja ndasi yu'u ñuu un ja ka kuni ka'ni da Saulo. ²⁵Suni ni ka iyo yivi ni keja'an ini jiin Saulo, ja ni ka keja'a ka kandixia jnu'un Jesús ni ka'an da. Ni ka nama da chaa iin jakuaa. Ni ka chundee da Saulo ini iin chika ka'nu, ti ni ka skuun da chaa yu'u nama un jiin yo'o. Yukan ni kaku da, ti ni jinu da kua'an da.

Ni ka'an Saulo jnu'un Jesús ñuu Jerusalén

²⁶Kuano'on Saulo ñuu Jerusalén tuku ja kuni da najna'an da jiin taka ga yivi ka kandixia Jesús yukan, ko ni ka yu'u chaa un nde'e da Saulo, chi tu ka kandixia da ja ni nduu Saulo ndaja'a Jesús. ²⁷Yukan

ni naki'in Bernabé Saulo, ti ni janchaka da chaa nuu apóstol, ni nama da chaa un, ti ni kachi da:
—Saulo ja'a, ni jini da Jesús ichi kua'an da ñuu Damasco, ti ni ka'an Jesús jiin da. Ja yukan kuu ja ni kuu ndee ini da ni ka'an da jnu'un Jesús ñuu un —ni kachi Bernabé.

²⁸Yukan ti ni ka naki'in apóstol un Saulo, ni ka jikonuu da ñuu Jerusalén. Ti suni ni ka'an da jnu'un Jesús jiin jnundee ini yukan.
²⁹Ni ka'an da jnu'un un nuu chaa Israel ja ka ka'an yu'u griego, ko tu ni ka janta'u chaa un maa da, ti ka kuni da ka'ni da Saulo. ³⁰Nu ni ka jini uu ga ndaja'a un ja ka kuni da ka'ni da Saulo, ti ni ka taji da uu chaa kuankoyo jiin da ñuu Cesarea. Ti yukan ni ka nataji da chaa kuano'on da ñuu da Tarso.

³¹Ti kuiya yukan, tukaa ni iyo nundo'o nuu yivi ka kandixia Jesús ñuu Judea, ñuu Galilea, jiin ñuu Samaria. Ni ka ndundee ini yivi un, ti ni ka keja'a ka ndukua'a, ti ka jandatu i jniñu ta'u Yandios. Ti Espíritu Santo, ja'a ya jnundee ini i naa i.

Ni nduva'a Eneas

³²Yukan ti ni ja'an Pedro taka ñuu nuu kanchuku yivi ka kandixia Jesús. Suni ni ja'an da ñuu Lida ja na kuni da nasa kanchuku yivi ka kandixia Jesús yukan. ³³Yukan ni jini da iin chaa nani Eneas ja ku'u da. Ni katuu da una kuiya ja ni kuu tikuku si'in da. ³⁴Ni kachi Pedro jiin da:

—Ro'o Eneas, ja ni sa'a Jesús tajna ro'o vijnañu'ni. Ndoko ti na stuu ra yuu ra —ni kachi da.

Yukan ti ni ndoko da, chi ja ni nduva'a da. ³⁵Tendi'i yivi kanchuku ñuu Lida jiin yivi ñuu Sarón, ni ka jini ja ni nduva'a da, ti ni ka keja'a ka kandixia jnu'un Jesús.

³⁶Ñuu Jope kancha iin ñasi'i nani Tabita, ja ni nani ña Dorcas nuu yu'u griego. Suni ni kandixia ña Jesús, ti ka ja'a yivi ja yiñu'un maa ña, chi chindee ña yivi nda'u.
³⁷Kivi jña ni keja'a ku'u ña, ti ni ji'i ña. Ni ka skuchi yivi un yiki kuñu ña, ti ni ka skatuu ña ini iin ve'e kuu uu. ³⁸Ti ni ka jini ndaja'a Jesús ñuu Jope un ja kancha Pedro ñuu Lida. Yukan ni ka taji da uu chaa kuankoyo nuu kancha Pedro ñuu Lida, chi tu jika xaan. Ni ka jakoyo da yukan, ti ni ka ka'an nda'u da jiin Pedro ja na ki'in da ñuu Jope, chi katuu iin ndiyi ja na ni chaku i, kuu i iin yivi va'a. Ti ni kachi da:
—Cho'o ñuu un vijnañu'ni —ni kachi da.

³⁹Yukan ti ni kee Pedro kua'an da jiin da. Ni jaa da, ti ni kaa da nuu katuu ndiyi yukan. Yukan ka'iin tijni ña'an ni kendo maa iin ka nde'e xaan ña, ti ni ka xna'an ña taka sa'ma ni sa'a Dorcas na ni chaku ña. ⁴⁰Tendi'i ña'an un ni kenil'in Pedro kuankoyo ña, ni jakunjiti da ti ni jikanta'u da nuu Yandios. Yukan ni tu'va da nuu katuu ndiyi un, ti ni kachi da:
—Ndoko Tabita —ni kachi da.

Yukan ti ni jiña ña nduchi ña. Ni nde'e ña nuu Pedro, ti ni nukoo ña. ⁴¹Ni jniñi da nda'a ña, ti ni ndokani da ña. Yukan ti ni kana Pedro taka yivi, ndaja'a Jesús jiin ña'an un, ti ni xna'an da nuu yivi un ja chaku tuku ña. ⁴²Tendi'i yivi ñuu Jope

un ni ka jini nava ni jna'an Dorcas, ti kua'a ni ka keja'a ka kandixia Jito'yo Jesús. ⁴³Yukan ni kuncha Pedro tijni kivi, ni ncha da ve'e iin chaa nani Simón, iin chaa ste'yu ñii.

Ni ja'an Pedro ve'e Cornelio

10 Kancha iin chaa nani Cornelio ñuu Cesarea. Ni kuu da iin capitán ni ta'u da jniñu nuu iin ciento soldado. Ni ka yi'i nuu soldado vekoyo ñuu Italia. ²Ñava'a da jnu'un chaa Israel, ansu maa chaa Israel ni kuu da, ko ni nchañu'un da Yandios jiin taka jna'an da. Ti kua'a xu'un ni ja'a da nuu yivi nda'u. Nini nakanajaa da Yandios taka kivi. ³Iin kivi kaa uni ja'ini ni naxna'an Yandios maa ya nuu da, ti ni jini da iin tajnu Yandios ni chaa nuu kandichi da, ti ni kachi tajnu un nuu da:

—Ro'o Cornelio —ni kachi da.

⁴Ni nde'e va'a Cornelio nuu tajnu un, ni yu'u xaan da, ti ni kachi da:

—Ni jiniso'o Yandios taka jnu'un jikanta'u ra nuu ya, ti jini ya ja chindee xaan ra yivi nda'u. Yukan kuu ja nuku'un ini ya maa ra. ⁵Taji uu chaa na ki'in kana da Simón Pedro, kancha da ñuu Jope, na kii da ja'a. ⁶Ti kancha Pedro ve'e inga chaa nani Simón, iin chaa ste'yu ñi. Ti ve'e chaa un kancha undi yu'u mar. Yukan ti na xna'an Pedro nuu ra nasa sa'a ra —ni kachi tajnu un.

⁷Yukan ti kua'an tajnu un. Ti Cornelio ni kana da uu chaa ka junukuachi nuu da jiin iin soldado ja ndito maa da. Ti soldado un suni ni kandixia da Yandios. ⁸Ni jani Cornelio jnu'un nuu chaa un taka

ja ni jini da, ti ni taji da chaa un kuankoyo da ñuu Jope, ja na kin kana da Pedro.

⁹Ni kundijin inga kivi ja ka'iin da ichi, kuan kuyajni da ñuu Jope, ti koxiuu kivi yukan ni kaa Pedro siki ve'e un ja kanajaa da Yandios. ¹⁰Ji'i da ti'li soko, ti kuni da kusama da, ko ti kuva'a ga ndeyu da. Yukan kuu ja ni kaa da siki ve'e un, ti yukan ni skoto Yandios nuu da. ¹¹Ni jini da andivi vekuun iin sa'ma ka'nu, ka ndikun ndi kuun jiki, ti kuan kuun undi nuu ñu'un. ¹²Ti nuu sa'ma un ka'iin taka nuu kuiti, kuiti ka iyo kuun nda'a, jiin koo, jiin taka kuiti ka jika nuu tachi. ¹³Ti ni jiniso'o Pedro ja ni ka'an Yandios, ti ni kachi ya:

—Pedro, ndokuñi, ka'ni kuiti ja'a, ti kaji ra —ni kachi ya.

¹⁴Yukan ti ni kachi Pedro:

—Yandios, tu kuu kaji na, chi tu ni kutu'va na sia'an —ni kachi da.

¹⁵Ni ka'an tuku Yandios inga jinu: —Tu va'a ja kachi ra ja tu kuu kaji ra ja ja'a ri nuu ra —ni kachi ya.

¹⁶Uni jinu ni kachi Yandios sia'an. Yukan ti ni jini Pedro ja ni ndaa manta un kuanon andivi.

¹⁷Ni naa ini Pedro ja ni jini da yukan. Ti ni ndo'o ini da nau ja kuu yukan, ti ni ka kuyajni chaa ni taji Cornelio. Ti ka nduku jnu'un da nanu ncha ve'e chaa nani Simón. Ni jakoyo chaa un yuxe'e Simón, ¹⁸ti ni ka jikajnu'un da:

—¿Kancha iin chaa nani Simón Pedro ja'a nu? —ni ka kachi da.

¹⁹Ni ndo'o ini Pedro ja ni jini da un, ti ni kachi Espiritu Santo:

—Ni chakoyo uni chaa ka nanduku ro'o. ²⁰Kuan kuun, ti ki'in

ra jiin da. Tundo kani ini ra vasu chaa inga nación ka kuu da, chi maa ri ni ta'u jniñu nuu da ja kii da nu kancha ra —ni kachi ya.

²¹Yukan ti ni kuun Pedro, ni jaa da nuu kajiin chaa un, ti ni kachi da:

—Maa ri kuu ja ka nanduku ra, ¿ti na jniñu vekoyo ra? —ni kachi da.

²²Ti ni ka kachi chaa un:

—In chaa nani Cornelio ja kuu capitán. Kuu da iin chaa va'a. In tajnu Yandios ni kachi nuu da ja na kana da maa ni ki'in ni ve'e da, ti na kunso'o da taka jnu'un ka'an ni —ni ka kachi da.

²³Yukan ti ni kachi Pedro:

—Ña'an ti kivi ini ve'e, chi nuña ti'li nuu kusu ra naa ra —ni kachi da.

Ni kundijin inga kivi, ti kua'an Pedro jiin da naa da. Ti suni kuankoyo tijni chaa ka kandixia Jesús kanchuku ñuu Jope. ²⁴Ni kundijin inga kivi ni jakoyo da ñuu Cesarea. Ja ni ndi'i taka jna'an Cornelio jiin chaa mani da jiin, ni kana da ni ka ndututu ve'e da. Ni ka ndututu da yukan ja ka ndatu da Pedro. ²⁵Ni jakoyo chaa un jiin Pedro, ti ni kee Cornelio ni ja nujna'an da chaa, ni jakunjiti da nuu ja'a Pedro, ja kuni da na Chiñu'un da Pedro. ²⁶Ko ni ndokani Pedro maa da, ti ni kachi da:

—Cornelio, ndokuñi. Tu va'a ja nachiñu'un ra ru'u, chi suni iin chaa ñuyivi ja'a kuu ri —ni kachi Pedro.

²⁷Ni ka keja'a da ka ndajnu'un da, ni ka kivi da ini ve'e, ti ni jini Pedro ja kua'a yivi ni ka kututu un.

²⁸Ti ni keja'a Pedro ka'an da:

—Ja ka jini ra ja ru'u kuu chaa Israel, ti ro'o ka kuu chaa inga nación naa ra. Yukan iyo iin jnu'un ja tu kuu kunchuku ri ni ti'li jiin ra naa ra, ti ni tu kuu najna'an yo naa yo, chi tu ni iyo ley ja najna'an yo najana'an. Ko vijna ni kachi Yandios nuu ri ja tu kuu ka'an ri ja tu iyo ley, ti ni tu kuu ka'an ri ja tu kuu najna'an ri jiin yivi inga nación. ²⁹Yukan kuu ja tukaa ndi'i ini ri, ti vaji ri na ni jakoyo chaa ni ka ja kuaka ru'u. Ti vijna jikajnu'un ri: ¿Ndoo ni ka kana ra ru'u? —ni kachi Pedro.

³⁰Yukan ti ni jani Cornelio jnu'un, ti ni kachi da:

—Vijna ni kuu kuun kivi ja ni nakanajaa na Yandios ve'e na ja'a. Suni hora vijna ni kuu, chi kaa uni ja'ini ni keja'a nakanajaa na Yandios. Iyo ndicha na chi sia'an ni nchañu'un na Yandios, ti ni skoto ya nuu na. Ni jini na iin chaa ñu'un sa'ma ndinchaa, ti iin tajnu Yandios ni kuu. ³¹Ti ni kachi da nuu na: “Cornelio, ni jiniso'o Yandios taka jnu'un jikanta'u ra nuu ya, ti jini ya ja chindee xaan ra yivi nda'u. Yukan kuu ja nuku'un ini ya maa ra. ³²Vijna taji uni chaa ñuu Jope, nuu iin chaa nani Simón, ja suni nani da Pedro, ja na kii da ja'a. Kancha da ve'e Simón, chaa ste'yu ñi un. Ti ve'e chaa un kancha undi yu'u mar. Nu na chaa chaa un, ti ka'an da jiin ra”, ni kachi tajnu Yandios. ³³Tu ni kukuee na, ti ni ja'a na jnu'un nuu ni, ti va'a sa'a ni ja ni chaa ni. Ni ka ndututu taka na nuu Yandios, chi ka kuni kunso'o na taka jnu'un ni kachi Yandios nuu ni —ni kachi Cornelio.

Jnu'un ni ka'an Pedro ve'e Cornelio

³⁴⁻³⁵Yukan ti ni keja'a Pedro ka'an da nuu yivi un:
—Ja jini ri vijna ja kuu ini Yandios nuu tendi'i yivi inga nación. Nu ka nchañu'un i Yandios, ti ka jandatu i nuu ya, ti naki'in ya yivi un. ³⁶Ka jini ra ja ni ka'an Yandios nuu yivi Israel, ti ni kachi ya ja Jesús kuu Cristo, ya sa'a ja na ndusi'i ini yo, ti ta'u ya jniñu nuu ni ñuyivi. ³⁷⁻³⁸Ka jini ra nava ni jna'an nación Israel na ti kuu ga kuiya. Xnaka Juan ni ka'an da jnu'un Yandios, ti ni skuanducha da yivi. Yukan ti Jesús, iin chaa ñuu Nazaret, ni keja'a ya ka'an ya jnu'un Yandios ñuu Galilea, jiin ni ñuu Judea. Jini yo ja Yandios ni taji ya Jesús, ti ni ja'a ya Espíritu Santo nuu ya. Suni ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu Jesús. Ti Jesús ni jikonuu ya taka ñuu, ti ni sa'a ya jniñu va'a nuu yivi kanchuku un. Ni sa'a ya tajna yivi ka jna'an tachi xaan, chi ni chindee Yandios maa ya. ³⁹Ka ka'an ri taka jniñu ni sa'a Jesús ñuu Jerusalén jiin taka ga ñuu yinda'a nación Israel, chi ni ka jini ri taka ja ni sa'a ya. Yukan ti ni ka ja'ni chaa Israel ya, ni ka jatakaa da ya nda'a cruz. ⁴⁰Ko nu uni kivi, ti ni naxndoto Yandios maa ya, ti ni ka jini tuku ri ya. ⁴¹Tu ni ka jini tendi'i yivi ya. Nini ru'u naa ri. Ka ka'an ri ja ni ka jini ri ya, chi ni ka yee ri staa jiin ya, ti ni ka ji'i ri nducha jiin ya. Ti kivi ni nandoto ya nuu ñuji'i un, ni ka ndututu tuku ri jiin ya naa ri.

⁴²Ti ni ta'u ya jniñu ja na ka'an ri jnu'un ya nuu yivi naa i. Ka'an ri ja Yandios ni taji Jesús ja na ta'u

ya jniñu ña'nu, chi jaa iin kivi ja kii maa Jesús, kii xndichi ya ñuyivi. Ti kivi un, tendi'i yivi ni ka ji'i naa i, jiin tendi'i yivi ka chaku un, jakuiñi i nuu ya. ⁴³Tendi'i profeta ni ka ka'an tijni jnu'un un najana'an, ti yukan kuu Jesús. Ni ka kachi da ja jaa iin kivi nu kuanka'nu ini Yandios nuu kuachi taka yivi, nu na kandixia ndaa i jniñu sa'a Jesús ja kuu maa i naa i —ni kachi Pedro nuu yivi un.

Ni ka ni'in yivi inga nación Espíritu Santo

⁴⁴Ni ka'an Pedro jnu'un un, ti ni chaa Espíritu Santo siki yivi ka ñuso'o un. ⁴⁵Taka chaa vekoyo jiin Pedro un ja ni ka kandixia da Jesús, ko chaa Israel ka kuu da. Yukan kuu ja ni ka naa ini da ja ni ka ni'in yivi inga nación un Espíritu Santo. ⁴⁶Ni ka jini da ja ni ka ni'in yivi un Espíritu Santo, chi ni ka jiniso'o da ja ka ka'an yivi un sa'an yu'u ja ka ka'an yivi inga nación, ti ka ka'an i ja Yandios kuu ja kuña'nu xaan ga. ⁴⁷Yukan ti ni kachi Pedro nuu chaa vekoyo jiin da un:

—Ni ka ni'in yivi ja'a Espíritu Santo nanu ni ka ni'in ru'u naa ri. Yukan kuu ja tundo ka'an, ti kachi ja tu kuu kuanducha da —ni kachi Pedro.

⁴⁸Yukan ti ni kachi Pedro ja na kuanducha yivi un, chi ni ka kachi i ja ni ka kandixia i taka jniñu ni sa'a Jesús, ya kuu Cristo. Ti ni ka ka'an nda'u yivi un jiin Pedro ja na kuncha da yukan jaku kivi jiin da naa da.

Jnu'un ni ka'an Pedro nuu yivi ka kandixia Jesús ñuu Jerusalén

11 Yukan ti ni ka jini taka ga apóstol un jiin taka ndaja'a

Jesús ka'iin ñuu Judea, ja ni ka kandixia yivi inga nación jnu'un Yandios. ²Ni nandeokuñi Pedro ñuu Jerusalén. Ni jaa da nuu kanchuku uu ga ndaja'a Jesús, ja ka kuu chaa Israel. Tijni ndaja'a un ni ka ka'an ja na koo seña yiki kuñu yivi inga nación nanu ni ka ka'an maa da naa da un ni ka kandixia da Jesús. Ti ndaja'a un ni ka keja'a ka xndichi da Pedro, ti ni ka kachi da:

³—Tu va'a ni sa'a ra ja ni kivi ra ve'e yivi inga nación ja tu ka iyo seña yiki kuñu, ti ni ka yee ra jiin da —ni ka kachi da.

⁴Yukan ti ni kachi Pedro taka ja ni jini da nuu chaa un naa da, ti ni kachi da:

⁵—Kancha ra ñuu Jope. Ni keja'a kanajaa ri Yandios, ti ni skoto ya nuu ri. Ni jini ri iin sa'ma ka'nu ja vekuun andivi, ti ka ndikun ndi kuun jiki, ti ni jinu undi nuu kande ri. ⁶Ni jini va'a ri chi ni nde'e va'a ri ja nuu sa'ma un ka'iin taka nuu kuiti, kuiti ka iyo kuun nda'a, jiin koo, jiin taka kuiti ka jika nuu tachi. ⁷Ti ni jini so'o ri ja ni kachi Yandios: “Pedro, ndokuiñi ti ka'ni ra kuiti ja'a ti kaji ra.” ⁸Ti ni kachi ri nuu ya: “Yandios, tu kuu kaji na, chi tu ni kutu'va na sia'an” ⁹Ni ka'an tuku Yandios inga jinu: “Tu va'a ja kachi ra ja tu kuu kaji ra ja ja'a ri nuu ra.” ¹⁰Uni jinu ni kuu sia'an, ti sa ni ndaa sa'ma un kuano'on andivi.

¹¹Ti hora jña ni jakoyo uni chaa ñuu Cesarea ve'e nuu kancha ri, ka nanduku da ru'u ja ni taji Cornelio da naa da. ¹²Ti ni kachi Espiritu Santo nuu ri ja tundo, kani ini ri ki'in ri jiin chaa un. Suni ni ka ja'an

iñu ndaja'a ja'a jiin ri, ni ka kivi ri ve'e chaa un. ¹³Ti ni kachi Cornelio nuu ri naa ri ja ni jini da iin tajnu Yandios ini ve'e da, ja kandichi ya ti ni kachi ya: “Cornelio, taji uu chaa ka junukuachi nuu ra na ki'in da ñuu Jope, ti na ka'an nda'u da jiin iin chaa nani Simón Pedro ja na kii da ja'a. ¹⁴Na chaa Pedro ti na kachi da nuu ra nasa nanita'u ra jiin tendi'i jna'an ra.” Jnu'un un ni ka'an tajnu un, ni kachi Cornelio. ¹⁵Ni keja'a ri ka'an ri nuu yivi un, ti hora yukan ni ka ni'in da Espiritu Santo, nanu ni ka ni'in yo'o naa yo undi nuu. ¹⁶Yukan ti ni nuku'un ini ri jnu'un ni ka'an Jesús na ni kachi ya nuu yo: “Ni skuanducha Juan jiin nducha, chi tu ja'i chaa Espiritu Santo, ko jaa iin kivi ti kuncha ya jiin ra naa ra”, ni kachi ya. ¹⁷Ni ja'a Yandios jnu'un ja ni chaa Espiritu Santo siki yivi un, nanu ni ja'a ya jnu'un ja ni chaa ya siki yo'o naa yo na ni ka kandixia yo Jito'yo Jesús, ya kuu Cristo. Ti tu ni kuu kenchaa ri ja ni ja'a Yandios —ni kachi Pedro.

¹⁸Nu ni ka jiniso'o taka chaa ka kandixia Jesús ñuu Jerusalén yukan, ti tukaa ni ka ka'an kuiti da. Ni ka keja'a da ka nakanajaa da Yandios, ti ni ka kachi da:

—Ni ja'a Yandios jnu'un ja na nakani ini yivi inga nación, ti na kuchaku i jiin ya —ni ka kachi da.

Kua'an Bernabé ñuu Antioquía

¹⁹Na ni ka ja'ni da Esteban, suni ni ka ndikun da uu ga yivi ja ka kandixia Jesús yukan. Yukan kuu ja ni ka jinu da. Tijni yivi un kuankoyo ichi ñuu Fenicia, ti

tijni da kuankoyo ichi ñuu Chipre, ti tijni da kuankoyo ichi ñuu Antioquía. Ti yukan ni ka ka'an da jnu'un Yandios nini nuu yivi Israel ni ga. Ti tukaa ni ka ka'an da nuu yivi inga nación. ²⁰Suni ni ka iyo yivi ni ka kandixia Jesús ñuu Chipre jiin ñuu Cirene, ti ni ka kee da ñuu da ti kuankoyo da ñuu Antioquía, ti ni ka ka'an da nuu yivi ka ka'an griego ja kanchuku yukan. Ti ni ka kachi da taka jniñu ni sa'a Jesús. ²¹Ti ni chindee Yandios maa da jiin taka jnu'un ni ka ka'an da. Yukan kuu ja kua'a yivi inga nación un ni ka xndoo da jnu'un maa da, ti ni ka kandixia da jnu'un Jesús. ²²Nu ni ka jini yivi ka kandixia Jesús ñuu Jerusalén ja ni ka keja'a ka kandixia yivi inga nación, ti ni ka taji da Bernabé kua'an da ñuu Antioquía.

²³Nu ni jaa da yukan, ti ni jini da ja chindee xaan Yandios yivi un, ti ni kusii ini da. Ti ni kachi da ja ni ini da ka siin i ichi Yandios.

²⁴Sia'an ni kachi Bernabé, chi ni kuu da iin chaa va'a. Ti jiin inijnuni Espíritu Santo ni kandixia ni ini da Jesús. Yukan kuu ja kua'a yivi ni ka keja'a ka kandixia da Jesús jiin jnu'un ni ka'an da.

²⁵Yukan ti ni kee Bernabé kua'an da ñuu Tarso, kuan nunduku da Saulo. Ni nani'in da Saulo, ti kuanukoyo tuku da ñuu Antioquía.

²⁶Yukan ni kunchuku da iin kuiya jiin yivi ka kandixia Jesús, ti kua'a yivi ni ka skua'a jiin da naa da. Ti suni ñuu Antioquía yukan, ni ka keja'a ka ka'an uu ga yivi un:

—Ndaja'a Jesús na konani “Yivi yinda'a Cristo”, —ni ka kachi da.

²⁷Ni ka'iin Bernabé jiin Saulo ñuu Antioquía, ni ka jakoyo uu chaa Jerusalén. Ja ni ja'a siin Yandios iin jniñu nuu da ja na ka'an da ja kuu ya. ²⁸Ni ka ndututu yivi ka kandixia un, ti ni jakuñi iin chaa nani Agabo nuu da naa da ti jiin inijnuni Espíritu ni kachi da ja koo iin jnama ni ñuyivi. Yukan ti ni kuu nava ni kachi da. Ni kuu un na kuiya ni kuña'nu Claudio nuu ñuu Roma. ²⁹Yukan ti tijni yivi ka kandixia Jesús kanchuku ñuu Judea, vasu nasa ni kundee kua'a iin iin yivi. ³⁰Sia'an ni ka sa'a da, ti ni ka taji da xu'un un kua'an jiin Bernabé jiin Saulo. Ti ni ka yinda'a da xu'un un nuu chaa ka ta'u jniñu nuu yivi ka kandixia ñuu Judea.

Ni ji'i Jacobo ti ni kivi Pedro vekaa

12 Ni ka'iin Bernabé jiin Saulo ñuu Antioquía, ti iin chaa nani Herodes, ni ta'u jniñu ñuu Galilea. Ni keja'a da ja'a da nundo'o yivi ka kandixia Jesús un. ²Ni jniñ da presu Jacobo, ñani Juan. Nu ni ndi'i ni ka xndichi da chaa, ti ni ka ja'ni da chaa jiin machete. ³Ni jini Herodes ja ni ka jajna'an ini chaa Israel un ja ni ji'i Jacobo. Ti suni ni jniñ da presu Pedro. Ni sa'a Herodes yukan kivi ka nasa'a chaa Israel, un viko ja ka nuku'un ini da ja ni ka keta'u jna'an da nuu yivi ñuu Egipto najana'an. Viko un ka yee da staa stila tu yi'i levadura. ⁴Kivi un ni ka jniñ Herodes Pedro ni ka chundee da chaa vekaa. Ti ni kachi Herodes: —Xia'un iin soldado na kundito Pedro —ni kachi da.

Ndi kuun, ndi kuun soldado ka'iin. Ndo'o ini Herodes ja undi kivi

ya'a viko un sa keni'in da Pedro, ti xndichi da chaa nuu yivi Israel, ti sa ka'ni da chaa, chi sia'an ti ka kusii ini yivi Israel. ⁵Kande Pedro vekaa ti ka'iin soldado ka ndito, ti chaa ka kandixia Jesús un, ni ini da ka jikanta'u da nuu Yandios ja na chindee ya Pedro.

⁶Yukan ti iin jakuaa ndo'o ini Herodes ja keni'in da Pedro inga kivi. Jakuaa jña ni kixi Pedro ma'ñu uu soldado, ti ndikun da jiin uu cadena. Ti uu ga soldado ka ndito yuxe'e vekaa un. ⁷Kixi naa Pedro, ti ni kivi iin tajnu Yandios, ti ni ndinchaa ini vekaa un. Ti ni skanda tajnu un Pedro ja na ndoto da, ti ni kachi da:

—Yachi ndoko —ni kachi da.

Yukan ti ni ka ndaji cadena nu'ni nda'a Pedro. Ti ni kachi tajnu un tuku:

⁸—Na ku'ni chii ra ti na chi'i ra ndijña ra —ni kachi da.

Ndi'i un ni sa'a Pedro ti ni kachi tuku tajnu un:

—Na suku tikachi ra ti kundikun ra ru'u.

⁹Yukan ti ni chindikun Pedro jata tajnu un ti ni ka kee da, ko tu jini da nu jandaa kuu ja iin tajnu Yandios kuu, xi so skoto i nuu da.

¹⁰Ni ka ya'a da nuu ka'iin soldado ka ndito un, ti ka ya'a tuku da nuu ka'iin inga uu ga chaa, ti sa ni jakoyo da yuxe'e kaa ka'nu nuu ka kekoyo yivi un. Ndi'yu un, ti nu ni jakoyo da, ni nuña maa, ti ni ka kee da kua'an da yuxe'e un. Ti yukan ni xndoo tajnu un maa da. ¹¹Yukan ti sa ni ndoto va'a nduchi Pedro, ti ni ndo'o ini da:

—Vijna ti ni jini ndaa ri ja ni taji Yandios iin tajnu ya nuu ni kunde ri, ti ni kaku ri nuu Herodes. Vijna tukaa ga sa'a chaa Israel jiin ri nava ni ka ndo'o ini da ja sa'a da niku —ni ndo'o ini da.

¹²Yukan ti ni kee da kua'an da ve'e María, nana Juan Marcos. Yukan ni ka ndututu yivi ka kandixia Jesús. Yukan ka'iin kua'a yivi un ka jikanta'u i nuu Yandios ja na chindee ya Pedro. ¹³Ni jaa Pedro yuxe'e un, ti ni keja'a da skajan da. Yukan kande iin ña'an nani Rode, ja junukuachi ve'e un. Ni kee ña kuande'e ña nau skajan yuxe'e un. ¹⁴Ni nakuni ña tachi Pedro. Tu ni jiña ña yuxe'e un, chi ja ni kusii ini ña, ti ni nandeokuñi ña ja na kasjnu'un ña nuu yivi un, ti ni kachi ña:

—Pedro kuu ja skajan yuxe'e un —ni kachi ña.

¹⁵Ti ni ka kachi yivi un:

—Kaku'u ra —ni ka kachi i.

Ni siin ña ka'an ña ja Pedro kuu, ko yivi un ni ka kachi:

—Ansu Pedro kuu. Nu suu iin tajnu Yandios ja ndito Pedro kuu —ni ka kachi.

¹⁶Ni siin Pedro skajan da yuxe'e un, ti sa ni ka jiña yivi un. Nu ni ka jini ja maa Pedro kuu da, ti tendi'i yivi un ni ka naa ini. ¹⁷Yukan ti ni sa'a da seña jiin nda'a da ja na kasi yu'u yivi un. Ti ni keja'a da jani da nasa ni keni'in Yandios maa da ini vekaa un, ti suni ni kachi da:

—Kani jnu'un nuu Jacobo jiin uu ga yivi ka kandixia, taka ja ni jna'an ri —ni kachi da.

Yukan ti ni kee da kua'an da.

¹⁸Nu ni kundijin inga kivi, ti tendi'i soldado un ni ka sana ini, ti ka jikajnu'un jna'an:

—Nachi kua'an Pedro —ni ka kachi.

¹⁹Yukan ti ni kachi Herodes ja na nanduku da Pedro, ko tu ni ka nani'in da chaa. Yukan ti ni keja'a Herodes jikajnu'un da soldado, ti soldado un tu na jnu'un ni ka ja'a da. Yukan ti ni kachi Herodes ja na kuū soldado un. Ti yukan ni kee Herodes ñuu Judea ti kua'an da ñuu Cesarea. Yukan ni kuncha da.

Ni ji'i Herodes

²⁰Kiti ini Herodes nuu yivi ñuu Tiro jiin yivi ñuu Sidón. Ti ni ka ja'an yivi ñuu un nuu Herodes ja ka kuni ndajnu'un iin jniñu jiin da. Tendi'i da ni jakoyo nuu kancha Herodes, ti ni ka ka'an da jiin Blasto, iin chaa ndisojniñu ña'nu nuu Herodes, ja na ka'an da jiin Herodes, ti cha'u yivi un maa da. Ti ni kachi da ja chindee da yivi un. Ni ka ka'an va'a da jiin Herodes ja na ndumani da naa da, chi taka ja ka yaji da vaji ñuu nuu ni ta'u Herodes jniñu un. ²¹Yukan ti ni kachi Herodes na kivi jakoyo tuku da. Nu ni jaa kivi un, ni naki'in Herodes sa'ma da ja jajniñu da nu ka'an da nuu yivi. Ni nukoo da nuu silla kuña'nu da, ti ni ka'an da nuu yivi un.

²²Yukan ti ni ka keja'a yivi ka kanajiin, ti ni ka kachi:

—iChaa ka'an jnu'un ja'a, ansu chaa ñuyivi ja'a kuu, chi iin yandios kuu! —ni ka kachi da.

Sia'an ni ka kachi da, chi ka kuni da ja na ndumani tuku da.

²³Ti hora jña ni sa'a iin tajnu Yandios ja na koo u'u Herodes, chi ni ja'a ya jnu'un ja ni ka kachi yivi un ja kuu da iin yandios. Ni ndo'o xaan da nundo'o, chi ni ka yee tindaku da, ti sa ni ji'i da.

²⁴Yukan ti kua'a xaan yivi ni ka kandixia jnu'un Yandios, ti ni ka ka'an jnu'un ya nuu kua'a ga yivi.

²⁵Bernabé jiin Saulo ni ka yinda'a da xu'un ja ni ka kekoo da ja kuu yivi nda'u ka iyo ñuu Jerusalén, ti sa ni ka nandeokuñi da ñuu Antioquía. Ti suni ni ja'an Juan Marcos jiin da naa da.

Bernabé jiin Saulo ni ka jachanu da jnu'un Yandios yivi inga nación

13 Ñuu Antioquía ni ka iyo kua'a yivi ni ka kandixia jnu'un Jesús. Tijni yivi ni ka ka'an da, ti ni ka skua'a da jnu'un Yandios. Yukan ni ka'iin Bernabé, Simón ja ni ka ka'an da “Chaa jnuu”, Lucio chaa ñuu Cirene, Saulo, jiin Manaén chaa ni kuu mani jiin Herodes, chi yukan ni ja'nu da. ²Hin kivi ni ka ndututu tendi'i chaa ka kandixia un, ka iyo ndicha da ja nakanajaa da Yandios naa da, ti ni kachi Espíritu Santo nuu da: —Taji Saulo jiin Bernabé na kinkoyo da nuu sa'a da jniñu, chi kua'a ri iin jniñu nuu da —ni kachi ya.

³Yukan na ti ni ka iyo ndicha ini da, ni ka nakanajaa da Yandios. Ni ka chuxndee da nda'a da siki Bernabé jiin Saulo ja na ki'in sa'a da jniñu un, ti ni ka kanxia'u da naa da. Sia'an ni taji Espíritu Santo Bernabé jiin Saulo ja na sa'a da jniñu un naa da.

**Ni ka ka'an apóstol jnu'un
Yandios ñuu Chipre**

⁴Yukan kuu ja kuankoyo Bernabé jiin Saulo ñuu Seleucia. Yukan ni ka kivi da iin barco ti kuankoyo da ñuu Chipre, ja kande nuu mar un. ⁵Ni jakoyo da ñuu Salamina, ja yinda'a Chipre. Ni ka kivi da veñu'un yivi Israel yukan, ti ni ka ka'an da jnu'un Yandios. Suni ni ja'an Juan chindee da Bernabé jiin Saulo. ⁶Ni ka kee da kuankoyo da ti ni jakoyo da ñuu Pafos. Yukan ni ka jini da iin chaa Israel nani Barjesús. Suni nani da Elimas chi kuu da iin chaa tasi. Ni xnda'u da yivi, chi ni kachi da ja ka'an da jnu'un Yandios vasu tu jini da. ⁷Ni kuu mani da jiin Sergio Paulo, chaa ni ta'u jniñu ñuu yukan. Sergio Paulo ni kuu iin chaa ndichi ñuu yukan. Ni kana Sergio Paulo Bernabé jiin Saulo ja kuni kunso'o da jnu'un Yandios. ⁸Ko chaa tasi un tu kuni da ja na ka'an Bernabé jiin Saulo nuu Sergio Paulo, chi tu kuni da ja na kandixia chaa un jnu'un Jesús. ⁹Ti Saulo, ja suni nani da Pablo, jiin inijnuni Espiritu Santo ni nde'e va'a da nuu chaa tasi un, ¹⁰ti ni kachi da:

—Ro'o ja xnda'u ña'an, ja sa'a jniñu kue'e. Kuu ra iin se'e ja'u'u. Tu sa'a ra iin jniñu kaxan. Taka jinu ka'an ra ja tu va'a ja ki'in yivi ichi Yandios. ¹¹Vijna na ti xndichi Yandios ro'o. Kukuaa ra ti tu kunde'e ra ja kuu tijni kivi —ni kachi Pablo.

Yukan ti ni kukuaa ni chaa tasi un, chi ni chaa ni viko nduchi da, ti ni nduku da iin chaa kunchaka da nuu nachi ki'in da. ¹²Ni jini Sergio

Paulo nava ni jna'an chaa tasi un, ti ni keja'a da kandixia da Jesús, ti ni naa ini da jiin taka jnu'un Yandios ni ka ka'an Bernabé jiin Pablo.

**Kanchuku Pablo jiin Bernabé
ñuu Antioquía Pisidia**

¹³Pablo jiin uu ga jna'an da, ni ka kee da ñuu Pafos, ni ka kivi da barco ti kuankoyo da ñuu Perge, ja kande nuu yinda'a ñuu Panfilia. Yukan ni xndoo Juan Bernabé jiin Pablo, ti ni nandeokuñi da ñuu Jerusalén. ¹⁴Ni ka ya'a Pablo jiin uu ga chaa kuankoyo jiin da ñuu Perge, ti kuankoyo da ñuu Antioquía ja kande nuu yinda'a ñuu Pisidia. Ni jakoyo da yukan iin sábado, ni ka kivi da veñu'un nuu ka nchañu'un chaa Israel, ti ni ka nukoo da jiin yivi un. ¹⁵Xnakan ni ka ka'u da tutu ni chaa Moisés, ti sa ni ka ka'u da tutu ni ka chaa profeta, chaa ka'an ja kuu Yandios. Yukan ti sa ni ka taji chaa ka kuña'nu veñu'un un iin chaa ni kaxjnu'un nuu Pablo jiin uu ga chaa un, ti ni kachi da:

—Ro'o naa ra, nu ka iyo jnu'un ka'an ra nuu yivi ja'a, kuu ka'an ra vijnañu'ni —ni kachi da.

¹⁶Ni ndokuñi Pablo, ti ni sa'a da seña jiin nda'a da ja na kasi yu'u yivi un, ti ni kachi da:

—Ro'o chaa Israel naa ra jiin taka yivi ka nchañu'un Yandios, kunso'o va'a ra jnu'un ka'an ri naa ra. ¹⁷Ni nakaji Yandios jna'an yo najana'an, ti ni ka nchañu'un da ya. Ni chindee ya maa da na ni kanchuku da ñuu Egipto, chi ni ka nakaya xaan da. Yukan ti ni keni'in Yandios maa da ñuu Egipto, chi kuu sa'a Yandios nasa kuni maa ya.

¹⁸Ni ja'a ya jnu'un ja na sa'a yivi un nava kuu ini i nuu ñu'un te'e un ja kuu uu xiko kuiya.

¹⁹Ni jaa iin kivi nu ni ka kivi da ñuu Canaán. Ni chindee Yandios maa da, ti ni ka xnaa da uxia ñuu na'nu yukan. Ti ñuu yukan ni ka kuña'nu nuu uu ga ñuu, ko Yandios ni ja'a ndi'i ya ñu'un un nuu da naa da. ²⁰Ni kunchuku da yukan kuun ciento uu xiko uxi kuiya, ti ni kachi Yandios ja na ta'u chaa kuu juez jniñu nuu yivi un undi kivi ni kii Samuel.

²¹Ni kuiya ni chaku Samuel, ni ka jikanta'u yivi un nuu Yandios ja na koo iin chaa kaña'nu ta'u jniñu nuu da naa da. Yukan ti ni ja'a ya jnu'un ni kii Saúl, se'e Cis, ni kuu da chaa ni ta'u jniñu nuu yivi un. Ni kuu da iin jna'an Benjamín. Ni ta'u Saúl jniñu nuu yivi un nuu uu xiko kuiya. ²²Ni keni'in Yandios Saúl.

Yukan ni nakua'a ya jniñu un nuu David, ti yukan ni kendo da kuu da chaa ta'u jniñu ni tu'u nación Israel. Ni ka'an Yandios nava kaa David, chi ni kachi ya: “Jini ri David, se'e yii Isaí, ti jajna'an ini ri da, chi sa'a da taka nau ja kuni ri”, ni kachi ya. ²³Na kivi ni ya'a ni kachi Yandios: “Jaa iin kivi ja koo iin jna'an David, ti chaa un nama siki yivi ti keta'u i”, ni kachi ya.

Ti chaa un kuu ja nama yo'o naa yo ja ka kuu yo chaa Israel. Chaa un kuu Jesús. ²⁴Tu ja'i keja'a Jesús ka'an ya jnu'un Yandios na ni ka'an Juan ja na nakani ini yivi Israel nuu kuachi i, ti na kuanducha i. ²⁵Kuan kuyajni kivi ja xndi'i Juan jniñu da, ti ni kachi da nuu yivi: “Ka ndatu ra iin chaa kuña'nu ga, ti ka ndo'o

ini ra ja ru'u kuu, ansu ru'u kuu, ko kuan kuyajni chaa chaa un, ti ta'u da jniñu ña'nu ga. Yukan kuu ja tu kejna'an ri jiin da, chi tu kuña'nu ga ri”, ni kachi Juan —kachi Pablo.

²⁶Siin Pablo ka'an da:

—Ro'o ja ka kuu jna'an Abraham naa ra, jiin taka yivi ka nchañu'un Yandios, ja ni kachi Yandios nasa nanita'u yo. ²⁷Sábado taka semana, ka skua'a yivi ñuu Jerusalén jiin taka chaa ka ta'u jniñu un, tutu ni ka sa'a profeta jana'an, ko tu ka chaku ini ra taka jnu'un ka skua'a ra. Yukan kuu ja ni ka siuku i jnu'un ni ka skua'a ra un, chi tu ni ka nakuni ra na chaa ni kuu Jesús, ti ni ka xndichi ra ya. ²⁸Ni ka jini ra ja tu ni iyo kuachi Jesús, ko ni ka ndo'o ini i ja ka'ni ra ya. Ni ka ka'an ra jiin Pilato ja na ka'ni da ya. ²⁹Kua'a ja ni ka sa'a i jiin Jesús, ti ni ka ja'ni ra ya nava ni ka kachi profeta najana'an. Yukan ti ni ka kuni'in ra Jesús nda'a cruz un, ti ni ka chunduji ra ya. ³⁰Ko ni ja'a Yandios jniñu nuu ya ti ni naxndoto ya Jesús nuu ñuji'i un. ³¹Tijni kivi ni ka jini ndaja'a Jesús un ja chaku ya. Chaa un ni ka yaku jiin ya na kivi ni kee ya ñuu Galilea, ti ni nandeokuñi ya ñuu Jerusalén. Ni ka kachi chaa un ja ni ka jini da ya — ni kachi Pablo.

³²Siin Pablo ka'an da, ti ni kachi da:

—Ka ka'an ri jnu'un Yandios nuu ra naa ra. Ja ka jini ra ja ni kachi Yandios nuu jna'an yo najana'an.

³³Ja ka jini yo vijna ja ni siuku Yandios nava ni kachi ya, chi ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu Jesús, ti ni naxndoto tuku ya Jesús. Nuu Salmo

kuu uu ni chiso David nava ni kachi Yandios ja nava jna'an Jesús na ni kachi ya: “Ro'o kuu se'e ri, ti vijna ni stuu ri ro'o nuu yivi, ti na kuni yivi ja se'e ri kuu ra”, ni kachi ya.

³⁴Iyo nuu yoso inga jnu'un ja ni ka'an Yandios jiin Jesús na ni kachi ya: “Chindee ri ro'o nava ni kachi ri nuu David.” Sia'an ni kachi Yandios, chi kua'a ya jniñu nuu Jesús ti naxndoto ya Jesús nuu ñuji'i un, chi tu ni ja'a Yandios jnu'un ja te'yu yiki kuñu Jesús. ³⁵Ti iyo nuu yoso inga jnu'un ja ni ka'an David ja ndoo na jna'an Jesús na ni kachi da: “Yandios, tu kua'a ni jnu'un ja te'yu yiki kuñu se'e ni, ja kin sa'a jniñu ña'nu”, sia'an ni kachi da. ³⁶Na ni kuncha David ñuyivi ja'a, ni sa'a da nava ni kachi Yandios, ti ni jaa iin kivi ja ni ji'i da. Ñunduji da nuu ka ñunduji jna'an da najana'an, ti ni te'yu yiki kuñu da. ³⁷Sia'an ni jna'an David, ko nuu Jesús ni ja'a Yandios iin jniñu nuu ya, ni naxndoto tuku ya Jesús, ti tu ni te'yu yiki kuñu ya.

³⁸Kuni ri ja na kuni ra naa ra ja maa Jesús kuu ja kenchaa kuachi yo. ³⁹Undi vijna tu ja'i keta'u ra vasu ni ka jandatu ra taka jnu'un Yandios ni chiso Moisés. Ko vijna ti Jesús kuu ja kenchaa kuachi ra naa ra, ti nanita'u ra nu na kandixia ra ya naa ra. ⁴⁰Koto ra maa ra naa ra nava tu jna'an ra nava ka'an jnu'un ni ka chiso profeta najana'an. Ni kachi da:

⁴¹Ko ru'u ja kuu Yandios, nu na sa'a ri iin jniñu ña'nu, ti naa ini ra naa ra ti kuū ra.

Chi ni tu kandixia ra vasu na kani yivi jnu'un nuu ra.

Ti vijna ni stuu ri ro'o nuu yivi, ti na kuni yivi ja se'e ri kuu ra, ni kachi profeta un.

Sia'an ni ka'an Pablo nuu yivi ni ka ndututu veñu'un un.

⁴²Yukan ti nu kuan kee Pablo jiin uu ga chaa un, ti ni ka kachi yivi un jiin da ja na kinkoyo tuku da inga semana, ti na ka'an tuku da jnu'un un. ⁴³Nu ni ndi'i yivi ni ka jicha veñu'un un, kua'a yivi Israel ni ka ndikun da Pablo jiin Bernabé. Suni ni ka ndikun yivi ka ñava'a jnu'un chaa Israel. Ti ni kachi Pablo jiin Bernabé nuu yivi un ja ni ini ni añu i na kundikun i ichi Yandios.

⁴⁴Nu ni jaa inga sábadu, ti ni ka ndututu kua'a xaan ga yivi ñuu un ja ka kuni i kunso'o i jnu'un Yandios. ⁴⁵Uu chaa Israel, tu ni ka jajna'an ini ja ni ka jini da ja kua'a xaan yivi un ni ka ndututu, ti ni ka kuu kuasun ini da. Yukan ti ni ka kachi da ja tu va'a jnu'un ni ka ka'an Pablo jiin uu ga chaa un, ti ni ka keja'a ka kananchaa da Pablo jiin uu ga chaa ka jika jiin da un.

⁴⁶Pablo jiin Bernabé, tu ni ka yu'u da, ti ni ka keja'a da ka ka'an da nuu yivi un, ti ni ka kachi da:

—Kanu kuu ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu ro'o naa ra ja ka kuu ra chaa Israel, ko vijna, na ka'an ri nuu yivi inga nación, chi tu ka kuni ra kunso'o ra, ti ni tu ka jandatu ra. Ti tu ka kuni ra kunchuku ra jiin Yandios andivi. ⁴⁷Yukan kuu ja na kinkoyo ri nuu ka'liin yivi inga nación, chi undi jana'an ni kachi Yandios:

Ni taji ri ro'o ja ka'an ra nuu yivi inga nación.

Yukan kuu ja ni ñuyivi ka'an ra nasa nanita'u yivi.

Sia'an ni kachi Yandios —kachi Pablo.

⁴⁸Nu ni ka jiniso'o yivi inga nación ka'iin un taka jnu'un ni ka'an Pablo, ni ka kusiini ti ni ka kachi:

—Jnu'un Yandios kuu ja kanuu ga —ni ka kachi.

Ni nakaji Yandios tijni chaa un ja na kunchuku da jiin ya sa ni ka keja'a ka kandixia da. ⁴⁹Yukan ti taka chaa un ni ka ka'an da jnu'un Yandios ni ñuu yukan. ⁵⁰Yukan ka'iin tijni ñasi'i ka siuku ndaa jnu'un chaa Israel. Nini ka ja'an ña veñu'un Israel, ka kanajaa ña Yandios. Ti chaa Israel un ni ka keja'a ka ka'an jiin ñasi'i un, jiin chaa ka kuña'nu ñuu un, ti ni ka ndondaa da siki Pablo jiin Bernabé. Yukan ti ni sa'a yivi un ja na kondo'o Pablo jiin Bernabé, chi tu ni ka jajna'an ini, ti ni ka keni'in da kuankoyo da. ⁵¹Yukan ti Pablo jiin Bernabé, ni ka kisi da tikacha ja'a da nuu yivi un. Yukan ni kuu seña ja tu ni ka janta'u yivi un maa da. Ni ka kee da ti kuankoyo da ñuu Iconio. ⁵²Yukan ti taka yivi ni ka kandixia ñuu Antioquía un ni ka kusiini ini i, chi ja ni chaa Espiritu Santo kancha ya jiin i naa i.

Ka'iin Pablo jiin Bernabé ñuu Iconio

14 Pablo jiin Bernabé ni jakoyo da ñuu Iconio. Ni ka kivi da veñu'un nuu ka skua'a chaa Israel. Yukan ni ka ka'an da jnu'un Yandios nuu yivi ka'iin un. Yukan kuu ja ni ka keja'a yivi ni ka kandixia i jnu'un Jesús. Ni ka kandixia yivi Israel jiin yivi inga nación, ti ni ka kuu kua'a yivi un.

²Tijni yivi Israel ka'iin un ni ka ñuso'o jnu'un ni ka'an Pablo, ko tu ni ka jandatu, ti ni ka ska'an da yivi inga nación ja na ka'an kue'e da siki yivi ka kandixia un. ³Yukan kuu ja ni kunchuku Pablo jiin jna'an da tijni kivi ñuu Iconio un. Tu ni ka yu'u da kachi da ja kunda'u Yandios yivi naa i. Ti Yandios ni ja'a jniñu ña'nu nuu da naa da ja na sa'a da jniñu ña'nu. Yukan kuu ja ni sa'a Yandios nava na chaku ini yivi ñuu un ja jandaa kuu ja ka ka'an da jnu'un ya. ⁴Ti yivi Iconio un ka ñuu sava. Sava kajiiin jiin chaa Israel, ti sava kajiiin Pablo jiin Bernabé. ⁵Tijni chaa Israel jiin chaa inga nación, jiin chaa ña'nu un ni ka keja'a ka ndo'o kue'e ini ja kua'a yuu siki da maa da. ⁶Yukan ti ni ka jini Pablo jiin jna'an da. Ni ka kee da kuankoyo da ñuu Likaonia. Ni jakoyo da ñuu Listra, ti sa ni ka ya'a da ñuu Derbe. Kuankoyo da taka ga ñuu yukan, ⁷ti ka ka'an da jnu'un Jesús.

Ni ka ja'a da yuu siki Pablo ñuu Listra

⁸Ñuu Listra yukan kancha iin chaa tikuku, chi sia'an ni kaku da. Yukan kuu ja tu kuu kaka da. Ni jiniso'o da jnu'un ka'an Pablo. ⁹Ni nde'e va'a Pablo nuu chaa tikuku un, ti ni jini Pablo ja ni kandixia chaa un, ti kuni da nduva'a da. ¹⁰Yukan ti jiin tachi ni'in ni kachi Pablo nuu da:
—iNdokuñi ndaa jiin si'in ra! —ni kachi da.

Yukan ti uni ni kanda chaa un ti ni keja'a da jika da. ¹¹Ni ka jini yivi un nava ni sa'a Pablo, ti ni ka keja'a ka kanajiiin, ti ka ka'an:

—iNi ka kuun Yandios nuu ka'iin yo ja'a, ti kanda nanu kanda yo'o naa yo. Ti yo'o chi yivi ka kuu yo! —ni ka kachi yivi un. (Sia'an ni ka ka'an da nuu yu'u ka ka'an yivi Likaonia.)

¹²Ni ka kachi da ja Bernabé ni kuu Júpiter, ti Pablo ni kuu Mercurio, chi maa da kuu ja ni ka'an. Sia'an ni ka ka'an da, chi ja ni ka nchañu'un da Júpiter jiin Mercurio. ¹³Yu'u ñuu un iyo iin veñu'un nuu ni ka nchañu'un yivi un Júpiter. Yukan ti sutu Júpiter, ni yinda'a da xndiki jiin corona ita. Ti kuni sutu jiin yivi ñuu un ka'ni da tijni xndiki ja soko da ti nuu Pablo jiin Bernabé, chi ka ndo'o ini da ja maa da ka kuu uu santu. ¹⁴Yukan ti ni ka jini apóstol, Bernabé jiin Pablo ja ka kuni yivi un kunchañu'un i maa da naa da. Ni ka keja'a da ka ja'ncha da sa'ma da, chi ni ka kuu kui'ya ini da. Ni ka kanajiin da, ti ni kachi Pablo:

¹⁵—Ro'o naa ra, tu va'a ja ka sa'a ra sia'an. Suni yivi ka kuu ri. Ka'an ri nuu ra naa ra ja na xndoo ra jniñu ka sa'a ra, chi tu kaxan. Ka'an ri jiin ra ja na kandixia ra nuu Yandios chaku, chi maa ya ni sa'a taka ja iyo. Ni sa'a ya andivi, ñuyivi jiin mar. ¹⁶Undi jana'an ni ja'a ya jnu'un ja na sa'a yivi nasa kuu ini. ¹⁷Ko Yandios ni stuu ya maa ya nava kaa ya, chi ni sa'a ya jniñu va'a ja kuu tendi'i yivi. Ni sa'a ya ja na kuun sau, ni sa'a ya ja na kuu jniñu ka sa'a yivi taka kuiya, ja ni ja'a ya ja kuu chaku yivi nava na koo sii ini i. Yukan kuu ja ni sa'a Yandios ja kuu yo naa yo —ni kachi Pablo.

¹⁸Sia'an ni ka'an Pablo, ko yii sa ni kuu ni jasi da ja ka'ni yivi un xndiki ja soko nuu da, chi ka kuni kunchañu'un da maa da naa da.

¹⁹Yukan ti yivi ñuu Antioquía ni chakoyo nuu ka'iin Pablo jiin chaa ka jika jiin da. Suni chakoyo chaa Israel kanchuku ñuu Iconio, ni ka ska'an da yivi Listra un, ti ni ka keja'a ka kuiti ini nuu Pablo jiin jna'a da. Yukan ti ni ka ja'a yuu siki Pablo, ti ni ji'i nuu da. Yukan ti ni ka ñu'un da Pablo undi yu'u ñuu un, chi ni ka ndo'o ini ja ni ji'i da. ²⁰Yukan ti yivi ni ka skua'a jiin Pablo un ni chakoyo da nuu katuu da, ti hora jña ni ndukaji ini da ti ni ndoko da. Ni ndokuñi da, ti ni ndivi tuku da ñuu un. Ni kundijin inga kivi, ti kua'an da jiin Bernabé ichi ñuu Derbe. ²¹Yukan ni ka ka'an da jnu'un Yandios, ti kua'a xaan yivi un ni ka kandixia jnu'un Jesús. Ni ka kee da yukan, ti ni ka nandeokuñi tuku da ñuu Listra. Ti ni ka naya'a tuku da ñuu Iconio, ti ni najakoyo da ñuu Antioquía. ²²Yukan ni ka ja'a da jnundee ini yivi ka kandixia un, ti ni kachi Pablo:

—Kandixia ni ini ni añu ra Jesús naa ra. Tendi'i yo koo nundo'o, ko sia'an ti na jakoyo yo ñuu nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi Pablo.

²³Taka ñuu nuu ni ka ya'a da un ni ka nduku da chaa nchañu'un Jesús un, ti ni ka ja'a da jniñu nuu da. Ni ka iyo ndicha yivi un, ti ni ka jikanta'u da nuu Yandios, ti sa ni kachi Pablo nuu da:

—Ja ni ka kandixia ra Jesús naa ra, ti maa ya kuu ja koto ro'o naa ra —ni kachi da.

**Ka nandeokuñi Pablo jiin
Bernabé ñuu Antioquía**

²⁴Yukan ti ni ka naya'a da ñuu Pisidia, ti ni najakoyo da ñuu Perge nuu yinda'a Panfilia. ²⁵Suni ni ka ka'an da jnu'un Yandios yukan, ti sa kuankoyo da ñuu Atalia. ²⁶Yukan ni ka kivi da barco, ti kuankoyo da ñuu Antioquía nuu ni ka kee da un. Yukan ni kuu undi nuu ni ni ka jikanta'u yivi nuu Yandios ja na chindee ya Pablo jiin chaa ka jika jiin da taka nuu kinkoyo da. Ni ka nandeokuñi da yukan, chi ja ni ndi'i jniñu da ni ka sa'a da. ²⁷Ni jakoyo da ñuu un, ti ni ka nastutu da taka yivi ka kandixia un, ti ni jani da jnu'un nava ni chindee Yandios nuu da. Ni ka kachi da nuu yivi un:

—Ja ni chindee Yandios ja yivi inga nación, suni na kandixia i Jesús —ni kachi da.

²⁸Yukan ti na'an ni kunchuku Pablo jiin Bernabé jiin yivi ka kandixia un.

**Ni ka ndututu yivi ka
kandixia ñuu Jerusalén**

15 Nu ni ka najakoyo Pablo jiin Bernabé ñuu Antioquía tijni yivi ni ka kee ñuu Judea, ti kuankoyo i ñuu Antioquía. Yivi Israel ni ka kuu i, ko ni ka kandixia i Jesús. Yukan ni ka keja'a yivi ka skua'a jiin yivi inga nación ja ka kandixia i Jesús, ti ni ka kachi i:

—Kuni ja na koo seña yiki kuñu ra naa ra nava ni kachi Moisés, chi nu tuu, ti tu keta'u ra naa ra —ni ka kachi da.

²Ko Pablo jiin Bernabé tu ni ka jajna'an ini da, ti ni ka chajna'an da

jnu'un jiin yivi Judea un. Yukan ti ni ka ja'a yivi Antioquía un jniñu nuu Pablo jiin Bernabé jiin uu ga chaa ka kandixia un, ja na kinkoyo da ñuu Jerusalén nuu kanchuku apóstol jiin chaa ka kuña'nu nuu yivi kandixia un, ja na ndajnu'un da siki nundo'o iyo ñuu Antioquía.

³Yivi Antioquía un ni ka taji da kuankoyo da ñuu Jerusalén. Ichi kuankoyo da ni ka ya'a da ñuu Fenicia jiin ñuu Samaria. Nu ni ka ya'a da ñuu yukan, ni ka jani da jnu'un nuu yivi ka kandixia un, ja ni ka keja'a yivi inga nación ka xndoo i jnuún i ti ka kandixia i Jesús. Yukan ti tendi'i yivi ka kandixia un ni ka kusii ini i.

⁴Ni jakoyo Pablo jiin chaa ka jika jiin da ñuu Jerusalén, apóstol un jiin chaa ka kuña'nu nuu yivi kandixia un, jiin taka yivi ka kandixia un, ni ka kanxia'u jiin da naa da. Yukan ti Pablo jiin jna'an da un ni ka jani da jnu'un nava ni sa'a Yandios taka ñuu ni ka ja'an da. ⁵Yukan ka'iin tijni chaa fariseo ja ni ka kandixia Jesús. Ni ka ndokuñi da, ti ni ka kachi da:

—Kanu kuu ja na koo seña yiki kuñu taka yivi ka kandixia Jesús, nava ni kachi Yandios najana'an, ti suni kanu kuu ja na kachi yo ja na sa'a yivi taka jnu'un ni xndoo Moisés —ni ka kachi da.

⁶Yukan ja ni ka ndututu apóstol jiin chaa ka yinda'a yivi ka kandixia un, ja ndajnu'un da siki jniñu Pablo jiin chaa ka jika jiin da. ⁷Kani xaan ni ka ndajnu'un da sa ni ndokuñi Pedro, ti ni ka'an da:

—Ro'o naa ra, ja ka jini ra ja undi najana'an ni taji Yandios ru'u ja

ka'an ri nuu yivi inga nación. Nu ni ka jiniso'o i jnu'un Yandios, ti suni ni ka kandixia i. ⁸Jini Yandios añu taka yivi naa i, ti ni xna'an ya nuu yo ja ni janta'u ya yivi un, chi ni taji ya Espíritu Santo nuu i nanu ni taji ya Espíritu Santo nuu yo'o naa yo. Yukan kuu jnu'un ja ni janta'u Yandios yivi yukan. ⁹Tu ni kachi Yandios nuu yo: "Tu kaxan yivi inga nación, chi ro'o kuu ja kaxan." Suni ni janta'u Yandios yivi inga nación naa i, chi ni ka kandixia i ya. ¹⁰Nu kachi yo nuu yivi ka kandixia Jesús inga nación ja na siin jnu'un ni xndoo Moisés, kondo'o yivi un. Yukan kuu ja tu va'a kachi yo. Jini yo ja jna'an yo jana'an, tu ni ka kundee da siuku da taka jnu'un ni kachi Moisés. Ti ni yo'o, tu ka kundee yo siuku yo. ¹¹Ansu nini sia'an ti sa keta'u yo, chi keta'u yo sia'an ni nava kuni maa Jesús. Ti suni sia'an ni ka keta'u yivi inga nación yukan —sia'an ni ka'an Pedro nuu chaa un.

¹²Yukan ti ni ndi'i yivi un ni ka jasi yu'u, chi ni ka'an kaji da. Suni ni ka chunso'o da taka jnu'un ni ka ka'an Pablo jiin Bernabé. Ni ka jani da jnu'un nava ni chindee Yandios maa da, ja ni ka sa'a da jniñu ña'nu nuu yivi inga nación. Ni ka jini yivi un nasa sa'a Yandios jniñu, ti ni ka naa ini i. ¹³Nu ni ndi'i ni ka ka'an Pablo jiin Bernabé, ti ni kachi Jacobo:

—Ro'o naa ra, kunso'o na ka'an ri.

¹⁴Ja ni kachi Simón Pedro nasa ni nakaji Yandios yivi inga nación, ti ni ka ndivi i nuu ya. ¹⁵Suni jnu'un un ni ka chiso profeta najana'an nasa chindee Yandios yivi inga

nación na ni ka ka'an da jnu'un Yandios:

¹⁶Nu vaji ga kivi, ti chaa iin chaa kuu Cristo, chi maa ri taji da.

Na ni chaku David ni ka nchañu'un ndaa yivi ru'u, ko ni jaa iin kivi ja ni ka xndoo ru'u.

Ti jaa iin kivi ja kunchañu'un tuku yivi ru'u, nanu ni ka nchañu'un ru'u na ni chaku David.

¹⁷Yukan kuu ja na nduku ndaa yivi inga nación ru'u, ti kandixia ru'u.

¹⁸Sia'an ni kachi Yandios na ni xna'an ya nuu yo na jana'an.

Kachi tutu.

¹⁹Yukan kuu ja ndo'o ini ri ja tu kuu kua'a yo nundo'o nuu yivi inga nación ja ka kandixia. ²⁰Chi so ja na sa'a yo iin tutu na ki'in, ti yukan na chiso yo ja koto ma kaji ga i kuñu kuiti ni ka soko inga yivi un nuu santu i, ti chaa iyo ñasi'i koto kunchaka da inga ñasi'i. Ti suni ña'an ka iyo yii, koto kunchaka ña inga chaa. Suni na chiso yo ja koto ma kaji i kuñu kuiti ka ne'ne, xi kuiti ka kanchaa ti ni niñi ti, koto ma kaji i naa i. ²¹Ka'an ri ja na kachi yo jnu'un ja'a, chi taka ñuu ka ka'an yivi jnu'un un ja sia'an ni chiso Moisés najana'an, ti taka sábadu ka skua'a yivi jnu'un un ini veñu'un Israel undi vijna. Ti nu xnaa yo jnu'un Moisés, yukan tu jajna'an ini yivi un —sia'an ni kachi Jacobo nuu yivi ni ka ndututu un.

²²Yukan ti apóstol jiin chaa ka yinda'a yivi un, jiin uu ga yivi ka kandixia Jesús un, ni ka ndo'o ini da ja nakaji da uu chaa taji da

kinkoyo da jiin Pablo jiin Bernabé ñuu Antioquía. Yukan ti ni ka taji da Judas Barsabás jiin Silas, chaa ka kuña'nu nuu yivi ka kandixia un. ²³Ni ka ja'a yivi un iin tutu ka yinda'a chaa un. Ti tutu un ni taji da nuu yivi inga nación ja kanchuku ñuu Antioquía, ñuu Siria, jiin ñuu Cilicia, ti ni ka kachi da sia'an:

“Ru'u apóstol naa ri jiin chaa ka kuña'nu jiin uu ga chaa ka kandixia ja'a. Ka kanxia'u ri jiin ra naa ra. ²⁴Ni chaa jnu'un ja'a ja uu chaa ka jika jiin ri ni ka kee da ja'a, ti kuajakoyo da jña, ti ka ja'a da ti'li nundo'o nuu ra naa ra, ti vijna ka ndi'i ini ra naa ra. Tu ni ka taji ri chaa un naa da. ²⁵Ni ka ndajnu'un taka ri naa ri, ti ni ka nduku ri uu chaa na jakoyo da nuu ka'iin ra. Jakoyo da jiin Bernabé jiin Pablo. Ka kusii ini ri jiin Bernabé jiin Pablo. ²⁶Ni ka ja'an da tigni ñuu nuu ni ka kuni ka'ni yivi da naa da, chi ka sa'a da jniñu ja kuu Jito'yo Jesús, ya kuu Cristo. ²⁷Yukan kuu ja na taji ri Judas jiin Silas jiin da naa da. Ka ka'an kaji da nuu ra naa ra siki jnu'un ka chiso ri ja'a. ²⁸Ni chindee Espiritu Santo ru'u naa ri. Yukan kuu ja ka ndo'o ini ri ja na kachi ri nuu ra ja tu nini kuu ja kuandatu ra taka jnu'un najana'an, ko nini kuu ja koto ra maa ra nuu taka jnu'un ka chiso ri ja'a. ²⁹Tu kuu kaji ra ja ka soko yivi nuu santu. Tu kuu kaji ra kuñu kuiti nu tu ni jati ndi'i niñi ti, ni tu kuu kaji ra niñi kuiti. Ro'o chaa naa ra, tu kuu kunchaka ra inga ñasi'i. Suni sia'an ñasi'i naa ña, tu kuu kunchaka ña inga chaa. Nu na koto ra maa ra naa ra ti va'a

kunchuku ra. Na kukuee jiin ra naa ra nuu Yandios.” Yukan kuu tutu ni ka sa'a da nuu yivi Antioquía na ni ka ndututu da ñuu Jerusalén.

³⁰Yukan ti Pablo jiin chaa ka jika da jiin da, kuankoyo da jiin jnu'un yukan ñuu Antioquía. Yukan ni ka kana da taka yivi ka kandixia un, ti ni ka nakua'a da tutu un. ³¹Nu ni ka ka'u yivi un tutu un, ni ka kusii xaan ini da, chi ni ja'a da jnundee ini nuu da. ³²Yukan ti Judas jiin Silas ni ka keja'a da ka ka'an da nuu yivi un, chi suni ka kuu da chaa ka ka'an jnu'un Yandios, ti suni ni ka ja'a da jnundee ini yivi un. Ni ka chindee da yivi un, ti ni ka kusii tuku ini da. ³³Ni ku'iin da jaku kivi yukan, ti ni ka nataji tuku yivi un Judas jiin Silas kuankoyo da nuu ka'iin chaa ni ka taji da un. Ti ni ka kachi da nuu da:

—Na kukuee jiin ra naa ra nuu Yandios —ni ka kachi da.

³⁴Ko ni ndo'o ini Silas ja kendo da yukan jaku ga kivi niku. ³⁵Ti Pablo jiin Bernabé ni ka kendo da ñuu Antioquía yukan. Ni ka skua'a da jiin yivi un, ti ni ka ka'an da jnu'un Yandios. Yukan ti suni kua'a chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios yukan.

Kua'an Pablo jinu kuu uu

³⁶Yukan ni jaa iin kivi ja ni kachi Pablo nuu Bernabé:

—Na nandeokuñi yo taka ñuu nuu ni ka ka'an yo jnu'un Yandios undi nuu. Nde'e yo nasa kanchuku taka yivi ni ka kandixia jnu'un Jesús un —ni kachi da.

³⁷Bernabé kuni da ja na ki'in Juan Marcos jiin da naa da. ³⁸Ko Pablo tu kuni da, chi ni xndoo Juan

Marcos da naa da ñuu Panfilia, ti tukaa ni ja'an da jiin da ja sa'a da jniñu yukan. ³⁹Bernabé jiin Pablo tu ni ka kejna'an ini da, ti ni ka kusiin da naa da. Yukan ti kua'an Bernabé jiin Marcos ni ka kivi da barco, ti kuankoyo da ñuu Chipre. ⁴⁰Yukan ti kua'an Pablo jiin Silas. Ti yivi ka kandixia un ni ka jikanta'u i nuu Yandios ja na chindee ya Pablo jiin chaa kua'an jiin da tuku. Yukan ti ni ka kee da kua'an da. ⁴¹Ni ka ya'a da ñuu Siria, ni ka ya'a da ñuu Cilicia, ti ni ka ja'a da jnundee ini taka chaa ka kandixia un.

Ni chindee Timoteo Pablo jiin Silas

16 Yukan ti Pablo jiin Silas ni na jakoyo tuku da ñuu Derbe. Ni ka naya'a tuku da ñuu Listra. Yukan ni ka ndejna'an da jiin iin chaa nani Timoteo. Ni ndivi da jiin Yandios. Nana da ni kuu ña iin ña'an Israel, ko suni ni kandixia ña Jesús. Tata da ni kuu chaa griego. ²Yivi ka kandixia ñuu Listra ni ka kachi ja chaa va'a kuu Timoteo. Suni sia'an ni ka kachi yivi Iconio. ³Yukan kuu ja ni kuni Pablo ja na ki'in Timoteo jiin da, ko xnakan ni sa'a da seña yiki kuñu Timoteo nava tu ka'an chaa Israel kanchuku un siki da, chi ka jini da ja chaa griego kuu tata da, ti tu siuku da jnu'un chaa Israel. ⁴Yukan ni ka ya'a da ndi iin ndi iin ñuu un, ti ni ka jani dajnu'un nava ni ka chiso da nuu tutu un. ⁵Yukan kuu ja ni ka kundee ini yivi ka kandixia un, chi ni ka kandixia ndaa da Yandios. Ti taka kivi kuan kukua'a yivi ka kandixia un.

Ni jani Pablo iin chaa ñuu Macedonia

⁶Pablo jiin chaa kua'an jiin da, ni ka ya'a da ñuu Frigia, ti suni ni ka ya'a da ñuu Galacia, chi Espiritu Santo tu ni ja'a ya jnu'un ja ka'an da jnu'un Yandios ñuu Asia. ⁷Yukan ti na jakoyo da nuu ndejna'an ñuu Misia jiin inga ñuu, chi ka kuni kinkoyo da ñuu Bitinia, ko Espiritu Santo tu ni ja'a ya jnu'un ja kinkoyo da yukan. ⁸Yukan kuu ja ni ka kivi da ñuu Misia, ti ni jakoyo da ñuu Troas. ⁹Yukan ni ka kixi da jakuaa, ti ni jani Pablo ja ni jini da iin chaa ñuu Macedonia kandichi da yukan. Knda'u da jiin Pablo, ti ni kachi da: —Yaa ni ñuu Macedonia, ti chindee ni saña naa na —ni kachi da.

¹⁰Yukan kuu ja ni jini Pablo nuu jani da. Ru'u Lucas suni ni jaa ri nuu ka'iin Pablo jiin chaa kua'an jiin da. Yukan ni ka sa'a tu'va ri maa ri, ti kuankoyo ri ñuu Macedonia, chi ni ka jini ri ja Yandios taji ru'u ja na kinkoyo ri yukan, ja na ka'an ri jnu'un ya nuu yivi yukan.

Ka'iin Pablo jiin Silas ñuu Filipos

¹¹Ni ka kivi ri barco ñuu Troas yukan, ti kuankoyo ndoo ri undi ñuu Samotracia. Ni kundijin inga kivi, ni jakoyo ri ñuu Neápolis. ¹²Yukan ni ka xndoo ri barco ti kuankoyo ri ñuu Filipos, ja kuu iin ñuu ka'nu yukan. Tu iyo inga ñuu ka'nu ga ja kuu ñuu Macedonia un ja yinda'a ñuu Roma. Na'an ni ku'iin ri yukan. ¹³Ɔin sábadu kuankoyo ri yu'u ñuu un, ni ka

ja'an ri nuu ni ka ndututu yivi Israel yu'u iin yucha un, ja kanajaa da Yandios. Ni jakoyo ri, ti ni ka nukoo ri, ti ni ka ka'an ri jiin ñasi'i ni ka ndututu yukan. Ni ka ka'an ri jnu'un Yandios. ¹⁴Iin ñasi'i un ni nani ña Lidia. Xiko ña sa'ma va'a, sa'ma ja ni ka sa'a jiin yu'va ncha. Ni kuu ña iin ña'an ñuu Tiatira, ti suni ni nchañu'un ña Yandios nanu ka sa'a yivi Israel. Ni chunso'o va'a ña, ti ni chindee Yandios maa ña. Yukan kuu ja ni kandixia ña nava ni kachi Pablo. ¹⁵Ni janducha ña jiin taka jna'an ña kanchuku ve'e ña, ti ni kachi ña nuu ri naa ri:

—Ña'an ve'e ri, ti kendo ra naa ra, chi ka jini ra ja kandixia ndaa ri Jesús —ni kachi ña.

Ni chayika ña ru'u naa ri, ti ni ka ja'an ri ve'e ña.

¹⁶Inga kivi kuankoyo ri ichi nuu ka kanajaa chaa Israel un Yandios. Ni ka ndejna'an ri jiin iin ña'an suchi. Nini ka'an ña nuu yivi nasa kuu inga kivi vaji, ti ka'an ña nasa jna'an yivi un, chi yi'i tachi xaan jiin ña. Ni kuu ña muzu uu ga chaa un naa da, ti ni ni'in kua'a ña xu'un nuu chaa un naa da. ¹⁷Ni keja'a ndikun ña Pablo jiin tendi'i ri naa ri, ti ni keja'a ña kanajiin ko'o ña, ti ni kachi ña:

—iChaa ja'a ka sa'a da jniñu ja kuu Yandios ña'nu kancha andivi!
iKa jani da jnu'un nasa nanita'u yo!
—ni kachi ña.

¹⁸Sia'an ni ndikun ña tijni kivi ru'u naa ri undi tukaa ni kundee Pablo. Ti ni ndeokoto da nuu ña, ti ni kachi da nuu tachi xaan ja yi'i jiin ña un:

—Na kachi ri ja kin kee ra ini ña'an jña, nava jniñu ta'u Jesús, ya kuu Cristo —ni kachi da.

Ti hora jña ni kenchaa tachi xaan un kua'an.

¹⁹Yukan ti nu ni ka jini chaa ka ta'u jniñu nuu ña un, ja tukaa ga ni'in ña xu'un, chi ni kenchaa tachi xaan un. Yukan ti ni ka jniñu da Pablo jiin Silas kuankoyo da jiin da nuu ni ka ndututu chaa ka kuña'nu nuu ya'u un. ²⁰Kuankoyo chaa un jiin da naa da nuu juez un, ti ni ka kachi da:

—Ka ja'a chaa ja'a nundo'o ñuu yo, ti chaa Israel ka kuu da. ²¹Ka ka'an da ja na kuandatu yo jnu'un da, ko tu ka'an ley yo ja kuandatu yo jnu'un da, chi Roma ta'u jniñu nuu yo —ni ka kachi da.

²²Suni sia'an ni ka kachi tendi'i yivi un. Yukan ni ka kachi juez nuu policia:

—Tava sa'ma da, ti kani ra yujnu siki da naa ra —ni ka kachi da.

²³Ni ka kani xaan da Pablo jiin Silas, ti ni ka jnaa da chaa vekaa, ti ni ka kachi da nuu policia ndito vekaa un:

—Kundito va'a ra chaa jña naa da —ni ka kachi da.

²⁴Sia'an ni ka kachi juez nuu policia un, ti policia un ni ka jniñu da chaa, ti ni ka jnaa da undi sandi'i ni ga jiki vekaa un. Ti ni ka sa'a kutu da si'in Pablo jiin Silas tikui yujnu na'nu.

²⁵Sa'a yo ja kuan kuu ñuu, ti Pablo jiin Silas ka kanajaa da Yandios, ti ka jita da himno. Ti taka chaa ka'iin ini vekaa un ka ñuso'o da. ²⁶Sana ini da ti ni chaa iin ñujnaa xaan. Ni kanda ni nama vekaa un, ti tendi'i yuxe'e un ni ka nuña, ti ni ka ndaji cadena ka ndikun taka presu un. ²⁷Ni ndoto

chaa ndito yuxe'e un, ti ni jini da ja ni ka nuña yuxe'e un. Ni tava da machete da. Kuni da ka'ni da maa da, chi ni ndo'o ini da ja ni ndi'i presu un ni ka kee kua'an. ²⁸Ni jini Pablo ti ni kana ko'o da xini da, ti ni kachi da:

—Tu ka'ni ra maa ra, chi tendi'i ri ka'iin ja'a —ni kachi da.

²⁹Ni jikan policia un iin nu'un, ti ja'a da corri ni kivi da ini vekaa un, ti ni jakunjiti da nuu Pablo jiin Silas. Ti ni'in da ja yu'u da. ³⁰Yukan ti ni keni'in policia un Pablo jiin Silas, ti ni keja'a jikajnu'un da:

—Taa, ndoo sa'a na nava na kenchaa kuachi na, ti nanita'u na —ni kachi da.

³¹Yukan ti ni kachi Pablo:

—Kandixia Jito'yo Jesús ti na nanita'u ra, ti suni tendi'i yivi kanchuku ve'e ra nanita'u i —ni kachi da.

³²Yukan ti ni ka ka'an Pablo jiin Silas jnu'un Yandios nuu da jiin tendi'i yivi kanchuku ve'e da. ³³Ti suni hora jakuaa yukan ni nakacha policia un nuu ni ka tuji Pablo jiin chaa ka jika jiin da. Yukan ti ni ka janducha policia un jiin tendi'i yivi kanchuku ve'e da, chi ni ka kandixia da jnu'un Jito'yo Jesús. ³⁴Yukan ti ni ka kivi da ve'e policia un, ti ni ja'a chaa un ja ni ka yaji da. Ni kusii ini policia un jiin tendi'i jna'an da kankuchu ve'e da, chi ni ka kandixia da Yandios. Yukan ti ni ka nandeokuñi Pablo jiin Silas vekaa un tuku.

³⁵Ni kundijin inga kivi, ti ni ka taji juez un policia ja na kachi da nuu policia ndito vekaa un ja na sia da Pablo jiin Silas. ³⁶Yukan ti

ni kachi policia ndito vekaa un nuu Pablo:

—Ni ka taji juez razón ja na sia na ni'in naa ni. Yukan kuu ja kuu kekoyo ni, ti na kukuee kinkoyo ni —ni kachi da.

³⁷Yukan ti ni kachi Pablo nuu policia un:

—Ka'an ley ja yivi y'i'i nuu Roma, tu kuu kani da i nu tu ja'i xndichi da. Chaa Roma ka kuu na. Tu ni ka xndichi ni saña naa na. Ni ka kani ni saña naa na nuu yivi kua'a un, ti ni ka chondee ni saña vekaa. Ti vijna ka kuni keni'in xe'e ni saña naa na. Ko tu kuu. Kuan kachi ni nuu chaa kuña'nu un na kikoyo maa da, ti na sia da saña —ni kachi Pablo.

³⁸Yukan ti ni kachi policia un nuu juez nava ni kachi Pablo. Nu ni ka jini juez un ja suni chaa Roma ka kuu Pablo jiin Silas, ti ni ka yu'u da. ³⁹Yukan ti kuankoyo da nuu ka'iin Pablo jiin Silas vekaa un, ti ni ka nandakan ta'u da nuu da. Ni ka keni'in da chaa, ti ni ka kachi da nuu da naa da:

—Ka kanda'u na jiin ni naa ni, ja na kekoyo ni nuu na ja'a ti kinkoyo ni —ni ka kachi da.

⁴⁰Yukan ti ni ka kee da vekaa un, ti kuankoyo da ve'e Lidia. Yukan ni ka ka'an tuku da nuu uu ga yivi ka kandixia un, ti ni ka ja'a da jnundee ini yivi un, ti sa kuankoyo da.

Ni ka ndondaa yivi Tesalónica

17 Ni ka ya'a Pablo jiin chaa kua'an jiin da nuu Anfípolis, ni ka ya'a da nuu Apolonia, ti sa ni jakoyo da nuu Tesalónica. Suni iyo

iin veñu'un ni ka nchañu'un yivi Israel yukan. ²Ni kivi Pablo yukan, chi sia'an ni sa'a da taka ñuu nuu ni ja'an da. Uni sábadó ni ja'an da yukan, ti ni ka skua'a da jnu'un Yandios jiin yivi un. Nu ni ka'an da un, ti ni kachi kaji da jnu'un Yandios. ³Ni kachi da nuu yivi un:

—Jnu'un Yandios ka'an ja kondo'o Cristo ti kuū ya, ti nandoto tuku ya nuu ñuji'i un. Ti ka'an ri ja Jesús kuu Cristo, chi Yandios ni taji ya ja ta'u ya jniñu ña'nu —ni kachi Pablo.

⁴Yukan ti tijni yivi Israel un, ni ka keja'a ka kandixia Jesús, ti ni ka keja'an ini i jiin Pablo jiin Silas. Ti suni ka'iin yivi griego ja undi nuu ni ka ki'in jnu'un yivi Israel. Suni kua'a yivi un ni ka kandixia Jesús. Suni ni ka'iin tijni ñasi'i ka nchañu'un ndaa Yandios. Ka ja'an xaan ña veñu'un chaa Israel, ti ka sa'a ña nava iyo jnu'un chaa Israel. Yukan kuu ja ka ja'a yivi un ja yiñu'un ña naa ña. Suni ni ka kandixia ña'an un Jesús, ti ni ka kuu kua'a ña'an un naa ña.

⁵Ti suni tijni yivi Israel ka'iin un, tu ni ka kandixia. Ni ka kuu kuasun ini, ti ni ka ka'an jiin sava chaa kuxi ja ka ndo'o kue'e ini ka yaku ichi un. Yukan ti ni ka keja'a ka kanajiin ko'o da, ti yachi xaan ni ka kututu yivi ñuu un. Ti ni ka ska'an yivi un. Yukan kuankoyo da ve'e Jasón, ni ka kivi da ka nanduku da Pablo jiin Silas, ja na keni'in da chaa ti kinchaka da nuu yivi un. ⁶Tu ni ka ni'in da Pablo jiin Silas. Yukan kuu ja ni ka ñu'un da Jasón jiin uu ga chaa ka kandixia Jesús un, ti ni ka chakuachi da yukan:

—Chakoyo tijni chaa inga ñuu yo ja'a ja ni ka ska'an da yivi taka ñuu

nuu ni ka ja'an da. ⁷Ti Jasón ja'a ni skivi da chaa un ve'e da. Tu ka jandatu da jniñu ta'u César, chaa ta'u jniñu ñuu Roma. Ka ka'an da ja iyo inga chaa ta'u jniñu ni ñuyivi. Ti chaa un kuu Jesús —sia'an ni ka kachi da nuu chaa ka kuña'nu un.

⁸Nu ni ka jiniso'o da jnu'un un, tendi'i chaa ka kuña'nu jiin yivi un, ni ka kuiti xaan ini, ti ni ka keja'a ka kanajiin. ⁹Yukan ti chaa ka kuña'nu un ni ka jikan da multa nuu Jasón jiin da naa da, ja na kekoyo Pablo jiin Silas ki'in da inga ñuu, ti sa ni keta'u Jasón jiin chaa un naa da.

Kande Pablo jiin Silas ñuu Berea

¹⁰Yukan ti yivi ka kandixia ñuu Tesalónica ni ka taji da Pablo jiin Silas kuankoyo da ñuu Berea. Jakuaa ni ka kee da kua'an da. Ni jakoyo da yukan, ti ni ka kivi da veñu'un nuu ka nchañu'un yivi Israel. ¹¹Va'a ga ini yivi Israel kanchuku ñuu Berea, chi tu ni ka sa'a nanu ni ka sa'a yivi Israel kanchuku ñuu Tesalónica. Yivi Berea un ni ka kuni kunsho'o jnu'un Yandios. Taka kivi ni ka skua'a va'a jnu'un Yandios, ti ka nanduku da nuu tutu Yandios nu jandaa kuu jnu'un ka'an Pablo.

¹²Yukan ti kua'a yivi un, ni ka kandixia jnu'un Jesús. Suni ni ka kandixia yivi griego. Kua'a yivi kuu kandixia un, kuu yivi ka un kuña'nu. Kuu ñasi'i kuu chaa.

¹³Yukan ti ni jaa jnu'un nuu yivi ñuu Tesalónica, ti ka jiniso'o yivi Israel kanchuku yukan ja suni ka'an Pablo jnu'un Yandios ñuu Berea. Kuankoyo da yukan ti ni keja'a

ka ska'an da yivi ñuu un, ti ni ka keja'a yivi Berea un ka ndo'o ini. ¹⁴Yukan ti yivi ka kandixia un ni ka taji ni da Pablo kua'an da ichi yu'u mar un, ko Silas jiin Timoteo ni ka kendo da ti'li ga ñuu Berea yukan. ¹⁵Suni tijni chaa ka kandixia un kuankoyo da jiin Pablo, ti kuankoyo da jiin da undi ñuu Berea ja na kasjnu'un da nuu Silas jiin Timoteo ja na kinkoyo yachi da nuu kande Pablo. Yukan ti ni ka nandeokuñi chaa un undi ñuu Berea.

Kande Pablo ñuu Atenas

¹⁶Ndatu Pablo, Silas jiin Timoteo ñuu Atenas. Ni ndatu da, ti ni jini da ja ka iyo kua'a santu ni ka sa'a yivi yukan ti ka nchañu'un i, ti ni kukui'ya ini da. ¹⁷Yukan kuu ja ni ka'an kua'a da jiin tendi'i yivi un. Ni ka'an da jiin yivi Israel ini veñu'un nuu ka nchañu'un. Suni ni ka'an da jiin yivi inga nación ja ka nchañu'un da Yandios. Suni taka kivi ni ka'an da nuu yivi ka'iin nuu ya'u. ¹⁸Yukan ti ni ka ka'an yivi un jiin Pablo. Tijni yivi un ka skua'a jnu'un epicúreo, suni tijni ka skua'a jnu'un estoico. Ni ka'an Pablo nuu yivi un, ti yivi un ni ka keja'a ka ka'an:

—iNaa jnu'un ka'an chaa ja'a ja ka'an xaan da, ko siin xaan jnu'un ka'an da! —ni ka kachi yivi un.

Sava yivi un ka ka'an:

—Ka'an da ja iyo inga Yandios — ni ka kachi.

Sia'an ni ka ka'an yivi un, chi ni ka'an Pablo jnu'un Jesús, ti suni ni kachi da ja ka nandoto tuku ndiyi. ¹⁹Ni ka jni yivi un Pablo, ti kuankoyo jiin da nuu yuku nani

Areópago. Yukan ka ndututu chaa ka kuña'nu ñuu Atenas ka ndajnu'un da. Yukan ti ka kachi da nuu Pablo:

—Kani na jnu'un kuu jnu'un xna'an ra nuu yivi ja'a, ²⁰chi siin xaan ka'an ra. Tu ja'i kunso'o ri naa ri na jnu'un ka'an ra. Ka kuni ri naa ri na jnu'un kuu —ni ka kachi da.

²¹Tendi'i yivi ñuu Atenas ka kuni ka'an taka jnu'un jaa un. Suni ka kuni kunso'o taka jnu'un jaa un, chi sia'an kanda. Tukaa iyo inga jniñu ka sa'a. Suni sia'an sa'a yivi ñuu un, ti suni sia'an sa'a inga yivi chakoyo ñuu un. ²²Yukan ti ni jakuiñi Pablo ma'ñu nuu ni ka ndututu chaa ka kuña'nu nuu yuku Areópago yukan, ti ni keja'a ka'a da nuu chaa Atenas:

—Tendi'i ni'in, chaa ka kuña'nu naa ni, jini na ja ka nchañu'un ni ini ni kua'a santu. ²³Ni jikonuu na ñuu ni, ti ni jini na taka santu ja ni ka sa'a, ti ka nchañu'un ni. Suni ni jini na iin nuu kuncha iin santu, ko tundo kancha. Hin letra jika altar un ja ka'an: “Tu ka jini ri Yandios un.” Ka nchañu'un ni un, ko tu chaku ini ni. Vijna na kachi na nuu ni nava kuu —ni kachi Pablo.

Siin Pablo ka'an da:

²⁴—Yukan kuu Yandios ja ni sa'a ñuyivi jiin taka ja iyo ñuyivi. Ni ta'u ya jniñu andivi, ti suni ni ta'u ya jniñu ñuyivi ja'a, ko tu nandi'i ya iin ve'e ja sa'a yivi ja kuncha ya, nanu ka sa'a yivi ja kuu santu. ²⁵Tu nandi'i ya ja chindee yivi ya, chi tundo kumani nuu ya. Maa ya ja'a tendi'i ja iyo. Maa ya sa'a ja ka chaku yo, ti jaan tachi yo. ²⁶Hin ni yivi ni sa'a Yandios undi nuu. Yukan ti ni ka nduu kua'a yivi, ti

ni sa'a ya ja na kuchaku yivi ni ñuyivi. Ni kachi Yandios nasa na'an kuchaku iin iin yivi, ti ni kachi ya nanu kunchuku yivi. ²⁷Sia'an ni sa'a Yandios nava na kachi yivi: “¿Ndoo ni kuu sia'an? Ti sia'an sa na nanduku yivi Yandios, ko tu yii nani'in yivi ya.” ²⁸Ni sa'a ya ja chaku yo. Ni sa'a ya ja jikonuu yo, ti sa'a yo taka jniñu. Suni sia'an ni ka ka'an tijni chaa tu'va ñuu ni undi najana'an na ni ka ka'an da: “Yandios ni sa'a yo'o.”

²⁹Yukan kuu ja tu va'a ka ndo'o ini ni ja kaa Yandios nanu ka ndo'o ini yivi. Ni ka sa'a i santu nava ni ka ndo'o ini i, ansu Yandios kuu ja ni ka sa'a yivi jiin oro, ni ja ni ka sa'a jiin plata, ni ja ni ka sa'a jiin yuu. Tu va'a ja ni ka ndo'o ini ni ja sia'an kaa Yandios, chi maa ya ni sa'a yo'o. ³⁰Undi najana'an tu ni ka jini yivi jniñu ka sa'a i. Tundo ni sa'a Yandios jiin yivi un, ko vijna ti ni kuni ya ja tendi'i yivi na nakani ini i nuu kuachi i. ³¹Kuni ya ja na kuu sia'an, chi ni kachi ya ja na koo iin kivi na xndichi ya tendi'i yivi, chi ni ja'a ya jniñu nuu iin chaa ja na nde'e da nu ni sa'a va'a yivi, xi ni sa'a kue'e i, ti chaa un ka'an da mani jandaa. Ti ni naxndoto ya chaa un nuu ka'iin ndiyi un ja nakuni yo na kaa chaa xndichi nuu yivi un —sia'an ni kachi Pablo.

³²Nu ni ka jiniso'o ja ni ka'an Pablo ja nandoto tuku ndiyi, sava da ni ka kuu ichi ini, ti sava da ni ka kachi: —Inga jinu sa na kunso'o ri naa ri nasa nandoto tuku ndiyi —ni ka kachi da.

³³Yukan ni kee Pablo nuu ka'iin da un, ti kua'an da. ³⁴Tijni yivi

un ni ka najna'an jiin Pablo, ti ni ka kandixia. Iin chaa un ni nani Dionisio. Suni ni kuu da iin chaa kuña'nu ñuu un. Iin ñasi'i un ni nani Dámaris. Suni sia'an ni ka kandixia uu ga yivi un.

Kande Pablo ñuu Corinto

18 Ni kee Pablo ñuu Atenas ti kua'an da ñuu Corinto. ²Yukan ni ndejna'an Pablo jiin iin chaa Israel nani Aquila. Ni kuu da iin chaa ñuu Ponto. Sa jaku kivi ni jakoyo da yukan jiin ñasi'i da nani Priscila, chi ni ka kee da ñuu Italia. Ni ka kee da yukan, chi Claudio ni keni'in tendi'i yivi Israel kanchuku ñuu Roma yukan. Claudio ni ta'u jniñu ni ñuu Italia. Ni ja'an Pablo ve'e Aquila jiin Priscila. ³Ti yukan ni kuncha da jaku kivi, chi iin ni jniñu ni ka sa'a da naa da. Ni ka sa'a da ve'e jiin sa'ma. Ni ka sa'a ndinduu da jniñu un, ti sia'an ka ni'in da xu'un da. ⁴Taka sábado ni ja'an Pablo veñu'un nuu ka nchañu'un yivi Israel un, ti ni ka'an da. Ni ka'an da nuu yivi Israel, ti suni ni ka'an da nuu yivi inga nación, chi kuni da ja na kandixia yivi un Jesús.

⁵Yukan ti Silas jiin Timoteo ni ka kee da ñuu Macedonia, ti ni jakoyo da yukan. Ti Pablo ni keja'a ni ini da ka'an da jnu'un Yandios. Ni skua'a da jiin yivi Israel un, ti ni kachi da:

—Kandatu ra Cristo naa ra. Ko na kachi ri nuu ra ja Jesús kuu Cristo, chi Yandios ni taji ya ja ta'u ya jniñu ña'nu —ni kachi da.

⁶Ni ka keja'a ka kuiti ini yivi Israel un nuu Pablo, ti ni ka ka'an

kue'e da nuu da. Yukan ti ni kisi Pablo sa'ma da, chi tukaa kundee ini da jiin jnu'un ni ka ka'an yivi un, ti ni kachi da:

—Kuachi maa ra naa ra nu tu nanita'u ra naa ra. Tu na kuachi ru'u, chi ja ni ka kachi ri nuu na nava ni kachi Yandios. Vijna ti na ki'in ri, ti na ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi inga nación —ni kachi da.

⁷Ni kee da veñu'un Israel un, ti kua'an da ve'e iin chaa nani Justo, ja kancha xiin veñu'un un. Suni ni nchañu'un da Yandios. ⁸Ko iyo iin chaa nani Crispo ja ni yinda'a veñu'un Israel un. Maa da jiin tendi'i jna'an da ni ka kandixia da Jesús. Suni kua'a yivi ñuu Corinto ni ka jiniso'o jnu'un Yandios, ni ka kandixia i Jesús, ti ni ka janducha i. ⁹⁻¹⁰Yukan ti ni skoto jani nuu Pablo iin jakuaa, ti ni kachi Yandios nuu da:

Tu yu'u ra siin ra ka'an ra jnu'un ri, chi chindee ri ro'o, ti tundo sa'a yivi jiin ra. Siin ka'an ra ti tu kasiyu'u ra, chi iyo kua'a xaan yivi ñuu ja'a ja na kandixia ru'u —ni kachi ya nuu jani un.

¹¹Yukan ti ni kendo Pablo ñuu Corinto un ni kuncha da iin kuiya sava, ti ni skua'a da jnu'un Yandios jiin yivi un naa i.

¹²Galión ni nani iin chaa ni ta'u jniñu ni ñuu Acaya un. Ni ka nduu iin nuu ini chaa Israel un, ni ka jniñ da Pablo ti kuankoyo da jiin da nuu Galión. ¹³Ti yukan ni ka kachi da:

—Ka'an chaa ja'a ja na kunchañu'un yivi Yandios, ko ansu sia'an ka'an ley yo —ni ka kachi da.

¹⁴Ja kuni ka'an Pablo, ti ni kachi Galión nuu yivi Israel un:

—Nde'e naa ra, tundo ni sa'a chaa ja'a. Nu ni sakui'na da, xi ni ja'ni da iin ndiyi, sa na kunso'o ri jnu'un ka ka'an ra naa ra, ko tundo ni sa'a da. ¹⁵Na kachi ri ja kuu maa ra naa ra. Ka kuni chakuachi ra da ja skua'a da inga jnu'un. Siin jnu'un ka'an da, ti siin kuu ley ra naa ra. Tu kuenta'u ri jnu'un ka ka'an ra naa ra —ni kachi Galión.

¹⁶Yukan ti ni keni'in da yivi un kuankoyo fuera. ¹⁷Yukan ti tendi'i chaa griego un ni ka jniñ da Sóstenes ja kuña'nu veñu'un chaa Israel un, ni ka ja'a da tau chaa un yuxe'e sticia un, chi tu ni ka jajna'an ini chaa Israel un, ko Galión tu ni nde'e da un.

Ni nandeokuñi Pablo ñuu Antioquía ti kua'an da jinu kuu uni

¹⁸Tijni ga kivi ni kuncha Pablo ñuu Corinto. Yukan ti ni ka kanxia'u da jiin yivi ka kandixia un, ti kua'an da ichi ñuu Cencrea, ja kuu iin ndañuu Siria. Suni kua'an Aquila jiin Priscila. Ni ka jakoyo da ñuu Cencrea. Yukan ni sete Pablo ixi xini da, chi ja ni sinu da jnu'un ni kachi da nuu Yandios. Yukan ni ka kivi da barco ti kuankoyo da ichi ñuu Siria. ¹⁹Ichi kuankoyo da ni ka ya'a da ñuu Efeso. Yukan ni ka kendo Aquila jiin Priscila, ti ni ja'an Pablo veñu'un nuu ka nchañu'un yivi Israel kanchuku ñuu yukan, ti ni ka'an da jnu'un Yandios nuu yivi un. ²⁰Ni ka kuni yivi un ja na kendo Pablo tijni kivi un, ko tu ni kuni da. ²¹Ni kuu hora ka'an da ja ki'in da, ti ni kachi da:

—No'on ri ñuu Jerusalén, chi koo iin viko, ti kuni ri kunde ri yukan.

Nu na kachi Yandios ti nandeokuñi tuku ri —ni kachi da.

Ni kee da ñuu Efeso un, ti kua'an da ichi yu'u mar. Yukan ni kivi da barco. ²²Yukan ni ya'a da ñuu Cesarea, ti ni jaa da ñuu Jerusalén. Yukan ni kanxia'u da jiin yivi ka kandixia Jesús un, ti sa kua'an da ñuu Antioquía. ²³Na'an ni kuncha da ñuu Antioquía. Yukan ni kee tuku da, ti ni nandeokuñi da ñuu Galacia. Ni naya'a da ñuu Frigia. Ni ya'a da ndi iin ndi iin ñuu yukan, ti ni ja'a da jnundee ini tendi'i yivi ka kandixia Jesús un.

Ni ka'an Apolos ñuu Efeso

²⁴Na ni ya'a Pablo ñuu yukan, iin chaa Israel ni jaa da ñuu Efeso. Ni nani da Apolos, ti ni kuu da chaa Alejandría. Ni ka'an va'a da jnu'un Yandios, ti nakuni va'a da tutu Yandios jana'an. ²⁵Skua'a da jnu'un Jesús. Ni ka'an ni ini da, ko tu jini ndi'i da jnu'un Jesús. Nini jnu'un ni ka'an Juan ni jini da, ti Juan ni skuanducha da yivi. ²⁶Tu ni yu'u da ti ni keja'a ka'an da jnu'un un ini veñu'un nuu ni ka nchañu'un yivi Israel un. Ni ka jiniso'o Aquila jiin Priscila nava ni ka'an da. Yukan kuu ja ni ka kana da chaa, ti ni ka xndaku ndaa da nuu da nava ni jna'an Jesús undi na ni ji'i Juan. ²⁷Yukan ti Apolos kuni da ki'in da Acaya. Ni ka chindee yivi ka kandixia ñuu Efeso un maa da, ti ni ka sa'a i iin tutu nuu yivi ka kandixia Acaya. Ni ka kachi i: “Kuenta'u Apolos.” Sia'an ni ka chiso da, ti kua'an Apolos. Ni ja'a da jnundee ini yivi ka kandixia un. Ja ni ka kandixia yivi un Jesús, chi ni

chindee Yandios maa i. ²⁸Ni ka jini yivi un ja ni nachiso ndaa Apolos nuu yivi Israel, chi ni ja'a Yandios jniñu nuu da. Yukan kuu ja ni skua'a da nava ka'an tutu Yandios. Ni kachi da nuu yivi Israel un: —Ka ndatu ra Cristo naa ra. Ko na kachi ri nuu ra ja Jesús ni kuu Cristo, chi ni taji Yandios ja ta'u ya jniñu ña'nu —ni kachi da.

Kande Pablo ñuu Efeso

19 Apolos ni kendo da ñuu Corinto, ti Pablo kua'an da yuku ñuhún ñuu Asia un, ti ni jaa da ñuu Efeso. Ni jaa da nuu iin tijni yivi ka kandixia jnu'un ni ka'an Juan ja ni skuanducha. ²Ti ni jikajnu'un da nuu da, ti ni kachi da: —¿Ni ka ni'in ra Espíritu Santo kivi ni ka kandixia ra nu? —ni kachi da.

Ti ni ka kachi da nuu Pablo: —Ni tu jini ri nu iyo Espíritu Santo —ni ka kachi da.

³Ti ni jikajnu'un tuku Pablo nuu da naa da, ti ni kachi da:

—¿Nasa ni ka janducha ra naa ra? —ni kachi da.

Ni ka kachi da nuu Pablo:

—Ni ka janducha ri nava ni kachi Juan.

⁴Ti ni kachi Pablo nuu da:

—Juan ni skuanducha da yivi jiin nducha nu ni ka nakani ini da nuu kuachi da. Ni kachi da nuu yivi ja kii inga chaa, ti yivi un na kandixia i ja chaa un kuu Jesús, ya kuu Cristo. Sia'an ni ka'an Juan —ni kachi Pablo.

⁵Nu ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an Pablo, ti ni ka janducha da, chi ni ka kandixia da ja Jesús

kuu Cristo. ⁶Yukan na ti Pablo ni chuxndee da nda'a da siki da naa da, ti ni ka ni'in da Espiritu Santo, ti ni ka keja'a da ka ka'an da inga yu'u yivi, ti suni ka ka'an da jnu'un Yandios. ⁷Ti ka iyo yajni uxi uu jna'an da.

⁸Nu uni yoo ni kunde Pablo un, ni ja'an da veñu'un nuu ka nchañu'un yivi Israel un. Tu ni yu'u da ja ka'an da jiin yivi un, ti ni xna'an da nuu da naa da, ti kua'a jnu'un ni ka'an da nasa ta'u Yandios jniñu.

⁹Yukan ni ka'iin tijni yivi Israel ja ni'in xaan ini da. Tu ni ka kandixia da jnu'un ni ka'an Pablo. Ti ni ka kachi da jiin jna'an da un ja tu iyo va'a jnu'un Jesús. Yukan ti Pablo ni kuxio da nuu ve'nu'un da, ti ni kuu siin da kua'an da jiin chaa ni ka kandixia jiin da un. Ti ni naya'a da iin skuela chaa nani Tiranno. Yukan ti taka kivi ni xna'an Pablo jiin taka yivi ka jakoyo skuela un.

¹⁰Ni skua'a da uu kuiya yukan. Ti tendi'i yivi kanchuku ndañuu Asia un ni ka jiniso'o i jnu'un Jesús. Ni ka jiniso'o yivi Israel, ti suni ni ka jiniso'o yivi inga nación. ¹¹Ni sa'a Pablo kua'a jniñu ña'nu yukan, chi ni chindee Yandios maa da, ti ni ka jini yivi un nava sa'a jniñu Yandios.

¹²Ti yivi un ni ka yinda'a i sava'ni ga pañitu xi sava'ni ga sa'ma, ja ni kue'e Pablo, ti ni ka yinda'a i nuu yivi ka ku'u, ti yivi un ni ka nduva'a i. Suni ni ka yinda'a i nuu yivi ka jna'an tachi xaan, ti tachi xaan un ni kee kua'an, ti ni ka nduva'a yivi un.

¹³Yukan ka jikonuu tijni chaa Israel ja suni ka kenchaa da tachi xaan nuu yivi, chi ka kuu da chaa

tasi. Ka kuni kenchaa da tachi xaan un nuu yivi jiin sivi Jesús, ti ni ka kachi da jiin tachi xaan un:

—Pablo ni ka'an jnu'un Jesús. Jiin jniñu ni ta'u Jesús ka'an ri, ti kuan kee naa ra —ni ka kachi da.

¹⁴Sia'an ni ka sa'a ndi uxia se'e Esceva, iin chaa kuu sutu kuña'nu.

¹⁵Ni ka kachi da jniñu ta'u Jesús nuu tachi xaan un, ti tachi xaan un ni ka kachi:

—Jini ri nau ja kuu Jesús, ti jini ri nau ja kuu Pablo, ko tu jini ri nau ja kuu ro'o naa ra, chi tu ka ta'u ra jniñu ña'nu —ni ka kachi tachi xaan un.

¹⁶Yukan ti chaa ka jna'an tachi xaan un, ni kanda da siki chaa kuachi un ni jniñ da i, ti ni ja'a da tau i ja undi ni ka tuji i. Ni tevichi lii da suchi un naa i. Sia'an ni ka kee i ve'e un, ni ka jinu i. ¹⁷Yukan ti tendi'i yivi ñuu Efeso ni ka jiniso'o nava ni ka jna'an suchi un. Ni ka jiniso'o yivi Israel, ti suni ni ka jiniso'o yivi inga nación. Yukan kuu ja tendi'i yivi un ni ka keja'a ka yu'u da, ti ni ka keja'a ka ka'an da ja ña'nu kuu jniñu ni sa'a Jesús.

¹⁸Kua'a yivi ni ka kandixia Jesús, ti vekoyo i ka ka'an i ja tu iyo va'a jniñu ni ka sa'a i niku. ¹⁹Ni ka kachi kaji i nasa ni ka xnda'u i yivi. Chaa tasi un ni ka yinda'a da tutu tasi, ti tendi'i yivi un ni ka jini ja ni ka ja'ma da un. Ti ni ka tava da nasa nchaa tutu un, ti ni ka jini da ja nchaa uu xiko uxi mil xu'un plata. ²⁰Sia'an ni jichanuu jnu'un Yandios, ti ni ka kandixia kua'a yivi un, ti Yandios ni ja'a ya jnundee ini nuu yivi un.

²¹Yukan ni ndo'o ini Pablo ja nandeokuñi da ndañuu Macedonia.

Ya'a da ndañuu Macedonia. Ya'a da ndañuu Acaya, ti no'on da undi Jerusalén, ko ni kachi da:

—Nu na ya'a ri Jerusalén, ti ki'in ri undi Roma —ni kachi da.

²²Yukan ti ni taji Pablo Timoteo jiin Erasto undi Macedonia, chi ni ka chindee da jiin da, ti ni kendo Pablo jaku ga kivi ñuu Asia.

Ni ka ndondaa yivi Efeso

²³Ti kivi un ni ka ndondaa yivi ñuu Efeso, ja kua'a yivi ni ka kandixia Jesús. ²⁴Ni iyo iin chaa ni nani Demetrio. Ni sa'a da jniñu jiin plata, ti ni ka natejna'an da mani santu kuachi. Nanu santu ni nani Diana. Ti chaa ka sa'a jniñu jiin da un, ni ka ni'in kua'a da xu'un, chi ni kuu ya'u xaan. ²⁵Ti Demetrio un ni nastutu da taka chaa un jiin uu ga chaa ka sa'a jniñu siki jniñu un, ti ni kachi da:

—Taa, ja ka jini yo ja jiin jniñu ja'a ka ni'in kua'a yo xu'un. ²⁶Ko jini yo ja ka'an Pablo ja santu kuachi ka sa'a yo, ansu maa Yandios kuu. Ti sia'an ni skandixia da kua'a yivi, ti tukaa ka jaan i santu ka sa'a yo. Ti ansu nini ñuu Efeso ja'a, chi ni ñuu Asia. Sia'an ka jini yo nava sa'a da. ²⁷Chi nu tukaa kuaan yivi santu ka sa'a yo, ti tu iyo va'a nu sia'an, ko vi'i ga kuu nu na xndoo da ja tukaa kunchañu'un da santu Diana, chi maa ña kuu iin santu ja kuu ña'nu ga. Vijna ni ñuyivi ka nchañu'un i santu un. Sandau xi jaa iin kivi ti tukaa kunchañu'un i Diana —ni kachi Demetrio.

²⁸Nu ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an Demetrio, ni ka kuiti xaan ini da, ti ni ka kanajiin da:

—iDiana, ñuu Efeso ja'a, kuu iin santu kuña'nu ga! —ni ka kachi da.

²⁹Yukan ti ni ka ndondaa yivi ni tu'u ñuu yukan, ni ka jni yivi un Gayo jiin Aristarco, uu chaa ñuu Macedonia, chi ka yaku da jiin Pablo. Ti taka yivi ñuu un ni ka ndututu iin nuu iyo junta ni tu'u ñuu. ³⁰Kuni ki'in Pablo nuu ka kanajiin yivi un, ti ni ka ka'an da jiin da, ko chaa ka kandixia jiin da tu ni ka ja'a da jnu'un. ³¹Ti yukan ka'iin tijni chaa ñuu Asia, ja ka kuu mani da jiin Pablo. Suni ni ka kasjnu'un da nuu Pablo ja tu ki'in da un. ³²Ti nuu junta un ni ka keja'a ka kanajiin yivi. Tijni ni ka ka'an iin jnu'un, ti uu ga ni ka ka'an inga jnu'un, chi ni ka kuvaa da ka kanajiin da. Kua'a da tu ka jini ndoo ni ka ndututu da. ³³Ti chaa Israel un ni ka chinda'a da iin chaa nani Alejandro, ja na ka'an da nuu tendi'i yivi, ni ka jani sava yivi un jnu'un nuu da ndoo ni ka ndututu da, chi tu jini kuiti da. Yukan ti Alejandro ni sa'a da seña jiin nda'a da ja na kasiyu'u yivi un, chi kuni kachi da ja ansu chaa Israel ni ka ndondaa siki ñuu un. ³⁴Ko nu ni ka jini yivi un ja kuu da iin chaa Israel, ti ni ka kanajiin yivi un yajni uu hora, ti ni ka kachi da: —Diana, ñuu Efeso ja'a, kuu iin santu kuña'nu ga —sia'an ni ka kana jiin da.

³⁵Yukan ti iin chaa kuu secretario ñuu un, nu ni kundee da ni ka jasiyu'u yivi un, ti ni keja'a ka'an da nuu i:

—Ni'in naa ni chaa ñuu Efeso, ka jini yivi ni tu'u ñuyivi ja ka jito va'a yo ve'e Diana, chi kuu ña iin

santu kuña'nu ga. Suni jini da ja ka jito yo santu ni kinikava undi andivi. ³⁶Ti tu ni iin yo kachi ja ansu jandaa kuu. Kasi yu'u ni naa ni. Ti tukaa ndoo ka'an ni naa ni, chi tu ni ka jani va'a ini ni. ³⁷Ti ka yinda'a ni Gayo jiin Aristarco. Tu ni ka sakui'na da ini ve'e Diana, ni tu ka ka'an da siki Diana. ³⁸Ti nuu Demetrio jiin uu ga chaa ka sa'a jniñu jiin da un, ka ñu'un kuachi da jiin yivi, ti na kin kankuachi da nuu juez jiin nuu juzgado, na kankuachi da nuu justicia nava na ni'in da ichi da. ³⁹Nu inga jniñu ka jikan ni naa ni, kuu kakan ni nuu iin junta nava ka'an nuu ley. ⁴⁰Sia'an sa'a ni naa ni, chi kuu kankuachi i siki ni, ti kachi i ja ni ka ndondaa ni naa ni siki justicia ja ni ka ndututu ni ja'a. Ti nu na kuni justicia ja ni ka ndututu ni naa ni vijna, ti kajnu'un da ni'in naa ni, ti tundo kachi ni nuu da —ni kachi secretario un.

⁴¹Nu ni ndi'i ni ka'an da sia'an, ti ni nataji da taka yivi un kuano'on i ve'e i.

Kua'an Pablo ñuu Macedonia jiin ñuu Grecia

20 Nu ni ndi'i ni ka jicha nuu yivi ni ka kanajiin nuu junta un. Ti Pablo ni ndututu da jiin yivi ka kandixia, ti ni ja'a da jnundee ini nuu yivi un, ti ni ka kanxia'u da jiin yivi un ti kua'an da undi ñuu Macedonia. ²Ni ya'a da ñuu Macedonia ti ni jikonuu da taka ñuu un ni ja'a da jnundee ini nuu taka yivi ka kandixia jnu'un Jesús. Yukan ti ni ya'a da undi ndañuu Grecia. ³Ni kendo da yukan un yoo. Ni jaa iin kivi ja kuni ki'in

da barco ja ki'in da undi ndañuu Siria. Yukan ti ni ni'in da jnu'un chaa Israel ka ndo'o ini da ja ka'ni da chaa. Yukan ti ni ndo'o ini da ja nandeokuñi da ñuu Macedonia. ⁴Ti kua'an Pablo jiin iin chaa nani Sópater, chaa ñuu Tesalónica. Suni Gayo, chaa ñuu Derbe, jiin Timoteo kuankoyo da jiin da. ⁵⁻⁶Tendi'i da kuankoyo da ñuu Filipos. Ti ni kendo da jaku kivi jiin Lucas, ti uu ga chaa un ni ka kandu da kua'an da. Ti ni ka ndatu da saña undi ñuu Troas. Nu ni ya'a viko ka yee da staa stila tu yi'i levadura, ti ni ka kivi na iin barco ti kua'an na. Ti nuu u'un kivi ni ka janujna'an naa da undi ñuu Troas, ti yukan ni ka kendo na uxia kivi.

Kande Pablo ñuu Troas

⁷Iin kivi domingo ni ka ndututu na jiin taka yivi ka kandixia, ti ni ka yee na staa ja ni ka nuku'un ini na kivi ni kuxini Jesús. Ni ka'an Pablo jnu'un Jesús nuu yivi un undi ñuu, chi inga kivi kuni ki'in da. ⁸Ti kua'a yiti ka kayu nuu ni ka ndututu da, ka'iin da iin ve'e kendo nuu sukun. ⁹Iin chaa lulu nani da Eutico, nukoo da yu'u ventana un. Ti vanuxia ja ni siin Pablo ka'an da, ti ni chaa ma'na nuu chaa lulu un, ti ni kanakava i. Kanakava i uni piso undi nuu ñu'un. Ni ji'i yi. ¹⁰Yukan ti Pablo ni kuun da nuu ni kanakava chaa lulu un, ti ni jinu da siki i, ti ni nanuu da i. Yukan na ti ni kachi Pablo nuu yivi un:

—Koto yu'u ra naa ra, chi chaku i —ni kachi da.

¹¹Yukan na ti ni ndaa Pablo nuu ka'iin da un. Ni ka yee da staa jiin

yivi un, ti ni siin da ka'an da undi ni kuxian inga kivi ti kua'an da. ¹²Chaa lulu un ni nandoto tuku da, ti kuano'on da ve'e da. Yukan kuu ja ni ka kusii xaan ini yivi un.

**Kua'an Pablo jiin chaa ka
jika jiin da ñuu Mileto**

¹³Yukan ti ni ka kandu na, ti ni ka kivi na iin barco. Ti kua'an na undi Asón, nuu ni ka ndatu na Pablo. Sia'an ni kuu ini maa da, chi ni jika ja'a ka kua'an da undi ñuu un. ¹⁴Yukan ni ka ndejna'an na jiin Pablo ñuu Asón un. Ni kivi da jiin na naa na ini barco un, ti kuankoyo na undi ñuu Mitilene. ¹⁵Kee na kuankoyo na yukan jiin barco, ti inga kivi ni ka ya'a na ñuu Quío, ti inga kivi ni ka ja'an na ñuu Samos. Ni kendo na jaku kivi ñuu Trogilio, ti undi inga kivi sa ni ka jaa na undi ñuu Mileto. ¹⁶Tu ni ka ja'an na ñuu Efeso, chi Pablo tu ni kuni da kendo da ñuu Asia yukan. Sia'an ni sa'a da, chi ni ndi'i ini da ja kuni da jaa yachi da ñuu Jerusalén. Nu na kuu yachi da, ti kuni da nasa'a da viko ta'u itu xi triu.

**Jnu'un ni ka'an Pablo nuu chaa ka
yinda'a yivi kandixia ñuu Efeso**

¹⁷Undi ñuu Mileto ni kana Pablo taka chaa ka yinda'a yivi ka kandixia Jesús ñuu Efeso, ja na ki'in da undi nuu kancha Pablo. ¹⁸Nu ni ka jakoyo da nuu kancha Pablo, ti ni kachi Pablo jiin da:
—Ni'in naa ni, ja ka jini ni nasa ni chaa na, na ni chaa na ñuu Asia. ¹⁹Ni sa'a na jniñu ni ta'u Yandios. Tu ni sa'a vixi na maa na. Kukui'ya xaan ini na jiin taka nundo'o ka

sa'a yivi nuu na. Ni ndo'o nene na, chi chaa Israel ni ka sa'a ndeva'a da jiin na. ²⁰Ka jini ni ja tu yu'u na ka'an na jnu'un Yandios nuu ni, ja na kendo va'a ni naa ni. Ni skua'a na jiin ni naa ni nu ni ka ndututu ni, ti suni undi ve'e ni. ²¹Ni ka'an na nuu yivi Israel, ti suni nuu yivi inga nación. Ni ka'an na ja na nakani ini da nuu kuachi da, ti na kandixia da ja Jesús kuu Cristo.

²²Vijna ti ki'in na Jerusalén, chi sia'an kuni maa Espíritu Santo, vasu tu jini na ndoo jna'an na yukan. ²³Taka ñuu ni kii na, ni kachi Espíritu Santo nuu na ja koo ndo'o koo nene na, chi ki'in na vekaa. ²⁴Ko tu ndi'i ini na ja yukan. Vasu na ka'ni yivi saña, tundo jitu ini na, chi ndo'o ini ja siuku na jniñu ni ja'a Jesús nuu na, ja na ka'an na jnu'un Yandios. Ti sia'an kuu ja kusii ini na. Kuu xaan ini na ka'an na jnu'un Yandios nava kuu ini maa ya, ja kunda'u ini ya yivi naa i.

²⁵Taka nuu kanchuku ni na ni ya'a na, ti ni ka'an na jnu'un ja kuu kivi i nda'a Yandios ti ta'u ya jniñu nuu i. Vijna ti ndo'o ini na ja tukaa kuni ni saña ñuyivi ja'a. ²⁶Ja yukan kuu ja na kachi na nuu ni naa ni, ja tu na kuachi na nu tu ni kandixia ni iin yivi jnu'un Jesús. ²⁷Sia'an na kachi na nuu ni, chi ni ka'an ndaa na taka jniñu ta'u Yandios nuu ni. ²⁸Ja yukan kuu ja koto ni maa ni naa ni. Suni koto ni ñanijna'an ni ja ni kandixia Cristo, chi Espíritu Santo ni ja'a ya jniñu un nuu ni. Ja Jesús ti nanita'u yo, chi ni jati ya niñi ya ti ni ji'i ya ja yo'o naa yo.

²⁹Yukan kuu jnu'un ja'a na nuu ni, ja koto ni maa ni naa ni. Chi nu na

ya'a na ki'in na, ti jini na ja kikoyo yivi koto u'u ni'in naa ni, ti kuni xnaa i jnu'un Yandios, ti xnda'u i ni'in naa ni. ³⁰Iyo sava ni naa ni keja'a xndoña'an, ti xnda'u ni naa ni ja tukaa siin ni jnu'un Yandios. ³¹Ja yukan kuu ja kuni na ja koto va'a ni maa ni naa ni. Ti nuku'un ini ni saña ja uni kuiya ni xna'an na nuu ni, ti ni xndaku na nuu ni, chi ndi kivi ndi ñuu ni skua'a na jiin ni, ti tu ni kuxio na nuu ni. Suni ni nde'e na ti'li ja kuu ni'in naa ni nuu Yandios. ³²Tendi'i ni'in, mani ñani yo naa yo, ña'an ni naa ni ti na chi'i na ni'in nda'a Yandios naa ni. Jnu'un ya ka'an ja kunda'u xaan ini ya. Nu skua'a ni jnu'un ya, ti chindee chitu ya ni'in naa ni ja ni ka kandixia ni ya. Ti kinkoyo ni kunchuku ni jiin Yandios undi andivi jiin uu ga yivi ni nakaji maa ya. ³³Tu ni ndo'o ini na ja kuu maa na xu'un ni, jiin sa'ma ni. ³⁴Ka jini va'a ni ja ni sa'a na jniñu jiin nda'a na jiin ja'a na, ti ni ni'in na taka ja nandi'i na. Suni ni ni'in na taka ja ka nandi'i chaa ni kunchuku jiin na. ³⁵Sia'an ni xna'an na, ja na sa'a yo jniñu, ti chindee yo nuu uu ga yivi nda'u. Nuku'un ini ni jnu'un ni kachi Jesús, na ni ka'an ya: “Kusii ga ini yivi ja chindee ni yi, ti vi'i ga kusii ini maa ni nuu i”, ni kachi Jesús —kachi Pablo.

³⁶Nu ni ndi'i ni ka'an Pablo sia'an, ni jakunjiti da, ti ni kanajaa da Yandios jiin tendi'i yivi un. ³⁷Ti tendi'i yivi un ni ka nde'e i. Ni ka nanuu i, ti ni ka teyu'u i nuu Pablo. ³⁸Ko kukui'ya xaan ini i, chi ni kachi Pablo ja tukaa nakunijna'an i jiin da. Ni ka jan chu'un ichi i da

undi nuu barco, ti ni ka kanxia'u i jiin Pablo.

Kua'an Pablo ñuu Jerusalén

21 Nu ni ka kendo ñanijna'an yo, ti kuankoyo ndoo na undi ñuu Cos, ti inga kivi, undi ñuu Rodas. Yukan ti kuankoyo na undi ñuu Pátara. ²Yukan ni ka kivi na inga barco ja kua'an undi ñuu Fenicia, ti kuankoyo na. ³Nu kuankoyo na ni ka jini na ñuu Chipre ja ni kendo ichi nda'a sajni ichi kuankoyo na, ti ni ka siin na undi ñuu Siria. Yukan ti ni jakoyo na ñuu Tiro, chi barco un ni xndoo jaku ndajniñu ñuu un. ⁴Ti ni ka nanduku na yivi ka kandixia kanchuku ñuu un, ti ni ka kendo na uxia kivi jiin da. Ni ka kachi da nuu Pablo:

—Tu ki'in ni ñuu Jerusalén —ni ka kachi da.

Sia'an ni ka kachi da nuu Pablo, chi sia'an ni ka jini da jiin inijnuni Espiritu Santo. ⁵Ti ni jaa kivi kinkoyo tuku na, ti ñanijna'an yo jiin ñasi'i da, jiin se'e kuachi da, ni ka jan chu'un ichi da saña naa na undi yu'u ñuu un. Yukan ti ni ka jakunjiti naa na na yu'u mar un, ti ni ka jikanta'u na nuu Yandios yukan. ⁶Yukan ti kuankoyo na. Ka kivi tuku na barco, ti maa da naa da, ni ka nandeokuñi da ve'e da.

⁷Sia'an ni kekoyo na ñuu Tiro, ti ni ka jakoyo na undi ñuu Tolemaida. Yukan ni ka kanxia'u na jiin yivi ka kandixia jnu'un Jesús un. Ni ka kendo na iin kivi jiin da naa da. ⁸Ni kundijin inga kivi ti kuankoyo na. Ni ka jaa na ñuu Cesarea, ti ni ka ja'an na ve'e Felipe, chaa

ka'an jnu'un Yandios. Kuu da iin chaa junukuachi ja ni nakaji yivi ka kandixia ñuu Jerusalén, chi na jana'an ni ka nakaji yivi uxia chaa chindejna'an jiin apóstol. Ni ka kendo na jiin da jaku kivi. ⁹Felipe un ñava'a da kuun sesi'i da, ja tu ni ka nanda'a ña, ti ñaa un ka ka'an ña jnu'un Yandios. ¹⁰Ni kendo na yukan jaku kivi, ti ni chaa iin chaa ka'an jnu'un Yandios. Vaji da ñuu Judea, ti nani da Agabo. ¹¹Ti ni chaa da nuu kanchuku na. Ni ndaji da sanchi Pablo, ti ni ju'ni da nda'a maa da, ti ni kachi da nuu Pablo:

—Ni kachi Espíritu Santo ja sia'an ku'ni chaa Israel ja xiin sanchi ja'a, ti nakua'a da chaa nuu yivi inga nación, ni kachi Espíritu Santo — kachi Agabo.

¹²Ni ka jiniso'o na jnu'un ni kachi Agabo, ti ni ka keja'a ka xndaku na nuu Pablo ja tu ki'in da undi ñuu Jerusalén. Suni yivi ka kandixia ñuu Cesarea, ni ka chayika i Pablo. ¹³Yukan ti Pablo ni kachi da nuu na naa na:

—Koto nde'e ra naa ra. Koto sakui'ya ra ini ri. Ja iyo tu'va ri nuu ndoo na kuu. Nu yivi Jerusalén na jniï da presu ru'u tundo sa'a, ti iyo va'a vasu na kuū ri. Sia'an na kuu ri ja siki Jesús —ni kachi da.

¹⁴Tu ni ka kundee na kasi na ini da. Yukan kuu ja ni ka sia na da, ti ni ka kachi na:

—Na kuu nava kuni maa Yandios —ni ka kachi na.

¹⁵Yukan na ti ka nduku ndee na ni ka stutu na ndajniñu na, ti kuankoyo na undi ñuu Jerusalén.

¹⁶Ti kuankoyo tijnï chaa ka kandixia Jesús ñuu Cesarea jiin

na. Ñuu Jerusalén yukan, iyo iin chaa nani Mnasón, ja najana'an vaji da ñuu Chipre, ti ja iyo kuiya ni kandixia da Jesús. Nanijna'an yo ni ka yinda'a da saña ja kendo na ve'e Mnasón.

Ja ni jaa Pablo ve'e Jacobo

¹⁷Yukan ti ni jakoyo na ñuu Jerusalén. Yivi ka kandixia un, ka kusii xaan ini da ja ni ka jaa na. ¹⁸Ni kundijin inga kivi, ti ka ja'an na jiin Pablo ni ka jande'e na Jacobo. Yukan kanchuku taka chaa ka ndisojniñu ña'nu veñu'un un. ¹⁹Ni ka kanxia'u na jiin tendi'i da, ti Pablo ni keja'a da ka'an da jiin da, ti ni jani da jnu'un taka ja ni sa'a Yandios jiin da. Ni kachi da nasa ni ka ñuso'o yivi inga nación jnu'un Yandios ni ka'an da. ²⁰Nu ni ka jiniso'o da jnu'un ni ka'an Pablo, ti ni ka keja'a ka ka'an da ja Yandios ja kuña'nu ga. Yukan ti ni ka kachi da nuu Pablo:

—Ñani Pablo, ja jini ni ja yivi Israel, iyo kua'a xaan ja ni ka kandixia vijna. Ka kuni i ja na siin yivi inga nación jiin jnu'un ni xndoo Moisés. ²¹Ni ka kachi yivi un nuu i ja ni'in xna'an nuu yivi Israel ja ka'iin ñuu nuu kanchuku yivi inga nación, ti ni xna'an ni nuu i ja tu siin i jiin jnu'un ni xndoo Moisés. Ka ka'an i ja ni xna'an ni ja se'e kuachi i, tukaa nandi'i seña yiki kuñu yï, ti ni tu siin i jiin jnu'un jana'an. ²²Yukan ti, ¿ndo sa'a na vijna na naa? Yivi un kuu ndututu i, nu na kuni i ja ni chaa ni. ²³Yukan kuu ja va'a ga sa'a ni nava kachi na nuu ni. Ka iyo kuun jna'an na ja'a. Na siuku da nava ni

jikan da nuu Yandios. ²⁴Kua'an ni veñu'un ka'nu Israel un jiin da naa da, ti siuku ni jiin da jnu'un jana'an, nava na kendo va'a ni nuu Yandios. Suni cha'u ni xu'un nchaa iin rii ja kin soko da nuu Yandios. Yukan ti sete ni ixi xini ni nava ka sa'a da, ti na kuni yivi naa i ja ansu jandaa kuu ja ni xna'an ni ja tu siin yo jnu'un jana'an. Na kuni i ja siuku ni nava iyo jnu'un ni xndoo Moisés. ²⁵Jini ni nava ni sa'a na jiin yivi ka kandixia inga nación. Ni ka taji na tutu nuu i ti ni ka kachi na nuu i nava ka ndo'o ini na. Ni kachi na ja tukaa kaji i kuñu kuiti ja ni ka soko yivi nuu santu ka nchañu'un i. Ni tu kuu kaji i kuñu kuiti nu tu ni jati ndi'i niñi ti. Ni tu kuu kunchaka iin ñasi'i inga chaa nuu yii ña —sia'an ni ka kachi da nuu Pablo.

**Ni ka jniñ da presu Pablo
ini veñu'un ka'nu Israel**

²⁶Yukan ti kua'an Pablo jiin ndi kuun chaa un, ti inga kivi ni ka siuku da nava ka sa'a da naa da, ti ni kivi da ini veñu'un Israel un, ti ni ka kasjnu'un da nuu sutu Israel un na kivi sa siuku jnu'un ni ka ka'an da. Ni ka'an Pablo nuu sutu un na kivi nasoko da naa da nuu Yandios.

²⁷Ko kuan jinu uxia kivi ka siuku da jnu'un un. Ka'iin tijni chaa Israel ini veñu'un un, chaa ñuu Asia. Ni ka jini da nuu Pablo ini veñu'un un, ti ni ka keja'a ka ska'an da tendi'i yivi un. Ti ni ka jniñ da Pablo, ²⁸ti ni ka keja'a ka kanajiin da, ti ka ka'an da:

—iNi'in chaa Israel, chindee ni saña naa na! Ja'a kuu chaa yaku ni

tu'u ñuyivi, ti xna'an da yivi ja yo'o, ansu chaa va'a ka kuu yo, ti jnu'un yo tukaa kaxan, ja ni tu kaxan veñu'un yo ja'a. Vijna skivi da ini veñu'un ja'a yivi inga nación, ti tu ja'a da ja yiñu'un veñu'un ii ja'a — ni ka kachi da.

²⁹Sia'an ni ka ka'an da, chi ni ka ndo'o ini da ja ni ja'an Pablo jiin iin chaa inga nación ini veñu'un un, ti tu ka jajna'an ini da ja kivi yivi inga nación ini veñu'un da. Chaa un ni kuu Trófimo, iin chaa inga nación, chaa ñuu Efeso, ja ni yaku da jiin Pablo ñuu Jerusalén, ko tu ni kivi da ini veñu'un un.

³⁰Yukan ti ni ka ndondaa ni tu'u yivi ñuu Jerusalén, ti ni ka jinu da kuankoyo i undi veñu'un un. Ni ka jniñ da Pablo, ti ni ka ñu'un da da undi yuxe'e veñu'un un, ti ni ka nakasi da yuxe'e veñu'un un. ³¹Ka kuni ka'ni da chaa, ti ni jaa jnu'un un nuu chaa yinda'a soldado un, tendi'i te tu'u yivi ñuu Jerusalén ni ka ndondaa i. ³²Ti chaa un ni na stutu da taka capitán da, jiin tendi'i soldado da, ti ka ja'a da corri kuankoyo da nuu ka'iin yivi un. Nu ni jini yivi un ja vaji chaa un jiin soldado da, ti tukaa ni ka kani da siki Pablo. ³³Yukan ti ni jaa chaa un nuu kandichi Pablo, ti ni kachi da ja na jniñ da presu Pablo, ti na ku'ni da chaa jiin uu cadena. Yukan na ti ni jikajnu'un chaa un nuu Pablo na chaa kuu da, ti ndoo ni sa'a da. ³⁴Yukan ti yivi un ni ka kanajiin iin jnu'un, ti uu ga ni ka ka'an inga jnu'un. Ti chaa un tu ni chaku ini na jnu'un ka kanajiin yivi un, chi so ka kuvaa ii. Yukan ti ni ta'u da jniñu ja na ki'in da jiin Pablo undi nuu cuartel.

³⁵Ni ka jakoyo da escalera yuxe'e cuartel un, ti soldado un ni ka kaki'i da Pablo, chi undi ka chinda'a jna'an yivi un ja ka kuiti ini i. ³⁶Chi tendi'i yivi vekoyo ichi jata, ka kanajiin:

—iNa kuū da! —kachi na.

Nama Pablo maa da nuu yivi

³⁷Ja kua'an skivi da Pablo ini cuartel, ti ni kachi Pablo jiin chaa un:

—Kuu ka'an na jaku jnu'un nuu ni xi tuu —ni kachi Pablo jiin chaa un:

—¿Kuu ka'an ni sa'an griego nu?

³⁸¿Nusa ti ansu ni'in kuu iin chaa ñuu Egipto ja na jana'an ni ka kana jiin gobierno, ti ni yinda'a ni kuun mil yivi undi nuu ñu'un te'e un, ti ni ka ja'ni da yivi nu? —ni kachi da.

³⁹Yukan na ti ni kachi Pablo jiin da:

—Ansu chaa yukan kuu na, chi chaa Israel kuu na. Kuu na iin chaa ñuu Tarso, iin ñuu ka'nu ja yi'i jiin ñuu Cilicia. Ko kua'a ni jnu'un ja na ka'an na nuu yivi ja'a —ni kachi da.

⁴⁰Ti chaa un ni ja'a da jnu'un ni ka'an Pablo, ni jakuifni da nuu escalera un, ti ni sa'a da seña jiin nda'a da ja na kasi yu'u yivi un. Nu ni ka jasi yu'u yivi un, ti ni keja'a ka'an Pablo. Ni ka'an da yu'u yivi Israel, ti ni kachi da:

22 —Ni'in chaa ña'nu naa ni jiin ñanijna'an yo, kunso'o ni na ka'an na nuu ni vijna ja tundo ni sa'a na, ni tundo tau na —ni kachi da.

²Ni ka jiniso'o yivi un ja ni ka'an Pablo yu'u yivi Israel, ti ni ka jasi yu'u ga da. Sia'an ti Pablo ni kachi da jiin da naa da:

³—Saña kuu chaa Israel. Ni kaku na ñuu Tarso, ja kuu iin ndañuu Cilicia, ko ni ja'nu na ñuu Jerusalén ja'a. Ni skua'a na jiin chaa kuña'nu ga nani Gamaliel. Ni xna'an ndaa da saña taka jnu'un najana'an. Ti ndo'o ini ni ja ka siuku ndaa ni nuu Yandios nava ka sa'a ni undi vijna.

⁴Kivi jña suni ni kani na yivi ka siin jiin jnu'un Jesús, ti ni ndo'o ini na ja ka'ni na yivi un. Ni jni'i na yivi un ja na ki'in i vekaa. Sia'an ni sa'a na jiin chaa, suni jiin ñasi'i.

⁵Sutu kuña'nu ga un, jiin taka chaa ña'nu yivi Israel, na kani da jnu'un ja ni sa'a na sia'an. Ni ka ja'a da tutu nuu na, ti ni yinda'a na nuu jna'an yo kanchuku ñuu Damasco. Yukan ni ka ja'an nunduku na chaa ka kandixia jnu'un Jesús, ja na kii da presu. Ti kundikun da kii da undi ñuu ja'a, ja na kondo'o da —ni kachi Pablo.

Kachi Pablo nama ni kandixia da Jesús

⁶Siin Pablo ka'an da nuu yivi un, ti ni kachi da:

—Kua'an na ichi, ti yajni jaa na ñuu Damasco, ja ni kuu yajni koxiun. Sanaa ni ga ti ni ndinchaa iin nduva undi andivi nuu na. ⁷Ni jinu na nuu ñu'un, ti ni jiniso'o na iin ndusu ni ka'an jiin na, ti ni kachi: “Ro'o Saulo, ndoo ka kanaa ra jiin ri”, ni kachi ndusu un.

⁸Yukan ti ni jikajnu'un na: “Taa, ¿nau ni'in ka'an”? ni kachi na. Ti ni kachi ndusu un jiin na: “Maa ri kuu Jesús, chaa ñuu Nazaret, ti ro'o kuu ja ka kanaa jiin ri”, ni kachi Jesús.

⁹Chaa kuankoyo jiin na, ni ka keja'a ka yu'u da ja ni jini da nduva un, ko

tu ni ka jiniso'o da ja ni ka'an ndusu un jiin na. ¹⁰Ti ni jikajnu'un tuku na Jesús: “Nusa ti ɛndoo kuni ni ja sa'a na, taa”? ni kachi na. Ti ni kachi Jesús jiin na: “Ndokuñi, siin ichi kua'an ra, ti nu ni jaa ra Damasco, ti yivi ñuu yukan kachi nuu ra ndoo sa'a ra”, ni kachi ri ya. ¹¹Ti ni kuu kuaa na, tukaa ni kundijin nduchi na ja ni ndinchaa nduva un nuu na. Yukan ti chaa kuankoyo jiin na, ni ka jni da nda'a na, ti kua'an na jiin da undi Damasco.

¹²Yukan nchaa iin chaa nani Ananías. Ni nchañu'un da Yandios jiin ley ni xndoo Moisés. Ti taka chaa Israel kanchuku un ni ka ka'an da ja kuu da iin chaa va'a. ¹³Ni jaa Ananías nuu kancha na, ti ni kachi da jiin na: “Ñani Saulo, na nde'e tuku”, ni kachi da. Ti hora jña ni ndundijin tuku nduchi na ti ni nakuni na Ananías. ¹⁴Ni kachi tuku da nuu na: “Yivi ña'nu yo na jana'an ni ka nchañu'un da Yandios, ti Yandios un ni nakaji ya maa ra ja sa'a ra jniñu nava kuni maa ya. Ja ni jini ra Jesús, maa Se'e Yandios. Ja ni jiniso'o ra jnu'un ni ka'an ya jiin ra. ¹⁵Ja yukan kuu ja vijna ti ka'an ra jnu'un ya ni tu'u ñuyivi, ti kani ra jun'un taka ja ni jini ra, ti jiin ja ni jiniso'o ra. ¹⁶Vijna, ko tu kukuee ra, ndokuñi ra, ti kuanducha ra. Kakanta'u ra nuu Jesús, ti na kencha ya kuachi ra”, ni kachi Ananías —kachi Pablo.

Pablo jani da jnu'un nasa kua'an da nuu yivi inga nación

¹⁷Siin ka'an Pablo, ti ni kachi da: —Ni nandeokuñi na Jerusalén, ti ni ja'an na ini veñu'un ja na

kanajaa na Yandios, ti ni naxna'an ya nuu na. ¹⁸Ni jini na maa Jesús, ti ni kachi ya jiin na: “Nduku ndee ti kuan kee yachi ñuu Jerusalén ja'a, chi tu sa'a yivi ja'a jnu'un ka'an ra ja ru'u”, ni kachi ya. ¹⁹Yukan na ti ni kachi na jiin ya: “Yivi un ka jini i ja ja'an na taka veñu'un nuu ka nchañu'un yivi Israel, ti ni jni na presu taka yivi ka kandixia maa ni, ti kua'an na jiin i vekaa, ti ja'a na tau i. ²⁰Suni ka jini i ja ni kundichi na jiin chaa ni ka ja'ni Esteban, chaa ni ka'an jnu'un ni. Ti saña ni ndito na manga chaa ni ka ja'ni Esteban”, ni kachi na jiin ya. ²¹Ko ni kachi ya jiin na: “Taji ri ro'o ti kua'an jika nuu kanchuku yivi inga nación.” Sia'an ni ka'an Jesús jiin na —kachi Pablo nuu yivi un.

Ni kendo Pablo nda'a chaa yinda'a jniñu

²²Undi ja'a ni ka ñuso'o yivi jnu'un ni ka'an Pablo. Nu ni kachi Pablo ja ki'in da inga nación, ti ni keja'a ka kanajiin yivi un, ti ni ka kachi i:

—iNa kuú chaa jña, tukaa kuni yo ja kuchaku da! —ni ka kachi i.

²³Ko vanuxia ka kanajiin yivi un, ti ka skanda i sa'ma ka yindii i nuu tachi, ti ka joso i ñu'un yuchi nuu tachi un, chi ka kuiti xaan ini i. ²⁴Yukan ti chaa un ni ta'u da jniñu nuu soldado un ja na naxndivi da Pablo ini cuartel. Ti suni ni ta'u da jniñu ja na kani da yo'o ñii chii Pablo, ja na kachi Pablo ndoo ka kuvaa yivi siki da. ²⁵Ko nu ni ka ju'ni soldado un Pablo jiin ñi, ja kani da chaa, ti ni kachi Pablo jiin capitán kande un:

—Ka'an ley yo naa yo ja tu kuu kani ni saña, chi suni maa na kuu iin chaa Roma nu tu ja'i xndichi ni saña —ni kachi da.

²⁶Ni jiniso'o capitán jnu'un ni ka'an Pablo, ti kua'an da, ti ni kachi da nuu chaa un:

—Va'a nde'e ni jniñu sa'a ni, chi chaa jña kuu iin chaa Roma —ni kachi da.

²⁷Yukan na ti ni tu'va chaa un nuu kande Pablo, ti ni jikajnu'un da chaa:

—Kachi ndaa nuu ri nu ndaa ja kuu ra iin chaa Roma —ni kachi da.

Ti ni kachi Pablo nuu da:

—Sia'an ndixia iyo —ni kachi da.

²⁸Ti ni kachi chaa un nuu da:

—Ru'u, kua'a xu'un ni cha'u ri, ti ni kendo ri kuu ri chaa Roma —ni kachi da.

Ti Pablo ni kachi da:

—Ko saña chi kuu na chaa Roma, chi yukan ni kaku na —ni kachi da.

²⁹Yukan ti soldado ja ka kuni kani chii Pablo, ni ka kuxio da kua'an da. Ti undi chaa un ni yu'u nu ni jini ja chaa Roma kuu Pablo, ti ni yu'u da, chi ja ni ju'ni da Pablo. Ti tu kuu sa'a da sia'an jiin iin chaa Roma.

Ni kundichi Pablo nuu junta chaa ka kuñu'un yivi Israel

³⁰Inga kivi, ti chaa un, kuni da ja na kuni ndaa da na jnu'un kuu ja ka kankuachi chaa Israel siki Pablo. Ti chaa un ni ta'u da jniñu ja na ndututu taka sutu ka kuña'nu nación Israel jiin taka chaa ka kuña'nu nuu junta Israel. Ni ndaji da Pablo, ti ni keni'in da chaa nuu junta un.

23 Yukan ti ni nde'e Pablo nuu yivi ni ka ndututu nuu junta un, ti ni ka'an da:

—Ni'in chaa ka kuña'nu naa ni, undi vijna kukuee chaku na, ja kuu na iin chaa va'a nuu Yandios —ni kachi da.

²Yukan ti Ananías, ja kuu da sutu kuña'nu ga, ni kachi da jiin chaa ka'iin yajni xiin Pablo ja na kani da iin jiki yu'u da. ³Ko Pablo ni kachi da:

—Kuu ni iin chaa ñaa xini.

Yandios na xndichi ya maa ni.

Nukoo ni ja'a ja xndichi ni saña nava ka'an ley Yandios. Ni ta'u ni jniñu ja na kani da saña, ko ansu sia'an ka'an ley Yandios —ni kachi da.

⁴Ti yivi kanchuku yukan ni ka kachi nuu Pablo:

—¿Sia'an ka'an ndeva'a ni nuu sutu kuña'nu ga ja junukuachi nuu Yandios nu? —ni ka kachi i.

⁵Ti Pablo ni kachi:

—Ni'in chaa ka kuña'nu naa ni, jini na ja ka'an nuu tutu Yandios ja tu kuu ka'an ndeva'a yo nuu chaa ta'u jniñu nuu yo, ko tu ni jini na ja kuu da sutu kuña'nu ga —ni kachi da.

⁶Yukan na ti ni jini Pablo ja uu chaa ka'iin nuu junta un, sava da ka yi'i da jiin chaa saduceo, ti uu ga da ka yi'i da jiin chaa fariseo, ti tu ka iyo iin nuu ini da. Ti ni ka'an jaa ga Pablo nuu da:

—iNi'in ñani naa ni, kuu na iin chaa fariseo! Tata na ni kuu fariseo suni. Ka xndichi ni saña, chi kandixia na ja ka nandoto ndiyi —ni kachi da.

⁷Ti nu ni ka'an da sia'an, ti ni ka keja'a ka ndajnu'un chaa

saduceo jiin chaa fariseo, ti tu ni kejna'an jnu'un ni ka ka'an da. ⁸Chaa saduceo ka ka'an da ja tu ka nandoto ndiyi, ti ni tu iyo ángel, ni inga tajnu Yandios ja kii andivi, ni tu iyo espíritu, ni ka kachi da. Ti chaa fariseo, ka kandixia da tendi'i un. Ja yukan tu ni kejna'an jnu'un ni ka ka'an da. ⁹Ti tendi'i yivi un ni ka kanajiin. Suni ka'iin tiji chaa ka xna'an ley Israel ja suni yi'i da jiin chaa partido fariseo. Ni ka ndokuiñi da ti ni ka ka'an da ja'a Pablo ja ka kuni nama da chaa: —Chaa ja'a tu nau iin kuachi ni sa'a da, ti nu iin ángel xi iin espíritu ni ka'an jiin da, ti koto ka'an yo siki Yandios —ni ka kachi da.

¹⁰Ni keja'a ka ndokaña yivi un jiin Pablo ja ka ka'an maa ni ga. Yukan ti chaa un ni yu'u da ja sakuachi yivi un Pablo, ti ni ta'u da jniñu nuu soldado un ja na jniñ da Pablo. Ti sia'an ni ka nama da Pablo nuu yivi kua'a un, ti kuano'on da undi nuu cuartel.

¹¹Ti jakuaa inga kivi, ni ndenda Jesús nuu Pablo, ti ni kachi ya: —Ndee sa'a ini ra Pablo. Kin ka'an ra jnu'un ri undi Roma, nanu ka'an ra jnu'un ri ñuu Jerusalén ja'a —ni kachi ya.

Ka ndajnu'un da ja ka'ni da Pablo

¹²Ni kundijin inga kivi, ti sava chaa Israel ni ka ndajnu'un da ja ka'ni da Pablo, ti ni kachi da: —Siuku yo jnu'un ka ndajnu'un yo. Ti ni tu kaji yo, ni tu ko'o yo undi nu tu ka'ni yo Pablo —ni ka kachi da.

¹³Iyo vi'i ga uu xiko chaa un naa da, ti tendi'i da ni ka ndu iin

nuu ini. ¹⁴Ni ka ja'an da nuu sutu kuña'nu ga jiin chaa ka kuña'nu Israel, ti ni ka kachi da:

—Ni ka ndajnu'un na ja tu kaji kuiti na naa na undi nu tu ka'ni na Pablo. ¹⁵Ni'in naa ni jiin uu ga chaa ka kuña'nu nuu junta ja'a, ka'an ni jiin chaa un na keni'in da Pablo jaña'an ijña nuu ka ndututu ja'a, ja nduku ni nasa xndichi ni da. Ti Pablo tu chaa da ja'a, chi ichi un na ka'ni na da —ni ka kachi da.

¹⁶Yukan ti iin sajin Pablo ni jiniso'o da nava ka ndajnu'un chaa un ja ka'ni da Pablo, ti ni jan kasjnu'un da nuu Pablo undi nuu cuartel un. ¹⁷Yukan na ti ni kana Pablo iin chaa kuu capitán nuu soldado un, ti ni kachi da:

—Kua'an jiin chaa lulu ja'a nuu chaa un, chi iyo iin jnu'un ka'an da jiin da —ni kachi da.

¹⁸Ti kua'an capitán un jiin chaa lulu un undi nuu chaa un, ti ni kachi capitán un nuu chaa:

—Jini ni Pablo, chaa kuu presu kande vekaa un, ni kachi da ja na kii na jiin chaa lulu ja'a nuu ni, chi iyo iin jnu'un ka'an da jiin ni —ni kachi da.

¹⁹Ti chaa un ni jniñ da nda'a chaa lulu un, ti kua'an siin da, ti ni jikajnu'un da chaa lulu un:

—¿Ndoo kuni ka'an ra jiin ri? — kachi da.

²⁰Ti ni kachi chaa lulu un jiin da: —Chaa Israel, ni ka ndu iin nuu ini da ja kakan da nuu ni, ti kunda'a ni Pablo ijña undi nuu ka ndututu chaa ka kuña'nu un. Ti kachi da ja na xndichi va'a da Pablo, ko tu ndixia da naa da. ²¹Ti tu kandixia ni jnu'un ka'an da, chi

iyoyi' ga uu xiko chaa ka yisa'yi ja ka'ni da chaa. Ti ni ka ndu iin nuu ini da ja tu kaji da, ni tu ko'lo da undi nu tu ka'ni da Pablo. Ti vijna ka ndatu da ja kua'a ni jnu'un nuu da ja na keni'in ni Pablo nuu chaa ka kuña'nu un —ni kachi da.

²²Yukan ti ni kachi chaa un:

—Tu kani ra jnu'un nuu ni iin yivi ja sia'an ni ka ndajnu'un yo —ni kachi da.

Ti ni na chu'un ichi da chaa lulu un kua'an da.

Ka yinda'a da Pablo nuu governador Félix

²³Yukan na ti chaa yinda'a soldado un ni kana da uu chaa kuu capitán da, ti ni keja'a kachi da nuu da:

—Satu'va ra ndajniñu ra naa ra, chi kinko'lo ra ñuu Cesarea kaa iin jakuaa vijna. Uu ciento soldado kaka ja'a. Uni xiko uxi chaa ki'in jiin kuayu. Uu ciento chaa kinkoyo jiin lanza. ²⁴Suni ta'u ra jniñu ja na kotu'va iin kuayu koso Pablo. Ti sia'an na kejiyo va'a da undi nuu Félix, chaa ta'u jniñu ñuu Cesarea —ni kachi da jiin capitán un.

²⁵Chaa yinda'a un ni taji da iin tutu nuu gobernador Félix, ti sia'an ni kachi da nuu da: ²⁶“Saña, Claudio Lisias, kanxia'na na jiin ni'in, chaa ña'nu Félix. ²⁷Chaa Israel, ni ka jniñ da presu chaa ja'a. Kuni ka'ni da chaa, ti ni jaa na jiin soldado na nuu ka'iin yivi un. Ni nama na da, chi ni jini na ja kuu da iin chaa yi'i ñuu Roma. ²⁸Ni nanduku jnu'un ndoo ka kankuachi yivi ja'a da. Ti yukan ni yinda'a na da nuu ka ndututu chaa ña'nu

Israel. ²⁹Yukan ti ni jini na ja ka kankuachi da nava ka kuni maa da naa da, chi Pablo tu ni ja'a da ja yiñu'un ley Israel. Ko tu kuu ja ka'ni da chaa, ni tu kuu ja ki'in da vekaa. ³⁰Sia'an ni kuu ti ni jiniso'lo na ja ka ndajnu'un chaa Israel ja ka'ni da Pablo. Ja yukan kuu ja ni taji na da undi nuu ni. Suni ni kachi na jiin chaa ka kankuachi ja'a da ja na kachi da nuu ni nu ndoo ni sa'a chaa ja'a.” Sia'an ni chiso da nuu tutu kua'an nuu Félix.

³¹Yukan ti soldado un, ni ka jandatu da nava ni ta'u jniñu nuu da, ti kuankoyo da jiin Pablo jakuaa jña undi Antípatris. ³²Ni kundijin inga kivi, ti Pablo kua'an da jiin soldado ka yoso da kuayu un undi Cesarea, ti uu ga soldado ka jika ja'a un ni ka nandeokuñi undi nuu cuartel ñuu Jerusalén. ³³Sia'an ni kuu, ti Pablo ni jaa da ñuu Cesarea jiin soldado un, ti soldado un ni ka nakua'a da tutu nuu gobernador Félix, chaa ta'u jniñu nuu ñuu yukan. Ti suni ni ka nakua'a da Pablo nuu gobernador un. ³⁴Chaa kuña'nu un ni ka'u da tutu un, ti ni jikajnu'un da Pablo:

—¿Nasa nani ñuu ra? —kachi da jiin Pablo.

Ti Pablo ni kachi da:

—Chaa ñuu Cilicia kuu na —kachi da.

³⁵Sia'an ni kuu, ti chaa kuña'nu un ni kachi da nuu Pablo:

—Kunso'lo ri jnu'un ka'an ra, ko undi na chakoyo chaa ka kankuachi ja'a ra —ni kachi da.

Ti ni ta'u da jniñu ja na kundito soldado un Pablo ini palacio nuu ni kuncha Herodes.

Pablo nama da maa da nuu Félix

24 Ni ya'a u'un kivi, ti Ananías, iin sutu kuña'nu ga, ni jaa ñuu Cesarea jiin sava chaa ña'nu Israel. Suni ni chaa iin chaa nani Tértulo, ti jniñu da kuu ja ka'an da ja'a inga yivi nuu juzgado, ti iyo iin nuu ini da jiin chaa ka kankuachi ja'a Pablo. Ni kachi da nuu Félix ndoo ni sa'a Pablo. ²Sia'an ni kuu, ti Félix ni ta'u da jniñu ja na keni'in soldado un Pablo. Yukan ti Tértulo, ni keja'a kankuachi da ja'a Pablo nuu Félix, ti ni kachi da:

—Kuta'u yo nuu ni, ni'in chaa ña'nu, ni kukuee ti ni kuu kanchuku yo. Chi jini va'a ni ja kuan kuña'nu taka ñuu yo. ³Ti tendi'i saña naa na ka jikanta'u na nuu Yandios ja kuu maa ni, ti ka nakua'a na ja yiñu'un nuu ni, chaa kuña'nu Félix. ⁴Ti kuee sa'a ini ni, ti kunso'o ni jnu'un ka'an na, tu kukuee yo, chi ndee kuee ini ni. ⁵Ni ka jini na ja chaa ja'a tundo kuu kuiti da. Ni tu'u ñuyivi ni ska'an da yivi Israel. Kuu da iin ni xini jiin ja ni nani Jesús, chaa ñuu Nazaret. ⁶Ti undi ni kuni kusikincha da veñu'un ka'nu na, ti ni ka jniñi na da presu, ti ni ka kankuachi na ja'a da nava iyo ley na naa na. ⁷Ti chaa yinda'a soldado ñuu Lisias ni kivi da, ti ni kencha da Pablo nuu na naa na. ⁸Chaa un ni ta'u jniñu ja na kii kankuachi na ja'a Pablo undi nuu ni. Kuu kajnu'un ni da, ti kuni ni na siki kankuachi na ja'a da — sia'an ni ka'an Tértulo.

⁹Ti suni sia'an ni ka ka'an tendi'i chaa Israel un ja sia'an ni kuu

ndixia nava ka'an Tértulo. ¹⁰Yukan na ti chaa kuu gobernador un, ni sa'a da seña nuu Pablo ja na ka'an da, ti Pablo ni ka'an da:

—Kusiñi ini na, chi ni'in kunso'o ni jnu'un ka'an na, chi jini na ja tijni kuiya ni ta'u ni jniñu nuu ni tu'u ñuu ja'a. ¹¹Ti ni'in kuu nduku jnu'un ni, ti kuni ni ja sa uxi uu kivi ni jaa na Jerusalén, ja na chiñu'un na Yandios. ¹²Tu ni sa'a na ni iin jniñu ja tu iyo va'a ini veñu'un ka'nu un, ni ini veñu'un kuachi, nuu suni ni ka nchañu'un yivi Israel, ni inga ñuu un. ¹³Yivi ja'a tu kachi da nuu ni nu ndoo ni sa'a na ja kankuachi da ja'a na vijna.

¹⁴Ja'a kuu jnu'un ka'an na jiin ni. Nchañu'un na Yandios. Ti Yandios un kuu yaa ni ka nchañu'un yivi jana'an. Kandixia na taka jnu'un ni chiso Moisés ja kuu ley yo. Suni kandixia na taka jnu'un ni chiso chaa ni ka ka'an ja kuu Yandios. Nchañu'un na Yandios nava ni kachi Jesús, ko ka ka'an chaa Israel ja'a ja tu va'a ichi ni xna'an Jesús.

¹⁵Suni kandixia na ja nandoto ndiyi nanu ka kandixia chaa Israel ja'a. Yivi va'a nuu Yandios, nandoto i ti yivi tu ni ni sa'a jniñu va'a nuu Yandios, suni nandoto i. ¹⁶Yukan kuu ja nini nduku na ichi va'a, chi kukuee kancha na ja kuu nuu Yandios, ti suni ja kuu nuu yivi naa i.

¹⁷Tijni kuiya ni yaku na inga nación, ti ni nandeokuñi na ñuu Jerusalén ja na nakua'a na xu'un nuu yivi nda'u, ja ni ka kekoo yivi uu ga ñuu un. ¹⁸Kivi ni kunde na Jerusalén, ni ja'an na ini veñu'un ka'nu un, ja na siuku na nava ka

sa'a ni. Tu ni ka'lin kua'a yivi, ni tu ni ska'an na yivi un. Ti ni kande na ini veñu'un un, ti ni ka jini sava chaa Israel ka yi'i ñuu Asia saña.

¹⁹Ti na kachi na ja chaa yukan kuu ja kikoyo undi ja'a, ja na kankuachi da ja'a na, nu ndo'o ini da ja ni sa'a na kuachi. ²⁰Ti tu ni chakoyo ni iin da. Ja yukan kuu ja chaa ja'a na kachi da nuu nau iin kuachi ni'in ni sa'a na, ti ja ni ka xndichi da saña na ni kundichi na nuu ka ndututu ka'nu chaa Israel. ²¹Tu ni ka ni'in da ni iin kuachi siki na, ko nu suu ja ni ka'an jaa na nuu da naa da nu junta un, ti kachi na: "Vijna ti ka chakuachi ni saña, chi kandixia na ja nandoto ndiyi." Sia'an ni kachi na nuu da —kachi Pablo.

²²Nu ni jini va'a Félix nava ka kandixia yivi Jesús. Yukan na ti ni kachi da jiin chaa un naa da:

—Iyo va'a sia'an ni, ti kuu kinkoyo ra vijna. Xnakan na chaa yinda'a soldado Lisias, ti sa na nde'e yo nasa sa'a yo jiin jniñu ja'a —ni kachi da.

²³Yukan na ti Félix, ni ta'u da jniñu nuu capitán un ja na kundito da Pablo, ti na kuu kee da ti'li, ti na kuu kivikoyo sava chaa ka kuu jna'an Pablo, ja na kin nde'e da chaa.

²⁴Nu ni ya'a tijni kivi, ti ni jaa tuku Félix jiin ñasi'i da Drusila. Ña'an yukan kuu iin ñaa ñuu Israel. Yukan ti ni kana da Pablo. Ni ñuso'o Félix jnu'un ni ka'an Pablo nava ka kandixia yivi jnu'un Jesús. ²⁵Ni ka'an Pablo ja na kaka ndaa yo nuu Yandios. Suni ni kachi da ja na koto va'a yo maa yo ja tu sa'a yo jniñu ja tu va'a. Suni ni kachi da ja

jaa iin kivi xndichi Yandios ñuyivi. Sia'an ni kachi Pablo nuu da. Yukan na ti ni yu'u Félix, ti ni kachi da jiin Pablo:

—Kua'an va'a ga, ti iin kivi kukuee sa na ka'an tuku yo —ni kachi da.

²⁶Félix kuni da ja na kua'a Pablo xu'un nuu da ti sia da chaa. Yukan kuu ja tijni jinu kana da Pablo ja na ka'an da jiin da. ²⁷Sia'an ni kuu undi uu kuiya, ti Félix ni kee da ja ni kuu da gobernador. Kuni da ja na kendo va'a da jiin chaa Israel, ti ni xndoo da presu Pablo. Sia'an ni kuu, ti ni kivi Porcio Festo kuu da gobernador ñuu un.

Kandichi Pablo nuu Festo

25 Yukan na ti ni jaa Festo, ni nukoo da kuu da gobernador. Ni kuu uni kivi, ni kee da Cesarea ti kua'an da Jerusalén. ²Nu ni jaa da yukan, ti sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka kuña'nu Israel, ni ka keja'a da ka ka'an da jiin Festo. Chaa Israel un ni ka kankuachi da ja'a Pablo. ³Ni ka ka'an nda'u da nuu Festo ja na nataji da Pablo ñuu Jerusalén. Sia'an ni ka ndo'o ini chaa Israel, chi ka kuni da ja kinsa'yi da ichi un, ti ka'ni da Pablo. ⁴Festo ni kachi da jiin chaa Israel un:

—Na kendo Pablo presu ñuu Cesarea. Jaku ni kivi ti nandeokuñi tuku na yukan. ⁵Yukan kuu ja ni'in chaa ka kuña'nu kikoyo ni jiin na ñuu Cesarea, ti nu iyo iin kuachi ni sa'a chaa un, kuu kankuachi ni ja'a da —ni kachi Festo.

⁶Ti Festo ni kendo da yajni uxi uu ga kivi ñuu Jerusalén, ti sa ni

nandeokuñi da Cesarea. Ni kundijin inga kivi ti kua'an da ve'e sticia. Ni ta'u da jniñu ja na kinchaka soldado un Pablo nuu da. ⁷Yukan ti ni jaa Pablo nuu ni nukoo da. Ni ka'iin suni chaa Israel ja ni chaa undi ñuu Jerusalén, ti chaa Israel un ni ka tu'va da nuu Pablo. Kua'a xaan kuachi ni ka chaa da siki Pablo, ko tu ni ka ni'in da jnu'un ka'an da ja kankuachi ja'a Pablo. ⁸Yukan ti Pablo ni kachi da jiin Festo:

—Ni iin kuachi tundo ni sa'a na. Tu ni sa'a na iin kuachi nuu ley Israel, ni tu ni sa'a na ni iin kuachi nuu veñu'un ka'nu da, suni tu ni sa'a na ni iin kuachi nuu César, chaa kuña'nu ga ñuu Roma —ni kachi da.

⁹Festo kuni da ja na kendo va'a da jiin chaa Israel un, ti ni jikajnu'un da Pablo:

—¿Kuni ra no'on ra Jerusalén, ti yukan na kachi ri nasa sa'a yo nu? —ni kachi da.

¹⁰Ti ni ka'an Pablo:

—Kandichi na nuu ni'in chaa kuña'nu, ja ni ta'u jniñu nuu ni undi Roma, ti ja'a kachi ni nasa sa'a yo, ti jini va'a ni ja saña tu ni sa'a na ni iin kuachi nuu chaa Israel. ¹¹Tu nduku na ja na keta'u na, chi jini na ja tu na kuachi ni sa'a na ja na kuu na. Ti tu yu'u na ja kuū na. Tu kuu nakua'a ni saña nuu yivi Israel un, chi tu iyo ndaa jnu'un ka kankuachi da siki na. Jikanta'u na nuu ni ja maa César, chaa kuña'nu ga un, na xndichi da saña —ni kachi da.

¹²Sia'an ni kuu, ti Festo ni keja'a da ka ndajnu'un da jiin chaa ka'iin

jniñu jiin da un. Yukan ti ni kachi da nuu Pablo:

—Jikanta'u ra ja na xndichi maa César ro'o, chi maa da kuña'nu ga, ti yukan ki'in ra —ni kachi da.

Kandichi Pablo nuu inga chaa kuña'nu

¹³Nu ni ya'a tijni kivi, ti ni jaa chaa kuña'nu Agripa jiin ñasi'i da Berenice ñuu Cesarea ja kanxia'u da jiin Festo. ¹⁴Ni ka kendo da yukan tijni kivi. Ti Festo ni jani da jnu'un Pablo nuu Agripa, ti ni kachi da:

—Iyo iin chaa kande vekaa ja'a, ja ni xndoo Félix na ni kee da jniñu da. ¹⁵Na ni ja'an na Jerusalén, ti taka sutu Israel ka kuña'nu un jiin chaa ka kuña'nu Israel, ni ka ndakuni'in da kuachi ni sa'a Pablo nuu da. Ka kuni da ja na ka'ni na chaa un. Ti ni kachi na jiin da naa da ja ka ndisojniñu na nuu ñuu Roma, ti Roma ta'u jniñu nuu ni ñuyivi, ti ka jandatu yo ley un.

¹⁶Yukan kuu ja tu kuu xndichi yo yivi nu tu jini da nau ja kankuachi ja'a i, ni tu kuu ja nama da maa da.

¹⁷Sia'an ni kuu, ti chaa Israel un ni kikoyo da undi ja'a. Ti tu ni xnaa na kivi na, chi inga kivi ni ja'an na ve'e sticia na, ti ni ta'u na jniñu nuu soldado ja na keni'in da Pablo. ¹⁸Ni ndo'o ini na ja ni sa'a da iin kuachi ka'nu, ko tundo ni ka kankuachi chaa Israel ja'a da. ¹⁹Tendi'i chaa Israel ka kuni kankuachi da, chi Pablo tu ni siuku da jnu'un. Chaa Israel un, suni ni ka jani da jnu'un iin chaa ni nani Jesús. Ni ka kachi da ja ni ji'i Jesús, ko Pablo ni kachi da ja chaku da. ²⁰Sia'an ni

kuu, ti tu ni chaku ini na jnu'un ka ka'an da. Yukan ti ni jikajnu'un na Pablo nu kuni no'on da Jerusalén ja na xndichi na da siki jniñu ja'a. ²¹Sia'an ni kuu ti Pablo, ni kachi da ja maa César na kachi da nasa xndi'i yo jnu'un ja'a. Yukan kuu ja ni ta'u na jniñu ja na kendo Pablo vekaa undi kivi na nataji na da ñuu Roma, nuu kancha César —ni kachi Festo nuu Agripa.

²²Yukan na ti ni kachi Agripa: —Sunu ru'u, kuni kunso'o ri jnu'un ka'an chaa un —ni kachi da.

Ti ni kachi Festo: —Ijña ti kunso'o ni jnu'un ka'an da —ni kachi da.

²³Ni kundijin inga kivi, ti ni chakoyo yivi jiin Agripa jiin Berenice. Ti ka ñu'un da sa'ma fino. Ni jakoyo da ve'e nuu kunso'o da jnu'un ka'an Pablo, ti ni ka kivi da jiin soldado ka kuña'nu jiin yivi ka kuña'nu ñuu un. Sia'an ni kuu, ti Festo ni ta'u da jniñu nuu kuun soldado ja na keni'in da Pablo.

²⁴Yukan na ti Festo ni keja'a ka'an da nuu ndi'i yivi ni ka ndututu un: —Ni'in, chaa kuña'nu Agripa jiin tendi'i yivi ka'iin ve'e ja'a, nde'e ni naa ni, ja'a kandichi chaa ja'a. Tendi'i chaa Israel ni ka kankuachi da ja'a da nuu na ñuu Jerusalén. Suni sia'an ni ka kankuachi da ja'a Pablo na ni kikoyo da ñuu Cesarea ja'a. Ni ka ndondaa da siki Pablo, ti ka kachi da ja na kuū Pablo.

²⁵Ni ndo'o ini na ja tu ni sa'a da iin kuachi ja na kuū da. Ko Pablo ni jikanta'u da ja César kuu ja na kachi nasa kuu jniñu ja'a. Ti ni keja'a ndo'o ini na ja nataji na da nuu kancha César. ²⁶Kuni taji na

tutu nuu chaa kuña'nu un, ko tu iyo ni iin jnu'un ja kachi na nuu da. Yukan kuu ja ni kachi na ja keni'in na Pablo nuu ni'in naa ni. Kandichi da nuu ni ja'a, ni'in chaa kuña'nu Agripa. Yukan kuu ja kunso'o ni nava jnu'un ka'an da, ti maa ni kachi ni nasa ndo'o ini ni ja sa'a yo jiin chaa ja'a. Sia'an na ti ni'in na jnu'un ka'an na nuu tutu taji na nuu César. ²⁷Sia'an ni kachi na, chi ni ndo'o ini na ja tu iyo va'a ja taji yo iin presu nuu César, ti nu tu kachi yo na kuachi ni sa'a da —ni kachi Festo nuu Agripa.

Ni nama Pablo maa da nuu chaa kuña'nu

26 Yukan na ti ni kachi Agripa nuu Pablo:

—Kuu ka'an ra ja'a maa ra vijna na —ni kachi da.

²Ti Pablo ni ndokani da nda'a da, chi ni kanxia'u da jiin Agripa, ti ni kachi da:

—Ni'in, chaa ña'nu Agripa, kusii ini na, chi ni ja'a ni jnu'un vijna ja na ka'an na ja'a maa na. Na kachi na nuu ni ndoo ni sa'a na ja chaa Israel ka kankuachi da ja'a na.

³Kusii ini na, chi jini na ja ni'in jini va'a ni jnu'un chaa Israel. Jini va'a ni na jnu'un ka ka'an da. Yukan kuu ja jikanta'u na nuu ni ja na kunso'o kuee ni jnu'un ka'an na.

Nasa ni chaku Pablo ti sa ni kandixia da Jesús

⁴Siin ka'an Pablo jiin Agripa:

—Tendi'i chaa Israel ka jini da nasa ni ja'nu na ñuu na. Suni ka jini va'a da nasa ni chaku na ñuu Jerusalén. ⁵Maa da ka jini va'a da

saña ja ni kuu tijni kuiya. Ti nu kuu kachi da ja kuu na iin chaa fariseo ka siuku ni'in taka ley Israel. ⁶Ti vijna chaa Israel un, ka xndichi da saña chi kandixia na ja Yandios naxndoto ya tendi'i ndiyi nava ni kachi ya nuu yivi ña'nu yo najana'an. ⁷Sia'an ti tendi'i yivi Israel ka kandixia i. Yukan kuu ja ka kuni siuku ni'in da, ti ka junukuachi da nuu Yandios ndi kivi ndi ñuu. Ja sia'an kuu ja kandixia na ja nandoto ndiyi, ti siki yukan ni ka kankuachi da ja'a na. Sia'an ka'an na jiin ni'in, chaa ña'nu. ⁸Ti tu iyo va'a ja ka ndo'o ini ni ja Yandios tu naxndoto ya ndiyi.

⁹Undi najana'an, ndo'o ini na ja iyo va'a jniñu ni sa'a na ja ni ka'an na siki Jesús, chaa ñuu Nazaret. ¹⁰Ti sia'an ni sa'a na ñuu Jerusalén. Ni ka ja'a sutu ka kuña'nu jniñu un nuu na, ti saña ni jnaa na vekaa taka chaa ni ka kandixia Jesús. Ti suni ni ndu iin nuu ini na jiin chaa ni ka ja'ni yivi ka kandixia Jesús. ¹¹Taka kivi ni ja'an na ini veñu'un nuu ka nchañu'un yivi naa i, ti ni ja'a na tau i. Sia'an ni ka chisa'yi i jnu'un Jesús. Ni kuiti xaan ini na nuu i. Yukan kuu ja ni ja'an na inga ñuu jika ga, ti ni kani na taka yivi ka kandixia un.

Kachi tuku Pablo nasa ni kandixia da jnu'un Jesús

¹²Siin ka'an Pablo jiin Agripa: —Sia'an ni kuu, ti sutu ka kuña'nu un, ni ka ja'a da jniñu nuu na ja na kin jniñ na presu chaa ka kandixia undi ñuu Damasco. ¹³Ti ni'in, chaa ña'nu, na kachi na nuu ni ja ichi kua'an na undi Damasco, ti ja kuan

kuu koxiuu, ti ni jini na undi andivi ni ndinchaa iin nduva nuu na, jiin suni chaa kuankoyo jiin na, ni'in ga ni ndinchaa nduva un ja kuu nduva ndikandii. ¹⁴Ti tendi'i na naa na ni ka nduva na nuu ñu'un, ko saña ni jiniso'o na iin ndusu ni ka'an yu'u hebreo (ja ka'an yivi Israel), ti ni kachi: “Ro'o Saulo, tu iyo va'a ja ka kanaa ra jiin ri. Ti stuji ra maa ra, nanu sa'a xndiki nu ja'a ti patada punta puya”, ni kachi ndusu un. ¹⁵Yukan ti ni jikajnu'un na: “Nau ni'in ka'an taa”, ni kachi na. Ti ndusu un ni kachi jiin na: “Ru'u kuu Jesús, ti ro'o kuu ja kanaa jiin ri. ¹⁶Ndokuiñi ti kundichi ra. Ni jini ra ru'u, chi ru'u ja ni nakaji ri ro'o ja na sa'a ra jniñu ri, ti kani ra jnu'un taka ja ni jini ra vijna. Suni nakani ra jnu'un nu na kuni ra taka ga ja xna'an ri nuu ra. ¹⁷Chindee ri ro'o ja tu kuu kani yivi Israel ro'o, ni yivi inga nación. Ti taji ri ro'o ja na sa'a ra jniñu ri, chi ki'in ra nuu kanchuku yivi inga nación, ¹⁸ja na kandixia i ru'u. Na xndoo i taka jniñu kue'e ka sa'a i, ti na kandixia i ru'u. Tukaa ga sa'a i nava kuni ja'u'u un, ti na kandixia i nava kuni maa Yandios. Ti sia'an na kencha kuachi i un ki'in, ti nanita'u i nuu Yandios jiin uu ga yivi ni nakaji ri”, ni kachi Jesús nuu na.

¹⁹Sia'an ni kuu, ti ni jandatu na jnu'un ni ka'an Jesús jiin na undi andivi. ²⁰Ti undi nuu, ni xna'an na jnu'un Yandios ja na nakani ini i nuu kuachi i, ti na xndoo i taka jniñu kue'e ka sa'a i, ti na kandixia i jnu'un Jesús. Ti na sa'a i jniñu iyo va'a, nanu ka sa'a yivi ka kandixia Jesús. Sia'an ni ka'an na undi nuu

yivi kanchuku ñuu Damasco, ti suni sia'an ni ka'an na ñuu Jerusalén. Suni jnu'un un ni ka'an na nuu yivi kanchuku ni ndañuu Judea jiin nuu yivi kanchuku inga nación. ²¹Ti yukan kuu ja siki jnu'un ka'an na un, ni ka jniñ yivi Israel saña ini veñu'un un, ti ka kuni ka'ni da saña. ²²Ni chindee Yandios saña undi vijna. Siin na ka'an na nuu taka yivi. Suni jnu'un ka'an na nuu chaa ka kuña'nu, ka'an na jiin taka ga yivi. Na jana'an ni ka ka'an chaa profeta jnu'un Yandios, ti suni ni ka'an Moisés. Ni ka ka'an da nava kii Jesús. ²³Ni ka kachi da nava kondo'o Jesús ti kuñ ya, ti nandoto tuku ya nuu ñuji'i. Maa ya kuu ja nandoto undi nuu kuiti. Sia'an ni kachi ya nasa nanita'u yivi Israel. Ti sia'an kachi ya nasa nanita'u yivi inga nación. Ti jnu'un yukan kuu jnu'un ni ka ka'an profeta na ni ka ka'an jnu'un Yandios najana'an. Ti jnu'un yukan kuu ja ka'an na nuu yivi vijna —ni kachi Pablo.

Ni ka'an Pablo jiin Agripa ja na kandixia da jnu'un Jesús

²⁴Sia'an ni ka'an Pablo ja'a maa da nuu Agripa jiin uu ga chaa ka'iin un. Ti Festo ni keja'a ka'an jaa da, ti ni kachi da jiin Pablo:

—Kaku'u ra, Pablo. Ja xaan ni skua'a ra, ti ni nduku'u ra —ni kachi da.

²⁵Ko Pablo ni kachi da nuu Festo: —Ni'in chaa kuña'nu, tu kaku'u na. Ja ni kachi kaji na iin jnu'un ndaa nuu ni, ti jnu'un ka'an na un, jandaa ndixia kuu. ²⁶Chaa kuña'nu Agripa ja'a, jini va'a da jnu'un ni ka'an na. Tu ndi'i ini na ka'an na

jiin da, chi jini na ja jini va'a da nava ka'an na jiin ni. Jini da ja yukan kuu nuu ndijin ja ni ka jini taka yivi taka jnuhun Jesús —ni kachi da nuu Festo. ²⁷Sia'an ni kuu ti ni kachi Pablo nuu Agripa:

—Jini va'a na ja kandixia ni jnu'un ka ka'an chaa ni ka ka'an ja kuu Yandios undi na ja na'an, ni'in, chaa ña'nu Agripa —ni kachi Pablo. ²⁸Ti ni kachi Agripa jiin da:

—Va ndo'o ini ra ja yachi kandixia ri Jesús —ni kachi da. ²⁹Ti ni kachi tuku Pablo jiin da:

—Kakan nuu Yandios ja na nakandixia ni Jesús. Vasu vijna xi luego ni, kandixia ni ti kuni na ja tendi'i ni nava ka iin ja'a. Ja ni ka jini ni nava ni ka'an na vijna. Kuni na ja nduu ni cuenta saña ko tu kuni na ja konde ni vekaa cuenta maa na —ni kachi da. ³⁰Sia'an ni kuu ti chaa ña'nu Agripa jiin Festo jiin Berenice jiin tendi'i yivi ni ka ndututu un ni ka ndokuñi da. ³¹Ti kuankoyo da fuera ti ni ka keja'a ka ndajnu'un da, ti ni ka kachi da:

—Tu ndoo ni sa'a chaa un ja na kuu da, ni tu kuu konde da vekaa —ni ka kachi da. ³²Ti Agripa ni kachi nuu Festo:

—Undi nuu kuu sia yo da ni kuu, ko vijna tu kaa, vanuxia ja maa da ni kachi da ja César na xndichi da chaa —ni kachi Agripa.

Ni ka taji da Pablo undi Roma

27 Nu ni ka ndo'o ini da ja taji da saña undi Italia, nuu kancha César, Pablo jiin uu ga presu, ni nakua'a da chaa nuu iin chaa ni nani Julio, ja yinda'a da soldado batallón Augusto. Saña

Lucas, suni kua'an na jiiin da naa da. ²Aristarco, iin chaa Tesalónica ja kuu iin ndañuu Macedonia, suni kua'an da jiiin na. Ni ka kivi na iin barco ja ni chaa ñuu Adramitio. Kuni ki'in barco un taka ñuu yu'u mar ja ka kuu ñuu Asia. Sia'an ni kuu, ti kuankoyo na. ³Ni kundijin inga kivi, ti ka jaa na ñuu Sidón. Julio ni kunda'u ini da Pablo, ti ni ja'a da jnu'un ni ja'an Pablo nuu chaa mani da jiiin ja kanchuku da ñuu un, ti yukan ni ka ja'a da nuu Pablo taka ja nandi'i da. ⁴Yukan ti ka kivi tuku na barco. Kuankoyo na ti ni kendo na ñuu Sidón. Ni ka ya'a na ñuu Chipre, ja ni kendo ichi sajni, chi kee xaan tachi inga ñuu un. ⁵Ni ka ya'a na sava nuu mar un, ti ni ka ya'a na yajni costa ñuu Cilicia jiiin Panfilia, ti ni ka jaa na ñuu Mira, ja kuu iin ndañuu Licia. ⁶Ñuu Mira yukan ni ni'in chaa yinda'a soldado un inga barco ñuu Alejandría, ja ki'in undi Italia. Yukan ti ni kachi capitán un ja na kivi koyo na ini barco un. ⁷Yukan ti ni ka kee na kuankoyo na. Tijni kivi kuee xaan ni ka jika na. Kua'a xaan nundo'o, ti sa ni ka jaa na ñuu Gnido. Ti tukaa ni siin ga barco un ichi kua'an, chi kee xaan tonto tachi. Yukan ti ni ka ya'a na yajni ñuu Salmón, ni ka ya'a na yajni costa ñuu Creta. Sia'an ni ka ya'a na, chi tukaa kee xaan tachi yukan. ⁸Ti yii xaan nu ni ka siin na ni kani costa un, ti ni ka jaa na yajni ñuu Lasea nuu nani "Ka kendo va'a barco." ⁹Ni ka'iin na tijni kivi yukan. Tukaa ni kuni siin barco un, chi ja ni nasama yoo ja kee xaan tachi. Ja ni ya'a kivi viko ja ni ka

iyo ndicha ini yivi Israel, ti kivi un tukaa ga ni jika barco, chi sandau keka'nu nuu mar un. Yukan kuu ja ni xndaku Pablo nuu chaa un, ¹⁰ti ni kachi da:

—Nani naa ni, ndo'o ini na ja nu na siin yo, ti koo xaan yo nundo'o. Xnaa yo carga ndiso barco ja'a, ti suni kuu xnaa yo maa barco ja'a, ti suni undi maa yo naa yo —ni kachi Pablo.

¹¹Ti chaa yinda'a soldado un tu ni chunso'o da jnu'un ni ka'an Pablo, ti ni jandatu ga da nuu capitán barco un jiiin nuu chaa xiin barco un, ti tu ni ka chunso'o da jnu'un ni ka'an Pablo. ¹²Ti barco un, tu kuu kendo va'a un, chi kuun xaan sau ja kuu viko sau, ti kee xaan tonto tachi kivi un. Yukan ti ni ka ndo'o ini da ja iyo va'a ga nu na kinkoyo da ichi, ti ka ndo'o ini da ja ki'in da undi Fenice, iin puerto ja kendo ñuu Creta. Ka ndo'o ini da ja iyo va'a ga puerto un, chi sa'a vijin xaan, tu kee xaan tachi, ti puerto kendo ichi nuu kaña ndikandii.

Kee tachi sau xaan nuu mar

¹³Yukan ti ni keja'a kee iin tachi vita ichi vee. Ti ka ndo'o ini da ja kuu siin da ichi kuankoyo da. Ka kee da kua'an da. Ni ka ya'a da yajni costa ñuu Creta. ¹⁴Ko tu ni ka jika kua'a da, ti ni keja'a kee iin tachi xaan ichi nenu ñuu Creta. Kee xaan tachi nuu kua'an barco un. Kuu iin tachi ja vaji ichi nuu kaña ndikandii, kachi yivi un. ¹⁵Tukaa ni kuni siin barco un, chi kee xaan tachi nuu kua'an barco un, ti ni nachinda'a ichi jata. ¹⁶Sia'an ni kuu, ti ni ka ya'a na yajni iin ñuu lulu

nani Clauda. Tu ni kee xaan tachi nu ni ka ya'a na yukan. Barco un ñu'un inga barco lulu. Ni ka jista da barco lulu un, ti ni ka na chondee na ini barco ka'nu un, ko ni'in iyo ja sa'a yo jniñu un. ¹⁷Sia'an ni kuu, ti chaa un ni sakutu da barco ka'nu un jiin yo'o ka'nu, ti ni ka ju'ni da. Ni ka ndo'o ini da ja tu te'nde barco un. Yukan ti ni ka keja'a ka yu'u da ja kin kaninchaa barco un maa nuu ñiti un ja ni xndaa nducha mar un. Yukan ti ni ka nasinu da manta ka'nu un, chi chii manta un kani tachi, ti chinda'a i barco un kua'an. Ti ni ka sia da maa da kuankoyo da jiin tachi un. ¹⁸Ni kundijin inga kivi, ni ka keja'a ka skaña da ndajniñu ñu'un ini barco un nuu nducha, chi tachi sau un sa'a ja kanda barco un nuu mar. Ti sia'an ni ka sa'a da ja na nduñama barco un. ¹⁹Ni kundijin inga kivi, ti ni ka skaña na taka ndajniñu ja jajniñu maa barco un. ²⁰Tijni xaan kivi tu ni ka jini na ndikandii, ni tu ni ka jini na chuxini. Sia'an ni kuu, ti ni ka keja'a ka ndo'o ini na ja tukaa kendajiyo na, chi kee xaan tonto tachi, ti kuun xaan tonto sau.

²¹Tijni xaan kivi tukaa ni ka yee na staa. Yukan kuu ja Pablo ni keja'a ka'an da jiin da:

—Tendi'i ni'in naa ni, tu ni ka chunso'o ni jnu'un ni kachi na nuu ni, na ni ka'iin yo ñuu Creta. Tu ni iyo va'a ja ni ka kee ni ñuu Creta. Yukan kuu ja kando'o kanene yo vijna, ti ni ka xnaa yo taka ndajniñu yo. ²²Ko vijna na kachi na jiin ni ja koto xndi'i yo ini yo. ²³Ja ka jini ni ja saña junukuachi na nuu Yandios, ti sa'a na jniñu nava

kuni maa ya. Jakuaa vijna ni taji ya iin tajnu ya nuu na, ²⁴ti ni kachi tajnu un nuu na: “Koto yu'u ra, ro'o Pablo. Nini kuu ja kin ka'an ra jiin César. Ni kachi Yandios ja chindee ya ro'o. Nama ya ro'o jiin taka chaa ka'iin barco ja'a, ti ni iin da tu kuū”, ni kachi tajnu un. ²⁵Yukan kuu ja na kachi na jiin ni ja tu xndi'i ni ini ni naa ni, taka yo naa yo. Saña kandixia na Yandios. Jini na ja siuku ya nava ni kachi tajnu ya jiin na. ²⁶Barco ja'a kin kaninchaa maa nuu iin ñu'un kendo ma'ñu mar ja'a —ni kachi da.

²⁷Ni kuu xia'un kivi sa ni ka jankoyo na. Ti iin jakuaa kua'an barco un nuu mar Adria, ti ndanu ndenu barco un kua'an jiin tachi un. Ja yajni ñúú, ti chaa ka sajniñu jiin barco un, ni ka ndo'o ini da ja kuan kuyajni na nuu ñu'un. ²⁸Yukan kuu ja ni ka keja'a da ka chikua'a da nasa kunu ñu'un nducha nuu ka ja'an na, ti ni ka jini da ja iyo oko xia'un iin metro. Ni ka jika na ti'li ga, ti ni ka chikua'a tuku da nducha un, ti ni ka jini da ja iyo oko uxia metro ja kunu. ²⁹Ni ka yu'u xaan da ja jaku'un barco un jiin yuu, ti kuu kue'e. Ja yukan kuu ja ni ka nasinu da kuun kaa nuu nducha ichi jata barco un. Kaa un sa'a ja tukaa kaka barco un. Ti chaa un ni ka ndi'i xaan ini da, ti ka ndatu da ja na kundijin inga kivi. ³⁰Yukan ti chaa ka sa'a jniñu jiin barco un, ka kuni'in barco lulu un nuu nducha, chi ni ka kachi da ja sia'an na sinu da kaa ichi nuu barco un, ko ni ka xnda'u da. Ni ka sa'a da sia'an ja ka kuni nama da maa da. ³¹Yukan ti Pablo ni keja'a ka'an da jiin chaa

jiin nuu tendi'i soldado da, ti ni kachi da:

—Nu tu kendo chaa un nuu barco ja'a, tu kuu nama yo maa yo —ni kachi da.

³²Yukan na ti soldado un ni ka ja'ncha da yo'o yinda'a barco lulu un, ti ni ka sia da kua'an nuu nducha un. ³³Nu kuan ndii, ti ni kachi Pablo jiin da naa da:

—Kaji ni naa ni ti'li ndoo iyo. Vijna ni kuu xia'un kivi ja tukaa ni ka yee ni staa, ni tu ni kuu kusu ni ti'li naa ni. ³⁴Yukan kuu ja na kachi na nuu ni ja kaji ni ti'li ja na ja nani'in ini ni ti'li, ti na kuu sucha ni naa ni. Sia'an ti sa kuu nama ni maa ni naa ni, chi ni iin yo tu kondo'o vasu ti'li —ni kachi Pablo.

³⁵Ni ndi'i ka'an Pablo jnu'un un, ni ki'in da iin staa stila, ti tendi'i da ni ka jini ja ni nakuanta'u Pablo nuu Yandios. Ni ja'nu sava da staa stila un, ti ni keja'a da yaji da.

³⁶Yukan ti tendi'i chaa un ni ka kundee ini da, ti ni ka yee da ti'li.

³⁷Ka'iin uu ciento uni xiko xia'un iin yivi ini barco un. ³⁸Ni ka yee da undi ni ka ndutu chii da. Yukan ti ni ka skaña da triu nuu nducha un ja na nduñama barco.

Keka'nu barco

³⁹Ni kundijin inga kivi, ti ni ka jini da ja kuan kuyajni ñu'un un, vasu tu ni ka nakuni da naa ñuu kuu. Ni ka jini da yu'u mar un nuu ñu'un na'in nducha, nuu vita xaan ñiti yu'u mar un. Ni ka kinyii da nu kuu tu'va barco undi yukan. ⁴⁰Yukan ti ni ka sia da kaa ka yindaka barco un, ti ni ka sia da kua'an nuu mar. Ti ni ka ndaji

da yo'o ndikun tabla ja yinda'a nuu barco. Ni ka ndokani tuku da manta ichi nuu barco un, chi tachi un sa'a ja na ki'in tuku barco un ichi yu'u mar. Sia'an na ti kuantu'va barco undi yu'u mar. ⁴¹Jaku ni ga ti ya'a barco un undi nuu ñu'un na'in nducha un, ti ni jakoto nuu ni ndututu ñiti un, ti ni'in xaan ni jakoto xini barco un, ti tukaa ni kuni kanda. Ichi jata barco un ni keja'a jna'nu ja ni'in kanincha nducha un chii. ⁴²Tijni soldado un ka kuni ka'ni da taka presu un, nava tu sucha da nuu nducha un, ti jaa da nuu yi'i ñu'un, ti kunu da ki'in da. ⁴³Chaa yinda'a soldado un tu ni kuni da ja kuñ Pablo. Yukan kuu ja tu ni ja'a da jnu'un ja ka'ni soldado un taka presu un. Ti ni ta'u da jniñu ja tendi'i chaa ka jini sucha, na ndava da nuu nducha un, ti na sucha da ki'in da undi nuu yi'i ñu'un yu'u mar un. ⁴⁴Suni ni kachi da ja uu ga da na kinkoyo da siki tabla, xi siki iin pedazo maa barco un. Sia'an ni ka kundee da ni ka nama da maa da, ti ni ka jaa da nuu yi'i ñu'un undi yu'u mar un.

Kande Pablo ñuu Malta

28 Sia'an ni ka nama na maa na nuu mar un, ti sa ni ka jini na ja ñu'un lulu un nani Malta, ti kande ma'ñu mar un. ²Yivi kanchuku yukan ni ka kunda'u ini da saña naa na. Ni ka joto da ñu'un, chi kuun sau, ti vijin ka jna'an na. Sia'an ni ka chindee da saña naa na. ³Ti Pablo suni ni nastutu da uu nduku ichi un, ti ni jnaa da nuu ñu'un. Yukan ti iin koo ni kendava ti nuu ñu'un un ja ni'ni xaan. Ni

ndava ti ti ni yeyi'i ti nda'a Pablo, ti tu kuni ti sia ti. ⁴Nu ni ka jini yivi ñuu un ja yindaka koo un nda'a Pablo, ti ni ka ka'an:

—Va nu suu chaa ja'ni ña'an kuu chaa ja'a. Ti vasu ni nama da maa da nuu mar, ko Yandios tu ja'a ya jnu'un ja na kuchaku da —ni ka kachi i.

⁵Ti Pablo ni kisi da koo un nuu ñu'un un, ti tundo ni kuu nda'a da.

⁶Ti yivi un ka ndatu i, chi ni ka ndo'o ini i ja kaa kuiñi nda'a Pablo, ti yachi kuū da. Ti ni kuu na'an ka ndatu da, ti ni ka jini da ja tundo ni jna'an Pablo. Yukan ti ni ka ndo'o tuku ini da, ti ni ka kachi da:

—ñin yandios kuu Pablo —ni ka kachi da.

⁷Yajni un nchaa ñin chaa nani Publio. Chaa un ta'u da jniñu nuu ñuu lulu un. Yajni nu ni ka joto yivi un ñu'un nchaa ve'e da jiin ñu'un da. Ni kachi da nuu na:

—Ña'an ni ve'e na —ni kachi da.

⁸Ti tata Publio, katuu da ku'u da, ti ka'u xaan jna'an da. Jna'an da kue'e kiji, jiin kue'e kuun. Pablo ni tu'va da nuu katuu tata Publio, ti ni jikanta'u da nuu Yandios. Ni chuxndee da nda'a da siki chaa ku'u un, ti ni nduva'a da. ⁹Yukan na ti tendi'i yivi ka ku'u ñuu un ni ka kikoyo da, ti ni ka nduva'a da. ¹⁰Yivi un ni ka ja'a da kua'a xaan ndajniñu nuu na naa na. Ti ni jaa hora ja kinkoyo tuku na, ti ni ka ja'a da taka ja ka nandi'i na naa na ja kuu ichi.

Ni jaa Pablo ñuu Roma

¹¹Nu ni ka ya'a uni yoo ja ka'iin na ñuu lulu un, ti ni kaki'in na ñin

barco tuku. Barco un ki'in ñuu Alejandría. Xini barco un kanchuku uu nuu nani Cástor jiin Pólux. Ni kendo barco un ñuu Malta ja ni kuu viko vijin xaan. ¹²Yukan ti ni ka kekoyo na ñuu un. Ni jakoyo na ñuu Siracusa. Ni ka kendo na uni kivi yukan. ¹³Ni kekoyo na yukan, ti ni ka ya'a na ni yu'u mar un, undi ni ka jaa na ñuu Regio. Ni kundijin inga kivi, ti ni keja'a kee tachi ichi vee. Yukan kuu ja ni kekoyo na tuku ti kuankoyo na. Ni kundijin inga kivi, ti ni ka jaa na ñuu Puteoli. Yukan ti ni ka xndoo na barco un. ¹⁴Yukan ni ka ndejna'an na jiin tijni chaa ka kandixia Jesús, ti ni ka kana da saña ja na kendo na jiin da ñin semana. Ti sa kuankoyo na ichi Roma. Ti yukan ni ka jika ja'a na kuankoyo na.

¹⁵Yukan ti yivi ka kandixia Jesús un, ni ka jiniso'o da ja jakoyo na, ti ni ka kii nujna'an da saña. Tijni da ni ka kikoyo undi nuu nani Foro de Apio, ti uu ga da ni kikoyo undi nuu nani Tres Tabernas. Nu ni jini Pablo nuu da, ni kundee ini da ti ni jikanta'u da nuu Yandios. ¹⁶Sia'an ni kuu, ti ni jakoyo na Roma. Chaa yinda'a soldado un ni nakua'a da Pablo jiin uu ga chaa ka kuu presu un nuu ñin chaa ka ndito vekaa un. Yukan ti chaa un ni ja'a da jnu'un ja na nduku Pablo ñin ve'e kuncha da, ti na kundito ñin soldado chaa.

Ka'an Pablo jnu'un Jesús ñuu Roma

¹⁷Ni ka ya'a uni kivi, ti ni kana Pablo chaa ka kuña'nu nación Israel kanchuku ñuu Roma. Nu ni ka ndututu da, ti ni kachi Pablo jiin da: —Ñani naa ni, vasu tu nau ni ñin kuachi ni sa'a na nuu yivi Israel. Ni

siuku na jnu'un ni ka xndoo chaa jana'an, ko ñuu Jerusalén ni ka nakua'a yivi Israel presu saña nuu chaa Roma kanchuku yukan. ¹⁸Nu ni ka xndichi da saña, ti ka kuni da sia da saña, chi ka jini da ja tu ni ñin kuachi ni sa'a na ja na kuñ na. ¹⁹Tu ni kuni na kankuachi na nuu yivi Israel ja kuu jna'an yo, ko ni jikanta'u na nuu da ja César na xndichi da saña, chi tu ni ka ja'a yivi un un jnu'un ja na sia sticia un saña. ²⁰Yukan kuu ja ni kana na ni'in naa ni, chi kuni na ndajnu'un na jiin ni. Kuni na ndajnu'un na jiin ni, chi suni kandixia na ja Yandios naxndoto ya tendi'i ndiyi. Ti sia'an taka yivi Israel, ñanijna'an yo, ka kandixia i. Ja yukan kuu ja ndikun na jiin cadena ja'a, chi kandixia na taka un —ni kachi da nuu chaa ka kuña'nu un.

²¹Yukan na ti ni ka kachi chaa un jiin Pablo:

—Ni ñin tutu tu ni chaa nuu ri naa ri ja taji chaa Israel. Iyo sava ñanijna'an yo ja vekoyo undi Jerusalén, ko tu na jnu'un ka kankuachi da ja'a ra.

²²Kuni kunso'o ri jnu'un ka'an ra, ti na kuni ri nasa ndo'o ini ra, chi ka jini ri ja taka ñuu ka ka'an yivi jnu'un Jesús, ti yivi ka kandixia Jesús, siin ka chiñu'un i —ni ka kachi da.

²³Yukan ti ni ka kachi da ja na ndututu tuku yivi nuu kancha Pablo. Kivi un ni chakoyo yivi kua'a nuu kancha Pablo. Pablo ni ka'an kaji da nuu yivi un nasa ta'u Yandios jniñu. Ni kachi da nasa ni ka'an Moisés kivi jana'an, na ni kachi da nasa kuu jniñu sa'a Jesús. Suni sia'an ni ka kachi chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios najana'an, ni ka'an Pablo.

Sia'an ni ka'an Pablo, chi kuni da ja na kandixia chaa un Jesús. Sia'an ni ka'an da nchaka ñin kivi un jiin yivi un naa i. ²⁴Sia'an ni kuu ti tijni yivi ni ka kandixia jnu'un ni ka'an Pablo, ti sava ga yivi tu ni ka kandixia. ²⁵Tu ni ka iyo ñin nuu ini yivi un naa i, ti ka kuni nokoyo i ve'e i, ko Pablo ni ka'an da jaku ga jnu'un nuu i. Ni kachi da:

—Ni kachi kaji Espiritu Santo nuu Isaías nuu jna'an yo jana'an. Ni kachi ya ja Isaías na ka'an jnu'un ja'a nuu yivi:

²⁶Kua'an ti kachi ra nuu yivi un: Ro'o naa ra, kunso'o ra jnu'un Yandios, ko tu chaku ini ra.

Kuni ndaa ra jniñu sa'a Yandios, ko tu chaku ini ra nasa sa'a ya jniñu un.

²⁷Yivi ndee ni'in ini ka kuu ra. Tukaa chunso'o ra, vasu ka chaku ini ra.

Tu ka kuni nakani ini ra, vasu ka chaku ini ra nasa ka jini ra, ni kachi Espiritu Santo nuu Isaías, ja na ka'an da nuu yivi un.

Kachi tutu.

²⁸Vijna ti na ka'an na jnu'un Yandios nuu yivi inga nación. Yivi un chi kunso'o i jnu'un Yandios, ti nanita'u i nuu ya, ti maa i na kandixia i ya —ni kachi da.

²⁹Sia'an ni ka'an Pablo. Chaa Israel un ni ka kee da kuankoyo da, ti ka ndajnu'un da siki jnu'un ni ka'an Pablo.

³⁰Uu kuiya ni kendo Pablo ñuu Roma yukan. Ni ki'in nuu da ñin ve'e ni kuncha da un, ti suni ni cha'u da nuu ve'e un. Ni kusii ini da jiin taka yivi ni ka jakoyo nuu

kancha da. ³¹Ni ka'an da nuu yivi un nasa kuu kivi i nda'a Yandios ti ta'u ya jniñu nuu i. Ni xna'an da jnu'un Jesús, ja maa ya kuu Cristo

ni taji Yandios sa'a ya jniñu ña'nu. Tu ni yu'u da ja ka'an da, ti tundo ni jasi yu'u da ja ka'an da jnu'un Jesús.

Tutu ni chaa Pablo nuu yivi Roma

**Kanxia'u Pablo nuu yivi ka
kandixia ñuu Roma**

1 Ru'u kuu Pablo ja junukuachi ri nuu Cristo Jesús, chi Yandios ni nakaji ya ru'u ja kuu ri iin apóstol, ti ni nakaji ya ru'u ja na ka'an ri jnu'un va'a Yandios siki Cristo Jesús. ²Ti undi nuu ni chisojnu'un Yandios siki Cristo Jesús. Ni chisojnu'un ya un nu ni ta'u ya jniñu nuu profeta na jana'an ja na chaa maa da jnu'un un, ti yukan ni kenda tutu Yandios. ³Ti nuu tutu un ni ka jani da jnu'un siki Se'e Yandios. Ti Se'e Yandios un, suni ni kuu ya iin ñanijna'an rey Israel na jana'an ja ni nani David. ⁴Ti maa ya ni ndoto ya ma'ñu ndiyi ni sa'a Espíritu Santo, ti jiin jniñu ña'nu un ni xna'an ndaa Yandios ja Jito'yo Cristo Jesús kuu maa Se'e Yandios. ⁵Ti maa Jesús ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu ri ja na kuu ri iin apóstol. Maa ya ni chindee ya ja na kuu ri jiin jniñu ña'nu un ja ka'an ri jnu'un siki Jesús nuu taka ga yivi inga nación ichi fuera nación Israel. Ti sia'an kuu ja ka kandixia i jniñu ña'nu ni sa'a Jesús nava na kundatu

i jnu'un ya. Ti yukan na koo ña'nu ga sivi Jesús ma'ñu yivi un. ⁶Ti maa ra naa ra, ja kuncha ra ñuu Roma, ka kuu ra sava yivi un, chi ni nakaji Yandios ja na y'i ra jiin Cristo Jesús.

⁷Ru'u Pablo, chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra ja kanchuku ra ñuu Roma, nuu maa ra ja kunda'u ini Yandios, ja ni nakaji ya ja na kundaa ini ra ti na siin ra nuu ichi Yandios.

Ja kuni Pablo ki'in da Roma

⁸Xnakan ka'an ri ja nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu maa ra naa ra, chi ka kandixia ra Cristo Jesús. Ti jika kua'an jnu'un siki nasa kandixia ra Jesús. ⁹Ti maa Yandios kua'a jandaa ja nini jikanta'u ri nuu ya ja kuu maa ra naa ra, ti nuu maa Yandios kuu ja janukuachi ri ti ka'an ri jnu'un siki Cristo Jesús, ti sa'a ri jniñu un jiin ni ini ni añu ri. ¹⁰Ti nini jikanta'u ri nuu ya ja na jaa ri nuu kanchuku ra. Nini jikanta'u ri ja na kachi ya ti na kee ri ja'a, ti na kukuee kin ri ichi ja na jande'e ri ro'o naa ra.

¹¹Kundio ini ri kinde'e ri ro'o nava na xna'an ri jnu'un ya nuu

ra, ti na chindee Espíritu Santo ja chaku va'a ini ra jnu'un un. Yukan ti na kituu ini ra jiin jnu'un ya. ¹²Ko ansu kituu ini maa iin ni ro'o naa ra, chi suni kua'a yo jnundee ini jna'an yo naa yo nava na kandixia ndaa yo, ti siuku yo jnu'un Jesús. ¹³Ti na kachi ndaa ri nuu ra ñani ri ja kandixia Jesús yukan, ja kua'a jinu nuku'un ini ri ja jande'e ri ro'o naa ra, ko nini jasi ya ichi ti undi vijna. Kundio ini ri ki'in ri ñuu ra ja na ka'an ri jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, ti na nakani ini yivi ñuu ra ti na kandixia i Jesús. Sia'an ni jna'an ma'ñu yivi inga nación nuu ni ka'an ri jnu'un Jesús, ti suni sia'an kundio ini ri nu na jaa ri ñuu ra. ¹⁴Chi ndiso ri jniñu ja ka'an ri jnu'un Yandios siki Jesús nuu taka yivi. Ni chayika Yandios ru'u ja ka'an ri jnu'un Jesús nuu yivi tu'va jiin nuu yivi tu tu'va. ¹⁵Ja yukan kuu ja kuñukuu ini ri ka'an ri jnu'un Jesús nuu ro'o naa ra ja kanchuku ra ñuu Roma.

**Iyo jnu'un ka'nu ini Yandios
nuu kuachi yo**

¹⁶Ru'u Pablo, tu kukanuu ri ka'an ri jnu'un Cristo Jesús nuu yivi taka ñuu, chi jiin jnu'un maa Yandios skandixia ya yivi nava na kandixia i nuu Jesús, ti sia'an na kendo keta'u i. Xnakan ni skandixia ya kua'a yivi hebreo ja janta'u i Jesús, ti vijna suni skandixia ya kua'a yivi inga nación ja na kuantu'a i jnu'un Jesús, ¹⁷chi jiin jnu'un siki Cristo Jesús kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yo, chi vijna iyo jnu'un ka'nu ini ya nuu kuachi yo. Ko nu kuni yo ni'in yo jnu'un ka'nu ini Yandios

nuu kuachi yo, iyo ja na kandixia ndaa yo jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, chi sia'an kachi tutu ii Yandios nuu kachi: “Taka yivi ja kandixia ndaa i jnu'un Yandios, nuu yivi un kachi Yandios ja iyo jnu'un ka'nu ini ya nuu kuachi i, ti yivi un na kendo keta'u i, ti na kuchaku i ja kuu saa ni”, kachi tutu.

¹⁸Yukan kuu ja jiin Yandios ja kancha ya andivi, chi kuiti xaan ini ya nuu taka kuachi, ti ni nuku'un ini ya ja kua'a ya mundo'o nuu yivi ja iyo kuachi. Ni jna'nu ndatu ya taka yivi ja iyo kuachi, ti na kua'a ya mundo'o nuu taka yivi ja tu yiñu'un i jnu'un ya, nuu yivi ja nini ka sa'a i kuachi. Kandio ini ja sa'a i kuachi, ti jiin kuachi un ka jasi i jnu'un ndaa Yandios. ¹⁹Siukan ka jasi i jnu'un va'a Yandios vasu nakuni ndaa i ja maa Yandios ni xnukoo ya ñuyivi yo. Nakuni ndaa i chi maa Yandios ni xna'an ya i. ²⁰Vasu tu ndijin maa Yandios, ko chaku va'a ini i ja kancha Yandios ti iyo ña'nu xaan ga nuu ya. Sia'an kuu chi ndijin ndaa taka jniñu ña'nu ni sa'a Yandios ini ñuyivi ja'a, ti chaku va'a ini i ja maa Yandios ni sa'a ñuyivi ja'a. Yukan kuu ja tu kuu nasa ka'an i ja tu iyo Yandios. ²¹Chi undi na ni sa'a Yandios ñuyivi ni ka jini va'a ja kancha Yandios, ko ka ja'a i ja yiñu'un nuu ya, ni tu nakuanta'u i nuu ya ja kuu taka ja ja'a ya nuu i taka kivi. Chi nini kandio ini i ja ni'in i taka jnu'un ichi fuera jnu'un Yandios ti kuandatu i jnu'un ndeva'a un. Yukan kuu ja ni kuñaa injnuni i ja tukaa nakuni i jnu'un Yandios, ni tu chaku ini i jnu'un un. ²²Ka ka'an

i ja mani yivi ndichi ka kuu i, ko su'va ka kuu i mani yivi ñaa. ²³Tu ka kuni i kua'a yiñu'un nuu Yandios ja maa ya kuña'nu ga, ja tu naa kuiti naa ya. Su'va kuu ja ni ka sa'a i taka nuu santu. Ni ka sa'a i santu inga chaa ja ka ji'i. Suni ni ka sa'a i santu saa un, jiin koo, jiin kuiti ka jika ti ndi kuun si'in.

²⁴Yukan kuu siki taka kuachi un, ti sia Yandios maa i ja na sa'a i taka jniñu ndeva'a ja kandio ini i. Ni sia ya maa i ja na sa'a i sava'a ni ga jniñu ndeva'a nanu ina, ja na ka sajña'an jna'an i. ²⁵Tu ni kandixia i jnu'un ndaa Yandios, chi su'va ni kandixia i mani jnu'un xndoña'an. Yukan ni nuku'un ini i ja chiñu'un i taka ndajniñu ni sa'a Yandios ansu yiñu'un i maa Yandios, vasu maa ya kuu ja ni sa'a ya taka ndajniñu ja iyo, ti maa ya kanuu ga jiin ja kuña'nu ga maa ya ja kuu ja kuu saa ni. Sia'an na koo.

²⁶Ja yukan maa Yandios ni sia ya i ja na sa'a i taka jniñu kue'e ja kandio ini ka sa'a i. Chi undi ñasi'i ni ka sama ña maa ña si'i, ti ni kivi ña jiin jniñu kue'e. ²⁷Suni sia'an siki chaa ni ka sia da maa da jajniñu jiin ña'an, ti ni kundio ini da ka sa'a da taka jniñu ndeva'a jiin jna'an yii da. Ti ni ka saña chaa jiin chaa. Ti ini yiki kuñu da ni ni'in da ta'u ja kondo'o siki ja kuu jniñu kue'e ndeva'a ni ka sa'a da.

²⁸Ja yukan kuu jiin yivi un, ja nuku'un ini i ja tukaa chiñu'un i jnu'un Yandios. Yukan ti ni sia ya i, ti ja'a ya jnu'un nava na nduñaa inijnuni i, ja ka ndo'o ini i taka jniñu ndeva'a ka kuni sa'a i. ²⁹Yukan kuu ja nini ka ndo'o ini i

ja sa'a i sava'a ni ga jniñu ndeva'a. Kundio ini taka nuu kuachi ja ka jika i naa i. Ka kuni kencha i ndajniñu inga yivi. Nini ka ndo'o ini i siki jniñu ndeva'a ka sa'a i siki inga yivi. Kandio ini ti nuku'un ini ja sa'a i taka jniñu kue'e. Mani ja kukuasun ini i. Ka ja'ni i ndiyi. Ka kanaa maa i. Ka xnda'u jna'an i. Nanu kini ja ka kua'an ja ka vaji. Ka ka'an xe'e i jnu'un ndeva'a siki jna'an. ³⁰Suni ka ka'an jnu'un siki jna'an i yee yukan. Ka jito u'u i Yandios jiin jnu'un ya. Ka ka'an ndeva'a i nuu jna'an i, ti ka sa'a i jniñu kue'e. Ka nduvixi ini. Nini ka nduku i inga nuu jniñu ndeva'a ja ka sa'a i. Kuni'in ini i nuu tata i nuu nana i. ³¹Ni nduñaa inijnuni i ja tukaa chaku ini nava kuu ja va'a jiin nava kuu ja tu va'a. Tu ka siuku jnu'un kee yu'u i. Tu kunda'u ini i nuu inga yivi. Jankivi ndumani nu ka kanaa i jiin jna'an i. Tu kunda'u ini i nuu yivi nda'u. ³²Ko jandaa kuu ja ka jini va'a yivi un taka jnu'un Yandios siki jniñu ndeva'a ka sa'a i. Chaku va'a ini i ja ta'u jniñu Yandios siki jniñu ndeva'a un ja taka yivi ja ka sa'a i un, kachi ya ja na naa i. Ko vasu yukan ka jini yivi un, ko nini ka siin i jiin jniñu ndeva'a un, ti ka ndajnu'un i jiin inga yivi ja suni sia'an ka sa'a i.

Nasa sa'a jandaa siki kuachi

2 Nusa ti nu iin yivi ja suni sia'an sa'a i jniñu ndeva'a un, ¿xi kuu ka'an i kuachi siki jna'an nu? Chi nu sia'an kuu ti suni sa'a i kuachi un, jandaa kuu ja jna'nu ndatu i siki iin ni kuu kuachi ka sa'a i. ²Chi ja ka jini yo ja Yandios, sa'a

ndaa ya ti kachi ya ja jna'nu ndatu taka yivi ja ka sa'a i jniñu ndeva'a un. ³Ka'an kuachi i siki jna'an vasu iin ni kuu kuachi ka sa'a. Sia'an ti na kachi Yandios ja jna'nu ndatu maa. ⁴Vanuxia ja tu yachi kuiti ini ya nuu yo, ni tu yachi ja kua'a ya nundo'o nuu yo, ko iyo yivi ja skexiko i Yandios, vasu ndixia ndaa kuu ja va'a xaan ini ya jiin yo. Skexiko i Yandios ja kunda'u ya yo'o, ti tu ka sa'a i ja kundio ini ya ja nakani ini yo nuu kuachi yo. ⁵Ko iin kua'a yivi ja tu ka jandatu i nuu jnu'un Yandios. Kuni'in xaan ini, ti tu ka kuni nakani ini nuu kuachi. Ti jandaa ndixia kuu ja yivi un ka nakaya i nundo'o ja kuu maa i naa i, ti nundo'o un na chaa nuu i nuu kivi ña'nu un nu na sa'a jandaa Yandios jiin ndi yivi ini ñuyivi ja'a. Nu kivi ña'nu un na kachi Yandios nau kuu yivi va'a jiin nau kuu yivi ja tu va'a. Ti nuu kivi un na taji ya nundo'o xaan siki taka yivi ja kuni'in ini i, ja tu kuni ka nakani ini i nuu kuachi i. ⁶Ti na cha'u ya nuu ndi iin ndi iin yivi nava jniñu ni sa'a i. ⁷Na kua'a ya ta'u nuu sava yivi ja kuchaku i ja kuu ni kani, chi tu ni xndi'i ini i ka sa'a i jniñu va'a, ti ni ndio ini i kuchaku i saa ni, ti ni ndio ini i ja ni'in i ta'u nuu maa Yandios ja na nduña'nu i ñuu nuu ta'u ya jniñu. ⁸Chi su'va, na taji ya iin nundo'o xaan nuu taka yivi ja ni kuni'in ini i siki jnu'un ya, ja tu kuni kuandatu i jnu'un ndaa ya, chi kandio ini i ja siuku i jnu'un yakuaa. Kiti ini Yandios jiin yivi un, ti na taji ya nundo'o xaan siki i.

⁹Ti jandaa ndixia kuu ja nuu taka yivi ka sa'a i jniñu ndeva'a, nuu

yivi un na taji Yandios nundo'o xaan, ti nu nchaa nundo'o ka'nu xaan un, ti na ndi'i xaan ini i. Ti kanuu ga na taji ya nundo'o xaan nuu yivi hebreo, ti suni sia'an na taji ya nundo'o nuu yivi taka ga nación. ¹⁰Chi su'va na kua'a ya ta'u nuu yivi ja ka sa'a i jniñu va'a. Na kua'a ya ta'u ja na nduña'nu i nuu ta'u ya jniñu, ti na kondee kosii ini i. Ti kanuu ga ja kua'a ya ta'u un nuu yivi hebreo, ti suni sia'an nuu yivi taka ga nación. ¹¹Chi Yandios tu nde'e ya nuu nasa kaa iin iin yivi, chi iin nuu sa'a ya ndaa jiin taka yivi. ¹²Yukan kundaa ndixia chi taka yivi ka sa'a i kuachi. Vasu tu ka yi'i chii ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, ko jna'nu ndatu i nuu Yandios, ti na kua'a ya nundo'o nuu i ja na naa i. Ko taka yivi ja ka sa'a i kuachi ja ka yi'i i chii ley Moisés, suni sia'an jna'nu ndatu i nuu Yandios, chi jiin maa ley Moisés un na sa'a ndaa ya kuachi i. ¹³Yukan kundaa chi vasu kua'a yivi ni ka jini so'o i nuu jnu'un ja ka'an ley ni ja'a ya nuu Moisés, ko nini na kachi Yandios ja jna'nu ndatu yivi un siki kuachi i. Ko siki yivi ja ka siuku ndaa i jnu'un ja ka'an ley Moisés, na kachi ndaa Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yivi un ja kuu kuachi i.

¹⁴Ti jandaa ndixia kuu ja yivi taka ga nación tu ñava'a i tutu ley ni ja'a Yandios nuu yivi hebreo. Ti yivi taka ga nación un tu ka jini kuiti i ni iin junu'un ley Moisés un. Ko nu ka sa'a i iin ni kuu jiin jnu'un ja ka'an ley un, yukan kuni ka'an ja ka siuku i maa ley inijnuni i. Ja yukan kuu ja ka ñava'a i iin ley maa i. ¹⁵Yukan kuu nu ka sa'a i iin

ni kuu jnu'un ja ta'u ley Moisés, ti ka jini va'a yo un ja iin ni jnu'un ja ka'an ley Moisés, suni yoso jnu'un un injnuni i, vasu tu ka ñava'a i tutu ley ni ja'a Yandios nuu Moisés. Ti sia'an ni kuu ja maa injnuni i kuu nanu iin testigo, ti iyo uu jniñu ja sa'a testigo un. Ka'an kuachi siki i nu ka jani i iin jniñu kue'e xi xndaku ja kuva'a nu ka jani i iin jniñu va'a.

¹⁶Ti chaa iin kivi ña'nu, ti nuu kivi un, ti na kundee maa jnu'un Jesús ni ka'an ri ja sandaa Yandios taka jnu'un yisa'i ni jani ini taka yivi jiin taka jniñu yisa'i ni sa'a taka yivi. Ti maa Cristo Jesús na kua'a ya nundo'o nuu taka yivi ja ni sa'a jniñu ndeva'a un.

¹⁷Vijna na kachi ri nuu ro'o naa ra ja vixi ini ra ka kuu ra yivi hebreo. Ka vixi ini ra ja maa Yandios ni ja'a ya ley ya nuu chaa ña'nu na jana'an ja nani Moisés, ti yukan kuu ja ka ndo'o ini ra ja maa Yandios janta'u ya ro'o. Ti vixi xaan ini ra ja maa iin ni Yandios ja ka nchañu'un ra.

¹⁸Ti ro'o ja ka kuu ra yivi hebreo, ka chaku va'a ini ra maa jnu'un ta'u Yandios nuu ra. Ja ni ka skua'a va'a jnu'un un, ti yukan kuu ja kuni nakaji ra ma'ñu nava kuu jniñu va'a jiin nava kuu jniñu ndeva'a. Sia'an ka kuni ka sa'a ra, chi nini ka jiniso'o ra nuu jnu'un ley Moisés.

¹⁹Yukan kuu ja ni nduvixi ini ra, ro'o ja ka kuu ra yivi hebreo, ti ni nuku'un ini ra ja maa ra kutu'va xaan ja kuni xndaku ra nuu yivi taka ga nación ja tu ka jini kuiti i. Ka kandixia ra ja va'a na xndaku ra nuu yivi ja kanchuku i nanu yivi ka jika i ñuñaa, ja tu ka jini kuiti i.

²⁰Ka ka'an ra ja ka ñava'a ra maa ley Yandios ni ja'a ya nuu Moisés. Ja yukan ti ka ndo'o vixi ini ra ja ka jini ndaa ra taka jnu'un ndichi, jiin ja iyo ichi ra ka xndaku ra nuu yivi ja tu jini kuiti i jnu'un un.

²¹Yukan ti ro'o naa ra, ja ka kuu ra yivi hebreo, ja ka ndo'o vixi ini ra ja va'a xaan xndaku ra ley Moisés nuu yivi taka ga nación, ¿ti nasa kuu ja tu ka jandatu kuiti ra ley un nusa? Ti ka xna'an ra taka ga yivi ja tu sakui'na i, ¿ti nasa kuu ja suni sia'an ka sakui'na ra naa ra nusa?

²²Ka xna'an ra ja koto kusikincha jna'an i, ¿ti nasa kuu ja suni sia'an ka yisikincha jna'an ra maa ra? Tu kandixia ra santu, ko ka sa kui'na ra ndajniñu nuu veñu'un santu un.

²³Ka ka'an ra vixi ja ñava'a ra maa ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, ko skexiko ra maa Yandios nu tu ka siuku ndaa ra jnu'un ya ja ta'u ley un. ²⁴Ti jandaa ndixia ja sia'an yoso nuu tutu ii Yandios nu ka'an: “Yivi taka ga nación ka ka'an ndeva'a i siki maa Yandios, ti sia'an ka'an i ja siki jniñu ndeva'a ka sa'a ro'o yivi hebreo.”

²⁵Ko vatuni nu ka kuu ra yivi hebreo, ti ni ka ni'in ra marca yiki kuñu ra, ti ka siuku ra jnu'un Yandios ja ta'u ley Moisés nuu ra naa ra. Ko nu tu ka siuku ndaa ra jnu'un ja ta'u ley un, ti ni nduu iin nuu jiin yivi taka ga nación ja tu jini kuiti siki ley un. ²⁶Ti siki yivi taka ga nación, nu ka siuku i jnu'un Yandios nuu ley Moisés, vasu tu ka ñava'a i ley un, ni ja ni ka ni'in i marca yiki kuñu i, nusa ti na kachi Yandios ja ni ka nduu kanuu jiin yivi hebreo. ²⁷Ti vasu yivi taka ga

nación ja tu ka ni'in da marca yiki kuñu da, ko ka siuku da jnu'un ley Moisés, ti yivi na kankuachi da siki ro'o naa ra ja ka kuu ra yivi hebreo. Ka ñava'a ra tutu ii ni ja'a Yandios nuu Moisés, ko tu ka siuku i ley un. Ti yukan kuu maa kuachi ja nchaa nuu ro'o naa ra ja ka kuu ra yivi hebreo. Maa kuachi un kuu ja ñava'a ra ley un ja ni ja'a Yandios nuu Moisés, ko tu ka siuku ra un.

²⁸Ti jandaa kuu ja maa yivi Yandios ja ka yi'i i jiin ya, ti tu nakuni yo ja maa iin ni yivi hebreo kuu ja ni ka ni'in da marca yiki kuñu da, ²⁹chi maa yivi Yandios kuu yivi ja ka ñu'un ini da jiin jnu'un ndaa. Nuku'un ini da ka siuku da jnu'un ya. Ti tu ka siuku da maa iin ni jnu'un ley Moisés, ja na ni'in da marca yiki kuñu da, chi jiin ni ini ni añu ka siuku da jnu'un Yandios un. Ti vasu tu ka janta'u i yivi ñuyivi ja'a, ko maa Yandios janta'u ya maa da naa da.

3 ¿Nusa ti nasa kuu ja kendo va'a ga yivi hebreo ja kuu yivi taka ga nación, ja ni ka ni'in yivi hebreo iin marca yiki kuñu da?

²Ko iyo kua'a jnu'un ja kanuu xaan kuu yivi hebreo, ti jnu'un kanuu ga kuu ja ni kivi ini nda'a da jnu'un Yandios, ja ni tatu ya nuu da jiin jnu'un ya.

³Ti vasu kua xaan yivi hebreo tu ni ka siuku jnu'un Yandios un, çyukan sa'a ja Yandios tukaa kundee ya jnu'un ni chiso ya nu? ⁴Ko tu kuiti yukan, chi su'va Yandios mani ndaa ka'an ya. Ti vasu kua xaan yivi mani jnu'un xndoña'an ka ka'an, ko Yandios nini kundee jnu'un ni chiso ya. Yukan yoso nuu tutu ii:

Ka'an yivi ja iyo ndaa jiin taka jnu'un ka'an ni, ti kundee ni nuu yivi ka'an siki.

Kachi tutu.

⁵Ko iyo yivi ka ka'an ja va'a ka sa'a yo kuachi, ja tu siuku yo jnu'un Yandios, chi jiin yukan na kuni ndi'i yivi ja iyo ndaa Yandios ti mani jniñu kue'e ka sa'a yivi ñuyivi ja'a. Ka kachi i ja ndi'i yivi na nakuni i ja jiin kuachi yo ka junukuachi yo Yandios, chi jajniñu kuachi yo ja xna'an ja iyo mani ndaa nuu Yandios. Nusa ti kachi yivi un ja tu va'a sa'a Yandios nu taji ya nundo'o nuu yo, chi ka kachi i ja ka chindee yo Yandios jiin kuachi yo. Ko ru'u Pablo kachi ri ja jnu'un un kuu mani jnu'un ka ka'an sava yivi, ansu maa jnu'un kandixia ri. ⁶Tu kandixia kuiti ri jnu'un un, chi nu siukan sa'a Yandios, ti tu kuu ja maa Yandios ka'an kuachi siki yivi ñuyivi ja'a, ti taji ya nundo'o nuu i.

⁷Ti suni iyo yivi ja xndaku ja tu va'a sa'a Yandios un kankuachi ya siki i, ti taji ya nundo'o nuu i, chi ka xndaku i ja ka chindee Yandios jiin jnu'un xndoña'an. Ka xndaku i ja nu inga yivi ka jiniso'o i jnu'un xndoña'an, nusa ti chaku va'a ini i ja jnu'un Yandios kuu mani jnu'un ndaa, jiin ja jandaa ndixia ja Yandios kuña'nu ga. ⁸Ti vasu jandaa kuu ja sava yivi ka xndaku da sia'an ni, ko ru'u Pablo, tu kandixia kuiti ri jnu'un ja ka xndaku yivi un, vasu iyo yivi ja ka'an da siki ru'u ja siukan suni xndaku ri nuu yivi naa i. Nusa ti nu sia'an kuu nava ka xndaku sava yivi un, ti va'a ga ja na sa'a yo

mani jniñu kue'e ti yukan na kachi Yandios ja mani yivi va'a ka kuu yo. Chi su'va tukaa kuanka'nu Yandios jiin yivi ja xndaku i sia'an ni, chi na kendo jna'nu ndatu i, ti na taji ya nundo'o nuu i naa i.

Tu iyo ni iin yivi ndaa nuu Yandios

⁹Nusa ti maa yo ja ka kuu yo yivi hebreo, *éva'a* ga yo'o nuu Yandios ja kuu yivi taka ga nación? Tu ka kuu kuiti sia'an, chi kaji ni kachi ri ja ndi'i yivi ka yi'i xaan i jiin kuachi, vasu ka kuu i yivi hebreo xi yivi taka ga nación. ¹⁰Chi sia'an ni yoso nuu tutu ii Yandios:

Tu iyo yivi ndaa, ni iin.

¹¹Tu iyo ni iin yivi ja chaku ini i jnu'un ja ta'u Yandios.

Ni iyo iin yivi ja nduku ndee na kivi ini ichi Yandios.

¹²Ndi'i yivi tu ka siuku i ichi ya. Chi su'va ni nakaji i mani ichi yo'o.

Kandio ini i ka sa'a i mani jniñu ndeva'a. Tu iyo ni iin yivi kundio ini i jniñu va'a.

¹³Ka kuu i nanu ndiyi ni kuxiko. Tu kuajniñu jnu'un ka ka'an i, chi mani jnu'un xndoña'an ka ka'an i.

Xaan tachi yu'u i nanu yu'u kuiti xaan.

¹⁴Yi'i jnu'un tasi un yu'u i. Yi'i jnu'u u'u yu'u i.

¹⁵Ka jajna'an ini i ka ja'ni i ndiyi.

¹⁶Kanchuku i nanu ja skiti ini ña'an.

¹⁷Tu kuni kunchuku mani jiin jna'an i.

¹⁸Tu jandatu i ni iin jnu'un Yandios, chi tu kuiti ka yiñu'un i jnu'un ya.

Kachi tutu.

¹⁹Nusa ti jandaa ndixia kuu ja taka jnu'un Yandios un, ja ka'an ley un, ka'an nuu tendi'i yivi, chi taka yivi ka yi'i i jiin jnu'un ley ya un. Sia'an kuu nava ni iin yivi nama maa i ja kankuachi Yandios siki i, ti ja kachi ya ja jna'nu ndatu i. ²⁰Na kachi ndaa Yandios ja iin yivi ja tukaa jna'nu ndatu i vasu kundio ini i ka siuku i taka jnu'un ni ta'u ley Moisés un, chi ni kenda ley un ja na xna'an kaji siki nava kuu kuachi, jiin ja jna'nu ndatu tendi'i yivi nuu Yandios siki kuachi un.

Na nita'u yo nu kandixia yo Jesús

²¹Ko vijna tu kachi ya ja kendo va'a ndaa nuu ya nu ka siuku ndaa yo ley Moisés. Chi vijna ni kenda ndijin nasa kuu ja maa Yandios kuu kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo nuu ya siki kuachi yo. Ko suni sia'an ni ka ka'an jnu'un ley Yandios ja ni ja'a ya nuu Moisés jiin jnu'un ya ni ka ka'an profeta na jana'an. ²²Nusa ti na kachi Yandios ja taka yivi na kendo keta'u i nuu ya nu kandixia ndaa i ja Cristo Jesús ni ji'i ya ja na chunaa ya kuachi i. Chi unuu nuu Yandios kuu ndi'i yivi ñuyivi ja'a. ²³Chi ndi'i yivi ni ka sa'a i kuachi, ti yukan kuu ja tukaa janta'u Yandios maa i, chi maa ya kuña'nu xaan ga ja tu kuni kuenta'u ni iin yivi jiin kuachi. ²⁴Ko kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu i nuu ya siki kuachi i. Sia'an kuu ja kachi Yandios, chi ma iin ni maa ya ni kunda'u ini ya yo'o ja ni taji ya Cristo Jesús na kuū ya, ti sia'an ni ni chunaa ya kuachi yo. ²⁵Ti taji Yandios Jesús na kuū ya nuu

nda'a cruz nava na ndumani ya jiin yo'o, ja tukaa kuiti ini Yandios nuu yo siki kuachi yo. Ko iyo ja na kandixia ndaa yo ja Cristo ni jati ya niñi ya. Ti nu kandixia yo un ti tukaa kuiti ini ya nuu yo siki kuachi yo. Ti nu ni jili Jesús yukan, ti ni kenda ndijin nava ni sa'a Yandios. Sia'an ti iyo ndaa nuu Yandios nu kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yivi siki kuachi i. Yukan ni sa'a ya chi undi nuu tu ja'i ni taji ya nundo'o xaan nuu yivi ñuyivi ja'a siki taka kuachi ni ka sa'a i. ²⁶Sia'an ni sa'a Yandios nava na kenda ndijin nuu yo'o ja iyo ndaa nuu Yandios nu kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yivi siki kuachi i. Sia'an ni sa'a ya ja'a yo ja kanchuku yo vijna. Yukan kuu ja ja ni taji ya Jesús ja na kuū ya nda'a cruz, ti jiin yukan iyo ndaa nuu ya nu kachi ya ja tukaa taji ya nundo'o xaan nuu yivi siki kuachi i, ko sia'an na kachi ya nuu mani yivi ja kandixia ndaa i nuu Jesús.

²⁷¿Nusa ti kuu nduvixi ini yo siki maa yo? Tu kuu kuiti, chi tu kuiti nduvixi ini yo siki taka jniñu va'a ka sa'a yo, ja siki yukan ka siuku ndaa yo taka jniñu ta'u ley ya nuu yo. Chi su'va, janta'u ya yo'o nu kandixia ndaa yo jniñu ja ni sa'a Jesús. ²⁸Nusa ti ja ka jini yo ja Yandios tu janta'u ya ni iin yivi vasu ka nduku ndee i ka siuku i taka jniñu ta'u ley ya nuu i, chi kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi i. Ko mani kachi ya sia'an nu kandixia ndaa i jniñu ni sa'a Jesús.

²⁹¿Nusa ti kuu ya Yandios ja janta'u ya mani yivi hebreo ja

ñava'a ley ni ja'a ya nuu Moisés? Tu kuu kuiti, chi kuu ya Yandios ja janta'u ya yivi taka ga nación. ³⁰Chi iin ni Yandios kuu, ti na kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu sava'a ni ga yivi siki kuachi i, vasu ka kuu i yivi hebreo ja ni ka ni'in i iin marca nuu yiki kuñu i, xi ka kuu i yivi taka ga nación ja tu ni ka ni'in i iin marca nuu yiki kuñu i. Ko na kachi ya yukan nuu sava'a ni ga yivi ja kandixia ndaa i jniñu ni sa'a Jesús. ³¹Ti vijna ja kandixia yo jniñu ni sa'a Jesús, ¿yukan kuu sa'a ja tukaa jandatu ley Yandios un? iTu kuu kuiti! Chi su'va nu kandixia ndaa yo Jesús, sa'a ja na siuku ndaa yo ley Yandios un.

Jnu'un ni kandixia Abraham

4 Abraham ni kuu da tata na jana'an yo ja ni xnukoo da nación Israel. Vijna ti na sa'a yo nanu siki nasa ni janta'u Yandios maa da ja ni kendo ndaa da nuu ya. ²Chi nu ni siuku ndaa da taka jnu'un ley Yandios un, nusa ti kuu nduvixi ini da undi maa da siki taka jniñu va'a ni sa'a da. Ko taka jniñu va'a un tu jajniñu ja na kendo ndaa da nuu Yandios. ³Chi tu ni kachi tutu ii Yandios sia'an. Ka'an ja ja ni kandixia ndaa Abraham jnu'un ni chiso Yandios nuu da, ti siki yukan ni janta'u ya maa da, ti ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu da siki kuachi da. Ni kendo ndaa da nuu Yandios chi vii ni kandixia da ya.

⁴Ti nu sajniñu iin yivi, ti ni'in da ya'u da, ansu ta'u da kuu, chi su'va chunaa yo nuu da. ⁵Ko siki nasa kuu ja kachi Yandios ja kendo ndaa

yivi nuu ya, kachi ya ja taka jniñu va'a ka sa'a yivi tu jajniñu kuiti ja na kendo va'a i nuu ya. Chi su'va mani yivi ja kandixia ndaa i jnu'un Yandios, maa iin ni nuu yivi un ja kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu da siki kuachi da. Chi maa iin ni Yandios kuu ja ka'an ya jnu'un un nuu yivi ñuyivi ja'a, ja kundio ini ka sa'a da kuachi. ⁶Suni ni kachi rey na jana'an David ja taka jniñu va'a ka sa'a yivi tu jajniñu ja na kendo ndaa da nuu Yandios. Chi su'va kachi da ja taka yivi siki nau kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu da, ti ndixia ndaa ja na ndusii ini da jiin jnu'un Yandios un. ⁷Chi ni ka'an David:

Na ndusii ini yivi ja ni saka'nu ini Yandios nuu jniñu ndeva'a ni sa'a da siki ley ya, ti tukaa taji ya nundo'o nuu da.

Ti na ndusii ini yivi ja tukaa jini Yandios kuachi da, chi ni jasi ya siki kuachi un.

⁸Ti na ndusii ini yivi ja tukaa kuiti kan kuachi Yandios siki kuachi da.

Kachi David.

⁹¿Ti kachi yo ja ndusii ini mani yivi hebreo sia'an ni, ja ni ka ni'in i marca yiki kuñu i nu? Ko tuu, chi suni ndusii ini yivi taka ga nación, ja tu ja'i ñava'a i marca yiki kuñu i. Chi ja ni kachi ndaa ri ja Abraham ni kandixia ndaa da jnu'un ni chiso ya nuu da. Ti siki yukan ni janta'u ya maa da, ti ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu da siki kuachi da. ¹⁰¿Nusa, ti nasa kuu ja ni janta'u ya Abraham? ¿Undi ni ni'in da marca yiki kuñu da, xi ja ni ni'in da marca un nu? ¹¹Ko nu ni

ni'in da marca yiki kuñu da, ti ni kuu iin seña ja ni nachiso Yandios ja jandaa kuu nu ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu Abraham, chi ni kandixia ndaa da jnu'un ni chiso ya nuu da. Ko ni kandixia da yukan sa ni ni'in da marca yiki kuñu da. Nusa ti ni kachi ya ja Abraham kuu maa tata nuu taka yivi kandixia ndaa i jnu'un Yandios, vasu tu ni'in i marca yiki kuñu i, ti ni'in i jnu'un ya ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi i. ¹²Ti ni ni'in Abraham iin marca yiki kuñu da nava na kuu da tata nuu yivi hebreo ja suni na ni'in i marca yiki kuñu i. Ko kanuu ga ja kuu da tata nuu taka yivi kandixia ndaa i jnu'un Yandios nanu ni kandixia da sa ni ni'in da marca yiki kuñu da.

¹³Abraham kuu tata sava'a ni ga yivi ja kandixia ndaa i jnu'un Yandios, ti ni chisojnu'un ya nuu da jiin taka ga yivi un ja na ni'in i iin ta'u, ti ta'u un kuu ja na nduña'nu i ja ta'u da jniñu nuu ni ñuyivi jiin Yandios. Sia'an koo vasu tu ka ni'in i ta'u un siki ni ka siuku ndaa i ley Yandios, vasu ni kandixia ndaa i jnu'un ya. Ti siki yukan ni janta'u ya maa i, ti ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi i. ¹⁴Ko nu ja'a ya ta'u nuu yivi ja nduku ndee i ka siuku i ley ya, nusa ti tukaa janta'u ya yivi ja mani kandixia ndaa i jnu'un ya. Ti tukaa jajniñu jnu'un ni nachiso ya nuu yivi ja kandixia, chi ni iin yivi tu kuni siuku ndaa i ley ya.

¹⁵Ti kachi ley ya ja jna'nu ndatu ndi'i yivi siki kuachi i, ti kuiti ini ya jiin kuachi un ja na taji ya nundo'o nuu yivi un, chi tu iyo

ni iin ñuu nuu tu ni kenda ley ya. Yukan kuu ja tendi'i yivi ni ka sa'a i kuachi siki ley ya.

¹⁶Nusa ti nuu taka yivi ja kandixia ndaa i jnu'un Yandios, nuu yivi un chisojnu'un ya ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi i. Ti tu ni kuu ni iin jnu'un chayika ja sia'an ni chisojnu'un Yandios. Chi su'va, mani ja kunda'u ini ya yo'o. Ja yukan ni chisojnu'un ya nuu taka yivi ja kandixia ndaa i jnu'un ya nanu ni kandixia Abraham. Ti ni chisojnu'un ya nuu sava'a ni ga yivi ja kandixia ndaa i jnu'un ya nanu ni kandixia Abraham, ansu mani yivi hebreo ja ñava'a i ley ni ja'a ya nuu Moisés, ko suni taka ga yivi ja kandixia ndaa i nanu ni kandixia Abraham. Chi Abraham kuu nanu iin tata nuu sava'a ni ga yivi ja kandixia ndaa i jnu'un Yandios. ¹⁷Ti yukan kachi tutu ii Yandios: “Ru'u Yandios, nakaji ri ro'o Abraham ja na kendo ra tata nuu ndi'i yivi ja kandixia i jnu'un ri, nuu ndi'i yivi ka yi'i i jiin sava'a ni ga nación”, kachi tutu. Yukan kachi maa Yandios ja Abraham kuu tata nuu taka yivi ja kandixia i jnu'un ya. Ti sia'an ni kachi Yandios chi ni kandixia ndaa Abraham maa jnu'un ni chisojnu'un ya nuu da. Ti ni kandixia da ja maa iin ni Yandios kuu ja xndoto ya sava'a ni ga ndiyi. Ti maa iin ni Yandios kuu ja kachi ja na koo iin ndajniñu ja ti koo ga.

¹⁸Ti maa Abraham, vasu tukaa ñukuu ini da ja na koo se'e da, ko ni kandixia ndaa da taka jnu'un ni kee yu'u ya nuu da, ja na koo da nanu tata nuu kua xaan yivi ka kandixia i Yandios ja ka yi'i i

jiin tijni nación, chi ni chisojnu'un Yandios: “Yukan ndukua'a se'e ni ja kandixia i ru'u”, ni kachi ya jiin da. ¹⁹Ti ja yajni kaña da ciento kuiya. Ti vasu yukan ti tu ni kee da jnu'un ni kandixia da un, vasu ni jini ndaa da ja maa da jiin ñasi'i da ja ña'nu xaan da ja tukaa koo se'e da. ²⁰Ti tu ni ndo'o siki ini da ja tukaa kandixia ga da jnu'un ni kee yu'u Yandios, ja na koo se'e da. Chi sa ni kandixia ni'in ga da, ti ni nakuanta'u da nuu ya ja yukan kuña'nu xaan ga Yandios. ²¹Chi ni kandixia da ti ni nduka'nu va'a ini da ja na kundee Yandios jnu'un ni kee yu'u ya. ²²Ti siki yukan ni janta'u ya Abraham, ti ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu da siki kuachi da. ²³Ti ansu nini siki Abraham kuu ja yoso nuu tutu ii Yandios ja sia'an ni nuku'un ini Yandios, ²⁴vasu suni yoso jnu'un un siki yo'o, chi suni na kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo, chi suni kandixia ndaa yo Jito'yo Jesús. Ni kandixia ndaa yo ja ja ni xndoto ya Jito'yo Jesús nuu ñuji'i. ²⁵Chi ni nakua'a Jesús ja ni ji'i ya siki kuachi yo, ti ni xndoto ya Jesús nuu ñuji'i nava na kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo.

Nasa kenda yivi ja ni janta'u ya

5 Nusa ti nu kandixia ndaa yo jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, sa ti kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Ti siki yukan, tukaa kuiti ini Yandios jiin yo'o, chi vijna ni ndumani ya jiin yo, chi ni ji'i Jito'yo Cristo Jesús ja na chunaa ya kuachi yo. ²Ti kandixia ndaa yo jniñu ni sa'a Jesús

nu ni ji'i ya ti ni nandoto ya tuku nuu ñuji'i, ti siki yukan janta'u Yandios yo'o. Ko janta'u ya yo'o siki ja ni kunda'u ini ya yo'o, chi tu iyo ni ñin jniñu va'a yo ja kenchaa kuachi yo. Yukan kuu ja kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Nusa ti kuñukun ini yo ja jandaa ndixia ja janta'u ya yo'o. Yukan kusii ini yo chi kuñukuu ini yo ja janta'u ya yo'o, ti nakua'a ya yo'o ñin ta'u ja nduña'nu yo nuu ta'u ya jniñu. ³Ti ansu jiin ta'u un, chi suni kusii ini yo ja kondo'o yo nundo'o siki ja ni ka yi'i yo jiin Cristo, chi nundo'o un sa'a ja ni'in ga jika yo nuu ichi Yandios. ⁴Ti nu kundee yo jiin nundo'o un, ti jini yo ja kundee ini Yandios jiin yo'o, ti siki yukan ndiyo ini yo ni'in yo ta'u un. ⁵Ti nu kundio ini yo yukan, ti tu xndi'i ini yo, chi jini ndaa yo ja kundee ya taka jnu'un ni kee yu'u ya, ti siki yukan kandixia yo jiin ni ini ni añu yo ja kunda'u ini ya yo'o. Ti sia'an kandixia yo chi ni ja'a Yandios maa Espíritu Santo nuu yo, ti Espíritu un skandixia ya yo'o ja jandaa ndixia kunda'u ini Yandios yo'o. ⁶Chi siki maa yo naa yo tu ni kojnuni ja kenchaa yo kuachi yo nuu Yandios. Ko vasu tu ni ndiyo ini yo ja siuku yo jnu'un ya, chi ni ji'i Cristo ja chunaa ya kuachi yo. Ti ni ji'i ya maa kivi ni kachi Yandios. ⁷Sa'a yo ja. Tu ni iyo ni ñin yivi ja tava ini na kuū i ja'a inga yivi, vasu inga yivi un kuu ñin yivi va'a ndixia. ⁸Ko nduku ndee ra nuu jniñu ni sa'a Yandios, chi yukan jini ndaa yo ja kunda'u ini ya yo'o. Chi ni ji'i Cristo ja'a yo vasu ni'in ni ka yi'i yo jiin kuachi.

⁹Nusa ti siki jniñu ni sa'a Jesús nu ni ji'i ya ti ni jati ya niñi ya, ti siki yukan kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yo ja kuu kuachi yo, ti tukaa kuiti ini ya siki kuachi yo un ja na taji ya nundo'o xaan nuu yo, chi vijna kendo keta'u yo nuu ya.

¹⁰Ko undi nuu ni kuiti ini Yandios siki kuachi yo, ko maa Yandios ni taji ya se'e ya ja na kuū ya ti chunaa ya kuachi yo nava tukaa kuiti ini Yandios siki kuachi un, ja na ndumani ya jiin yo'o naa yo. Ti nu sia'an kuu, ti jandaa ndixia kuu ja kuchaku Cristo vijna, ti nama ya yo'o nava tu taji ya nundo'o siki yo.

¹¹Ko undi nuu ni kuiti ini Yandios jiin yo'o siki kuachi yo, sa maa Yandios ni taji se'e ya ja na kuū ya chunaa ya kuachi yo, nava tukaa kuiti ini Yandios siki kuachi yo. Chi su'va ja na ndumani ya jiin yo. Ti nu sia'an un, ti jandaa ndixia kuu ja kuchaku Cristo vijna, ti nama ya yo'o nava tukaa taji Yandios nuno'o siki yo.

Jnu'un Adán jiin jnu'un Cristo

¹²Nusa ti undi nuu ni keja'a ka sa'a kuachi ndi'i yivi ñuyivi ja'a, chi maa ñin ni chaa ni keja'a da jiin kuachi, ko siki kuachi da un, ti ni kivi kue'e kuū yo. Ti ni sa'a kuachi da un ja ni jicha kue'e kuu ndi'i yivi ñuyivi ja'a, chi taka ni ka sa'a i kuachi. ¹³Ti kuu ga ja ni ja'a Yandios ley ya nuu Moisés ni ka sa'a i kuachi. Ko nu tu ni ja'a Yandios ley ya nuu Moisés nava na nakuni yivi nau kuu ñin kuachi, nusa ti tu kuni kankuachi ya siki i, ko tu kuu sia'an ni. ¹⁴Chi ka jini ndaa yo ja undi na ni iyo Adán ti undi na ni iyo Moisés

ndi'i yivi ni ka ji'i i siki kuachi i, chi ni ji'i i siki kuachi ja ni sa'a taka maa i, vasu tu ni sa'a i jna'an kuachi ja ni sa'a Adán, ja ni kuni'in ini da nuu iin jniñu ja ni ta'u ya nuu da. Ti siki kuachi ni sa'a Adán, ni kivi nundo'o nuu ñuyivi, chi inga chaa ni sa'a ja na kendo va'a yivi.

¹⁵Ko maa kuachi ni sa'a Adán, ja ni nduni'in ini da siki jniñu ni ta'u Yandios nuu da, tu kejna'an kuiti yo jiin maa ta'u ni ja'a ya nuu yo, nu ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Ti jandaa ndixia kuu ja jiin maa kuachi ni sa'a Adán, ti ni kivi nundo'o kuū ndi'i yivi ñuyivi ja'a. Ko sa ni kivi ta'u ja ni kunda'u ini Yandios yo'o ja ni taji ya Cristo Jesús na kuū ya ja'a yo. Ti ña'nu xaan ga jniñu ja ni sa'a Jesús ja kuu maa kuachi ni sa'a Adán, chi jiin jniñu Jesús tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. ¹⁶Ti maa kuachi ni sa'a Adán, tu kejna'an kuiti yo jiin ta'u ni ja'a Yandios nuu yo. Chi jiin maa iin ni kuachi ni sa'a Adán, ni kachi Yandios ja jna'nu ndatu tendi'i yivi ñuyivi ja'a. Ko jiin ta'u Yandios un, ni taji ya Jesús ja na kuū ya siki kuachi yo, ti siki yukan tukaa kuiti ini ya jiin yo, ti vijna kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. ¹⁷Jiin maa kuachi ni sa'a Adán ni kivi nundo'o ja kuu ndi'i yivi ñuyivi ja'a, ko ña'nu xaan ga kuu ta'u Yandios, ja ni taji ya Jesús ja na kuū ya ja'a kuachi yo. Ti ña'nu xaan ga ta'u Yandios nuu yivi ja kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi i, ti ka ni'in i ta'u ja na nduñanu i nuu ta'u Yandios jniñu.

¹⁸Nusa ti ja siki ni sa'a Adán maa kuachi un, ti ni kachi Yandios ja

jna'nu ndatu ndi'i yivi ñuyivi ja'a. Ko siki jniñu ni sa'a Jesús nu ni ji'i ya ja'a yo, ti kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo ja na kuū yo. Chi su'va kachi ya ja na ni'in yo ta'u ja na kuchaku yo ja kuu taka saa ni. ¹⁹Chi siki ja tu ni jandatu iin ni chaa Adán, ti sa ni ka kivi ndi'i yivi nuu kuachi un. Ti suni sia'an ni jandatu iin ni chaa Cristo Jesús, ti sa ni kachi Yandios nuu kua'a xaan yivi ja kandixia i Jesús ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi i.

²⁰Ko suni ni ja'a Yandios ley ya nuu Moisés nava ja taka jinu tu ka jandatu yivi ley un, ti ka ndukua'a kuachi i. Ko siki ni ndukua'a kuachi yo jiin ley un, ti ka'nu xaan ga kuu ja kunda'u ini Yandios yo'o. ²¹Nusa ti siki kuachi un ni kivi kue'e kuū yo. Ko ni kunda'u ini Yandios yo'o, ti kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo, ko vijna ka ni'in yo ta'u ja kuchaku yo ja kuu saa ni. Ti kachi ya yukan chi ja ni taji ya Jito'yo Cristo Jesús ja na kuū ya ja'a kuachi yo.

Tukaa chaku yo jiin kuachi

6 ¿Nusa ti nasa ka ndo'o ini yo nu? ¿Ka ka'an yo ja kunda'u ini Yandios yo'o, ti yukan vatuni kaka yo jiin kuachi, ti jiin yukan vi'i ga na kunda'u ini ya yo'o nu? ¿Sia'an ka ndo'o ini yo nusa? ²iTu kuu kuiti! Chi yo'o ja kandixia ndaa yo Cristo Jesús vijna, ka kuu yo nanu ja ni ka ji'i yo, ja tukaa ka yi'i yo jiin kuachi, ja tukaa kaka yo jiin kuachi, nusa. ³Ko na ni ka janducha yo ti ni ja'a yo jandaa ja kandixia ndaa yo Cristo Jesús. Jiin

jiniñu un ni ka kachi yo ja ja ni jil'i ya ja'a yo, ti ni ka yi'i yo jiin ya. ⁴Na ni ka janducha yo ni ka ja'a yo jandaa ja ka yi'i yo jiin ya nanu ni ñunduji yo jiin ya. Ti kuu nanu ja ni ka nandoto yo tuku jiin ya. Nusa ti vijna jika ndaa yo nuu Yandios ansu nanu jika yo sa ni kandixia ga yo Jesús. Yukan kundaa chi jiin iin jniñu ña'nu Tata yo Yandios ni naxndoto ya Jesús nuu ñuji'i, ti suni sia'an sa'a Yandios iin jniñu ja na kaka ndaa yo nuu ya vijna, ansu nanu jika ka yo niku ti sa ni kandixia ga yo Jesús.

⁵Hora ni ka janducha yo, ni ka ja'a yo jandaa ja ka yi'i yo jiin Jesús na ni jil'i ya. Suni kachi yo ja ka yi'i yo jiin ya hora ni nandoto ya nuu ñuji'i, nava na kaka ndaa yo nuu ya vijna, ansu nanu ni ka jika yo na ti kandixia ga yo maa ya. ⁶Ti jandaa ndixia taka un chi tukaa ka jika yo nanu ni ka jika yo na ti kandixia ga yo Cristo. Chi taka jniñu kue'e un ni naa nu ni jil'i Cristo nda'a cruz. Ti siki jniñu ni sa'a Cristo yi'i yo jiin ya ni sa'a Yandios. Ni naa jniñu maa yo ja ni sa'a yo ni junukuachi yo nuu kuachi, nanu ni ka kuu yo muzu nuu kuachi un. Ko tukaa kuiti, chi vijna ti ka yi'i yo jiin Cristo. ⁷Ti siki ja ni naa jniñu maa yo ja ni sa'a yo nu ni ka junukuachi yo nuu kuachi, yukan kundaa ja kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yo nava tukaa kundio ini yo ka junukuachi yo nuu kuachi.

⁸Kandixia yo ja ka yi'i yo jiin ya nanu ni ka jil'i yo jiin ya. Nu sia'an kuu ti suni sia'an kandixia yo ja ja ni ka yi'i yo jiin ya hora ni naxndoto ya nuu ñuji'i. Sia'an ni

sa'a Yandios jiin yo nava na kaka ndaa yo nuu ya vijna, jiin ja na kuchaku yo jiin ya ja kuu saa ni. ⁹Chi ka jini ndaa yo ja iin ni jinu ni nandoto ya nuu ñuji'i ja tukaa kuiti ja kuū ya, chi ni kundee ya. Ti suni ka kundee yo ja ka siuku yo jiin jnu'un ya, chi ka yi'i yo jiin ya. ¹⁰Ti maa Cristo, iin jinu ni ni jil'i ya ja chunaa ya kuachi yo, ko ja chaku ya vijna ti mani sa'a ya ja kuni Tata Yandios. ¹¹Ti nuu maa ra naa ra ja ka yi'i ra jiin Cristo, na kachi ri ja na kondo'o va'a ini ra siki jniñu nu ni ka jika ra na ti ka kandixia ga ra Cristo, ja ni naa jni'nu un nu ni ka junukuachi ra nuu kuachi un. Ti vijna, na naku'un ini ra ja na kunukuachi ra nuu Yandios, chi ja ka yi'i ra jiin Cristo Jesús.

¹²Nusa ti tukaa kundio ini ra ja kunukuachi ra nuu kuachi, ja ka sa'a ra sava'a ni ga jniñu kue'e ja kuni yiki kuñu ra. ¹³Tukaa kundio ini ra ja kunukuachi ra nuu kuachi, ja tukaa sa'a ra jniñu kue'e ja kuni yiki kuñu ra, chi ja ni naa jniñu ja ni ka jika ra sa ni ka yi'i ra jiin Cristo. Ko vijna na kachi ra ja na kuandatu ra taka jnu'un Yandios, nava na kunukuachi ra nuu ya jiin ni ini ni añu ra. ¹⁴Chi tukaa ka kuu ra muzu nuu kuachi nava na kunukuachi ra un, chi tukaa ta'u Yandios jniñu nuu yo ja kuandatu yo ley ni ja'a ya nuu Moisés, ti jiin yukan ka kendo ndaa yo nuu ya. Chi su'va, ka kunukuachi yo nuu Yandios, chi ni kunda'u ini ya yo'o ja ni taji ya Jesús na kuū ya ja'a yo.

Kuanukuachi yo nuu mani maa Yandios

¹⁵¿Nusa ti nasa ka ndo'o ini yo vijna? ¿Ka ka'an yo ja vatuni ka sa'a

yo kuachi chi kunda'u ini ya yo'o vijna, ja tukaa ta'u Yandios jniñu nuu yo ja na siuku yo ley ni ja'a ya nuu Moisés? ¿Tukaa ga siuku yo ley un, chi vijna mani ja kandixia ndaa yo nuu Jesús ja ni taji Yandios chunaa ya kuachi yo nu? ¿Sia'an ka ndo'o ini yo nusa? ¡Tu kuu kuiti!

¹⁶Chi jandaa ndixia ja ka jini ra, ja nu chiso ra jnu'un ja ka kendo ra nanu muzu nuu inga chaa un, ti kaa nuu kuu ja kuandatu ra nuu chaa un. Suni sia'an, nu kundio ini ra ka siuku ra jiin kuachi, nusa ti ka kuu ra nanu muzu nuu kuachi. Ko na kondo'o ra iin nundo'o xaan ja naa ra maa ra siki kuachi un. Ko nu kunukuachi ra nuu Yandios ja kuandatu ra jnu'un ya, ti siki yukan na kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu ra ja taji ya nuno'o xaan nuu ra.

¹⁷Ko vijna nakuta'u ri nuu Yandios ja tukaa ka kendo ra nanu muzu nuu kuachi, chi jiin ni ini ni añu ra ka janta'u ra maa jnu'un ndaa ja ni skandixia ya ro'o naa ra. ¹⁸Ja ni ka kee ra ini nda'a kuachi nava na nduu ra nanu muzu ja junukuachi ra nuu Yandios, ja kuandatu ra jnu'un ya.

¹⁹Ru'u Pablo, xndaku ri nuu ra jiin jnu'un siki nasa kuu jiin iin muzu ini ñuyivi ja'a, chi tu kivi yachi inijnuni ra maa jnu'un ja kuni xndaku ri nuu ra. Ti xnukuu ini ri ro'o undi na kandio ini ra ja kunukuachi ra nuu kuachi, ja mani jniñu ndeva'a ni ka sa'a ra jiin yiki kuñu ra, ja ka kuni'in xaan ini ra siki ley Yandios. Ko vijna na kachi ri nuu ra ja na kundio ini ra chi xndoo ra taka jniñu kue'e un nava kunukuachi ra nuu Yandios jiin

ni ini ni añu ra, ja na kuandatu ra mani jnu'un ndaa Yandios. ²⁰Chi undi nuu ni kundio ini ra ka junukuachi ra nuu kuachi, ti tu kuiti kundio ini ra ja kuandatu ra jnu'un ndaa Yandios. ²¹Ti jikajnu'un ri nuu ra, ¿nasa ni kundee ra jiin jniñu kunchuku ra sa ni kandixia ra nuu Cristo? ¿Nasa ni chindee taka jniñu kue'e ni ka sa'a ra? ¡Tu kuu kuiti! Ti vijna kukanuu ra siki taka jniñu kue'e ni ka sa'a ra sa ni kandixia ra Jesús. Ti jandaa kuu ja na naa taka yivi ka sa'a i jniñu kue'e un. ²²Ko vijna na kachi ri ja maa ra naa ra ni ka kee ra ini nda'a kuachi nava na ka nduu ra muzu ja junukuachi nuu Yandios. Chi ni ka sasiin ra nuu jniñu kue'e un nava na koo ndoo koo ii ra nuu ya. Ti na ni'in ra ta'u nuu Yandios ja kuchaku ra ja kuu saa ni. ²³Chi jandaa kuu ja ta'u ka ni'in yivi siki kuachi i kuu ja na naa i maa i. Chi su'va, ta'u ja kua'a Yandios nuu yo kuu ja kuchaku yo ja kuu saa ni, chi ni ka y'i'i yo jiin Jito'yo Cristo Jesús.

Tukaa kunukuachi yo nuu kuachi

7 Ñani ri, ja suni ka y'i'i ra jiin Cristo Jesús, na xndaku ri iin jnu'un kanuu nuu ra, chi ndixia ri ja ka jini va'a ra siki taka ley ja iyo. Ka jini va'a ra ja taka ley un ta'u jniñu nuu yo ja kuu ni kani kuchaku yo. ²Ti ka jini va'a ra ja tu kua'a ley un jnu'un ja na kusiin iin ñasi'i nuu yii ña nu chaku da. Ko nu ni ji'i da, ti ja ni keta'u ña ley ja ni kejna'an ña jiin da. ³Ti nu najna'an ña jiin inga chaa nu nu chaku ga yii ña, ti konani ña iin ña'an yisikincha yii ña. Ko nu ja ni

ji'i yii ña, ti keta'u ña chii ley un. Ti vasu ni najna'an ña jiin inga chaa, ko tukaa yisikinchaa ña yii ña.

⁴Ti suni siki maa ra naa ra ñani ri, na kachi ri ja ka kuu ra nanu ja ni ka ji'i ra siki ley Yandios, chi tukaa kankuachi ley ya nuu ra siki kuachi ra, chi ni ka kandixia ra jniñu ni sa'a Cristo nu ni ji'i ya ti ni chunaa ya kuachi yo, ja ni ndoto ya nuu ñuji'i. Ti vijna ja ka y'i ra jiin Cristo nava na sa'a ra sava'a ni ga jniñu ndaa kuni Yandios. ⁵Ko na ti ka kandixia ga yo Cristo, ti ni kundio ini yo ja ka sa'a yo sava'a ni ga jniñu kue'e. Ti vasu ni kachi ley un ja tu kuni sa'a yo jniñu kue'e un, ko jiin maa jnu'un un, chi vi'i ga ni kundio ini yo ka sa'a yo sava'a ni ga jniñu ndeva'a jiin yiki kuñu yo. Ti jiin jniñu ndeva'a un ka ni'in yo ta'u ja na naa yo. ⁶Ko vijna tukaa, chi na ti kandixia ga yo Cristo ni ka y'i yo jiin maa ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, ti ni kankuachi ley un siki yo, ti ni ka jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Ko vijna ka kuu yo nanu ja ni ka ji'i yo nuu ley un. Ni ka kee yo ini nda'a ley un ti tukaa ka jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Vijna ti chindee Espíritu Santo yo'o ja na kunukuachi yo nuu Yandios, ti tukaa kunukuachi yo nuu kuachi, ti siki kuachi un ni jna'nu ndatu yo jiin jnu'un ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, ko vijna tukaa.

Iyo uu jnu'un ini yo

⁷¿Nusa ti nasa ka ndo'o ini ra? ¿Ka ka'an yo ja ley Yandios un ndiso kuachi nu? iTu kuu kuiti! Chi ru'u Pablo, na kachi ri nasa ni jna'an ri. Chi nu tu ni kenda ley

Yandios, va tu nakuni ri ja ini ri jiin kuachi, ni tu ni nakuni ri ja nini kundio ini ri ndajniñu jna'an ri. Ko ni kenda ley ja ni ja'a ya nuu Moisés, ti ni kachi: “Tu kundio ini ra”, kachi. ⁸Ti vasu sia'an ni kachi ley Yandios, ko siki ru'u ni kundee kuachi un, ti vi'i ga ni keja'a kundio ini ri ja sa'a ri kua'a jniñu ndeva'a. Ko nu tu iyo ley un, va tu ni nakuni ri ja jandaa uu ja ñu'un chitu ini ri jiin kuachi. ⁹Undi nuu ni kusii ini ri nasa ni kuncha ri, chi tuja'i kivi inijnuni ri nasa kuni ka'an jnu'un ley Yandios. Ti sa ni kivi inijnuni ri siki nasa kuni ka'an ley un, ja kachi ja tu kundio ini yo ndajniñu jna'an yo. Yukan ni nakuni ri ja jandaa ni kuni'in ini ri jiin kuachi un, ko tu kuu kuiti jniñu ja kundee ri jiin kuachi un. ¹⁰Vasu ni ja'a Yandios ley ya ja na chaku va'a yo ini ñuyivi ja'a, ko ru'u, ni jini ndaa ri ja tu kuu kuiti ja kuandatu ri ley ya. Ni sa'a ley ya nanu ja ni ji'i ri, chi tu kuiti jniñu ni ni'in ri ja kuandatu ri ley un, chi nini ni kundee kuachi siki ri. ¹¹Vasu jandaa ndixia ni ta'u jniñu ley Yandios siki nasa kunchuku yo ini ñuyivi ja'a, ko tu ni kundee ri. Chi su'va ni kundee kuachi siki ri. Ni kendo xnda'u ri ja ni ndo'o ini ri ja kundee ri siki kuachi, ko ni jna'an ri nanu ja ni ji'i ri, chi tu kuiti ni ni'in jnu'un ja kundee ri, chi nini ni kundee ri kuachi siki ri. Vasu ni ta'u jniñu ley Yandios nuu ri, ko tu ni kundee ri kuandatu ri, chi nini ni kundee kuachi siki ri. ¹²Nusa ti jandaa ndixia ja ley Yandios iyo ndoo iyo ndaa va'a siki taka jniñu ta'u nuu yo. Ti ka'an ndaa ley un nu

kankuachi siki yo, ti kachi ja jna'nu ndatu yo siki kuachi yo.

¹³Yukan ti vasu tu ni ni'in ri ni iin jnu'un ja kuandatu ri ley un, ziti yukan kuni ka'an ja tu kuiti ni jajniñu ley ya nu? iTu kuu kuiti! Chi nu tu ni kenda ley ya, va tu kivi injnuni ri ja ndixia chitu ini ri jiin kuachi. Ni kuu nanu ja ni ji'i ri, chi tu kuiti jniñu ni ni'in ri ja kundee ri jiin kuachi un. Ti siki yukan, ni kivi injnuni ri ja ndaa ndixia ni chitu ini ri jiin kuachi.

¹⁴Ru'u Pablo, na kachi ri ja vijna ti chaku ini ri ja maa ley Yandios ja iyo ndoo iyo ndaa ley un, chi maa Espiritu Yandios ni ja'a ley un. Ko nu kancha ri nuu ñuyivi ja'a, iyo ja nini kuni'in ini ri siki ley ya. Nini yuji ri jiin kuachi nanu kuu ri muzu nuu kuachi, ¹⁵chi tu ñukuu ini ri siki kuachi un ja tu va'a, ansu sa'a ri maa jniñu va'a ja ndio ini ri. Chi su'va, iyo ja sa'a ri maa kuachi ja jito u'u ri.

¹⁶Yukan, nu sa'a ri kuachi un, vasu ndio ini ri ja sa'a ri mani jniñu va'a, nusa ti ja'a ri jandaa jiin kuachi un ja ka'an ndaa ley Yandios nu kachi ja jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. ¹⁷Ko vijna, ru'u Pablo, tukaa kundio ini ri siin ri jiin kuachi, ko suni nini iyo iin jnu'un ini ri ja siuku ri jiin kuachi. ¹⁸Ti vasu suni iyo ja nini ndio ini ri sa'a ri jniñu va'a, ko tu kundee ri ja sa'a ri un. ¹⁹Vasu kundio ini ri mani jniñu va'a, ko siin sa'a ri kuachi, ansu ndio ini ri sa'a ri kuachi un. ²⁰Ko nu sia'an kuu, nusa ti ni kancha ri nuu ñuyivi ja'a, ti jandaa kuu ja nini iyo iin jnu'un ini ri ja siuku ri jiin kuachi.

²¹Nusa ti jini va'a ri ja taka jinu kundiyu ini ri sa'a ri jniñu va'a, ti suni kande ini ri iin jnu'un ja sa'a ri kuachi. ²²Ti vasu sia'an kuu, ko jandaa kuu ja iyo sii ini ri jiin ley Yandios, ti kundio ini ri kuandatu ri ley ya jiin ni ini ni añu ri. ²³Ko siki ja kancha ri nuu ñuyivi ja'a, jini va'a ri ja nini kuu ja ka kanaa jnu'un un jiin jnu'un ndiyo ini ja kuandatu ri ley Yandios. Ti vasu ndio ini ri ja kundee ri siki jnu'un kuachi un, ko iyo ja kundee kuachi un siki ri. ²⁴Yukan kundaa ja chaa nda'u xaan kuu ri, chi tu siuku ndaa ri ley Yandios. Yukan ti jikanda'u ri, zinau kuu ja nama ru'u, nava tukaa kundee kuachi siki ri nu kancha ri ñuyivi ja'a? zNau kuu ja nama ru'u nusa nu? ²⁵iNa kuta'u ri nuu Yandios ja maa Jito'yo Cristo Jesús, na kin nama ya ru'u!

Nusa ti nini iyo injnuni ri ja kuandatu ri ley Yandios, ti nini kundio ini ri kuanukuachi ri nuu ya. Sia'an ndixia, ko suni jandaa kuu ja nu kancha ri nuu ñuyivi ja'a, ti nini iyo iin jnu'un ini ri ja sa'a ri kuachi, ja kendo ri nanu iin muzu nuu kuachi.

8 Nusa ti tukaa kachi Yandios ja jna'nu ndatu yo siki kuachi yo, ti tukaa kua'a ya nuno'o xaan siki yo. Chi tukaa kundio ini yo ja kuandatu yo jnu'un ini yo ja na sa'a yo kuachi, chi vijna kundio ini yo ja kuandatu yo maa jniñu ta'u Espiritu Santo siki yo. ²Vijna ka yi'i yo jiin Cristo Jesús, ti siki yukan, maa Espiritu Santo sa'a ya ja na kuchaku yo ja kuu taka saa ni. Ko nu kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, maa Espiritu un chindee ya

yo'o jiiin jniñu ña'nu ya nava na kundee yo siki jnu'un iyo ini yo ja sa'a yo kuachi. ³Chi maa ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, tu ni nama yo'o nava tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Chi nu kanchuku yo ñuyivi ja'a, va tu kundio ini yo kuandatu yo ley Yandios un, chi nini kundio ini yo ka siuku yo jiiin kuachi. Ko Yandios ni kundee ya nu ni taji ya maa Se'e ya nuu ñuyivi ja'a, ti ni kendo ya jiiin iin yiki kuñu ya nanu yo'o. Ko siki yiki kuñu yo'o, iyo ja nini kundio ini yo ka sa'a yo kuachi. Ko siki kuachi yo un, ni chunaa Cristo yo'o, ti jiiin jniñu ya un ni ja'a jandaa Yandios ja tukaa kundee kuachi nuu ñuyivi ja'a. Jandaa ndixia kuu un, ko vasu nu kanchuku yo ñuyivi ja'a nini kuu ja kundio ini yo ka sa'a yo kuachi un. ⁴Ko ni taji Yandios Se'e ya Jesús ja chunaa ya kuachi yo, nava na kundaa ini yo siki ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo, jiiin ja kundio ini yo kuandatu yo jniñu ta'u ley Yandios nuu yo. Yukan ni sa'a ya ja'a yo, chi yo'o kuu maa yivi ja kandio ini yo ja kuandatu yo jniñu ta'u Espiritu Santo nuu yo, ansu ja kuandatu yo nu jnu'un iyo ini yo ja sa'a yo kuachi.

⁵Chi yivi ja nini jandatu i nuu kuachi iyo ini i, ti jandaa ndixia kuu ja nini ñukuu ini i ja siuku i jiiin maa kuachi kandio ini i un. Chi su'va, yivi ja ka jandatu i maa jniñu ta'u Espiritu Santo siki i, ti ka ñu'un ini i ja siuku i mani jniñu ja ta'u Espiritu un. ⁶Ko yivi ja nini kandio ini i ka siuku jiiin kuachi ti ka kuu i nanu ndiyi, chi tu ka yi'i i jiiin Yandios. Yivi ja kandio ini i

ja siuku i maa jniñu ta'u Espiritu Santo, ka jini ndaa yivi un ja ka yi'i i jiiin Yandios, ti ni ndumani ya jiiin i naa i. ⁷Ko siki yivi ja nini ka jandatu i jnu'un kuachi iyo ini i, mani ka sani'in ini i siki Yandios. Ti nu sia'an kuu, nusa ti tu kuiti jnu'un nasa kuandatu i ley ya. ⁸Ti taka yivi ja ka siuku jiiin jnu'un kuachi iyo ini i un, tukaa kusii kuti ini Yandios nuu i.

⁹Ko ro'o ja ka kandixia ra Jesús, na kachi ri ja kuandatu ra nu maa Espiritu Santo, ansu ja kuandatu ra jnu'un iyo ini ra ja siuku ra jiiin kuachi. Ti jandaa ndixia kuu yukan, chi ni kejna'an Espiritu Santo jiiin ra naa ra. Ko nu tu kancha Espiritu Yandios jiiin iin yivi, ti tu ka yi'i kuiti yivi un jiiin Cristo. ¹⁰Ti nu kancha Cristo jiiin ra, ti sa'a Espiritu Yandios ja kuchaku ra ja kuu taka saa ni. Sia'an sa'a ya vasu na chaa kivi ja kuñu yiki kuñu ra sa'a kuachi. Sia'an sa'a Cristo chi ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu ra ja kuu kuachi ra, ti ni kendo ndaa ra nuu ya. ¹¹Ti nu jandaa ndixia kuu ja ni kukutu Espiritu Yandios jiiin ra naa ra, ya ja ni xndoto Jesús nuu ñuji'i, ti jiiin jniñu ña'nu un, ni ja'a Yandios jandaa ja suni na xndoto ya yiki kuñu ra jiiin jniñu ña'nu Espiritu ya. Ti jandaa ndixia kuu ja yi'i kutu Espiritu ya jiiin ra naa ra.

¹²Sia'an kuu ñani ri, siki ja ni ka kukutu yo jiiin Espiritu Santo, tu kuiti kundiso yo jniñu kuandatu yo jnu'un kuachi ini yo nu ka chaku yo ini ñuyivi ja'a. ¹³Chi nu kandio ini ra siuku ra jiiin kuachi un ja ni kanchuku ra ini ñuyivi ja'a, ti jandaa ndixia kuu ja xnaa

ra maa ra. Ko su'va, na ku'un ini ra ja kuandatu ra nuu maa Espiritu Santo, nava na chindee ya ja tukaa ga siuku ra jiin kuachi. Ti nu sia'an kuu, ti ka jini ndaa ra ja ka yi'i ra jiin Yandios ti kuchaku ra ja kuu saa ni.

¹⁴Chi taka yivi ja ka jandatu i maa jniñu ta'u Espiritu Yandios, jandaa ndixia ja maa i ka kuu Se'e Yandios. ¹⁵Chi Espiritu ja ni ja'a ya nuu ra, tu kuu iin nundo'o ja na nduu ra nanu iin muzu nda'u nuu Yandios, ja yu'u da ja na taji Yandios nuno'o xaan nuu da. Chi su'va, sa'a Espiritu Santo jiin yo'o ja na kuni ndaa yo ja ka kuu yo Se'e Yandios. Ti maa Espiritu un sa'a, ti nu kanajaa yo Yandios, ka'an yo: "Tata ri." ¹⁶Ti maa Espiritu Santo un sa'a jiin injinuni yo ja jandaa ndixia ka kuu yo Se'e Yandios. ¹⁷Ti jandaa ndixia kuu ja ka kuu yo Se'e Yandios, ti suni ndixia kuu ja na kua'a ya iin ta'u nuu yo, ti ta'u un kuu ja na nduña'nu yo jiin Cristo ini ñuu nuu ta'u ya jniñu. Ko ni kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, kondo'o ndixia yo nanu ni ndo'o Cristo, chi koto u'u yivi siki yo nanu ni ka jito u'u i Cristo. Ko jiin nundo'o un satu'va Yandios yo'o ja na nduña'nu yo jiin Cristo ini ñuu nuu ta'u ya jniñu.

Kundatu yo ja kuu kivi ka'nu

¹⁸Ru'u Pablo, ndo'o va'a ini ri siki nasa ka ndo'o yo vijna ja ka yi'i yo jiin Cristo. Ti na kachi ri ja lulu xaan nundo'o un, ti tu nau ni kuu ja kuu nuu jniñu ña'nu xaan sa'a Yandios nuu kivi ka'nu ja kii. Chi nuu kivi ka'nu un na kuni ndijin

yo ja suni nduña'nu yo jiin Cristo. ¹⁹Ti suni taka ndajniñu ja ni sa'a Yandios, taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ka ñukuu ini i ja kandatu i undi na jaa kivi ka'nu xaan un. Ti na xna'an ndaa Yandios nuu kivi un ja na nduña'nu taka se'e ya. ²⁰Ti taka ndajniñu ja ni jankoo suni kandatu ja kuu kivi ka'nu un, chi taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a ni kivi chii jnu'un ja tukaa kendo va'a. Ti ansu keja'a maa taka nundo'o un, chi maa Yandios ni ta'u jniñu ja sia'an na kendo. Chi tu ni kuni ya ja na kendo sia'an ja kuu saa ni. ²¹Ja kuu kivi un ni iin ndajniñu tukaa kendo ava, vasu taka ndajniñu ja kuan te'yu vijna. Ko na chaa kivi nu tukaa kendo sia'an ni, ti nu na jaa kivi ka'nu un, tukaa kanchuku Se'e Yandios jiin nundo'o ja iyo nuu ñuyivi ja'a. Ko nanita'u i ja na nduña'nu i ini ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ti ja kuu kivi ka'nu xaan un, tukaa kendo ni iin ndajniñu ava ñuyivi ja'a, chi nduu vii xaan.

²²Ti jini yo ja taka ja ni jankoo, chi undi vijna, ti iin nuu ni ja kuan te'yu nanu ja nda'u xaan, jiin ja kaña ini ja kundatu kivi nu ndo'o xaan. ²³Ko ansu maa iin ni ndajniñu ñuyivi ja'a, chi suni siin yo kondo'o yo ja kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, ti suni kundatu nduu yo ja kuu kivi ka'nu un, vasu ja ni ndusi ini yo siki ja ni ni'in yo Espiritu Santo ni kancha ya jiin yo. Ko vasu sia'an kuu, ko iyo jnu'un kui'ya ini yo ka ndi'i ini yo ja kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, chi tu ja'i na chaa kivi ka'nu un nava na ni'in yo ta'u yo nuu Yandios. Ti nuu kivi un na sama ya yiki kuñu yo nava tukaa

kondo'o yo jiin, nava na nduña'nu yo nuu ta'u Yandios jniñu. ²⁴Ti undi maa kivi ni keta'u yo nuu Yandios yo'o, kivi ja ni keja'a kandixia yo Jesús, nuu maa kivi un ni keja'a kundio ini yo ja na chaa kivi ka'nu nuu na sama ya yiki kuñu yo. Ko tu ja'i ndenda kivi un. Siin kundatu yo ja kuu kivi un, chi ndixia ndaa kuu ja tukaa kundatu yo nu ja ni ni'in yo ta'u yo nuu Yandios. Ko tu ja'i na koo kivi ka'nu un. ²⁵Ti vasu tu ja'i ndenda kivi un, koto xndi'i ini yo. Chi su'va siin kundio ini yo ja na kenda kivi ka'nu un.

²⁶Ko nu kunchuku yo nuu ñuyivi ja'a, maa Espíritu Santo kua'a ya jnundee ini yo nava tu xndi'i ini yo jiin nundo'o ndo'o yo. Ti ndixia ja tu jini va'a yo nasa kanta'u yo ja kuu ja kanuu ga. Ko maa Espíritu Santo chindee ya yo'o nu jikanta'u yo nuu Yandios, chi jikanta'u ya nuu ya ja kuu yo'o naa yo, vasu tu ni'in yo maa jnu'un ndaa kuni ka'an yo nuu ya. Ti kundio ini yo jikanta'u yo nuu ya, ko nu tu ni'in yo maa jnu'un, ti Espíritu Santo chindee ya yo'o ja jikanta'u ya ja kuu yo'o naa yo. ²⁷Ti jini va'a Yandios nu kundio ini kanda'u yo nuu ya, ti jini va'a ya maa jnu'un jikanta'u Espíritu Santo ja'a yo nu tu ni'in yo maa jnu'un ja kakanta'u yo nuu ya. Ti ndixia ndaa ja jini Yandios, chi yukan kuu ñin jniñu kanuu ga ni ja'a ya nuu Espíritu Santo ja kanda'u ya nuu Yandios ja kuu yo'o naa yo.

**Chindee Espíritu Yandios
nu kanchuku ñuyivi ja'a**

²⁸Ti ru'u Pablo na kachi ri ja siki ni ndumani ra jiin Yandios, ti

jandaa ndixia ja taka nundo'o ja ka ndo'o ra nu kanchuku ra ñuyivi ja'a, ti jajniñu ya nundo'o un nava na ndundee ini ra nu kunukuachi ra nuu Yandios nuu ñuyivi ja'a. Ti sia'an sa'a Yandios chi ni nakaji ya yivi ja ka yi'i i jiin ya, ti yukan ni kundaa ini ya undi na jana'an.

²⁹Chi maa Yandios kuu yivi ni jini nuu i undi nuu, ti ni nakaji ya maa i ja na ndundoo i, ti ndundaa i ja na ndaku i nanu kaa maa Se'e ya, ti na nduña'nu i jiin ya ini ñuu nuu ta'u ya jniñu. Ti ndixia ja Se'e ya kuña'nu ga ma'ñu kua'a xaan yivi ja ni nakaji Yandios ja ndundoo ti ndundaa, ja ka ndaku i nanu Se'e ya. Ni nakaji Yandios ja ka yi'i i jiin ya, ko maa Se'e ya kendo ña'nu ga. ³⁰Ti siki taka yivi ni ndo'o ini Yandios ja nakaji ya yivi un, ti ni jisonchaa ya i ja ka yi'i jiin ya, ti ni kachi ya siki i ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi, ti ni kachi ya ja na nduña'nu i ini ñuu nuu ta'u ya jniñu. ³¹¿Nusa ti, nasa ka ndo'o ini ra siki jnu'un un? Ti na kachi ri ja ndixia kuu ja ka'an Yandios ja'a yo. Ti jandaa kuu, nusa ti tu iyo ni ñin yivi ka kundee i siki yo.

³²Ti tu ni nama Yandios maa ñin ni Se'e ya nu ni ji'i ya nda'a cruz. Chi su'va, ni ja'a ya maa ñin ni se'e ya ja chunaa ya kuachi yo, ja ni ji'i ya ja kuu ndi'i yo ja kandixia yo maa ya vijna. Ti nu sia'an kuu, nusa ti suni jandaa kuu ja kua'a ya nuu yo sava'a ni ga ja nandi'i yo nava na kundee yo ja kanchuku yo ñuyivi ja'a. ³³Ti nu sia'an nama ya yo'o, ja siki yukan ni nakaji ya yo'o, nusa ti tu iyo ni ñin yivi ka kuni kankuachi siki yo, chi maa Yandios ni kachi ya

ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo.

³⁴Ti tu iyo ni iin yivi ka kuni kachi i ja jna'nu ndatu yo siki kuachi yo, chi maa Cristo Jesús ni jji'i ya chunaa ya kuachi yo, ti tu ni kendo ya nuu ñuji'i, chi ni nandoto tuku ya, ti ni ndaa ya andivi nuu ni nduña'nu ya ja nukoo ya nuu nda'a kua'a Yandios. Ti vijna ndixia ja ka'an ya ja'a yo. ³⁵Tu iyo ni iin nundo'o ja kuni sasiin yo nuu Cristo ja tukaa kunda'u ini ya yo'o. Vasu kondo'o yo kua xaan nundo'o nuu ñuyivi ja'a, vasu ka xndi'i ini yo ti ka sa'a yivi jniñu ndeva'a siki yo siki ja kandixia yo Cristo, xi na koo iin jnama xaan nuu yo, xi kumani sa'ma yo, xi ka yu'u yo jiin taka nundo'o un, xi ka'ni i yo'o, ko ni iin nundo'o un kuni ja sasiin yo nuu Cristo ja tukaa kunda'u ini ya yo'o. ³⁶Chi siukan yoso nuu tutu ii Yandios jnu'un ja ka'an yivi kandixia jiin Yandios:

Ndi kivi ka nakua'a i yo'o ja na kuū yo.

Ti kivi ka jito u'u yo'o kachi i ja na kuū yo nanu rii ja ka ja'ni i ka yee i kuū un.

Kachi tutu.

³⁷Ko vasu ndo'o yo nundo'o ja'a nu kanchuku yo ñuyivi ja'a, ti kundee yo siki taka nundo'o un. Kundee yo chi ka yi'i yo jiin Cristo, ti jandaa ndixia kuu ja kuanda'u ini ya yo'o. ³⁸Ti ru'u Pablo, na kachi ri jandaa ndixia ja tu iyo ni iin nundo'o ja kuni tava yo nuu Yandios ja tukaa kunda'u ini ya yo'o. Vasu na kondo'o yo nu kunchuku yo nuu ñuyivi ja'a siki ja kandixia yo Jesús, ti vasu na kuū

yo, xi iin ángel xi iin yivi ña'nu ñuyivi ja'a ka sa'a ndeva'a siki yo, ni nundo'o ja ka ndo'o yo vijna xi ja koo, ³⁹ni iin jniñu ndeva'a undi nuu sukun, ni iin jniñu ndeva'a undi nuu kunu, xi sava'a ni ga inga yivi xi jniñu ña'nu nuu taka nuu ñuyivi ja'a, ni iyo inga ndajniñu ja kuni kundee siki yo. Ti tava yo nuu Yandios ja jiin Jito'yo Cristo Jesús kunda'u ini ya yo'o.

Ni nakaji Yandios yivi Israel

9 Ru'u Pablo, ja yi'i ri jiin Cristo ka'an ndaa kuiti ri, ti tu xnda'u ri ro'o naa ra, chi ka'an ri mani jnu'un ndaa ja maa Espiritu Santo ni ja'a inijnuni ri. ²Ti na kachi ri ja kukui'ya xaan ini ri, ti nini na'nu ini ri nu ndo'o ini ri siki ñanijna'an ri, ja suni ka kuu i yivi hebreo. ³Ti nu kuni Yandios, ti vatuni ja na kuxio ri nuu Cristo ti na naa ri ja chunaa ri ñanijna'an ri, ⁴ja ka kuu i yivi hebreo. Ti maa i kuu maa yivi ni nakinse'e ya. Ti ma'ñu viko ni kancha ya jiin i, ti ni sa'a yatrato jiin i siki tijni jniñu ni ta'u ya nuu i jiin tijni jnu'un ni chiso ya nuu i. Ti ni ja'a ya ley ya nuu Moisés ja kuu maa i. Ti ni xna'an ya nasa chiñu'un i ya, ti nuu maa i ni stuu ya kua'a jnu'un. ⁵Ti jandaa ndixia ka kuu i ñanijna'an taka tata hebreo na jana'an ja ni kuña'nu. Ti suni nuu maa i ni kenda Cristo ja ni taji Yandios ndiso ya jniñu ña'nu, ti ni ndaku ya nanu iin chaa, ti Cristo kuu maa Yandios ja ta'u ya jniñu nuu tukaa ja iyo. Ti ja kuu ni kani na ka'an yivi ja kuña'nu ya. Sia'an na koo.

⁶Ko tu ka'an ri ja tu ni siuku Yandios jnu'un ni keyu'u ya nuu

yivi hebreo. Chi na kachi ri ja ansu ndi'i yivi hebreo kuu maa yivi ni nakaji Yandios ja na koo se'e ya. ⁷Ti ansu ndi'i jna'an tata na jana'an Israel ja nani Abraham, ansu maa i ka kuu yivi ni nakaji Yandios, chi ni kachi ya nuu maa iin ni Abraham: "Nuu maa iin ni se'e ra Isaac na koo jna'an da nuu ni keyu'u ri ni chisojnu'un ri." ⁸Yukan kuni ka'an ja tu ni nakaji Yandios ndi'i se'e Abraham ja ka ni'in da jnu'un ni keyu'u ya, chi nuu maa iin ni se'e ja ni nakaji ya kuu ja ni ni'in da jnu'un ni keyu'u Yandios. ⁹Chi ja'a kuu jnu'un ni keyu'u Yandios nuu Abraham: "Maa kivi ni jani ri ti kiji ri ti koo iin se'e yii nuu ñasi'i ra Sara", kachi ya.

¹⁰Ti ansu ja'a ni kuu ndi'i, chi suni Rebeca ni iyo uu se'e yii ña, ti iin ni tata i naa i, ja ni kuu tata yo na jana'an Isaac. ¹¹⁻¹³Ti undi na ti kaku ga i naa i, ja ti kuni ga i sa'a i ja va'a jiin ja kue'e, ti ja ni ka'an Yandios jiin nana i Rebeca, ti kachi: "Suchi ña'nu un kunukuachi i nuu suchi nukuu ga", kachi ya. Chi suni siki yukan ka'an tutu ii Yandios: "Ni iyo mani ri jiin Jacob, ko ni jito u'u ri Esaú", ni kachi Yandios. Ti yukan ni kundaa jnu'un maa Yandios ja ni nakaji ya yivi ni ndo'o ini ya, ja ni nakaji ya ti ni kana ya, ti tu ni ki'in ya jnu'un sava'a ni ga ndoo ni ka sa'a i, chi sia'an ni kuu ini maa ya.

¹⁴¿Nusa ti nasa ka ndo'o ini ra? ¿Ko ndo'o ini ra ja tu iyo iin nuu ini Yandios ja sia'an sa'a ya nu? ¿Ja ni ndumani ya jiin Jacob, ko ni jito u'u ya Esaú, nusa? iJandaa kuiti ja tuu! ¹⁵Chi undi na jana'an ni

kachi Yandios jiin Moisés: "Nini ja kuu ini ri yukan kunda'u ini ri, ti ja kunda'u ini ri yukan kuu ini ri", kachi ya. ¹⁶Yukan ti jandaa ndixia ja tu iyo ni iin jniñu ja kuni kinyii yo ja na kuan ka'nu ini Yandios nuu yo, chi mani maa Yandios kuni kunda'u ini ya yo'o. ¹⁷Ti siki yukan suni yoso nuu tutu ii ja ni ka'an ya nuu rey nación Egipto: "Ni ndokani ri ro'o ja na kuu ra rey nava jiin ro'o na stuu ri jniñu ña'nu ri, ti nava na kuichanuu sivi ri ni tu'u ñuyivi ja'a, ja ka nakuni yivi ja kuña'nu xaan ga ru'u ndixia", kachi tutu. ¹⁸Nusa ti nau iin ja kunda'u ini ya, ti kunda'u ini ya. Ti nu na iin ja kuni kuni'in ini nuu ya, ti sa'a ya ja na ndundava ini nanu yuu.

¹⁹Ti sanaa ti kachi iin ra jiin ri: "Nu siukan kuu, ¿ndo chakuachi ya siki yo nusa? ¿Ko nau ja kuni kasi nasa ndo'o ini maa ya nu?" kachi ra. ²⁰iKo ro'o chaa nda'u! Na kachi ri nuu ra: "iNau ja kuu ra ja jani ini ra ja nachiso ra nuu jnu'un Yandios!" Jikajnu'un ri ro'o: Kuu ka'an iin kisi ñu'un jiin chaa ni sa'a: "¿Ndoo ni sa'a ra ru'u siukan?" kachi. ²¹Ko chaa sa'a kisi un kuni sa'a da jiin ñu'un un sava'a ni ga nasa kuni maa da, chi jiin ñu'un sa'a da iin kisi va'a, ti suni kuu sa'a da kisi nda'u.

²²Ti suni sia'an sa'a Yandios, chi sa'a ya nasa kuni maa ya. Chi sia'an ndixia ni sa'a ya ja ni satu'va ya yivi ja na koto u'u i nuu ya, nava na xnaa ya yivi un. Ko xnakan xna'an ya nuu i taka jniñu ña'nu ni sa'a ya, ja ni kuiti xaan ini ya jiin taka jniñu ndeva'a ni ka sa'a i. Ti yukan ni skun ndijin ya nuno'o ni

taji ya siki yivi un. Ja siki yukan tu ni xnaa yachi ya yivi un, ja na siin sa'a ndeva'a i. ²³Jiin jniñu ni sa'a Yandios nuu yivi ndeva'a un, ni xna'an kaji ya ja vii xaan kuña'nu ya siki jniñu ña'nu ni sa'a ya nuu yivi ja kunda'u ini ya. Chi undi najana'an ni satu'va ya yivi ja ka yi'i i jiin ya, ja na nduña'nu i nuu ta'u ya jniñu. ²⁴Ti suni ni nakaji ya yo'o ja na kandixia yo jnu'un ya, ko ansu mani yivi hebreo ni nakaji ya, chi suni ni nakaji ya yivi taka ga nación ja na kandixia i. ²⁵Chi suni sia'an ni ka'an Yandios nuu tutu Oseas:

Yivi ja tu ni ka yi'i jiin ri, vijna ti kachi ri ja kuu i yivi yi'i jiin ri.

Ti yivi ja tu ni iyo mani ri jiin, vijna ti kachi ri ja kuu i yivi mani jiin ri.

²⁶Ti taka nuu ni ka'an ri ja ansu yivi ñuu ri ka kuu i.

Ti siki maa i kachi yivi ja ka kuu i Se'e Yandios chaku, ja kancha ya ja kuu saa ni.

Kachi tutu.

²⁷Suni ni'in ni ka'an profeta Isaías jnu'un siki yivi Israel: "Vasu ni nakaya xaan se'e yivi Israel nanu ñiti yu'u mar, ko ja kuu kuiti ni kuu yivi ja keta'u nuu Yandios, ²⁸chi maa Tata yo Yandios siuku yachi ya jnu'un ni chiso ya, ja ndonda ya siki yivi ka sa'a jniñu ndeva'a, ti na taji ya nundo'o ka'nu ga siki i", kachi tutu. ²⁹Ti siki ja ni nama ya yivi Israel, ni ka'an profeta Isaías nuu tutu:

Maa Yandios, ja kuu ya Jito'yo siki taka ja iyo undi andivi, jiin taka ja iyo ini ñuyivi.

Ko nu tu ni nama ya jaku jna'an yo na jana'an, ti va naa ndi'i yo niku, nanu ni xnaa ndi'i ya yivi ñuu Sodoma jiin yivi ñuu Gomorra,

ja ni naa ndi'i kuiti.

Kachi tutu.

³⁰Ni nakaji Yandios nau ja kuni maa ya, ¿nusa ti nasa kachi yo? Ru'u na kachi ri siki yivi inga nación, ja tu ni ka jitu ini i na kendo ndaa i nuu Yandios. Ti tjini yivi un, ni ka kandixia i jnu'un Yandios. Ti siki maa i ni kachi Yandios ja na keta'u i, ti tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi un. ³¹Ko sa yivi Israel, ni ka jitu ndi'i ini i kuandatu i ley ni ja'a ya nuu Moisés, ja na kendo ndoo i nuu Yandios. Ko tu ni ka kendo ndoo i nuu ya ja na keta'u i, chi tu ni ka siuku ndaa i ley ya. ³²¿Ti ndoo nusa? Chi vanuxia ka kuni kendo ndaa i nuu siuku i ley ya jiin mani jniñu maa i, ansu ja kandixia i jniñu ña'nu ni sa'a ndijin ya nuu i. Ko tu ni ka nde'e i nuu jniñu ña'nu ni sa'a Yandios. Chi su'va ni ka skexiko i jniñu ña'nu un tu ni ka kandixia i Yandios. ³³Ko yukan yoso nuu tutu ii Yandios:

Undi ñuu ri Sión kani ri maa yuu kanuu ga, ti yukan kuu maa jniñu ña'nu sa'a ya, vasu tu ka jandatu i.

Ti suni ka skexiko i jniñu ña'nu ja sa'a ya un.

Ko yivi na kandixia ndaa jniñu ña'nu un, chi jankivi kukanuu i.

Chi maa Se'e Yandios kuu ja sa'a ya jniñu ña'nu un.

Kachi tutu.

10 Ñani naa ra ja suni ka yi'i ra jiin Cristo, ru'u Pablo, na kachi ri ja ñukuu ini ri ti nini jikanta'u ri nuu Yandios ja'a yivi nación yo Israel, ja na chunaa ya i. ²Chi ka'an ndaa ndixia ri ja va'a ka sa'a i chi ka ndi'i ini i ja ka chiñu'un i Yandios. Ko vasu sia'an ka sa'a i, tu ka chiñu'un ndaa i Yandios vasu ni xna'an ndaa ya nuu i naa i. ³Ti tu ni ka janta'u i jnu'un ndaa Yandios siki nasa kendo ndaa i nuu ya. Chi su'va, ni ka siuku i ichi ka kuni maa i, ti jiin yukan ka ndo'o ini i ja ni ka kendo ndaa i nuu Yandios, vasu ni ka ndonda i siki jnu'un ndaa ya. Ti ni ka kuni'in ini i ja tu ka kuni kuanta'u i jnu'un ndaa ya siki kuachi i. ⁴Tu ka janta'u i ja ni sino Cristo taka jnu'un ni chayika ley Moisés siki yo, ja vijna mani ja kandixia yo Cristo nava na kendo ndaa yo nuu Yandios, nava na kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Ko tu ni ka janta'u i.

⁵Chi ni chaa Moisés siki nasa kendo ndaa yivi nuu Yandios, ti ni kachi: “Nu iin yivi na siuku ndaa i taka jniñu ta'u ley, nusa ti kuchaku va'a i nuu ñuyivi ja'a ti ni'in i ta'u nuu Yandios”, kachi tutu. ⁶Ko siki jnu'un ja ni'in yo nuu Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo, ti so nini ja kandixia yo jnu'un Cristo, chi kachi jnu'un ni ka'an Moisés nu ni chaa da: “Tu kani ini ra ja ki'in ra andivi”, chi jiin jnu'un un skuun ra Cristo undi ñuyivi, ko tu kojnuni ja sa'a ra sia'an. ⁷Xi nakani ini ra jnu'un ni chaa Moisés ja ka'an: “¿Nau kuu ja kinkuun undi nuu kunu xaan chii ñu'un

un?” Ti jiin jnu'un un kani ini ra ja na tava ra Cristo nuu ñuji'i, ko tu kuu ja sia'an. Vasu na kuu sa'a ra taka jniñu ña'nu xaan un, ko tu kuu kendo ndaa ra nuu Yandios ja sia'an. Tu iyo ni iin jniñu ja kendo ndaa yivi nuu Yandios.

⁸Ko jnu'un siki nasa kandixia yo Cristo, iin ni kuu jiin jnu'un ni chaa Moisés nu ni kachi da: “Ko jini va'a ra jnu'un ndaa Yandios ti nini ndo'o ini ra siki un”, kachi tutu. Ti yukan kuu maa jnu'un ja ru'u Pablo, jani ri siki nasa kandixia ra jnu'un Yandios siki Cristo. ⁹Ti nu ka'an ndaa ra ja jito'o ra kuu Jesús, ti nu kandixia ra jiin ni ini ni añu ra ja ni nandoto ya ma'ñu ñuji'i, yukan kuu ja keta'u ra nuu Yandios. ¹⁰Chi jiin ni ini ni añu yo kandixia yo ja ni ji'i Jesús ja'a yo, ti siki un kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yo siki kuachi yo. Ti ka ka'an ndaa yo ja Jito'yo kuu maa Cristo Jesús, ti jiin yukan keta'u yo nuu ya. ¹¹Chi suni ka'an tutu ii Yandios: “Taka yivi ja kandixia i ya, chi jankivi kukanuu i”, kachi tutu. ¹²Ka'an sia'an chi iin nuu yivi hebreo jiin taka yivi inga nación. Chi maa ya kuu jito'o nuu tendi'i yo, ti maa ya kunda'u xaan ini ya nuu tendi'i yivi ka'an nda'u jiin ya ja kuni kandixia i ya. ¹³Chi sia'an ka'an tutu Yandios: “Taka yivi ja ka'an nda'u jiin Jito'yo ja kuni kandixia i ya, ti jandaa ndixia kuu ja na keta'u i nuu ya”, kachi tutu.

¹⁴Ko tu kuni kanda'u i jiin ya nu tu kandixia i ja maa ya kuu ja kua'a ta'u nuu i. Ni tu kuni kandixia ndaa i nu tu kuniso'o i jnu'un ya. Ti jandaa ndixia ja tu kuniso'o i jnu'un

ya nu tu nau iin ja kani jnu'un ya nuu i. ¹⁵Ti nu tu taji ya yivi ja tatu ya jniñu nuu i, va tu kuu kani i jnu'un ya, chi sia'an ka'an tutu ii Yandios: “Vii xaan kuu jniñu ja ndiso taka yivi ja jika i ka'an i jnu'un Yandios, ti jiin yukan ja'a i jnundee ini yivi naa i”, kachi tutu.

¹⁶So ja ansu ndi'i yivi janta'u jnu'un Yandios, chi undi na jana'an kachi profeta Isaías nuu yivi hebreo: “Tata yo Yandios, jaku ni yivi ni kandixia jnu'un ni ka ka'an na”, kachi da. ¹⁷Nusa ti nu ka jiniso'o i jnu'un Yandios, chi kuu kandixia sava'ni ga yivi. Ti maa jnu'un ja ka jiniso'o i kuu jnu'un Yandios siki Cristo. ¹⁸So ja ru'u Pablo, jikajnu'un ri: ¿Ja tu ni ka jiniso'o yivi hebreo jnu'un Yandios nusa? Tuu, chi jandaa ndixia ni ka jiniso'o i, chi tutu ii Yandios ka'an:

Undi ni ñuyivi ni ka jiniso'o i jnu'un Yandios ja ni ka jani ndaa chaa ni ka ka'an.

Ti undi nuu taka ñuu ni jikajnu'un ya.

Kachi tutu.

¹⁹Ɔnga jinu ru'u Pablo, jikajnu'un ri ro'o, ¿xi kuu ja tu ni ka chaku ini i yivi Israel maa jnu'un Yandios nu? Tuu, chi ni ka chaku ini i so ja tu ni ka janta'u i. Ti yukan ni ka'an Moisés jnu'un ni ka'an Yandios siki yivi Israel nu ni kachi da:

Na sa'a ri ja na kava kuiñi ini ra ti kava kuasun ini ra naa ra, chi na kani ri jnu'un ri nuu yivi taka ga nación, vasu ka ndo'o ini ra ja tu kuenta'u ya yivi un. Ti na kuiti ini ra naa ra ja na kuicha nuu jnu'un ri nuu yivi taka ga nación,

vasu ka ndo'o ini ra ja yivi un tu ka chaku kuiti ini i jnu'un ri.

Kachi tutu.

²⁰Ti suni profeta Isaías ni chundee ini da ni ka'an kaji da ja ni kachi Yandios:

Ni sa'a ri ja ni kenda kaji jnu'un ri nuu yivi taka ga nación, vasu tu ni ka ñukuu ini i ja kunso'o i jnu'un ri.

Ti jiin jnu'un ri ni xna'an ndaa ri nuu i ja maa ri kuu Yandios, vasu tu ni ka nanduku i ru'u.

Kachi Isaías.

²¹Ko siki maa yivi Israel, ni ka'an profeta Isaías ja ni kachi Yandios:

Ndikivi kanda'u ri ja na kandixia ra jnu'un ri, ko tu ni ka janta'u ra jnu'un un.

Chi su'va ni ka nduni'in xaan ini ra siki jnu'un ri.

Ni kachi ya, ni kachi Isaías.

Yivi Israel ja ka kandixia i Jesús

11 Nusa, ti jikajnu'un ri: ¿Xi ja ni xndoo Yandios yivi ñuu ya Israel, ja na naa i naa i nu? iKo tu kuu kuiti! Chi ru'u Pablo, suni kuu ri chaa Israel. Kuu ri jna'an tata najana'an Abraham ja ni xnukoo da nación Israel, ti suni kuu ri jna'an maa Benjamín, ja ni xnukoo da iin jna'an da ja ka yi'i jiin nación Israel. ²Yukan kundaa ja tu ni xndoo Yandios ndi'i yivi Israel, chi ma'ñu yivi un iyo yivi ja ni nakaji ya undi najana'an. Va tu ka jini ra nava ka'an tutu ii Yandios, ja ka'an Elías nasa ni ka'an nda'u da jiin Yandios siki yivi Israel, ti ni kachi da: ³“Tata na Yandios, ni ka ja'ni i chaa ka kuu profeta ja ni

taji ni ja na nakani da jnu'un ni. Ni ka janu i altar ni, ti maa iin ni na kendo ja chiñu'un na ni'in. Ti vijna suni ka ndiyo ini i ja ka'ni i saña”, ni kachi da. ⁴Ko ni nachiso Yandios nuu da: “Ja ni sasiin ri uxia mil yivi Israel ja kuu maa ri, ti yivi un tu ni ka jakunjiti i nuu santu ni ka sa'a yivi inga nación, ja nani santu un Baal. Ti kua'a xaan yivi Israel ni ka chiñu'un i santu un”, ni kachi ya.

⁵Ti sa ni undi vijna, na kachi ri ja ni nakaji Yandios jaku ni yivi Israel ja na kandixia i jnu'un ya. Ti ni nakaji ya yivi un so ja ni kunda'u ini ya nuu i. ⁶Ko nu ni nakaji ya siki ja mani ni kunda'u ini ya, nusa ti tu iyo ni iin jniñu ja kuni sa'a i nava na kendo ndaa nuu ya, chi mani maa ya ni kunda'u ini nuu i.

⁷¿Nasa kuu nusa? Kuu ja yivi Israel tu ni ka i ni'in ja ni ka nduku i ja na kendo ndaa i nuu Yandios. Ko sava yivi Israel ja ni nakaji Yandios, ni ka kundee i nava ni ka kendo ndaa i nuu ya. Ko sava ga yivi Israel ni ka nduni'in ini i, ⁸nanu ka'an nuu tutu ii Yandios: “Ni sa'a Yandios ja tu ku'un kuiti ini i siki jnu'un ya, ni tu kivi inijnuni i siki nasa kuni ka'an jnu'un ya, ti yukan ka jna'an yivi undi kivi vijna”, kachi tutu. ⁹Ti suni ni kachi rey na jana'an David:

Vasu kua'a jniñu va'a xaan ni sa'a Yandios jiin yivi Israel, ko jikan ri nuu ya vijna ja na koo taka jniñu va'a un, nava maa jniñu un na ndeokani ja kuu maa i, ja na ndeokava ini i nuu kuachi, ti na taji Yandios nundo'o siki i.

¹⁰Ti na nduni'in ini i ka jini i ja ni ka ndeokava i jiin kuachi.

Ti na kondo'o i nundo'o ja kuu ni kani, ti na koyu'u xaan ini i jiin nundo'o ka kondo'o i. Kachi tutu.

Yivi inga nación ja kandixia i Jesús

¹¹Nusa ti jikajnu'un ri: ¿Ja tu kuenta'u kuiti Yandios yivi Israel siki ja ni ka yuji ndi'i i, ti ni ka nduni'in xaan ini i siki jnu'un ya nu? ¿Ti ja siki un tukaa kuenta'u ya maa i nu? iKo tu kuu kuiti! Chi siki ja ni ka nduni'in ini i siki jnu'un ya, ti yukan sa'a ya nava yivi taka ga nación na kivi i nuu jnu'un ya ja na ni'in jnu'un ka'nu ini nuu Yandios, ti na nama ya i. Ko yukan sa'a ya nava yivi Israel na kuasun ini siki yivi inga nación, ti kundio ini i ja ni'in jnu'un ka'nu ini nuu ya, siki nasa nama ya i naa i. ¹²Ti siki ja tu ni ka kandixia yivi Israel jnu'un Yandios, yukan ni nuña ndixia ichi nuu yivi taka ga nación ja ka kandixia i. Ti ansu nini yivi Israel ka ndisojniñu nuu Yandios ja ka xna'an i jnu'un ya, chi ni kenchaa ya jniñu un nuu i, ti ni ja'a ya nuu yivi taka ga nación. Ko nu na ya'a kivi un, ti yivi Israel ti keja'a kandixia i jnu'un ya siki Cristo, ti na siuku Yandios jnu'un ya ja kandixia kua'a xaan yivi Israel naa i.

¹³Ko vijna ru'u Pablo na kachi ri nuu ra naa ra, ja ka kuu ra yivi inga nación, ja ru'u kuu apóstol ja ni nakaji Yandios, ja na ka'an ri jnu'un ya siki Cristo Jesús nuu ro'o naa ra. Ti jiin ni ini ni añu ri sa'a ri jniñu un ja ni tatu ya nuu ri. ¹⁴Chi kuni ri ja sia'an na nakani ini sava jna'an ri, ja ka kuu i yivi Israel, ja na kundio

ini i ni'in i jnu'un Yandios siki nasa nama ya yivi naa i, ti saka'nu ini ya nuu i. ¹⁵Ti jandaa ndixia ja ni xndoo Yandios yivi Israel, ti ni taji ya jnu'un ya nuu yivi taka ga nación ja na ni'in i jnu'un ka'nu ini nuu ya, ti na ndumani i nuu ya. Nusa ti kivi na naki'in tuku ya yivi Israel ja na kandixia i jnu'un ya, ti kuu nanu ja ni ka nandoto i nuu ñuji'i, chi vijna ka kuu i nanu ndiyi ja tu ka jiniso'o kuiti i jnu'un ya.

¹⁶Ti siki jniñu yivi Israel ja ka soko i xnakan nuu Yandios staa ja kee undi nuu nuu yujña un, yukan ka xna'an i ja ndi'i yujña un yi'i nda'a Yandios. Nusa ti suni sia'an iin yujnu, undi yo'o jiin undi tendi'i nda'a yi'i jiin maa. Ti suni siukan yivi Israel ka yi'i i jiin Yandios, chi maa Yandios ni nakaji ya tata i najana'an ja ni xnukoo da nación Israel, ti ni ka kuu i kua'a nda'a nuu ri kaña yo'o i un, ¹⁷chi yivi Israel ka kuu i nanu nda'a iin yujnu olivo va'a. Ti ni ja'ncha taka nda'a un. Ti taka ro'o naa ra ja ka kuu ra nanu nda'a yujnu olivo yukú, ja ka kuu ra yivi inga nación, ja undi nuu tu ni ka jini ra jnu'un ya, ni ka nduu ra nanu nda'a yujnu olivo yukú. Ti olivo yukú ni nachu'un ya ro'o naa ra ma'ñu uu ga nda'a un ja ka kuu i maa yivi ka yi'i jiin yujnu olivo va'a. Ti sia'an ni ka ni'in ra jnundee ini nuu Yandios, nuu ndee yujnu olivo va'a un nuu yo'o yujnu un. ¹⁸Ti nu sia'an ni sa'a va'a ya jiin ro'o naa ra, ko tu kuu nduvixi ini ra siki yivi ja ka kuu i nanu nda'a yujnu ni te'nde un. Chi na nuku'un va'a ini ra ja ansu nda'a un kuu ja jista kajin nuu yujnu un. Chi su'va yo'o yujnu un

kuu ja jista kajin. Ja yukan kuu ja chaku. ¹⁹Ti sanaa ti ka'an ra: "Tuu, chi sava nda'a un ni ja'ncha nava na nachijni ya ru'u nuu ni ja'ncha nda'a un", kachi ra.

²⁰Jandaa ka'an ra, ko nuku'un ini ra ja ni ja'ncha ya yivi Israel un siki tu ni ka kandixia i jnu'un Yandios. Ko siki ro'o ja ka kuu ra yivi inga nación, so ja ni ka kandixia ndaa ra jnu'un ya. Yukan kuu ja ni keta'u ra nuu Yandios. Ti yukan tu kani vixi ini ra nuu yivi Israel nusa. Chi su'va, na kuyu'u ra ja koto yuji ra nuu Yandios. ²¹Chi jandaa ndixia kuu ja nu tu ni saka'nu ini ya nuu yivi Israel, ja ka kuu i maa nda'a yujnu va'a un, ti suni sia'an tu saka'nu ini ya nuu ro'o naa ra nu tu siuku ndaa ra jnu'un ya.

²²Nusa ti kani ini naa ra ja va'a xaan ini Yandios jiin ra, ko suni nasa ni taji ya nundo'o nuu yivi Israel ja tu ni ka jandatu i jnu'un ya. Ko ni kunda'u ini ya ro'o naa ra, ja ka kuu ra yivi inga nación nu kuandatu ra jnu'un ya. Ko nu tuu, ti tukaa ni'in ra jnu'un ka'nu ini nuu Yandios. ²³Ti maa yivi Israel, nu nakani ini i ti kandixia i jnu'un Yandios, nusa ti na nduka'nu ini ya nuu i, ti kuu na chijni ya tuku nu ni ka kenchaa i, ti nduu i se'e ya. ²⁴Nusa ti taka ro'o ja ka kuu ra yivi inga nación, ja undi nuu tu ni ka jiniso'o kuiti ra jnu'un ya, ko ni janta'u ya ti ni nasama ya ro'o. Ni nasama ya ro'o nava ka'ncha yo nda'a yujnu olivo yukú, ti nachijni ya xini yujnu olivo va'a. Sia'an ni sa'a Yandios jiin ro'o naa ra, ja ka kuu ra yivi inga nación, vasu undi nuu tu ni ka kuu ra se'e ya nanu

yivi Israel, chi ni ka kuu ra nanu nda'a yujnu olivo yukú ja tu ja'i nachijñii yo xini yujnu olivo va'a. Ko vijna chi tukaa, chi ja ni ka nduu ra se'e Yandios, chi ni nasama ya ro'o. Ko nu sia'an sa'a ya jiin ro'o, ja ka kuu ra yivi inga nación, nusa ti yachi ga nduka'nu ini ya nuu yivi Israel, chi undi nuu kuiti maa i ka kuu maa yivi Yandios, chi maa i ka kuu maa nda'a yujnu olivo va'a ansu yivi inga nación.

Kandixia kua'a yivi Israel

²⁵Ñani, ja ka kuu ra yivi inga nación, kuni ri ja na chaku ini ra siki jniñu sa'a Yandios jiin yivi Israel, nava tu ku'un ini ra ja ni ka nduñanu ga ra nuu Yandios ja kuu yivi Israel. Chi undi nuu ni kundee sa'yi jnu'un ja'a, ko vijna ja ni stuu ndaa ya ja sava yivi Israel ni ka nduni'in ini i. Ti sia'an koo jiin yivi un undi na jinu kivi ja na kandixia yivi taka ga nación ja changa ga kuni i jnu'un ka'an Yandios, undi nu ni ndi'i yivi ni ka ñuso'o jnu'un un, yukan na ti ni jinu kivi. ²⁶Yukan na ti nakua'a ya ta'u nu ndi'i yivi nación Israel, chi sia'an ka'an tutu ii Yandios:

Ichi ñuu Sión kiji Yandios ja nama ya yivi.

Ti na sa'a ya ja tukaa koo kuachi nuu taka jna'an tata najana'an Israel ja nani da Jacob.

²⁷Chi ja'a kuu jnu'un ni chiso ri nuu i naa i, ja nchaa ndixia ri iin kivi, ti kenchaa ri kuachi i. Kachi tutu.

²⁸Siki ja yivi Israel, ka jito u'u i jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, ja

yukan ni nuña ichi ja kua'an jnu'un Yandios nuu ro'o ja ka kuu ra yivi inga nación. Ko vasu ka jito u'u i jnu'un va'a ga vijna, ko ni nakaji ya yivi un ja ni kunda'u ini ya nuu i, chi yukan ni chisojnu'un ya nuu tata na jana'an yivi Israel. ²⁹Chi Yandios tu nandeokava kuiti ini ya ja ni nakaji ya yivi un naa i ja kundiso i jniñu ñanu nuu ya, chi vanuxia undi nuu ni nakaji ya ja na kuu i maa se'e ya. ³⁰Chi undi nuu, ro'o ja ka kuu ra yivi taka ga nación, ni ka kuu ni'in ini ra siki jnu'un Yandios, ko nu ni ka nduni'in ini yivi hebreo siki ya, ti ni kunda'u ini ya nuu taka ro'o naa ra. ³¹Ti vijna, vasu ni ka nduni'in ini yivi hebreo siki ya. Ja yukan ni kunda'u ini Yandios ro'o naa ra, ko suni kunda'u ini ya nuu i vasu ni ka nduni'in ini i vijna. ³²Chi ni kachi Yandios ja tendi'i yivi na nduni'in ini i. Sia'an ni sa'a Yandios jiin yivi nava maa iin ni maa ya kuu ja saka'nu ini ya nuu i naa i.

³³So sa'u ini yo chi ndichi xaan jnu'un Yandios, chi tendi'i kuiti ni satu'va ya. Ti jankivi kachi yo ja nasa sandaa ya taka un. Ni tu kujnuni ini yo nasa kuu taka ja sa'a ya jiin yivi ñuyivi ja'a. ³⁴Chi ka'an tutu ii: "iTu iyo ni iin yivi kujnuni ini nasa ndo'o ini maa Jito'yo! iNi tu iyo ni iin yivi xna'an nuu ya! ³⁵iSuni tu iyo ni iin yivi ja sa'a jniñu va'a nuu ya, ja jiin yukan nachunaa ya nuu i"! —kachi tutu. ³⁶Chi undi nuu maa ya vaji taka ja iyo, ti maa ya ni sa'a ya taka ja iyo, ti ja kuu maa ya kuu. Ti na kachi yo ja vii xaan kuña'nu Yandios ja kuu taka kuiya kua'an vaji. Ti sia'an na koo.

Ta'u ja ja'a Yandios nuu yo naa yo
12 Nani naa ra, ru'u Pablo, kanda'u ri jiin ra siki ja ka yi'i ra jiin Cristo Jesús. Soko maa ra naa ra nuu Yandios ja kuanukuachi ra nuu maa iin ni ya. Na koo ña'ii ra nava na kondoo ra ja kuajniñu ya ro'o. Sia'an ka'an nda'u ri jiin ra naa ra, chi ndoo ndixia ja kunda'u ini ya yo'o. Ti nu sia'an na sa'a ra, nusa ti na kusii ini Yandios jiin ra. Ko tu ka'an nda'u ri jiin ra ja na sa'a ra iin jniñu yii xaan, chi mani ja na kunukuachi ra nuu Yandios jiin ni ini ni añu ra. ²Ti tukaa siuku ra jiin jniñu kue'e ja ka sa'a yivi ñuyivi ja'a. Chi su'va na sama ra ini ra ja nasa koo ra, ti sia'an siuku va'a ra jiin jnu'un Yandios, ti na sa'a yo ja na ndujaa inijnuni ra jiin jnu'un ya. Ti sia'an kuu nakaji ra nau kuu ja va'a ja jajna'an ini Yandios, ja kusii ini ya, ja na ku kutu ini ra jiin jnu'un ya.

³Ti siki ja ni nakaji ya ru'u, ti ni tatu ya jniñu nuu ri ja na xndaku ri jnu'un ya, ti na kachi ri nuu taka ro'o ja kanchuku ini ñuu Roma ja ka yi'i ra jiin Cristo, ja tu kani ini ra ja kuña'nu ra siki ñani jna'an ra. Chi ndi iin ndi iin ra na kani ndaa ini siki naa jniñu ni ja'a ya nuu ra. Chi sa'a ya ja na kandixia ndaa ra Yandios ja na chindee ya jiin sava'a ni ga jniñu ni ja'a ya nuu ra. ⁴Chi sa'a yo nanu ja yiki kuñu yo yi'i kua'a nuu, ti iin iin un siin siin jajniñu. ⁵Ti suni sia'an yo'o naa yo, vasu iyo kua'a yo ja ka yi'i yo jiin Cristo, ti siin siin ka junukuachi yo nuu ya ko iin ni yiki kuñu ka kuu yo ja ka yi'i yo jiin ya, chi iin ni ka

kuu taka yo. ⁶Ti siin siin ta'u ni ja'a ya nuu yo ja na sa'a yo maa jniñu kuni ya, ti nasa jniñu ni sa'a ya nuu iin iin yo. Nusa ti na kuajniñu va'a yo taka ta'u ni ja'a ya. Nu iin ra ni ni'in ta'u ja nakani ra jnu'un Yandios, nusa ti kanuu ja kandixia ndaa ra ja maa Yandios ja'a ya jnu'un un nuu ra. ⁷Ti nu iin ra ni ni'in ta'u ja chindee ra ñani jna'an ra, ti konuu ini ra sa'a ra. Ti nu iin ra ni ni'in ta'u ja xna'an ra jnu'un Yandios, ti nduku ndee ra jiin jniñu un. ⁸Ti nu iin ra ni ni'in ta'u ja kua'a jnundee ini nuu ñanijna'an ra, ti koto xndi'i ini ra jiin jniñu un. Ti yivi ja kuta'u iin ndajniñu ja chindee i nuu ñanijna'an nda'u i, ti ni ini i na kua'a i ndajniñu un. Ti chaa ta'u jniñu nuu ñani jna'an, ti vii na ta'u da jniñu un sa'a da. Ti yivi ja jito nda'u nuu yivi jna'an nundo'o, ti na kusii ini i jiin jniñu un.

Jniñu ja kunda'u ini jna'an yo

⁹Na kunda'u ndixia ini ra naa ra nuu taka ñanijna'an ra jiin jniñu sa'a ra, ti ansu ja so ka'an ra. Su'va na koto u'u ra jniñu kue'e un, chi sa'a dañu nuu jna'an ra. Su'va na kukutu ini ra sa'a ra mani jniñu va'a ja kuu ñani jna'an ra. ¹⁰Chi kanuu ga ja na kunchuku mani ra jiin taka jna'an ra, ja ka chindee jna'an ra. Ti kava yiñu'un ra nava na ka'an yiñu'un ga ñanijna'an ra jiin ra.

¹¹Kukutu ini koto kukuxi ra jiin taka jniñu sa'a ra, chi ni ini ni añu ra na kañukuu ini ra ja sa'a ra taka jniñu ja kuni maa Jito'yo.

¹²Ti na kosiini ini ra kundatu ra

kivi nduña'nu ra nuu ta'u Yandios jniñu. Ti na sandee ini ra nu jito ra nundo'o. Ti koto ka'ncha ini ra, siin ka kanta'u ra nuu Yandios. ¹³Koto nda'u ra ti chindee ra nuu taka ga yivi kandixia nu nau ja kumani nuu i. Ti ndĩnduu nda'a ra kuanuu ra ve'e nuu taka yivi kandixia i nu kuaja i ve'e ra.

¹⁴Ti kakanta'u naa ra ja'a yivi ja ka jito u'u i ro'o naa ra. Ko tu ka'an ndeva'a ra siki i. Su'va, kakanta'u ja'a i ja kuu nuu Yandios.

¹⁵Ti nu kusii ini ñanijna'an ra, ti suni na kusii ini ra jiin i. Ti nu kukui'ya ini i, suni na ndukui'ya ini ra jiin i.

¹⁶Na kunchuku mani ra jiin ñanijna'an ra, ti tu kava vixi ra ja kundio ini ra nduña'nu ra nuu ñanijna'an ra. Chi su'va iin ni na koo ra jiin yivi nda'u. Tu kani ini ra ja tu'va ga ra xi ja ndichi ga xini ra.

¹⁷Koto sa'a ndeva'a ra nuu ni iin yivi, nu ni sa'a ndeva'a i jiin ra. Su'va na kundio ini ra jniñu yiñu'un ga nava taka yivi un nakuni i nasa kancha ra. ¹⁸Su'va kava va'a ini ra ti kunchuku mani ra jiin taka yivi, vasu nasa kanda maa i. ¹⁹Ñani naa ra, koto chanda'a ra yivi nu ni sa'a ndeva'a i siki ra. Sia chi maa Yandios na kua'a ya nundo'o i. Chi yukan ka'an tutu ii Yandios: “Maa ri kua'a nundo'o i, ti maa ri nakua'a ya'u i”, kachi Jito'yo. ²⁰Ti suni ka'an tutu ii: “Chaa jito u'u ro'o, nu jii' da soko, ti kua'a ra ja kaji da. Ti nu ichi ini da, kua'a ra ja ko'o da. Chi nu sa'a ra siukan, ti kukanuu da ti nakani ini da ja ni jito u'u da ro'o”, kachi tutu. ²¹Koto kua'a ra jnu'un ja na kundee jniñu kue'e un

jiin ra. Sa'a mani jniñu va'a nava na naa ini ra taka jniñu kue'e un.

Na kuandatu yo nuu sticia

13 Taka yivi na kuandatu i nuu taka chaa ka kuu sticia, chi ndisojñiñu da nuu ñuu. Chi taka jniñu un vaji nuu Yandios, ti maa Yandios ni ja'a jniñu nuu chaa un. ²Ja yukan taka yivi ja tu jandatu nuu jniñu ta'u sticia, iin ni kuu ja tu jandatu i jniñu ta'u Yandios, chi maa Yandios ni ja'a jniñu un. Ti yivi nduni'in ini, kuachi ka sa'a i, ti na ni'in i nundo'o. ³Chi taka chaa ndisojñiñu, ansu ndiso da jniñu ja na yu'u yivi ka sa'a jniñu va'a, chi su'va ja na kuyu'u yivi ka sa'a jniñu kue'e. Ti nu kuni ra ja tu nduxaan taka chaa ndisojñiñu un nuu ra, sa'a mani jniñu va'a nusa. Yukan ti na kuajnu'un taka chaa un ro'o ja kuu ra iin chaa va'a. ⁴Chi taka chaa un ndisojñiñu da nuu Yandios, ja kuu ja va'a taka ra naa ra. Ko so ja nu na sa'a ra jniñu ndeva'a, ti na ko yu'u ra, chi ansu ndiso ka'a taka chaa un jniñu ja kua'a da nundo'o nuu yivi. Chi jajniñu ya maa da ja na kua'a va'a da nundo'o nuu yivi ka sa'a jniñu ndeva'a. ⁵Ja yukan kanuu ja kuandatu ra nuu chaa ndiso jniñu un. Ko ansu nini ja tu ni'in ra nundo'o, chi suni ja tu jani inijnuni ra ja tu ni jandatu ra maa jniñu ni ja'a Yandios nuu da. ⁶Ti yukan kuu ja taka ra suni kua'a ra xu'un nuu taka chaa ndisojñiñu un, chi xu'un un kuu ja kuu ñuu. Chi ansu nini ndisojñiñu da nuu ñuu, chi ka sa'a da maa jniñu ni ja'a Yandios nuu da. ⁷Ti chunaa ndi'i ra taka ja ka tau ra nuu yivi. Kua'a xu'un ñuu nuu

chaa na ki'in xu'un ñuu. Ti cha'u xu'un puesto ra nuu chaa kinya'u nuu puesto. Ti nuu yivi jandatu kuu ra, ti kuandatu. Ti kua'a ra ja yiñu'un nuu yivi ja kanuu kua'a ra ja yiñu'un. ⁸Ti koto tau kuiti ra nuu ni iin yivi. Chi mani ja na kunda'u ini jna'an ra. Chi yivi ja kunda'u ini jna'an, ja ni siuku i jiin ndi'i ja ni ta'u ley un. ⁹Chi yukan ta'u ley jniñu: "Tu kusikincha'a jna'an ra. Tu ka'ni ra yivi. Tu sakui'na ra. Tu sajnu'un ra jiin jnu'un xnda'u ña'an. Tu kundio ini ra ja ñava'a ñanijna'an ra", kachi ley. Chi taka jnu'un yukan jiin taka ga jniñu ta'u ley un, ja yi'i ndi'i jiin maa iin ni jnu'un kanuu ja ka'an tutu ii: "Na kunda'u ini ra nuu ñani jna'an ra nanu kunda'u ini ra nuu maa ra", kachi tutu. ¹⁰Chi nu kunda'u ini yo jna'an yo, ti tu sa'a ndeva'a yo nuu i. Chi ja kunda'u ini yo nu jna'an yo, yukan kuu ja siuku ndaa yo ni ley Yandios.

¹¹Yukan na kondo'o ini ra, chi sa'a yo nanu ja kuan kuyajni kivi kenda Cristo tuku. Ti tukaa sa'a kuxi ra nuu jniñu ta'u ya nanu yivi kixi. Chi vijna kuan kuyajni kivi ja ni'in yo ta'u ja nduña'nu yo nuu ta'u ya jniñu. Kuan kuyajni ga kivi un ansu kivi ja ni kandixia yo jnu'un ya. ¹²Ti nava ja kuan ya'a jakuaa, ti ja kuan kuyajni kivi ja ni'in yo ta'u nuu Yandios. Nusa ti tukaa sa'a kuiti yo jniñu ndeva'a ja ka sa'a yivi kanchuku nuu ñuñaa. Ti na sa'a yo mani jniñu iyo ndaa ja ndenda ndijin nuu Yandios. ¹³Na kaka yiñu'un yo ja mani jniñu ndaa sa'a yo ja ndenda ndijin nuu Yandios. Koto ko'o ra ndixi ja na jini ra, ni

tu sa'a ra taka viko kue'e un. Koto kuikonuu ra sa'a ra jniñu kue'e. Ni tu kanaa ra ja kukuasun ini ra. ¹⁴Chi su'va na kaka ndaa ra jiin jnu'un Yandios nanu ni sa'a Jito'yo Cristo Jesús nu ni kuncha ya ñuyivi ja'a. Ti koto kundio ini ra sa'a ra jniñu kue'e ja nini kuni sa'a yo nu kanchuku yo ñuyivi ja'a.

Tu kuu ichi ini ra nuu ñanijna'an ra

14 Kuanta'u ra yivi ja tu ja'i chaku va'a ini i maa jniñu ña'nu ni sa'a Cristo ja'a i. Koto skexiko ra i, ko tu kanaa ra jiin i siki jnu'un ja tu ja'i chaku va'a ini i. ²Chi iyo yivi ja jani ini ja kaji taka ni nuu, ko iyo uu ga ja tu ja'i chaku va'a ini ti jani ini i ja tu va'a kaji i kuñu, chi mani yuva kuii jiin nduchi ni yaji i. ³Ti ro'o, nu yaji ra taka ni nuu, ti koto skexiko ra yivi ja tu yaji taka nuu un. Ti ro'o ja tu ka yaji taka nuu ndeyu, koto na skexiko ra nuu yivi ja ka yaji i taka ni nuu ndeyu, chi ja ni janta'u ndixia Yandios yivi un ja kuu i se'e ya. ⁴Ti ro'o, tu ndisojniñu ra ja kankuachi ra ja'a muzu ja junukuachi da ve'e jito'o da. Tu kuña'nu ra ja sava'a ra jniñu da un. Chi muzu un yi'i da jiin maa iin ni ve'e un, ti maa jito'o da un ndiso jniñu ja na sa'a ndaa jniñu sa'a da ansu ro'o. Ti siki yivi ja yi'i i jiin Jito'yo Jesús, ja junukuachi i nuu maa ya, chi maa iin ni Jito'yo kuu ja na sava'a maa da, ja na siuku ndaa da jiin jniñu ni tatu ya nuu da.

⁵Chi suni iyo yivi ja jani ini i ja ii ga iin kivi ansu inga kivi. Ti iyo yivi ja jani ini i ja iin nuu ni taka kivi. Ti taka yivi na kondo'o

nda'a ini i siki nasa ka jani ini i, ko ansu ja ku ichi ini i nuu inga yivi. ⁶Ti chaa ja sa'a da ja ii ga iin kivi, ñukuu ini da ja chiñu'un da Jito'yo ja sa'a da sia'an, ti chaa ja tu sa'a ja ii iin kivi, suni ñukuu ini da ja chiñu'un da Jito'yo kivi un. Ti chaa ja yaji taka nuu, ñukuu ini da chiñu'un da Jito'yo ja sa'a da yukan, chi suni na kuantu'u da nuu ya. Ti chaa tu yaji taka nuu un, suni ñukuu ini ja chiñu'un da Jito'yo ja sa'a da sia'an. Chi suni nakuanta'u da nuu ya. ⁷Chi nu ka yi'i yo nuu nda'a maa Jito'yo, ti tu kundiyo ini yo ja sa'a yo maa iin ni jniñu kuni maa yo, chi ni iin yo tu kuchaku nava ka kuni maa yo, ti ni iin yo tu nakaji maa kivi kuū yo. ⁸Chi nu kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, na sa'a yo maa jniñu ja kuni maa Jito'yo. Ti nu ni ji'i yo, ti na kuū yo siki ja sia'an kuni maa Jito'yo. Nusa ti nu kuchaku yo xi kuū yo, ko yi'i yo ini nda'a maa Jito'yo. ⁹Chi siki yukan ni ji'i Cristo ja'a yo naa yo, ti ni nandoto tuku ya nava na nduñanu ya ja kuu ya Jito'yo ja ta'u ya jniñu nuu yo, ti sia'an sa'a ya vasu chaku yo xi ni ji'i yo. ¹⁰Ti nu sia'an kuu, ja maa iin ni Cristo ta'u ya jniñu nuu yo, ti maa ra tu ndisojniñu ja xndichi ra siki ñani ra ja kandixia i, ni tu ndiso ra jniñu ja skexiko ra maa da. Chi taka yo'o kujin nuu Cristo, ti maa ya na xndichi ya yo'o nuu taka jniñu ni ka sa'a yo. ¹¹Ti jini va'a yo yukan, chi yoso nuu tutu ii Yandios:

Jandaa ndixia ja nuu maa ri tendi'i kuiti yivi na kuandatu i. Ti tendi'i i na kuni ndaa ja maa ri kuu Yandios.

Kachi Jito'yo.

¹²Nusa ti ndi iin ndi iin yo nakua'a jnu'un nuu Yandios nasa jniñu ni ka sa'a yo jiin ñanijna'an yo.

Koto siuku yo jna'an yo nuu kuachi

¹³Ti ja yukan ti tukaa ku ichi ini yo nuu ñani ka kandixia siki nasa ka yaji da. Su'va na chu'un ini ja tu sa'a ra ni iin jniñu ja tu jajna'an ini ñani ka kandixia jiin ra, siki ja ndo'o ini da ja jniñu un kuu iin kuachi. ¹⁴Ko ja siki maa ri ja yi'i ri jiin Jito'yo Jesús, chi kandixia ndaa ri ja tu iyo ni iin ndeyu ja tu iyo ndoo ja kuu nuu Yandios, ja tu kuu kaji yo. Ko nu iin yivi jani ini ja tu va'a ja kaji da iin nuu ndeyu, nusa ti tu kendo ndoo ndeyu un nuu maa da. ¹⁵Ti nu ni jini iin ñani ra ja yaji ra iin nuu ndeyu ti tu kuva'a ini da siki un, ti tukaa sa'a ra un ja kunda'u ini ra nuu ñani ja suni kandixia da. Koto ma sa'a ga ra ja tu xndi'i ra ini ñani kandixia un, siki ja yaji ra ndeyu ja jani ini da ja kuachi kuu. Koto ma sa'a ra un chi maa da kuu iin ñani kandixia suni, ti suni ja'a maa da ni ji'i Cristo. ¹⁶Yukan koto ma sa'a ra jniñu ja inga yivi na ka'an siki un vasu jini ndaa maa ra ja iyo va'a. ¹⁷Koto ma sa'a ra un chi kanuu ga jniñu ta'u Yandios nuu yo. Kanuu ga un ansu ja kanaa yo siki naa ndeyu ka yaji yo xi ja ka ji'i yo. Kanuu ga ja kuandatu yo jniñu ta'u Yandios, ja na kaka ndaa yo nuu ya, ja na kunchuku mani yo jiin ñani ja kandixia, jiin ja na kusii ga ini yo ja sa'a maa Espíritu Santo. ¹⁸Ti nu siukan sa'a yo, ti jandaa ndixia ja junukuachi yo nuu Cristo. Ti suni

kusii ini Yandios jiin yo. Ti suni yivi naa i kua'a i ja yiñu'un nuu yo.

¹⁹Nusa ti taka yo'o ja ka yi'i jiin Cristo Jesús, na kukutu ini yo ti na kunchuku mani yo jiin ñanijna'an yo, ti na kua'a jnundee ini jna'an yo jiin jnu'un Yandios, nava na siuku ndaa yo naa yo nuu ichi ya. ²⁰Ja yukan, koto ma xnaa ra jniñu ja sa'a Yandios jiin ñani ka kandixia. Koto ma sa'a ra un siki ja kuni kaji ra iin nuu ndeyu ja tu kuva'a ini ñani un. Jandaa kuu ja iyo ndoo taka nuu ndeyu ja ka yaji yo. Ti vasu sia'an, ko tu va'a ja kaji ra ndeyu un ja tu jajna'an ini ñani ra ja kandixia un, ja jani ini da ja kuachi kuu. ²¹Va'a ga ja tu kaji ra kuñu, ni tu ko'o ra vino nu tu kuva'a ini ñani ja kandixia da siki yukan, chi jani ini da ja kuachi kuu. Ti koto sa'a ra un nava tu sa'a ra ja na kinikava da nuu kuachi, ti nava tu na kakayata da jiin jnu'un ya.

²²Ti nu kandixia ndaa ra ja tundo sa'a ja yaji ra, nusa ti jini va'a Yandios ja kandixia ndaa ra nuu ya, ti koto kondo'o vixi ini ra siki un. Chi ndatu xaan kuu yivi ja tu nchakuachi i siki ja yaji i iin nuu ndeyu, vasu tu kuva'a ini ñanijna'an i ja jani ini da ja kuachi kuu. ²³Ko nu kaji ra ndeyu ti ndo'o ini ra siki ndeyu un, chi tu jini ndaa ra nu ja va'a xi ja tu va'a. Nusa ti kuachi kuu, chi tu ndo'o ndoo ini ra ja kendo va'a ndeyu un nuu Yandios. Ti yo'o ja ka yi'i jiin Cristo Jesús, nu tu kandixia ndaa yo siki taka ja iyo va'a nuu Yandios, nusa ti kuachi kuu.

Vi'ga na kunda'u ini ra ñani jna'an ra ansu nuu maa ra

15 Ko yo'o naa yo ja tu ndo'o uu ini yo siki ndeyu yaji yo,

ti iyo ja chindee yo nuu taka ñani yo ja ka ndo'o uu ini i. Chindee yo nuu i ja tu kaji yo ndeyu ja tu kuva'a ini ñani un, chi vi'i ga na kunda'u ini yo ñanijna'an yo ansu nuu maa yo. ²Taka yo na kusii ini jiin ñanijna'an yo ja suni kandixia i Cristo. Ti sia'an na kendo va'a i, ti suni kua'a yo jnundee ini nuu i. ³Na sa'a yo ja kusii ini ñani jna'an yo, chi jandaa ndixia ja tu ni sa'a Cristo nava ni kusii ini maa ya, chi su'va ni sa'a ya nasa ni kusii ini maa Tata ya, chi siukan yoso nuu tutu ii: "Taka jnu'un kue'e ni ka ka'an yivi siki ni, ti ni jinu jnu'un un siki na", ni kachi Cristo jiin Tata ya.

⁴Chi taka jnu'un ja ni jankoso nuu tutu ii undi najana'an, ni jankoso ja na xna'an nuu yo'o ja tu xndi'i ini yo kaka yo nuu ichi Yandios, ja na ni'in yo jnundee ini nuu jnu'un un. Siukan kuñukuu ini yo ja ni'in yo taka ja va'a ja kua'a ya nuu yo.

⁵Jandaa ndixia sa'a ya ja tu xndi'i ini yo, ti ja'a ya jnundee ini nuu yo. Ti ru'u Pablo, ñukuu xaan ini ri ja sa'a ya ja na koo iin nuu ini taka ra naa ra, chi sia'an kuni Cristo Jesús ja nini nuu maa ya ka siuku ra.

⁶Nava iin nuu na kava ini taka ra naa ra nu ni ka ndututu ra, ti iin ni ndusu na koo yu'u ra ja ka chiñu'un ra maa Tata yo Yandios kuña'nu, ja kuu ya Tata Jito'yo Cristo Jesús.

⁷Ja yukan na kachi ri ja kuenta'u ra taka jna'an ra nanu ni janta'u Cristo Jesús yo'o naa yo, ja jiin yukan ni ja'a ya jandaa ja kuña'nu xaan ga Tata yo Yandios. ⁸Ti suni na kachi ri ja ni kiji Cristo nuu ñuyivi yo ja ni junukuachi ya nuu yivi hebreo, ja ni xna'an ndoo ya

jnu'un Yandios nuu i naa i, nava na kundaa taka jnu'un ni keyu'u ya ja ni chisojnu'un ya nuu taka tata najana'an nación Israel. Ti siukan ni xna'an kaji Cristo Jesús ja ni siuku ndaa Yandios taka ja ni chisojnu'un ya nuu i. ⁹Ti suni ni kiji Cristo nava yivi taka ga nación ja tu ja'i kuniso'o i jnu'un ya, kanajaa i ya ti kachi i ja kuña'nu ya, chi ni kunda'u ini ya nuu i, nava ka'an nuu tutu ii:

Nusa ti ka'an na jiin yivi taka ga nación ja maa ni kuña'nu ga,
ti kata na yaa ii ja chiñu'un na ni'in.

¹⁰Chi sia'an ka'an tuku nuu tutu ii:
Taka ro'o, yivi taka ga nación, iin nuu na kusii ini ra jiin taka ga yivi ni nakaji maa ya.

¹¹Ti ka'an tutu ii tuku:
Taka ro'o yivi taka nación, ka'an ra ja kuña'nu ga Jito'yo Yandios.

Ti taka ro'o, yivi taka ñuu, suni ka'an ra ja kuña'nu ga ya.

¹²Ti suni profeta najana'an Isaías ni chaa da nuu tutu:

Chii tata Isaí kiji iin ja kuña'nu. Ti ta'u jniñu nuu yivi taka ga nación.

Ti yivi taka nación na kandixia ndaa i maa ya, chi kundio ini i ja kua'a ya ta'u nuu i naa i.

Kachi tutu.

¹³Sa'a ndixia Yandios ja kandixia ndaa yo Cristo, ti ndiyo ini yo ja ni'in yo ta'u nuu ya. Yukan jikan ri nuu ya ja maa Yandios na sa'a ya ja na kosiini taka ra, jiin ja na kondee ini ra. Chi siki yukan kandixia ra maa ya, ti sia'an

kuñukuu ini ra ja ni'in ra taka ja va'a ja kua'a ya nuu ra. Chi maa Espiritu Santo sa'a jniñu un.

Pablo ni nakani da jnu'un Cristo

¹⁴Ñani ri naa ra, ru'u Pablo, kandixia ndaa ri ja maa ra naa ra ka ndiyo ini ra ja sa'a ra mani jniñu va'a, ti suni ka chaku va'a ini ra taka jniñu va'a ja kuni Yandios. Ti kandixia ndaa ri ja va'a ka xndaku nuu jna'an ra, ja nu iyo iin ra ja tu jandatu jnu'un Yandios, ti inga ra xndaku ni'in undi na kivi ini da nasa kuni ka'an jnu'un ya siki jniñu un. ¹⁵Ni jani ini ri ja chaa ri tutu ja'a ja ka'an kaji ri jiin iin iin ra, nava na chaku kaji ga ini ra taka jnu'un ja'a. Ti siukan sa'a ri siki ja va'a ini Yandios ja ni tatu ya ru'u jiin jniñu ja'a. ¹⁶Chi ni nakaji ya ru'u ja kunukuachi ri nuu Cristo Jesús, ja na ka'an ri jnu'un ya nuu yivi taka ga nación ja tu ja'i kuni i jnu'un ya. Sia'an sa'a ri nava yivi taka ga nación na nakuni i nuu Yandios, nanu ja soko ri maa i nuu ya, ti kuantu'u ya i, chi maa Espiritu Santo sa'a ja na koo ndoo na koo ii yi nuu ya.

¹⁷Nusa ti ni tatu ya ru'u jiin jniñu ja'a, ti kusii ini ri ja va'a sa'a ya jiin jniñu sa'a ri, ja ka'an ri jnu'un va'a Yandios siki Cristo Jesús. ¹⁸Yukan tu ka'an vixi ri siki jniñu ni sa'a ri, chi ka'an ri maa jnu'un nasa ni jajniñu Cristo ru'u, ja ka'an ri jnu'un ya nuu yivi taka ga nación. Chi jiin jniñu sa'a ri ti jiin jnu'un ka'an ri, ni sa'a ya ja ni ka jandatu i nuu ya. ¹⁹Ti ni sa'a ri tijni jniñu ña'nu ja xna'an ja kuña'nu ya, chi yukan ni kuu maa jniñu ña'nu ni

sa'a Espiritu Santo jiin ri. Ti sia'an ni ka'an ri jnu'un va'a Yandios siki Cristo nuu yivi taka ñuu. Ni keja'a ri undi Jerusalén, ti ni ndekava ri taka ñuu jiin undi taka nda'a ñuu Ilírico. ²⁰Yukan ni jitu ndi'i ini ri ni jani ri jnu'un va'a Yandios siki Cristo Jesús nuu taka ñuu, nuu yivi ja changa ga kuniso'o i jnu'un Cristo, chi ru'u tu ni ja'an kani ri jnu'un nuu taka yivi ja ja ni ka jiniso'o jnu'un ja ni ka ka'an taka ga chaa. ²¹Su'va ni sa'a ri nava ka'an nuu tutu ii:

Taka yivi ja jankivi ni kiji jnu'un ya nuu i, vijna ti na kuniso'o i jnu'un ya.

Ti taka yivi ja tu ja'i kuni kuíti i jnu'un ya, vijna ti chaku va'a ini i jnu'un ya.

Ndo'o ini Pablo ja ki'in da ñuu Roma

²²Ja yukan, siki jniñu sa'a ri ja'a, ja jani ri jnu'un ya taka ñuu, ti tu kuu ja jaa ri nuu kanchuku ra naa ra. Vasu tijni jinu ni ndo'o ini ri ja jaa ri. ²³Ko vijna chi ja ni ndekava ri jiin jniñu nuu ni ka'nu nda'a ñuu ja'a, ti vanuxia ni kuu kuiya ja ndio ini ri jaa ri nuu kanchuku ra. ²⁴Ja yukan ndo'o ini ri ya'a ri nuu kanchuku ra ichi ki'in ri nuu España. Ti kusii ini ri nu ja ni ka kanxia'u yo. Yukan ti chindee ra ru'u naa ra ja kuu ichi ki'in ri yukan.

²⁵Ko vijna chi ki'in ri ñuu Jerusalén, ti kunda'a ri jaku xu'un ja kuu taka ñani yo kanchuku yukan. ²⁶Chi ñani yo ja ka kandixia ini ñuu Macedonia jiin ñani ka kandixia ñuu Acaya, ni ka kueko i jaku xu'un ja ki'in nuu taka ñani

ka jna'an nundo'o ñuu Jerusalén. ²⁷Chi taka i ni kusii ini ja ni ka kueco i xu'un. Ti iyo va'a yukan, chi taka maa i ja kuu yivi taka ga nación, ti ndixia ja ka chindee va'a i yivi hebreo yukan. Chi ja siki yivi hebreo ti ni ka ni'in i jnu'un Yandios ja ka kuu i yivi inga nación. Ja yukan kanuu na chindee i yivi hebreo ja ka kandixia, chi ka nandi'i i ja kuchaku i. ²⁸Ko nu ni sino ri jniñu ja'a ja kin sia'a ri xu'un nuu i, yukan ti kee ri kuaja ri nuu kanchuku ra, ti sa ya'a ri ki'in ri España. ²⁹Ti jini va'a ri ja nu na chaa ri nuu kanchuku ra, ti taka yo na ni'in jnundee ini siki ja ka yi'i yo jiin Cristo Jesús.

³⁰Ñani naa ra, ka'an nda'u ri jiin taka ra ja na chindee chituu ra ru'u, ti kakanta'u ra ja'a ri nuu Yandios siki jniñu ja nduku ndee ri jiin.

Yukan sa'a ra siki ja ka kandixia yo Jito'yo Cristo Jesús, jiin siki ja kunda'u ini Espiritu Santo yo'o.

³¹Ti kakanta'u ra ja na kaku ri nuu nda'a taka chaa tu ka kandixia ja kanchuku ini ñuu Judea. Ti suni kakanta'u ra ja na kusii ini taka ñani kanchuku Jerusalén ja kin sia'a ri xu'un ja'a ja kuu da naa da.

³²Nusa ti nu kuni Yandios ti kuaja ri nuu kanchuku ra naa ra, ti na kusii xaan ini yo naa yo, ti na ni'in ri jnundee ini nu kancha ri jiin ra.

³³Ti jikanta'u ri ja Yandios na kua'a ya jnu'un va'a ini yo, ja kancha ya jiin taka ra naa ra. Ti sia'an na koo.

Jnu'un ka kanxia'u da

16 Ti vijna, ru'u Pablo, ka'an ri jiin taka ra ja na chindee ra kua'a yo Febe, chi maa ña kuu

ñan ja junukuachi nuu yivi ka kandixia ñuu Cencrea. ²Kuanta'u va'a ña naa ra, chi suni y'i ña jiin Jito'yo, chi kanuu ja sia'an na sa'a taka yivi ka kandixia. Ti chindee ra ña jiin sava'a ni ga ja nandi'i ña, chi ni chindee ndixia ña kua'a yivi, ti suni undi ru'u ni chindee ña. ³Kanxia'u ra jiin Priscila jiin Aquila ja kuu ru'u ti na sa ndee ini ndinduu da, chi ndinduu da ni ka chindee ru'u siki jniñu Cristo Jesús. ⁴Chi nu ni jna'an ri nundo'o ja jaku ni ga ti kuū ri niku, ti ndinduu da ni ka nama ru'u, ti tu ni jitu ini da vasu na kuū da niku. Ja yukan nakuanta'u ri nuu ndinduu da, ti ansu nini ru'u, chi suni taka chaa ja ka kandixia ma'ñu taka ga nación.

⁵Suni kanxia'u ra nuu taka yivi ka kandixia ja ka ndututu i ini ve'e Priscila jiin Aquila ja na sandee ini da. Suni kanxia'u ra nuu amigo ri Epeneto ja na sandee ini da. Chi maa da kuu ja ni kandixia undi nuu jnu'un Cristo nuu nda'a ñuu Acaya.

⁶Suni kanxia'u ra ja na sandee ini María, ñan ja ni sajniñu xaan nuu ra naa ra ja ni junukuachi ña nuu ro'o naa ra. ⁷Suni kanxia'u ra ja na sandee ini Andrónico jiin Junias, ndinduu chaa ja kuu jna'an ri, ja ni ku'iin ri jiin da vekaa. Ti taka apóstol ka ja'a da yñu'un nuu ndinduu chaa un, chi xnakan da ni ka kandixia Cristo ja kuu maa ri.

⁸Ti kanxia'u ra nuu Amplias ja na sandee ini da, chaa mani ri jiin, chi kandixia ndaa da Jito'yo. ⁹Kanxia'u ra nuu Urbano ja na sandee ini da, ja chindee jna'an da jiin yo siki jniñu Cristo Jesús. Ti suni nuu Estaquis, chaa mani ri

jiin. ¹⁰Kanxia'u ra nu Apeles ja na sandee ini da, chaa ja ni stuu da ja jika ndaa da nuu ichi Yandios. Suni kanxia'u ra nuu yivi ve'e Aristóbulo, ja na sandee ini da naa da. ¹¹Kanxia'u nuu Herodión, chaa kuu jna'an jiin ri ja na sandee ini da. Ti suni sia'a ka'an ra jiin yivi ve'e Narciso, ja ka kandixia i maa Jito'yo. ¹²Kanxia'u ja na sandee ini Trifena jiin Trifosa, ndinduu ñan ja sajniñu xaan siki jnu'un Jito'yo. Ti suni kanxia'u ra ja na sandee ini Pérsida, kua'a yo ja mani yo jiin, chi suni ni sajniñu xaan ña siki jnu'un Jito'yo. ¹³Kanxia'u ra ja na sandee xaan ini Rufo, chaa ka jini yivi ja va'a xaan sajniñu ja kuu nuu Jito'yo. Ti suni sia'an ka'an ra jiin nana da, chi maa ña ni jito ru'u, ti sa'a ri nanu ja nana ri kuu ña. ¹⁴Kanxia'u ja na sandee ini Asíncrito jiin Flegonte jiin Hermas jiin Patrobas jiin Hermes jiin taka ga ñani yo ja ka iyo jiin da yukan. ¹⁵Ti suni sia'an Filólogo jiin Julia jiin Nereo jiin kua'a da, suni Olimpas, jiin taka ga ñani ka kandixia yukan, ja na sandee ini taka da naa da.

¹⁶Ti yñu'un xaan kanxia'u jiin jna'an ra ja ka ndututu ra, ti teyu'u ra nuu da. Taka yivi ka kandixia Cristo Jesús ka kanxia'u i ja na sandee ini ra naa ra.

¹⁷Ti ka'an nda'u ri nuu ra ñani, ja koto ra maa ra nuu yivi ja ka nduku nasa sasiin jna'an jiin jnu'un ja tu y'i jiin taka ja ni ka kutu'va ra. Ti kuxio ra nuu yivi un nu sia'an ka sa'a da, ¹⁸chi yivi un tu sa'a da jniñu ja kuni maa Jito'yo Cristo Jesús, chi maa ni jniñu ja kuni maa

da. Chi vixi xaan yu'u da ka ka'an da, ti yukan ka xnda'u da nuu yivi ja tu ja'i kuni va'a da jnu'un ndaa ti ka kandixia da un. ¹⁹Ti taka ro'o, chi ka jini va'a yivi naa i ja ka kandixia va'a ra ti ka jandatu ra nuu ya, ti ja siki yukan kusii ini ri. Ti kuni ri ja va'a na kutu'va ra taka jnu'un va'a ja yi'i jiin jnu'un Yandios, chi maa iin ni jnu'un un ka'an jandaa, ansu ja sa'a ra iin jniñu ndeva'a. ²⁰Ti maa Yandios na kua'a ya jnu'un ndee ini jiin jnu'un sii ini, nava yachi na sa'a ya ja na kundee ra siki taka jniñu kue'e ja kuni sa'a ja'u'u un. Ti maa Jito'yo Jesús ja kunda'u ini ya yo'o, na chindee ya taka ro'o naa ra, ti nava sia'an na koo.

²¹Sandee ini ra naa ra kachi Timoteo, chaa chindee jiin ri siki jnu'un ya. Ti suni sia'an ka'an taka jna'an ñuu ri, Lucio, Jasón jiin Sosípater.

²²Ti maa ri ñani Tercio, ja chaa ri tutu ja'a ja ka'an Pablo, suni kanxia'u ri ja na sandee ini taka ra naa ra ja ka kandixia yo Jito'yo. ²³Ti suni sia'an ka'an Gayo, chaa ni ja'a nuu ve'e nuu kanchuku ri. Kanxia'u da ja na sandee ini ra naa ra. Chi suni sia'an januu da ve'e nuu taka yivi ka kandixia. Ti suni siukan kanxia'u Erasto, chaa kuu

tesorero ñuu ja'a. Suni siukan ka'an ñani yo Cuarto.

²⁴Ti maa Jito'yo Cristo Jesús ja kunda'u xaan ini ya yo'o, na chindee ya ro'o naa ra nava sia'an na koo, chi maa Jesús kuu Cristo ja ndiso ya jniñu ña'nu nuu Yandios. Ti sia'an na koo.

Jnu'un sa ndi'i ni ga

²⁵Ti vijna na kana yo Yandios chi ña'nu xaan ga kuu ya. Chi mani maa ya sa'a kutu jnu'un ini taka ra naa ra, jnu'un ja ni xna'an ri nuu ra ja kuu mani jnu'un ndaa siki Cristo Jesús. Ti suni kua'a ya jnundee ini nuu ra, chi vijna ja ni xna'an Yandios jnu'un Cristo Jesús, maa jnu'un ja ni kunde sa'yi undi changa ga ni ndenda Cristo. ²⁶Ko vijna ti ja ni kenda ndijin chi ni chaa Cristo. Vijna ti chaku ini yivi maa tutu ii ja ni chaa taka profeta, ja ni ka ka'an da jnu'un ya. Ti sia'an kuu chi maa Yandios ni ta'u jniñu ja'a, ja na kenda ndijin jnu'un ya nuu yivi tendi'i kuiti nación, nava na kandixia i Jesús ti kuandatu i jnu'un ya.

²⁷Ni kani ni kuiya na ka'an yo ja kuña'nu Yandios siki jniñu ña'nu ni sa'a ya jiin Cristo Jesús. Chi maa iin ni maa ya kuu ja ndichi xaan ga. Sia'an na koo.

Carta ni chaa San Pablo

nuu yivi ñuu Corinto

Chaa Pablo tutu nuu yivi
kandixia ini ñuu Corinto

1 Ru'u Pablo jiin ñani yo Sóstenes, ka kanxia'u ri nuu taka ro'o ja kanchuku ñuu Corinto. Ja ni nakaji Yandios ru'u ja kuu ri apóstol nuu Cristo Jesús, ya ndiso jniñu ña'nu nuu Yandios, ti ni ja'a ya jniñu nuu ri ja na kuu ri apóstol nuu ya. ²Ti chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra ja ka kuu ra yivi kandixia, ja ka ndututu nuu ñuu Corinto. Ka yi'i nda'a Cristo Jesús suni sia'an ja ka yi'i taka ga yivi kandixia nuu taka ga ñuu. Ndinduu ra ka ndakuni'in ra sivi ya ja ka chiñu'un ra maa ya, chi maa ya kuu maa Jito'yo. Ni nakaji Yandios maa ra naa ra ja ka yi'i ra jiin Jito'yo Jesús, ya kuu Cristo, chi ni nakana ya ja koo ndoo koo ii ra nuu ya naa ra. ³Ti maa Tata yo Yandios jiin Jito'yo Cristo Jesús, na kunda'u ini ya ti na chindee ya ro'o naa ra, ja na kukuee kunchuku ra nava kuni maa ya.

⁴Nini nakuanta'u ri nuu Yandios ja ni kunda'u ini ya ro'o siki ja ni ka kandixia ndaa ra jnu'un Cristo

Jesús na ni ka jiniso'o ra, chi maa ya ni chindee ja ni nakua'a ya injnuni ja na chaku va'a ini ra jnu'un ya. Yukan kuu ja nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu maa ra naa ra ja va'a ni ka janta'u ra jnu'un ya. ⁵Ti siki ja ka yi'i ra nuu nda'a maa Cristo Jesús, ti ni'in ra taka ja nandi'i ra nuu Yandios nu na chu'un ini chu'un añu ra nuu ichi ya. Ja sia'an kuu ja vijna ti ja ka iyo tu'va injnuni ra ja na ka'an ndaa kuiti ra jnu'un Cristo Jesús. ⁶Ti jandaa ndixia kuu, chi sia'an ni ka janta'u ra jnu'un ya na ni xndaku ri nuu ra naa ra. ⁷Yukan ni ja'a ya injnuni ra naa ra nasa kojnuni kuanukuachi ra nuu ya ja kuu nuu ñuyivi ja'a. Ti tu kumani nuu ra ni iin ja nandi'i nu na kundatu kuee ra undi na jaa maa kivi ka'nu, ja ndenda maa Jito'yo Cristo Jesús. ⁸Ti maa ya kuu ja chindee nava na kundee ra siuku ndaa ra naa ra undi na jaa kivi nakuaka ya ro'o, ti nava sia'an tu koo kuachi siki ra kivi na nchaa maa Jito'yo Cristo Jesús. ⁹Ti jandaa ndixia kuu chi siuku ndaa Yandios taka ja ni chisojnu'un ya, chi maa ya ni nakaji ro'o naa ra ja iin ni na

kuu ra jiin se'e ya Cristo Jesús, ya kuu Jito'yo.

**Xndaku Pablo ja tu kondo'o
siin siin ini yivi**

¹⁰Nani, vijna ti na kachi ri iin jnu'un nuu ra, siki ja iin ni ka kuu yo, chi ka kandixia yo jnu'un Jito'yo Cristo Jesús, ya ndiso jniñu ña'nu. Kanda'u ri jiin ra naa ra ja iin nuu na koo ini ra jiin iin ni injnuni. Koto kondo'o siin siin ini ra, ja sava ra ka'an iin jnu'un ti uu ga ra ka'an inga jnu'un. ¹¹Sia'an xndaku ri, ñani naa ra, chi sia'an ni ni'in ri jnu'un ja ni ka kachi yivi veko'o ve'e Cloé, ja ka yeyi'i jna'an ra nanu ina ¹²siki ja siin siin ka ka'an ra: "Ru'u chi jiin Pablo yi'i ri." "Ti ru'u yi'i jiin Apolos." Uu ga ka ka'an: "Ru'u yi'i jiin Pedro." "Ti ru'u yi'i jiin Cristo." ¹³Ti ja sia'an ka ka'an ra éxi ka ndo'o ini ra ja ni taji Yandios tjini yivi kii nama yo'o nu? éXi ru'u Pablo, xi ni ji'i ri nuu nda'a cruz ja kuu maa ra naa ra nu? éXi Pablo, ni skuanducha ro'o nu? ¹⁴Ko na kuta'u ri nuu Yandios ja ansu tendi'i ra ni skuanducha ri, chi nini Crispo jiin Gayo, yukan ni.

¹⁵Ti tu kachi ra naa ra ja tendi'i ra ni ka janducha jiin sivi ri. ¹⁶Chi ñu'un ini ri ja ni skuanducha ri Estéfanos jiin yivi kanchuku ve'e da. Ti jini ri ja yukan ni kuu yivi ni skuanducha ri jani ini ri. ¹⁷Sia'an ni kuu yivi ni skuanducha ri, chi tu ni nakaji Cristo ru'u ja kin sa'a ri jniñu yukan. Su'va ni kana ya ru'u ja na kachi ndaa ri jnu'un ya nuu yivi naa i. Ko tu ka'an ri jnu'un ndichi ja xndaku ri nava tu chaku ini ra. Chi nu sia'an ti va tu kujnuni va'a ini ra

na ra jnu'un un ja ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz.

**Jiin Cristo ni xna'an Yandios
maa jniñu ña'nu ya**

¹⁸Siki jnu'un ja ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz ja ni nama ya yivi, ti jnu'un xndoña'an kuu un ja kuu nuu taka yivi ka iyo kuachi, ja ni ka jna'nu ndatu i. Ko ja kuu maa yo, chi su'va jnu'un Yandios kuu, chi ni kachi ya ja jnu'un un kundiso jniñu ña'nu. ¹⁹Chi sia'an yoso nuu tutu ii Yandios:

Tu kuenta'u kuiti ri jnu'un ka ka'an chaa tu'va xaan un. Ni tu kuenta'u ri injnuni chaa ndichi xini un. Chi su'va sa'a ri ja na ki'vi injnuni da.

Kachi nuu tutu un.

²⁰éNusa ti nau kuu chaa tu'va xaan nu? éTi nau kuu chaa ndichi xini un nu? éXi nau kuu chaa nanduku vii ndaa vii nene taka jnu'un yivi tu'va nusa? Ti taka jnu'un chaa tu'va ka iyo nuu ñuyivi ja'a, ni kachi Yandios ja tu ni'in jniñu kuiti. ²¹Chi jandaa ndixia kuu ja ndichi xaan ga maa jnu'un Yandios, ti ansu injnuni taka yivi ndichi xini iyo nuu ñuyivi ja'a. Ja yukan ni kachi Yandios ja tu kuajniñu kuiti jnu'un un nasa nakuni ndaa i nau kuu maa ya jiin tendi'i jniñu sa'a ya. Chi su'va ni ndo'o ini ya ja taji ya chaa kikoyo ja na ka'an da jnu'un va'a siki Cristo Jesús. Ti taka yivi na kandixia jnu'un un ni kachi ya ja nama ya i nuu kuachi, vasu ka jani ini yivi ñuyivi ja'a ja mani jnu'un xndoña'an kuu. ²²Ti sia'an

kundixia chi yivi hebreo, mani ka kuni i ja na sa'a Yandios kua'a jniñu ña'nu nava na kandixia i ja maa ya kuu Yandios kuña'nu xaan. Ti yivi griego ka jitu ndi'i ini i nasa kundichi xaan ga xini i. ²³Ko ru'u Pablo, na kachi ndaa ri ja ni ji'i ndixia Cristo nuu nda'a cruz ja ni nama ya yivi. Ko yivi hebreo tu kukanuu i ja skexiko jnu'un un. Ti suni yivi taka ga nación ka ndo'o ndeva'a ini i ja tu nijniñu kuiti jnu'un un. ²⁴Ko taka yivi ni nakaji ya ni ka kandixia ndaa i Cristo Jesús, vasu yivi hebreo xi yivi griego, ka nakuni ndaa i ja jniñu ña'nu ni sa'a Yandios jiin Cristo. Ni xna'an ya ja kuña'nu xaan ya, ti iyo jnu'un ndichi xaan ga ini ya. ²⁵Vasu ka ka'an yivi ja tu ni jniñu kuiti jnu'un Yandios, ko tu'va ti ndichi xaan ga kuu jnu'un maa ya, ansu injjnuni taka yivi tu'va ja ka iyo nuu ñuyivi. Suni ka jani ini yivi ja kukui'ya ini Yandios ja ni ji'i se'e ya Jesús nuu nda'a cruz. Vasu ansu sia'an kuu, chi jiin jniñu un ni stuu Yandios nuu yo ja kuña'nu xaan ya, ansu ja ka ndo'o ini yivi ñuyivi ja'a ja ka kuña'nu xaan i.

²⁶Ñani, kani ini naa ra siki nasa ni kunchuku ra na ti kandixia ga ra Jesús, chi ka jini va'a ra ja tu ni iyo kua'a yivi tu'va jiin ra, ni tu ni iyo kua'a yivi kuña'nu ja ta'u jniñu, ti ni tu ni iyo yivi ja ni kuu se'e yivi ka kuña'nu ga. ²⁷Ko ja na kukanuu yivi tu'va un jiin yivi ka kuña'nu, ni nakaji Yandios ro'o ja ka ndo'o ini yivi un ja tu tu'va kuiti ra jiin ja tu kuajniñu kuiti ro'o naa ra, chi ka ndo'o ini i ja kui'ya xaan kanda ra. ²⁸Ko su'va ni nakaji ya yivi kui'ya

ja tu kuanjniñu kuiti, yivi ja ni ka skexiko chaa ka ndo'o vixi ini ja tu'va i xi ja kuña'nu i nuu ñuyivi ja'a. Ko ni nakaji Yandios ro'o naa ra, ti ni stuu ya ja kuu sa'a ra naa ra taka jniñu kuni ya, ti sia'an na kukanuu yivi ka ndo'o vixi ini ja ka kuña'nu i. ²⁹Sia'an ni sa'a Yandios nava ni iin yivi tu kondo'o vixi ini jiin injjnuni ja kuña'nu i nuu Yandios.

³⁰Ja kuu maa ra naa ra ni sa'a Yandios ja iin ni ga ni ka nduu ra jiin Cristo Jesús, chi ni ka kandixia ra ya. Ja yukan ni ka ni'in ra injjnuni ndichi ga, chi ni ka jini ndaa ra ja ni ji'i ya ja'a yo. Ti sia'an na na ni'in ta'u yo nuu ya, ti tukaa jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo, chi ni sa'a ya ja na ndundoo yo, ti na koo ii yo nuu ya. Chi ni chunaa ya kuachi yo ja ni ji'i Jesús ja kuu maa yo. ³¹Ti sia'an na koo nava yoso nuu tutu ii: “Nuu iin yivi kuni ndo'o vixi ini, ti va'a ga na kondo'o vixi ini i jiin maa jnu'un ja ni sa'a Jito'yo ja'a yo”, kachi.

Xndaku Pablo ja ni ji'i Cristo

2 Ñani, ti ru'u, na ni jaa ri nuu kanchuku ra ñuu Corinto, kaji xaan ni xndaku ri jnu'un Yandios nuu ra siki jniñu ña'nu ni sa'a Cristo, ko tu ni ka'an ri mani jnu'un ndichi ja tu chaku ini ra. ²Ti iin jinu ni ni chundee ini ri ja tu nau inga jnu'un ndakuni'in ri ja xndaku ri nuu ra, chi iin jiña ni maa jnu'un Cristo Jesús ja ni ji'i ya nuu nda'a cruz ja ni nama ya yo'o. ³Ti na ni jaa ri nuu kanchuku ra, tu kuiti jnu'un ndee ini ri iyo ja kundee ri jiin jniñu ni ja'a ya, ti yu'u ri keja'a ri jiin jniñu un ja nanu ni'in

ri. ⁴Ti na ni ka'an ri jnu'un un nuu ra naa ra, ni tu ni ndo'o vixi ini ri ja ka'an ri mani jnu'un ndichi nava ka ka'an yivi naa i. Chi su'va jiin maa jniñu ña'nu Espiritu Yandios ni xndaku ri nuu ra. ⁵Sia'an ni xndaku ri nava na kandixia ra maa jniñu ña'nu Yandios, ansu ja kandixia ra jnu'un ndichi ka ka'an yivi ja tu ka janta'u i jnu'un Yandios.

**Ndaku ni'in Pablo nasa
kuu Espiritu Yandios**

⁶Ti ru'u Pablo, ja xndaku ri jnu'un siki Cristo Jesús, jandaa ndixia kuu ja ndichi xaan jnu'un un. Ti yivi ni ka kandixia jnu'un un ka kuu ndichi ndixia i, ti ansu yivi ka kuña'nu ja tu ka janta'u jnu'un Yandios siki Cristo Jesús. Ti yivi un va'a ga na naa i. ⁷Ti jnu'un ja ka'an ri kuu maa jnu'un Yandios ja ndichi ga, ja undi na jana'an vijna tu ja'i ndenda nuu yivi ñuyivi, chi sia'an ni kachi Yandios ja na kasi inijnuni i nava tu chaku ini i. Chi undi na ti xnukoo ga ya ñuyivi, ni chu'un ini ya siki yo'o nava na kandixia yo, ti na ni'in yo jnu'un ndichi un nava na nduña'nu yo ja keta'u yo vijna, ti kuchaku yo ja kuu saa ni. Sia'an ni kachi Yandios ja kuu yo'o naa yo. ⁸Ti jnu'un ndichi Yandios ja ka'an siki Cristo, ni iin chaa ka kuña'nu ja ka ta'u jniñu nuu ñuyivi ja'a, tu chaku kuiti ini da, chi nu ni chaku ini yivi un jnu'un ya, ti va tu ka'ni kuiti da naa da maa Jito'yo ja kuu ya nuu nda'a cruz niku, ja kuña'nu xaan ga ya. ⁹Chi su'va ni siuku ya nava yoso nuu tutu ii Yandios:

Taka ja ni satu'va ya ja kuu yivi mani jiin ya.

Hin jnu'un ja jankivi ni jini kuiti i ja iyo.

Ti ni tu ni ka jiniso'o i ja iyo, chi ni iin ja ni kii kani jnu'un nuu i.

Kachi tutu.

¹⁰Ti sia'an kuu ndixia chi ni xna'an Yandios yo'o maa jnu'un ndichi ndixia ja kuu siki Cristo. Ti jiin jniñu ña'nu maa Espiritu Santo ya, ni xna'an ya nuu yo, chi maa Espiritu Santo kuu ja jini va'a ndi'i kuiti, vasu undi inijnuni maa Yandios. ¹¹Ti sia'an kuu ndixia chi ni iin yivi tu jini nasa ndo'o ini inga yivi, chi maa iin ni inijnuni i jini nasa ka ndo'o ini i. Ti suni sia'an kuu jiin Yandios, chi tu ni iin yivi ja jini nasa kuu ya, so nini mani maa Espiritu kuu ja jini va'a. ¹²Ti yo'o ja ka kandixia Cristo, ni ka ni'in yo Espiritu ja vaji nuu maa Yandios, ti jiin Espiritu Yandios ni ni'in yo inijnuni maa Yandios, ti tu ndo'o ini yo nanu ka ndo'o inijnuni yivi ñuyivi ja'a. Vijna ti chaku va'a ini yo taka ta'u ni ja'a ya nuu yo, nava na kundee yo jiin jniñu ya. ¹³Ti ru'u Pablo ka'an ri maa jnu'un ni xna'an Espiritu Santo nuu ri, ansu xndaku ri jnu'un ja ni kutu'va ri nuu yivi ñuyivi, chi maa Espiritu Yandios ni xna'an ru'u nasa ka'an ndaa ri maa jnu'un ya nuu yivi ni nakaji ya.

¹⁴Ko yivi tu chaku ini nasa kuu maa Espiritu Yandios, tu janta'u i maa jnu'un ya, chi ka ka'an i ja jnu'un ndeva'a kuu. Ja yukan tu chaku ini i, chi tu ja'a i jnu'un ja kuncha Espiritu Santo, jiin ja ni chaku va'a ini i. ¹⁵Ti yivi ja ni ni'in Espiritu Santo, ti chaku ndaa ndixia

ini jnuni i nau kuu ja iyo va'a ti nau kuu ja tu iyo va'a. Ko yivi tu kancha jiin Espíritu Santo tu iyo ndaa injnuni i ja ka'an i nau ja iyo va'a ti nau ja tu. ¹⁶Chi sia'an kachi nuu tutu ii: “Yandios kuu Yandios, ti tundo jini kuiti nasa ndo'o ini maa Jito'yo. Ni tu ni iin ja xndaku nuu ya. Yukan kuu ja tundo iyo kuiti.” Kachi tutu. Ti vasu sia'an kuu, ko yo'o naa yo ja ni ka ni'in yo Espíritu Santo, chaku ini yo nasa ndo'o ini injnuni Cristo.

**Xndaku Pablo ja iin nuu na
kava ini yivi ka kandixia**

3 Ti na kachi ri nuu ra naa ra ñani ja undi nuu, tu ni xndaku ri nanu xndaku yo nuu yivi ja jika i jiin Espíritu Santo, chi ja ni ka janta'u i ya. Chi su'va ni xndaku ri nava ka'an ri jiin yivi ja ka ñukuu ini nuu ñuyivi ja'a. Ti sia'an ni kunchuku ra nava suchi kuachi ja changa ga kuniso'o i jnu'un Cristo. ²Na ni xndaku ri jnu'un Yandios nuu ra, tu ni nduku ri jnu'un yii ja tu chaku ini ra, chi ka kuu ra nava suchi lulu ja ni yaxin ga. Chi ka kuu ra nava suchi ti kua'nu ga ja kuu kaji i staa. Ti nava suchi kuachi un ka kuu ra undi vijna. ³Sia'an ka kuu ra chi changa ga kondo'o ndaa ini ra, chi tu ka iyo iin nuu ini ra. Su'va ka kuu kuasun ini jna'an ra. Yukan sa'a ja tukaa ga ka iyo mani ini ra. Ka kanaa ra ti ka sasiin jna'an ra. Ja sia'an ka sa'a ra ti ka kuu ra nava yivi ñuyivi ja'a, chi kua'an ra jiin nava ka ndo'o ini maa ra. ⁴Ja ka ka'an ra: “Ru'u yi'i jiin Pablo.” Ti uu ga ra ka'an: “Ru'u ka yi'i jiin Apolos.” Nu sia'an ka ndo'o

ini ra, çansu iin ni ka kuu ra jiin yivi ni'in ini un ja ki'in yi nava kuni maa i nu?

⁵¿Nusa ti nau ja kuu ru'u Pablo xi nau ja kuu Apolos? Ti ja ka jini ra ja suni chaa junukuachi nuu Yandios ka kuu ri. Ja yukan jajniñu ya ru'u ja na xndaku ri jnu'un ya siki Cristo Jesús. Chi iin iin ri ka junukuachi sava'ni ga jniñu ni tatu Jito'yo nuu ri. ⁶Nanu ja ru'u ni xndee iin ndikin lulu ja ni ka'an ri jnu'un Yandios siki Jesús. Ti Apolos ni kuu chaa ja ni chi'i da nducha nuu ndikin lulu un, chi ja ni xndaku ndaa da maa jnu'un ya nuu ra naa ra. Ti nanu sa'a Yandios ja ja'nu ndikin lulu un, suni sia'an ni sa'a ya jiin ra naa ra ja ni ka kandixia ndaa ra jnu'un ya. Ti kuan kuixia injnuni ra jiin jnu'un ya. ⁷Nusa ti tundo kuu kuiti chaa ka sa'a jniñu. Ni chaa xndee ndikin lulu un jiin chaa ni chi'i nducha un, chi maa iin ni Yandios kuu ja sa'a taka jniñu un. Yukan kuu ja kuan kutu'va ri jiin jniñu ri, ti suni Apolos. ⁸Chi jandaa na kachi ri ja iin ni ka kuu chaa ka sa'a jniñu un vasu iin da ni xndee ti inga ni chi'i nducha, ti maa Yandios cha'u ya nuu iin iin da nasa kuu maa jniñu ni ka sa'a da. ⁹Chi ru'u ka kuu ri chaa ka sajniñu ja kuu nuu maa Yandios. Ti ro'o naa ra ka kuu ra nava un itu ja sa'a ya ja ja'nu kua'a. Ti suni ka kuu ra nanu iin ve'e ja sa'a Yandios.

¹⁰Chi ni kunda'u ini Yandios nuu ri, ti ja yukan ni ja'a ya jniñu ña'nu ja na sa'a ri jniñu nuu ra, naa ra nanu iin albañil tu'va xaan ja va'a jini da chikua'a da nasa ku'va kani da nama iin ve'e. Chi va'a ni satu'va

ri jniñu un, ti siki nama yukan na sa'a uu ga da jniñu. Ti taka chaa na sa'a jniñu un, na koto va'a xaan da ja tu yuji da kendo kui'ya jniñu sa'a da. ¹¹Ti Cristo kuu nanu yuu ka'nu xaan ja ndiso nama jiki ve'e un. Ja yukan kuu ja tu iyo ni iin chaa kin sama jniñu un. Iin ni kuu ja tu kuu kin sama yo jnu'un Cristo Jesús jiin inga jnu'un. ¹²Ti chaa kin sa'a ve'e siki nama un, kuu nanu chaa kin xndaku jnu'un Yandios nuu ra naa ra. Yukan kuni ndaa yo nu kukutu jniñu sa'a da nanu kukutu taka ndajniñu va'a ja kuu oro, plata, xi yuu vii xaan. Xi kuu nanu yujnu, xi nanu icha, xi nanu ndayo'o. ¹³Sia'an kuu ja kanuu ja na kunukuachi va'a chaa xna'an jnu'un Yandios, chi jaa iin kivi ka'nu ga, ti yukan kuni ndijin yo naa nuu jniñu ni sa'a da. Chi xndichi Yandios da nasa kuu jniñu ni ka sa'a da, chi jiin ñu'un kii kivi un. Yukan na ti naa taka ndajniñu ja kayu, chi jiin maa ñu'un un kujnuni ini yo nasa kanda maa jniñu ni ka sa'a ndi iin ndi iin da. ¹⁴Ko nu tu ni kayu jniñu ni sa'a da, yukan na ti ni'in da iin ta'u nuu Yandios. ¹⁵Ko nu jniñu ni sa'a da ni ndi'i ni kayu, yukan na ti ni xnaa da ta'u da nuu Yandios. Vasu na nama ya maa da ti tu ki'in da nuu ñu'un, ko nanu ja ni ja'an da nuu ñu'un kuu ja tu ni kee va'a jniñu ni sa'a da.

¹⁶¿Ko vijna na kachi ri, xi tu chaku ini ra naa ra ja ka kuu ra nanu ve'e ii maa Yandios, ti kancha Espiritu ya jiin ra xi nu? ¹⁷Ti nu nau ja kuni xnaa ve'e ii Yandios jiin jnu'un xndoña'an ja xndaku da nuu yivi, ti maa Yandios na xnaa ya

chaa un. Chi ndoo xaan kuu ve'e ii Yandios. Ti sia'an ka kuu yo nanu maa ve'e ii ya.

¹⁸Ti na kachi ri ja ni iin ra koto ma xnda'u ra maa ra ja kani vixi ini ra ja ndichi ka'an ra, chi yivi jani vixi ini jiin jnu'un maa da, ka ka'an da nanu ka ka'an yivi ñuyivi ja'a. Koto sa'a ra sia'an, chi va'a ga jiin maa jnu'un Yandios na ndundichi xini da, vasu na kachi yivi ja ni kuña xini ra. ¹⁹Chi na kachi ndaa ndixia ri ja yivi jani vixi ini ja ndichi xaan xini da, ko so nini mani maa jnu'un iyo nuu ñuyivi ja'a kuu, chi jnu'un ñaa kuiti kuu ja kuu nuu maa Yandios. Chi suni kachi nuu tutu ii: “Yivi jani vixi ini jiin jnu'un ndichi un ti vasu tu'va xaan da, ko jasi Yandios inijnuni i nava tu kejiyo da jiin nava ka ndo'o ini da”, kachi tutu.

²⁰Ti suni kachi nuu tutu ii: “Jini va'a maa Jito'yo taka ja ka ndo'o ini chaa tu'va un, vasu tu nijniñu chi so ka ndo'o ka'a ini da”, kachi. ²¹Ja yukan koto ndo'o vixi ini ra ja siuku ra nini jnu'un ja xndaku iin iin ra. ¿Ti ndoo sa'a ra sia'an? Ti ja ka jini ra ja maa Yandios kuu ya ni ja'a inijnuni taka ri ja na kuu chindee ri ro'o naa ra jiin jnu'un maa ya, chi taka ja iyo ja ni ja'a ya nuu ra, ²²kuu Apolos, xi Pedro, xi ru'u Pablo ja ka xna'an ri jnu'un ya, ti tendi'i ja iyo nuu ñuyivi ja'a xiin ra. Taka ja iyo vijna jiin taka ja koo ga, ti vasu ja ni ji'i ra xi ni chaku ga ra nuu ñuyivi ja'a, ko tendi'i kuu ja kuu maa ra naa ra. ²³Chi jandaa ndixia kuu ja yi'i ra jiin Cristo ja ka junukuachi ra nuu ya, ti Cristo kancha ya jiin maa Yandios, ja nuu maa ya junukuachi Cristo.

Nava sajniñu chaa ka kuu apóstol

4 Nusa ti ro'lo, yivi ñuu Corinto, kanuu ja na chu'un ini ra siki jniñu ka sa'a ri, ja suni muzu ka junukuachi nuu Cristo Jesús ja ni tatu Yandios ja sa'a ri naa ri. Yukan kuu ja ka jachanuu ri jnu'un Cristo ja kuu kivi vijna ja undi kivi ja ni ya'a un, tu ni kenda ndijin jnu'un un. ²Yukan kuu ja ru'u naa ri, ka junukuachi ndaa ri jniñu ni ja'a ya ja ka ka'an ri jnu'un Yandios. ³Ti ru'u Pablo, tu jitu ini ri ja nasa ka ndo'o ini ra siki ri. Ni tu sa'a ri nava ka ndo'o ini yivi ka kuña'nu nuu yivi ja'a, ni undi ru'u tu jini ri nu iyo ndaa jniñu sa'a ri xi tuu. ⁴Ti vasu jini inijnuni ri ja tu na kuachi yi'i jiin jniñu sa'a ri, ko ansu jiin yukan, ti ja iyo ndoo ri nuu Yandios, chi maa Jito'yo kuu ya kin xndichi ru'u. ⁵Yukan kuu ja tu nde'e ra siki ri ja nasa jika ri jiin jniñu Yandios, chi tu ja'i jaa kivi ja na ki'in ya jniñu yo. Chi undi na nchaa maa Jito'yo, ti sa na keni'in ya nuu ndijin taka jniñu yisa'yi ndeo nu iyo va'a xi tuu. Ti stuu kaji ya nasa ka ndo'o inijnuni taka yivi. Yukan na ti sa kuajnu'un ya iin iin yivi nasa kuu maa jniñu ni ka sa'a i ja ni tatu ya.

⁶Ñani, ja ka kandixia ra Cristo, na kachi ri ja taka ja'a ni ka'an ri nava na chaku ini ra naa ra, nasa kuu siki jniñu ka sa'a chaa ka xndaku nuu ra. Ni ndakuni'in ri sivi ri jiin sivi Apolos, nava na kujnuni ini ra nasa ka junukuachi ri nuu jniñu Yandios. Ti sia'an na chaku ini ra nava yoso nuu tutu ii, ti tu kondo'o ini ra inga jnu'un ja tu yi'i jiin

jnu'un Yandios. Nu sia'an na sa'a ra, yukan ti tukaa skexiko ra chaa ka ka'an jnu'un Yandios, ja iin da kuajnu'un ra ti inga da tuu. ⁷Ti ru'u Pablo na kachi, ¿Nau ni xndaku nuu ra naa ra ja ka ndo'o vixi ga ini ra siki iin chaa ja ni xna'an jnu'un ya nuu ra, ti ka skexiko ra nuu uu ga chaa ja ni xna'an jnu'un ya nuu ra? ¿Nau ni xndaku sia'an? ¿Ti nau jnu'un iyo ja tu ni kutu'va ra nuu chaa ni xna'an jnu'un ya nuu ra? Nu sia'an kuu, ¿ti ndoo ka ndo'o vixi ini ra ja mani maa ra ni kutu'va jnu'un va'a un, ti tu ni ni'in ra nuu Yandios nu? Chi mani maa ya ni taji chaa ja ni xna'an jnu'un un. ⁸Va ka jani ini ra ja ja ni kutu'va xaan inijnuni ra jiin jnu'un ndichi, ti va tukaa nandi'i kuiti ra naa ra inga jnu'un, chi va ka ndo'o ini ra ja, ja ni nduña'nu ra naa ra nuu Yandios. Ti nu sia'an va ja ka ndiso ra iin jniñu ña'nu ga nuu ya vijna, vasu ru'u naa ri ni ka xndaku ri nuu ra ja na ni'in ra inijnuni tu'va un. Ko vijna ti nu ja ka kuña'nu ndixia ra jiin jniñu ña'nu ga un, nusa ti va'a ga kuaja ri yukan nava na ni'in ri iin jniñu ña'nu suni nuu kanchuku ra ka ta'u ra jniñu.

⁹Xaan ga va'a nu sia'an iyo jiin ra naa ra. Ko ru'u, chi ka kuu ri apóstol nuu ya, ti tu kua'a ya jnu'un ja kunchuku ri nanu maa ra naa ra. Chi su'va ndo'o ini ri ja ni sa'a ya ja na kondo'o ri nundo'o, ja ni xndoo kui'ya ga ya ru'u ja kuu taka ga yivi, nanu iin chaa ja ni jna'nu ndatu ti kuū da. Nava ja ni chu'un ya ru'u nuu ñuyivi ja na kotonchaa yivi naa i ru'u jiin ángel iyo andivi. ¹⁰Ko ja siki jnu'un Cristo Jesús ka ndo'o

ini yivi ja ni ka sanaa injnuni ri. Ti maa ra va ka ndo'o ini ra ja ni ka ndundichi ga xini ra jiin jnu'un Cristo. Ka ndo'o ini yivi naa i ja tundo kuu kuiti ri, ti maa ra va ka ndo'o ini ra ja ka kuña'nu ra. Chi ka ni'in ra ja yiñu'un nuu yivi, ko ru'u naa, ri chi su'va ka skexiko yivi ru'u naa i.

¹¹Sia'an ka ndo'o ini ra, ko nde'e ra nuu ri nasa ka jika yo nuu ñuyivi ja'a. Chi undi vijna ka jna'an ri nundo'o jiin jniñu ka ndiso ri. Iyo ka ji'i ri soko xi ka ichi ri nducha, ti suni kumani sa'ma ku'un ri. Ni tu ka ñava'a ri ve'e nuu kunchuku ri, ti ka sa'a yivi nava kuu ini i jiin ri ja ka kuni kua'a i tau ri. ¹²Ka nduku ndee xaan ri ka sa'a jniñu ri jiin nda'a ri ja na ni'in ri ja kuchaku ri. Ti ka ka'an ndeva'a yivi nuu ri, ko ka janta'u ri ti va'a ka'an ri jiin yivi un. Suni ka jito u'u yivi ru'u, ko ka janta'u ri suni, chi tundo iyo ja kuiti ini ri. ¹³Ka ka'an ndeva'a kuiti yivi jnu'un kue'e siki ri, ko maa ri ka iyo mani ini ri jiin yivi un undi vijna. Ka skexiko i ru'u nava iin jayaka katuu ichi.

¹⁴Ti jnu'un ja'a ka'an ri, ko ja na chunso'o ra ti chu'un ini ra nasa kunchuku ra ansu ja na kukanuu ra, chi kunda'u ini ri ro'o. Yukan kuu ja xndaku ri nanu nuu se'e ri. ¹⁵Sia'an ka'an ri chi vasu na koo uxi mil chaa xndaku jnu'un va'a Cristo nuu ra naa ra, ko ansu tendi'i kunda'u ini nuu ra naa ra, chi nini ru'u, ja kuu ri nanu tata ra, ja maa iin ni ri ni ka'an jnu'un Cristo Jesús nuu ra naa ra undi nuu. ¹⁶Ja yukan kanda'u ri ja na nde'e na kotonchaa ra nasa siuku

ri jiin jnu'un ya. ¹⁷Ti ja siki yukan na jaa Timoteo, iin chaa ja kuu nanu se'e ri siki ja ni kandixia da jnu'un Jito'yo ja ni ka'an ri nuu da. Ti va'a siuku da jnu'un un, ti maa da na kachi nuu ra naa ra siki nasa siuku ri ichi Yandios ja kandixia ri Cristo Jesús. Ti jnu'un nava kandixia ri, yukan xndaku ri nuu yivi ka kandixia ja kanchuku i taka ñuu. ¹⁸Ko sava ra ja ka kuu ichi ini siki ri, ja ka ndo'o ini ja tukaa jaa kuiti ri nuu kanchuku ra ja xndaku ni'in ri jnu'un un nuu ra. ¹⁹Ti sia'an ka ndo'o ini ra ko ansu sia'an kuu, chi nu kuni maa Jito'yo, ti yachi ni kuaja ri, ti na nde'e yo nasa kanchuku ra. Ti taka chaa ka kuu ichi ini siki ri, ti tu nde'e ri nuu da jiin jnu'un ka'an da. Chi su'va kotojnuni ri da nu ndixia da ja ka sa'a ndaa da jniñu ja kuni Yandios. ²⁰Sia'an kin sa'a ri, chi nu ta'u Yandios jniñu, tu kuu jiin mani maa jnu'un ja kuni ndijin yo. Chi su'va jiin maa jniñu sa'a da, yukan kuu ja na nde'e yo nu iyo ndaa ja nu ndixia da ja ndiso jniñu da nuu Yandios xi tuu. ²¹Ko jikajnu'un ri ro'o ja kanchuku ñuu Corinto, ¿Nau ja iyo va'a? ¿Nu na jaa ri, va'a ga nduxaan ri nuu ra siki ja tu iyo va'a jniñu sa'a ra, xi va'a ga ndajnu'un vii yo jiin jnu'un mani ini nu?

Ka'an Pablo siki jnu'un yisikincha jna'an

5 Ni ni'in ri jnu'un ja iin chaa kancha jiin ra un nchaka da nana uu da. Ti na kachi ri ja tu iyo va'a kuiti un, chi ni yivi ja tu ja'i kuni kuiti i jnu'un Yandios tu ka sa'a i sia'an. ²Ti vasu sia'an iyo, ko

ni tu ka nde'e kuiti ra nuu jniñu sa'a chaa un. ¿Ndo tu kukui'ya ini ra naa ra ja sia'an kanchuku ra? Ja sa su'va ka ndo'o vixi ini ra jiin jniñu ka sa'a ra. Su'va chajiyo ra chaa un na ki'in da niku, ansu ja ka ja'a ini ra ja najna'an da jiin ra naa ra. ³Ti ru'u, vasu tu kancha ri jiin ra naa ra, ko ja jini ini ri nasa koo chaa un. ⁴Ti nu ni ka ndututu ra siki ja chiñu'un ra Jito'yo Jesús, ti sa'a ri nanu ja kuncha ri yukan jiin maa jniñu ña'nu ndiso ri nuu Jito'yo Jesús, ⁵ti jiin jniñu ya na chajiyo chaa un na ki'in da. Ti na nach'i'i yo da nuu nda'a ja'u'u un, nava tukaa ga kivi da jiin ra naa ra. Sia'an na kondo'o da jiin yiki kuñu da, ti na nakani ini da nava na ni'in ta'u añu da kivi na nchaa tuku Jito'yo Jesús.

⁶Koto kondo'o vixi ini ra naa ra ja iyo va'a kuachi sa'a chaa un. Xi tu jini ra iin jnu'un ja ka'an sia'an: "¿Vasu ti'li ni levadura ko keni'no ni tu'u chii yujña iya nu?" kachi. ⁷Nusa ti tukaa kua'a ra jnu'un ja kenda tuku inga jniñu ndeva'a nanu ka sa'a ra niku. Chi nu na kua'a ini ra kunchuku ra sia'an, ti kuikun jna'an jniñu kue'e un jiin ra naa ra, chi kuu nanu levadura ja keni'no ni tu'u chii yujña. Xnaa ini taka jniñu kue'e un na kuxio ki'in, ti kunchuku yiñu'un naa ra nava na kuu ra nanu staa stila ja tu yi'i levadura, nanu iin staa va'a ja kaji yo taka viko pascua. Ka kuu ra nanu staa stila va'a un, chi ja ni ka kandixia ndaa ra Cristo. Ja yukan, koto siin ga ra jiin jniñu ndeva'a un. Chi jandaa ndixia ja ni ji'i Cristo Jesús ja ni soko ya maa ya ja'a yo, nava tukaa ga siin yo jiin

taka jniñu kue'e un. Ni ji'i ya nanu lelu ja ka soko yivi Israel taka viko pascua. ⁸Nusa ti na koo sii ini yo ja nuku'un ini yo nava ni ji'i Cristo ja'a yo, ti tukaa kondo'o ini yo taka jniñu nava ni sa'a yo na changa ga kandixia yo Cristo, chi undi nuu ni ka jika yo jiin jniñu yo ja kuu nanu ja yi'i levadura. Ko vijna ka kuu yo nanu staa stila ja tu yi'i levadura. Ja yukan na kundio ini yo ja siuku ndaa yo jiin jnu'un Cristo Jesús.

⁹Nuu inga tutu ja ni chaa ri nuu ra naa ra, ni kachi ri ja tu kejna'an ra jiin yivi ka yisikin'chaa jna'an sia'an. ¹⁰Ko ansu jiin yukan ka'an ri ja na kuxio ra iin jinu ni jiin yivi un naa i, ja sia'an ka sa'a i ja ka kuu i yivi sii ini, ni jiin jna'an i ja ka ndo'o kue'e ini i siki iin ndajniñu, ni jiin ja ka sakui'na i, ti ni jiin yivi siin ka nchañu'un sava'ni ga santu, ja tu kuu maa Yandios ja kancha andivi. Sia'an ka'an ri, ko ansu ja koto ma kejna'an ga ra jiin yivi un ja chajiyo ra iin jinu ni, chi nu sia'an ti va'a ga na kuxio ra nuu ñuyivi ja'a. ¹¹Ko nu iyo yivi ja ka'an ja kandixia i Cristo, chi nu kanda i nanu yivi ndeva'a un, ti tukaa kivi nduu kuiti ra jiin i naa i. Ti nu kuu i yivi sii ini ja jika jiin ña'an, xi yivi ndo'o kue'e ini siki sava'ni ga ndajniñu ja kuni kuñava'a i, xi yivi nchañu'un santu, xi yivi nduku ña'an ja skuiti ini nuu yivi, xi yivi ji'i ndixi, xi yivi kui'na i, ti yivi kanda sia'an, koto kivi nduu ga ra jiin i, ni tukaa kaji ra staa jiin yivi un.

¹²⁻¹³Ko ansu jniñu ru'u kuu ja sa'a ndaa ri siki yivi ja tu yi'i jiin yo nuu ichi Yandios, chi maa Yandios

kuu ya kin sa'a ndaa siki yivi un. Ko yivi y'i jiin ra naa ra ja ka kandixia jnu'un Cristo Jesús, kanuu najista ra i ja na sa'a ndaa ra jniñu sa'a i. Ti chaa sa'a sia'an jiin nana uu da un, ru'u Pablo, ta'u ri jniñu ja nu ni ka ndututu ra, ti keni'in chaa un na ki'in da.

Xndaku Pablo ja tu kankuachi siki jna'an i undi nuu sticia

6 Nu iin ra kuni kankuachi siki iin ñanijna'an ra, ¿Ndoos tu ka ndututu ra naa ra ti sa'a ndaa ra kuachi da nuu taka ñani jna'an yo ja ka kandixia i Jesús ansu ja kankuachi ra undi ve'e sticia nau kuachi iyo jiin ra naa ra? ²¿Va nu tu ka jini ra naa ra ja yivi ka kandixia Jesús, ti iin kivi na sa'a ndaa i jniñu ka sa'a yivi ñuyivi ja'a nu? Ti nu ro'os naa ra na sa'a ndaa jniñu yivi ñuyivi, ¿ndoo tu ka xndichi ra kuachi lulu ja ka sa'a nuu jna'an ra ja na ndundaa nu? ³¿Xi tu ka jini ra ja jaa iin kivi ti kin sandaa yo undi jniñu taka ángel andivi? Ti nu sia'an iyo ja kuu jiin ángel, nusa ti na sa'a ndaa yo iin kuachi lulu ja jna'an yo nuu ñuyivi ja'a. ⁴Nusa ti nu tu kanchuku mani ra ja siki iin kuachi lulu ja tu iyo ja'a ni tu iyo xini, ti nu tu kuu sa'a ndaa maa ra naa ra, nusa ti nduku iin chaa ja tu ndiso ni iin jniñu ja kuu nuu ra naa ra, ti maa da na xndichi kuachi un, nu tu kuu sa'a ndaa maa ra naa ra. ⁵Sia'an na kachi ri nu tu kukanuu ra naa ra. ¿Va nu tu iyo chaa tu'va jiin ra naa ra ja na sandaa da siki kuachi ñanijna'an da nu? ⁶Tu iyo va'a kuiti ja sia'an ka sa'a ra, chi ka kuu ra

yivi ka kandixia, ti ka kankuachi siki jna'an ra vasu undi ve'e sticia, ja chaa un tu ka kandixia da jnu'un kandixia yo.

⁷Ti kuachi kuu ndixia un ja nuu nuu ka kanaa ra. Va'a ga na saka'nu ini nuu jna'an ra ti na kukuee ni ansu ja ka ja'an ra undi ve'e sticia, chi iin nuu kanda ra. ⁸Tu ka jani ini ra nasa kunchuku ra ti sa su'va ka skexiko jna'an ra, ti taka ra kanda sia'an.

⁹¿Xi tu ka jini ra ja yivi kancha ndeva'a, tu ni'in ta'u i ja na jaa i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu? Ja tu kujnuni ini ra ja nuu ta'u Yandios jniñu, tu kivi koyo yivi jika jiin jnu'un sii ini ja ndajnu'un da jiin ñasi'i, xi ña'an ndajnu'un jiin chaa, ni yivi ka kandixia xaan sava'ni ga santu, ni yivi yisikin chaa jna'an ja yisikin chaa da ñasi'i da, xi ña'an yisikin chaa yii ña, ni chaa ja kixi jiin inga chaa, ¹⁰ni yivi kui'na, ni yivi kuasun ini, ja ndio ini kenchaa i ndajniñu jna'an i, ni yivi ji'i ndixi, ni yivi ka'an ndeva'a siki jna'an, ni yivi sakui'na sava'ni ga ndajniñu. Ti taka yivi kanda sia'an, tu nita'u i ja kivi i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. ¹¹Ti sia'an ni ka jika sava ra naa ra niku, ko vijna tukaa ga. Chi ja ni sa'a ndoo ya ro'os jiin kuachi ra. Chi yivi ndeva'a xaan ni ka kuu ra, ko vijna tukaa ga, chi ja ni kenchaa ya kuachi un siki ra, nava vijna ti kunukuachi ra nuu ya, vasu undi nuu ja ni ka jna'nu ndatu ra jiin kuachi ra niku. Ko vijna tukaa ga, chi ni kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu ra siki kuachi ra. Chi sia'an ni sa'a Yandios ja jiin jniñu ni sa'a Jito'yo Cristo Jesús, jiin jniñu ña'nu

maa Espiritu Santo ni keta'u ra nuu ya.

Iyo ndoo ii yiki kuñu yivi kandixia

¹²Iyo yivi ja ka'an: “Taka ni jniñu iyo va'a ja sa'a yo nu kuni yo”, kachi. Ti jandaa kuiti kuu jnu'un un, vasu ansu tendi'i iyo va'a, chi kuu sa'a yo taka ni nuu jniñu ja kuni yo, ko ansu tendi'i un kanuu ja sa'a yo. Taka ni iyo va'a, ti suni taka ni kue'e nu tu kani va'a ini yo. ¹³Iyo inga jnu'un ja ka'an yivi: ¿Ndoonava'a yo ndeyu nu tu kaji yo ti ndoo nava'a yo chii nu tu chu'un yo ini? Ti jandaa kuu un, ko jaa iin kivi ti nasama ndi'i Yandios ndinduu jniñu ja'a. Ni tu kuañu ni'no yo yiki kuñu yo ja kusikinchaa jna'an yo, chi ansu ni ja'a Yandios yiki kuñu yo ja kusikinchaa yo. Su'va ni ja'a ya yiki kuñu yo ja na kunukuachi yo nuu maa Jito'yo. Chi maa ya kuu ja ndito yiki kuñu yo. ¹⁴Jaa iin kivi ti naxndoto Yandios yo'o jiin jniñu ña'nu ya sia'an nanu ni naxndoto ya Jito'yo. ¹⁵¿Xi tu ka jini ra ja taka yo naa yo kuu nanu yiki kuñu Cristo Jesús nu? ¿Xi kuu kenchaa yo yiki kuñu Cristo Jesús ti skejna'an yo jiin yiki kuñu iin ña'an sii xaan ini nu? ¡Jandaa kuiti ja tu kuu sia'an! ¹⁶¿Xi tu ka jini ra ja nu iin chaa na kejna'an da jiin iin ña'an sii xaan ini ti iin ni ga ni kuu yiki kuñu da jiin ña'an un nu? Chi jini ra ja kachi nuu tutu ii Yandios: “Ndinduu da ni kuu iin ni ga yiki kuñu”, kachi. ¹⁷Ti suni sia'an nu iin yivi na kejna'an jiin maa Jito'yo, ti iin ni ga ni nduu i jiin ya, chi ni kandixia ndaa i.

¹⁸Nusa ti xndoo jnu'un yisikincha jna'an un, chi sava'ni

ga kuachi lulu na sa'a iin yivi, tu yi'i un jiin yiki kuñu i, ko yivi yisikincha jna'an, jañu ni'no i maa yiki kuñu i ja sa'a i sia'an, ti jiin yukan nchaa kuachi ga i. ¹⁹¿Xi tu jini ra naa ra ja yiki kuñu ra kuu iin ve'e ii nuu kancha maa Espiritu Santo ja ni ja'a Yandios? Ja yukan kuu ja ansu maa ra xiin yiki kuñu ra, ²⁰chi ya'u xaan ni ja'a Yandios ro'o naa ra. Ja yukan na kava yiñu'un ra ja chiñu'un ra ya ja sa'a ra mani jniñu va'a undi jiin yiki kuñu ra, jiin ni ini ni añu ra, chi ja kuu maa ya kuu.

Jnu'un xndaku Pablo nuu yivi ka nanda'a

7 Vigna ti ru'u Pablo na kachi ri ja siki taka jnu'un ni ka jikajnu'un ra ru'u nuu iin tutu ja ni ka taji ra nuu ri. Ti jandaa ndixia kuu ja kendo va'a iin chaa nu tu koo ñasi'i da. ²Ko siki jniñu yisikincha jna'an un, ti va'a ga ja iin chaa un na koo iin ni ñasi'i da, ti suni iin ñasi'i na koo iin ni yii ña. ³Ti yii ña un na kua'a da maa da nuu ñasi'i da ja kuu da yii ña. Suni ñasi'i un, na kua'a va'a ña maa ña nuu yii ña ja kuu ña ñasi'i da. ⁴Chi ñasi'i un tu kuu sa'a ña ja kuni ña jiin yiki kuñu ña, chi yii ña xiin yiki kuñu ña. Ti suni chaa yii un tu kuu sa'a da ja kuni da jiin yiki kuñu da, chi ñasi'i da kuu ña'an xiin. ⁵Ja yukan kuu ja ni chaa ni ñasi'i tu kuu sasiin i maa i nuu ñanijna'an i. Ko nu iyo iin jniñu kanuu ja kin kakanta'u i nuu Yandios ja kuu ti'li ni kivi, ti kuu ndajnu'un mani da ja tu kunchuchu nduu da, ti yachi na ndeokuñi da ja na najna'an da naa

da, nava tu ska'an ja'u'u un ro'o naa ra, ti kivi nduu ra naa ra jiin inga chaa xi jiin inga ñasi'i, ti tivi nuu jniñu kuu. ⁶Taka jnu'un un ka'an ri nanu iin jun'un xndaku ri, chi ansu ta'u ri jniñu ja sia'an na koo. Yivi kundee kuncha maa sia'an ni, ti sia'an na kuncha i, ko yivi tu kuni kuncha maa iin, va'a ga na nanda'a i. ⁷Chi ndo'o ini ri ja iyo va'a ja taka chaa na kunchuku maa iin da nanu ru'u, ko siki ja siin siin ta'u ni ja'a Yandios nuu iin iin yo, ti siukan na koo, chi sava yo ni ni'in iin nuu ta'u, ti uu ga yo nuu inga ta'u.

⁸Ko ja kuu chaa kancha maa iin xi ña'an kancha maa iin jiin taka ña'an ni kendo maa iin, na kachi ri ja iyo va'a nu tu nanda'a yivi un nanu ru'u. ⁹Ko nu tu iyo ta'u i ja kuncha maa iin i, ti va'a ga na nanda'a, chi va'a ja na nanda'a i, ti ansu kondo'o kue'e ini i siki ichi nuu sii ini.

¹⁰Ko yivi ni ka nanda'a, na ta'u ri jniñu, ko ansu ja ndo'o ini maa ri, chi ja ni kachi maa Jito'yo kuu ja iin ñasi'i tu kuu xndoo ña yii ña. ¹¹Ko nu nau ñaa na xndoo yii, ti na kuncha ña sia'an ni, xi na ndeokuñi ña jiin yii ña, ko tu kuu ja nanda'a ña jiin inga. Suni sia'an kuu jiin chaa, chi tu kuu ja xndoo da ñasi'i da, ti kusiin da ki'in da.

¹²Ti ja kuu taka ga yivi na kachi ri iin jnu'un ja tu ni ka'an maa Jito'yo, ja nu ñasi'i iin ñanijna'an yo tu kuu ña ñaa kandixia, ko nu kuu ini ña ja kuncha ña jiin da, ti maa da tu kuu xndoo da ña. ¹³Suni sia'an nu iin ña'an ni nanda'a jiin iin chaa tu kandixia, ko nu kuu ini da ja kuncha da jiin ña, ti tu

kuu xndoo ña da. ¹⁴Chi iin chaa ja tu kandixia yi'i da suni nda'a maa Yandios siki ja ni najna'an da jiin iin ña'an kandixia. Xi iin ña'an tu kandixia suni yi'i ña nda'a maa Yandios siki ja ni najna'an ña jiin iin chaa kandixia. Chi nu ansu siukan sa'a ya, ti se'e chaa un naa da, tu kuantu'a ya i nanu ja ka kuu i se'e yivi tu kandixia. Ko ansu sia'an kuu, chi su'va nakinse'e Yandios suchi kuachi un se'e yivi ka kandixia.

¹⁵Ko vijna ti nu yii iin ñasi'i kandixia xi ñasi'i iin chaa kandixia tu kuni kandixia, ti kuni xndoo jna'an i ti va'a ga na kusiin, nava na kendo nuña yivi kandixia un, ti na kukuee kuncha i, chi Yandios tu kuni ya ja siin kanaa i nu tu kuu kunchuku mani i. ¹⁶Chi ro'o ja kuu ra ñasi'i, tu jini ra ja sanaa ti kandixia yii ra sa'a ra ti na nita'u da. ¿Ti sa ni tu ro'o ja kuu ra yii tu jini ra ja sanaa ti kandixia ñasi'i ra sa'a ra ti na nita'u ña nu? ¹⁷Ti vasu tu kejna'an kunchuku ra, ko na ndajnu'un mani ra jiin yii ra xi jiin ñasi'i ra ja tu kandixia, sia'an nava kuni maa Yandios. Ti sia'an na koo nava ni kuncha ra undi nuu na ti kandixia ga ra. Suni sia'an na koo vijna, ja ja ni kandixia ra nava kuni maa Yandios ja ni ja'a ya nuu ra. Ti jnu'un yukan xndaku ni'in ri nuu taka yivi ka kandixia.

¹⁸Nu ni kana ya iin chaa ja iyo iin seña nuu yiki kuñu da, ti sia'an na koo da. Ti nu ni kana ya iin chaa ja tu yi'i seña yiki kuñu da, ti suni siukan na koo da. ¹⁹Ti tundo sa'a nu iyo seña yiki kuñu yo xi tu, ko kanuu xaan ga ja na siuku ndaa yo

taka jniñu ta'u Yandios. ²⁰Ti iin iin ra na kusii ini ja kendo ra nasa ni kana Yandios ro'o ja ni kandixia ra. ²¹Nu muzu ja ni jaan yivi kuu ra na ni nakana ya ro'o, ti koto xndi'i ra ini ra, chi nu kuu keta'u ra, ti iyo va'a ja siukan na sa'a ra. ²²Chi chaa ja kuu muzu ja ni jaan iin yivi, ti ni nakana Jito'yo da ja na kandixia da, ti ja ni keta'u da nuu kuachi da un, chi ni kendo nuña da ja kunukuachi da nuu maa Jito'yo. Suni chaa ni iyo nuña da ja sajniñu da ja kuu maa da, na ni nakana Yandios ja na kandixia da, ni iyo nuña da, da ko vijna ni nduu da muzu ja kunukuachi da nuu Cristo Jesús. ²³Chi ya'u xaan kuu ja ni nakuan Yandios taka ro'o naa ra siki ja ni ndo'o ni nene Cristo Jesús. Ja yukan ko nu sajniñu ra nuu jniñu ndeva'a ja sa'a yivi ñuyivi ja'a, ti tu va'a. ²⁴Ja yukan ñani naa ra, na kachi ri ja taka iin iin ra, siin jiin jniñu nava ni nakana Yandios ro'o, chi maa Yandios ni ja'a jniñu un nuu ra.

²⁵Ti vijna na kachi ri iin jnu'un siki ña'an kuachi, iin jnu'un ja tu ni xndaku maa Jito'yo, vanuxia ni kunda'u ini Jito'yo nuu ri ja ka'an ri jnu'un ja'a. Ja yukan ni jiña ya inijnuni ri ja na nakani ndaa kuiti ri jnu'un ja'a. ²⁶Ja ni ini ri ja taka yivi, va'a na kendo i kunchuku i sia'an ni, ja tu nanda'a i siki ja iyo xaan nundo'o vijna. ²⁷Ko nu iyo ñasi'i ra, ti koto xndoo ra ña. Ti nu tu iyo ñasi'i ra, ti koto nduku ra ña. ²⁸Ko ja kuu ro'o chaa kuachi, nu ka kuni nanda'a ra, ti ansu kuachi kuu un. Suni sia'an ña'an kuachi, nu na nanda'a ra, suni ansu kuachi

kuu un. Ko na kachi ri ja yivi ka nanda'a, kua'a ga nundo'o vaji nuu i ja koo ndo'o koo nene i nuu ñuyivi ja'a. Ti ja tu kuni ri ja kondoo ra naa ra, yukan kuu ja ka'an ri.

²⁹Ñani naa ra, na kachi ri siki ja kuiti kivi chaku yo ja kunukuachi yo nuu ya. Yukan kuu ja chaa ka iyo ñasi'i, na kukutu ga ini da siki jniñu maa Yandios ansu kukutu ini da ja kuu ñasi'i da. ³⁰Yivi kukui'ya ini, koto kendo i jiin jnu'un kui'ya ini un. Ti yivi kusii xaan ini, koto kusii ini i sia'an ni jiin jnu'un un. Ti yivi ka jaan ndajniñu, koto kuñukuu xaan ini i ndajniñu un, na sa'a i ja tundo ñava'a i. ³¹Ti yivi jitu ndi'i ini ja ni'in yi taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ti va'a ga koto kundio ini i un, chi ñuyivi ja'a, ja yajni naa jiin taka ja iyo.

³²Ti ru'u Pablo, na kachi ri ja koto kundio xaan ini ra siki taka ndajniñu iyo nuu ñuyivi ja'a, chi chaa kancha maa iin, ndo'o ini da nini jniñu maa Jito'yo, ja na kusii ini ya jiin da. ³³Ti chaa ja iyo ñasi'i, ti jitu ndi'i ini da jiin sava'ni ga jniñu ja iyo nuu ñuyivi ja'a ja na kusii ini ñasi'i da jiin da.

³⁴Suni sia'an siin siin jani ini ña'an iyo yii jiin ña'an kancha maa iin, chi ña'an maa iin un jitu ndi'i ini ña jiin jniñu maa Jito'yo, chi ndiyo ini ña ja kondoo ii añu ña jiin yiki kuñu ña ja kuu nuu maa Jito'yo. Ko ña'an iyo yii, chi ndi'i xaan ini ña ja siuku ña taka jniñu iyo nuu ñuyivi ja na kusii ini yii ña jiin ña. ³⁵Sia'an ka'an ri ko ja na kukuee kunchuku ra, chi ansu jasi ri ja nanda'a ra naa ra. Chi su'va ka'an ri ja na kukutu ini ra, ti nini na kaka yiñu'un ra ja kuu nuu ichi Yandios.

³⁶Ti nu iin chaa iyo se'e si'i da, ti ja kuanya'a kuiya i, ti nu jani ini da ja va'a ga ja na nanda'a i, ti na sa'a da nava ndo'o ini da. Na kua'a da se'e si'i da ja nanda'a i, ti na koo yii i, chi ansu kuachi kuu un. ³⁷Ko nu iin chaa ni ndo'o ndaa ini da ja kuncha se'e si'i da sia'an ni, ja tu kua'a da i nanda'a i vasu ka nduku yivi maa i, nusa ti na kuncha maa i sia'an ni nava kuni maa da, chi va'a ndo'o ini da ja sia'an. ³⁸Nusa ti chaa xnanda'a se'e si'i, va'a sa'a da. Ti chaa tu xnanda'a se'e si'i, va'a ga sa'a da ja sia'an.

³⁹Ti ña'an ja iyo yii, yinda'a yii ña maa ña ja kuu ni kuiyi chaku da. Ko nu ni ji'i yii ña, yukan ti ni kendo nuñu ña ja nanda'a tuku ña jiin inga chaa ja kuu ini ña, ko nini jiin iin chaa kandixia nuu maa Jito'yo. ⁴⁰Ko jani ini ri ja ndatu ga koo ña nu na kuncha maa ña sia'an ni. Ti sia'an ka'an ri, chi jani ini ri ja suni jiin maa Espiritu Yandios kuu ja xndaku ri jnu'un ja'a nuu ra naa ra.

Siki kuñu ja ka soko nuu santu

8 Ti vijna na kachi tuku ri inga jnu'un siki kuñu ja ka soko yivi nuu santu i. Jandaa ndixia ja taka yo ka jini va'a, ti chaku va'a ini yo nasa kuu siki jnu'un un. Ti taka jnu'un ja chaku va'a ini yo un, sa'a ndixia ja na nduvixi ini yo ja ndo'o ini yo ja kanuu ga. Ko ansu sia'an kuu, chi su'va nu iyo jnu'un nda'u ini yo nuu ñani jna'an yo ja kandixia, ti nu sia'an sa'a yo, ti ja'a yo nundee ini nuu jna'an yo. ²Ko nu nau yivi ja jani vixi ini ja jini va'a i siki jnu'un un, ti changa ga chaku

va'a ini i nava iyo. ³Ko nu nau yivi na kuu ga ini nuu Yandios ja kanuu xaan ga yukan, ti yivi un kuu ja janta'u maa ya, chi kunda'u ini ya nuu i.

⁴Nusa na kachi ri iin jnu'un siki ja ka soko yivi nuu santu i. Ti jandaa ndixia ja taka santu iyo nuu ñuyivi, tundo kuu kuiti un, chi tu nau inga yaa iyo, chi maa iin ni Yandios ja kancha andivi. ⁵Ti vasu iyo yivi ka jani ini ja iyo tijni Yandios nuu andivi jiin ñuyivi, ti sia'an ka ka'an ndixia yivi ja iyo tijni Yandios nuu i jiin kua'a jito'o i. ⁶Ko ja kuu nuu maa yo, chi maa iin ni Yaa iyo ja kuu Tata yo Yandios. Ti maa ya ni sa'a taka ja iyo ñuyivi jiin andivi, ti suni maa ya ni sa'a taka yo'o naa yo. Ti suni maa iin ni Jito'yo iyo, ya kuu Cristo Jesús. Ti maa ya xiin yo'o naa yo undi jiin taka ja iyo nuu andivi jiin ñuyivi.

⁷Ko siki kuñu ja ni soko nuu santu un, chi ansu tendi'i yivi chaku va'a ini jnu'un xndaku ri siki ja ni ka nchañu'un i santu un na changa ga kandixia i. Ti vijna ja ka kandixia i nu na kaji yi kuñu un, ti kukue'e xaan ini i kaji i kuñu un, chi jini i ja kuñu ni soko nuu santu un kuu. Ti vanuxia changa ga kujnuni va'a ini i jiin jnu'un Yandios, ti ka ndo'o ini i ja ni sa'a i iin jniñu kue'e ja ni yaji i kuñu ni soko un. ⁸Ko na kachi ri ja siki sava'ni ga ndeyu kaji yo, ti jiin un janta'u Yandios yo'o, ansu ja kaji yo sava'ni ga ndeyu un ti kendo va'a yo. Xi ja tu kaji yo ndeyu un, ti yukan kendo kui'ya yo nuu ya.

⁹Ti vasu tundo iyo ja kasi ja kaji ra kuñu ni soko un, ko koto ra ñanijna'an ra, ja changa ga chaku

va'a ini da jnu'un Yandios. Chi nu na kuni da ja yaji ra kuñu un, ti suni kaji da, vasu ndo'o ini da ja kuachi kuu. ¹⁰Ko va'a ga ja tu kaji kuiti ra kuñu un, chi sandau kuni iin ñani jna'an ra ja changa ga kutu'va va'a da jiin jnu'un Yandios, ja yaji ra ndeyu ni soko un ini iin ve'e nuu kanchuku santu un, vanuxia jini va'a ra ansu kuachi kuu yukan. Ko nu siukan na sa'a ra, ti kuni ñani ra ja tu ja'i chaku va'a ini da jiin jnu'un Yandios, ti suni kaji da kuñu un, vasu ndo'o ini da ja kuachi kuu. ¹¹Chi vanu ja tu'va ga ra jiin jnu'un ya ti sa'a ra sia'an, ko su'va jiña ra ichi ja kuu ñani ra ja kondo'o xaan ini da ja kuachi ndixia kuu ja ni yaji da kuñu ni soko un, vasu so stuji ra añu ñani ra ja changa ga kuixia ini da jiin jnu'un ya. Ko tu va'a ja xnaa ra ñani ra, chi suni ja kuu maa da ni ji'i Cristo Jesús. ¹²Ti nu sia'an sa'a ra taka jniñu un ja tu iyo va'a, ti so stuji ra añu ñani ra ja sa'a ra sia'an, chi kukui'ya ini da vanuxia changa ga kuixia injnuni da jiin jnu'un Yandios. Ti ja sa'a ra kuachi un nuu ñanijna'an ra, iin ni kuu ja nuu maa Cristo Jesús ni sa'a ra kuachi un, chi suni kandixia ñani ra nuu Cristo. ¹³Ja yukan ti na koto va'a yo naa ichi ki'in yo. Chi nu siki ndeyu un ndo'o ini ñani yo ja kuachi ndixia kuu, nusa ti va'a ga ja tu kaji kuiti yo ndeyu un, nava tu xnaa yo ñani yo ja kivi da nuu ichi kue'e, ti xnaa da maa da.

Jniñu xiin iin apóstol

9 Ti ru'u Pablo jikajnu'un ri, ÷iyo va'a ja kaji ri kuñu un

xi tuu nu? ¿Ti ansu iyo ichi ri siki taka jnu'un un nu? Ko na kachi ri ja tu iyo ni iin ley ja chayika ru'u ja siuku ri jnu'un ichi un nu tu kuni ri. Ko vasu iyo, ko maa ri kuu apóstol nuu ya, chaa ni taji ya jiin jniñu ña'nu ja'a. Ti maa ri ni jini ndixia ri nuu maa Jito'yo Jesús. Ti siki ja ni ka kandixia ra Jesús jiin jnu'un ni ka'an ri, yukan maa ra na kua'a jandaa kuiti ja ndiso jniñu ri nuu Jito'yo. ²Ti vasu sava yivi tu ka janta'u i ja maa ri kuu apóstol, ko ja kuu maa ra naa ra, chi apóstol kuu ndixia ri nuu ra naa ra siki ja ni skandixia ri ro'o ja ni ka xna'an ra maa Jito'yo. Ti jiin yukan kundaa ndixia ja maa ri kuu apóstol nuu Jito'yo.

³Sia'an na ndeokani ri jnu'un ja'a nuu taka yivi ka ka'an siki ri. ⁴Ko xnakan na kachi ri ja iyo ichi ri ja kaji ko'o ri taka ja na kua'a yivi nuu ri. ⁵Ko suni iyo ichi ri ja nanda'a ri jiin iin ña'an kandixia ja kuu ña ñasi'i ri nu kuni ri, ja na kunduu ña jiin ri nuu ichi jikonuu ri, nanu ka iyo ñasi'i taka ga apóstol, suni Pedro jiin chaa ka kuu ñani maa Jito'yo. ⁶Uu ga apóstol ka ki'in xu'un ja ka chindee yivi ka kandixia ja na kuchaku da. Nusa ti ru'u jiin Bernabé, suni iyo ichi ri ja ki'in ri xu'un nuu i ja na kuchaku ri. ¿Xi ka jani ini ra ja ñini maa ri naa ri kuu ja na sa'a inga jniñu ja na ni'in ri ja kuchaku ri nu?

⁷Ti jikajnu'un ri, ¿xi iyo soldado ja chaku da jiin xu'un ve'e maa da nu? ¿Xi iyo chaa ja jitu tika'ya ti tu yaji da nde'e tika'ya un nu? ¿Xi nau chaa ñava'a kua'a xndiki, ti tu ko'o da lechu ti nu? Ti suni ru'u

Pablo, ¿Iyo ichi ri ja kuchaku ri nuu jniñu sa'a ri ja ka'an ri jnu'un Yandios, xi tuu nu? ⁸Ko nu kuu sia'an ti koto kani ini ra naa ra ja taka jnu'un ka'an ri ja'a kuu mani jnu'un ja ka ka'an yivi ñuyivi ja'a. Chi undi maa ley ja ni ja'a ya nuu Moisés ka'an sia'an. ⁹Chi kachi nuu tutu ley ni ja'a Yandios: “Tu chu'un ra ñunu yu'u xndiki ra nu sa'a ti jniñu”, kachi. Ti ni kachi ndaa ya, chi ansu nini siki maa xndiki un kuu ja ni ka'an ya sia'an. ¹⁰Chi suni ja kuu yo'o naa yo ni ka'an ya, chi ni ja'a ya ley yukan ja kuu maa yo. Chi chaa chi'i tata nuu ñu'un jiin chaa jaxin triu, ñukuu ini da ja na ni'in da jniñu ni sa'a da un kivi ndututu. ¹¹Ti suni sia'an ru'u, nanu chaa ni saka triu un kuu ja ni ka'an ri jnu'un nuu ra, taka ja iyo nuu Yandios jiin Espiritu ya. Ti nu sia'an kuu jniñu ni sa'a ri, va tu kua'a kuu ja nandi'i ri ja kuchaku ri, nu na chindee ra naa ra ru'u. ¹²Chi nu sava ga chaa ka xndaku nuu ra, iyo ichi da ja ni'in da ya'u da nuu ra naa ra. Nusa ti vi'i ga iyo ichi tu ru'u ja kakan ri ya'u ri nusa. Ko ru'u tu ni jikan ri ja cha'u ra ru'u, chi ni tava ini ri ja kuchaku ri ja jiñu maa ri, nava tu jakuñi ri jiin jniñu ja ka'an ri jnu'un Yandios siki Cristo Jesús. ¹³Ti siukan kuu ko ka jini va'a ra ja taka sutu nación Israel ja junukuachi ini veñu'un ka'nu un, chaku da jiin ndeyu ja ka soko yivi ini veñu'un un. Ti suni sutu junukuachi undi nuu altar yukan, chaku da jiin kuñu kuiti ja ka soko yivi naa i. ¹⁴Ti suni siukan ni ta'u Jito'yo, jniñu ja chaa ka ka'an jnu'un Yandios nuu yivi ja na

sa nanita'u i, iyo ja na ni'in da ja kuchaku da nuu maa jniñu un.

¹⁵Ko ru'u Pablo, tu jikan kuiti ri ya'u ri nuu ra naa ra, ni ansu ja na cha'u ra ru'u kuu ja chaa ri tutu ja'a. Chi nu sia'an na kuu, ti va'a ga ja na kuñu ri, ti ansu ja kinya'u ri nuu ra naa ra. Chi nu tuu, ti tu kusii ini ri ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi. ¹⁶Ti tu nduvixi ri jiin jniñu ja ka'an ri jnu'un Yandios siki Cristo, chi ja ni nakaji ya ru'u ja sa'a ri jniñu un. Ti kanuu jniñu un ja na siuku ri, chi na nda'u maa ri nu tu ka'an ri jnu'un ya. ¹⁷Ja yukan kuu ja nu na ka'an ri jnu'un ya ja kusii ini maa ri, ti kuu ni'in ri ya'u ri. Ko nu chayika ri maa ri ja ka'an ri jnu'un ya, ti jiin yukan jandaa ja maa Yandios ni tatu jniñu ja'a nuu ri. ¹⁸Ti ja ka'an ri jnu'un Yandios ja siki Cristo Jesús nuu yivi naa i jiin ni ini ni añu ri, ti yukan ni kuu ya'u ri ja ni'in ri, ti vasu iyo ichi ri ja kinya'u ri nuu jniñu sa'a ri, siki ja kuu ri chaa ka'an jnu'un Yandios.

¹⁹Chi iyo nuña nuu ri, ti tu iyo ni iin yivi kuña'nu ja ta'u jniñu nuu ri nasa kunukuachi ri. Ko nanu muzu ja sajniñu tatu, sia'an kuu ri nuu yivi naa i ja ka'an ri jnu'un ja na nuña iin ichi va'a nuu kua'a xaan i na kandixia Cristo Jesús. ²⁰Ti nu kancha ri jiin jna'an ri, yivi ñuu Israel ja ka chiñu'un i ley ni ja'a Moisés, nduu ri iin ni ga jiin da ja ka jandatu ri ley un, vasu tu yi'i ri jiin ley un. Ti sia'an sa'a ri nava na kusii ini da jiin ri. Ti vii vii xndaku ri nuu da naa da. Yukan ti ii ni ja ka kandixia da jnu'un Cristo Jesús. ²¹Ti suni sia'an sa'a ri nuu kancha ri jiin yivi taka ga nación ja tu ka

siuku i nuu ley ni ja'a Moisés, ti iin nuu kejna'an ri jiin yivi un ja tu siuku ri nuu ley Moisés, vasu tu xndoo ri ley maa Yandios, ja siuku ri ley ni ja'a Cristo Jesús. Ti siukan ka kusii ini i jiin ri, ti ii ni ka kandixia i jnu'un Jesús.

²²Ko nu kancha ri jiin ñani yo ja changa ga kujnuni va'a ini i jiin jnu'un ya, ti ja tu kasi ri inijnuni i, ti vii vii xndaku ri nuu i nava na nuña inijnuni i. Sia'an sa'a ri jiin taka yivi un. Yukan ti tijni i ka kandixia jnu'un Cristo Jesús ti ka ndivi i ichi Yandios. ²³Ti sia'an xndaku konu'un ri jnu'un Yandios nuu sava'ni ga yivi ja na nuña inijnuni i nasa keta'u i nuu ichi Yandios, nava suni maa ri na nita'u ri nuu ya.

²⁴Sa'a yo nava iin chaa jinu ja ka jinu da naa da. Ti vasu tendi'i da ka jinu xaan, ko iin ni da kuu ja kundee ti ni'in da iin ta'u. Ti nanu ni kundee chaa ni jinu xaan ga un, suni sia'an na kukutu ini ra nuu ichi Yandios undi najaa kivi ja kua'a ya ta'u ra. ²⁵Ti taka chaa ka yisiki, konu'un xaan satu'va da maa da ja jitu ndi'i ini da nasa kundee da ja ni'in da ta'u, iin corona ita vii xaan, ja yukan tu kuñii ja kuu tijni kivi. Ko ja kuu maa yo, nu na siuku ndaa yo jiin jnu'un ya, yukan na ti kuñukuu ini yo ja kua'a ya iin ta'u nuu yo ja tu naa kuiti. ²⁶Ti ru'u, ja junukuachi ri nuu Yandios, sa'a ri jniñu un nanu sa'a chaa jinu xaan da ansu ja ka'ncha ini ri nanu ka sa'a chaa tu ka kanda kunu. Chi ni ini ni añu ri sa'a ri jniñu un ansu nanu sa'a iin chaa ñaa ja kani iyu da nda'a da nuu tachi. ²⁷Chi su'va

chayika ri yiki kuñu ri ja kuandatu ri jiin jniñu ri vasu koo ndo'o koo nene ri, nava tu kendo kui'ya ri nuu Yandios ti xnaa ri ta'u ri nuu ya. Ti vasu ni xndaku va'a ri jnu'un ya undi nuu, ko iyo jniñu ja na siuku ndaa ri undi kivi kundee ri.

Ja tu chiñu'un yo santu

10 Ñani naa ra, ru'u Pablo, na ndakuni'in ri iin jnu'un nuu ra naa ra ja koto naa ini ra nasa ni ka ya'a tata yo na jana'an iin nuu nducha mar. Chi tendi'i da ni ka jika nuu ndati iin viko, ja ni jakava kani siki da naa da ja kuu iin seña ichi ki'in da. Ti tendi'i da naa da, ni ka ya'a nuu Mar Rojo ja ni ndututu nducha un, ti mañu un ni nuña iin ichi ja ni ka ya'a da. ²Yukan ni ka kikoyo da jiin tata yo jana'an ja ni kuu Moisés, ja ni ka jindandikun da ndati viko un jiin ja ni ka ya'a da sava nducha mar. ³Ti tendi'i da ni ka yaji iin ni nuu ndeyu ja ni ja'a Yandios ja vaji nuu andivi. ⁴Ti suni Yandios ja kancha andivi ni ja'a ya nducha ni ka ji'i da. Ti nducha un ni kaña nuu kava ja ni ja'a ya ja kancha jiin da. Ti jiin kava un ka jini yo ja maa Cristo ni kuncha ya jiin da sava'ni ga nuu ka kendo da, chindee ya maa da. ⁵Ti vasu sia'an ni ka yee ni ka ji'i da ja ni ja'a Yandios nuu da, ko yajni tendi'i da ni ka nduni'in ini nuu jnu'un Yandios. Ja yukan tukaa ni kuu va'a ini ya jiin da, ti ni ka ji'i da ja ni kundatu yiki kuñu da ni ñu'un te'e un.

⁶Sia'an ni ka jna'an tata yo na jana'an, ti yukan na nde'e na kotonchaa yo naa yo vijna, nava tu

kuñukuu ini yo taka jnu'un ndeva'a nanu ni ka sa'a tata yo undi na jana'an. ⁷Ja yukan koto chiñu'un ra sava'ni ga santu nanu ni ka sa'a chaa jana'an un naa da, chi siukan ka'an tutu ii Yandios: “Ni ka nukoo yivi, ti ni ka yaji ni ka ji'i yi nuu viko ja ka chiñu'un i santu i, ti yachi ni ka ndokuiñi i ni ka jita ja'a i ni ka jita ja'a i nuu santu i”, kachi. ⁸Koto kusikincha jna'an ra nanu ni ka sa'a chaa jana'an un, ja chaa un ni ka xnda'u da ñasi'i, ti ña'an un ni ka kivi nduu ña ichi kue'e jiin chaa un, chi ja sia'an ni ka sa'a da, ti iin kivi ni ja'a ya nundo'o nuu da ja ni ka ji'i oko uni mil yivi naa i. ⁹Su'va na kondoo'nda ini ra, ti koto ma nduku ra ja kuiti ini Jito'yo nanu ni kuiti ini ya nuu yivi jana'an un, chi ni ka kenda koo ni tuu ti da naa da ti ni ka ji'i da. ¹⁰Ni koto nduni'in ini ra ti ka'an ndeva'a ra siki Yandios, nanu ni ka ka'an ndeva'a yivi jana'an un siki Yandios, ti ni taji ya ángel ya ja ni kii ka'ni yivi un naa i.

¹¹Sia'an ni ka jna'an yivi jana'an un naa i, ti yukan na nde'e na kotonchaa yo, ti koto ma sa'a yo sia'an. Chi jnu'un un ni kendo yoso nuu tutu nava na ka'u yo, ti na chu'un ini yo naa yo ja tu kivi nduu yo jiin jniñu ndeva'a un, chi ja kuan kuyajni kivi ja ndi'i ñuyivi ja'a. ¹²Ti siki ja tu kojnuni nasa kinikava yo nuu kuachi ja kuu kivi vijna, ti va'a ga na chu'un ini chu'un añu ra ja sa'a ra mani jniñu va'a, nava tu kinikava ra nuu kuachi un. Chi nu nau ro'o ndo'o ini ja tukaa ka sa'a ra ni iin kuachi, ti koto maa ra sandau kinikava

ra nuu kuachi un. ¹³Ti nu jna'an ra iin nundo'o ja nduku skivi ro'o naa ra nuu kuachi, ti koto kukui'ya ini ra, chi suni sia'an ka jito uu ga yivi naa i nundo'o un. Ko kaña ra nuu nundo'o un, chi Yandios tu sia ya ro'o ja vi'i ga na ki'in ra nuu nundo'o un, ti naa ra. Chi siuku ya ja ni chisojnu'un ya. Su'va nama ya ro'o nuu nundo'o un, ja tu kinikava ra nuu kuachi.

¹⁴Ja yukan ñani naa ra, koto maa chiñu'un kuiti ga ra nuu santu ra. ¹⁵Sia'an ka'an ri, chi ka kuu ra yivi chaku ini, chi ndichi xini ra naa ra, ti maa ra na kachi nu iyo ndaa jnu'un ka'an ri xi tuu. ¹⁶Chi ka jini va'a ra nava ka chiñu'un yo Jito'yo Cristo Jesús, ti na kuanta'u yo nuu ya ja kuu vino un ti ka ji'i yo ti'li ti'li. Jiin yukan kuu jandaa ja iin ni ka kuu inijnuni yo ja ka kandixia yo Jito'yo Cristo Jesús, ja maa ya ni ji'i nuu nda'a cruz, ti ni jati ya niñi ya ja'a yo. Suni sia'an kuu nu ka ja'nu yo iin staa stila ti ka yaji yo ti'li ti'li. Suni yukan kundaa ja iin ni ga ka kuu yo ja ka kandixia yo ja ni nakua'a ya maa ya ja kuu maa yo na ni ji'i ya nuu nda cruz. ¹⁷Ti vasu kua'a xaan yo ka iyo, ko iin ni ga ni ka nduu yo, chi iin ni kuu staa ka yaji yo.

¹⁸Nuku'un ini naa ra nasa ni ka sa'a yivi ñuu Israel, ja ni ka yaji da ti'li ti'li kuñu kuiti ni ka soko yivi nuu altar un, ti jandaa kuu ja jiin yukan ka stuu i maa i ja iin ni ka kuu i, chi ka kandixia ndaa i nuu ja iyo nuu altar un. ¹⁹Ko na kachi ri nuu ra, ro'o yivi ñuu Corinto, ja tundo kuu kuiti santu kancha nuu iin altar, ni tundo kuu kuiti kuñu ja

ka soko ra nuu santu un. ²⁰Ti su'va na kachi ndaa ri ja yivi tu jini jnu'un Yandios ka nduku i nasa nakuni ndaa i nau kuu maa Yandios. Ja yukan ka soko i ja ka ñava'a i nuu altar un, ko ansu nuu santu un ka soko i. Chi su'va nuu maa ndaja'a ja'u'u un ka soko i, ti ansu nuu maa Yandios. Ja yukan tu kuni ri ja kivi nduu ra naa ra jiin ndaja'a ja'u'u un. ²¹Na kachi ri ja nu ko'o ra t'li t'li vino, ti kaji ra t'li t'li staa stila nava ni kachi maa Jito'yo, ja nuku'un ini ra nava ni nakua'a ya maa ya ja ni ji'li ya, nusa ti koto ma kaji ra ti ko'o ra jiin yivi ka ndututu ja ka chiñu'un i ja'u'u un. Chi tu kejna'an kuiti ndinduu jniñu ja'a. ²²Chi tu kuu kuiti kivi nduu yo jiin ndaja'a chaa xaan un, chi kukuiñi maa Jito'yo ja'a yo. ¿Va nu ka kuña'nu ga yo ja kuu maa ya xino?

Ja na kunchuku yiñu'un yo nava iyo ichi Yandios

²³Iyo yivi ka ka'an: “Iyo nuña yo ja sa'a yo nasa kuu ini yo”, kachi. Ti jandaa kuu ndixia un, ko ansu taka nuu jniñu un iyo va'a. Chi tendi'i ni kuu sa'a yo sava'ni ga nasa kuni yo, ko ansu tendi'i un chindee yo'o, ja chindee yo nuu ñani yo, chaa kandixia ja na kaka ndaa da nuu ichi Yandios. ²⁴Chi kanuu chindee ga yo ñanijna'an yo, chaa ka kandixia, ti ansu nuu maa yo.

²⁵Suni na kachi ri ja nu kin kuan ra kuñu iyo nuu ya'u un, ti tu kani ini ra nu kuñu ni soko nuu santu kuu xi tuu. ²⁶Chi sia'an yoso nuu tutu ii ja ka'an: “Nanu maa Jito'yo kuu ni tu'u ñuyivi jiin tendi'i kuiti ja iyo nuu”, kachi. Ja yukan kuu kuajniñu yo taka ja iyo nuu.

²⁷Ti nu iin chaa tu kandixia, kana da ro'o ve'e da ja kaji ra staa jiin da, ti nu kuni ra ki'in ra, ti iyo va'a. Ko kaji taka ja na kani da nuu ra, ti koto kajnu'un ra ni tu kani ini ra ja nu ja ni soko nuu santu kuu xi tuu. ²⁸Ko nu inga chaa na kachi nuu ra: “Kuñu ni soko nuu santu kuu ja'a”, kachi da. Nusa ti koto kaji ra siki ja ndo'o ini da ja kuachi kuu ja kaji da kuñu ni soko un. ²⁹Ti koto kaji ra un nava tu xndi'i ra ini da, vasu ja jini maa ra ja tundo kuu nu na kaji ra. Chi kuu kachi inga ra ja kuu kaji yo sava'ni ga nau ja kuni yo, ko tu va'a ja ka'an yo sia'an, nava tu kukui'ya ini inga yivi kandixia un. ³⁰Iyo ka jani ini yo ja tu iyo ichi inga yivi kandixia ja kankuachi i siki yo nu na kaji yo sava'ni ga ndeyu, vasu ka nakuanta'u yo nuu Yandios ja kuu ndeyu un. ³¹Ko tu va'a ja ka jani ini yo sia'an. Chi su'va na koto va'a yo nasa kunchuku yo naa yo undi ja kaji yo ja ko'o yo jiin undi ja sa'a yo sava'ni ga jniñu. Va'a na koto yo taka jniñu sa'a yo, nava na ka'an va'a yivi naa i ja'a yo ja ka junukuachi yo nuu Yandios, nava na kuni ndixia i naa i ja kuña'nu xaan maa Yandios ja chiñu'un yo ya. ³²Ti va'a na kunchuku ra nava yukan na nde'e yivi naa i, ti na chu'un ini i, ti sia'an tu kivi i nuu kuachi, ja kuu nuu yivi nación Israel, ni jiin yivi inga nación ja tu jini kuiti i jnu'un Yandios, ni nuu yivi ja ka kandixia Jito'yo Cristo Jesús. Chi su'va na kusii ini i jiin ra naa ra ja va'a kanchuku ra nuu ichi Yandios. ³³Suni sia'an ru'u, chi jitu ndi'i ini ri jiin taka jniñu va'a

ja kuu nuu yiví naa i, ko tu nduku ri ja kuu maa ri, chi su'va sa'a ri taka jniñu va'a un ja kuu nuu taka ni yiví nava na kuni ndaa i iin ichi va'a ja na kandixia i nuu maa Jito'yo Cristo Jesús ti nata'u i.

11 Nde'e ti kotonchaa jniñu sa'a ri, ti na tejna'an naa ra nanu ru'u ja na tejna'an ri taka ja ni sa'a Cristo Jesús.

Ja na kundiyu xini ñasi'i naa ña

²Jajnu'un ri ro'o naa ra ñani, ja va'a kanchuku ra, chi nini ka nuku'un ini ra ru'u, ja ka jitu ini ra jiin taka jnu'un ndaa ni xna'an ri. Chi sia'an ni ni'in ri jnu'un ya, ti ni xndaku ri nuu ra naa ra.

³Ko vijna ti kuni ri ja na chaku va'a ini ra naa ra ja kuña'nu ga Cristo nuu taka chaa, ti chaa un kuña'nu ga da ja kuu ñasi'i da, sia'an nanu kuña'nu maa Yandios nuu Cristo Jesús. ⁴Ti ja sia'an kuu, ti na kachi ri ja jnu'un kanuu kuu nu iin chaa na kasi da xini da hora jikanta'u da nuu Yandios, xi hora ka'an da jnu'un ya nuu yiví naa i. ⁵Suni sia'an nu tu kasi iin ñasi'i xini ña hora jikanta'u ña nuu Yandios, xi ja ka'an ña jnu'un ya, suni jnu'un kanuu kuu un ja kuu maa ña nu tu kasi ña xini ña, ti iin ni kuu nanu ja ja ni sete ña xini ña. ⁶Chi nu tu kasi ña xini ña, ti va'a ga na sete ndi'i ña ixi ña. Ko nu jani ini ña ja jnu'un kanuu kuu ja ka'ncha ña ixi ña, xi ja sete ndi'i ña ixi ña, nusa ti va'a ga na kasi ña xini ña. ⁷Ko ja kuu chaa tu iyo jnu'un ja kasi da xini da, siki ja ni sa'a Yandios maa da ja na ndaku da nava kaa maa ya. Jiin yukan xna'an

da nasa kuña'nu xaan maa Yandios. Suni sia'an, nu kasi ñasi'i un xini ña naa ña, ti jiin yukan xna'an ña suni ja kuña'nu ga chaa ja kuu maa ña. ⁸Sia'an iyo chi xnakan chaa ni sa'a Yandios, ti sa ni sa'a ya ñasi'i. Ni sa'a ya ñasi'i un jiin yiki kuñu chaa, ansu yiki kuñu ñasi'i un ni kuu chaa un, ⁹chi ja kuu maa da ni sa'a ya ñasi'i un. Tu ni sa'a ya ñasi'i un ja koo ña sia'an ni, chi ja na kunduu ña jiin chaa ni kuu ña. ¹⁰Yukan kuu ja kanuu kasi ña xini ña ja kua'a ña ja yiñu'un nuu chaa, chi undi ángel Yandios ka nde'e jniñu sa'a ña.

¹¹Ti vasu sia'an iyo, ko yo'o ja ka kandixia maa Jito'yo Cristo Jesús, kuu ña'an kuu chaa, iin ni ka kuu yo ja kuu nuu Jito'yo. Ja yukan ni iin ni iin yo tu kuu kandu ja ta'u jniñu. ¹²Ti vasu ni sa'a ya ñasi'i jiin yiki kuñu chaa, ko suni nuu nda'a nuu ja'a ñasi'i kaku iin chaa. Ti sia'an kuu ndixia, chi ndinduu da ni sa'a Yandios na ni sa'a ya da jiin taka ja iyo.

¹³Ko siki ja nasa ka jakoyo ñasi'i naa ña hora ka ndututu ra, ti na kachi ri ja va'a nde'e ra, ¿nde'o nu iyo va'a ja tu kasi ña xini ña naa ña hora ka jikanta'u ña xi tuu? ¹⁴¿Va nu ansu jnu'un kanuu kuu ja iin chaa koo nani ixi da nanu ixi xini ñasi'i nu? ¹⁵Chi su'va ja yiñu'un maa ñasi'i kuu ja ni ja'a Yandios ixi nani un ja na kundiyu xini ña, ti na tuu ña jiin ixi ña.

¹⁶Ko nu iyo yiví tu jajna'an ini jiin jnu'un xndaku ri ja'a, nusa ti va'a na nde'e da jnu'un ka'an da, chi ni maa ru'u Pablo ni inga yiví ja ka kandixia jnu'un Cristo, ni tu ndenda inga ichi ja sia'an sa'a yo.

**Tu ni ka chiñu'un va'a da
nava ni kuxini maa Jito'yo**

¹⁷Ti inga jnu'un ja ka'an ri ja'a. Na kachi ri ja tu kuu kuajnu'un ri ro'o naa ra siki iin jnu'un ni ni'in ri ja tu kanchuku mani ra hora ka ndututu ra, chi sa su'va ka sa'a ra jniñu ja tu ni jniñu kuiti. ¹⁸Sia'an ka'an ri, chi ni ni'in ri jnu'un ja hora ka ndututu ra, ti siin siin ka ndo'o ini ra, ti va jandaa kuu un ndo'o ini ri. ¹⁹Ti tu kachi ra ja tu, chi sia'an ni ni'in ri jnu'un. ¿Xi vatuni ja ka sasiin jna'an ra nu ka ndututu ra xino? ¿Xi va nu kusii xaan ga ini Yandios jiin ra naa ra nu? ²⁰Sia'an ni ta'u ndixia Jito'yo jniñu ja na ko'o yo vino ti na kaji yo staa ja nuku'un ini yo jniñu ña'nu ni sa'a ya ja'a yo. Ko ro'o naa ra, tu ka sa'a ra sia'an, chi su'va nu ni ka ndututu ra, ti tu ka iyo iin nuu ini ra. Chi sa siin siin ka sa'a ra, ja undi ni ka sama ndi'i kuiti ra nava ni kachi ya ja sa'a yo. ²¹Chi nu ni kuu hora ja ki'in ra ja kuxini nava ni kachi maa Jito'yo, ti tu ka ndatu kuee ra ti'li, chi ndi iin ndi iin ra, xnakan ga kandu, ti ka ki'in ra nasa kuu ini ra. Ti iyo sava ra ja ka najini vasu sava yivi nda'u ka kendo i sia'an ni, ti ka ji'i yi soko, chi tu ka tejna'an iin nuu ra naa ra. ²²¿Va nu tu ka iyo ve'e ra ja kaji ko'o ra xino? Ti ja sia'an ka sa'a ra naa ra, nusa ti tu ka ja'a kuiti ra ja yiñu'un nuu sava ga ñanijna'an ra, ja suni iin ni ka kuu i jiin ra, ti xndoo ra jnu'un kanuu nuu yivi tu iyo ndeyu kaji i. ¿Nusa ti nasa kachi ri jiin ra? ¿Va nu kuajnu'un ri ro'o naa ra ja sia'an ka sa'a ra nu? Ko va

tu kuajnu'un kuiti ri ro'o, chi tu iyo va'a kuiti jniñu ka sa'a ra naa ra un.

Nasa kuu nava ni kuxini maa Jito'yo

²³Ti vijna, ru'u Pablo, na kachi ri maa jnu'un ni ni'in ri nuu maa Jito'yo Cristo Jesús. Ja ni xndaku ri nuu ra naa ra ja maa jakuaa, kivi ni nakua'a da ya nuu yivi ndeva'a un, ni kuxini ya jiin ndaja'a ya. Ti ni ki'in ya iin staa stila, ²⁴ni nakuanta'u ya nuu Tata yo Yandios, ti ni kachi ya jiin da naa da: “Ja'a kuu nanu yiki kuñu ri ja na kua'a ri ti kuu ri ja'a ra naa ra. Ti nini sia'an kaji ra naa ra ja nuku'un ini ra, ru'u ja ni ji'i ri ja kuu maa ra naa ra”, ni kachi ya. ²⁵Ti suni sia'an ni sa'a ya nu ni ndi'i ni ka kuxini da jiin ya. Ni ki'in ya iin vasu un, ti ni kachi ya: “Ja ñu'un vasu ja'a kuu nanu niñi ri ja soko ri ja kuu maa ra naa ra. Ti niñi ri kuu iin tratu jaa ja kua'a jandaa kuiti ja ni nama Yandios ro'o. Ti taka jinu ko'o ra sia'an, ti nuku'un ini ra ru'u”, ni kachi ya. ²⁶Chi taka jinu ja kaji ra staa ti ko'o ra jiin vasu, ja nuku'un ini ra ja ni ji'i Jito'yo ja kuu maa ra naa ra, ti sia'an na siin ra sa'a ra naa ra undi kivi na nchaa ya tuku. ²⁷Ko na kachi ri ja ña'nu kuu jniñu ni sa'a Jito'yo. Yukan ti nu nau yivi na kaji staa xi ko'o i jiin vasu ja tu sa'a i nanu ni kachi maa Jito'yo Cristo Jesús, ti jiin yukan nchaa kuachi yivi un, chi yisikincha'a i maa Jito'yo jiin niñi ya. ²⁸Ja yukan kanuu na kani va'a ini iin iin ra naa ra xnakan, nu iyo ndoo ra naa ra, nu tu na kuachi ra iyo, yukan na ti kuu kaji ra staa ti ko'o ra jiin vasu ya. ²⁹Ti va'a nde'e

ra jniñu sa'a ra naa ra, chi ii ga kaa. Nu nau yivi tu kua'a ja yññu'un ja nuku'un ini i maa Jito'yo, ti kaji i staa ti ko'o i jiin vasu ya, ti nu sia'an ka sa'a i, ti na kachi ri ja kuu nundo'o maa i ka nduku i. ³⁰Yukan kuu ja ka iyo kua'a yivi ku'u jiin yivi ka kuita xaan. Ti sava i ja ni ka ji'i. ³¹Ko xnakan kani ndaa kuiti ini yo nasa kuu ja kaji yo ko'o yo, ja kuxini yo siki ja chiñu'un yo maa Jito'yo. Ti nu siuku va'a yo sia'an, ti ni maa ya tu kua'a ya kundo'o yo. ³²Ko nu maa ya na kachi ja kua'a ya nundo'o kondo'o yo, ti na kuantu'u yo ja kundo'o yo nava na chaku ini yo nasa ki'in yo nuu ñuyivi ja'a, ti tu jna'nu ndatu yo jiin yivi ñuyivi ja'a ja tu ka jandatu i nuu Yandios.

³³Sia'an iyo jnu'un ja'a ro'o ñani naa ra ja kanchuku ñuu Corinto. Nu ka ndututu ra ja kaji ra ko'o ra ja kuxini nava ni kachi maa Jito'yo, nusa ti kundatu kuee ra ti'li naa ra nava iin nuu na ndekava tendi'i ra naa ra. ³⁴Ti nu nau iin ro'o naa ra ja ji'i soko, ti va'a ga xnakan na kaji ra staa undi ve'e ra, ansu ja chaa ra undi nuu ka ndututu ra ti kaji ra nava kuu ini ra. Chi nu sia'an na sa'a ra, ti maa ra nduku ja kua'a Yandios ja kundo'o ra siki ja sia'an ni yivi kuu ra.

Ti iyo uu ga jnu'un ja kuni ka'an ri, ko na kendo ti sa na kachi ri undi kivi na jaa ri nuu kanchuku ra.

**Siin siin ta'u ja'a Espiritu
Santo nuu yivi**

12 Vijna ti na kachi ri nuu ra naa ra ñani. Na xndaku ri siki taka ta'u ja ja'a Espiritu

Yandios nuu yo. Ti jiin ta'u un stuu ndijin yo maa jniñu sa'a Espiritu Santo. Ti iin iin yo kunukuachi sava'ni ga jniñu ja kua'a Espiritu nuu yo. ²Ko ja jini va'a ra naa ra ja ni changa ga kandixia ra naa ra ni ka iyo ñaa kuiti nduchi ra, chi ni ka nchañu'un ra taka santu ja tu kuu ka'an chi ñi'in. ³Undi nuu tu ni ka jini ra nasa sa'a jniñu Espiritu Santo, ko vijna na kachi ri ja ni iin yivi tu ka'an ndeva'a i siki Jesús, nu ansu jnu'un ja ja'a Espiritu kuu ja ka'an i. Ti suni ni iin yivi, tu ka'an i ja Jesús kuu jito'yo i nu tu ka'an i jiin maa jnu'un ja vaji nuu Espiritu Santo.

⁴Ko na kachi ri ja siin siin ta'u ja'a Espiritu Santo nuu iin iin yivi naa i ja ka kunukuachi i, ti taka ta'u un vaji nuu maa iin ni Espiritu Santo. ⁵Ti vasu siin siin jniñu ka junukuachi yo naa yo, ko maa iin ni Jito'yo kuu ya ni tatu jniñu un nuu yo. ⁶Ti vasu ndi siin ndi siin ka sajniñu yo, ko maa iin ni Yandios kuu ya chindee yo'o jiin jniñu ja kandio ini yo sa'a yo.

⁷Vijna ti yo'o ja ka kandixia, ja ni ni'in yo ta'u un nuu Espiritu Santo, ti ta'u ni ka ni'in yo un, tu kuajniñu yo ja kuu maa yo, chi ni ni'in yo ta'u un ja na chindee yo nuu taka ñanijna'an yo ja na kaka ndaa i nuu ichi Yandios. ⁸Nuu sava yo ni ja'a ya ta'u ja ndichi xaan na xna'an yo jnu'un Yandios. Ti nuu sava yo ni ja'a ya ta'u ja na nuña inijnuni yo ti chaku va'a ini yo nasa kuni ka'an taka jnu'un ndichi ja vaji nuu Yandios. Ko taka ta'u un ni ja'a maa Espiritu Santo ja sia'an na koo jiin yo. ⁹Nuu sava yo ni ni'in iin jiña ni

inijnuni ja kuu kuñukuu ndaa kuiti ini yo, ja kuu sa'a yo tijni nuu jniñu ña'nu, ja ni tu kuu kuiti sa'a inga yivi. Ti sava yo kuu sa'a tajna nuu yivi ka ku'u, ti nduva'a ni i. Ko taka jniñu ja'a sa'a maa Espiritu Santo. ¹⁰Ti nuu sava ga yo ni ja'a ya iin ta'u jiña ja kuu sa'a yo jniñu ña'nu, ja ni tu kuu kuiti sa'a inga yivi. Ti nuu sava ga yo'o ni ja'a ya iin inijnuni ja kuu nakachi yo jnu'un vaji nuu maa Yandios nuu yivi naa i. Ti uu ga yo ni ja'a ya inijnuni ja na chaku va'a ini yo nau jnu'un vaji nuu Espiritu Santo, ti nau jnu'un vaji nuu espíritu chaa xaan. Nu u ga yo ni ja'a ya inijnuni ja ka'an yo tijni yu'u yivi ja tu jini yo. Ti suni ni ja'a ya inijnuni sava ga yo ja kuu nakachi yo nasa kuni ka'an sa'an ja ka'an jna'an yo jiin inga yu'u. ¹¹Ko taka nuu jniñu un sa'a maa iin ni Espiritu Santo ja siin siin ta'u ni ja'a ya nuu iin iin yivi ja na sa'a i, nasa kuu ini maa ya.

Iin ni ka kuu tendi'i yo

¹²Sa'a yo nanu kuu iin yiki kuñu ja iyo kua'a nuu, sia'an ka kuu yo jiin Cristo ja kuu yo nava yiki kuñu ya siki ja ka kandixia yo maa iin ni ya. Ti vasu kua'a xaan yo ka iyo, ko iin ni ka kuu yo. ¹³Ja sia'an ja iin ni ka kuu tendi'i kuiti yo naa yo, kuu yivi hebreo, xi yivi griego, xi vasu kuu yo muzu ja ni jaan yivi, xi chaa sajniñu ja kuu maa da. Ti vasu siin siin kanda yo, ko iin ni ka kuu yo jiin Cristo, nava ja iin iin nuu yiki kuñu ya ka kuu yo naa yo. Ti maa Espiritu Santo ni sa'a ya ja iin ni ga yivi ni ka kuu yo. Chi hora ni ka janducha yo, ni ja'a yo jandaa ja yi'i yo jiin Cristo Jesús.

¹⁴Chi yiki kuñu iin yivi ansu iin ni yiki kuu, chi su'va kua'a xaan yiki kuachi ka junukuachi jiin. ¹⁵Chi nu ja'a yo na kachi: “Ansu nda'a kuu ri. Ja yukan tu yi'i ri jiin yiki kuñu”, kachi. Ko tuu, ¿chi va nu ja sia'an na kachi, ti ansu yiki kuñu yo kuu ndixia nu? ¹⁶Ti nu so'o yo na kachi: “Vanuxia ansu nduchi kuu ri. Ja yukan tu yi'i ri jiin yiki kuñu”, kachi. Ko tuu, chi va nu ja sia'an ka'an, ko suni yi'i ndixia jiin yiki kuñu yo. ¹⁷Ko nasa kuu nu sia'an na sa'a yiki kuñu yo, ¿chi nasa koo yo nu ndi'i yiki kuñu yo kuu nduchi, ti nasa kuni so'o yo nusa? ¿Xi nasa kuu ndi'i yiki kuñu yo na kuu mani so'o, ti nasa ni'in yo xiko jiin yuxijni yo nu? ¹⁸Ti vasu siin siin ka junukuachi yiki kuñu yo, ko maa Yandios ni chijni jna'an ya iin iin yiki kuachi, nava kuu ini maa ya ja sia'an na koo, ti tendi'i un ni kuu iin ni ga yiki kuñu. ¹⁹Sa ti mani si'in na kuu yiki kuñu yo, ¿nasa kuu nusa? ²⁰Ko tuu, chi ansu iin ni si'in kuu yiki kuñu yo, chi iyo kua'a xaan yiki kuachi ja jajniñu, ti tendi'i un kuu iin ni ga.

²¹Va nu kachi nduchi yo jiin nda'a yo: “Tu nandi'i ri ro'o”, kachi. Ni xini yo tu kuu kachi jiin ja'a yo: “Tu nandi'i kuiti ri ro'o”, kachi. ²²Ko ansu sia'an kuu, chi su'va taka yiki kuñu yo ja jani ini yo ja tu kuajniñu, ko yukan kuu ja kanuu ga ja nandi'i yo. ²³Ti taka yiki kuñu yo ja jani ini yo ja tu kanuu kasi yo siki, ko sa yukan jitu ndi'i ini yo ja na kasi yo jiin sa'ma, taka ja yisa'u ja ndo'o ini yo ja tu ndijin nuu, sa yukan va'a ga jasi yo. ²⁴Ko iin nuu vii ga kaa nuu yiki kuñu yo, sa yukan tu

jasi yo. Ko sia'an ni sa'a Yandios yo'o ja vi'i ga na koto yo nuu yisa'u un ja tu vii kaa. ²⁵Ti siukan ni sa'a Yandios nava tu kusiin taka yiki kuñu yo, chi su'va taka na chindee jna'an nava na kendo va'a ni tu'u. ²⁶Ti nu ni tuji iin yiki kuñu, ti ni tu'u ni kaa jatu yeni'ni. Ti suni sia'an nu chiñu'un ga yo iin nuu yiki kuñu yo, ti suni ni tu'u ni yiki kuñu ni'in ja yiñu'un.

²⁷Ti nu iyo kua'a nuu yiki kuñu yo, ti sia'an ka kuu yo naa yo jiin Cristo ja ka kandixia yo maa iin ni ya, chi kuu yo nanu maa yiki kuñu ya, ti ndi iin ndi iin yo naa yo kuu iin iin nuu yiki kuñu maa ya, chi tendi'i yo iin ni ga ni ka kuu yo jiin maa Jito'yo. ²⁸Ja yukan siin siin jniñu ni tatu ya nuu yo ja kunukuachi yo nava kuu ta'u ni ja'a ya nuu yo. Xnakan ni jani ya apóstol ja ka ndiso da jniñu ña'nu ga ja kuu nuu Yandios. Yukan na ti ni jani ya profeta ja kuu nakachi i jnu'un vaji nuu maa Yandios nuu yivi naa i. Ti sa ni jani ya chaa ka xna'an jnu'un ya ja ka xndaku da nuu yivi. Yukan na ti ni jani ya uu ga yivi ja sa'a i jniñu ña'nu, ja ni tu kuu kuiti sa'a inga yivi. Suni yivi ja sa'a tajna yivi ku'u ti nduva'a ni i. Jiin yivi ndiyo ini ja chindee jna'an i nuu sava'ni ga jniñu. Suni chaa ka ta'u jniñu nuu yaka yivi ka kandixia. Jiin yivi ni ni'in inijnuni nuu ya ja ka'an tijni yu'u yivi ja ni maa i tu chaku ini. ²⁹Nu sia'an iyo, ¿va nu tendi'i yo ka kuu apóstol nu? ¿Xi tendi'i yo kuu profeta nu? ¿Va nu tendi'i yo ka xndaku? ¿Xi tendi'i ka sa'a jniñu ña'nu nu? ³⁰¿Va nu tendi'i yo kuu sa'a tajna nuu

yivi ku'u nu? ¿Xi tendi'i yo ka'an siin siin yu'u? ¿Xi va nu tendi'i yo kujnuni ini nasa ka'an yo taka jnu'un ka ka'an yivi siin siin yu'u nu? ³¹Nusa ti kundio ni ini ra ja na kua'a Yandios iin ta'u kanuu ga ja kuu ra naa ra, ja kunukuachi nuu jna'an ra naa ra.

Ti ru'u Pablo, na xna'an ri nuu ra nau kuu iin ichi va'a ga.

Jnu'un kunda'u ini jna'an

13 Ti na kachi ri ja vasu kuu ka'an ri tijni nuu yu'u yivi, xi jnu'un ja ka'an ángel Yandios ja tu chaku ini yo, ti nu tu ñunda'u ini ri jiin jna'an ri, nusa ti va jnu'un ka'a ri kuunanu iin tambor ja so kuitini'in kuna'ma, xi iin platillo ja so kuitini'in kaxin kaxin ni, ja nanu kuxi so'o yo sa'a. ²Ti vasu ni ja'a Yandios iin inijnuni ja kuu nakachi ri nuu yivi maa jnu'un ya, ti vasu va'a na kujnuni ini ri taka jnu'un ya ja ni iin yivi tu jini, xi vasu kujnuni va'a ini jiin jnu'un ndichi Yandios, ko nu tu ñunda'u ini ri, ti va tu kaxan jniñu sa'a ri nusa. Xi vasu kandixia ndaa ri ya, ti ñukuu ni ini ri ja kuu chajiyo ri iin yuku, ko nu tu ñunda'u kuiti ini ri, ti va tundo kuu kuiti ri nusa. ³Vasu na tejna'an ndi'i ri ja ñava'a ri nuu taka yivi nda'u, xi vasu na ka'ma yivi ru'u nuu ñu'un ja siki jnu'un ya, ko nu tu ñunda'u ndixia ini ri nuu ñanijna'an ri, ti va tundo kuu kuiti jniñu sa'a ri nusa.

⁴Yivi ñunda'u ini, chi tu kuiti yachi ini i. Ka'nu xaan ini i, ti kuee ini i, ti va'a ini i jiin jna'an i. Tu kuasun ini i, ni tu kuu ichi ini i nuu ñanijna'an i, ti ni tu vixi ini i. ⁵Ni

tu ka'an ndeva'a i siki yivi, ni tu sa kuasun ini, ni tu kuiti kuiti ini, ni tu ñu'un tutu ini i ja ku'un koso ini i sava'ni ga nau ja kuu. ⁶Ni tu jajna'an ini i jiin jniñu ndeva'a ja ka sa'a ñani jna'an i. Chi su'va ndiyo ndaa ini i jiin jniñu va'a. ⁷Ti yivi ñunda'u ini, taka ni ndo'o i, taka ni kundee ini i jiin taka ni ñukuu ini i, ti taka ni ndatu kuee i.

⁸Jnu'un ñunda'u ini, chi tu naa kuiti, ko jaa iin kivi ja tukaa koo chaa ja kuu nakachi jnu'un vaji nuu maa Yandios nuu yivi naa i, ni tukaa ga koo yivi ka'an siin siin yu'u, ni tukaa koo chaa ka'an jnu'un ndichi ja vaji nuu Yandios. Taka jnu'un un chi ja kuan ndi'i, ko jnu'un kunda'u ini jna'an, ni tu ndi'i kuiti. ⁹Ti sia'an kuu ndixia yukan, chi vasu ñu'un kua'a ini yo jnu'un ndichi Yandios, ti sia'an kuu ndixia, ko jaku ni kuu jnu'un un nuu yo ja kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a. Ti vasu vii na ka'an yo jnu'un Yandios vijna, ko suni jaku ni kuu siki ja tu jini va'a yo jnu'un ya. ¹⁰Ko nu na jaa kivi ka'nu ga un, ja keja'a Yandios nasama ya taka ja iyo nuu ñuyivi, yukan na ti kuni ndaa yo ja ja ni ndi'i ni kendo va'a, ti ja tu ni iyo va'a un, ndi'i kuxio ki'in. ¹¹Chi na ni kuu yo iin suchi lulu, ni ka'an yo nanu suchi lulu, ni chaku ini yo, ti ni ndo'o ini yo nanu suchi lulu un. Ko nu ni ka kuña'nu yo, ti ni xndoo yo taka ja kuu jnu'un suchi lulu un. ¹²Ko vijna nini iyo ñaa inijnuni yo nanu nu nde'e yo nuu iin espejo ja tu ndijin va'a. Ko na jaa kivi ka'nu un, yukan na ti kujnuni va'a ini yo nasa sajniñu Yandios, sia'an nanu maa Yandios jini va'a ya yo'o naa yo nasa yivi ka kuu yo.

¹³Nusa ti iyo uni jnu'un kendo kutu ja kuu saa ni ja kuu saa ni: ja kandixia ni'in yo jnu'un ya, ja na kundio ndaa ini yo siuku yo ja ni chisojnu'un ya, jiin ja na kunda'u ini jna'an yo. Ko iin ja kanuu xaan ga un kuu iin jnu'un ja na kunda'u ini jna'an yo.

Ja ka'an yo siin siin yu'u

14 Ja yukan na kachi ri ja jnu'un kanuu ga kuu ja na kukutu ini ra kunda'u ini jna'an ra. Ti suni kukutu ini ra ja kuñukuu ini ra ni'in ra ta'u ja ja'a Espiritu Santo, ja na ni'in ra iin ta'u kanuu ga ja na kuu nakachi ra jnu'un vaji nuu maa Yandios. ²Chi chaa ñava'a ta'u ja ka'an da siin yu'u ja ni maa da tu chaku ini. Ko jini va'a maa Yandios naa jnu'un ka'an da, ti vasu ka ñuso'o yivi naa i, ko tu chaku ini i. Chi ka'an da jiin inijnuni maa da ja ka'an da siin yu'u un. ³Ko chaa ja nakachi maa jnu'un vaji nuu Yandios, sa'a ja nuña ga inijnuni yo jiin jnu'un ya, ti sia'an vi'i ga ka ñukuu ini yo ichi Yandios. Ti suni jnu'un un ja'a jnu'un ndee ini nasa kaka yo nuu ichi ya ja kuu nuu ñuyivi ja'a. ⁴Chaa ka'an inga yu'u, chi nini mani da yi'i jiin jnu'un Yandios. Ko chaa nakachi jnu'un ya, chi su'va chindee da tendi'i yivi ka kandixia ja na kivi kaji ga jnu'un Yandios nuu inijnuni i. Ti sia'an vi'i ga kundio ndaa ini i ichi Yandios. ⁵Ru'u Pablo, jajna'an ini ri ja tendi'i ra na ka'an siin siin yu'u, ko vi'i ga kuni ri ja na kundiyo ini ra ta'u ja nakachi ra jnu'un vaji nuu Yandios. Ko ña'nu ga kuu jniñu sa'a chaa nakachi jnu'un Yandios, ansu chaa ja ka'an inga yu'u ja ni maa da

tu chaku ini. Chi nu tu kuu nakachi da jnu'un ka'an da un, tu ni jniñu ja chindee da nuu yivi ka kandixia, ja na kaka ndaa i nuu ichi Yandios.

⁶Ja yukan ñani naa ra, nu na jaa ri nuu kanchuku ra naa ra, ti ka'an ri jiin siin yu'u ja tu chaku kuiti ini ra, ¿nusa ti nasa kuajniñu jnu'un un nu? Ko nu ka'an ri jnu'un jaa ja vaji nuu maa Yandios, xi xna'an ri nasa kuni ka'an jnu'un ndichi ya, xi ja nakachi ri sava'ni ga jnu'un vaji nuu maa ya, xi ja xna'an kaji ri jnu'un ya nuu ra naa ra, ti suu yukan kuu ja kuajniñu yo.

⁷Sa'a yo nuu iin yujnu yaa ja kuu xkili xi guitarra, vasu tu chaku, ko kuu jita siin siin ndusu. Nusa ti nu tu kua'a siin siin ndusu, ¿nasa kuni yo naa yaa tivi xkili un, ti naa yaa chaa guitarra un? ⁸Suni sia'an kuu iin ndiki, chi nu tu tivi kaji kuiti, ti ni iin soldado tu satu'va da maa da ja ki'in da nuu guerra. ⁹Suni sia'an ro'o naa ra, nu na ka'an ra siin yu'u ja tu chaku ini yivi, ¿ti nasa kujnuni ini i nuu jnu'un ka'an ra un? Ti nu so kuu tindi'i ka'an ka'an ra, ti nuu tachi ni kua'an un.

¹⁰Ti sia'an iyo kua'a yu'u ka ka'an yivi nuu ni tu'u ñuyivi, ti taka yivi ka ka'an siin siin yu'u un ka chaku va'a ini i nasa kuu maa jnu'un ka ka'an i. ¹¹Ko nu tu chaku ini ri yu'u ka'an iin chaa, ti kuu ri nanu chaa ñuu jika nuu chaa un, ti suni nanu chaa ñuu jika kuu maa da nuu ri. ¹²Ja yukan, ro'o ja ka ndio ni ini ra ni'in ra ta'u ja ja'a Espiritu Santo, ko kanuu ga ja na kukutu ini ra chindee jna'an ra, nava na kivi kaji ga inijnuni yivi maa jnu'un Yandios ja na kaka ndaa i nuu ichi ya.

¹³Nusa ti yivi ja ka'an inga yu'u ja ni maa i tu chaku ini, na kakanta'u i nuu Yandios ja na kuu nakachi i jnu'un ka'an i un. ¹⁴Nu jikanta'u yo ti ka'an yo siin yu'u, ti añu yo kuu ja jini ndoo ka'an yo, vasu inijnuni yo tu jini ndoo ka'an yo. Nu sia'an ti ni tu kuu kuiti xndaku yo jnu'un ya nuu ñanijna'an yo. ¹⁵¿Nasa sa'a yo nusa? Va'a ga na kakanta'u ni ini yo ni jiin inijnuni yo siki ja kujnuni ini yo nasa ka'an yo. Ti suni kuu kata yo yaa ni ini añu yo, ko ni jiin inijnuni yo, ko siki ja kujnuni ndaa ini yo ndoo jita yo. ¹⁶Chi nu nakuatu ra mani jnu'un ja vaji nuu añu ra, ti tu kujnuni ini ra ndoo ka'an ra, ti yivi tu chaku ini, tu kuu nakuatu i jiin ra, chi tu chaku kuiti ini i na jnu'un ka'an ra. ¹⁷Ti vasu nakuatu ndaa kuiti maa ra, ko yivi tu kivi inijnuni naa jnu'un ka'an ra, ¿nasa kujnuni ini i ja kaka ndaa i nuu ichi ya, ti nu tu chaku ini i jnu'un ka'an ra nu?

¹⁸Ti ru'u Pablo, chi nakuanta'u ri nuu Yandios ja vi'ga na ka'an ri siin ga yu'u ja kuu taka ro'o naa ra. ¹⁹Ko ja kuu nuu yivi ka kandixia na xndaku ri vasu ti u'un ni jnu'un, ko jnu'un ja na chaku ini i, ansu ja ka'an ri uxi mil jnu'un inga yu'u, ti tu chaku kuiti ini i.

²⁰Ñani ja yukan koto kani ga ini ra nanu suchi lulu, chi su'va na kani va'a ini ra nanu yivi ña'nu. Ti ja kuu siki jniñu ndeva'a na koo ra nanu suchi lulu ja kuu ñaa xini i. ²¹Sia'an yoso nuu tutu ley jana'an: “Ka'an ri jiin yivi ja'a siin yu'u, ti suni ka'an ri yu'u chaa ñuu jika jiin yi. Ko vasu sia'an ti ni tu chunso'o kuiti”, kachi maa Jito'yo.

²²Ja yukan nu ñava'a yo ta'u ja ka'an yo siin yu'u, ti iin jniñu ña'nu sa'a Yandios jiin yo ja kuu nuu yivi tu kandixia, ko ja nakachi yo jnu'un vaji nuu Yandios. Yukan kuu iin jniñu ña'nu sa'a Yandios jiin yo ja kuu nuu yivi ka kandixia, ti ansu nuu yivi tu kandixia. ²³Sa ti tendi'i ro'o ja ka kandixia ndututu ra, ti jakuncha ra ka'an ra siin siin yu'u, ti jaa iin yivi ja tu kivi ini nasa ka'an jnu'un un, xi jaa iin yivi tu kandixia, ti kachi i ja ni ka sana injnuni ra naa ra. ²⁴Ko nu taka ra na nakachi jnu'un vaji nuu Yandios, ti kivi iin yivi tu kandixia, xi iin yivi ja tu chaku va'a ini, ti yivi un na kuni ndaa ini i ja yivi yuji kuu i, chi kivi ini jnuni i jnu'un ka ka'an ra. ²⁵Yukan ti na'nu ini da yivi un jiin añu i ja nakuni ndaa i nuu kuachi i. Yukan na ti jakunjiti i ti na kanajaa i Yandios, chi nakuni ndaa kuiti i ja kancha ndixia ya jiin ra naa ra.

**Ja na kava yiñu'un yo jiin
ja yukun na ka'an yo**

²⁶Nusa ti nu ka ndututu ra naa ra ñani, ti taka ra na kata iin yaa ii. Yukan ti sava ra kuu xndaku iin jnu'un, xi ja nakachi ra jnu'un vaji nuu Yandios, xi ja ka'an ra siin yu'u, xi ja nakani ra nasa ka'an jnu'un un. Ti iyo va'a nusa, ko kanuu na chaku ini tendi'i ra naa ra nava na ni'in ga ra jnu'un ndee ini, ja kaka ndaa ra nuu ichi Yandios. ²⁷Ti nu iyo chaa ka'an inga yu'u ja tu chaku ini yo, ti uu xi uni ni da na ka'an, ko ndi iin ndi iin da na ka'an, ti na koo iin ja nakachi jnu'un ka ka'an da un. ²⁸Ti nu tu iyo chaa ja nakachi

jnu'un un, va'a ga ja tu ka'an da nu ni ka ndutu ra naa ra, ti na ka'an maa ni da jiin ini da jiin Yandios.

²⁹Suni sia'an na kuu jiin chaa nakachi jnu'un vaji nuu Yandios. Suni uu xi uni ni da na ka'an, ti sava ga ro'o naa ra, nakani ndaa ini nu iyo ndaa jnu'un ka'an da un. ³⁰Ko nu nuu inga chaa kancha un, na stuu Yandios iin jnu'un jaa nuu injnuni da, ti jakuncha da ka'an da jnu'un un, ti va'a ga na kasi yu'u chaa ka'an un, nava na siin inga chaa un na ka'an da. ³¹Yukan na ti kuu ka'an tendi'i ra naa ra, ko ndi iin ndi iin ra na ka'an ja nakachi ra jnu'un vaji nuu Yandios, nava tendi'i ra na kutu'va, ti na siin ni ini ga ra naa ra jiin jnu'un ndee ini. ³²Ti vasu iyo injnuni ra ja nakachi ra jnu'un vaji nuu Yandios, ko tu sia ya ro'o ja iin jinu ni ka'an tendi'i ra naa ra, chi su'va ndi iin ndi iin ra na ka'an. ³³Sia'an na koo jiin ra naa ra, chi tu jajna'an ini Yandios ja kuvaa ra naa ra.

Ti nanu sa'a taka yivi kandixia, ³⁴ti suni sia'an na koo jiin ro'o ja kanchuku ñuu Corinto, nu ni ka ndututu ra naa ra, ti taka ñasi'i naa ña, na'in na kunchuku ña, chi tu va'a ja ka'an ña ni iin jnu'un. Na koo yiñu'un ña, ti na kuandatu ña nuu yii ña sia'an nanu ta'u ley Yandios jniñu. ³⁵Ti nu iyo iin jnu'un ja tu kujnuni ini ña, ti kuni kajnu'un ña nuu chitu un, va'a ga na najaa ña undi ve'e jiin yii ña, ti sa na kajnu'un ña, chi jnu'un kanuu kuu ja ndokuiñi iin ñasi'i ti ka'an ña ma'ñu yivi ka ndututu ja ka chiñu'un i Yandios. ³⁶Ti nu ansu jandaa kuu jnu'un ka'an ri ja

xndaku ri, nusa ti na kachi ri: ¿Va nu xnakan nuu maa ra naa ra ni kenda jnu'un Yandios nu? ¿Xi nini nuu mani ra naa ra ni jaa jnu'un ya nu? ³⁷Ti nu iin chaa yukan jani ini da ja kuu nakachi da jnu'un ja vaji nuu Yandios, xi ja jani ini da ja ñava'a da ta'u ni ja'a Espíritu Santo, nusa ti na chu'un va'a ini da ja jnu'un ka'an ri ja'a kuu jniñu ta'u maa Jito'yo, chi ndiso jniñu ri nuu ya, ansu so ka'an maa ri sia'an ni. ³⁸Ko nu tu janta'u da jnu'un ka'an ri ja'a, iyo va'a, ko suni maa da tu kuanta'u yo.

³⁹Nusa ti, ñani, kundio ni ini ra ta'u ja'a Espíritu Santo ja nakachi ra jnu'un vaji nuu Yandios. Ti koto kasi ra nuu chaa ja ka'an siin siin yu'u. ⁴⁰Yukan ja nu ni ka ndututu ra naa ra ti na kava yukun ini ra, ti yiñu'un na sa'a ra taka nuu jniñu un.

Jnu'un ja ni nandoto Cristo Jesús

15 Ñani naa ra, ru'u Pablo, kuni ri ja na nuku'un ini ra maa jnu'un Yandios siki Cristo Jesús ja ni ka'an ri nuu ra naa ra, ti jnu'un ni ka janta'u ra un sa'a ja siin ka jika ndaa ra nuu ichi ya. ²Ti suni jiin jnu'un un ni keta'u ra naa ra nu ni'in ka siin ra ja ka kandixia ndaa ra Cristo Jesús. Ti nu tuu, va so ni ka kandixia ka'a ra nusa. ³Chi ni sa'a Yandios ja ni chaku ini ri taka jnu'un ya jiin taka jniñu ña'nu sa'a ya, ti yukan kuu jnu'un ja ni nakachi ri nuu ra naa ra undi nuu. Ti jnu'un un kuu ja ni ji'i Cristo Jesús ja siki kuachi yo, sia'an nava kachi nuu tutu ii Yandios undi na jana'an, ⁴ja ni ka chunduji da ya, ko

nuu uni kivi ti ni nandoto ya, sia'an nava kachi nuu tutu ii Yandios. ⁵Ja ni ndenda ndijin ya nuu Pedro, ti sa ni ndenda ndijin ya nuu taka ga apóstol ya. ⁶Ti sa ni ndenda ndijin ya nuu vi'i ga u'un ciento ñanijna'an yo ni ka ndututu da un. Ti sava i ka chaku ga vijna, vasu sava ga i ja ni ka ji'i. ⁷Ti sa kuee ga ni ndenda ndijin ya nuu Jacobo ja suni nani Santiago, ti kuee ga ni ndenda tuku ya nuu tendi'i apóstol ya. ⁸Ti undi sandi'i ni ga ti ni ndenda ndijin ya nuu maa ri, ja kuu ri nanu suchi lulu ni kaku yucha. ⁹Ti ni ansu chaa va'a kuiti ni kuu ri ja konani ri apóstol nuu ya. Su'va ni jito u'u xaan ri tendi'i yivi ka kandixia maa Jito'yo Cristo Jesús. ¹⁰Ko maa Yandios ni kunda'u xaan ini ya ja ni nakaji ya ru'u, ja na kuu ri apóstol nuu ya jiin jniñu ja'a, ti ja sia'an ni sa'a ya jiin ri. Ti tu ni nakaji ka'a ya ru'u ja sa'a ka'a ri jniñu, chi sa su'va vi'i ga ni jitu ndi'i ini ri jiin jniñu ja kuu taka ga apóstol ya, ti vasu iyo hora kuita ri jiin jniñu ja'a, ko kundee ri, chi maa ya kuu ja chindee chituu ru'u. ¹¹Ja yukan tu xndi'i ri ini ri jiin jniñu ni tatu ya, chi iin ni kuu jniñu ka sa'a ri jiin uu ga apóstol ya ja ka ka'an ri jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, ti yukan kuu maa jnu'un ja ka kandixia ra.

Ja ka nandoto ndiyi

¹²Nu jandaa kuu jnu'un ni ka ka'an ri nuu ra, ja nandoto Cristo nuu ñuji'i, ¿ti ndo ka ka'an sava ra ja tu ni nandoto ya nusa? ¹³Chi nu tu nandoto ni iin ndiyi un, ti va suni tu nandoto Cristo nuu ñuji'i un

nusa. ¹⁴Ti nu tu ni nandoto Cristo nuu ñuji'i un, éva tu ni jniñu kuiti jnu'un ka ka'an ri nusa? ÉTi va suni tu iyo ni iin jnu'un ndaa ini ra naa ra ja ka kandixia ra nusa? ¹⁵Nu sia'an kuu, éti va ka kuu ri chaa xdoña'an ja kuu nuu Yandios nusa? Chi ni ka kachi ri ja ni naxndoto ya Cristo ma'ñu ndiyi. Ko nu tu nandoto ndixia ndiyi, ti va ndaa ja tu ni naxndoto kuiti ya Cristo nusa. ¹⁶Chi nu jandaa kuu ja tu nandoto kuiti ndiyi, ti va suni tu ni nandoto Cristo nusa. ¹⁷Chi nu tu ni nandoto kuiti Cristo, ti va tundo kuu kuiti jnu'un ka kandixia ra nusa. Ko nu sia'an kuu, ti na kachi ri ja ka siin ga ra jiin kuachi ra. ¹⁸Nu sia'an ti suni taka chaa ni ka kandixia Cristo ja ja ni ka ji'i da, va ni ka naa da iin jinu ni nusa. ¹⁹Ja yukan yo'lo ja ka kandixia Cristo, ja ka chaku ga yo nuu ñuyivi ja'a, ti kivi na kuū yo, va tukaa nandoto yo ma'ñu ndi'i nusa, ti na xaan ga kui'ya kendo yo ja kuu taka ga yivi nu sia'an. Chi ni ka kandixia yo jnu'un ja nandoto yo nuu ñuji'i ko tu ni kuu, chi ni kuu yo yivi ni ka xdoña'an.

²⁰Ko ansu sia'an kuu jnu'un un, chi jandaa ndixia ja ni naxndoto Yandios Cristo Jesús ma'ñu ndiyi, ti maa ya kuu undi nuu kuiti ja ni nandoto ansu taka ga ndiyi ja nandoto un. ²¹Chi ja siki maa iin ni chaa ni nani Adán, ti ni kivi kue'e ja kuū yo. Ti suni sia'an ja siki maa iin ni chaa kuu Cristo Jesús, ti nandoto yo ma'ñu ndiyi. ²²Chi nanu tendi'i yo ni ka ji'i siki ja ka kuu yo jna'an Adán, ti suni sia'an tendi'i yo nandoto siki ja kandixia ni ini yo Cristo Jesús. ²³Ko ndi iin ndi iin yo

nani vekoyo yo. Xnakan Cristo ni nandoto nuu ñuji'i yukan na ti undi nchaa tuku ya, ti sa nandoto taka yivi ka yi'i jiin ya. ²⁴Yukan ti na jaa maa kivi sandi'i ni ga un ja xnaa Cristo taka jniñu jiin taka yivi ni ka nduña'nu siki ya, ti na kua'a ya jniñu un nuu maa Tata ya Yandios, maa jniñu ña'nu ja ni ta'u ya nuu ñuyivi ja'a. ²⁵Ko tu ja'i jaa hora un, chi kanuu ja xnakan na ta'u Cristo jniñu nuu taka ja iyo, undi tukaa ga koo kuiti ni iin ja jito u'u nuu ya, chi ndi'i kuiti kundee ya jiin. ²⁶Ti ja jito u'u yo'lo, yukan kuu maa kue'e ja kuū yo, ja kin xnaa ya undi sandi'i ni ga. ²⁷Ti siki yukan ka'an tutu ii Yandios ja ni sa'a ya ja ni kundee iin jinu ni Cristo Jesús jiin taka ja jito u'u nuu ya. Ko ja ka'an sia'an, yukan chaku ini yo ja suni junukuachi maa Jito'yo nuu Tata ya Yandios, chi maa Yandios kuu ya ni chi'i tendi'i kuiti jniñu un nuu nda'a Cristo Jesús. ²⁸Ko nu na ndi'i yukan kivi nuu nda'a Cristo, yukan na ti maa ya ja kuu ya Se'e Yandios, suni kivi ya nuu nda'a maa Tata ya Yandios, Yaa xiin tendi'i kuiti ja iyo. Yukan kuu ja kuña'nu xaan ga maa Tata yo Yandios, chi yinda'a ya ndi vii kuiti ja iyo.

²⁹Ti siki ja ka janducha yivi naa i ja nandoto ndiyi, nusa ti éndoo ka ndo'o ini i ja ka sa'a i sia'an, ti nu tu ndaa ja nandoto ndiyi un nu? Ti ndo'o ini ri ja nu tu nandoto ndiyi un, éndoo ka janducha i nusa?

³⁰Ko ja kuu ru'u naa ri, nu tu ndaa ja nandoto ndiyi, va tu kondo'o ri taka kivi nava ka jna'an ri vijna jiin jniñu ka sa'a ri. ³¹Ru'u Pablo, ka'an ndaa ri ñani naa ra, ja

ndi kivi ni ka nduku yivi ka'ni i ru'u ja siki jniñu ya. Ti vasu jito ri nundo'o, ko kusii xaan ini ri ja suni ka kandixia ra maa Jito'yo Cristo Jesús. ³²Ti siki jniñu ndiso ri nuu Yandios, kuu nanu ja ni ka kanaa ri jiin kuiti xaan nuu ñuu Efeso ja'a. Ko nu tu ndaa ja nandoto ndiyi, va tundo ni'in kuiti ri ya'u ri nusa. Ti nu sia'an, ti va'a ga na sa'a ri nanu kachi iin jnu'un: "Na kusii ini yo ti na kaji na ko'o yo, chi sandau ijña ti kuũ yo ti ndi'i kendo", kachi. ³³Ko tu kua'a ra jnu'un ja xnda'u yivi ro'o jiin jnu'un un, sia'an nava kachi inga jnu'un i: "Nu jika ra jiin yivi ndeva'a ti naa ini ra taka ja iyo va'a ti tukaa jika ndaa ra", kachi. ³⁴Nusa ti nachu'un ini naa ra ti koto kivi nduu kuiti ga ra jiin yivi kue'e un, nava tu kivi ra nuu kuachi, chi ma'ñu ra naa ra ka iyo yivi ja tu jini kuiti i nau kuu maa Yandios. Sia'an ka'an ri nava na kukanuu ra naa ra ja ka iyo yivi kue'e un jiin ra.

Nasa nandoto ndiyi

³⁵Ko nu iin ra na kachi: "¿Nasa nandoto ndiyi nusa? ¿Ti nasa kaa yiki kuñu ndiyi un nu na ndenda nu?" ³⁶¡Aa! Ko ndoo ka ndo'o ini ra sia'an, va nu tu chaku ini ra ja nava nandoto ndiyi un kuu nanu chi'i yo tata chii ñu'un, chi kaña yuku ko maa nuni un chi te'yu. ³⁷Ti tata ja kivi chii ñu'un un kuu nuni, xi triu xi inga nuu, ko ansu mani yuku kuu ja nde'e yo chi mani nuni kuu. ³⁸Ti kuae ga ti kaña yuku, ti keja'a kua'nu sava'a ni ga nasa kuni maa Yandios. ³⁹Ti suni sia'an kuu jiin taka yiki kuñu, chi ansu iin ni

kanda. Siin kaa yiki kuñu yivi, ti siin kaa iin kuiti, suni siin kaa iin saa, ti siin kanda chāká un. ⁴⁰Suni sia'an kuu jiin taka ja iyo nuu andivi jiin taka ja iyo nuu ñuyivi. Chi siin ni sa'a vii ya ja iyo andivi, ti suni siin ni sa'a vii ya ja iyo ñuyivi. ⁴¹Ti suni siin ndii ndikandii, ti siin ndii yoo. Ti siin ndincha chuxini un, chi siin siin ndii iin iin, sava'ni ga nasa kanda maa.

⁴²Ti suni sia'an kuu nu na nandoto ndiyi. Tukaa ga koo i nava ni iyo i undi nuu. Yiki kuñu ja ni chunduji yo chii ñu'un ndi'i telyu, ko kivi na nandoto ndiyi un, tukaa ga kaa sia'an. ⁴³Iin yiki kuñu ja chunduji yo, tukaa ga va'a kuiti kaa, ko kivi na naxndoto Yandios ndiyi un ti tukaa ga koo nava ni kaa undi nuu, chi su'va siin nduvii yivi un. Iin ndiyi ja chunduji yo chii ñu'un, tukaa ga ndoo kuu, ko kivi na nandoto, su'va ndu ndajnu ga yiki kuñu yivi un. ⁴⁴Iin ja chunduji yo chii ñu'un, nde'e ndaa kuiti yo ja iin yivi sia'an ni kuu, ko kivi na nandoto, tukaa ga koo sia'an, chi ndi'i nasama ya jiin iin yiki kuñu ja kuncha andivi. Chi iyo yiki kuñu yivi ñuyivi ja'a, ti suni iyo yiki kuñu yivi kunchuku nuu andivi.

⁴⁵Chi sia'an yoso nuu tutu ii Yandios: "Ja kuu yivi naa i, xnakan ni sa'a Yandios iin chaa ja ni nani Adán, ti ni kuncha da nuu ñuyivi ja'a", kachi tutu. Ti sandi'i ni ga ti taji ya inga chaa ja kuu nanu Adán. Ni kee da andivi, ko ndiso da jniñu ña'nu ja naxndoto da yivi yi'i jiin Yandios ja na kunchuku i nuu andivi. ⁴⁶Vijna chi kuu yo yivi kanchuku nuu ñuyivi ja'a jiin

yiki kuñu yo, ko ijña xi isa, ti nduu yo yivi kunchuku nuu andivi, chi nasama yiki kuñu yo. ⁴⁷Ti Adán ni kuu da iin chaa yi'i jiin ñuyivi ja'a, chi jiin tikacha ñu'un ni sa'a Yandios maa da. Ko inga chaa kuu uu chi undi nuu andivi ni kii da, ti yukan kuu maa Jito'yo. ⁴⁸Yivi ñuyivi ja'a chi ka kuu i jna'an Adán ja ni kuu da jiin tikacha ñu'un. Ko yivi yi'i jiin Cristo, ja ni kii ya nuu andivi, nduu i nanu kuu maa ya. ⁴⁹Chi nanu ni ka ndaku yo nava kaa maa chaa ni kuu jiin tikacha ñu'un un, suni sia'an nduu yo nava kaa maa Cristo, ja ni kii undi nuu andivi.

⁵⁰Ñani naa ra, na kachi ri nuu ra, ja jiin yiki kuñu yo nava kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, tu kuu kivi yo ñuu nuu ta'u Yandios jniñu, chi ja naa kuu. Ja yukan tu kuchaku ja kuu saa ni. ⁵¹Vijna ti kunso'o va'a iin jnu'un na ka'an ri, iin jnu'un ja ni chisa'yi Yandios ja kuni stuu ya vijna, ti kachi: “Tendi'i yo ja ka kandixia Cristo, ansu tendi'i yo kuñ, ko tendi'i yo nasama Yandios yiki kuñu yo”, kachi. ⁵²Chi kivi sandi'i ni ga na jaa kivi, ti tivi ndiki. Ti tu na'an kuiti kuu un, chi kuu nanu ja iin nakuani ni yo, ti ja ni nasama ni Yandios yo'o. Chi tivi ndiki, ti kivi un nandoto taka ndiyi ja tukaa ga kuñ i. Ti taka yo'o naa yo ja ka chaku, so nasama Yandios yiki kuñu yo. ⁵³Chi siki ja te'yu yiki kuñu yo, yukan kuu ja kanuu nasama ya yo'o nava tukaa ga te'yu kuiti yo. Chi siki ja ka ji'i yo jiin kue'e, ti kanuu ja na nasama ya yo'o nava tukaa ga kuñ kuiti yo. ⁵⁴Ti ja ka ji'i yo ti te'yu yiki kuñu

yo nuu ñuyivi ja'a, ja siki yukan kii kivi ja nasama ya yo'o naa yo nava tukaa ga kuñ yo, ni tukaa ga te'yu yiki kuñu yo. Yukan na ti kundaa nava yoso jnu'un nuu tutu ii Yandios: “Ni kundee ndikuiti ya, ni xnaa ya kue'e ja ja'ni yo'o. ⁵⁵Ti vasu jandaa kuñ ja kuu yo, ko tu naa yo, chi nandoto yo. Tukaa kundee kuiti kue'e un jiin yo, chi ja ni kundee Yandios ja xnaa ya kue'e un”, kachi tutu. ⁵⁶Ti maa kuachi yo sa'a ja kundee kue'e un jiin yo ti ji'i yo. Ko ley Yandios kachi nau kuu kuachi nusa. Ja yukan kankuachi ley un siki yo. ⁵⁷Ko na kuenta'u yo nuu Yandios, chi ni taji ya Jito'yo Cristo Jesús ja ni sa'a ya jniñu ña'nu ja'a yo ja ni nama ya yo'o, chi ni kundee ya siki kuachi jiin siki kue'e un. Ti tukaa ga naa yo, chi ni nandoto maa Jito'yo nuu ñuji'i un. Ti jiin yukan suni ni ka kundee yo jiin kue'e un, chi suni nandoto yo.

⁵⁸Ja yukan ñani ri naa ra, siki ja jandaa ndixia kuu ja nandoto yo, koto yuji ini ra jiin jniñu ka sa'a ra ja ka junukuachi ra nuu maa Jito'yo. Kukutu ini naa ra jiin jnu'un ya, ti nini na sa'a ra jniñu maa Jito'yo jiin ni ini ni añu ra. Chi ja jini ra ja tu ka sa'a ka'a ra jniñu un ja ka junukuachi ra nuu maa Jito'yo.

Ka kekoo da xu'un ja kuu yivi nda'u

16 Ti vijna, ru'u Pablo, na kachi ri iin jnu'un siki nasa kekoo ra xu'un ja kuu nuu ñanijna'an yo ja ka kandixia, ja ka kuu da chaa nda'u. Ti na sa'a ra nanu ni xndaku ri nuu taka yivi ka kandixia ndañuu Galacia. ²Ti taka domingo na sava'a ndi iin ndi iin ra

jaku xu'un, sava'a ni ga nasa ni ka ni'in ra, nava nu na jaa ri ti ja ka iyo tu'va ra, ansu jaa ri ti ka jinu ra ka nduku ra xu'un. ³Nu na jaa ri ti nakaji ra chaa, chaa kunda'a tutu ri, ti taji ri da kinkoyo da nuu ñani yo kanchuku ñuu Jerusalén. Ti na nakua'a da xu'un ni ka kekoo ra naa ra un. ⁴Ti nu kanuu ja ki'in ri jiin chaa kinkoyo un, ti ki'in ri jiin da.

Kanda'u Pablo jiin yivi ñuu Corinto

⁵Ti nu kuaja ri nuu kanchuku ra, xnakan ya'a ri ichi ndañuu Macedonia, ti sa kuaja ri ñuu Corinto. ⁶Ti na nde'e yo nu kuncha ri yukan jaku ni kivi, xi kuncha ri yukan ni viko ñuu jiin ra naa ra. Yukan ti kuu chindee ra ru'u ja chu'un ichi ra naa ra ru'u nuu ichi ki'in ri. ⁷Ko tu jaa ri ja kuncha ri iin nundaa ni jiin ra naa ra, chi ndo'o ini ri ja kuncha ri yukan iin kani ti'li, nu sia'an kuni maa Jito'yo. ⁸Ko na kendo ri ñuu Efeso ja'a undi na jaa kivi Pentecostés, ⁹chi iyo kua'a yivi ja'a ja ka kuni kunso'o i jnu'un Yandios, chi ka iyo kua'a yivi ka janta'u jnu'un Cristo Jesús. Vasu suni iyo kua'a yivi ja kuni kasi ichi ri.

¹⁰Ko nu ni jaa Timoteo, ti tendi'i ra na kanchuku mani nava na kosiini da nuu kancha da yukan jiin ra naa ra, chi suni junukuachi da nuu jniñu maa Jito'yo nanu junukuachi maa ri suni. ¹¹Ti ni iin ra koto saja'a ini nuu da. Su'va na chindee ra da ja na chu'un ichi ra da nu vendi da, nava na ni'in da jnundee ini jiin ra naa ra ja ni ini ka kandixia ra. Ti na kukuee ndiji

da nuu ichi, chi kundatu ri da ja'a jiin uu ga ñani yo ja ka kandixia.

¹²Ti siki ñani yo Apolos, xaan ga nda'u ni kuu ri jiin da, chi tu ni kuu ja jaa da jiin uu ga ñani yo un, ja na jande'e da ro'o naa ra. Va'a ni ndo'o ini da, ko tu ni kuu ja jaa da vijna. Ko nu na nuña da ti'li, ti kuaja da.

¹³Ko na kachi ri nuu ra naa ra ja na kondito ra, ti koto yuji ra ja na kaka yata ra ichi Yandios. Na kuñukuu ni ini ra ja siin ra jiin jnu'un va'a Jito'yo Cristo Jesús. Na kukutu ini ra jiin jnu'un Yandios nava na kuixia inijnuni ra jiin jnu'un ya. ¹⁴Ti taka ja sa'a ra, na kuu mani jniñu va'a. Na kuu jiin jnu'un kunda'u ini nuu ñanijna'an yo, ti suni nuu taka ga yivi.

¹⁵Ñani, ka jini va'a ra ja xnakan yivi ve'e Estéfanos ni ka kandixia i nuu ichi Yandios, ja kanchuku i ndañuu Acaya. Ti ni ka nakua'a i maa i nuu jniñu ja ka chindee i taka ga yivi ka kandixia. ¹⁶Ti kanda'u ri jiin ra ñani, ja na kua'a ra ja yiñu'un nuu yivi ka sa'a sia'an, ja ka junukuachi i nuu yivi ka kandixia. Ti suni sia'an na sa'a ra naa ra nanu vii ka chindee jna'an yivi un.

¹⁷Ti kusiini ri ja ni chaa Estéfanos jiin Fortunato jiin Acaico, chi maa da ni ka ja'a jnundee ini nuu ri jiin jnu'un da siki ja jika xaan kanchuku ra. ¹⁸Ni ka ja'a da jnundee ini añu ri, sia'an nanu ni ka sa'a da jiin maa ra naa ra. Ti yivi sia'an, kanuu ja na kuajnu'un ra da, chi iyo va'a jniñu sa'a da.

Sandi'i ni ga jnu'un sandee ini

¹⁹Na sandee xaan ini ra naa ra, kachi taka ñanijna'an yo ka

kandixia ja kanchuku i ndañuu Asia. Aquila jiin Priscila jiin taka yivi ka ndututu ini ve'e da, ka kanxia'u i ja na sandee xaan ini tendi'i ra jiin sivi maa Jito'yo. ²⁰Suni sia'an kachi taka ñani yo ja na sandee ini ra, ti na nanuu jna'an naa ra jiin jnu'un xia'u ri.

²¹Ti ru'u Pablo, cha ri jnu'un ja'a jiin letra nda'a ri ja na sandee ini ra naa ra.

²²Ti nu iyo yivi ja tu janta'u maa Jito'yo Cristo Jesús, na jna'nu ndatu i ti na naa i nusa. Ti na kachi yo: iJito'yo, ña'an ni vijna!

²³Ñukuu ini ri ja maa Jito'yo Jesús, na kunda'u ini ya ro'o naa ra, ti na chindee ya nuu ra nava sia'an na koo.

²⁴Sandi'i ni ga jnu'un ja'a na kachi ri. Ro'o ja ka kandixia Cristo Jesús ñuu Corinto, kunda'u ini ri nuu taka ra naa ra. Sia'an na koo.

Carta kuu uu ja ni chaa

Pablo

nuu yivi ñuu Corinto

Chaa Pablo tutu nuu yivi ka
kandixia ñuu Corinto

1 Ru'u Pablo jiin Timoteo, ja kuu da ñani yo ja ka kandixia yo Jesús, ka kanxia'u ri nuu taka ra ja kanchuku ñuu Corinto. Kuu ri apóstol Jesús, ti Jesús kuu Cristo ja ndiso ya jniñu ña'nu nuu Yandios, ti maa Jesús ni ja'a ya jniñu un nuu ri ja na kuu ri apóstol nuu ya. Ti chaa ri tutu ja'a nuu taka ra ja ka kandixia Jesús, ja ka ndututu ra ñuu Corinto. Chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra ja ni ka kusiin ra nuu ichi ndeva'a, ti ni ka ndivi ra nuu ichi Yandios jiin nuu tendi'i yivi ka kandixia ja kanchuku ni ka'nu ndañuu Acaya. ²Ti ñukuu ini ri ja Tata yo Yandios jiin Jito'yo Cristo Jesús na kunda'u ini ya, ti na chindee ga ya ro'o naa ra.

Nundo'o ni jna'an Pablo

³Na ka'an yo ja kuña'nu xaan Yandios, Yaa kuu Tata maa Jito'yo Cristo Jesús. Chi maa ya kuu Tata

yo ja kunda'u ini ya yo'o, ti nini ja'a ya jnundee ini nuu yo ja na kosii ini yo'o. ⁴Maa ya kuu ja ja'a jnundee ini siki taka nundo'o jna'an ri, ti suni kua'a ri jnundee ini nuu ñani jna'an ri ja suni ka ndo'o i nundo'o. Chi nanu ni sa'a ya ja ni ni'in ri jnundee ini, suni siukan na sa'a ri ja na ni'in ra jnundee ini naa ra. ⁵Ti vasu kua'a nundo'o jito ri siki ja ni kandixia ri Cristo, chi ja yi'i ri jiin Cristo kuu ja nini ja'a Yandios jnundee ini nuu ri. ⁶Ja yukan, nu taka ri ka jito nundo'o, nusa ti chaku va'a ini ri nasa kuu ja ka ndo'o tu ro'o naa ra, nava kuu kua'a ri jnundee ini nuu ra. Chi ni jito ri nundo'o na ni ka'an ri jnu'un va'a Jesús, nava na keta'u ra nuu Yandios ja kuu taka kivi. Ti taka jinu ja'a ya jnundee ini ru'u, yukan chaku va'a ini ri nasa kuu kua'a ri jnundee ini ro'o naa ra. Ja yukan tu xndi'i ini ra, chi kundee ini ra nasa kaka ndaa ra nuu ichi Yandios, vasu na kondo'o ra nundo'o nanu ka ndo'o maa ri naa ri. ⁷Ti ñukuu

xaan ini ri ja kuu taka ra, chi jini ri ja nu taka ra ka ndo'o nundo'o jiin ri, suni sia'an na kua'a Yandios jnundee ini ro'o naa ra.

⁸Nani naa ra, ja kanchuku ñuu Corinto un, kuni ri naa ri ja taka ra na kuni nasa ni ka ndo'o ri naa ri ichi ndañuu Asia. Chi ni ka jito ri nundo'o xaan, ja ni ka ndo'o ini ri ja tukaa kundee ri naa ri niku. Ni ka jani ini ri ja kuū ri. Tukaa ni ndo'o ini ri ja kuchaku ri. ⁹Ti ja ni ka ja'ncha ini ri ja kuū ri. Ko yukan ni sa'a ja na jnuu ini ri nasa kundee ri jiin nundo'o un ja kuñukuu ini ri maa Yandios. Sa tu ni xndi'i ini ri jiin nundo'o un, chi ni chaku ndaa ini ri ja maa Yandios kuu ya kua'a jnundee ini ja na kundee ri jiin nundo'o un, chi maa iin ni Yandios kuu ya ja'a jnundee ini, ti maa iin ni ya kuu ja ndiso jniñu ña'nu ja kuu naxndoto ya ndiyi. ¹⁰Yukan kuu ja mani maa ya ni nama ru'u nuu nundo'o xaan un ja ja yajni kuū ri niku, ti siin nama ya ru'u vijna. Chi ñukuu ini ri ja suni sia'an kin nama ya ru'u siki nundo'o kii ga ichi nuu ri. ¹¹Ti nu taka ra na chindee ru'u ja kakanta'u ra ja'a ri, chi nu kua'a xaan yivi na kakanta'u i ja'a ri, suni kua'a i nakuanta'u ja'a ri ja ni kunda'u ini Yandios ru'u naa ri, ti ni nama ya ru'u nuu taka nundo'o un.

**Ni kukuee tu ni ja'an
Pablo ñuu Corinto**

¹²Iyo iin jnu'un ja sa'a ja kusii ini ri. Chi jini inijnuni ri ja va'a ii ni ka jika ri nuu yivi ñuyivi ja'a, ti vi'i ga ni ka jini ndijin taka maa ra naa ra. Ti sia'an kuu chi kunda'u ini ya

ru'u ja ni chindee ya maa ri. Ti ja'a tu ni kuu ja ndichi xaan xini maa ri ja sia'an ni jika ri. ¹³Ti jnu'un chaa ri nuu taka tutu ri ja kuu ra naa ra, chi mani jnu'un ja kuu ka'u ra kuu ja na chaku ini ra. Ti ñukuu ini ri ja chaku va'a ga ini ra nasa ka'an tutu ri, ¹⁴vasu sa jaku ni ka chaku ini ra vijna. Ti jiin yukan kuu kusii ini ra naa ra siki ru'u naa ri kivi na kii tuku Jito'yo Jesús, nanu na kusii ini ri siki taka maa ra naa ra. ¹⁵Ti ja siki yukan ñukuu xaan ini ri ja jaa ri nuu kanchuku ra naa ra, ja ki'in ri, ti nchaa ri uu jinu, nava na kusii ini ra ja jikonuu ri nde'e ri nuu kanchuku ra. ¹⁶Ni ndio ini ri ja ya'a ri nuu kanchuku ra xnakan nuu ichi ki'in ri ñuu Macedonia, ti nandeokuñi tuku ri nuu ra naa ra, nava yukan ti kuu chindee ra ru'u naa ra ja ki'in ri ichi ñuu Judea niku. ¹⁷Ko siukan ni jani ini ri, ja jaa ri nuu kanchuku ra, ti tu ni kuu. Xi ndo'o ini ra ja sa'a ri nanu sa'a yivi uu xini, ja tu jini kuiti i jnu'un Yandios, chi yivi un ka'an i jiin uu inijnuni. ¹⁸Ko tu ni ka'an ri jiin ra siukan, chi maa Yandios ja nini siuku ndaa kuiti ya jnu'un ya, na kua'a ya jandaa ja nini ka'an ndaa ri jiin ra naa ra. ¹⁹Siukan kuu chi ka jini va'a ra siki jnu'un ni jani ri nuu ra, ja mani jnu'un ndaa kuu ja ni ka jani ri jiin Silvano jiin Timoteo, na ni ka jani ri jnu'un va'a Cristo Jesús, Se'e Yandios. Ti jnu'un ja ni ka jani ri siki Cristo Jesús ka'an ja undi vijna tu na tu'u ini ya, chi nini siuku ya jiin jnu'un ya. ²⁰Chi maa Cristo Jesús kuu ja ni siuku ndaa kuiti taka jnu'un ni chiso Yandios. Ja yukan ka'an yo ja

vii kuña'nu ii Yandios, ti kachi yo sia'an na koo, chi maa Cristo Jesús ni siuku ndaa kuiti taka jnu'un ni chiso Yandios. ²¹Ti maa Yandios kuu ja sa'a ja maa ra jiin ru'u ka kandixia ndaa kuiti yo Cristo, ti maa iin ni jnu'un ya kuu ja ni sasiin yo'o ja na siuku yo nuu maa iin ni Cristo, ja ni taji Yandios ja sa'a ya jniñu ña'nu. Ti maa Yandios kuu ja ni sasiin yo'o ja na sa'a yo maa iin ni jniñu ja kuni ya. ²²Sia'an sa'a Yandios, chi ni ja'a ya Espiritu ya ja kuncha jiin yo, ti jiin yukan ja'a ya jandaa nuu injinuni yo ja kuu yo se'e ya, jiin ja na siuku ndaa kuiti yo taka jnu'un ni chiso ya nuu yo.

²³Ti ka'an ri ja maa Yandios jini va'a taka ja iyo injinuni ri, ti kuu kua'a ya jandaa siki jnu'un ka'an ri ja jandaa kuu ja changa ga kee ri nuu kanchuku taka yivi ñuu Corinto, chi tu ni kuu ini ri ja nduxaan ri nuu ra naa ra ja tu siuku va'a ra. Ti maa Yandios kuu ja jini va'a ja ka'an ndaa ri. ²⁴Ko tu kuni nduxaan ri jiin ra siki jnu'un ka kandixia ra, chi ka kandixia ndaa ra jnu'un Yandios. So mani ñu'un ini ri ja na kusii ga ini ra naa ra ja kaka ra nuu ichi ya.

2 Ja yukan ni ndo'o ini ri ja tu jaa ri inga jinu nuu kanchuku ra jiin jnu'un nduxaan, chi sandau kukui'ya ini ra naa ra. ²Ko nu nduxaan ri jiin ra naa ra, koto kukui'ya ini ra, chi sia'an kuu ja na nakani ini ra. Ti jiin yukan na kusii ini maa ri suni. ³Yukan kuu ja ni chaa tuku ri tutu ja'a nuu ra, nava nu na chaa ri ti ja ni nakani ini ra nuu kuachi ni sa'a ra, nava tu kukui'ya ini ri jiin ra ja ka sa'a ra

kuachi kivi chaa ri nuu kanchuku ra. Chi su'va na sa'a ra naa ra ja na kusii ini ri. Ti kuni va'a ra ja nu kusii ini ri, ti suni tendi'i ra na kusii ini. ⁴Ti na ni chaa ri tutu un, ni nakani xaan ini ri siki ra, ti ni na'nu ini ri ro'o naa ra, ja undi ni nde'e xaan ri kivi ni chaa ri tutu un. Ko tu ni chaa ri ja na kukui'ya ini ra naa ra, chi su'va ja na kuni ra ja kunda'u ndixia ini ri ro'o naa ra.

Ni saka'nu ini Pablo nuu chaa ni sa'a kuachi

⁵Ti ja ni ndukui'ya ini ri ni sa'a chaa ja ni sa'a jniñu kue'e un, ti ansu nini mani ri, chi suni taka maa ra naa ra ni ka ndukui'ya ini siki jniñu ni sa'a da. Ti ka'an ri ja jaku ni ni sa'a da, chi tu ni kuni ri ja nduxaan ga ri. ⁶Chi jiin ja ni ka nduxaan ra nuu da na ni ka ndututu tendi'i ra un, jiin yukan ti ni kuu ni. ⁷Ti vijna kuni ri ja na saka'nu ini ra naa ra nuu da, nava na ndusii ini da, chi sandi'i ini da jiin jnu'un kui'ya ini un, ti tukaa ndusii ini da. ⁸Nusa ti ka'an nda'u ri jiin taka ra ja na ndumani ra jiin da. ⁹Chi ja siki yukan ni chaa ri tutu un nuu ra, ja na kujnuni ini ri ndeo nu kuenta'u va'a ra jniñu ni ta'u ri xi tuu. ¹⁰Ti ni ka siuku ndixia ra jiin jniñu un. Chi ni nakani ini da nuu kuachi da. Ti vijna kanuu ja na saka'nu ini ra nuu da. Ti nu siukan na sa'a ra, ti ru'u, suni saka'nu ini ri nuu da. ¹¹Ti kanuu ja iyo jnu'un ka'nu ini yo, chi tu kuni yo ja ni'in ja'u'u un kuachi siki yo, chi ja ka jini va'a yo nasa nduku ndee ja'u'u un ja na sa'a yo kuachi.

So ni kaña ini Pablo na ni ja'an da ñuu Troas

¹²Na ni ja'an ri ñuu Troas ja na ka'an ri jnu'un Jito'yo Cristo Jesús,

ti va'a ni chindee ya ja ni iyo nuu ja ka'an ri jnu'un ya. ¹³Ko tu ni kusii ini ańu ri, chi tu ni nani'in jna'an ri jiin nani yo Tito. Yukan ni nakuanta'u ri nuu yivi un, ti ni ki'in ri ichi kuano'on ri ichi nuu Macedonia.

Jiin Cristo ti kundee yo siki taka nundo'o

¹⁴Ti na kuta'u ri nuu Yandios, chi nini sa'a ya ja kundee ri jiin taka jnińu ja ta'u ya nuu ri. Ti jandaa ndixia kuu ja ka kundee ri, chi ka yi'i ri jiin se'e ya Cristo Jesús. Ti jajnińu ya ru'u ja kachanuu ri jnu'un Cristo nuu taka ni nuu, nanu jichanuu iin xiko asun. ¹⁵Ti nanu ja ja'an yo iin xiko asun, chi suni sia'an kusii ini Yandios jiin jnińu ja jachanuu yo jnu'un ya, ti jaa jnu'un un nuu yivi vita ini ja keta'u i, jiin nuu yivi ndava ini ja naa i. ¹⁶Iin yivi un, vasu ka jiniso'o i jnu'un Cristo, ko naa ini i. Ti nuu yivi un kuu ri nanu iin xiko xaan ja kuū i sa'a. Ti nuu inga yivi ja jiniso'o va'a jnu'un un, kuu ri iin xiko asun, chi ni nani'in i ta'u i ja kuchaku i ja kuu saa ni. Ti ni iin yo tu kundee yo sa'a yo jnińu ja kachanuu yo jnu'un Cristo nu tu chindee ya yo'o. ¹⁷Ti ru'u, chi tu sa'a ri nanu ka sa'a tijni chaa ja nduku da ni'in da xu'un siki jnu'un Yandios. Chi su'va xndaku ndaa ri jnu'un Yandios siki Cristo, chi maa Yandios ni tatu ru'u ja na xndaku nakani ndaa ri jnu'un un siki ja yi'i ri jiin Cristo, ti nuu mani maa ya junukuachi ri.

Jnu'un siki tratu jaa

3 Ti ja ka'an ri sia'an, ansu mani ka'an ri ja chaa va'a ga kuu ri,

vasu iyo chaa ka kankuachi sia'an siki ri. Chi iyo sava chaa ka jikonuu ja xna'an da tutu ja kachi nau chaa kuu da jiin na jnińu sa'a da, ti jikan tuku da inga tutu sia'an ja ki'in da ichi inga nuu. ¿Nusa ti iyo ja suni sia'an xna'an ri iin tutu ri nuu ra naa ra nava na kuantu'u ra ru'u nu? ²Tuu, chi taka maa ra naa ra ka kuu nanu iin tutu ja xna'an ndaa nau ja kuu ri. Ti suu kuu nava nu'un ini ri ja sia'an ka kuu ra, chi ka kandixia ndaa ra jnu'un Yandios siki Cristo ja ni xndaku ri nuu ra naa ra. Ti sava'ni ga yivi kuni va'a i ja siukan ni janta'u ra jnu'un ya. ³Ti siukan ka stuu ra naa ra ja maa Cristo ni sa'a ja ni ka nakani ini ra, ti yukan xna'an ndijin nuu yivi nanu nuu ka'u i iin tutu yoso va'a. Yukan kuu ja ni siuku ri jnińu ni tatu Cristo nuu ri ja ni xndaku ri jnu'un ya nuu ra naa ra. Ti vijna ka kuu ra nanu iin tutu ja yoso jiin Espíritu Yandios, Yaa chaku, ansu ka kuu ra iin tutu ja yoso jiin tinta nuu iin tutu. Chi ka jini ndijin yivi naa i nasa ka jandatu ra nuu jnu'un Cristo ja ni xna'an ri nuu ra naa ra. Ja yukan nu nde'e i nuu ra, tu jini i iin tutu ja yoso nuu iin tabla yuu nanu ni chaa maa Yandios, na ni ja'a ya ley ya nuu Moisés. Chi su'va nakuni va'a yivi un nasa ni nasama ra siki ja ni ka kandixia va'a ra jnu'un Cristo Jesús, nanu ja ni chaa ya iin tutu ini ańu ra.

⁴Ti ka'an ndaa, ri chi jini va'a ri ja maa Cristo ni tatu ya ru'u jiin maa jnińu ja ni nakaji Yandios. ⁵Ti ansu jani ini ri ja iyo tu'va ri ja kuu kundiso ri jnińu un. Chi maa iin ni Yandios sa'a ja kuu siuku ri

jiin jniñu un. ⁶Chi Yandios kuu ja ni nakaji ru'u ja na kachi ri siki iin tratu jaa ja ni satu'va maa ya. Ti tratu jaa un, tu ka'an ja na siuku yo ley ja ni chaa jiin letra, chi ja na kaka ndaa yo nava kuni maa Espíritu Santo ja yinda'a yo'o. Chi jnu'un ley ja yoso jiin letra, ja ni ja'a Yandios nuu Moisés, kankuachi siki yo ja na jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo, ti na kuū yo. Ko Espíritu Santo sa'a ja na chaku va'a ga injnuni yo maa jnu'un ja ka'an tratu jaa, ja ni ja'a ya nuu yo nava na kuchaku yo ja kuu taka saa ni.

⁷Chi na ni ja'a Yandios ley nuu Moisés na jana'an, ni yoso letra un nuu iin tabla yuu. Ti ni sa'a ya ja ni ndinchaa nuu kande Moisés ja nanu janducha ii ni ga nuu da. Ti yukan tukaa ni kuu nde'e va'a yivi Israel nuu da. Yukan ti kuee ni kuee ni ti ni nda'va ja ndinchaa un nuu da. Ti nu siukan, ña'nu xaan kuu ley un na ni chaa ja kankuachi siki yivi ja jna'nu ndatu i siki kuachi i nava na kuū i. ⁸Ti vi'i ga kuña'nu xaan jnu'un ja'a Espíritu Santo ja na kuchaku yo saa ni nava iyo tratu jaa un. ⁹Chi nu ña'nu xaan ni kii ley yukan, ja ka'an ja jna'nu ndatu yivi siki kuachi i, nusa ti vi'i ga ni kuña'nu xaan jnu'un ja ka'an Yandios siki tratu jaa un ja tukaa jna'nu ndatu yivi jiin kuachi i. ¹⁰Chi ley ja ni kuña'nu xaan ga undi na saa, vijna tukaa ga kuña'nu kuiti siki ja ja ni ja'a Yandios inga tratu jaa ja iyo vijna. ¹¹Ti nu siukan ni kuña'nu ley ja ni kii jaku ni kivi, ko jnu'un ka'an siki tratu jaa un kuña'nu xaan ga chi koo ja kuu ni kani.

¹²Jandaa ndixia kuu ja ja ni ni'in yo tratu jaa ja ni chisojnu'un Yandios. Ja yukan iyo ni'in ini ri ja na xndaku ri nava ka'an tratu jaa un. ¹³Ko Moisés, tu ni sa'a da sia'an, chi ni jasi da sa'ma nuu da nava tu kuu nde'e yivi Israel nuu da nasa kuan nda'va ja ndinchaa un. ¹⁴Ti yivi un ni nduni'in ini i siki jnu'un ley Yandios ja ni ja'a ya nuu Moisés. Ti undi vijna nu ka ka'u i tutu siki tratu ley jana'an, suni tu ka chaku injnuni i nasa kuni ka'an jnu'un un, chi sa'a yo nanu ja jasi sa'ma un nuu injnuni i, ti tu ka chaku kuiti ini i. Ti undi na kandixia i Cristo, sa na chaku ini i jnu'un ley jana'an un. ¹⁵Ti suni siukan kuu undi vijna, chi nu ka'u i tutu ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, ti nanu ja jasi iin sa'ma nuu injnuni i, chi tu ka chaku ini i. ¹⁶Ko nu na nakani ini i ti kandixia i Jito'yo Cristo Jesús, yukan ti kuxio ja jasi nduchi i un, ti sa chaku ini i. ¹⁷Jandaa ndixia kuu yukan, chi Jito'yo kuu maa Espíritu, ti taka ñuu nuu sa'a jniñu Espíritu maa Jito'yo, yukan kuxio yivi nuu kuachi i ja tukaa jna'nu ndatu i jiin. ¹⁸Ja yukan kuu ja taka yo'o ja ni ka kandixia Cristo Jesús, tukaa ndi'yu injnuni yo. Chi ka kuu yo nanu iin espejo ja ndinchaa ti na xna'an nasa kaa yo, ti jiin yukan ka xna'an yo nasa vii xaan kuña'nu maa Jito'yo ja ka jika ndaa yo nuu ñuyivi ja'a. Ti maa Espíritu sa'a ja vi'i ga kuan nasama yo, ti kuan nduu yo nanu kaa maa Jito'yo Cristo Jesús ja kuña'nu xaan ya. Ti taka kivi ndakuni'in yo Jito'yo ja ka jika ndaa yo nanu kuni maa ya, chi maa ya kuu Espíritu ja sa'a ja sia'an na kaka yo.

4 Ja yukan kuu ja tu xndi'i kuiti ini ri ja ka'an ri jnu'un Yandios siki Cristo Jesús. Chi ni kunda'u ini Yandios ja ni nakaji ya ru'u ja na kundiso ri jniñu ja'a. ²Ti siki jniñu ni ja'a Yandios nuu ri, tu jajna'an ini ri jniñu yisa'yi ja sa'a ja kukanuu yo, ni tu jikonuu ri jiin jnu'un ndichi ja xndoña'an ri, ti ni tu sama ri jnu'un Yandios. Chi ka jini ra ja mani jnu'un ndaa ka'an ri. Siukan ti taka yivi ka jini injnuni i ja mani jnu'un ndaa kuiti ka'an ri. Ti undi maa Yandios jini va'a ya siki jnu'un ka'an ri. ³Ti nu iyo yivi ka jasi injnuni i ja tu chaku ini i jnu'un va'a siki Cristo ja ka'an ri, ti yukan kuu mani yivi ja jna'nu ndatu jiin kuachi, ti siuku i undi kivi na naa i. ⁴Vanuxia tu ka kandixia i ti maa ja'u'u un xna'an ja maa kuu Yandios ja ta'u jniñu nuu ñuyivi ja'a, ti maa jasi injnuni yivi ja tu kandixia i Cristo, nava tu kuni ndijin i nasa kuni ka'an maa jnu'un Yandios ja kuu Cristo Jesús, ti tu kuni i ja vii xaan kuña'nu jniñu ni sa'a ya ja'a yo, ja iin ni kuu ya jiin Yandios. ⁵Ti ja ka'an ri jnu'un un, ansu jnu'un maa ri ka'an ri, chi jnu'un Jito'yo Cristo Jesús ka'an ri. Ti yukan junukuachi ri nanu muzu nuu taka yivi ka kandixia Jesús. Sia'an junukuachi ri nuu Jesús, chi maa ya kuu ja ni tatu jniñu un nuu ri ja na ka'an ri jnu'un ya nuu ra. ⁶Chi na ni sa'a Yandios ñuyivi ni ka'an ya ja na ndinchaa nuu ñuñaa un. Ti suni siukan ni sa'a ya nuu yo nanu ja ni xndinchaa ya iin nduva nuu yo ja kancha yo nuu ñuñaa xaan un. Chi ni sa'a ya ja na chaku injnuni yo ja vii xaan kuña'nu

Yandios. Ti maa Yandios ni sa'a ja chaku ini ri taka jniñu ña'nu ni sa'a Jesús.

Na kuncha yo jiin maa jnu'un ja kandixia yo

⁷Ti taka jnu'un ka'an ri ja vii xaan kuña'nu, kuu nanu ja ñu'un ini iin kisi ñu'un, ti kuu ri nanu kisi ñu'un un, chi tu na jun'un ndee ini ri iyo ja siuku ri jniñu ni tatu Yandios nuu ri. Ti yukan jini va'a ri ja maa Yandios kuu ja chindee ru'u, nava na sa'a ri sava'ni ga jniñu ña'nu kuni ya, ja sa'a ri taka nuu ja ka'an ri jnu'un Cristo. Ti maa ya sa'a ja na siuku ri jiin jniñu un, chi ansu ndee ini maa ri kuu. ⁸Ti siki jniñu ni tatu ya nuu ri, ti taka nuu jna'an ri nundo'o. Ti vasu sia'an, ko tu ndi'yu ichi ki'in ri ja siuku ri jiin jniñu ri. Ti vasu kukui'ya ini ri jiin nundo'o, ko tu ndi'i kuiti ini ri, chi ñukuu ini ri ja kee va'a jniñu sa'a ri. ⁹Ti vasu ka jito u'u yivi ru'u, ko maa Yandios tu xndoo kuiti ya ru'u. Ti vasu ka nduku i ja xnaa i ru'u jiin jniñu sa'a ri, ko tu ka kundee i ja sa'a i. ¹⁰Ti sava'ni ga nuu na ichi na ki'in ri, ti ñukuu ini ri nanu ni ndo'o Jesús ja ni ji'i ya. Suni siukan ndio ini ri ja kondo'o ri ti na kuū ri, nava na xna'an kaji ri ja chaku Jesús, ti ndio ini ri ja na naxndoto Yandios ru'u nuu taka nundo'o un. ¹¹Chi ni kuncha ri nuu ñuyivi ja'a, ti taka kivi ñukuu ini ri ja ka'ni yivi ru'u siki ja ka'an ri jnu'un Jesús. Ko siukan ti sa na kuni yivi ja chaku Jesús, chi maa ya kuu ja kua'a jun'un ndee ini ru'u ja na siuku ri jiin jniñu ni ja'a ya nuu ri nu kancha ri ñuyivi ja'a. ¹²Nusa ti

ru'u, nini kuu ja na kuu ri siki ja ka'an ri jnu'un Cristo. Ti yukan kuu ja ka ni'in ra jnu'un va'a un, nava na kandixia ra ti kuchaku ra ja kuu saa ni.

¹³Chi yoso nuu tutu ii Yandios: “Ni kandixia ri, ti ja yukan ni ka'an ri”, kachi. Ti saa ni ru'u, suni ni kandixia ndaa ri jnu'un Yandios, ti yukan kuu ja siin ri ka'an ri jnu'un Jesús. ¹⁴Siukan siin ri vasu na kuu ri, chi jini va'a ri ja maa Yandios ni naxndoto ya Jito'yo Jesús, ti suni siukan naxndoto tuku ya taka ro'o, ti sa'a ya ja iin jinu ni ndututu tendi'i yo nuu ya. ¹⁵Ti taka nundo'o ja'a ndo'o ri nava na ni'in ra jnu'un va'a Yandios siki Jesús. Ti siki jnu'un va'a un, ka'an ja kunda'u ini Yandios nuu yivi, ti na jaa jnu'un va'a un nuu kua'a xaan ga yivi taka nuu, nava kua'a xaan yivi na nakuanta'u i nuu Yandios ja siukan sa'a ya jniñu ña'nu xaan.

¹⁶Yukan kuu ja tu ndi'i ini ri, ni tu yu'u ri siki jniñu ndiso ri. Ti vasu kuan ndi'i jnu'un ndee ini yiki kuñu ri ja ni kancha ga ri ñuyivi ja'a, ko kundee ga ini añu ri taka kivi. ¹⁷Chi nundo'o ja ndo'o ri ja ka'an ri jnu'un siki Cristo, tundo kuu kuiti un ñuyivi ja'a, chi su'va sa'a nundo'o un ja ni'in ri iin ta'u vii xaan ga nuu Yandios ja kuu taka saa ni. ¹⁸Ja yukan tu sa'a ri nanu nuu taka nundo'o ja ndo'o ri nuu ñuyivi ja'a, chi taka un kondo'o ri jaku ni kivi. Ko na nduku ndee ri undi kivi ni'in ri ta'u ja kuña'nu ri nuu ta'u Yandios jniñu, chi ta'u un, tu kuni ndijin yo nuu ini ñuyivi ja'a, chi ja tu jini ndijin yo un koo ja kuu taka saa ni.

5 Ko yiki kuñu ri ja kancha ri jiin nuu ñuyivi ja'a, kuu nanu iin ve'e naa. Chi jini ri ja nu na naa, ti naku'a'a Yandios iin yiki kuñu jaa, ti kuu nanu iin ve'e ja kundichi ja kuu taka saa ni undi andivi. Chi ansu kuu iin ve'e ja ni sa'a yivi jiin nda'a i, chi ja ni sa'a Yandios kuu. ²Ti jini va'a ri ve'e ja'a ja kuu yiki kuñu ri, ko kukui'ya ini ri sa'a, ti ndo'o xaan ga ini ri ja yachi nani'in ri yiki kuñu jaa un undi andivi nuu kancha Yandios. ³Ti nu iyo iin yiki kuñu ri, ti tu koo maa iin ni añu ri siki ja ni naa yiki kuñu ri ja'a. ⁴Ti yiki kuñu ri kuu nanu iin ve'e nuu kuncha ri ñuyivi ja'a, ja tu kuñi, ti vasu kukui'ya xaan ini ri siki nundo'o ja ndo'o ri ja kancha ri jiin yiki kuñu ri ja'a. Ko tu ndo'o ini ri ja xndoo ri un ti na koo maa iin ni añu ri. Chi sa ndiyo ga ini ri maa yiki kuñu jaa un nava nandi'i yiki kuñu ri ja ni naa un, ti na ni'in ri maa yiki kuñu ja kuchaku ri ja kuu taka saa ni.

⁵Ti maa Yandios kuu ja ni sa'a ja siukan na koo ri. Ti ni ja'a ya Espiritu ja na kuncha ya jiin ri, ti jiin yukan ja'a ya jandaa ja kua'a ya iin ta'u kuu ri. ⁶Nusa ti nini iyo jnundee ini ri, chi jini ri ja nu ni kancha yo jiin yiki kuñu yo ja'a, ti tu ja'i ni'in yo yiki kuñu jaa ja kuncha yo jiin Jito'yo. ⁷Chi nu ni kancha ri nuu ñuyivi ja'a, ti jini ndaa ri ja jaa iin kivi ti ni'in ri ja ni chisojnu'un ya nuu ri, vasu undi vijna changa ga kua'a ya. ⁸Ko nini iyo jnundee ini ri ti ndiyo ga ini ri ja va'a ga nu na xndoo ri yiki kuñu ri ja'a ti ki'in ri nuu kuncha ri jiin jito'o ri. ⁹Ja yukan na nduku ndee

ri ja na kusii ga ini ya jiin ri, vasu ni kancha ga ri jiin yiki kuñu ri ja'a, xi vasu ja kuncha ri jiin ya. ¹⁰Chi jandaa ndixia kuu ja tendi'i kuiti yo kin kundichi nuu ta'u Cristo jniñu ja kin xndichi ya taka jniñu ni sa'a yo. Ti ndi iin ndi iin yo ni'in nasa kaa maa jniñu ni ka sa'a yo, nu va'a ni kaa yo xi ndeva'a ni kaa yo, nasa ni kaa maa yo na ni kuncha yo jiin yiki kuñu yo nuu ñuyivi ja'a.

Jnu'un ja ni ndumani Yandios jiin yo

¹¹Nusa ti ja jini va'a ri nava kuña'nu Yandios, ti koto sa'a ri ni iin jniñu kue'e, ti nini na koo yu'u ri, chi tu jajna'an ini jito'o ri jnu'un kue'e. Ja yukan na kukutu ini ri ja na xndaku ri nuu yivi ja ka'an ndaa kuiti ri. Chi jini va'a maa Yandios ja iyo ndaa taka jniñu sa'a ri. Ti kuni ri ja siukan na chaku va'a ga injjuni ra, ro'o ja kanchuku ñuu Corinto un. ¹²Ti ansu ja'a maa ri ka'an ri ja kachi ri ja chaa va'a kuu ri. Chi su'va ja'a ri jandaa nuu ra naa ra jiin jnu'un chaa ri nuu tutu ja'a siki jniñu ndiso ri, ja sa'a teyii ri jniñu un, nava na kusii ini ra naa ra siki ri, nava jiin tutu ja'a na ni'in ra jnu'un na xndeokani ra nuu chaa ka nduvixi siki jniñu ka sa'a da, ja ka skexiko da maa jniñu ndiso ri. Chi vasu ka ka'an da ja mani jniñu va'a ka sa'a da, ja ka sa'a da nava nasa kanchuku yivi naa i, ko chaa vixi ini ka kuu da jiin jniñu kue'e ka sa'a da un. ¹³Chi va ka jani ini da ja chaa ñaa kuu ri siki jniñu sa'a ri ja ndiso ri nuu Yandios. Ko ka jini va'a ra ja ru'u iyo va'a xini ri. Yukan kuu ja jajniñu Yandios jnu'un xna'an ri nuu ra, nava taka ra na kendo va'a nuu ya.

¹⁴Ti siki ja kunda'u ini Cristo yo'o, yukan kuu ja siin ri ka'an ndaa ri ja maa iin ni Cristo ni ji'i ja'a tendi'i yo. Ti jniñu ña'nu ni sa'a Cristo, ni kuu nanu ja ni ji'i ndi'i yo jiin ya, chi ja siki yo'o ni kuu jniñu ña'nu un. ¹⁵Chi ni ji'i ya ja'a tendi'i yo nava nu kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, ti tukaa sa'a yo mani jniñu ja kuni maa yo, chi su'va na kuandatu yo jniñu ta'u ya. Ti siukan sa'a yo chi ni ji'i ya ja'a yo. Ti suni ni sa'a Yandios jniñu ña'nu ja'a yo na ni naxndoto ya Jesús nuu ñujji'i nava na kuandatu yo nuu mani ga ya.

¹⁶Ja yukan ti vijna, siki jniñu ña'nu ni sa'a Cristo ja'a yo, tukaa jani ri nuu yivi nanu ni sa'a ri undi nuu, nava ka sa'a yivi ñuyivi ja'a ja tu kandixia i Cristo, chi ni jani ini ri ja iin chaa sia'an ni ni kuu Cristo, ko vijna tukaa ndo'o ini ri siukan. ¹⁷Chi sava'ni ga yivi ja y'i i nda'a Cristo, ti tukaa ndo'o ini i nanu ni sa'a i undi nuu, chi ni sa'a Yandios ja ni ndujaa i. Ti tukaa ñu'un ini i jnu'un kue'e un, chi tendi'i ja ni ya'a kua'an, ti vijna ja ni ndi'i i ni ka ndujaa.

¹⁸Ti Yandios kuu ya sa'a ndi'i ja'a, chi ni taji ya Cristo ja na sa'a ya jniñu ña'nu un ja'a yo, nava na ndumani ya jiin yo. Ti ni tatu ya jniñu nuu ri ja na xndaku ri nuu yivi ja jandaa ndixia kuu ja ni ndumani Yandios jiin yivi naa i. ¹⁹Chi ni taji Yandios maa Cristo jiin jniñu ña'nu un, nava na kuni yivi ñuyivi ja'a ja ni ndumani Yandios jiin i siki jniñu ni sa'a Cristo, ti tukaa ga kankuachi ya siki i. Ti ni tatu ya ru'u jiin jniñu un ja na ka'an ri jnu'un ja jandaa ndixia kuu ja ni ndumani Yandios jiin yivi.

²⁰Nusa ti ru'u Pablo, kuu ri iin chaa ja ndiso maa jniñu ni ja'a Cristo. Ti ja ka'an ri un kuu nanu ja kanda'u maa Yandios jiin taka yivi. Nusa ti kanda'u ri jiin ra naa ra maa jnu'un ja ka'an Cristo ja na kandixia ndaa ra jnu'un ja ni ndumani Yandios jiin yivi. ²¹Chi Cristo, vasu tu ni iyo ni iin kuachi ya, ko ni sa'a Yandios ja ni ndaki'i ya kuachi yo siki ja na ni ji'i ya ja'a yo. Ti jiin jniñu ña'nu un ni ka'an Yandios ja tukaa ga jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo.

6 Nusa ti siki ru'u Pablo, ja kuu ri chaa ja ni nakaji Yandios ja na sajniñu ri jiin ya, ti siki un kanda'u ri jiin taka ro'o, ja kanchuku ñuu Corinto, ja ni ka janta'u ra jnu'un va'a ja kunda'u ini Yandios yo'o. Ti kanda'u ri jiin ra naa ra ja tu skexiko ra jnu'un un ti koto xndoo ra ichi ja xna'an jnu'un un. ²Chi ni kachi Yandios nuu tutu ii ya:

Maa kivi kuu ini ri ti ni ni'in ri jnu'un ja ni kanda'u ra jiin ri.

Ti maa kivi ja nama ri yivi, ni nama ri ro'o.

Kachi ya.

Ti vijna ni kuu maa kivi ja kuni Yandios ja ka'an ya jnu'un siki ja kunda'u ini ya yivi. Ti vijna ni kuu maa kivi ja nama ya yivi.

³Ti siki jniñu ni tatu ya nuu ri, ja ka'an ri jnu'un va'a ga siki Jesús, ti nduku ri jiin jniñu un ja tu kasi ichi ja ka kandixia yivi jnu'un va'a un, nava tu ka'an i siki jniñu ndiso ri. ⁴Chi sa su'va kuni ri ja tendi'i ja sa'a ri na xna'an ja kuu ri chaa junukuachi nuu Yandios. Ja yukan kundee ini ri ja siin ri jiin jniñu ni

ja'a Yandios nuu ri, vasu na koo ndo'o koo nene ri jiin nundo'o ja kii nuu ri, vasu sava'ni ga nasa na kuu maa. ⁵Ni siin ri jiin jniñu un vasu tijni jinu ni ka ja'a i tau ri ni ka kani i ru'u, ti ni ka chondee i ru'u vekaa, ni ka ndondaa i siki ri ja siki jnu'un xndaku ri. Suni tijni jinu ni kuita ii ini ri jiin jniñu siki nundo'o un, chi iyo jinu ja yii xaan ja ndo'o ini yo ja tukaa jinu. Iyo jinu ja tu ni kixi ri. Ti tijni kuu ni ka ji'i ri soko ja siki jniñu un. ⁶Sia'an ni jitu ndi'i ini ri ja ni jika ndaa ri sava'ni ga nuu ni yaku ri ja tu ni kivi ri jiin jniñu kue'e. Chi iyo ndaa ini ri siki taka jnu'un xna'an ri. Ti tu kuiti yachi ini ri jiin yivi ja tu chaku yachi ini i nasa kuni ka'an jnu'un ja xna'an ri. Ti nduku ndee ri ja na koo jnu'un mani ini jiin ñani jna'an ri. Ti jiin jniñu sa'a ri, yukan stuu ri ja kancha Espiritu Santo jiin ri. Chi kunda'u ndixia ini ri nuu ñani jna'an ri.

⁷Ti jniñu ri kuu na xndaku ndaa ri jnu'un Cristo Jesús. Ti xna'an ndaa Yandios ja jniñu ña'nu un ndiso ri. Chi ni kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu ri, chi ni kendo ndoo ri nuu ya. Ja yukan ti ni ja'a ya nuu ri sava'ni ga ja nandi'i ri nava na kundee ri siki taka jniñu kue'e ja ka kinjna'an ri jiin, ti kuu nama ri maa ri nuu taka jniñu kue'e ja kii siki ri. ⁸Ti jiin jniñu ja junukuachi ri nuu Yandios, iyo jinu ja ka ja'a i ja yiiñu'un ru'u, ti iyo jinu ja tuu. Iyo jinu ja ka jajna'an ini ru'u, ti iyo jinu ja ka ka'an ndeva'a i siki ri. Iyo jinu ja ka'an i ja chaa xndoña'an kuu ri, ti iyo jinu ka ka'an va'a i siki ri ja chaa ndaa kuu ri.

⁹Iyo yivi tu nde'e nuu ri, ka sa'a i nanu ja kuu ri chaa ñuu jika, ko iyo yivi ja ka jini va'a i nau ja kuu ri jiin na jniñu sa'a ri. Ti iyo jinu ka kuni yivi ja ka'ni i ru'u, ko ni chaku ga ri. Ti vasu ni ka ndo'o ri nda'a i, ko tu ni ka ja'ni i ru'u. ¹⁰Ti vasu iyo kukui'ya ini ri, ko ñini kusii ini ri siki jniñu ni ja'a ya nuu ri. Ti vasu chaa nda'u ka kuu ri, ko sa'a ri ja nduu riku kua'a yivi siki ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu i ja na kuu keta'u i nuu ya. Ti vasu tundo iyo ja ñava'a ri nuu ñuyivi ja'a, ko nuu kancha Yandios, yukan ñava'a kua'a xaan ri sava'ni ga ja nandi'i ri.

¹¹Ñani, chaa ñuu Corinto ja ka kandixia ra Cristo, ru'u Pablo, ja suni kuu ri iin ñani ra naa ra, ni jani kaji ri ndi kuiti jnu'un nuu ra taka nundo'o ni jna'an ri, nava na ndetatu ini ri, vanuxia iyo jnu'un mani ini ri jiin ra. Ja yukan ni kachi ndi'i ri nasa jito ri nundo'o. ¹²Suu ja kunda'u xaan ini ri ro'o naa ra, ti ni kachi kaji ri nuu ra nasa jito ri nundo'o, ko ro'o naa ra kojnuni nu iyo mani ra jiin ri sia'an xi tuu. ¹³Ti kanda'u ri jiin ra nanu kanda'u iin tata jiin se'e da. Suni siukan kanda'u ri jiin taka ra naa ra, ja na kachi ra nuu ri nasa kanchuku ra, nanu ni kachi ri nundo'o jna'an maa ri, siki ja iyo jnumani ini jiin yo naa yo.

Ka kuu yo ve'e Yandios

¹⁴Ru'u Pablo, xndaku ri nuu taka ra ja koto maa kivi nduu ra jiin jniñu kue'e ja ka sa'a yivi tu ka kandixia, chi tu kuu kejna'an ra jiin i. ¿Nusa ti nasa kuu kejna'an jniñu sa'a yivi va'a jiin jniñu sa'a

yivi ndeva'a nu? ¿Ti nasa kejna'an iin nuu yivi jika jiin nduva ñundijin ja sa'a Yandios jiin yivi ka jika nuu ñuñaa, ja ñuñaa kuiti kuankoyo i jiin kuachi? ¹⁵Ti tu iin ni kuu ja va'a jiin ja kue'e, chi tu iin ni kuu Cristo jiin ja'u'u. Ni tu kuu koo mani yivi kandixia jiin yivi tu kandixia kuiti. ¹⁶Ti ansu iin ni kuu jnu'un ja ka nchañu'un yo ini ve'e Yandios jiin jnu'un ja kunchañu'un yo santu. Ti maa yo ka kuu iin ve'e nuu kancha Yandios, maa Yandios chaku, ansu ka kuu yo nanu iin ve'e santu ja tu kuñii kuiti. Chi siukan ni ka'an Yandios nuu tutu ii ya:

Kuncha ri ti kuikonuu ri jiin i nuu kanchuku i.

Ti maa ri kuu Yandios maa i, ti maa i kuu yivi ñuu ri.

Ni kachi Yandios.

¹⁷Ja yukan ni kachi maa Jito'yo, koto maa kivi nduu ra naa ra jiin jniñu kue'e ka sa'a yivi ndeva'a.

Su'va kuxio naa ra, kachi Jito'yo. Koto maa nandeokuñi ga ra kue'e ra jniñu kue'e un.

Yukan na ti nakinse'e ri ro'o naa ra, ni kachi ya.

¹⁸Ti kuu ri Tata nuu taka ra naa ra, ti maa ra kuu se'e yii ri jiin se'e si'i ri, kachi Jito'yo, Yandios kuña'nu xaan ga.

Ni kachi tutu, kachi Pablo.

7 Ñani ri ja kunda'u ini ri, ru'u Pablo, xndaku ri nuu ra naa ra ja jandaa ndixia kuu ja ni ka ni'in yo taka jnu'un ndaa un ja ni chisojnu'un Yandios nuu yo, ja maa ya kuu Tata yo, ti maa yo kuu se'e ya. Ja yukan na sasiin yo maa yo nuu taka ja kue'e ti na kondoo

yo nava tu kivi nduu yo jiin taka jniñu sakue'e siki yiki kuñu yo, ti tu ku'un injnuni yo sava'ni ga jniñu kue'e. Ti na ku'un ini yo ja koto ma skexiko yo taka jnu'un ni ja'a Yandios nuu yo. Chi su'va na kuanta'u yo jnu'un ya, ti jiin yukan ja'a yo ja yiñu'un nuu ya.

Yivi ñuu Corinto ni ka ka'an ini i nuu kuachi i

²Ru'u Pablo, kanda'u ri nuu taka ro'o ja kandixia ñuu Corinto un, ja na kani va'a ini ra ja kuu ru'u, ti na koo jnumani ini. Chi tu ni sa'a kue'e ri nuu ni iin yivi. Ni tu ni xna'an ri ni iin jnu'un kue'e ja na nandeokava ini i, ti no'on i jiin kuachi. Ti ni iin ra tu ni xnda'u ri ro'o. ³Ko jiin jnu'un un tu kuni chakuachi ri ro'o naa ra ja tu ni ka ndo'o va'a ini ra siki ri. Chi ja ni ka'an ri ja kunda'u ini ri nuu taka ra. Ti nini ñukuu ini ri ro'o naa ra, ti nu kuni Yandios ti kuchaku yo naa yo, ti nu tuu, ti na kuū yo naa yo. ⁴Ti chundee xaan ini ri ti kusii xaan ini ri jiin jnu'un ja ka jika ndaa ra, ti ja'a ri jnundee ini maa ri, chi tendi'i yo ka jito nundo'o.

⁵Ti undi ni ka jaa ri ñuu Macedonia, tu kuu kuiti ja ndetatu ri, chi jito ri nundo'o taka ñuu. Chi iyo ja ni ka nduni'in ini yivi nuu jnu'un ni ka'an ri un. Ti ni yu'u ri ja sandau naa kaka yata yivi ni ka kandixia un. ⁶Ti Yandios ja ja'a ya jnundee ini nuu yivi, ka iyo jnu'un kui'ya ini. Ni sa'a ya ja naa kundee ini ri jiin jnu'un ni ka'an Tito na ni nchaa da. ⁷Ti ni kusii ini ri, ko ansu nini maa ri, chi suni ni kusii xaan ini maa da ni ka sa'a ra. Chi ni

kasjnu'un da ja ka ñukuu ini ra naa ra ja na kuni tuku ra nuu ri, jiin ja ka kukui'ya ini ra siki kuachi ra naa ra, jiin ja ka ka'an ini ra ja'a ri ja ka ndi'i ini ra. Ja yukan vi'i ga ni kusii xaan ini ri.

⁸Ti tutu ni taji ri nuu ra naa ra undi nuu, vasu ni sa'a ja ni ka ndukui'ya ini ra, ko tu kukui'ya ini maa ri ja ni sa'a siukan. Chi vasu kukui'ya ini ri na ni taji ri tutu un, ti vijna tukaa, chi ni jini ri ja jaku ni kivi ni ka iyo jnu'un kui'ya ini. ⁹Ti vijna kusii xaan ini ri, ko ansu siki ja ni ka ndukui'ya ini ra, chi siki ja ni ka'an ini ra nuu kuachi ra. Chi ni ka kundee ra jiin jnu'un kui'ya ini nava kuni maa Yandios, ti ansu so ni ka na'nu ini ra naa ra. ¹⁰Chi nu kukui'ya ini yo nava kuni maa Yandios, yukan sa'a ja na ka'an ini yo siki kuachi yo, ti nama ya yo'o. Nusa ti tu ndakuni'in yo ja ni ka'an kui'ya ini yo. Ko nu ka kukui'ya ini yivi ja tu ka kuni kandixia i, ni tu ni jniñu un vasu naa ka'an ini i siki kuachi i, chi sa vi'i ga jna'nu ndatu i jiin un ti naa i.

¹¹Ro'o, chi ni ka kukui'ya ini ra nava kuni Yandios, ti vijna ja ni ka jini ra ja va'a ni nijniñu ja ni ka kukui'ya ini ra un. Chi ni ka nduku ndee ga ra ja ni ka ka'an ini ra nuu kuachi un. Ti ni ka jitu ini ra ja na kendo va'a ra, ti tu ni kejna'an iin nuu ra jiin chaa ka sa'a kuachi un. Ti ni ka nduxaan ndixia ra nuu chaa ka sa'a kuachi un, ni ka yu'u ra ni ka jito ra kuachi un. Yukan ti ni ka ñukuu ini ra ja kuni tuku ra nuu ri, ja iyo jnu'un mani ini jiin yo. Ti ni ka iyo ndixia ini ra ja nduxaan ra nuu chaa ka sa'a kuachi un. Ti

siukan ni ka xna'an ra ja tu na kuachi iyo siki ra, chi tu ni jajna'an ini ra ja sa'a chaa un, ti ni nduxaan ra nuu da, ti maa da ni ka'an ini da nuu kuachi da un.

¹²Ti na ni chaa ri tutu un, ansu maa ni siki chaa ja ni sa'a kuachi un, ni ansu maa ni ja'a chaa ni ndo'o nda'a chaa un. Chi su'va ni chaa ri tutu un nava na sa'a ra nanu siki nasa ni ka ka'an ini ra naa ra, ti siukan ni ka xna'an ndaa ra nuu Yandios ja ni ka jandatu ndixia ra jniñu ni ta'u ri nuu ra naa ra.

¹³Ja yukan ni kusii ini ri siki maa ra naa ra. Ti vi'i ga ni kusii ini ri ja ni jini ri ja iyo sii xaan ini Tito. Ti kusii xaan ini da siki ja mani xaan ni kunchuku ra jiin da na ni kuncha da yukan. ¹⁴Ti tu ni kendo kui'ya ri jiin Tito na ni ka'an ri jiin da ja kusii xaan ini ri, chi yivi va'a ka kuu ra, chi tu ni kendo ri jnu'un kanuū jiin ra naa ra. Chi nanu ni ka jini ra ja iyo ndaa taka jnu'un ni ka'an ri siki ra, suni siukan ni kee ndaa ja ni ka'an ri jiin Tito ja kusii ini ri siki ra naa ra, ja va'a ka siukun ra taka jniñu ni ta'u ri nuu ra. ¹⁵Ti vi'i ga kusii ini Tito jiin ra naa ra vijna, ti ñu'un ini da ja va'a ni ka jandatu ra jnu'un ni ka'an da. Ti ni ka iyo yiñu'un ra, chi ni ka ndi'i ini ra ja tu nduni'in ini ra nuu da. ¹⁶Nusa ti kusii xaan ini ri jiin ra, chi kanu ini ri ro'o naa ra.

Ni ini ni añu yo na kua'a yo

8 Ñani naa ra, vijna ti kuni kachi ri iin jnu'un nuu ra naa ra siki kua'a ja va'a ni sa'a Yandios jiin yivi ka kandixia ja kanchuku ndañu Macedonia. ²Chi vasu ni

jito xaan i nundo'o, ko suni ni iyo sii xaan ini i jiin jnu'un ya. Ti vasu nda'u xaan ni ka ndo'o i, ko va'a xaan ni ka ja'a i xu'un ja kuu nuu inga yivi ka kandixia. ³Chi ja'a ri jandaa ja ni ka kusii ini i ni ka ja'a i nasa ka yijni maa i, ti undi vijna vi'i ga ni ka ja'a i nasa ka ñukuu ini maa i. ⁴Chi ni ka ka'an nda'u xaan i jiin ri, ja na kua'a ri jnu'un ja na chindee jna'an i jiin yo, ja kua'a i xu'un kuu taka ñani jna'an yo ka kandixia ja nda'u i naa i. ⁵Ti vi'i ga ni ka sa'a i ansu nava ndo'o ini ri, chi ñukuu ini i ja kanuu ga ja xnakan na nakua'a i maa i ja kuandatu i nuu Jito'yo jiin nuu ri. Sia'an ni ka sa'a i, chi ñu'un ini i ja ka sa'a i maa iin ni ja kuni maa Yandios. ⁶Ja yukan ni ka'an ndaa ri jiin Tito ja na jaa tuku da nuu kanchuku ra, ti na sino da jniñu ja ni keja'a da, ja nastutu da xu'un ka kekoo ra ja kuu yivi nda'u. ⁷Chi maa ra naa ra, va'a xaan ga ka sa'a ra taka jniñu ra, chi ka kandixia ndaa ra Jesús. Ti va'a ka ka'an ra jnu'un ya, ti va'a xaan ka kujnuni ini ra jiin jnu'un un. Ti vi'i ga ka jitu ini ra ka sa'a ra taka jniñu un. Ti ka kunda'u xaan ini ra ru'u. Nusa ti suni kanuu ja na sa'a va'a ra jniñu ja'a, ja kua'a ra ja kuu yivi nda'u.

⁸Ti ansu ja kuni ri ta'u ri jniñu nuu ra naa ra, chi kachi ri nuu ra nasa kusii ga ini sava yivi ni ka ja'a xu'un un. Ti siukan kuni ri ja suni na kunda'u ndixia ini ra nuu yivi nda'u. ⁹Ti ja ka jini va'a ra nasa va'a xaan ni kuu ini Jito'yo Cristo Jesús, ja ni kunda'u ini ya yo'o, ti ja yukan ni kee ya andivi nuu ni

kuña'nu xaan ya. Ti ni ndunda'u ya nu ni chaa ya nuu ñuyivi ja'a ja siki ro'o naa ra. Ti siukan ni sa'a ya nava na nduña'nu yo jiin ya nuu ta'u ya jniñu, ti na ni'in yo ta'u nuu ya.

¹⁰Ti ja'a kuu jnu'un nava jani ini ri siki jniñu ja kua'a ra xu'un ja kuu yivi nda'u. Va'a ni ka keja'a ka nastutu ra xu'un andujin. Ko ansu maa ni xu'un ni nastutu ra, chi suni ni ka kusii xaan ini ra naa ra nava ni sa'a ra. ¹¹Nusa ti ka sinu ra jiin jniñu un. Ti nanu ni kusii ini ra ja ni ka keja'a ra, suni sia'an na kosii ini ra undi sinu ra, ti taka ra na kua'a nasa ka ñava'a ra. ¹²Chi nu kusii ini yo kua'a yo, ti janta'u ya nuu yo nasa ñava'a maa yo, chi tu jikan ya ja kua'a yo ja tu ñava'a yo.

¹³Ti ansu ja ka'an ri jnu'un ja'a, ti xndi'i ini ra ja nasa ni'in ga ra ja chindee ra nuu yivi nda'u, chi kuni ri ja iin nuu na kava ini ra naa ra. ¹⁴Chi kua'a ka ñava'a ra vijna, ko kua'a ga ja kumani nuu taka i. Yukan ti nu iin kivi ka ñava'a maa i, ti suni kuu taji i ja ka nandi'i ra nu na kumani nuu ra naa ra. Ti siukan iin nuu na kuñava'a taka ra, ¹⁵nava ka'an nuu tutu ii Yandios siki yivi ja ni ka nastutu staa maná undi jana'an: "Chaa ni nastutu kua'a, tu ni kendoso ga. Ti chaa ni nastutu jaku ni, suni tu ni kumani nuu da", kachi tutu.

Jnu'un Tito jiin uu ga da

¹⁶Ti ru'u Pablo, na kuant'a'u ri nuu Yandios ja ni sa'a ya ja ndi'i ini Tito ja'a taka ra nanu ni ndi'i ini maa ri ja'a ra naa ra. ¹⁷Chi ni janta'u da ja ni ka'an nda'u ri jiin da ja na jaa da

nuu kanchuku ra naa ra. Ti siki ja ndi'i ini da taka ro'o naa ra, yukan ni kee da kuaja da ja siuku da nava kuni ini maa da.

¹⁸Ti suni taji ri inga ñani yo kandixia kuaja da jiin Tito nuu ra naa ra. Ti taka nuu ka ndututu yivi ka kandixia, ka jajnu'un i chaa un ja va'a xaan sajniñu da, ja ka'an da jnu'un Cristo Jesús. ¹⁹Ti taka yivi ka kandixia, ni ka nakaji i maa da ja na chindee da kin tejna'an da xu'un ja ni ka ja'a yivi. Ti ka sa'a ri jniñu ja'a nava na kachi yivi ja ña'nu xaan kuu Jito'yo, ja ni ja'a ya jniñu ja'a nuu ri, ti nava na kuni ra ja ka jito nda'u ri yivi nda'u.

²⁰Yukan ka sa'a ri nava tu ka'an ndeva'a ni iin yivi siki ri ja siki xu'un ni ka soko i ja kuu yivi nda'u. ²¹Chi ka nduku ndee ri ja ka siuku ndaa ri taka jniñu ka ndiso ri, ko ansu nini nuu Yandios, chi suni ja kuu nuu yivi.

²²Ti suni taji ri inga ñani yo kandixia kuaja da jiin uu ga chaa ja'a. Ti ja ni kuu tijni jinu ni xna'an da ja kusii xaan ini da, ti ja ka jito nchaa i taka jniñu da. Ti vijna ti vi'i ga jitu ini da ja'a ra, chi ñukuu xaan ini da ja na siuku ra. ²³Ti nu ka jikajnu'un yivi siki Tito, ti kachi ra ja kuu da chaa chindee ru'u ja sajniñu da jiin ri, ja ka'an da jnu'un Yandios ja kuu Cristo Jesús. Ti uu ga ñani yo ja'a, ka kuu da ndaja'a ja ni taji uu ga ñani kandixia nuu ra naa ra. Ti ka kuu da chaa va'a, chi ka nakanajaa yivi nuu Yandios ja kuu maa da, ja vii xaan ka sa'a da jniñu ni ta'u ñani un nuu da naa da. ²⁴Nusa ti ro'o naa ra, ja kanchuku ri jiin ra, na xna'an ra nuu chaa ja'a

ja taji ri nuu ra naa ra, ja iyo mani ndixia ra jiin da, nava na kuni taka ñani ka kandixia ja maa ri ni taji chaa ja'a naa da.

**Na kekoo yo xu'un ja
kuu ñani jna'an yo**

9 Vijna ti tukaa ñu'un ini ri ja chaa ri tutu nuu ra naa ra siki xu'un ja nastutu ra ja kuu ñani yo ka kandixia ja ka ndo'o nda'u i. ²Chi ja ni jini ri ja ni kuu ini ra ja sa'a ra jniñu va'a un. Ti ja yukan kusii ini ri ka'an ri jiin yivi ndañuu Macedonia, ja taka ro'o ja kanchuku ndañuu Acaya, ja ni ka iyo tu'va ra ja kua'a ra xu'un un undi andujin. Ti na kusii ini ra naa ra, chi ja yukan kua'a yivi ndañuu Macedonia, suni ni ka kusii ini i, ti suni ni ka ja'a i xu'un ja kuu yivi nda'u.

³Ti ru'u Pablo, taji ri ñani kandixia ja'a kuaja da nuu ra naa ra, ro'o ja kanchuku ra Corinto, nava na kotu'va ndixia ra xu'un un, chi tu ni ka'an ka'a ri siki ra ja ka iyo tu'va ndixia ra ja siuku ra jniñu un. Chi ka iyo tu'va ra jiin xu'un un nava ni ka'an ri. ⁴Chi sanaa ti chaa ri jiin uu ga chaa ndañuu Macedonia, ti kuni da ja tu iyo tu'va ra, ti ni'in ri jnu'un kanuū, ti suni maa ra naa ra kuta'u jnu'un kanuū, chi ja ni kachi ri ja kotu'va ndixia ra naa ra. ⁵Ja yukan ni jani ini ri ja kanda'u ri jiin taka ñani ka kandixia ja'a ja na jaa da nuu ra. Ti na sino da ja kutu'va ra naa ra jiin xu'un ja ni chisojnu'un ra ja kua'a ra. Ti sia'an kotu'va ra, chi iin ja va'a ja kuu nuu taka ra kuu, ko tu ja chayika yo ro'o naa ra.

⁶Ti chu'un ini naa ra iin jnu'un ja'a, ja nu jaku ni na kua'a ra ti suni jaku ni na ni'in ra. Chi chaa sa'a jaku ni jniñu, suni jaku ni jniñu da nastutu da. Ti chaa sa'a kua'a jniñu suni kua'a jniñu da nastutu da.

⁷Yukan ti ndi iin ndi iin ra kua'a nasa kujaa maa ra. Ti koto kuxii ini ra kua'a ra, ni tu kua'a ra ja chayika ra maa ra nu tu kuu ini ra. Chi kusii ini Yandios jiin yivi ja'a ni ini ni añu, chi ni ini i ja'a i. ⁸Ti Yandios kuu ya sa'a ja kusii xaan ini ra ja va'a chindee ra nuu yivi nda'u. Ti sa'a ya ja nini na kotu'va ini ra ja sa'a ra jniñu va'a un, chi maa ya kuu ja kua'a tendi'i ja nandi'i ra ja kuchaku ra nuu ñuyivi ja'a. Ti vi'i ga kua'a ya nuu ra nava na chindee ra jiin taka jniñu va'a ja nandi'i ja chindee yo jiin. ⁹Chi sia'an yoso nuu tutu ii Yandios siki taka yivi ka chindee yivi nda'u:

Ni ini da ni ja'a kua'a da nuu yivi nda'u.

Ti taka jniñu va'a ni sa'a da un, nini kendo ja kuu taka saa ni.

Kachi tutu ii.

¹⁰Ti kuu ini Yandios nuu yo ja ja'a ya kua'a ja kuu tata nuu chaa sa'a jniñu, chi maa ya kuu ja ja'a staa yaji yo. Chi sia'an sa'a ndixia ya, ti vi'i ga na kua'a ya nuu ra taka ja nandi'i ra ja chindee ra nuu yivi nda'u. Ti suni nakaya ga ya taka jniñu va'a ja ka sa'a ra un. ¹¹Ti Yandios siin ya nakaya ya taka ja nandi'i ra nava na kua'a ra. Ti xu'un ja kua'a ra ki'in nuu taka ñani nda'u xaan, ti maa i nakuanta'u xaan i nuu Yandios siki ja ni sa'a ra jniñu va'a un, nava ni kanda'u ri jiin ra naa ra. ¹²Sia'an

kuu, chi xu'un ja ka taji ra nuu yivi nda'u un, ansu nini ka jni i sia'an ni ja kumani nuu i. Tuu, chi su'va ka nakuanta'u xaan i nuu Yandios ja siukan ni sa'a ya ja ka chindee ra nuu i. ¹³Ti nu sia'an ka chindee ra jiin ja ka nandi'i yivi nda'u, nusa ti ka nakuanta'u i nuu Yandios ja ña'nu kuu jniñu sa'a ya, chi ka chindee ra ja kumani nuu i. Ti ka nakuanta'u i nuu ya jiin jniñu va'a un, chi ni ka ja'a ra jandaa ndixia ja ka kandixia ra jnu'un Yandios siki Cristo nanu ka kandixia i naa i suni. Ti suni jiin jniñu va'a un ja'a ra jandaa ja ñu'un ini ra ja kuandatu ra jnu'un Cristo nanu ka jandatu maa i. Yukan kuu ja nakuanta'u i nuu Yandios ja siukan ni sa'a ya ja ni ka ñu'un ini ra ja chindee ra i, jiin ja suni ñu'un ini ra ja chindee ra taka ja kumani nuu sava ga yivi. ¹⁴Ti yivi nda'u un ka ni'in i xu'un ja ka taji ra, suni kakanta'u i ja'a ra. Chi koo mani xaan i jiin ra siki ja va'a xaan sa'a ya jiin ra, ja ni ka chindee ra i jiin taka ja kumani nuu i.

¹⁵Ti na kuta'u yo nuu Yandios, chi ni ja'a ya Se'e ya nuu yo ja kuu iin ta'u ka'nu xaan ga, ti tu kujaa kuiti yo ja xndaku ndi'i yo jnu'un ya.

**Jniñu ña'nu ndiso Pablo
ja kuu da apóstol**

10 Ti ru'u Pablo, ka'an nda'u ri jiin taka ro'o, ja kanchuku ñuu Corinto, ti ka'an nda'u ri jiin ra jiin jnu'un ni ka'an maa Cristo, ja vita ini ya ti mani ini ya. Ru'u, chi ka ka'an sava ra ja nu kancha ri jiin ra, ti su'va nda'u ga sa'a ri maa ri, ko nu kancha jika ri, chi chundee

ini ri ka'an ni'in ri jiin ra naa ra. Siukan ka ka'an sava ra. ²Yukan ka'an nda'u ri jiin ra ja nu na jaa ri nuu kanchuku ra, ti tu nduku ra ja nduxaan tuku ri nuu ra. Chi sava ra ka ka'an ja sa'a ri jniñu nanu ka sa'a yivi ja kanchuku ñuyivi ja'a ja tu ka kandixia i Cristo. ³Ti vasu kancha ri ñuyivi ja'a, ko tu sajniñu ri nanu ka sa'a yivi kanchuku ñuyivi ja'a, ja ka kanaa i jiin jna'an i, chi ka nduni'in ini i, ti ka sa'a i jniñu kue'e. Chi su'va kanaa ri jiin taka jnu'un kue'e un. ⁴Ko tu jani ini ri ja kanaa ri jiin jniñu kue'e un ti kundee ri jiin, ti kuu kundee ri siki jnu'un kue'e un, chi ka'an ri mani jnu'un ndaa ja ja'a maa Yandios, chi kachi Yandios ja ña'nu ga kuu jnu'un ya ja kundee siki taka jnu'un kue'e ja ka ka'an yivi ñuyivi ja'a, ja ka nduni'in ini i siki jnu'un Yandios. ⁵Siukan kuu xnaa ri taka jnu'un ja jajniñu yivi ka kanaa siki jnu'un Yandios. Ti jiin jnu'un Yandios kundee ri siki jnu'un ka ka'an vixi yivi siki jnu'un Yandios. Ti jasi ri taka jnu'un un ja ka ndo'o ini i ja iin nuu jiin jnu'un ya. Sia'an sa'a ri nava na kandixia i Cristo. ⁶Ti ndi'i ra kuandatu taka jnu'un Yandios ja ta'u ri. Yukan na ti kotu'va ri ja kua'a ri nundo'o nuu taka ga yivi ja tu kuni kuandatu i nuu jnu'un Yandios.

⁷Ti taka ra yukan, chi tu ka jani va'a ini ra nasa ka'an sava ga yivi un. Chi iyo yivi ja ka'an vixi i ja jandaa ndixia kuu ja yi'i i nda'a Cristo, ti nuu maa iin ni Cristo ka junukuachi i. Vatuni ka'an i, ko siki yivi un na kani va'a ini i ja suni siukan junukuachi ri nuu ya.

⁸Ti chundee xaan ini ri ja ka'an ri jnu'un siki jniñu ndiso ri ja ni ja'a Jito'yo nuu ri, ti tu kukanuu ri. Chi jniñu un kuu ja chindee ri ro'o jiin jnu'un Yandios, ja xna'an ri nuu ra nava na kuixia ini ra jiin jnu'un un, ansu ja sa'a ri ja ndeokava ini ra nuu kuachi. ⁹Ka'an ri un nava tu kani ini ra ja nduku ri jnu'un siu'u ri taka ra jiin tutu ri. ¹⁰Chi sava ra ka ka'an ja taka tutu taji ri, mani nduxaan ri ti ni'in xndaku ri jniñu. Ko tuu, chi nu chaa ri tutu un tu kundee ini ri ja xndaku ni'in ri. Ti suni tu ka'an vii ri ti'li, kachi sava ra. ¹¹Ti yivi ka'an ja siukan kuu, ti na sa'a i ja nanu ka'an ni'in nuu tutu ri ja kande jika ri, ti suni sia'an ni'in xndaku ri jniñu nuu ra nu na kuncha ri jiin ra.

¹²Ti va tu chundee ini ri ja sa'a ña'nu ri maa ri nanu ka sa'a sava chaa un ja ka jajnu'un da maa da. Chaa un, chi iyo ñaa xini da, ti ka'an vixi da ja kuña'nu ga da ja kuu jna'an da. Ti tu ka sa'a da nasa iyo ga nuu Yandios. ¹³Ko siki jniñu ndiso ri, tu nduku ri ja nduña'nu ri nuu inga jniñu ja tu ni ja'a ya nuu ri. Chi su'va sa'a teyii ri maa ri siki jniñu ni ja'a Yandios nuu ri, chi ni ja'a ya jnu'un ja na sa'a ri jniñu un nuu ro'o, yivi ñuu Corinto. ¹⁴Ti vatuni sa'a teyii ri maa ri jiin jniñu un nuu ro'o chaa ñuu Corinto, ti tu jakuiñi ri ja ka'an ri un, chi jandaa ndixia kuu ja xnakan maa ri ni ka'an jnu'un Yandios siki Cristo. ¹⁵Ti tu kuva'a ini ri siki jniñu ni sa'a inga chaa, chi mani jniñu ja ni ja'a Yandios nuu maa ri na xna'an ri. Chi ñu'un teyii ini ri ja vi'i ga na kandixia ra, ti vi'i ga na kundiyoy ini

ra kuandatu ra nuu jnu'un Yandios. Ti siukan na ndukua'a jniñu ni ja'a Yandios nuu ri ja sa'a ri jiin ra naa ra. Chi maa Yandios kachi ja taka ñuu na sa'a ri jniñu un. Ti yukan na kuandatu i nuu jnu'un ya, yukan ti ni'in ri jnundee ini. ¹⁶Ja na ki'in ri uu ga ñuu ka iyo ichi jata ñuu ra un, ja na kuu jicha ga nuu kuikonuu ri ka'an ri jnu'un Cristo Jesús. Ko tu kivi nduu ri ja sa'a vixi ri ini ri nuu ja ni jikonuu inga chaa ni ka'an jnu'un Cristo Jesús.

¹⁷Ti nu nau chaa kuni nduña'nu teyii, ti na nduña'nu da siki ja na sa'a Jito'yo, ti ansu siki ja sa'a maa da. ¹⁸Chi ka iyo chaa ka ja'a jandaa ja kuu maa da, ti kachi da ja va'a ga kuu jniñu sa'a da. Ko chaa jajnu'un maa Jito'yo, yukan kuu ja kendo yiñu'un nuu ya.

Ka'an Pablo siki chaa ka xndoña'an

11 Taka ro'o ja kanchuku ñuu Corinto, na koña'a jnu'un ka'nu ini ra naa ra, ti na ka'an ri jaku ni jnu'un siki jniñu nava ka ka'an yivi naa i. Ko kuaka'nu ndixia ini ra siki jnu'un un, ²chi ka'an ri siki jniñu ni sa'a ndijin ri ja ka jini ndaa ra. Ja yukan kukuiñi ndixia ri ja'a ra, ti ndi'i ini ri siki ro'o naa ra. Chi maa Yandios sa'a ja sia'an na kukuiñi ri ja'a ra. Chi taka ro'o, ka kuu ra nanu iin ña'an ja iyo ndoo, chi jiin jniñu yukan ni sa'a ri ja na kejna'an ra jiin Cristo, ja kandixia ndaa ra jnu'un ya, nanu kejna'an iin ña'an jiin yii ña.

³Ko ndi'i ini ri ja sanaa ti kandixia ra jnu'un ka ka'an uu ga yivi ti xnda'u da ro'o, ti xndoo ra jnu'un ja chiñu'un ra Cristo jiin ni

ini ni añu ra. Chi suni siukan ni sa'a ja'u'u jiiin Eva, chi ni kivi ini iin koo, ti ni xnda'u i ña jiiin jnu'un ndichi. ⁴Ndi'i ini ri siki ro'o naa ra, chi kii inga chaa nuu kanchuku ra ti tu ka'an da jnu'un Jesús nanu ni xndaku ri nuu ra naa ra, ti va'a ka janta'u ra inga espíritu ja tu kejna'an jiiin Espíritu Santo. Ti yachi ka janta'u ra jnu'un ka'an inga chaa un ja tu kejna'an jiiin jnu'un Jesús. ⁵Ti taka chaa un ka kandixia ra ja ka'an da ja ka ndo'o ini da ja ka kuu da apóstol kuña'nu ga, ko na kachi ri ja tu kuña'nu kuiti chaa un nuu ri. ⁶Chi vasu tu ni'in va'a ri jnu'un ja ka'an vii ri, ko chaku va'a ini ri taka jnu'un xna'an ri nuu ra naa ra. Ti siki jniñu ndiso ri un, va'a xna'an kaji ri taka jnu'un kanuu, nava na chaku va'a ini ra naa ra.

⁷Tu ni jikan ri xu'un nuu ra naa ra, ja ni ka'an ri jnu'un Yandios siki Cristo. Yukan ni sanda'u ri maa ri ja ni sa'a ri jniñu jiiin nda'a ri nava tu kakan ri xu'un nuu ra. ¿Nusa ti vijna ti kankuachi ra nuu ri ja siukan ni sa'a ri nu? ⁸Chi nuu sava ga ñani yivi ka kandixia ni ki'in ri xu'un ni ka ja'a i, nava na kuajniñu ri ja kuncha ri jiiin ra ja na xndaku ri jnu'un ya nuu ra naa ra. ⁹Chi na ni kuncha ri jiiin ra naa ra ti ni nandi'i ri xu'un, ko tu ni jikan kuiti ri nuu ni iin ra ja xndi'i ri ini ra. Chi ñani yo ja ka kandixia ichi ñuu Macedonia, ni ka ja'a da nuu ri ja ni nandi'i ri. Ti siukan tu ni xndi'i kuiti ri ini taka ro'o naa ra. ¹⁰Ti siki ja iyo niña mani jnu'un ndaa Cristo injnuni ri, ja yukan ka'an ri ja ni xndaku va'a ri jnu'un

Yandios siki Cristo. Ti tu ni ki'in ri xu'un nuu ni iin yivi ni ndañuu Acaya, nava tu kasi i ja iyo sii ini ri ja siukan ni ka'an ri jnu'un Cristo. ¹¹¿Va nu tu kunda'u ini ri nuu ra naa ra ja ka'an ri siukan, ka jani ini ra nu? Ko tuu, chi maa Yandios jini va'a ya ja kunda'u ini ri nuu ra naa ra.

¹²Ko na kachi ri ja siin ri jiiin jniñu ni ja'a Yandios nuu ri, ko tu ki'in ri xu'un ra naa ra jiiin jniñu un. Ti sia'an na kasi ri taka jnu'un vixi ka ka'an uu ga chaa un, ja ka ka'an da ja iin nuu ni ka sa'a da jniñu ya jiiin ri. ¹³Ti chaa un, chi ansu apóstol ndaa ka kuu da, chi mani ka xnda'u da jiiin jniñu ka sa'a da. Ti sa'a da ja ka kuu da apóstol nuu Cristo. ¹⁴So naa ini yo ja siukan ka sa'a da, chi ja ni jini yo ja ja'u'u un ni nasama maa, ti xnda'u yaku, nanu ja kuu iin ángel Yandios ja ndincha ti sa'a mani jniñu ndoo. ¹⁵Ja yukan suni so naa ini yo nde'e yo taka chaa ka jajniñu nuu ja'u'u un, chi xnda'u da maa da ja chaa jika ndaa kuiti kuu da. Ko chaa kivi ja ni'in da ya'u da siki jniñu ndeva'a ka sa'a da un.

Nundo'o ni jito Pablo ja kuu da apóstol

¹⁶Inga jinu ka'an ri jiiin ra naa ra ja ni iin ra tu kani ini ja chaa kaku'u kuu ri. Ko nu sia'an ka ndo'o ini ra, ti va kuenta'u ra ru'u jiiin jnu'un ka'an ri nanu iin chaa kaku'u nusa. Ti nu sia'an, va suni maa ri kusii ti'li ini ri nanu ka sa'a uu ga chaa yukan. ¹⁷⁻¹⁸Ja ka'an ri siukan, ko ansu ja ni ka'an maa Jito'yo kuu ja ka'an ri, chi sa nanu

chaa iyo ñaa xini, sia'an ka'an ri ja kusii teyii ini ri nusa. ¹⁹Ti kanu ini ri ro'o naa ra, chi va'a ka janta'u ra nuu chaa ka ñaa xini, chi ndixia ra ja chaa ndichi xini ka kuu ra, chi tu'va xaan ra naa ra. ²⁰Ko janta'u ra taka chaa un ja ka chayika da ro'o ja na kunukuachi ra nuu da, jiin taka chaa ka chayika ro'o ja na kua'a ra taka ja nandi'i da ja kuchaku da. Suni ka janta'u ra taka chaa un ja ka xnda'u da ro'o jiin jnu'un ka'an da. Ti nu chaa un sa'a ña'nu da maa da nuu ra ti vasu na kua'a da jiki nuu yiki nuu ra, va kuantu'u ra chaa un. ²¹Ti vasu kukanuu ri ja kachi ri, ko na kachi ri ja va tu kuña'nu ri ja kusii teyii ini ri nanu ka sa'a taka chaa un.

Ko vijna ti nu iyo sava chaa ka chundee ini da ka'an da ja kusii teyii ini da naa da, ti suni na chundee ini tu maa ri nusa. Ti na ka'an ri nanu ka ka'an chaa un ja ka'an da nanu chaa ñaa xini. ²²Ti nu kusii teyii ini da ja chaa hebreo ka kuu da, ti suni ru'u. Nu kusii teyii ini da ja se'le nación Israel ka kuu da, ti suni ru'u. Ti nu kusii teyii ini da ja kuu da jna'an tata Abraham na jana'an, ti suni ru'u. ²³Ti vijna ka'an ri nanu ka'an chaa ñaa xini un, chi na kachi ri ja kusii teyii ini ri ja junukuachi ri nuu maa Cristo. Ti chaa ka xndoña'an un ka ka'an da ja ka junukuachi da nuu Cristo, ko ru'u vi'i ga ka'an ndaa ri ja junukuachi ri nuu ya, chi vi'i ga sajniñu ri ansu taka ga chaa un. Ti tijni ga jinu ni kani yivi ru'u. Suni tijni jinu ni ja'an ri vekaa. Ti suni tijni jinu ni ka kuni ka'ni yivi ru'u ja na kuñ ri. ²⁴Ti jna'an ri chaa

hebreo un, u'un jinu ni ka kani da ru'u jiin yo'o ñii, iin ku'va oko xia'un kuun jinu ni ka ja'a da siki ri taka jinu. ²⁵Uni jinu ni ki'in ri yujnu xii. Ti iin jinu ni ka ja'a da yuu siki ri. Uni jinu ni kee ka'nu barco ri chii nducha mar un. Iin ñuu jiin iin nduu ni ka yosojnene ri undi sava kuiti mar un. ²⁶Ti siki jniñu ndiso ri, tijni jinu jito ri nundo'o ja jika ri ichi. Ti ni kaku ri nuu taka yucha na'nu un. Ti ni kaku ri nuu taka ñakui'na. Suni ni kaku ri nuu yivi nación ri jiin yivi ñuu jika. Ni kaku ri nuu yivi ñuu ja ni ka ndondaa siki ri. Suni ni kaku ri nuu yaku ri nuu ñu'un te'e, jiin nuu jika ri nuu nducha mar ti suni ni kaku ri. Ti suni ni ndo'o ri siki jniñu kue'e ja ka sa'a jna'an ri hebreo ja ka xndoña'an da. ²⁷Kua'a nundo'o ni jna'an ri ja ni ndi'i ini ri. Kua'a jinu ni ja'ni ri maa ri jiin ma'na ja tu ni kixi ri. Ni ji'i ri soko. Ni ichi ri nducha. Ti ja siki jniñu ndiso ri tijni jinu ni iyo ndicha ini ri. Tijni jinu ni kuita xaan ri. Ni ndo'o ri kajin ti ni kumani sa'ma nuu ri.

²⁸Ti siki taka nundo'o ni ndo'o ri yukan, chi iyo ga. Ko ndi kivi nakani ini ri, ti jitu ini ri ja kuu taka yivi kandixia. ²⁹Ti nu iyo iin yivi ma'ñu yivi un ja tu kuni siuku ndaa i jnu'un Yandios siki Cristo, ko ndo'o xaan ini ri ja kuu i. Ti nu iin yivi un na kanakava i nuu kuachi ja sa'a inga yivi, ti kondo'o ri jnu'un kanuu jiin jnu'un kuiti ini.

³⁰Ti nu kanuu ja kusii teyii ini ri, nusa ti na kusii teyii ini ri siki taka nundo'o yukan ja ni ndo'o ri, ti na siuku ri jiin jniñu ndiso ri

nuu Yandios, chi taka nundo'o un xna'an ja tu iyo ndee ini maa ri ja siuku ri jniñu un. ³¹Ti Yandios, ja kuu Tata Jito'yo Cristo Jesús, jini va'a ya ja ka'an ndaa ri. Ti ja kuu taka saa ni na ka'an yivi ja ña'nu xaan ga kuu Yandios.

³²Na ni kunde ri ñuu Damasco, ti gobernador ja ta'u jniñu ni región nuu yinda'a rey Aretas, ti ni jani da soldado ka ndito va'a taka yuxe'e nama ja jikonduu ñuu un, ja jniñi da ru'u ja ki'in ri vekaa niku. ³³Ti ni kivi ri ini iin chika ka'nu, ti yivi ka kandixia un, ni ka tava i ru'u yu'u ventana iin ve'e ja iyo siki nama un, ti ni skuun i ru'u jiin chika un. Ti siukan ni kaku ri nuu chaa yukan, ja ni ndo'o ini da ja jniñi da ru'u niku.

Ja ni naxna'an Yandios nuu
Pablo ja na stuu da nuu yivi

12 Ti ru'u Pablo, kachi ri ja tundo ni jniñu ja kusii teyii ini yo, ko na kachi ri iin jnu'un siki iin ja ni naxna'an maa Jito'yo nuu ri. ²Jini ri iin chaa kandixia Cristo, ti ni kuu xia'un kuun kuiya ja ni sa'a ya ja ni ndaa chaa un kua'an da undi andivi kuu uni. Ko tu jini ri nu ni ja'an da jiin yiki kuñu da xi tuu, xi ni xndoo da yiki kuñu da, tu jini ri. Maa Yandios kuu ja jini. ³Ti jini ri chaa un, ti tu jini ri nu kua'an da jiin yiki kuñu da, tu jini ri. Maa Yandios kuu ya jini. ⁴Chi ni sa'a ya ja ni nchaa chaa un nuu kanchuku ndiyi ni ka nanita'u. Ti ichi chukan ni jiniso'o da jnu'un ja tu kuu xndaku da nuu inga yivi. ⁵Ti siki ja ni sa'a Yandios siukan jiin chaa un, kuu ja kusii teyii ini ri, ko

siki maa ri, chi tu kusii ini ri. Ko ndixia ja kusii teyii ini ri siki taka nundo'o ni ndo'o ri un ja siuku ri jniñu ndiso ri, chi taka nundo'o un xna'an ja tu na jaa iyo ini maa ri ja siuku ri jniñu un. ⁶Ko nu ka'an ri jnu'un siki maa ri ja kusii ini ri, ti ansu ja naa xini ri ja sa'a ri siukan, chi jandaa ndixia iyo jniñu ri ja kusii teyii ini ri. Ko tu sa'a ri, chi tu kuni ri ja kondo'o ini yivi ja kuña'nu ga ri ja ni jini i xi ja ni jiniso'o i ka'an ri.

⁷Ti siki ja ni xna'an ndijin Yandios ru'u kua'a ja vii xaan kaa nuu ni ndaa ri un. Ja yukan tu kuni ya ja sa'a ña'nu ri maa ri. Ja yukan ni ja'a ya iin nundo'o ja kondo'o yiki kuñu ri. Ti siki un ni ja'a ya jnu'un ja na sajniñu ja'u'u un, ja xndo'o ru'u nava tu sa'a ña'nu ri maa ri. ⁸Ti uni jinu ni ka'an nda'u ri jiin Jito'yo ja na chajiyo ya un ki'in. ⁹Ko ni ka'an ya jiin ri: “Tuu, chi tu kumani ja kunda'u ini ri ro'o. Jandaa ndixia kuu un, chi nu jani ini yivi ja tu kundee i ja sa'a i jniñu, ja ta'u ri nuu i. Nusa ti sa'a ri ja ni'in ga i jnu'un ndee ini i nava na siuku i jiin jniñu un”, ni kachi ya. Ja yukan ti kusii ini ri ja ndo'o ri nundo'o nu sa'a ri jniñu un, chi siukan sa'a Cristo ja vi'i ga na kuni ini añu ri sa'a ri jniñu ni ja'a ya nuu ri. ¹⁰Ja yukan kuu ja kusii teyii ini ri ja ndo'o ri nundo'o ni siuku ri jniñu un. Ti siki jniñu un ka'an kue'e i siki ri, jiin ja iyo kua'a ja tu kumani, nau ni jiin ja jito u'u yivi ru'u, jiin taka ga nundo'o kondo'o ri siki Cristo. Chi nu jani ini ri ja tu kuiti ja siuku ri jiin jniñu un, ti kivi un sa'a ya ja ni'in ri jnu'un ndee ini ja kundee ri.

**Ndi'i ini Pablo siki yivi ka
kandixia ñuu Corinto**

¹¹Yukan ti ka'an ri nanu iin chaa ñaa xini ja ni kusii teyii ini maa ri nusa. Ti siki ja tu ni ka kandixia ra ru'u, ti ja yukan ni sa'a ri siukan. Chi kanuu ja ni ka'an ra ja'a ri nuu chaa ka'an siki ri, ko tu ni sa'a ra siukan, vasu tu kumani kuiti siki jniñu sa'a ri nuu jniñu ka sa'a chaa ka ka'an ja ka kuu da apóstol kuña'nu ga. ¹²Chi ni sa'a ndixia ri tijni jniñu ña'nu nu ni kuncha ri jiin ra ini ñuu Corinto yukan, ti jiin jniñu un ni ja'a ri jandaa ja kuu ri apóstol ndiso jniñu nuu Yandios. Chi jniñu ña'nu un ni ja'a jandaa ja maa Yandios ni taji ya ru'u, jiin ja ni naa ini yivi ja ni jini jniñu ña'nu un, jiin ja xna'an ja kuña'nu xaan ga Yandios, ja ni ja'a ya jniñu un nuu ri ja na ka'an ri jnu'un ya. Ti ni siin ri jiin jniñu un nuu ra naa ra vasu na koo ndo'o koo nene ri ja na siuku un. ¹³Vasu ni sa'a ri jniñu un, ko tu ni sa'a ri nanu ni sa'a ri nuu uu ga yivi ka kandixia, chi tu ni jikan ri nuu ra ja kuchaku ri. Ja yukan tu ni kundee iin nuu ra jiin uu ga yivi ka kandixia un ja ni ja'a ja kuchaku ri. Ti saka'nu ini naa ra nu siukan ni sa'a ri kuachi, ja tu ni jikan ri nuu ra naa ra ja kuu ja kuchaku ri un nusa.

¹⁴Vijna ti iyo tu'va ri ja jaa nde'e ri ro'o naa ra jinu kuu uni. Ti suni tu kakan ri nuu ra ja kuu kuchaku ri, chi ansu yukan kuu ja kuni ri, chi sa ja kanuu ga un jitu ndi'i ini ri na kendo va'a ra nuu Yandios. Yukan ka'an ri, chi ka kuu ra se'e ri ja jitu ndi'i ini ri, ti se'e ansu kanuu

ja nakaya i ja kuu tata i. Chi su'va tata un kanuu ja kua'a da ja nandi'i se'e da. ¹⁵Ja yukan kuu ja ka kuu ra nanu se'e ri, ti nu kuaja ri yukan, ti kusii ini ri ja vi'i ga sajniñu ri jiin ni ini ni añu ri jiin ra naa ra. Ti sia'an ndiyo ini ri sajniñu ri undi tukaa kundee ri siin ri, chi jitu ndi'i ini ri siki ro'o naa ra ja na kendo va'a ra nuu Yandios. Ti vasu siukan kunda'u ini ri ro'o naa ra, ko ro'o ti'li ni ka kunda'u ini ra ru'u.

¹⁶Ti iyo jaku ra un ja ka'an ja vasu tu ni jikan ri nuu ra ja kuu kuchaku ri, ko chaa xndoña'an kuu ri, chi ni nduku ri nasa ndichi ja ni'in ri xu'un ra, chi sia'an ka ka'an sava ra. Ko tuu. ¹⁷Ti ru'u Pablo, jikajnu'un ri ro'o naa ra, chaa ni taji ri un, iyo iin da ja ni xnda'u ro'o naa ra ja keni'in da xu'un ra ja kuu maa ri nu? Ko tu kuiti. ¹⁸Ti ni ka'an nda'u ri jiin Tito ja kuan nde'e da ro'o naa ra, ti ni taji ri inga ñani kandixia ni jaa jiin da. Ti jikajnu'un ri ro'o, ¿ni xnda'u Tito ro'o naa ra ja ni keni'in da xu'un nuu ra ja kuu maa da xi nau? Tuu, chi iin nuu ni ka sa'a ndinduu ri, chi iin ni ichi ka jika ri.

¹⁹¿Ti siki taka jnu'un xndaku ri ja'a, ka jani ini ra ja na nduku ri ka'an ri ja'a maa ri nu? Ko ansu siukan kuu, chi ja jini Yandios ja ka'an ri mani jnu'un ja kuni Cristo. Ti jini ya ja kunda'u ini ri ro'o, ñani. Ti siki un xndaku ri jiin taka jnu'un ja'a nava na kendo'o ini ra naa ra jiin jnu'un Yandios. ²⁰Sia'an siin xndaku ri, chi yu'u ri ja chaa ri nuu ra, ti sanaa ti kuni ri ja tu ka sa'a ri jniñu va'a ja jajna'an ini ri. Ti ro'o naa ra, suni tu jajna'an ini ra nu

iyo ja nduxaan ri nuu ra. Chi sanaa ti kanaa ra, xi kukuasun ini ra, xi kuiti ini ra, xi sasiin jna'an ra, xi chakuachi ra siki jna'an ra, xi ka'an ndeva'a siki jna'an ra, xi nduvixi ra maa ra ja tu kejna'an jiin jniñu ka sa'a ra. ²¹Ti yu'u ri ja nu na chaa tuku ri, ti kua'a Yandios jnu'un kanuū ini ri siki jniñu kue'e ka sa'a ra. Ti kukui'ya ini ri nu iyo kua'a ra ja ni ka nchakuachi undi nuu, ti tu ja'i nakani ndi'i ini ra ja xndoo ra jniñu kue'e un, jiin yivi ja ka yisikincha'a jna'an siki jnu'un sii ini, jiin sava'ni ga nuu jniñu kue'e ka sa'a ra un, ja tu ja'i naa ini ra.

**Kanxia'u Pablo jiin jnu'un
xndaku da sandi'i ni ga**

13 Ja'a kuu uni jinu ja kuan nde'e ri ro'o naa ra. Ti na sa'a ndaa yo jniñu ja ka'an tutu ii Yandios. Jiin jnu'un uni testigo ti kundaa taka jniñu. ²Ti ndixia ja ja ni xndaku ni'in ri nuu yivi ka sa'a kuachi un, ti suni sia'an nuu sava ga i. Ti vijna vasu jika kancha ri jiin ra, ko nu na jaa ri inga jinu, ti tukaa kuanka'nu ini ri nuu i jiin kuachi i. ³Ti iyo ichi ri ja sa'a ri sia'an, nusa ti na kondaa ja mani ka'an ri jiin jnu'un ni ja'a Cristo. Ti nu ka'an ri mani jnu'un ni ja'a Cristo, nusa ti na xna'an ri jniñu ña'nu ja sa'a ya jiin ri ja xndaku ri, nuu ra jiin jnu'un ja nduxaan ri. ⁴Chi vasu ni iyo vita ini Cristo ja tu ni xna'an ya jniñu ña'nu ya na ni ji'i ya nuu nda'a cruz, ko vijna ti chaku ya siki jniñu ña'nu ni sa'a Yandios jiin ya. Ti suni siki ja yi'i ri jiin ya, ti iyo vita ini ri ja tu ja'i ni nduxaan ri jiin ra naa ra. Ko vijna nu na jaa

ri nuu kanchuku ra ñuu Corinto, ti suni na xna'an ri nuu ra ja ndiso ri jniñu ña'nu ja ni ja'a Yandios nuu ni kancha ri ñuyivi ja'a.

⁵Ko vijna na kachi ri nuu ra naa ra, ja na nduku ndee ra nu ka kandixia ndaa ra jnu'un Yandios siki Jesús xi tuu. Ti na sa'a va'a ra nava ndiyo ini ra siuku ra jnu'un un, nava tu jna'nu ndatu ra nuu Yandios. ¿Xi tu ka jini ra ja Cristo Jesús kancha ya jiin ra naa ra siki ja ka kandixia ra maa ya nu? Ti nu ka kandixia ndaa ra jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, nusa ti tu jna'nu ndatu ra nuu ya. ⁶Ti maa ra naa ra, nu sa'a va'a ra un, nusa ti ñu'un ini ri ja na kuni ra ja suni iyo jnu'un ka'nu ini Yandios, ja ni tatu ya nuu ri iin jniñu ña'nu, ja kuu ri iin apóstol ni taji ya. ⁷Ko ja kuu maa ra naa ra, jikanta'u ri nuu Yandios ja tu ka sa'a ra ni iin jniñu kue'e ja nandi'i nundo'o. Ko tu jikanta'u ri un nava na kuni ra ja kendo va'a maa ri nuu Yandios, jiin ja ni tatu ya ru'u jiin iin jniñu ña'nu. Tu kuni ri un. Mani jikanta'u ri nuu Yandios ja kuu maa ra, ja ka sa'a ra mani jniñu va'a ja kuni maa ya. Mani yukan kuni ri, vasu nu kundee ra un xi tuu, ti kendo ri nuu ra nanu chaa ja tu ndiso jniñu ña'nu nuu Yandios. Chi nu sa'a ra mani jniñu ndaa yukan, nusa ti tu iyo ichi ja nduxaan ri jiin ra siki jniñu ña'nu ndiso ri nuu Yandios. ⁸Chi nu ka sa'a ra mani jniñu ndaa un, nusa ti tu iyo ja kankuachi ri siki ra, chi tu kasi ri jniñu ndaa, chi su'va siuku ri jiin jnu'un ndaa un.

⁹Ja yukan kusii ini ri ja vita ini ri, chi tu ndo'o ini ri ja xndaku ri

nuu ra jaa nduxaan. Yukan kusii ini ri xna'an ri ja vii na sa'a ra mani jniñu va'a. Ti nini jikanta'u ri ja'a ra ja na kuixia ini ra jiin jnu'un Yandios. ¹⁰Ti ru'u Pablo, chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra xnakan, ti sa na jaa ri nava nu na chaa ri, ti tu iyo ja nduxaan ri nuu ra naa ra. Chi ni ja'a Jito'yo jniñu ja'a ndiso ri, nava na sa'a ri ja na uixia ini ra jiin jnu'un ya, ansu ja sa'a ri ja na nandeokava ra jiin kuachi, ti naa ra.

¹¹Vijna ti ru'u Pablo, ka'an ri jnu'un sandi'i ni ga ja'a nuu ra. Ti kachi ri ja na kosii ini ra. Ti na sandee ini ra naa ra jiin jnu'un Yandios siki ja taka ra na nduku ndee sa'a mani jniñu va'a. Ti na chaku va'a ini ra jnu'un ni chaa ri nuu tutu ja'a. Na koo ñin nuu ini ra jiin jna'an ra, ti na kunchuku vii na kunchuku mani ra jiin ñanijna'an

ra. Ti nu sia'an iyo ti na kuncha Yandios jiin ra, chi maa ni Yandios kuu ya kua'a jnu'un ndee ini nuu yo naa yo, chi mani maa ya kuu ja kunda'u ini yo'o.

¹²Kanxia'u jiin jna'an, ti yiñu'un teyu'u nuu jna'an ra.

¹³“Sa'a ndee ini naa ra”, kachi taka ñani yo ka kandixia ja ka iyo ja'a.

¹⁴Ti ru'u Pablo ñukuu ini ri ja kancha ra jiin jnu'un vii ja kunda'u ini Jito'yo Cristo Jesús ro'o naa ra, ti siki yukan kusii xaan ini ya ja taji ya jnu'un ndee ini nuu ra. Suni ñukuu ini ri ja kancha jnu'un vii ja kunda'u ini Yandios ro'o naa ra, jiin ja kancha jnu'un vii ja ni nduu ñin nuu ini ra jiin jna'an ra, siki ja taka ra ni ka ni'in Espíritu Santo ja kancha ya jiin ra vijna. Ti sia'an na koo.

Carta ni chaa Pablo

nuu yivi ndañuu

Galacia

Ja na sandee ini yivi ndañuu Galacia

1 Ru'u Pablo, chaa ri tutu ja'a, ja kuu ri apóstol nuu Cristo Jesús ja ka'an ri jnu'un ya. Ko ansu yivi ni nakaji ru'u ja kundiso ri jniñu un. Ti ni ansu yivi ni xndaku nuu ri ja sia'an na ka'an ri. Chi su'va, maa Cristo Jesús jiin Tata yo Yandios, ya ni xnandoto Jesús nuu ñuji'i.

²Tendi'i ñani yo ja kanchuku ja'a jiin ri, ka taji ri tutu ja'a nuu ra naa ra, ja ka kuu ra yivi ka kandixia ja kanchuku ndañuu Galacia.

³Ti maa Tata yo Yandios jiin Jito'yo Cristo Jesús, na kunda'u ini ya, ti na chindee chituu ya ro'o naa ra ja na kukuee kunchuku ra, sia'an nava kuni maa ya. ⁴Chi ja yukan ni soko Jesús maa ya, ja ni ji'i ya ja siki kuachi yo naa yo. Siukan ni sa'a ya ja ni nama ya yo'o nuu taka jnu'un kue'e ja iyo nuu ñuyivi ja'a, nava tukaa ga siin yo naa yo ja kunukuachi yo nuu taka jniñu ndeva'a un. Siukan ni sa'a Jito'yo Jesús, chi maa Tata yo Yandios ni

ta'u ya jniñu ja sia'an na koo. ⁵Ti na kanajaa yo Yandios ja vii xaan kuña'nu ya ja kuu taka saa ni. Siukan na koo jiin ya.

Jnu'un Cristo ja kandixia yo

⁶So naa ini ri ja yachi xaan ka nduku ra xndoo ra ichi ndaa Yandios, ti ka kuni kandixia ra inga jnu'un siin ja tu kejna'an jiin jnu'un Cristo. Ko tu va'a ja ka sa'a ra sia'an ja ka kuni xndoo ra Cristo. Chi maa Yandios ni nakaji ro'o naa ra ja na kivi ra nuu nda'a ya siki ja ni kunda'u ini Cristo yo'o naa yo.

⁷Ti na kachi ri ja tu kuiti naa inga jnu'un iyo ja nama Yandios yo'o. Ko yukan ka iyo jaku yivi ja ka ska'an i ro'o naa ra jiin jnu'un xnda'u i ja ka kuni nasama i jnu'un siki nasa nama Cristo yo'o. ⁸Ko ru'u, ni xna'an ndaa kuiti ri jnu'un Cristo Jesús nuu ra naa ra undi nuu. Ko nu xna'an yo inga jnu'un ja tu iin nuu jiin maa jnu'un Cristo, xi iin ángel vaji andivi na xna'an siin inga jnu'un, nusa ti na jna'nu ndatu yo

naa yo jiin jnu'un un nusa. ⁹Jnu'un ni xna'an ri nuu ra naa ra kivi undi nuu, ti iin ni kuu jnu'un xna'an tuku ri vijna. Ko nu iyo inga yivi ka xna'an inga jnu'un nuu ra naa ra, nusa ti yivi un tu xna'an ndaa i maa jnu'un Yandios nava ni xna'an ri nuu ra naa ra undi nuu. Nusa ti na jna'nu ndatu yivi un jiin jnu'un ka'an i.

¹⁰Jiin jnu'un ka'an ri ja'a, ¿Va nu ka ndo'o ini ra ja kuni kuña'nu ri nuu yivi naa i xino? Ko tuu, chi su'va kuni sa'a ri mani maa jniñu ja kuni maa Yandios. ¿Xi ka ndo'o ini ra ja kuni ri ja na kusii ini yivi jiin ri xino? Ko ansu sia'an kuu, chi nu na nduku ri ja na kusii ini yivi jiin ri, ti tukaa ga junukuachi ri nuu Cristo nu sia'an na sa'a ri.

Nasa ni nduu Pablo Apóstol

¹¹Ñani naa ra, na kachi ri iin jnu'un nuu ra siki jnu'un va'a ja ni xna'an ri, chi tu iin ni kuu jiin jnu'un ka ka'an yivi ñuyivi ja'a. ¹²Chi ni iin yivi tu ni xna'an i jnu'un un ru'u. Ni ansu yivi ni xna'an jnu'un un nuu ri ja ni kutu'va ri. Chi su'va, maa Jesús, ya kuu Cristo, ni xna'an ya nuu ri na ni ka'an ya jiin ri. ¹³Ka jini va'a ra nasa ni kuncha ri undi nuu, chi kuu ri chaa hebreo ja ni chiñu'un ri Yandios nanu yivi hebreo. Ti ka jini ra ja ndeva'a xaan ni sa'a ri siki yivi ka kandixia Jesús. Ti ni'in xaan ni nduku ndee ri ja xnaa ri yivi kandixia un niku. ¹⁴Chaa tu'va xaan ga ni kuu ri jiin sa'an yivi hebreo ja kuu taka ga chaa nación ri, ja iin nuu ni ka ja'nu da jiin ri, chi ni ndi'i xaan ga ini ri ja

koto va'a ri ichi ni ka ñava'a tata ri, nava tu naa. ¹⁵Ti vasu siukan iyo, ko Yandios ja ni nakaji ya ru'u undi na changa ga kaku ri ja na kundiso ri jniñu nuu ya. Ti vasu tu ni iin jniñu va'a ni sa'a ri, ko ni kunda'u ini ya ru'u. Yukan kuu ja ni nakaji ya ru'u. ¹⁶Yukan ti ni kuni ya ja na chaku inijnuni ri nau kuu maa Se'e ya. Chi sia'an ni kuni ya ja na ka'an ri sivi Se'e ya nuu yivi inga nación. Sia'an ni sa'a ya jiin ri ja na chaku ini ri, ko tu ni ja'an ri nuu inga yivi ja xndaku nuu ri siki nasa koo jnu'un ka'an ri. ¹⁷Ni tu ni ja'an ri ñuu Jerusalén ja kin nde'e ri chaa ka kuu apóstol nuu Jesús, ja xnakan da ni ka kuu apóstol ansu ru'u. Chi sa su'va, ni nduku ndee ri ti yachi ni ja'an ri undi ndañuu Arabia. Yukan ti ni nandeokuñi ri undi ñuu Damasco.

¹⁸Ni ya'a uni kuiya ti sa ni ja'an ri ñuu Jerusalén, chi ni ndo'o ini ri ja kuni ri nuu Pedro. Ti yukan ni kuncha ri xia'un ni kivi jiin da. ¹⁹Suni ni jini ri Jacobo, ñani Jito'yo Jesús. Ko tu ni jini ri inga chaa kuu apóstol yukan. ²⁰Ti jini va'a maa Yandios ja tu xnda'u kuiti ri jnu'un chaa ri. Ja yukan taka jnu'un chaa ri ja'a kuu jandaa.

²¹Yukan na ti ni ja'an ri nuu ndañuu Siria. Suni ni ja'an ri nuu ndañuu Cilicia. ²²Yukan kuu ja yivi ka kandixia Cristo ja kanchuku i ndañuu Judea, kivi un changa ga kuni i nuu ri. ²³Chi mani jnu'un ni ka ni'in i ja ni ka kachi uu ga yivi: “Chaa ni sa'a ndeva'a jiin yo undi nuu, vijna ti suni xna'an da jnu'un Jesús nava ka kandixia yo, ja xnakan ni nduku da xnaa da jnu'un

un niku”, ni ka kachi i. ²⁴Ti ni ka kanajaa i Yandios ja ña'nu xaan kuu ya ja sia'an ni sa'a ya jiin ri.

Ni ka janta'u uu ga apóstol nuu Pablo

2 Yukan ni ya'a uxi kuun kuiya ti sa ni ja'an tuku ri ñuu Jerusalén. Ti ni kunduu Bernabé jiin ri, ti suni ni ka yinda'a ri Tito. ²Ni ja'an ri chi ni kachi Yandios ja na ki'in ri. Ti yukan ni ka ndututu siin mani maa chaa ka kuña'nu nuu yivi ka kandixia. Ti ni nakani ri jnu'un ri nuu da naa da siki jnu'un ka'an ri nuu yivi inga nación, ja yivi un tu ka jini kuiti i jnu'un Yandios. Siukan ni kachi ri nuu da naa da nava na kujnuni ini da ja siukan kuu jniñu sa'a ri. Ti ni ka janta'u da ru'u. Ja yukan tu ni kendo ka'a jniñu ni sa'a ri ja ni ka'an ri undi nuu.

³Ti yukan ni kuncha Tito jiin ri. Vasu tu ni kuu da maa chaa hebreo, ko tu ni kachi chaa ka kuña'nu un ja na chiñu'un da ichi yivi hebreo, ja ni'in da iin seña nuu yiki kuñu da. Tu kuiti ni ka ka'an da un. ⁴Ti tijni yivi ja tu ka kandixia ndaa maa Cristo ni ka kivi da yukan, ko ni ka kivi da so ja kuni da nde'e da nasa ka chiñu'un yo Yandios, nu siin yo jiin ichi chaa hebreo un xi tuu. Ko tukaa chayika ley jana'an un yo'o ja na siuku yo taka ichi un, chi ja ni jiña Cristo Jesús iin ichi jaa ki'in yo. Ko uu ga yivi un tu ka kandixia i sia'an. Ti ka kuni i chayika i ru'u naa ri ja na chiñu'un ri ichi chaa hebreo. ⁵Ko ni iin ti'li tu ni ka janta'u kuiti ri nuu yivi un ja chayika i yo'o naa yo, ja siuku yo ichi yivi hebreo un. Siukan ni

ka sa'a ri nava na kuñii maa jnu'un ndaa siki Cristo Jesús jiin ra naa ra.

⁶Sa su'va maa chaa ka ndisojniñu ña'nu nuu yivi ka kandixia un, tu ni xndaku da nuu ri ja na xna'an ri ichi un. Ti ni inga jniñu jaa, tukaa ni kachi da ja sa'a ri. Ti vasu chaa ña'nu ka kuu da, ko tu ni yu'u ri ja ka'an ndaa ri jnu'un nuu da. Tu ni yu'u kuiti ri, chi iin ni ka kuu tendi'i yivi nuu Yandios. Ja yukan tu nau inga jnu'un ni chayika da naa da ru'u ja sa'a ri. ⁷Su'va ni ka nakuni ndaa da ja maa Yandios ni tatu ya jniñu ja'a nuu ri, ja na ka'an ri jnu'un ya nuu yivi inga nación nanu ni tatu ya jniñu nuu Pedro ja na ka'an da jnu'un ya nuu maa yivi hebreo. ⁸Sia'an ni nakuni ndaa chaa ka ndisojniñu un, ja maa Yandios ni ja'a jniñu nuu Pedro ja na kuu da apóstol, ti ka'an da jnu'un Cristo nuu yivi nación hebreo. Suni sia'an ni nakuni ndaa da ja maa Yandios ni ja'a jniñu nuu ri ja na kuu ri apóstol nuu ya, ti ka'an ri jnu'un Cristo nuu yivi taka ga nación. ⁹Ja yukan kuu ja Jacobo, Pedro, jiin Juan ni ka jini ndaa da ja maa Yandios ni ja'a jniñu nuu ri, chi iyo va'a xaan jniñu ni tatu ya ja sa'a ri. Vasu ka ka'an yivi ka kandixia ja maa da naa da kuu chaa ka kuña'nu ga, ko ni ka jniñi da nda'a ri jiin Bernabé. Yukan ni kundaa ja iyo jnu'un mani ini jiin ri, chi ni kundaa ini da naa da ja na kin ka'an ri jnu'un Cristo nuu yivi taka ga nación, ti maa da naa da na ki'in da jiin jnu'un ya nuu mani yivi hebreo. ¹⁰Iin jnu'un ni ka tatu da nuu ri kuu ja na koto va'a ri nuu yivi nda'u, ti na chindee ri i. Ti suni

maa ri, ñukuu ndaa ini ri ja sia'an kin koto va'a ri nuu yivi nda'u naa i.

Kanajiin Pablo nuu Pedro

¹¹Yukan ti na ni jaa Pedro ñuu Antioquía iin jinu, ni kanajiin ri nuu da, chi ni yuji da jiin iin jniñu sa'a da. ¹²Xnakan iyo va'a xaan jniñu sa'a da niku, chi yaji da staa jiin yivi inga nación. Ko ni jakoyo uu xi uni chaa ni taji Jacobo. Ja yukan tukaa ni yaji Pedro staa jiin yivi inga nación un, ti ni kuxio da kua'an da. Tukaa ni yaji da staa jiin yivi un, chi yu'u da sa kuni chaa ni jakoyo un ja tukaa ga siuku da ichi yivi nación hebreo. Ti yukan ka'an da siki da. ¹³Ti uu ga chaa hebreo un ja suni ka kandixia da, ni ka jajnu'un da Pedro ja tu yaji da staa jiin yivi inga nación un. Ti suni undi Bernabé suni sia'an ni sa'a da ja ni kejna'an da jiin Pedro. ¹⁴Ti ru'u Pablo, nu ni jini ri ja tu iyo va'a nava sa'a Pedro, ti ni kanajiin ri nuu da nuu ni ka ndututu ri. Sia'an ni sa'a ri nuu taka ga ñani jna'an ri un, chi tukaa siuku ndaa da maa jnu'un Yandios, ti ni kachi ri jiin Pedro: “Kuu ra chaa nación maa yo ja kuu hebreo, ti tukaa siuku ra ley jana'an un, chi kuu kaji ra staa jiin yivi inga nación un. Ko siki ja ni kuxio ra kua'an ra, ti vijna ÷xi kuni xndaku ra nuu yivi inga nación un ja na siuku i ley chaa hebreo xino? Xi nu sia'an kuni ra sa'a ra, ko ni maa ra tu siuku jnu'un un.” Siukan ni kachi ri nuu Pedro na ni ka ndututu yivi ka kandixia un.

¹⁵Yo'o, chi ka kuu yo maa chaa nación hebreo, ti undi nuu ni

kachi yo ja tu ka sa'a yo kuachi nanu maa yivi taka ga nación ja ka nchakuachi i. ¹⁶Ko tukaa vijna. Chi yo'o ja ka kuu yo yivi hebreo, ka jini ndaa yo ja tu kendo ndaa nuu Yandios ja siuku yo jniñu ta'u ley Moisés. Chi ansu kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo nu na kuandatu yo ley un, chi mani maa ja na kandixia ndaa yo jniñu ña'nu ni sa'a Jesús, ya kuu Cristo. Yukan kuu ja yo'o ja ka kuu yo yivi hebreo, tu iyo inga ichi, chi maa iin ni ja ka kandixia yo Cristo Jesús. Siki yukan ti kachi Yandios ja tukaa ga jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo, ansu ja siuku yo maa ley Moisés. Chi kachi nuu tutu ii: “Ni iin yivi tu kendo ndaa i nuu Yandios siki ja siuku i maa ley Moisés”, kachi tutu.

¹⁷Ti yo'o naa yo, yivi hebreo, nu ka kandixia ndaa yo ja ni ji'i Cristo ja'a yo, nusa ti ka ñukuu ini yo ja kachi Yandios ja tukaa ga jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo. Ti vasu kandixia yo Cristo, ko nini iyo iin jnu'un ini yo ja sa'a yo kuachi nanu yivi taka ga nación. Nu sia'an kuu, ÷ti ndixia ja skivi Cristo yo'o nuu kuachi nu? iTu kuu kuiti! Chi tu kuu kuiti kachi yo ja ni skivi Cristo yo'o nuu kuachi, chi maa ya tu yi'i ya jiin kuachi. ¹⁸Tu kachi kuiti yo ja Cristo ni skivi ya yo'o nuu kuachi. Ko nu na nandeokuñi tuku ri ja xna'an ri ley Moisés ja ni xndoo ri undi nuu, ti sakanuu ri inga jniñu jiin maa jniñu ni sa'a Cristo ja'a ri. Nu siukan ti nduni'in ini ri siki maa Yandios, chi vijna ni ja'a ya inga ley ja kachi ja kandixia yo Cristo sia'an ni. ¹⁹Undi nuu, su'va

ni nduku ndee ri ja siuku ri maa ley Moisés, ko ansu ja sia'an ni sa'a ri ti ja ni kendo ndaa ri nuu Yandios. Ko tuu, chi vijna kuu ri nanu ja ni ji'i ri nuu ley. Tukaa yinda'a ley ru'u. Sia'an kuu nava na kuchaku ri ja na sa'a ri nava kuni Yandios. ²⁰Kuu nanu ja ni ji'i Cristo ja'a ri, ti yukan tukaa ga nandeokuñi ri sa'a ri nanu ni sa'a ri undi nuu. Vijna na sa'a ri nava kuni maa Cristo, chi kancha ya jiin ri. Ti ni kancha ri nuu ñuyivi ja'a, kandixia ndaa ri nuu maa iin ni Se'e Yandios. Chi mani maa ya kuu ja ni kunda'u ini ya ru'u, chi maa iin ni ya ni ji'i ja kuu maa ri. ²¹Ni tu kuu kasi kuiti ri jnu'un Yandios ja kunda'u ini ya yo'o naa yo. Yukan kuu ja ni taji ya se'e ya ja ni ji'i ya ja'a yo. Chi nu jandaa ndixia ja kendo ndaa yo nuu Yandios siki ja siuku yo maa ley Moisés, nusa ti tu ni jniñu kuiti ja ni ji'i Cristo ja'a yo naa yo nusa.

Jnu'un ley jiin jnu'un kandixia

3 Ñani ja tu ka ndo'o va'a ini ra naa ra, ¿ndoo ni ka sana xini ra? ¿Xi nau yivi ni xnda'u ro'o naa ra nu? ¿Nasa kuu ja tu ka jandatu ra nuu maa jnu'un ndaa Yandios, maa jnu'un ndaa ja ni ka ka'an ri nuu ra naa ra? Chi ni ka'an kaji ri maa jnu'un Cristo ja ni ji'i ya nuu nda'a cruz ja kuu maa yo naa yo. ²Vijna ti na kachi ri iin jnu'un nuu ra. Ni ka ni'in ra Espíritu Santo ja kuncha ya jiin ra siki ja ni ka kandixia ra maa Cristo Jesús, ti ansu ja kuandatu ra nuu ley Moisés. ³Xaan ga ni ka sana inijnuni ra ja ni ka nduni'in xaan ini ra vijna. ¿Xi ka ndo'o ini ra ja sa'a ra mani

jniñu ja ta'u ley Moisés, ja sia'an na kendo ndaa ra nuu Yandios? Va tu chaku ini ra ja maa Espíritu Santo ni sama ya inijnuni ra, ti maa Espíritu ya kuu ja chindee yo'o ja na kundee yo siuku ndaa yo jnu'un ya, ansu ja siin yo jiin ley Moisés. ⁴Xaan ga kua'a nundo'o ni ka jito ra ja ni ka sa'a yivi jiin ra, siki ja ni ka kandixia ra maa Cristo Jesús. ¿Ni ka ndo'o ka'a ra nundo'o un nusa? ⁵Ko tuu, chi maa Yandios ni taji Espíritu Santo kuncha ya jiin ra. Ti maa ya kuu ja sa'a jniñu ña'nu un jiin ra naa ra. Chi na ni ka jiniso'o ra jnu'un Jesús, ya kuu Cristo, ti ni ka kandixia ra. Ko ni tu sa'a kuiti ya sia'an nu na siin ra jiin jniñu ta'u ley Moisés.

⁶Suni sia'an ni kandixia chaa ña'nu Abraham maa jnu'un ni chisojnu'un Yandios nuu da. Ja yukan ni janta'u Yandios maa da, ti ni kachi ya ja tukaa ga jna'nu ndatu da jiin kuachi, nava na kendo ndaa da nuu ya. ⁷Ja yukan na chaku va'a inijnuni ra ja yivi kandixia ndaa kuiti jnu'un Yandios, ti janta'u Yandios maa i ti skonani ya maa i jna'an Abraham. ⁸Sia'an yoso nuu tutu ii Yandios najana'an, ja ndumani ya jiin tendi'i yivi taka nación ja tu ja'i nakuni i jnu'un ya, ko ndumani ya jiin yi, ti tukaa ga jna'nu ndatu i jiin kuachi i nu na kandixia ndaa i jnu'un ya. Chi sia'an ni ka'an Yandios jnu'un va'a un jiin chaa ña'nu Abraham ja ni kachi ya: “Kandichi ri jiin yivi taka nación nu na kandixia i jnu'un ri nanu ni kandixia maa ra ti tukaa jna'nu ndatu i”, kachi ya. ⁹Ja yukan kancha Yandios jiin tendi'i yivi ka

kandixia jnu'un ya, sia'an nanu ni kuncha ya jiin chaa ña'nu Abraham, chi ni kandixia ndaa da jnu'un ya.

¹⁰Ko yivi ja xndaku ja na siuku yo ley Moisés, na kachi ri ja ja ni jna'nu ndatu yivi un, ja sia'an ka'an i. Ni jna'nu ndatu i chi sia'an kachi nuu tutu ii Yandios: “Nu tu siuku ndi kuiti ra jnu'un yoso nuu tutu ley, ti nu tu sa'a ra taka jniñu ta'u ley un, ti na jna'nu ndatu ra”, kachi nuu tutu Yandios. ¹¹Tu kachi kuiti Yandios nuu ni iin yivi ja kendo ndaa i nuu ya ja sa'a i taka jniñu ta'u ley Moisés. Sia'an ka'an ri chi kachi nuu tutu ii Yandios: “Tukaa ga jna'nu ndatu yivi siki kuachi i nu na kandixia ndaa i nuu ri. Ja yukan kendo ndaa i nuu Yandios ti kuchaku i jiin ri ja kuu taka saa ni”, kachi ya nuu tutu ii. ¹²Ko nu nau yivi na kuandatu ni ley Moisés un, ti tukaa kandixia i Cristo, chi sia'an kachi tutu ii: “Nu sa'a ndi kuiti ra taka ja ka'an nuu ley ja'a, ti keta'u ra ja kuchaku ra ja kuu taka saa ni, chi ni kundee ra ni siuku ndi'i ra taka jnu'un un”, kachi tutu ii.

¹³Ko ja ka jini yo nava ka'an maa ley un ja jna'nu ndatu yo nu tu kundee yo siuku ndi'i yo jnu'un ka'an. Ti ja yukan ni chaa Cristo ja ni chunaa ya yo'o nuu jnu'un un, ja ni ji'i ya ja kuu maa yo naa yo. Chi ja siki kuachi yo ti ni jna'nu ndatu ya ja ni ji'i ya nuu nda'a cruz sia'an nanu kachi nuu tutu Yandios: “Na jna'nu ndatu taka yivi ja kundaka nuu iin yujnu, ja na kuta'u i jnu'un kanuu siki kuachi ni'in ni sa'a i”, kachi tutu. ¹⁴Ni kandixia Abraham Yandios. Yukan ti kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu Abraham ja kuu

kuachi da. Sia'an ni chunaa ya maa da. Ti siki jniñu ña'nu ni sa'a Cristo, yukan ni chunaa Yandios sava'ni ga yivi inga nación nu na kandixia i jniñu Cristo. Ja yukan tendi'i yo'o ja ka kandixia jnu'un ya, ni taji ya Espiritu Santo na kuncha jiin yo nava ni chisojnu'un ya undi nuu.

Jnu'un siki ley jiin siki jnu'un ja ni chisojnu'un ya

¹⁵Ñani, na kachi ri iin jnu'un nasa sa'a yo naa yo, chi nu sa'a yo iin tratu siki iin ndajniñu ti jakava iin tutu. Ti nuu tutu un kua'a yo firma yo xi kua'a yo xini nda'a yo, ti jiin yukan ni kukutu tratu ni ka sa'a yo. Ti ni iin yivi, tu kachi ja tu nijniñu kuiti tutu un, vasu na kachi i ja na chiso i uu uni ga jnu'un nuu. Ko ja siki jnu'un ni chisojnu'un Yandios, jandaa ga kuu. ¹⁶Chi undi na jana'an ni chisojnu'un Yandios nuu Abraham. Ti jnu'un un ni kundaa ndixia nuu maa iin ni jna'an da. Ko tu kachi kuiti nuu tutu ii ja siki tendi'i jna'an da ja vekoyo. Chi su'va kachi nuu tutu ja nuu maa iin ni jna'an da ja kii ni chisojnu'un Yandios. Ti jna'an Abraham ja kii ni kuu maa Cristo. ¹⁷Ja yukan kuu jnu'un ka'an ri ja xnakan ni sa'a Yandios iin tratu jiin Abraham na ni chisojnu'un ya ja na kii Cristo. Yukan ti ni ya'a kuun ciento oko uxi kuiya, ti sa ni ja'a ya ley nuu Moisés. Ko ley un tu jasi nuu jnu'un ja siki Cristo ja ni chisojnu'un ya undi nuu na ni ka'an ya jiin Abraham. ¹⁸Ko nini nuu yivi ka jandatu ley Moisés na kua'a ya ta'u i ja na kendo ndaa i nuu ya, yukan ti tukaa na kua'a ya ta'u

nuu yivi ja kandixia i maa jnu'un ni chisojnu'un ya. Ko ansu sia'an ni chisojnu'un ya nuu Abraham. Tu ni kuu ni iin jniñu ni sa'a Abraham ja ni ni'in da ta'u un, chi mani ja ni kunda'u ini ya maa da. Ja yukan ni ja'a ya iin ta'u nuu da jiin jnu'un ni chisojnu'un ya nuu da jiin nuu maa iin ni jna'an da.

¹⁹Nu sia'an, ¿ti nasa kuu ja ni ja'a Yandios ley nuu Moisés nu? Vijna ti na kachi ri nuu ra nasa ni jajniñu ley ni ja'a Yandios nuu Moisés. Chi ni xnukoo ya iin ley nuu yivi naa i ja na nakuni i kuachi i. Ti sia'an ni iyo ley un undi kivi ni kenda Cristo, maa jna'an Abraham. Chi ja siki maa jna'an Abraham un ni chisojnu'un Yandios na ni ka'an ya jiin da undi najana'an. Ti ángel ka junukuachi nuu Yandios ni ka nakua'a ley ya nuu Moisés, ti Moisés ni nakua'a ley un nuu yivi nación Israel. ²⁰Ko nu ni ka'an Yandios jiin Abraham tu ni jajniñu ya inga ja kancha mañu sava, chi maa iin ni Yandios ni chisojnu'un ya nuu da.

²¹¿Va nu ka ndo'o ini ra ja ka'an Yandios jiin uu inijnuni xino? ¿Va nu chajiyi ya jnu'un ni chisojnu'un ya nuu Abraham jiin jnu'un ley ni ja'a ya nuu Moisés xino? iKo tu sa'a kuiti ya sia'an! Chi ndinduu jnu'un ni ka'an ya un kejna'an, vasu jnu'un ni chisojnu'un ya nuu Abraham xi jnu'un yoso nuu ley ja ni ja'a ya nuu Moisés. Ndinduu jnu'un un kejna'an. Ko vasu sia'an kuu, ko tu ni kachi Yandios ja tukaa iyo kuachi i nuu yivi ja nanduku ndee i ka jandatu i ley, chi tu iyo ni iin ley ja kuandatu i ti kendo ndaa i

nuu ya, jiin ja kuchaku i jiin ya.

²²Ko tu kundee i siuku i jnu'un un, chi nuu tutu Yandios ja xna'an ley, suni ka'an ja tendi'i yivi ñuyivi ja'a iyo kuachi siki i. Ko kendo ndaa yivi nuu Yandios jiin jnu'un ni chisojnu'un ya najana'an, ti jnu'un un ka'an ja na kandixia yo maa Jesús, ya kuu Cristo. Ti ansu ja kundio ini yo kendo ndaa yo nuu Yandios nu na siuku yo ley Moisés. ²³Undi nuu ley un ni kuu nanu chaa ndito vekaa, chi tu ni kuu nanu ja sia yo nuu kuachi. Ti sia'an ni ka siuku yo undi ni chaa maa Cristo. Undi yukan ti sa ni ja'a Yandios inijnuni yo ja na kandixia ndaa yo maa Cristo. ²⁴Ti nanu iin chaa ja sajniñu ka'a, ti ni jito va'a da nuu se'e chaa xiin ve'e un, suni sia'an ni yinda'a ley un yo'o naa yo undi kivi ni chaa Cristo, sa ni ka kandixia yo maa jniñu ña'nu ni sa'a ya ja ni jil'i ya ja kuu maa yo naa yo. Ti nu na kandixia ndaa yo maa ya, yukan ti tukaa yinda'a ley un yo'o naa yo. ²⁵Ko vijna chi ja ni kii Cristo, ti tukaa ga yinda'a ley un yo'o, chi ja ni ka kandixia ndaa yo maa Cristo. Tukaa yinda'a ley un yo'o naa yo.

²⁶Yukan kuu ja tendi'i ra kuu Se'e Yandios, chi ni ka kandixia ra nuu maa Cristo Jesús. ²⁷Ti taka ro'o ja ja ni ka janducha ni xna'an ra ja jandaa ndixia kuu ja ni ka ndivi ra nuu nda'a Cristo. Vijna ti kuñukuu ini ra ja na nduu ra nava kuu maa ya. ²⁸Ti tukaa ga kondo'o ini ra naa ra nu ka kuu ra yivi ñuu hebreo xi kuu ra yivi inga nación. Tukaa ga kondo'o ini ra ja kuu ra muzu ni ka jaan yivi, xi ja sajniñu ra ja kuu maa ra. Suni tukaa ga kondo'o ini

ra nu kuu ra chaa xi ñasi'i. Tukaa ga kondo'o ini ra siki yukan, chi vijna iin ni ga ni ka kuu ra siki ja tendi'i ra ni naki'i nuu nda'a Cristo Jesús. ²⁹Nu kandixia ra Cristo, ti ka yi'i ra jiin ya. Ja yukan ka kuu ra se'e nuu tata yo chaa ña'nu Abraham, ti jandaa ja na ni'in ra naa ra maa ta'u ni chisojnu'un Yandios nuu da.

4 Suni na kachi ri iin jnu'un. Nu iin tata na chisojnu'un da nuu iin se'e da ja kua'a ndi'i da ta'u i, ko suchi un kuu i nanu iin muzu ja sajniñu ka'a, chi tu ja'i ndivi nda'a i ta'u ni ja'a tata i. Ti jaa kivi ja naki'i nda'a i ta'u un. Vasu changa ga kindaa i ti siukan kuu ja kuu i nanu iin muzu ja sajniñu ka'a nuu tata i. ²Chi yivi ka jito ve'e tata i, ka yinda'a da maa i ja koto da i undi na jinu kivi kachi tata i. ³Ti nanu suchi un ni kuu yo na changa ga kandixia yo Cristo. Ti kuu yo nanu suchi kuachi ja tu ja'i nakuni yo naa ichi ki'in nuu ñuyivi ja'a. Ti ka jandatu yo nuu sava'ni ga ichi, vasu tu kuu un maa jniñu ña'nu ja ni sa'a Cristo Jesús. Ti ni'in xaan ni ka junukuachi yo nuu ichi un. ⁴Ko nu ni jinu kivi ni jani Yandios, ti ni kundaa jnu'un ya nu ni taji ya maa Se'e ya nuu ñuyivi ja'a ja ni kii iin ñasi'i sia'an ni. Ti ni kii ya nuu nación chaa hebreo ja ni ka junukuachi da nuu ley Moisés. ⁵Siukan ni kii kaku ya nuu ñuyivi ja'a, ja ni kii chunaa ya kuachi yivi naa i ja ni ka yi'i i jiin ley najana'an un, nava na xndoo i ja ka'nu nuu ley un ti tukaa ga siuku i. Vijna ti tukaa ga kundatu yo inga ta'u, chi ja ni nakinse'e Yandios yo'o naa yo,

ti vijna ja ni ni'in ta'u yo nuu ya. ⁶Ti siki ja ka kuu yo se'e ya ni taji ya Espiritu Santo ja na kuncha ya jiin yo, ti Espiritu un kanajaa nuu Yandios ja'a yo, ti kachi ya: "Tata ri", kachi ya. ⁷Nusa ti vijna tukaa kuu ra nanu iin muzu ja sajniñu ka'a nuu ley najana'an un. Vijna ti ni nduu ra se'e Yandios. Ti yukan kundio ini ra ja ni'in ra ta'u ja siki jniñu ña'nu ni sa'a Cristo. Na ni'in ra ta'u nuu ya nava ni chisojnu'un ya undi najana'an.

**Ndi'i ini Pablo nasa ka kuu yivi
ka kandixia ini ñuu Galacia**

⁸Ro'o chaa ñuu Galacia, na kachi ri ja najana'an na ti nakuni ga ra maa jnu'un Cristo, ti ni ka nchañu'un ra santu ja ni ka sa'a yivi jiin nda'a i, vasu tu ni kuu maa Yandios ndixia. Nanu iin muzu ja sajniñu ka'a, suni sia'an ni ka junukuachi ra nuu santu un. ⁹Ko vijna ti ja ni ka chaku ini ra nau kuu maa Yandios. Chi maa Yandios ni kunda'u ini ya, ti ni nakana ya ro'o naa ra ja ka nduu ra se'e ya. Nu sia'an kuu, nusa ti ndoo ka sana xini ra vijna ja kuni nduu tuku ra nanu suchi yiki ja tu ja'i nakuni i ichi Yandios. ¿Xi kuni ndeokava tuku ra ja sajniñu ka'a ra nuu ichi najana'an un, ti xndoo ra ichi Yandios nu? ¿Xi ka kuni nduu tuku ra muzu nanu iin muzu ja sajniñu ka'a ti ka junukuachi nuu ley jana'an un nu? ¹⁰Xi ka jani ini ra ja nita'u ra nuu Yandios ja ka chiñu'un ra tijni kivi ii, jiin tijni viko ja suni ka chiñu'un ra taka kivi ja nukoso yo, jiin taka kivi ja nukuiñi kuiya, vasu tu ni jniñu kuiti jnu'un un.

¹¹Ja yukan ndi'i xaan ini ri ja so ni xna'an ka'a ri jnu'un Yandios nuu ra naa ra.

¹²Nani naa ra, kanda'u ri jiin ra ja koto ma na kakayata ra ti siuku ra jnu'un ley Moisés nanu ka sa'a yivi nación Israel. Chi ru'u Pablo, ni xndoo ri taka jnu'un un, ti ni nduu ri nanu ro'o naa ra ja tu ka yi'i ra nuu nda'a ley un.

Ti suni nuku'un ini ri ja na ni kuncha ri jiin ra naa ra yukan, mani ja ni ka sa'a va'a ra jiin ri, ti ja yukan tu nau inga jnu'un ja ka'an ri siki ra. ¹³Ti ka jini va'a ra nasa ni nakani ri jnu'un Yandios siki Cristo Jesús nuu ra naa ra undi saa. Siki ja ni ku'u ri jiin kue'e kuu ja ni kendo ri yukan, ti ni nakani ri jnu'un va'a nuu ra naa ra. ¹⁴Vasu ni jna'an ri nundo'o ja ni ku'u ri, ko tu ni ka skexiko ra ru'u, ni tu ni ka keni'in ra ru'u ja na ki'in ri. Chi su'va ni ka janta'u va'a ra ru'u nanu ja kuu ri iin ángel ja junukuachi nuu Yandios. Ni ka janta'u ra ru'u na kaa ja maa ri kuu Cristo Jesús. ¹⁵Ti vijna va tukaa ga iyo sia'an nusa. Va skexiko ra ru'u naa ra nusa. ¿Nachi kua'an ja sii xaan ni ka kuu ini ra jiin ri? ¿Ti nachi kua'an jnu'un ja va'a xaan ni ka chindee ra ru'u nusa? Undi nuu tu ni iyo ni iin jniñu ja tu ni ka sa'a ra ja kuu ru'u, undi nakua'a ra nduchi ra nuu ri niku. ¹⁶¿Vijna ti xi ka ndo'o ini ra ja ja ni sama ini ri ja jito u'u ri ro'o naa ra nu? Va sia'an ka ndo'o ini ra, chi ka'an ri mani jnu'un ndaa nuu ra naa ra.

¹⁷Iyo yivi ja kuni ndumani jiin ra, ko ka kuni sa'a mani i jiin ra siki ja kuni xnda'u i ro'o. Ka kuni i sasiin i ro'o ja tukaa ka siuku ra jnu'un ni

xna'an ri un, nava na kandixia ra taka jnu'un ka xna'an maa i. ¹⁸Ti vatu ni ka sa'a mani jna'an ra jiin inga yivi vaji i xna'an i nuu ra. Ko nini na kundio ini ra ja siuku ra jnu'un ndaa nanu maa jnu'un ni xna'an ri nuu ra, chi maa iin ni jnu'un ndaa kuu. Ja yukan nini na nde'e va'a ra taka kivi, ansu nu kancha ri jiin ra naa ra.

¹⁹Ja yukan na'nu xaan ini ri chi ka kuu ra nanu se'e ri. Na'nu xaan ini ri nanu iin ñasi'i nu kaku se'e ña. Ja yukan ndi'i ini ri ja ka kuni kandixia ra iin jnu'un siin ja tu kejna'an jiin maa jnu'un ndaa. Sia'an siin ri kunda'u ini ri ro'o undi kivi nakuni ndaa kuiti ri ja tendi'i ra naa ra ka kandixia maa iin ni jniñu ni sa'a Cristo ja'a ra naa ra, ti ansu ja kandixia ra inga jnu'un.

²⁰Vijna ti ñukuu ini ri jaa ri nuu kanchuku ra ti ndajnu'un mani yo naa yo, chi jitu ndi'i ini ri nasa ka kuu ra naa ra, nu ka ñukuu ini ra jnu'un ni xndaku ri xi tuu.

Siki jnu'un Agar jiin Sara

²¹Na kachi ndaa ri ñani naa ra, ja nu ka kuni siuku ra ley Moisés un, ¿chi va tu ka chaku ini ra nasa ka'an ley un nusa? ²²Chi kachi nuu tutu ii Yandios ja chaa ña'nu Abraham ni iyo uu se'e da. Iin yii kuu se'e Agar, ña'an sajniñu ka'a ve'e da, ti inga yii kuu se'e da jiin maa ñasi'i da Sara. ²³Ti se'e ña'an ja sajniñu ka'a ve'e da un ni kaku i nanu nava ka kaku yo'o naa yo, ko se'e maa ñasi'i da un ni kaku i siki jnu'un ja ni chisojnu'un Yandios ja na koo iin se'e Abraham jiin ñasi'i da.

²⁴Jnu'un ka'an ri ja'a kuu uu jnu'un ja siin siin kuni ka'an. Chi siki uu ñasi'i un kuu ja ka'an siki uu tratu ni chisojnu'un Yandios. Iin tratu un kuu ja ka'an siki yuku Sinaí, chi yukan ni ja'a Yandios ley nuu Moisés najana'an. Jnu'un un ndakuni'in siki Agar chi se'e ña kuu muzu ja ka sajniñu ka'a i. ²⁵Agar kuu ña nanu ley Moisés ja ni ja'a Yandios undi xini yuku Sinaí ja kande ini ñuu Arabia. Yuku un kuu nanu yivi kanchuku ñuu Jerusalén vijna, chi ka kuu i nanu muzu siki ja ka junukuachi ti sajniñu ka'a i nuu ley ni ja'a ya un. Agar jiin se'e ña kuu nanu ley un, chi ni ka sajniñu ka'a ña ini ve'e Abraham.

²⁶Ko ñuu Jerusalén ja kande andivi vijna yi'i jiin Yandios, ti yivi ñuu un tukaa kuu kuiti i muzu ja sajniñu ka'a nanu sa'a yivi ñuu Jerusalén ja kande nuu ñuyivi ja'a. Yivi ñuu Jerusalén ja kande andivi, ni ka kee i nuu nda'a ley ja yi'i jiin Jerusalén nuu ñuyivi ja'a. Ti nanu ni kaku se'e Sara nava ni chisojnu'un Yandios, suni sia'an koo jiin yivi ja ka yi'i i jiin Jerusalén andivi, chi na ni'in i ta'u ni chisojnu'un Yandios, ja na nduu i se'e ya. Yukan ti ka kee i nuu nda'a ley ja yi'i jiin Jerusalén kande ñuyivi ja'a. Yukan ti Jerusalén ja kande andivi kuu nanu nana yo, ²⁷chi sia'an kachi nuu tutu ii Yandios:

Ro'o ña'an numa ja tu iyo ni iin se'e ra, na kosiini ra.

Chi ro'o ja tu ja'i kondo'o ini ja skaku ra se'e, ko kivi na koo iin se'e ra, ti kusi xaan ini ra,

ti kanajiin ko'o ra ja kanajaa ra nuu Yandios.

Chi kua'a ga se'e ra koo ja ni kuu ra ña'an numa, ja ni xndoo yii ra ro'o, ansu ña'an kancha nuu jiin iin chaa.

Kachi tutu.

²⁸Ti sia'an kuu ñani naa ra, chi ka kuu yo nanu se'e yii Abraham ja ni nani Isaac. Chi ni kandixia Abraham jnu'un ni chisojnu'un Yandios. Ja yukan ni kaku Isaac. Ti suni sia'an ni ka kandixia yo jnu'un ya. Ja yukan ka kuu yo se'e Yandios. ²⁹Na jana'an ni iyo iin se'e yii Abraham jiin Agar, ko ni kaku suchi un nanu ka kaku sava'ni ga yivi. Ti ni ka jajna'an i jiin Isaac, chaa ni kaku ja ni sa'a Espiritu Santo nava ni chisojnu'un ya nuu Abraham. Ti suni sia'an ka jna'an yo naa yo vijna, chi yivi kuni ja na siuku yo nuu ley Moisés, ka kuni kanaa i jiin yo, vanuxia maa yo ka kuu maa se'e ndaa Yandios siki jniñu ni sa'a Espiritu Santo jiin yo. ³⁰Ti jandaa ndixia kuu yukan, chi sia'an kachi nuu tutu ii Yandios: “Kenin'in ra ña'an kuu muzu ja sajniñu ka'a un na ki'in ña jiin se'e ña, chi so muzu kuu ña jiin se'e ña. Chi tu iyo ichi suchi un ja ni'in yi ta'u nuu ra nanu se'e maa ñasi'i ra, chi se'e maa ñasi'i ra kuu suchi xiin ta'u un”, ni kachi Yandios jiin Abraham. ³¹Ja yukan ñani naa ra, tu kuu yo naa yo nanu se'e ña'an ni sajniñu ka'a un. Chi su'va ka kuu yo nanu se'e ñasi'i maa Abraham. Ti tukaa ga yi'i yo nuu nda'a ley najana'an un, chi su'va nuu maa Jito'yo Yandios ka yi'i yo vijna.

**Va'a ga na siuku yo
jnu'un maa Cristo**

5 Ja yukan na kundichi ni'in yo jiin jnu'un Yandios, chi ja ni nuña Cristo Jesús iin ichi ja kinkoyo yo, ti ja ni keni'in ya yo'o naa yo nuu ley najana'an un, nava tukaa ga siin yo jiin. Ti koto nandeokuñi tuku ra kuandatu ra nuu ley un, chi nu sia'an ti nduu tuku ra nanu muzu ka sajniñu ka'a. ²Ti chunso'o va'a ra jnu'un ka'an ri ja'a, ja nu na kuandatu ra nava ka'an ley un, ja na koo iin seña nuu yiki kuñu ra, ti va tu nijniñu kuiti jnu'un ni kandixia ra, ja ja ni ji'i Cristo ja'a ra naa ra. ³Ti ni'in ka'an tuku ri inga jnu'un nuu taka chaa ja ka janta'u da iin seña nuu yiki kuñu da, ja ka ndo'o ini da ja kendo ndoo da nuu Yandios ja sia'an sa'a da. Ko na kachi ri ja nu sia'an na siuku da iin jnu'un un, ti iyo ichi da ja na siuku da tendi kuiti ja ka'an nuu ley un. Chi nu na siuku ndi'i da jnu'un ley Moisés, ti kendo ndaa da nuu Yandios. Ko nu tu siuku ndi'i da jnu'un un, ni tu kendo ndoo kuiti da nuu Yandios. ⁴Ti taka yivi ja ka'an ja kendo ndoo nuu Yandios ja ka siuku i jniñu ta'u ley Moisés un, nusa ti ni ka xndoo i maa Cristo Jesús, chi ni ka skexiko i jnu'un ja kunda'u ini Yandios nuu i, ja ni taji ya Cristo ni kii ya, ti ni ji'i ya ja kuu tendi'i yo naa yo. Ti ni tu kendo ndaa yivi un nuu Yandios nu na kandixia i inga jnu'un siin ja tu kejna'an jiin maa jnu'un Cristo Jesús. ⁵Ko yo'o ja ka kandixia yo maa Cristo Jesús, ni sa'a Espíritu Santo ja na kandixia ndaa yo naa

yo. Ti ka ñava'a yo jnu'un ndee ini ja kundatu yo iin kivi ka'nu ga un, ti kundichi yo nuu maa Yandios. Chi kandio ndaa ini yo ja kivi un kachi Yandios ja tu jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo, chi ni ini yo ni ka kandixia yo maa jniñu ni sa'a Cristo Jesús ja'a yo naa yo. ⁶Ka kandixia ndaa yo maa jniñu ni sa'a Cristo ja'a yo. Yukan ti nu ni'in yo seña nuu yiki kuñu yo, ko tu nijniñu un. Chi va nu ja siuku yo jnu'un un ti kendo ndoo yo nuu Yandios, xi ja tu siuku yo jnu'un un, ti tu kendo ndoo yo nuu Yandios, ko ansu sia'an kuu. Chi nini ja na kandixia ndaa kuiti yo nuu maa Cristo ti kendo ndaa yo nuu Yandios. Ti jiin jnu'un ndaa un ka kunda'u ini nuu jna'an yo.

⁷Undi nuu, va'a ni ka jika ra nuu ichi Yandios, ko vijna tukaa. Nusa ti ¿nau ni xnda'u ro'o nu? Chi tukaa ka jandatu ra maa jnu'un ndaa Cristo. ⁸Chi ansu sia'an ska'an Yandios ro'o naa ra. Chi su'va, maa ya ni nakaji ya ro'o ja ka kandixia mani jnu'un ndaa. ⁹Xi tu ka jini ra iin jnu'un ja ka'an sia'an: “Ti'li ni levadura kuu ja keni'no ni tu'u chii yujña iya”, kachi tutu. Ko na kachi ndaa ri ja nanu iin ti'li levadura un kuu chaa ka xndoña'an un, ja ka kuni da ja na xnaa ndi'i maa ra naa ra, ja tukaa kandixia ra jnu'un ni ka kandixia ra undi nuu. ¹⁰Ti siki ja ka yi'i yo jiin Jito'yo Jesús, ndixia ri ja tu sia ya ro'o naa ra ja kandixia ra inga jnu'un ja tu kejna'an jiin jnu'un maa ya. Chi tu jini ri naa chaa kuu ja sakanuu ini ra naa ra un, ko ja kuu maa da kua'a ndixia Yandios nundo'o nuu da. ¹¹Ñani

naa ra, na kachi ri ndo ka jito u'u yivi hebreo ru'u, ti ka ndikun i ru'u. Ti nu siuku ri jnu'un najana'an ja ka ni'in yo seña nuu yiki kuñu yo, va kusii ini yivi un nuu ri, sa ti sia'an ndixia na xndaku ri. Nu sia'an xndaku ri, tukaa kuiti ini yivi hebreo nu ka jiniso'o i jnu'un siki Cristo ja ni jil'i ya nuu nda'a cruz. Tukaa ka kuiti ini i, chi vijna xndaku ri ja siin yo jiin jnu'un un niku. ¹²Ko taka chaa ja ka xnda'u da ro'o naa ra jiin jnu'un ja ka ni'in yo seña yiki kuñu yo, ti va'a ga na sinu da jniñu un. Va'a ga ja na ka'ncha da yiki kuñu maa da undi tukaa kuu da tata niku.

¹³Jandaa ndixia kuu ja ni nakaji Yandios taka ro'o naa ra nava tukaa ga siuku ra jnu'un ni ka sajniñu ka'a ra undi nuu. Chi su'va ni ka keta'u ra nuu jnu'un un. Nu ja ni ka keta'u ra nuu jnu'un un, ti va kondo'o ini ra ja sa'a ra sava'ni ga kuachi ja kuni yiki kuñu ra ja kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. Ko tuu, chi su'va na koto va'a ra taka jniñu sa'a ra nava tu kinikava ra nuu kuachi. Va'a ga na ku'un nda'u ini ra, ti chindee jna'an ra naa ra ja na kunchuku mani ra. ¹⁴Siukan na kunchuku ra nava na siuku ra iin jnu'un ni ta'u Yandios ja kuu iin ley kanuu ga ja ni kachi ya: “Na kuu ini ra nuu ñani jna'an ra nanu kuu ini ra nuu maa ra”, kachi tutu. ¹⁵Ko nu ka sa'a ra nanu ina ja ka yeyi'i jna'an, ti ka kuni kaji jna'an ra ja ka kanaa ra naa ra, ti jnu'un kanuu kuu un. Ko koto ra maa ra ja koto ma kunchuku ra undi sia'an. Chi nu kunchuku ra sia'an, ti tukaa kunchuku mani jiin ñani jna'an ra.

Chi kunda'u ini Yandios yo'o nava suni sia'an kunda'u ini yo ñani jna'an yo.

Nasa kuni yo nau kuu yivi tu kandixia ti nau kuu yivi ka kandixia

¹⁶Na kachi ri ja na kani va'a ini ra ti na kuandatu ra jniñu ta'u maa Espiritu Santo, ti ansu ja kuandatu ra jniñu ndo'o ini añu ra. Chi nu kuandatu ra Espiritu Santo, ti tukaa siin ra jiin kuachi. ¹⁷Chi nini ka ndo'o ini yo ja sa'a yo iin kuachi. Ko nu na kuandatu yo nava ndo'o ini añu yo, ti yukan jasi ja kuni maa Espiritu jiin yo. Ko nu su'va na kuandatu yo nava kuni maa Espiritu, yukan na ti maa Espiritu kasi ja tukaa ga kundio ini yo sa'a yo kuachi. Chi tu mani Espiritu Yandios jiin kuachi, chi ndi nduu ka kanaa. Ja yukan tu kua'a Espiritu ya jnu'un ja kundio ini ra sa'a ra kuachi. ¹⁸Ko nu na siuku ra nava kuni maa Espiritu, ti tukaa ga yi'i ra nuu nda'a ley najana'an un ja kankuachi siki ra.

¹⁹Ndijin ndaa ka jika yivi ka jika jiin kuachi, chi ka siuku i nava ndo'o ini añu i. Mani jniñu kue'e ka sa'a i. Ka jika i jiin jnu'un sii ini ti tu kanchuku na'iin yi, chi nini kaña ini ki'in yi ja siuku i nava ndo'o ini añu i. Ti ka yisikinchaa jna'an i, yisikinchaa i ñasi'i i xi ña'an un yisikinchaa ña yii ña. Ti sia'an ka sa'a i mani jniñu kue'e. ²⁰Ka nchañu'un i sava'ni ga santu. Ka sa'a tasi i siki ñani jna'an i. Ka jito u'u jna'an i ja ka kanaa i nanu ina. Kuu kuasun ini nuu jna'an i. Ni tu kuu ya'a iin jnu'un nuu i, chi yachi xaan kuiti ini i. Ti ka jito ini

i nduku i ja kuu maa i, ti tu jitu ini i ja kuu nuu ñani jna'an i. Ni tu kanchuku mani i jiin taka ñani jna'an i, chi su'va sasiin i maa i ja tu kuni ka'an i jiin jna'an i. ²¹Kuu kuasun ini i nuu ñani jna'an i nu ñava'a da taka ndajniñu ini ve'e da. Ka jajna'an ini i ka'ni i ndiyi. Ka jil'i yi ndixi, ti ka sa'a i sava'ni ga viko. Ti sia'an ka sa'a i kua'a xaan ga jniñu kue'e. Ja yukan ka'an ri nuu ra naa ra nanu ni xndaku ri undi nuu, ti na chu'un ini ra nava na kukuee kunchuku ra. Ko na xndaku ni'in ri nava ni kachi ri undi nuu, ja nu na sa'a ra naa ra taka jnu'un ni ka'an ri ja'a, ni tu na nita'u kuiti ra ja najaa ra ñuu nuu ta'u Yandios jniñu.

²²Ti suni ndijin ndaa jini yo yivi va'a chi mani jniñu va'a ka sa'a i, vanuxia kancha Espiritu Yandios jiin yi. Ka ñunda'u ini i nuu ñani jna'an i. Siñ ka iyo ini i, ti kukuee kanchuku i jiin jna'an i. Ñukuu ndaa ini i jniñu sa'a i. Ti kanchuku mani i ja ka chindee jna'an i. Ti ka siuku i taka jniñu ka sa'a i. ²³Tu ka kuña'nu nuu jna'an i ja sa'a i nava kuni maa i, chi iin nuu ka iyo ini i. Ti ley Moisés un, tu kankuachi siki yivi ja kanchuku sia'an, chi mani jniñu va'a ka sa'a i.

²⁴Yukan kuu ja yivi ka jika jiin jnu'un maa Cristo Jesús, tukaa ga kanuu ja ka jandatu i jnu'un ini yiki kuñu i ja ka sa'a i kuachi. Chi ka ñukuu ini i ja ni jil'i Cristo nuu nda'a cruz ja ni nama ya nuu kuachi un. Kuu nanu ja ni ka jil'i yiki kuñu i jiin Cristo, nava tukaa ga kanuu ja sa'a i kuachi naa i. ²⁵Ja yukan nu kancha maa Espiritu

Santo jiin yo, ti na sa'a yo nava kuni maa ya.

²⁶Koto ma kava vixi ini ra jiin jnu'un ka'an ra, chi jiin yukan skuiti ra ini ñani jna'an ra ja na kuu kuasun ini ra nuu i.

Ja na kukutu ini yo ja chindee jna'an yo

6 Ñani, nu ni jini ra ja ni kinikava iin ñani jna'an ra nuu iin kuachi, ti koto nde'e ra nundo'o jna'an da. Su'va na najista ra da jiin jnu'un va'a ja xndaku ra nuu da, ja ka kuu ra ñani jna'an siki Cristo, ti jika ra jiin Espiritu Santo. Ko koto va'a ra maa ra ja tu kinikava ra nuu kuachi un. Ti sia'an na kuu xndaku ra nuu ñani jna'an ra, ko vii vii na xndaku ra nuu da ja nachun'un ichi ra da nuu ichi va'a. ²Sia'an na chindee jna'an ra naa ra ja kuu nuu sava'ni ga nundo'o ja ka jna'an iin iin ra. Ti nu siukan na sa'a ra, ti ka siuku ndaa ra taka jnu'un kuu ley ni kachi Cristo. ³Ko nu sandoo ra maa ra ti kava vixi ini ra ndo'o ini ra ja jankivi kinikava ra nuu kuachi, ti so xnda'u ra maa ra. Chi tundo kuu kuiti ra nu sia'an. ⁴Yukan ti ndi iin ra na nde'e va'a nu iyo ndaa jniñu ka sa'a ra. Yukan na ti kuu kachi ra ja iyo ndaa ra nuu Yandios. Xnakan va'a nde'e ra jniñu sa'a maa ra, ti ansu ja ka'an ra siki jniñu ka sa'a ñani jna'an ra. Chi nu jini ra ja iyo va'a jniñu sa'a ra, ti va'a sa'a ra nusa, ko tu kuu ichi ini ra siki jniñu ka sa'a ñani jna'an ra. ⁵Suni na siuku ra maa jniñu ndiso iin iin ra nuu Yandios, ansu na nakua'a ra nuu inga.

⁶Ti suni chindee ra naa ra nuu yivi ka xna'an jnu'un Yandios nuu

ra, nava na ni'in da taka ja va'a nava ni ka ni'in ra naa ra.

⁷Koto ma xnda'u ra maa ra, chi kuu nanu iin chaa saka triu, chi nastutu da nava ni saka da. Suni sia'an kuu nu kusikinchaa yo Yandios ti kachi yo ja tu jini yo jnu'un ya. Chi taka ja sa'a yo, ti ndi'i nani'in yo. Nu na sa'a yo mani jniñu va'a ti suni sia'an nani'in yo mani jniñu va'a. Ko nu na sa'a yo mani jniñu kue'e, ti nani'in yo nundo'o. ⁸Chi nu na sa'a yo nava kuu ini maa yo, ti nani'in yo nundo'o ja naa yo. Ko nu su'va na sa'a yo nava kuu ini maa Espiritu Santo, ti nani'in yo iin ta'u ja kuchaku yo ja kuu taka saa ni jiin Yandios.

⁹Koto ka'ncha ini yo jiin jniñu sa'a yo, chi su'va na kukutu ini yo jiin mani jniñu va'a. Chi nu na jaa kivi, ti nani'in ndixia yo ta'u nuu taka jniñu ni sa'a yo, chi ni ka jitu ndi'i ini yo nuu jniñu un. ¹⁰Ja yukan ti taka jinu ja kuni yo sa'a yo jniñu va'a un, ja chindee yo nuu sava'ni ga yivi, ti na chindee va'a yo jiin ni ini ni añu yo nuu i. Ko na kukutu ga ini yo jiin jniñu va'a un ja kuu nuu maa yivi ka kandixia Cristo.

Sandi'i ni ga jnu'un ndee ini

¹¹Nde'e naa na'nu letra chaa ri jiin nda'a ri nuu ra naa ra ja'a.

¹²Iyo yivi ka ñukuu ini ja kendo va'a i nuu yivi. Ti yivi hebreo un kuu yivi ka chayika ro'o ja na ni'in ra iin seña nuu yiki kuñu ra. Ti siukan ka sa'a da nava tu koto u'u yivi nuu da siki ja ni kandixia da Cristo, ja ni ji'i ya nuu nda'a cruz ja kuu taka yo naa yo. ¹³Ti yivi ka chiñu'un jnu'un

jana'an un, ni tu ka siuku ndi'i i nava ka'an maa ley najana'an un. Ti kuni i ja na chiñu'un ra naa ra jnu'un ka'an ley un. Ko nu na kivi ra jiin jnu'un yivi un, yukan na ti nduvixi i ja ni ka skandixia i ro'o naa ra. ¹⁴Ko ru'u chi jankivi nduvixi ini ri, so nini kusii xaan ini ri nu ka'an ri jnu'un Jito'yo Jesús, ya kuu Cristo, chi ni nama ya yo'o naa yo ja ni ji'i ya nuu nda'a cruz. Ti ja siki ni ji'i ya nuu nda'a cruz kuu nanu ja ni ji'i jnu'un ñuyivi ja'a, chi tukaa yi'i ri jiin jnu'un un. Suni kuu nanu ni ji'i ri jiin Cristo, chi tukaa sajniñu ka'a ri jnu'un ja iyo ñuyivi ja'a. Ti kuu ri nanu chaa ñuu jika, chi tukaa ga nandeokuñi kuiti ri nuu ichi un ja siuku ri. ¹⁵Chi nu ka yi'i yo nuu nda'a Cristo Jesús, ti ni tukaa ga nijniñu ja sa'a yo seña nuu yiki kuñu yo, xi vasu tu sa'a yo seña un. Chi jiin jniñu ña'nu ni sa'a Cristo Jesús ni ndujaa yo jiin añu yo nuu ya.

¹⁶Ti ru'u Pablo, jikanta'u ri nuu Yandios ja sa'a ya ja na kukuee kunchuku tendi'i yivi ja kandixia ndaa i jnu'un Cristo Jesús. Na kua'a ya jnu'un ndee ini, ti na kunda'u ini ya maa i naa i. Sia'an ñukuu ini ri ja kuu taka yivi ja kandixia ndaa jnu'un Cristo, chi maa iin ni yivi ja yi'i jiin Cristo kuu maa yivi ñuu Yandios.

¹⁷Ti undi vijna jiin ja kuu taka saa ni nuu kua'an yo, koto ma skexiko yivi ru'u. Chi ndiso ri seña maa Jito'yo Jesús ja ni ndo'o ni nene ri siki jniñu ni tatu ya ja sa'a ri. ¹⁸Ñani naa ra, ñukuu ini ri ja maa Jito'yo Jesús, ya kuu Cristo, na kunda'u ini ya ro'o naa ra. Ti na nakuni ra undi ini añu ra ja sia'an kuu. Ti sia'an na koo.

Carta ja ni chaa Pablo

nuu yivi ñuu Efeso

Kanzia'u Pablo jiin yivi ka kandixia ñuu Efeso

1 Ru'u Pablo, kanzia'u ri jiin yivi Yandios ja ka kandixia Cristo kanchuku ñuu Efeso. Maa ri kuu apóstol nuu Jesús, ya kuu Cristo ja ndiso ya jniñu ña'nu nuu Yandios, ti maa ya ni ja'a jniñu ja'a nuu ri ja na kuu ri apóstol nuu ya. Na chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra ja ni sasiin ya ro'o ja na kunukuachi ra nuu ya naa ra. ²Jikanta'u ri ja maa Tata yo Yandios jiin Jito'yo Cristo Jesús na kunda'u ini ya ro'o naa ra, ti na chindee ya nava sia'an na kunchuku mani ra.

Nu na kandixia yo Cristo ti nanita'u yo nuu Yandios

³Na nakanajaa yo Yandios, ya kuu Tata maa Jito'yo Cristo Jesús. Maa iin ni maa ya kuu ja kuña'nu xaan. Maa iin ni maa ya kuu ja ni nakua'a taka ja va'a nuu yo ja ka yi'i yo nda'a Cristo. Undi andivi ni taji ya Espiritu ya kancha ya jiin yo. Sia'an ni ja'a ya jandaa ja na ni'in yo taka ja ni chisojnu'un ya. ⁴Chi undi na ti jakoo ga ñuyivi ni nakaji ya yo'o ja

na ki'i yo nda'a Cristo, ja sasiin yo ja kuu maa ya, ja koo ndoo koo ii undi ini añu yo. ⁵Undi sa ni nakaji Yandios yo'o, chi ni kunda'u ini ya yo'o. Ti ni kuu ini ya ja nakinse'e ya yo'o naa yo nava na kuu yo se'e ya. Yukan ni sa'a ya ja ni taji ya Jesús, ya kuu Cristo ja na kundiso jniñu ya ti nama ya yo'o. Taka un ni sa'a Yandios, chi maa iin ni maa ya ni kunda'u ini ya yo'o. Ja yukan ni nakaji ya yo'o, ansu ja siki jniñu va'a ni sa'a yo. ⁶Ja yukan kuu ja na kachi yo ja Yandios kuu ja kuña'nu, chi maa iin ni maa ya ni sa'a ya ja na ki'i yo nda'a Cristo. Ti Cristo kuu maa Se'e Yandios ja ni kunda'u xaan ini ya. Ti nuu nda'a maa Se'e ya Jesús ni skivi Yandios yo'o. ⁷Maa Yandios ni sa'a yukan ja ni taji ya Cristo ti ni ji'i ya ja siki yo'o. Ni jati ya niñi ya ja siki yo'o naa yo, ti yukan kuu ja ni chunaa ya nuu yo nuu Yandios. Sia'an ni ndunda'u ini ya yo'o ti ni janka'nu ini ya nuu kuachi yo. ⁸Yukan ti ni ja'a ya ndi'i inijnuuni yo ja na kuu sa'a yo ti kunukuachi yo nava kuni maa ya. ⁹Taka un ni stuu ya, chi ni kunda'u ini ya yo'o ja ni taji ya Cristo nuu

ñuyivi ja'a. Undi najana'an, tu ni ka jini yivi ndo ndo'o ini Yandios ja sa'a ya, ko vijna ti ni ka jini yo, chi ni chaa Cristo ja ni taji maa ya. ¹⁰Nu ni jaa kivi ja ni kachi maa Yandios, ni taji ya Cristo ja na kuu nava ni ndo'o ini maa ya. Ti maa Cristo na sa'a ja taka ja iyo andivi jiin ñuyivi na najna'an ti na nduu iin ni ga, chi maa Yandios ni ja'a jniñu un nuu Cristo ja na kuña'nu ya nuu taka ja iyo andivi jiin ñuyivi, ti nava sia'an na koo jnu'un mani ini.

¹¹Maa Yandios ni kachi ja na kind'a Cristo yo'o, chi xnakan ni nakaji ya yo'o ja na nanita'u yo nuu ya sa ni sa'a ya ñuyivi, ti nava sia'an na kuu yo se'e ya. Taka un ni sa'a ya nava ni kuu ini maa ya, ti ni nakaji ya yo'o ja na kuu yo se'e ya. ¹²Ja yukan kuu ja xnakan ru'u ni ka kandixia Cristo sa ni ka kandixia ro'o naa ra. Ni ka kandixia ri ja maa Yandios ni taji ya Cristo ja na kuña'nu ya. Ti suni maa ya ni kachi ja na ki'in ndaa ri jiin jniñu ya, ti na xna'an ri nuu yivi ja maa Yandios kuu ja kuña'nu. ¹³Suni sia'an ro'o ja kanchuku ñuu Efeso, ni chi'i Yandios ro'o nda'a Cristo naa ra. Ni ka chunso'o ra jnu'un Cristo, chi maa iin ni jnu'un un kuu ja nama siki yo. Ti ni ka kandixia ndaa ra jnu'un Cristo naa ra. Ja yukan kuu ja ni ka ni'in ra Espiritu Santo nava ni chisojnu'un Yandios. Ni nchaa Espiritu ya ja na kuncha ya jiin ra, ti yukan kuu nanu iin sello ja xna'an ja ka kuu ra se'e Yandios naa ra. ¹⁴Chi nu kancha Espiritu Santo jiin yo, ti yukan kuu ja iyo ndaa ini yo ja kuu yo se'e

Yandios. Kandixia ndaa ini yo ja ja ni chunaa Yandios yo'o, ti sia'an na nanita'u yo nuu ya. Ti Espiritu Santo, kuncha ya jiin yo undi na jaa kivi nakinse'e ya yo'o. Ja yukan kuu ja na nakanajaa yo maa ya, chi maa iin ni maa ya kuu ja kuña'nu.

¹⁵⁻¹⁶Ru'u Pablo, tu jakuñi ri ja jikanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o naa ra. Nakuanta'u ri nuu ya chi ni jini ri ja ka kandixia ndaa ra Jito'yo Cristo Jesús, ti ka kunda'u ini ra taka yivi ka kuu se'e ya. Nuku'un ini ri ro'o naa ra, ti jikanta'u ri nuu Yandios ¹⁷Ja maa Tata yo Yandios na kua'a ya inijnuni ra. Na kua'a ya Espiritu ya kuncha ya jiin ra nava vi'i ga na kivi inijnuni ra ja kuña'nu xaan maa Yandios, ja kuu ya Tata Jito'yo Cristo Jesús. ¹⁸Jikanta'u ri ja na kua'a kaji Yandios inijnuni ra naa ra, nava na kuni ra ja ja ni nakaji ya yo'o, ja nanita'u yo nuu ya. Nu ka ñukuu ini ra naa ra, ti yukan kuu ja ka ndiyo ini ra ja taka yo na keta'u yo nuu ya jiin taka ga yivi ka kandixia Cristo. Chi yukan kuu ja va'a ja kuu yo naa yo. ¹⁹Ti kuni ri ja na kivi inijnuni ra naa ra ja maa Yandios ndiso ya jniñu ña'nu xaan ga. Ja yukan ni sa'a ya ja ka kandixia yo vijna, chi ni xna'an kaji ya jniñu un nuu yo. ²⁰Nu ni naxndoto ya Cristo nuu ñuji'i, ti ni xnukoo ya Cristo nda'a kua'a ya nuu kancha maa ya andivi, ja ni nakua'a ya iin jniñu ña'nu nuu ya. ²¹Taka ángel ka junukuachi nuu Yandios, jiin ja ka yijniñu, jiin taka ja ka kuña'nu, suni ka ndiso jniñu. Ko jniñu ndiso Cristo kuu ja kuña'nu nuu taka yivi ka iyo vijna jiin yivi kikoyo inga kivi. ²²Ni kachi

maa Yandios ja na ta'u Cristo jniñu nuu tendi'i yivi jiin ndaja'a ya (ja ka nani ángel), ti maa ya kuu ja koxnuu nuu taka yivi ka ñukuu ini ya. ²³Ti yivi ka kandixia un ka kuu i nanu iin yiki kuñu, ti maa ya kuu nanu xini. Ti ta'u ya jniñu nuu yivi naa i, ti maa i ka sa'a jniñu un. Ti jiin jniñu un ka stuu i ja Cristo kuu Jito'o i, ti maa ya kuu ja kuña'nu nuu i. Ti maa ya chindee yivi ja na kuu taka jniñu un, chi maa iin ni ya kuu ja ta'u jniñu ja na ndi'i kundaa nava kuni maa ya.

**Ja ni kunda'u ini Yandios
kuu ja ni nama ya yo'o**

2 Ro'o naa ra ja kanchuku ñuu Efeso, na ti kandixia ga ra Cristo naa ra, ni kunchuku ra nanu iin yivi ni ji'i ja tukaa chaku yiki kuñu i, chi tu ka nakuni ra Yandios. Ti ka sa'a ndeva'a ra naa ra ²nanu ni ka sa'a yivi ni ka siuku i jnu'un iyo nuu ñuyivi ja ni ka jandatu i ti ka ni siuku i jnu'un un. Ni ka jandatu i nuu ja'u'u, ti ja'u'u un kuu ja yinda'a taka espíritu ndeva'a ja ka jika nuu tachi. Ti skaka maa i ja na nduni'in ini i, ti tu kuandatu i nuu Yandios. ³Ti suni sia'an ni ka sa'a yo undi nuu naa yo, chi ni ka sa'a ndeva'a yo nasa ni ka kuu ini maa yo ja iyo ndee ini yiki kuñu yo, jiin nasa ni kachi inijnuni yo ja sa'a yo taka ja kuu nuu ñuyivi. Ja yukan kuu ja suni ni ka kuu yo yivi ni ka ndo'o nda'a Yandios nanu ka jna'an sava yivi. ⁴Ko tu ni sa'a ya sia'an jiin yo naa yo. Ti ka'nu xaan ini Yandios chi ni kunda'u ini ya yo'o. ⁵Ja ni sa'a ya ja na kandixia yo Cristo, chi undi nuu

kanchuku yo nanu yivi ja tukaa ka chaku, chi ni ka sa'a yo taka jniñu kue'e ja tu va'a. Ko tu ni ja'a ya jnu'un ja kendo yo sia'an, chi ni ndunda'u ini ya yo'o ja ni nama ya yo'o, nanu ni sa'a ya ja ni naxndoto ya Cristo nuu ñujili. ⁶Ni nandoto tuku Cristo Jesús. Ti ja yukan kuu ja ni nama ya yo'o nava tukaa naa yo. Ni skejna'an Yandios yo'o jiin Cristo nanu ja ni nandoto yo jiin ya, ja tukaa kendo yo nanu ndiyi. Sia'an ni sa'a ya nava na no'on yo andivi nuu kuchaku yo jiin Cristo Jesús, ta'u yo jniñu jiin ya. ⁷Ni nama ya yo'o nava taka ga kivi vaji ti na xndaku yo nuu yivi ja ka'nu jniñu ni sa'a Yandios ja kuu yo'o naa yo. Yukan ti stuu Yandios ja ni ka ndumani yo nuu ya. ⁸Ti ja ni kunda'u ini Yandios ro'o naa ra kuu ja ni sa'a ya ja na kandixia ndaa ra taka jniñu ni sa'a ya. Chi ansu ja ni ka ndo'o ini maa ra kuu ja ni ka kandixia ra, chi maa Yandios ni kachi ja sia'an ti sa nanita'u ra naa ra. ⁹Ansu ja ka sa'a yo ja va'a, chi maa iin ni ja ni kunda'u ini ya yo'o. Ja yukan kuu ja tu kani vixi ini yo ja mani maa yo ni ka nama yo maa yo. ¹⁰Chi maa Yandios ni sa'a ya yo'o, ti ni nachili ya yo'o nda'a Cristo Jesús ja na kitu ya yo'o. Ni sa'a ya yo'o nava na siuku yo jiin jniñu ni satu'va ya ja kuu yo'o.

**Ja Cristo kuu ja ni ka
ndu iin nuu ini yivi**

¹¹Koto naa ini ra nava ni kuu jiin ra na ti kandixia ga ra Cristo. Siki ja ka kuu ra yivi inga nación ja tu ka yi'i jiin yivi ñuu Israel, ti yivi Israel ni ka ka'an ja tu ni ka jini

jniñu kuiti ra, chi tu ni ka siuku ra jnu'un ja na koo iin jnuni nuu yiki kuñu ra. ¹²Koto naa ini ra ja tu ni ka jini kuiti ra siki Cristo. Ni tu ni ka kuu mani ra nuu yivi ñuu Israel. Tu ni ka jini kuiti ra iin tratu ni sa'a va'a Yandios, ja ni chisojnu'un ya undi nuu ja na ndumani ya jiin yivi. Ni kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a, ko tu ni ndiyo ini ra ja na ndumani Yandios jiin ra. Tu ni ka jini kuiti ra jnu'un Yandios. ¹³Undi nuu ni ka kuu ra nanu yivi ñuu jika. Ko vijna ka kuu ra nanu yivi ñuu, chi ni ka kivi i nda'a Cristo. Sia'an kuu chi ni ka kandixia ra Cristo Jesús, ja ni ji'i ya nuu nda'a cruz, ti ni jati ya niñi ya ja siki ra naa ra.

¹⁴Sia'an ni sa'a Cristo ja na ndumani jna'an yo. Ni sa'a ya ja yivi hebreo jiin yivi inga nación, iin ni ga na nduu yo nuu ya. Ni ka jito u'u jna'an yivi hebreo jiin yivi inga nación, ti maa i ni ka jito u'u i yivi hebreo, ko ni sa'a Cristo ja ni ka ndumani jna'an i. ¹⁵Ni soko ya maa ya, ni ji'i ya, ti sia'an ni xnaa ya ley najana'an ja ni ja'a Yandios nuu Moisés ja ni ta'u jniñu nuu yivi ñuu hebreo. Ley un ni sasiin yivi hebreo jiin yivi taka ga nación ja tu ni ka jini i ley. Ti ni na chajna'an ya ndi'i yo ja na nduu yo iin ni ga yivi jaa, ti na ki'i yo nda'a Cristo. Yukan ni sa'a ya ja ni ndumani jna'an yo. ¹⁶Ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz. Ti jiin yukan ni ka ndumani yivi inga nación jiin yivi hebreo nuu Yandios. Maa Cristo ni xnaa ya jnu'un ja ni ka iyo siin ini yivi hebreo jiin yivi inga nación. ¹⁷Ni kii Cristo, ti ni ka'an ya ja iyo jnu'un mani ini nuu Yandios jiin tendi'i yivi, ti ansu maa

iin ni yivi hebreo, chi suni yivi taka ga nación.

¹⁸Jandaa ndixia kuu yukan chi ni nuña Cristo iin ichi ja kivi tendi'i ndinduu yo nuu kancha Tata yo Yandios, ti kuu ka'an yo jiin ya. Ti ni sa'a ya ja iin ni Espiritu Yandios na kuncha jiin tendi'i yo naa yo, ti chindee Espiritu un ja tendi'i yo kakanta'u yo nuu ya. ¹⁹Ja yukan kuu ja tukaa ga ka kuu ra yivi ñuu jika, chi ni ka ndumani ra nuu Yandios. Ti taka yivi Yandios ka kuu i jna'an ra, chi ja ka yi'i ra jiin maa Yandios. ²⁰Sa'a yo nanu. Tendi'i yo ja ka kandixia yo Cristo, ka kuu yo nanu iin ve'e. Ro'o naa ra ka kuu ra nanu maa ve'e un, ti ru'u ja ka kuu ri apóstol nuu Jesús naa ri, jiin chaa ka kuu profeta ja ka ka'an jnu'un Yandios, ka kuu ri nanu nama ja'a ve'e un, chi ru'u naa ri ni ka ka'an ri jnu'un Yandios nuu ra naa ra. Ti maa Cristo Jesús kuu ya yuu kanuu ga ja ndiso ni'in yituu jiki ve'e un. ²¹Ti iin iin yo ja ka kandixia, ka kuu yo nanu iin iin yujnu ve'e un. Yukan kuu nanu ve'e sa'a Yandios ja kuu iin ve'e ii, ti taka yivi ka kandixia ka kuu i iin iin yujnu ve'e un, chi maa Yandios ni tatu ya jniñu un nuu iin iin yo ja ka ndiso jniñu yo nuu ya. Sia'an sa'a ya ve'e ii ga jiin yivi ja ni ka kivi i nda'a Jito'o Cristo Jesús. ²²Ti taka ro'o ja ka kandixia kanchuku ñuu Efeso, suni ka kuu ra iin iin nuu ve'e un, chi ni ka ndivi ra nda'a Jito'o Cristo Jesús. Ka kuu ra ve'e ii ja siin Yandios sa'a ya. Ti kancha ya ini ve'e ii un, chi kancha ya jiin ra naa ra ja taji ya Espiritu Santo ya ja na kuncha jiin ra.

Ndiso jniñu Pablo ja ka'an da jnu'un Cristo Jesús nuu yivi taka ga nación

3 Ru'u Pablo, kande ri vekaa siki ja ni ka'an ri jnu'un Cristo Jesús nuu ra naa ra, ja ka kuu ra yivi inga nación ja tu ni ka jini kuiti ra jnu'un ya. ²Ka jini ra ja ni taji Yandios ru'u, ti ni tatu ya jniñu un nuu ri ja na ka'an ri jnu'un ya nuu ra naa ra. ³Ja ka jini ra ja ni yisa'yi jnu'un Yandios, chi undi nuu tu ni ka jini yo ja jaa iin kivi nu nakuni yivi inga nación jnu'un Yandios. Ko ni jaa iin kivi nu ni xna'an ya jnu'un un nuu ri. Ti nuu tutu ja'a ja ni chaa ri ti'li siki yukan nuu ra naa ra, ja ka kuu ra yivi inga nación. ⁴Ti nu na ka'u ra un ti kuu chaku ini ra naa ra ja ni kivi va'a jnu'un Yandios inijnuni ri siki Cristo Jesús. ⁵Na kivi jana'an ni ya'a tu ni stuu Yandios jnu'un un nuu ni iin yivi nanu ni xna'an ya vijna. Vijna ti ni xna'an kaji ya jnu'un Cristo nuu chaa ka kuu apóstol jiin chaa ka kuu profeta ja ka ka'an da jnu'un ya. Ni sasiin ya maa ri naa ri ja na kendo ndoo ri nuu ya, ti ni kivi inijnuni ri nasa kuni ka'an jnu'un un, chi maa Espíritu Santo kuu ya kancha jiin ri naa ri. ⁶Ti jnu'un Cristo ja ni yisa'yi undi nuu un, kuu ja yivi inga nación na ni'in ka'nu i ta'u i jiin yivi hebreo. Suni ka'an ja ka kuu yo iin ni ga yivi. Ti sa'a Yandios nuu i nanu ni kachi ya ja sa'a ya nuu yivi hebreo nava ni sa'a Cristo jniñu ña'nu ja'a i. Ti maa i suni na kandixia ndaa i jnu'un Cristo.

⁷Ti ru'u Pablo, ndisojniñu ri ja na ka'an ri jnu'un Cristo. Ni kuu ini

Yandios ru'u ja ni ja'a ya iin jniñu un nuu ri. Ti maa ya kuu ja chindee ya ru'u ja na siuku ri jiin jniñu un. ⁸Ti vasu ndo'o ini ri ja ña'nu ga kuu taka ga yivi ka junukuachi nuu Yandios, ko ni kuu ini maa ya ja ni ja'a ya jniñu ña'nu un nuu ri, ja na ka'an ri jnu'un ya nuu yivi taka ga nación. Ti so naa ini yo nu ka jiniso'o yo jnu'un un ja Cristo kuu ja kuña'nu xaan ga. ⁹Ti ni jani ya ru'u ja na xna'an kaji ri nuu tendi'i yivi nasa nama ya siki i. Undi ni sa'a ya ñuyivi undi nuu vijna, tu ni ja'a ya jnu'un un ja kuni yivi, ti maa ya kuu ja ni sa'a ndi'i ja ka iyo. ¹⁰Vijna na ti ni stuu kaji ya taka ja ni ndo'o ini ya ja sa'a ya, chi ja ni nakaji yukun ya taka yivi kuu se'e ya. Ti taka ga ndaja'a ya ja ka ndisojniñu ña'nu nuu andivi, na kuni da nava nama ya siki yivi, ja sia'an vii sa'a Yandios jiin yivi ya. ¹¹Chi na ti sa'a ga ya ñuyivi ja'a, ni ndo'o ini ya ja nama ya yivi. Vijna ti jiin Jito'o Cristo Jesús ni kuu nava ni ndo'o ini Yandios undi nuu. ¹²Ja ka yi'i yo jiin Cristo ti ja kandixia ndaa yo maa ya, yukan kuu ja kuñukuu ni ini yo najaa yo ti ka'an yo jiin maa Yandios. ¹³Ja sia'an kuu ja ru'u Pablo, kanda'u ri jiin ra, ro'o ja ka kandixia kanchuku ra ñuu Efeso, ja koto kukui'ya ini ra siki ja jito ri nundo'o ja siki ro'o naa ra. Chi taka un jna'an ri, ko kuachi kuu ja ni ka'an ri jnu'un Cristo nuu ra naa ra. Ko yukan kuu iin ja va'a ja kuu maa ra naa ra, chi sia'an sa nakinse'e Yandios ro'o.

Kunda'u ini Cristo yo'o

¹⁴Ja siki jniñu ña'nu ni sa'a Yandios ja'a yo, kuu ja na jakunjiti

ri nuu Tata Jito'o Cristo Jesús.

¹⁵Chi maa ya ni kachi ja na konani yo se'e ya, vasu nanu na kuncha yo andivi xi ñuyivi. ¹⁶Ti ja kuña'nu Yandios kuu ja sa'a ya taka jniñu ña'nu ja kuu ra naa ra. Ja yukan kuu ja ru'u Pablo, jikanta'u ri ja na kua'a ya jnu'un ndee ini ro'o naa ra. Ti nava na kundee ini ra naa ra, ti na chindee ya ro'o jiin Espiritu maa ya ja kancha ya jiin ra naa ra. ¹⁷Ti nava na chaku injnuni ra ja kancha Cristo jiin ra, chi jandaa kuu ja ka kandixia ra ya. Na siuku ndaa ra jiin jnu'un ja ka kuu ini ra Yandios jiin jnu'un ya, jiin ja na kunda'u ini ra ñani jna'an ra ja suni ka yi'i jiin Cristo. ¹⁸Jikanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o naa ra jiin taka ga yivi ka kandixia, ja na skivi ya undi injnuni ra nasa ka'nu ni kunda'u ini ya ro'o naa ra. Ti nava sia'an na chaku ndaa ini ra ja vii ni sa'a Cristo ja ni kunda'u ini ya yivi naa i, vasu jankivi chaku ndi'i ini yo nasa ni kuu ja ni kunda'u ini ya yo'o. ¹⁹Ti jikanta'u xaan ri ja iin kivi iin kivi su'va na chaku ga ini ra naa ra, nasa ni kuu ja ni kunda'u ini Cristo yo'o naa yo, vasu tu jaa ra ja kuni ndaa ra taka jniñu ni sa'a ya. Ti koto ka'ncha ini ra. Siin naa ra nava na kua'a ga Yandios injnuni ra, ti nava na nduu iin nuu ini ra, ti kunda'u ini ra maa iin ni Yandios jiin ni ini ni añu ra naa ra.

²⁰Na nakuanta'u yo nuu Yandios ja kuña'nu ya, chi iyo kivi tu ndoo ndo'o ini yo, ko maa ya skaya taka ja kuni yo, vasu tu jini yo nasa ja'a ya nuu yo. ²¹Ti na nakuanta'u yo nuu ya nuu taka jniñu ni sa'a ya ja kuu yivi ni nakaji ya. Ti na

nakanajaa yo maa ya, chi suni ni sa'a ya iin jniñu ka'nu ja ni taji ya Cristo Jesús ja na kundisojniñu ya nuu yo naa yo. Na nakanajaa yo maa ya chi ka kuu yo yivi ya. Na nakanajaa yo chi ka yi'i yo jiin Cristo Jesús. Na nakanajaa yo maa ya vijna, ijña, jiin undi taka ga kivi vaji. Sia'an na koo.

Iin ni ga ka nduu yo nuu Espiritu

4 Ru'u Pablo kande ri vekaa ja siki jnu'un Jito'yo. Ti kanda'u ri jiin ra ja na kaka ndaa ra ichi Yandios naa ra, chi ja yukan kuu ja ni nakaji ya ro'o ja na nduu ra yivi kunukuachi nuu ya. ²Kava nda'u ini ti koto nda'u jna'an ra. Kuanka'nu ini nuu jna'an ra, ti ndajnu'un mani naa ra ja ka kuu ini nuu jna'an ra. ³Ti maa Espiritu Santo na kuncha ya jiin ra, ti nava sia'an na nduu iin nuu ini ra naa ra, ja na kunchuku va'a kunchuku mani ra, ja ka yi'i ra nda'a Cristo. Ti sia'an siuku naa ra. ⁴Iin ni yivi ka kuu yo nuu Yandios, chi iin ni Espiritu Santo kancha jiin taka yo. Ja yukan kuu ja ni nakaji Yandios yo'o, ti ni chisojnu'un ya iin ta'u kanuu xaan nuu yo, ti na kundiyo ini yo ja na ni'in yo ta'u un. ⁵Ti maa iin ni ya kuu Jito'o ja ta'u jniñu nuu yo vijna. Maa iin ni Cristo kuu ja ka kandixia yo, ti mani ja siki maa ya kuu ja kuanducha yo. ⁶Ti iin ni Yandios iyo, ya kuu Tata tendi'i yivi. Maa iin ni ya kuña'nu ti sa'a ya jniñu ja kuu taka yivi, ti kancha maa ya jiin i.

⁷Iin ni ga ka kuu yo chi ka kandixia yo Cristo. Ko suni nuu iin iin yo ni ja'a siin siin ya iin ta'u, ti

ta'u un kuu jniñu ja kuajniñu yo ja na kunukuachi yo nuu ñani jna'an yo ja suni ka kandixia i Cristo. ⁸Ja yukan kuu ja ka'an nuu tutu ii Yandios siki Cristo:

Ja ni ndaa ya kuan no'on ya andivi, chi ni kundee ya jiin taka ja ni ka kinjna'an jiin ya.

Ti ni tejna'an ya jniñu sa'a iin iin yivi ya.

Kachi tutu. ⁹Tutu yukan ka'an ja ni ndaa ya undi nuu andivi chi xnakan ni kii ya nuu ñuyivi ja'a. ¹⁰Ni chaa ya nuu ñuyivi ja'a, ti ni ndaa ya kuano'on ya andivi nuu ni nduña'nu xaan ya. Ti yukan ta'u ya jniñu nuu tendi'i ja iyo nuu andivi jiin ñuyivi, nava na siuku ndaa taka ja iyo yukan. Ti jiin yukan ni stuu ya ja kuña'nu ga ya. ¹¹Ti ni tejna'an ya iin iin jniñu sa'a iin iin yivi yinda'a ya. Ni jani ya apóstol ja ka ndiso da jniñu ña'nu ga nuu Yandios. Suni ka iyo profeta ja na ka'an da jnu'un vaji nuu maa Yandios nuu yivi. Suni iyo yivi ka ka'an jnu'un Cristo nuu yivi ja maa ya nama maa i. Sava ga ka kuu pastor ja ka jito da yivi ka kandixia jiin ja ka xna'an da jnu'un Yandios nuu i naa i. ¹²Taka un ni ja'a Yandios nuu yivi naa i nava na kendo tu'va i ja kunukuachi i nuu inga yivi kandixia. Ti sia'an kuan kuu ndee ga ini maa yivi ja ni ka ndivi i nda'a Cristo. ¹³Kuan kuu ndee ga ini yo undi na nduu iin nuu ini yo jiin jnu'un ka kandixia yo ja kuu yo Se'e Yandios. Ti sia'an na kivi va'a injnuni yo nasa vii ni kuña'nu Cristo, ti na siuku ndaa yo maa jnu'un Tata yo Yandios nanu ni siuku Cristo.

¹⁴Ti nu na chaku va'a ini yo jniñu ni sa'a Cristo, ti tukaa kuu yo nanu

suchi kuachi ja ka ndo'o ja'a ja ka ndo'o yukan ini i. Ni tukaa kivi nduu yo jiin inga jnu'un ja xna'an chaa ka xnda'u, ja ka nduku da nasa na skivi da yo'o nuu jnu'un xndoña'an un. ¹⁵Chi su'va na ka'an ndaa na ka'an mani yo jiin ñani jna'an yo ja suni kandixia i Cristo. Na ka'an yo sia'an nava jna'an ja ka kunda'u ini jna'an yo. Sia'an na ti tukaa ka kuu yo nanu suchi kuachi, chi kuan kua'nu yo jiin taka jniñu kuni maa Cristo, chi maa iin ni ya kuu ja kuña'nu nuu yivi ya, ti yivi un ka kuu i nanu yiki kuñu ya. Ti maa ya kuu xini yivi un naa i chi maa ya kuu ja yoxnuu. ¹⁶Ti maa ya sa'a ja na nduu iin nuu ini yivi ya, ti na chindee jna'an i jiin taka jniñu, nanu ja ka iyo va'a nda'a yo, iyo va'a ja'a yo iyo va'a ni yiki kuñu yo. Sia'an kuu sa'a jniñu ni tu'u yiki kuñu yo. Ti kua'an sa'a jniñu tatu yo ja na chindee yo inga yivi. Ti sia'an na chindee jna'an yo jiin iin iin jniñu ni ka ni'in yo ja sa'a yo. Ti sia'an nava na kuu ndee ini yo jiin jnu'un Yandios, ti na kunda'u ini jna'an yo.

Cristo sa'a ja na ndujaa yo

¹⁷Ru'u Pablo, ja'a kuu jnu'un ka'an ri jiin ra naa ra, ti ja ni kachi maa Jito'o kuu ja ka'an ndaa ri jiin ra, ja tukaa sa'a ra nanu ka sa'a inga yivi ja tu ka nakuni i Yandios, ti tu nijniñu nava ka ndo'o ini i. ¹⁸Chi ni ka kuñaa injnuni i. Tu kancha Yandios jiin i. Sia'an kanchuku i chi tu ka jini jnu'un ya. Ni ka nduni'in ini i nuu jnu'un Yandios. ¹⁹Tukaa kukanuu i chi ni ka kivi i jiin taka jniñu kue'e. Ti

ni ka kusii ga ini i jiin jniñu kue'e un. ²⁰Ko ro'o naa ra, ansu ni ka kandixia ra Cristo ti kunchuku ra nanu kanchuku yivi un naa i. ²¹Nu ni ka jiniso'o ra taka jniñu ni sa'a Cristo, ti ni kendo xini ra naa ra. Ti maa iin ni yukan kuu jnu'un ndaa. ²²Ja yukan kuu ja na nduu ra nanu iin yivi jaa, chi na xndoo ra taka jniñu kue'e ni ka sa'a ra undi nuu, chi vijna tukaa nijniñu yukan. ²³Ko vijna nasama ini, ti nakani jaa injnuni ra. ²⁴Na nduu ra nanu iin yivi jaa nu tava i sa'ma tu'u ti na ku'un i sa'ma jaa un, chi vijna naki'in jaa taka jniñu va'a jiin ni ini ni añu ra. Ti va'a kani ini añu ra jiin injnuni ra nava na sa'a ra nava kuni maa Yandios, ti na koo ndoo ra ti kaka ndaa ra ichi ya.

Nasa kaka ndaa yivi ichi Yandios

²⁵Yukan kuu ja koto ka'an ga ra jnu'un xndoa'an, ko na ka'an jnu'un ndaa nuu jna'an naa ra, chi iin ni yivi ka kuu ra. ²⁶Nu ni ka kuiti ini nuu jna'an ra, ti koto kanaa ra nava tu kuncha kuachi ra. Ti koto ma koto u'u jna'an ra ja kuu ni nchaka, ti kasi ra jnu'un kuiti ini ti sa na kee ndikandii. ²⁷Ti koto kua'a ra jnu'un ja kivi ja'u'u un ini ra ti chakuachi ra maa ra. ²⁸Ti yivi ni ka sakui'na, koto sakui'na ga i. Chi su'va na sajniñu i, ti na kukutu ini i jiin jniñu va'a nava na ni'in i ja kua'a i nuu inga yivi ka nandi'i. ²⁹Koto ka'an ga ra jnu'un kue'e, chi su'va ka'an ra jnu'un va'a nava na ni'in jna'an ra jnundee ini. Ti sa'a ja na kendo va'a yivi ka ñuso'o un. ³⁰Koto sa'a ra iin kuachi nava tu kendo kui'ya ini Espiritu

Santo Yandios. Chi maa Espiritu un kuu nanu iin sello ja ka yi'i yo jiin Cristo, ti na koto ya ro'o undi na jaa kivi nu keta'u ra nuu ya. ³¹Xndoo taka jnu'un ka ndo'o u'u ini nuu jna'an, taka jnu'un ndiyo ini jiin jnu'un kuiti ini, jiin jnu'un ka'an ndeva'a, jiin taka jnu'un kue'e. ³²Kava va'a ini ti koto nda'u jna'an naa ra, kuanka'nu ini nuu jna'an naa ra nanu ni sa'a Yandios jiin yo'o naa yo. Chi ni taji ya Cristo ni ji'i ya ja siki kuachi yo. Ja yukan ni janka'nu ini Yandios nuu kuachi yo.

5 Ja sia'an kuu ja ndaku nanu kaa maa Yandios chi ka kuu ra se'e ya, ti jandaa kuu ja kunda'u ini ya ro'o naa ra. ²Ti nini kunda'u ini jna'an naa ra nanu ni kunda'u ini Cristo yo'o. Ni soko ya maa ya ja'a yo nanu ni ka sa'a yivi undi nuu, na ni ka yinda'a yivi un iin ja kuu iin ta'u nuu Yandios. Ti Cristo ni ja'a ya jnu'un ja ni ji'i ya ja'a yo, nanu ni iyo undi nuu ja ni ka ja'ni yivi kuiti i ja ni ka soko i nuu Yandios ja na kenchu kuachi i. Sia'an ni ji'i Cristo ja'a yo nava tukaa jna'nu ndatu yo nuu Yandios. Ti ni kusii ini Yandios jiin jniñu ña'nu ni sa'a Cristo. Sia'an nava ni kunda'u ini Cristo yo'o, ti suni sia'an na kunda'u ini jna'an ra naa ra. ³Ti vijna ja ka kuu ra se'e Yandios, koto sa'a ra ni iin jniñu ndeva'a. Koto kua'a ra ichi ka ka'an yivi ja yisikincha ra jna'an ra. Koto kundiyo ini ra sa'a ra jniñu kue'e, xi kundiyo ini ra ni'in kua'a ra ndajniñu. Koto sa'a ra jniñu un vasu ni ti'li. Sa'a taka ja va'a nava jna'an ja kuu ra yivi yi'i nda'a Yandios. ⁴Koto ka'an ga ra jnu'un

siki. Koto ka'an ga ra jnu'un kue'e. Koto kuu ichi ini ra ti sa'a ndeva'a ra. Chi taka un tu ni'in jniñu. Ti su'va nakuanta'u nuu Yandios naa ra. ⁵Ja ka jini ra ja nu iin yivi jika jiin jnu'un sii ini, siki ichi ñasi'i ja ka sa'a jniñu kue'e. Xi ja ndiyo ini i ja ni'in i kua'a ndajniñu, yivi un tu nanita'u i ja kivi i ñuu nuu ta'u Cristo jniñu jiin Yandios. Chi taka ja ndiyo ini yivi un kuu nanu iin santu ja chiñu'un i. ⁶Koto ma xnda'u ni iin yivi un ro'o jiin jnu'un ja tu ka'an ndaa i, chi siki jnu'un ndeva'a un kuu ja kii iin nundo'o ka'nu xaan ja kua'a Yandios nuu yivi ka kuni'in ini nuu ya. ⁷Ja sia'an kuu ja koto ma kivi nduu ra jiin yivi un naa ra.

⁸Undi nuu ni ka jika ra nuu ñuñaa chi ni ka sa'a ra kuachi. Ko vijna na ti kaka ra nuu ñundijin, chi ka kuu ra yivi Yandios. Ti Yandios kuu ñundijin, chi tu iyo ni iin kuachi nuu ya. ⁹Nu kaka ndaa ra sia'an ti ka jini ndaa yivi ja ka jika ra ñundijin, ja ka sa'a ra mani jniñu va'a, ja koo ndoo koo ii ra nuu Yandios, jiin ja ka'an ra mani jnu'un ndaa. ¹⁰Sia'an ti nduku ndee ra jniñu va'a ja kuni maa Jito'o, ti yukan sa'a ra.

¹¹Koto kivi nduu ra jiin taka ja tu ni'in jniñu ja ka sa'a yivi ka sa'a ndeva'a. Chi su'va kankuachi ra siki jniñu kue'e un. ¹²Kukanuu yo nu ndakuni'in yo jniñu kue'e ja sa'a sa'yi yivi. ¹³Ko kuni yivi taka jniñu un, chi na kenda ndijin na siki kuu.

¹⁴Ja yukan kuu ja ka'an jnu'un ja'a: Ro'o ja kixi kixi, ndoto ini. Ti ka'ncha ini jiin jniñu kue'e sa'a ra un, chi skivi Cristo ro'o nuu ichi ñundijin.

Kachi jnu'un un.

¹⁵Yukan kuu ja koto va'a maa ra nava kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. Tu sa'a ra nanu ka sa'a yivi tu ka jini kuiti i jnu'un Yandios. Chi su'va na kivi undi inijnuni ra maa jnu'un xndichi ja siki nasa kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a. ¹⁶Koto xnaa ra kivi ja ni ja'a ya nuu ra ja na sa'a ra jniñu va'a, chi vijna ka iyo kua'a yivi ka sa'a mani jniñu kue'e un.

¹⁷Ja sia'an kuu ja koto ma sana xini ra, chi su'va na kivi inijnuni ra taka jniñu kuni ya ja sa'a ra. ¹⁸Koto ko'o ra ndixi chi xnaa ra maa ra. Ti su'va na kuncha Espíritu Santo jiin ra, ti na xna'an ya nava sa'a ra. ¹⁹Ja yukan kuu ja ka'an, ti kua'a jnundee ini jna'an ra jiin salmo, jiin himno, jiin taka ga yaa ii ja ka'an jnu'un Yandios. Ti kata jiin ni ini ni añu ra naa ra ja chiñu'un ra maa Jito'o. ²⁰Ti nini nakuanta'u naa ra nuu Tata yo Yandios siki taka ja ka jna'an ra. Ti taka kivi sa'a ra naa ra, ndakuni'in sivi maa Jito'yo Cristo Jesús.

Nava kanchuku yivi ka kandixia Cristo

²¹Koto kava vixi ini ra, chi su'va kuandatu nuu jna'an naa ra ja ka chiñu'un ra Cristo, chi iin ni ka kuu tendi'i ro'o ja ka kandixia ra Cristo naa ra.

²²Ro'o ja ka kuu ñasi'i naa ra, kuandatu ra nuu yii ra nanu ka jandatu ra nuu maa Jito'o. ²³Chi chaa un kuña'nu da nuu ñasi'i da nanu kuña'nu Cristo nuu taka yo'o, ja ka kuu yo yivi ka kandixia. Ti maa ya kuu xini ja nama ya yo'o, ja ka kuu yo nanu yiki kuñu ya, chi

iin ni ka kuu yo jiin ya. ²⁴Ti nanu ka jandatu yivi ka yi'i nda'a Cristo nuu maa ya, suni sia'an kanuu ja na kuandatu ñasi'i un nuu jnu'un ka ka'an yii ña.

²⁵Ro'o chaa ja ka kuu ra yii, kunda'u ini ñasi'i ra nanu ni kunda'u ini Cristo yivi ya, ti ni soko ya maa ya ja'a i. ²⁶Sia'an ni sa'a ya nava na koo ndoo koo ii yivi nuu ya. Ni sa'a ya un siki ja ni kandixia yo jnu'un ya ja kuu ya Cristo, ti ni ka janducha yo. ²⁷Ni soko Cristo maa ya ja'a yivi ya, nava nu na jaa kivi nu nastutu ya yivi ya nuu maa ya, ti yukan ka ndundoo yo. Ti tukaa na kuachi kuncha jiin yo. Ni iin jniñu kue'e tukaa kendo jiin yo, chi yukan koo ndoo koo ii yo nuu ya, ti tukaa na kuachi kuncha siki yo nuu ya. ²⁸Ti nanu ni kunda'u ini Cristo yivi ya, suni sia'an kuni ja na kunda'u ini iin chaa nuu ñasi'i da nanu kunda'u ini da nuu maa da. ²⁹Chi ni iin chaa tu jito u'u da yiki kuñu da. Chi su'va, skaji da maa da ti jito va'a da maa da. Suni sia'an sa'a Cristo jiin yo'o, yivi ka kandixia ya. ³⁰Sia'an sa'a Cristo chi ka yi'i yo nda'a ya. Sa'a yo nanu ja ka kuu yo nanu yiki kuñu ya, ti maa ya kuu xini, ti iin iin yo kuu nanu iin iin nuu yiki kuñu ya. Ja yukan kuu ja jito va'a ya yo'o chi ka yi'i yo jiin ya. ³¹Kachi tutu ii Yandios: "Ja yukan kuu ja iin chaa xndoo da tata da jiin nana da, ti kuncha da jiin ñasi'i da, ti iin ni ga ni ka kuu ndinduu da", kachi tutu.

³²Ti nuu tutu ii Yandios un ka jini yo jnu'un kanuu ja undi nuu ni kuu jnu'un yisa'yi, ko tukaa vijn. Chi ru'u Pablo, ka'an ri ja yukan

kuni ka'an ja kancha Cristo jiin yivi ya. ³³Ja yukan kuu ja kuu ini ti kunda'u ini ra nuu ñasi'i ra naa ra nanu kunda'u ini ra maa ra. Ti ñasi'i un na kava yiñu'un ña jiin yii ña naa ña.

6 Ro'o suchi kuachi, kuandatu nuu tata ra nuu nana ra, chi yukan kuu ja va'a ja sa'a ra nava kuni maa Jito'o. ²⁻³Ja'a kuu iin jnu'un kanuu ga ja kuu suchi kuachi. Ti nu kuandatu i jniñu ja ta'u Yandios, ti chisojnu'un ya ja kua'a ya iin ta'u nuu i. Ja'a kuu jnu'un: "Kava yiñu'un nuu tata ra, nuu nana ra, nava sia'an na kundatu ra ti kuchaku na'an ra nuu ñuyivi ja'a", kachi ya. ⁴Ti ro'o ja kuu tata naa ra, tu skuiti ra ini se'e ra, chi su'va skua'nu ra i jiin jnu'un Yandios nava kuni maa Jito'o ja xna'an ra nuu i. Vii xndaku ra nuu i nava na kivi inijnuni i nasa kaka ndaa i nuu ñuyivi ja'a. Ti nu tu jandatu i, xndaku ni'in nuu i nava na nakani ichi ra i.

⁵Taka ro'o naa ra ja ka kuu muzu, ja ni ka jaan yivi jiin xu'un, na kachi ri nuu ra naa ra, kuandatu nuu yivi ka xiin ro'o nuu ñuyivi ja'a. Kava yiñu'un ti kukutu ini ti kua'a ja yiñu'un nuu maa da. Ti sa'a nanu ja nuu Cristo junukuachi ra. ⁶Koto kunchuku ra nanu kanchuku inga yivi. Ka sa'a va'a da jniñu un nu kande yivi xiin maa da, chi kuni da ja na kusii ini da jiin da. Ko tukaa sa'a teyii da jniñu nu tukaa kande jito'o da. Koto sa'a ra sia'an, chi su'va sajniñu ti sa'a ra nanu ja nuu Cristo junukuachi ra. Sa'a jiin ni ini ni añu ra, chi sia'an kuni Yandios. ⁷Sa'a jiin ni ini ni añu ra, chi sa'a

ra jniñu ja kuu Jito'yo ansu sa'a ra ja kuu yivi naa i. ⁸Chi ja ka jini ra ja taka jniñu va'a ka sa'a iin iin ra, suni sia'an ni'in ra ya'u ra nuu jniñu un nuu maa Jito'yo, vasu ka kuu ra muzu xi sa'a ra jniñu maa ra. ⁹Ti ro'o ja ka nchaka muzu, suni sia'an sa'a ra ja koto va'a ra muzu ra. Tukaa siu'u ra da ja kuu da muzu ra, chi ja jini ra ja Jito'o ra kancha ya andivi. Ti suni maa ya kuu Jito'o maa da, ti tu sa'a ya nanu nasa kanda iin iin yivi, chi xndichi iin nuu ya tendi'i yivi.

Nasa nama yo maa yo

¹⁰Ru'u Pablo, vijna ti iyo inga jnu'un kanuu ga ja xndaku ri nuu ra naa ra, ja iin ni se'e ka kuu yo nuu Cristo. Koto xndi'i ra ini ra, chi su'va kukutu ini siki ja ka yi'i ra jiin Jito'o, ti maa ya kuña'nu xaan ga. Yukan kuu ja na kua'a ya jnundee ini ro'o naa ra. ¹¹Koto va'a maa ra nanu jito va'a iin soldado maa da, chi sia'an kuni Yandios chindee ya ro'o naa ra, ti nava na jakuñi ni'in ra ti nama ra maa ra nuu ja'u'u un nu kuni xnda'u ro'o. ¹²Sia'an kunchuku ra chi ka kinjna'an yo jiin taka tachi u'u ka jika nuu sukun un. Ti ansu jiin yivi kanaa yo, chi kanaa yo jiin taka tachi xaan un. Kanaa yo jiin ja'u'u ja ta'u jniñu nuu yivi ja'a nava na kaka i nuu ichi ñuñaa, ja ka sa'a ndeva'a i nuu ñuyivi ja'a. Ti jiin yukan kuu ja kanaa yo. ¹³Ja yukan kuu ja koto va'a maa ra jiin taka ja ni ja'a Yandios nuu ra, nanu iin soldado nu jito va'a da maa da. Ti nava sia'an na ti kuu kinjna'an ra jiin ja'u'u un nu na jaa kivi kanaa

ra jiin. Koto va'a maa ra nava undi sandi'i ni ga ti kundee ra jiin.

¹⁴Na kachi ri ja kundichi teyii ra ti kandixia ndaa ra jnu'un Yandios. Ti na koo ndee añu ra nanu iin soldado ja ju'ni da iin cinturón ñii chii da nu ñu'un ndajniñu da, nu kua'an da nuu guerra. Ti suni jasi da iin sa'ma kaa jika da ja na nama da maa da. Ti yukan kuu ja sa'a ja na kundee ini da. Ti sia'an kundichi teyii ra nava ni kachi maa Yandios ja na koo ndaa ini ra nuu ya. ¹⁵Ti ja iyo tu'va ra chi kandixia ndaa ra jnu'un Yandios nasa ni kii Cristo Jesús, ti ni ndumani ya jiin ra. Ja yukan kuu ja iyo tu'va ra ja kinjna'an ra jiin iin ja sa'a ndeva'a jiin ra, nanu nachi'i iin soldado ndijña da ja'a da ja satu'va da maa da ja kanaa da. ¹⁶Ti kanuu ga ja na kandixia ndaa ra jnu'un Yandios nasa ni kii Cristo, chi nu na siuku ndaa ra jnu'un un ti kuu kundee ra jiin taka nundo'o kua'a ja'u'u un. Ti jnu'un Yandios un kuu nanu iin escudo ja nama soldado un maa da nuu vaji flecha jika da. ¹⁷Suni sia'an kaku ra nuu ja'u'u un chi nama ya ro'o. Nanu ku'un iin soldado iin koko kaa xini da ja na nama da xini da. Ti nu na nakuni va'a ra jnu'un Yandios nava yoso nuu tutu ii ya, ja ni ja'a Espíritu Santo nuu ra. Yukan kuu nanu iin espada jajniñu iin soldado ja kanaa da jiin, ti suni sia'an sa kundee ra jiin jnu'un ya. ¹⁸Suni kanuu ga ja taka kivi kanda'u ra jiin Yandios ja na chindee ya ro'o jiin taka un. Ti chindee maa Espíritu Santo ro'o jiin jnu'un jikanta'u ra nuu Yandios. Suni kanuu ja na koto va'a ra maa

ra ja tu naa ini ra kanda'u ra jiin ya ja kuu inga yivi kandixia, ja suni na kundee i kivi kinjna'an i jiin ja xaan un.

¹⁹Ti ja kuu ru'u Pablo, suni kanda'u naa ra jiin Yandios ja kuu ri nava na ni'in ga ri jnu'un ka'an ri, ti na koo teyii ini ri ti ka'an kaji ri jnu'un Yandios siki Cristo. Najana'an tu ni ka jini va'a yivi yukan, ko vijna ti ja ka jini va'a yo ja nama ya yivi. ²⁰Ti vasu ja kande ri vekaa vijna, ko ni tatu Yandios ru'u jniñu un ja na ka'an ri jnu'un ya. Kakanta'u jiin maa ya ja na koo teyii ini ri ka'an ri jnu'un ya, nava tu kukanuu ri ka'an ri.

Jnu'un sandi'i ni ga

²¹Ti ñani yo Tíquico, kuu da iin chaa junukuachi va'a nuu

Yandios ja chindee da ru'u nuu jniñu maa Jito'o. Ti maa da kachi ndi'i nasa kua'an ri jiin jniñu ri, ti suni ja nasa kuu ri. ²²Ja yukan kuu ja taji ri da na jaa da nuu kanchuku ra, nava na kachi da nasa kuu ri. Ti na kua'a da jnundee ini nuu ra naa ra. ²³Ñukuu ini ri ja Tata yo Yandios jiin Jito'o Cristo Jesús na kachi ya ja na koo ndee koo sii ini taka ra jiin taka ñani jna'an yo. Ti na kunda'u ini ya ro'o, ti na kandixia ndaa ra jnu'un ya. ²⁴Chi ñukuu ini ri ja vi'i ga na kunda'u ini Yandios taka ro'o ja ni ka ndumani ra jiin Jito'o Cristo Jesús, ja kuu ini ndixia ra maa ya. Ti sia'an na koo.

Ti siukan na koo.

Carta ni chaa Pablo

ñuu yivi Filipino

Pablo jiin Timoteo ka kanxia'u da jiin chaa ka kandixia ñuu Filipino

1 Ru'u Pablo jiin Timoteo ja ka junukuachi ri nuu Cristo Jesús. Na chaa ri tutu ja'a nuu taka ro'o ja ka kandixia ra Cristo Jesús, ja kanchuku ra ñuu Filipos, jiin chaa ka yinda'a ro'o, jiin yivi ka chindee ro'o. Chi ni sasiin ya ro'o ja kunukuachi ra nuu ya naa ra.

²Jikanta'u ri ja Tata yo Yandios jiin Jito'o Cristo Jesús, na koto nda'u ya ro'o naa ra. Ti na chindee ya ro'o ja na kukuee kunchuku ra nava kuni maa ya.

Jikanta'u Pablo ja kuu yivi ka kandixia Cristo

³Taka jinu ja nuku'un ini ri ro'o naa ra, ti nakuanta'u ri nuu Yandios.

⁴Nini kusii ini ri nuu jikanta'u ri ja'a ra, ⁵chi ni ka chindee ra ru'u ja ni ka skaka yo jnu'un ya, undi kivi ni ka kandixia ra ti undi vijna.

⁶Suni nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o naa ra, chi jini ndaa ri ja maa Yandios ni skanda añu ra ja na kandixia ra Cristo. Ti ndo'o ini ri ja tu xndoo ra jniñu un naa ra undi

na sinu ndi'i Yandios taka jniñu un sa na jaa kivi nchaa Cristo Jesús.

⁷Vatuni nu sia'an ndo'o ini ri ja siki ro'o naa ra, chi ni kundaa ini ri ja iin ni ni chindee Yandios yo'o naa yo. Ti ka ñukuu ini ra ru'u ja ni ka chindee ra ru'u vasu kande ri vekaa, xi jikonuu ri ka'an ri jnu'un Cristo Jesús niku. Nama ri jnu'un Yandios ja siki Cristo Jesús, chi ka'an ri ja maa iin ni jnu'un Cristo kuu jnu'un ndaa kuiti. Yukan ti kankuachi yivi siki ri. Ti nini ni ka chindee ra jiin jniñu un. ⁸Ja yukan ti jini Yandios ja mani xaan ri jiin ra naa ra, nanu mani Cristo Jesús jiin taka yo.

⁹Jikanta'u ri nuu Yandios ja vi'i ga na kuñukuu ini ra, ti siin ga ra jiin jniñu Cristo, ti kundio ini ra ja na kutu'va ga ra jnu'un ya nava na kivi injnuni ra naa jniñu kuni ya ja sa'a ra naa ra. ¹⁰Ti sia'an na kuu nakaji ra taka ja va'a nava na koo ndoo ra naa ra, ti koto kakayata ra nava tu kunchakuachi ra. Ti sia'an kaka ndaa ra nuu ichi Yandios undi na jaa kivi nchaa Cristo. ¹¹Kunukuachi ndaa naa ra nuu Yandios chi ni ka kivi ra nda'a Cristo Jesús, ti sa'a nava kuni maa

ya. Ti na nde'e na kotonchaa yivi ja va'a ka sa'a jniñu ra chi ka jika ndaa ra. Ti na kua'a i ja yiñu'un ro'o nuu Yandios, ti ka'an i ja maa iin ni Yandios kuña'nu.

**Na kuñukuu ini yo Cristo
ti kuchaku yo**

¹²Taka ro'o ja ni ka kandixia Cristo naa ra, iin jnu'un va'a kuu ja ka'an ri ja'a. Vasu jna'an ri nundo'o, ko sia'an jichanuu ga jnu'un Yandios siki Cristo. ¹³Taka soldado ka'iin vestisia jiin taka ga yivi ñuu ja'a, ka jini i ja kande ri vekaa, ko siki ja ni ka'an ri jnu'un Cristo. ¹⁴Siki ja kande ri vekaa, ti ñuu ja'a ka iyo kua'a ga ñani jna'an yo ja ka sa'a jniñu va'a, vasu ansu ndi'i. Ko chaa un ka ni'in ga da jnu'un ndee ini, ti tu ka yu'u da ja ka'an da jnu'un Cristo.

¹⁵Jandaa kuu ja ka iyo sava chaa ka ka'an jnu'un Cristo, ko siki ja ka kukuasun ini da jiin ri, ti ka ka'an vixi da naa da. Sava ga da chi ka ñukuu ini da ja kanuu ga ja na ka'an da jnu'un Cristo taka nuu. ¹⁶Ka kunda'u ini chaa un ru'u ti ka kuni da ja na kuichanuu ga jnu'un Cristo. Ka jini da ja kande ri vekaa siki ja ka'an ri jnu'un Cristo, chi nama ri jnu'un un nu ka'an ri ja maa iin ni jnu'un Cristo kuu jnu'un ndaa kuiti. Ti maa iin ni ja kandixia yo Cristo kuu ja chunaa Yandios yo'o. Sia'an ka'an ri jnu'un. Ko ka jini da maa Yandios ja ni tatu Yandios jniñu ja'a nuu ri ja na ka'an ri jnu'un un, ti ka ñukuu ini da chi ka chindee xaan da ru'u siki jniñu un. ¹⁷Ko sava ga chaa un tu ka sa'a da sia'an, chi vasu ka kuni da ka'an

da jnu'un Cristo, ko ka kuasun ini da nuu ri. Ka ndo'o ini da ja koo ri jnu'un kui'ya ini nu na ni'in ri jnu'un siki jniñu da. Ti yukan ka jani ini da ja koo ga ri nundo'o ja kande ri vekaa. ¹⁸Ko su'va, kusii ga ini ri ja ka ka'an da jnu'un Cristo. Vasu tu ka sa'a va'a da jniñu da, ko kusii ini ri chi ka ka'an da jnu'un Cristo. Ja yukan kuu ja kusii ini ri, ¹⁹chi maa Yandios kuu ya nama ru'u. Vasu ka iyo yivi tu mani jiin ri, ko jini ri ja ka jikanta'u ra ja'a ri naa ra. Ti jini ndaa ri ja Espiritu Cristo Jesús chindee ya ru'u.

²⁰Ñu'un ini ri ti ñukuu ini ri ja tu kua'a ya jnu'un ja kendo ri nukanuu. Chi iyo ni ini ri ja nama ri jnu'un Cristo. Ja yukan kuu ja ñini ka'an ri jnu'un un. Yukan ti na kuni yivi ja jajniñu Yandios ru'u ja sa'a ri jniñu ya, ti na kachi i ja maa iin ni ya kuña'nu. Ja yukan kuu ja ka'an ri jnu'un Cristo, ti tundo sa'a nu na kachi Yandios ja kuchaku ri nuu ñuyivi ja'a xi kuu ri. ²¹Chi vijna chaku ri kuu ja jika ri jiin maa Cristo, chi maa ya ni tatu ru'u ja na sa'a ri jniñu ya. Ti ja kuū ri kuu ja kuchaku ri jiin Cristo jiin ja kuichanuu jnu'un ya nuu ñuyivi ja'a. ²²Nu na kuchaku ga ri ti ni'in ga ri jniñu sa'a ri ja kuu Jito'o. Ko ja'a tu kojnuni nau ja va'a ga. Va'a ga ja kuchaku ri xi va'a ga ja kuū ri. ²³Ja uu jnu'un ja'a, tu kuu nasa nakaji ri, chi kuni ri ja na kuū ri nava na no'on ri kuncha ri jiin Cristo, chi yukan kuu ja va'a xaan ga. ²⁴Ko ja na chindee ri ro'o naa ra, ti va'a ga ja na kuchaku ga ri. ²⁵Yukan ti ja ni jini ri ja kuchaku ga ri ti kuncha ri jiin ra naa ra. Ti na xndaku ga ri

jnu'un un nuu ra, chi kanuu ga ja na kandixia yo Cristo, ti sia'an na kaka ndaa ra nuu ichi Yandios, ti sia'an nava na kosiï ga ini ra naa ra. ²⁶Yukan kuu ja nu na jaa tuku ri nuu kanchuku ra naa ra, ti kuni ri ja kusiï ini ra ja ka yi'i ra jiin Cristo. Ti na nakanajaa ra nuu Yandios ja kuu ru'u, chi ndiso ri jniñu ja ka'an ri jnu'un Cristo Jesús.

²⁷Nava ni ka kandixia ra Cristo, ti yukan kuu ja kanuu ga ja na kaka ndaa ra ichi Yandios, ti kuandatu ra nava jniñu ta'u ya ja kunchuku yo nuu ñuyivi ja'a. Nu sia'an na kunchuku ra, naa ra ti tundo sa'a nu na jaa tuku ri yukan xi tukaa. Ko kuni ri ja na ni'in ri jnu'un ja ka nakutu ini ra jiin jniñu un. Ti ka ndajnu'un ra siki jnu'un ja ka kandixia ra Cristo. Ti sia'an na nduu iin nuu ini ra, ti tu yu'u ra ja kachi ndaa ra ja ka kandixia ndaa ra jnu'un Cristo. ²⁸Ti koto ma yu'u ra yivi ka jito u'u ro'o naa ra, chi nu na koto u'u i ro'o, ti yukan kuu ja su'va ka xnaa i maa i. Ti maa ya nakinse'e ya ro'o, ti nanita'u ra nuu ya naa ra ja ni ka kandixia ra Cristo. ²⁹Ti ja siki jniñu ni sa'a Cristo, ansu nini ja na kandixia ra ya, chi suni ja na kondo'o ra ja siki ya naa ra. ³⁰Ti maa ri jiin maa ra naa ra, na kinyii yo jiin taka jnu'un ndeva'a un. Chi ni ka jini ra ja sia'an ni sa'a ri undi nuu, ti suni ka ni'in ra jnu'un ja siin ga ri undi vijna.

**Nda'u ni kii Jesús ko ni
nduña'nu ya vijna**

2 Ja sia'an kuu ja Cristo ja'a jnundee ini, ti ka iyo siï ini ra. Ja kunda'u ini ya ro'o naa ra, ti ja'a

ya Espíritu ya kancha jiin ra. Ti ka kuu mani nuu jna'an ra, ti ka jito nda'u jna'an ra. ²Ti sia'an siuku ra taka jnu'un nava ka'an ru'u Pablo, nu na ni'in ri jnu'un taka jniñu ka sa'a ra, ti kusiï kuva'a ini ri. Ti na koo iin nuu ini ra naa ra. Ti iin nuu na kunda'u ini nuu jna'an ra. Ti iin ni na koo injnuni ra. Ti iin nuu na kondo'o ini ra naa ra. ³Koto ma sa'a ra nini ja kuu ja va'a maa ra, ni koto chundee ra jnu'un vixi yu'u ra. Chi su'va sa'a nda'u maa ra naa ra. Sa'a na kaa ja kuña'nu ga ñanijna'an ra ja kuu maa ra naa ra. ⁴Koto nde'e ra nundo'o kaxndee nuu maa ni ra, chi suni nde'e ra nundo'o iyo nuu ñani jna'an ra naa ra.

⁵Kani ini maa ra nanu ni jani ini Cristo Jesús. ⁶Vasu iin nuu ya jiin maa Yandios, ko tu ni nduni'in ini ya ja kendo ya sia'an ni. ⁷Chi ni xndoo ya jniñu un jiin Yandios ti ni nduu ya nanu iin yivi junukuachi, chi ni kaku ya nanu iin yivi sia'an ni. ⁸Ti nu ni chaa ya, ni ndaku ya nanu iin chaa sia'an ni. Ni jika nda'u ya, ti ni jandatu ya vasu nda'u ni ji'i ya nuu nda'a cruz. ⁹Yukan kuu ja ni sa'a Yandios ja na ndaa Jesús nuu andivi nuu ni nduña'nu ya. Ti yukan ni ja'a Yandios iin jniñu ña'nu nuu ya. ¹⁰Ti vijna ja ni nduña'nu ga Jesús, ti taka ja ka iyo andivi jiin ñuyivi jiin ja ka'iin chii ñu'un, na nakua'a i ja yiñu'un nuu ya, ¹¹ti nava na ka'an i ja Cristo Jesús kuu maa Jito'o i ti maa iin ni ya kuu ja ndiso jniñu ña'nu ga. Sia'an kuu ja na nakua'a i ja yiñu'un nuu Tata yo Yandios, chi maa ya ni ja'a jniñu ña'nu un nuu Jesús.

Yivi ka kandixia, ka kuu i nuu iin nduva ñu'un nuu yivi ka'iin ñuñaa

¹²Taka ro'o ja kuu ñani jiin jna'an yo, ja ni ka jini ra jnu'un ja ni jandatu Cristo. Suni sia'an ni ka jandatu ra jnu'un Yandios ja ni xna'an ri nuu ra na ni kuncha ri jiin ra. Vijna ti kuandatu ga jnu'un un naa ra vasu tukaa kancha ri jiin ra. Na nduku ndee ra kaka ndaa ra ichi Yandios. Chiñu'un jnu'un ya ti koto ma xnaa ra naa ra. Chiñu'un jnu'un ya ti koto ma xnaa ra naa ra. Ti nu chiñu'un jnu'un ya ti koto ma xnaa ra naa ra. Chi nu na kaka ndaa ra jiin jnu'un ya, ti ka ja'a ra jandaa ja ni nama ya ro'o. ¹³Kusiini ini ya nu na sa'a ra taka un naa ra, chi maa ya kuu ja chindee chituu ro'o, ja ka siuku ra jniñu ni tatu ya nuu ra naa ra.

¹⁴Sa'a ni ini jniñu un naa ra, ti koto ma jankuncha jna'an ra naa ra. ¹⁵Chi ka kuu ra yivi ka junukuachi nuu Yandios, ti sia'an kaka ra nuu ñuyivi ja'a, nava tu naa kuachi koo siki ra, ti koto ma na kaka yata ra nu ka ni'in kuachi siki ra. Kaka ndaa jiin ichi Yandios, ti nava tu sana ra ichi yakua nuu ka jika yivi ñaa. Stuu jniñu va'a ka sa'a ra nuu yivi ñaa un naa i, ti na kuu ra nanu nduva ñu'un ja ndinchaa. Ti nava na ndundijin ini yivi ka iyo ñaa ini, chi kanchuku i nuu ñuñaa kuiti nuu ñuyivi ja'a. ¹⁶Ja sia'an ka jika ndaa ra nuu ichi Yandios, yukan ka ja'a ra jandaa ja ka kandixia ra jnu'un ya, ti jiin jnu'un un siin ra ja kuu taka kivi, ti nava sia'an na kunchuku ra jiin ya. Yukan na ti kusiini ini ri ja kuu kivi nchaa Cristo,

chi kuni ri ja tu ni sa'a jniñu ka'a ri ja ni xna'an ri jnu'un Yandios nuu ra naa ra. Vasu ni iyo ri nundo'o siki jniñu na ni kuncha ri jiin ra naa ra, ko tu ni sajniñu ka'a ri. ¹⁷Ni ka kandixia ndaa ra jnu'un Yandios siki Cristo. Ti vijna ka iyo ni ini ra ja kunukuachi ra nuu Yandios, ti yukan kuu nanu ja ka soko ra maa ra nuu ya. Ko ja siki ru'u, nanu ri nuu iin nuu jniñu un ja ka soko ra nuu ya. Chi nu ka'ni i ru'u, yukan kuu nanu iin jniñu ja suni ka soko ra nuu Yandios. Sia'an kuu chi ja siki jniñu ni sa'a ri un ni ka kandixia ra Cristo. Ti vasu na kuñu ri, ko kusiini ini ri jiin ra naa ra ja sia'an siuku jniñu ni ja'a Yandios nuu ri. ¹⁸Chi ja siki jichanuu jnu'un Cristo na koo jnu'un siini ini naa ra nava suni undi ru'u na kusiini ini ri.

Timoteo jiin Epafrodito

¹⁹Ru'u Pablo, ñukuu ini ri ja na kua'a maa Jito'o Jesús jnu'un, ti na taji yachi ri Timoteo jaa da nuu kanchuku ra naa ra. Ti nu nandeokuñi da ja'a ti kunda'a da jnu'un ja kukuee kanchuku ra naa ra. ²⁰Chi tukaa iyo inga chaa ndo'o ini nanu ndo'o ini maa ri, ti maa da suni ndi'i ini da nasa ka kuu ra naa ra. ²¹Taka ga chaa ka nduku da ja kuu maa da, ko tu ka nduku da jniñu kuni Cristo Jesús. ²²Ti ja ka jini ra ja Timoteo kuu nanu iin se'e nuu tata da, chi sia'an ni sajniñu da jiin ri na ni ka'an da jnu'un Yandios siki Cristo. ²³Ja yukan kuu ja kuni ri taji ri da na jande'e da ro'o naa ra. Ko xnakan na kujnuni ini ri nasa kendo ri ja'a, ti sa na taji ri da. ²⁴Ko jinijnuni ri ja kua'a maa Jito'o

jnu'un, ti jaa maa ri vasu ti jaku kivi nuu kanchuku ra naa ra.

²⁵Ti Epafrodito, chaa ni ka taji ra ja na nduku da ja kumani nuu ri ja'a, ti va'a xaan chindee da ru'u. Nanu ja ka kanaa yo nuu guerra, suni sia'an ni chindee da ru'u, chi maa da kuu ja ka'an jnu'un Yandios nuu yivi ja'a. Ko va'a ga ja na nandeokuñi da nuu kanchuku ra naa ra. ²⁶Chi ndi'i xaan ini da, ti ndiyo ini da ja kuni tuku da nuu ra naa ra. Ti suni kukui'ya xaan ini da, chi ni ka ni'in ra jnu'un ja ni ku'u da. ²⁷Ti jandaa ndixia kuu ja ni ku'u da, chi ti'li ni ga ti kuū da niku, ko ni kunda'u ini Yandios maa da ti ni nduva'a da. Ti ansu nini maa da, chi suni ni kunda'u ini ya ru'u nava tukaa koo ri jnu'un kui'ya ini ja'a da niku. ²⁸Ja yukan kuu ja ndi'i ga ini ri, ti kuni ri taji ri da jaa da nuu kanchuku ra, ti nde'e ra nuu da nava na kuva'a ini ra naa ra ja iyo sii ini da. Ti suni undi ru'u kuva'a ini ri, ti tukaa kukui'ya ini ri. ²⁹Nakinse'e da naa ra nu na najaa da nuu ra, chi iin ni se'e ka kuu ra nuu Jito'o. Ti sia'an na kusii ini ra naa ra ja ni chindee Yandios maa da ja ni nduva'a da. Ti sia'an na kava yiñu'un ra jiin taka chaa ka sa'a nanu sa'a chaa ja'a. ³⁰Chi siki jniñu Cristo kuu ja jaku ni ga, ti kuu da niku. Chi ni tava ini da ja kuū da siki ja chindee da ru'u jiin jniñu ja tu kuu sa'a ra nuu ri ja'a naa ra.

Jnu'un ka'an ndaa siki Cristo Jesús

3 Ti vijna, taka ro'o ja ka kandixia Jito'o Cristo Jesús naa ra, kosii ini naa ra chi ka'nu

iin jniñu ni sa'a ya ja ni ka ndivi ra nda'a ya.

Ru'u Pablo, va tu naa kuachi kuu ja na chaa tuku ri tutu ja'a nuu ra naa ra, chi va kuajniñu ja kuu ijña isa nava tu kendo kui'ya ra naa ra. ²Koto ra maa ra naa ra chi ka iyo chaa tu ka kandixia ja iin ni jnu'un Cristo iyo, chi ka sakanuu da jnu'un un jiin inga jnu'un. Ti chaa un ndé'é kanda da, chi yaa yukan kuankoyo da ka kivi nduu da nanu ina tu jito'o. Kuankoyo da ka sa'a ndeva'a da nava tukaa kandixia ra ni iin jnu'un Cristo Jesús. Ka kuni da ja na koo iin jnuni nuu yiki kuñu ra nava na kendo ndaa ra nuu Yandios, ko tu nijniñ un, chi tu kuajniñu kuiti. ³Ko yo'o naa yo, ka kuu yo yivi ka junukuachi nuu maa Yandios, vasu tukaa ka'an vixi yo ja ni ka iyo iin jnuni yiki kuñu yo, ti ja siki jnuni un ni ka kivi yo nuu nda'a Yandios. Ko chaa un chi sia'an ka ka'an vixi da. Ko yo'o naa yo chi su'va sa'a Espiritu Yandios ja na kunchañu'un yo maa ya jiin ni ini ni añu yo. Ka ka'an kaji yo ti ka kusii ini yo ja ka yi'i yo nuu nda'a Cristo Jesús, chi yukan kuu ja kuu nuu maa Yandios, ti ansu ja chiñu'un yo tijni ga nuu jniñu.

⁴Ti nu iyo ndaa jnu'un un ja sia'an iyo, ti va suni undi ru'u kuu kandixia ri jniñu un, sia'an nava ka'an ri niku. Ti nu ka iyo chaa ka jani ini ja ka kendo va'a da nuu Yandios jiin jnuni ja ka ni'in da nuu yiki kuñu da, ti ru'u suni vi'i ga kandixia ri taka jniñu ni sa'a maa ri naa jana'an. ⁵Chi nu una kivi ni kaku ri, ti ni ka chaa da iin jnuni nuu yiki kuñu ri. Kuu ri chaa ñuu

Israel, ti kuu ri jna'an chaa ni ka nakaya ja ni ka kuu se'e iin chaa ña'nu ni nani Benjamín undi na najana'an. Ni'in ga ni kuu ri se'e ñuu hebreo, ti ni yi'i ri jiin chaa fariseo, chaa ni ka siuku ndaa ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, chaa ni kuu jna'an yo najana'an. ⁶Ti sia'an ni sa'a ndeva'a ri jiin yivi ka kandixia, chi ni ndo'o ini ri ja tu kua'a kuiti ri jnu'un ja sama i jnu'un ley jana'an un. Ti tu ni iin yivi ni ka'an ja tu ni siuku ri ley un, chi ni siuku ndaa kuiti ri nava iyo. ⁷Ti taka ja ni kandixia ri un, sa'a ri nanu ja tu ni ni'in jniñu kuiti, chi ni jasi ini ri ja tu kandixia ri Cristo niku. ⁸Ko vijna ti sa'a ri nanu ja va'a ga ja na naa ndi'i ja ni kandixia ri yukan. Chi va'a xaan ga ja ni kivi injnuni ri, ti ni nakuni ri nau kuu Cristo Jesús jiin taka jniñu ni sa'a ya, ti ni kandixia ndaa ri un. Ti jandaa ndixia kuu ja maa ya kuu Jito'o ri vijna. Chi ja maa ya ti ni xndoo ri ndi'i ja ni kandixia ri undi nuu, ti vijna sa'a ri nanu ja ni ndi'i kua'an nuu jayaka. Chi kanuu xaan ga ja ni kandixia ri ti ni ndivi ri nuu nda'a Cristo, ti vijna na siin ri jiin yukan. ⁹Chi ja sia'an na ti ni ndumani ri, ti ni ndivi ri nda'a ya. Tukaa nduku ri ja kendo va'a ri nuu Yandios jiin ley ni kandixia ri undi nuu, vasu ni siuku ndaa ri ley un. Ko ni kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu ri, chi ja ni kandixia ri Cristo, ti ansu ja siuku ndaa ri ley ni ja'a Yandios nuu Moisés niku. Ko vijna na ti ja ni kandixia ri Cristo, yukan tukaa ga jna'nu ndatu ri jiin kuachi ri.

¹⁰Ni xndoo ndi'i ri ja ni kandixia ri undi nuu nava na kivi injnuni

ri taka jniñu ña'nu sa'a Cristo ja kuu yo'o. Ndiyo ini ri ja na chaku ini ri ja ka'nu xaan iin jniñu ni sa'a Yandios ja ni naxndoto ya Cristo nuu ñuji'i. Ti nu na chaku ini ri yukan, suni kuu chaku ini ri ja ka'nu ga nundo'o ni jna'an Cristo ja ni ndo'o ya ja siki yo'o naa yo. Ti ja yi'i ri jiin ya kuu ja suni vatuni vasu na kondoo'o ri nuu yivi ka jito u'u ya. Chi kuni ri sa'a ri nanu ni sa'a Cristo, ja tu ni nduku ya ja kuu maa ya, chi ni ji'i ya, ko ja ni nama ya siki yo niku. ¹¹Ti tu yu'u ri vasu sia'an na kondoo'o ri, chi nanduku ri na nasa kuu ja najaa ri nuu ya, chi nandoto ri nuu ñuji'i nuu ka'iin ndiyi un.

¹²Ti tu kachi ri ja ja ni ndi'i yukan ni ni'in ri, chi ti kujnuni ndi'i ga ini ri taka jniñu ni sa'a Cristo ja kuu yo'o naa yo. Ko na kukutu ini ri chi sia'an kuni maa Cristo Jesús, chi ja yukan kuu ja ni nakana ya ru'u. ¹³Ñani, ru'u Pablo, tu ka'an vixi ri ja ja ni chaku ndi'i ini ri nasa jniñu ni sa'a Cristo ja kuu yo'o naa yo. Ti tukaa kuni ri ndakuni'in ri taka jniñu ni sa'a ri ja kuu Cristo, ni tu ka'an vixi ri siki yukan. Chi kanuu ga ja na kukutu ini ri, ti na siuku ri taka jniñu ni tatu Yandios ru'u ja sa'a ri ja kuu kivi vaji iña isa. ¹⁴Ja ni kivi ri nda'a Cristo Jesús kuu ja ni nakaji Yandios ru'u nava nanita'u ri nuu ya. Yukan kuu ja ni ini ni añu ri siuku ri taka jniñu ni tatu ya nuu ri undi na ni'in ri iin ta'u ja kua'a ya nuu ri. ¹⁵Ti taka yo'o ja ja ni ka kuñi yo naa yo jiin jniñu un. Yukan kuu ja ka siuku yo ichi Yandios. Na kuñukuu ini yo ti sia'an na siuku yo. Ti nu iin iin ra

tu ka ndo'o ini sia'an ni, xi ka ndo'o ini ja ja ni ka ni'in ra injnuni ra naa ra nava kuni Yandios, ti suni maa ya na kachi ja ansu sia'an ni kuu.

¹⁶Na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja ja ni ka jini yo nasa ka'nu kuu jniñu ni sa'a Cristo Jesús siki yo'o naa yo. Ja sia'an kuu ja na kaka ndaa yo nuu ichi ya ti ansu ja nandeokuñi yo siuku yo ley najana'an un. ¹⁷Nani, nu ka jika ra ichi Yandios ti nde'e naa ra nanu jika ru'u. Ti nava sia'an na kuu nde'e ra nasa ka jika yivi ka kandixia jnu'un Cristo Jesús, nde'e nu ka jika ndaa i nava ni xna'an ri nuu ra naa ra. ¹⁸Yukan kuu ja ni'in xndaku ri nuu ra naa ra, chi tjini jinu ka'an ri ja ka iyo kua'a yivi tu ka kandixia ndaa i ja ni ji'i Jesús ja siki yo'o naa yo. Ka ka'an i ja ka kandixia i, ko jiin nava jika i ti ka jini yo ja ka jito u'u i jnu'un ja ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz ja siki yo. Kui'ya xaan ini ri undi nde'e ri, ja nuu nuu xndaku ri, ko ka iyo ndixia yivi ja sia'an kanda i. ¹⁹Iin kivi ti jna'nu ndatu yivi un, ja so mani ka chiñu'un i ja kaji i. Chi ka ndo'o vixi ini i ja sia'an ka sa'a i jniñu kue'e, ni tu kukanuu i, ti kachi ja ka kendo va'a i nuu Yandios. Ko tuu, chi su'va ka ni'in i jnukanuu, chi ka jitu ga ini i jiin ja iyo nuu ñuyivi ja'a. ²⁰Ko yo'o chi su'va ka kandixia yo Cristo Jesús, ja na kuu ñuu yo andivi. Ja yukan na kundatu yo ja nchaa Jito'o Jesús, ya kuu maa Cristo ja nama ya yo'o. ²¹Ti maa ya nasama yiki kuñu nda'u yo ja'a ja tu na ya'u nchaa. Chi ja kanchuku yo ñuyivi ja'a, nini ndo'o yiki kuñu

yo jiin ja nini iyo iin jnu'un ja sani'in ini yo, ti ka sa'a yo kuachi. Nasama ya yiki kuñu yo nava na nduu yo nanu kaa maa ya ja ni nduña'nu ya. Ti tukaa koo kui'ya yiki kuñu yo. Tukaa ga koo jnu'un ni'in ini ja kuncha kuachi ga yo. Taka yukan sa'a yo chi maa ya kuu ja kuña'nu nuu ndi'i ja ka iyo nuu andivi jiin nuu ñuyivi.

4 Nusa ñani, ja yukan kuu ja Jito'o ni sa'a ya iin jniñu ña'nu siki yo'o, ti na kachi ri ja ka siuku ndixia ra jiin jnu'un ya. Ti ñukuu ini ri yukan, chi mani xaan ri jiin ra naa ra, ti kuni ri ja na nakuni jna'an tuku yo. Yukan ti kusii xaan ini ri ja siki ro'o naa ra, chi ni ka janta'u ra jnu'un Cristo na ni ka'an ri jiin ra naa ra. Ti ka ja'a ra jandaa un, chi ka siuku ndaa ra jnu'un un undi vijna.

Xndaku Pablo nuu yivi ka kandixia

²Ru'u Pablo, kanda'u ri jiin ra Evodia ro'o jiin Síntique, iin nuu koo ini ndinduu ra, chi ndinduu ra ni ka kandixia ra Jesús, ti maa ya yinda'a ro'o naa ra vijna. ³Ti suni kanda'u ri jiin ro'o ja ni chindee ru'u, ja na chindee ra ndinduu ñasi'i un naa ña, chi suni nde ni'in ni kujiin ña jiin ri na ni ka'an ri jnu'un Cristo. Ti suni Clemente jiin taka ga chaa ni ka yaku jiin ri. Chi Yandios ja jini ya ti ja ni nakl'in ya sivi chaa un ja na kunchuku da nuu ya ja kuu taka saa ni.

⁴Taka ro'o ja ka kandixia Cristo Jesús naa ra, koo sii ini naa ra, koo ndendajnu naa ra, chi ni sa'a ya iin jniñu ka'nu ja ni nakinse'e ya ro'o naa ra. Ti nandeokuñi tuku ri ka'an

ri ja na koo sii ini ra naa ra. ⁵Na kukuee kunchuku ra jiin taka ni yivi. Ka'an mani ra jiin i nava na kuni i ja ka kuu ra yivi va'a ini. Chi kuan kuyajni kivi nchaa tuku Jito'o. ⁶Ti tu xndi'i ra ini ra naa ra, nu nau iin nundo'o ka jna'an ra. Chi'i nda'a maa Yandios. Kakanta'u nuu ya, ko suni nakuanta'u nuu ya naa ra. ⁷Ti sia'an na kukuee ti na kosii ini ra, chi ja kachi maa ya kuu, ti ansu ja kachi iin yivi ti kuu. Ti sia'an koto Yandios ro'o naa ra, ti koto kondo'o kui'ya ini ra, chi su'va kua'a ya jnu'un ndee ini ro'o, ti nava na kosii ini ra, ti sia'an ni'in jna'an ra jniñu sa'a ra. Taka un kua'a ya chi ni ka kandixia ra, ti ka yi'i ra nda'a Cristo. ⁸Ja yukan kuu ja kuñukuu ini taka jnu'un ndaa, jiin taka ja na kua'a ja yiñu'un ro'o naa ra, kaka ndaa, sa'a ndoo maa ra, sa'a iin jniñu kuajnu'un yivi naa i, na natuu iin jniñu ka sa'a ra. Kuñukuu ini ti sa'a taka ja va'a naa ra, taka ja iyo va'a nuu Yandios. ⁹Taka yukan ni xna'an ri nuu ra naa ra ti ni ka kutu'va ra na ni kuncha ri jiin ra. Ni ka jiniso'o ra taka jnu'un ni ka'an ri nuu ra naa ra, ti ni ka jini ra nasa ni kanda ri. Ti ro'o naa ra sa'a ra taka yukan nanu ni sa'a ri. Yukan ti Yandios na kua'a ya jnu'un mani ini, ti na kukuee kunchuku ra chi kancha maa ya jiin ra.

Nakuanta'u Pablo

¹⁰Iyo sii ini ri ja yi'i ri nda'a Jito'yo. Ko ja ni ya'a kua'a kivi ja tu ni jini ri nu nuku'un ini ra ru'u naa ra xi tuu. Ko vijna ti ni ka keja'a ra na nduku ra nasa chindee ra ru'u. Yukan ti kusii xaan ini ri.

Vijna ti jini ndaa ri ja ni ka ndi'i ini ra ja kuu ru'u niku, ko tu ni ka ni'in ra ja chindee ra ru'u naa ra. ¹¹Ko tu ka'an ri ja sia'an ja kumani ja kuu chaku ri, chi sia'an ni vaji ri. Ti kusii ini ri jiin jaku ja ñava'a ri. Ti tu ndi'i ini ri. ¹²Jini ri jnu'un nda'u, ti va'a ni chaku ri. Suni jini ri kuñava'a ri, ti suni kuu kinyii ri jiin taka ni nundo'o, chi maa Yandios jito ru'u. Ni'in ri ja kaji ri xi ji'i ri soko, nu ñava'a ri xi tu ñava'a ri. ¹³Taka yukan ansu ja sa'a maa ri kuu, chi ja yi'i ri nda'a Cristo, ti maa ya kuu ja chindee chituu ru'u, ti kundee ini ri.

¹⁴Ti vasu taka yukan jna'an ri, ko va'a ni ka sa'a ra ja ni ka jito jna'an ra nundo'o un jiin ri. ¹⁵Ti ro'o yivi ñuu Filipos, ja ni ka jini ra nasa ni kuu. Chi undi kivi na ni kee ri ndañuu Macedonia vaji ri, na ni keja'a ka'an ri jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, ti ni chaa nava ja ni ka taji ra ja kuu chaku ri. Ti ni inga ñani ka kandixia tu ni sa'a nanu ni ka sa'a ro'o naa ra. ¹⁶Ti na ni kunde ri ñuu Tesalónica, suni tijni jinu ni ka taji ra ja ni kumani nuu ri. ¹⁷Ti ansu kuni ri ja ndi'i kua'a ra nuu ri, chi su'va kuni ri ja na nakaya jniñu va'a ka sa'a ra, ti nava na koo ga ta'u ra nuu Yandios. ¹⁸Ti ja ni ndi'i un ni naki'in ri, ti su'va ni kendoso ga, chi ni naki'in ndi'i ri ja ni ka taji ra vaji jiin Epafrodito. Ni kusii ini Yandios jiin yukan, nanu ni kusii ini ya jiin yivi Israel na ni ka soko i suxia kutu vixi ja ja'an xiko vixi. ¹⁹Ti nu iyo ja kumani nuu ra naa ra, ti maa Yandios na kua'a ya, chi maa ya kuu ja kuña'nu. Ti tu kachi ra ja tundo na ni'in ra. Tuu, chi iyo ya ja

kua'a ya, chi vanua ni ka kandixia ra Cristo Jesús. ²⁰Ja yukan kuu ja na nakanajaa yo Yandios, ti na ka'an yo ja maa ya kuña'nu ga vijna jiin ja kuu taka kivi. Ti sia'an na koo.

Jnu'un sandi'i ni ga

²¹Ka'an ra jiin taka yivi ka yi'i nuu nda'a Yandios ja na sa'a ndee ini i, ja kachi ru'u Pablo, chi ka kandixia i Cristo Jesús. Ti taka ñani yo ja kanchuku jiin ri ja'a,

ka ka'an da ja na sa'a ndee ini ra naa ra. ²²Jiin taka ga yivi ka yi'i nuu nda'a Yandios ja kanchuku i ñuu ja'a, suni ka ka'an i ja na sa'a ndee ini ra. Ti yivi kanchuku ve'e rey, chaa kuña'nu ñuu Roma ja'a, kua'a ni kanda'u da, ti kachi da ja na sandee xaan ini ra naa ra. ²³Ti ñukuu ini ri ja maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, na kuncha ya jiin ra naa ra, ti na chindee ya ro'o ja na kukuee kunchuku ra. Ti sia'an na koo.

Carta ni chaa Pablo nuu yivi ka kandixia ñuu Colosas

---

1 ¹⁻²Ru'u Pablo jiin ñani yo Timoteo, ja'a ka kanxia'u ri jiin taka ro'o ja ka kandixia Cristo kanchuku ra ñuu Colosas. Maa ri kuu apóstol nuu Jesús, ti Jesús kuu Cristo, ya ndiso ya jniñu ña'nu nuu Yandios. Ti maa ya ni ja'a jniñu ja'a nuu ri ja na kuu ri apóstol nuu ya. Na taji ri tutu ja'a nuu ra naa ra ja ka kuu ra ñani ri, chi taka yo ka yi'i nda'a Cristo. Ti ni sasiin ya ro'o ja ka kandixia ra Jesús, jiin ja na kunukuachi ra nuu ya naa ra. Ti kuni ri ja Tata yo Yandios, na kunda'u ini ya ro'o naa ra, ti sa'a ya ja kukuee kunchuku mani ra.

Jikanta'u Pablo ja kuu yivi ñuu Colosas

³Nini ka nakuanta'u ri nuu Yandios, ja maa ya kuu Tata Jito'o Jesús, ya kuu Cristo. Nini nakuanta'u ri nuu ya ja kuu ro'o naa ra, ti jikanta'u ri ja'a ra naa ra, ⁴chi ni ka ni'in ri jnu'un ja ka kandixia ndaa ra Cristo Jesús, jiin ja ka kunda'u ini ra taka ga yivi ja

ni sasiin Yandios ja na kunukuachi i nuu ya. ⁵Ti kuñukuu ini maa ra ja na ni'in ra ja iyo nuu Yandios ja kuu maa ra naa ra. Ti ja ni ni'in ndaa ra jnu'un yukan na ni ka jiniso'o ra jnu'un Cristo Jesús. Ja yukan kuu ja vi'i ga ni ka kandixia ra jnu'un Cristo jiin ja ka kunda'u ga ini ra taka ga yivi ja suni ka yi'i i nda'a ya. ⁶Jandaa kuu ja ni ka jiniso'o ra jnu'un Yandios siki Cristo Jesús, ti ni ka janta'u ra jnu'un un ja kunda'u ini Yandios yo'o naa yo. Undi kivi ni ka kandixia ra jnu'un un, ti undi vijna ka kuu ra nanu iin nde'e yujnu va'a, ja nini ja'a nde'e vixi, chi jnu'un un sa'a ja ka sa'a ra jniñu va'a, ti vi'i ga ka nakaya jniñu ka sa'a ra un. Ti suni sia'an kuu jiin jnu'un Cristo Jesús nu na kuichanuu ki'in taka nuu ñuyivi. ⁷Epafras, chaa ni xna'an jnu'un un nuu ra naa ra, kuu da iin chaa junukuachi nuu Cristo jiin ri, ja ni ka kuu mani ri jiin da. Ni tatu Cristo jniñu un nuu da ja na xna'an da jnu'un Yandios nuu ra naa ra

jiin ja na koto da ro'o naa ra. Ti va'a xaan sa'a da jniñu un. ⁸Ti maa da ni jani jnu'un un nuu ri nava kanchuku ra naa ra jiin ja ni sa'a Espiritu Santo, ja vii ka kanda'u jiin jna'an ra naa ra.

⁹Ja yukan kuu ja tu ja'ncha ini ri ja jikanta'u ri ja'a ra naa ra, undi na kivi ni ni'in ri jnu'un ni ka'an Epafras ti undi vijna. Ti jikanta'u ri ja na sa'a Espiritu Yandios ja na kivi inijnuni ra taka ja kuni ya ja sa'a ra naa ra, jiin ja na koo ndichi ini ra jiin jnu'un ya. ¹⁰Ti jikanta'u ri ja na kaka ndaa ra naa ra nava jna'an ja ka kuu ra yivi ka yi'i nda'a maa Jito'o, chi sia'an ti kusii ga ini Yandios. Nanu iin yujnu va'a ja ja'ande'e vixi, suni sia'an sa'a ra jniñu va'a nava vi'i ga na kivi inijnuni ra nasa vii kuña'nu Yandios, ti nava na kuni ra na jniñu va'a ja ka sa'a ra ja kuu maa ya. ¹¹Jikanta'u ri ja na kua'a ya jnundee ini ro'o naa ra, chi jandaa ndixia kuu ja maa iin ni ya kuu ja kuña'nu. Yukan sa'a ya nava na kundee ini ra ti sa'a ra taka jniñu ni tatu Yandios nuu ra naa ra, ti nava tu kuiti ini ra koto ra taka nundo'o kondo'o ra naa ra. ¹²Chi su'va na kosii ini ra, ti nakuanta'u nuu Tata yo Yandios, chi maa ya kuu ja ni sa'a ya jiin ra ja na ni'in jna'an ra ta'u ra jiin taka ga yivi ka yi'i i jiin ya, ti kivi ra nuu nuu ta'u Yandios jniñu jiin se'e ya Jesús, ja kunda'u ndixia ini ya. Ti yukan kuu nuu ndijin ga ja undi janducha, ¹³chi maa Yandios ni nama ya yo'o na ni ka jika yo jiin kuachi yo, nanu ja ni ka jikonuu yo jiin nuu ñuñaa. Ko tukaa ga ka jika yo ichi yukan, chi ni sama ya yo'o ja ni skivi ya

yo'o nuu nda'a Se'e ya. ¹⁴Ti maa Se'e ya kuu ja ni chunaa ya yo'o, chi ni jil'i ya ja siki yo'o. Ja yukan kuu ja ni janka'nu ini Yandios nuu kuachi yo.

Maa Cristo kuña'nu

¹⁵Ti ja na kuu kuni ndijin yo Yandios, yukan kuu ja ni taji ya Se'e ya nava na kuni yo nasa kaa maa ya. Ti ja iyo Se'e ya undi nuu, sa ni jankoo taka ga ja iyo, ti kuña'nu ya nuu taka ja iyo. ¹⁶Ni sa'a Yandios ndi'i ja iyo, ti yukan ni sa'a Cristo. Ni sa'a ya ndi'i ja iyo andivi jiin ja iyo nuu ñuyivi. Ni sa'a ya ndi'i ja jini yo jiin nuu yo, jiin ndi'i ja tu kuu kuni yo. Yinda'a ya taka chaa kuña'nu nuu ñuyivi ja'a. Suni ni sa'a ya taka ángel kanchuku andivi ja ka kuña'nu i ka ndisojñiñu i. Ni sa'a Yandios ndi'i ja iyo, ti maa Cristo ni sa'a un, ko ja na nakua'a i ja yiñu'un Cristo kuu ja ni sa'a ya yukan, jiin ja na kuña'nu Cristo nuu taka ja iyo. ¹⁷Ja iyo Cristo ti sa ni jankoo taka ga ja iyo. Nda'a maa ya yi'i, ti ja kachi maa ya kuu, ti kuu jiin taka yukan nava kuni maa ya. ¹⁸Ti maa Cristo kuu xini nuu taka yivi ka kandixia, ti yivi un kuu i nanu yiki kuñu ya, chi ka yi'i i nda'a ya. Sa'a ya ja na kuchaku i ja kuu taka ni saa ni. Ti ja ni nandoto ya nuu ka'iin ndiyi un kuu ja ni stuu ya maa ya ja kuña'nu ya nuu ñujil'i un, jiin ja na naxndoto ya taka yivi ka kandixia i ya. Yukan ni sa'a Cristo nava na nduña'nu ya nuu taka un. ¹⁹Ja yukan kuu ja ni kusii ini Yandios ja ni ndaku se'e ya Cristo nanu kaa maa ya. Taka jnu'un ka'an yo ja kuu

Yandios, suni taka un kuu Se'e ya Cristo. ²⁰Yukan ti ni jini yo ja maa Cristo ni sa'a ja na koo jnu'un mani ini nuu ni ka'nu ñuyivi jiin andivi nuu Yandios. Ja yukan kuu ja ni jati Cristo niñi ya nu ni ji'i ya nuu nda'a cruz. Yukan ni xndoo nuña ya ichi ja na ndumani taka ja iyo ñuyivi jiin taka ja iyo andivi nuu ya. Ti ja na ndumani taka un nuu ya, yukan kuu ja ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz.

²¹Ti ro'o naa ra ja ka kandixia ra Cristo vijna, ja ni ndumani Yandios jiin ra naa ra. Tu ni ka kandixia ra undi nuu, chi vanua jika ni ka iyo inijnuni ra nuu jnu'un ya. Ni ka jito u'u ra jnu'un un, chi ni'in xaan ni ka ndikun ra jniñu kue'e un. ²²Ko vijna chi ja ni sa'a Yandios ja ni ka ki'in ra jnu'un ya, ti nava na ndumani ya jiin ra naa ra. Ja yukan kuu ja ni soko Cristo yiki kuñu maa ya ja ni ji'i ya, nava na koo ndoo ra koo ii ra kivi na najaa ra nuu ya, ti tukaa na kuachi koo siki ra. Tukaa kuu ja kankuachi yivi siki ra. ²³Jandaa ndixia kuu yukan, ko suni kanuu ja na siin ra kandixia ndaa ra jnu'un Cristo Jesús, ja ni ji'i ya nuu nda'a cruz ja siki yo'o naa yo. Ja yukan kuu ja kuñukuu ini ja nama ya ro'o naa ra. Ti na kachi ri ja koto ma xndoo ra jnu'un un. Chi jnu'un un ni ka jini ra, ti ni jichanuu jnu'un un kua'an taka ñuyivi yo. Ti suni yukan ni tatu Yandios ru'u ja na ka'an ri.

Ndisojniñu Pablo ja kunukuachi da nuu yivi ka kandixia

²⁴Vijna ti ru'u Pablo, iyo sii ini ri ja jna'an ri nundo'o ja kuu ro'o naa ra. Ni ja'a Cristo jniñu nuu ri ja

ka'an ri jnu'un ya taka ñuu, ko suni ni kachi ya ja kondo'o ri nundo'o jiin jniñu un. Vijna ti siuku ri nava ni kachi ya, ko siuku ri ja kuu yivi kandixia taka ñuu, ja ka kuu i nani yiki kuñu ya, chi ka yi'i i jiin ya.

²⁵Ti jniñu ri kuu ja xna'an ri jnu'un ya nuu yivi kandixia taka ñuu, chi sia'an ni tatu Yandios jniñu nuu ri. Ja yukan kuu ja siin ri xna'an ri jnu'un ya nuu ra naa ra nava na kivi inijnuni ra nasa kuni ka'an jnu'un un. ²⁶Chi undi na jana'an ti undi vijna, tu ni ka jini ni iin yivi jnu'un ni yisa'yi nuu Yandios. Ko vijna ti ni stuu ya jnu'un un nuu yivi ka yi'i jiin ya. ²⁷Ni kuni ya ja na xna'an ndijin ya nuu i nasa vii kaa jnu'un ni yisa'yi un, chi undi nuu yivi inga nación tu ni ka jini kuiti i siki jnu'un ya. Ko vijna ti kachi jnu'un yisa'yi un ja na ni'in i iin ta'u ña'nu xaan. Ti jnu'un un kuu ja kancha Cristo jiin ra naa ra, vasu ka kuu ra yivi inga nación ja tu ka yi'i jiin nación Israel. Ko ka jini ra ja kancha Cristo jiin ra, ti ka ni'in ra jnundee ini jiin jnu'un un, ti ka ñukuu ni ini ra ja nduña'nu ra nu na kivi ra ñuu nuu ta'u Yandios jniñu, chi kua'a ya ta'u un nuu ra naa ra.

²⁸Maa iin ni jnu'un Cristo kuu jnu'un ka'an ri. Ti ndo'o va'a ini ri nasa xna'an ri jnu'un un. Ja yukan kuu ja nuu sava'ni ga inga yivi na ka'an ri jnu'un un nuu i, ti xndaku ni'in ri nuu i ja tu kivi nduu i jiin inga jnu'un. Ti na xna'an ri nuu i nava ka'an jnu'un un ja nasa kaka ndaa yo ichi ya nuu ñuyivi ja'a. Ti sia'an xndaku kaji ri nuu taka yivi nava na kendo ndaa i nuu Yandios.

Ti kuu kendo ndaa i nuu ya ja ni ka kandixia ndaa i jnu'un ni xna'an ri, ti nava na kivi i nda'a Cristo. ²⁹Ni tatu Yandios ru'u jniñu un, ti sa'a ri jniñu un jiin ni ini ni añu ri nava na kundee ri jiin jniñu sa'a ri un. Ti maa Cristo chindee chituu ya ru'u nava na kundee ri siuku ri jniñu un.

2 Na kachi ri nuu ra naa ra ja ni'in xaan nduku ndee ri, ja na chindee ri taka ro'o ja tu ja'i kuni ra nuu ri, ro'o ja kunchuku ñuu Colosas jiin taka ga yivi ka kandixia ñuu Laodicea. Ni'in xaan jikanta'u ri ja'a ra naa ra jiin ni ini ni añu ri. Nduku ndee xaan ri ja na xna'an kaji ri nuu ra naa ra. ²Ti sia'an sa'a ri ja kuu taka yivi kandixia un, nava na ni'in i jnundee ini jiin jnu'un xna'an ri nuu i naa i. Ti iin nuu kuanta'u i jnu'un un, chi iin nuu ka kunda'u ini jna'an i. Sia'an ka sa'a i chi ka siuku i taka jnu'un ndaa siki Cristo. Ti nu na kuanta'u i jnu'un xna'an ri, ja sia'an ti kivi va'a inijnuni i nasa kuni ka'an jnu'un Yandios ja ni yisa'yi undi nuu. Ko vijna tukaa, chi vijna ja ka jini yo ja ka'an jnu'un siki Cristo. ³Ti maa Cristo kuu ja skivi jnu'un ya undi inijnuni yivi, ti yukan kutu'va yo jnu'un ndichi xaan jiin jnu'un tu'va xaan, chi tendi'i jnu'un ni ka'an siki Yandios ka yi'i jiin Cristo.

⁴Yukan xndaku ri nuu ra naa ra nava tu xnda'u ni iin yivi ro'o naa ra, ja nu ka ka'an i jnu'un va'a xaan vasu mani jnu'un xndoña'an kuu. ⁵Sia'an xndaku ri nuu ra naa ra vasu jika kanchuku yo. Ti vasu sia'an, ko ñukuu ini ri ro'o naa ra, ti kusii xaan ini ri nu ni jini ri

nava ka jika ndaa ra, ti ka kandixia ni ini ra Cristo. ⁶Ja sia'an kuu ja ka janta'u ra ja jito'o ra kuu Cristo Jesús. Yukan na ti kanuu ja kaka ndaa ra jiin ya, nava na kundaa ja ka yi'i ra jiin ya naa ra. ⁷Ti sa'a ra taka yukan, chi jandaa ndixia kuu ja ni ka kivi ra nda'a ya. Ti nu na kaka ndaa ra ichi ya, ti kukutu ga ini ra ja na kuandatu ra nuu jnu'un ya. Ja sia'an ti vi'i ga ka kandixia ndaa ra Cristo. Ja ni ka kutu'va ra taka jnu'un un, ti vi'i ga nakuanta'u nuu Yandios ja kuu yukan naa ra.

Ni nasama Cristo yo'o

⁸Koto ma kua'a ra jnu'un ja xnda'u iin yivi ro'o naa ra jiin iin jnu'un ndichi, chi mani jnu'un vixi jiin jnu'un xndoña'an kuu jnu'un un. Yukan kuu jun'un ja vaji nuu yivi ñuyivi ja'a ti ansu jiin maa Cristo. Tu kuiti skejna'an yo jnu'un Cristo jiin jnu'un un. ⁹Chi maa iin ni Cristo ni stuu ya nava kaa maa Yandios. Na ni kuncha Cristo nuu ñuyivi ja'a, ni kuu ya ndi'i taka nava kaa maa Yandios, ti sia'an kuu ya vijna. ¹⁰Ti siki ja ka yi'i ra nda'a Cristo, tu kuiti iyo ja kumani nuu ra nu kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. Yukan sa'a Cristo jiin ra naa ra, chi maa ya kuña'nu nuu taka ga ja ka kuña'nu jiin taka ja ka ndisojniñu nuu ñuyivi ja'a jiin nuu taka tajnu Yandios ja ka jika i andivi.

¹¹Sa'a yo nanu yivi hebreo ka chaa i iin jnuni nuu yiki kuñu se'e yii i, ti yukan kuni ka'an ja yi'i i nuu maa iin ni nación Israel. Suni yukan ni sa'a Yandios jiin yo'o ansu ni ja'a ya jnuni nuu yiki kuñu yo. Chi ni kenchaa ya kuachi yo, ti

ni skivi ya yo'o nda'a Cristo. Jiin yukan ni sasiin ya yo'o ja kuu maa ya nu kunchuku yo nuu ñuyivi ja'a. Tukaa kivi nduu yo jiin kuachi. Chi nini ka iyo ini yo ja ka kivi nduu yo jiin kuachi, ko vijna tukaa kanuu ja sa'a yo yukan, chi maa Cristo ja ni nama ya yo'o. ¹²Ja ni ka janducha ra, yukan ni ka ja'a ra jandaa ja ka yi'i ra jiin Cristo, ja ni kuu nanu ja ni ka ñunduji ra jiin ya. Suni ni kuu nanu ja ni naxndoto Yandios ro'o naa ra jiin Cristo, chi ni sa'a Yandios jniñu ña'nu na ni naxndoto ya Cristo nuu ñuji'i, ti ni ka kandixia ndaa ra ja suni sia'an sa'a Yandios jniñu ña'nu ja kuu maa ra naa ra.

¹³Sa ti kandixia ga ra Cristo, ni ka kuu ra nanu ndiyi, chi tu ni ka jini kuiti ra jnu'un Yandios. Ni ka kuu ra yivi inga nación ja tu ni ka ñava'a ra ley Moisés. Ja yukan kuu ni ka sa'a ra sava'ni ga jniñu kue'e. Ko tukaa vijna, chi sia'an nanu ni naxndoto Yandios Cristo nuu ñuji'i, suni sia'an ni kuu nanu ja ni naxndoto ya ro'o naa ra jiin Cristo. Ni ka kuu ra nanu ndiyi undi nuu, ko vijna tukaa. Vijna ti ni sa'a ya nanu ja kuchaku ra tuku, ja tukaa ka kuu ra nanu ndiyi. Ni ndunda'u ini ya, ti ni janka'nu ini ya nuu kuachi ra naa ra. Yukan na ti sa kuu kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a nava kuni maa Yandios. ¹⁴Ti yukan kuu iin ja iyo iin tutu ja kankuachi siki yo ja tu ni jandatu yo nuu ley Yandios. Ko ni nakuanka'nu ini ya, chi nanu ja ni nda'va ya tutu un kuu ja ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz. Ni kuu nanu ja ni chuku ya kuachi yo jiin nduyu kaa nuu nda'a

cruz. Yukan ni chunaa Cristo nuu kuachi yo iin jinu ni. ¹⁵Ti ja ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz, jiin yukan ni stuu Yandios ja ja ni kundee ya siki taka ja kue'e ja ni ka ndisojniñu undi nuu. Nanu ku'ni yo iin presu ti ka jini yivi ja ki'in da vekaa, suni sia'an ni kundee Cristo na ni ji'i ya nuu nda'a cruz. Ti yukan ni stuu Yandios ja ja ni nduñanu Cristo nuu taka ga ja ka ndisojniñu.

¹⁶Ja sia'an kuu ja koto kuantu'ra nu kankuachi yivi siki ra, siki iin ja yaji ra xi ja ji'i ra, xi ja tu koñaa ii ra iin kivi viko, jiin kivi nukoso yoo, jiin kivi ndetatu. ¹⁷Ley ni ja'a ya nuu Moisés ni jajniñu undi nuu na ti kii ga Cristo. Ko vijna ti ja ni kii ndijin ya, ti yukan ni ka jini ndaa yo ja ja ni kii un ni kuu maa Cristo. ¹⁸Ja yukan kuu ja koto kua'ra jnu'un ja iin yivi na kankuachi i ja'a ra, ja tu nani'in ra iin ta'u nuu Yandios. Chi iyo yivi xna'an jnu'un xndoña'an. Ka ka'an i ja ka jini ndaa i jnu'un un, chi sia'an ni xna'an Yandios nuu i. Ka ka'an i ja nu tu kuandatu ra jnu'un un, ti tu na ni'in ta'u ra nuu ya. Ko ru'u Pablo, na kachi ri ja tu kuajniñu jnu'un un. Mani ni ka nduvixi yivi un, chi nakani ini i jnu'un iyo nuu ñuyivi ja'a, ti ansu jnu'un vaji nuu Yandios. ¹⁹Ti vasu ka ka'an i ja ka kandixia i Cristo, ko tuu, chi tu ka jandatu i maa jnu'un ndaa nava ka'an Cristo. Tu ka yi'i i jiin maa Cristo, ja kuu ya xini nuu yivi ka kandixia. Maa Cristo kuña'nu nuu yivi ka kandixia, ti yo'o ka kuu yo nanu yiki kuñu ya, chi iin ni ka kuu yo jiin ya. Ti sia'an nanu ka ni'in yo ja skua'nu yo yiki kuñu yo, suni

sia'an kua'a Cristo nuu yivi ya taka ja ka nandi'i i ja na kaka ndaa i nuu ñuyivi ja'a. Sa'a yo nanu ja ñujna'an yiki yo jiin tuchi, ti ka yijni nuu ñujna'an yiki un nava na koo va'a ti sajniñu ni tu'u yiki kuñu yo. Suni kuu nanu ja ñujna'an Cristo jiin yivi ya, chi kancha ya jiin i naa i. Sia'an kuu ja ja'a Yandios jnundee ini nava na kundee ini i jiin jniñu ni tatu ya nuu i naa i.

²⁰Ru'u Pablo, na kachi ri nuu ra naa ra, ja ka kuu ra yivi ka kandixia kanchuku ñuu Colosas, ja na ni ji'i Cristo nuu nda'a cruz, ni kuu nanu ja ni ka ji'i ra jiin ya, ni ji'i ya ja siki ro'o naa ra. Nu ni ji'i ya ja siki ro'o naa ra, ti jiin jniñu ña'nu un ni chunaa ya ro'o nuu sava'ni ga jnu'un ja iyo nuu ñuyivi ja'a. Tukaa kanuu ja na siuku ra jnu'un iyo nuu ñuyivi ja'a, chi ja ni chajiyo Cristo ro'o naa ra. Ti nu jandaa kuu un, éxi ka kendo va'a ja ka sa'a ra nanu ka sa'a taka ga yivi ñuyivi ja'a nu? ²¹Chi jnu'un yukan ka'an ja kuandatu ra taka jnu'un ja'a: "Koto ma ke'e ra ja'a, koto ma kaji ra yukan, ni koto jniñ ra", kachi. ²²Ko ka'an jnu'un un siki ja kuajniñu yo iin jinu ni ti tukaa. Chi vaji jnu'un un nuu ichi ka sa'a yivi ñuyivi ja'a, ansu vaji nuu Yandios. Ti tu nijniñu ja kendo ndaa yo nuu Yandios. ²³Ka jani ndixia ini i ja jnu'un ndichi kuu yukan, chi ka chayika i maa i ti ni'in xaan ka chiñu'un i ángel Yandios, jiin ja sa'a nda'u i maa i, jiin ja ka xndo'o i yiki kuñu i. Ko na kachi ri ja tu nijniñu kuiti jnu'un un, chi tu jasi jnu'un un nuu yo ja ka sa'a yo kuachi nu kanchuku yo nuu ñuyivi

ja'a. Tu nijniñu jnu'un un ja ka chiñu'un yo Yandios.

3 Ti nanu ja ni ka nandoto ra jiin Cristo nuu ñuji'i un, yukan ni sa'a Yandios iin jniñu ña'nu ja ka yi'i ra jiin Cristo. Yukan ti kundiyoyi ini ra ja na koo ra nava kuni maa ya, chi maa ya kancha andivi nda'a kua'a Yandios nuu kuña'nu ya nuu taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a. Yukan na ti kundiyoyi ini ra ja na koo ra nava kuni maa ya. ²Ti kuñukuu ini ja kuni ra maa Cristo ja kancha ya andivi, ti ansu ja kuñukuu ini ra taka ja iyo nuu ñuyivi. ³Ni kuu un nanu ja ni ka ji'i ra nu ni ji'i Cristo, chi ni ji'i ya ja siki ro'o naa ra. Ti vasu kuña'nu ya nuu taka ja iyo vijna, ko kuu nanu ja yisa'yi jniñu un ja sa'a ya nuu ñuyivi ja'a. Tu ka chaku ini yivi. Suni sia'an yisa'yi nuu i nasa kuni ka'an nava kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. Tu ka chaku ini i nasa kuu ja ka yi'i ra nda'a Yandios, ti kundiyoyi ini ra ja ka sa'a ra maa iin ni jniñu ja kuni maa ya. ⁴Ti siki ja ka yi'i ra jiin Cristo naa ra, yukan kundiyoyi ini ra ka sa'a ra nava kuni maa ya nu kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. Ti kivi nu na nchaa ndijin Cristo nuu ñuyivi ja'a, ti nduña'nu ya nuu taka ja iyo. Suni ka nduña'nu ra jiin ya kivi un naa ra.

⁵Ja sia'an kuu ja xndoo taka jnu'un ja kuni maa ra. Nu kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a nini iyo iin jnu'un ni'in ini yiki kuñu ra ja ka sa'a ra iin jniñu kue'e. Koto sa'a ga ra ni iin yukan. Koto sa'a ra iin jniñu ka sa'a yivi ka jika jiin jnu'un sii ini. Koto sa'a ra jniñu kue'e. Ti koto kundiyoyi ini ra ja ni'in kua'a

ra ndajniñu. Chi taka un kuu ja chiñu'un yo iin santu. ⁶Chi siki yukan kuu ja kii iin nundo'o ka'nu xaan ga ja kua'a Yandios nuu yivi ka kuni'in ini nuu ya. ⁷Ti suni ni ka jandatu ra nuu jniñu kue'e ja ni ka sa'a ra na ti kandixia ga ra Cristo. ⁸Ko na kachi ri ja vijna na, ti xndoo ra taka ja'a: ja ka kuiti ini ra, ja ka sa'a ra jniñu kue'e siki jna'an ra, ja ka ka'an ndeva'a siki jna'an ra, jiin ja ka ka'an ndeva'a ra nuu i. ⁹Koto xnda'u ra jna'an ra, chi yukan ni kuu ja ni ka sa'a ra undi na ti kandixia ga ra Cristo, ti ni xndoo ra jniñu kue'e un. Chi maa ya ni sama ya ro'o naa ra. ¹⁰Ti vijna ja ni nasama ra naa ra nava na ndujaa ra. Chi sia'an ni nasama Yandios ro'o ja na ndujaa ra. Nanu iin chaa ni naki'in da sa'ma jaa da, ti ni skaña da sa'ma tu'u un kua'an, suni sia'an ni nasama ya ro'o ja na nduu ra nanu kaa maa ya, ti nava na nakuni va'a ra ya, ti na chaku va'a ga ini ra nasa kaa maa Yandios. ¹¹Ja yukan kuu ja tukaa ka ndo'o ini ra ja ka kuu ra yivi inga nación, xi ka kuu ra yivi ja ni ka ni'in iin jnuni nuu yiki kuñu ra, xi ka kuu ra yivi ja tu ni ka ni'in ra jnuni un, xi ka kuu ra yivi ñuu jika, xi ka kuu ra yivi ka iyo yuku, xi ka kuu ra muzu ja ni jaan yivi, xi ka kuu ra yivi ka sajniñu jaku maa. Chi iin ni ka kuu yo nuu ya. Chi Cristo kuu Jito'o nuu tendi'i yo, ti kancha ya jiin tendi'i yo naa yo.

¹²Ka kuu ra yivi Yandios. Ni kunda'u ini ya ro'o naa ra, ti ni nakaji ya ro'o naa ra ja ka kuu ra yivi ya. Ja sia'an kuu ja kunda'u ini jna'an ra. Ti koto kukuasun ini ra siki jna'an ra.

Koto nduvixi ini ra. Kava nda'u ini naa ra, ansu ja kuiti yachi ini ra jiin ñani jna'an ra. ¹³Kava kuee ini ra jiin jna'an ra, ti kuanka'nu ini nuu jna'an ra, nu ka iyo ro'o ja ka ka'an siki jna'an ra. Chi nanu ni janka'nu ini Cristo nuu ro'o naa ra, ti suni sia'an sa'a ra naa ra. ¹⁴Chi jnu'un kanuu ga kuu ja nu kunda'u ini nuu jna'an ra, chi yukan sa'a ja na nduu iin nuu ini jna'an ra, ti sia'an nakutu ini jna'an ra jiin taka jniñu va'a. ¹⁵Ti maa iin ni Cristo kuu ja na kua'a jnu'un mani ini ja na kukuee kunchuku ra, ti kosii ini ra naa ra. Ti sia'an na kituu jna'an ra naa ra, ti kuu kachi ra: “Na sa'a yo ja'a naa yo”, kachi ra naa ra. Yukan sa'a ra chi ni kachi ya ja na nduu ra iin ni ga yivi. Ti kunchuku mani ra. Ti nini nakuanta'u ra nuu ya naa ra. ¹⁶Nakutu ini jiin jnu'un Cristo naa ra nava na kukutu va'a jnu'un ya ini añu ra. Xndaku nuu jna'an naa ra jiin jnu'un ndichi. Ti skaka jna'an ra ichi ya naa ra. Ti xndaku ni'in nuu jna'an ra ja tu kivi nduu ra jiin inga jnu'un. Ja yukan kuu ja ka'an ri, ti kua'a jnu'un ndee ini jna'an naa ra jiin salmo, jiin himno, jiin taka ga yaa vii ja ndakuni'in jnu'un Yandios. Kata jiin ni ini ni añu ra, ti na kuenta'u ra nuu Yandios naa ra. ¹⁷Koto va'a taka jniñu ka sa'a ra ti koto va'a taka jnu'un ka ka'an ra, chi yukan ja'a jandaa ja ka yi'i ra jiin Jito'o Jesús, ja junukuachi ra nuu ya. Ja yukan ti nakuanta'u nuu Tata yo Yandios ja sia'an ni jankuñi ichi Jito'o Jesús, nava kunukuachi va'a yo nuu ya.

Nava kuandatu nuu jna'an yivi naa i

¹⁸Ro'o ja ka kuu ra ñasi'i, kuandatu nuu yii ra naa ra, chi

yukan kuu ja kanuu ja sa'a ra siki ja ka kandixia ra Jito'o. ¹⁹Ro'o ja ka kuu yii naa ra, kunda'u ini nuu ñasi'i ra naa ra, ti koto sa'a ra jiin ña nanu ka sa'a ra jiin iin yivi junukuachi ini ve'e ra. ²⁰Ro'o ja ka kuu suchi kuachi, kuandatu nuu tata ra jiin nuu nana ra, chi yukan kuu ja va'a ja sa'a ra nava kuni maa Jito'o. ²¹Ti ro'o ja ka kuu tata naa ra, koto skuiti ra ini se'e ra naa ra nava tu ndukui'ya ini i naa i.

²²Taka ro'o ja ka junukuachi ja ni ka jaan yivi ro'o jiin xu'un, kuandatu nuu yivi xiin ro'o nuu ñuyivi ja'a. Koto kunchuku ra nanu kanchuku sava ga yivi, chi ka sa'a va'a i jniñu nuu kande yivi ndito maa i, chi kuni i ja na kusii ini yivi jiin i. Ko tukaa ka sa'a teyii i jniñu nu tu kande jito'o i. Koto sa'a ra sia'an naa ra, chi su'va kava yiñu'un, ti kukutu ini ti kua'a ra ja yiñu'un maa ra nuu yivi xiin ro'o. Sa'a jniñu jiin ni ini ni añu ra, chi sia'an kuni Jito'o, ti kuni ja na nakua'a ra ja yiñu'un maa ra nuu ya naa ra. ²³Nu nau iin jniñu ka sa'a ra, ti sa'a jiin ni ini ni añu ra, chi ka sajniñu ra ja kuu nuu Jito'o, ansu ja kuu yivi naa i. ²⁴Ti ja ni ka jini ra ja taka jniñu va'a ka sa'a iin iin ra, suni sia'an na nita'u ra jiin jniñu un nuu maa Jito'o, chi nuu maa Jito'o Cristo ka junukuachi ra. ²⁵Ti yivi ka sa'a ndeva'a, suni na nita'u i siki ja ni ka sa'a i. Chi tu ka kunda'u ini ya siki nasa kanda iin iin yivi, chi xndichi iin nuu ya tendi'i yivi naa i.

4 Ro'o ja ka nchaka muzu, kava va'a ini jiin muzu ra, ti koto xnda'u ra i. Nakani ini ja suni iyo iin Jito'o ra ja kuu Yandios, ya kancha ya andivi.

²Koto ka'ncha ini ra ja kakanta'u ra naa ra. Ti koo ndito ini ra siki jnu'un ka jikanta'u ra. Ti koto naa ini ra ja na nakuanta'u ra nuu Yandios. ³Nu ka jikanta'u ra, suni kakanta'u ja kuu ri naa ra, ti nava na nakuiña ya ichi ja na kuichanuu jnu'un Cristo. Chi undi nuu tu ni jini yivi jnu'un un, ko vijna kuni Yandios ja na kuichanuu jnu'un un taka ñuu. Ti siki jnu'un un kuu ja kande ri vekaa. ⁴Kakanta'u nuu maa ya ja na ka'an kaji ri jnu'un Cristo, chi ni tatu Yandios ru'u jniñu un. ⁵Koto va'a nava ka jika ra ichi ya nuu ñuyivi ja'a, chi yivi ja tu kandixia Cristo ka jini nasa ka jika ra. Koto xnaa ra jnu'un nu ka'an ra jiin i, chi na ka'an ra jnu'un ya nuu i. ⁶Nanu iin ndeyu yaji yo nu ni kuu asun jiin ñii, suni sia'an ka'an ra jnu'un va'a jiin jnu'un ndaa ja kuu nuu yivi, nava na chaku va'a ini yivi ka ñuso'o. Kani ini na jnu'un ka'an ra jiin yivi, nava nakuni ra nasa xndeokani ra iin jnu'un va'a nuu iin iin jnu'un ka ka'an yivi.

Jnu'un sandi'i ni ga

⁷Ñani yo Tíquico kuu da iin chaa junukuachi va'a nuu Yandios. Ti chindee da ru'u nuu jniñu maa Jito'o. Ti maa da na kachi ndi'i nasa kua'an jniñu ri, ti suni ja nasa kuu maa ri. ⁸Ja yukan kuu ja na taji ri da jaa da nuu kanchuku ra, nava na kachi da nasa kuu ri. Ti na kua'a da jnundee ini ro'o naa ra. ⁹Ti suni kee Onésimo jaa da jiin da. Ti Onésimo yi'i da jiin iin ni ñuu jiin ra naa ra. Ka kunda'u ini ri maa da, ti kuu da iin chaa siuku ndaa ichi Yandios. Ti ndinduu da jani jnu'un nuu ra naa ra taka ja kuu ichi cha'a.

¹⁰Na sa'a ndee ini ra naa ra, kachi Aristarco, chaa kande jiin ri vekaa ja'a. Suni sia'an ka'an Marcos, sajin Bernabé. Ti ja ni ka ni'in ra tutu nuu kachi ja ka janta'u ra Marcos, ti ka'an va'a jiin da naa ra. ¹¹Ti suni sia'an ka'an Jesús, chaa ja suni nani da Justo, ja na sa'a ndee ini ra naa ra. Ti taka chaa un ka kuu da chaa hebreo ja ka kandixia, ti ka chindee jna'an ri ka ka'an ri jiin da siki ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Yukan ti kua'a ga ja ni ka chindee da ru'u. ¹²Na sa'a ndee ini ra naa ra, kachi Epafras, chaa kuu jna'an ra, ja junukuachi da nuu Cristo. Ti nu jikanta'u da ti nini jikanta'u xaan da ja'a ra naa ra, chi ndiyo xaan ini da ja na siin ndaa ra ichi Yandios, ti tu kivi nduu ra jiin inga jnu'un naa ra. Kuni da ja na kukutu ini ra ti kuandatu ra ndi'i jniñu ja kuni Yandios. ¹³Ti ru'u Pablo, ka'an ndaa kuiti ri ja ndi'i xaan ini da ja

kuu ro'o naa ra, jiin ja kuu yivi ñuu Laodicea jiin Hierápolis. ¹⁴Lucas, chaa kuu médico ja mani jna'an yo jiin da, suni ka'an da ja na sa'a ndee ini ra naa ra. Ti suni sia'an ka'an Demas. ¹⁵Kachi nuu ñani ñuu Laodicea ja na sa'a ndee ini i naa i, ja kachi ru'u. Ti suni sia'an ka'an ra jiin Ninfas, jiin taka yivi ka kandixia ja ka ndututu i ve'e ña.

¹⁶Nu ni ndi'i ni ka ka'u ra tutu ja'a, ti na sia'a nuu yivi ka kandixia ñuu Laodicea. Ti suni ka'u ra tutu ja ndiji ichi ñuu Laodicea nuu ra naa ra. ¹⁷Ti kachi nuu Arquipo ja na kukutu ini da na siuku da jniñu ni tatu Jito'o maa da, ja kachi ru'u.

¹⁸Ti ru'u Pablo, chaa ri tutu ja'a jiin letra nda'a ri ja na sandee ini ra naa ra. Koto naa ini ra ja kande ri vekaa. Ñukuu ini ri ja na kunda'u ini Yandios, ti na chindee ya ro'o naa ra nava sia'an na koo. Sa'a ndee ini naa ra. Ti sia'an na koo.

Tutu ni chaa Pablo undi nuu kuiti nuu yivi ka kandixia ñuu Teslónika

---

1 Ru'u Pablo jiin Silvano jiin Timoteo, chaa ri tutu ja'a nuu taka ro'o, yivi ka kandixia Jesús ka ndututu ñuu Tesalónica, vanuxia ja ka y'i ra jiin Tata yo Yandios jiin Jito'o Jesús. Ti Jesús kuu Cristo, ya ndiso jniñu ña'nu nuu Yandios. Ti maa Tata yo Yandios jiin Jito'o Jesús, na kunda'u ini ya ti na chindee ya ro'o naa ra, ti ja na kukuee kunchuku ra nava kuni maa ya.

Na nde'e yo ti na kotonchaa yo nava ni ka kandixia yivi ñuu Tesalónica

²Ru'u naa ri, nini ka jikanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o naa ra, chi ni ka kandixia ndaa ra maa Jito'o Jesús. Nini ka ndaku ni'in ri ro'o naa ra nuu Yandios, ³chi ka jini va'a ri ja ka siuku ndaa ra naa ra. Ti ka kusii ini ra naa ra, ka janukuachi ra, chi ni ini ra ni ka kandixia ra maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, chi ka ndiyo ini ra ja na ni'in ra yaji ra nuu Yandios.

⁴Ka jini va'a ri ja Yandios ni nakaji ya ro'o naa ra nava na

kandixia ndaa ra Jesús. Ja yukan kuu ja iin ni ga ñani jna'an ka kuu yo, chi ni ka kandixia ndaa yo maa Jito'o Jesús. ⁵Sia'an kuu chi na ni ka ka'an ri jnu'un Yandios nuu ra naa ra, tu ni ka ka'an ri ja kuu ini maa ri, chi maa Yandios ni ja'a jnu'un un ja na ka'an ndaa kuiti ri naa ri, ti maa Espíritu Santo ni sa'a ja ni ka chaku ini ra jnu'un un, ti ni ka kandixia ndaa ra naa ra. Sia'an kuu chi ka jini va'a ri ja maa Yandios ni sa'a jniñu ña'nu un, ti yukan kuu ja ni ka keja'a ka kandixia ndaa ra Jesús. Ti maa ra naa ra, ja ka jini va'a ra nasa ni kunchuku ri jiin ra. Chi ka nduku ri ja va'a ja kuu ro'o naa ra ti ansu ja kuu maa ri naa ri. ⁶Siki ja ni ka janta'u ndaa ra jnu'un Jesús, yukan kuu ja ni ka jito ra kua'a nundo'o. Ni ka ndonda yivi siki ra naa ra. Ti vasu sia'an kuu, ko ka kusii ini ra, chi maa Espíritu Santo ni ja'a jnundee ini, ti ni ka natejna'an ra nava ni ka sa'a ru'u naa ri, chi suni sia'an ni ka ndonda yivi siki

ri. ⁷Ja sia'an ti suni ni ka kuu ndee ini yivi ka kandixia ndañuu Macedonia jiin Acaya, chi ni ka jini i nava ni ka kundee ra vasu ni ka jito ra nundo'o. ⁸Ko ansu nini yivi ndañuu Macedonia jiin Acaya ni ka jini jnu'un ra naa ra ja ni ka kandixia ndaa ra Jito'o Jesús, chi ni jichanuu jnu'un un kua'an taka ñuu. Ja yukan kuu ja tukaa nini kuu ja xndaku nuu jna'an yo, ⁹chi taka ñuu iyo yivi ka jani jnu'un ra naa ra nava ni ka kusii ini ra na ni ka jakoyo ri nuu kanchuku ra, chi ni ka janta'u ra jnu'un ni ka ka'an ri.

Ti suni maa i ka jani i jnu'un nava ni ka sama ini ra, chi tukaa ka nchañu'un ra santu ni ka sa'a yivi, chi santu un tu ka chaku. Ko vijna ti ja ka nchañu'un ra iin ni ga maa Yandios chaku, ti ka janukuachi ra nuu maa ya. ¹⁰Ti suni ka ka'an i ja ka ndatu ra kivi ncha maa Se'e Yandios nuu andivi, ja ni naxndoto ya ma'ñu ndiyi. Ti Se'e ya un kuu Jesús, ya nama yo'o nuu nundo'o ka'nu xaan ja kuu kivi na ncha ya, ja na xndichi ya ñuyivi yo. Yukan kuu jnu'un ka ka'a yivi un taka ñuu naa i.

Jniñu ni sa'a Pablo ñuu Tesalónica

2 Nani, ro'o ja ka kandixia Jesús, ja ka jini va'a ra nasa ni kuchuku ri jiin ra naa ra. Ka jini ra ja vii ni kunchuku ri jiin ra naa ra. Ka jini ra ja vii ni kunchuku yo. Tu kachi yo ja tu na jniñu ni ka sa'a ri, chi su'va ni ka chindee xaan ri ro'o naa ra. ²Ka jini ra nundo'o ni ka jito ri na ni kunchuku ri ñuu Filipos. Chi ni ka ka'an ndeva'a yivi siki ri, ko tu ni ka yu'u ri, chi vi'i ga ni ka

siin ri ni ka ka'an ndaa ri jnu'un Yandios, chi maa ya ni chindee ru'u naa ri vasu ni ka jito xaan ri nundo'o. Suni sia'an ni ka jna'an ri na ni ka jakoyo ri ñuu ra naa ra. ³Ko tu ni ka naxndi'i ini ri jiin jnu'un ni ka ka'an ri, chi vanua ka xna'an ri maa jnu'un ndaa. Ni tu ka ndo'o ini ri ja kinya'u ri nuu jnu'un ka ka'an ri nuu ra naa ra.

Ti jnu'un ni ka ka'an ri tu ni ka xnda'u ri ro'o naa ra. ⁴Chi su'va ka siin ri ka ka'an ri maa jnu'un Yandios, chi maa ya ni nakaji ru'u naa ri, ti ni tatu ya ru'u naa ri ja na xndaku ri nuu yivi nasa nanita'u yo. Yukan kuu jnu'un ka ka'an ri, ko ansu ja na kuu nava ka kuni yivi naa i, chi ja na kuu nava kuni maa Yandios. Chi maa Yandios kuu ja jini va'a taka jnu'un ka'an yo jiin ja ndo'o ini yo, chi yijiyo nde'e ya añu yo. ⁵Ka jini va'a ra ja tu ni ka xnda'u ri ro'o naa ra jiin iin jnu'un vii ja'a, ja na kin ya'u ri nuu ra naa ra, chi jini maa Yandios ja yukan kuu jnu'un ndaa. ⁶Ti ka jini ra ja tu ka nduku ri ja yiñu'un nuu ra naa ra, ni nuu yivi inga ñuu.

⁷Vasu kuña'nu ri ja kuu ri apóstol nuu Cristo, ti vasu kuu sa'a ri jniñu ña'nu, ko tu ni kuni kinya'u ri nuu ra naa ra ja na ni'in ri xu'un. Chi su'va ni jito va'a ri ro'o naa ra nanu sa'a iin ñasi'i nu jito va'a ña se'e kuachi ña, chi kunda'u ini ña maa i. ⁸Ni ka kunda'u ini ri ro'o naa ra, ti ansu nini ni ka kunda'u ini ri, chi su'va jiin ni ini ni añu ri ni ka xna'an ri jnu'un Yandios nuu ra. Ti ansu jnu'un un ni ka xna'an ri, chi ka iyo ri ja na kua'a ri undi maa ri ja na nama ri ro'o naa ra niku. Chi

vanua ni ka kunda'u xaan ini ri ro'o naa ra. ⁹Nani, ka nuku'un va'a ini ra nava ni kunchuku yo. Ti ru'u, vasu iyo nasa kuita ri, ko ni ka sa'a ri jniñu nava tu xndi'i ri ini ra naa ra nasa kuu ja kuchaku ri. Ti vasu kaku ri jiin jniñu, ko nini ka xna'an ri jnu'un Yandios nuu ra naa ra.

¹⁰Ka iyo ra ja kua'a ra jandaa chi ni ka jini va'a ra, ti suni maa Yandios jini va'a ga ya nasa ni ka kunchuku ri yukan. Ni ka jini ra nava ni ka jika ndaa ri ichi ya. Ja sia'an kuu ja ni iin yivi tu kuu kankuachi i siki ri. ¹¹Nanu xndaku iin tata nuu se'e da, suni sia'an ni ka ja'a ri jnundee ini ro'o naa ra, ti ka jini va'a ra yukan. ¹²Ti sia'an vii vii ni ka xndaku ri nuu ra naa ra na ni ka ja'a ri jnundee ini ro'o. Ti ni xndaku xaan ri nuu ra na ra ja na siin ra jiin jnu'un ya, chi maa ya kuu ja ni nakaji yo'o naa yo. Ni nakaji ya yo'o ja na kivi yo ñuu nuu ta'u ya jniñu, chi yukan kuu nuu vii kunchuku yo jiin ya. Ja'a kuu jnu'un ni ka xna'an ri nuu ra naa ra.

¹³Ja yukan kuu ja nini nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o naa ra. Na kuanta'u ri nuu Yandios chi va'a xaan ni ka ñuso'o ra jnu'un ya. Tu ni ka janta'u ra jnu'un ka ka'an yivi. Chi su'va, ni ka janta'u ra iin jnu'un ndaa kuiti, chi ni ka jini ra ja yukan kuu maa jnu'un Yandios. Sia'an ni ka janta'u ra jnu'un ya, chi vanua ni ka kandixia ra Jesús. Ti undi vijna kande jnu'un un ini añu ra nava na kaka ndaa ra ichi ya naa ra.

¹⁴Ti sia'an sa ni ka jini ri ja ni chindee jnu'un ya ro'o naa ra, chi suni ni ka jna'an ra nanu ni ka

jna'an yivi ka kandixia ja kanchuku tijni nuu ndañuu Judea, chi ni ka ndikun yivi ñuu da un maa da, ti ni ka jito u'u i da naa da. ¹⁵Ti maa chaa hebreo un ka kuu ja ni ka ja'ni Jito'o Jesús. Ti jna'an da jana'an, suni sia'an ni ka ja'ni da proféta, chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios na jana'an yukan. Suni sia'an ni ka sa'a jna'an ri hebreo jiin ri naa ri, chi ni ka keni'in da ru'u naa ri nuu ñuu da. Ti jiin taka jniñu kue'e ka sa'a da un tu janta'u Yandios da naa da, chi tukaa ga ka kuni kuandatu da Yandios. Ni ka nduu da chaa ndeva'a nuu yivi sava'ni ga nación. ¹⁶Vijna ti nduku xaan da ja tukaa na ka'an ri jnu'un Jesús nuu yivi taka ga nación. Ka kuni da kasi da ichi i ja tukaa na kandixia i iin jnu'un ndaa ja ka'an siki Jesús, nuu ka'an nasa nanita'u i nuu Yandios. Sia'an kanda yivi hebreo un, chi nini ka sa'a ndeva'a da. Taka kivi ka skaa da kuachi un siki da. Ti ja kuu yivi un kii iin nundo'o ka'nu xaan ga siki i, chi sia'an ni kachi Yandios.

**Ndo'o ini Pablo ja ki'in tuku
da nuu kanchuku yivi ka
kandixia ñuu Tesalónica**

¹⁷Ñani naa ra, ja iyo ti'li kivi na ni ka kuxio ri nuu ra naa ra. Ti vasu tu ka jini nuu jna'an yo, ko nini ka ñukuu ini ri nuu ra naa ra. Ka ndiyo ini ri jaa ri ja na nakuni jna'an tuku yo naa yo. ¹⁸Ru'u Pablo, nini ndiyo ini ri jaa ri, ko taka jinu ja kuni ri jaa ri, ti jasi chaa u'u un ini ri. ¹⁹Ko tu xndi'i ini ri yukan, chi kundatu ri undi na nchaa tuku Jito'o Jesús nuu ñuyivi yo, ti kivi un ndixia na

ti ndusii ini ri kundichi ri nuu ya. Ti jandaa ndixia kuu un, chi ni ka xna'an ri nuu ra nasa kaka ndaa ra ichi ya, ti ni ka kuu ndee ini ra jiin jniñu un. Ja yukan na ti koo sii ini taka yo kivi nu na kujiin yo nuu ya. ²⁰Yukan kuu ja nakuanta'u ri nuu Yandios chi ka'nu xaan iin jniñu ni sa'a ya jiin ra naa ra, ti kusii xaan ini ri jiin jniñu un.

3 Ja yukan kuu ja ka ndo'o xaan ini ri ja kuu ro'o naa ra. Ti tukaa ka kundee ini ri undi nu tu ni'in ri jnu'un nasa ka iyo ra naa ra. Ja yukan kuu ja va'a ga ja ni kendo maa iin ri ñuu Atenas, ²ti ni taji ri ñani yo Timoteo kuaja da nuu kanchuku ra ja na kua'a da jnundee ini ro'o naa ra. Maa Yandios ni taji ya maa da nuu yo ja na kunukuachi da nuu jniñu ya. Ti jniñu un kuu ja na kachanuu yo jnu'un Cristo ki'in taka ñuu. Kuaja da nuu kanchuku ra naa ra, ti na kua'a da jnundee ini ro'o nava na kandixia ndaa ga ra jnu'un Yandios siki Jesús naa ra. ³Na kituu da ro'o nava tu xndi'i ra ini ra jiin nundo'o un, chi jandaa ni kachi Yandios ja koo ndo'o koo nene yo nundo'o un naa yo. ⁴Ti jandaa ndixia kuu un, chi na ni ka kunchuku yo ni ka xndaku ri ja sia'an koto yo nundo'o un naa yo, ti ni kundaa un vijna. ⁵Chi ru'u, tu kuu va'a ini ri, ti ndi'i xaan ini ri nasa ka kuu ra naa ra. Ja yukan kuu ja ni taji ri Timoteo ja na jande'e da nasa kanchuku ra, nu ka siin ra nava kua'an ra, chi sandau kue'e ja'u'u un ro'o naa ra, ti kinikava ra nuu kuachi. Chi nu sia'an na kuu, ti va so ni ka sa'a jniñu ka'a ri na ni xna'an ri nuu ra naa ra.

⁶Ko nu ni nandeokuñi Timoteo ja ni jaa da ñuu Tesalónica, ti ni nakani da jnu'un nuu ri naa ri nava kanchuku ra yukan. Kachi da ja ni ini ra ka kandixia ra Jesús, ti ka kunda'u ini nuu jna'an ra. Suni kachi da ja nini ka ñukuu ini ra ru'u naa ri, ti ka ndiyo ini ra naa ra ja na kuni tuku ra nuu ri. Suni ka ndiyo ini ri ja na nakuni jna'an yo. ⁷Ñani, nu ni ka jiniso'o ri nava kanchuku ra naa ra, ti ni ka kusii xaan ini ri naa ri ja ka siin ra nava ka kandixia ra. Ni ka kuu ndee ini ri, chi kivi un ka ndi'i xaan ini ri ja siki iin nundo'o ka jana'an ri.

⁸Ni iyo jnu'un ndi'i ini, ko vijna tukaa. Ni kukuee kanchuku va'a ri vijna, chi ni ka jini ri ja ni ini ra ka kandixia ndaa ra jnu'un Jito'o Jesús.

⁹Ka kusii ini ri yukan ja sia'an ni ka kandixia ndaa ra jnu'un Yandios, so ja tu ka jini ri nasa kakanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o naa ra. Ti taka jinu nakuanta'u ri nuu Yandios ti ndakuni'in ri ro'o naa ra nuu ya.

¹⁰Ti ka siin ri ka jikanta'u ri nuu ya taka kivi ja na chindee ya ru'u naa ri, ja na jaa ri nuu kanchuku ra. Ti nu ni ka jakoyo ri, ti yukan na xndaku ri tijní ga jnu'un ya, ja tu ja'i kuni ra naa ra. Ti sia'an na ni'in ra jnundee ini, ti na kuñii ini ra jiin jnu'un ya naa ra.

¹¹Sia'an ka jikanta'u ri nuu Tata yo Yandios jiin nuu Jito'o Jesús, nava na chindee ya ru'u, ti na jakoyo ri nuu kanchuku ra naa ra.

¹²Ti siin jikanta'u ri nuu ya, ti maa Jito'o na sa'a ya ja na kuñii ini ra. Ti na kunda'u ini nuu jna'an ra jiin nuu taka ga yivi naa i, sia'an nanu ka kunda'u ini ri ro'o naa ra. ¹³Siin

ri jikanta'u ri nuu ya nava na kua'a ya jnundee ini, ja na kondoo añu ra nuu Tata yo Yandios naa ra. Sia'an ti na kotu'va ra ja kuu kivi nchaa tuku Jito'o Jesús jiin tendi'i ga ñanijna'an yo, ja ni ka kandixia i undi na jana'an, ti kanchuku i jiin maa ya. Sia'an jikanta'u ri nuu ya, ja na kotu'va ra ja kuu kivi un.

**Na kunchaa yo nava
kuni maa Yandios**

4 Ñani naa ra, ja ka jini va'a ra nava kunchuku ra ichi Yandios, chi sia'an ni ka xndaku ri nuu ra nava kunchuku ra, ti sia'an ka siuku ra vijna. Vijna ti ka kunda'u ini ro'o naa ra, jikanta'u ri ti tatu ri ro'o ja na siin ra kaka ndaa ra ichi Yandios. Ka kunda'u ini ri vanuxia iin ni ga ni ka kuu yo naa yo jiin Jito'o Jesús nava ka kandixia yo maa ya. Chi nava kanchuku yo vijna, yukan kuu ja jajna'an ini Yandios. ²Ro'o naa ra ja ka jini ra naa jnu'un ni ka xndaku ri. Ti taka jnu'un un kuu mani jnu'un ndaa, chi ru'u Pablo, ndisojniñu ri nuu Jito'o Jesús ja sia'an na xndaku ri nuu ra naa ra.

³Kuni maa Yandios ja na koo ndoo koo ii ra naa ra. Ti koto ni iin ra kivi nduu jiin jnu'un sii ini ja kusikinchaa jna'an ra naa ra. ⁴Kuni ya ja vii na sa'a ra nu na nduku ra iin ñasi'i kuncha ini ve'e ra, ti ansu ja kivi nduu ra jiin jnu'un sii ini. Kachi ya ja na kuncha va'a kuncha ndaa ra jiin ñasi'i ra nava na koo ndoo ra jiin ña, ti ansu ja kusikinchaa ra maa ña. ⁵Koto kunchuku ra nanu kanchuku yivi tu ka nchañu'un Yandios, chi yivi

un, jña'an ka sa'a i, ti ka sa'a i nanu kuiti, chi tu ka jnuu ini i. ⁶Ti kachi ya ja koto xndoña'an ra nuu ñani jna'an ra, chi maa Jito'o, kua'a ya iin nundo'o ka'nu xaan. Ja ka jini va'a ra jnu'un yukan, chi undi nuu ja ni ka xndaku ni'in ri nuu ra naa ra. ⁷Va'a kani ini ra naa ra, chi tu ni nakaji Yandios yo'o ja sa'a ndeva'a yo, chi su'va ja na kaka ndoo yo. ⁸Ti nu ka iyo sava yivi ka skexiko jnu'un ni xna'an ri, ko ansu nuu jnu'un un ka skexiko i, chi su'va ka skexiko i maa jnu'un Yandios, ya ni ja'a Espiritu Santo nuu yo ja na koo ndoo yo nuu ya.

⁹Ñani naa ra ja ka kandixia Jesús, tu nini kuu ja undi chaa ri iin tutu nuu ra ja na kunda'u ini nuu jna'an ra naa ra, chi maa Yandios ni chu'un ini añu ra ja sia'an na koo. ¹⁰Ti sia'an ndixia kanchuku ra jiin ñani jna'an yo ja kanchuku ni ndañuu Macedonia. Ko ka kanda'u ri jiin ra naa ra ñani, ja su'va vi'i ga na koo jnu'un mani ini, ti vi'i ga na kuñi jnunda'u ini jiin ra naa ra, siki ja ka yi'i taka yo jiin Jesús.

¹¹Suni ja na kukutu ini ra, ti na kukuee kunchuku ra jiin jniñu ka sa'a ra. Koto ka'ncha ini ra ja sa'a ra jniñu jiin nda'a ra nava ni ka xndaku ri nuu ra naa ra. ¹²Yukan na nde'e taka yivi tu ka kandixia un, ti na kua'a i ja yiñu'un ro'o naa ra, nava tu kakan ra ja kuchaku ra nuu sava'ni ga inga yivi ja na chindee i ro'o naa ra. Ti sia'an kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a naa ra.

Nchaa tuku Jito'o Jesús nuu ñuyivi

¹³Ñani naa ra, tukaa kuni ri ja kendo ra sia'an ni, chi kuni ri ja na

kuni ra nasa ka jna'an taka ñani jna'an yo ja ja ni ka ji'i. Ti sia'an nava tukaa koo jnu'un kui'ya ini nuu ra naa ra. Chi ka kukui'ya xaan ini yivi ja tu ka jini i nachi kuankoyo ndiyi un naa i. ¹⁴Ko yo'o naa yo, tu ka ndi'i xaan ini yo, chi ka kandixia yo Jesús. Ti ka jini yo ja ni ji'i ya, ko ni nandoto ya. Ja yukan kuu ja ka ñukuu ini yo nava ni ka kandixia yo, chi jandaa kuu ja taji Yandios Jito'o Jesús ndii ya jiin taka ñani jna'an yo ja ni ka ji'i un, chi ja ni kunchuku i nuu ñuyivi ti ni ka kandixia i ya.

¹⁵Ja yukan kuu ja ka xndaku ri ñin jnu'un ndaa ni ja'a maa Jito'o nuu ri nuu ra naa ra. Ti sia'an ka xndaku ri nuu ra vijna nasa koo kivi na nchaa tuku Jesús nuu ñuyivi. Chi xnakan yivi ni ka ji'i un nandoto i ti nchakoyo i jiin ya. Ti yo'o ja ka chaku kivi un, tu kuu kandu yo ki'in yo. ¹⁶Chi na jaa kivi un, ti kuun maa Jito'o kii ya ichi andivi, ti kanajaa ya ja maa ya ta'u jniñu, ti suni kanajaa ñin ángel kuña'nu ga, ti tivi ñin ndiki Yandios. Ti kivi na tivi ndiki un, ndenda Jito'o Jesús nuu ñuyivi yo. Ti yivi ni ka ji'i, ja ni ka kandixia i ya, xnakan yivi un, nandoto i.

¹⁷Yukan na ti yo'o ja ka chaku ja kanchuku yo, suni ñin ni, ndakoyo undi nuu viko ichi andivi un, ti yukan kunchuku yo saa ni jiin ya ja kuu saa ni. ¹⁸Yukan kuu ja koto xndi'i ra ini ra naa ra. Ka'an ndee jiin jna'an ra naa ra jiin taka jnu'un ja'a.

5 Nde'e naa ra ñani, ja kuu maa ra naa ra tu kuu kachi ri na kivi ni na kuiya nchaa Jito'o Jesús.

²Chi ja ka jini va'a ra ja kinaa kivi un yo'o nanu sa'a ñin ñakui'na ja yaku jakuaa. ³Ko nu kuan kuyajni kivi un ti yivi naa i kachi i: “Ni kukuee kanchuku yo vijna, tundo iyo kuiti”, kachi i. Ko kivi un, chi sanaa ini i, ti chaa ñin nundo'o xaan un nuu i. Vasu jatu yen'i'ni añu i naa i nanu jna'an ñin ñasi'i nu ni keja'a kue'e ña ja kaku se'e ña. Chi sia'an kii nundo'o xaan nuu yivi un naa i, tu tu kaku i.

⁴Ko ro'o naa ra, tu kanchuku ra nanu yivi un ja tu ka jnuu ini i. Ko maa ra chi ja ka jnuu va'a ini ra, ti ja kuu kivi na nchaa Jito'o, ti tu kinaa ya ro'o naa ra nanu kinaa ñin ñakui'na. ⁵Chi maa ra naa ra, ja ka jini va'a ra jnu'un ya siki yukan. Chi tu ka kuu ra nanu ñin chaa kuaa ja tu kuni da na ichi ki'in da, chi ka jnuu va'a ini ra nava ka'an jnu'un ya siki yukan. ⁶⁻⁷Ja sia'an kuu ja na ku'un ini yo, ti tu kusu ini yo nanu ka sa'a inga yivi. Su'va na kundito ini yo nuu ichi Yandios. Na siuku ndaa yo ti tu kivi nduu yo inga ichi nanu chaa jini. Chi nu jakuaa na ki'in da ti nduva ndoko da, chi tu jini da nasa kaa ichi kua'an da. Sia'an vii ka sa'a yivi tu ka ñukuu ini jnu'un Yandios, chi tu ka jini da na ichi ki'in da.

⁸Ko yo'o naa yo tu kunchuku yo sia'an, chi ka iyo tu'va yo jiin jnu'un ya. Ka jika yo ñundijin, ti ka jini yo nanu ki'in yo, chi ka ndiyo ini yo ichi Yandios. Ka jandatu yo jnu'un ya, chi maa ya ja'a jnundee ini yo'o nava na kuu ga ini yo nuu ya. Ja sia'an na ti tukaa ga xnda'u yivi yo'o, chi ka kuu yo nanu soldado ja ka iyo tu'va da jiin sa'ma

kaa ja nama maa da. Yukan kuu ja ka ñukuu ini yo ja nanita'u yo, chi jnu'un ni ka kandixia yo un kuu ja nama yo'o. Ja sia'an ti ka kuu yo nanu iin soldado ja nama da xini da jiin iin lelu kaa (ja ka'an yo tikoko).

⁹Sia'an kin nama ya yo'o, chi tu ni nakaji ya yo'o naa yo ja na kuta'u yo nundo'o. Chi su'va ni nakuaka ya yo'o ja na nanita'u yo jiin jniñu ni sa'a Jito'o Jesús, ya kuu Cristo ja ndiso jniñu ña'nu un nuu maa Yandios.

¹⁰Ti siki yukan kuu ja ni ji'i Cristo Jesús ja kuu yo'o naa yo ja na nanita'u yo, ti kunchuku yo jiin ya. Vasu na kuū yo xi na kuchaku yo, ko tu xndi'i yo ini yo, chi ja jini yo ja no'on yo jiin ya. ¹¹Yukan kuu ja ka'an ndee jiin jna'an ra naa ra, ti chindee nuu jna'an ra. Chi sia'an ka sa'a ra vijna, ko kanda'u ri jiin ra ja na siin ra naa ra.

**Jnu'un sandi'i ni ga ni xndaku
Pablo nuu ñani jna'an da**

¹²Ti kanda'u ri jiin ra naa ra ja na kava yiñu'un ra nuu chaa ka kuña'nu nuu yivi ka kandixia yukan, chi ka sajniñu xaan da ja kuu maa ra naa ra. Ti kuandatu ra nuu taka jnu'un ka xndaku da, chi ka nachu'un ichi da ro'o naa ra. Kua'a ja yiñu'un nuu da naa da, chi maa Jito'o ni ja'a jniñu nuu da naa da. ¹³Nini kuu ja na naku'a ra ja yiñu'un nuu chaa ña'nu un naa da, ti kava nda'u ini ra nuu da naa ra, chi iin jniñu ka'nu ka sa'a da. Ti sia'an na kukuee kunchuku ra naa ra ja ka iyo mani ra jiin jna'an ra.

¹⁴Ti suni tatu ri ro'o naa ra ja na xndaku ni'in ra nuu chaa kuxi un

nu tu ka kuni sa'a da jniñu. Xndaku ni'in ra nuu da nava na kukui'ya ini da, ti na nakani ini da nuu kuachi un, ti na sa'a da jniñu. Ti chindee yivi ja tu ja'i kandixia ndaa i jnu'un Yandios. Suni nuu yivi vita ini, chi tu iyo ndee ini añu i jiin jnu'un ya ti sana i inga ichi. Ti kukutu ini chindee ra sava'ni ga yivi naa ra, ti na kukuee kunchuku ra. ¹⁵Ni iin ra, koto sa'a ndeva'a ra jiin iin yivi ja ni sa'a ndeva'a jiin maa ra. Su'va ka'an va'a ra jiin yivi un. Kukutu ini naa ra, koto yuji ra sa'a ndeva'a ra jiin ñani jna'an ra. Chi su'va chindee jna'an jiin ñani jna'an ra. Ti suni sia'an sa'a ra jiin tendi'i yivi un. ¹⁶Ti ja na koo sii ini ra naa ra.

¹⁷Nini kakanta'u nuu Yandios ti koto ka'ncha ini ra naa ra. ¹⁸Taka nau ja kuu, ti nini nakuanta'u ra nuu Yandios naa ra, chi sia'an kuni ya ja na kunchuku yo'o naa yo ja ka kandixia yo Cristo Jesús, chi ja ka yi'i yo jiin ya. ¹⁹Koto kasi ra jniñu sa'a Espiritu Santo jiin ra.

²⁰Koto kasi ra yu'u chaa ka ka'an jnu'un Yandios, ni tu skexiko ra jnu'un ka ka'an da, chi ka ka'an da jiin inijnuni maa Yandios.

²¹Ko vanuxia va'a nde'e ra ti kotonchaa ra naa ra nu iyo ndaa jnu'un ka ka'an chaa ka kuni xna'an ro'o naa ra. Kotonchaa ra nu iyo ndaa xi tuu. Ti nu tu kejna'an jnu'un un jiin jnu'un Yandios, ti koto kuantu'u ra. Ko maa ra kukutu ini ja na siin ra nava kuankoyo ra jiin jnu'un Yandios, chi iyo ndaa kuiti jnu'un ya. ²²Ja yukan kuu ja ka'an ri jiin ra naa ra ja na kuxio ra nuu taka jniñu kue'e un, chi tu va'a.

²³Yukan ti ru'u Pablo, jikanta'u ri nuu maa Yandios, ja kuu ya maa

Yandios ka'nu xaan ini, ti ja'a ya jnundee ini. Ñu'un ini ri ja na sa'a ndi'i ya ja na koo ndoo koo ii ra, chi kuni ya ja na kunukuachi ra jiin yiki kuñu ra, nava tu naa kuachi koo siki ra kivi nchaa tuku Jito'o Jesús, ya kuu Cristo. ²⁴Ti jandaa kuiti kuu jnu'un ni chiso ya, chi maa ya ni nakaji ya yo'o, ti jandaa ndixia kuu ja siuku ya jnu'un un.

Jnu'un ndee ini sandi'i ni ga

²⁵Ru'u Pablo, kanda'u ri jiin ra naa ra ñani, ja na kakanta'u ra

nuu Yandios ja kuu ru'u naa ri.

²⁶Kanxia'u jiin taka ñani jna'an yo, ti nanuu jna'an naa ra.

²⁷Ru'u Pablo, ndiso jniñu ri nuu Jito'o Jesús. Ti ta'u ri jniñu nuu ra naa ra ja na ka'u ra tutu ja'a nuu tendi'i ñani jna'an yo yukan.

²⁸Yukan kuu jnu'un ka'an ri jiin ra naa ra. Ti ñu'un ini ri ja maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, na kunda'u ga ini ya, ti na chindee chituu ya ro'o naa ra. Ti sia'an na koo.

Tutu kuu uu ni chaa Pablo

nuu yivi ca

kandixia ñuu Tesalónica

---

1 Ru'u Pablo jiin Silvano jiin Timoteo, chaa ri tutu ja'a nuu taka yivi ka kandixia Jesús ja ka ndututu ñuu Tesalónica, chi ka yí'i ra jiin Tata yo Yandios jiin Jito'o Jesús naa ra. Ti Jesús kuu Cristo, ya ndiso jniñu ña'nu nuu Yandios. ²Ti maa Tata yo Yandios jiin Jito'o Cristo Jesús, na kunda'u ini ya ti na chindee chituu ya ro'o naa ra ja na kukuee kunchuku ra nava kuni maa ya.

Xndichi Yandios yivi ni ka sa'a kuachi kivi na nchaa Cristo

³Ñani naa ra, nini kuu ja na nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu maa ra naa ra, chi vijna ti ja kuan kuka'nu xaan ga jnu'un nda'u ini nuu jna'an ra naa ra. Chi ni ka siin ra nava ni ka kandixia ra, ti ka kusii ini ri, chi vi'i ga ni ka kuñii ini ra ja ka kandixia ra jnu'un Jesús. ⁴Siki yukan kuu ja nini ka iyo sii ini ri ka ka'an ri, ti ka ndaku ni'in ri ro'o naa ra nuu taka ñani jna'an yo ja ka ndututu i ka skua'a i jnu'un

Yandios. Ti ka ni'in ri jnu'un ja kukuee kanchuku ra, ti vii ni ka keja'a ka kandixia ra naa ra, ti ka siuku ra jnu'un un vasu ka ndo'o ka nene ra. Chi ka ndondaa yivi ti ka ka'an ndeva'a i siki ra naa ra. ⁵Ko nundo'o un chi chaku ini yo ja jandaa ndixia kuu nava ni kachi Yandios ja na koo nundo'o un nuu ra naa ra. Ja ni kachi ya ja ka yí'i ra jiin ya, ti ja kuu kivi ka'nu un, yukan na ti stuu ndijin ya ja kivikoyo ra ñuu nuu ta'u ya jniñu. ⁶Ko maa Yandios kuu ya xndichi va'a, ti chunaa ya jiin nundo'o nuu yivi ka ja'a nundo'o ro'o ja ka ndo'o ka nene ra.

⁷Ti maa ya na kua'a nuu ndetatu ra ja tukaa ga koo ra nundo'o, ti na kukuee kunchuku ra, ti suni sia'an ja kuu ru'u naa ri. Sia'an na koo jiin yo kivi na ndii Jito'o Jesús undi nuu andivi. Chi kivi na nchaa ya yukan na kuni ndaa yo ja ni nduña'nu xaan ga ya, ti kii ya jiin yañu'un jiin ángel ka kuña'nu nuu ya. ⁸Sia'an ndii ya kivi un, ti

kii xndichi ya yivi tu ni ka jandatu jnu'un Jito'o Jesús, ti kua'a ya nundo'o nuu yivi un, chi tu ni ka chunso'o i jnu'un Jito'o Jesús, nuu ka'an taka jniñu ña'nu ni sa'a ya ja kuu yo'o naa yo. ⁹Ti yivi un kuta'u i iin nundo'o ka'nu xaan ga, ti sia'an kondo'o konene i ja kuu saa ni, chi chajiyo ya i naa i ki'in i nuu tukaa ga nakuni i nuu Jito'o. Ti sia'an na kuxio yivi un, ti tukaa ga kivi i ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ko yivi ni ka xnaa un ti kuxio i iin jinu ni. Tu kuu kuiti kivi i nuu vii nuu va'a nuu kuña'nu ya.

¹⁰Ti sia'an koo kivi nchaa tuku Jito'o Jesús. Yukan na ti kachi yivi ya ja ka'nu xaan iin jniñu ni sa'a ya ja kuu maa i naa i. Naa ini i nachiñu'un i ya jiin jniñu ni sa'a ya ja ni ka kandixia i naa i. Ti suni sia'an ro'o naa ra, chi ni ka kandixia ra jnu'un ni ka ka'an ri nuu ra naa ra.

¹¹Sia'an iyo ñani, nini ka jikanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o naa ra, ja na kaka ndaa ra ichi ya nuu ñuyivi ja'a. Chi sia'an kuni maa ya na ni nakaji ya ro'o ja na kivi ra jiin ya naa ra. Ka jikanta'u ri nuu ya ja na chindee chituu ya ro'o, ti na sa'a ra taka jniñu va'a, chi jini ri ja ñu'un ini ra ka sa'a ra jniñu va'a. Sia'an ka ñukuu ini ra chi ni ka kandixia ra Jesús, ti maa ya kuu ja ni chu'un ini ra ja na siuku ra taka jniñu va'a un naa ra. ¹²Sia'an ka jikanta'u ri nuu ya, ti na kotonchaa yivi nava ka jika ndaa ra ichi ya. Ti na kachi i ja ka'nu xaan iin jniñu ni sa'a Jito'o Jesús ja kuu ro'o naa ra. Ti nava sia'an na kuni i ja ka yi'i ndixia ra jiin ya naa ra. Sia'an koo chi maa

Yandios ni kuu ini ya ja ni nakinse'e ya yo'o. Chi maa Jito'o Jesús kuu maa Cristo ja ni taji Yandios ja na kundiso ya iin jniñu ña'nu un.

Kii iin chaa jna'nu ndatu

2 Vijna na ñani naa ra, na kachi ri nasa koo kivi nchaa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, ja kin nustutu ya yo'o naa yo. ²Ti kanda'u ri jiin ra ja na kani va'a ini ra naa ra, ti koto sama ra inijnuni ra siki taka jnu'un kuniso'o ra, ni koto xndi'i ini ra naa ra siki tjini jnu'un ka'an yivi yukan, chi undi nuu ni ka jnuu ini ra. Ko vanuxia iyo yivi un ja xnda'u i ti kachi i ja ja ni jaa kivi nchaa Jito'o Jesús tuku. Ti kachi yivi un ja maa Espiritu ni ja'a inijnuni da ja na xndaku da nuu ra naa ra. Xi kachi da ja sia'an ni ka xndaku ri nuu ra na ni kunchuku ri yukan. Xi suni taji da iin tutu ti kachi da ja ru'u ni ka taji naa ri. ³Ko koto chunso'o ra jnu'un ka'an yivi un naa ra. Chi vii ka'an i, ko yukan kuu mani jnu'un xndoña'an.

Ko ru'u Pablo, na xndaku ri maa jnu'un ndaa nuu ra, ti na kachi ri nasa koo kivi nchaa tuku Jito'o. Chi xnakan kii iin kivi ja ndondaa yivi naa i, ti kanaa i nuu ni tu'u ñuyivi yo. Ti yivi ka ka'an sia'an un, vi'i ga sasiin da yivi un naa i nuu ichi Yandios, ti sa'a ndeva'a i siki jnu'un ya. Ja kuu kivi un kenda iin chaa kachi ja kuña'nu xaan da, vasu kuu da iin chaa ni nchakuachi xaan. Ti xna'an da iin kuachi ka'nu xaan ga, vasu undi vijna tu ka jini yo kuachi un. Ti sasiin da sava'ni ga ley ja iyo. Ko chaa un ja ni jna'nu ndatu ndixia da nuu Yandios, ti ni xnaa da

maa da nuu ya ja kuu saa ni. ⁴Nduu ña'nu chaa un nuu maa Yandios, ti ndondaa da siki ya, chi kachi da ja maa da kuña'nu xaan ga ja kuu maa Yandios. Ti na kuncha'nu'un yivi maa da. Ti ta'u da jniñu taka nuu ñuyivi ja na kuncha'nu'un yivi maa iin ni ga da naa i, chi tukaa ga kua'a da jnu'un ja kuncha'nu'un yivi sava'ni ga santu. Ni tu kua'a da jnu'un ja na kuncha'nu'un yivi maa Yandios chaku ya kancha andivi, chi kachi da ja maa da kuu Yandios. Nukoo da ini veñu'un Yandios, ti ta'u da jniñu nuu ni tu'u ñuyivi. Ti sia'an xnda'u da yivi naa i. ⁵¿Xi va nu ja ni ka naa ini ra ja sia'an ni xndaku ri na ni kuncha ri yukan nu?

⁶Ti vijna ka ndo'o ini ra ja ndoo tu ja'i kenda chaa un, ko changa ga jaa kivi ja kii da, chi tu ja'i jaa kivi da ja stuu da maa da nuu yivi jiin kuachi kin sa'a da. ⁷Undi nuu tu ni ka jini yo jnu'un chaa un, ko vijna ja ni ka jini yo jnu'un chaa un, chi ja ni keja'a ka nduni'in ini yivi naa i, ti tukaa ga ka kuni kuandatu i nuu taka ga ley ja iyo. Ko vijna chi tu ja'i siuku ndi'i da taka jniñu kue'e un, chi ni yindi'yu da. Ko na jaa kivi na kenda da ti kivi un keja'a da jiin jniñu ndeva'a ja kin sa'a da. ⁸Yukan na ti kenda ndijin chaa kue'e un ja na sa'a da jniñu sa'a da un. Undi kivi yukan na ti sa nakuni ndaa yo nau kuu chaa un. Yukan ti taja ii nduva Jito'o Jesús ja nchaa ya. Ti yachi ni ta'u ya jniñu, ti xnaa ya chaa un. Xnaa ya taka jniñu u'u ti kenchaa ndi'i ya taka jniñu ndiso da. Yukan kuu ja sa'a Jito'o Jesús kivi nchaa tuku ya.

⁹Ja kuu kivi na chaa chaa xaan un, ti sa'a da taka nuu kuachi xaan, nava ta'u maa ja'u'u kuña'nu un jniñu. Ti xnda'u ndii da yivi jiin taka jniñu sa'a da un, chi stuu da maa da ja kuña'nu xaan da. Ti kachi yivi ja sa'a da jniñu ña'nu xaan, ti kandixia yivi maa da vasu so xnda'u da yivi naa i. ¹⁰Sia'an kuajniñu chaa un jnu'un xndoña'an nava na kundikun yivi maa da. Ti yivi un ni ka xnaa i maa i, chi ni ka kandixia i jniñu sa'a da. Sia'an xnaa yivi un maa i, chi tu ni ka chunso'o i maa jnu'un Yandios, ja kuu jnu'un ndaa ja ka'an siki Jito'o Jesús. Tu ni ka kandixia i jnu'un Jesús ja na nanita'u i. ¹¹Ti maa Yandios ta'u ya jniñu ja vi'i ga kundikun yivi jnu'un xndoña'an un. ¹²Sia'an jna'nu ndatu yivi un, chi tu ni ka kandixia i maa jnu'un ndaa siki Jesús, ya kuu Cristo. Chi su'va ni ka jajna'an ga ini i, ti ni ka kusii ini i kuankoyo i ichi nundo'o un. Taka yukan kuu jniñu sa'a chaa xaan un.

Ni nakaji Yandios yo'o naa yo ja na nanita'u yo

¹³Ko ru'u naa ri, nini ka nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu maa ra naa ra, chi ka kuu ra ñani ri ja ni kuu ga ini Jito'o Jesús. Chi undi nuu ni nakaji maa Yandios ro'o naa ra ja na nanita'u ra nuu ya, chi sia'an ni kunda'u ini ya yo'o undi nuu, ti sa ni xnukoo ya ñuyivi. Ni nama ya ro'o naa ra jiin Espíritu ya, chi ni sasiin Espíritu ya ro'o ja na kunukuachi ra nuu maa ya. Ni nama ya ro'o vanua ni ka kandixia ndaa ra jnu'un Jesús. ¹⁴Nakuanta'u ri nuu Yandios ja sia'an ni sa'a ya ja kuu ro'o naa ra, chi

ni nakaji ya ro'o ja na chunso'o ra jnu'un ni ka ka'an ri, na ni ka xna'an ri jnu'un Jesús. Ti nava sia'an na kuu kivikoyo ra nuu kancha Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, chi ja ni nduña'nu xaan ga ya vijna. Ti suni nduña'nu yo jiin ya kivi na najaa yo un, chi undi vijna ja ka yi'i yo jiin ya nava ni nakaji ya yo'o naa yo.

¹⁵Ja sia'an kuu ñani, na kachi ri ja ni'in kujiin ra jiin jnu'un ka kandixia ra, chi yukan kuu maa jnu'un ndaa ja ka'an Jesús, ja na kaka ndaa yo nuu ñuyivi ja'a. Ja ka jini ra ja taka jnu'un yukan ni ka xna'an ri nuu ra na ni kunchuku ri yukan. Ti suni sia'an ni chaa ri nuu tutu ni taji ri undi nuu.

¹⁶⁻¹⁷Ti vijna jikanta'u ri nuu maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, jiin nuu maa Tata yo Yandios. Chi maa Jito'o Jesús ni kunda'u ini ro'o naa ra, ti ni ja'a yo jnundee ini ja sia'an na kaka ra ja kuu taka kivi. Ja yukan kuu ja na kuñukuu ini yo ni'in yo taka ja va'a nava ni chisojnu'un ya. Jandaa ndixia kuu yukan, chi ni chindee chituu ya yo'o jiin jniñu ña'nu ni sa'a ya ja kuu yo'o naa yo. Ti maa Jesús ni kunda'u ini ya yo'o, vasu tu na iin jniñu va'a ni ka sa'a yo nuu ya undi nuu. Ka jikanta'u ri nuu ya ja kuu ro'o naa ra, ja na siin Jito'o Jesús na kua'a ga ya jnundee ini ro'o, nava na sa'a ra taka nuu jniñu va'a jiin ja na siin ra ka'an ra taka jnu'un ndaa. Yukan kuu ja ka jikanta'u ri nuu Jito'o Jesús ja kuu ro'o naa ra.

**Na kakanta'u yivi nuu
Yandios ja kuu Pablo**

3 Ñani, iyo inga jnu'un kanuu.
Xnakan na kachi ri ja

kakanta'u naa ra nuu Yandios ja kuu ru'u naa ri, nava na kuichanuu yachi ga jnu'un Yandios ja ka'an siki Jito'o Jesús. Ti na chunso'o yivi naa i, na kandixia i, ti na kanajaa i Yandios, nava ni ka sa'a ra naa ra. Ti kuni yo ja na kuñii jnu'un Yandios ki'in nuu taka yivi, na chunso'o ti na ka kandixia ndaa i, nanu ni kivi jnu'un un ini maa ra naa ra. ²Suni na kachi ri ja kakanta'u nuu Yandios naa ra ja na nama ya ru'u naa ri nuu chaa ka sa'a ndeva'a jiin ri, ja kanda kua'an kanda vaji da. Chi jandaa ndixia kuu ja tu ka kandixia tendi'i yivi. Yukan kuu ja na kakanta'u ra nuu ya ja kuu ru'u naa ri. ³Ko maa Jito'o chi iyo ndaa ini ya, chi maa ya kuu ja kua'a jnundee ini ro'o naa ra, chi maa ya kuu ja kua'a jnundee ini ro'o naa ra, ti koto va'a ya ro'o nava tu nukoyo ra nuu kuachi. ⁴Chi taka yo, ka yi'i jiin Jito'o Jesús. Yukan kuu ja ka ñukuu ini ri, ja na siuku ndaa ra taka jnu'un ndaa, nava ni ka xndaku ri nuu ra naa ra. Chi taka jnu'un un, ni tatu Yandios ru'u. ⁵Ka jikanta'u ri nuu maa Jito'o, ja na xna'an ga ya nasa koo mani ya jiin ra naa ra, ti na kukuee kunchuku ra jiin Cristo. Ti jikanta'u ri ja na siuku ra naa ra, ti koto ndeokava ini ra. Siuku naa ra nanu ni siuku maa Jito'o Cristo undi ni sinu ya jniñu ni tatu Yandios nuu ya. Yukan kuu ja ka jikanta'u ri nuu Jito'o Jesús ja kuu ro'o naa ra.

Ja na nakutu ini yivi sa'a i jniñu

⁶Ñani, ja'a na ta'u ri iin jniñu nuu ra naa ra. Maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, ni ta'u jniñu un

nuu ri, ja na kuxio ra nuu taka chaa ka kuu kuxi ja tuu ka kuni sa'a jniñu, ni tu ka kuni siuku da nava ni ka xndaku ri nuu da na ni kunchuku ri yukan. ⁷Ñani, ka jini va'a ra ja vii kanchuku ri na ni ka jakoyo ri yukan, ti sia'an kuni ri ja na kunchuku ra naa ra. Tu ni kunchuku kuxi ri jiin ra naa ri, chi ni ka sa'a xaan ri jniñu ni ka nduku ri ja kuchaku ri. ⁸Ti ni ka jini ra ja kuu nduu kuu ñuu ni ka sa'a ri jniñu ti ni ka ni'in ri ja kuchaku ri. Tu ni skaya yu'u ri nuu ra naa ra ja na kua'a ra ja kaji ri, ti tu ni ka yaji ka'a ri taka ja ka ja'a ra nuu ri, chi ni ndenaa jiin jniñu ni ka sa'a ri. ⁹Ni ka kuita ri nuu jniñu, ti vasu ka ndisojniñu ri nuu Yandios, ti ka iyo ichi ri ja kakan ri ja kaji ri nuu ra naa ra. Ko tu ni ka sa'a ri sia'an. Sia'an ni ka sa'a ri ja na kotonchaa ra, ti nava suni sia'an na natejna'an ra naa ra.

¹⁰Sia'an ta'u ri jniñu ja'a nuu ra naa ra, chi suni sia'an ni ka xndaku ri na ni kunchuku ri undi ñuu ra, na ni ka kachi ri: “Nu ka iyo yivi kuxi nuu ra naa ra ja tu ka kuni sa'a jniñu, ti koto kua'a ra ja kaji. Chi nu nau ja tu sa'a jniñu ti tu ni'in ja kaji”, ni ka kachi ri.

¹¹Sia'an ka ta'u ri jniñu, chi ka ni'in ri jnu'un ja ka iyo yivi kuxi yukan ja tu ka kuni ka sa'a jniñu, chi so ka yaku kuxi. Ka ndi'i kuu ini ka yaku, ko so ka jikonuu kuxi. ¹²Ja kuu yivi yukan kuu ja ta'u ri jniñu ja na chundee nda'a da ti na sa'a da jniñu, ti na nduku da ja kuchaku da. Sia'an xndaku ri ja

kuu chaa un naa da, chi taka yo ka kandixia Jito'o Jesús, ya kuu Cristo. ¹³Ko ro'o naa ra ñani, ja ka jika ndaa ra. Koto xndi'i ra ini ra naa ra, ti koto kuita ra jiin jniñu. Kukutu ini jiin taka jniñu va'a, chi yukan kuu jniñu ka ta'u ri nuu ra naa ra, ti sia'an koto nda'u nuu jna'an ra.

¹⁴Nu ka iyo yivi ja tu ka kuni chunso'o jnu'un ka'an ri nuu tutu ja'a, nde'e nau ja kuu, ti koto nde'e ra nuu. Ko nava sia'an na kukanuu ti na nakani ini. ¹⁵Ko koto ka'an ndeva'a ra nuu yivi un ja koto u'u ra maa i, chi su'va xndaku vii ra nuu i nanu ja kuu i iin ñani maa ra. Ko xndaku nuu i ja na nakani ini i jiin jnu'un kuxi un, chi suni iin kuachi kuu. Ti sia'an ti nakani ichi ra ñani jna'an ra naa ra.

Jnu'un sandi'i ni ga

¹⁶Ru'u Pablo, sandi'i ni ga ka'an ri ti jikanta'u ri nuu Yandios ja maa Jito'o Jesús, na sa'a ya ja na kukuee kunchuku ra naa ra. Ti sia'an na koo ni iin jniñu va'a sa'a ra ja kuu taka kivi. Ti ka jikanta'u ri ja maa Jito'o Jesús na kuncha ya jiin ra naa ra.

¹⁷Ru'u Pablo, chaa ri tutu ja'a jiin letra nda'a ri, suni jiin firma maa ri, ti kanxia'u ri jiin ra naa ra nava na kuni ra ja tu na inga yivi ni chaa tutu ja'a.

¹⁸Yukan kuu jnu'un ka'an ri jiin ra. Ti ñukuu ini ri ja maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, na kunda'u ga ini ya ti na chindee chituu ya naa ra. Ti sia'an na koo.

Tutu ni chaa Pablo nuu Timoteo undi nuu

---

1 Ru'u Pablo, ka'an ri jiin ro'o Timoteo, ja na sandee ini ra. Kuu ri apóstol nuu Cristo Jesús, chi maa ya ni tatu jniñu ja'a nuu ri. Ti maa ya ni chisojnu'un ja nama ya yo'o nava na nanita'u yo. Yukan kuu ja maa Yandios jiin Se'e ya Cristo Jesús ni ja'a ya jniñu ja'a nuu ri ja na kuu ri iin apóstol nuu ya. ²Ti chaa ri tutu ja'a nuu ra Timoteo, ti kuu ra nanu iin se'e ri, chi ni kandixia ndaa ra taka jniñu ni sa'a Cristo Jesús. Na chindee chituu Tata yo Yandios ro'o Timoteo, ti na kunda'u ga ini Jito'o Cristo Jesús maa ra. Ti na kukuee kuncha ra nuu ichi ya.

Xndaku xaan Pablo ja kuu jnu'un ja tu kejna'an

³Ru'u Pablo, ja ni kachi ri ja ki'in ri ndañuu Macedonia, ti ni tatu ri ro'o Timoteo ja na kendo ra ñuu Efeso yukan. Ti vijna kanda'u ri jiin ra ja na xna'an ndaa ra nuu taka yivi ka ndututu yukan. Ti nduxaan ra nuu taka chaa tu ka ka'an ndaa jnu'un Yandios. ⁴Chaa un so ka ka'an da jnu'un nava ni ka sa'a chaa Israel jana'an, ti tu jini yo nu

jandaa kuu xi tuu. Tu yoso jnu'un un nuu tutu Yandios, chi so jnu'un ka jani da ti ka xnda'u da yivi ka kandixia. Tu nijniñu jnu'un un, ni tu chindee jnu'un un yo'o ja kuu nuu jniñu Yandios. Ja yukan kuu ja ka'an ri ja na xndaku va'a ra nuu chaa un naa da.

⁵Sia'an xndaku ra nuu taka ga yivi ka kandixia jnu'un Yandios ka ndututu ñuu Efeso. Sia'an xndaku ra nuu yivi un nava na kondoo añu i na ka'an ndaa i, ti na nduu iin nuu ini i siki ja ni ka kandixia ndaa i jnu'un Yandios. Xna'an ra nuu i ja na kunda'u ini nuu jna'an i nanu kuu ini i nuu Yandios. Sia'an xndaku ra nuu yivi un, ro'o Timoteo. ⁶Kanuu ja na xndaku ra sia'an, chi ka iyo tijni yivi ni ka sama i jnu'un ka ka'an i, vanuxia ni ka sana ini i. Ka ka'an xaan i ko so ka ka'an i, chi ni iin i tu ka chaku ini na jnu'un ka ka'an i. ⁷Ka kuni kuña'nu chaa ka ka'an jnu'un un nanu ja ka kuu da chaa ja ka xna'an ley ja ni ja'a Yandios nuu tata yivi Israel jana'an ni nani Moisés. Ko vasu tu ka jini va'a da ley un, ko ka ka'an da nanu chaa ka jini ndi'i ley

Moisés, vasu ni maa da tu ka chaku ini da na jnu'un ka ka'an da. Yukan kuu jnu'un xndaku ra nuu yivi un naa i, ro'o Timoteo.

⁸Vijna ti na xndaku ri inga jniñu nuu ra, ro'o Timoteo. Nu ni ka ndututu yivi ka kandixia, vasu sava'ni ga ñuu nuu ka skua'a i. Ti taka chaa ka iyo ndoo un, na kakanta'u ndaa da nuu Yandios. Ti na kani'in da nda'a da ichi andivi, ko na kondoo undi ini añu da. Chi tu va'a nu ka iyo iin iin chaa ka kuiti ini nuu jna'an nuu ka jikanta'u da, ko tu va'a un. Ti sia'an kuu ja sa'a taka yivi ka kandixia un nuu ka ndututu i. ⁹Na kuajniñu yo ley un nava iyo, ti tu xnda'u yo nanu ka xnda'u chaa un. Ja jini yo ja yivi va'a tu nandi'i i ja xndaku yo ley un nuu i, ko ja kuu yivi ni'in ini, yukan kuu nuu kankuachi ley un siki i. Ja kuu yivi tu ka nchañu'un Yandios, ti ka ka'an ndeva'a i siki jnu'un ya. Suni kankuachi ley un siki i ja sia'an. Suni nu iin yivi na ka'ni i jna'an i xi tata i xi nana i xi ñani jna'an i. Ti ja kuu siki yivi un, kuu nuu ni'in ga kankuachi ley un siki. ¹⁰Suni ja kuu yivi ka yikincha jna'an ja ka kixi i jiin inga ñasi'i, xi iin ñasi'i jiin inga chaa. Suni ja kuu iin chaa kixi jiin inga chaa, xi iin ñasi'i jiin inga ñasi'i, ja kuu yivi un suni ni'in ga kankuachi ley un siki i. Suni ja kuu yivi sakui'na ndajniñu tatu ti xiko i nuu yivi inga ñuu. Suni ja kuu yivi ka xndoña'an ti tu ka siuku i jnu'un ka ka'an i. Suni kankuachi ley un siki yivi un. Sia'an ka sa'a yivi un tjini ga nuu jniñu kue'e, ti ka yisikincha i jnu'un Yandios ja sia'an. ¹¹Ko

jnu'un Yandios chi ka'an ndaa kuiti nava iyo, ti yivi un, chi su'va ka sama i jnu'un ka'an ley Moisés. Chi tu ka chaku ini i nava ka'an jnu'un ni ja'a Yandios nuu Moisés. Ja kuu yivi un chi kankuachi ley un ja'a i. Ti jnu'un ni ja'a Yandios nuu ru'u Pablo kuu iin jnu'un vii xaan ga siki jniñu ña'nu ni sa'a Cristo Jesús ja kuu yo'o naa yo. Maa Yandios kuña'nu ga kuu ja ni ja'a iin jnu'un va'a un nuu ri. Maa ya ni xna'an ru'u ja iyo ndaa ley Moisés, chi tu sa'a siin jnu'un ka'an siki Cristo Jesús, chi iin ni kuu. Ja sia'an kuu ja ka'an ndaa ley Moisés, chi tu kankuachi siki Cristo Jesús.

Na kuenta'u yo nuu Yandios ja ni kunda'u ini ya yo'o

¹²Ru'u Pablo, nakuanta'u ri nuu Jito'o Cristo Jesús, chi ni ja'a ya jnundee ini ru'u, ti na siuku ri taka jniñu ni tatu ya ru'u. Ti nakuanta'u ri nuu Jito'o Cristo Jesús ja ni nakaji ya ru'u ja na kunukuachi ri nuu ya jiin nuu yivi naa i. ¹³Undi nuu ni kuu ri iin chaa ni ka'an ndeva'a kuiti siki Cristo Jesús. Ti ni ndikun ri taka yivi ni ka kandixia jnu'un ya, ti ni sa'a kua'an ni sa'a vaji ri jiin yivi nda'u un. Ko vijna tukaa ga sa'a ri sia'an, chi ni kunda'u ini ya ru'u, ti ni janka'nu ini ya nuu kuachi ri. Ni jini Yandios ja tu iyo va'a jniñu sa'a ri, vasu maa ri ndo'o ini ri ja iyo va'a iin jniñu ni sa'a ri, vasu kua'an ri nanu iin kuiti. ¹⁴Undi nuu tu ni kandixia ri jnu'un Cristo Jesús, chi ni ka'an ndeva'a ri siki jnu'un un. Ko Jito'o Jesús, ni kunda'u ini ya ru'u, ti ni janka'nu ini ya nuu kuachi ri. Ni nasama ya

ini ri ja na naki'in ri ichi maa ya, ti yukan ni kandixia ndaa ri jnu'un Cristo Jesús. Ti sia'an sa ni ndivi ri nuu nda'a maa ya.

¹⁵Na kachi ri iin jnu'un kanuu nuu ra Timoteo. Ja ni kii Cristo Jesús nuu ñuyivi, ni kii kenchaa ya kuachi yo naa yo, ti maa ri kuu iin chaa ni nchakuachi xaan ga ja kuu nuu ya. ¹⁶Ti jandaa ndixia kuu ja ru'u ni kuu iin chaa ni nchakuachi xaan ga, ko ni ndunda'u ini Cristo Jesús ru'u, ti ni janka'nu ini ya nuu ri. Sia'an ni sa'a ya jiin ri ja na kotonchaa taka yivi ka kuni kandixia, ti na kuni i ja iyo jnuka'nu ini nuu Cristo Jesús nuu i naa i. Ti yivi na kandixia un, nanita'u i ti kuncha i nuu andivi ja kuu saa ni. Yukan kuu ja ni sa'a ya jiin ri. Ti vasu nasa ga ka'nu kuachi yo, ko iyo jnu'un ka'nu ini Yandios nuu yo.

¹⁷Ja yukan kuu ja na kakanta'u yo nuu Tata yo Yandios, chi nini maa iin ni ya kuu ja chaku ja kuu saa ni ti tu naa ya. Kuu ya iin Yandios ja tu kuni yo jiin nduchi yo, Yaa un kuu ja na kunchañu'un yo, chi maa ya kuu ja kuña'nu ga. Ti kancha ya andivi ja kuu tiempu, ti tu ji'i ya. Sia'an na koo.

¹⁸Ta'u ri jniñu nuu ra ro'o Timoteo, ja kuu ra nanu iin se'e ri. Ti kuni ri ja na xndaku ndaa ra nuu yivi naa i. Sia'an ta'u ri jniñu nuu ra, chi vanuxia ni ka nakaji ñani jna'an yo ro'o ja na sa'a ra jniñu un. Ti suni sia'an ni ka'an Espiritu Santo Yandios ini ñani jna'an yo ja na nakaji i ro'o ja na sa'a ra jniñu un. Ka iyo sava yivi ka xndoña'an, ti jniñu ra kuu ja na xndaku ni'in ra

nuu i naa i. Nu sia'an na ki'in ndaa ra jiin jniñu ra, ti kundee ra jiin jnu'un ka ka'an yivi un. ¹⁹Kundee ra jiin yivi un chi kandixia ndaa ra jnu'un Cristo Jesús, ti kundee ndixia ra, chi sa'a ra niña jniñu va'a ja kuni maa Yandios. Ka iyo sava yivi ni ka sana ini, ja ni ka xndoo i ichi Yandios, ti ni ka kandixia i jnu'un xndoña'an. Ka jna'an yivi un nanu iin barco ja nu ni jakunjna'an jiin iin yuu ti kukue'e. Sia'an ni ka xndoo i ichi Yandios ja ni ka kandixia i undi nuu. ²⁰Sia'an ni ka jna'an chaa ni ka nani Himeneo jiin Alejandro. Ko ru'u Pablo, ni sia ri da ja na kivi da nda'a ja'u'u un, ti na kendo ii da, nava jiin mundo'o un ti na skua'a da ja tukaa ga ka'an ndeva'a da siki jnu'un Yandios. Ja'a ni kuu iin jniñu ta'u ri nuu ro'o Timoteo.

Xndaku Pablo ja na kakanta'u yivi naa i

2 Timoteo, na xndaku ri iin jnu'un kanuu ga nuu ra, ja nu ni ka ndututu ra ka skua'a ra jnu'un Yandios, ti kakanta'u nuu ya naa ra, ko ni ini ni añu ra kakanta'u ja na chindee Yandios taka chaa ka kuña'nu, chi maa ya kuu ja chindee taka chaa un naa da. ²Nakuanta'u nuu Yandios naa ra, chi jandaa kuu ja chindee ndixia ya taka chaa ka kuña'nu un. Kakanta'u naa ra ja kuu taka chaa ka kuu rey jiin taka ga chaa ka ndiso jniñu un nava na kukuee kunchuku yo, ti tu kundikun chaa ka kuña'nu un yo'o, chi ka jika ndaa yo ichi Yandios. ³Siin ti kundikun ra taka jnu'un xndaku ri nuu ra, chi yukan

kuu ja iyo va'a ja kuu nuu maa Yandios. ⁴Nini kuu ja na kakanta'u ra nuu Yandios ja kuu taka chaa ka kuña'nu un, chi suni kunda'u ini ya maa da naa da. Ti kuni ya ja na nakuni da jnu'un ya, chi jnu'un un kuu iin jnu'un ndaa nava na keta'u da nuu ya naa da. ⁵Ti jnu'un un ka'an ndaa ja iin ni Yandios iyo, ti ja kuu nuu Yandios jiin yo'o naa yo, iyo iin chaa ka'an ja'a yo ja kandichi ma'ñu sava jiin yo nuu Yandios, ti chaa un kuu Cristo Jesús, chi maa ya kuu ja ndiso jniñu ña'nu nuu Yandios. ⁶Ti maa iin ni Cristo kuu ja ni kenchaa kuachi yo, chi Yandios ni taji ya Se'e ya ni kii ja na kuū ya ja kuu yo'o naa yo. Sia'an ni sa'a Yandios jiin Se'e ya Cristo Jesús nu ni jaa kivi ni chisojnu'un ya. ⁷Ti Yandios ni nakaji ya ru'u ja na stuu ri jnu'un un nuu yivi inga nación ja tu ka yivi nuu nación Israel. Ni nakaji ya ru'u ja na kuu ri iin apóstol nuu ya. Ti ka'an ndaa ri ja kuu jniñu ndiso ri, ti tu xnda'u ri ro'o. Ni nakaji ndixia ya ru'u ja na kuu ri nanu iin chaa ndichi xini, ti na xna'an ndaa ri jnu'un ya nuu yivi inga nación. Jnu'un un kuu taka jniñu ña'nu ni sa'a Jesús na ni kenchaa ya kuachi yo.

⁸Vijna ti na xndaku ri inga jniñu nuu ra, ro'o Timoteo. Nu ni ka ndututu yivi ka kandixia, vasu sava'ni ga ñuu nuu ka skua'a i. Ti taka chaa ka iyo ndoo un, na kakanta'u ndaa da nuu Yandios. Ti na kani'in da nda'a da ichi andivi, ko na kondoo undi ini añu da. Chi tu va'a nu ka iyo iin iin chaa ka kuiti ini nuu jna'an nuu ka jikanta'u da, ko tu va'a un. Ti sia'an kuu ja

sa'a taka yivi ka kandixia un nuu ka ndututu i.

⁹Suni na xndaku ri nuu ra, ro'o Timoteo, ja kuu taka ñasi'i ka kandixia. Na ku'un va'a ña sa'ma ña. Koto ku'un ña sa'ma va'a ja nchaa ya'u xaan. Ni tu naskutu ña ixi xini ña jiin ndajniñu oro xi plata, chi ansu ndututu ña un ja na kotonchaa ñani jna'an ña maa ña ja va'a sa'ma ka ñu'un ña, xi ja vii ka naskutu ña ixi xini ña. ¹⁰Chi nu ka nchañu'un ña Yandios, ko na kava nda'u ini ña jiin taka yivi nda'u, ti ansu ja kondoo vixi ini ña.

¹¹Suni na kachi ri ja taka ñasi'i ka kandixia, nuu ka ndututu ra ja skua'a ra naa ra, ti ña'an un naa ña na kunchuku na'in ña, na kunsu'o ña jnu'un Yandios. ¹²Chi tu iyo ichi iin ñasi'i ja xndaku ña nuu ro'o chaa naa ra, ni tu ta'u ña jniñu nuu ra, chi na'in na koo ña naa ña. ¹³Chi vanuxia undi nuu, xnakan ni sa'a Yandios Adán ti sa ni sa'a ya Eva. ¹⁴Chi Adán tu ni kandixia da jnu'un xndoña'an un, ko Eva chi ni kandixia ña jnu'un un, ti ni jakunchakuachi siki ña. ¹⁵Ti vasu sia'an iyo, ko ka keta'u ña'an un nuu Yandios naa ña ja ka skaku ña se'e ña, ko nini kuu ja na siin ña jiin jnu'un ndaa nava iyo nuu Yandios. Ti na kava nda'u ini ña jiin taka ñani jna'an ña jiin ja na kondoo añu ña. Ti na sa'a va'a ña taka jniñu ña, chi nuu maa Yandios ka junukuachi ña.

Yukan kuu ja xndaku ra nuu taka yivi ka kandixia ja kuu nuu ka ndututu i, ro'o Timoteo.

Nava koo chaa kundiso jniñu nuu yivi ka kandixia

3 Ru'u Pablo, na xndaku ri inga jnu'un kanuu nuu ra,

ro'o Timoteo. Nu iin chaa kuni da kundiso jniñu da ja na koto da yivi ka kandixia, ti va'a jniñu nduku da sa'a da. Ko na xndaku ri nasa koo jiin chaa un. ²Kuu da iin chaa va'a, iin chaa yiñu'un nava sia'an, ti tu ka'an yivi siki da. Tu kuu kunchaka da uu ñasi'i. Chi su'va na kava yiñu'un da, ti na kaka ndaa da ichi Yandios. Na kuu da iin chaa yiñu'un ti nava na ka'an yiñu'un yivi jiin da. Na kava nda'u ini da jiin yivi ka kandixia ja ka jika ichi, ti na kua'a da ve'e nuu kendo yivi un naa i. Ti vii na xndaku da nuu yivi naa i. ³Tu kuu da iin chaa ji'i ndixi, ni tu kanaa da jiin yivi. Chi su'va, kuee na kava ini da. Tu kondo'o ini da ja ni'in kua'a da xu'un, ni tu kuu xnda'u da yivi ja na ni'in da xu'un. ⁴Na kuu da iin chaa ta'u vii jniñu ini ve'e da. Na xna'an da se'e da ja na kava yiñu'un i, nava vii na kuandatu i nuu da. ⁵Chi nu tu jini da nasa ta'u va'a da jniñu ini ve'e da, ÷ti nasa kuu kundiso jniñu da nuu ñani jna'an da ka kandixia nusa? ⁶Tu kuu da iin chaa skan kandixia, chi sandau keja'a kani vixi ini da ja sia'an yachi ni nduñanu da, ti kanakava da nuu kuachi nanu ni jna'an ja'u'u un. ⁷Ti suni na kava va'a ini da jiin yivi naa i, ti nava na ni'in da ja yiñu'un da nuu yivi un, nava tu kankuachi yivi un siki da. Sia'an ti tu yu'u da ja kanakava da nuu nda'a ja'u'u un. Yukan kuu jnu'un xndaku ri ja kuu chaa kundiso jniñu nuu yivi ka kandixia un.

**Nava koo chaa kuanukuachi
nuu yivi ka kandixia**

⁸Yukan na ti ja kuu chaa kuanukuachi nuu yivi ka kandixia

un, na kuu da iin chaa yiñu'un, ja tu yuji kuiti da jiin jnu'un ka'an da. Tu kuu da iin chaa ji'i ndixi, ni tu kondo'o ini da ja ni'in da xu'un jiin jniñu sa'a da un, chi tu va'a. ⁹Na nakutu va'a ini da jiin jnu'un kandixia. Ti koto kuñukuu ini da ki'in da uu ichi, chi maa iin ni ichi maa Jesús na ki'in da. ¹⁰Na kotonchaa yivi maa da. Ti nu jika ndaa da taka nava xndaku ri, nu tu yuji da jiin jnu'un un, yukan na ti na ki'in da jniñu ja na kunukuachi da nuu ñani jna'an yo ka kandixia un. ¹¹Ti suni ñasi'i da, na kuu ña iin ña'an yiñu'un. Koto ma ka'an ndeva'a ña siki ñani jana'an ña. Su'va na sa'a si'i ña maa ña, ti na kaka ndaa ña jiin jniñu sa'a ña ja kuu nuu ñani jna'an ña. ¹²Ti chaa kunukuachi nuu ñani jna'an da un, na kunchaka da iin ni ñasi'i. Ti vii na ta'u da jniñu ini ve'e da. Suni se'e da na kuandatu vii i nuu da. ¹³Chi taka chaa ka junukuachi, nu ka jika ndaa da nuu jniñu ka sa'a da, ti yivi ka kandixia un na kua'a i ja yiñu'un maa da. Ti sia'an na kuu ja xndaku kaji ga da jnu'un Cristo Jesús. Ja'a kuu jnu'un xndaku ri ja kuu chaa kunukuachi nuu yivi ka kandixia.

Nava iyo jnu'un kandixia yo

¹⁴Ndo'o ini ri ja yachi ni kuaja ri nuu kancha ra, ro'o Timoteo, ko xnakan na chaa ri tutu ja'a nuu ra, ¹⁵nava nu ni kukuee ri jaa ri, ko ja jini ra nasa kaka ndaa ra ichi Yandios nuu ñuyivi ja'a. Yo'o ja ka kuu yo yivi Yandios chaku, ka kuu yo nanu ve'e maa ya. Chi nanu kukutu ve'e jiin yuu un, suni sia'an

kukutu yivi ya jiin jnu'un ndaa Yandios. ¹⁶Ja sia'an na ti ni ka jini yo ja taka jnu'un ni ka kandixia yo un kuu maa jnu'un ndaa. Ka'an jnu'un un:

Ja kii nuu ñuyivi nanu iin yivi sia'an ni.

Ti ni xna'an kaji Espíritu Santo ja kuu ya iin Yaa ii, chi tu ni iyo kuachi ya nanu yo'o naa yo.

Ti ni jichanuu jnu'un ya nuu taka nación, ti ni ka jini yivi jnu'un ya, ti sa ni ndaa ya kuano'on ya nuu andivi.

Inga kivi ti kusiin yivi ichi Yandios

4 Ru'u Pablo, na xndaku ri nuu ra Timoteo nava ni kachi Espíritu nuu ri. Ni kachi kaji Espíritu un nuu ri ja jaa iin kivi ti kekoyo kua'a tachi xaan, ja ka kuu mani espíritu xaan, ti xnda'u yivi naa i. ²Ti chunso'o i jnu'un ka'an chaa ka xndoña'an un, chi tukaa ga ka iyo kaji injnuni chaa un naa da. Ni ka kusiin da ichi Yandios, chi ni ka nandeokava ini da. ³Sia'an xnda'u da yivi ti kachi da ja tukaa ga kuu nanda'a yivi naa i. Ti suni kachi da ja tukaa kuu kaji yivi tijni nuu ndeyu. Ko tu ni kachi Yandios sia'an, chi maa ya ni sa'a taka un. Ti su'va ni kachi ya ja kuu nanda'a yo naa yo, ti suni kuu kaji yo taka nuu ndeyu nu na nakuanta'u yo nuu maa ya ja kuu nuu taka un. ⁴Chi taka ni ja ni sa'a Yandios kuu ja va'a, ti tu kachi yo ja skexiko yo ni iin un. Chi su'va na nakuanta'u yo nuu ya nu ni ni'in yo. ⁵Taka un ni ja'a ya nuu yo ja ka kuu yo se'e ya, ti nini kuu ja na nakuanta'u yo nuu

ya ja kuu nuu iin ja kaji yo, chi maa ya xiin.

Na kuanukuachi ndaa yo nuu Cristo Jesús

⁶Na siin ri xndaku ri nuu ra, Timoteo. Ti sia'an kuni ri ja na xndaku ra nuu ñani jna'an yo, yivi ka kandixia jnu'un Cristo Jesús, nava tu naa ini i taka jnu'un un. Nu sia'an na sa'a ra ti junukuachi ndaa ra nuu Jito'o Cristo Jesús. Sia'an ka'an ri jiin ra ti chaku ndi'i ini ra nava ka'an jnu'un un, chi undi nuu ni kandixia ndaa ra. ⁷Ja sia'an kuu ja koto sa'a ra nava nuu jnu'un ka ka'an yivi ñuyivi ja'a, chi ka jani da jnu'un nava ni ka sa'a yivi Israel jana'an, ko tu yoso jnu'un un nuu tutu Yandios. Chi mani ka xnda'u da yivi naa i, ti ka kandixia i jnu'un ka ka'an da. Ko maa ra, koto sa'a ra jniñu yukan. Ro'o kuu ja kukutu ini ra ti kaka ndaa ra ichi Yandios. ⁸Ti nava sia'an na koo jnu'un ndee ini yiki kuñu ra, ti na kuu ndee ini ra ti kuu kutu ini ra jiin jnu'un Yandios. Chi yukan kuu ja ja'a jnundee ini ro'o vijna ni chaku ra. Ko su'va ndusi ga ini ra nu na jaa kivi najaa ra nuu kancha maa ya. ⁹Ti jandaa ndixia kuu jnu'un un chi sia'an sa kuanukuachi ndaa yo nuu Yandios jiin ni ini ni añu yo. ¹⁰Vasu na kondo'o yo taka jnu'un ndeva'a ka'an yivi siki yo, vanuxia ni ka kandixia ndaa yo maa Yandios chaku. Ti maa Yandios chaku kuu ja nama siki yivi ñuyivi ja'a, ko ansu tendi'i, chi nini yivi ni ka kandixia Cristo ni. Ti yivi yukan kuu ja keta'u i nuu ya naa i. ¹¹Yukan kuu jnu'un xndaku ri nuu

ra, ro'o Timoteo, chi kanuu ja na xna'an ra yivi naa i.

¹²Koto kua'a ra jnu'un ja kuu ichi ini yivi nde'e i ro'o vasu kaa suchi ra. Chi maa ra kuu ja na kaka ndaa jiin jnu'un un. Ti sia'an na koo ndoo jnu'un ka'an ra, nava yukan na nde'e ti na kotonchaa yivi naa i ja kuu ra iin chaa yiñu'un, ti ñu'un nda'u ini ra. Kava va'a ini ti kaka ndaa ra, ti koto ma kondolo ini ra iin jniñu kue'e. Chi su'va kava yiñu'un jiin taka yivi ka kandixia un. ¹³Kuni ri jaa ri, ko ni kuu kueeri, ti ro'o sa'a taka jniñu kanuu ga ja iyo nuu kancha ra jña. Ti koto naa ini ra ka'u ra tutu Yandios nuu yivi ka kandixia un nu ni ka ndututu ra jiin i. Xndaku nuu i ja na siin i ichi Yandios, ti nava sia'an na chaku va'a ga ini i jnu'un Yandios. Yukan kuu ja sa'a ra jiin ñani jna'an yo, ti sa na jaa ri. ¹⁴Koto ma naa ini ra sa'a jniñu nava ta'u ni ja'a Yandios nuu ra ja na ka'an ra jnu'un ya. Chi taka chaa ña'nu ka ndiso jniñu nuu yivi ka kandixia un ni ka chuxndee da nda'a da xini ra. Ti ni sa'a Yandios ja na kachi da ja sia'an kundiso jniñu ra. ¹⁵Kukutu ini jiin taka jnu'un xndaku ri nuu ra ja'a, ti jiin injnuni ra xndaku vii ra nuu yivi naa i. Nu sia'an ni'in na xndaku ra jnu'un un, ti yukan na kotonchaa yivi naa i ja ni'in kua'an ra jiin jniñu va'a un. Ti yukan kuu iin jnu'un kanuu ga ja xndaku ri nuu ra, Timoteo.

¹⁶Koto va'a ra maa ra nava kuncha ra. Kava yiñu'un ra ti xndaku vii ra nuu taka yivi ka kandixia un. Chi nu na sa'a ra taka un, ti keta'u ra nuu Yandios jiin

taka yivi ni ka chunso'o jnu'un ka'an ra un.

**Nava koo jnu'un ka'an yo
jiin yivi ka kandixia**

5 Ru'u Pablo, na kachi ri nuu ra Timoteo, nava xndaku ra nuu ñani jna'an yo naa i. Koto ma kanajiin ra nuu iin chaa ña'nu iyo nuu yivi ka kandixia un, chi su'va xndaku vii ra nuu da nanu ja kuu da tata ra. Ti suni xndaku nuu chaa kuachi un nanu nuu iin ñani maa ra. ²Suni sia'an xndaku ra nuu ña'an ña'nu un nanu nuu nana ra, ti suni sia'an nuu ña'an kuachi un. Xndaku nuu ña nanu nuu kua'a maa ra, ko na koo ndoo añu ra hora xndaku ra nuu ña naa ña.

³Ka'an yiñu'un ra jiin taka ña'an ni ka kendo maa iin ña. Ti chindee ña'an un naa ña nu tu iin iin jna'an ña ja koto nda'u maa ña. ⁴Ti nu iin ña na kendo maa iin ña, ko nu iyo se'e ña xi se'e chani ña, ti se'e ña un kuu ja na koto va'a maa ña. Chi nu na sa'a da sia'an naa da, ti yukan kuu ja ka nachunaa da ja ka tau da nuu tata da jiin nuu nana da, chi ni ka jito va'a yivi ña'nu un kivi ni ja'nu lulu da ja ka kuu da se'e i. Nu taka jniñu un na siuku yo, ti yukan kuu ja kanuu ja kuu nuu Yandios. ⁵Ti nu iin ña'an ni kendo maa iin ña, ja ni kendo nda'u kuiti ña, ja tukaa ga ni iin jna'an ña ja koto maa ña. Ko nu iyo ndaa ini ña jiin jnu'un Yandios, ti siuku ndaa ña taka jnu'un un, ti kuu nduu kuu ñuu jikanta'u ña nuu Yandios. Ti ja kuu ña'an un na chindee Yandios maa ña. ⁶Ko nu ka iyo ña'an ja tu ka siuku va'a ña jnu'un Yandios, ti

ñaa yukan jikonuu ña jiin jnu'un sii ini ja yisikincha ña maa ña jiin chaa. Ti ña'an un kuu ña nanu iin ndiyi ja tukaa chaku, chi ni naa ini ña Yandios. ⁷Taka jniñu un xndaku ni'in ra nuu yivi, ro'o Timoteo, ti nava na kuandatu i taka jnu'un ja'a. Ti sia'an tu ka'an yivi siki yo ja tu ka xndaku yo nuu ña'an ni ka kendo nda'u. Nu na kuandatu ña jnu'un un, ti tu nini kuu ja kani nduxaan yo nuu ña naa ña. ⁸Ti nu iyo yivi kandixia ja tu jini da nasa koto va'a da maa da ini ve'e da jiin se'e da jiin ñasi'i da, ni tu jito nda'u da ñani jna'an da, ti yuji ga yivi un ja sa'a i sia'an ansu yivi tu ka kandixia.

⁹Sia'an na jankoso sivi ña'an ka kuu ña'an ni kendo maa iin un nuu tutu, ña'an ka'iin uni xiko kuiya xi vi'ga. Ko nu iin ni yii ña ni iyo, ti tu ni jikonuu ña jiin inga chaa ja siki jnu'un sii ini un. ¹⁰Nu ka ka'an va'a yivi siki ña ja kuu ña iin ña'an va'a jiin taka jniñu sa'a ña, nu ni skua'nu va'a ña se'e ña, suni nu ñunda'u ini ña jiin yivi ka jikonuu, nu ka junukuachi ni ini ni añu ña nuu taka ñani jna'an ña ja ka kandixia, ti suni nu ka chindee ña taka yivi ka jna'an sava'ni ga nundo'o, xi sava'ni ga na inga ni jniñu ni ka sa'a ña, nu ka iyo ña'an maa iin ka ñunda'u ini ña sia'an, ti na jankoso sivi ña nuu tutu.

¹¹Ko koto chiso ra taka ña'an ni ka kendo suchi un nuu tutu, chi siki ja ni ka iyo suchi ini ña ti kondo'o ini ña nanda'a tuku ña, ti jiin yukan ti naa ini ña jnu'un ni chisojnu'un ña nuu Cristo, chi ñukuu ini ña ja nanda'a tuku ña.

¹²Yukan na ti nchakuachi ña ja siki ja tu ni siuku ña jnu'un ni chisojnu'un ña. ¹³Ko vi'i ga nu ka iyo ña'an ka jikonuu taka ve'e, ti ka ndee kuxi ña. Ko ansu nini kuxi ña, chi jikonuu ña jiin jnu'un kue'e. Ka'an ña siki ñani jna'an ña taka jnu'un ja tu nijniñu. ¹⁴Yukan kuu ja na xndaku ri nasa kuu jiin taka ña'an un naa ña. Va'a ga ja na nanda'a tuku ña ti na koo se'e ña naa ña, ti nava na kuu ña iin ña'an kind'a'a va'a ve'e ña. Sia'an na kuu jiin ña'an un naa ña nava tu ka'an inga yivi siki ña naa ña. ¹⁵Sia'an na kachi ri, chi ka iyo tijni ña'an ja ni ka nandeokava siki jnu'un Yandios, ti ka ndikun ña jniñu sa'a ja'u'u un.

¹⁶Ja kuu nuu taka yivi ka kandixia un, nu ka iyo iin iin ña'an ni kendo maa iin ini ve'e i, ti kanuu ja na koto i ña'an un, nava tu kua'a i nundo'o ñani jna'an i ja koto i ña'an un. Ti nava sia'an na kundee yivi un chindee i na'an ja ni ka kendo nda'u xaan ga. Chi nda'u xaan ga, yukan kuu ja ka nandi'i ga ja na chindee ga yo. Sia'an na xndaku ri nuu ra nava koo jiin taka un naa ña.

¹⁷Inga jniñu xndaku ri nuu ra ja kuu chaa ka ndiso jniñu nuu yivi ka kandixia un, nava na ni'in ga da ja yiñu'un da, nu vii na xndaku da. Ti vii xna'an da jnu'un Yandios nuu ra naa ra, ti suni sia'an kua'a ra ja yiñu'un da chaa un naa ra. Ti chindee ra jiin ja kaji da naa da. ¹⁸Chi sia'an ka'an jnu'un Yandios: “Tu chu'un yo ñunu yu'u xndiki yo nu kaa jitu ti.” Ti suni kachi tutu Yandios: “Na cha'u yo nuu chaa sa'a jniñu”, kachi. Ja sia'an kuu ja kua'a

ja yiñu'un chaa ka ndiso jniñu nuu yivi ka kandixia un naa ra.

¹⁹Yukan ti koto sa'a ra nava jnu'un ka ka'an yivi nu ka kankuachi i siki iin chaa ndiso jniñu un, nu tu ka iyo uu xi uni yivi kua'a jandaa siki da. ²⁰Ko ja kuu iin chaa ndiso jniñu un, nu nau iin kuachi na sa'a da, nduxaan nuu da. Kuni ja na nduxaan ra nuu chaa ña'nu un, nava na nakumi da kuachi da. Ko nduxaan ra nuu chaa un nuu ka ndututu taka chaa ka ndiso jniñu un nava sia'an ti na yu'u uu ga chaa un naa da, ti tukaa ga siin da sa'a da kuachi.

²¹Sia'an na xndaku ri ja kuu chaa ka ndiso jniñu un, ti sia'an siuku ra taka jnu'un xndaku ri ja'a, ro'o Timoteo. Chi yukan ti ja jini va'a maa Yandios jiin Cristo Jesús jiin taka tajnu ya ja ka nani ángel, chi ka junukuachi tajnu un nuu ya. Ja yukan kuu ja suni kanuu ja na kuandatu ra nava ni xndaku ri ja kuu chaa ña'nu un naa da. Kava iin nuu ini ra chi iin ni ka kuu taka chaa ka ndiso jniñu un.

²²Nu na nduku ra iin chaa kundiso jniñu nuu yivi ka kandixia un, ko tu nakaji yachi ra chaa un. Chi nu na kuña'nu iin chaa ja tu ja'i kujnuni va'a ini da jnu'un Yandios, ti yuji da sa'a da iin kuachi. Ti suni undi ro'o ja ni ja'a jniñu nuu chaa un, kunchakuachi ra. Ja sia'an kuu ja koto va'a maa ra jiin jniñu un nava tu chakuachi ra maa ra.

²³Ti siki ja nuu nuu ku'u ra, ti na xndaku ri nuu ra Timoteo. Tu kua'a ini ra ja ko'o ra nini nducha ni, chi suni kuu ko'o ra ti'li vino ja na kuu tajna ini ra.

²⁴Na xndaku ri nuu ra nasa kuu nakaji ra chaa kundiso jniñu nuu

yivi ka kandixia un. Kuee ti'li ki'in ra, chi ka iyo chaa ja tu jini yo nu iyo kuachi da xi tuu. Yo'o tu jini yo nau iin kuachi da iyo, ko kuee ga ti sa kuni yo. Ja yukan kuu ja va'a nde'e ra nau iin chaa nakaji ra ja na kundiso iin jniñu ña'nu un. ²⁵Ti chaa va'a un naa da, chi ndijin ni nde'e yo taka jniñu va'a ka sa'a da. Ti tu jini yo nau inga jniñu sa'a da, ko kuee ti'li ga ti sa kuni yo. Chi taka jniñu va'a un tu kuu jankisa'yi, ti undi taka jniñu kue'e un kenda nuu ndijin. Yukan kuu ja xndaku ri nuu ra Timoteo, ja na nde'e va'a ra nau iin chaa nakaji ra ja na kundiso jniñu ña'nu un.

6 Inga jnu'un xndaku ri nuu ra Timoteo, ja na xndaku ra nuu chaa ka kuu muzu ja tu ka kinya'u. Na kava yiñu'un da jiin jito'o da nava tu ka'an ndeva'a yivi siki sivi Yandios jiin jnu'un Cristo Jesús, chi yukan kuu jnu'un ka xna'an ru'u naa ri, ja ka kuu ri apóstol. ²Muzu ja tu kinya'u un, ka junukuachi da nuu iin chaa ja suni kandixia jnu'un Cristo Jesús, ti koto ma sa'a ni'in ini da nuu chaa un vasu kuu da iin chaa kandixia Cristo. Na kunukuachi yiñu'un da nuu jito'o da, ti su'va na sa'a yiñu'un ga da maa da. Ti sia'an na kunchuku mani da, chi iin ni ka kuu da nuu Yandios.

Ja'a kuu ja xndaku ri, ti xna'an ra jnu'un ja'a nuu yivi naa i.

Jniñu sa'a yo ja na koo sii ini yo

³Na xndaku ri nuu ra Timoteo, nu ka iyo inga yivi ka xna'an jnu'un xndoña'an ja tu kejna'an jiin jnu'un Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, nava ka

kandixia yo, chi tu xndaku ndaa da jnu'un Jesús ja maa ya kuu Cristo, nava ka'an Yandios. Ti va'a kotonchaa ra yivi un, chi su'va ndoo na kava ini yo jiin jnu'un Jesús, ya kuu Cristo, ja ka iyo ndaa añu yo. ⁴Ti chaa xndoña'an un, chi kuu da iin chaa vixi ja tu chaku kuiti ini da. Yukan kuu nanu iin kue'e ja kande ini da, chi nini ka'an da jnu'un kue'e. Ti jajna'an ini da ka'an da jnu'un chaa hebreo jana'an, ka jankuncha da ka ka'an da, ti keja'a ka kuu kuasun ini nuu jna'an da, ti ka ka'anchaa jna'an da, ti tukaa iyo jnu'un mani ini nuu jna'an da. ⁵Ti ka kanaa da jiin yivi tu ka iyo va'a inijnuni, yivi tu ka chaku ini jnu'un ndaa, chi undi nuu ni ka keja'a yakua da jiin jnu'un Jesús, ya kuu Cristo. Ti tu ka ndikun ndaa da jnu'un Yandios, chi ka ndo'o ini da ja jiin jnu'un un ti tava da xu'un. Ti na kachi ri nuu ra ja koto ma kejna'an ra jiin yivi un naa ra. Kundikun ndaa ra jnu'un Yandios naa ra, ti ansu ja kondo'o ini ra ja ni'in ra xu'un.

⁶Jandaa ndixia kuu ja xu'un un kuu iin ya'u, ko va'a ga ja na kuandatu yo nuu Yandios ti ansu ja kuñukuu ini yo kuñava'a yo xu'un. ⁷Chi vichi lii yo ni kaku yo nuu ñuyivi ja'a ti suni sia'an kivi kuū yo. Tu ndoo ki'in yo jiin chi nanunda'a ni yo ti kua'an yo. ⁸Ko nu ni'in yo ti'li ja kuchaku yo jiin iin sa'ma kundii yo, ti jiin yukan na koo sii ini yo. ⁹Ti tu kondo'o ini yo ja kuu riku yo nanu ka ndo'o ini sava yivi ja kuu riku i. Ko tu ka ni'in jna'an i, chi jiin inijnuni ñaa un ti ka yuji i, ti ka kanakava i nuu nundo'o, ti

vi'li ga ka jna'an i, ti ka xnaa i jniñu i. ¹⁰Chi ja ka ndo'o ini i ja na ni'in i xu'un, ti su'va ka xnaa i maa i jiin yukan, ti tukaa ga ka kuni i kundikun i ichi Yandios, ni tukaa ka kandixia ndaa i Jesús. Ja sia'an ti kii xaan nundo'o nuu i ja kuu taka ga kivi na kuchaku i ja sia'an ka ndo'o xaan ini i kuñava'a i xu'un un.

Taka jniñu sa'a yo ja ka ñukuu ini yo Cristo

¹¹Ru'u Pablo, na xndaku ri nuu ra ro'o Timoteo, ja koto nde'e ra ti koto sa'a ra nava jniñu ka sa'a yivi un. Siin nava kua'an ra chi sia'an ni nakaji Yandios ro'o ja na kunukuachi ra iin jniñu ña'nu un nuu ya, ti sa kundikun ndaa ra ichi ya, ti kuñukuu ini taka jnu'un ya. Kuandatu ti kandixia ndaa jnu'un ya, ti ni ini ni añu ra siuku taka jniñu ta'u ya nuu ra nava na kundee ini ra. Ko kava kuee ini ra jiin taka jniñu sa'a ra, chi vanuxia kandixia ndaa ra jnu'un Cristo Jesús. ¹²Chi ja sia'an ti ja ñukuu ini ra nava ni ki'in ra ichi ya, ti yukan siin ra ko ni ini ni añu ra kaka ra ichi ya undi na jaa kivi kuū ra, ti no'on ra undi andivi nuu kuncha ra jiin Yandios, ti tukaa ga kuū ra. Chi siki yukan kuu ja ni nakaji ya ro'o ja ni kachi ra, ti ni stuu ra iin jnu'un nuu yivi kua'a ni ka ñuso'o. Chi ni kachi ra nuu yivi un ja ni kandixia ndaa ra jnu'un Cristo Jesús. Jiin taka jniñu ni sa'a ya, ni chisojnu'un ra ja siuku ndaa ra taka jnu'un un, ti yivi ni ka ñuso'o un, suni kua'a i jandaa. Naxndaku ri jnu'un ja'a nuu ra Timoteo nava kuni maa Yandios, chi maa ya sa'a ja ka chaku yo.

¹³Ti suni xndaku ri nuu ra nava kuni maa Cristo Jesús, chi ni kachi ndaa ya nuu chaa ni kuña'nu ni nani Poncio Pilato, ti tu ni yu'u ya ka'an ya, chi ni kachi ndaa ya jnu'un un. ¹⁴Ja sia'an kuu ja kuandatu jniñu ta'u ri nuu ra, chi ka'an ndaa kuiti ri, ti tu kuu nasama ra jnu'un un, chi ka'an ndaa kuiti ri, ti tu kuu nasama ra jnu'un un, chi tu xnda'u ri. Ti sia'an kuandatu, ti siuku ra taka jnu'un un undi na jaa kivi nchaa maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, ya ndiso jniñu ña'nu nuu Yandios. Sia'an na koo ti koto ma yuji ra, nava tu ka'an yivi siki ra. ¹⁵Chi nu na jaa kivi un ti Yandios siuku ya jnu'un ja'a, ti taji ya Se'le ya Cristo Jesús, chi maa iin ni Tata yo Yandios kuu ya kuña'nu xaan nuu ni tu'u ñuyivi. Ti maa iin ni Yandios iyo ja kuu nuu taka ga chaa ka kuña'nu. Ti suni maa iin ni Yandios kuu ja ta'u jniñu nuu taka chaa ka ndiso jniñu nuu ñuyivi ja'a. ¹⁶Maa iin ni Yandios kuu ja tu ji'i, chi chaku ya sia'an ni jakuu saa ni, ti taja ii nuu kancha ya ja ni tu kuu tu'va iin yivi nuu ya, ti ni iin yivi tu ka jini nuu ya. Ti yo'o na kunchañu'un yo ya taka kivi, chi maa ya kuu ja ta'u jniñu nuu ñuyivi ja kuu saa ni. Ti sia'an na koo.

¹⁷Ti ro'o Timoteo, xndaku ra nuu yivi riku kanchuku nuu ñuyivi ja'a. Kachi jiin da ja koto kava vixi ini da iin ndajniñu kua'a ka ñava'a da, ti ni koto kundiyo ini da nuu xu'un un, chi tu ni'in jniñu, ti ni tu nama un maa da. Xndaku nuu da ja na kuñukuu ini da Yandios, chi maa ya

kuu ja kua'a ja kuchaku yo. Ja'a ya taka ja nandi'i yo, ti sia'an na koo sii ini yo jiin taka ja ja'a ya nuu yo taka kivi. ¹⁸Sia'an xndaku ra nuu yivi riku un, ti nava na sa'a i taka ja va'a, ti na nde'e i nasa chindee i ti'li taka yivi nda'u un. Na tejna'an i jaku xu'un ka ñava'a i un nuu yivi nda'u. ¹⁹Nu na sa'a i taka un ti sia'an ka nakaya i ta'u i nuu andivi, chi nde'e Yandios taka jniñu ka sa'a i nuu ñuyivi ja'a. Ti nu na jaa kivi ja najakoyo i nuu andivi, ti yukan nanita'u i nuu Yandios ja tukaa ga kuū i.

**Jnu'un sandi'i ni ga ni tatu
Pablo nuu Timoteo**

²⁰Ro'o Timoteo, ja'a na xndaku xaan ri nuu ra ja na koto va'a ra taka jnu'un jini ra siki Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, chi ndi'i jnu'un un chaku ini ra. Ti suni sia'an xndaku ra nuu yivi ka kandixia un ti nava tu kivi nduu i inga ichi ja tu kejna'an jiin jnu'un Yandios. Ti koto sa'a ra nanu sa'a yivi ka sakanuu jnu'un ndaa jiin jnu'un xndoña'an un, chi ka ka'an i nanu ja ka iyo xaan inijnuni i, ko tu ni'in jniñu un, chi so ka xnda'u i jiin jnu'un ka ka'an i un. ²¹Chi ka ka'an i ja ka iyo tu'va inijnuni i, ko tu ka kandixia ndaa i jnu'un Yandios jiin taka jniñu ni sa'a Cristo Jesús, chi ni ka kivi nduu i ichi kuankoyo i.

Ka'an ri ja na sandee ini ra naa ra. Na chindee chituu Yandios ro'o ti na kunda'u ga ini ya maa ra naa ra. Ti sia'an na koo.

Tutu kuu uu ni chaa

Pablo nuu Timoteo

---

1 Ru'u Pablo, kanxia'u ri jiin ra Timoteo, ja na sandee ini ra. Kuu ri apóstol nuu Cristo Jesús, chi sia'an ni tatu ya jniñu un nuu ri, nava ni kachi maa Yandios ja na kachanuu ri jnu'un Cristo Jesús. Ti ka'an ri iin jnu'un ndaa ja taka yivi ka yi'i nda'a Cristo Jesús, ti kuchaku i ja kuu saa ni, chi sia'an ni chisojnu'un Tata yo Yandios. ²Ti chaa ri tutu ja'a nuu ra Timoteo, chi kuu ra nanu iin se'e ri. Na chindee chituu Tata yo Yandios ro'o. Maa Jito'o Jesús na kunda'u ga ini ya maa ra, ti nava sia'an na kukuee kuncha ra.

Ja na ka'an ndaa Timoteo jnu'un Cristo Jesús

³Ru'u Pablo, nini nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o Timoteo, chi vanuxia kandixia ndaa ra Cristo Jesús. Nu maa Yandios kuu nu nakuanta'u ri, chi suni nuu maa ya ni ka junkuachi chaa ni ka kuu jna'an ri undi na jana'an. Junukuachi ri nuu Yandios jiin ni ini ni añu ri. Ti taka kivi jikanta'u ri nuu ya, ti nini nuku'un ini ri ro'o Timoteo. Ti jikanta'u ri ja na

kua'a ya taka ja na kumani nuu ra. ⁴Kunda'u xaan ini ri ro'o, chi nini nuku'un ini ri na ni nde'e ra kivi kua'an ri. Ti kuni ri ja na nakuni jna'an tuku yo nava sia'an na ndusi xaan ini ri. ⁵Nini nuku'un ini ri nava ni kandixia ndaa ra jnu'un Cristo Jesús. Xnakan ni keja'a kandixia vela ra Loida jiin nana ra Eunice, ti ndo'o ndixia ini ri ja suni sia'an kandixia tu ro'o. Ja yukan kuu ja nini nakuanta'u ri nuu ya ja kuu maa ra.

⁶Ti ru'u Pablo, xndaku ri nuu ra Timoteo, ja na kuajniñu va'a ra iin ta'u ni ja'a Yandios nuu ra, ja na ka'an ra jnu'un ya. Ti ta'u yukan kuu ja ni ni'in ra na ni chuxndee ri nda'a ri xini ra. Ka'an ri ja na siuku ra jniñu ni ja'a Yandios nuu ra. ⁷Koto yu'u ra, chi tu ni sa'a kui'ya Yandios ini yo ja na yu'u yo nde'e yo yivi. Chi su'va ni sa'a ya ja na kuu ndee ini yo. Ni ja'a ya Espiritu Santo ja na kuandatu yo na jniñu ta'u ya nuu yo, ti na kunda'u ini yo ñani jna'an yo. Ni ja'a ya Espiritu ja na kondo'o ndaa ini yo nava na kaka yo ichi ya. Yukan kuu iin ta'u ni ja'a ya nuu ro'o Timoteo.

⁸Koto kukanuu ra ka'an ra jnu'un Jito'o Cristo Jesús. Ni tu kukanuu ra ndakuni'in ra ru'u Pablo, vasu kande ri vekaa siki ja ni xna'an ri jnu'un Cristo. Su'va kuantu'a taka nundo'o un, chi suni sia'an ndo'o ri ja siki jniñu un, ti ndĩnduu yo ka ndiso jniñu ja na ka'an yo jnu'un Yandios ja kuu Cristo Jesús. Ni ini ra ka'an ra jnu'un Cristo, ti maa ya na kituu ro'o vasu na koo ndo'o koo nene ra. ⁹Jandaa ndixia un chi maa Yandios ni nama ya yo'o, ti ni sasiin ya yo'o ja kuu maa ya. Ni sandoo ya yo'o nava na kandixia yo jiin ni ini ni añu yo. Chi kuni ya ja na kaka yo ichi ya nuu ñuyivi ja'a. Tu ni nama ya yo'o siki ja va'a ni ka sa'a yo, chi so ja ni kuu ini ga maa ya, ti ni ndunda'u ini ya yo'o undi na ti xnukoo ga ya ñuyivi, ti ja ni nakaji ya yo'o ja na nanita'u yo nuu ya. Ti ni suku ya nava kuni ya, chi ni taji ya Se'e ya Cristo Jesús ja ni sa'a ya iin jniñu ña'nu ja ni chunaa ya nuu kuachi yo. ¹⁰Ni stuu ndijin Yandios ja mani ya jiin yo, chi ni kii Se'e ya Cristo Jesús ja ni kii nama ya yo'o. Ni ji'i Jesús ko ni nandoto tuku ya. Tu ni kendo ya ma'ñu ndiyi un. Ti yukan chaku ini yo ja suni kundee yo ki'in yo andivi. Vasu na kuũ yo ko nandoto tuku yo. Ti yukan kunchuku yo ja kuu saa ni ja tukaa kuũ yo.

¹¹Maa Yandios ni nakaji ya ru'u ja ka'an kaji ri jnu'un un. Ni taji ya ru'u ja na kundiso ri jniñu apóstol, ti na sa'a ri jniñu un, ja xna'an ri jnu'un Cristo Jesús nuu yivi inga nación ja tu ka yi'i jiin nación Israel. ¹²Sia'an ndo'o nene ri. Ko tu kukanuu ri vasu kondo'o

ri taka nundo'o un, chi ni ini ni añu ri kandixia ri Cristo Jesús. Tu kukanuu ri vasu na koo ndo'o koo nene ri, chi ñukuu ini ri ja maa Yandios na koto va'a ya ru'u jiin jniñu ni ja'a ya nuu ri. Ñukuu ini ri ja sia'an koto va'a ya taka un undi vijna ti undi na jaa kivi nchaa tuku Cristo. Taka yukan sa'a Yandios nava na kuichanuu jnu'un Cristo Jesús.

¹³Ro'o Timoteo, siuku ndaa taka jnu'un ni xndaku ri nuu ra, ti taka jnu'un un xndaku ra nuu taka ñani jna'an yo yukan. Kundikun ndaa ra jnu'un un, ti kunda'u ini ra nuu ñani jna'an yo ja ka yi'i jiin Cristo Jesús, suni sia'an nanu ni kunda'u ini Jesús maa yo. ¹⁴Koto va'a ra jnu'un Cristo Jesús nava tu sakanuu inga jnu'un ja tu kejna'an jiin jnu'un ndaa. Na chindee Espíritu Santo ro'o nava na kuu, chi kancha Espíritu Santo jiin yo.

¹⁵Ja jini ra Timoteo, ja iyo yivi ka kandixia Jesús kanchuku i ñuu Asia, ti yivi un tu ni ka ka'an va'a i siki ri. Ti ni ka xndoo i ru'u nanu ni ka sa'a Figelo jiin Hermógenes.

¹⁶Ko ja kuu Onesíforo, jikanta'u ri nuu Yandios ja na chindee ya yivi kanchuku ini ve'e da, ti na kunda'u ini ya maa da, chi tijni jinu ni kinde'e da ja kande ri presu, ti ni chindee da ru'u. Tu ni kukanuu da vasu kande ri vekaa. ¹⁷Chi su'va ni nanduku ni ini da ru'u, na ni chaa da ñuu Roma ja'a, undi ni nani'in da nuu kande ri. ¹⁸Jikanta'u ri nuu Yandios nava na kunda'u ini Jito'o Jesús maa da ja kuu kivi na nchaa tuku ya. Ti ro'o Timoteo, ja jini va'a ra nasa ni janukuachi da nuu

yivi naa i ñuu Efeso. Yukan kuu iin jniñu va'a ni sa'a Onesíforo.

**Ka kuu yo nanu soldado
nuu Cristo Jesús**

2 Ro'lo Timoteo, chaa ri tutu ja'a nuu ra ja kuu ra nanu iin se'e ri. Ti ja'a na xndaku ri nuu ra ja kuu siki jniñu kundiso ra. Ka'an ri ja na chindee maa Yandios ro'lo nava jiin ni ini ni añu ra kaka ndaa ra nuu ichi maa ya. Jandaa ndixia kuu un, chi maa se'e ya, ya kuu Cristo Jesús, ni jiña ya ichi un. Ja ka yi'i yo nda'a ya ti maa ya na chindee chituu yo'o naa yo. ²Ja ni xndaku xaan ri nuu ra undi nuu, ti nde kua'a yivi ni ka jiniso'o un, ka nakua'a i jandaa ja iyo va'a jnu'un Cristo Jesús un. Vijna ti ro'lo Timoteo, kuni ri ja na kua'a ra jnu'un Cristo Jesús un. Vijna ti ro'lo Timoteo, kuni ri ja na kua'a ra jniñu un nuu uu ga chaa va'a, ja ka jika ndaa ichi Yandios, nava na ni'in da jnu'un ka'an da, ti na xna'an da jnu'un Jesús nuu inga yivi.

³Vijna ti na xndaku ri nuu ra Timoteo nasa kuu sa'a ra jniñu ja kuu nuu Jito'o Cristo Jesús. Sa'a ra jniñu un nanu iin soldado nu ja iyo tu'va da ja ki'in da nuu iyo iin nundo'o. Ti suni sia'an sa'a ra jniñu ja'a, chi ka kuu yo nanu soldado ja kuu nuu Cristo Jesús. ⁴Nu iin soldado siuku va'a da iin jniñu nchaa da, ti tu kuu ki'in da inga jniñu sa'a da. Chi tu kuu kuandatu da nuu uu jito'o, chi kuni ja na kuandatu da nuu iin ni jito'o da. ⁵Iin ni kuu jiin chaa ka yisiki, ja nu da ka jinu, ti tu kundee da nu tu sa'a da nava iyo jniñu ja kuu kunu

da un. ⁶Suni sia'an ja kuu iin chaa sa'a jniñu nuu ñu'un da, chi nu ni ini da na sa'a da jniñu, ti maa da kuu ja na ki'in va'a taka jniñu ni sa'a da un.

⁷Vijna ti kani va'a ini nava iyo jnu'un ka'an ri ja'a, ti maa Jito'o na chindee ya ro'lo ja na chaku ndi'i ini ra taka jnu'un ja'a. ⁸Timoteo, ni ku'un ini ra ja ni nandoto Jito'o Jesús nuu ñuji'i un. Ti ni kuu ya iin jna'an David, chaa ni kuu rey na jana'an. Ti yukan kuu jnu'un ka'an ri taka ñuu, ti jnu'un un xndaku ja kuu kenchaa kuachi yo nu na kandixia yo jniñu ni sa'a Jesús, ya kuu Cristo, chi ndiso ya iin jniñu ña'nu un nuu Yandios. ⁹Ti siki jnu'un un kuu ja ndo'o nene ri kande ri vekaa nanu ja kuu ri iin chaa ni ja'ni ndiyi, ko jnu'un Yandios tu kuu jankindi'yu. ¹⁰Ja sia'an kuu ja na siuku ndaa ri jniñu ndiso ri nuu Yandios vasu na koo ndo'o koo nene ri. Ti sia'an na kundee ri jiin jniñu un nava taka yivi ni nakaji maa Yandios ja na keta'u i, na kuni i jnu'un ya. Ti keta'u yivi un, chi ja ni kenchaa Cristo Jesús kuachi i, ti kunchuku i jiin ya undi andivi nuu vii kuña'nu i jiin ya ja kuu saa ni.

¹¹Timoteo, na kuu ndee ini ra jiin jniñu ndiso ra nuu Jito'o Jesús, chi ja siki jniñu un ti iyo iin jnu'un ndaa ja ka'an sia'an:

Vijna tukaa ka kuu yo nanu ni kanda yo na ti kandixia ga yo. Vijna ti ka kuu yo nanu ja ja ni ka ji'i jiin ya, chi ni ka kandixia yo iin jniñu ña'nu ni sa'a ya ja kuu yo'o naa yo.

Ti yukan kuu nuu kunchuku yo jiin ya ja kuu saa ni.

¹²Nu na siuku yo vasu na koo ndo'o koo nene yo, ko sia'an ti sa kuu kivi yo nuu ya ja na ta'u yo jiniin jiin ya. Chi nu na chisa'yi yo ti kachi yo ja tu jini yo Cristo, ti suni maa ya kachi ya ja tu nakuni ya nuu yo.

¹³Ti nu tu siuku ndaa yo taka jnu'un chisojnu'un yo nuu ya, ko maa ya chi siuku ndi'i ya jnu'un ni chisojnu'un ya, chi maa ya kuu Yandios, ti tu kuu na tu'u ini ya ja chisa'yi ya jnu'un ni chisojnu'un ya.

Chaa sajiniin va'a ja siuku jiin jnu'un ya

¹⁴Na kachi ri nuu ra Timoteo, nuku'un ini taka jnu'un xndaku ri ja'a. Ti suni sia'an xndaku ra jnu'un ja'a nuu yivi ka kandixia yukan. Xndaku ra nuu yivi un ja tu ka'an i jnu'un xndoña'an nanu ni ka sa'a chaa hebreo na jana'an, chi tu nijiniin kuiti jnu'un un. Sia'an ka ka'an yivi un, chi tukaa ka kandixia ndaa i jnu'un Yandios ja sia'an ka ka'an i, ti so ka xnda'u i yivi ka kandixia. ¹⁵Ko maa ra, ja ni ja'a Yandios injinuni ra ja na sa'a ra jiniin ni ja'a ya nuu ra. Sia'an siin ra jiin jiniin un jiin ni ini ni añu ra nava tu kukanuu ra nu ni najaa ra nuu ya. Ti sia'an xna'an kaji ra jnu'un Yandios nuu yivi ka ñuso'o, chi yukan kuu iin maa jnu'un ndaa.

¹⁶Koto ma kivi nduu ra jiin jnu'un kue'e ja ka ka'an yivi naa i, chi tu kejna'an jnu'un ka ka'an i nava

ka'an maa Yandios. Tu chunso'o ra jnu'un kue'e un chi ni tu nijiniin. Ti yivi ka ñuso'o jnu'un un tukaa ka kuni i siuku i jnu'un Yandios, chi su'va ni ka kuxio i, ti ni ka ndukue'e xini i ja sia'an ka ka'an i. ¹⁷Nu tu kasi ra jnu'un kue'e ka ka'an chaa un, ti kuichanuu ki'in nanu iin kue'e xaan. Ti yukan ka iyo uu chaa ka ka'an jnu'un un, ti chaa un ka kuu Himeneo jiin Fileto. ¹⁸Chaa un tukaa ka siuku ndaa da ichi Yandios, chi ni ka sana da ichi kuankoyo da. Ka ka'an da ja tukaa nandoto ndiyi, chi ja ni ya'a kivi yukan. Ti jiin jnu'un un ka sakanuu da ini yivi ka kandixia ndaa. ¹⁹Ko maa Yandios ni chisojnu'un ya iin maa jnu'un ndaa kuiti. Ti jnu'un un ka'an sia'an: "Jini maa Yandios taka yivi ni nakaji ya ja na nanita'u i nuu ya", kachi. Suni iyo inga jnu'un ka'an sia'an: "Taka yivi ndakuni'in sivi Jito'o Jesús, ti kuxio i nuu kuachi", kachi.

²⁰Sa'a yo nava nuu ve'e iin chaa riku, ka ñava'a da tijni nuu ndajiniin oro jiin plata va'a xaan, ko suni iyo ndajiniin ñu'un jiin yujnu, iyo ja va'a ti iyo ja tu va'a. Ja va'a un kuajiniin da ja kuu nuu kanuu ga, ti ja tu va'a un kuajiniin da ja kuu taka kivi. ²¹Ko taka ndajiniin tu va'a un nu ni ka kukue'e ni ti tukaa kuajiniin yo. Ti sia'an kuu jiin yo'o naa yo, chi nu na nakani ini yo ti xndoo yo taka jiniin kue'e un na kendo iin jinu. Yukan ti kuu yo nanu iin ndajiniin va'a. Nanu jajiniin ndajiniin va'a un ja kuu kanuu ga, suni sia'an kuajiniin Yandios yo'o ja kuu nuu jiniin maa ya, ja na sa'a yo taka jiniin va'a ja kuu nuu Jito'o Cristo Jesús.

²²Ja'a na xndaku ri nuu ra ro'o Timoteo. Sa'a sii taka jnu'un ñaa ka ndo'o ini chaa kuachi naa da. Va'a ro'o, chi ja ni jnuu ga ini ra nava kaka ndaa ra jiin jnu'un Yandios. Siuku ndaa taka jnu'un un ti sa kuee koo ini ra, ti kunda'u ini nuu taka ñani jna'an ra ka kandixia Jesús. Sia'an kava va'a ini ra jiin taka yivi ka kandixia, chi ka iyo ndoo añu i ka ndakuni'in i ti ka kanajaa i sivi Jito'o Jesús.

²³Tu nde'e ra nuu chaa ka ndakuni'in jnu'un chaa Israel na jana'an, chi tu nijniñu kuiti jnu'un un. Nde'e ra ja sia'an ka ka'an ka ka'an da, ti ka keja'a ka kanaa da ja siki jnu'un un. ²⁴Ko maa ra Timoteo, kuanukuachi ndaa nuu Jito'o Jesús, ti tu kivi nduu ra jiin chaa ka ka'an ka ka'an ti ka keja'a kanaa un. Chi su'va, kava va'a ini ra jiin tendi'i ñani jna'an ra ti va'a xndaku ra nuu i naa i. Ti ka'nu koo ini ra jiin i vasu na ka'an ndeva'a i siki ra. ²⁵Kava vita ini ti xndaku konu'un nuu yivi ka kuu ichi ini ka nde'e ro'o. Sia'an xndaku vii ra nuu i, ti nava na nakani ini i nuu kuachi i, ti na ni'in i jnu'un ka'nu ini nuu Yandios. Nu sia'an na kuandatu i, ti nakuni ndaa i nava kuni ka'an jnu'un Yandios ja siki Jesús, chi yaa yukan kuu ya ndiso jniñu ña'nu nuu maa Yandios. ²⁶Sia'an xndaku ra nuu i, ti nava na chaku ini i nava kuu jnu'un ndaa. Ti na kuxio i nuu jnu'un ka xna'an i siki jnu'un chaa Israel jana'an, chi jnu'un un mani jnu'un xndoña'an kuu. Ti jiin jnu'un xndoña'an un ni chindasi ja'u'u un maa i ja na sa'a i nava kuni maa.

Ja yukan kuu ja ro'o Timoteo, xna'an ndaa nuu yivi kandixia yukan.

Nasa koo yivi ja kuu kivi sandi'i ni ga

3 Kuñukuu ini ti kuni ra nava koo ja kuu kivi sandi'i ni ga, chi jaa kivi nu koo xaan nundo'o. ²Ja kuu kivi yukan na ti nduvixi ini yivi naa i, ti kuu ini nuu maa i. Kondo'o xaan ini i nuu xu'un i, ti kuu ichi ini i jiin jnu'un nduvixi un. Ti ja kuu kivi un, ka'an ndeva'a xaan i siki Yandios. Tukaa kuandatu i nuu tata i, nuu nana i, chi nduu nde'e i nuu tata i. Nduu kua'an yivi ti tukaa ka'an yiñu'un i siki jnu'un Yandios. ³Ni tukaa kava nda'u ini i, ni tu koo jnu'un mani ini jiin yivi. Ka'an ndeva'a i siki ñani jna'an i. Sia xaan i maa i ja na kondo'o ndeva'a ini i, nduu xaan ini i, ti nduu nde'e i, chi tukaa kuantu'a i taka ja va'a. ⁴Nakua'a i ñani jna'an i nuu chaa ka jito u'u ña'an, ti tu yu'u i ja na kunchakuachi i. Nduvixi ini i ti skee ichi ña'an i. Nduku i taka ja kuu sii ini maa i ti tukaa nanduku i Yandios. ⁵Kachi i ja ka kandixia ndaa i Jesús, ko ini i chi jika kuu, ti chisa'yi i taka jniñu ni sa'a ya, chi tu siuku i jnu'un ka'an i.

Tu kivi nduu ra jiin yivi yukan, chi mani jnu'un kue'e ka ka'an i. ⁶Chi chaa un, kivikoyo da ve'e ñasi'i ti xnda'u da ña'an un, vasu yayukan ni ka yaku ña ni ka chakuachi ña maa ña ja siki jnu'un ñaa ini, chi tu ka jini kuiti ña jnu'un Yandios. ⁷Nini ka skua'a ña ja ka nanduku ña iin jnu'un va'a, ko tu ka chu'un ini ña vasu ka jini ña nava ka'an jnu'un Cristo Jesús. ⁸Sia'an ni ka sa'a chaa ni

ka sa'a tasi ja ni ka nani Janes jiin Jambres. Ni ka ka'an ndeva'a da siki jnu'un ni ka'an Moisés. Ti suni sia'an sa'a chaa tu ka kuni kandixia ndaa jnu'un Jesús. Chaa un ka ñava'a da inijnuni kue'e, chi ka ndo'o ini da ja ka ka'an va'a da jnu'un Yandios, vasu ni ka sana inijnuni da naa da. Chi ka ndo'o ini da ja iin nuu jnu'un un jiin jnu'un Yandios nava ka kandixia yo Jesús. ⁹Ko tu kundee da chi tu ni jniñu nava ka ka'an da, chi ni ka nduñaa inijnuni da. Ti taka yivi ka jini i ja mani jnu'un xndoña'an ka ka'an da, nanu ni ka ka'an Janes jiin Jambres. Taka yukan kuu ja koo ja kuu undi sandi'i ni ga kivi.

¹⁰Ko ro'o Timoteo, ja jini va'a ra nava ni kuncha ri, ti jini ra nava ni xna'an ri jnu'un Yandios. Ni kuncha yiñu'un ri nava iyo ichi Yandios, ti ni ini ni añu ri ni nchañu'un ri ya. Ni sa'a konu'un ri ti ni siuku ndaa ri taka jniñu ni ta'u ya nuu ri, ni ñu'un nda'u ini ri nuu taka ga ñani jna'an yo, ti ni kundee ri jiin taka nundo'o ni jna'an ri. ¹¹Suni jini va'a ra Timoteo taka nundo'o ni jna'an ri na ni ka ndikun yivi ru'u ñuu Antioquía, Iconio jiin Listra. Yukan ni ka jito u'u yivi ru'u ja ni ndo'o ni nene ri. Ko maa Jito'o ni nama ya ru'u nuu taka nundo'o un. ¹²Jandaa na kachi ri ja taka yivi ka kuni kaka ndaa jiin jnu'un Cristo Jesús, koto i nundo'o chi koto u'u yivi maa i. ¹³Ko yivi kue'e ja ka xndoña'an un, siin i nava ka sa'a i ti vi'i ga ka jna'an i, chi ka xndoña'an i ja ni ka ndeokava ini i ni sa'a jnu'un ni ka kandixia i un.

¹⁴Ko maa ra Timoteo, koto kuncha ra sia'an, chi ansu sia'an

ni ka xna'an yivi ro'o. Jini va'a ra nau yivi ni xna'an ro'o, ti ni xna'an ndaa yivi un. ¹⁵Ja jini ra ja jnu'un ii kuu jnu'un Yandios, chi undi lulu ra ni kutu'va ra. Ti jiin jnu'un un ni chaku ini ra nava ni kenchu kuachi ra ja na nita'u ra. Ti ni ka'u ra nuu tutu ii un taka jniñu ni sa'a Cristo Jesús ja ni nama ya yo'o naa yo, ti ni kandixia ndaa ra un. ¹⁶Ja jini ra Timoteo, nasa ka'an tutu ii, chi maa Yandios ni ka'an inijnuni taka chaa ni ka chaa tutu ya. Ti jnu'un ja'a kuajniñu yo ja xna'an yo nuu yivi naa i ja na xndaku yo nuu i. Ti tu nini kuu ja kuani nduxaan yo ja na najista yo i, ti na nachu'un ichi yo i. Sia'an sa'a yo nava na kava yiñu'un i, ti na kundandikun i ichi Yandios. ¹⁷Ti Sia'an na chu'un ini taka yivi ka kandixia jnu'un ya, ti na sa'a i taka jniñu va'a. Chi sia'an na sa na chaku ini i nasa xndaku i nuu inga yivi naa i.

4 Ru'u Pablo, vijna ka nde'e maa Yandios jiin Jito'o Cristo Jesús, ti na xndaku ri nuu ra. Sia'an ka'an ri chi ja nduña'nu xaan ya ja kuu kivi nchaa ya kii xndichi ya yivi ka chaku jiin yivi ni ka ji'i. Nduña'nu ya, ti ta'u ya jniñu nuu taka ñuyivi jiin andivi. ²Kanda'u ri jiin ra ja na xndaku ndaa ra jnu'un Cristo Jesús nuu yivi chunso'o, xi vasu nuu yivi tu ka kuni kunso'o, ko sia'an xndaku ra. Sia'an xndaku ni'in ra vasu kuee ti sa na kivi jnu'un un ini i. Ti nu tuu, ti nini nduxaan ra nuu i. Ko va'a nakani ichi ra nava kaka i ichi ya, ti suni kua'a kava ini ra jiin taka yivi un naa i. ³Kanu ja sia'an na xndaku ra jnu'un un nuu yivi vijna, chi jaa kivi ja tukaa

ga kuenta'u i jnu'un Yandios. Chi su'va ki'in i nava ka kuu ini maa i, naska'an jna'an i, ti kejna'an i jiin taka chaa ka xna'an sava'ni ga jnu'un ja ka jajna'an ini i kunso'o i. ⁴Chi yivi un nandeokava i siki jnu'un ndaa, ti kusii ga ini i kunso'o i jnu'un ka ka'an chaa ka xndoña'an jiin jnu'un. ⁵Ko maa ra Timoteo, koto kivi nduu ra jiin yivi un. Chi su'va na kukutu ini ra koto va'ra ra jniñu ni ja'a Yandios nuu ra. Kua'a ini ra kondo'o konene ra, chi jniñu ra kuu ja na kachanuu ra jnu'un Yandios nava ni kii Cristo Jesús. Ti sia'an siuku ra jniñu ni ta'u Yandios nuu ra, chi nuu maa Yandios kuu nu junukuachi ra.

⁶Taka jnu'un ja'a kuu ja na xndaku xaan ri nuu ra Timoteo, chi ja kuan kuyajni kuū ri. Ti nasoko ri maa ri nuu Yandios, ko ja ni junukuachi ri nuu ya jiin ni ini ni añu ri, ti sa na kuū ri. ⁷Iyo xaan kuiya ja ni ki'in ri ichi Yandios. Ni siin ri ichi yukan ti sia'an kua'an ri undi vijna. Vasu ni jito ri nundo'o ko ni kundee ri, chi ni ndikun ndaa ri ichi Jito'o Jesús, ti ni jito va'ra ri jnu'un yukan. ⁸Ja'a na ti maa Jito'o Jesús ja ni sa'a nakoo ya ja kuu ta'u nuu na jaa kivi nchaa tuku ya, chi ni kundee ri ni jika ndaa ri jiin jnu'un ya, ti maa ya kuu ja kii xndichi ndaa ñuyivi. Ti ansu nini nuu maa ni ri kua'a ya, chi suni kua'a ya nuu taka yivi ni ka siin ni ini jiin jnu'un ya. Ti ka kusii ini i kundatu i kivi nchaa tuku ya.

**Kana Pablo ja na kii
Timoteo nuu kande da**

⁹Kanda'u ri jiin ra Timoteo, kin yii ti kii yachi ra nuu kancha ri.

¹⁰Chi ni kuxio Demas ti kua'an da ñuu Tesalónica siki ja ni kusii ga ini da jiin taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a. Ja yukan kuu ja ni xndoo da ru'u ti kua'an da. Crescente kua'an da ichi ñuu Galacia, ti Tito kua'an da ichi Dalmacia. ¹¹Nini Lucas ni ga kancha jiin ri ja'a. Nanduku Marcos ti kii ra jiin da nu vaji ra, chi kuni ri ja na chindee da ru'u jiin jniñu nava ka junukuachi yo nuu Yandios. ¹²Tíquico ni taji ri da kua'an da ñuu Efeso. ¹³Nu vaji ra ti kunda'a ti'li manga ri ja ni xndoo ri ve'e Carpo undi ñuu Troas. Ti suni tutu ri, ti koto naa ini ra ja kunda'a ra taka tutu ri kanchuku yukan.

¹⁴Alejandro, chaa jini sa'a da jniñu jiin kaa un, ni sa'a ndeva'a da jiin ri, ko maa Jito'o Cristo Jesús na chunaa ya nuu da taka ja ni sa'a da jiin ri. ¹⁵Ko ro'o Timoteo, koto ra maa ra jiin chaa un, chi ni'in xaan ni ndonda da siki jnu'un ka xna'an yo.

¹⁶Na ni ja'an ri undi nuu nuu chaa ka ndisojniñu ja ka kuu justicia un ja nama ri maa ri, ti ni iin da tu ni ka ka'an kuiti ja'a ri, chi su'va ni ka xndoo da ru'u ti kuankoyo da. Ko ansu yukan ti ka'an ri, chi ñukuu ini ri ja maa Yandios na kuanka'nu ini ya nuu da. ¹⁷Ti vasu sia'an ni ka xndoo da ru'u, ko maa Jito'o Jesús ni chindee ya maa ri, ti ni ja'a ga ya jnu'un ndee ini ru'u, ti vi'i ga ni kuu ndee ini ri, ti ni kundee ri ni ka'an ri jnu'un ya ja nasa sa'a yo ti nanita'u yo. Sia'an ni xndaku ri nuu taka chaa ña'nu un, ti suni nuu yivi inga nación ja tu ka yi'i jiin nación Israel. Sia'an ni nama ya ru'u nuu chaa kanda kua'an un. ¹⁸Ti suni

sia'an na nama ya ru'u nuu taka nundo'o undi na nakuaka ya ru'u no'on ri andivi nuu kancha maa ya ta'u ya jniñu ja kuu saa ni. Ti ni ini ni añu yo na kunchañu'un yo ya. Ti ii na koo sivi ya, chi maa ya kuu ja kuña'nu ja kuu saa ni. Ti sia'an na koo.

¹⁹Na kachi ri nuu ra Timoteo, ja na kaxnu'un ra nuu Prisca jiin Aquila ja na sandee ini ña naa ña. Suni na sandee ini yivi ve'e Onesíforo. ²⁰Ko kaxnu'un ri ja

Erasto ni kendo da ñuu Corinto. Ti Trófimo ni kendo da ñuu Mileto chi ku'u da. ²¹Nu vaji ra ko ndukundee ra nava ja chaa ra ja'a, ti sa na keja'a viko ñuu. Sandee ini ra, kachi Eubulo, jiin Pudente, jiin Lino, jiin Claudia, jiin taka ñani yo ka kandixia ja'a.

²²Ñukuu ini ri ja maa Jito'o Jesús na kuncha ya jiin ra. Na chindee chituu ya ro'o, ti na kua'a ya ja va'a ja kuu taka ra naa ra. Ti sia'an na koo.

Tutu ni chaa Pablo nuu Tito

---

1 Ru'u Pablo, junukuachi ri nuu Yandios, chi maa ya kuu ja ta'u jniñu nuu ri. Ti Jesús, ya kuu Cristo, ni nakaji ya ru'u ja na kuu ri apóstol nuu ya. Sia'an ni tatu ya jniñu ja'a nuu ri, ja na stuu ri jnu'un ya nuu yivi ni nakaji ya ja na kandixia i Jesús, ti nava na nakuni yivi un nasa kuandatu i nuu jnu'un Yandios, ti nava sia'an na kaka ndaa i jiin jnu'un ya nuu ñuyivi. ²Na kandixia ndaa i jnu'un un chi sia'an ni chisojnu'un maa Yandios ja nu na nakuni i jnu'un ya, ti nukoyo i nuu andivi, ti yukan kunchuku i ja kuu taka kivi. Sia'an ni kachi ya undi na ti xnukoo ga ya ñuyivi. Chi Yandios kuu Yandios, ti tu xnda'u ya nava ni chisojnu'un ya nuu yo.

³Vijna ti ja ni kundaa kivi un nava ni kachi ya ja stuu ya jnu'un Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, ya ndiso jniñu ña'nu nuu maa ya. Ti yukan kuu jnu'un ka'an ri taka ñuu vijna, chi sia'an ni tatu ya jniñu ja'a nuu ri. Ti maa Jito'o kuu ya kencha kuachi yo ti kaku yo nuu iin nundo'o kii nuu yo. ⁴Ti chaa ri tutu ja'a nuu ra Tito, chi kuu ra nanu iin se'e ri siki ja iin nuu ni ka

kandixia yo Cristo Jesús. Ti kuni ri ja Tata yo Yandios jiin Jito'o Cristo Jesús, na chindee chituu ya ro'o, ti na kunda'u ini ya maa ra, nava na kukuee kuncha ra nava iyo ichi maa ya.

Nava koo jniñu sa'a Tito ñuu Creta

⁵Ni xndoo ri ro'o nuu isla Creta yukan ja na sinu ndi'i ra taka ga jniñu kumani ja na kundaa. Ti suni ja na nakaji ra taka chaa kundiso jniñu ña'nu nuu yivi ka kandixia kanchuku taka ñuu ka iyo nuu isla un. Chi sia'an ni tatu ri jniñu un nuu ra. ⁶Ti taka chaa kundiso jniñu ña'nu nuu yivi ka kandixia un, na kaka ndaa da nava tu kankuachi yivi siki da. Ti na koo iin ni ñasi'i da. Ti taka se'e da na kuu i suchi kandixia, nava tu ka'an yivi siki i ja ka kuu i suchi ni'in ini, xi ja kanda kua'an kanda vaji i. ⁷Ti taka chaa kuña'nu nuu yivi ka kandixia un, kuni ja na kaka ndaa da, chi kundiso jniñu da nuu maa Yandios. Koto kuu ichi ini da nuu taka jniñu, ni tu kuu da iin chaa ni'ni xini ja na kuíti yachi ini da, ni tu kuu da iin chaa ji'i ndixi, ni tu kuu kanaa

da jiin yivi, ti koto kuñukuu ini da ja na xnda'u da yivi nava na ni'in da xu'un. ⁸Su'va na kuu da iin chaa kava nda'u ini jiin yivi ka kandixia, nu ka jikonuu yivi, ti na kua'a nuu da ve'e nuu kendo yivi un naa i. Suni na kuu da iin chaa va'a ja na kunda'u ini nuu inga yivi. Na kuu da iin chaa va'a, iin chaa yiñu'un ja na kundandikun da nuu ichi Yandios. Ti na kunchañu'un ndaa kuiti da maa Yandios, ti sia'an na kuu da iin chaa tu kinikava nuu kuachi. ⁹Na kuu da chaa kandixia ndaa maa jnu'un Jesús jiin ni ini ni añu da, chi yukan kuu maa jnu'un Yandios ja ka'an ndaa ti tu kuu xnda'u yo. Yukan kuu ja iin chaa sia'an, na xndaku da jnu'un un nuu sava'ni ga yivi. Mani jnu'un Yandios kuu ja ni'in ga na xndaku da nuu yivi ka ka'an ndeva'a, ti sia'an na sa'a da undi na kivi ini yivi un nasa kuni ka'an jnu'un Yandios, nava tukaa siin da nava ka ka'an da.

¹⁰Kuni ja na nduku ra chaa va'a ja na kundiso jniñu ña'nu un, chi ka iyo kua'a xaan yivi ni'in ini vijna, ti tu ka jandatu i nuu jnu'un Yandios. Suni ka iyo kua'a xaan yivi ka ka'an jnu'un ñaa ja tu nijniñu, ti ka xndoña'an i uu ga yivi. Ti chaa ni'in ga ini un ka kuu chaa Israel, chi ni ka kandixia da Jesús, ko siki ja ka kuu da chaa Israel, ti ni ka nduvixi ini da, ka ka'an ndeva'a da. ¹¹Ko chaa kundiso jniñu ña'nu nuu yivi ka kandixia un, na kasi da yu'u chaa ka ka'an sia'an un nava tukaa ga xnda'u da yivi nu ni ka ndututu i naa i. Iin jniñu kanuu kuu ja kundiso chaa kuña'nu un, chi chaa un kuu ja xndaku nuu yivi ka

xndoña'an un, ja nanu ka xnda'u ndi'i da yivi ini ve'e da jiin jnu'un ka ka'an da un. Ti jiin jnu'un ka xnda'u da un ka kuni da ni'in ka'a da ru'u. Yukan kuu ja chaa kundiso jniñu un, na kasi da yu'u chaa ka xnda'u un naa da.

¹²Ti iyo iin maa chaa isla Creta un ja ka'an da jnu'un ii ja kuu santu ñuu da un (ti jnu'un ka'an da un tu kejna'an jiin maa jnu'un Yandios), ti ka'an da nasa kanchuku yivi ñuu da un, ti ni kachi da:

Yivi Creta, mani yivi ka xndoña'an ka kuu i.

Ka kuu i nanu yivi yuku, chi mani ka nduxaan da.

Tu ka sa'a da jniñu chi kuxi xaan da, ko ka jajna'an ini da kaji xaan da.

Ni kachi da.

¹³Ti jandaa ndixia kuu jnu'un ni ka'an chaa un. Ja yukan kuu ja siin xndaku ni'in ra nuu yivi ka kandixia ñuu Creta un, nava tukaa kandixia i jnu'un xndoña'an un naa i, ti na kandixia ndaa i jnu'un Yandios nava ka'an siki Jesús.

¹⁴Sia'an xndaku ra nuu i nava tu ka sa'a i nava nuu jnu'un ka ka'an chaa Israel un, chi ka ka'an da nava ka ndaku ini maa da siki taka jnu'un da ja na kendo ndoo da naa da, chi ni ka nandeokava ini da nuu ichi Yandios. ¹⁵Ko ja jiin jnu'un yukan, ti tu kuu kenchu kuachi yo. Su'va na kondoo añu yo jiin jniñu ni sa'a Jesús. Ko yivi ka kuni siin jiin jnu'un yukan, ka chakuachi ga i injnuni i. Chi ja ndo'o ini añu i kuu ja na sa'a ga i kuachi. Ko yivi ka iyo ndoo injnuni, ti ka iyo ndaa ini i kuantu'u i sava'ni ga ja kii nuu

maa Yandios. ¹⁶Su'va ka ka'an yivi ka siuku jnu'un jana'an, ka ka'a i ja ka kandixia i Yandios, ko jiin jniñu kue'e ka sa'a i un, ti jini yo ja tu ka siuku ndaa i, chi ka jito u'u jna'an i, ti ni'in ini i, ti tu kaxaan ni iin jniñu ka sa'a i. Yukan kuu ja ni'in na xndaku ra nuu yivi un naa i.

2 Su'va sa'a ra Tito, koto xna'an ra nava iyo jnu'un un, chi su'va xna'an ra iin jnu'un na kejna'an jiin maa jnu'un Yandios.

²Ti sia'an xndaku ra nuu velu ña'nu naa da ja na kaka yiñu'un da jiin jnu'un ndaa, ti tu sa'a ndeva'a da ja ko'o da ndixi. Ndoon na koo ini da nava ni ka kandixia ndaa da jnu'un Yandios siki Jesús. Na kuu ini da nuu Yandios jiin nuu ñani jna'an da, ti na kukuee kaka da nuu ichi Yandios.

³Suni sia'an xndaku ra nuu vela ña'nu un naa ña nava na kava yiñu'un ña jiin jnu'un Yandios. Koto ka'an ña siki ñani jna'an ña. Tu ko'o ña ndixi. Na kuu ña iin ña'an nakani ichi yivi naa i ja ka sasi'i ña maa ña, ⁴Ti nava yukan na nde'e ti na kotonchaa ña'an kuachi un naa ña. Na kuu ini ña nuu yii ña, ti na kunda'u ini ña ja tu sa'a ña ni iin jniñu kue'e. ⁵Na koto va'a ja iyo ini ve'e ña, ti na kuandatu kuansu ña nuu yii ña. Nu sia'an na kuu taka yukan, ti ni iin yivi tu ka'an ndeva'a i siki jnu'un Yandios.

⁶Ti suni sia'an xndaku ra nuu taka chaa suchi naa da ja na kava yiñu'un da. ⁷Ti maa ra Tito, kaka yiñu'un ra nuu ichi Yandios, ti na nde'e na kotonchaa chaa kuachi un naa da nasa jika ndaa ra ichi Yandios. Ti kaji xaan xndaku ra

jnu'un Yandios jiin ni ini ni añu ra, ti na chaku ini yivi ka ñuso'o nasa kuni ka'an jnu'un un. ⁸Jnu'un Yandios kuu ja kanuu xaan ga ja na xndaku ra, chi yukan kuu maa jnu'un ndaa ja tu xnda'u. Nu sia'an na sa'a ra, ti tu kuu ka'an ndeva'a yivi siki jnu'un un. Ti nava sia'an na kukanuu yivi ka ka'an ndeva'a siki jnu'un un, chi tukaa kuu chakuachi i siki yo.

⁹Xndaku ra nuu taka muzu ka kandixia un (muzu ja tu ka kin ya'u) na kava yiñu'un da. Ti na kuandatu da nuu jito'o da sava'ni ga jniñu na ta'u nuu da, chi tu va'a ja sani'in ini da. Ni tu kuu nachiso da iin jnu'un nuu chaa un, chi su'va na kava va'a ini da. ¹⁰Koto sakui'na da ni iin ndajniñu nuu da. Chi su'va na kava yiñu'un da naa da, ti vii na sajniñu da, konu'un na kava ini da, nava na kuni chaa un ja chaa ndaa ka kuu da, ti sia'an na kuni da ja vii xaan xndaku jnu'un Tata Yandios, chi maa ya kuu ja ni nama yo'o ti nanita'u yo nuu ya.

¹¹Sia'an kunchuku ndaa ra nuu Yandios naa ra, chi maa Yandios ni kunda'u ini ya, ti ni taji ya Se'e ya Cristo Jesús nuu ñuyivi ja ni kii kencha ya kuachi yo nava na nita'u yo. Ti tu ni iin jniñu ni sa'a yo ja kencha yo kuachi yo, chi maa Yandios kuu ja ni kunda'u ini ya yo'o ti ni kencha ya kuachi yo ja na nita'u yo. ¹²Ko jiin jniñu ni sa'a Yandios un chaku ini yo nasa kunchuku yo nuu ñuyivi ja'a. Chi nu na kandixia yo maa jniñu sa'a Yandios, ti tu ka yisikinchoo yo Yandios jiin jniñu kue'e ni ka sa'a yo undi nuu. Ko vijna na kava

yíñu'un ini yo ti na sa'a yo nava kachi maa Yandios. Tukaa kundio ini yo ja sa'a yo sava'ni ga inga jniñu kue'e. Chi su'va ni'in na kundikun yo jiin jnu'un Yandios. Ti na kondoo va'a ini yo nuu taka jniñu sa'a yo nuu ñuyivi ja'a, ti ansu ja kava nde'e yo. Undi nuu tu ni ka siuku ndaa yo nuu Yandios, ko vijna ti na chiñu'un yo jnu'un ya. ¹³Na kundatu yo undi kivi na nchaa Jito'o Cristo Jesús tuku, chi ja kuu kivi na nchaa ya, ti nchaa ya jiin iin jniñu ña'nu xaan ga. Ti ni tu'u nuu ñuyivi stuu ya ja ni nduñanu xaan ya. Ja yukan kuu ja jiin ni ini ni añu yo na kundatu yo. Ti kivi un kuu iin kivi ja koo sii ga ini yo, chi nchaa maa Jito'o Cristo Jesús, ja na nama ya yo'o, chi maa Jesús kuu Yandios ja kuña'nu ga. ¹⁴Sia'an na koo sii ini yo kundatu yo, chi maa Cristo Jesús ja ni soko ya maa ya na ni nakua'a ya maa ya, ti ni ji'i ya nda'a cruz ja ni nama ya yo'o nuu kuachi yo. Ti undi kivi un tukaa sani'in ini yo nuu Yandios, ja ni nama ya yo'o nava na kondoo añu yo nuu ya. Chi nu na jaa kivi na ndivi yo nda'a ya, ti tukaa ga ki'in yo nava kuni maa yo, chi yukan na ti kuandatu yo nuu maa Jito'o Cristo Jesús, ti ni ini yo sa'a yo taka jniñu va'a ja kuu nuu ya. ¹⁵Ti yukan kuu jniñu ja xndaku ri nuu ra Tito, ti sia'an siin ra xna'an ra jnu'un un. Ko va'a xaan xndaku ra nava na kua'a ra jnundee ini sava yivi ka kandixia un. Ti nuu uu ga yivi ja tu ka kandixia un, kuni ja na xndaku ni'in ra nuu i undi na kivi inijnuni i nasa kuni ka'an jnu'un ya, nava tukaa siin i jiin jniñu kue'e

un. Yukan kuu ja sa'a ra chi yukan kuu jniñu ndiso ra. Ti siki jniñu ra tu kua'a ra jnu'un ja na nduvixi ini yivi, ti kuña'nu i nuu ra.

Na kuandatu yivi ka kandixia

3 Tito, taka jnu'un ja'a ndakuni'in ra nuu chaa un, ti xndaku ra nuu da ja na kava yíñu'un da nuu chaa ka kuña'nu un jiin suni chaa ka ndiso jniñu ve'e stisia un. Ti na kuandatu va'a da vasu sava'ni ga jniñu na ta'u chaa ña'nu un nuu da. ²Koto ka'an ndeva'a da siki iin iin chaa ña'nu ja ka kuu stisia un, jiin taka ga yivi, ni tu kanaa da naa da. Ti sia'an na kukuee kunchuku da. Kuee na koo ini da ti na kava nda'u ini da jiin taka ga yivi.

³Chi suni yo'o naa yo na undi nuu suni ni ka kuu yo yivi ni ka sa'a ndeva'a, ni ka sa'a yo sava'ni ga jniñu kue'e. Ko ni maa yo, tu ni chaku ini yo na jniñu ka sa'a yo, chi tu ni ka jandatu yo nuu ni iin jnu'un, ti ni nuu maa Yandios, ni nuu chaa ña'nu tu ni ka jandatu yo. Chi ni ka sana yo ni ka jikonuu yo, ti ni ka yi'i yo jiin tendi'i nuu kuachi ja ni ka kuu ini yo. Kue'e ni ka kunchuku yo, ti ni ka jajna'an ini yo jnu'un kuasun ini. Ni ka jito u'u yo Yandios, ti suni ni ka jito u'u jna'an yo jiin ñani jna'an yo.

⁴Sia'an ni kunchuku yo undi nuu, ko ni ndunda'u ini Yandios ti ni nama ya yo'o, chi sia'an ni kuu ini maa ya ja sa'a ya jiin yivi naa i. ⁵Sia'an ni nama ya yo'o, ko ansu ja va'a ni ka sa'a yo, chi maa ya kuu ja ni ndunda'u ini ya yo'o. Ni nama ya yo'o ti ni nasandoo ya maa yo

jiin Espíritu Santo ja na ndundoo yo naa yo nanu ja ni ka nakaku jaa yo, nava tukaa kinda'a kuachi un yo'o. ⁶Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, kuu ya ni sa'a iin jniñu ña'nu ja kuu yo'o naa yo. Ti maa Yandios ni ja'a Espíritu Santo nuu yo ja na chindee chituu ya yo'o. Na ti sa'a ga Jesús iin jniñu ña'nu un, tuja'i ni'in yo Espíritu Santo naa yo, ko vijna na ti ja kancha ya jiin yo. ⁷Sia'an na ti ja ni ja'a ya Espíritu Santo nuu yo nava tu naa ini yo ichi ya ti na ni'in yo yaji yo, ti kuncha yo jiin ya nuu andivi ja kuu taka saa ni. Ni'in yo yaji yo nuu ya chi ni ndunda'u ini ya yo'o. Ni kachi ndaa ya ja tukaa kankuachi ya siki yo. Sia'an ni kunda'u ini ya yo'o ko ansu ja va'a ni ka sa'a yo.

⁸Taka jnu'un un kuu maa jnu'un ndaa kuíti. Ti jnu'un yukan kuu ja xndaku ra nuu yivi ka kandixia un. Ti koto ka'ncha ini ra ja xndaku ra jnu'un un, nava yivi ka kandixia Yandios, na kuanukuachi i jiin niña jniñu va'a ja kuu nuu inga yivi, chi jnu'un va'a un kuu ja kuu tendi'i yo. ⁹Tito, sia'an xndaku vii ra nuu yivi ka kandixia un nava tu kivi nduu da jiin jnu'un ja tu nijniñu un, chi tu kejna'an iin nuu jnu'un un jiin jnu'un Yandios. Ni tu chunso'o ra jnu'un chaa Israel jana'an un, chi chaa un ka ka'an da ti ka kanaa da jnu'un ina. Suni tu va'a nu na kivi nduu ra jiin yivi ka kanaa siki ley Moisés, chi ni tu nijniñu kuiti un, so ka ka'an maa da. Ko ni maa da naa da tu ka chaku ini da na jnu'un kuu. ¹⁰Tu ka'ncha ini ra ja xndaku

ni'in ra nuu chaa ka ka'an ndeva'a un, chi jiin jnu'un ka xndoña'an da un ka sasiin da chaa ka kandixia. Ko xndaku ni'in ra iin xi uu jinu nuu da nava na kivi ini da nasa kuni ka'an jnu'un Yandios, nava tukaa siin da nava ka ka'an da. Ko nu tu ka chunso'o da, ti sia da na ki'in da, ti tukaa kua'a ra jnu'un ja najna'an da jiin ra naa ra. ¹¹Chi jiin jniñu sa'a da yukan ni ti kuni ra ja kuu da iin chaa ndava ini, chi tu kivi maa jnu'un ndaa un inijnuni da. Yukan ti jiin maa kuachi sa'a da un ni jna'nu ndatu da.

Jniñu xndaku Pablo nuu Tito

¹²Nu na taji ri Artemas xi Tíquico jaa da, ndukundee ti kii ra undi Nicópolis ti yukan ndejna'an yo, chi ni ndo'o ini ri ja yukan kin sia'a ri viko ñuu. ¹³Ko jikanta'u ri nuu ra ja na chindee ra Zenas, chaa ka'an ja'a yo yo jiin Apolos, jiin taka ja ka nandi'i da ja kuu ichi da nava tundo kumani nuu da. ¹⁴Sia'an na kotu'va taka ñani jna'an yo yukan, ja na chindee nuu jna'an da naa da nu iyo ja ka nandi'i da, nava na kunukuachi va'a nuu jna'an da naa da, ti ansu ja na kunchuku da jiin jnu'un ja tu kuajniñu.

Sandi'i ni ga jnu'un ndee ini

¹⁵Taka yivi kanchuku jiin ri ja'a ka kanxia'u i ja na sandee ini ra. Ti ro'o Tito, kanxia'u jiin taka ñani jna'an nda'u yo ja ka kandixia yukan. Na kuu ga ini maa Yandios, ti na chindee chituu ya ro'o naa ra. Sia'an na koo.

Tutu ni chaa Pablo nuu Filemón

¹Ru'u Pablo, kande ri vekaa vijna ja siki ja ni ka'an ri jnu'un Cristo Jesús. Ru'u jiin ñani yo Timoteo, ka chaa ri tutu ja'a nuu ra, Filemón. Ja kuu ra iin chaa mani jiin ri, ti ni chindee jna'an ra jiin ri. ²Suni chaa ri tutu ja'a nuu kua'a yo Apia, jiin suni nuu Arquipo, chaa chindee jna'an jiin yo nuu jniñu ka nakutu ini yo. Suni sia'an taji ri tutu ja'a nuu yivi ka kandixia ja ka ndututu ve'e ra, Filemón. ³Ti ñukuu ini ri ja Tata yo Yandios jiin Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, na chindee chituu ya ro'o naa ra, ti na kunda'u ga ini ya ro'o naa ra, nava na kukuee kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a.

Chaa ñunda'u ini ti kandixia va'a kuu Filemón

⁴Taka hora jikanta'u ri nuu Yandios, ti tu naa ini ri jikanta'u ri ja kuu ro'o Filemón, ti nini nakuanta'u ri nuu ya ja kuu maa ra. ⁵Chi ni ni'in ri jnu'un ja kandixia ndaa ra Jito'o Jesús, ti kuu ini ra nuu ya. Suni sia'an kunda'u ini ra taka yivi ka yi'i nda'a ya. Yukan kuu ja nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o, Filemón.

⁶Ti jikanta'u ri nuu ya ja na nuku'un va'a ini ra taka jniñu ña'nu ni sa'a Cristo ja kuu yo'o. Kuñukuu ini ra ja ka yi'i yo nda'a ya, ti ka ni'in yo taka ja va'a nuu ya. ⁷Nakuanta'u ri nuu Yandios ja kuu ro'o Filemón, chi ni ni'in ri jnu'un ja kunda'u ndixia ini ra taka yivi ka kandixia, ti ja'a ra jnundee ini yivi un naa i. Jiin taka yukan ni ndusii ini ri, ti ni kuu ndee ga ini ri, ñani Filemón.

Kanda'u Pablo jiin Filemón

⁸Vijna ti kanda'u ri jiin ra Filemón, vasu iyo ichi ri ja ta'u ri jniñu nuu ra, chi kuu ri apóstol nuu Cristo. ⁹Ko vijna, chi so kanda'u ri jiin ra ja ka jini mani jna'an yo. Sia'an kanda'u ri ru'u Pablo. Vasu ja ña'nu ri, ti kande ri vekaa ja siki jnu'un Cristo Jesús. ¹⁰Jikanta'u ri nuu ra ja kuu muzu ra Onésimo, chaa ni jaan ra jiin xu'un, ti ni jinu da. Ko vijna ti kuu da nanu iin se'e ri, chi ni kandixia da jnu'un ni ka'an ri vasu kande ri vekaa ja'a. ¹¹Undi nuu, tu ni kuu da iin muzu ja kuajniñu nuu ra, ko vijna na ti

va'a ga kunukuachi da nuu yo naa yo.

¹²Vijna na ti na nataji ri da na najaa da nuu ra. Nakuanta'u va'a maa da, ti sa'a ra ja maa ri ni jaa nuu ra, chi ja'a ni ka kuu mani xaan ri jiin da. ¹³Kusii ini ri ti kuni ri ja na kuncha da jiin ri ja'a, nava na chindee da ru'u nuu jniñu sa'a ra vijna ni kande ri vekaa ja siki jnu'un Cristo. ¹⁴Ko tu kuni ri ja xndoo ri da undi nuu tu kua'a maa ra jnu'un. Ti ansu chayika ri ro'o, chi yukan kuu ja kachi maa ra. ¹⁵Ti tu jini ri xi so ni kuxio da ja kuu jaku ni kivi, ti sa natu'va da yukan kuncha kutu da jiin ra ja kuu taka kivi. ¹⁶Vijna na ti tukaa sa'a ra nava ja kuu da muzu ra, chi su'va sa'a nanu ja kuu da iin ñani ra ni kaku ji'in ra jiin. Ti suni sia'an sa'a maa ri ja kuu da jiin ri. Ko vi'i ga kuu da ja kuu nuu ro'o, chi vijna na ti kunukuachi da nuu ra ja kuu da iin chaa ni kivi nda'a Jito'o.

¹⁷Ja sia'an kuu ja nu ñukuu ini ra ja ka jini mani jna'an yo siki jnu'un kandixia, ti ka'an va'a jiin chaa ja'a nu na jaa da nuu ra, sia'an nanu ka ka'an maa yo naa yo. ¹⁸Ti nu nau iin kuachi ni sa'a da nuu ra, xi tau da xu'un, ti na

chunaa maa ri. ¹⁹Jandaa ndixia kuu ja chunaa ri, chi ru'u Pablo, chaa ri tutu ja'a jiin nda'a maa ri. Sia'an na kachi ri, ti suni kuu kachi ri ja suni tau maa ra nuu ri siki ja ni skua'a ri ro'o, ti ni kaku añu ra. ²⁰Sia'an ndixia ñani, kuni ri ja na kua'a ra iin jnundee ini ru'u, chi ndinduu yo ka yi'i nda'a Jito'o. Ñani Filemón, ja ka yi'i yo nda'a Cristo, ti ja yukan kuu ja jikanta'u ri nuu ra ti nava na ndusii ga ini ri.

²¹Chaa ri tutu ja'a nuu ra, chi jinijnuni ri ja kuandatu va'a ra, ti su'va vi'i ga sa'a ra ansu nini ja ni jikan ri. ²²Ti suni jikan ri ja na nduku ra nuu kuncha ri, chi ñukuu ini ri ja kee ri ja'a ti jaa ri nuu kanchuku ra, na sa'a Yandios nava ka jikanta'u ra ja kuu ru'u.

²³Epafras, chaa kande jiin ri vekaa ja'a ja siki jnu'un Cristo Jesús, ka'an da ja na sandee ini ra. ²⁴Ti Marcos, Aristarco, Demas, jiin Lucas, chaa ka sajniñu jna'an jiin ri, suni sia'an ka ka'an da.

²⁵Ti ru'u Pablo, ñukuu ini ri ja maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, na chindee chituu ya ro'o Filemón, ti na kunda'u ga ini ya ro'o. Sia'an na koo.

Carta kua'an nuu yivi

Hebreo

Ndaku ni'in Yandios siki jniñu
ña'nu ni ja'a ya jiin Se'e ya

1 Undi na jana'an xaan, tijni
jinu ni ka'an Yandios, ko ndi
siin ndi siin jnu'un ja ni xna'an
ya jnu'un ya nuu chaa ni ka kuu
profeta ya. Ti maa da ni ka nakachi
da jnu'un un nuu chaa ni ka kuu
tata yo jana'an ja kuu nación
Israel vijna. Sia'an ni sa'a ya undi
na jana'an. ²Ko kivi ja kuan ya'a
vijna, chi sa su'va vi'i ga ni chindee
Yandios yo'o, chi ni taji ya Se'e ya
ni kii xndaku ya jnu'un ya nuu yo.
Undi saa ni ja'a ya jniñu nuu Se'e
ya nava maa Se'e ya un na xnukoo
ñuyivi jiin taka ja iyo. Ti ndi'i vii
ja iyo ni xndoo ya nuu nda'a Se'e
ya. ³Ti iin ni kuu Se'e ya jiin maa
ya chi ni ndaku ya nanu kaa maa
Yandios. Ti kandichi ya jiin maa
Yandios, chi iin ni ka kuña'nu ya. Ti
jiin maa jniñu ña'nu xaan ja ndiso
Se'e ya, so nini ka'an ni ya, ti taka
ja iyo jiin taka yivi ka siuku i taka
ja kuni maa Yandios. Ti iin jniñu
ña'nu ga kuu ja ni sandoo ya yo'o
nuu kuachi yo. Ti nu ni ndi'i ni
sa'a ya jniñu ña'nu un, ni ndaa ya

kuano'on ya andivi nuu ni ni'in ya
jniñu ña'nu xaan ga ja nchaa ya nuu
Yandios.

**Kuña'nu xaan ga Se'e Yandios
ja kuu taka ángel**

⁴Ti jiin taka jniñu un ni jini yo ja ni
nduña'nu ga Se'e Yandios ja kuu taka
ga ángel ja ka junukuachi nuu Yandios.
Sia'an kuu chi ni ni'in ya ta'u ja ni ni'in
ya iin jniñu ña'nu xaan ga ja kuu taka
ga ángel ka junukuachi nuu Yandios.

⁵Jandaa ndixia kuu yukan chi tu
ni ka'an Yandios jiin iin ánge sia'an
nanu yoso nuu tutu ii:

Maa ra kuu Se'e ri, ti vijna ni
sa'a ri ja na nduña'nu ra,
chi maa ri kuu Tata ra.

Ni tu ni kachi ya jiin iin ángel:

Maa ri kuu Tata nuu ra, ti maa
ra konani ra Se'e ri.

⁶Ko nu ni taji Yandios maa Se'e ya ni
kiji ya ini ñuyivi ja'a, ti ni kachi ya:

Ndi'i ángel ka junukuachi nuu ri,
na nachiñu'un i Se'e ri.

⁷Ti siki ángel ka junukuachi nuu ya
un ni kachi ya:

Nanu kee ni'in tachi, suni sia'an
ka sa'a ángel taka jniñu ta'u
Yandios.

Ti nanu kundee yañu'un un ja'ma taka ja kayu nuu, suni sia'an ka kundee taka ángel un jiin taka jniñu ta'u Yandios.

⁸Ko siki Se'e ya ni ka'an ya:

Maa ra kuu Yandios, ti ta'u ra jniñu ja kuu saa ni.

Ti taka jniñu ta'u ra, kuu mani jniñu ndaa.

⁹Nini ñukuu ini ra ja sa'a ra niña jniñu va'a ja kuni maa Yandios.

Ti jito u'u ra taka jniñu kue'e.

Ti ru'u, ja kuu ri Yandios ra, ni tatu ri ro'o iin jniñu ña'nu ga ja kuu taka ga ja ka junukuachi nuu ri.

Ti jiin jniñu ña'nu ga un ni sa'a ri ja vi'i ga na kusiï xaan ini ra ja kuu taka ga ja ka junukuachi nuu ri.

¹⁰Ti suni kachi Yandios jiin Se'e ya:

Maa ra kuu ja ndisojniñu ña'nu, ti undi nuu kuiti ni xnukoo ra ñuyivi ja'a.

Ti suni maa ra ni sa'a andivi.

¹¹Ti taka yukan chi ndi'i naa.

Ko maa ra chi kuchaku ra ja kuu saa ni.

Ti taka ja iyo un chi ndi'i kuu ava, ti kutu'u nanu iin sa'ma.

¹²Ti maa ra nachijna'nu ra yukan nanu iin sa'ma, ti ndi'i nasama ra.

Ko maa ra chi jankivi nasama ra. Ti tu ndi'i kuiti kivi kuchaku ra.

¹³Ni tu ni kachi ya jiin iin ángel:

Kuncha ra nda'a kua'a ri ti kuña'nu ra. Ti na chindee ri ro'o ja na kundee ndi'i kuiti ra jiin taka ja ka jito u'u ro'o.

Ni kachi ya.

¹⁴Ti taka ángel un vasu tu ka iyo yiki kuñu, ko jini va'a nava ta'u Yandios jniñu, ti yachi ka jandatu nuu ya. Ti taji ya kuankoyo ja na chindee taka yivi ka yi'i jiin maa Yandios, ja na ni'in i ta'u i nuu ya.

Koto ma xnaa yo ta'u yo nuu Yandios

2 Ti ja kuña'nu xaan ga maa Yandios, yukan kuu ja va'a na chu'un ini yo taka jnu'un ya ja ni jiniso'o yo siki Se'e ya. Chi nu tuu, ti sanaa ti naa ini yo jnu'un un. ²Chi undi jana'an ni jajniñu Yandios ángel ya ja ni ka ka'an i jnu'un ya, ti ni ka jini yivi ja iyo ndaa jnu'un un. Ti taka yivi ni ka sani'in ini jiin yivi ja tu ni ka kandixia jnu'un ni ka'an ángel un, ti ni ja'a xaan ya nundo'o ni ka ndo'o i. ³Nu sia'an ni kuu undi nuu, nusa ti ja kuu vijna, ñnanu kin nama yo maa yo nuu nundo'o un nu na kusiin yo nuu ichi Yandios, ti xndoo yo jnu'un kanuu xaan ga un nu? Ti xnakan maa Jito'o ni stuu ya jnu'un ja'a, ti sa ni ka ka'an tuku taka chaa ni ka ñuso'o un, chi ni ka jini da ja iyo ndaa. Ja yukan kuu ja ni ka nakachi tuku da nuu yo. ⁴Ti Yandios suni ni chindee ya taka chaa ni ka nakani jnu'un ya. Chi ni sa'a ya jiin da ja na sa'a da ndi siin ndi siin jniñu nava na nakuni yo ja kuña'nu xaan ndixia ya. Ti suni ni ja'a ya Espíritu Santo nuu iin iin da. Ti ni sa'a Espíritu un jiin da ja ni ka sa'a da tijni nuu jniñu ña'nu, sia'an nava kuni maa Yandios.

Ni kii Jesús nanu yiki kuñu yivi naa i

⁵Ti Yandios ansu nuu taka ángel ya ni ja'a ya jnu'un ja na

kundisojniñu i nuu ñuyivi ja kii inga kivi, chi sa nuu Se'e ya ni ja'a ya jniñu un. Ti siki ñuyivi kii un kuu ja ka'an ri ja'a. ⁶Chi su'va yoso nuu tutu ii ja ni ka'an rey David najana'an jiin Yandios:

¿Nau kuu yivi ñuyivi ja'a ja ñukuu ini ni nuu i nu?

¿Xi nau ja kuu yivi kanchuku nuu ñuyivi ja'a ja nakutu ini ni ja kuu i nu?

⁷Tu ni sa'a ni i ja na kundisojniñu i nuu ni nanu ka kandiso jniñu taka ángel ka junukuachi nuu ni.

Chi jaku ni kivi vekoyo i ja na kundisojniñu i nuu ni.

Ko ni sa'a ña'nu ndixia ni yivi ni chiñu'un maa ni.

Ti ni ja'a jniñu nuu i ja na kuña'nu i siki taka ja ni sa'a ni.

⁸Ti tendi'i ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ni sa'a ni ja na kuña'nu i nuu.

Kachi tutu.

Ti vasu ni sa'a Yandios ja na kuña'nu i nuu tendi'i ja ni sa'a ya, ko tu ni kendo ni iin ndajniñu ja tu ni kuña'nu i nuu. Ti vasu jandaa kuu yukan, ko changa ga kuni yo ja kuña'nu i nuu tendi'i ja iyo. ⁹Ko vijna na ti ni chaku ndaa ini yo ja Jesús, ja ni xnukuu ga ya ja kuu jaku ni kivi nuu taka ángel Yandios ja na ko ndo'o konene ya ti na kuū ya. Ko chaku ini yo ja jiin jniñu ña'nu ni sa'a Jesús, nu ni ji'i ya ja kuu tendi'i yivi, ti vijna vii xaan ni nduña'nu ga ya. Ti tendi'i ni ja ka iyo vijna ka ja'a ja yiñu'un nuu ya. Yukan kundaa ja ni kunda'u ini Yandios nuu yivi naa i, chi ni taji ya Jesús ja ni ji'i ya nuu tendi'i yivi naa i.

¹⁰Ti taka ja iyo ja kuu maa Yandios kuu. Ni sa'a ya chi ni kusii ini ya. Ti kuni Yandios ja kua'a xaan se'e ya na kinkoyo i nuu ta'u ya jniñu, nuu vii xaan na nduña'nu i jiin ya. Ti ja yukan ni choxnuu ya Jesús ja na koo ndo'o koo nene ya nava na kundaa jniñu ni ja'a ya nuu Se'e ya. Sia'an ni sasiin ya Jesús ja na koo ndo'o koo nene ya mundo'o un nava na kotu'va ya jiin jniñu kanuu ga un. Chi mani maa Jesús ni sa'a jniñu ña'nu un, ja'a yivi naa i ja ni nama ya i nuu Yandios. ¹¹Chi maa iin ni Jesús sa'a ya ja na kuxio yivi naa i nuu jniñu kue'e ti na nduu i se'e Yandios. Ja yukan kuu ja maa Se'e Yandios, ya kuu Cristo Jesús, tu kukanuu ya ka'an ya ñanijna'an ya ka kuu yo, ¹²chi yoso nuu tutu ii Yandios ja ni ka'an Jesús jiin Tata ya:

Na xndaku ndaa na jnu'un ni nuu taka ñanijna'an na.

Ti ma'ñu nuu ka ndututu i jiin na, na kata kuaka na himno jiin i ja kuu i chaa ña'nu.

¹³Ti suni ka'an ya tuku ja iin nuu ya jiin taka yivi ja ka kuu i ñani ya:

Ru'u chi ñukuu ndaa ini ri maa Yandios.

Ti kachi tuku ya:

Ja'a kancha ri jiin taka se'e Yandios ja ni ja'a ya nuu ri ja na kunchuku i jiin ri.

Ni kachi Jesús.

¹⁴Ti siki taka yivi ñuyivi ja'a ja ja ni ka nduu se'e Yandios, suni ka chaku i kanchuku i jiin yiki kuñu i, ti suni sia'an ni chaku Jesús nuu ñuyivi ja'a nanu yiki kuñu iin yivi nava na kuū ya ja'a yo. Ti jiin jniñu ña'nu un, ja ni ji'i ya ja kuu yo'o.

Yukan ni xnaa ya jniñu ni sa'a ja'u'u un ja ni skivi yivi naa i nuu kuachi i ti naa i. ¹⁵Ti suni jiin jniñu ña'nu ja ni ji'i ya ja'a yo, ti ni chajiyo ya taka yivi nuu jnu'un yu'u ja ka yu'u i kuu i, chi ka yu'u i ja jaa kivi kuū i. ¹⁶Chi jandaa ndixia kuu ja tu ni kii Jesús nuu ñuyivi yo ja nama ya taka ángel ya jiin jniñu ña'nu un. Chi su'va ni kii nama ya yivi ka kuu jna'an tata yo Abraham najana'an. ¹⁷Ti siki ja ni nama ya yivi naa i, nusa ti iin ni kuu ja jiin yivi, siki taka ja ka ndo'o i nuu ñuyivi ja'a. Ti sia'an kundaa ja kuu ya iin sutu kuña'nu nuu Yandios, ja ni kunda'u ini ya yo'o, ti ni siuku ndaa ya jiin taka jniñu ni tatu Yandios nuu ya. Ja yukan kuu ni soko ya maa ya ja kuu yivi ja na kenchaa kuachi i, nava tukaa kuiti ini Yandios nuu i. ¹⁸Chi suni undi maa ya ni ndo'o ya ja ni jito nchaa ya nundo'o un. Ti ja yukan kuu ja chindee chituu ya yivi jitonchaa nundo'o un nuu i.

Kuña'nu ga Jesús ja kuu Moisés

3 Nde'e naa ra ñani, ja ka jini yo taka jniñu ña'nu ni sa'a Jesús ja kuu yo'o, ja jiin jniñu un ni ka kusiin yo, ti ni ka ndivi yo nuu Yandios. Sia'an ni sa'a Yandios chi ni kunda'u ini ya taka ro'o ja na nita'u ra ti kinkoyo ra nuu ta'u ya jniñu. Ti vijna kuni ri ja na ku'un ini ra Jesús, chi siki jnu'un ka kandixia yo un ti ka'an ndaa yo ja Jesús kuu maa apóstol kuña'nu ga ja ja ni stuu ya jnu'un Yandios, ti maa ya kuu sutu kuña'nu ga nuu Yandios. ²Ka jini va'a ra ja ni siuku va'a Jesús taka jniñu ni tatu Yandios nuu ya, nu ni taji ya na sa'a

ya jniñu apóstol kuña'nu, ja kuu ya iin sutu kuña'nu ga. Ni siuku ndaa kuiti ya jniñu un nanu ni siuku ndaa iin chaa Israel jana'an ja ni nani Moisés, na ni siuku ndaa da taka jniñu ni tatu Yandios nuu da, na ni janukuachi da nuu ñuu ya, ja undi jana'an un ni kachi Yandios ja ka kuu i maa yivi naciún ya, ti sia'an va'a ni junukuachi Moisés nuu i. ³Ti kuña'nu xaan ga Cristo ja kuu Moisés, chi ni ni'in ga ya ja yiñu'un nuu yivi sia'an nanu ka ka'an va'a yivi siki iin chaa sa'a iin ve'e ti ansu maa ve'e un. ⁴Chi taka ve'e un ka iyo yivi ni ka sa'a. Suni sia'an taka ja iyo ni kuu jiin nda'a maa Yandios.

⁵Ti Moisés ni siuku va'a da jiin jniñu da ja ni junukuachi da ve'e Yandios undi naa jana'an. Ti taka jnu'un ni ka'an da, ja ni ja'a Yandios nuu da. Jiin jnu'un un ni xna'an ndaa da ti ni ja'a da jandaa siki iin kivi ja kii. ⁶Ti vijna ndiso jniñu maa Cristo nuu ve'e Yandios, chi kuu ya maa Se'e Yandios ja ndiso ya jniñu ve'e maa Tata ya. Ti ja kuu ve'e ya yukan ka kuu yo'o naa yo siki ja ka yi'i yo jiin ya. Ti yukan kuu jandaa nu ni ini yo na kandixia yo Cristo, ya ndiso jniñu ña'nu ja ni taji Yandios. Ti jiin yukan kusiin ini yo ka ñukuu ini yo ja ni'in ta'u yo nuu Yandios.

Yivi ka kandixia ndetatu i nuu kancha Yandios

⁷Ja yukan na chu'un ini ra jnu'un ka'an Espíritu Santo nuu tutu ii Yandios:

Vijna ti nu na chunso'o ra naa ra jnu'un ka'an Yandios naa ra.

- ⁸ Ti koto kuni'in ini ra nanu ni ka kuni'in ini yivi Israel na jana'an.
Ti ni ka ndonda i siki jnu'un Yandios, chi tu ni ka jandatu i nuu Yandios na ni ka jikonuu i nuu ñu'un te'e un.
- ⁹ Yukan ni ka skexiko velu ra ru'u na jana'an, kachi Yandios, vasu ni ka jini da taka jniñu ña'nu ni sa'a ri nu uu xiko kuiya.
- ¹⁰ Ja yukan kuu ja ni kuiti ini ri nuu yivi jana'an un.
Ti ni kachi ri: Nini ka kuu jika ini ra nuu ja kuu iin ichi va'a.
Ti tukaa ka kuni kundikun ra ichi va'a un nasa xndaku ri.
- ¹¹ Ti siki yukan kuu ja ni kuiti ini ri, ti ni chisojnu'un ndaa kuiti ri nuu i, ja tukaa kuu nanita'u i ja na kivi i ndetatu i jiin ri nuu kancha ri.

Kachi tutu.

¹² Koto maa ra naa ra ñani. Koto ma kuni'in ini ra ja nakaka yata ra jiin jnu'un ni ka kandixia ra ti tukaa kuandatu ra nuu jnu'un ya, chi maa ya kuu Yandios chaku. ¹³ Ja yukan kuu ja kanuu ja na xndaku ni'in nuu jna'an ra naa ra ti kua'a jnundee ini jna'an ra. Ti sia'an sa'a ra taka kivi vijna naa ra, chi yii xaan kuan kuu kivi ja'a, ti tu jini yo nasa ga iyo ja na chindee jna'an yo, ti na xndaku ni'in nuu jna'an yo. Ko kanuu ja na xndaku ni'in nuu jna'an ra vijna nava ni iin ra tu nduni'in ini siki jnu'un ya, ja xnda'u kuachi un ro'o. ¹⁴ Ko nu na siuku ndaa yo jnu'un ya nava ni keja'a yo, na ni keja'a kandixia yo jnu'un Yandios siki Jesús, ti sia'an na siin yo

undi kivi sandi'i ni ga. Ti kivi un kuñukuu ini yo ja nduña'nu yo jiin Cristo nuu ta'u ya jniñu. ¹⁵ Chi ka'an tutu ii Yandios:

Vijna ti nu na chunso'o ra jnu'un ka'an Yandios, ti tu kuni'in ini ra naa ra nanu ni ka nduni'in ini yivi Israel najana'an, na ni ka ndonda i siki jnu'un Yandios.

¹⁶ ¿Ka jini ra nau yivi ka kuu ja ni ka ñuso'o jnu'un Yandios ti ni ka nduni'in ini un nu? Suu tendi'i yivi ni yinda'a Moisés ja ni keni'in da ñuu Egipto. ¹⁷ ¿Nusa ti ka na'an ra nau nuu yivi ni kuiti ini Yandios ja ni kuu uu xiko kuiya nu? Suu nuu yivi ni ka sa'a kuachi ja tu ni ka kandixia jnu'un Yandios, ti tendi'i i ni ka ji'i undi nuu ñu'un te'e un.

¹⁸ ¿Ti nau nuu yivi ni chisojnu'un Yandios ja tukaa kivi kuiti i ndetatu ri jiin ya nusa? Suu taka yivi ni ka nduni'in ini nuu jnu'un ya yukan.

¹⁹ Ja sia'an ti ni jini ndaa yo ja tu ni kuu kivi koyo i nuu ñu'un ni chisojnu'un Yandios nuu i, siki ja tu ni ka kandixia i maa ya.

4 Ti ni kee ndixia yu'u Yandios ja kivi koyo yivi nuu kancha ya ja na ndetatu i, ti tu kuu kenchaa Yandios jnu'un un. Ko siki maa yo ja kanchuku yo kivi vijna, na kukutu ini yo koto yo jnu'un un, nava ni iin yo tu kendo ja tu ni'in yo nuu kivi yo, ja na ndetatu yo nuu kancha ya. ² Chi suni ni ka jini yo jnu'un va'a ya nanu ni ka jini yivi Israel najana'an. So ja nuu maa i, chi tu ni jajniñu jnu'un ni ka jiniso'o i un, chi tu ni ka kandixia i. ³ Ko yo'o ja ka kandixia yo jnu'un Yandios, ti jandaa ndixia kuu ja kivi

yo nuu kancha ya ja na ndetatu yo jiin ya. Ti siki yivi ja tu ka kandixia un ni kachi ya:

Siki ja ni kuiti ini ri nuu i, ti ni chisojnu'un teyii ri,
ja tu kivikoyo kuiti i nuu
kancha ri ja na ndetatu i jiin
ri.

Siukan ni ka'an Yandios vasu ja ni satu'va ya nuu ndetatu i undi na ni xnukoo ya ñuyivi. ⁴Chi siukan yoso jnu'un un nuu tutu ii Yandios siki kivi kuu uxia:

Nu ni jinu taka jniñu ja ni sa'a
ya, ti ni ndetatu ya kivi kuu
uxia.

⁵Ti suni sia'an yoso tuku nuu tutu ii Yandios:

Tu kivikoyo kuiti i nuu kancha
ri, ja ndetatu i jiin ri.

Ni kachi ya.

⁶Nusa ti inga yivi kuu ja kivi nuu kancha Yandios ja na ndetatu i jiin ya. Chi yivi Israel najana'an ja ni ka jiniso'o i jnu'un ya, tu ni ka kivi i nuu ndetatu i jiin ya, chi tu ni ka kandixia i jnu'un un. ⁷Ja yukan kuu ja ni ndaku ni'in tuku ya undi inga jinu na ni chaku chaa ni kuu rey nación Israel najana'an ja ni nani David, chi suni ni kachi ya nuu David nanu ka'an ya undi vijna, ti ni chiso David:

Vijna ti nu ka jiniso'o ra jnu'un
ka'an Yandios, ti koto kuni'in
ini ra nusa.

⁸Chi Josué ni kuu chaa ni skivi yivi Israel jana'an ñu'un nuu kunchuku i, vasu tu ni kuu maa ñu'un nuu ni chisojnu'un ya undi vijna. ⁹Vijna iyo tu'va iin ñu'un kanuu ga nuu kivikoyo yivi ka yi'i jiin Yandios, ti yukan ka ndetatu

ndixia i jiin ya. ¹⁰Chi yivi ja kivi nuu ndetatu Yandios ti ndetatu i, ko ja ni ka sa'a i jniñu va'a nuu ñuyivi ja'a. Ndetatu i sia'an nanu ni ndetatu Yandios kivi ni sinu ya na ni sa'a ya ñuyivi. ¹¹Nusa ti na koto yo maa yo ja na kivi yo nuu kancha Yandios ti na ndetatu yo. Ti koto nandeokava ini yo nanu ni ka sa'a yivi Israel jana'an ja tu ni ka kandixia i jnu'un ya.

¹²Chi jnu'un Yandios kuu ja chaku, ti siuku jnu'un ya nava kuni maa ya, chi kuu jnu'un un nanu iin yuchi ja xaan ndinduu yu'u, chi yeni'no undi ini yo, ti sa'a ja na jnuu kaji inijnuni yo. Jnu'un ya kuu nanu iin yuchi ja sasiin yiki yo jiin kuñu yo, chi jnu'un un stuu kaji tendi'i ja ndo'o ini yo jiin tendi'i ja kuni sa'a yo. ¹³Ti jandaa ndixia kuu yukan chi tu iyo ni iin yivi, ni tu ni iin ndajniñu ja chisa'yi ja tu kuni ndijin Yandios, Ti maa ya naki'in ya jnu'un siki taka jniñu un, chi ndi'i vii ni jini va'a ya, ti ni iin tu kendo sa'yi ja kuu nuu Yandios.

Jesús kuu sutu kuña'nu ga

¹⁴Jesús, Se'e Yandios kuu ya, ti jiin maa ya ka yi'i yo, ja kuu ya sutu kuña'nu ga, ti ja ni ndaa ya andivi nuu kancha Yandios. Ti yukan na kukutu ini yo jiin jnu'un ya ja na kachi nadaa yo ja ni ka kandixia yo ya. ¹⁵Chi maa ya kuu sutu kuña'nu ga ja kunda'u ini ya yo'o, ja so sa'u ini yo jiin jnu'un ka siuku yo. Ti taka ja ndo'o yo ja skanda ini yo, suni siukan ni ndo'o maa ya, vasu tu kuiti naa kuachi ya. ¹⁶Nusa ti na kotu'va yo nava tu yu'u yo kin tu'va yo nuu Yandios,

chi maa ya ta'u jniñu nuu yo, ti nuu maa ya na kakanta'u yo. Chi mani ya jiin yo, ti maa ya kunda'u ini ya yo'o. Ti siki yukan iyo ndaa ini ya, ti chindee ya yo'o taka jinu ja nandi'i yo jnu'un ndee ini.

5 Ti taka sutu nación Israel ja ni ka kuña'nu na undi jana'an, maa Yandios ni nakaji chaa un nuu yivi, ti ni jani ya da ja na kuncha da ma'ñu sava jiin yivi ja kuu nuu Yandios. Ti jniñu da kuu ja soko da tijni nuu ndajniñu jiin kuiti ja kuu nuu Yandios ja kuu nuu kuachi ni ka sa'a yivi naa i. ²Ti xndaku vita da nuu yivi nu tu ka chaku va'a ini i jnu'un Yandios ja tu ka siuku va'a i jnu'un un. Kuu sa'a vita ini da jiin yivi un, chi suni maa da kuu iin yivi, ti suni ndo'o da taka nundo'o ja ka ndo'o yivi un. ³Ja siki yukan suni kanuu ja na soko da kuiti nuu Yandios ja siki kuachi maa da, ti ansu nini ja kuu kuachi yivi naa i. ⁴Ti ni iin chaa tu ni kuu saña'nu da maa da ja nduu da iin sutu kuña'nu ga, chi mani maa Yandios kuu ja ni nakaji chaa un, nanu ni nakaji ya Aarón undi najana'an. ⁵Suni sia'an ni kuu jiin Cristo, ansu maa ya ni saña'nu ya maa ya ja nduu ya maa sutu kuña'nu ga, chi su'va maa Yandios ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu ya ja ni ka'an ya sia'an:

Maa ra kuu Se'e ri. Vijna ti sa'a ri ja na nduña'nu ra, chi maa ri kuu Tata ra.

⁶Ti suni ka'an tuku ya nuu tutu ii: Kuu ra sutu ja kuu saa ni, sia'an nanu ni kuu Melquisedec.

Kachi tutu.

⁷Ti Cristo, nu ni kuncha ya nuu ñuyivi ja'a, vasu ni jikanta'u ya, ni

nde'e ya, ti ni kana jiin ko'o ya ja ni ka'an nda'u ya jiin Yandios, ja na nama ya Se'e ya nava tu kuu ya. Ti jandaa kuu ja kuu chajiyo ya Jesús nuu nundo'o un niku, ko ni siuku ya nava ni kachi ya ja na kondo'o Cristo. ⁸Chi vasu maa ya kuu Se'e Yandios, ko jiin taka nundo'o ni jito ya, yukan ni stuu ndijin ya nuu yo ja yiñu'un ni jandatu ya nuu Yandios. ⁹Ti nu ni siuku ndaa kuiti ya taka jniñu un, ti yukan ni kundaa kuiti ja maa ya kin nama ya yivi naa i nu na kandixia ndaa i jnu'un ya, ti sa'a ya ja na kuchaku i naa i ja kuu saa ni. ¹⁰Siki yukan ni nakani Yandios maa ya ja na kuu ya maa sutu kuña'nu ga, sia'an nanu ni kuu Melquisedec.

**Na koto yo maa yo ja tu xndoo
yo jnu'un ni kandixia yo**

¹¹Ti sia'an iyo kua'a jnu'un ja kuni xndaku ri nuu ra, ko yii ja xndaku ndi'i ri jnu'un un, chi ro'o naa ra ndee uun ini ra ja tu ka chu'un ini ra. ¹²Chi ja ni kuna'an ni ka kandixia ri jnu'un un, ti ja kuu xndaku ra jnu'un Yandios nuu yivi, ko siki ja ndee uun ini ra yukan kuu ja tu ka jitu ini ra, chi sa su'va ka kuni ra ja na xndaku tuku yo nuu ra nava ni ka keja'a ra undi nuu. Chi ka kuu ra nanu suchi yikin ja ka ji'i i niña lechu ja tuja'i kuu kaji yi staa. Sia'an ka kuu ra chi tu ka chaku ini ra ja na kutu'va ra uu ga jnu'un Yandios. ¹³Ti sia'an ka kuu ra nanu suchi yikin, chi tu ka chaku va'a ini ra jnu'un Yandios nava ni ka keja'a ka kandixia ra Cristo. Chi tu ka chaku ini ra jnu'un kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu

yo siki kuachi yo, ti vijna na kaka ndaa yo nava iyo maa ichi ya. Tu ka chaku ini ra jnu'un un. ¹⁴Ko taka ga yivi ni ka kandixia jnu'un Yandios, chi ka iyo tu'va injnuni i, chi ka jitu ini i ti ka skua'a i jnu'un ya. Ti siki un ni ka jnuu ini i ja sasiin i nau kuu ja va'a ti nau kuu ja kue'e.

6 Ja yukan kuu ja tukaa kanuu ja xndaku tuku ri jnu'un Yandios ja ni ka kutu'va ra undi nuu na ni ka keja'a ka kandixia ra Cristo. Ti vijna kanuu ja na kutu'va ra inga jnu'un siki Cristo. Tukaa nandi'i ja na xndaku ri ja na nakani ini ra nuu kuachi ra nava tu naa ra. Tukaa ga kanuu xndaku ri ja na kandixia ra jnu'un Yandios siki Cristo. ²Tukaa ga nandi'i ja na xndaku ri jnu'un un nuu ra naa ra, xi siki jnu'un skuanducha, xi jnu'un ja chaa yo nda'a yo xini yivi, xi jnu'un siki ja nandoto ndiyi, xi jnu'un siki ja jna'nu ndatu yivi ja kuu. Tukaa ga kanuu kuu ja na xndaku ri jnu'un un nuu ra. ³Ko vijna ti va'a ga ja na xndaku ri tijni ga jnu'un kanuu ja kuu siki Cristo. Ti sa'a yo yukan nu na kua'a ya jnu'un kuchaku nuu yo ti'li ga.

⁴Chi ka iyo yivi ja ni ka jiniso'o i jnu'un Yandios siki Cristo. Ti ni ka xndoo ndixia i ichi kue'e ni ka jika i un nu ni ka jiniso'o i jnu'un Yandios siki Cristo, chi ni ka nakuni i ja Yandios, Ya kancha andivi, ni kunda'u ini ya maa i. Ti suni ja ni ka ni'in i Espiritu Santo. ⁵Ti jnu'un Yandios ja ka'an siki Cristo, ja ni ka nakuni va'a i jnu'un un, ti ni ka jini i jniñu ña'nu ga ja ni ka jna'an i naa ni ka keja'a ka kandixia i. Ti

taka jniñu ña'nu un na koo kua'a ga ja kuu inga kivi kii. ⁶Ti siki yivi un, nu na nakaka yata i ja tukaa ga kandixia i jnu'un Yandios siki Cristo, yukan ti tukaa ga kuu nandeokuñi i nuu jnu'un Yandios ja na nakani ini i nuu kuachi ka'nu un, chi kuu un nanu ja kankuachi tuku i ja'a Cristo ja tu kuu ya maa Se'e Yandios, nanu ja iin ni kuu i jiin yivi ja ni ka jatakaa ya nuu nda cruz. Ti siki kuachi ka'nu un ni ka naa ini i ti tukaa ga ka ñukuu ini i Cristo, ti yukan kuu ja ka yisikinchara i Yandios nuu taka ga yivi, chi skata i maa i yaku i nuu chitu un jiin jnu'un un. ⁷Ti yivi un kuu i nanu ñu'un ja nu kuun sau nuu ti ndi'i ni nducha un ji'i. Ko nu ni kuva'a itu nuu, ti va'a koo jiin taka chaa ka sajniñu nuu ñu'un un. Nu sia'an ti kusii ini Yandios jiin chaa un. ⁸Ko nu nakua'a mani iñu jiin inga nuu yuku ndeva'a, yukan ti kachi chaa xiin ñu'un un ja va'a ga na kayu jiin ndi'i ja iyo nuu. Ti suni siukan jna'nu ndatu yivi nu na nakaka yata i.

Jiin jnu'un ndee ini ti kundee yo

⁹Ti siki taka ro'o ñani, vasu ka'an ri taka jnu'un un jiin ra, ko ñukuu ndaa ini ri ja tu jna'nu ndatu ra. Chi su'va ni chindee ya ro'o jiin taka jniñu ni sa'a ya ja kuu ra naa ra, ti jiin yukan keta'u ra nuu ya. ¹⁰Chi jini va'a yo ja iyo ndaa kuiti ini Yandios. Ja yukan kuu ja tu naa ini ya taka jniñu va'a ka sa'a ra, nanu kunda'u ini ra ñani jna'an ra, ja suni ka yi'i da jiin Cristo, jiin ja ni ka junukuachi ra nuu da, ti sia'an siin ra jiin jniñu va'a un.

¹¹Ko ndiyo ini ri ja na chu'un ini ra ti siin ra jiin jniñu va'a un undi kivi na nakuaka Yandios ro'o, ti sa kuñukuu ini ra ja ni'in ra ta'u ra nuu ya. ¹²Ko tu ka'ncha ini ra nanu ka sa'a chaa kuxi un. Su'va kukutu ini naa ra ti siin jiin jnu'un ndaa Yandios sia'an nava ni ka kandixia ndaa sava yivi, ti ka siuku ndaa i, ti keta'u i nuu Yandios nava ni chiso jnu'un ya.

¹³Na ni chisojnu'un Yandios nuu tata yo Abraham jana'an, ti ni ndakuni'in ya maa ya ja ni ka'an ndaa ya, chi tukaa ga nau inga ndakuni'in ya ja kuña'nu ga, chi maa iin ni ya kuu ja ja'a jandaa ya. ¹⁴Ti ni ka'an ya: “Jandaa ndixia ja va'a xaan na sa'a ri ro'o, ti sa'a ri ja na ndukua'a xaan jna'an ra”, ni kachi Yandios jiin Abraham. ¹⁵Ti ni ndatu kuee Abraham kua'a kuiya undi ni ni'in da nava ni chisojnu'un Yandios nuu da. ¹⁶Ti nu na chisojnu'un taka yivi, ti ndakuni'in i sivi iin chaa kuña'nu ga ja kuu maa i. Nu iyo iin jnu'un ndajnu'un i, ti nu iin chaa ka'an chisojnu'un da jiin sivi Yandios, yukan ti kukuee ni, ti tukaa ga ndajnu'un da.

¹⁷Ti yukan maa Yandios, vi'i ga kuni ya ja na kenda ndijin ga taka jnu'un ni chiso ya, ja tu kuiti nakani yata ini ya siki taka ja ni keyu'u ya ja kua'a ya nuu i. Yukan ti ni chisojnu'un ya jiin i. ¹⁸Jiin yukan chaku va'a ini yo ja tu kuiti nakani yata ini ya. Ti jandaa kuu yukan chi ni chisojnu'un ndaa ya ja siuku ya jnu'un ya. Ja yukan kuu ja ni nama ya yo'o kivi na ni ka nakani ini yo, ti ni ka xndoo yo taka jnu'un ndeva'a nava ni

kunchuku yo. Yukan kuu ja ka iyo jnu'un ndee ini yo. Ti ka ñukuu ndaa ini yo ja na siuku ya jnu'un ya nuu yo, ti na ni'in yo ta'u kua'a ya nuu yo. ¹⁹Ti ka ñukuu ini yo ni'in yo ta'u ja kua'a ya nuu yo. Chi jandaa ndixia kuu ja ni ja'a ya jnu'un un nava tu na tu'u ini yo, nanu tu kanda iin barco nu na chi'i kunu yo ancla chii nducha, ti tu skanda barco un nu y'i ancla un. Ti sia'an kuu jnu'un ni chisojnu'un Yandios nuu yo. Chi nu na kukutu ini yo ti kuñukuu ini yo ja kivi yo nuu kancha ya, nanu ni kivi sutu kuña'nu un ichi jata sa'ma yindaka ini ve'e ii Yandios. Chi vijna ti yo'o ja ka ñukuu ndaa ini yo ya, ti kuu kivi yo nuu kancha maa ya vijna. ²⁰Ti kivi ndixia yo, chi xnakan ni kivi Jesús ja ka'an ya ja'a yo. Ti sia'an ka'an ya, chi ja kuu saa ni ni nduu ya iin sutu kuña'nu ga, nau ni kuu sutu Melquisedec najana'an.

Kuu Jesús sutu nanu ni kuu Melquisedec

7 Ti maa Melquisedec ni kuu da rey ñuu Salem, ti ni kuu da sutu nuu Yandios kuña'nu xaan. Ti ni jan nujna'an da Abraham na vendii da nu ni kundee da ni ka kanaa da jiin taka ga rey un, ti jnu'un ni jikanta'u da nuu Yandios kuu ja na chindee ya Abraham. ²Ti taka uxi ndajniñu ja ni skenchaa Abraham nuu taka rey un, ni ja'a da iin iin taka yukan nuu sutu Melquisedec. Ti sivi Melquisedec kuni ka'an “Rey ja sa'a niña jniñu ndaa.” Ti suni nani da rey ñuu Salem, ti jnu'un Salem kuni ka'an “Rey sa'a ja na kukuee.” Ti jiin

yukan suni nani da: “Rey ni sa'a ja ni iyo ndee, ni iyo sii ini yivi.” ³Ti tu ka'an tutu ii Yandios jnu'un siki Melquisedec ja ni iyo tata da, ni iyo nana da, ni tu ndenda ni iin jna'an da jana'an. Ti suni tu ka'an nuu tutu ii nama ni kaku da, ni nama ni ji'i da. Chi ni kuu da sutu nanu kuu Jesús, Se'e Yandios, chi ja kuu saa ni ni siin jniñu da ja kuu da sutu.

⁴Ti kani ini taka ra naa ra nasa ni kuña'nu Melquisedec, ja undi tata yo Abraham najana'an. Suni ni kuña'nu da, ko ni ja'a da iin iin ndajniñu nuu taka uxi ja ni kenchaa da nuu taka ga rey un. ⁵Ti ja ka jini yo ja taka uxi ndajniñu ja ka ni'in yivi, na kua'a i iin iin nuu taka chaa ka kuu sutu, chaa ni ka kuu jna'an Leví najana'an. Ti sia'an ni kuu nava ka'an ley Moisés. Ti ni ka ki'in da nuu yivi vasu ka kuu i jna'an da, vasu maa iin ni Abraham ni kuu tata da naa da. ⁶Ti Melquisedec vasu tu ni kuu da jna'an Leví jana'an, ti vasu sia'an, ko ni ki'in da iin iin nuu siki taka uxi ja ni ja'a Abraham nuu da. Ti suni ni jikanta'u da nuu Yandios ja na chindee ya Abraham, vasu Abraham ni kuu maa chaa ni chisojnu'un ya nuu.

⁷Ti jini va'a yo ja chaa kuña'nu ga kuu ja ni jikanta'u nuu Yandios ja kuu iin chaa nukuu. ⁸Ti vijna chi taka sutu ka ki'in da iin iin nuu siki taka uxi ja ka ñava'a yivi naa i, vasu taka sutu un suni kuū da, ti nasia'a da jniñu da nuu inga chaa. Ti Melquisedec suni ni ki'in da, ko ja siki maa da chi ka'an tutu ii Yandios ja siin jniñu da nanu ja chaku da undi vijna. ⁹Ti suni

kuu ka'an yo ja Leví, chaa ni ki'in iin iin nuu taka uxi ndajniñu ka ñava'a yivi, ti suni sa'a yo ja nuu maa da ni ki'in Melquisedec iin iin nuu siki taka uxi un. Chi ja ni ja'a Abraham nuu Melquisedec, ti yukan kuu ja suni ja ni ja'a da nuu maa Leví jiin tendi'i jna'an da ja kii. ¹⁰Chi nuu jna'an da ja ni xnukoo tata yo Abraham jana'an ni kuu Leví, ti vasu changa ga kaku da kivi ni ka ndejna'an Melquisedec jiin Abraham. Ti nanu ja ni ja'a Leví uxi nuu iin iin un kuu ja ni ja'a Abraham.

¹¹Ti nuu jna'an Leví jana'an ni kii sutu Aarón jiin taka sutu ni kikoyo ga. Ti taka da ni ka xna'an ley Yandios nuu yivi Israel jana'an. Sa ti ni kuu sa'a ndixia da ja kendo ndaa yivi jiin ley un niku, ti va tukaa kanuu ja na nukuiñi inga nuu sutu ja kuu Aarón jiin taka ga jna'an da. Ti inga nuu sutu un kuu Cristo ja kuu nanu ni kuu Melquisedec. Chi sa ti ni ka siuku ndaa ndi kuiti da jiin taka jnu'un un, va ja ni ka kundaa taka yivi Israel niku. Va tu kanuu ja kii nukuiñi inga sutu nuu jna'an Aarón, ko ja yukan su'va ni kii inga sutu nanu ni kii sutu Melquisedec. ¹²Ko nu na nasama inga sutu, ti suni nasama da ley xndaku da. ¹³Nusa ti ni sama ndixia ley yukan, chi ka'an nuu tutu ii Yandios ja Jito'o Jesús ni kuu inga nuu sutu, ti ni kaku ya nuu inga jna'an da jana'an, ti nuu jna'an da un ni kaku ya un, ni iin kuiti inga sutu tukaa ni ka kenda un. ¹⁴Chi jini va'a yo ja nuu jna'an Judá ni kaku Jito'o. Ti siki jna'an

un tu ni ka'an kuiti Moisés ja ni ka kuu i sutu.

¹⁵Ti siki yukan jini va'a yo ja Cristo ni nukuiñi ya ja kuu ya inga nuu sutu nanu ni kuu Melquisedec.

¹⁶Ti tu ni kuu ya sutu ja ni ka kaku nuu jna'an Leví nava ni ka'an ley jana'an, chi maa ya kuu sutu siki ja ndiso ya iin jniñu ña'nu ja na kuchaku ya ja kuu saa ni, ti tu naa kuiti ya. ¹⁷Chi siki maa Jesús ka'an Yandios nuu tutu ii ya:

Kuu ra sutu ja kuu saa ni, nanu sutu Melquisedec.

Ni kachi tutu.

¹⁸Ti jniñu ni ta'u ley jana'an ja kuu taka sutu, chi ni naa vijna, chi tu ni ni'in jniñu ja kendo ja kuu saa ni. ¹⁹Chi ley ni ja'a ya nuu Moisés, tu ni siuku ndaa kuiti un ja kendo ndaa yivi nuu Yandios. Ko vijna iyo iin jnu'un ndee ini jiin jnu'un ka'an inga sutu un, chi jiin jnu'un un kuyajni yo nuu maa Yandios. ²⁰Ja yukan ni ka'an ndaa Yandios ja Jesús kuu sutu yo. ²¹Chi taka chaa un, tu ni kachi maa Yandios ja na kuu da sutu. Chi nini ja kuu maa Jesús ni ka'an kaji Yandios ja na kuu ya sutu, chi ka'an nuu tutu ii:

Ni chisojnu'un teyii Jito'o Yandios, ti tu nakaka yata kuiti ini ya.

Kuu ra sutu ja kuu saa ni, nanu ni kuu sutu Melquisedec.

Ni kachi tutu.

²²Ti siki jnu'un ni ka'an Yandios un, ni kenda iin jniñu va'a ga ti ansu maa ley jana'an, chi maa Jesús ni siuku ndaa kuiti ya jnu'un teyii ni ka'an Yandios. ²³Ti taka ga sutu un, chi ni ka iyo kua'a da, ko taka da ni ka ji'i, ti tu ni kuu kuñii

da ja kuu saa ni. ²⁴Ja yukan kuu ja taka sutu un ni ka ji'i da, ko vijna maa Jesús tu kuú kuiti ya, ti kuñii ya ja kuu saa ni. Ti taka jniñu sa'a ya tu naa, vanuxia chaku ya sia'an ni. ²⁵Ja yukan kuu ja ndiso jniñu ya ja na nama ya yivi ja na kuchaku i ja kuu saa ni nu na natu'va i nuu Yandios siki jniñu ni sa'a Cristo. Chi chaku ya sia'an ni ti ka'an nda'u ya ja'a i nuu Yandios.

²⁶Ja sia'an kuu ja iin sutu kuña'nu xaan kuu Jesús ja ndiso jniñu ya nuu yo. Chi sutu ii kuu ya, ti tu iyo ni iin kuachi nuu ya, iyo ndoo kuiti ya, ti tu yí'i ya jiin yivi ka sa'a kuachi, chi kuña'nu xaan ga ya ja kuu taka ga jniñu ña'nu, undi nuu maa andivi kuña'nu ya. ²⁷Ti maa ya tu nandi'i ya ja sa'a ya nanu ni ka sa'a taka sutu ni ka kuña'nu Israel jana'an, ja ni ka kivi da ni ka soko da kuiti ja kuu nuu kuachi maa da xnakan, ti ni ka soko da kuiti nuu kuachi yivi naa i. Chi iin jinu ni soko ya maa ya ja'a yo ja kuu saa ni. ²⁸Chi jiin ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, ni ka nukuiñi taka sutu ka kuña'nu nuu yivi vasu ni ka sa'a da kuachi, ti siki un tu ni kuu ja siuku ndaa kuiti da. Yukan ti kuee ga ti ni ka'an Yandios. Ti jiin jnu'un ni ka'an ya yukan, ni jani ya Se'e ya ja na kuu ya sutu kuña'nu ga, chi maa iin ni ya ni siuku ndaa kuiti ja kuu saa ni.

Ka'an Jesús ja'a yo nuu Yandios ja iyo iin jniñu jaa

8 Iin ti jnu'un kanuu ga ja ni ka'an ri un kuu ja'a: ka ñava'a yo iin sutu kuña'nu nanu ni ka'an ri, ti kuña'nu ya nuu andivi, chi

kancha ya xiin Yandios nuu ta'u maa Yandios jniñu kuña'nu ga undi andivi. ²Ti vijna kuu ya sutu undi andivi nuu junukuachi ya ja'a yo nuu maa ve'e ii nuu Yandios. Ti maa Jito'o Yandios ni sa'a ve'e ii un, ansu iin iin yivi, chi tu kaa un nanu kaa ve'e ii jana'an ja ni ka sa'a yivi. ³Ti taka sutu ka kuña'nu un ni jani Yandios ja na soko da ndajniñu jiin kuiti ja kuu ta'u nuu Yandios. Ja sia'an kuu ja Cristo Jesús suni iyo na'iin ja ni soko ya nuu Yandios, chi maa ya kuu sutu. ⁴Ko sa ti ni kuncha ga Jesús nuu ñuyivi ja'a niku, ti va tujai' kuu ya sutu, chi ni ka iyo ga sutu ja ka soko da kuiti nava ka'an ley Moisés. ⁵Ti jniñu ja ka sa'a sutu Israel un, tu kejna'an iin nuu jiin jniñu ña'nu ga ja sa'a maa Yandios, Ya kancha andivi. Yukan so ka natejna'an da ja ka ndaku ini maa da nasa kuu nava ni xndaku Yandios nuu da. Ti sia'an kuu chi jini ndaa yo ja Yandios ni xndaku nuu Moisés na kivi ni keja'a sa'a da ve'e nii najana'an xaan, ti ni kachi ya: “Va'a koto nchaa ra nasa sa'a ra taka jniñu nava kaa taka ja ni xna'an ri nuu ra undi xini yuku un”, ni kachi Yandios jiin da. ⁶Ko vijna chi sa'a Cristo jniñu ña'nu xaan ga ansu ja ni ka sa'a taka sutu un, chi ndiso ya jniñu nava iyo iin jniñu jaa ja va'a xaan ga, chi jniñu un kuu jnu'un ka'nu ga ja ni chisojnu'un Yandios ja sa'a ya.

⁷Chi ley ja kuu jniñu ni ja'a Yandios nuu Moisés, nu ni siuku ndaa kuiti ni kuu, ti tukaa kanuu ja koo inga jniñu, ko tu ni kuu siukan, ⁸chi yivi Israel un tu ni ka siuku ndaa kuiti i jiin jniñu yoso nuu ley

un. Chi ni ka'an Yandios jiin i nanu kachi tutu ii ya:

Kii kivi ja na nasa'a ri iin tratu jaa jiin yivi ñuu Israel jiin yivi ñuu Judá, kachi Jito'yo Yandios.

⁹Ti tukaa koo nanu ni iyo jniñu ja ni sa'a ri jiin taka tata i jana'an Israel na jana'an na ni keni'in ri yivi un nuu nación Egipto.

Ko tu ni ka siuku va'a taka i jiin jniñu yoso nuu ley ni ja'a ri.

¹⁰Nusa ti su'va na koo jniñu nasa'a ri jiin yivi Israel vijna, undi na jaa kivi un.

Ti ja'a kuu jniñu, kachi Jito'o Yandios.

Sa'a ri ja na nuku'un inijnuni i ley ri, ti na sa'a ri ja na kuñukuu ini i ti na kuandatu i nuu.

Yukan na ti kuu ri Yandios nuu taka i, ti maa i nduu yivi maa ri.

¹¹Ti yivi un tukaa nini kuu ja na xndaku nuu jna'an i ja nau kuu maa Jito'o Yandios.

Chi tendi'i yivi un kuni ndaa i ja kuu ri Jito'o, vasu kuu yivi kuachi xi yivi ña'nu ga.

¹²Ti siki jniñu jaa un kuu ja kuan ka'nu ini ri nuu kuachi i, ti tukaa ga ndaku ni'in ri kuachi un, chi maa ri kuu Jito'o Yandios.

Ti tukaa kankuachi ri ri siki i ja siki jniñu ndeva'a un.

Ni kachi Yandios.

¹³Ti ja ni ka'an ya ja kua'a ya iin jniñu jaa, kuni ka'an un ja tukaa kuajniñu jnu'un ja ni ja'a ya undi najana'an. Ja yukan na ti jini yo

ja iin ja ni ku tu'u, tukaa kuaniñu. Yukan chaku ini yo ja kuan kuyajni naa.

**Nasa ni ka chiñu'un yivi
Yandios jana'an**

9 Ti jnu'un najana'an un ni ta'u ndaa jniñu nasa chiñu'un yivi Yandios, jiin nasa koo se'e ii nuu ñuyivi ja'a. ²Ti ni ka sa'a i iin ve'e ii ja ni ka sa'a i jiin ñii, ti ni iyo uu ve'e. Ti ini iin ve'e ja nani ve'e ii, ni kundichi iin candelero oro, jiin mesa oro ni kunchuku staa stila ii nuu. ³Ti ni iyo iin sa'ma ndita ja sasiin inga ve'e ja nani ve'e ii xaan ga. ⁴Ti ini yukan ni iyo iin altar niña oro, nuu kayu suxia kutu vixi. Ti suni ni iyo iin jajnu nuu kañu'un ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, ti ni tu'u siki jajnu un ni ka nakuaka i niña oro, ti ini jajnu un kande iin tindo'o ja ñu'un iin nuu staa ii nani maná ja kuni ka'an staa ni kii undi nuu andivi. Ti suni yukan kande yujnu sutu ni kuña'nu ni nani Aarón ja ni nenenduu yuku i, jiin laja yuu nuu yoso ley ni ja'a Yandios nuu Moisés. ⁵Ti siki jajnu un kanchuku uu nuu ángel ka iyo ndijin ja ka xna'an ja yukan kancha maa Yandios kuña'nu. Ti jiin ndijin i un ka jasi i nuu niñi kuiti kanchuku yuyu siki jajnu un, ja yukan ni kuu nuu ni iyo jnu'un ka'nu ini Yandios nuu yivi. Sia'an ni kuu ko vijna tukaa ka'an yo jnu'un un.

⁶Ti na ni jinu taka un, ti nuu nuu ni ka kivi taka sutu ini ve'e un ja ka sa'a jniñu da ja ka kuu da sutu. ⁷Ko inga ve'e ii xaan ga un, tu kuu kivi sava'a ni ga sutu xi sava'a ni ga

yivi. Chi maa iin ni sutu kuña'nu ga un kuu ja kivi iin vanuxi ni jinu ja kuu ni kuiya. Ti suni tu kuu kivi da nu tu iyo niñi kuiti ja soko ja nuu Yandios ja kuu nuu kuachi maa da jiin nuu kuachi yivi ni ka sa'a naa i, ja tu ni ka jini i ja ni kuu iin kuachi. ⁸Ti jiin jnu'un un ni xna'an Espiritu Santo ja na ni iyo ga ve'e ii nuu ñuyivi jana'an, ti tu iyo jnu'un ja kivi koyo yivi nuu ii xaan ga un. ⁹Chi taka yukan kuu ja xna'an nuu yo nasa kuu kivi vijna. Chi taka i ni ka soko ndajniñu ja kuu ta'u jiin kuiti nuu Yandios, vasu tu ni kuu sandoo iin jinu ni inijnuni i. ¹⁰Chi taka ja ni ka sa'a i ini ve'e ii jana'an un, ni kuu ja siki yiki kuñu yo, nasa kaji yo, nasa ko'o yo, nasa ndundoo yo. Ti ni jajniñu yukan undi ni kii Cristo jiin iin jniñu ña'nu ga, ja undi sa ti tukaa ga ni siin.

¹¹Ti vijna chi ja ni kii Cristo, ti maa ya kuu sutu kuña'nu xaan ga, chi ndiso ya iin jniñu ña'nu, ti ni ni'in ya ja taka ja kuni kua'a Yandios nuu yo. Ti maa ya kuu sutu nuu ve'e ii ga undi andivi ja kuña'nu ga ti va'a ga, ansu ve'e ii jana'an, chi ansu jiin nda'a yivi ni kuu ja kachi yo ja nanu ñuyivi ja'a kuu. ¹²Ti ja ni kivi ya nuu andivi nuu kancha Yandios nuu ii xaan ga, tu ni soko ya niñi ndixi'yu xi niñi chelu, chi ni jati ya niñi maa ya na ni ji'i ya. Ti jniñu ña'nu ni sa'a ya un ni kuu iin jinu ni ja kuu saa ni, ja ni soko ya maa ya nuu Yandios ja siki yo, ti sa ni kivi ya andivi. Ti sia'an ni nama ya yo'o ja na kuchaku yo ja kuu saa ni. ¹³Ti ja na nundoo yivi un ni ka soko da niñi xndiki jiin niñi ndixi'yu, jiin chelu

kuachi ja na kayu nuu altar un, ki'in da yaa un ti joso da siki yivi ja na ndundoo i. Yukan na ti ndundoo tuku i ja chiñu'un i Yandios. Chi nava na ndundoo yivi un ti ka soko da niñi xndiki jiin niñi ndixi'yu, ti yaa chelu kuachi ja ni kayu nuu altar kuu ja joso da nuu taka yivi ja na ndundoo i, ti siukan ndundoo tuku i ja chiñu'un i Yandios. ¹⁴¿Nu sia'an ni iyo, ti ansu ii ga niñi Cristo nu? Jandaa kuu ja ii ga, ko maa Espiritu ni chindee ja na siuku ndaa kuiti ya jniñu un, ti sia'an ni sa'a Espiritu, chi iin ni kuu Espiritu jiin Cristo ja kuu saa ni. Ti jnu'un jana'an un ni jajniñu niñi taka kuiti. Ko kuña'nu xaan ga jniñu ni sa'a maa Cristo jiin niñi ya ja ni jati ya na ni ji'i ya, chi jiin jniñu ña'nu un ni sandoo Cristo yo'o naa yo nava tukaa kuncha kuachi yo jiin inijnuni yo, nava yukan na ti tukaa kundiyoyi ini yo ja sa'a yo jniñu kue'e, ja sasiin yo maa yo nuu Yandios, ti naa yo. Chi su'va iin jniñu ña'nu ni sa'a Cristo. Yukan sa'a ja niñi na kundiyoyi ini yo sa'a yo mani jniñu ja kuu nuu maa Yandios, chi maa ni ya kuu Ya chaku.

¹⁵Ti siki jniñu ña'nu ni sa'a Cristo ja ni ji'i ya, yukan kuu ja ndisojniñu ya nava ni iyo jnu'un jaa ja kancha ya ma'ñu sava jiin yo ja kuu nuu Yandios. Chi na ni ji'i ya ni chunaa ya taka kuachi yivi nava ni iyo jnu'un jana'an ja ni ja'a Yandios nuu Moisés. Ti jiin jniñu ña'nu ni sa'a Cristo na ni ji'i ya ni ja'a ya jandaa ja ni siuku ndaa kuiti ya jnu'un Yandios yukan nuu taka yivi ja kana ya, ti jnu'un un kuu ja kua'a ya ta'u nuu yivi un ja kuu saa ni.

¹⁶Chi jini yo ja ka iyo yivi ka sa'a iin jniñu ja ka ka'an siki yaji ja kuu se'e i, ti nijniñu un undi nu ni ji'i yivi xiin ñu'un un. Ti nu iyo iin jnu'un, jini yo ja nu iin chaa na sa'a da iin tutu ja ka'an ja kua'a da ta'u se'e da, ti undi nuu ni ji'i da, sa ni'in jniñu tutu un. ¹⁷Ko nu ni chaku ga yivi xiin tutu un, ti changa ga kuajniñu, chi undi nu ja ni ji'i da, ti sa kuajniñu. ¹⁸Ti ja siki jnu'un jana'an un, suni ni ka ji'i kuiti, ti ni ka jati ti niñi ti, ja jiin yukan ni kundaa nava ka'an jnu'un jana'an un. ¹⁹Chi na ni ka'an Moisés nava ni iyo jnu'un yoso nuu ley un nuu ndi'i nación Israel, ti ni ki'in da niñi chelu un jiin niñi ndixi'yu, sakanuu da jiin nducha, ti ki'in da ixi kua'a, jiin yuku hisopo ti joso yuyu da niñi un siki tutu ley Yandios jiin siki tendi'i yivi naa i. ²⁰Ti ni kachi Moisés: “Ja'a kuu niñi ja kua'a jandaa siki jniñu ni sa'a Yandios jiin yo”, ni kachi da. ²¹Ti suni ni joso Moisés niñi un ini ve'e ii ja ni kuu jiin niñi, jiin siki taka ndajniñu ja ka jajniñu da ja ni ka chiñu'un da Yandios. ²²Ti ja siki jnu'un jana'an un, ja yajni ndi'i, chi ka'an ndaa ley Yandios ja na ndundoo jiin niñi kuiti. Chi nu tu kati niñi kuiti un, ti tu kuu kuanka'nu ini Yandios nuu kuachi yivi un.

Ni nasoko Cristo maa ya ja ni kenchaa ya kuachi yo

²³Ti ja nava ni iyo jnu'un jana'an un, ti taka ndajniñu ni ka jajniñu da ini ve'e ii, ja ni ndundoo jiin niñi kuiti un, tu ni ka nduu nava kaa nuu maa andivi. Chi ja na nduu nava kaa

nuu andivi, ti nandi'i un iin jniñu kanuu ga ja kuu taka jniñu ni kuu un. ²⁴Ti Cristo chi tu ni kivi ya nuu iin ve'e ii ja ni sa'a yivi, ja na sa'a ya iin jniñu nanu ka sa'a da ini ve'e ii un najana'an un. Chi jniñu jana'an un ni stuu ndaa inga jniñu ña'nu ga ja ni sa'a Cristo, ti jiin yukan ni ka kendo ndaa yo nuu Yandios. Ti siki jniñu ña'nu un, ja ni kivi Cristo andivi nuu kancha Yandios, ti yukan kancha ya ka'an ya ja'a yo naa yo. ²⁵Ti maa sutu Israel ka kuña'nu ga un ni ka kivi da naa kuiya ini ve'e ii ja soko da niñi kuiti. Ko Cristo tu ni sa'a ya siukan, ja soko ya maa ya tijni jinu, chi iin jinu ni ni soko ya maa ya ja kuu tendi'i yo. ²⁶Chi nu ni sa'a Cristo sia'an nanu ni ka sa'a sutu ni ka kuña'nu ga nuu nación Israel un, ti va taka kuiya soko ya maa ya ja na kuñ ya, undi na ni jankoo ñuyivi ti undi vijna ja kenchaa ya kuachi. Ti tuu, chi kivi ja kuan ndi'i ja'a ni kenda ndijin ya iin jinu ni ja kuu saa ni, ti ni soko ya maa ya ja ni kenchaa ya kuachi yo, ja tukaa ga kuña'nu kuachi un siki yo. ²⁷Ti sia'an nanu ka ji'i yivi iin jinu ni, ti suni sia'an kii juicio ja xndichi Yandios i, ja na sa'a ndaa ya taka jniñu ni ka sa'a i nuu ñuyivi ja'a, ²⁸ti suni siukan ni ji'i Cristo iin jinu ni ja ni soko ya maa ya ja ni naki'in ya kuachi yivi naa i na ni ndo'o ya nundo'o. Yukan ti jaa iin kivi nu nchaa ndijin tuku ya inga jinu, ko ansu ja soko ya maa ya ja na kenchaa ya kuachi, chi sa su'va kii nakinse'e ya yivi ka ndatu ja nchaa ya.

10 Ti ja siki ley ni ja'a Yandios nuu Moisés, so ni

natejna'an ja kuu inga kivi kii, nu na siuku ndaa kuiti taka ja ka'an nuu ley un, ko maa ley un tu ni siuku ndaa kuiti. Ja sia'an kuu ja tu ni kuu ja sa'a ndaa kuiti ley un ja taka yivi ka chiñu'un Yandios, na kendo ndaa i nuu ya iin jinu ni. Tu ni kuu siukan, chi taka yivi Israel un ni kuu ja ni ka soko i kuiti ja kuu kuachi i ndi kuiya ndi kuiya. ²Chi tu ni kuu sa'a ley un iin jinu ni ja na kendo ndaa i nuu Yandios. Chi nu ni ka siuku ndaa kuiti i ley un, ti va tukaa kuiti siin i ja soko i kuiti ja kuu nuu kuachi i ja kuu iin jinu ni ja na kendo ndaa i nuu Yandios, ti taka yivi ja kuni chiñu'un Yandios tukaa kankuachi kuachi un siki i jiin inijnuni i. Ko nu tu ni kuu sia'an jiin ley jana'an un, ³chi taka i ni ka soko kuiti ja taka kuiya, ja ka nuku'un ini kuachi i. ⁴Chi niñi xndiki un jiin niñi ndixi'yu un, tu kuu kuiti kenchaa kuachi yo. ⁵Ja yukan kuu ja na ni kii Cristo nuu ñuyivi, ti ni ka'an ya jiin Yandios:

Ja ni ka soko yivi kuiti, jiin ja ni ka soko i ndajniñu ja kuu ta'u nuu ni.

Ko ansu nini taka ndajniñu ja ni ka soko i un kuni ni.

Chi ni ja'a ni yiki kuñu maa na ja na soko na nuu ni.

⁶Chi tu ni jajna'an ini ni ja ni ka ja'ma i kuiti ja soko i ti, xi ja soko i sava'ni ga inga ndajniñu ja na kenchaa i kuachi i.

⁷Ja yukan kuu ja ni kachi na jiin ni: “Ko nde'e ni, ja'a kancha na, ti iyo na ja na siuku ndaa kuiti na jniñu ja kusii ini maa ni, Tata na Yandios.

Chi sia'an ja yoso jnu'un un siki na nuu tutu ii."

Ni kachi Jesús.

⁸Ti xnakan ni ka'an ya ja ansu nini ni jajna'an ini Yandios ja ni ka soko i kuiti, jiin na ni ka soko i ndajniñu ja kuu nuu ya, ni ja ka'ma i kuiti ja soko i ja na kenchaa kuachi i, vasu siukan ni ta'u ley jniñu. ⁹Yukan ti ni ka'an tuku ya: "Ko nde'e ni, ja'a kancha na, ti iyo na ja na siuku ndaa kuiti na jniñu ja jajna'an ini maa ni, Tata na Yandios." Ti ja ni ka'an ya siukan ni sa'a ya ja na jankuñi ja ka soko i taka kuiti, chi ni kachi ya ja soko ya maa ya. ¹⁰Ti siki yukan ni siuku ndaa kuiti Cristo Jesús jniñu ni tatu Yandios nuu ya nava na ndivikoyo yo jiin Yandios. Ti jniñu ja ni sa'a Cristo Jesús kuu ja ni soko ya yiki kuñu maa ya iin ni jinu ja kuu saa ni. Ti jiin jniñu ña'nu un ni ka kendo ndoo yo ja nduu yo yivi Yandios.

¹¹Ti taka sutu yukan, chi ndi kivi ni ka sajniñu da nuu Yandios, ti taka ni jinu ni ka ja'ni da kuiti ka soko da. Ti taka un tu kuu kuiti kenchaa kuachi yo. ¹²Ko sutu jaa ja kuu maa Cristo Jesús, chi iin jinu ni ni soko ya maa ya nuu kuachi yo ja kuu saa ni. Ni sino ndi'i ya jniñu un, ti sa ni ndaa ya nu andivi nuu kancha ya nda'a kua'a Yandios ja kuña'nu ya. ¹³Ti yukan kundatu ya vijna, undi kivi na kundee ya jiin taka ja ka jito u'u ya. ¹⁴Chi ja ni soko ya maa ya iin jinu ni, ti jiin yukan ni siuku ndaa kuiti ya ja kuu saa ni ja na kendo ndaa yivi nuu Yandios. ¹⁵Ti maa Espíritu Santo, suni ni ka'an kaji ya jnu'un un, chi xnakan ni kachi ya:

¹⁶Su'va koo jniñu jaa ja sa'a ri jiin yivi undi na jaa kivi un, kachi Jito'o.

Na sa'a ri ja na nuku'un inijnuni i ley ri. Ti na sa'a ri ja na kundio ini i kuandatu i nuu jnu'un yoso nuu ley ri.

¹⁷Yukan ti ka'an tuku ya: Ru'u kuu ja kunda'u ini nuu i, ti kuanka'nu ini ri nuu taka kuachi i jiin taka jniñu kue'e ni ka sa'a i.

Ni kachi ya.

¹⁸Nusa ti nu ja ni janka'nu ini Yandios nuu kuachi yo, ti tukaa ga iyo ni iin ja soko ga yo nuu Yandios ja kuu nuu kuachi yo.

Ni nuña ichi kivi yo nuu Yandios

¹⁹Ja yukan ñani, ka iyo tu'va yo jiin jnu'un ndee ini, chi kuu kivi yo nuu ii xaan nuu kancha maa Yandios. Ti kuu kivi yo siki ja ni jati niñi Jesús ja'a yo. ²⁰Ja yukan ni jiña ya iin ichi jaa, iin ichi va'a ga ja na jaa yo ti kuncha yo ja kuu saa ni, chi na ni ji'i ya ti ni te'nde sa'ma yindaka ja jasi ve'e ii xaan ga ini ve'e ii un, nuu ni kivi maa iin ni sutu kuña'nu nación Israel. Ko vijna siki ja ni ji'i Jesús, ti ni jiña ya ichi ja na kivi yo nuu ii xaan ga nuu kancha maa Yandios. Chi jandaa ndixia kuu ja kivikoyo yo ka'an yo jiin ya, ti ansu nini maa iin ni sutu ni ka kuña'nu najana'an kivikoyo. ²¹Ti Jesús kuu sutu kuña'nu xaan ga ja jito va'a ya yo'o, ja ka kuu yo se'e Yandios. ²²Ti siki jniñu ña'nu ja ni sa'a Jesús ja ni ji'i ya ja'a yo, ti ni nduu ya sutu kuña'nu nuu yo, ti na ko ndo'o ndaa ini yo maa ya ja nuu kancha Yandios ka'an yo jiin ya, chi

ñukuu ndaa ini yo ja kuantu'u ya yo'o. Chi ni sandoo Jesús inijnuni yo nava tukaa kuñukuu ini yo ja jna'nu ndatu yo jiin kuachi yo. Ti suni siki jniñu ni sa'a Jesús ni sandoo ya yo'o, ti ni ka ja'a yo jandaa yukan nu ni ka janducha yo.

²³Ja yukan kuu ja na ni'in ndaa yo jnu'un ka'an yo, ja ka ndiyo ini yo ni'in yo ta'u nuu Yandios. Ti tu nakaka yata yo, chi su'va na siuku ndaa kuiti yo taka jnu'un ni chisojnu'un ya nuu yo. ²⁴Ti na nakani ini yo nasa kua'a yo jnundee ini nuu ñani jna'an yo ja ka kunda'u ini jna'an yo, ja suni kandixia i Jesús, ti na sa'a yo niña jniñu va'a. ²⁵Ti nini na ndututu yo naa yo ja na chiñu'un yo ya, ti koto kaka yata yo nanu ka sa'a sava i. Su'va vi'i ga na kua'a jnundee ini nuu jna'an yo, ti siukan sa'a yo, chi ja ka jini yo ja kuan kuyajni kivi ka'nu ga nuu ndenda ya.

²⁶Chi ja ni chaku ini yo jnu'un va'a Cristo Jesús. Ni kandixia ndaa yo jnu'un ya chi ni janta'u yo, ko nu nini ndo'o ini yo ja sa'a yo kuachi ti xndoo yo jnu'un ya, ti tukaa ga inga iyo ja kenchaa kuachi yo. ²⁷Ti tukaa ndo iyo ja nama siki yo chi ni kuiti ini ya nuu yo, ti vijna so kundatu ka'nu yo iin nundo'o ka'nu xaan ga ja kii nuu yo kivi na chaa juicio, chi kii ñu'un ti kayu taka yivi ka jito u'u Yandios. ²⁸Chi undi jana'an nu ni ka sani'in ini yivi nuu ley Moisés, ti nu ka iyo uu xi uni yivi ka kankuachi siki i, ti iyo ja na kuu i, ti tundo kunda'u kuiti ini nuu i.

²⁹Nu sia'an ni kuu un, ti cnasa ndo'o ini ra siki yivi ja ni ka kuxio

nuu ichi Yandios? Na kondo'o xaan yivi un, chi ka jañu ni'no i Se'e Yandios, ti ka skexiko i niñi ya ja ni jati ya, ti jiin jniñu ña'nu un ni kundaa kuiti jnu'un jaa un ja ni nakinse'e ya i. Ti nu na kuxio i nuu ichi ya, ti sa'a ndeva'a i siki Espiritu Yandios, ya sa'a ja ka ni'in yo jnu'un ya ja ni ka kandixia yo Cristo Jesús. ³⁰Chi ja ka jini yo ja maa Yandios ni kachi: “Maa ri na kua'a ja kondo'o yivi nava kuu ya'u nu ja ni sa'a i”, ni kachi ya. Suni ni kachi ya: “Maa Jito'o na xndichi ndaa ya siki kuachi yivi ni ka kachi ja ka y'i'i i jiin ya.” ³¹Na nda'u yivi tu kandixia ndaa, chi iyo xaan ga nundo'o kondo'o i nuu nda'a Yandios, yaa chaku.

³²Ko nuku'un ini naa ra nasa ni kuu na ni nuña ndijin inijnuni ra ja ni ka kandixia ndaa ra jnu'un Cristo, ti ni ka jito ra nundo'o, ko ni ka kundee ra ti tu ni ka jika yata ra jiin jnu'un un. ³³Vasu ni ka ka'an ndeva'a yivi siki ra ti ni ka ndo'o ra nuu chitu un jiin, ko sava ra tu ni ka yu'u ja kujiin jiin ra naa ra kivi ni ka jna'an ra nundo'o. ³⁴Ti suni ni ka kunda'u ini ra nuu yivi ni ka iin vekaa ja siki jnu'un Cristo. Ti ni ka iyo sii ini ra, tu ni ka ndi'i ini ra ja ni ka kenchaa yivi taka ja ni ka ñava'a ra. Ko tu ni ka nandi'i ini da un chi vi'i ga ni ka kusii ini ra ja ka jini ndaa ra ja vi'i ga ka ñava'a ra nuu Yandios, ti yukan tu naa kuiti, ti ansu ja ni ka kenchaa yivi un nuu ra naa ra. ³⁵Nusa ti koto sia ra jnu'un Jesús nava ni kandixia ndaa ra, chi ka'nu xaan iin ta'u ni'in ra ja siki un. ³⁶Ti koto xndi'i ra ini ra, ti siuku ndaa jniñu ni ta'u

Yandios nuu ra, chi ni'in ra ta'u ja ni chisojnu'un ya. ³⁷Chi sia'an ka'an tutu ii Yandios:

Ja ni kuyajni ndaa kuiti ndenda Cristo ja ndiji ya, ti tukaa kukuee ya.

³⁸Taka yivi ni ka kandixia ja ni ji'i Cristo ja'a i, nuu yivi un kachi Yandios ja iyo jnu'un ka'nu ini ya nuu kuachi i.

Ti yivi un keta'u i nuu ya, ti kuchaku i ja kuu saa ni.

Ko nu na kaka yata i, ti tukaa ga kusii ini ri jiin i.

Ni kachi Yandios.

³⁹Ko yo'o chi tu ka kuu yo nanu yivi ja ka jika yata, ti ka jna'nu ndatu i. Chi ka kandixia ndaa yo jnu'un Cristo Jesús, ti ni'in ta'u yo ja kuchaku ja kuu saa ni.

Jnu'un kandixia ndaa yo

11 Ti ja kandixia yo iin jnu'un kuu ja ñukuu ini yo ni'in yo taka ja ndiyo ini yo. Suni ja kandixia yo jnu'un Yandios iyo ndaa jnu'un un ini yo ja iyo ndixia taka ja tu ja'i kuni yo vijna. ²Ti tijni yivi jana'an, ni jajnu'un Yandios maa i chi ni ka kandixia ndaa kuiti i.

³Siki ja kandixia yo jnu'un Yandios kuu ja ka ñukuu ini yo ja ni sa'a ya ñuyivi jiin andivi, jiin nini jnu'un ni ka'an ya. Ti jiin jniñu ña'nu ndiso Yandios ja tu ni jini yo, ni jankoo taka ja jini yo vijna.

⁴Ti iin chaa ni nani Abel najana'an siki ja ni kandixia da jnu'un Yandios, ni kuu ja ni soko da iin ja va'a ga nuu ya ti ansu Caín. Ja yukan kuu ja ni ja'a Yandios jandaa ja iyo ndaa ini da,

chi ni janta'u ya ja ni soko da kuiti nuu ya. Ti vasu ja ni ji'i da, ko ka ndakuni'in ga ya jnu'un da jiin yo undi vijna, chi chaa ni kandixia ndaa ni kuu da.

⁵Ti suni Enoc ni kandixia da jnu'un Yandios, ti ja yukan kuu ja ni naki'in ya maa da kuano'on da andivi, ti tu ni ji'i da. Tu ni ka jini yivi nachi kua'an da chi so ni ndoñu'un ii da kua'an da, chi kachi tutu ii ya ja undi na ti naki'in ga Yandios maa da ni kusii ini ya jiin taka ja ni sa'a da. ⁶Ko nu tu kandixia yo jnu'un ya, ti tu kuu ja kusii ini ya jiin yo. Chi yivi ndiyo ini ja kotu'va i nuu Yandios, kanuu ja na kandixia ndaa kuiti i ja kusii ini ya jiin taka yivi ka nanduku ya. Ja yukan chi jandaa ndixia kuu ja kua'a ya ta'u nuu i ja kunda'u ini ya maa i.

⁷Ti suni Noé, ni kandixia da jnu'un ya na ni kachi ya ja koo nundo'o xaan vasu ti kuni ga da jiin nduchi da. Ja yukan kuu ja ni jandatu da ti ni sa'a da iin barco ka'nu ja nani arca, ja na nama da nii jna'an da ini ve'e ja tu naa i. Ni kandixia da ti ni siuku da jniñu ni ta'u Yandios. Jiin jniñu un ni kankuachi da siki yivi ja na jna'nu ndatu i. Ko maa Noé, ni ni'in da ta'u da chi ni kendo ndaa da nuu Yandios, chi ni kandixia da jniñu ja ni ta'u ya nuu da.

⁸Ti suni Abraham, ni kandixia da jnu'un ni ka'an ya, ti ja yukan kuu ja ni janta'u da na ni ka'an ya jiin da ja ki'in da iin ñu'un nuu kua'a ya ja kuu ta'u maa da jiin taka jna'an da kikoyo yukan. Ti ni kee da kua'an da vasu tu kujnuni ini

da naa ichi kua'an da. ⁹Suni ja ni kandixia Abraham jnu'un ni chiso ya nuu da, ti yukan ni kuncha da nuu iin ñu'un ja ni chisojnu'un ya ja kua'a ya nuu da, ko ni kuncha da un nanu chaa ñuu jika ja ni ti'i ñu'un da tu ni iyo. Ti ni kuncha da ini iin ve'e ñii, suni se'e da Isaac jiin Jacob, chi iin nuu ni ka ni'in da ta'u ja ni chisojnu'un ya. ¹⁰Chi ni ndiyo ini Abraham ja ni'in da ta'u da ja na kuncha da ñuu ja tukaa naa kuiti un, iin ñuu ja kutu ni jani maa Yandios na kivi ni sa'a ya.

¹¹Ja yukan, vasu ja ni kuña'an xaan Abraham, ko ñukuu ini da ja siuku Yandios jnu'un ni kachi ya. Ti ni iyo jnu'un ndee ini jiin da ja koo iin se'e da jiin ñasi'i da Sara, vasu ja ni nchii xaan ña, ti ni iin se'e ña tu ni iyo na ni kunchuku kuachi ña. ¹²Ti siukan ni kuu ja ni nakaya kua'a xaan jna'an Abraham vasu jaku ni ga na da niku. Ti jna'an da ni ka ndukua'a xaan nanu chuxini iin nuu andivi, xi nanu ndi iin ndi iin ñiti ndi'i ja kaa yu'u mar ja tu kundee kuiti yo ka'u yo.

¹³Ti taka yivi un ni ka ji'i yi, vasu tu ni ka ni'in i ja ni chisojnu'un Yandios, ko ni ka kandixia ndaa i maa ta'u ka'nu ga ja ni chisojnu'un ya, ti ni ka chaku ndaa ini i ja kii iin kivi nuu kuu ndaa kuiti ga taka jnu'un un. Ti ni ka kusii ini i ni ka jito nchaa i ja ni chisojnu'un ya un. Chi ka jini va'a i ja na ni kunchuku i nuu ñuyivi ja'a, ti changa ga ni'in i ta'u ka'nu ga un. Ja yukan ni ka ka'an i ja ka kuu i nanu yivi ñuu jika ka jikonuu nuu ñuyivi ja'a. ¹⁴Ti taka yivi ja ka'an siukan, chi kachi ndaa i ja tu ñu'un ini i ja ñuyivi ja'a

kuu ñuu i ja kuu saa ni. Chi su'va ka ndatu i iin ñuu vii ga ja kuu ñuu maa i. ¹⁵Chi sa ti ni ka nakani ini i siki ñuu nuu ni ka kee undi nuu, ti va nandeokuñi tuku i niku. ¹⁶Ko tuu, chi ka ñukuu ini i ja ni'in i ta'u nuu kuncha i inga ñuu va'a ga undi maa ñuu kande andivi. Ja yukan ni ka jandatu i jnu'un Yandios, ti tu kukanuu ya ja kuu ya maa Yandios nuu i, ti maa i ka kuu se'e ya, chi ja ni satu'va ya iin ñuu vii xaan nuu kunchuku i.

¹⁷Ni kandixia ndaa Abraham jnu'un Yandios. Ja yukan kuu ja ni ja'an da jiin Isaac ja na kin soko da yi, ti ni jito jnuni Yandios maa da. Ti ja iyo tu'va da ja soko da se'e da, vasu maa iin ni i kuu se'e yii da. ¹⁸Ti ni kachi Yandios jiin da ja jiin maa iin ni Isaac, ti nakaya jana'an da. ¹⁹Ti Abraham, ja ñukuu ini da ja maa Yandios suni kuu naxndoto ya vasu yivi ni ka ji'i, (ti ja'a kuu kachi yo ja ni natava jaa da se'e nuu ñujli un.)

²⁰Ti Isaac, suni ni kandixia ndaa da Yandios. Ja yukan kuu ja ni kachi da jini se'e yii da Jacob jiin Esaú ja nakaya xaan jna'an da ja kuu kivi. ²¹Ti Jacob, suni sia'an ñukuu ini da ja siuku Yandios jnu'un ni ka'an ya. Ja yukan kuu ja vasu yituu da yujnu da ni ka chiñu'un da Yandios siki ja ni siuku ya jnu'un ya nuu da.

²²Ti suni José, na jana'an ni kandixia da jnu'un ni kachi Yandios. Ja yukan kuu ja nu kuan kuyajni kuū da, ti ni kachi da ja taka jna'an Israel, jaa iin kivi ti kekoyo i nuu nación Egipto. Ti ni tatu da ja na kunda'a i yiki da undi ñuu nuu kiviyo i kunchuku i.

²³Ti na ni kaku Moisés, ti tata yì jiin nana yì ni ka kandixia da ja ndito Yandios maa i. Ti ja yukan ni kuu ja ni ka jito sa'yì tata i maa i nuu uni yoo, chi ni ka jini da ja ni kuu yì iin suchi va'a xaan. Ti tu ni ka yu'u da jniñu ni ta'u rey Egipto un ja na kuū taka suchi yìi kuachi nación Israel. ²⁴Ti maa Moisés ni kandixia da jnu'un ni kachi Yandios nuu yivì ya. Ti ja yukan kuu ja nu ni ja'nu da, ti tu ni ja'a da jnu'un ja kuu da se'e ña'an kuu se'e si'i rey Egipto. ²⁵Chi ni kuu ini da ja ki'i da jiin yivì ñuu Yandios ja na kondo'o da jiin taka jna'an da un, ja ka kuu yivì Israel ja ni nakaji ya ja na kendo kuu maa yivì ya. Ti yivì ñuu Egipto ni ka jito u'u nuu yivì Israel, ko ni kuu ini Moisés ja na kondo'o da jiin i, ti ansu ja na sa'a da kuachi. Ti kuxio da nuu i ja kusii ini da ja kuu nu na kivi da jiin yivì rey Egipto. ²⁶Chi ni sa'a da nanu ja kanuu ga ja na kondo'o da, ja na ka'an ndeva'a yivì siki da, nanu ka'an ndeva'a yivì siki Cristo ja taji Yandios inga kivi ja na sa'a ya jniñu ña'nu. Chi ni ndo'o ini da ja kanuu ga ja na kondo'o da, ti ansu ja ni'in da taka nuu ja iyo nuu nación Egipto ti kuu riku da. Chi ñu'un ini da ja maa Yandios kua'a ta'u da ja iyo andivi. ²⁷Ti sia'an ni kandixia da jnu'un ni kachi ya nuu yivì ya, ti ja yukan ni kuu ja ni kee da nación Egipto ti kua'an da. Ko tu ni yu'u da ja kuiti ini rey Egipto un nuu da. Chi su'va ni kundee da jiin taka jniñu da, chi ni chaku injnuni da nau kuu maa Yandios vasu tu ni jini da ya.

²⁸Ti siukan ni kandixia da jnu'un ni ka'an Yandios. Ja yukan na ti ni

kachi da ja na ka'ni yivì Israel iin lelu, ja ni nani lelu pascua. Ti jiin yukan ni xnukoo da viko pascua ja kuu nación Israel. Ti ni ta'u da jniñu ja na koso yuyu i niñi ti jika si'ñi yuxe'e jiin yujnu xini si'ñi un, nava nu ni ya'a ángel Yandios ja ka'ni ya taka se'e yivì ñuu Egipto, ti tu ka'ni ya se'e ña'nu nuu yivì Israel. Ti yukan ni keja'a viko pascua un nuu nación Israel. ²⁹Ti siki ja ni ka kandixia yivì Israel jnu'un Yandios ni kuu ja ni ka ya'a da nuu nducha mar, chi ni jiña ya iin ichi ma'ñu nducha Mar Kua'a un, ti yukan ni ka ya'a da, ti ni ka kejyoy da nuu ñu'un ichi. Ti suni siukan ni ka ndo'o ini chaa Egipto un ja ya'a da niku. Ko ni nasia ya nducha mar un siki da, ti tendi'i da ni ka ji'i.

³⁰Ti ni kandixia yivì Israel jniñu ni sa'a ya. Ja yukan kuu ja ni nduva nama ndi'yu yu'u ñuu Jericó, na ni ka jikonduu da uxia kivi jata nama un.

³¹Ti Rahab, vasu ni kuu ña iin ña'an sii ini, ko ni kandixia ña jnu'un ni ka'an ya nuu yivì Israel. Ti ja yukan kuu ja ni chindee ña taka chaa Israel ja ni ka jito yu'u nasa iyo ñuu ña. Ti sia'an tu ni ji'i ña jiin yivì ñuu ña un, ja ni ka kuu ni'in ini i nuu jnu'un ya.

³²¿Ti ndo ka'an ga ri nusa? Chi tu kundee kuja ri ja kani ri jnu'un siki chaa ña'nu jana'an nanu Gedeón, Barac, Sansón, Jefté, David, Samuel jiin taka ga chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios undi najana'an. ³³Ti taka da ni ka kandixia ja sa'a ya ja'a da. Ja yukan kuu ja ni ka kundee da ni ka kanaa da jiin taka ñuu ka

kuña'nu, ti va'a ni ka ta'u da jniñu nuu ñuu un. Ti ni ka kuu ndee ini nu ni chiso ya ja chindee ya maa da naa da. Ti nuu sava ga da, ni jasi ya yu'u ndika'a un ja tu ni ka yaji ti da. ³⁴Ti sava ga da, ni ka jito u'u yivi da, ti ni ka ja'a i iin nundo'o kuu da ja na kayu da, ko tu ni ka kayu kuiti da nuu ñu'un un vasu kanda kua'an, ti sava da ni ka kaku ja tu ni ka jil'i da jiin yuchi. Ti sava ga da ni ka nani'in ndee ini da ja tukaa ga naa da ja ni'in teyii ni iyo nuu guerra un, ti ni ka kundee da jiin soldado taka ñuu jika un ja ni ka jito u'u maa da. ³⁵Ti sava ñasi'i un, ni ka nandoto se'e ña na ni ka jil'i i. Ti sava ga yivi ni ka kandixia jnu'un ya, ni ka ndo'o xaan i sa ni ka jil'i i, chi tu ni ka ja'a i jnu'un ja kuxio i nuu ichi Yandios ti kaku i, chi ni ka ñukuu ini i ja kanuu ga ja na naxndoto ya i ti na ni'in i ta'u va'a xaan ga ja na kuchaku i ja kuu saa ni.

³⁶Ti sava ga i ni ka sa'a kata yivi nuu i ja ni ka kuu ichi ini nuu i, ni ka ja'a tau i. Ti undi jiin cadena ni ka ju'ni nda'a i, ti ni ka chondee i vekaa. ³⁷Ni ka ja'a yivi yuu xini i, ti ni ka ja'nchaa sava maa i jiin sierra, ni ka jito xaan i nundo'o un. Ti ni ka ja'ni maa i jiin yuchi. Ni ka jikonuu i yayukan, ti ni ka ñu'un i mani ñii riñ jiin ñii ndixi'yu. Ni ka yaku nda'u i siki nundo'o un ja ni ka ndo'o ka nene i. Ni ka nd'i'i xaan ini i jiin taka jniñu kue'e. ³⁸Ti va'a xaan ga yivi ni ka kuu i ansu taka ga yivi ñuyivi ja'a. Ti vasu siukan ko ni ka ndikun yivi jata i ja ni ka jikonuu nda'u i undi nuu ñu'un te'e.

Ti ni ka nchaa i chii yuku. Ni ka nchaa i yau kava jiin yau chii ñu'un.

³⁹Ti taka yivi ja'a, vasu ni janta'u Yandios maa i ja ni kandixia ni ini i jnu'un ni kachi ya ja sa'a ya ja'a i. Ko tu ni ka ni'in i iin ta'u ka'nu un.

⁴⁰Chi ni satu'va ya iin jniñu ña'nu xaan ga, ti yukan ni sa'a Cristo jiin yo, nava iin jinu ni ni'in i iin ta'u ka'nu ga jiin yo naa yo.

Na kuñukuu ini yo maa Jesús

12 Yukan kuu ja ka iyo kua'a yivi ni ka ñukuu ndaa kuiti ini nuu jnu'un ni kachi Yandios, ti yukan na nde'e na koto nchaa yo nasa ni ka kandixia ndaa chaa jana'an un naa da. Ti na sandee ini yo kundandikun yo maa ichi ja ni ja'a Yandios ja na kunchuku yo nuu ñuyivi ja'a. Ti na xndoo yo taka kuachi ja sakanuu ini yo, chi yukan kuu ja xnaña'an nuu yo ti jasi ichi ki'in yo. ²Ko nu ñukuu ini yo ja siuku ndaa yo ichi un, ti kuni ja na kandixia ndaa kuiti yo maa Jesús ti na kuandatu yo jnu'un ya. Chi maa iin ni Jesús ni sa'a jniñu ña'nu un ja na keta'u yo nuu ya nu na kandixia yo maa ya, ti maa ya na sa'a ja na siuku ndaa kuiti yo jnu'un kandixia yo. Ti na kundandikun yo Jesús. Na ni kee ya vaji ya andivi, ni kusii xaan ini ya, chi ni ndiyo ini ya ja kondo'o konene ya ti kuu ya nuu nda'a cruz nava na sinu ya jniñu vaji ya ti nduña'nu ya jiin Yandios. Ja yukan tu ni kukanuu kuiti ya ja sia'an kuu ya, vasu un nu sia'an na kuu iin yivi ti kuta'u i jnu'un kanuu. Ti yukan ni nukoo ya nda'a kua'a Yandios ti ni nduña'nu ga ya yukan.

³Ti kani ini naa ra nasa ni tava xaan ini Jesús ja ni ndo'o ni nene ya nuu nda'a yivi ndeva'a ja ndeva'a kuiti ni ka sa'a i jiin ya. Ja yukan na ti koto kuita ini ra ja nandi'i ini ra. Ti tu kaka yata ra nuu ichi ya siki nundo'o. ⁴Chi changa ga kondo'o ra ja kuu ra ja siki kuachi. ⁵Ti xi ja ni ka naa ini ra naa ra ja ka'an tutu ii Yandios ja ja'a ya jnu'un ndee ini, ja ka kuu ra se'e ya, ti kachi ya:

Se'e, koto skexiko ra nundo'o ja'a Jito'o ro'o, ja na najista ya ro'o.

Ti koto kukui'ya ini ra nu na ka'an ya nuu ra, chi sia'an ti kuu ndee ini ra kundikun ra ichi ya.

⁶Chi kunda'u ini Jito'o taka yivi mani ya jiin, ja yukan kuu ja najista ya i.

Ti ja'a ya nundo'o nuu taka yivi naki'in ya ja kuu se'e ya.

⁷Nusa ti sandee ini ra naa ra nu na kua'a Yandios nundo'o ro'o, chi sa'a ya jiin ra nanu sa'a iin tata jiin se'e da. Chi tu ni iin se'e iyo ja tu kua'a tata i yujnu xii maa i. ⁸Chi nu tu kua'a ya jaa kondo'o ra, nusa ti kuu ra nanu iin se'e nda'u, ti va ansu se'e maa ya kuu ndixia ra nu sia'an. Chi taka ja kuu se'e ya yukan ja'a ya ja na kondo'o i. ⁹Ti suni tata yo ñuyivi ja'a, suni ni ka ja'a da nundo'o yo'o, ti sa ni ka jandatu yo nuu da. Ti ansu kanuu ga maa Tata yo Yandios ja na kuantu'u yo nuu ya ja ja'a ya nundo'o yo'o, ja maa ya kuu ja ni ja'a inijnuni yo. Ti suni maa ya sa'a ja na kuchaku yo ja kuu saa ni. ¹⁰Ti tata yo ñuyivi ja'a, ni ja'a da nundo'o yo'o ja kuu

jaku ni kivi, nasa ni kuu ini maa da. Ko maa Yandios chi ja'a ya iin nundo'o nuu yo nanu kuu un ja va'a ga ja na kendo va'a ga yo nuu ya, chi jiin yukan kuñukuu ini yo ja ndundoo yo nanu iyo ndoo kuiti maa ya. ¹¹Ti jandaa ndixia kuu ja tu kusii ini yo nundo'o xaan yo un, chi su'va kukui'ya ini yo nuu jna'an yo nundo'o un. Ko jiin jnu'un kui'ya ini un ti kutu'va yo ja na kaka ndaa yo ichi maa Yandios, ti kukuee kaka sii yo ichi ya.

Koto ma skexiko yo jnu'un Yandios

¹²Ti ro'o naa ra, koto sa'a ra nanu ka sa'a chaa ja ka kuita ii nda'a da ti yijin xini jiti da, ja tu ka kundee da jiin nundo'o un. ¹³Ti kukutu ini ra kaka ndaa ra nuu ichi Yandios nava na kuñii ra ichi un, ti tukaa kivi nduu ra jiin kuachi.

¹⁴Ti kukutu ini ja na kunchuku mani ra jiin taka yivi, ja na koo ndoo koo ini ra nuu Yandios. Chi tu kuu kuiti kivi iin yivi nuu maa Jito'o nu tu xndoo i jniñu kue'e sa'a i. ¹⁵Koto jna'an naa ra nava tu yuji ra ti xndoo ra jnu'un va'a ja ja'a Yandios. Su'va vii vii xndaku nuu jna'an ra nava na kendajiyo ndaa na jiin jnu'un Yandios. Ti koto ni iin ra naa ra nandeokava ini ti stivi ra nuu jniñu va'a un nanu sa'a yuku jatu un ja tu ja'a jnu'un kua'nu itu yo. ¹⁶Ti koto kusikincaa jna'an ra ja ki'in ra siki jnu'un sii ini. Koto kusikincaa ra sia'an ti skexiko ra jnu'un Yandios jiin jniñu kue'e un, nanu ni skexiko chaa Israel jana'an ja nani Esaú. Chi ja siki iin ko'o ndeyu ni jikan da nuu ñani da, ti ni sama da yaji da ja ni kuu da chaa

nuu nuu tata da, chi Esaú ni kuu chaa nuu. Chi siki ja kuu da chaa nuu, ni ni'in ga da ichi niku. Ko siki iin ko'o ndeyu ti ni xiko da ndi'i un. ¹⁷Ti taka ra ka jini ja kuee ga, sa ni jini da ja kua'a tata da yaji kuta'u da ja kuu da chaa nuu. Ti tukaa ni kuu yukan, chi ni kendo kui'ya da ti tukaa ni ja'a tata da yaji nuu da. Chi tu ni nijniñu ja ni nakani ini da, vasu ni nde'e da.

¹⁸Ko maa ra naa ra ja ka kandixia ra Cristo, koto jna'an ra nanu ni jna'an yivi Israel jana'an na ni kunchuku i nuu yuku Sinaí. Ti ni ka jini ndijin i ja ni kayu ñu'un nuu yuku Sinaí un, ti nuu i ni kuñaa kuiti, ti ni kee tachi sau xaan.

¹⁹Ni'in xaan ni tivi iin ndiki, ti ni ka'an Yandios jiin ndusu ya. Ti yivi Israel jana'an un ja ni ka jini so'o i ja ka'an ya, ni ka kanda'u i ja tukaa ka'an ga ya jiin i. ²⁰Ti ni ka yu'u xaan i jiin jnu'un ni ta'u ya jniñu nuu i, chi ni ka'an ya: “Vasu iin kuiti nu na kivi ti yuku ja'a, ti ka'ni ra ti jiin yuu”, ni kachi ya. ²¹Ti siki ja iyo xaan kuu taka ja ni ka jini i, ti undi Moisés suni ni ka'an da: “Ni'in ri ja yu'u ri”, ni kachi da.

²²Yukan ni ka jna'an yivi Israel jana'an na ni ja'a Yandios ley ya nuu i nuu yuku Sinaí. Ko maa ra naa ra, siki ja ka kandixia ra Cristo, kuu kivikoyo ra nuu maa Yandios ja nani yuku Sión jiin ja nani ñuu nuu kancha maa Yandios chaku jiin ja nani ñuu Jerusalén kande andivi, nuu kanchuku kua'a xaan mil ángel ti ka kusii xaan ini i ka kanajaa i Yandios. ²³Kuu kivikoyo ra jiin taka yivi ka kandixia ja ni ka kivi i nuu ka kututu yivi ka kandixia ja

ka kuu i se'e Yandios, chi iyo lista i nuu andivi. Ti kivi ra nuu Yandios, ya nasa'a ndaa kuachi tendi'i yivi, nuu kanchuku yivi ni ka jika ndaa ichi Yandios nuu ñuyivi ja'a, chi vijna ja ni ka ndundoo kuiti i nuu ya. ²⁴Ti ja ni ka kivi ra nuu Jesús, ja maa ya kuu ja ndiso jniñu iin jnu'un jaa un, chi kancha ya ma'ñu sava jiin yo ja kuu nuu Yandios. Ti ka'nu ga iin jniñu ni sa'a niñi Jesús ja ni jati ya ja'a yo, ansu niñi chaa jana'an ni nani Abel ja ni ka'an kuachi nuu Yandios.

²⁵Nusa ti koto ma skexiko ra jnu'un ka'an ya jiin ra naa ra, chi yivi tu ni ka jandatu na ni ka'an ya jiin i nuu ñuyivi ja'a, tu ni ka kaku i, chi ni ja'a ya nundo'o nuu i. Ti xaan ga ko ndo'o yo nu tu kuandatu yo nuu ya ja ni taji ya jnu'un ya nuu yo undi andivi. ²⁶Chi na ni ka'an Yandios undi nuu yuku Sinai un, ni ni'in ñuyivi. Ko vijna chi kachi ya: “Iin ni ga jinu na kisi ri ñuyivi ko ansu maa ni ñuyivi, chi suni taka ja iyo andivi”, kachi ya. ²⁷Ti ja ni kachi ya ja “iin ni ga jinu un”, ni chaku ini yo ja chajiyo ya taka ja tu iyo kutu, ti kendo taka ja iyo kutu ja kuu saa ni, chi ja kachi maa ya kuu.

²⁸Ti ta'u kua'a ya nuu yo ja na ta'u yo jniñu jiin ya ja kuu saa ni, ja iyo kutu un. Ja yukan ti na nakuanta'u yo nuu ya, na chiñu'un yo maa ya, na kua'a yo ja yiñu'un ya, nava na kusii ini ya jiin yo. ²⁹Siukan na chiñu'un yo Yandios naa yo, chi xaan ini ya jiin taka jniñu ndeva'a, ti kuu ya nanu iin ñu'un ja xnaa ndikuiti ja tu va'a un.

Nasa kendo va'a yo nuu Yandios

13 Xndaku ri nuu taka ro'o ja ka kandixia Cristo ja na

siin ra kunda'u ini jna'an ra. ²Koto naa ini ra ja kanuu ja na kuanuu ra ve'e nuu yivi jikonuu, chi iyo jinu ja sia'an ni ka ja'a nuu yivi ve'e i, ti tu ka jini i ja maa tajnu Yandios ka kuu ja ni ka ja'a nuu i ve'e nuu un.

³Koto naa ini ra ja chindee ra yivi ka'iin vekaa, chi sa'a ra ja suni yindi'yu ra jiin i ini vekaa un. Suni koto naa ini ra taka jna'an ra ja ka ndo'o i nda'a yivi, ja suni siukan ndo'o maa ra nundo'o un.

⁴Ti tendi'i yivi ni ka nanda'a, na kua'a ja yiñu'un nuu jna'an i siki ja iin ni ka kuu i, ti koto ma kusikincha jna'an ra. Chi maa Yandios sa'a ndaa ya kuachi taka yivi ka sa'a sava'ni ga jniñu kue'e un jiin yiki kuñu i, yivi ja ka yisikincha jna'an jiin inga ñasi'i xi jiin inga chaa.

⁵Koto kundiyoyi ini ra xu'un, chi na kuu sii ini ra jiin nini ja ñava'a ni ra. Chi maa Yandios ni chisojnu'un ya ja chindee ya na ni ka'an ya: "Tu sia kuiti ri ro'o, ni tu xndoo kuiti ri ro'o", ni kachi ya. ⁶Ja sia'an kuu ja iyo jnu'un ndee ini jiin yo. Ja yukan kuu kachi yo:

Maa Jito'o kuu ya chindee ru'u,
ti tu koyu'u ri sava'ni ga jniñu
nde'va'a na sa'a yivi siki ri.

Kachi yo.

⁷Ti chu'un va'a ini naa ra siki chaa ni ka xndaku jnu'un Yandios nuu ra, chi vii xaan ka jika da nuu ichi Yandios nuu ñuyivi ja'a. Ti sia'an sa'a ra naa ra nanu ni ka sa'a chaa un ja ni ka kandixia ndaa kuiti da jnu'un Yandios. ⁸Ti na kukutu jniñu ña'nu ni sa'a Jesús ja'a yo, ti ni kendo ndaa kuiti ja kuu kivi vijna, ti ja kuu saa ni, chi

undi na jana'an ja iyo ya, ti iin ni kuu maa ya vijna. Ti sia'an koo ya ja kuu ni kivi vaji, ti tu naa ya. ⁹Ti koto kandixia ra iin jnu'un ja tu kejna'an jiin maa jnu'un Yandios siki Cristo. Chi su'va na kukutu ini ra jiin mani jnu'un ndaa kuiti ja ka kandixia ra, chi jnu'un un kuu ja ni kunda'u ini Yandios yo'o, siki jniñu ni sa'a Cristo Jesús. Ti jiin jnundee ini Yandios kunchuku ra ñuyivi ja'a, ko ansu jnundee ini Yandios kuu nu na siuku ra jnu'un ka'an ja iyo iin nuu ni ndeyu kaji ra naa ra. Ti koto chunso'o ra jnu'un un, chi tu chindee un yivi ja na kunchuku va'a i nuu ñuyivi ja'a. ¹⁰Ko maa yo, chi ka yi'i yo jiin Cristo ja ni soko ya maa ya ja'a yo. Ti taka sutu ka soko nanu jnu'un ley jana'an un, ka soko da ndajniñu ini ve'e ñii Israel. Ti tundo kuiti ja ni'in da nuu Yandios, chi Cristo kuu ja ni soko ya maa ya ja kuu yo'o.

¹¹Ti maa sutu kuña'nu ga nuu nación Israel, ni ka soko da ñiñi kuiti ini ve'e ii ga un ja na kencha kuachi da, ti yiki kuñu ti ni ka ja'ma da ichi jata ñuu. ¹²Ti suni siukan ni ndo'o nene maa Jesús ichi jata ñuu un nava jiin ñiñi maa ya ni sandoo ya yivi ja ka kuni ndivi nuu Yandios. ¹³Nusa ti tukaa ga kejna'an yo jiin yivi ka siuku jnu'un jana'an un, ja tu ni ka kandixia i Cristo. Chi ja no'on yo jiin ya ichi jata ñuu un, ti na kondo'o yo siki ja ni kandixia yo ya sia'an nanu ni ka skexiko i ya. ¹⁴Chi ñuyivi ja'a tu kuu ñuu nuu kunchuku yo ja kuu saa ni. Chi su'va na kundio ini yo ja kii iin kivi, ti ndenda iin ñuu ka'nu ga nuu kuncha yo ja kuu saa ni.

¹⁵Ti ja kuu siki jniñu ña'nu ni sa'a Cristo Jesús ja kuu yo, nini na ndakuni'in yo ja kuña'nu ga maa Yandios, chi yukan kuu nanu ja soko yo maa yo nuu ya. Yukan kua'a yo jandaa ja ka yi'i yo jiin ya.

¹⁶Ti koto naa ini ra ja chindee nuu jna'an ra. Na kua'a nuu i sava'ni ga ja ka nandi'i yivi. Chi nanu ja ka soko ra nuu Yandios kuu taka jniñu ja'a. Ti yukan kuu ja kusii ini Yandios jiin.

¹⁷Na xndaku ri nuu ra naa ra ja na kua'a ra ja yiñu'un nuu chaa ka ta'u jniñu nuu ra. Ti kuandatu ra nuu da, ti koto sani'in ini ra nuu jnu'un ka xndaku da un. Sia'an sa'a ra naa ra, chi ka ndiso jniñu da ja koto va'a da nasa kunchuku ra. Chi nu vii ka jandatu ra, ti tu ka kukui'ya ini da. Chi su'va ka kusii ini da ja nakua'a da jnu'un un nuu Yandios siki jniñu ka ndiso da. Chi nu na sani'in ini ra nuu da, ti va tundo kutu'va kuiti ra jiin jnu'un ka xndaku da un.

¹⁸Ti kakanta'u naa ra ja kuu ru'u naa ri, chi jini inijnuni ri ja tu ka yuji ri jiin jniñu ka ndiso ri. Chi ka kuni kua'a ri ja yiñu'un nuu taka jniñu ka ndiso ri. ¹⁹Ti suni ka'an nda'u ri jiin ra ja na kakanta'u xaan ra ja kuu ri, nava na kua'a ya jnu'un ja yachi na jaa ri nuu kanchuku ra naa ra.

**Jnu'un sandee ini ja kanxia'u
da sandi'i ni ga**

²⁰Ti maa Yandios ja ja'a ya jnu'un ndee ini jiin jnu'un sii ini

yo'o, ja ni naxndoto ya Jito'o Cristo Jesús nuu ñuji'i. Ti ni nduu Jesús nanu iin pastor kuña'nu ga ja ndito ya yivi ja ka kuu i nanu rii ya. Chi jiin niñi ya ja ni jati ya na ni ji'i ya, jiin yukan ni sa'a kutu ya tratu jaa ja kuu saa ni.

²¹Ti ñu'un ini ri ja Yandios na sa'a ya ja iin ni na koo ini ra naa ra ja ka sa'a ra taka jniñu va'a nava jajna'an ini maa ya. Ti suni ñukuu ini ri ja na sa'a Yandios ja na kivikoyo yo jiin mani maa jniñu kusii ini ya jiin. Ti kuu siuku yo jiin jniñu un, chi maa Cristo Jesús ni ka'an ya ja'a yo nava na kivi yo nuu Yandios. Ti na kachi yo ja vii xaan kuña'nu Cristo Jesús ja kuu ni kivi vaji. Ti sia'an na koo.

²²Ti ka'an nda'u ri jiin ra ñani, ja na saka'nu ini ra naa ra siki jnu'un ni xndaku ri vasu jaku ni jnu'un ni chaa ri nuu tutu lulu ja'a. ²³Ti kaxnu'un ri ja ñani yo Timoteo, ja ni kee da vekaa. Ti nu na chaa yachi da, ti kuajakoyo ndinduu ri nuu kanchuku ra ja na nakuni jna'an yo.

²⁴Ti kanxia'u ja kuu maa ri nuu taka chaa ka ta'u jniñu nuu ra, jiin taka ñani ri ja ka kandixia un, ja na sandee ini da naa da. Suni kachi ri ja yivi ka kandixia ñuu Italia, kachi i ja na sandee ini ra naa ra. ²⁵Ti maa Yandios na chindee chituu ya ro'o, ti na kua'a ya ja va'a ja kuu ra.

Siukan na koo.

Carta ni chaa Santiago nuu taka yivi ka kandixia

---

1 Maa ri kuu Santiago, ti junukuach ri nuu Jito'o Jesús, ya kuu maa Cristo. Ti chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra, ro'o yivi ka kandixia, ja ka kuu ra jna'an ka yi'i jiin ndi uxi uu jana'an chaa ni kuu tata nación Israel, ja ni ka jichanuu ra ni tu'u ñuyivi.

**Na kandixia ndaa yo ja kua'a
Yandios ndo kakan yo nuu ya**

²Nani, nu na chaa tijni nuu nundo'o nuu ra naa ra, koto xndi'i ini ra. Chi su'va sa'a ra ja ndatu xaan ka kuu ra, ti na kusii ini ra naa ra, ³chi ja ni ka jna'an ra nundo'o siki ja ka kandixia ra Cristo Jesús, ti ja ni ka jini ra ja yukan sa'a ja ka kundee ga ini ra ka jika ra nuu ichi Yandios. ⁴Koto nduni'in ini ra siki nundo'o un, chi yukan sa'a ja na kundee ra jiin taka jniñu va'a ja kuni Yandios, ti tu kumani ni iin ja siuku ndaa ra nuu ya. ⁵Ko nu tu kujnuni ini ra siki yukan, ti kakan ra nuu Yandios, ti maa ya na sa'a ja na nuku'un ini ra. Chi kunda'u xaan ini ya, ti tu nduxaan ya nuu ra ja ka jikan ra nuu ya. ⁶Ti nu na

kakan ra, ko kanuu ja na kandixia ndaa kuiti ra ja kua'a ya nava jikan ra, ti koto ndo'o iin ndo'o uu ini ra. Chi yivi ka sa'a sia'an, ka kuu i nanu nducha mar ja ka ndondaa jiin tachi sau, ti ka ya'a kua'an. ⁷Yivi yukan koto kani ini i ja kua'a Jito'o ja jikan i. ⁸Chi yivi ja ka ndo'o iin ka ndo'o uu ini i, suni sia'an ka ndo'o ini i jiin jniñu ka sa'a i.

Yivi nda'u jiin yivi riku

⁹Taka ñani ka kandixia ja ka jito da nundo'o, vasu na kendo nda'u da, ko na koo sii ini da chi ka kuña'nu da jiin Yandios. ¹⁰Ti taka ñani ka kandixia ja ka kuu da chaa riku, nu ka jito da nundo'o ti ka ndunda'u da, ti vatuni iyo un, chi vanuxia jaa iin kivi ja kee da nuu ñuyivi ja'a, ti naa ndajniñu da un nanu naa iin ita yuku. ¹¹Chi nu na kaña ndikandii, ti kuni'ni, ti ichi yuku un, ti kanakava ita un, vasu vii xaan ni kaa. Suni sia'an jna'an iin chaa riku nuu ñuyivi ja'a, chi jaa kivi nuu tukaa kuchaku da nuu ñuyivi, ti naa taka ndajniñu ni ñava'a da un.

Nundo'o ka jna'an yivi ka kandixia

¹²Kandichi Yandios jiin chaa kandixia, chaa ni yixia ini jiin jnu'un ya, chi vasu ni ka jito u'u yivi maa da, ti ni ka ja'a i nundo'o nuu da. Ko siki ja ni kundee da jiin nundo'o un, ti nani'in ta'u da ja nduñanu da, ti kuchaku da ja kuu saa ni. ¹³Ko nu tu kundee da jiin nundo'o un, ti kuñukuu ini da ja sa'a da kuachi, ti koto ka'an da ja ni ska'an Yandios maa da ja na sa'a da kuachi un. Chi tu kuenta'u Yandios kuachi da. Chi maa ya tu ska'an ya ni iin yivi ja na kinikava i nuu kuachi. ¹⁴Chi ja ka ndiyo ini i, yukan sa'a ja ka kuu ini i ti ka sa'a i kuachi. Ti yukan kuu jnu'un xndoña'an. ¹⁵Ti ja ndiyo ini i un, yukan sa'a ja keja'a kuachi un jiin yi. Ti nu ja ni kukutu kuachi un, yukan na ti sa'a ja jna'nu ndatu yivi un. ¹⁶Ro'o ñani, koto xnda'u ra maa ra naa ra jiin kuachi ja ka jani ini ra un.

¹⁷Taka ja kuta'u yo, ja va'a ja vii iyo, chi vaji andivi nuu maa Yandios, ya ni sa'a taka ja ja'a nduva ja ka iyo andivi. Ti jandaa ndixia kuu un, chi maa ya tu nasama kuiti ini ya nanu nasama nduva un. ¹⁸Ni nakaji ya yo'o ja na nduu yo se'e ya, chi ni ka kandixia ndaa yo jnu'un ndaa ya. Ti ni ka nduu yo nanu suchi ña'nu ga nuu taka ga se'e ya ja kiji, chi sia'an ni jajna'an ini ya ja sa'a ya.

Nava kaka ndaa yo ichi Yandios

¹⁹Ñani, chunso'o jnu'un ya naa ra. Nu ka'an ra, ti koto ma ka'an ra vijna vijna, ni koto ma kuiti yachi ini ra.

²⁰Chi yivi kuiti ini, tu sa'a i jniñu kuni maa Yandios. ²¹Ja sia'an kuu ja xndoo taka jniñu kue'e jiin jniñu ndeva'a ja ka ñukuu ini ra un. Ti na koo vita ini ra nava na kuenta'u ra jnu'un ya ja ja ni kivi ini ra. Chi jnu'un un sa'a iin jniñu ña'nu ja nama ya ro'o naa ra. ²²Ti siuku ra nava xndaku jnu'un ya, ti ansu so ja kuniso'o ra, chi yukan kuu ja xnda'u ra maa ra, chi tu ni'in jniñu, nu tu siuku ra. ²³Chi chaa chunso'o jnu'un Yandios, ti tu siuku da, kuu da nanu iin chaa jitonchaa da maa da nuu iin espejo ja nasa kaa nuu da. ²⁴Ni nde'e va'a da nuu da, ti kua'an da, ko yukan ti ni naa ni ini da nasa jito da. ²⁵Ko su'va, ndatu xaan kendo iin chaa ja tu naa ini da jnu'un ya ja ni jiniso'o da, chi su'va chunso'o va'a da ja ka'an ndaa jnu'un Jesús. Chi jnu'un un kuu nanu iin ley ja sa'a ja tukaa kunukuachi da nuu kuachi. Ti nu na nakutu ini da jiin, ti siuku ndaa da jnu'un un, yukan na ti chindee chituu Yandios maa da jiin jniñu sa'a da. ²⁶Ti nu iin iin ra ka jani ini ja ka chiñu'un va'a ra Yandios, ko tu jito ra jnu'un ka'an yu'u ra, ja sia'an ti xnda'u ra maa ra, chi tu nijniñu kuiti ja chiñu'un ra ya. ²⁷Sa'a yo nanu ja nu iin yivi chiñu'un ndaa kuiti i jnu'un ya, ti chiñu'un ndaa i maa Tata yo Yandios, ti ja'a kuu jniñu sa'a i: Ja na chindee i suchi ni ka kendo nda'u, jiin ña'an ka kendo nda'u maa iin, nu iyo nundo'o ka jna'an i. Ti na koto va'a i maa i ja tu kinikava i nuu jniñu kue'e ja iyo nuu ñuyivi ja'a.

Iin ni ka kuu yivi nda'u jiin yivi riku nuu Yandios

2 Ñani, ro'o ja ka kandixia maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, ya

vii xaan kuña'nu. Koto ma skexiko ra yivi nda'u naa i, chi su'va iin nuu koto ra tendi'i yivi. ²Sa'a yo nanu. Nu iyo jinu ja kivi iin chaa ini ve'e nuu ka ndututu ra, ti yi'i iin xe'e oro xini nda'a da, ti ñu'un da sa'ma va'a. Ti suni kivi iin chaa nda'u, ti ñu'un da iin sa'ma te'nde xaan. ³Ti tu va'a ja kua'a ra ja yiñu'un chaa ñu'un sa'ma va'a un, ti kachi ra jiin da: “Nukoo ja'a chi iyo va'a.” Ti kachi ra jiin chaa nda'u un: “Yukan ni kuncha ra, xi nuu ñu'un ja'a ni kuncha ra”, kachi ra. ⁴Ti nu sia'an na sa'a ra, ti va tu jani va'a ini ra siki ñani jna'an ra, chi ni sasiin ra chaa riku un jiin chaa nda'u un ja sia'an.

⁵Ñani, kunso'o iin jnu'un na ka'an ri: Ni nakaji Yandios yivi nda'u nuu ñuyivi ja'a ja na nduña'nu i nuu na kandixia ndaa i jnu'un ya, ti ni'in ta'u i ñuu nuu ta'u ya jniñu. Ti jandaa ndixia kuu un, chi ni chisojnu'un ya ja kua'a ya yukan nuu yivi mani i jiin ya. ⁶Ko ro'o naa ra, ja ka skexiko ra yivi nda'u, ¿xi iyo va'a ja kua'a ga ra ja yiñu'un nuu yivi riku nu? Chi chaa riku un, xnda'u da ro'o siki ja na ni'in da xu'un ra, ⁷ti nava na kankuachi da siki sivi Jito'o, ya yinda'a ro'o naa ra.

⁸Va'a ka sa'a ra nu ka siuku ndaa ra jnu'un ña'nu ga ja ka'an ley Yandios, ja yoso nuu tutu ii ya: “Kunda'u ini ra nuu ñani jna'an ra nanu kunda'u ini ra nuu maa ra”, kachi. ⁹Ti nu ka sasiin ra yivi riku jiin yivi nda'u, yukan na ti ncha kuachi ra siki ja ni stivi ra ley Yandios. ¹⁰Chi vasu ka siuku ra jaku ga ley un, ko ni stivi ra iin

jnu'un un. Ja yukan ti ndondaa ndi'i ley un siki ra, chi maa ley Yandios kuu ja ni stivi ra. ¹¹Sa'a yo nanu ja nu tu ka yisikin chaa jna'an ra siki ichi sii ini, ko ni ja'ni ra iin ndiyi, yukan na ti ja ni stivi ndi'i ra ley Yandios. Chi maa Yandios ni ja'a ndinduu ley un. Ni ka'an ya ja tu kusikin chaa jna'an ra, ni tu ka'ni ra ndiyi. Chi yukan nchakuachi siki ra. ¹²Ko vijna ti ka siuku yo jnu'un Jesús, ti yukan kuu nanu iin ley ja ni nama ya yo'o ja tukaa ga kuanukuachi yo nuu kuachi un. Yukan kuu ja na koto va'a yo jnu'un ka'an yo jiin ja sa'a yo, chi sa'a ndaa ya ndi'i yukan jiin maa ley ya, ti xndichi ya yo'o nu ni siuku ndaa yo jnu'un ya xi tuu. ¹³Chi kivi kin sa'a ndaa ya jniñu un, yukan na ti yivi tu ni kunda'u ini jna'an un, suni tu ni'in i jnu'un nda'u ini. Ko yivi ja ni kunda'u ini jna'an, ti ja kuu maa kivi juicio ja sa'a ndaa ya jniñu un, ti kusii ini i ja tukaa jna'nu ndatu i siki kuachi i.

Ja na siuku yo nava kandixia yo

¹⁴Ñani, nu iyo iin chaa ka'an ja kandixia da Jesús, ko nu tu sa'a da jniñu va'a, ¿va nu jani ini ra ja ni'in jniñu yukan xino? ¿Va nu nama da maa da nuu Yandios ja sia'an kandixia da nu? ¹⁵Sa'a yo nanu ja iin ñani xi iin kua'a jika te'nde i, ti kumani ja kaji i taka kivi. ¹⁶Ti nu iin ra na ka'an jiin i ti kachi ra: “Sa'a ndee ini. Koto kukui'ya ini ra, chi ni'in ra ja ku'un ra, ti ni'in ra ja kaji va'a ra”, kachi ra jiin i. Ti nu tu ni ja'a ra ja kuchaku i, ¿va nu jani ini ra ja ni'in jniñu ja ni kachi ra un xino? ¹⁷Suni sia'an kuu nu

ka'an ra ja kandixia ra Jesús, ti nu tu sa'a ra iin jniñu va'a, yukan ti tu ni'in jniñu kuiti jnu'un ka'an ra ja kandixia ra ya.

¹⁸Ko sanaa ti ka'an iin yivi ti kachi: “Ro'o chi kandixia ra Jesús, ko ru'u, chi sa'a ri jniñu va'a”, kachi i.

Vatuni iyo un, chi ka'an i ja xna'an i ja kandixia i, ko nu ndixia i ja sa'a i jniñu va'a, ti yukan stuu i ja kandixia ndaa i Jesús.

¹⁹Ti nu ka'an ra ja kandixia ra ja maa iin ni Yandios iyo, ti vatuni, ko tu nijniñu un, chi suni sia'an ka kandixia taka tachi xaan un, ti ka kisi i maa i ja ka yu'u i. ²⁰Ti ro'o chaa ñaa xini kuu ra, ja tu chaku ini ra, éva nu jani ini ra ja kuu kandixia ka'a ra xino? Ko tuu, chi nu tu sa'a ra jniñu va'a, ni tu ni'in jniñu kuiti ja ka'an ra ja kandixia ra Jesús. ²¹Sa'a yo ja tata yo Abraham na jana'an, ni kendo ndaa da nuu Yandios jiin jniñu ni sa'a da, chi iin jniñu va'a ni kuu ja ni jandatu da jnu'un ni kachi Yandios ja ka'ni da se'e da Isaac ja na soko da yi nuu altar, vasu tu ni ji'i yi. ²²Yukan nuku'un ini ra naa ra ja ni siuku ndaa Abraham nava ni kandixia da, chi tu ni kandixia ka'a da, chi ni kandixia da jnu'un Yandios, ti ni jandatu da jniñu ni ta'u ya nuu da. ²³Ja yukan ni kuu ndaa jnu'un ja ka'an tutu ii Yandios: “Ni kandixia Abraham jnu'un Yandios, ti ja yukan ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu da ja kuu siki kuachi da, chi ni kendo ndaa da nuu Yandios”, kachi tutu. Ti ni ka skonani da chaa: chaa kunda'u ini, chaa mani jiin Yandios. ²⁴Jiin yukan ti ni

ka jini ra ja kendo ndaa yivi nuu Yandios siki ja ka sa'a i jniñu va'a, ti ansu ja mani ka ka'an i ja ka kandixia i. Nu ka sa'a i jniñu va'a, ti yukan kuni ka'an ja ka kandixia ndaa i. ²⁵Suni sia'an iin ña'an ni nani Rahab na jana'an, vasu ni kuu ña iin ña'an ni jika jiin jnu'un sii ini, ko ni kendo ndaa ña nuu Yandios siki ja ni sa'a ña iin jniñu ndaa. Chi ni ja'a nuu ña ve'e nuu chaa ni taji Josué, ti suni ni nachu'un ichi ña da inga ichi ja ni nama ña maa da nuu chaa ka jito yu'u ja ka nduku ka'ni da. Ti ja yukan ni kachi Yandios ja tukaa jna'nu ndatu ña jiin kuachi ña, chi ni kendo ndaa ña nuu Yandios.

²⁶Ti iin yivi ja tukaa chaku añu i jiin yiki kuñu i, ni tukaa jista i tachi, ti ndiyi kuu i. Suni sia'an, nu na kandixia ka'a yo ti tu sa'a yo jniñu va'a, yukan ti tu ni'in jniñu kuiti ja ka'an yo ja kandixia yo Jesús, chi ka kuu yo nanu ndiyi.

Ja na koto yo yaa yo

3 Ñani, koto ma kani ini ra ja ra maa ni ra kuu chaa kundiso jniñu ja xna'an ra jnu'un Yandios naa ra. Chi ka jini va'a ra ja maa yo ja ka xna'an jnu'un ya, kua'a ga jnu'un ndakuni'in ya siki yo kivi na chaa juicio. Ja yukan kuu ja tu va'a ja kua'a ra kundiyi ini ja kundiso ra jniñu un. ²Chi tendi'i yo ka yuji jiin jniñu ka ndiso yo. Ti nu iin chaa ja jankivi yuji da jiin jnu'un ka'an da, yukan na ti kuu iin chaa va'a xaan. Ti suni kuu koto da maa da ja tu yuji da.

³Sa'a yo nanu ja nu na chu'un yo iin kaa yu'u kuayu, ti yukan ja'nu

yo ti ja na ki'in ti ichi nanu kuni yo.

⁴Suni sia'an taka barco, vasu na'nu xaan, ti vasu ni'in xaan chinda'a tachi, ko jiin iin timón lulu ni ti kuu kunda'a chaa skaka un, ti ki'in nanu kuni maa da ja ki'in da jiin.

⁵Suni sia'an kuu jiin yaa yo, chi vasu lulu ni, ko kua'a xaan jniñu sa'a ja skinikava yo'o nuu kuachi. Ti suni jini yo ja iin ñu'un lulu ni, ti kuu skuikun ja ka'ma iin yuku ka'nu xaan. Ti yukan ja ka jini yo.

⁶Ti suni sia'an kuu yaa yo, chi sa'a nanu iin ñu'un, chi skuikun kua'a xaan jniñu kue'e. Yaa yo kuu iin nuu lulu ga ja kuu nuu yiki kuñu yo, ti sa'a ja ni tu'u yo na kivi yo jiin kuachi. Chi undi nuu yaa ñu'un nuu kancha ja'u'u un vaji taka jnu'un kue'e ka'an yo, ti skuikun ñu'un siki jniñu kue'e ja kuu ni kivi kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a.

⁷Ti yivi chi kuu samasu i taka nuu kuiti ñu'un nuu nducha mar, jiin kuiti iyo nuu ñu'un ichi, ⁸ko ni iin yivi tu kuu ka'nu kuiti i yaa i jiin ini jnuni maa i. Chi kuu iin nuu ja tu yi'i kuiti yiki, ko yii xaan ja ka'nu yo. Ti nanu kuu yu'u koo ja ka yi'i jaa xaan yu'u ti ja ja'ni ña'an ti, siukan kuu yaa yo.

⁹Jiin yaa yo chiñu'un yo Tata yo Yandios, ti suni jiin yaa yo ka'an ndeva'a kuiti yo siki yivi, vasu ni sa'a Yandios yivi nanu kaa maa ya.

¹⁰Iin ni yu'u yo kee jnu'un chiñu'un yo ya jiin jnu'un ka'an ndeva'a yo. Ñani, tu iyo va'a kuiti ja siukan sa'a yo. ¹¹¿Va nu iin ni soko kuu kaña nducha vixi jiin nducha ugua nu?

¹²Ñani, ¿va nu jani ini ra ja kee nde'e oliva xini yujnu tichi vixi, xi kuu kee tichi vixi nda'a nuu tika'ya

nu? Ti suni sia'an iin soko tu kuu kaña nducha ugua jiin nducha vixi.

Jnu'un ndichi ja vaji nuu Yandios

¹³Va nu iyo chaa jani ini ja kuu da chaa tu'va xaan, chi chaku va'a ini da jnu'un Yandios. Vatuni un, ko kanuu ja na kaka ndaa da nuu ichi Yandios. Chi kanuu xaan ja na sa'a da jniñu va'a. Ti na kivi injnuni da ja koto ma nduvixi ini da. ¹⁴Chi nu xna'an da jnu'un Yandios nanu jani ini maa da ja kuña'nu da, xi ja ni nduvixi ini da jiin jniñu ndiso da, ko na kachi ri ja tu iyo kuiti ichi da ja sia'an sa'a da. Chi so ñii yu'u da kaxndee jnu'un ka'an da, ti tu sa'a da nanu xndaku maa jnu'un Yandios.

¹⁵Yivi sa'a siukan, ansu nuu Yandios vaji ja ndichi i. Chi kanda i nanu kanda sava'ni ga yivi ñuyivi ja'a. Ka siuku i jnu'un ka nduvixi ini sia'an nanu ka sa'a yivi ja tu ja'i nakuni i jnu'un Yandios. Nanu sa'a ja'u'u un, sia'an ka xnda'u i jiin jnu'un ka ka'an i. ¹⁶Chi nu iyo yivi kuasun ini jiin yivi ka nduku i ja nduña'nu i, yukan sa'a ja tu kanchuku mani i, chi mani jniñu kue'e ka sa'a i.

¹⁷Nu sa'a Yandios ja na ka'an yo jnu'un ndichi, ko na ka'an yo mani jnu'un iyo ndoo. Chi nini sa'a jnu'un ndichi un ja na kanchuku mani yo jiin jna'an yo, ti na koo vita ini yo, ti tu nduni'in ini yo siki jnu'un ya. Ti na kunda'u ini yo jna'an yo, ti na sa'a yo mani jniñu va'a. Ti na ka'an ndaa kuiti yo, ansu ja ka'an yo jnu'un xndoña'an. ¹⁸Ti yivi kanchuku mani jiin ñani jna'an i, jiin jniñu ka sa'a i un ka nde'e ka jito ncha yivi naa i, ti vii ndaa vii nene ka natejna'an i jniñu un.

**Jnu'un ja tu yi'i yo jiin
taka ja iyo nuu ñuyivi**

4 ¿Ndo kanda ra sia'an ja nanu ka kuni keyi'i jna'an ra nanu ina nusa? Ko jandaa ndixia kuu yukan, ko siki ja ñini ka iyo iin jnu'un ini ra ja sa'a ra nava kuni maa ra, ti ansu ja sa'a ra iin jniñu va'a. ²Ni'in xaan ka ndiyo ini ra iin ndajniñu, ko nu tu ka ni'in ra, ti ka kuni ra ka'ni ra ndiyi. Ka kuu kuasun ini ra, ko tu ni'in ra ja ka ñava'a ñani jna'an ra. Yukan ka kanaa ra jiin jna'an ra nanu ina nuu ka yeyi'i jna'an ti. Tu ka ni'in ra chi tu ka jikanta'u ra nuu Yandios. ³Ka jikanta'u ra nuu Yandios ja kuu ndajniñu, ti tu ka ni'in ra, chi tu ka jikan va'a ra, chi so ja kusii ini maa ra kuu ja ka jikan ra nuu ya.

⁴Nanu chaa ni xndoo ñasi'i da, siukan ka xndoo ra Yandios. ¿Va nu ka jini ra ja nu na kundiyi ni'in ini ra ja ni'in ra taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a, yukan kuu ja ka jito u'u ra Yandios xino? Chi yivi sa'a mani jiin taka ja iyo ñuyivi ja'a, kuu i yivi ka jito u'u Yandios. ⁵Ti tu ka'an ka'a jnu'un yoso nuu tutu ii Yandios: “Ñini iyo jnu'un ini añu ra ja sa kuasun ini ra nuu jna'an ra”, kachi. ⁶Ko siki ja kunda'u ini Yandios yo'o, ti kuu ja kua'a ya jnu'un ndee ini nuu yo. Chi ka'an jnu'un ii ya: “Jito u'u Yandios nuu yivi sa'a vixi maa, ti su'va kunda'u ini ya ti chindee ya nuu yivi ka sa'a nda'u i maa i”, kachi.

⁷Nu na kuandatu ra taka jnu'un Yandios, ti kujiin ni'in ra siki jnu'un xnda'u ja'u'u un, ti kuu kundee ra jiin ja na kuxio ki'in. ⁸Su'va na

kundiyo ini ra ja ndumani ga ra jiin Yandios, nava vi'i ga na xna'an ya ja mani ya jiin ra. Taka ro'o ja ka sa'a kuachi, na nakani ini ra ti na sa'a ndoo ra maa ra nava na kenchu kuachi un. Ro'o ja tu jini ra nu ki'in ra ichi Yandios xi ki'in ra ichi kue'e iyo nuu ñuyivi ja'a, xndoo ichi kue'e un, ti na ndundoo undi ini añu ra jiin jnu'un ya. ⁹Ti nu na nakani ini ra nuu kuachi ra, ndunda'u ini, ti na koo kui'ya ini ra, ti kanajjin ko'o ra, nde'e ra ja iyo kuachi ra. Ti vasu ni jaku ra, ko vijna ti su'va na nde'e xaan ra. Ti vasu ni kusii ini ra, ko vijna ti na ndukui'ya ini ra. ¹⁰Koto nduni'in ini ra nuu Yandios, chi su'va na ndunda'u ini ra. Nu sia'an na sa'a ra, ti jandaa ndixia kuu ja maa ya na saña'nu ro'o.

¹¹Ñani, tukaa ga ka'an ndeva'a ra siki ñani jna'an ra. Chi chaa ka'an ndeva'a siki kuachi ñani jna'an da, yukan kuu nanu ja siki ley Yandios ka'an ndeva'a da. Chi tu siuku da ley ja ka'an ja na kunda'u ini yo jna'an yo, ti jiin jnu'un kue'e sa'a da un kuu nanu ja tu iyo ndaa ley Yandios. Ti nu ka'an ra ja tu iyo ndaa ley Yandios, nusa ti va tu siuku ra, chi su'va ka'an ra siki. ¹²Iyo iin ni Yandios ja ni ja'a ley, ti maa iin ni maa ya kuu ja sa'a ndaa siki kuachi. Ti maa iin ni maa ya kuu ja nama yo'o xi xnaa ya yo'o. Ti ro'o, ¿va nu kuña'nu ga ra ja xndichi ra kuachi siki ñani jna'an ra xino?

Jnu'un ja tu nduvixi ini yo

¹³Chunso'o ro'o ja ka'an nanu kachi ja'a: “Vijna ijña ti kinkoyo yo

ñuu yukan, ti ku'iin yo iin kuiya, ti kuaan yo ja xiko yo, ti na ni'in yo xu'un siki", kachi ra. ¹⁴Ko saña xini ra, chi tu jini kuiti ra nasa kuu kivi iña. ¿Ka jani ini ra ja kuchaku ra ja kuu taka kivi nuu ñuyivi ja'a xino? ¿Va nu tu jini ra ja maa yo kuu nanu iin viko nu'un ja iin nundaa ni vaji, yukan ti nda'va ni ki'in xino? ¹⁵Ko va'a ga na ka'an ra: "Nu kuni maa Jito'o ti kuchaku yo ti sa'a yo ja'a xi sa'a yo yukan", kachi ra. ¹⁶Ko vijna, chi mani ka savixi ra maa ra ja ka ka'an teyii ra. Ko tu va'a ja sia'an ka ka'an teyii ra. ¹⁷Ti nu iin yivi kuni i sa'a i jniñu va'a ja kuni Yandios, ko nu tu sa'a i, ti iin kuachi kuu yukan.

Jnu'un ja ka'an nuu yivi riku

5 Taka ro'o yivi riku, kunso'o va'a jnu'un ka'an ru'u Santiago, na xndaku ri nuu ra naa ra vijna. Koto nduvixi ini ra. ²Ro'o yivi riku, ja ka ñava'a ra kua'a ndajniñu, vasu ka kuu vixi ini ra siki un, ko ja kuan naa taka un, chi tu kuñi ja kuu taka kivi. Ti vasu ñava'a ra kua'a sa'ma vii, ko ja kuan ndi'i yaji tikixin, chi tu kuñi ja kuu taka kivi. ³Ti vasu ñava'a ra kua'a oro jiin plata, ko ja kuan ta'u ska'va, chi tu kuñi ja kuu taka kivi. Ti jiin ska'va un kuni ra ja tu ni sa'a va'a ra jiin xu'un ra. Ni ndiyo xaan ini ra ja nakaya ra xu'un un, ti jiin yukan ni kukutu kuachi siki ra. Ti nanu kanda'a ñu'un ja xnaa yiki kuñu yo, suni sia'an ro'o yivi riku, ja kuan naa ra jiin xu'un ra. Jandaa ndixia kuu un vasu ni ni'in ra kua'a ndajniñu ja ni ndiyo ini ra. Yukan ni sa'a ra ja chaku ra kivi ja

kuandi'i vijna, ko na jaa maa kivi ti naa ra jiin taka un.

⁴Na kachi ri nuu ra, ro'o yivi riku, siki chaa ni ja'ncha triu ra, tu ni cha'u va'a ra ya'u da. Ti kuachi un kana nuu Yandios. Ti jandaa ndixia kuu ja jiniso'o ya un, chi maa ya kuu Tata yo Yandios ja ta'u ya jniñu nuu ni tu'u. ⁵Ti na kachi ri nuu ro'o yivi riku ja tu ñukoo ini ra nuu Yandios. Chaku va'a ra nuu ñuyivi ja'a, ti sa'a ra taka ja kusii ini maa ra. Ko tu chaku ini ra ja su'va satu'va ra maa ra ja kuu kivi naa ra. Kuu ra nanu iin kuiti neñu ja ndetatu ti undi na jaa kivi kuu ti, sia'an ka kuu ro'o yivi riku. ⁶Ni'in xaan ga iyo kuachi maa ra ansu ja ni kankuachi ra siki yivi va'a, ti undi ni ka ja'ni ra i, vasu tu ni iyo nau siki kuu ja ni ka ja'ni ra i.

Jnu'un ja ni'in yo jnundee ini

⁷Ñani, nusa ti na ni'in ra jnu'un ndee ini ja kundatu ra undi kivi na ndenda maa Jito'o. Sa'a yo nanu ja yukan kuu nanu ka sa'a taka chaa ka sajniñu da nuu ñu'un da, chi kundatu kuee da undi na chaa sau ña'an xi sau kuee, ti sa naki'in da nuni va'a ja kaña nuu itu da. ⁸Ti ro'o ñani, suni sia'an kundatu kuee ra undi na jaa kivi ndenda maa Jito'o. Koto xndi'i ra ini ra, chi su'va na ni'in ra jnu'un ndee ini ja kundatu ra ja taji Yandios. Yukan na sa'a ra ja kundatu kuee ra undi na ndenda maa Jito'o. ⁹Koto ka'an ra siki jniñu ja sa'a inga ñani jna'an ra kandixia, nava tu kuncha kuachi siki ra ja sia'an ka kanaa ra jiin ñani jna'an ra. Chi maa ya kuu ja xndichi siki kuachi un, chi ja ni kuyajni ndenda ya.

¹⁰Ñani, na kotonchaa yo nasa ni ka sa'a profeta un, chaa ni ka ka'an jnu'un vaji nuu Yandios nuu yivi. Ni ka ni'in da jnu'un ndee ini, ti ni ka kundee da vasu ni ka ndo'o xaan da. ¹¹Ti na kua'a yo ja yiñu'un nuu yivi ni ka kundee i jiin nundo'o un. Nanu yukan ni ka jini ra nasa ni kundee i jiin nundo'o un. Chi ni ka jini yo nasa ni ka kundee ini chaa ni nani Job jiin nundo'o ni jna'an da na jana'an. Ni ka jini ra nasa ni kuu un, chi ni kendo va'a xaan da nu ni ndi'i nundo'o un ni jna'an da. Ti nava ni sa'a Jito'o jiin Job, suni sia'an kunda'u xaan ini ya yo'o, ti va'a xaan ini ya jiin yo.

¹²Ñani, ja kanuu ga kuu ja koto ka'an ra iin jnu'un ja chisojnu'un ra nuu yivi. Koto chisojnu'un ra ja andivi kuu ja kua'a jandaa ja'a ra, chi jini va'a yo ja Yandios kancha andivi un. Ni tu chisojnu'un teyii ra nuu yivi iin jnu'un ja ñuyivi ja'a kuu ja kua'a jandaa ja'a ra. Koto ma ka'an ra ni iin jnu'un ja chisojnu'un ra ja kanuu ga kuu jnu'un ni chisojnu'un ra un. Chi nu ka'an ra ja kuu, ti yukan ni ka'an ra. Ti nu ka'an ra ja tuu, ti yukan ni ka'an ra. Chi nu na ka'an ra jnu'un un ja chisojnu'un ra, yukan ti nchakuachi siki ra kivi na kundaa kuachi un nuu maa Jito'o.

¹³Nu iyo iin ro'o ja ndo'o nundo'o, ti kakanta'u ra. Ti nu iyo iin ra ja kusii xaan ini, ti na kata ra himno ja na chiñu'un ra Yandios. ¹⁴Ti nu iyo iin ra ku'u, ti na kana chaa ka

ndiso jniñu ja ka yinda'a da yivi ka kandixia. Na chi'i da aceite siki yivi ku'u un, ti nu ka sa'a da un na ndakuni'in da sivi maa Jito'o, ja maa ya kuu ja ta'u ya jniñu un. Ti na kakanta'u da ja'a yivi ku'u un ja na nduva'a i. ¹⁵Ti nu kandixia i ja sa'a Jito'o nava jikanta'u i, yukan ti nduva'a yivi ku'u un, chi maa Jito'o, nasava'a ya i. Ti nu ndiso i kuachi, ti koo jnuka'nu ini Jito'o nuu i. ¹⁶Nu siukan kuu ti nakachinda nuu ñani jna'an ra, ja ni sa'a ra kuachi siki da, ti kakanta'u ja'a ñani jna'an ra, nava na nduva'a ra siki ja ni nchakuachi ra. Chi nu ndi'i ini iin yivi iyo ndaa ini ja jikanta'u i, ti va'a xaan ni'in jniñu, chi siuku Yandios nava jikanta'u i.

¹⁷Ti siki ja kakanta'u yo, jini yo ja Elías, vasu ni kuña'nu da ja ni kuu da profeta na jana'an, ja ni ka'an da jnu'un vaji nuu Yandios nuu yivi. Ko suni ni kuu da iin chaa nanu maa yo. Ti ni jikanta'u xaan da ja tu kuun sau, ti tu ni kuun sau uni kuiya jiin iñu yoo. ¹⁸Yukan ti ni jikanta'u tuku da, ti ni nchaa sau, ti ni nakua'nu tuku taka ja iyo nuu ñu'un.

¹⁹Ñani, nu iin ra ni xndoo ichi ndaa Yandios, ti nu inga ra nachu'un ichi jna'an ra, ²⁰yukan ti kuni ra ja nachu'un ichi va'a ra chaa ni kivi nduu nuu kuachi, chi ni nama ra da ja ni jna'nu ndatu da niku. Ti yukan iyo jnu'un ka'nu ini Yandios nuu kuachi ni sa'a da. Ti sia'an na koo.

Carta ni chaa Pedro Apóstol

undi nuu nuu yivi

ka kandixia

Kanxia'u Pedro jiin yivi ka kandixia

1 Maa ri kuu Pedro, kuu ri apóstol ni taji Jesús, ti Jesús kuu Cristo, ja ndiso ya jniñu ña'nu nuu Yandios, ti maa ya ni ja'a jniñu ja'a nuu ri ja na kuu ri apóstol nuu ya. Chaa ri tutu ja'a kuaja nuu ra naa ra, ro'o yivi kanchuku jika, ja ni ka jichanuu ra ni ndañuu Ponto, Galacia, Capadocia, Asia jiin Bitinia. ²Ti maa Tata yo Yandios ni nakaji ya ro'o naa ra, chi sia'an ni kuni maa ya undi na ti jankoo ga ñuyivi yo. Ti jiin Espiritu ya ni sasiin ya ro'o naa ra ja kuu maa ya. Vijna ti ka iyo ndoo ka iyo ii ra naa ra. Ja yukan kuu ja ka jandatu ra nuu ya, chi ni sandoo ya ro'o naa ra na ni ji'i Jesús nuu nda'a cruz, ti ni jati ya niñi ya ja siki ro'o naa ra. Ti vi'i ga na kunda'u ini ya, ti na chindee ya ro'o vijna, ti na kukuee kunchuku ra nava kuni maa ya.

Jnu'un kuñukuu ini yo

³Na kachi yo ja kuña'nu xaan maa Yandios, Ya kuu Tata maa Jito'o

Jesús, ya kuu Cristo. Sia'an na ka'an yo, chi ni kunda'u ini ya yo'o, ti ni nasama ya yo'o ja na nduu yo se'e ya. Vijna ti nu kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, ka ñukuu ini yo ja jaa iin kivi nu ni'in yo taka ja va'a ja kua'a Yandios nuu yo. Siki yukan ni ja'a ya jandaa ja ni naxndoto ya Jesús nuu ñuji'i.

⁴Ti siki ja ni nasama ya ro'o naa ra, yukan na ti nu na jaa kivi ja ni'in ndi'i ra ta'u ra, ti tukaa naa kuiti ta'u un, ti tukaa na kuachi koo nuu ta'u un, ti ni tu naa kuiti. Ti jandaa ndixia kuu un, chi undi andivi jito va'a Yandios ta'u un, undi na jaa kivi ti ni'in ra naa ra. ⁵Ni tu ka ja'ncha ini ra chi ni ka kivi ra nda'a Yandios, ti ka kandixia ndaa ra ja jito va'a ya ro'o naa ra jiinjnu'un maa ya undi na jaa kivi sandi'i ni ga. Ti ja kuu kivi yukan, na ti stuu ndijin ya maa ta'u ni sava'a ya ja kuu ro'o naa ra. Ni nama ya ro'o nava na ni'in ra ja ni sava'a ya ja kuu ra naa ra, nu na jaa kivi un.

⁶Ja yukan kuu ja ka iyo sii ini ra vijna vasu kua'a nundo'o ka

jito ra, ko ja kuu jaku ni kivi kuu un. ⁷Ti nanu ka naka'ma yivi oro nuu ñu'un nava na kundoo, suni sia'an kuu ja ka jna'an ra nundo'o. Chi nu ka jito ra nundo'o siki ja ka kandixia ra Cristo, ti yukan ja ka ja'a ra jandaa ja ka kandixia ndaa ra. Ti nu na jaa kivi chaa ndijin Cristo, ti xndichi ya ro'o naa ra ti kusii ini ya jiin ra. Nakua'a ya ja yinu'un nuu ra siki ja ni ka kandixia ndaa ra ya, ti ni'in ra, ta'u ra ti nduñanu ra ñuu nuu ta'u ya jniñu.

⁸Ti vasu tu ni ka jini ra Jesús na ni jikonuu ya nuu ñuyivi ja'a, ko ni ka ndumani ra nuu ya. Ti vasu tu ja'i kuni ra nuu ya vijna, ko ka kandixia ni ini ra ya naa ra. Ja yukan kuu ja ka kusii xaan ini ra naa ra. Ko tu kuu nasa ndakuni'in ra jiin ndusu yu'u ra naa ra ja ja kuan kuyajni kivi nduñanu yo jiin ya naa yo. ⁹Nu kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a vijna, ka iyo ndaa ini ra ja ni'in ra ta'u un, ti kivi ra ñuu nuu ta'u ya jniñu. Yukan ka ndiyo ini ra, chi ja ni ka kandixia ndaa ra jniñu ña'nu ni sa'a Jesús ja siki ra naa ra.

¹⁰Chaa ni ka kuu profeta, ja ni ka ka'an jnu'un Yandios undi jana'an, ni ka nanduku ndaa da, ni ka jikajnu'un da siki ja nasa nama Yandios yo'o vijna. Ti ni ka kachi da nasa vii ni kunda'u ini Yandios yo'o ja nama ya yo'o vijna. ¹¹Chi undi na ti koo ga, ti ni xna'an Espíritu Cristo nuu da naa da nasa nundo'o kii nuu maa ya, jiin ja nasa nduñanu tuku ya nu na ya'a nundo'o un nuu ya. Ti ni ka nakutu ini da ni ka nduku jnu'un da na kivi kuu ja kii Cristo, ti nasa koo jiin

taka jnu'un ni ka'an maa Espíritu ja ni kuncha ya jiin da naa da. ¹²Chi ni kachi maa Yandios ja ansu ja kuu maa da kuu jniñu ka sa'a da un. Chi su'va ja kuu yo'o kuu jnu'un ni ka ka'an da un. Ti vijna ja ni ka jini ra jnu'un un, chi taka yivi ka ka'an i jnu'un un ja nama Yandios yo'o. Ni ka ka'an da jnu'un un, chi maa Yandios ni taji Espíritu Santo ja ni kii ya ichi andivi, ti ni xna'an ya jnu'un ni ka ka'an chaa un. Ti suni taka ángel ka junukuachi nuu Yandios ni ka nakutu ini ja na kujnuni un.

Ja kuni ya ja na koo ndoo yo

¹³Ja yukan kuu ja koo ndito ini naa ra, ti koto kundiyoyi ini ra nau ndajniñu iyo nuu ñuyivi ja'a. Chi su'va kundiyoyi ini ja ni'in ra ta'u ja kua'a Yandios kivi na chaa ndijin Cristo Jesús. Ti kua'a ya nuu ra, chi ni kunda'u xaan ini ya ro'o naa ra. ¹⁴Yukan kuu ja kundio ini ra, chi ka kuu ra se'e ya ja ka jandatu va'a. Chi vijna tukaa ka sa'a ra taka jniñu ja ka kusii ini maa ra, nanu ni ka sa'a ra undi na ti kujnuni ga ini ra jnu'un Yandios. ¹⁵Ko vijna na ti tukaa, chi su'va kundiyoyi ini ja na koo ndoo na koo ii ra naa ra, nanu kaa maa Yandios, chi maa ya kuu ja ni nakaji ro'o naa ra nava na nduu ra se'e ya. Ja sia'an kuu ja kundiyoyi ini ja na koo ndoo, koo ii añu ra jiin taka jniñu ka sa'a ra. ¹⁶Chi sia'an ka'an nuu tutu ii Yandios: “Koo ndoo naa ra, chi maa ri iyo ndoo ri”, kachi ya.

¹⁷Nu na kachi ra “Tata na” nuu ka jikanta'u ra nuu Yandios, ti yukan kuni ka'an ja ka kuu ra se'e ya. Ti

nu sia'an na kachi ra, ti kanuu ja na kujnuni ini ra ja maa ya kuu ja sa'a ndaa nasa ka sa'a iin iin yo. Ti tu sa'a siin ya nasa kanda iin iin yo. Chi iin nuu ni sa'a ndaa ya jiin tendi'i yo. Yukan kuu ja kanuu na kaka ndaa ra nuu ya taka kivi kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a. ¹⁸Chi ja ni ka jini ra ja maa Yandios kuu ya ni chunaa yo'o nuu taka ichi ni ja'a tata ra nuu ra ja ni jikonuu nuu tachi. Ya'u xaan nchaa jniñu ña'nu ni sa'a ya ja ni chunaa ya ro'o naa ra, chi tu ni chunaa ya ro'o jiin iin ndajniñu ja naa nanu kuu jiin oro xi plata. ¹⁹Chi su'va ni sa'a Cristo iin jniñu ka'nu ga ja siki ro'o naa ra, ti ni tu naa kuiti jniñu un. Ni chunaa ya yo'o na ni jati ya niñi ya ja siki yo naa yo. Ni soko ya maa ya nanu ka soko yivi iin lelu, iin kuiti iyo va'a, iyo ndoo. ²⁰Chi undi na ti jankoo ga ñuyivi ja ni jani Yandios maa Cristo, ti ni kenda ndijin ya nuu kivi ja kuandi'i vijna. Sia'an ni sa'a Yandios siki ja ni kunda'u ini ya ro'o naa ra. ²¹Yukan kuu ja ni ka kandixia ra Yandios, chi ni ka kujnuni va'a ini ra jniñu ña'nu ni sa'a ya jiin Cristo, na ni naxndoto ya maa ya nuu ñujil'i un, ti ni jani ya Cristo ja na nduña'nu ya andivi. Sia'an kuu ja ni ka kandixia ndaa ra Yandios jiin ja ni sa'a ya ja kuu ra naa ra. Yukan kuu ja ka ñukuu xaan ini ra ni'in ra taka ja kua'a ya nuu ra naa ra.

²²Vijna ti ja ni ka ndundoo ini ra chi ni ka janta'u ra jnu'un ndaa siki Cristo. Yukan kuu ja ka kunda'u ni ini ra nuu ñani jna'an ra ka kandixia. Sia'an kuu ja kunda'u ini jna'an naa ra jiin

ni ini ni añu ra. ²³Sa'a yo nanu jnu'un iin chaa chi'i tata, va'a va'a ki'in da xndee da nuni un nava tu te'yu, ti sia'an kaña va'a itu da. Suni sia'an ni sa'a Yandios iin jniñu va'a jiin yo ja tukaa naa kuiti yo. Ti ja ni ka ni'in ra jniñu un na ni ka kandixia ra jnu'un ya siki Cristo. Chi jnu'un un sa'a ja na kuchaku yo jiin Yandios. Ti nini na ka'an ndaa yo jnu'un ya, chi tu naa kuiti. ²⁴Chi sia'an ka'an nuu tutu ii Yandios:

Nanu kuu iin yuku, sia'an kuu taka yivi.

Ti ja na nduña'nu i kuu ja kuu i nanu ita yuku un.

Chi ichi yuku un. Ti ita un, ichi ti kenchaa.

²⁵Ko jnu'un Jito'o Yandios, chi kendo ja kuu saa ni.

Kachi tutu.

Ti jnu'un un kuu jnu'un va'a ja ni jaa nuu ra naa ra.

2 Yukan kuu ja kanuu ja tukaa sa'a kuiti ra ni iin jniñu kue'e, ni ka ska'an ra jna'an ra, ni ka ka'an ra jiin yu'u ra nanu yivi ñaa xini, ni ka kuu kuasun ini ra naa ra, ni ka ka'an ndeva'a ra siki jna'an ra. ²Ko ja ni ka nasama ra. Vijna ti ni ka nduu ra se'e Yandios, chi tu xnda'u jnu'un un yo'o naa yo. Ka'an ndaa kuiti jnu'un un. Nu na siin ra skua'a ra jnu'un ya, ti iin kivi iin kivi su'va ni'in ga ra jnundee ini, undi na jaa iin kivi ja ni'in ra ta'u nuu Yandios. ³Jandaa ndixia kuu yukan, chi ja ni ka kandixia ra jnu'un vaji nuu maa ya. Ti jnu'un un kuu ja vii xaan ga, chi ni kunda'u ini Jito'o nuu yo naa yo.

**Cristo kuu nanu yuu
ja ndiso ja'a ve'e**

⁴Kundikun ni'in ga Jesús naa ra, chi ndisojñiñu ya nuu Yandios. Maa Yandios ni jani Jesús ja na sa'a ya jñiñu ña'nu un, ti ni ja'a ya ja yñiñu'un vasu ndee kua'a yivi tu ni ka janta'u i ya. Nanu iin yuu ka'nu ja ndiso iin ve'e, suni sia'an kuu jñiñu ndiso Jesús nuu Yandios.

⁵Suni maa yo naa yo ka kuu yo nanu yuu un, chi nanu jajñiñu yo yuu ja ka sa'a yo ja'a ve'e yo, suni sia'an jajñiñu Yandios yo'o ja ka sa'a yo jñiñu ya. Ti kancha ya jiin yo, chi ni taji ya Espiritu ya kancha ya jiin yo. Ka kuu yo nanu sutu ja ni sasiin ya ja kuu maa ya. Sutu iyo nuyivi ja'a ka soko da ndajñiñu nuu altar, ko yo'o chi su'va ka soko yo maa yo nu na sa'a yo iin jñiñu ja kusii ini maa Yandios. ⁶Ti tutu ii Yandios ka'an ja Jesús kuu nanu iin yuu ka'nu, ti kanuu ga yuu un chi ndiso ve'e un. Ti ka'an ja sa'a Yandios iin jñiñu ña'nu ga nuu ka'an:

Nde'e naa ra. Na kani ri iin yuu kanuu ga ja kuu Jerusalén. Ni nakaji ri yuu un nanu nakaji yo yuu na'nu ja kundiso ja'a ve'e.

Chi taka yivi ka kandixia i maa ya, ti na kua'a Yandios ja yñiñu'un nuu i.

Ni kachi tutu ii Yandios.

⁷Yukan ti ro'o ja ka kandixia Jesús, ka chiñu'un ra maa ya. Ko ja kuu yivi tu ka kandixia i maa ya, ka'an tutu ii Yandios sia'an:

Maa ya kuu nanu yuu ja ni ka skaña chaa ni ka sa'a ve'e un.

Vasu iin yuu va'a ga niku, ko ni ka yuji chaa un naa da, chi maa ya ni nduu nanu iin yuu kanuu xaan ga ja ndiso ja'a ve'e un.

⁸Nuu yivi ja tu kandixia i ya, kuu ya nanu iin yuu ja ka kachi'i i xini ja'a i jiin, ti xnaa i maa i, chi tu kandixia i jnu'un ya.

Ka naa i chi sia'an ni kachi Yandios ja jna'nu ndatu taka yivi tu kandixia i ya.

Ni kachi tutu.

⁹Ko ro'o naa ra, ru'u Pedro, na kachi ri ja ni nakaji Yandios ro'o ja na kuxio ra, ti na ndivi ra nuu nda'a ya. Ni ka yinda'a ra jñiñu ta'u Yandios nuu ñuyivi ja'a, chi sia'an ni tatu ya ro'o naa ra. Ka kuu ra nanu sutu nuu Yandios, chi nu ka sa'a ra jñiñu ya, kuu nanu ja ka soko ra jñiñu un nuu Yandios. Ni nakaji ya ro'o naa ra ja na kunukuachi ra nuu maa iin ni ya. Ti ka yi'i ra jiin maa iin ni ya. Taka un ni sa'a ya nava na ka'an ndaa ra taka ñuu siki jñiñu ña'nu ni sa'a ya ja kuu ro'o naa ra. Na ka'an ra ja ni nakaji ya ro'o, ja tukaa kaka ra nuu nuñaa nanu ni ka sa'a ndeva'a ra. Ja na ka'an ra ja ni nakaji ya ro'o, ja na kaka ra nuu ndijin, nuu na sa'a ra jñiñu kuni maa Yandios. ¹⁰Na ka'an ra ja undi nuu tu ni ka kuu ra yivi Yandios ja tu ni ka yi'i ra nda'a ya, chi tu ja'i xna'an ya jnu'un ya ja ni kunda'u ini ya nuu ra naa ra. Ko vijna chi jandaa ndixia kuu ja ka kuu ra yivi ya, chi ni kunda'u ini ya ro'o, ti ni xna'an ya jnu'un ya nuu ra naa ra.

Na sa'a yo nava kuni maa Yandios.

¹¹Ñani, ru'u Pedro, kunda'u ini ri ro'o naa ra, ti siki yukan kuu ja

kanda'u ri jiin ra ja tukaa ga kivi nduu ra jiin jniñu ndeva'a ja ka sa'a yivi ñuyivi ja'a. Sia'an kanda'u ri jiin ra naa ra, chi tukaa ka y'i ra jiin yivi ñuyivi ja'a. Vijna ti ja ka y'i ra jiin Yandios. Yukan kuu ja ka kuu ra nanu yivi ñuu jika ja kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a, ti kanuu ja tukaa kivi nduu ra jiin jnu'un kue'e naa ra. ¹²Su'va kaka ndaa nuu yivi ja tu ja'i nakuni i Yandios. Ka'an ndeva'a siki ra, chi tu ka kivi nduu ra jiin jniñu kue'e ka sa'a i. Ko jaa iin kivi na xna'an ndijin Yandios ja kunda'u ini ya nuu i naa i. Nu na kuantu'u i jnu'un un, ti ka'an i ja vii xaan kuña'nu Yandios, chi maa iin ni ya ni sa'a ja ni ka jika ndaa ra nuu i naa i, vasu ni ka ka'an ndeva'a i siki ra naa ra.

¹³Kuandatu ra nuu taka chaa ña'nu ja ka ndisojniñu nuu ra naa ra, chi sia'an kuni maa Jito'o Cristo. Kuandatu nuu chaa kuu rey, ja kuu da chaa ña'nu ja ndisojniñu nuu ni tu'u nación ra naa ra. ¹⁴Suni kuandatu nuu taka gobernador ja ni taji rey un, ja na kua'a da nundo'o nuu taka yivi ka sa'a ndeva'a. Ti su'va na kua'a da ja yiñu'un nuu taka yivi ka sa'a i ja va'a. ¹⁵Ti sia'an ni kachi Yandios ja na sa'a ra niña jniñu va'a. Nu kaka ndaa ra sia'an, yukan ti tu iyo ni iin jnu'un ja kankuachi yivi siki ra, vasu ka kuu i yivi ka jito u'u jnu'un Yandios. ¹⁶Ni sasiin ya ro'o naa ra ja tukaa siin ra jiin jniñu ni ka sa'a ra undi nuu, chi ja ka y'i ra jiin maa Yandios vijna. Ti vasu sia'an, ko tu kua'a ya jnu'un ja sa'a ndeva'a ra nuu ley iyo ñuu ra. Ti su'va sa'a ra nava kuni Yandios, chi ka

junukuachi ra nuu maa ya. ¹⁷Kua'a ra ja yiñu'un nuu taka ga yivi. Kava nda'u ini jiin taka ñani jna'an ra ja suni ka kandixia i Cristo. Chiñu'un ga Yandios ti kuandatu jnu'un ya naa ra. Kua'a ja yiñu'un nuu chaa kuu rey, chi kuña'nu ga da ja ta'u da jniñu nuu ra naa ra.

Jnu'un nundo'o ni jna'an Cristo

¹⁸Ro'o ja ka kuu ra muzu ni ka jaan yivi, kuandatu nuu jito'o ra, chi kanuu ja na kua'a ra ja yiñu'un nuu da naa da. Kuandatu nuu da vasu kuu da chaa va'a xi kuu da chaa kaa kua'an kaa vaji ja ka sa'a ndeva'a da jiin ra. ¹⁹Chi chindee Yandios yivi ka jito nundo'o, vasu tundo ni ka sa'a i ja koto i nundo'o un. Kua'a ya ja yiñu'un nuu yivi un, chi ka jini va'a inijnuni i jnu'un ya, ti ka ndiyo ini i ja siuku i jnu'un un, vasu ka jito i nundo'o. ²⁰Sa'a yo nanu ja tu va'a nu ka jito ra nundo'o siki jniñu kue'e ni ka sa'a ra. Chi tu kua'a Yandios ja yiñu'un siki yukan. Ko nu ka ja'a yivi tau ra ja siki jniñu va'a, ti yukan kuu ja va'a nuu Yandios. Kua'a ya ja yiñu'un ro'o, chi tu ka kuiti ini ra vasu ni ka sa'a ndeva'a yivi jiin ra. ²¹Ti jandaa ndixia kuu yukan, chi ni nakaji Yandios ro'o naa ra ja na kundee ini ra, vasu na kua'a yivi nundo'o ro'o. Yukan kuu ja ni jna'an maa Cristo nundo'o ja siki ro'o naa ra. Ti nanu ni kundee Cristo jiin nundo'o un, suni sia'an na kundee ra jiin taka nundo'o kondo'o ra nu kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. ²²Chi sia'an ka'an nuu tutu ii Yandios siki Cristo nuu ka'an:

Tu kuiti ni sa'a ya iin kuachi, ni tu ni ka'an ya ni iin jnu'un xndoña'an.

Kachi tutu.

²³Ti vasu ni ka ka'an ndeva'a yivi siki Cristo, ko tu ni kuiti ini ya, ja ka'an ya siki i. Ti vasu ni ka ja'a i nundo'o ya, ko tu ni ndondaa ya siki i. Chi su'va ni nakua'a ya maa ya nuu Tata ya Yandios ja na xndichi ndaa ya siki taka ja ni ndo'o ya. ²⁴Ja siki kuachi yo, ti ni jna'an ya nundo'o jiin yiki kuñu ya nu ni ji'i ya nuu nda'a cruz. Ti ni sa'a ya jniñu ña'nu un nava na sasiin ya maa yo nuu kuachi ja ni ka ndiyo ini yo undi nuu. Chi su'va vijna na kundiyoyi ini yo ja na kaka ndaa yo nuu Yandios, chi ni ji'i Cristo ja siki yo'o naa yo. Ni ndo'o ya ja siki yo'o nava tukaa kondo'o yo jiin kuachi yo, chi vijna ja ni ka ndundoo yo nuu Yandios.

²⁵Na ti sa'a ga Cristo yukan, ni ka kuu ra nanu rii ja ni ka kee siin nuu chaa ndito ti, chi ni ka kuu siin ra nuu Cristo. Ko vijna ja ni ka ndeokuñi ra, ti ka siuku ra nuu Cristo. Ti maa ya kuu ja ndito ro'o naa ra vijna.

Nava koto va'a iin chaa ñasi'i da

3 Ja sia'an kuu ja ro'o ja ka kuu ñasi'i naa ra, kuandatu ra nuu yii ra naa ra. Nu kuu da iin chaa tu kandixia jnu'un Cristo, ko kundee ra ja na kandixia da. Chi vasu tu ka'an ra jnu'un un nuu da, ko jini da nasa kancha ra. ²Taka kivi nde'e da nasa jika yiñu'un ra nuu ichi Yandios jiin ja sa'a ndaa ra taka jniñu ra. ³Ti koto sa'a vixi ra maa ra, ja ku'un ra sa'ma vii xaan,

ti va'a na sa'a ra xini ra, kuu siki sukun ra, kuu siki so'o ra, ja nanu oro ki'i so'o ra. Ko so nini siki ra naskutu ra, ti tu kendo va'a ra nuu Yandios. ⁴Chi su'va, kanuu xaan ga ja na koo ndaa ini añu ra. Ti na kukutu ini ra jiin jnu'un ndaa, jiin jnu'un vita ini ja tu naa kuiti. Chi taka un sa'a ja na kusii xaan ini Yandios.

⁵Yukan ni ka sa'a ña'an jana'an ja ni ka jika ndaa ña ichi Yandios. Ni ka ñukuu ini ña Yandios, ti ni ka jandatu ña nuu yii ña. ⁶Sia'an ni sa'a Sara ja ni jandatu ña nuu yii ña Abraham, ti nini ni ka'an yiñu'un ña jiin da. Ti ro'o naa ra, ka kuu ra nanu se'e Sara nu na sa'a ra nanu ni sa'a maa ña, ka ñukuu ini ra Yandios, ti ansu ja yu'u ra nu ka ka'an yivi siki ra.

⁷Ti ro'o ja ka kuu ra yii, kanchuku ra jiin ñasi'i ra, ja ka jini va'a ra nasa xndaku Yandios siki yukan. Ti yukan ka'an ja na koo vita ini ra jiin ñasi'i ra. Ti kava yiñu'un ra jiin ña, vanuxia tu kejna'an ña jiin ro'o chaa naa ra. Ti kuñukuu ini ra maa ña, ja suni nanita'u ña ti kunchuku ra ja kuu saa ni jiin Yandios, siki ja kunda'u ini Yandios nuu ndinduu ra naa ra. Ti kuenta'u ya nuu ra naa ra. Nu sia'an na kunchuku ra jiin ñasi'i ra, chi nu tu sa'a ra sia'an ti tu iyo ini ra ja kakanta'u ra nuu ya.

Nundo'o ka jna'an yivi ka sa'a ja va'a

⁸Ti ja'a kuu iin jnu'un xnadaku ri sandi'i ni ga. Unuu kani ini ra naa ra. Koto nda'u jna'an ra siki ja iyo nundo'o. Kava nda'u ini ra jiin jna'an ra. Ti koto kachi ra ja

kuña'nu ra nuu ñani jna'an ra, chi su'va nda'u na sa'a ra maa ra. ⁹Nu ka sa'a ndeva'a yivi jiin ra, ti koto sa'a ndeva'a ra jiin yivi un. Nu ka'an ndeva'a yivi siki ra, ti koto ka'an ndeva'a ra siki i. Chi su'va kakanta'u nuu ya ja kuu yivi un. Sia'an sa'a ra, chi ni nakaji Yandios ro'o ja sia'an ti na kendo va'a ra.

¹⁰Chi yukan ka'an jnu'un ii Yandios: Yivi kuni kuchaku va'a ti na koo sii ini taka kivi.

Na koto i yu'u i ja tu ka'an ndeva'a, ti ni tu ka'an i jnu'un xndoña'an.

¹¹Na kuxio i nuu jniñu kue'e, ti na sa'a i iin jniñu va'a.

Ti na kundio ini i ja kunchuku mani i jiin jna'an i.

¹²Ni kachi Yandios ja iyo yivi va'a, ti maa Jito'o jito va'a ya yivi un.

Ti jini va'a ya jnu'un ka jikanta'u i.

Ti nde'e ndii nde'e kaji ya siki yivi ja ka sa'a ndeva'a.

Kachi tutu.

¹³Ti tu nau iin ja sa'a ndeva'a jiin ra nu ka ndiyo ini ra sa'a ra ja va'a. ¹⁴Ndatu xaan kuu ra, chi kancha Yandios jiin taka ro'o ja ka ndo'o siki ja ka jika ndaa ra ichi ya. Ja sia'an kuu ja koto yu'u ra nde'e ra iin yivi, ti koto kukui'ya ini ra. ¹⁵Chi su'va jiin ni ini ni añu ra chiñu'un ra maa Jito'o Cristo. Ti nu iin yivi na xndichi i ro'o siki ja ka kandixia ra jnu'un Cristo, ti nini na kotu'va ini ra ja xndeokani ra jnu'un nuu yivi un. ¹⁶Ka'an yiñu'un ra jiin i, ti koto kuiti ini ra nuu i ja ka chakuachi i ro'o siki jnu'un Cristo, ja ka ñukuu ini ra naa ra. Ko

nu ka'an i sia'an jiin ra, ti nakani inijnuni ra nu ndaa ja iyo iin kuachi ja ka'an i siki ra xi tuu. Nu iyo iin yivi ka'an siki ra, ko nu tu iyo ni iin kuachi ni'in yi siki ra, sa ni ti kukanuu i ja ka'an i, chi ka jika ndaa ra, ti ka kandixia ra Cristo.

¹⁷Chi nu kuni maa Yandios, ti va'a ga ja na kondo'o ra siki jñinu va'a ka sa'a ra, ti ansu ja sa'a ra jñinu kue'e. ¹⁸Chi maa Cristo suni ni ndo'o ya, ti iin jinu ni ni ndo'o ya ja siki kuachi yo. Yukan ni ji'i iin chaa ni iyo ndaa kuiti ja siki yo'o, yivi ka sa'a ndeva'a, nava na ndivi yo jiin Yandios ti kivi yo nuu kancha ya. Ni sa'a ya jñinu ña'nu un na ni ji'i yiki kuñu ya, ko ni nandoto tuku ya ni sa'a Espiritu.

¹⁹Ti maa Cristo jiin Espiritu un ni ka ja'an ti ni ka xndaku ya nuu yivi ka yindasi vijna. ²⁰Ko na jana'an na ni ka chaku yivi un ni ka nduni'in ini i nuu Yandios. Ti kivi un ni kuu na ni sa'a Noé iin barco ni nani arca. Ti ni kivi un ni ndatu Yandios na nde nu kandixia yivi un xi tuu. Ti una vii ni jna'an yivi ni ka kivi i nuu arca un. Ti nini una yivi un ni ka kaku i na ni ndaa nducha nuu ni tu'u ñuyivi. ²¹Ti nanu ni ka nama i maa i nuu nducha un, suni sia'an kuu ja ka janducha yo vijna ja nama yo maa yo. Ti ka janducha yo, ko ansu ja na ndundoo yiki kuñu yo, chi ja na ndundoo inijnuni yo nuu Yandios. Yukan kuu ja ka janducha yo. Ti ni ja'a Yandios jandaa nuu taka un na ni xndoto ya Cristo Jesús nuu ñuji'i. ²²Yukan ti ni ndaa ya nuu andivi, ti kancha ya nuu nda'a kua'a Yandios nuu kuña'nu ya. Ti taka ángel Yandios ja kanchuku

andivi, jiin taka ja yinda'a jñinu un, ka jandatu i nuu ya.

**Na kunukuachi yo nava
kuni maa Yandios**

4 Ni kuu ini maa Cristo ja kondo'o ya ja siki yo'o jiin yiki kuñu ya. Ti ro'o naa ra, suni sia'an koo ra nundo'o nu na kua'a yivi nundo'o ro'o. Chi yivi ka ndo'o jiin yiki kuñu i, tukaa kundee kuachi un jiin yiki kuñu i. ²Nu sia'an na sa'a ra, ti ka sa'a ra jniñu kuni maa Yandios ja kuu taka kivi kuchaku ra, ti ansu ja sa'a ndeva'a ra nava ka ndiyo ini maa ra. ³Chi ni kani kivi vekoyo ra, na tu ja'i nakuni ra jnu'un Yandios, ni ka sa'a ra kua'a kuachi ja ka jajna'an ini yivi ja tu ja'i nakuni i Yandios. Ni'in xaan ni ka sa'a ra jniñu kue'e. Ni ka jika ra jiin jnu'un sii ini. Ni'in xaan ni iyo ini añu ra ja sa'a ra iin kuachi. Ni ka ji'i xaan ra ndixi. Ni ka jika ra sava'ni ga viko. Ti yukan ni ka jajna'an ini ra ja ko'o ra ndixi. Ti ni ka chiñu'un ra santu ja ni kachi Yandios ja tu chiñu'un ra.

⁴Ti yivi ja tu ja'i nakuni jnu'un Yandios, ka kuiti ini i siki ja tukaa ka jika ra jiin i, chi ka siin i jiin mani jniñu kue'e un. Ja yukan kuu ja ka ka'an ndeva'a i siki ra naa ra.

⁵Ko yivi un jaa iin kivi ja nakua'a i nuu maa Yandios siki jniñu ni ka sa'a i. Ti ja ko tu'va maa ya ja nanduku ndaa ya jniñu ni ka sa'a yivi ka chaku, jiin yivi ni ka ji'i. ⁶Ja yukan kuu ja ni chaa jnu'un Cristo nuu taka yivi ja na kandixia i na ni ka chaku i. Ti kuu ndaa siki kuachi i nanu kundaa siki kuachi taka yivi ka chaku nuu ñuyivi ja'a, chi

suni ni ka ji'i i. Ko yivi kandixia ti kuchaku añu i ja kuu saa ni nanu chaku maa Yandios.

⁷Ti ja kuan kuyajni kivi ja naa taka ja iyo. Ja sia'an kuu ja kondito ini naa ra. Ti kundiyo ini kakanta'u ra. ⁸Ti iin jnu'un kanuu ga kuu ja na kunda'u ini ra nuu jna'an ra. Chi nu na kunda'u ini yo jna'an yo, ti iyo jnu'un ka'nu ini nuu ndi'i kuachi yo. ⁹Koto nda'u ra yivi jaa ve'e ra. Kua'a nuu ve'e ra, ti koto ma iin ja ndo'o ini ra nde'e ra yivi un. ¹⁰Siin siin ta'u ni ja'a ya nuu iin iin ra ja ka sa'a ra jniñu ja kuni maa ya. Ti jiin ta'u un chindee ra jna'an ra. ¹¹Nu ni ni'in ra iin ta'u ja ka'an ra jnu'un Yandios nuu inga yivi, ti kani ini ja maa jnu'un Yandios ka'an ra. Nu ni ni'in ra ta'u ja chindee jna'an ra, ti kani ini ja maa Yandios kuu ya ja'a ndee ini ra ja sa'a ra jniñu un. Ti nu na kuni yivi taka un, ti ka ka'an i ja kuña'nu xaan Yandios siki taka ja ni sa'a ya jiin Jesús, ya kuu Cristo. Ti na ka'an yo ja vii xaan kuña'nu Cristo, ti ta'u ya jniñu ja kuu saa ni. Sia'an na koo.

**Na kondo'o yo ja ka
kandixia yo Cristo**

¹²Ñani, nu vaji iin nundo'o xaan ja kondo'o ra, koto kachi ra ja maa iin ra kuu ja iyo nundo'o. ¹³Chi su'va, ko sii ini naa ra nu ka ndo'o ra nanu ni ndo'o Cristo, chi jandaa kuu ja kondo'o ra siki ja ka yi'i ra jiin ya. Yukan na ti koo sii ini ra naa ra ja kuu kivi na ndenda ndijin ya, ti xna'an kaji ya ja vii xaan kuña'nu ya. Sia'an kuu ra ja kuu kivi un naa ra vasu ka jna'an xaan ra nundo'o vijna.

¹⁴Ti xaan ndatu ra vijna ja ka ka'an ndeva'a yivi siki ra ja ka kandixia ra Cristo. Chi jiin yukan ka stuu ndijin ra maa ra ja kancha Espiritu Yandios jiin ra, ja kuña'nu xaan ya. Vasu ka ka'an ndeva'a yivi siki ra, ko kancha Espiritu Santo jiin yo, ti chindee ya ro'o ja na kundee ra jiin nundo'o un. ¹⁵Ti nu ka ndo'o ra, ti ka ndo'o ra, ko siki ja ka kandixia ra Cristo, ansu siki ja ka sa'a ra iin kuachi nanu ka ndo'o yivi ka ja'ni ndiyi, xi yivi sakui'na, xi yivi ka sa'a jniñu kue'e, xi yivi kivi nduu nuu jniñu tatu. ¹⁶Ko nu ka ndo'o ra siki ja ka kandixia Cristo, ti tu kukanuu ra. Chi su'va, nakuanta'u nuu Yandios ja ka ndo'o ra siki ja ka yi'i ra jiin Cristo. ¹⁷Ti jiin nundo'o ka jna'an ra vijna, yukan jini ini yo ja ja ni keja'a nanduku ndaa Yandios kuachi yo. Kuni yo yukan, chi xnakan sa'a ya ja na koto ra nundo'o. Ti na kuni ya na ndenu ka kandixia ndaa ra Cristo xi tuu. Ti nu sia'an na sa'a ya jiin se'e ya, ¿ti ndee ga sa'a ya jiin yivi ja tu ka jandatu i jnu'un ka'an ya siki Cristo nusa? ¹⁸Ti nu u'u xaan ti ka ya'a yivi va'a nuu nundo'o, ¿Ndo'o ka jani ini ra ja jna'an yivi kua'an kanda ja ka sa'a i kuachi nusa? ¿Ka jani ini ra ja ka kendo va'a i nuu Yandios nu? ¹⁹Ko ro'o ja ka jna'an ra nundo'o nava kuni maa Yandios, vasu sia'an ka jna'an ra, ko koto ka'ncha ini ra ja sa'a ra jniñu va'a. Nakua'a maa ra nda'a maa Yandios, ya ni sa'a ro'o, chi siuku ndaa ya taka ja ni chisojnu'un ya.

Xndaku Pedro nuu chaa ka ndiso jniñu jiin chaa kuachi

5 Vijna ti ru'u Pedro, na kanda'u ri nuu ra naa ra, ro'o ja ka

kuu ra chaa ña'nu ja ka jito ra yivi ka kandixia, chi suni chaa ña'nu kuu ri, ti jito ri yivi ka kandixia. Ti kuu ri iin chaa ni jini ri jiin nuu ri nasa ni ndo'o Cristo. Ko jaa iin kivi ja chaa ndijin ya, ti ru'u jiin ro'o naa ra na nduña'nu yo jiin ya. ²Ko ja kuu vijna, kanuu ja koto va'a ra yivi Yandios. Nanu iin pastor ja jito va'a da rii da, ti sia'an koto va'a ra yivi, chi ndiso jniñu ra ja koto ra yi ja ka kuu i se'e maa Yandios. Ko sii ini ra ja koto ra i, chi yukan kuni Yandios. Ti ansu chayika ya ro'o, ti ni ansu ja kundiyi ini ra ja ni'in ra xu'un jiin jniñu sa'a ra un. Chi su'va kusii ini, ti sa'a ra jniñu un. ³Koto nduvixi ini ra, ti kachi ra ja maa ra kuu ja ta'u jniñu nuu i, chi su'va na koo ndaa ini ra nava na kuni yivi naa i nasa kuu va'a ga kaka ndaa i nuu ichi Yandios. ⁴Sa'a va'a jniñu ka ndiso ra ja ka jito ra yivi ka kandixia, nava na ni'in ra ta'u, ti nduña'nu ra jiin jito'o ra kivi na nchaa ndijin ya, chi maa ya kuu jito'o ra ja kuña'nu ya nuu ra. Ti nduña'nu ra jiin ya iin jniñu ja tukaa naa kuiti.

⁵Ti ro'o ja ka kuu ra chaa kuachi, suni sia'an kuandatu ra nuu chaa ka jito ro'o, chi ka ndiso da jniñu ja kuña'nu da nuu ra naa ra. Tendi'i ro'o ja ka kandixia, kava nda'u ini ra jiin jna'an ra, sa'a nda'u maa ra nuu ñani jna'an ra, chi sia'an ka'an nuu tutu ii Yandios:

Jito u'u Yandios yivi ka sa'a vixi maa, ti su'va kunda'u ini ya ti chindee ya yivi sa'a nda'u i maa i. Kachi tutu ii.

⁶Tendi'i ro'o yivi ka kandixia, koto nduni'in ini ra nuu Yandios,

chi su'va sa'a nda'u maa ra, ti nava na nakuni ra ja ka yi'i ra nda'a Yandios, ya ta'u jniñu nuu taka ja iyo. Nu sia'an na sa'a ra, ti jandaa kuu ja nduñanu ra na jaa kivi nchaa Cristo Jesús. ⁷Koto xndi'i ini ra nu nau iin ja ka jna'an ra, su'va va'a ga ja na nakua'a ra maa ra nuu nda'a Yandios, chi maa ya ndito ro'o, chi kunda'u ini ya ro'o.

⁸Jandaa ndixia kuu ja na koo ndito ini ra naa ra ti kaji na koo xini ra, chi ja'u'u un jito yu'u ro'o ti nduku nasa sa'a ja kanakava ra nuu iin kuachi. Ti xaan ga chaa un ansu iin ndika'a nu nduxaan ti. ⁹Yukan kuu ja kuni ja kundichi ni'in ra siki ja'u'u un, ti kuu kundee ra jiin nu ñu'un teyii ini ra jiin jnu'un kandixia ra Cristo. Chi suni sia'an ka ndo'o ñani jna'an ra kanchuku ni tu'u nuyivi. ¹⁰Ti vasu sia'an kuu, ko jandaa ndixia ja kunda'u ini Yandios ro'o naa ra, chi ni nakaji ya ro'o naa ra ja na nduñanu ra jiin ya ja kuu saa ni. Ti jandaa ndixia kuu jnu'un yukan, chi iin jniñu ña'nu ni sa'a Cristo ja kuu yo'o naa yo. Ko xnakan na kondo'o ra ja kanchuku ra nuu nuyivi ja'a, chi kua'a yivi nundo'o ro'o siki ja ka kandixia ra jnu'un Cristo, ko tu yu'u ra. Ti vasu sia'an kuu, ko jaa iin kivi ja

sa'a ndaa Yandios ndi'i un. Kua'a ya jnundee ini ro'o nava na jakuiñi ni'in ga ra nuu nundo'o jna'an ra. Sa'a ya ja na ku'un teyii ini ra jiin jnu'un ka kandixia ra, ti kukutu ini ra jiin jnu'un un. ¹¹Ti na ka'an yo ja vii xaan kuña'nu Cristo, ja ta'u ya jniñu ja kuu saa ni. Ti sia'an na koo.

Jnu'un sandi'i ni ga

¹²Ti ru'u Pedro, na kachi ri ja, ja ka jini ra ja Silvano kuu da iin ñani ja siuku ndaa da nuu Cristo. Ti ni chindee da ru'u na ni chaa ri tutu ja'a kuaja nuu ra naa ra. Ti kanda'u ri jiin ra ja na kuenta'u ra jnu'un ja'a, chi ka'an ndaa ri ja iyo tijni ja sa'a Yandios jiin yo siki ja kunda'u ini ya yo'o. Kukutu ini jiin jnu'un ja'a ja kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. ¹³Yivi ka kandixia kanchuku ñuu Babilonia, ja suni ni nakaji Yandios nanu ni nakaji ya ro'o naa ra, ja ka kandixia ra, ka ka'an i ja na sandee ini ra. Ti Marcos, chaa kuu nanu se'e ri, suni sia'an ka'an da ja na sa'a ndee ini ra naa ra.

¹⁴Kanxia'u jiin jna'an naa ra, ti yiñu'un teyu'u nuu jna'an ra.

Ti ru'u Pedro, ñukuu ini ri ja na ko sii ini taka ro'o ja ka yi'i ra nda'a Cristo. Ti sia'an na koo.

Carta kuu uu ni chaa

Pedro Apóstol

nuu yivi ka kandixia

Kanzia'u Pedro jiin yivi ka kandixia

1 Maa ri kuu Simón Pedro ti junukuachi ri nuu Jesús, ya kuu Cristo. Junukuachi ri chi ni nakaji ya ru'u ja na kuu ri apóstol nuu ya. Ti chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra, ja suni ka kandixia ra ya, chi ni kachi Yandios ja tukaa ga jna'nu ndatu ra jiin kuachi ra. Tukaa jna'nu ndatu ra, chi ni ka kandixia ra jniñu ña'nu ni sa'a Cristo Jesús ja kuu yo'o naa yo. ²Ti vijna vi'i ga na kunda'u ini Yandios ro'o naa ra, ti na chindee ga ya ro'o ja na kukuee kunchuku ra. Sia'an nava na kivi inijnuni ra nasa kuni ka'an jnu'un Yandios ja ka'an ndaa siki Jito'o Jesús.

**Nava ni nakaji Yandios
yivi ka kandixia**

³Iyo ii ya ti vii xaan kuña'nu ya, ti kuu sa'a ya taka jniñu kuu ini maa ya. Ja yukan ni kachi ya ja yo'o, yivi ka kandixia, na ni'in yo jnundee ini nu kanchuku yo nuu

ñuyivi ja'a. Ti yukan ka ñukuu ini yo ja ka nchañu'un yo maa iin ni ya, ti na kaka ndaa yo nuu ichi ya. Jandaa ndixia kuu ja ni'in yo un nu na kivi inijnuni yo maa jnu'un Yandios jiin maa jnu'un ndaa siki Jito'o Jesús, jiin ja na kandixia ndaa yo jnu'un un. Ti kaka ndaa yo nuu ya nu na chaku ini yo maa jnu'un Yandios jiin maa jnu'un ndaa ja ka'an siki Jito'o Jesús. Suni sa'a yo ja vii xaan kuña'nu ya, chi tu iyo ni iin jniñu ja tu kuu sa'a ndaa kuiti ya. Ti siki yukan ni nakaji ya yo'o ja na kaka ndaa yo nuu ya nuu ñuyivi ja'a. ⁴Yukan ni kee yu'u maa ya iin jnu'un kanuu xaan ga ja ka'an ndaa kuiti nuu yo naa yo. Chi ka'an ja ka nduu jna'an yo jiin ya, chi skivi ya iin jnu'un ini yo ja na kundiyo ini yo sa'a yo niña jniñu ndaa. Ti jandaa ndixia kuu un chi ni nama ya yo'o ja tukaa kivi nduu yo jiin jniñu kue'e ka ndiyo ini yivi ja sa'a i nuu ñuyivi ja'a.

⁵Ti ro'o naa ra, na kachi ri ja ka nakutu ini ra jiin jnu'un ja'a, ti tu

ka ndukuxi ra. Ja ni ka kandixia ra jnu'un ndaa Cristo Jesús. Ti ja ka kandixia ra vijna, ti kanuu xaan ga ja na kundiyoyi ini ra sa'a ra niña jniñu va'a, ansu iin jniñu kue'e. Suni kanuu ja na kujnuni ini ra na jniñu va'a ga ja kuni Yandios ja sa'a ra. ⁶Ti siki ja nini ka iyo iin jnu'un kue'e ini yo ja sa'a yo iin kuachi, ja yukan kuu ja kanuu ja na kutu'va ini ra kasi ra jnu'un un. Suni kanuu ja na koo ndee ini ra, ti siin ra jiin jniñu kua'a Yandios nuu ra vasu na koo ndo'o koo nene ra. Ko nu ka kuni siuku ra jiin yukan, ti kanuu ga xaan ja na kundiyoyi ini ra kunchañu'un ra maa Yandios, ti kaka ndaa ra nuu ya nu kunchuku ra nuu ñuyivi ja'a. ⁷Ti suni iin jnu'un kanuu kuu ja na koo mani ini ra jiin jna'an ra. Ko suni ja na kunda'u ini ra nuu tendi'i yivi.

⁸Nu na nakutu ini ra ja na nakaya jniñu un sa'a ra, yukan na ti tu ka sa'a ka'a ra jniñu. Chi su'va kee va'a jniñu ka sa'a ra, ti sia'an kivi va'a injnuni ra maa jnu'un ndaa ja ka'an siki Jito'o Jesús, ya kuu maa Cristo. ⁹Ko yivi tu ka ndiyoyi ini i ja sa'a i jniñu ndaa un nava kuni maa Yandios, ka kuu i nanu yivi kuaa ja tu ka ni'in i ichi ki'in i. Chi yivi tu sa'a ndaa jniñu un, ja ni nduni'in ini añu i, ti tukaa ni'in i ichi Yandios. Ni naa ini i nasa ni keja'a jika i nuu ichi ya, ti ni naa ini i ja ni sandoo ya i siki taka kuachi ni sa'a i undi nuu.

¹⁰Ro'o ñani jna'an ri naa ra, ru'u Pedro, na kachi ri ja na kukutu ini ra jiin jnu'un ni xndaku ri un. Chi sia'an na ti kua'a ra jandaa ja maa Yandios ni nakaji ro'o ja ka

kandixia ra Jito'o Cristo Jesús. Chi nu na sa'a ndaa ra jniñu un, ti tu naa ra naa ra. ¹¹Chi nu sia'an na sa'a ra, yukan na ti kachi Yandios iin jnu'un vii xaan nuu ra ja jandaa ndixia kuu ja kivi ra nuu maa Jito'o Jesús, ya kuu Cristo ja ni taji Yandios ja nama ya yo'o, chi yukan ta'u ya jniñu ja kuu saa ni.

¹²Yukan kuu ja tu ja'ncha ini ri ja xndaku ri jnu'un ja'a nuu ra naa ra, vasu ja ni ka jini ra un, ti vasu ja kajiin ni'in ra jiin jnu'un Yandios ja ka kandixia ndaa ra. ¹³Chi jani ini ri ja va'a ga ja na xndaku ri nuu ra ni chaku ga ri, nava na nuku'un ini ra naa ra. ¹⁴Chi maa Jito'o Cristo Jesús ni kachi ya jnu'un un nuu ri ja tukaa kuchaku na'an ri nuu ñuyivi ja'a. ¹⁵Yukan kuu ja nakutu ini ri ja xndaku ri nuu ra naa ra, nava nu ni ji'i ri, ti nuku'un ini ra taka jnu'un ka'an ri ja'a.

Nava ni kundaa jnu'un Yandios

¹⁶Kanuu ja na nuku'un ini ra taka jnu'un ja'a, chi tu ni ka xna'an ri iin jnu'un xndoña'an nuu ra naa ra. Ja ni xndaku yukun ri ro'o nuu ra naa ra na ni ka xna'an ri nasa jniñu ña'nu ni sa'a Jesús, jiin ja nasa vii xaan ndenda ya kivi nduña'nu ya ja nchaa tuku ya. Jandaa ndixia kuu jnu'un un, chi ni ka jini ri jiin nuu ri xini yuku un. Ni ka jini ri ja ni nasama ya, ti vii xaan ni nduu ya ja kuña'nu ya. ¹⁷Ni ka jini ri ja Tata yo Yandios ni ka'an yiñu'un ya jiin Jesús, ni ja'a ya jandaa ja vii xaan kuña'nu Jesús. Chi ichi andivi ni ka jiniso'o ri ndusu yu'u maa Yandios, ja maa ya kuu ja vii xaan kuña'nu, ti ni kachi ya: "Ja'a kuu Se'e ri ja

kunda'u ini ri, ti kusii ini ri jiin", ni kachi ya. ¹⁸Ti ru'u, ni ka jiniso'o ri jnu'un un ja ni ka'an ichi andivi, chi ni ka'iin tutu ri jiin maa Jito'o xini yuku ii yukan.

¹⁹Suni sia'an ka jini yo ja iyo ndaa taka jnu'un ni ka chaa taka profeta, ja ni ka ka'an da jnu'un vaji nuu Yandios undi jana'an. Yukan kuu ja kanuu ga ja na nakutu va'a ini ra jiin jnu'un un, chi jnu'un un kuu nanu iin nduva ñu'un ja ndinchaa nuu ñuñaa. Jnu'un un kuu nanu ka nde'e yo luceru ka'nu un, chi yukan ti ja ni ka jini yo ja kuan kundijin, ti ja vee kaña ndikandii. Suni sia'an kuu nu na nakutu va'a ini yo jiin jnu'un ni ka chaa taka chaa un, ti kivi va'a inijnuni yo, chi tukaa ka jika yo ichi ñuñaa, chi ja ka jini va'a yo ichi Yandios, ti ka jika ndaa yo. ²⁰Ko xnakan na kujnuni va'a ini ra ja ni iin jnu'un ja ka'an tutu ii, ansu so ja ni ka jani ini maa chaa kuu profeta un ni sa'a da. ²¹Chi taka chaa ni kuu profeta ja ni ka ka'an da jnu'un Yandios undi jana'an, tu ni ka ka'an kuiti da jnu'un un ja kuu ini maa da. Chi su'va maa Espíritu Santo ni xna'an ya nuu da da maa jnu'un Yandios, ansu jnu'un ja ni ka ndo'o ini maa da niku.

Siki chaa xna'an jnu'un xnda'u

2 Ti nuu yivi nación Israel ni ka iyo sava chaa ni ka ka'an da ja ka kuu da profeta ni taji Yandios ja na ka'an da jnu'un vaji nuu ya. Ko tuu, chi ni ka ka'an da jnu'un xndoña'an. Ti ru'u Pedro, na kachi ri ja suni sia'an koo sava chaa un nuu ra naa ra ja xna'an da jnu'un

xndoña'an. Xnda'u xe'e da yivi jiin jnu'un un, ti kandixia i, ka nduni'in ini da, ti ka ka'an da ja Jesús tu ni kuu Jito'o Cristo ja ni nama ya yo'o. Ko siki chaa un jaa iin kivi ja yachi ni naa da naa da. ²Ka nduni'in ini da jiin jnu'un sii ini, ti kua'a yivi kundikun i ichi kue'e un. Ja siki chaa un ti kuni'in ini yivi, ti skexiko i jnu'un ndaa siki Cristo Jesús. ³Ti chaa ka xndoña'an un, ka ndiyo ini da ja ni'in da xu'un, jiin ja na kua'a ra ja ja yiñu'un nuu da naa da. Ti ka xna'an da niña jnu'un xndoña'an nava na kandixia ra da. Ko ni tu kixi ini nundo'o, chi kuu ja jna'nu ndatu da, chi undi jana'an iyo jnu'un ja ndenda ya ti sa'a ndaa ya siki kuachi da.

⁴Jandaa ndixia kuu jnu'un un, chi nu tu ni janka'nu ini Yandios nuu tajnu ya ja ni ka sa'a kuachi, chi su'va ni taji ya kua'an nuu infiernu nuu ka yindasi nuu ñaa kuiti. Ti ni jasi ya undi na jaa kivi ka'nu ja sa'a ndaa ya siki kuachi. ⁵Suni tu ni janka'nu ini ya nuu yivi jana'an, chi su'va ni skuun ya iin sau xaan siki yivi kue'e un. Maa iin ni Noé, chaa ni ka'an ndaa jnu'un Yandios, ni nama ya maa da jiin uxia ga yivi.

⁶Suni sia'an ni kuu jiin kuachi yivi ñuu Sodoma jiin ñuu Gomorra, chi ni ja'ma ya ñuu i, ti ni ka nduu yaa ni ga. Jiin yukan ni stuu Yandios nava sa'a ya jiin yivi ja ka nduni'in ini i siki jnu'un ya. ⁷Ko ni nama ya Lot nuu ñuu un, chi ni ndiyo ini da ja kaka ndaa da nuu Yandios. Ti ni kukui'ya ini da nu ni jini da ja ni ka nduni'in ini yivi un nuu Yandios, chi mani jniñu kue'e ni ka sa'a i. ⁸Ti chaa va'a un

ni kuncha da jiin yivi kue'e un naa i, ti ndi kivi ni kukui'ya ini da ja ni jini da taka jniñu kue'e ka sa'a i. ⁹Ti sia'an ni iyo yukan, ko maa Jito'o ni nama ya yivi ni ka jika ndaa i nuu ya, ja tu kii nundo'o siki i. Ti ni kendo yindasi yivi kue'e un nava na ndo'o i nundo'o kivi ka'nu ga ja sa'a ndaa ya kuachi i. ¹⁰Ti vi'i ga kua'a ya nundo'o kuu chaa ka ndiyo ini ja sa'a ndeva'a da, ti ka skexiko da taka ja kuña'nu iyo undi andivi jiin nuu ñuyivi.

Ni ka nduni'in ini da, ti ka ndiyo ini da ja sa'a da nasa kuu ini maa da, ti tu ka yu'u da ka'an ndeva'a da siki ja kuña'nu iyo undi nuu sukun un, ¹¹vasu taka ángel Yandios, ja ka kuu ndaja'a ya, ti vasu ka kuña'nu jiin jniñu ka ndiso. Ko tu ka ka'an ndeva'a da siki ja kuña'nu yukan nu kandichi da nuu Jito'o. ¹²Ti chaa yukan chi ka kuu da nanu kuiti yuku ja ni ka kaku ti ja na kunu'ni ti ti kuu ti. Chi ka ka'an kue'e kuiti da siki taka un ja tu chaku kuiti ini da. Ti nanu ka ji'i taka kuiti un, suni sia'an kuu da.

¹³Ti ja ni ka xndo'o da yivi, suni sia'an na na chunaa da ja kondo'o da. Siki ja ndiyo ini da ja sa'a da sava'ni ga jniñu kue'e kuiti, chi ndikivi ka sa'a ndeva'a da. Kanchuku da nanu kini, chi kue'e xaan ka sa'a da ja so jnu'un kanuu ja'a nuu yivi. Ti ka ndututu da jiin ra viko ra, ti sii ka iyo ini da jiin jnu'un kue'e un, ja ka xnda'u da. ¹⁴Ka kusii xaan ini da jiin jnu'un yisikin chaa jna'an, ti tu ka jankuiñi da vasu ti'li ja ka sa'a da kuachi un. Ti ka xnda'u da yivi kui'ya ini ja tu ja'i kandixia va'a i jnu'un

Yandios. Ti tu'va xaan da jiin jnu'un ja kandiyo ini da ni'in da sava'ni ga ndajniñu tatu ja ka jilyo da kuñava'a da ndajniñu un. Chi chaa ni ka jna'nu ndatu ka kuu da naa da. ¹⁵Ni ka sanaa inijnuni da chi ni ka xndoo da ichi ndaa Yandios. Ti ni ka siin da nava ni sa'a Balaam, se'e Beor, iin profeta xndoña'an ja ni ka'an undi jana'an. Chi chaa un ni kusii ini maa da ja na ni'in da xu'un siki jnu'un ni xndoña'an da un. ¹⁶Ti iin burru ni ka'an ti jiin da nanu ka'an iin yivi, vasu tu kuu ka'an kuiti un. Ti ni ka'an ti nuu chaa un, ti yukan ni jasi ti ja tukaa ka'an da taka jnu'un kue'e.

¹⁷Ti chaa ka xna'an jnu'un xndoña'an un, ka kuu da nanu iin soko ichi ja tu ñu'un nducha. Suni ka jika da nanu kua'an iin viko jiin tachi. Ti ja kuu chaa un naa da ja iyo tu'va iin nuu ñuñaa kuiti kindi'yu da ja kuu saa ni. ¹⁸Chi ka sa'a vixi da maa da jiin jnu'un ka ka'an ka'a da, ti ka ka'an da ja vatuni kundikun yo jiin jnu'un ni'in ini ja sa'a yo na jniñu jajna'an ini maa yo, vasu iin jniñu kue'e xaan kuiti kuu. Sia'an ka xnda'u da yivi ja ni ka kuxio i nuu jniñu kue'e ni ka sa'a i undi nuu, nanu ni ka sa'a jna'an i. ¹⁹Chaa xnda'u un, ka ka'an da ja iyo nuña nuu yo, ti kuu sa'a yo sava'ni ga ja kuni maa yo, vasu ka jini da ja jniñu kue'e kuu. Sia'an chi iyo nuña yo ja sa'a yo nasa kuni maa yo kachi da. Ko tuu, chi maa da su'va ni ka nduu da muzu nuu kuachi un. Sa'a yo nanu. Nu na kundee kuachi un jiin iin yivi ti sa'a i nasa kuni maa, yukan ti ni nduu i muzu nuu kuachi

un. ²⁰Ko ja kuu chaa kandixia, va ja ni ka kuxio da nuu jniñu kue'e ja ka iyo nuu ñuyivi ja'a, chi ni ka nama da maa da siki ja ni kivi injnuni da maa jnu'un ndaa kuiti siki Jito'o Jesús, ya kuu Cristo ja ni taji Yandios ja nama ya yo'o. Ti vasu ni ka kujnuni va'a teyii ini da jiin jnu'un un, ko ni ka nandeokuñi tuku da nuu jniñu kue'e kuiti un, ja sia'an kuu ja vi'ga kendo da chi ni sana ndi'i kuiti da, ansu nava ni iyo undi nuu. ²¹Chi va va'a ga nu tu ni jini da maa jnu'un ndaa siki Cristo Jesús, ansu ja ni ka jini va'a da, ti ni ka xndoo da iin jniñu ndoo ja ni ta'u ya nuu da. ²²Ni kundaa siki da nava kachi iin jnu'un na jana'an: “Ina un ni nakaji tuku ti ja ni ndujña ti. Ti kini ja ni ndundoo un, ni nakuchi tuku ti nde'yu”, kachi.

Nava ndenda Jito'o

3 Ñani mani, ja'a kuu tutu kuu uu ja chaa ru'u Pedro, nuu ra naa ra. Ti jiin uu tutu ja'a kuni ri ja na kani va'a ini ra siki ndi'i ja iyo va'a jnu'un ndaa ni ka kutu'va ra undi nuu. ²Kuni ri ja na nuku'un ini ra taka jnu'un ni ka ka'an chaa ni sasiin Yandios ja ni ka ka'an da jnu'un ya undi nuu. Ti suni nuku'un ini naa ra jniñu ni ta'u Jito'o, ja nama ya yo'o, ja ni ta'u ya jniñu un ru'u, chaa ka kuu apóstol nuu ra naa ra.

³Xnakan jnu'un ja'a kuu ja na nakuni ra naa ra: Ja nu kuan ndi'i kivi ti kikoyo chaa ka'an kata siki jnu'un ndaa Yandios, chi ka sa'a da jniñu kue'e kuiti ja ka ndiyo ini maa da. ⁴Ti kachi da: “¿Ndoo tu ja'i nchaa Cristo nava ni chisojnu'un

ya nusa? Ja undi kivi na ni ka ji'i ndiyi tata yo ti undi vijna, ti tu ja'i nasama kuiti ndi'i ja iyo undi na ni jankoo ñuyivi”, kachi da. ⁵Sia'an ka ka'an da chi maa da ni ka jasi injnuni da, nava tu nakuni da ja undi na jana'an ni jankoo andivi jiin ñuyivi, ja so jiin ndusu yu'u Yandios ni ka'an ya ti ni kuu ni un. Ti ni ta'u ya jniñu ja ni kusiin ñuyivi jiin nducha, ti ma'ñu nducha un ni kenda ñu'un ichi. ⁶Ti suni jiin nducha ni ka naa yivi na jana'an, chi ni ndaa nducha un ja ni kuun sau xaan. ⁷Sia'an ni ka'an Yandios, chi jiin jnu'un ni ka'an ya ni ta'u ya jniñu ja ja iyo tu'va ja kayu andivi jiin ñuyivi ja iyo vijna. Chi kiji iin maa kivi juicio ja kayu ndi'i kuiti. Ti kivi un naa taka yivi tu ka chiñu'un Yandios.

⁸Ko ro'lo ñani mani, koto naa ini ra iin jnu'un kanuu ja'a: Ja nuu maa Jito'o, chi iin kivi kuu nanu iin mil kuiya, ti mil kuiya un kuu nanu iin kivi. ⁹Ti vasu ka iyo sava yivi ka ka'an ja tu ndenda tuku Jito'o. Ko tuu, chi tukaa kukuee ti kundaa jnu'un ni chisojnu'un ya. Yukan ndatu kuu ya chi tu kuni ya ja jna'nu ndatu ni iin yo. Chi su'va ñukuu ini ya ja tendi'i yo na nakani ini, ti na xndoo yo kuachi yo. ¹⁰Ti kivi ka'nu ja nchaa maa Jito'o, sanaa ini yo ti nchaa ni ya, nanu kuu ja iin sanaa ini yo ti kenda ni iin ñakui'na iin jakuaa. Ti iyo xaan kuu kivi un chi ni'in, ti naa andivi. Taka ja iyo andivi ndi'i kayu ti nducha ki'in. Ti ñuyivi jiin taka ja iyo nuu, ndi'i kuiti kayu.

¹¹Ja sia'an kiji iin kivi ka'nu un, ti kanuu xaan ja kuu vijna ja na kaka

ndaa ra ichi Yandios ja kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. Chi ni sasiin Yandios ro'o naa ra ja na kuandatu ra jnu'un ya ja kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a. ¹²Sia'an kunchuku ra, ti kundatu ra, ti na nakutu ini ra ja kuan kuyajni kiji kivi ndenda Yandios. Ti kivi un kayu andivi ti naa. Ti naa taka ja iyo nuu andivi, ti nducha jiin ñu'un. ¹³Ko yo'o chi kundatu yo ja kuu kivi un ja na koo inga andivi jaa jiin ñuyivi jaa, chi sia'an ni chisojnu'un Yandios. Ja koo ndoo koo ii ni tu'u yukan, chi sia'an ni kachi ya. ¹⁴Ñani, kundatu naa ra ja na kundaa taka jnu'un ja'a. Yukan kuu ja na nakutu ini ra ja na koo ndoo koo ii ra ja tu na kuachi koo siki ra ja kanchuku ra ñuyivi ja'a. Nu sia'an na sa'a ra, ti koo mani ya jiin ra kivi ndenda ya tuku. ¹⁵Ko na kani ini ra naa ra siki ja tu chaa yachi kivi un, chi kundatu kuee ini Jito'o yo'o. Yukan kuu ja kukuee kivi un, nava iyo ga kivi ja na nakani ini tendi'i yivi ti nama ya maa i naa i. Ñani yo Pablo ja iyo mani yo jiin da, suni sia'an ni chaa da tutu nuu ra naa ra, chi yukan ni xna'an Yandios jnu'un ndichi ya nuu da. ¹⁶Suni sia'an

yoso jnu'un ja'a nuu taka tutu ni chaa da. Ti nuu taka tutu da un iyo sava jnu'un yii ja kuee ga chaku ini yo. Ti yivi ja tu chaku ini jiin yivi ja tu kivi ini jiin jnu'un kandixia i, chi ka nduku i nasa, ja nasama i nasa kuni ka'an jnu'un yii un, nanu ka nasama i nasa kuni ka'an sava ga jnu'un nuu tutu ii Yandios. Ti yukan ka sa'a i ko ja na jna'nu ndatu maa i naa i.

¹⁷Ti ro'o ñani, ru'u Pedro, na kachi ri ja vijna ti ja ni ka jini ra taka jnu'un ja'a, ja ni xna'an ri nuu ra naa ra. Yukan kuu ja koto va'a ra maa ra, ti tukaa siin ra jiin jnu'un xndoña'an ja ka xna'an chaa kue'e un, ja tu ka jandatu da nuu jnu'un ndaa Yandios. Chi nu na kandixia ra jnu'un ka xnda'u da un, yukan na ti tukaa ga nakutu ini ra jiin jnu'un ndaa Yandios. ¹⁸Ko su'va, ndiyo ini ri ja vi'i ga na kuñukuu ini ra ja kunda'u ini Yandios ro'o naa ra, ti na chindee ga ya ro'o nava na kivi injnuni ra nasa kuni ka'an ga jnu'un ya, ja ka'an ndaa kuiti siki Jito'o Jesús, ya kuu maa Cristo ja ni taji Yandios ja nama ya yo'o.

Ti sia'an na koo.

Tutu ni chaa

apóstol Juan undi nuu

Jnu'un sa'a ja ka chaku yo

1 Ru'u Juan, jiin taka ga apóstol, ja ka kuu ri ndaja'a Jesús, na chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra. Ti na kachi ri ja iyo iin Jnu'un kanuu ga, ti Jnu'un un kuu maa Jnu'un chaku, chi undi nuu ja iyo Jnu'un un, ti sa ni keja'a ñuyivi. Ni ka jiniso'o ri Jnu'un un. Ni ka nde'e ri, ti ni ka jini ri jiin nduchi ri. Ni ka jini ri nuu, ti ni ka kue'e ri jiin nda'a ri. Ti yukan kuu iin Jnu'un chaku ja sa'a ja ka chaku yo. ²Ti Jnu'un un ni kenda nundijin nuu ñuyivi nava na kuni yo nau ja kuu. Ti ru'u naa ri ni ka jini ri nuu. Ti ka ja'a ri jandaa siki Jnu'un un, chi jandaa kuiti kuu ja ni kenda Jnu'un un. Ti yukan ka xndaku ri nuu ra naa ra ja Jnu'un un sa'a ja ka kuchaku yo ja kuu saa ni. Jnu'un un kancha jiin Tata yo Yandios, ko ni kenda nuu yo naa yo ja na kuni ndaa yo nau ja kuu. ³Ti ka ja'a ri jandaa nuu ra naa ra chi ni ka jini ri nuu, ti ni ka jiniso'o ri Jnu'un ka'an un. Yukan kuu jnu'un ka xndaku ri nuu ra naa ra nava na nduu iin nuu ini ra jiin ri naa ra.

Nanu ru'u naa ri, nini ka iyo iin nuu ndixia ini ri naa ri jiin Tata yo Yandios jiin Se'e ya Cristo Jesús.

⁴Sia'an ka chiso ri tutu ja'a nuu ra naa ra nava na kendo kaji, ti na kusii ini ra jiin taka jnu'un ja'a naa ra.

⁵Ja'a kuu jnu'un ni xna'an Jito'o Cristo Jesús nuu ri naa ri, ti suni ja'a kuu ja ka xndaku ri nuu ra naa ra ja Yandios kuu ñundijin chi tu iyo ni iin kuachi nuu ya, iyo ndoo ya, ti tu iyo ni ti'li ñuñaa nuu ya, chi ñuñaa un kuu kuachi. ⁶Yukan kuu ja nu na kachi yo ja yi'i yo jiin Yandios, ko siin yo kua'an yo ichi ñuñaa un, ti xnda'u yo jiin jnu'un ka ka'an yo, jiin jniñu ka sa'a yo ja sia'an. ⁷Ko nu ka jika ndaa yo ichi Yandios, ti kua'an yo ichi ñundijin nuu kancha maa ya, ti ka iyo ndoo yo nanu iyo ndoo maa ya. Ja sia'an na ti ni ka nduu iin nuu ini yo jiin taka ñani jna'an yo ja suni ka kandixia i. Yukan kuu ja ka iyo ndoo ini yo nuu Yandios, chi ni taji ya Se'e ya Jesús ja ni ji'i ya nda'a cruz, ti ni jati ya niñi ya ja ni kencha ya kuachi yo nuu ya, ti sia'an ni sandoo ya kuachi yo jiin niñi ya.

⁸Ti nu ka ka'an yo ja tu iyo kuachi yo ti ka xnda'u yo maa yo, chi tu iyo jnu'un ndaa ini yo. ⁹Ko nu na kachi ndaa yo nuu Yandios ja ka iyo kuachi yo, ti jandaa kuu ja kuanka'nu ini ya nuu kuachi yo, ti sandoo ya añu yo, chi nini siuku ya taka jnu'un ni kachi ya. ¹⁰Ti nu ka ka'an yo ja tu ka sa'a yo ni iin kuachi, ti ka xndoo kui'ya yo jnu'un Yandios ja sia'an, chi ka ka'an yo ja xnda'u ya, ko ja kuu nuu maa ya chi yo'o kuu ja ka xndoña'an. Ti nu ka ka'an yo sia'an, mani jnu'un maa yo ka ka'an yo, chi tu ka jandatu yo jnu'un ya, vasu sia'an iyo jnu'un Yandios.

Ka'an Cristo Jesús ja'a yo

2 Ro'lo ja ka kuu ra nanu se'le ri, ja ni ka kandixia ra jnu'un Jesús, na chaa ri jnu'un ja'a nuu ra naa ra nava tu nukoyo ra nuu kuachi. Ko nu na sa'a ra iin kuachi naa ra, ti iyo iin ya ii ja ka'an ja'a yo, ti kancha ya ma'ñu sava jiin yo ja kuu nuu Yandios. Ti maa ya kuu Cristo Jesús, ti maa iin ni ya kuu ja iyo ndoo. ²Undi nuu tu ni kuv'a'a ini Yandios nuu yo ja siki kuachi yo, ko ni ndunda'u ini ya yo'o nu ni ji'i Se'le ya Cristo Jesús nuu nda'a cruz, ja ni nama ya yo'o nuu kuachi yo. Ti ansu nini nuu kuachi yo'o naa yo, chi suni nuu kuachi tendi'i yivi kanchuku nuu ni tu'u ñuyivi. ³Ti kuni ndaa yo ja yi'i ndixia yo jiin Yandios nu na siuku ndaa yo taka jniñu ni ta'u ya. Sia'an na kuni ndaa yo ja ni ka nakuni yo ya. ⁴Ko nu iin yivi na kachi: “Ru'u ja jini ndaa ri jnu'un Yandios, chi yi'i ndixia ri jiin ya”, kachi. Vasu sia'an

na ka'an, ko nu tu jandatu jniñu ni ta'u ya, yukan ti kuu i iin yivi ni kendo kui'ya chi ni xndoña'an i, ti tu iyo ndaa ini i. ⁵Ti ndijin ndaa nde'e yo yivi ka siuku ti ka jandatu i jniñu ni ta'u ya, chi ni yixia ini i jiin jnu'un ya. Yukan kuu ja ka kuu ini i nuu Yandios. Ti nu sia'an na sa'a yo, ti ka iyo ndaa ini yo ja ka yi'i yo jiin ya. ⁶Nu iin yivi na kachi ja yi'i ndixia i jiin Yandios, ti kuni ja na kaka ndaa i ja iyo ndoo i nanu ni iyo ndoo maa Jesús.

⁷Ru'u Juan, kunda'u ini ri ro'lo naa ra, chi ka kuu ra ñani ri. Nuu tutu ja'a na ta'u ri iin iin jniñu jaa nuu ra, vasu ansu vinañu'ni ni kenda jnu'un ja'a, chi ro'lo naa ra ja ka jini ra jnu'un ja'a undi na ni ka keja'a ka kandixia ra Jesús. Ti jnu'un un ja ni ka jinis'o'lo ra. ⁸Ko nuu tutu ja'a suni na ta'u ri iin jniñu jaa. Ti jandaa ndixia kuu jnu'un un, chi ni siuku Jesús jnu'un un na ni kii ya nuu ñuyivi. Ti suni sia'an kuni ja na siuku ra jnu'un un naa ra nanu ni siuku maa Jesús. Tukaa na nde'e yo ja iyo nuu ñuyivi, chi yivi ka jika ichi ñuyivi ja'a, ichi ñuñaa kuankoyo i, ti tu ka jini i na ichi kuankoyo i. Ko yo'o naa yo ja ka jini yo ja kua'an yo ichi ndaa, chi maa Jesús ni kachi ya sia'an, ti ja ka jini yo ja kua'an yo ichi ñundijin.

⁹Iyo yivi ka ka'an ja ka jika i nuu ñundijin nava ni kachi Jesús, ko mani ka xndoña'an yivi un ja ka ka'an i sia'an. Ti jito u'u i ñani jna'an i ja suni kandixia da Jesús. Ti xnda'u i ja jika i ñundijin, chi su'va ñuñaa kua'an i. ¹⁰Ko yivi jika ichi ñundijin, kunda'u ini i nuu

ñani jna'an i, ti yivi un chi jika ndaa i, ti tu iyo ni iin ja skandava i nuu kuachi i. ¹⁴Ko nu jito u'u i ñani i, nanu ja ti kuni ga i jniñu ni ta'u Jesús, ti ñuñaa kancha yivi un, chi tu jini i nanu kua'an i. Ti kuu i nanu chaa kuaa, chi ni kukuaa nduchi i ni sa'a ñuñaa un.

¹²Ro'lo ja ka kuu ra se'e ri, chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra nava na kuni ra ja iyo jnu'un ka'nu ini Yandios nuu ra naa ra, chi ja ni kenchaa ya kuachi ra jiin jniñu ni sa'a Cristo Jesús.

¹³Ro'lo chaa ña'nu naa ra, chaa ri tutu ja'a nuu ra, chi ja ni ka kandixia ndaa ra Jesús, ja maa ya ja iyo jiin maa Yandios sa ni xnukoo ya ñuyivi. Suni chaa ri tutu ja'a nuu taka ro'lo chaa kuachi, chi kuan kundee ra jiin jniñu kue'e ja kuni chayika ja'u'u un ro'lo naa ra. Se'e ri naa ra, sia'an ni chaa ri tutu ja'a nuu ra, chi ja ni ka kandixia ndaa ra Tata yo Yandios. ¹⁴Suni sia'an ni chaa ri tutu ja'a nuu ro'lo, chaa ña'nu naa ra, chi ni ka kandixia ndaa ra Jesús, ja maa ya ni iyo jiin maa Yandios sa ni xnukoo ya ñuyivi. Suni sia'an chaa ri tutu ja'a nuu ro'lo, ña'an kuachi naa ra, chi ka iyo ni'in ini ra jiin jnu'un Yandios, ti ka ñukuu ini ra jnu'un ya taka ni kivi, ti jiin yukan ja ni ka kundee ra jiin ja'u'u un.

¹⁵Ko kanuu iin jnu'un na kachi ri nuu ra naa ra, ja koto kuñukuu ini ra ñuyivi ja'a, ni tu kundio ini ra ja ni'in ra taka ja iyo nuu. Chi nu na kin yii ra ñuyivi ja'a, ti naa ini ra Tata yo Yandios, ti tukaa ga kuñukuu ini ra maa ya. ¹⁶Chi taka ndajniñu ja iyo nuu ñuyivi

ja'a, tu jajna'an ini Yandios ja na kundio ini yo. Ti tu kuva'a ini ya ja kuñukuu ini yo ja ni'in ga yo. Ni tu jajna'an ini ya ja ni'in ga yo sava'ni ga ja jajna'an ini yiki kuñu yo, chi mani maa ñuyivi ja'a xiin un. Ni tu jajna'an ini ya ja kava vixi ini yo jiin ja ñava'a yo, ni tu kin yii yo un, chi taka un ja'a ñuyivi ja'a, ko tu va'a, chi ansu sia'an kuni Tata yo Yandios. ¹⁷Ti sia'an kuan ndi'i ñuyivi jiin taka ndajniñu un, ko ja iyo nuu ñuyivi ja'a tu kuñi. Ti yivi kuandatu taka jniñu ta'u Yandios, yivi yukan kuu ja kuchaku ja kuu saa ni jiin Yandios.

Chaa jito u'u Cristo

¹⁸Se'e ri naa ra, na xndaku ri nuu ra ja ja ni jaa kivi kuan ndi'i ñuyivi yo. Ti siki kivi vijna ja ni ka jinisolo ra ja kii chaa koto u'u Cristo, vasu undi vijna ja ni ka kenda tijni yivi ka jito u'u Cristo. Ti jiin yukan jini yo ja ja ni kuyajni ndaa kivi ja naa ñuyivi. ¹⁹Ti yivi ka jito u'u Cristo un, xnaka ni ka yi'i i jiin yo, ko ni ka kuxio i inga ichi, chi tu ni ka kejna'an ndaa ini i jiin yo. Ni ka yi'i ndaa ndixia i jiin yo, ti ja ni ka kuñi i jiin yo niku, ko tu ni kuu sia'an. Chi su'va, ni ka kee i kua'an i, ko nu kuankoyo i, yukan na ti ni ka jini ndaa yo ja tu ni ka kejna'an ini i jiin yo.

²⁰Ko ja kuu ro'lo naa ra, ni ja'a Cristo Espiritu Santo nuu ra. Ti jiin yukan ja ka jini ndaa ra ja sia'an kuu. ²¹Sia'an chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra vanuxia ja ka jini ndaa ra jniñu ni ta'u Yandios ansu ja tu ka jini ra, chi ka jini va'a jniñu ni ta'u Yandios ansu ja tu ka jini ra,

chi ka jini va'a ra ja tu kuu kenda iin jnu'un xndoña'an nuu iin jnu'un iyo ndaa. ²²¿Ti nau ka kuu yivi ka xndoña'an un nusa? Kuu yivi ka'an ja Jesús tu kuu ya Cristo, ya ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu. Ti yivi yukan kuu ja jito u'u Cristo, chi chisa'yi i Tata yo Yandios jiin Se'e ya Cristo Jesús. ²³Yivi chisa'yi ja ansu Se'e Yandios kuu Cristo, ti yivi un tu yi'i i jiin Yandios. Ko taka yivi na kua'a jandaa ja Cristo, kuu ya Se'e Yandios ya ndiso ya jniñu ña'nu, ti jandaa ndixia kuu ja yivi un yi'i i suni jiin maa Tata yo Yandios.

²⁴Ja yukan kuu ja ka'an ri ja na chu'un ini chu'un año ra jnu'un ni ka jini ra naa ra, ti ni ka kandixia ra undi nuu na ni ka keja'a ra. Ti nu na kendo taka jnu'un ni ka kandixia ra undi nuu yukan ini año ra, yukan na ti ni kuu ndaa ndixia ja ka yi'i ra jiin Tata yo Yandios jiin Se'e ya Cristo Jesús. ²⁵Ti ja'a kuu jnu'un ña'nu ni chisojnu'un Cristo Jesús nuu yo, ja kuchaku yo sia'an ni ga jiin ya.

²⁶Ni chaa ri jnu'un ja'a nuu ra naa ra ja na kaxnu'un ri siki yivi ka nduku xnda'u ro'o naa ra. ²⁷Ko ro'o naa ra, chi maa Yandios ni ja'a ya Espíritu Santo kancha ya jiin ra. Ti tukaa ka nandi'i ra ja xndaku inga yivi nuu ra, chi maa Espíritu Santo yinda'a ro'o naa ra. Ti jnu'un Espíritu Santo un iyo ndaa ti jankivi xndoña'an. Yukan kuu ja ka'an ri, chi ka yi'i ra jiin ya. Ti siin nava kanchuku ra ja ka yi'i ra jiin Jito'o Cristo Jesús, nava xndaku maa Espíritu Santo nuu ra naa ra.

²⁸Ko vijna na kachi tuku ri, ro'o se'e ri naa ra. Siin ni ini jiin jnu'un

Cristo Jesús, ti nava sia'an taka yo na natu'va yo nuu ya naa yo, nava nu ni ndenda ndijin ya, ti tu yu'u yo, ni tu kukanuu yo kujiin yo nuu ya kivi nchaa ya.

²⁹Ja ka jini ndaa ra ja iyo ndoo Cristo Jesús. Ti suni sia'an nu ni ka jini ra taka yivi ka jika ndaa, ti yivi yukan ndixia kuu ja ka kuu se'e Yandios, chi ka siuku ndaa i taka jniñu va'a ni ta'u maa ya.

Nau kuu se'e Yandios ja yi'i jiin ya

3 Nde'e naa ra, na xaan ga ni kunda'u ini Yandios yo'o ja na konani yo se'e ya, ti suu ndixia ka kuu yo. Ja yukan kuu ja yivi ka jika ichi ñuyivi ja'a, tu ka nakuni i yo'o, chi ni nuu maa Jito'o Jesús, tu ni ka nakuni i. ²Ñani naa ra, vijna ti ja ka kuu yo se'e Yandios, ko changa ga kuni yo nasa koo yo kivi na nchaa Jesús tuku. Ko ja ka jini yo ja kivi na nchaa Cristo Jesús, ti nduu yo nanu kaa maa ya, chi kuni yo nuu ya nasa kaa maa ya. ³Ti nu ka ñukuu ini yo ja na kuni yo nuu Jesús, ko na sandoo yo maa yo nanu iyo ndoo maa ya.

⁴Ko yivi ja tu ka chu'un ini, ti ka stivi i ley Yandios ja sia'an ka sa'a i kuachi. Chi kuachi un kuu ja sa'a ja tu ka chiñu'un i ley un. ⁵Chi ka jini ra ja ni kii indjin Cristo Jesús nuu ñuyivi ja ni kii kencha ya kuachi yo, vasu tu ni iin kuachi ni iyo nuu ya. ⁶Yukan kuu ja taka yivi ja ka yi'i jiin Cristo, tukaa ga siin yi ja sa'a i kuachi. Ko yivi ni ka jajna'an ini ti ka siin i ka sa'a i kuachi, ti va jankivi ni ka jini yivi un nuu Jesús, ni tu ka yi'i i jiin ya. ⁷Ro'o, se'e ri naa ra, na kachi ri ja tu kuandatu

ra nuu ni iin yivi ja ka kuni xnda'u ro'o naa ra. Chi taka yivi ka jika ichi Yandios, ka jandatu i jnu'un ya, chi ka iyo ndaa ini i. ⁸Ti taka yivi ka sa'a kuachi un, mani se'e kui'na ka kuu i, chi kui'na un sia'an ni vaji jiin kuachi undi na ni keja'a ñuyivi. Ti siki yukan kuu ja ni kii Se'e Yandios ja ni kii xnaa ya taka jniñu sa'a kui'na un. ⁹Ti yivi ka y'i jiin Yandios ja ka kuu i se'e maa ya, ti tukaa ka siin i sa'a i kuachi, chi kancha jnu'un maa ya jiin yi. Tukaa ga ka siin i jiin kuachi, chi ja ni ka kuu i se'e Yandios. ¹⁰Yukan jini yo nau ja kuu se'e Yandios ti nau ja kuu se'e kui'na, chi taka yivi ka siin jiin kuachi xi ja tu ka kunda'u ini ñani jna'an i ja ka y'i jiin Cristo Jesús, ansu se'e Yandios ka kuu yivi un.

Na kunda'u ini yo ñani jna'an yo

¹¹Ja'a kuu jnu'un ja ni ka jiniso'o ra undi na ni ka keja'a ka kandixia ra Cristo Jesús naa ra, ja na kunda'u ini yo ñani jna'an yo ka kandixia. ¹²Tu sa'a yo nanu ni sa'a Cain, ja ni kue'e kui'na kuu un maa da, ti ni ja'ni da ñani da. ¿Ti na siiki kuu ja ni ja'ni da ñani da nusa? Kuachi kuu ja tu ni iyo va'a jniñu sa'a da. Ti ñani da, ni sa'a tu chaa un mani jniñu ndaa, iin jniñu ja iyo va'a. ¹³Nani ri naa ra, koto sa'a kui'ya ini ra, nu ka jito u'u yivi ñuyivi ja'a ro'o naa ra, ti koto xndi'i ini ra naa ra. ¹⁴Yo'o naa yo tu kanchuku yo nanu kunchuku yivi un, chi yivi un kanchuku i nanu ndiyi ja tu ka nakuni jnu'un Yandios. Ko yo'o naa yo, ja ni ya'a kivi ja ni kunchuku yo nanu ndiyi

un, ti vijna ni ka nachaku ini yo ja na kuchaku yo nanu ndiyi ja tu ka nakuni jnu'un ya, chi vijna ja ni ka nakuni yo jnu'un un. Yukan kuu ja ka kunda'u ini nuu jna'an yo, chi ja kandixia yo Cristo Jesús. Ko yivi ja tu ka kunda'u ini nuu ñani jna'an un, ka siin i kanchuku i nanu ndiyi. Sia'an kuu chi tu ka nakuni i jnu'un Yandios. ¹⁵Ñani naa ra ja ka kandixia yo Cristo Jesús, na kachi ri ja nu nau iin yivi na koto u'u i ñani jna'an i, yivi un kuu i nanu iin chaa ja'ni ndiyi, chi iin ni kuu ja ka'ni yo ndiyi jiin ja koto u'u yo ñani jna'an yo. Ti ka jini ra naa ra ja iin chaa ja'ni ndiyi tu ni'in ta'u da nuu Yandios ja na kuchaku da nuu ya, chi tu ni kivi iin jnu'un va'a un ini da. Yukan kuu ja jito u'u da ñani da. ¹⁶Yukan na ti sa kuni yo nasa sa'a jnu'un nda'u ini, chi Cristo Jesús ni ji'i ya ja kuu yo'o naa yo. Ti suni sia'an yo'o naa yo vasu na kuū yo ja kuu ñani jna'an yo, chi vanua ka kunda'u ini jna'an yo.

¹⁷Nu yo'o ñava'a yo ja nandi'i yo ja kuchaku yo, ti nde'e yo nundo'o jna'an ñani jna'an yo, ja nandi'i da ja kuchaku da, ti yo'o saxii yo ja ñava'a yo, ti tu kunda'u ini yo ñani yo, ¿nasa kuu ja ka'an yo ja jandatu yo jnu'un Yandios, ti nu sia'an na sa'a yo nusa? ¹⁸Se'e ri naa ra, nu kuni yo ja na kunda'u ini yo ñani jna'an yo, ko ansu jiin jnu'un ka'an yo ti kuni yivi ja kunda'u ini yo, chi na kua'a yo ja ñava'a yo nava na kuni ndaa yivi ja ñunda'u ndixia ini yo jiin ñani jna'an yo, ja sia'an ka chindee jna'an yo.

Iyo jnu'un ndee ini nuu Yandios

¹⁹Nu sia'an na kunchuku yo, ti jandaa ndixia kuu ka kuu yo se'e Yandios, chi jini ndaa yo ja jnu'un un kuu ja yinda'a yo'o, ti kukuee jika yo nuu ya, ²⁰vasu ñu'un kuachi un ini yo siki taka jniñu kue'e ni ka sa'a yo. Ko tu kuña'nu ini yo, chi kuña'nu ga maa Yandios, ti jini ndi'i ya taka jniñu kue'e ni ka sa'a yo. ²¹Ko nu tu na kuachi ñu'un ini añu yo, yukan ti ja iyo jnu'un ndee ini nuu Yandios. ²²Ti taka nau ja na kakan yo nuu ya, ti kua'a ya nuu yo, chi vanua ka jandatu yo jniñu ta'u ya nuu yo, ti ka sa'a yo taka jniñu va'a ja na kusii ini ya. ²³Ti ja'a kuu jniñu ta'u ya nuu yo, ja na kandixia yo Se'e ya Cristo Jesús, ti suni ja na kunda'u ini nuu jna'an yo, chi sia'an ni ta'u maa ya jniñu nuu yo. ²⁴Ti taka yivi ka siuku jniñu ni ta'u ya, ti ka yi'i ndixia i jiin ya, ti maa ya kancha jiin yi. Sia'an ka jini ndaa yo ja kancha ya jiin yo, chi ni ja'a ya Espiritu ya ja na kuncha ya jiin yo.

Nasa nakuni yo nau kuu Espiritu Yandios ti nau kuu espiritu xndoña'an

4 Ñani naa ra, tu kandixia ra jnu'un ka xna'an yivi ka ka'an ja ka xna'an jnu'un Yandios. Xnaka xndichi yivi un, ti nava na kuni ndaa ra nu ka ka'an ndaa i jnu'un Yandios xi tuu, chi kua'a yivi ka xndoña'an kuan kenda nuu ñuyivi. ²Sia'an sa'a ra ti sa kuni ra naa ra nu nau ja ka'an ndaa nava ta'u maa Espiritu Yandios jniñu. Chi taka yivi ka'an ja Jesús kuu Cristo ni taji

Yandios, ja ndiso jniñu ña'nu ya, ti ka ka'an ja ni kii Cristo Jesús jiin yiki kuñu ya nanu iin yivi, ti yivi un kuu ja ka'an ndaa nava ni ta'u Espiritu Yandios jniñu. ³Ti taka yivi ja ka'an ja Jesús tu ni kii ya jiin yiki kuñu ya, ti tu ni ta'u Espiritu Yandios jniñu nuu yivi un. Ti yivi un kuu ja jito u'u Cristo. Ti ja ni ka jiniso'o ra ja kii yivi un, ti vijna ja ni ka kenda ndixia nuu ñuyivi.

⁴Se'e ri naa ra, ro'o ka kuu se'e Yandios ti ni ka kundee ra jiin yivi ka xndoña'an un. Ti tu ni ka xnda'u i ro'o naa ra, chi vanua kuña'nu ga Espiritu Yandios, ya kancha jiin ra, ti Espiritu Yandios kuu ja kuña'nu ga nuu espiritu kancha nuu ñuyivi ja'a. ⁵Ti yivi ka xndoña'an un, iin nuu kanda i jiin yivi ñuyivi ja'a. Ja yukan kuu ja ka ka'an i mani jnu'un iyo nuu ñuyivi ja'a, ti yivi ñuyivi ja'a chi ka chunso'o jnu'un ka ka'an i. ⁶Ko ru'u naa ri, ja ni tatu Yandios iin jniñu nuu ri ja na ka'an ri jnu'un ya. Ti taka se'e ya ja ka yi'i jiin ya, ka chunso'o i jnu'un ka ka'an ri. Ti yivi ja tu ka yi'i jiin ya, tu ka kuu se'e ya, ni tu ka chunso'o jnu'un ka ka'an ri. Ti sia'an nakuni yo nau kuu ja ka ka'an nava ka'an Espiritu Yandios, ti nau kuu ja ka ka'an nava ka'an espiritu xndoña'an.

Maa Yandios kuu jnu'un nda'u ini

⁷Ñani naa ra, na kunda'u ini nuu jna'an yo, chi jnu'un un vaji nuu maa Yandios. Ti taka ja ka kunda'u ini nuu jna'an un, ka kuu se'e Yandios. Ti ka chaku ini nau kuu Yandios, jiin nava ka'an maa jnu'un ya. ⁸Ti yivi ja tu ñunda'u ini tu jini jnu'un Yandios, ja Yandios kuu maa

jnu'un nda'u ini. ⁹Vijna ti ni ka chaku ini yo ja ni kenda ndijin nasa ni kunda'u ini Yandios yo'o, chi ja ni taji ya Se'e ya vasu vajnu'un ni se'e ya iyo, ja ni kii ya un nuu ñuyivi, ti ya yukan sa'a ja na kuchaku yo sia'an ni ga. ¹⁰Ti sia'an chaku ini yo nava kuu maa jnu'un nda'u ini. Chi vasu tu ni ka kunda'u ini yo Yandios, ko maa ya, chi ni kunda'u ini ya yo'o ja ni taji ya Se'e ya ni kii ya, ja na kuu ya nava na kenchaa ya kuachi yo. Ti yukan ni ndumani ya jiin yo nava tukaa kuiti ini ya nuu yo siki kuachi yo. ¹¹Ñani naa ra, nu siukan ni kunda'u ini Yandios yo'o, ti suni siukan na kunda'u ini nuu ñani jna'an yo naa yo. ¹²Ni iin yivi tu ni jini kuiti i nuu Yandios, ko nu ka kunda'u ini jna'an yo, yukan stuu yo maa yo ja kancha Yandios jiin yo. Ti jiin jnu'un kunda'u ini un ni ka kuñii ini yo jiin jnu'un ya. ¹³Sia'an na ti sa ni jini ndaa yo ja kancha Yandios jiin yo, ti ka yi'i yo jiin ya, chi maa ya ja ni ja'a ya Espiritu ya nuu yo. ¹⁴Ti maa ri, ja ni ka jini ndixia ri, ti ka ja'a ri jandaa ja maa Tata yo Yandios ni taji ya Se'e ya ni kii ya, ja ni kii nama ya yivi nuu ñuyivi naa i. ¹⁵Nu nau iin yivi na kee yu'u i ja Jesús kuu maa Se'e Yandios, ti yivi un yi'i ndixia i jiin Yandios, ti suni kancha maa ya jiin i. ¹⁶Nu ndi'i yukan ni ka kandixia yo, ti ni ka jini ndaa yo ja kunda'u ini Yandios yo'o, chi maa ya kuu jnu'un nda'u ini. Taka yivi ka kunda'u ini jna'an, ka yi'i i nda'a maa Yandios, ti suni maa ya kancha ya jiin yi. ¹⁷Nu sia'an ja ni kukutu jnunda'u ini un jiin yo, ti ja iyo jnu'un ndee

ini yo nuu Yandios, ti tukaa yu'u yo ja kuu kivi na chaa juicio ñuyivi. Ti vasu kancha yo nuu ñuyivi ja'a, ko tu yu'u yo ja kii juicio un, chi ka jika yo nava ni xna'an maa Jesús yo'o. ¹⁸Nu sia'an ja iyo jnundee ini ja kunda'u ini Yandios yo'o, ti tukaa yu'u yo, chi maa jnunda'u ini un chajiyo jnyu'u un kua'an. Chi nu yu'u ini yo, ti yukan sa'a ja vaji nundo'o nuu yo. Ja yukan kuu ja nu nau yivi ka yu'u ini i, yivi un ti kukutu ga ini i jiin jnunda'u, ja na kunda'u ini nuu jna'an i.

¹⁹Ti yo'o ka kuu ini yo nuu Yandios, chi xnaka maa ya ni kunda'u ini ya yo'o. ²⁰Ko nu iin yivi kandixia Jesús na kachi i: "Ru'u, chi kuu ini ri nuu Yandios", kachi i. Ko jito u'u i ñani jna'an i, ti so xndoña'an i ja sia'an. Chi vasu nde'e i nuu ñani jna'an, ko tu kunda'u ini i, ¿Ti nasa kuu kachi i ja kuu ini i nuu Yandios ja sia'an nu tujali kuni i nuu ya nusa? ²¹Ti maa Yandios ni ta'u iin jniñu ja'a nuu yo: Nu iin yivi na kuu ini nuu Yandios, ti suni sia'an na kunda'u ini i nuu ñani jna'an i.

Jiin jnu'un kandixia ti kundee yo

5 Taka yivi ka kandixia ja Jesús kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu, ni nduu i se'e Yandios. Chi nu kuu ini yo nuu iin chaa kuu tata, ti suni na kuu ini yo nuu se'e da. ²Chi nu kuu ini yo nuu maa Yandios, ti jandatu yo jniñu ta'u ya. Ti suni sia'an na kunda'u ini yo nuu yivi ka kuu se'e ya, chi ja ka yi'i i jiin ya. ³Chi ja kuandatu yo jniñu ni ta'u ya, yukan kuu ja kuu ini yo nuu maa ya, ti

jiniñu ni ta'u ya ansu kundiso yo ja kachi yo ja vee. ⁴Ti taka yivi ja ka kuu se'e Yandios ja ni ka kundee i jiin taka jniñu kue'e iyo nuu ñuyivi, ti jnu'un ni ka kandixia yo un kuu jnu'un ja ni ka kundee yo siki ñuyivi. ⁵¿Ti nau kuu ja kundee jiin taka jniñu kue'e ka iyo nuu ñuyivi nusa? Suu yivi kandixia ja Cristo Jesús kuu maa Se'e Yandios.

Jnu'un kua'a jandaa siki Se'e Yandios

⁶Ti Jesús kuu Cristo ja ni taji Yandios ja na kundiso ya iin jniñu ña'nu, ti ni kundaa ja kundiso ya jniñu ña'nu un nuu ni janducha ya jiin nducha jiin kivi ni jati ya niñi ya nuu nda'a cruz. Ansu jiin niñi nducha, chi ni kuu nducha jiin niñi ja ni ka ja'a jandaa. Ti suni maa Espíritu kuu ja kua'a jandaa siki jniñu ya, chi Espíritu yukan kuu ja ja'a jandaa ndixia. ⁷Ti siki jniñu ña'nu un iyo uni testigo ja ka ja'a jandaa undi nuu andivi. Ti yukan kuu maa Tata yo Yandios, Se'e ya ja kuu jnu'un un, jiin Espíritu Santo. Ti ndi uni jnu'un ja'a kuu iin ni ga. ⁸Ti suni iyo uni siki jniñu ja'a nuu ñuyivi. Yukan ka kuu maa Espíritu, jiin nducha na ni janducha Jesús, jiin niñi na ni jil'i ya. Ti ndi uni un, iin ni ka ka'an. ⁹Nu ka janta'u yo nuu yivi ka ja'a jandaa, ti ndoo tu kuantu'u yo suni nuu jnu'un maa Yandios ja kuña'nu ga, ti yukan kuu ja kanuu ga. Yukan kuu iin maa jnu'un ndaa ja ka'an maa Yandios ja kuu Se'e ya. ¹⁰Yivi kandixia ndaa se'e Yandios, iyo jnu'un ndaa ja'a ini añu i. Ti nau ja tu kandixia jnu'un ndaa ka'an Yandios, ti chaa xnda'u ña'an skonani i ya, chi tu

kandixia i jnu'un ni ka'an ya ja siki Se'e ya. ¹¹Ti ja'a kuu jnu'un ndaa ni ja'a ya nuu yo ja na kuchaku yo sia'an ni ga jiin ya. Chi ja ni siuku Se'e ya jniñu un na ni jil'i ya ja kuu yo ja na kuchaku yo jiin ya. ¹²Ti yivi kandixia ndaa Se'e Yandios, ja ni nita'u i ja na kuchaku i jiin ya, ko yivi tu kandixia ndaa Se'e ya, tu ni nita'u i ja na kuchaku i jiin ya.

Jnu'un sandi'i ni ga

¹³Chaa ri tutu ja'a nuu ro'o ja kandixia ndaa ra Se'e Yandios, nava na kuni ndaa ra ja iyo ta'u ra ja na kuchaku ra sia'an ni ga jiin ya.

¹⁴Ni ka iyo jnundee ini yo nuu Yandios, chi ka jini yo ja nu na kakanta'u yo nuu maa ya ja na kua'a ya nau ja kuni yo, ti nu jini maa ya ja nandi'i yo, ti chunso'o jnu'un jikanta'u yo. ¹⁵Ti nu ni jini yo ja chunso'o ya jnu'un ka jikanta'u yo nuu ya, ti kuni ndaa yo ja ni'in yo taka ja ni ka jikan yo nuu ya.

¹⁶Nu nau ro'o ni ka jini iin ñani jna'an ra, ja ka sa'a da iin kuachi, ko nu ansu iin kuachi ni'in ja na kuū da kuu, ti kuni ja na kakanta'u ra nuu Yandios ja kuu maa da, ti maa ya na nakua'a ya ja na kuchaku da, nu ansu iin kuachi ni'in ja kuū da kuu. Yukan kuu ja nu iyo iin kuachi ni'in ja na kuū yivi un, chi iyo iin kuachi ja na xnaa yivi un iin jinu ni, ko yukan na ti tukaa ka'an ri ja na kakanta'u ja kuu kuachi un. ¹⁷Taka jniñu ja tu iin nuu jiin jniñu ni ta'u maa Yandios kuu kuachi, ko iyo kuachi ja ti xnaa yo'o iin jinu ni.

¹⁸Ka jini yo ja yivi ka yil'i nda'a Yandios ja kuu ya Tata i, yivi un

tu ka sa'a i kuachi, chi maa Se'e Yandios jito yivi un nava tu kuu kue'e ndeva'a kui'na un maa i. ¹⁹Ja ka jini yo ja Yandios yinda'a yo'o ja ka kuu yo se'e ya, ti kui'na un kuu ja yinda'a ni ñuyivi. ²⁰Suni ka jini yo ja ni kii Se'e Yandios, ti ni ja'a ya inijnuni yo ja na kuni ndaa yo nau kuu maa Se'e Yandios. Ti ka yi'i

yo jiin maa ya, ka'an ndaa yukan, ti yaa yukan kuu Cristo Jesús, maa Se'e Yandios. Chi yaa yukan kuu maa Yandios chaku, ti maa ya kuu ja sa'a ja na kuchaku yo sa ni.

²¹Ro'o, se'e ri naa ra, xnaa jnu'un ka kandixia taka santu ja ni ka sa'a yivi jiin nda'a i un.

Ti sia'an na koo.

Tutu kuu uu ni chaa

apóstol Juan

Jnu'un ndaa jiin jnu'un kuu ini

¹Ru'u Juan, kuu ri iin chaa kuña'nu, chaa ri tutu ja'a nuu ña'an ni nakaji Yandios ja na kuu ña kua'a yo, ti suni nuu se'e ña, ja kunda'u xaan ini ri. Ti ansu nini ru'u, chi kuni taka yivi ni ka nakuni jnu'un Cristo Jesús. ²Ti kunda'u ini ri ro'o naa ra, chi ni nduu iin nuu ini yo jiin jnu'un Jesús, ti jnu'un un kancha jiin yo vijna, ti kuncha jiin yo ja kuu saa ni. ³Chi jandaa ndixia kuu ja kunda'u ini Tata yo Yandios yo'o jiin Se'e ya Cristo Jesús. Ti sia'an na kunda'u ini ya yo'o ti na kukuee kunchuku yo. Nava na kunchuku ndaa yo, ti na kunda'u ini jna'an yo.

⁴Kusiï xaan ini ri chi ni ka ndejna'an ri jiin sava se'e ra, ti ni jini ri ja ka siin da nava ni ta'u maa Tata yo Yandios jniñu. ⁵Vijna ti ro'o, ja kuu ra kua'a ri, kanda'u ri jiin ra ja na kava nda'u ini ra jiin ñani jna'an yo, ti jnu'un ka'an ri ja'a, ansu iin jniñu jaa kuu, chi ja ni ka jini yo jnu'un ja'a undi na ni ka keja'a kandixia yo. Ti yukan kuu ja ka'an ri ja'a. ⁶Ti jnu'un kunda'u

ini, jna'an un kuu ja na kunchuku yo nava ni ta'u maa ya jniñu nuu yo. Ti jniñu ta'u ya un ja ni ka jini ra undi na ni ka keja'a ka kandixia ra. Ti ja na siuku ra, yukan kuu ja na kunchuku mani ra naa ra.

Siki ja xndoña'an

⁷Na kachi ndaa ri vijna ja ni tu'u nuu ñuyivi ni ka kenda yivi ka xndoña'an, ti ka ka'an i ja Cristo Jesús tu ni kii ndixia ya jiin yiki kuñu ya nanu iin yivi. Ti yivi ka'an sia'an kuu i iin ja xndoña'an, ti kuu i iin yivi jito u'u Cristo Jesús. ⁸Yukan kuu ja koto va'a maa ra naa ra nava tu xnaa ra jniñu ni ka sa'a ra, ti na ni'in ndi'i ra ya'u ra ja kuu nuu jniñu un. ⁹Chi nu iin yivi na ka'an kani'no i nuu jnu'un ni xna'an Cristo Jesús, tu yi'i yivi un nda'a Yandios. Ko yivi na chu'un ini chun añu jnu'un ni xna'an Cristo Jesús, ti yivi un yi'i i jiin Tata yo Yandios, ti suni jiin Se'e ya. ¹⁰Yukan na kachi ri nuu ra, ja nu na jaa iin yivi ve'e ra, ti nu tu xna'an i maa jnu'un ni xna'an Cristo Jesús, koto kuantaru ra yivi un ve'e ra, ni koto kanxia'u ra jiin nava na ki'in. ¹¹Chi nu na

kanxia'u ra jiin yivi un, ti kuantu'u
ra jnu'un ka'an i, ti iin ni kuu ra
jiin yivi un ja sia'an.

Jnu'un sandi'i ni ga

¹²Ti sia'an iyo kua'a ga jnu'un
kuni xndaku ri nuu ra naa ra, ko
tu kuni ri chaa ri jnu'un ja'a nuu

iin tutu, chi kuni ri jaa maa ri ja
nde'e ri ro'o naa ra, ti nava yukan
na ndajnu'un va'a yo naa yo, ti nava
sia'an na kusii kuu va'a ini yo.

¹³Suni sia'an, taka se'e ku'u ra
kanchuku ja'a, ja ni nakaji Yandios
ja na kunukuachi nuu ya, kachi i ja
na sandee ini ra. Ti sia'an na koo.

Tutu kuu uni ni chaa

apóstol Juan

Ka ka'an va'a yivi siki chaa nani Gayo

¹Ru'u Juan, kuu ri iin chaa kuña'nu, chaa ri tutu ja'a nuu chaa ka jini mani ri jiin ja nani Gayo, ti kunda'u ndixia ini ri da. ²Kunda'u ini ri ro'o ñani Gayo, ti jikanta'u ri nuu Yandios ja va'a na ki'in taka jniñu sa'a ra, ti na koo ndendajnu va'a ini ra. ³Ni kusii xaan ini ri na ni kikoyo sava ñani jna'an yo naa da, ti ni ka jani da jnu'un nuu ri, ja ndaa iyo kuiti ini ra siuku ndaa ra jnu'un Cristo Jesús, ti va'a kancha ra jiin jnu'un ndaa un. ⁴Ti jiin jnu'un yukan na ti ni kusii xaan ga ini ri, chi ni jini ndaa ri ja kanchuku ndaa nava iyo maa jnu'un Cristo Jesús. Sia'an na kachi ri, chi sa'a ri nanu ja se'e ri ka kuu ra.

⁵Kunda'u ini ri ro'o ñani, chi iyo kuiti ini ra kunukuachi ra nuu ñani jna'an yo naa da, chi chindee xaan ra maa da naa da, ti ni'in ga chindee ra chaa vekoyo inga ñuu. ⁶Ti chaa un ni ka nakani jnu'un nuu ñani jna'an yo ka ndututu ka skua'a i ja'a, ja sia'an ñunda'u xaan

ini ra ñani jna'an yo naa da. Ti va'a sa'a ra ja sia'an ñani. Ti siin koto va'a ra chaa un jiin sava'ni ga ja ka nandi'i da ja kuu ichi, ti chindee chituu ra maa da naa da nava kuni maa Yandios. ⁷Chi chaa un, ni ini ni añu da ni ka kivi da ichi Yandios ja na junukuachi da nuu Jito'o Cristo Jesús, ti tu ni ka janta'u da ja kaji da nuu yivi tu ka kandixia Cristo Jesús. ⁸Ja yukan kuu ja ka'an ri, ja na chindee yo chaa un naa yo. Ti sia'an na chindejna'an yo jiin chaa un nuu jniñu Cristo Jesús.

Sa'a ndeva'a Diótrufes

⁹Ni chaa ri iin tutu nuu yivi ka skua'a un, ko Diótrufes tu janta'u da jniñu ta'u ri, chi kuña'nu maa da nuu yivi un kuni da. ¹⁰Ko nu na ki'in maa ri nuu kancha da un, ti yukan na kajnu'un ri da ndoo kuu ja ka'an da siki yo jiin jnu'un xndoña'an. Ti tu kuva'a ini da jiin un, chi su'va vi'ga sa'a da. Nu ni ka jakoyo sava chaa ka kandixia yukan, ti tu janta'u da chaa, ti jasi da ja ni iin yivi tu kuenta'u chaa un naa da, chi nu nau chaa na kuenta'u chaa un naa da, ti keni'in

da chaa ja na ki'in da, ti tukaa ja'a da jnu'un ja najna'an chaa un jiin da.

¹¹Ñani, koto sa'a ra nanu sa'a chaa un. Su'va na chu'un ini ti kukutu ini jiin ñin jniñu va'a, chi na kachi ri: Yivi jitu ndi'i ini jiin jniñu va'a un, kuu i se'e Yandios, ko yivi sa'a ndeva'a va tu nakuni kuiti i nau kuu Yandios.

Jniñu va'a ni sa'a Demetrio

¹²Tendi'i ñani jna'an yo ka janjnu'un i jniñu sa'a Demetrio, chi jandaa ndixia kuu ja iyo ndaa jniñu sa'a da. Yukan kuu ja na ka'an va'a yo siki da, chi ka nde'e yo ja iyo

va'a jniñu sa'a da, ti maa ra ja ka jini ra ja ka ka'an ndaa ri.

Jnu'un sandi'i ni ga

¹³Ti sia'an iyo kua'a ga jnu'un kuni kachi ri nuu ra, ko tu kuni ri chaa ri jnu'un ja'a nuu ñin tutu, ¹⁴chi yachi ni kuaja ri nuu kancha ra, ti sa na ndajnu'un yo jiin ndusu yu'u yo.

¹⁵Ti na kukuee kuncha ra. Ti “sandee ini ra”, kachi taka ñani jna'an yo kanchuku ja'a. Kava va'a ini ti kanxia'u ra jiin ndi ñin ndi ñin ñani jna'an yo kanchuku yukan, ja kachi ru'u. Ti sia'an na koo.

Carta ni chaa Judas

---

¹Ru'u kuu Judas, ñani Jacobo, ti junukuachi ri nuu Jesús, ya kuu maa Cristo. Ti chaa ri tutu ja'a nuu ra naa ra, ro'o ja ni nakaji maa Tata yo Yandios, ro'o ja ni kunda'u ini ya. Ti Cristo Jesús, jito va'a ya ro'o naa ra, chi vanua nda'a maa ya ka yí'i ra. ²Ti ñukuu ini ri ja na kunda'u ga ini ya ro'o, nava na kukuee kunchuku ra. Na koo jnu'un mani ini ra jiin ya naa ra, ti nava sia'an na ndumani xaan ga ya jiin ra. Ti na nakaya jnumani ini yukan nuu ra naa ra.

Siki chaa ka ka'an jnu'un xndoña'an

³Ñani, ja ni kuu na'an ndo'o xaan ini ri ja chaa ri iin tutu nuu ra naa ra, siki ja ni nakaji Yandios yo'o ja ka kandixia ndaa yo jnu'un Jesús, ya ni kii nama yo'o. Ko vijna ti ni nakani ini ri ja kanuu kuu ja na chaa ri iin tutu ja'a nuu ra naa ra. Ti ja'a na xndaku ri ja na nakutu ini ra ti koto kasi yivi ja ka kandixia yo jnu'un Jesús, chi yukan kuu maa jnu'un ndaa. Ti iin jinu ni ni stuu maa Yandios jnu'un ndaa un nuu yivi ya. ⁴Ko vijna, ti sava chaa ka najna'an jiin ra un, ka ka'an da ja ka kandixia da Jesús, ko tuu. Chi ka kuni da xnda'u da ro'o naa ra.

Ka yisikincha da Yandios jiin jniñu kue'e ka sa'a da un. Chaa ndeva'a kuiti ka kuu da, chi ka ka'an da ja kunda'u ini Yandios yo'o, ti tu kua'a ya nundo'o kondo'o yo, kachi da naa da. Ti ka ka'an ndeva'a da siki yo ja sia'an, chi tu ka janta'u da ja Jito'o Jesús kuu Cristo, ya kuña'nu nuu yo. Ko siki chaa un, undi jana'an ja ka'an tutu ii ja jna'nu ndatu da ja siki jniñu kue'e ka sa'a da.

⁵Ti vijna, vasu ja ka jini va'a ra, ko na naxndaku tuku ri nava ni sa'a Yandios. Chi ni nama ya yivi ñuu Israel najana'an. Ni chindee ya i na ni ka kee i ñuu Egipto kuankoyo i. Ti vasu siukan ni kuu, ko kuee ga ti ni xnaa ya sava yivi un ja tu ni ka kandixia i jnu'un ya. ⁶Ti suni ka jini ra nava ni sa'a Yandios jiin ángel ya ja ni ka xndoo i jniñu ni ka ndiso i andivi un. Ni chindasi ya ángel un, ti yukan kundatu da undi na jaa kivi ka'nu ga ja xndichi ya maa da naa da. Ti ni ju'ni ya chaa un jiin cadena ka'iin undi nuu kunu ga ñuñaa ja kuu saa ni. ⁷Ti suni ni ja'a Yandios nundo'o ni ka ndo'o yivi ñuu Sodoma jiin ñuu Gomorra jiin sava ga ñuu ka'iin yajni. Chi suni ni ka sa'a ndeva'a da nanu ni

sa'a ángel un undi na jana'an ga. Chi ni ka jika xaan i jiin jnu'un sii ini, ti ni ka sa'a i taka nuu kuachi ndeva'a xaan. Ti ni ka ni'in i iin nundo'o ja ni taji ya ñu'un ti ni ka kayu i, ti yukan na nde'e yo ja sia'an kondo'o yivi nundo'o, ti kayu i ja kuu saa ni.

⁸Ti chaa ka xnda'u ja ni ka kivi da jiin ra naa ra un, vasu ja ka jini da ja yukan kuu nundo'o ja'a Yandios, ko tu ka yu'u da, chi ka ka'an da ja iin jani ni xna'an nuu da. Ka ka'an da ja ka ndiso jniñu da ja na sa'a da sava'ni ga ja kuu ini maa da. Ti ka jañu ni'no da yiki kuñu da jiin jnu'un sii ini, ka skexiko da taka ja ka ndiso jniñu, vasu ja ka'iin nuu sukun xi ja iyo nuu ñuyivi. Ti ka ka'an ndeva'a kuiti da siki ángel ja ka kuña'nu nuu sukun un. ⁹Vasu ansu sia'an ni sa'a ángel kuña'nu ga Miguel kivi ni ka kanaa sa jiin ja'u'u un siki yiki kuñu Moisés na ni ji'i da. Chi tu ni ka'an ndeva'a da, ni tu ni chundee ini da ja ka'an ndeva'a da siki ja'u'u un, ja kankuachi ya siki. Chi su'va ni kachi da: “Maa Jito'o, na nduxaan da nuu ra”, ni kachi Miguel. ¹⁰Ko chaa ka xndoña'an un chi ka ka'an ndeva'a da siki taka ja tu ka jini da. Ti taka nuu ja ka ñava'a da siki ja sia'an kanda da, nanu kuiti yuku ka kuu da. Ti ja yukan kuu ja na jna'nu ndatu da, ti naa da ja kuu saa ni.

¹¹Xaan ga nda'u maa da ja sia'an, chi tu ka jandatu da nuu Yandios nanu ni sa'a Caín. Ti siki ja ka ndiyo ini da ni'in da xu'un, nanu ni sa'a Balaam. Ti ka xna'an da jnu'un jna'nu ndatu, nanu ni ndo'o

Coré, chi ni ji'i da, ko kuachi ja ni nduni'in ini da siki jnu'un Yandios.

¹²Taka chaa ka xnda'u ja'a, ja ka xna'an da jnu'un xndoña'an, nu ni ka ndututu da jiin ra nuu ka yaji ra staa naa ra. Ti ka sa'a kata da maa da ja na kukanuu ra naa ra. Chi nanu ka yaji da ti ka ji'i da, ko tu ka ndo'o ini da nasa kaji inga yivi, chi nini ja kuu maa ni kuu ja ka ndi'i ini da ja na kaji va'a da. Ti jnu'un ka xna'an da un, tu nijniñu kuiti, chi kuu nanu iin viko nu ni nukuita, ko chaa iin tachi ti kua'an ni jiin, ti tukaa ni kuun sau. Ti suni ka kuu da nanu iin yujnu ja tu ja'a nde'e, ti ni ichi undi yo'o, ti tukaa na kuu ja nene numa. ¹³Sa'a yo nanu sa'a. Nu kee iin tachi sau xaan nuu nducha mar, ti ndokuñi nducha nuu mar un, ti keni'in taka ja jña'an ñu'un nuu mar un. Suni sia'an kuu jnu'un ka ka'an chaa ka xndoña'an un, chi mani jniñu ja'a jnukanuu ka sa'a da. Ti ka kuu da nanu chuxini ja ni sana ichi ki'in, chi ni tu jini yo nanu ki'in. Ti ja iyo tu'va iin nuu ñaa kuiti nuu kinkoyo chaa ka xndoña'an un ja kuu saa ni.

¹⁴Sa'a yo nanu. Undi na ni kaku Enoc, chaa kuu iñu ja ka ndikun jata Adán, ni kuu da iin profeta ja ni ka'an jnu'un vaji nuu maa Yandios nuu yivi naa i. Suni ni ka'an da siki chaa ka xnda'u un, ti ni kachi da: “Maa Jito'o ni naxna'an nuu ri, ti ni jini ri ja vaji ya jiin tijni mil tajnu ya. ¹⁵Xndichi ya tendi'i yivi, ti ka'nu ndatu ya yivi kanda kua'an kanda vaji. Chi tu ni ka jandatu i nuu Yandios ja ni ka nduni'in ini i nuu ya. Chi ni ka ka'an xaan i jnu'un ndeva'a siki

ya”, ni kachi Enoc. ¹⁶Taka chaa ka xnda'u ja'a, chi mani ka ka'an da ja kuu taka ja ka kuña'nu nuu maa da. Ka ka'an da siki Yandios, ti ka ka'an da siki chaa ka ndiso jniñu nuu ñuyivi ja'a. Ka kuu ichi ini da jnu'un Yandios jiin chaa ka ndiso jniñu nuu ñuyivi ja'a. Nini ka siin da jiin jnu'un kuachi ini. Ka ka'an vixi xaan da ja mani jnu'un ndaa ka xna'an da, vasu mani jnu'un xndoña'an kuu. Ka ka'an yiñu'un da jiin yivi nava na ni'in da jaku ja ka ñava'a yivi naa i.

Xndaku Judas ja tu nukoyo yivi nuu kuachi

¹⁷Ko ro'o naa ra ñani, nuku'un ini taka jnu'un ni ka xna'an chaa ni ka kuu apóstol nuu maa Jito'o Cristo Jesús. ¹⁸Chi ni ka ka'an da: “Ja nu kuan ndi'i kivi, ti kikoyo chaa ka'an kata siki jnu'un Yandios, ti sa'a da jniñu ndeva'a kuiti ja ka ndiyo ini maa da, ti ansu jniñu ja kuni maa Yandios.” Sia'an ni ka kachi apóstol.

¹⁹Ti chaa ka xnda'u ja'a jiin jnu'un vixi nduxii, ka sa'a yu'u da ja ka kuni da ja na kusiin ra naa ra, ti na koo siin siin yivi ka kandixia jiin ra naa ra. Ko mani ka siin da jiin jnu'un kuachi ini, chi tu kancha Espíritu Yandios jiin da naa da.

²⁰Ko ro'o ñani, vi'i ga na kukutu ini ra jiin jnu'un kuandatu nuu jnu'un iyo ndaa nava ka kandixia ra, chi maa Yandios ni ja'a jnu'un un nuu ra naa ra. Ti va'a chi kancha Espíritu Santo jiin ra, ti kakanta'u naa ra nava kuni maa Espíritu ya.

²¹Kukutu ini, nuku'un ini ja siki ni kunda'u ini Yandios ro'o naa

ra. Koto naa ini ra jnu'un un ja kundatu ra undi na jaa kivi ja kivi ra nuu kuchaku ra jiin Jito'o Jesús, ya kuu Cristo, ti kunchuku ra jiin ya ja kuu saa ni. Chi yukan sa'a maa ya siki ja ni kunda'u ini ya yo'o.

²²Siki jnu'un xndoña'an ja ka xna'an chaa un, ti ka iyo sava yivi ja so ka skuiko xini i, chi ka ndo'o ini i ja nau ichi va'a ga ja ki'in i. Ko ro'o, nduku nasa xndaku vii ra jnu'un ya nuu yivi ja tuja'i kujnuni va'a ini. Nduku nasa kandixia i sa'a ra naa ra. ²³Kukutu ini ti nduku nasa nama ra sava ga yivi nuu kuachi i, nanu ja keni'in ra i nuu ñu'un. Ti kunda'u ini sava ga yivi un ti chindee ra i. Koto kivi nduu kuiti ra jiin kuachi i, chi nanu kuu iin sa'ma jña'an xaan, sia'an kuu yivi yi'i jiin kuachi i. Yukan kuu ja kani ini, ti koto kivi nduu ra jiin kuachi i nu kuni nama ra yivi un.

Jnu'un sandi'i ni ga

²⁴Vijna ti na ka'an yo ja maa iin ni Yandios kuu ya koto va'a ro'o naa ra nava tu nukoyo ra nuu kuachi. Chi maa ya nakana ro'o ja na jakuiñi ra nuu ya, ansu ja jna'nu ndatu ra. Na jakuiñi ra nuu ya, nuu vii xaan kuña'nu ya. Ti kivi yukan, na ti ndusiin xaan ini ra jiin ya. ²⁵Ti na ka'an yo ja maa iin ni maa ya kuu Yandios ndichi, ja vii xaan kuña'nu ya siki ja ni sa'a ya iin jniñu ña'nu jiin Jito'o Jesús, ya kuu Cristo ja ni kii nama ya yo'o. Ti ta'u yo jniñu nuu ni tu'u ñuyivi undi na jana'an xaan, ti undi vijna, jiin undi ja kuu saa ni. Ti sia'an na koo.

Jniñu ja koo ja ni jini ndijin Juan

Jniñu ja koo

1 Jnu'un ja'a kuu ja ni kachi Yandios nuu Jesús, ja maa ya kuu Cristo. Ti ni nakachi ya jnu'un un nuu yivi kandixia, yivi ja ka junukuachi i nuu ya. Ti jnu'un ja'a xna'an nasa koo taka jniñu ja kuan kuyajni. Chi jandaa ndixia ja kuan kuyajni kivi ja jinu taka jniñu un.

Ru'u Juan, junukuachi ri nuu ya, chi ja yukan ni nakaji ya ru'u. Ti ni taji Yandios iin ángel ja junukuachi nuu ya, ja na xna'an ya ru'u nasa koo taka jniñu yukan. ²Vijna ti ja'a ri jandaa siki taka jniñu ja ni jini ndijin ri un, ja jandaa ndixia kuu. Ni jini ri jnu'un Yandios jiin taka jnu'un ni ka'an Jesús, ja maa ya kuu Cristo. Sia'an ja'a ri jandaa siki taka ja ni jini ri.

³Ti ru'u Juan, kachi ri ja kancha Yandios jiin yivi ja ka'u i tutu ja'a nuu yivi ka ndututu. Ti kancha ya jiin taka yivi ja ka ñuso'o i jnu'un ja'a ja ni ka'an Yandios, ti chu'un ini i. Chi ja kuan kuyajni kivi ja koo taka jniñu ja yoso nuu tutu ja'a.

Chaa Juan tutu nuu ndi uxia tiku'ni yivi kandixia

⁴Ru'u Juan, chaa ri jnu'un ja'a nuu ra naa ra, nuu taka tiku'ni yivi ka kandixia ja iyo ini taka ñuu ja ka yi'i jiin ñuu Asia. Ñukuu ini ri ja vi'ga na kunda'u ini maa Yandios ro'o naa ra, ti na kondee kosi'i ini ra nu kunchuku ra ini ñuyivi ja'a. Maa iin ni maa ya kuu sa'a yukan chi maa iin ni maa ya kuu Yandios ja iyo vijna, ti ni iyo ya undi na jan'an ni ya'a, ti koo ya ja kuu saa ni. Ti ñukuu ini ri ja suni sia'an sa'a ndi uxia Espiritu ja kajin jiin ya yu'u mesa nuu ta'u Yandios jniñu. ⁵Ti ñukuu ini ri ja suni sia'an sa'a Jesús, ja maa ya kuu Cristo, ja ka'an ndaa kuiti ya. Xnakan maa ya ni nandoto nuu ñuji'i, ti kuña'nu ga maa ya nuu taka ga chaa ña'nu ja iyo nuu ñuyivi.

Maa ya kuu ja kunda'u ini yo'o, chi ni jati ya niñi ya ja ni chunaa ya yo'o nuu kuachi yo. Maa ya ni sa'a ja ni nduu yo yivi ya ja ta'u yo jniñu jiin ya. ⁶Ni sa'a ya ja taka yo ni nduu sutu ja sajniñu nuu Tata ya Yandios. Yukan kuu ja na ka'an yo

ja vii xaan kuña'nu ya, ti na ta'u ya jniñu nuu ni tu'u ja kuu saa ni. Sia'an na koo.

⁷Chunso'o va'a ra nuu jnu'un ja'a chi nchaa Cristo nuu viko, ti ndi'i yivi kuni i nuu ya, ti undi yivi ni ka ja'ni ya kuni i nuu ya. Yukan ti taka yivi ni ka'nu ñuyivi, ndukui'ya ini i ti nakani xaan ini i ja tu ni kandixia i ya. iYukan kuu ja koo!

⁸Yandios ja vii xaan kuña'nu ya nuu ni tu'u ja iyo kachi ya: “Ta'u ri jniñu nuu ni tu'u ja iyo, undi nuu ni keja'a ñuyivi ti undi nuu xndi'i. Ja yukan kuu ri nanu letra A jiin Z, nuu keja'a ti nuu xndi'i, chi maa ri ni keja'a ndi'i ti maa ri sinu.” Sia'an ka'an maa Jito'o Yandios ja maa iin ni maa ya kuu Yandios ja iyo vijna, ti ni iyo ya ja kuu saa ni ya'a, ti koo ya ja kuu saa ni.

Ni jini Juan ja vii kuña'nu Cristo

⁹Maa ri kuu Juan ti chaa ri jnu'un ja'a nuu ra naa ra. Ru'u kuu ñani ra ja suni yi'i ri nda'a Jesús, ya kuu Cristo. Suni sia'an nanu ka ndo'o ro'o naa ra sia'an ni ndo'o ri nundo'o siki ja ka kandixia yo Jesús. Iin nuu ta'u jniñu Yandios nuu yo vijna, ti iin nuu ja'a Jesús jnundee ini yo nava na kundee yo ni kanchuku yo nuu ñuyivi ja'a, undi kivi kivi koyo yo ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ni ka'an kaji ri jnu'un Yandios siki Jesús. Ja yukan ni ka jniñi da ru'u ja kuu ri presu, ti ni chu'un da ru'u undi nuu isla ja nani Patmos.

¹⁰Ni kuncha ri yukan kivi domingo, maa kivi ja nani kivi Jito'o. Ti ni jini ri ja ni ta'u jniñu maa Espiritu nuu ri, ti ni jiniso'o ri

iin ja ni kana ko'o ichi jata ri nanu nuu tivi iin ndiki, ¹¹ti ni kachi:

—Chaa ra nuu tutu taka ja kuni ra.

Ti taji ra ki'in nuu ndi uxia tikunni yivi ka kandixia ja ka iyo ini taka ñuu ja ka yi'i jiin ñuu Asia, ini ñuu Efeso, jiin Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, jiin Laodicea —ni kachi.

¹²Yukan ti ni ndeokoto ri ja kuni ri nau ja ka'an jiin ri. Ti ja ni ndeokoto ri, ni jini ri uxia candelero mani maa oro. ¹³Ti ma'ñu uxia candelero oro yukan kande iin ja kaa nanu maa Se'e Yivi Ñuyivi. Ñu'un ya iin sa'ma kani ja jinu undi nuu ja'a ya. Ti nu'ni jika ya jiin iin cinturón oro.

¹⁴Xini ya jiin ixi ya skuiyi la'li nanu ixi rii, xi nanu yu'va. Nduchi ya kaa nanu yaa ñu'un. ¹⁵Ti ja'a ya kaa nanu kaa kuaan ja ni ndu'va nuu horno. Ti ni'in xaan ka'an ya nanu nu ni'in kua'a xaan yucha na'nu. ¹⁶Ti yijni ya uxia chuxini ini nda'a kua'a ya. Ti nuu yu'u ya kenda iin espada xaan ja iyo uu yu'u. Ti nuu ya kaa nanu nuu ndikandii nu nandincha kua'a.

¹⁷Ru'u Juan, nu ni jini ri maa ya, ti ni nduva ri nuu ja'a ya nanu ndiyi. Ti ni chaa ya nda'a kua'a ya siki ri, ti ni ka'an ya:

—Koto yu'u ra. Maa ri kuu Yandios ja iyo undi na ti keja'a ga ñuyivi, ti koo ri ja kuu saa ni vasu na ndi'i taka ga ja iyo. ¹⁸Yandios chaku kuu ri. Ni ji'i ri ko ni nandoto ri, ti vijna kuchaku ri ja kuu saa ni. Ja yukan ndiso ri jniñu siki taka nuu kue'e ja ka ji'i yivi naa i. Ti ndiso ri jniñu nuu ñuji'i ja nava kivi koyo i ti nava kekoyo i.

¹⁹Nusa ti chaa ra nuu tutu taka ja ni jini ra, jiin taka ja iyo vijna, jiin taka ja koo ichi nuu. ²⁰Xna'an ri vijna nasa kuni ka'an uxia chuxini ni jini ra ini nda'a kua'a ri, jiin nasa kuni ka'an uxia candelero un. Uxia chuxini un kuu uxia ángel ja yí'i jiin uxia tik'u'ni yívi ka kandixia. Ti uxia candelero un kuu uxia tik'u'ni yívi ka kandixia —ni kachi ya.

**Junu'un ja kua'a nuu uxia
tik'u'ni yívi kandixia Jnu'un
ja kua'a ñuu Efeso**

2 Ni ka'an maa ya nuu ru'u Juan, ti ni kachi ya:

—Chaa ra jnu'un ja'a na ki'in nuu ángel tik'u'ni yívi kandixia ja kanchuku ñuu Efeso. Ti chaa ra jnu'un ka'an ri ja'a, chi ru'u kuu maa ya ja yijni ndi uxia chuxini nuu nda'a kua'a ri, ti jikonuu ri ma'ñu uxia candelero oro. ²Sia'an chiso ra: “Ja jini ri taka jniñu va'a ka sa'a ra, chi ka jitu ndi'i ini ra jiin jniñu ra, jiin ja ka sino ra taka jniñu ka sa'a ra. Ti jini ri ja tu ka ja'a ra jnu'un ja kivi yívi ndeva'a ma'ñu ra. Suni jini ri ja tu ka janta'u ra chaa ka xnda'u ja ka ka'an da ja kuu da apóstol, ti ka jini ndaa ra ja mani chaa xndoña'an ka kuu da. ³Ni kundee ra ni ka ndo'o ra nundo'o ja ru'u, jiin ja tu ni ka kuita ini ra jiin jniñu ra.

⁴Ti vasu yukan, ko iyo jaku ja ka'an ri jiin ra, chi tukaa ga ka iyo mani va'a ra jiin ri ni jiin ñani ra nanu ni iyo kivi ni ka keja'a ra. ⁵Yukan kanuu ja nuku'un ini ra nasa ni kuu ja ni ka xndoo ra jnu'un mani ini un jiin ri. Ni ka xndoo ra jnu'un un, ko vijna ti nakani ini

naa ra ti sa'a nava ni ka keja'a ra undi nuu. Chi nu tu nakani ini ra, ti chaa yachi ri nuu ra ti kankuachi ri siki ra, ti chajiyo ri candelero ra ki'in, ti kenchaa ri jniñu ndiso ra nuu ri vijna.

⁶Va jnu'un iin jniñu ja kuajnu'un ri ro'o kuu ja ka jito u'u ra jniñu ndeva'a ka sa'a yívi nicolaítas, chi suni sia'an jito u'u ri jniñu un.

⁷Ko na kachi ri nuu ra naa ra, ro'o yívi ka kandixia ja ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa. Ti chunso'o va'a nuu taka jnu'un ja'a, chi sia'an ka'an maa Espíritu nuu taka tik'u'ni yívi ka kandixia. Kachi Espíritu ja taka ro'o ja ka kandixia Cristo, nu kuandatu ndaa ra jnu'un ya ti kundee ra siki jniñu ndeva'a, yukan ti kua'a ya jnu'un ja kaji ra nde'le vixi ja kuun nuu iin yujnu siin, iin yujnu ja sa'a ja kuchaku ra ja kuu saa ni. Ti kande yujnu un nuu kancha Yandios nuu vii xaan kaa. Na chunso'o va'a ra nuu jnu'un un”, kachi jnu'un —ni kachi ya.

Jnu'un ja kua'an ñuu Esmirna

⁸Ni ka'an tuku maa ya nuu ru'u Juan, ti ni kachi ya:

—Chaa ra jnu'un ja'a na ki'in nuu ángel tik'u'ni yívi ka kandixia ja kanchuku i ñuu Esmirna. Ti sia'an chiso ra: “Ru'u ja iyo ri ti sa ni keja'a ñuyívi, ti koo ri ja kuu saa ni ni ji'i ri ko ni nandoto ri. ⁹Ti jini ri taka jniñu va'a ka sa'a ra, jiin taka nundo'o ni ka ndo'o ra, jiin ja ka kunda'u ndixia ra. Ti vasu sia'an ko ansu nda'u ndixia ra, chi su'va ka naskaya ra ja kuñava'a ra nuu Yandios ja ka kandixia ra jnu'un ri. Ti jini ri taka jnu'un ndeva'a

ka ka'an yivi siki ra, yivi ka ka'an ja ka kuu i yivi ndaa, vasu tundo kuu kuiti i, chi so mani yivi ka xndoña'an ka kuu i, chi ka jandatu i nuu maa ja'u'u.

¹⁰Ko koto yu'u ra jiin taka ja kondo'o ra, vasu na sa'a ja'u'u un ja kivi sava ra vekaa. Chi koto jnuni yivi ro'o, ti koo ndo'o koo nene ra ti jaku kivi, vasu uxi kivi. Ti vasu sia'an, yukan ko na siuku ndaa ra vasu undi na kuū ra. Ti nu sia'an na sa'a ra, yukan na ti kua'a ri iin ta'u ja kuchaku ra jiin Yandios ja kuu saa ni.

¹¹Na kachi ri nuu ro'o naa ra taka yivi kandixia, ja ka ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa, vasu na kondo'o ra nundo'o. Chunso'o va'a naa ra jnu'un ka'an maa Espiritu nuu taka tikuni yivi ka kandixia. Kachi Espiritu ja taka ro'o ja kandixia Cristo, nu kuandatu ra nuu jnu'un ya, ti siuku ndaa ra naa ra, vasu na kuū ra. Yukan na ti tu ni'in ra nundo'o ja jna'nu ndatu ra ja kuū ra uu jinu. Na chunso'o va'a ra nuu jnu'un un", —ni kachi ya.

Jnu'un ja kua'an nuu Pérgamo

¹²Ni ka'an tuku maa ya nuu ru'u Juan, ti ni kachi ya:

—Na chaa ra jnu'un ja'a na ki'in nuu ángel tikuni yivi ka kandixia ja kanchuku i nuu Pérgamo. Ti sia'an chiso ra: "Ru'u kuu ja ndiso jniñu ña'nu ga, ja ñava'a ri espada ja xaan ndinduu yu'u. ¹³Jini va'a ri ja kanchuku ra nuu kuña'nu maa ja'u'u un ma'ñu yivi naa i, ja ka sa'a i jniñu ndeva'a. Ti vasu yukan ko ni'in ka yijni ra jiin jnu'un ri, jnu'un ja kuni ka'an sivi ri. Tu ni skexiko

kuiti ra ja siki ni ka kandixia ra ru'u. Nda'u xaan ni kuu kivi na ni ka ja'ni yivi Antipas, chaa ni siuku va'a ja ni ka'an ndaa da jnu'un ri. Ti vasu sia'an ko tu ni ka yu'u ra ja kandixia ra ru'u. Va'a ni ka kundee ra vasu ni'in kunuu maa ja'u'u un kande ma'ñu yivi nuu ra.

¹⁴Ti vasu sia'an ko iyo jaku ja kuni ka'an ri nuu ra. Chi ma'ñu ra naa ra ka iyo yivi ja kandixia i jnu'un ni xna'an Balaam. Undi na jana'an chaa yukan ni xna'an da nuu Balac nasa skivi da yivi Israel nuu kuachi, ja kaji i ndeyu ni soko nuu santu ndeva'a jiin ja ka jika i jiin jnu'un sii ini. ¹⁵Suni janta'u ra yivi ka kandixia jnu'un ja xna'an Nicolás, vasu so xnda'u da, chi iin ni kua'an da jiin jnu'un xndoña'an Balac.

¹⁶Nusa ti nakani ini ti xndoo ra kuachi ra. Chi nu tuu, ti yachi na ka'an ri jnu'un kii kua'a nundo'o, ja xndo'o ri yivi ka kandixia jnu'un ndeva'a yukan. Nanu espada kaña jnu'un un yu'u ri, ti kua'a ri nundo'o kii siki i.

¹⁷Na kachi ri nuu ro'o naa ra, taka yivi ka kandixia ja ka ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa, vasu na kondo'o ra nundo'o. Na chunso'o va'a ra nuu taka jnu'un ja'a, chi sia'an ka'an maa Espiritu nuu taka tikuni yivi ka kandixia. Kachi Espiritu ja taka ro'o ja ka kandixia Cristo, na kuandatu ndaa ra jnu'un ya, vasu na kondo'o ra nundo'o, chi kachi ya ja nakua'a ya iin nuu ta'u kuu ra, ti ta'u un kuu iin nuu ndeyu ja tu jini kuiti inga yivi. Nakua'a ya iin nuu yuu, iin yuu kuijin, ti nuu yuu un yoso iin sivi jaa, ja ni

iin yivi tu jini nasa kuni ka'an sivi un, chi maa iin ni yivi ja ni'in", jinu jnu'un —ni kachi ya.

Jnu'un ja kua'an ñuu Tiatira

¹⁸Ni ka'an tuku maa ya nuu ru'u Juan, ti ni kachi ya:

—Chaa ra jnu'un ja'a na ki'in nuu ángel tiku'ni yivi ka kandixia ja kanchuku i ñuu Tiatira. Ti sia'an chiso ra: “Ru'u ja kuu ri maa Se'e Yandios, ka'an ri jnu'un ja'a. Nduchi ri kanda'a nanu yaa ñu'un. Ti ja'a ri kaa nanu kaa kuaan ja ni ndu'va nuu horno. ¹⁹Jini va'a ri taka jniñu va'a ja ka sa'a ra. Ka kunda'u ini ra nuu jna'an ra. Kandixia ndaa ra ru'u. Ka junukuachi va'a ra nuu ri. Va'a ka kundee ra jiin taka jniñu ka sa'a ra. Ti jini ri ja vi'i ga ka sa'a ra taka jniñu va'a un vijna ansu kivi undi nuu. Yukan kuu ja jini ri ja va'a xaan ka sa'a ra vijna.

²⁰Ti vasu yukan ko iyo iin ja kankuachi ri siki ra. Chi iyo iin ña'an ma'ñu ra naa ra ja nani Jezabel. Ti ni ja'a ra jnu'un ja xna'an ña un nuu ra naa ra. Chi kachi ña ja xna'an ña mani jnu'un Yandios. Ko so ja tu ka'an ña jnu'un ndaa, chi ka'an ña mani jnu'un xndoña'an nuu yivi ri ja ka junukuachi i nuu ri. Ti kachi ña ja vatuni nu sa'a ra sava'ni ga jniñu ndeva'a ja kuni yiki kuñu ra. Suni kachi ña ja tundo sa'a nu kaji ra kuñu ja ni soko nuu santu ndeva'a un. ²¹Ko ja ni ya'a kua'a kivi ni ja'a ri ja na nakani ini ña, ko tu nakani kuiti ini ña ja xndoo ña jnu'un xndoña'an un.

²²Nusa ti na sa'a ri ja na koku'u ña. Ti nakua'a ri nundo'o xaan

nuu taka ro'o ja ka siuku jniñu ndeva'a ja xndaku ña. Sia'an sa'a ri nu tu nakani yachi ini taka ro'o ja ka siuku ra jnu'un xnda'u ña un. ²³Kua'a ri nundo'o kuu taka ro'o ja ni ka kivi nduu jiin ña, ja kuu ra nanu se'e ña. Yukan ti nakuni taka tiku'ni yivi ka kandixia ja ru'u kuu Yandios ja jini ndikuiti ri undi inijnuni jiin ini añu yivi naa i. Chi ru'u kuu ja kua'a ta'u nuu iin iin ra nasa kaa maa jniñu ni ka sa'a ra.

²⁴Ko tu ka'an ri sia'an nuu sava ga ro'o yivi ñuu Tiatira, chi tu ni ka janta'u ra jnu'un xndoña'an ja xna'an ña'an un, vasu ka iyo yivi yivi jiin ña ja ka ka'an ja vatuni ja sa'a i jniñu ndeva'a ja kuni maa ja'u'u. Tu ni ka jandatu ra nuu jnu'un xndoña'an un. Chi su'va ka siuku ra mani jnu'un ndaa. Nusa ti tu chayika ri ro'o naa ra ja kundikun ra inga jniñu. ²⁵Maa iin ni jnu'un ja ni ka tava ini ra ja siuku ndaa ra, ti jnu'un yukan na siuku ndaa ra undi kivi ndenda ri.

²⁶Ka'an ri ja na siuku ndaa ra jnu'un ri nava na kundee ra siki jniñu ndeva'a, ti kuandatu ra nuu taka jniñu ta'u ri undi kivi sand'i'i ni ga, vasu na kuu ra. Kivi yukan na ti tatu ri iin jniñu nuu ra ja ta'u ra jniñu nuu taka nación, ²⁷Suni sia'an nanu ni ni'in ri jniñu nuu Tata ri ja kuña'nu ri, ti ta'u ri jniñu nuu taka nación. Sia'an kuña'nu ra jiin ri nanu iin pastor ri ja jajniñu da iin bastón kaa. Ti ni iin tu kuu ndonda siki ra, chi nanu ta'u yachi ra iin kisi, suni sia'an kundee ra siki i. ²⁸Ti sa'a ri ja vii na kuña'nu ra nanu vii ndincha chuxini ja ndenda taka jaña'an.

²⁹Na kachi ri nuu ro'o naa ra, taka yivi ka kandixia ja ka ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa. Na chunso'o va'a ra nuu taka jnu'un ja'a, chi sia'an ka'an maa Espiritu nuu taka tiku'ni yivi ka kandixia”, kachi jnu'un —ni kachi ya.

Jnu'un ja kua'an ñuu Sardis

3 Ni ka'an maa ya nuu ru'u Juan tuku, ti ni kachi ya:

—Na chaa ra jnu'un ja'a na ki'in nuu ángel tiku'ni yivi ka kandixia ja kanchuku i ñuu Sardis. Sia'an chiso ra: “Ru'u kuu maa ya ja ñava'a uxia espíritu Yandios jiin uxia chuxini. Ka ka'an yivi ja ka junukuachi ra nuu ri nu kanchuku ra nuu ñuyivi ja'a, ko vanuxia jini ndaa ri nasa kuu jiin jniñu ra, ti jini ri ja tu nijniñu un, chi ka kuu ra nanu ndiyi. ²Ni ka keja'a junukuachi ra nuu Yandios, ti ni kendo va'a jniñu ra nuu yivi naa i, ko jini va'a maa ya nasa kaa jniñu un, chi tu nijniñu. Ja yukan ti xnaa ya ro'o nu tu nachu'un ini ra. Chi ka kuni yuji ra vijna.

³Yukan nuku'un ini naa ra taka jnu'un ndaa ni ka kutu'va ra. Ti kuandatu nuu jnu'un un, nakani ini naa ra ti xndoo ra kuachi un. Chi nu na nduni'in ini ra ti tu nakani ini ra, nusa ti sanaa ini ra na kua'a ri nundo'o nuu ra, ti ni tu kuni kuiti ra na kivi sa'a ri un.

⁴Ti vasu sia'an ko iyo jaku yivi un ja tu ja'i kinikava i nuu kuachi. Chi saa ja su'va ka nakacha i sa'ma i. Maa iin ni maa i kuu yivi va'a nuu ri. Ti nuu maa iin ni maa i nakua'a ri ta'u ja kunchuku i jiin ri. Su'va nduña'nu i, ti nasama i

jiin iin sa'ma skiyi la'li, chi ni ka kundee i, ti tu ni ka kivi nduu i siki jniñu ndeva'a. Mani maa i kuu yivi va'a nuu ri, ja tukaa ga jna'nu ndatu i jiin kuachi i. ⁵Sia'an ka'an ri jiin taka ro'o ja ka siuku ndaa ra jnu'un ri nava na kundee ra siki jniñu ndeva'a un, ti na nduña'nu ra ja nasama ra jiin iin sa'ma kuijin. Ti tu nda'va kuiti ri sivi ra nuu libro nuu yoso sivi taka yivi ja kunchuku i jiin ri ja kuu saa ni. Chi su'va na stuu ri ja ka yi'i ndixia ra jiin ri. Sia'an stuu ri nuu Tata ri jiin nuu ángel ja ka junukuachi nuu ya.

⁶Na kachi ri nuu ro'o naa ra, yivi ka kandixia ja ka ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa. Na chunso'o va'a ra nuu taka jnu'un ja'a, chi sia'an ka'an maa Espiritu nuu taka tiku'ni yivi ka kandixia”, kachi jnu'un —ni kachi ya.

Jnu'un ja kua'an ñuu Filadelfia

⁷Ni ka'an maa ya nuu ru'u Juan tuku, ti ni kachi ya:

—Chaa ra jnu'un ja'a na ki'in nuu ángel tiku'ni yivi ka kandixia ja kanchuku i ñuu Filadelfia. Sia'an chaa ra jnu'un un: “Ru'u kuu Yandios ndoo, Yandios ndaa. Maa iin ni ru'u kuu ja ñava'a ndakaa jna'an rey David ja ni ta'u da jniñu nuu nación Israel, ja maa iin ni ru'u kuu ja ndiso jniñu vijna, chi maa iin ni ru'u kuu ja ka'an nau kuu ja kivi ñuu nuu ta'u ri jniñu. Nu na kachi ri ja kivi i, ti tu iyo ni iin ja kasi ichi i. Ko nu su'va ru'u na kasi ri, ti tu iyo ni iin ja nakuiña ichi un.

⁸Ti ru'u ja ndiso ri jniñu un, jini ri taka jniñu va'a ja ka sa'a ra ja kuu ru'u. Ja yukan na kachi ri ja

iyó nuña iin yuxe'e ja kivikoyo ra ñuu nuu ta'u ri jniñu, ti yukan ni tu iyo ni iin ja kasi i ichi un. Ti tukaa iyo kua'a ro'o ja ka kandixia yukan. Ti vasu sia'an ko ni ka jandatu ra jnu'un ri, ti tu ni ka skexiko ra ja kandixia ra ru'u.

⁹Ti iyo yivi hebreo ini ñuu Filadelfia yukan ja ka'an i ja ka kuu i maa yivi Yandios, ko ka ka'an i mani jnu'un xdoña'an, chi ka kuu i mani yivi ka yí'i nda'a ja'u'u. Ko jaa kivi ti sa'a ri ja na jakuñijiti i nuu ra naa ra. Sia'an na kuajnu'un i ja mani ndixia ri jiin ra naa ra.

¹⁰Kii kivi ja koo kua'a nundo'o siki yivi nuu ni tu'u ñuyivi, chi nanduku ndaa ri nasa ni ka jika i ti xndichi ri i nasa kaa jniñu ni ka sa'a i. Ko nama ri ro'o naa ra nuu nundo'o un, chi vanuxia ni ka jandatu ra jnu'un ri ja ni kachi ri, ti ni ka kundee ra ni ka junukuachi ra nuu ri, vasu koo ndo'o koo nene ra.

¹¹Ko sanaa ini ra ti ndenda ri nuu ra naa ra. Yukan kuu ja kanuu kundichi ni'in ra jiin jnu'un ni kandixia ra, jiin jniñu ni tatu ri nuu ra naa ra. Chi nu tuu, ti tukaa kundiso ra jniñu un ti kenchaa ri nuu ra, ti tukaa kua'a ri ta'u ra. ¹²Sia'an ka'an ri jiin taka ro'o ja ka siuku ndaa ra jnu'un ri, ja ka kundee ra siki ja ndeva'a un. Ti na sa'a ri ja nduña'nu ra ini ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Kanuu ga nduu ra sia'an nanu kanuu ga iin si'ni ini veñu'un nuu kancha Yandios. Ti kivi ra yukan, ti ni iin tu kuu chajiyo ro'o nuu kancha ja un. Chaa ri sivi Tata ri Yandios nuu ra ja na nakuni ri ja ka yí'i ra nda'a ya. Chi na ki'in ri iin sivi jaa, ti suni

kua'a ri sivi un nuu ra naa ra jiin sivi maa Tata ri Yandios, ja nakuni ri ja ka yí'i ra jiin ñuu un. Ti ñuu yukan kuu Jerusalén jaa, chi ndujaa ñuu un ti kuun kiji ichi andivi undi nuu kancha Tata ri Yandios.

¹³Sia'an ka'an ri jiin taka ro'o, yivi kandixia ja ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa. Na chunso'o va'a ra nuu taka jnu'un ja'a, chi sia'an ka'an maa Espiritu nuu taka tikuni yivi ka kandixia", kachi jnu'un —ni kachi ya.

Jnu'un ja kua'an ñuu Laodicea

¹⁴Ni ka'an maa ya nuu ru'u Juan tuku, ti ni kachi ya:

—Chaa ra jnu'un ja'a nuu ángel tikuni yivi ka kandixia ja kanchuku i ñuu Laodicea. Chaa ra jnu'un sia'an: “Ru'u kuu Yandios ndaa kuiti, ti yukan ja'a ri jandaa jiin taka jnu'un ka'an ri ja mani jnu'un ndaa kuu. Maa ri ni sa'a ndi'i ja ni kachi Yandios ja na jankoo. ¹⁵Yukan kuu ja jini ri taka jniñu ka sa'a ra, ja ni tu va'a ti ndeva'a, nanu nducha ja tu vijin ti ni tu ni'ni. Va'a ga ja na nduu ra nanu nducha vijin ndixia xi iin jinu ni nduu ra nanu nducha ni'ni ndixia, ansu ja kuu ra nanu nducha ja tu jini yo nu vijin xi ni'ni.

¹⁶Ko so ja ka kuu ra nanu nducha vixin, chi ni tu nakani ini ra, ti ni tu ndi'i ini ra siki nasa kaa ra. Ja yukan kuan kuyajni kivi ja chajiyo yachi ri ro'o naa ra, nanu ja nandujña yo iin ja sa'a dañu ini yo. ¹⁷Ka ka'an ra ja va'a xaan kanchuku ra, ja ka kuu ra yivi riku, ja tu iyo ni iin ja nandi'i ra nuu Yandios. Ko ansu sia'an kuu, chi na kachi ri ja

ka kunda'u ndixia ra. Tu nijniñu kuiti jniñu ka sa'a ra. Ka kuu ra nanu yivi nda'u ndixia, xi nanu yivi kuaa, ja kumani xaan nuu i, nanu yivi ja tu iyo sa'ma ku'un i. Tu kivi kuiti ini ra nasa kaa jniñu ka sa'a ra, ja tu nijniñu kuiti.

¹⁸Nusa ti na xndaku ri nuu ra ja tukaa ga kundiyoyi ini ra ni'in ra ndajniñu ja yachi ni naa, chi ka jitu ndi'i ini ra nanu ka sa'a yivi ka nakutu xaan ini ja ni'in i oro va'a, xi oro ni kayu nuu ñu'un ja ndundoo. Chi su'va na kundiyoyi ini ra ni'in ra maa iin ni ta'u ja kua'a maa ri nuu ra naa ra. Yukan na naskaya ra ja kuñava'a ra nuu ri. Na kundiyoyi ini ra ja nduña'nu ra ti nakui'na ra iin sa'ma skiya la'li. Ti yukan tukaa ga kukanuu ra nanu ja vichi lii ra. Ti nava sa'a yivi kuaa ja nduku i tajna kuu nduchi i, suni sia'an na kuñukuu ini ra ni'in ra ja kua'a ri nuu ra. Sia'an ti na nakuni ra nasa kaa ra jiin undi inijnuni ra. ¹⁹Sia'an xndaku ri nanu ja nduxaan ri jiin ra naa ra. Ko ansu ja tu kunda'u ini ri nuu ra, chi su'va kunda'u ndixia ini ri ro'o naa ra. Yukan kuu ja nakani ichi ri ro'o.

²⁰Chunso'o va'a ra jnu'un un, chi nanu ja kandichi ri yuxe'e ra ti ka'an ri, vanuxia ñukuu ini ri ja na kivi jnu'un ri undi inijnuni ra. Ti yivi na kuniso'o jnu'un ri ti kuantu'u i ru'u, yukan na ti kivi ri kunchaa ri jiin yi ti kaji nduu ri staa jiin i. ²¹Sia'an ka'an ri jiin taka ro'o ja na siuku ndaa ra jnu'un ri nava na kundee ra siki jniñu ndeva'a un. Chi ru'u, ni kundee ri siki jniñu ndeva'a ja iyo ñuyivi ja'a. Ja yukan ni sa'a Tata ri ja na

kuña'nu ri jiin ya, ti ta'u ri jniñu jiin ya. Suni sia'an sa'a ri jiin taka ro'o nu na kundee ra siki jniñu ndeva'a un, chi nduña'nu ra jiin ri ini ñuu nuu ta'u ri jniñu.

²²Sia'an kachi ri nuu taka ro'o, yivi ka kandixia ja ka ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa. Chunso'o va'a naa ra taka jnu'un ja'a, chi sia'an ka'an maa Espiritu nuu taka tikuni yivi ka kandixia”, kachi jnu'un —ni kachi ya.

Taka ja kanchuku nuu andivi ka chiñu'un nuu Yandios

4 Yukan na ti ru'u Juan, ni nde'e ri, ti ichi andivi ni jini ri nuña iin yuxe'e. Ti ni jiniso'o ri iin ndusu nanu ja tivi iin ndiki, ti ni kachi:

—Ichi ja'a ndaa ra, ti na xna'an ri nuu ra taka jniñu ja koo ijña isa — kachi ndusu.

²Yukan ni maa Espiritu ni yinda'a ya ru'u kua'an ri nuu andivi. Yukan ni jini ri iin mesa nuu nukoo maa ya ja ta'u ya jniñu.

³Ti ndinchaa ya nanu iin yuu xiñu ja taja ii jiin iin yuu kua'a ja xiñu ii. Ti ni jikonduu yu'u mesa un iin koo kiji, ja kaa nanu kaa iin yuu kuii ja ndinchaa ii.

⁴Xiin mesa un ni jini ri ja ni jikonduu oko kuun ga mesa nuu ta'u jniñu. Ti nuu mesa un nukoo oko kuun chaa ña'nu naa da ja ka ndiso jniñu da. Ti ka ñu'un da sa'ma skiya la'li. Ti ñu'un xini da naa da corona oro. ⁵Undi nuu mesa nuu ta'u ya jniñu kendakoyo taja, ti ni'in ii ja ka'an taja un. Ti nuu mesa ya ka'iin uxia Espiritu Yandios ja kajin nanu uxia yiti na'nu ja kanda'a.

⁶Ti nuu mesa ya suni kaa nanu iin mar ja ndincha*a* ii ti skiyi la'li nanu vidrio.

Ti xiin mesa ya ni jikonduu kuun ja chaku. Ti iyo kua'a nduchi ni tu'u ichi nuu jiin ichi jata.

⁷Iin ja chaku yukan kaa nanu iin ndika'a. Ti inga kaa nanu iin xndiki. Ti ja kuu uni chi ñava'a nuu nanu iin chaa. Ti ja kuu kuun chi kaa nanu iin ya'a ja jiko nuu tachi.

⁸Ndi kuun ja chaku yukan ka iyo iñu ndijin ndi iin ndi iin. Ti ka iyo kua'a nduchi ni tu'u undi jiin ni chii ndijin. Ti kuu nduu kuu ñuu tu jakuiñi ja ka'an sia'an:

Yandios ii, Yandios ndoo xaan kuu maa Jito'o Yandios, ja vii xaan kuña'nu ya nuu ni tu'u ja iyo.

Maa iin ni maa ya kuu Yandios ni iyo na jana'an ni ya'a, ti iyo ya vijna, ti koo ya ja kuu saa ni —kachi.

⁹Ndi kuun ja chaku yukan siin ka kanajaa nuu maa ya. Ti tu ka jakuiñi ja kua'a ja yiñu'un nuu ya. Tu ka jakuiñi ja ka nakuanta'u nuu ya, nuu maa ya ja kancha nuu mesa un, maa ya ja chaku ja kuu taka saa ni.

¹⁰Ti ja kanajaa ja chaku yukan, ti ka jakunjiti ndi oko kuun chaa ña'nu un nuu maa ya kancha mesa. Sia'an ka chiñu'un da maa ya ja chaku ja kuu saa ni. Ti ka chuku da corona da nuu mesa ya, ti ka ka'an da:

¹¹Maa iin ni maa ni kuña'nu ga, Jito'o Yandios.

Ja yukan nuu maa iin ni maa ni nakua'a yo ja yiñu'un.

Nuu maa iin ni maa ni ka ka'an yo ja vii xaan kuña'nu ni.

Maa iin ni maa ni kuu ja ndisojniñu ña'nu ga, chi maa ni ni sa'a ni tu'u ja iyo.

Chi sia'an ni ndiyo ini maa ni ja sa'a ni, ti ni jakoo ndi'i un.

Ni ka kachi da.

Ja ni nuña tutu ja yijni Yandios

5 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja maa ya ja kancha mesa, ni jni*i* ja jiin nda'a kua'a ya iin tutu kani ja ni nastuu. Ti yoso ndinduu nuu tutu un, ti ndasi jiin uxia sello, iin sello ja kuu taka nuu.

²Ni jini ri iin ángel ja ndisojniñu nuu ya, ti ni ka'an jaa iin jnu'un: —¿Nau kuu ja kuña'nu ga, ja ndisojniñu ña'nu ga ja ka'ncha sello nava na kuiña tutu ja'a? —ni kachi ángel un.

³Ti ni andivi, ni ñuyivi, ni ja iyo chii ñuyivi, tu ni iyo ni iin ja ndisojniñu ja kuiña tutu yukan, ni ja nde'e i nuu.

⁴Yukan ni nde'e xaan ri chi tu ni iyo ni iin ja kundisojniñu ja kuiña ti ka'u tutu yukan, ti ni ja nde'e nuu.

⁵Sa ti ni ka'an iin chaa ña'nu un jiin ri, ti ni kachi da:

—Koto nde'e ra. Iyo iin ja ndisojniñu nanu iin ndika'a ja kuña'nu ga ti nuu taka ga kuiti yuku. Kii ya nuu jna'an Israel ja ni xnukoo tata najana'an Judá. Yukan skonani yo maa ya iin chaa kuña'nu ga nuu jna'an Judá. Chi suni maa rey David ni kii da nuu jna'an un, ti maa ya vaji nuu jna'an rey David. Yukan kuu ja skonani yo maa ya yo'o rey David. Maa iin ni maa ya kuu ja ni xnaa taka jniñu ndeva'a. Nusa ti maa ni maa ya kuu ja kuiña tutu un ti ka'ncha ya ndi uxia sello un —ni kachi da.

⁶Ti sava ma'ñu mesa jiin ndi uxia ja chaku un, nuu kancha chaa ña'nu un, ni jini ri ja kandichi iin ja kaa nanu iin lelu. Ti jito Lelu un nanu kuiti ni ji'i ja ni ka sa'a yivi naa i. Ti iyo uxia ndiki jiin uxia nduchi Lelu yukan, ja kuu ndi uxia Espiritu Yandios ja ni taji ya ka ja'an nuu ni tu'u ñuyivi.

⁷Ni jaa maa Lelu un ti ni ki'in tutu yijni maa ya kancha nuu mesa un. ⁸Ti nu ni jni ya tutu un, ti ndi kuun ja chaku un jiin oko kuun chaa ña'nu ja ndisojniñu un ni ka jakunjiti da nuu ya. Ti iin iin da ni ka yinda'a yaa ja nani arpa, jiin ko'o kuu oro, ja ñu'un chitu suxia kutu. Ti stuu suxia kutu yukan nasa kuu yivi ja yi'i nda'a Yandios, ja ka jikanta'u i nuu ya.

⁹Ni ka jita i iin yaa jaa, ti sia'an ka'an:

Maa iin ni maa ni kuña'nu ga ja ki'in ni tutu
ti ka'ncha ni sello ja ndasi.
Chi ni ka ja'ni i ni'in, ti jiin niñi
ni ni chunaa ni kua'a yivi nuu
taka yivi ja kanchuku nuu
taka ñuyivi ja'a, taka yu'u,
taka ñuu jiin taka nación.
Ni chunaa ni nuu yivi un,
chi sia'an ti sa nduu i yivi
Yandios.

¹⁰Ni sa'a ni ja ni ka nduu i yivi Yandios ja ta'u i jniñu jiin maa ya.

Ni sa'a ni ja na nduu i nanu sutu ja kunukuachi nuu ya.
Nusa ti ta'u i jniñu ini ñuyivi ja'a—kachi da ka jita da.

¹¹Maa ri Juan, ni nde'e ga ri, ti ni jini ri ja ka'an kua'a xaan ángel Yandios. Ni ka jikonduu xiin mesa

ya jiin ndi kuun ja chaku un, jiin chaa ña'nu ka ndisojniñu un. Ti iyo kua'a xaan ángel yukan. ¹²Ti ni ka ka'an jaa da sia'an:

Xaan ga va'a kuu maa Lelu

Yandios ja ni ka ja'ni i ya.

Ja yukan ndiso ya jniñu ña'nu.

Ni tu iyo ni iin ja tu yi'i nda'a

ya. Ti siuku ya jiin sava'a ni

ga ja sa'a ya. Ja siki jniñu

ña'nu ja ndiso ya, ti chiñu'un

yivi maa ya.

Ti ka'an i ja vii xaan kuña'nu ya.

Suni ka'an i ja va'a xaan ga

kuu ya.

Ni ka kachi ángel un.

¹³Sa ti ru'u Juan, ni jini ri ja ni ka'an tendi'i ja ni sa'a Yandios ja iyo ini andivi, jiin ini ñuyivi, jiin chii ñuyivi, jiin ini mar. Ti ndi'i yukan ni ka ka'an:

Kusi xaan ini yo ja ka'an yo

ja va'a xaan kuu Yandios ja

kancha ya nuu mesa ja ta'u ya

jniñu.

Kusi xaan ini yo ja ka'an yo ja

va'a xaan kuu Lelu Yandios ja

kancha nuu mesa nuu ta'u ya

jniñu.

Ti na koo yo ja yiñu'un nuu ya,

chi vii xaan kuña'nu ya undi

vijna ti undi ni kani ni kuiya.

Ni ka kachi i.

¹⁴Yukan na sa ni ka ka'an ndi kuun ja chaku un, ti ni ka kachi:

—iSia'an na koo! —ni ka kachi.

Ti ndi oko kuun chaa ña'nu ja ka ndisojniñu ni ka jakunjiti da, ti ni ka chiñu'un da nuu ya —ni ka kachi.

Ndi uxia sello

6 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja maa Lelu Yandios ni ja'ncha

ya iin ja uxia sello un. Ti ni jiniso'o ri ja ka'an iin jna'an ndi kuun ja chaku un. Ni ka'an nanu kana iin taja, ti ni kachi:

—iÑa'an ti nde'e ra! —kachi.

²Yukan ti ni jini ri iin kuayu kuijin, ti yoso siki ti iin ja yinda'a iin kuji ja ski'in nduva. Ti yukan ni ni'in iin corona ja ku'un xini. Ti ni kee ja kanaa, ti ni kundee ni siki tendi'i. ³Yukan ti Lelu ni ja'ncha ya sello kuu uu. Ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja ka'an inga jna'an ndi kuun ja chaku un, ti ni kachi:

—iÑa'an ti nde'e ra! —kachi.

⁴Ti ni jini ri ja ni kee iin kuayu kua'a, ti ja yoso siki ti un ndisojoniñu ja xnaa jnu'un siki ja ka iyo mani ini yivi ñuyivi. So ja na ka'ni jna'an i. Ti suni ni ni'in da iin espada kani. ⁵Yukan ti Lelu ni ja'ncha ya sello kuu uni, ti ru'u Juan ni jiniso'o ri ja ka'an inga jna'an ndi kuun ja chaku un, ti ni kachi:

—iÑa'an ti nde'e ra! —ni kachi.

Ti nu ni nde'e ri ti ni jini ri iin kuayu jnuu. Ti ja yoso siki ti un yinda'a iin balanza ja chikua'a ndeyu. ⁶Ti ma'ñu ndi kuun ja chaku un ni jiniso'o ri iin jnu'un ja ka'an:

—iin kilo ni triu na kinya'u ja sajniñu i iin kivi. Ti uni ni kilo cebada na ni'in i ja kinya'u i ja sajniñu i. Ko sa tu kumani aceite jiin vino nuu i —ni kachi jnu'un un. ⁷Yucan ti Lelu ni ja'ncha ya sello kuu kuun. Ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja ka'an inga jna'an ndi kuun ja chaku un, ti ni kachi:

—iÑa'an ti nde'e ra! —ni kachi.

⁸Ti ni nde'e ri ti ni jini ri iin kuayu kuaan. Ti yoso siki ti iin ja

ndisojoniñu ja ka'ni yivi. Ti ichi jata ndikun inga ja ndiso jniñu ja skivi yivi naa i nuu ñuji'i. Ko ni sasiin Yandios ñuyivi ja kuu kuun nuu, ti ni ja'a ya jniñu nuu iin chaa un ja na ka'ni da yivi. Ti sa'a da ja na kuu yivi naa i iin kue'e xaan. Sa'a da ja koo jnama xaan. Ti suni sa'a da ja na kaji kuiti xaan ja ka iyo nuu ñuyivi ja'a taka yivi naa i. Sia'an kin xnaa chaa un yivi.

⁹Ti Lelu yukan ni ja'ncha ya sello kuu u'un. Ti nu ni ja'ncha ya, ti ru'u Juan, ni jini ri ja iyo iin mesa nuu ka chiñu'un i Yandios. Ti chii mesa un ka'iin yivi ni ka jil'i siki ja ka yil'i i iin ya. Chi ni ka kandixia ndaa i jnu'un ya, ti ni ka siuku ni ini i jnu'un un na ni kunchuku i nuu ñuyivi ja'a. Ja siki yukan ti ni ka ja'ni yivi maa i. Ti ru'u ni nakuni ri yivi un. ¹⁰Chi ka kanajaa i sia'an:

—iJito'o Yandios! Maa ni kuu Yandios ndoo. Va'a siuku ni taka jnu'un ja ni kee yu'u ni. Ko nasa ga kivi ti sa'a ndaa ni ja'a saña naa na, ti nakua'a ni ja na jna'nu ndatu yivi ni ka ja'ni saña naa na —ni ka kachi i.

¹¹Yukan ti ni jini ri ja ni ja'a ya sa'ma kuijin ja na ku'un i, ti ni kachi ya nuu i:

—Kundatu naa ra ti jaku ga kivi, chi ka iyo ga ñani jna'an ra ja ka junukuachi i nuu Cristo, ja suni kuü i siki ja ka kandixia i ya. Chi kumani ja ka'ni yivi sava ga ñani jna'an ra ja suni ka junukuachi i nuu ya —ni kachi ya.

¹²Ti ru'u Juan, ni jini ri ja Lelu un, ni ja'ncha ya sello kuu iñu. Ti ni kii iin ñujnaa xaan. Ti ni kuña nuu ndikandii nanu iin sa'ma jnuu. Ti ni nduu yoo nanu niñi.

¹³Ni jini ri ja ni kuun chuxini ichi andívi undi nuu ñu'un. Ni ka nukoyo nanu tichi vixi yí'i ja nu kee tachi ni'in xaan.

¹⁴Ni kuxio andívi ti ni nastuu kua'an nanu iin vijin tutu ka'nu. Taka yuku jiin ñu'un ka'iin ma'ñu nducha, ni ka kuxio kua'an.

¹⁵Ti ja yukan ni ka yu'u xaan taka yívi kanchuku nuu ñuyívi. Ni ka yu'u taka rey, jiin taka ja ka kuña'nu, jiin ja riku, jiin taka capitán, jiin ja ka ndisojniñu ña'nu, jiin muzu ja ni ka jaan yívi, jiin chaa ka sa'a jniñu ja kuu ja kuu maa da. Taka un ni ka jankisa'yí chii yau kava jiin yau kava ja iyo chii yuku. ¹⁶Ti ni jiniso'o ri ja ka kana i yuku un jiin kava un, ti ni ka kachi i:

—Na ndeokava naa ra siki ri. Na kasi nuu ka yisa'yí ri, nava tu kuni maa ya ja kancha nuu mesa nuu ta'u ya jniñu, nava ni maa Lelu un tu kuni ya yo'o naa yo, chi kuiti ini ya ti vi'ga kua'a ya nundo'o kondo'o yo.

¹⁷Vijna ndixia ti ni jaa kivi ka'nu ja kua'a ya nundo'o kondo'o yo. Ti tu ni iin ja kundee jiin jnu'un ja kuiti ini ya —ni ka kachi i.

Yívi ja kuu maa yívi ndaa ñuu Israel

7 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja kajin kuun ángel Yandios. Ti kajin da ndi kuun jiki ñuyívi. Ti tu ni ja'a ya jnu'un ja ya'a tachi. Ja yukan tukaa ni kee tachi nuu ñu'un ñuyívi. Ni tukaa ni kee tachi nuu nducha mar. Ni tukaa ni kee chii yujnu un. Sia'an ni ka sa'a ndi kuun ángel un.

²Yukan ti ni jini ri inga ángel Yandios. Vaji ya ichi nuu kaña ndikandii. Ti yinda'a ya sello maa Yandios, ya chaku. Ni'in ni kana ya xini ndi kuun ángel ja kajin ndi kuun jiki ñuyívi. Vanuxia ndi kuun ángel yukan ka ndisojniñu ja xnaa ñuyívi, ñu'un jiin nducha mar. ³Ti ni kachi ya nuu i naa i:

—Kundatu tí'li naa ra. Xnakan na chaa ri sello Yandios jña taka yívi ja ka junukuachi i nuu Yandios, yukan na ti sa stívi ra ñuyívi. Ti stívi ra nducha mar. Ti xnaa ra taka yujnu un —ni kachi ya.

⁴Yukan ti ni jini ri ja kachi ya nasa yívi ni jinu ja ni chaa ya sello jña. Ni jini ri ja iyo ciento uu xiko kuun mil yívi, ja kuu maa ni maa yívi Israel. Ti yukan ka kuu yívi ni ka yí'i nuu ndi uxi uu tata najana'an, chaa ni ka xnukoo nación Israel.

⁵Uxi uu mil yívi ni ka kuu jna'an tata Judá ja ni ka ni'in sello un, jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Rubén, jiin uxi uu mil yívi ja ni kuu jna'an tata Gad, ⁶jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Aser, jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Neftalí, jiin uxi uu mil yívi ni ka kuu jna'an tata Manasés, ⁷jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Simeón, jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Leví, jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Isakar, ⁸jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Zabulón, jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata José, jiin uxi uu mil yívi ja ni ka kuu jna'an tata Benjamín. Yukan ti ru'u Juan ni jini

ri ja ni chaa ya sello nuu tendi'i yivi ja'a.

Yivi kua'a ja ka ñu'un sa'ma kuijin

⁹Ti ru'u Juan ni nde'e tuku ri, ti ni jini ri ja ni ka ndututu kua'a xaan yivi, ja tu ni kuu ka'u ri nasa i ni iyo, chi yivi kua'a xaan ni kuu, ja vekoyo i nuu ni tu'u ñuyivi. Ti ka ka'an i tendi'i nuu yu'u ja ka ka'an yivi ñuyivi. Ti kajin i yu'u mesa nuu ta'u Yandios jniñu. Kajin i nuu maa Lelu Yandios. Ti ka ñu'un sa'ma skiyi la'li, ti ka yinda'a i nda'a nuu yukuñuu.

¹⁰Ni ka keja'a ka kanajaa i, ti ni ka kachi i:

Yandios maa yo kuu ya ni nama saña.

Ti maa Lelu Yandios kuu ya ni sa'a ja ni ka nita'u na.

Ni ka kachi i.

¹¹Suni ni kujin taka ángel Yandios nuu mesa un, nuu ka'iin chaa ña'nu ja ka ndisojniñu, jiin ndi kuun ja chaku un. Ti ni ka jakunjiti da, ti ni ka sino da nuu da undi nuu ñu'un, ja ka chiñu'un da Yandios.

¹²Ti ni ka ka'an da jiin ya:

iNi'in, Jito'o Yandios! Na ka'an yivi naa i ja kuña'nu xaan ga ni, chi jandaa ndixia ja vii xaan kuña'nu ni.

Vi'i ga ndichi ni.

Na kakanta'u na nuu ni.

Ja siki jniñu ña'nu ni, na kua'a na ja yiñu'un nuu ni.

Na ni'in kua'a xaan ga jniñu. Na kundee ni jiin taka ja sa'a ni.

Sia'an na kuu ja kuu saa ni, ti sia'an na koo.

Ni ka kachi ángel ya.

¹³Yukan ti ni ka'an iin chaa ña'nu un jiin ri:

—Juan, ¿Nasa jani ini ra siki yivi ka ñu'un sa'ma xkiyi la'li un? ¿Nau ja ka kuu nu? ¿Nanu vaji i nusa? — ni kachi da.

¹⁴Ti ni ka'an ri jiin da:

—Maa ni jini ni, taa —ni kachi ri.

Ti ni ka'an da jiin ri:

—Vekoyo i nuu iyo nundo'o xaan.

Ka kuu i yivi ja ni ka nakacha i sa'ma i. Ni ka ndundoo undi ini añu i, chi ni ji'i maa Lelu Yandios ja siki maa i naa i. Ni jati ya niñi ya na ni ji'i ya. Ti jiin yukan ni ka ndundoo añu yivi un naa i.

¹⁵Yukan kuu ja ka'iin yu'u mesa nuu ta'u Yandios jniñu, nava kunukuachi i nuu ya ja kuu nduu kuu ñuu. Ti sajniñu i nuu ve'e ya, ti koto va'a ya maa i chi kuncha ya jiin i. ¹⁶Tukaa ga kuu i soko, ni tukaa ga ichi i nducha, ti ni tukaa ga kondo'o i jiin kiji ndikandii.

¹⁷Chi maa Lelu Yandios kuncha ya jiin, kuncha ya mesa nuu ta'u ya jniñu, ti koto va'a ya i. Kunchaka ya i ki'in ya jiin i nuu kaña nducha skiyi xaan ja kunchuku i jiin ya ja kuu saa ni. Ti sa'a ya ja tukaa koo kuiti jnu'un kui'ya ini i naa i —ni kachi chaa ña'nu un.

Siki sello kuu uxia jiin ko'o kuu oro

8 Yukan ti maa Lelu Yandios ni ja'ncha ya sello kuu uxia ja jasi tutu un. Ti nu ni te'nde sello un, ni kuna'in kuiti nuu andivi. Ni kuna'in ja kuu sava hora. ²Ti ru'u Juan ni jini ri uxia ángel ja ka'iin nuu Yandios, ti ni ka ni'in uxia ndiki.

³Ti ni chaa inga ángel Yandios. Ni chaa da ti ni jakundichi da nuu altar nuu ka'iin ja ka chiñu'un Yandios. Yinda'a da iin ko'o oro nuu kayu suxia kutu. Ni ni'in kua'a da suxia kutu chi kayu nuu ka jikanta'u yivi maa Yandios. Ni ja'ma ya suxia kutu un nuu ka chiñu'un i Yandios, ja na kayu nuu maa ya. ⁴Sia'an ni kaa ñu'ma suxia kutu un ja ni ja'ma ángel Yandios. Ni kaa ñu'ma un jiin jnu'un ka jikanta'u yivi ya. Ni kaa kua'an undi nuu maa Yandios.

⁵Yukan ti ángel un ni ki'in ya ko'o un, ti ni chu'un chitu da tikuañu'un ja kayu nuu altar un, ti ni jacha da siki ñuyivi. Ti ni kanajiin iin taja. Ni'in, ti janducha, ti ni jnaa. Sia'an ni kuu na ni te'nde sello kuu uxia.

Jnu'un siki ndiki

⁶Yukan ti ndi uxia ángel Yandios ni ka ni'in ya ndiki ja tiví da. ⁷Ti ni tiví ndiki ángel undi nuu kuiti. Ti ni kuun ñiñi jiin ñu'un nuu ñuyivi ja sakanuu jiin niñi. Ti yukan ni kayu iin ja uni nuu ñuyivi. Suni sia'an ni kayu iin ja uni nuu yujnu. Ti suni ni kayu iin ja uni nuu icha kuii. Sia'an ni kuu na ni tiví ndiki undi nuu kuiti.

⁸Yukan ti ni tiví inga ndiki. Ti ni jini ri iin ja kaa nanu iin yuku ka'nu ni nduva kua'an nuu nducha mar, ti kanda'a kua'an nuu mar un. Ti iin ja kuu uni nuu nducha mar un ni nduu niñi. ⁹Ti ni ka ji'i iin ja kuu uni nuu taka nuu kuiti ka'iin chii nducha un. Ti suni ni naa iin ja kuu uni nuu taka barco. Sia'an ni kuu na ni tiví ndiki kuu uu.

¹⁰Yukan ti inga ángel ja kuu uni ni tiví ya ndiki. Ti ichi andivi ni kanakava iin chuxini ka'nu xaan. Ti ndinchaa kua'a nanu iin ñu'un yiti na ni jinu vaji. Ni jinu siki nuu uni nuu taka yucha jiin siki taka soko nducha. ¹¹Chuxini un ni nani iin ja u'gua, chi tendi'i nducha nuu ni jinu ni ka nduu u'gua. Ti yivi ni ka ji'i nducha un, kua'a i ni ka ji'i, chi ni nduu u'gua xaan nducha un. Sia'an ni kuu na ni tiví ndiki kuu uni.

¹²Yukan ti inga ángel ja kuu kuun ni tiví da ndiki. Ti iin nuu ndikandii jiin iin nuu yoo jiin kua'a chuxini ni ka nativi. Sava ni ka nda'va. Ti tukaa ni ndii va'a chi ni kuñaa nuu iin iin nuu taka un. Sia'an ni kuu na ni tiví ndiki kuu kuun.

¹³Yukan ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja kana iin ya'a ja jiko ti undi sava andivi un, ti kachi ti:

—Ro'o yivi ñuyivi, xaan ga nda'u koo ra naa ra, chi nda'u xaan kondo'o ra, chi kuan kuyajni ja tiví uni ga ndiki ndi uni ga ángel ya — ni kachi ti.

9 Yukan ti inga ángel kuu u'un ni tiví da ndiki. Ti ni jini ri ja ni kanakava iin chaa, ti kaa da nanu chuxini. Ni kanakava da nuu ñuyivi, ti yinda'a da iin ndakaa ja kuiña da iin soko kunu xaan.

²Ni jiña da yu'u soko un, ti ni kaña kua'a xaan ñu'ma, nanu iin horno ka'nu xaan. Ti ndii ndikandii. Ko nu ni kaña kua'a xaan ñu'ma un, ti ni kuñaa ni tu'u nuu andivi jiin ndikandii.

³Ti nuu ñu'ma un ni ka kenda ndikua'yi, ti ni ka jichanuu ti nuu

ni ka'nu ñuyivi. Ti ka ndisojniñu ti ja sa'a ti nanu ka sa'a ndisu'ma xaan un. ⁴Ni ka ndisojniñu ti ja sa'a ti nundo'o nuu taka yivi, ja tu ka ndiso sello ja kuu yivi Yandios. Chi vanuxia tu ni ka ndiso ti jniñu ja stivi ti icha, ni ja stivi ti yuku, ni ja stivi ti taka yujnu.

⁵Ni ka ndiso ti jniñu ja kua'a ti nundo'o nuu yivi un ja kuu u'un yoo, ko tu ni ndisojniñu ti ja ka'ni ti ndiyi. Chi so ja kua'a ti nundo'o nanu ka tuu ndisu'ma un. ⁶Kivi un kundio ini yivi naa i ja na kuū i, ko tu kuu kuu nduku xaan i nasa a kuū i, ko tu ni'in i nasa.

⁷Ti ndikua'yi un, kanda ti nanu kanda kayu ja ka iyo tu'va ja kin kanaa. Xini ti ñu'un iin corona oro. Ti kanda nuu ti nanu yivi. ⁸Iyo ixi ti ti kaa nanu ñasi'i. Ti jnu'un ti kaa nanu'un ndika'a. ⁹Ti ñii ti kaa nanua kaa. Ti ni'in ndijin ti nanu ni'in nuu kuankoyo kua'a kayu nuu guerra ja ka jista ti carreta. ¹⁰Su'ma ti kaa na nuna su'ma ndisu'ma, chi iyo iin iñu nuu su'ma ti. Yukan ni ka ja'a ti nundo'o nuu yivi jiin su'ma ti un. Sia'an ni ka stuji ti yivi ja kuu u'un yoo.

¹¹Ti iyo iin ja kuña'nu nuu ti. Maa iin yukan ni kuu ja ndito yu'u soko nuu ka'iin yivi ndeva'a un. Ti yukan kuu iin ángel ndeva'a ja nani Abadón nuu yu'u hebreo, ti nuu yu'u griego nani Apolión. Sia'an ni kuu sivi ángel un, chi ni xnaa yivi naa i. ¹²Sia'an ni iyo iin nundo'o un, ko iyo uu ga nundo'o ja kii.

¹³Yukan ti inga ángel kuu iñu ni tivi da ndiki. Ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja ka'an iin jnu'un. Ni ka'an undi ma'ñu ndi kuun xini

altar oro ja kande nuu Yandios. ¹⁴Ti ni kachi jini ángel Yandios ja kuu iñu:

—Nuu iyo yucha ja nani yucha Eufrates, iyo kuun ángel ja ka nu'ni da. Kuan ndaji da —ni kachi.

¹⁵Yukan ti ndi kuun ángel un ni ka ndaji. Ti ka iyo tu'va ja kuu maa hora, jiin kivi, jiin yoo, jiin kuiya, chi ka'ni da sava yivi ñuyivi. ¹⁶Ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri nasa koso soldado kuayu nu na ki'in da. Ti kua'a xaan da ka iyo, chi ka iyo undi uu ciento millón da naa da.

¹⁷Ja'a kuu ja ni jini ri na ni xna'an ga da nuu ri. Ni jini ri kuayu un, ti ni jini ri chaa ka yoso. Ti ka ñu'un da su'u nuu ja kua'a, ja nchaa, jiin ja kuaan. Ti xini kayu un ka nanuu xini ndika'a. Ti kaña ñu'un yu'u ti. Ti suni kaña ñu'ma yu'u ti. Ti suni ni kaña azufre yu'u ti. Taka un ni kaña yu'u ti.

¹⁸Yukan ti ni ka ja'ni ti sava yivi ñuyivi. Ti kua'a xaan yivi ni ka ji'i vanuxia uni nuu ka ja'ni ti yivi un, ja ni kaña ñu'un yu'u ti, ni kaña ñu'a, ti ni kaña azufre yu'u ti. ¹⁹Sia'an ni kuu chi ni'in xaan yu'u ti. Suni ni'in xaan undi nuu su'ma ti, chi xaan su'ma ti un nanu yu'u koo, ti jiin yukan ni ka stuji ti yivi. Yukan ni kuu na ni ka ji'i iin ja kuu uni nuu yivi ñuyivi.

²⁰Ko sava ga yivi ñuyivi, vasu tu ni ka ji'i i jiin nundo'o un. Ko ni tu ni ka nakani kuiti ini i ja xndoo i jniñu ndeva'a. Chi tu ni ka xndoo i ja chiñu'un i ndaja'a ja yinda'a maa ja'u'u un. Tu ni ka xndoo i ja chiñu'un i santu ja ni ka sa'a i jiin oro. Ni tu ni ka xndoo i ja chiñu'un i santu ja ni ka sa'a i jiin plata. Ni

tu ni ka xndoo i ja chiñu'un i santu ja ni ka sa'a i jiin kaa. Suni tu ni ka xndoo i ja chiñu'un i santu ja ni ka sa'a i jiin yuu. Ni tu ni ka xndoo i ja chiñu'un i santu ja ni kuu jiin yujnu. Tu kuiti ni ka xndoo i ja chiñu'un i taka yukan, vasu tu kuiti chaku ini santu un, ni tu jiniso'o, ti ni nu tu kuu kaka. ²¹Suni sia'an tu ni ka xndoo i ja ka jajna'an ini i ka'ni i ndiyi. Suni tu ni ka xndoo i jniñu ja ka sa'a tasi i. Tu ni ka xndoo i ja ka jika i jiin jnu'un sii ini. Ni tu ni ka xndoo i jnu'un ja ka sakui'na i. Tu kuiti ni ka xndoo i taka jniñu ndeva'a un. Sia'an ni kuu na ni tivi trompeta kuu iñu.

Jnu'un ángel ja yinda'a tutu lulu

10 Suni ru'u Juan, ni jini ri inga ángel Yandios vee kuun da ichi andívi. Ti kuu ya iin ángel kuña'nu ga. Chi suku ya iin tik'u'lu viko, ti xini ya kaxndee iin koo kiji. Nuu da kaa nanu nuu ndikandii. Ti si'in ya kanda nanu uu si'ní yuxe'e, ti kanda'a.

²Ti yinda'a da iin tutu lulu ini nda'a da ja nuña. Ni jani da si'in kua'a da nuu nducha mar ti ni jani da inga si'in da nuu ñu'un ichi. Sia'an ni jakuñi ángel un. ³Yukan ti ni kanako'o da. Ni kanako'o da nanu kuu nu nde'e iin ndika'a. Ti nu ni kanako'o da, ni keja'a ka'an taja. ⁴Undi uxia jinu ni ka'an taja un. Ti ru'u Juan, kuni chiso ri jnu'un un nuu tutu, ko tu ni kuu, chi ni jiniso'o tuku ri ichi andívi ja ka'an iin jnu'un jiin ri, ti ni kachi:

—Koto chaa ra jnu'un ni ka'an uxia taja un. Chi su'va sava'a va'a ra jnu'un un —ni kachi.

⁵Yukan ti ángel un ni kani'in da nda'a kua'a da ichi andívi, ⁶ti ni keja'a ka'an ni'in teyíi da. Ni ka'an teyíi da jandaa siki maa ja chaku ja kuu saa ni, ja kuu ni kani, ja ni sa'a andívi jiin ñuyívi jiin taka ja iyo nuu, ti ni kachi da:

—Tukaa ga kukuee ti jinu taka ja ni chisojnu'un Yandios. ⁷Chi jaa kivi ja jinu jniñu Yandios. Yívi na tivi sandíi ni ga ndíki, ti kundaa taka jnu'un ni chisojnu'un da. Sia'an nanu ni chisojnu'un da nuu chaa ni ka kuu profeta, ja ni ka ka'an da jnu'un ya undi najana'an —ni kachi ángel kuña'nu un.

⁸Yukan ti ni jiniso'o tuku ri ichi andívi ja ka'an inga jnu'un, ti ni kachi: —Kuan ki'in tutu lulu ja nuña ini nda'a ángel ja kandichi nuu nducha jiin nuu ñu'un un —ni kachi jiin ri.

⁹Sa ni ti ni tu'va ri nuu kandichi ángel un, ti ni kachi ri:

—Kua'a nuu ni tutu lulu ni nuu na —ni kachi ri.

Ti ni kachi da:

—Ki'in ti kaji ra. Ti kuu ugua chii ra sa'a. Ko yu'u ra, chi nduu vixi nanu nduxi ñuñu —ni kachi da.

¹⁰Yukan ti ni ki'in ri tutu lulu un, ti ni yaji ri. Ti vixi ni kuu ini yu'u ri nanu nduxi ñuñu. Ko nu ni koko ri ti ni kuu ugua ndixia chii ri ni sa'a.

¹¹Yukan ti ni kachi da jiin ri:

—Kanuu ja kin nakachi ra jnu'un Yandios. Ti ka'an ra jnu'un da nuu kua'a xaan yivi naa i siki nasa koo ijña isa, nuu tijni ñuu jiin nuu tijni nación ja siin siin yu'u ka ka'an i, jiin nuu tijni chaa kuña'nu —ni kachi da.

Siki uu chaa ka ja'a jandaa

11 Yukan ti ni ja'a ya iin ku'va nuu ri ja na chikua'a ri, ti ni kachi ya:

—Kuan chikua'a veñu'un ka'nu Yandios. Ti chikua'a ra altar. Ti suni ka'u ra nasa yivi ka'iin ja ka chiñu'un i Yandios. ²Ko tu chikua'a ra yuxe'e veñu'un un. Koto chikua'a ra, chi kendo ja kuu yivi inga nación. Chi na kua'a i nundo'o nuu yivi ja kanchuku ini ñuu ii ja'a. Undi uu xiko uu yoo kuu ja kua'a i nundo'o nuu yivi ñuu ja'a —ni kachi ya.

³Chi kua'a ri jniñu ña'nu nuu ndinduu chaa un ja na kua'a da jandaa siki ru'u. Ja kuu iin mil uu ciento uni xiko kivi kuu ja kua'a da jandaa. Ko ku'un da sa'ma ndayi siki ja kukui'ya ini da jiin kuachi ja ka sa'a yivi naa i —ni kachi ya.

⁴Ti uu yujnu olivo un jiin uu candelero oro un kandichi nuu Yandios. Ti stuu ja maa ya kuu ja xiin ñuyivi. Ndinduu chaa un ka kuu da nanu uu yujnu Olivo jiin uu candelero oro, chi ka'iin da nuu Yandios ja kotu'va da ka'an da jnu'un ya, jiin ja ka sa'a da jniñu ña'nu ya. ⁵Ti nu iyo yivi ka kuni kua'a nundo'o nuu chaa ña'nu un, ti kaña ñu'un yu'u ndinduu da ti kayu ndi'i yivi ja ka jito u'u nuu da. Undi siukan kin sa'a da jiin taka yivi ja ka kuni kua'a nundo'o nuu da. Ti maa yivi un kuü i. ⁶Chi ka ndiso da jniñu ka kasi da, ti tukaa kuun sau ja kuu ni kuiya ja nakachi da jnu'un Yandios. Kuu sa'a da ja na nduu niñi taka nducha. Ti suni kuu stivi da ñuyivi jiin taka nundo'o. Nu kuni da ti kuu sa'a da un nuu nuu ni, nasa kuu ini maa da.

⁷Yukan ti ja ni jinu ja ka nakachi da jnu'un Yandios, ti kenda iin ja kaa nanu iin kuiti xaan, kaña nuu

soko kunu xaan un. Kenda ti kanaa jiin da naa da, ti kundee ka'ni maa da. ⁸Ti kundatu yiki kuñu da ini ichi ka'nu maa ñuu un. Ti ñuu un kuu nuu ni ka ja'ni yivi maa Jito'yo, nuu ni ka jatakaa i ya nuu nda'a cruz. Yukan kundatu yiki kuñu da. Ti kachi yivi naa i ja ñuu un kuu nanu Sodoma jiin Egipto.

⁹Undi uni kivi sava nde'e tendi'i yivi naa i nuu ka ndatu ndiyi un. Yivi ñuu jika jiin yivi inga nación jiin yivi ka ka'an inga yu'u, yukan kuu yivi ja nde'e i nuu ka ndatu ndiyi un. Ko tu kua'a i jnu'un ja jakunduji ndiyi un. ¹⁰Ko vanuxia ka kusii xaan ini yivi ñuyivi ja ka jitonchaa i nasa ni ka jna'an chaa un naa da. Ti na sa'a i viko ja na tejna'an nuu jna'an i iin iin ta'u ja ka kusii ini i, ja ni ka kundee i ni ka ja'a i nundo'o nuu da naa da, ti ni ka ji'i da.

¹¹Yukan ni ya'a tuku uni kivi sava, ti ni na kua'a tuku Yandios tachi ya ini chaa un, ti su'va ni ka nandoto tuku da, ti ni ka ndokuiñi da kajin da, ti ni ka yu'u xaan yivi nu ni ka jini i nuu da kajin da. ¹²Yukan ti ni ka jiniso'o da iin ndusu ja kana ichi andivi, ti kachi:

—Kaa ti kikoyo ra undi ja'a—kachi.

Ti yivi ja ka jito u'u maa da, ni ka jini i ni ka ndaa da kuankoyo da ichi andivi jiin iin tiku'lu viko.

¹³Ru'u Juan, ni ndakoto ga ri yukan, ti hora un ni chaa iin ñujnaa xaan. Ti iin ja kuu uxi nuu ñuu un ni naa. Ti ni ka ji'i uxia mil yivi naa i ja ni sa'a ñujnaa un. Sia'an ni kuu ti sava ga i ni ka yu'u xaan. Ti ni ka ndakuni'in i sivi maa Yandios kuña'nu ya kancha andivi.

¹⁴Sia'an ni ya'a nundo'o kuu uu, ko yukan ti vaji tuku inga nundo'o.

¹⁵Yukan ti inga ángel ja kuu uxia, ni tiví da ndikii. Ti ru'u Juan, ni jini ri ja ka'an jaa iin ndusu ichi andívi, ti ni kachi:

Jito'yo Yandios jiin Cristo, kuu ya ka ta'u jniñu vijna.

Maa ya ka ta'u jniñu nuu ni ñuu, nuu ni ka yínda'a yívi ñuyívi ja'a.

Ti ta'u ya jniñu ja kuu saa ni undi ja kuu ni kani.

Kachi ndusu un.

¹⁶Yukan ti ndi oko kuun chaa ña'nu ja kanchuku yu'u mesa nuu kancha Yandios, ni ka jakunjiti da nuu Yandios, ti ni ka sino da nuu da undi nuu ñu'un ja ka nachiñu'un da ya, ¹⁷ti ni ka kachi da:

Na kuta'u na nuu ni, Jito'yo Yandios, chi kuña'nu ni nuu ni tu'u ja iyo.

Maa iin ni maa ni kuu Yandios ja ni iyo ja kuu na jana'an ja ni ya'a, ti iyo ni undi vijna.

Chi jandaa ndixia ja kuña'nu xaan ni ja ta'u ni jniñu nuu ni tu'u ja iyo.

¹⁸Ni ka jito u'u yívi ñuyívi maa ni, ko su'va ni jaa kivi ja koto u'u ni maa yívi un naa i.

Ti sa'a ndaa ni kuachi siki taka yívi ni ka ji'i.

Ko na kua'a ni ta'u nuu maa yívi ni ka nakani jnu'un ni, vasu kuña'nu xi nda'u. Ko nuu maa i na kua'a ni ta'u.

Ti xnaa ndí'i ni yívi ja ni ka stívi maa jiin jna'an.

Ni ka kachi da.

¹⁹Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja nuña veñu'un Yandios ja iyo andívi.

Ini yukan ni jini ri iin jajnu ja ñu'un yuu, ti nuu yuu yukan yoso jnu'un ni chisojnu'un Yandios nuu yívi Israel. Yukan ti ni keja'a ka'an taja, ti ni'in, ti jnaa, ti ni keja'a kuun ñiñi xaan, vanuxia ña'nu xaan kuu maa Yandios.

Iin ja so naa ini yo nde'e yo

12 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ichi andívi iin ja so naa ini yo nde'e yo. Ni jini ri iin ña'an, ti suku ña ndikandii nanu iin sa'ma, ti kandichi ña siki yoo. Ti ñu'un corona xini ña ja ka ndeña uxi uu chuxini. ²Ñu'un se'e ña, ti kanajiin ko'o ña ja ja'ncha i chii ña, ja kaku se'e ña, ti jatu ña ja skaku ña i.

³Yukan ti ni kenda ichi andívi inga ja so sa'u ii ini nde'e yo nuu. Ni kenda iin koo kua'a ka'nu xaan. Ti iyo uxia xini ti jiin uxi ndiki ti, ti ndi uxia xini ti un ka ñu'un corona. ⁴Ni jini ri ja jista ti iin ja uni nuu chuxini ja iyo nuu andívi, ti ni siukoyo ti kua'an nuu ñuyívi. Yukan ti ni jakuíñi ti nuu ña'an un. Ni jakuíñi ti nuu ña chi vanuxia ja kuan kuyajni skaku ña iin suchi lulu, ti kuni koko ti suchi lulu un. ⁵Yukan ti ni skaku ña iin se'e yíi. Ko suchi un ndisojniñu i ja ta'u i jniñu nuu ni tu'u ñuyívi. Ta'u i jniñu nuu vaji ga kivi, ti vasu na koo yívi ni'in ini, ko ta'u i jniñu nuu ni tu'u yívi ñuyívi. Yukan ti ndaa i no'on i undi nuu kancha mesa Yandios nuu ta'u ya jniñu.

⁶Ko ña'an un ni jinu ña kua'an ña undi nuu ñu'un te'e. Ti yukan iyo tu'va iin ja ni satu'va Yandios ja ni'in ña ja kaji ña, chi kuncha ña yukan ja kuu iin mil uu ciento uni xiko kivi.

⁷Yukan ti ni iyo iin jnu'un kanaa nuu andivi. Ni kenda ángel Miguel jiin ndaja'a ya, ti ni ka kanaa da jiin koo ka'nu un jiin ndaja'a maa. ⁸Ti Miguel jiin ndaja'a ya, ni ka kanaa da jiin un. Ni kundee da jiin kuiti un. Ja yukan tukaa ni iyo nuu ja kunchaa kuiti un nuu andivi.

⁹Siukan ni kuxio kuiti un kua'an ti. Ti yukan kuu maa koo ka'nu ja ni iyo undi najana'an xaan. Yukan kuu maa ja'u'u ja suni nani Satanás. Yukan kuu maa ja ni xnda'u ndi'i yivi ñuyivi naa i. Ni keni'in da kuiti un kua'an ti jiin tendi'i ndaja'a ti. Ti ni chaa ti jiin ndaja'a ti un undi nuu ñuyivi ja'a.

¹⁰Yukan ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri iin ndusu ja kana ichi andivi, ti kachi:

Vijna ti stuu Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu ga.

Chi ta'u ya jniñu, ti ni ja'a ya jniñu nuu Cristo ja na nama ya ñani yo jiin kua'a yo.

Chi ni keni'in ya maa iin ja kuni kankuachi siki maa i naa i.

Chi kuu nduu kuu ñuu kuni kankuachi siki i nuu Yandios.

¹¹Ni ka kundee i siki ja'u'u un, chi maa Lelu Yandios ni jati ya niñi ya ja kuu maa i naa i. Ti ni tukaa yu'u i kuū i ja siki maa ja'u'u un.

¹²Taka ra ja kanchuku andivi, na koo sii xaan ini ra naa ra.

Ko taka ra ja kanchuku nuu ñuyivi, chi koo ra jnukui'ya ini, chi ni chaa ja'u'u un nuu kanchuku ra naa ra.

Ti kuiti xaan ini i, chi jini ja tukaa ga koo kua'a ga kivi ja xnda'u nuu yivi naa i.

Ni kachi ndusu un.

¹³Yukan ti ni jini kuiti un ja ni keni'in Yandios ti kua'an ti nuu ñuyivi. Ti tukaa kuu ndivi ti andivi. Ni jini ti ja sia'an iyo, ti ni keja'a ndikun ti jata ña'an ni skaku se'e un, chi kuni ka'ni ti suchi lulu un.

¹⁴Ti ni ja'a Yandios uu ndijin na'nu nanu ndijin ya'a nuu ña'an un, ti ni ndava ña kua'an ña undi nuu ñu'un te'e un, ja nama ña maa ña nuu koo yukan. Ni kuncha ña yukan ja kuu uni kuiya sava, ti ni iyo ja kaji ña, sia'an nava tu kuni koo un nuu kande ña.

¹⁵Yukan ti ini yu'u koo un ni kaña nducha. Ti ni joso ti nducha un nuu kua'an ña. Nanu iin yucha ka'nu ni kaña yu'u ti ti ni joso ti nuu kua'an ña, chi kuni ti ka'ni ti ña'an un niku. ¹⁶Ko ni chindee chituu ñu'un un maa ña, chi ni nuña ñu'un un, ti yayukan ni kaan yau nanu xnduchi, ti yukan ni yijin nducha un kua'an. Ti koo un tukaa ni kujnuni ja sa'a ti.

¹⁷Yukan na ti ni kuiti xaan ini koo un siki ña'an un. Ti ni kee ti kua'an ti, ja kanaa ti jiin taka ga yivi ja ka kuu i se'e ña, maa yivi ja ka jandatu i jnu'un ni ta'u Yandios, ja ni ka kandixia ni ini i jnu'un Jesús. Ti ja sia'an ni ka kanaa koo un jiin ña'an un.

Yukan ti ni kendo ti kandichi ti nuu ñiti yu'u mar un.

Kuiti ni kaña nuu nducha mar

13 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja ni kaña nuu nducha mar un iin kuiti. Ti iyo uxia xini ti jiin uxi ndiki ti. Ti ndi uxi xini ndiki ti un ka ñu'un corona. Ti nuu ndi uxia xini ti un yoso iin sivi ja

kanchaña'an siki sivi Yandios, chi ka'an ja kuiti xaan un kuu maa Yandios. ²Ti kaa kuiti xaan un nanu kaa iin kuñi.

Ti ja'a ti kaa nanu ja'a oso, ti yu'u ti kaa nanu kaa yu'u ndika'a. Yukan ti koo ka'nu un ni ja'a ndi'i ti jniñu ña'nu kundiso kuiti un, jiin iin mesa nuu ta'u ti jniñu.

³Ni tuji iin xini ti. Nanu ja kuni kuu ti jiin. Ko nuu ni tuji ti un ni nduva'a tuku ni. Ti so ni naa ini tendi'i yivi, chi ni nduva'a ni xini ti un, ti ja yukan ni ka chindikun i jata kuiti un ja kunchañu'un i ti.

⁴Ni ka chiñu'un i koo ka'nu un, chi ni ja'a ti jniñu ña'nu nuu inga kuiti un, ti suni ni ka chiñu'un i maa. Ti ni ka keja'a ka ka'an i:

—Tu iyo inga nanu iin kuiti ja'a. Ni iin tu kuu kanaa jiin maa ti — kachi yivi un naa i.

⁵Ni ja'a Yandios jnu'un ja na sa'a kuiti un nasa kuu ini maa ti. Vanuxia ni ka'an ndeva'a ti siki ya, so ja na kunchañu'un yivi ti ti ansu maa Yandios. Ja kuu uu xiko uu yoo ni ja'a ya jnu'un ja sia'an na sa'a kuiti un. ⁶Ti ni ka'an ndeva'a ti siki Yandios, chi ni kachi ti ja na kunchañu'un yivi maa ti ti ansu maa Yandios. Sia'an ni ka'an ndeva'a ti siki ya, ti suni ni ka'an ndeva'a ti siki yivi ya, siki yivi ja ni ka ni ta'u i kanchuku i jiin Yandios undi andivi.

⁷Suni ni ja'a Yandios jnu'un ja na kanaa ti jiin yivi ya ja kanchuku i nuu ñuyivi ti na kundee ti. Suni ni ja'a ya jnu'un ja na ta'u ti jniñu nuu yivi ñuyivi, vasu nuu yivi ñuu jika, xi yivi taka ga nación, xi yivi ka ka'an taka nuu yu'u, ko sia'an ta'u ti jniñu siki i naa i.

⁸Yukan kuu maa yivi ja tu kunchuku kuiti i jiin Yandios, chi tu ni kandixia i nuu maa Lelu ya.

Ja ni nakaji ya ya kuu Lulu un, ja na kati ya niñi ya, ti na kuū ya nuu nda'a cruz. Sia'an ni nakaji ya ya un undi na sa ti koo ga ñuyivi ja'a. Ti tu ni chiso kuiti ya sivi yivi un nuu tutu ya, chi tu ni ka kandixia i maa Lelu un.

⁹Ru'u Juan, na kachi ri nuu taka ro'o yivi ka kandixia, ja ka ndiyo ini ra kuni ra jnu'un ndaa. Ti chunso'o va'a naa ra nuu taka jnu'un ja'a. ¹⁰Nusa ti nu na chondee yivi naa i ro'o vekaa, ti jandaa ni kuu ja ki'in ra vekaa. Nu na kua'a i tau ra jiin machete ja ka'ni i ro'o, ti jandaa ni kuu ja sia'an kuu ra. Yukan kuu ja kanuu ja koto sakui'ya ra ini ra ja kaka ra nuu ichi Yandios. Chi yo'o ja ni nakaji ya maa yo ja na kuū yo yivi ya, ti na kaka ndaa yo nuu ichi ya, vasu na kachi yivi ja ka'ni i yo'o.

Kuiti ni kaña ichi chii ñu'un

¹¹Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja ni kaña inga kuiti ichi chii ñu'un. Ti iyo uu ndiki ti ja ni nakava nuu nanu ndiki rii. Ti ni ka'an ti suni sia'an nanu ni ka'an koo ka'nu un. ¹²Ni ndiso ndi'i ti jniñu ja ndiso maa inga kuiti ka'nu un. Yukan ti ni sa'a ti ja na chiñu'un yivi ñuyivi inga kuiti un, maa kuiti ja ni tuji xini un, ko ni nduva'a ti.

¹³Ti kuiti ni kaña chii ñu'un un ni sa'a ti jniñu ña'nu, ja so ni ka naa ini yivi naa i. Ti ni ka jini tendi'i yivi un ja kayu ñu'un ichi andivi, ti ni skuun ti ñu'un un vaji ichi nuu ñuyivi. ¹⁴Sia'an ni xnda'u kuiti un

yivi ñuyivi naa i, ja ni sa'a ti jniñu ña'nu un siki ja ni kachi jna'an ti un.

Suni ni kachi ti ja na sa'a yivi iin santu ja kaa nanu maa kuiti ni tuji xini un jiin machete, ko tu ni jil'i ti. Sia'an ni kuña'nu xaan kuiti un. ¹⁵Ti sa'a ti ja santu kuiti un na jista tachi nanu kuiti chaku nava na kuu ka'an ti, ti na ka'ni ti taka yivi ja tu jandatu i ja chiñu'un i maa ti.

¹⁶Ti kuiti ni kaña chii ñu'un un ni chayika ti ja na ni'in yivi naa i iin jnuni maa xini nda'a kua'a i xi yujiña i. Ni chaa ti jnuni un nuu tendi'i yivi naa i, vasu yivi nda'u xi yivi kuña'nu, vasu yivi ñava'a xu'un xi yivi tu ñava'a xu'un, vasu kuu i muzu ja ni ka jaan yivi xi yivi ja ka sajniñu ja kuu maa. Ni ta'u ti jniñu ja tendi'i kuiti yivi na ni'in jnuni un. ¹⁷Chi vanuxia nu tu kundiso i jnuni un, ti tu kuu xiko i ni tu kuu kuan i. Sia'an kuu nu tu kundiso i jnuni ja kuu sivi kuiti xiin número ja kuu sivi ti.

¹⁸Ja'a na nanduku yo nasa kuni ka'an un. Yivi chaku ini ti na nanduku i nasa kuni ka'an maa número kuiti un, chi kuu nanu número ja ka ka'u yivi ñuyivi ja'a. Ti número kuiti un kuu iñu ciento uni xiko iñu.

Yivi Lelu Yandios ja ka jita i yaa

14 Yukan na ti ru'u Juan, ni nde'e ri, ti ni jini ri ja kandichi maa Lelu Yandios xini yuku Sión. Suni iyo ciento uu xiko kuun mil yivi jiin ya. Ti yujiña i ka yoso sivi maa ya jiin sivi Tata ya Yandios.

²Yukan ti ichi andivi ni jiniso'o ri ja ka'an, ti ni'in xaan ka'an nanu

nuu jika kua'a xaan nducha xi nanu ni'in ka'an iin taja. Ni jiniso'o ri ja ka'an nanu nuu ka'iin kua'a yivi ka chaa yaa nani arpa. ³Ni ka ndututu i nuu ya ja nukoo xiin mesa nuu ta'u ya jniñu, nuu ka'iin kuun ja chaku jiin chaa ka kuña'nu un. Yukan ti ni ka keja'a ka jita i yaa. Ni ka jita i iin yaa jaa. Ti yivi un ka kuu yivi ja ni nama ya nuu ñuyivi ja'a. Ti yukan ka'iin ciento uu xiko kuun mil yivi naa i. Yivi yukan kuu ja ni ka kutu'va yaa un. Chi vanuxia tu kuiti inga ja kutu'va yaa un.

⁴Yivi un tu ni ka jika i ichi ndeva'a, ja kusikinchaa jna'an i. Tu ni ka ndiyo ini i jniñu ndeva'a, chi su'va ni ka sandoo i maa i jiin undi ini añu i. Yivi un ni ka chiñu'un ndaa i maa Lelu Yandios. Ni ka siuku i nava ni ka'an ya. Chi ni nama ya i ma'ñu yivi ñuyivi, ti ka kuu i nanu iin ta'u ja ka ja'a yivi nuu Yandios jiin nuu maa Lelu ya. ⁵Tu ni ka ka'an kuiti i jnu'un xndoña'an. Chi ni ka iyo ndoo ini i, ti ni ka iyo ndoo añu i nuu Yandios.

Jnu'un ni ka ka'an ángel iin ichi andivi

⁶Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri inga ángel Yandios ja ndava kua'an ichi andivi. Ti yinda'a ya iin jnu'un Yandios ja tu naa kuiti. Ni kachi da ja xndichi Yandios yivi ñuyivi. Ni nakani da jnu'un un nuu yivi ñuyivi naa i, nuu yivi taka nación, nuu yivi taka ñuu, nuu yivi taka jna'an, nuu yivi ka ka'an inga yu'u, nuu tendi'i yivi un ni ka'an ángel un.

⁷Ni kanako'o ya xini i naa i: —Kwandatu naa ra nuu Yandios. Na kani ini ja maa iin ni maa ya

kuu Yandios. Ti chiñu'un maa ya naa ra, chi ja kuan kuyajni kivi ja na nduku jnu'un ya siki yivi ka sa'a ndeva'a un. Na chiñu'un maa ya, chi vanuxia maa ya kuu ja ni sa'a andivi. Ti maa ya ni xnukoo ñuyivi. Maa ya ni sa'a nducha mar, ti maa ya ni sa'a soko nducha —ni kachi ángel un.

⁸Yukan na ti ni chaa inga ángel Yandios, ti ni kachi da:

—Ni kuu na'in ñuu ka'nu, ñuu Babilonia. Ni naa ñuu un chi ni sa'a yivi ñuu yukan ja na naa yivi ñuyivi, ja ni ka sa'a i jniñu ndeva'a sia'an nanu ni ka sa'a yivi ñuu yukan —ni kachi da.

⁹Yukan ti ni chaa inga ángel ti ni ka'an jaa nuu yivi naa i:

—Nu chiñu'un ra kuiti ndeva'a un, xi chiñu'un ra santu ti, nu ni'lin ra jnuni ti ja kuncha yujiña ra, nuu chu'un ra jnuni un ja kuncha xini nda'a kua'a ra. ¹⁰Nusa ti kuiti xaan ini Yandios siki ra. Ti na kua'a ya nundo'o kondo'o xaan ra. Tukaa kuanka'nu ini Yandios nuu ra, chi kayu ra nuu ñu'un jiin azufre, ti koto nchaa taka ángel Yandios jiin maa Lelu ya nundo'o jna'an ra.

¹¹Ti jandaa ndixia ja kondo'o ra nuu kayu ñu'un un chi koo ñu'ma, ti kayu ra ja kuu saa ni, nu na chiñu'un ra kuiti un xi santu ti xi ja kuncha jnuni ti yujiña ra. Ko na kachi ri ja tukaa kaña kuiti ra nuu nundo'o un. Kuu nduu kuu ñuu koo ndo'o koo nene ra nundo'o un —ni kachi ángel un.

¹²Nusa ti kanuu ja kuu yivi Yandios ja koto ma xndi'i ra ini i ja kaka ndaa i nuu ichi Yandios, maa yivi ja ka yi'i nuu nda'a ya, chi ka

ndiyo ini i ja kuandatu i nuu jnu'un ya.

¹³Yukan ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri iin jnu'un ja ka'an ichi andivi ti ni kachi jiin ri:

—Chiso ra jnu'un ja'a: “Na koo sii ini yivi ja ka kandixia i Jito'yo. Na koo sii ini i undi kivi na jaa kivi kuū i. Sia'an na koo undi vijna ti undi ja kuu taka ga kivi vaji”, kachi. Sia'an kachi Espíritu Yandios ja na koo sii ndixia ini i, chi ndetatu i ja ni ka sajniñu i. Ti jandaa ndixia ja tu naa ini Yandios jniñu ni ka sa'a i, chi ni ka kundee i jiin jniñu ni ja'a ya nuu i naa i —ni kachi.

¹⁴Yukan ti ru'u Juan, ni nde'e ri ti ni jini ri iin viko xkiyi la'li nuu andivi. Ti nuu viko un kancha iin ja kuu maa Se'le Yivi Ñuyivi. Ñu'un iin corona oro xini ya. Ti yinda'a ya iin vusu kuañi ii yu'u. ¹⁵Ti ni kenda inga ángel Yandios. Ni kee da nuu maa veñu'un Yandios ichi andivi, ti ni kanako'o da xini da ja kancha nuu viko un, ti ni kachi da:

—Ka'ncha ni jiin vusu ni, chi ja ni jaa kivi ja nastutu ndi'i ni, nanu ka'ncha yo triu ja ja ni kuaan —ni kachi ángel un.

¹⁶Nusa ti maa ya ja kancha nuu viko un ni chu'un ya vusu ya ini ñuyivi, ti ni ja'ncha ya ja nastutu ya taka nuu ñuyivi. ¹⁷Yukan ti ni kenda inga ángel Yandios. Suni ni kee ya veñu'un Yandios ichi andivi ti suni yinda'a da iin vusu kuañi ii. ¹⁸Ti undi nuu altar ichi andivi ni kee inga ángel ja ndisojniñu siki ñu'un ja kayu nuu altar un. Ti maa da un ni kanako'o da xini ángel ja yinda'a vusu un, ti ni kachi da:

—Ka'ncha jiin vusu ra, ti nastutu ra nde'e tika'ya un, chi ja ni jichi —ni kachi ya.

¹⁹Yukan ti ángel un ni ja'ncha da jiin vusu da, ti ni nastutu da nde'e tika'ya ja kaa nuu ñu'un un. Ti ni chu'un da nde'e tika'ya un nuu taxin nava na kaña nducha tika'ya un, chi yukan kuu nuu kuiti xaan ini Yandios jiin yivi naa i. ²⁰Undi yu'u ñuu un ni jaxin da nde'e tika'ya un. Ti ini nuu taxin un ni jika kua'an nanu iin yucha niñi. Ti ni ndaa ja ni kaña undi nuu yoyu'u kuayu un, ti ni jika undi uni ciento kilómetro.

Siki ndi uxia nundo'o ja koo

15 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri inga jniñu ña'nu ichi andivi ja so naa ini yo. Ni jini ri ka'iin uxia ángel Yandios, ti ka ndiso ya jniñu ja kin kua'a ya siin siin nundo'o nuu yivi naa ti, ti nu na jinu nundo'o un, yukan na ti kuu va'a ini Yandios, chi kuiti xaan ini ya nuu yivi ndeva'a un.

²Suni ni jini ri iin ja kaa nanu kaa nducha mar, ja ndincha ii katuu nanu vidrio. Ti sakanuu nducha un jiin ñu'un chi kanda'a. Ti yunducha mar un kajin yivi ka yinda'a arpa chi kin kata i yaa nuu Yandios. Yivi un kuu ja ni ka kundee siki kuiti un jiin santu ti, jiin ja tu ni ni'in i jnuni número ja kuu sivi ti un. ³Yukan ti ni jini ri ja ka chiñu'un i Yandios ti ka jita i iin yaa nanu ni xna'an tata yo Moisés nuu yivi Israel, ja ni sa'a da jniñu Yandios najana'an. Ti suni ni ka jita i yaa ja kuu maa Lelu Yandios, ti sia'an ka'an:

Tata yo Yandios, so naa ini yo ja nde'e yo jniñu ña'nu sa'a ni, chi ndiso ni ndikuiti jniñu.

Mani jniñu ndaa, mani jniñu va'a sa'a ni. Chi ndiso ndikuiti ni jniñu.

Mani jniñu ndaa, mani jniñu va'a sa'a ni, chi maa iin ni maa ni kuu ja ta'u jniñu nuu ni tu'u ni kaa taka nación ka iyo ini ñuyivi.

⁴Tu iyo ni iin ja tu kua'a ja yñu'un nuu ni, Tata yo Yandios.

Chi tendi'i i ka ka'an ja kuña'nu xaan ni.

Chi maa iin ni maa ni kuu Yandios ndoo, Yandios ii xaan.

Ti kinkoyo yivi taka nación ja chiñu'un i ni'in.

Chi ja ni ka jini i ja va'a sa'a ndaa ni taka jniñu.

Kachi i ka jita i.

⁵Yukan ti ni nde'e ri, ti ni jini ri ini andivi ja nuña maa ve'e ii ini veñu'un nuu iyo laja yuu ja yoso maa ley Yandios. ⁶Ti ichi ini ve'e un ni ka kekoyo uxia ángel Yandios ja ka ndiso da jniñu ja kua'a da nundo'o. Ti ka ñu'un da sa'ma va'a xkiyi lalli ja xiñu ii, ti ka nu'ni iin cinturón oro jika da. ⁷Yukan ti iin jna'an ndi kuun ja chaku un ni ja'a iin iin ko'o nuu ndi uxia ángel yukan. Ti ini ko'o un ka ñu'un chitu ndi nundo'o ja kin kua'a Yandios, maa Yandios ya chaku ja kuu saa ni.

⁸Ti ni kuiya ja ni ja'a Yandios ndo'o un, ni ñu'un chitu ndi ñu'ma ni ka'nu ini veñu'un andivi, chi vanuxia kuña'nu xaan maa ya kuu Yandios ja ndisojniñu ña'nu. Nusa ti ni iin yivi tu kuu kivi i ini veñu'un Yandios nuu kancha ya undi na ndi'i kua'a ángel un ndi uxia

nundo'o un. Chi iin iin ángel un kin kua'a da siin siin nundo'o.

Siki ndi uxia ko'o ja ñu'un chitu nundo'o

16 Yukan ti ru'u Juan ni jiniso'o ri ja ka'an iin ndusu ini veñu'un ichi andivi, ti kanako'o sia'an nuu ndi uxia ángel Yandios ja kachi:

—Kua'an ti koyo ra ja ñu'un ko'o ka yinda'a ra jña. Kacha ra na ki'in siki ñuyivi, chi kin kua'a Yandios nundo'o —kachi.

²Yukan ti kua'an ángel undi nuu kuiti un. Ni koyo da ja ñu'un ini ko'o da. Ni koyo da nuu ñuyivi. Ti tendi'i yivi ka ndiso jnuni kuiti ndeva'a un jiin yivi ni ka chiñu'un santu ti, ni ka kaña ndi'yi xaan siki i, ti ka ndo'o xaan i. Sia'an ni kuu jiin nundo'o ni kii undi nuu kuiti un.

³Yukan ti inga ángel un ni koyo da ja ñu'un ko'o yinda'a da. Ni koyo da nuu nducha mar, ti nducha un ni nduu nanu niñi nanu niñi ndiyi. Ti sia'an ni ka ji'i taka kuiti ka ñu'un nuu nducha mar un. Sia'an ni kuu jiin nundo'o kuu uu yukan. ⁴Yukan ti inga ángel Yandios ni koyo da ja ñu'un ko'o yinda'a da. Ni koyo da ini taka yucha jiin taka soko, ti taka nducha un ni ka nduu niñi. Sia'an ni kuu jiin nundo'o kuu uni yukan.

⁵Yukan ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja ka'an ángel ja ndisojniñu siki taka nuu nducha, ti ni kachi da:

—Ni'in Jito'yo Yandios. Maa iin ni maa ni iyo na ni ya'a, ti maa iin ni maa ni kuu Yandios undi vijna. Maa ni kuu Yandios ndoo, Yandios

ii xaan. Ndaa ni sa'a ni ja sia'an ni ndonda ni siki kuachi yivi un maa i. ⁶Chi ni ka jati i niñi yivi ndoo ni, yivi ja ni ka ka'an jnu'un ni. Ti vijna sa'a ni ja na kati niñi maa i. Yukan kuu ja va'a xaan ni sa'a ni —ni kachi ángel un.

⁷Yukan ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja ka'an iin ndusu nuu altar nuu kancha Yandios, ti ni kachi:

—Jito'yo Yandios. Ndiso ni jniñu ña'nu ga. Ti jniñu va'a, jniñu ndaa ni sa'a ni ja ni ndonda ni siki kuachi yivi ndeva'a un naa i —ni kachi ndusu un.

⁸Yukan ti inga ángel Yandios ni koyo da ja ñu'un ko'o yinda'a da, ni koyo da nuu ndikandii. Ti ni nduu ni'ni xaan ndikandii, ti yukan ni keja'a ka kayu yivi naa i. ⁹Ti ja xaan ni'ni, ni ka kayu taka yivi. Ti vasu sia'an ko tu ni ka nakani ini yivi un ja xndoo i kuachi i, ti ni tu ni ka ka'an i ja kuña'nu maa Yandios. Chi su'va ni ka ka'an ndeva'a i siki ya ja ni ja'a ya taka nuu nundo'o un nuu i. Sia'an ni ya'a nundo'o kuu kuun.

¹⁰Yukan ti inga ángel Yandios ni koyo da ja ñu'un ko'o yinda'a da. Ni koyo da nuu mesa nuu ta'u jniñu kuiti ndeva'a un. Ti su'va ni kuña nuu ta'u ti jniñu. Ti ni ka keja'a ka yeyi'i ti yaa ti, chi tukaa ka kundee ti ja jatu xaan ti. ¹¹Ti vasu sia'an ko tu ni ka nakani ini ti ja xndoo ti jniñu ndeva'a un. Chi su'va ni ka ka'an ndeva'a ti siki Yandios kancha andivi siki ja ka jatu xaan ti. Ti siukan ni ya'a nundo'o kuu u'un.

¹²Yukan ti inga ángel Yandios ni koyo da ja ñu'un ko'o da. Ni koyo da nuu nducha ka'nu nani Eufrates.

Ti ni ichi nducha un. Ti sia'an ni nuña iin ichi ja kikoyo taka rey ichi nuu kaña ndikandii.

¹³Yukan ti ni jini ri ja kekoyo tachi xaan ini yu'u koo ka'nu un. Ni kekoyo tachi xaan ini yu'u kuiti xaan un. Ni kekoyo tachi xaan ini yu'u maa chaa ja ni ka'an jnu'un xndoña'an un. Undi tachi u'u un ni ka kee yu'u i, ti kanda nanu kanda sa'va un. ¹⁴Yukan ka kuu tachi u'u tachi kini, ti ni ka sa'a jniñu ña'nu ja so naa ini yivi ka nde'e i nuu. Ti ni kenda tachi u'u un kua'an taka nuu ñuyivi nuu kanchuku rey ja ka ta'u jniñu, ja skejna'an jnu'un jiin da naa da, ti na ndututu taka rey un ja kanaa da jiin Yandios ja kuu kivi ka'nu un, kivi ja kuiti xaan ini Yandios, chi vanuxia maa ya kuu ya ndisojniñu ña'nu ga.

¹⁵Ti ni kachi Jito'yo:

—Chunso'o va'a naa ra nuu jnu'un un, chi sanaa ini ra ti ndenda ri, sia'an nanu ka iyo naa ini ra ti chaa ñakui'na. Sia'an ndenda ri, chi tu ka jini ra na kivi nchaa ri. Ti nuu ka iyo ndito ini yivi ja ka ndatu nakoo i ru'u, ti kusii xaan ini i kivi ndenda ri. Chi tu koo kuiti jnu'un kanuu nuu i hora ndenda ri —ni kachi ya.

¹⁶Yukan ti ni jini tuku ri ja ni nastutu tachi xaan un tendi'i kuiti chaa ka ta'u jniñu nuu ñuyivi, ti ni ka ndututu da nuu nani Armagedón nuu yu'u hebreo. Sia'an ni ya'a nundo'o kuu iñu.

¹⁷Yukan ti ni jini ri ni jaa inga ángel ti ni koyo da ja ñu'un ko'o yinda'a da. Ni koyo da kua'an nuu tachi. Ti ni keja'a ka'an iin ndusu nuu veñu'un nuu ka chiñu'un i

Yandios. Ti undi ini veñu'un un ni ka'an ya nukoo mesa, ya ta'u jniñu ña'nu un, ti ni kanako'o ya:

—Ja ni jaa kivi ka'nu ja sino ri jniñu ña'nu ri —ni kachi ya.

¹⁸Ti yukan ni keja'a janducha, ti ni keja'a ka'an taja, ti ni jnaa xaan. Undi ni kani ja ni ka iyo yivi ñuyivi, tu ni kii iin ñujnaa xaan nanu ja ni jnaa vijna ja ni jini ri.

¹⁹Ti ñuu ka'nu ja kuña'nu ga un, ni kusii undi uni nuu. Ti ni tu'u ñuyivi ni ka jiokava ve'e taka ñuu. Chi ni nuku'un ini Yandios nasa kanda yivi ñuu Babilonia, vanuxia kuiti xaan ini ya, yukan kuu ja ni ja'a ya nundo'o ka'nu xaan un nuu yivi ñuu un. ²⁰Taka ñu'un ketuu ma'ñu nducha mar ni ka keka'nu kua'an na ni jnaa kivi un, ti taka yuku tukaa ni kendo ndijin ni iin. ²¹Ni kuun ñiñi xaan ichi andivi.

Ñiñi na'nu ja vee xaan vee uu xiko uxi kilo, ni kuun siki yivi naa i. Ja yukan ni ka ka'an ndeva'a i siki Yandios, ja ni skuun ya ñiñi na'nu xaan un siki i. Ja'a ni ya'a nundo'o kuu uxia. Ti siukan ni ka ya'a ndi uxia nundo'o iyo xaan ja ni ja'a Yandios siki ñuyivi.

Jnu'un siki ña'an sii ini

17 Yukan ti iin ángel ja ni yinda'a iin ko'o un ni ka'an ya jiin ri, ti ni kachi ya:

—Ña'an, ti na stuu ri nuu ra nasa koo nundo'o siki iin ña'an sii ini, iin ña'an ja kancha ña nuu jika kua'a nducha.

²Chaa ja ka ta'u jniñu taka ñuyivi ja'a, ni ka nchaka da ña ja ni ka yisikincha da jiin ña'an un. Suni ni ka nchaka yivi taka ñuyivi maa

ña. Nanu ni ka najini i ja ka sa'a i sava'ni ga ja kuni i, nanu chaa ni jil'i ndixi, ti suni sia'an ni yinda'a tu maa ña'an un maa da naa da, ja ka sa'a ndeva'a da nasa kuni maa ña —ni kachi ya.

³Yukan ti ni xna'an ga maa Espíritu Santu taka ja ni jini ri, ti ángel yukan ni yinda'a ya ru'u undi nuu ñu'un te'e. Ti yukan ni jini ri iin ña'an ja yoso ña iin kuiti kua'a, ti kuiti un iyo uxia xini ti jiin uxi ndiki ti. Ti ni tu'u ni kaa siki ti yoso jnu'un ndeva'a ja kanchaña'an siki sivi Yandios. ⁴Ti ña'an ni jini ri un, ñu'un ña iin sa'ma kua'a ndi'i ja sakanuu color kua'a jiin.

Ti so ni nakutu ii ña jiin oro jiin yuu vii xaan, jiin perla ncha ya'u xaan. Ti yijni ña jiin nda'a kua'a ña iin vaso niña oro ja nanu ñuchitu ndii jiin jnu'un ndeva'a, chi ni sa'a xaan ña kuachi ja ndeva'a xaan ni jikonuu ña jiin jnu'un sii ini. ⁵Ti yoso iin jnu'un yujiña ña'an un, ja tu chaku ini ni iin yivi nasa kuni ka'an jnu'un un. Ko sia'an ka'an jnu'un un: “Ña'an ja'a kuu maa Babilonia. Maa ña kuu ja kuña'nu nuu tendi'i ga ña'an ja ka jika jiin jnu'un sii ini. Maa ña kuña'nu nuu tendi'i yivi ja ka sa'a ndeva'a ini ñuyivi ja'a”, kachi.

⁶Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja ña'an un jika ña nanu ña'an jini. Nanu ña'an jini sia'an kaa ña, chi vanuxia ni ndusii xaan ini ña ja ni ja'ni ña yivi Yandios, ti ni jati ña niñi i. Kaa ña nanu iin ja jini, chi vanuxia ni ndusii ini ña ja ni ja'ni ña yivi ja ni ka nakani i jnu'un Jesús.

Ti so ni sa'u ii ini ri ni jini ri nuu ña'an un.

⁷Yukan ti ángel Yandios ni ka'an ya jiin ri ti ni kachi ya:

—Koto naa ini ra ja nde'e ra ña'an un. Chi na kani ri nau kuu ña'an. Suni na xna'an ri nuu ra nau kuu ja yinda'a maa ña'an un. Chi iyo uxia xini kuiti un ti iyo uxi ndiki ti. ⁸Ni tuji kuiti un ti kaa ti nanu kuiti ni jil'i. Ko su'va nene ndaa tuku ti nuu soko kunu xaan un. Yukan na ti ki'in ti nuu jna'nu ndatu ti. Ti yivi ñuyivi so naa ini i nu na kuni i ja nandoto tuku ti. Ti yivi yukan ka kuu yivi ja tu ni chiso Yandios sivi i nuu tutu ya undi na ti jakoo ga ñuyivi ja'a. Vanuxia tu ni nakaji ya i ja kunchuku i jiin ya.

⁹Taka yivi ja chaku va'a inijnuni i na kujnuni va'a ini i nasa kuni ka'an jnu'un ja'a. Na kujnuni va'a ini i ja uxia xini kuiti un kuu uxia yuku nuu nukoo ña'an un. ¹⁰Suni kuni ka'an un ja iyo uxia rey ja ta'u jniñu. Ti u'un da ni naa ja tukaa ta'u da jniñu vijna. Ti iin da chaku ja ta'u jniñu vijna. Ti inga da chi changa ga kii. Ti chaa kii un, chi jaku ni kivi kin kuña'nu da. ¹¹Ja siki kuiti xaan un ja ni chaku ti ti ni jil'i ti, maa ti ni kuu rey kuu una. Ti iin jna'an ndi una rey un ku'i ti. Ko kivi na ya'a ja ta'u ti jniñu, ti suni ki'in ti nuu jna'nu ndatu ti —ni kachi ya.

¹²Siin ka'an ángel Yandios un, ti ni kachi da:

—Ja ni jini ra ja iyo uxi ndiki ti. Ti yukan kuni ka'an ja iyo uxi rey. Ko tu ja'i ta'u da jniñu vijna, ko ja kuan kuyajni kivi ja ta'u da jniñu. Ti kuiti xaan un kin ta'u ti jniñu jiin da naa da, vasu ja kuu jaku ni kivi ni. ¹³Ti nduu iin nuu ini da naa

da chi kin ndajnu'un da, ti nakua'a da jniñu ndiso da nuu kuiti xaan un. Nakua'a da jniñu nuu kuiti un nava na ta'u ti jniñu.

¹⁴Yukan na ti kanaa da jiin maa Lelu Yandios, ko kundee maa Lelu un. Chi maa ya kuña'nu ga nuu taka ga rey ja ka ta'u jniñu. Ti maa ya kuu Jito'yo ja ta'u ya jniñu nuu taka ga jito'o. Ti ku'iin jiin maa Lelu un maa yivi ya, yivi ni nakaji ya ja ki'i nuu nda'a ya. Chi ka kandixia ndaa i maa ya ti ka siuku ndaa i jnu'un ya —ni kachi ángel un.

¹⁵Siin ka'an ángel Yandios ti ni kachi da jiin ri:

—Ja ni jini ra ja ña'an ndeva'a un kancha ña nuu jika kua'a nducha. Ti ja kua'a nducha un kuni ka'an ja sia'an kua'a yivi ka iyo nuu ni ñuyivi yo.

¹⁶Suni ni jini ra kuiti xaan un, ja iyo uxi ndiki ti. Yukan ka'an ja suni ka iyo kua'a yivi ja ka jito u'u i ña'an un, ja xnaa i ña jiin taka ja yi'i jiin ña, ka'ma i ña'an un ti na kayu ña. ¹⁷Sia'an kin sa'a i, chi ni stuu Yandios nuu i ja na sa'a i naa jniñu kuni maa ya. Ti nduu iin nuu ini chaa un naa da ja nakua'a da jniñu ka ndiso da nuu kuiti xaan un. Sia'an kin sa'a da undi na siuku ndaa sia'an nava ni kachi Yandios.

¹⁸Ña'an ni jini ra un, yukan kuni ka'an siki maa ñuu ña'nu ja kuña'nu nuu sava'ni ga yivi ndisojniñu nuu taka ñuyivi —ni kachi ángel un.

Siki ja naa ñuu Babilonia

18 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja ni kuun inga ángel Yandios ichi andivi. Kuña'nu xaan

da, ti janducha da ja so ni ndinchaa ii nuu ni tu'u ñuyivi. ²Ni kana ko'o da ti ni kachi da:

Ni jaa kivi ja naa ñuu ña'nu Babilonia.

Ti jandaa kuu un vasu vijna ka kuña'nu maa ndaja'a ja'u'u un jiin taka nuu tachi xaan ja kanchuku ini ñuu un.

Ti suni kanchuku tiji jiin taka ga nuu kuiti jña'an ja ka jika ti nuu tachi, ja nanu kukini ini yo.

³Ti jandaa kuu ndixia un chi ñuu un kuu nanu iin ña'an ndeva'a.

Ti ni sa'a ña ja yivi taka nación nanu ni ka najini i jiin jnu'un ja kaa yisikincha'a i Yandios. Ni ka xndoo i Yandios ti ka sa'a ndeva'a xaan i.

Suni sia'an ka sa'a taka yivi ja ka kuña'nu nuu inga yivi kanchuku ini ñuyivi ja'a.

Ti yivi ja ka xiko i nuu yivi ñuu un, ni ka ni'in kua'a xaan i ndajniñu.

Chi vanuxia ni ka nduvixi ini yivi ñuu un. Ni ka nduvixi ini i jiin ndajniñu kua'a ja ka ni'in yi un.

Nusa ti ni tu ka sa'a i nanu ja ka xnaa i xu'un i.

Ni kachi ángel un.

⁴Yukan ti ni jiniso'o ri ja ka'an inga ndusu ichi andivi, ti ni kachi: Ro'o naa ra, ja ka kuu ra yivi Yandios.

Na xndoo ra ñuu ndeva'a un, nava tu sa'a ndeva'a ra nanu ka sa'a yivi un.

Na xndoo ra ñuu un nava tu ni'in ra nundo'o ja kii siki yivi un naa i.

⁵ Ko kondo'o xaan i. Vanuxia jini Yandios ja ka'nu xaan ni kuu kuachi i nanu iin yuku ka'nu sukun xaan ja ni ja'nu kua'an undi nuu andivi.

Ko tu naa kuiti ini Yandios taka jniñu ndeva'a ka sa'a i.

⁶ Va'a ga ja na kondo'o yivi ñuu un suni sia'an nanu ni ka ja'a i nundo'o nuu inga yivi.

Ko vi'ga na kondo'o i ansu ja ni ka ja'a i nuu inga yivi.

Na ni'in yi uu jinu ansu ja ni ka sa'a i jiin inga yivi.

⁷ Ni ka nduvixi xaan ini i ja siki kua'a xaan ndajniñu ni ka ni'in i jiin xu'un kua'a ja ni ka xnaa i.

Nusa ti na kondo'o i sia'an nanu ni ka nduvixi ini i.

Suni ndukui'ya ini i, chi ka jani ini i nanu jani ini iin ña'an, ti kachi ña: “Kancha va'a ri vijna, ti jankivi kendo nda'u ri”, kachi ña.

⁸ Ja yukan kondo'o xaan i nundo'o,

chi sanaa ni ti chaa iin nundo'o siki yivi ñuu un.

Koo jnukui'ya xaan ini i. Koo jnama xaan.

Kii ñu'un siki i, kayu i jiin ñu'un un ti kuu i.

Sia'an koo siki yivi un naa i, chi kuña'nu xaan ga maa Yandios siki i.

Ti na sa'a ya ja jna'nu ndatu i naa i.

Ni kachi ndusu ja ni ka'an ichi andivi un.

⁹ Yukan ti nde'e xaan taka chaa ña'nu ja kanchuku taka ñuyivi nu na kuni da ja kanda'a kua'a ñuu un.

Chi ni ka sama da xu'un kua'a jiin yivi ñuu un. Ko nu na jaa kivi un ti tukaa koo sia'an. Chi ndi jna'an da ni ka sa'a ndeva'a jiin yivi ñuu un, ko so ja kukui'ya xaan ini da naa da kivi na chaa kivi nda'u un.

¹⁰ Ti kundichi jika chaa un naa da chi yu'u xaan da. Yu'u xaan da chi kondo'o xaan yivi ñuu un. Ti ka'an da:

—iXaan nda'u! iXaan ga nda'u ni nduu ñuu kuña'nu Babilonia! iKuña'nu xaan Babilonia niku, ko iin jinu ni ti ni nchaa nundo'o siki! —kachi da.

¹¹ Taka chaa ka janxiko ini ñuu yukan, kukui'ya xaan ini da. Kukui'ya xaan ini da chi tukaa ni iin ja kuaan ndajniñu ka xiko da.

¹² Ti ndajniñu ka xiko da un kuu oro, plata, yuu vii xaan, jiin perla ja nchaa ya'u, jiin sa'ma va'a, jiin sa'ma seda ja kua'a ndi'i. Ti suni taka yujnu ja ja'an xiko asun, jiin taka ndajniñu vii ja ni ka sa'a jiin yuu marfil, jiin yujnu vii ja nchaa ya'u, jiin kaa kuaan, jiin kaa ndava, jiin yuu xkiyi la'li. ¹³ Ti suni ka xiko da canela jiin taka ja ja'an xiko asun, suxia kutu jiin suxia ugua, taka nuu perfume jiin vino, jiin aceite, jiin yuchi triu. Ti suni ka xiko da kuiti kundiso ndajniñu, jiin rii, jiin kuayu, jiin carreta, ti suni undi yivi ka xiko da, yivi ja tu kinya'u ja so sajniñu ka'a i.

¹⁴ Ka ndo'o ini da naa da siki, ja vasu ni ndiyo ini yivi ñuu un ja ni'in i ndajniñu va'a xaan, ko vijna ti tukaa kuiti ni'in i un. Chi ja ni naa ndi'i. Taka ja vii xaan ni iyo ñuu un ni naa ii kuiti, ti tukaa kuiti nani'in i.

¹⁵Yukan ti chaa ka janxiko ini ñuu un, kundichi jika da, chi yu'u xaan da ja kuni da nundo'o kii siki ñuu yukan. Kukui'ya xaan ini da ja nukoo da ti nde'e xaan da. ¹⁶Ti kachi da:

—iXaan nda'u! iXaan ga nda'u ñuu ña'nu un! Chi ni kuu nanu iin ña'an ja ñu'un ña sa'ma va'a xaan, sa'ma nchaa ndi'i jiin ja kua'a. Ti ñu'un ña siki sukun oro jiin yuu vii xaan, jiin perla ja nchaa ya'u. ¹⁷Xaan ga nda'u kendo ñuu un, chi vijna ti iin munda'a ni, ti ni naa ndi'i taka ndajniñu va'a yukan —kachi da.

Suni sia'an ka'an tendi'i chaa ja ka skaka barco, jiin yivi ka jika jiin barco un, jiin chaa ka sajniñu ini barco un, jiin taka ga chaa ja ka sajniñu nuu mar un. ¹⁸Yukan ti koto nchaa da ja kanda'a kua'a ñuu un, ti jakunchaa da nde'e da, ti kachi da:

—iNi tukaa ni iyo inga ñuu ja kuña'nu ga nanu ñuu ja'a! —kachi da.

¹⁹Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja chaa un, ni joso da tikacha ñu'un xini da ja kukui'ya ini da. Ni ka nde'e xaan da, ti ni ka kanako'o da, ti ni ka kachi da:

—iXaan nda'u! iXaan ga nda'u kuu ñuu kuña'nu Babilonia vijna! Chi undi yukan ni ka ndututu taka chaa ni ka skaka barco ja ka janxiko da ti ka ni'in da xu'un kua'a. Xaan nda'u kuu ñuu un chi iin munda'a ni ti ni naa ndi'i ni —kachi da, ti ni ka jakunchaa da ka nde'e da.

²⁰Saña Juan, na kachi na ja taka ni'in ja kanchuku nuu andivi, na kusii xaan ini ni vijna. Maa ni'in ja sa'a ndaa siki yivi naa i, maa

ni'in ja ka kuu ni yivi Yandios, maa ni'in ja ka kuu ni apóstol ja ni ka nakani ni jnu'un ya, maa ni'in ja ka kuu ni profeta ja suni ni ka nakani jnu'un ya, tendi'i ni naa ni na koo sii xaan ini ni, chi ja ni naa ndi'i kuiti ñuu un. Na koo sii ini ni, chi ni sa'a ndaa ni siki yivi ñuu un. Ni sa'a ndaa ni, chi ni ka xndoo i maa ni naa ni. Na kusii ini ni naa ni, chi ja ni sa'a ndaa Yandios siki ñuu Babilonia un.

²¹Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri iin ángel ja ni'in teyii ni ki'in ya iin yoso molino ti ni skanda ya kua'an, ti ni'in kua'an yoso molino un undi nuu mar, ti ni kachi ángel un:

—Suni sia'an na naa ñuu Babilonia ja tukaa ga kuiti kuni yo nuu.

²²Tukaa kuiti na koo música ya ini ñuu un. Tukaa kuiti kata i yaa. Tukaa ga tivi i ndiki. Tukaa ga sa'a i ni iin nuu jniñu. Ni ñasi'i tukaa ga ndiko ña nuni ja'a. ²³Tukaa ga ndinchaa ni iin ñu'un ini ñuu un. Ni tukaa kuiti kosii ini yivi jiin viko nanda'a. Chaa ni ka xiko ini ñuu un ni ka kuu maa ni chaa kuña'nu. Ti vasu sia'an, ko ni naa ii kuiti ñuu un. Ni naa ii kuiti ñuu un, chi vanuxia maa yivi ñuu un ni ka xnda'u i yivi taka ga nación jiin jniñu tasi, jiin jniñu ndeva'a ja ka sa'a i. ²⁴Ti yivi ñuu un ni ka ja'ni i taka yivi Yandios. Ni ka ja'ni da chaa ni ka nakani jnu'un ya. Ti ni ka ska'an da yivi taka ga ñuyivi ja suni na ka'ni da yivi Yandios. Sia'an ni ka sa'a ndeva'a xaan yivi ñuu un. Yukan kuu ja iin jinu ni ni naa ndi'i kuiti ñuu Babilonia.

19 Yukan ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja ka'an iin ndusu

ichi andivi, ti ni ka'an jaa nuu ka ka'an yivi kua'a, ti ni kachi:

iNa nakanajaa yo Yandios! Maa ni maa ya kuu ja ni nama saña naa na.

Ti maa ya kuña'nu xaan, chi maa ya kuu ja ndisojniñu ña'nu ga.

² Ti jandaa chi va'a sa'a ya taka jniñu, chi ni ndonda ya siki kuachi ña'an ndeva'a un, ña'an sii ini ja ni xnaa ña yivi ñuyivi jiin jniñu ndeva'a xaan ni sa'a ña.

Ni ja'a ya nundo'o siki ña, chi ni ja'ni ña yivi ni ka junukuachi nuu ya.

Ni kachi ángel un.

³ Ti ni siin ka'an ndusu un:

—iNa nakanajaa yo Yandios! Chi ja kuu saa ni kaña ñu'un ñuu yukan —ni kachi.

⁴ Yukan ti ni ka jakunjiti ndi oko kuun chaa ña'nu ja ka ndisojniñu, jiin ndi kuun ja chaku un. Ni ka jakunjiti da nuu Yandios, ja nukoo ya nuu mesa nuu ta'u ya jniñu. Ni ka chiñu'un da maa ya, ti ni kachi da:

—iNa nakanajaa yo Yandios! iChi maa iin ni maa ya kuña'nu! Ti sia'an na koo —ni ka kachi da.

⁵ Yukan ti ni jiniso'o ri ja undi nuu mesa nuu ta'u ya jniñu un ni ka'an iin ndusu:

Ro'o ja ka junukuachi nuu Yandios, ro'o ja ka jika yiñu'un nuu ya, ña'nu xi kuachi,

na chiñu'un nuu maa ya.

Ni kachi ndusu un.

⁶ Yukan ti ni jiniso'o ri ja ka'an inga ndusu nanu nuu ka ka'an yivi

kua'a. Ni'in xaan ni ka'an nanu nuu ni'in kua'a xaan yucha na'nu. Ni ka'an nava kanajiin iin taja, ti ni kachi:

iNa nakanajaa yo Yandios! Chi maa ya ta'u jniñu nuu yo.

Maa iin ni maa ya kuña'nu siki ni tu'u ja iyo.

⁷ Ti vijna na kusii ini yo naa yo.

Na kusii ini yo ja chiñu'un yo maa ya.

Chi ja ni jaa kivi ja nanda'a maa Lelu Yandios.

Ti yivi ja ka kuu i nanu iin ña'an suchi, ja ka iyo tu'va i ja nanda'a i jiin ya.

⁸ Chi ni kachi Yandios ja nakui'na i iin sa'ma va'a xaan, ja iyo ndoo kuiti ti xkiyi la'li.

Ni kachi ndusu un.

Ti sa'ma xkiyi la'li un xna'an nasa kanda maa yivi Yandios, yivi ja ni kachi ya ja tukaa jna'nu ndatu i, chi ni ka kivi i ini nda'a maa ya. Xna'an nau ka kuu maa yivi ka iyo ndoo kuiti, ja ka iyo ndoo ini i, ti ka iyo ndoo aña i nuu ya.

⁹ Yukan ti ru'u Juan, ni jiniso'o ri ja ka'an ángel ya jiin ri, ti ni kachi da:

—Chiso ra jnu'un ja'a: “Ja'a kuu yivi ja ni kana Yandios ja ki'in yi nuu viko nanda'a maa Lelu Yandios. Na koo sii xaan ini i ja sia'an ni kana Yandios maa i naa i.”

Yukan ti ni kachi ángel un jiin ri:

—Yukan kuu iin jnu'un ndaa kuiti, chi maa Yandios ni kachi —ni kachi da.

¹⁰ Yukan ti ru'u Juan, ni jakunjiti ri nuu ángel un ja na chiñu'un ri da niku. Ko ni kachi da jiin ri:

—Koto sa'a ra sia'an. Koto chiñu'un ra ru'u, chi suni kaa

ri nanu kaa maa ra. Ja suni junukuachi ri nuu Yandios. Mani ñani ka kuu yo naa yo, chi suni nakani ri jnu'un ya. Yukan kuu ja na chiñu'un ra maa ni maa Yandios. Chi maa Espiritu ya kuu ja xna'an jnu'un Jesús nuu tendi'i yo ja ka nakani yo jnu'un ya —ni kachi ángel un jiin ri.

¹¹Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja nuña nuu kancha Yandios andivi. Ti yukan ni kenda iin kuayu kuijin vaji ti. Ti ja yoso siki ti un nani Chaa Ndaa, Chaa va'a. Chi sa'a ndaa ya taka jniñu ya. Ndonga ndaa ya siki taka ja ndeva'a un. ¹²Ti nduchi ya kanda'a nanu yañu'un. Ti ñu'un kua'a corona xini ya. Ti suni ndiso ya sivi ya, ko ni iin yivi tu jini na sivi ndiso ya, chi maa iin ni maa ya jini. ¹³Ti ñu'un ya sa'ma ni ñutoo jiin ñiñi, ti nani ya Jnu'un Yandios.

¹⁴Ni jini ri kua'a yivi ja ka kuu i soldado maa ya, ja ka yoso kuayu kuijin ti ka ñu'un sa'ma xkiyi la'li. ¹⁵Ti ini yu'u maa ya ja yoso kuayu un ni kee iin ja kaa nanu espada ja xaan ndinduu yu'u, ti kin stuji ya yivi ñuyivi naa i. Vasu tu kuenta'u i, ko chayika ya i, chi ni'in ta'u ya jniñu nuu taka nación ñuyivi ja'a. Ti sa'a ndaa ya siki kuachi i nanu nuu jañu yo siki nde'e tika'ya ja taxin. Ti kua'a xaan ya nundo'o kondo'o i, chi kuiti xaan ini ya siki kuachi i. Sia'an kin sa'a ya chi kivi un ti maa ya nakituu ja kundiso ya ni tu'u jniñu nuu taka ñuyivi. ¹⁶Ti sa'ma nu'un ya jiin sa'ma suku si'in ya, ni jini ri ja yoso jnu'un ja'a: “Maa Chaa Kuña'nu Ndaa, Maa Chaa Kuu Jito'yo Nu ñuyivi”, kachi.

¹⁷Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri iin ángel Yandios ja kundichi ya nuu ndikandii, ti ni kanako'o da xini taka kuiti ndava nuu tachi, ti ni kachi da:

—iÑa'an! Ndututu naa ra nuu sa'a Yandios iin viko ka'nu. ¹⁸Ña'an, chi kaji ra kuñu taka rey ja ni ka ta'u da jniñu. Kaji ra kuña maa capitán kuña'nu ja ni yinda'a soldado. Kaji ra kuñu taka chaa ña'nu. Kaji ra kuñu taka kuayu. Ti kaji ra kuñu maa chaa ka yoso ti un. Sia'an kaji ra kuñu yivi naa i, vasu ni ka sajniñu ka'a i, vasu tu ni ka sajniñu ka'a i, vasu ka kuu i yivi ña'nu, vasu ka kuu i yivi nda'u. Ko ndivii yivi un kaji ra kuñu i —ni kachi ángel un.

¹⁹Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja ni ka ndututu maa kuiti kuña'nu xaan un jiin taka rey ñuyivi jiin tendi'i soldado da. Ni ka ndututu da, chi kin kanaa da jiin maa ñin ja yoso kuayu kuijin un jiin maa soldado ya.

²⁰Yukan ti soldado maa ñin ja yoso kuayu un, ni ka jniñi da maa kuiti kuña'nu xaan un. Ti suni sia'an ni ka jniñi da inga kuiti xaan un, kuiti ja ni ka'an ti ja'a maa kuiti kuña'nu xaan un, maa kuiti ni sa'a jniñu ña'nu ja so ni xnda'u ti yivi naa i. Ti yivi un kuu ja ni ka ni'in i jnuni maa kuiti xaan un jiin ja ni ka chiñu'un i santu ti. Ni ka jniñi soldado ya kuiti xaan un jiin kuiti ja ni ka'an ti ja'a maa ti un, ti ni ski'in da kuankoyo nuu mini ja kayu jiin azufre. Ti ka chaku ti ni ka skuiko da ti yukan.

²¹Ti uu ga yivi ni ka yi'i jiin kuiti un, maa ñin ja yoso kuayu

un ni ja'ni ya i naa i. Ni ja'ni ya i jiin espada ni kee yu'u ya. Yukan ti taka kuiti ja ka ndava nuu tachi, ni ka yaji ti kuñu yivi ni ka ji'i un, undi ni ka chitu chii ti. Siukan ni sa'a ndaa Yandios jniñu ya.

Siki iin mil kuiya

20 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja ni kuun iin ángel Yandios ichi andivi. Ti yijni da ndakaa ja kuiña da maa soko kunu xaan un. Suni yijni da iin cadena ka'nu. ²Yukan ti ni jniñ da maa koo ka'nu ja iyo undi najana'an xaan. Ti yukan kuu ma ja'u'u ja nani Satanás. Yukan ti ni ju'ni ángel Yandios maa ja'u'u un ja kuu iin mil kuiya. ³Yukan ti ni ski'in da ja'u'u un ini iin soko kunu xaan. Ti ni jasi va'a da, ti ni sa'a kutu da yu'u soko nuu ni kivi ja'u'u un, nava tukaa ga xnda'u yivi taka nación, chi undi na jinu iin mil kuiya. Ti nu na ya'a mil kuiya, yukan na ti kachi Yandios ja na ndaji ja'u'u un, ti jaku ga kivi.

⁴Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri taka mesa nuu ta'u jniñu. Ti yukan ka nukoo taka yivi ja ni ni'in i jniñu ja xndichi ndaa i siki taka ga jniñu. Suni ni jini ri yivi ja ni ka ja'ncha yivi xini i siki ja ni ka kandixia i Jesús, ti ni ka nakani i jnu'un Yandios. Yukan kuu yivi ja tu ni ka chiñu'un kuiti i kuiti xaan un. Ti ni tu ni ka chiñu'un i santu ti. Ni tu ni ka ja'a i jnu'un ja kuncha jnuni ti yujiña i xi xini nda'a i. Ni ka nandoto tuku i, ti ni ka ta'u i jniñu jiin Cristo. Ni ka ta'u i jniñu jiin ya ja kuu iin mil kuiya.

⁵Ko inga yivi ni ka ji'i un, tu ni ka nachaku kuiti i undi ni jinu iin

mil kuiya un. Ti yivi nachaku tuku nuu changa ga na jinu iin mil kuiya un, yivi un kuu ja nandoto undi nuu kuiti. ⁶Ndatu na koo ini yivi un, chi tukaa kuiti koo kuachi siki i. Chi yivi un nandoto i undi nuu kuiti, ti tukaa ni'in i mundo'o ka'nu xaan ja ki'in yi nuu kayu ñu'un un. Chi ka kuu i nanu sutu nuu Yandios jiin Cristo. Ti ta'u i jniñu jiin Cristo. Ta'u i jniñu jiin ya ja kuu iin mil kuiya.

⁷Yukan ti nu ni jinu mil kuiya un, ti ndaji ja'u'u un nuu yindasi. ⁸Kaña yukan ti xnda'u tuku nuu yivi taka nación nuu ni ka'nu ñuyivi. Kenda ti xnda'u yivi ñuu Gog jiin yivi ñuu Magog. Ti sa'a ja'u'u un ja na ndututu yivi naa i nava na kanaa i jiin yivi Yandios. Kua'a xaan yivi ndututu nanu kaa kua'a xaan ñiti yu'u mar. ⁹Yukan ti kinkoyo yivi un ni ndu'va ka'nu un, ti kuikonduu i nuu kanchuku yivi Yandios, nuu kancha ñuu ja mani ya jiin, chi kundio ini i ja kanaa i jiin yivi ñuu un jiin maa ya. Yukan ti skuun Yandios ñu'un ichi andivi, ti kayu tendi'i kuiti yivi un.

¹⁰Yukan ti ski'in Yandios ja'u'u un ki'in nuu kayu ñu'un jiin azufre, chi vanuxia maa kuu ja ni xnda'u yivi naa i. Yukan kande ja'u'u un nuu ka'iin kuiti xaan un jiin chaa ni ka kuu profeta xndoña'an. Yukan kondo'o ja'u'u un jiin kuiti xaan un jiin taka ga ja ku'iin jiin un ja kuu ni kani, kuu nduu kuu ñuu ja kuu saa ni. ¹¹Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri iin mesa kuijin nuu kuña'nu, ja kancha maa ñin ya ta'u jniñu. Ti nuu maa ya ni kuxio ñuyivi jiin andivi kua'an, chi tukaa iyo nuu

kunchuku. ¹²Yukan ti ni jini ri taka yivi ja ni ka ji'i, ni ka ndututu i yukan. Ni ka ndututu yivi ja ni ka kuña'nu. Ni ka ndututu yivi ja ni ka kunda'u i. Tend'i i ni ka ndututu nuu maa ya. Ti ni nuña iin tutu nuu ka yoso nasa ni ka sa'a yivi naa i. Ti ni nuña inga tutu nuu ka yoso sivi yivi ja kin kunchuku i jiin Yandios. Ti nasa yoso nuu maa tutu un, nasa kuu maa jniñu ni ka sa'a yivi naa i, ja siki yukan na ti xndichi ndaa ya taka jniñu ni ka sa'a i.

¹³Yivi ja ni ka ji'i chii nducha mar, ni ka nandoto i. Yivi ni ka ñunduji chii ñu'un, suni ni ka nandoto i. Ti sava'ni ga nuu ni ka'iin ndiyi un, tend'i kuiti i ni ka nandoto tuku. Ti ni xndichi Yandios siki taka iin iin nasa kaa maa jniñu ni ka sa'a i. ¹⁴Yukan na ti tukaa kuū kuiti yivi un, ni tukaa ga ka ki'in i nuu ñuji'i. Ko koo ndo'o koo nene i ku'iin iin mini nuu kanda'a kua'a yaa ñu'un ja kayu i. Siukan kondo'o i nundo'o, ti yukan kuu ja kuū i jinu kuu uu. ¹⁵Chi vanuxia tu yoso sivi i nuu tutu Yandios, ti tu kunchuku kuiti i jiin ya. Ja yukan keni'in ya i ki'in yi nuu kanda'a kua'a ñu'un un.

Andivi jaa jiin ñuyivi jaa

21 Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri ja iyo andivi jaa jiin ñuyivi jaa. Chi andivi jiin ñuyivi ava un, ja ni iyo undi nuu kuiti ja ni naa. Ti tukaa ni iyo nducha mar.

²Yukan ti ru'u Juan, ni jini ri maa ñuu ii ja kuu Jerusalén jaa. Ni kuun vaji ichi andivi nuu kancha Yandios. Ti vii xaan kaa nanu kaa iin ña'an ni ndukutu ii ja nanda'a ña jiin yii ña. ³Ti ni jiniso'o ri iin ndusu ja ni

ka'an jaa ichi andivi. Ni ka'an nuu mesa nuu ta'u jniñu, ti ni kachi:

—iNde'e! Vijna ti kancha Yandios ma'ñu yivi naa i. Ti kanchuku yivi jiin maa ya. Maa i ka kuu yivi ya, ti maa ya kancha jiin yivi naa i. ⁴Ni kenchaa ya taka ja ja'a jnukui'ya ini, ti tukaa ga kondo'o i kue'e ja kuū i. Tukaa ga kuku'ya ini i, ni tukaa ga kati i nducha nuu i ja nde'e i. Ni tukaa kondo'o i, chi ja ni ya'a taka nundo'o ja ni iyo un kua'an —ni kachi ndusu un.

⁵Yukan ti ni ka'an maa ya ja kancha nuu mesa un, ti ni kachi ya: —Ndixia ja nasa'a jaa ri taka ja iyo —ni kachi ya.

Ti suni ni kachi ya: —Chiso ra jnu'un ja'a, chi taka jnu'un ja'a kuu ja jini ndixia ra ti jandaa kuu un —ni kachi ya.

⁶Siin ka'an ya, ti ni kachi ya: —Ja ni jinu taka jnu'un ni kee yu'u ri. Chi vanuxia kuu ri letra A jiin Z nuu keja'a ti nuu xndi'i. Yukan kuu ja sa'a ri sava'ni ga jniñu ña'nu. Ti jandaa ndixia kuu yukan, chi jnu'un ri kuu nanu iin nuu nducha ja sa'a ja tukaa ga ichi kuiti i nducha. Chi nu kundiyoyi ini yivi ja kuchaku i jiin ri, ti na kua'a ri nducha ja'a ja ko'o i, ko ansu ja kuaan i kuu yukan, chi kua'a ri sia'an ni nuu i.

⁷Ko na kachi ri nuu ro'o naa ra ja na kuandatu ra nuu jnu'un ri, chi sia'an ti kundee ra siki taka jniñu ndeva'a un. Nusa ti kua'a ri jnu'un ja ni'in ra ta'u ja kuncha ra jiin ri. Ti maa ri kuu Yandios ja chiñu'un ra, ti maa ra kuu ndixia se'e ri. ⁸Ko su'va inga yivi ja tu kandixia, na naa kuiti i. Yivi ja yu'u i kondo'o

i siki jnu'un ri, jiin yivi ni'in ini ja tu kuni kandixia, jiin yivi ka sa'a jniñu ja jito u'u ri, jiin yivi ja'ni ndiyi, jiin yivi ja ka jika jiin jnu'un sii ini, jiin yivi ja ka sa'a tasi, jiin yivi ka chiñu'un santu, jiin taka yivi ka xndoña'an, tendi'i yivi yukan kinkoyo i nuu kayu ñu'un jiin azufre. Nusa ti yukan na naa i, ja kuü i jinu kuu uu.

⁹Yukan ti ni chaa iin ángel Yandios nuu ri, ja ni jniñi undi nuu kuiti iin ko'o ja ni koyo da nuu ñuyivi, ti ni ka ndo'o yivi un nundo'o sandi'i ni ga. Ni kii da ti ni kachi da:

—iCho'o! Ti na xna'an ri nuu ra iin ña'an ja ni nanda'a, ja kuu ña ñasi'i maa Lelu Yandios —ni kachi da.

¹⁰Yukan ti ni xna'an ga Espíritu Santo ja ni jini ri, ti ángel yukan ni yinda'a ya ru'u xini iin yuku sukun. Ti ni xna'an ya nuu ri maa ñuu ii ja kuña'nu ja nani Jerusalén. Ti ni kuun vaji undi andivi nuu kancha Yandios. ¹¹Ti ndincha ii ñuu yukan, chi maa Yandios kancha nuu. Ndincha ñuu un nanu iin yuu ja taja ii ja ncha ya'u xaan. Ndincha nanu iin yuu kua'a ja xiñu ii. Sia'an ndincha ñuu un chi maa Yandios kancha nuu.

¹²Ti yu'u ñuu un ni jikonduu iin nama sukun ja jicha xaan, ti ndi'yu yu'u ñuu un. Ti iyo uxi uu yuxe'e nuu ka kivi yivi naa i. Ti nuu taka yuxe'e un kandichi iin ángel Yandios. Ti ichi xini taka yuxe'e un ka yoso sivi taka tata ña'an ja ni ka xnukoo nación Israel. ¹³Ti ichi nuu kaña ndikandii iyo uni yuxe'e. Ti ichi ichi ni nuu suni iyo uni yuxe'e.

Ichi ichi vee suni iyo uni yuxe'e. Ti ichi nuu kee ndikandii suni iyo uni yuxe'e. ¹⁴Suni ka iyo uxi uu yuu na'nu ja ka ndiso nama ñuu un. Ti nuu yuu na'nu un ka yoso sivi ndi uxi uu apóstol maa Lelu Yandios. Sia'an ni jini ri ñuu un.

¹⁵Yukan ti ángel yukan, ni jniñi da iin ku'va oro ja kin chikua'a da ñuu yukan. Kin chikua'a da yuu ja kuu nama ñuu un. Ti chikua'a da ndi uxi uu yuxe'e un. ¹⁶Ni iyo kuun jiki yu'u ñuu un, ti iin ni ku'va ni kuu ndi kuun jiki. Ni chikua'a ángel un, ti ni kuu uu mil uu ciento kilómetro ja iin iin jiki. Ti iin nuu ni ku'va ja kani, ja jicha, jiin ja sukun.

¹⁷Ti suni ni chikua'a da nama ñuu un. Ti ni jinu iin ciento uu xiko kuun yiki nda'a iin chaa. Ti ku'va ja ka jajniñu yivi naa i, suni sia'an ni jajniñu ángel un. ¹⁸Ti nama ñuu un ni kuva'a jiin yuu xiñu ja ndincha ii. Ti mani maa niña oro ni kuu ni ñuu un, ti ndincha ii katuu nanu iin vidrio xiñu ii ja yijiyo nde'e yo.

¹⁹Taka yuu na'nu ja ka ndiso nama ñuu un, ni nakutu ii jiin taka nuu yuu vii xaan. Taka nuu ni kuu yuu un, ko ndincha ii. Yuu undi nuu kuiti ni kuu maa yuu jaspe, ja kuu iin yuu xiñu. Ti ja kuu uu ni kuu yuu zafiro, ja kuu iin yuu ncha ii. Ja kuu uni ni kuu yuu ágata. Ti ja kuu kuun ni kuu yuu esmeralda, ja kuu iin yuu xati ii.

²⁰Ti ja kuu u'un ni kuu yuu ónice. Ti ja kuu iñu ni kuu cornalina, ja kuu iin yuu kua'a ii. Ti ja kuu uxia ni kuu crisólito, ja kuu iin yuu kuaan ii. Ti ja kuu una ni kuu berilo, ja kuu iin yuu kuii ndi'i. Ti ja kuu iin ni kuu topacio, ja kuu iin

yuu kuaan ndi'i. Ti ja kuu uxi ni kuu yuu crisoprasa. Ti ja kuu uxi iin ni kuu jacinto, ja kuu iin yuu nchaa ii. Ti ja kuu uxi uu ni kuu iin yuu amatista.

²¹Ti ndi uxi uu yuxe'e un kuu uxi uu perla. Ti iin iin yuxe'e un kuu iin iin perla. Mani niña maa oro kuu ni calle ka'nu ja ya'a sava ini ñuu un. Ti ndinchaa ii katuu ja janducha nuu nanu nuu iin vidrio xiñu ii.

²²Ru'u Juan, tu ni jini ri iin veñu'un ini ñuu un, chi ni ka'nu ñuu un iyo maa Jito'yo Yandios ja ndiso ni tu'u jniñu ja iyo. Ti kancha ya jiin yivi naa i. Ti suni sia'an kancha maa Lelu ya. Ti tendi'i yivi ñuu un ka chiñu'un i ya. ²³Ni tu nandi'i yivi un naa i ja ndinchaa nduva ndikandii ni ja ndinchaa nduva yoo, chi maa Yandios jiin maa Lelu ya kuu ja xndinchaa ni tu'u nuu yivi ñuu un.

²⁴Ti nuu ndinchaa ii yukan kuikonuu yivi taka nación. Ti chaa ja ka ndisojniñu ña'nu kivi da ja chiñu'un da maa ya yukan. ²⁵Ti yuxe'e ñuu un tukaa kundi'yu kuiti, ni tukaa koo jakuaa. ²⁶Taka ja iyo va'a, taka ja kuña'nu ja ka yi'i jiin yivi taka nación, nakua'a i ja yiñu'un nuu Yandios nuu na kivi i ñuu yukan.

²⁷Ko tu kuu kuiti kivi iin yivi ja ni kanda nanu ina ini ñuyivi ja'a. Ni tu kivi kuiti yivi ni ka sa'a jniñu ndeva'a, ni yivi ja ni xnda'u jna'an. Tu kuu kuiti kunchuku yivi un ini ñuu yukan. Chi maa iin maa yivi ja yoso sivi i nuu tutu maa Lelu Yandios, maa iin maa i kuu ja kivi ini ñuu yukan. Yukan kuu maa

yivi ja kunchuku ini ñuu ii, ñuu Jerusalén jaa un.

22 Yukan ti ángel un ni xna'an ya nuu ri iin yucha ini ñuu un. Ti yucha un iyo ndoo ii kuiti ja ndinchaa ii nuu. Ti yucha un ni kaña chii mesa nuu ta'u Yandios jniñu jiin maa Lelu ya. Ti jika nducha un ja kuu maa yivi kanchuku ja kuu taka saa ni yukan. ²Ti jika nducha un sava ma'ñu ichi ka'nu ja ya'a sava ñuu un. Ti ndinduu yu'u yucha un ka'iin yujnu vixi ja kuu maa yivi kanchuku ini ñuu un. Ti yujnu vixi yukan ja'a nde'e uxi uu jinu ja kuu iin kuiya, chi na yoo kuun nde'e xini yujnu un. Ti nda'a yujnu un kuajniñu ja kuu tajna, ti jiin yukan ni kuu tajna yivi taka nación.

³Ti taka ja ka jito u'u Yandios tukaa kuu kuiti kivi ini ñuu yukan. Maa Yandios kancha ya nuu mesa ja ta'u ya jniñu jiin Lelu ya. Yukan kanchuku yivi ya, yivi ja nuu maa iin ni maa ya ka junukuachi i. Ti ka chiñu'un i maa ya. ⁴Ti kuni i nuu ya kuu nduu kuu ñuu, ti kuncha sivi ya yujiña i. ⁵Yukan tukaa koo jakuaa ini ñuu un. Tukaa nandi'i i ja ndinchaa ndikandii, chi kuncha maa Jito'yo Yandios ja janducha ii maa ya nuu i. Sia'an koo ja kuu yivi ñuu un, ti ta'u i jniñu jiin maa Yandios ja kuu saa ni.

Sanaa ni ti ndenda Cristo

⁶Yukan ti ni kachi ángel un nuu ri:

—Jandaa ndixia kuu taka jnu'un ja'a, chi maa Jito'yo Yandios kuu ya nakaji nau kuu maa chaa ni kuu profeta ja ni nakachi da jnu'un ya.

Undi najana'an ni ka nakachi da maa iin ni jnu'un ja ni xna'an ya nuu da naa da, chi nuu maa iin ni maa ya ni ka junukuachi da. Ni taji ya tajnu un ni ka ndiso da jniñu, nava na xna'an ya taka jniñu ja kuan kuyajni koo —ni kachi ángel un.

⁷Yukan ti ni kachi Jito'yo:

—Jandaa ndixia ja kuan kuyajni ndenda tuku ri. Ti na kachi ri ja na koo sii ini taka yivi ja kuandatu i jnu'un Yandios, jnu'un ja yoso nuu tutu ja'a—ni kachi maa Jito'yo.

⁸Maa ri kuu Juan, ti ni jini ri taka jnu'un ja ni chiso ri nuu tutu ja'a. Ti na ni jini ri taka ja ni xna'an ya nuu ri, ti ni jiniso'o ri taka jnu'un un, ni jakunjiti ri nuu maa ángel ja ni xna'an taka jniñu ja'a nuu ri, chi kuni chiñu'un ri ya niku. ⁹Ko su'va ni kachi ya jiin ri:

—Koto sa'a ra sia'an, chi suni junukuachi jna'an ri jiin ra nuu Yandios, jiin taka ñani ra ja suni ka nakani da jnu'un da, jiin tendi'i yivi ja ka janta'u jnu'un yoso nuu tutu ja'a. Yukan kuu ja nuu maa Yandios na chiñu'un ra —kachi da.

¹⁰Yukan ti ni kachi ángel un nuu ri:

—Koto chisa'yi ra jnu'un Yandios ja yoso nuu tutu ja'a, chi ja kuan kuyajni kivi ja keja'a kuu ndaa.

¹¹Nusa ti yivi ja ka sa'a jniñu ndeva'a, ti na siin sa'a ndeva'a i nusa. Ti yivi ka sa'a jniñu ja tu ka jini jnukanuu, ti va'ga na siin sandee nuu i nusa. Chi tu nakani kuiti ini yivi un vasu nasa ga na ka'an yo. Ko vanuxii yivi ja ka nakutu ini jiin jniñu ndaa, ti na kachi ri ja na siin nakutu ini i ja

sa'a i mani ja va'a. Ti yivi ja ni nakaji Yandios ja kivi i nuu nda'a ya, ti na kachi ri ja yukan na kendo i —ni kachi ya.

¹²Yukan ti ni kachi maa Jito'yo:

—Jandaa ni kuu ja yachi ni ndenda tuku ri, ti xndichi ndaa ri siki yivi naa i. Kivi jña na ti nakua'a ri ta'u nuu iin iin yivi naa i siki nasa kaa maa jniñu ni ka sa'a i. Kivi yukan kuu ja tejna'an ri ta'u i. ¹³Ti ndiso ri jniñu ja sa'a ri un, chi kuu ri nanu letra A jiin Z nuu keja'a ti nuu xndi'i, chi maa ri ni skeja'a ndi'i, ti suni maa ri kin sino. Maa ri kuu Yandios ja iyo undi na sa ti keja'a ga ñuyivi, ti koo ri ja kuu saa ni vasu naa ndi'i taka ga ja iyo.

¹⁴Ja yukan ka'an ri ja na koo sii ini yivi, ti na siin sandoo i undi ini añu i. Chi ka kuu i nanu yivi ja ni ka nakacha i sa'ma i, ti tendi'i i nakui'na sa'ma ndoo ii, chi ni ka ndundoo undi ini añu i. Ti yivi un kuu ja kivikoyo yuxe'e ñuu maa Yandios, ti kuu kaji i nde'le yujnu ja ka yaji maa yivi Yandios, yivi kanchuku jiin ya ja kuu saa ni yukan, ja tu kuū kuiti i. ¹⁵Ko na kachi ri ja yukan tu kuu kuiti kivikoyo yivi ja ka sa'a jniñu ndeva'a, ja kanda nanu ina. Ni tu kuu kivi ja sa'a tasi. Ni tu kuu kivi ja ka jika jiin jnu'un sii ini, ni yivi ja ka ja'ni ndiyi, ni yivi ja ka chiñu'un santu, ni yivi ja ka xndoña'an, tu kuu kuiti kivi i ñuu yukan —ni kachi maa Jito'yo.

¹⁶Yukan ti ni siin ka'an maa Jito'yo, ti ni kachi ya:

—Maa ri kuu Jesús. Ti maa ri ni taji ángel un ja ka ndiso da jniñu ja xna'an da jnu'un ja'a nuu ra. Nusa ti

nakachi jnu'un ja'a nuu taka yivi ka kandixia. Ti maa ri kuu ja vaji nuu jna'an rey David, tata yo najana'an ja ni kuña'nu da nuu nación Israel. Yukan vaji ri ti vii kuña'nu ri nanu vii ndinchaa chuxini ja ndenda taka jaña'an —ni kachi ya.

¹⁷Ti ndiyo ini maa Espíritu Yandios ja nchaa yachi Jito'yo Jesús. Ti suni sia'an ka ndiyo ini yo, chi nuu maa ya ka kuu yo nanu iin ñasi'i ja ni nanda'a ña jiin yii ña. Ja yukan na kachi yo ja nchaa yachi Jito'yo. Ti suni sia'an na kachi taka ga yivi ja kuniso'o i jnu'un ya.

Ti nu iyo yivi ja ndiyo xaan ini i ni'in i jnu'un ndaa Yandios, ti kundiyoyi ini i ja kuncha i jiin ya, ti na kakanta'u i nuu ya ti na kua'a ya nuu i, ko kua'a ya sia'an ni ta'u un kuta'u i, ansu xiko ya. Nanu kua'a yo nducha nuu iin yivi nuu ichi i, suni sia'an kua'a Yandios nuu yo nu na kakanta'u yo nuu ya. Ti tu chikua'a ya ja kua'a ya nuu yo, chi uuni kua'a ya. Yukan ti ni'in yo ta'u ja kuchaku yo jiin ya ja kuu saa ni.

¹⁸Ru'u Juan, na xndaku ni'in ri siki jnu'un Yandios ja yoso nuu tutu ja'a. Xndaku ni'in ri ja koto ma ni

iin yivi na nachiso i vi'ga ja ka'an nuu tutu ja'a, chi nu tuu, ti maa Yandios nakua'a ya taka nundo'o ja yoso nuu tutu ja'a siki i. Ti kuncha kuachi siki taka nuu nundo'o ja ka'an nuu tutu ja'a.

¹⁹Xndaku ni'in ri chi nu ka iyo yivi ja ka kuni kenchaa i iin jnu'un ja ka'an nuu tutu ja'a, nusa ti na nda'va Yandios sivi i nuu tutu ya nuu ka yoso sivi taka yivi ja kuncha jiin ya. Ti tu kua'a ya jnu'un ja kivi i ñuu ya. Ni tu ni'in kuiti i nde'e yujnu vixi ja ka yaji yivi kanchuku jiin ya ja kuu saa ni.

²⁰Yukan na ti maa Jesús, ja ni xna'an ya taka jnu'un ni chiso ri ja'a, maa ya ni kachi:

—Jandaa ndixia ja yachi ni nchaa ri —ni kachi ya.

Ti ni kachi ri jiin ya:

—Jito'yo Jesús, sia'an na koo nusa. Na nchaa yachi ni. Ti sia'an na koo —ni kachi ri.

²¹Ti ru'u Juan, ñu'un ini ri ja kuu taka ro'o naa ra, ja na chindee chituu maa Jito'yo nuu iin iin ra naa ra. Ti vi'i ga na kunda'u ini ya nuu ra naa ra. Ti sia'an na koo.